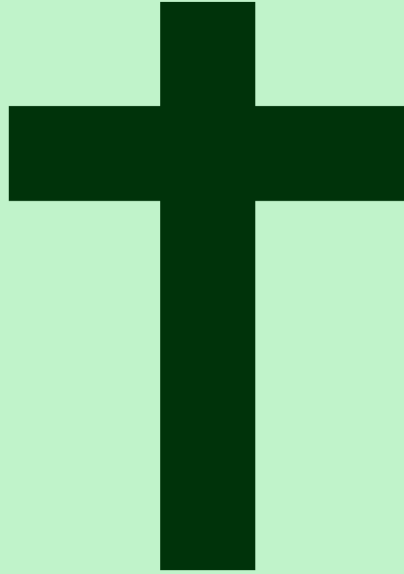

KILƏ-MİNDİ Kİ
SİGİ

New Testament in Bedjond (CD:bjv:Bedjond)

KĒLƏ-MĒNDĪ KĪ SĪGĪ
New Testament in Bedjond (CD:bjv:Bedjond)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Bedjond

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Bedjond

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-11-01

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 29 Jan 2022
a4f34a03-c89e-55e0-bc3f-22f7829df823

Contents

Matiye	1
Marki	44
Luki	73
Ja	119
Kilə lə NJé kaw kilə je . . .	152
Rom je	194
1 Korəti je	214
2 Korəti je	233
Galati je	245
Epəji je	253
Pilipi je	260
Kolosi je	265
1 Təsaloniki je	270
2 Təsaloniki je	275
1 Timote	278
2 Timote	284
Titi	288
Piləmo	291
Ebirə je	293
Jaki	309
1 Piyər	315
2 Piyər	321
1 Ja	325
2 Ja	331
3 Ja	332
Judi	333
Nə ki tē ki dəe	335

Poy Ta ki Maji la Jaju ki Matiye ndangi

*Ta ki do Poy ta ti ki Maji la Jaju ki
Matiye ndangi*

Poy Ta ki Maji la Jaju ki Matiye ndangi e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji ki so, adi e Matiye, Marki, Luki ki Ja. NGA ninga, ta je ngay ki Matiye al, toi me Poy Ta ti ki Maji la Jaju ki Marki ndangi noo to. J-a j-inga:

MBe la Ja Batisi ki ila (3.1-12);

Batam la Jaju ki na ki su na-e (3.13-4.11);

Kila je ki Jaju ra-de donangi Galile ti, adi e kila mbe Poy Ta ki Maji, ndo kosi dije ne, ki kaji nje moy je (4.12-18.35);

Kosi do rabi ti mba kaw ki Jorijalam (19-20);

Jorijalam ti, Jaju ra ndo ngay al, ra ndo ki asi dimasi kare be par, ninga tol ta ndo je lane ki ta ki gangi ki dije gangi doe ti, toli-e-n, ba go ti, i taa lo koy, tee adi dije ooi-e ki lo lo (21-28).

Ne kare ki to ta dangi, Matiye ila ngira makitibi lane ki kor gin ka la Jaju nim, koji Jaju nim, taa dokagilo ki Jaju e-n ngon bay nim to. Ta ki ila-n ngira makitibi lane kin al adi goe ngal (1-2), ninga mee ti noo, toji daw ki e Jaju ki n-aw ta n-ndangi Poy Ta ki Maji lie kin kadi dije gari-e taki e a e NGar ki nje kaji dije ki Luwa a na n-a n-ila sie, e to a e Emanuwel ki kor mee na Luwa e saje, taa e to a Luwa a un-e kadi tol-n ta koji ra lane ki un mindine do ti kate nu kin to.

Ne kare ki to ta dangi bay to me makitibi ti la Matiye, e kosi ki asi do ne ndo je la Jaju ngay naa ti, asi gin mi, adi e:

Ne ndo ki do mbal ti (5-7) ki al ta ki do pa njiya ti ki dana ki Luwa isi ngina tae ki ro dije ti lie ki e ngar doe ti.

NDu je ki e ki kadi dije ki sobi kadi a ilai mbe ki kobe ki e basi (10).

Kobe la Luwa ki e ki kal tae me kuji ta ti asi gin siri, e kobe ki to lo bayo ti basine, na ndo ree a to ki taga pay (13).

Go rabi kisi naa ti la ngakonaa je me beko ti ki sigi kin (18).

Go rabi kisi do nja ti ngina-n ro ki tati ki dabay ti ki kobe ki sigi kin a re-n (24-25).

Makitibi la Matiye toji Jaju ta Babe ki a re kadi adi ndune do beko ti lane ki sigi, tee-n tae. Bay to adi dije ki a uri me ti ne ndo ki awi ki ndooe kadi mai naji lie ki ro ndagi dije ti to.

Gin ka la Jaju (Lk 3.23-38)

¹ Gin ka la Jaju Kirisi ki ngon ka *Dabidi, ki ngon ka *Abirakam a to kin:

² Abirakam oji *Isaki, Isaki oji *Jakobi, Jakobi oji Juda ki ngakoe je.

³ Juda ai ki Tamar oji Parasi ai ki Jara, Parasi oji Esrom, Esrom oji Aram,

⁴ Aram oji Aminadabi, Aminadabi oji Naso, Naso oji Salmo,

⁵ Salmo ai ki Rakabi oji Bowaji, Bowaji ai ki Ruti oji Obadi, Obadi oji Jase,

⁶ Jase oji ngar Dabidi.

Dabidi taa ne Uri oji-n Salomo,

⁷ *Salomo oji Robowam, Robowam oji Abiya, Abiya oji Aja,

⁸ Aja oji Jojapa, Jojapa oji Joram, Joram oji Ojiyasi,

⁹ Ojiyasi oji Jowatam, Jowatam oji Akaji, Akaji oji Ejakiyasi,

¹⁰ Ejakiyasi Oji Manasi, Manasi oji Amo, Amo oji Jojiyasi,

¹¹ Jojiyasi oji Jekoniyasi ki ngakoe je. Dokagilo ti kin a uwai dije ki Jorijalam awi sade ba *Babilon ti*.

¹² Loki awi sade Babilon ti, Jekoniyasi oji Salatiyal, Salatiyal oji Jorobabel,

¹³ Jorobabel oji Abiyudi, Abiyudi oji Eliyakim, Eliyakim oji Ajor,

¹⁴ Ajor oji Sadoki, Sadoki oji Akim, Akim oji Eliyudi,

✧ 1:11 2 NGar je 24.12-16

15 Eliyudi oji Eliyajar, Eliyajar oji Mata, Mata oji Jakobi,

16 Jakobi oji Jisəpi ki ngaw mari. Ningə Mari oji Jəju ki bari-e Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte.

17 Ilə ngire də Abirakam ti biti də Dabidi ti, gin koji e dəgi gide sə, ə j də Dabidi ti biti kaw bəə Babilon e gin koji dəgi gide sə, taa j də kaw bəə Babilon ti biti koji Kirisi ti, e gin koji dəgi gide sə tə.

*Koji Jəju
(Lk 2.1-7)*

18 Go rəbi koji Jəju Kirisi ə to kin. Kəe Mari e nje nong i lə Jisəpi ki uwə dəe. Ningə, loki ingəi-naa dəne ki dingəm al bəy ə, Mari j səm ki təgi lə NDil Luwə.

19 Lo kin ti noq be, Jisəpi ki nje nong i lə Mari, ki e dəw ki dana, ndigi kadi n-əl ta kin ki taga n-ilə-n rəsəl də Mari ti al, adi oji mene ti kadi n-iyəi-naa ki Mari gidi ngəy par.

20 Loki oji ta kin be mene ti ningə, malayka lə Bəbe tēe həy me ni ti əl-e ə nə: «Jisəpi, ngon ka *Dabidi, ibəl al kadi itaa Mari nei ti, tadə ngon ki to mee ti kin, e ngon ki re ki go rəbi lə NDil Luwə.

21 Mari a oji ngon ki dingəm, ningə a ində təe nə Jəju, tadə e ə e dəw ki a aji dije ləne me majal je ti ləde.»

22 Ne je kin pəti a rai ne be mba kadi ta ki Bəbe əl ki ta nje kəl ta ki tae ti kəte nu kin təl tane:

23 Bəbe əl ta ki ta nje kəl ta ki tae ti ə nə: «Oi ngon ki mandi ki gər dingəm al bəy a j səm,

A oji ngon ki dingəm,
Ningə a bari-e nə Emanuwəl,
Ki kər gine nə: “Luwə e səje”[✧]»

24 Loki Jisəpi ndəl də bi ti, ra tək i malayka əl-e-n, adi taa Mari nene ti, re sie kəy.

25 Nə gər-e ki dəne ki dingəm ti al, biti kadi Mari oji-n ngon Oji ngon ki dingəm, adi Jisəpi ində təe nə Jəju.

2

Ta ki də njé ne gər je ki də mee je ti ki koji Jəju

1 Oji Jəju Bətiləhəm[✧], dənangi ki Jude ti, dəkagilo kəbe ti lə ngar Erodi. Go koje ti, njé ne gər je ki də mee je ti, ii lo kibə kadi ti rəi Jorijaləm,

2 ningə dəji əi nə: «NGar lə *Jipi je ki oji-e kin e ra be ə? J-o mee lie tēe lo kibə kadi ti ə ji re kadi j-əsi məkəsije nangi noe ti.»

3 Loki NGar *Erodi oo ta kin, mee gangi man, naa ti ki dije ki Jorijaləm ti ba pəti.

4 Be ə, ngar kaw ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je lə Luwə, dəji-de se lo ki ra be ə a oji Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte titi wa?

5 Ə əli-e əi nə: «A oji-e Bətiləhəm, dənangi ki Jude ti, tadə ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti əl ə to kin:

6 “Səi dije ki Bətiləhəm ki dənangi ti ki Jude,

Kadi igəri tək i rəjeti,
Be ləsi e ki ndae goto al jagi dan be bo je ti ki dənangi ki Jude ti, ki ndade to ti,

Tadə ngar ki nje kər nq dije ləm, je a tēe dansi ti.”[✧]

7 Lo kin ti, Erodi ba njé ne gər je ki də mee je ti gidi ngəy, dəji-de se dəkagilo ki ra wa bangi ə mee tēe-n wa?

8 Ba go ti, ilə-de Bətiləhəm ti ə nə: «Awi idəji ta ki rəjeti də ngon ti kin. Lo ki ingəi-e ba, irəi əli-mi adi mi ka m-aw m-əsi məkəsım nangi noe ti tə.»

9 Go ta ti lə ngar kin ba, njé ne gər je osi də rəbi ti isi awi. Ə loki isi awi ningə yə ooi mee ka ki ooi-e lo kibə kadi ti ka kin ə a njiyə nqde ti. NJiyə re tēe də kəy ti ki ngon to ti ba, a lo ka ti.

10 Loki ooi mee kin, rəde nəl-de ngay.

11 Ə uri me kəy ti ningə, ooi ngon əi ki kəe Mari, ba əsi məkəsıde nangi, piti-e. Go ti, tēe ta bəl je ləde, adi-e or, ki nduji kagi ki əti maji, ki nom kagi.

12 Go ne je ti kin, Luwə əl-de me ni ti kadi təli gogi ki rəbi ki də Erodi ti al. Be ə, təli awi be ləde ki rəbi ki rangi.

Ayi-naa ki Jəju awi sie Eji pi ti

13 Loki njé ne gər je awi ningə, malayka lə Bəbe tēe me ni ti əl Jisəpi ə nə: «I taa un ngon əi ki kəe, ə ay aw

✧ 1:23 Ejay 7.14 ✧ 2:1 1 Samiyəl 16.1 ✧ 2:6 Mise 5.1

sæde Ejipi ti. Aw isi ti nõõ biti kadi mi wa m-adi ndum bæy taa itæl ire sæde, tado *Erodi a sangi kadi n-tøl ngon kin.»

¹⁴ Jisæpi i taa kondõ nõõ, un ngon æi ki kõe, 6a ay aw sæde Ejipi ti.

¹⁵ Isi ti nõõ biti koy Erodi, adi ta ki Bæbe æl ki ndu nje kæl ta ki tae ti æ næ: «M-6ar ngonm kadi tæe me 6e ti ki Ejipi kã»[✧] kin tøl tane.

Erodi tøl ngan je ki kasi me 6e ti ki Bætılähäm

¹⁶ Loki *Erodi oo kadi njé ne gær je ædi-e, wongi ra-e ngay. Wongi ra-e adi un ndune kadi tõi ngan je ki kasi ki i dõ 6al ki joo ti tøl ki nangi ne pæti me 6e ti ki Bætılähäm, ki ngan 6e je ki gidi ti. 6al kin e ki go døkagilo ti ki njé ne gær je oji-e-n.

¹⁷ Be æ, ta læ nje kæl ta ki ta Luwæ ti Jæræmi, ki æl tøl-n tane. Jæræmi æ næ:

¹⁸ «NDu dæw 6a me 6e ti ki Rama, Nõ je, ki ndingæ rõ ki æti 6æl ngay je. Adi e Rasæl æ nõ ngane je, NDigi kadi dæw söl mene al, Tado gotoi.»[✧]

Jisæpi tæl Ejipi ti aw Najaræti

¹⁹ Loki *Erodi oy ngata 6a, go koye ti, malayka læ Bæbe tæe ki rõ Jisæpi ti, Ejipi ti me ni ti, æl-e æ næ:

²⁰ «I taa, un ngon ki kõe, æ itæli awi dånangi Isirayæl ti gogi, tado dije ki isi sangi kadi n-tõi ngon ka oyi ngata.»

²¹ Jisæpi i taa, un ngon ki kõe, æ tæli awi dånangi *Isirayæl ti gogi.

²² Næ loki oo kadi Arkælosi õ 6e dõ Jude ti to bawne Erodi ti, 6æl ra-e kadi aw Jude ti. Be æ, Luwæ æl-e me ni ti ade aw Galile ti yo.

²³ Aw isi me 6e bo ti ki 6ari-e næ Najaræti. Be kadi ta ki njé kæl ta je ki ta Luwæ ti æli æi næ: «A 6ari-e dæw ki Najaræti ti kin tøl-n tane.»

3

Jã ki nje ra dije batæm

(Mk 1.2-6; Lk 3.1-6; Jã 1.19-23)

¹ Bal je dæ go ti, Jã Batisi tæe, ilæ mbe dilæ lo ti ki Jude æ næ:

² «Iyæi go ræbi njiyæsi je ki majal kã, tado kõe læ Luwæ e 6asi.»

³ Jã Batisi æ, e dæw ki nje kæl ta ki ta Luwæ ti Ejay æl ta dæe ti æ næ: «NDu dæw madi 6a dilæ lo ti æ næ:

“Irai go ræbi læ Bæbe!

Irai go ræbi lie adi a njururu[✧]!”»

⁴ Jã ilæ kibi ki ra ki bi jambal ræne ti, ningæ dõ mene ki nda tõ. Ne kusoe e gibiri je ki tõi je.

⁵ Dije ki 6e bo Jorijalæm ti, ki dånangi Jude ti pæti, ki dånangi ki kadi ba Jurde ti pæti, ræi rõ Jã ti,

⁶ ræi tæri ndude dõ majal je ti læde, adi Jã ra-de batæm me ba Jurde ti.

⁷ Loki Jã oo adi *Parisi je, ki *Sadusi je ngay ræi kadi ra-de batæm 6a, æl-de æ næ: «Sæi njé man majal tõi li je be kam, nã æl sæsi kadi ayi-naa wongi læ Luwæ ki a re æ?

⁸ Maji kadi kilæ rasi tõi kadi sæi dije ki iyæi pa njiyæsi je ki majal kã.

⁹ Ningæ, kadi iyæi ta kõi mesi ti kã næ: “Je ngan ka *Abirakam.” MBata, Luwæ asi kadi a tøl gaji mbal je kam ngan ka Abirakam ti kare.

¹⁰ Ki ne kin, kingæ e 6asi kadi tigæ ngiræ kagi je gangi ngata. Kagi ki ra ki andi maji al æ, a tigæi-e kadi ilæi-e me por ti kã.

¹¹ Mi, m-ra sæsi batæm me man ti, mba kadi tõi tæki iyæi pa njiyæsi je ki majal kã, næ dæw ki a re gom ti, e nje tõi ki æti 6æl, ki itæ-m say. M-asi kadi sa ki njæe ti ka m-õr al. E a ra sæi batæm, me NDil Luwæ ti, ki me por ti.

¹² Uwæ kee to ne jine ti kadi to-n kã ko ki maji, õy me dam ti, 6a ilæ tise por. E por ki a oy al ratata.»

Jæju ra batæm

(Mk 1.9-11; Lk 3.21-22; Jã 1.29-34)

¹³ Lo kin ti nõõ, Jæju i Galile ti, re ta ba Jurde ti rõ Jã ti, kadi Jã ra-e batæm.

¹⁴ Næ Jã ge kõi al, adi æl Jæju æ næ: «E mi æ kadi i, ira-m batæm, ningæ i taa itæl ire røm ti kadi m-ra-i batæm bæy tã a?»

¹⁵ Næ Jæju æl-e æ næ: «Ki basine kin, ira be, tado e ki goe kin æ j-a ji tøl-n ta ndigi læ Luwæ.» Be æ, Jã ndigi dõ ti, ra-e-n batæm.

16 Loki Jəju ra batəm taa par, ə tē me man ti ningə, loe ti noq, ta dərā tē, adi oo NDil Luwə risi tə də dum be re isi dəe ti.

17 Ningə, ndu ta madi tē dərā ti, ə nə: «E kam e NGonm, nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m dəe ti ngay*»

4

Su na Jəju

(Mk 1.12-13; Lk 4.1-13)

1 Go ti, NDil Luwə ər nq Jəju aw sie dilə lo ti, mba kadi su na-e.

2 Jəju əgi rəne kuso ne, kondə ki kada, ndə kuti sə, ə go ti 60 ra-e.

3 Lo kin ti, su, nje na dije ətə re rəe ti, əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, adi mbal je kin təli mapa adi m-o.»

4 Ə Jəju ile ti ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Dəw a isi ki dəne taa ki takul ne kuso par al, nə ki takul ta je pəti ki tē ta Luwə ti tə”»*

5 Go ti, su aw ki Jəju me 6e ti ki Jorijaləm, ki e 6e bo lə Luwə, aw sie jam də kəy ti lə Luwə taa,

6 6a əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, iyə jii taa osi adi m-o, tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi a laini dajide ti, mba kadi njai tigə mbal al*»»

7 Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə tə əi nə: A na Bəbe Luwə ləi al.*»

8 Su təl aw ki Jəju də mbal ti ki ngal taa ngay 6əy, əje kəbe je ki dənangi ti ne pəti, ki ne kingə je ki me ti,

9 ningə əl-e ə nə: «M-a m-adi ne je kin pəti, loki re əsi məkəsi nangi nqm ti, ə ilə təji dəm.»

10 Jəju təl əl-e ə nə: «I *Sata, ətə kə say. Tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A əsi məkəsi nangi nq Bəbe Luwə ti ləi, ningə e ki karne ba par ə a re nqet ti kadi igose.”*»

11 Be ə, su iyə Jəju ə ətə aw. Ba malayka je rəi rə Jəju ti, rəi rai sie.

Jəju ilə mbe Poy Ta ki Maji Galile ti
(Mk 1.14-15; Lk 4.14-15)

12 Dəkagilo madi uwəi Jə dangay ti, ə Jəju oo tae 6a, təl ər rəne aw Galile ti.

13 Nə ke ə, iyə 6e bo ki Najarəti, ə aw isi Kapərnayim ti yo. Kapərnayim ki e 6e bo ki a kadi ba ti ki Galile, dənangi ti lə Jabilo je, ki Nəpitali je.

14 Be kadi təl ta ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə nə:

15 «Səi dije ki Dənangi Jabilo ti ki dənangi Nəpitali ti,

Ki isi 6asi kadi ba ti,

Gidi ba Jurde ti,

Səi dije ki dənangi Galile ti,

Ki səi dije ki səi Jipi je al!

Uri mbisi oi:

16 Dije ki kəte isi lo ki ndul ti,

Ooi kunji ki bo,

Ningə dije ki kəte isi 6e lə yo,

Ki e lo ki ndul kururu,

Lo kunji tē dəde ti.*»

17 Də gangi loe ti kin, Jəju ilə ngirə kilə mbe ə nə: «tyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, tadə kəbe lə Luwə e 6asi rəsi ti.»

Njé ndo je ki dəsəy ki Jəju 6ar-de
(Mk 1.16-20; Lk 5.1-11)

18 NDə kare, Jəju a njiyə kadi ba bo ti ki Galile, ningə oo ngakonaa je joo, adi e Simo ki 6ari-e Piyər əi ki ngokone Andire ki əi njé ndo kanji je, a iləi bandi me man ti.

19 Jəju əl-de ə nə: «təi gom ti adi m-ndo səsi, kadi səi njé ndo dije kadi ingəi kaji.»

20 Kalangi ba, iyəi bandi je ləde, ə awi uni go Jəju tə njé ndo je lie.

21 Jəju ətə ki kəte say ndəy ningə, oo ngakonaa je ki rangi joo: Jaki əi ki Jə ki əi ngan lə Jəbəde, isi me to ti ki bawde, isi rai go bandi je ləde, 6a 6ar-de.

22 Loki Jəju 6ar-de ningə, kalangi ba, iyəi bawde Jəbəde ki to, ə awi uni go Jəju.

23 Jəju njiyə dənangi Galile ti ba pəti, ndo ne dije me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je, ilə mbe Poy Ta ki Maji ki əji də kəbe lə Luwə, taa əji njé moy je ki njé rə to je ki dan dije ti tə.

24 Tə6a lie sane dənangi ti ki Siri ba pəti, adi rəi ki dije pəti ki rəde ra-de,

* 3:17 Pa je 2.7; Ejay 42.1 * 4:4 Dətərənəm 8.3 * 4:6 Pa je 91.11-12 * 4:7 Dətərənəm 6.16 * 4:10 Dətərənəm 6.13 * 4:16 Ejay 8.23; 9.1

njé rɔ to je ki dangi dangi, njé ki ndil je ki majal rai-de je, njé damsil je, ki njé rɔ koy je, adi aji-de.

²⁵ Kosi dije ngay rai go Jəju ti. Njé ki dɔnangi Galile ti je, dɔnangi Be bo je ti ki Dɔgi je, ɓe bo Jorijaləm je, ki dɔnangi Jude ti je, ki dɔnangi ki gidi ba Jurde ti je.

5

Jəju ndo ne njé ndo je ləne dɔ mbal ti

¹ Lokɪ Jəju oo kosi dije kin ɓa, ɔti aw dɔ mbal ti, isi nangi, ningə njé ndo je lie rai rɔe ti.

² Lo kin ti, Jəju ilə rone ndo ne dije ə nə:

Maji ki rɔjeti (Lk 6.20-26)

³ «Maji-kur e lə njé ki ooi rɔde kadi n-asi al ta kəm Luwə ti, tado kɔbe lə Luwə e yade.

⁴ Maji-kur e lə njé ki isi nɔi ɓone, tado lo ti ə Luwə a səl mede.

⁵ Maji-kur e lə njé ki səlɪ ləm ləm, tado Luwə a adi-de dɔnangi kadi-kare ti.

⁶ Maji-kur e lə njé ki ɓo ra ne ki go ndu Luwə ti e mede ti, tado lo ti ə a ingəi tɔgi.

⁷ Maji-kur e lə njé ki isi ooi kəm-to-ndoo lə dije, tado Luwə a ra səde maji.

⁸ Maji-kur e lə njé ki mede e kare dɔ Luwə ti, tado a ooi Luwə ki kənde.

⁹ Maji-kur e lə njé ki isi sangi rəbi lapiya, tado a ɓari-de ngan lə Luwə.

¹⁰ Maji-kur e lə njé ki dije isi adi-de kɔ mbata ne ra ki dana, tado kɔbe lə Luwə e yade.

¹¹ Maji-kur e ləsi loki dije isi taji səsi je, isi adi səsi kɔ je, isi tati ta dɔsi ti je mbata ləm.

¹² Irai rənəl, itiləi kole, tado ne kigə go jisi e ngay dɔrɔ ti. *Njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki rai kilə kəte nɔsi ti, ingəi kɔ kin be tɔ.

Nje kun go Kirisi e kati ki kunji ki dɔnangi ti

☆ 5:21 Teɛ ki taga 20.13; Dətərənəm 5.17

¹³ «Səi ə səi kati ki dɔnangi ti. Ningə kin ə mbə kati goto ə, dəw a ra ban ə kadi a təl ade mbə gogi ɓəy ə? Maje goto ngata; a ɓuki-e kɔ gidi lo ti kadi dije njiyəi dɔ ti par ngata.

¹⁴ «Səi ə səi kunji ki dɔnangi ti. Ningə ɓe bo ki indəi-e dɔ mbal ti taa, asi kadi a ɓəyɔ rone al.

¹⁵ Dəw a re ki lambi kəy ə dəbi ngo dɔ ti al. A ində dɔ ne ti taa mba kadi dije ki me kəy ti pəti ooi lo.

¹⁶ Be tɔ ə, sɔbi kadi adi dije pəti ooi kunjisi me ne ra ki maji ti. Lokɪ ooi ne rasi ki maji ningə, a iləi taji dɔ Bawsi Luwə ti ki isi dɔrɔ ti.

Ne ndo ki dɔ ndu-kun ti lə Luwə

¹⁷ «Sɔbi kadi igai təkɪ m-re kadi m-buji ndu-kun je lə *Mojɪ ə se ta lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti al. M-re mba buji-de al, nə m-re mba təl tade yo.

¹⁸ Təkɪ rɔjeti, m-əl səsi, kəte nɔ kadi dɔrɔ əi ki dɔnangi kin a gotoi kɔ, ngon ku ta ki ndəy be, ə se ngon ndaji madi ki me ndu-kun ti lə Luwə ki ndangi ki dəw a ɔr kɔ goto. A to be bitɪ kadi ne je pəti ki ndangi me ti rai ne.

¹⁹ Dəw ki al dɔ ngon ndu-kun ki ndəy be dan made je ti, ə ndo dije kadi rai təkɪ e ra-n be tɔ ɓa, a e ki du ngay me ɓekɔ ti ki dɔrɔ ti tɔ. Nə dəw ki təl rone go ti, ə ndo dije, a e ki bo me ɓekɔ ti ki dɔrɔ ti.

²⁰ Adi m-əl səsi: kin ə ne ra ki dana ləsi itə yə njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je al ə, a uri me ɓekɔ ti ki dɔrɔ ti al.

Ne ndo ki dɔ wongɪ ti

²¹ «Səi, igəri maji təkɪ ndu ta əl kaje je ə nə: “A itəl dəw al,☆ dəw ki təl madine ɓa, sɔbi kadi awi sie nɔ njé gangɪ ta je ti.”»

²² Nə mi m-əl səsi: «Dəw ki ra wongɪ ki ngokone, sɔbi kadi awi sie lo gangɪ ta ti; dəw ki taji ngokone “mbə”, sɔbi kadi awi sie lo gangɪ ta ti ki bo lə Jipi je, ə dəw ki ɓa ngokone “ma”, sɔbi kadi iləi-e me por ti lə su.

²³ Kin ə aw ki kadi-kare ləi dingiri lo kilə kadi-kare ti kadi Luwə, ə mei ole dɔ ti kadi ngokɔi aw səi ki ta madi ɓa,

24 maji kadi iyə kadi-kare kin noo, ə ire aw ilə noji naa ti sie bəy taa itəl ire un kadi-kare lai adi Luwə.

25 «Kin ə isi awi lo gangi ta ti ki nje ta lai ba, loki səi də rəbi ti bəy kin ə, isangi rəbi kadi ndusi osi go-naa ti sie kalangi, nə tə aw səi iləi ji nje gangi ta ti, adi nje gangi ta uni iləi ji asigar je ti, adi asigar je awi səi iləi-ni dangay ti.

26 Təki rəjeti, adi m-əli, a iteə lo kin ti al biti kadi ugə dəbəy sisi bəy taa a iyəi-ni taa.

Nə ndo ki də kuwə marim ti

27 «İgəri ndu ki əl ə nə: “A uwə marim al,» kin maji.

28 Nə mi m-əl səsi: “Dəw ki gə dəne ki kəm-nda ba, uwə sie marim mene ti ngata.”

29 Kin ə kəmi ki də ji kə ti rai adi osi me majal ti ə, ər-e ile kə. Tadə e soti kadi ngon rəi kare goto, itə kadi iləi darəi ba pu me por ti lə su.

30 Kin ə ji kəi rai adi osi me majal ti ə, igange ile kə. Tadə, e soti kadi ngon rəi kare goto, itə kadi iləi rəi ba pu me por ti lə su.

Ta ki də gangi-naa ti lə dəne ki dingəm

31 «İgəri kadi ndu-kun əl bəy tə nə: “Re dəw tuwə nene ba, kadi ade makitibi gangi-naa.»

32 Nə mi m-əl səsi: “Dəw ki ra ki tuwə nene mbata ne ki rangi, bi e ta lə kaya ki ra, al ə, dəwe kin sur-e ta kuwə marim ti. A re dəw taa dəne ki ngawe tuwe ba, dəwe kin təl nje kuwə marim tə.”

Ta ki də kibi rə ti

33 «NDu ta əl kaje je kəte bəy tə ə nə: “Re ibi rəi də ne madi ti ə, a də ti, kadi ira ne ki ibi rəi də ti nə Babe ti”»

34 Nə mi m-əl səsi təki a ibi rəi al tə kibi al. A ibi rəi ki dərə al, tadə dərə e kimbər kisi Luwə;

35 a ibi rəi ki dənangi al, tadə dənangi e kimbər kində njae; a ibi rəi ki Jorijaləm al, tadə Jorijaləm e be bo lə NGar ki bo;

36 a ibi rəi ki jam dəi al, tadə j asi kadi itəl bi dəi kare be ki nda ti ə se ki ndul ti al.

37 Re ta ləsi e oyo ba, ai də oyo ti, re ta ləsi e jagi ba, ai də jagi ti par tə. NDəgi ta je ki a re go ti kin j rə su ti.

Ta ki də dal bə ti

38 «İgəri kadi ndu ta əl ə nə: “Re dəw tə kəm madine ba, to kadi e ki tə kəme tə, a re dəw tətə ngangı madine ba, to kadi e tətə ngange tə.»

39 Nə mi m-əl səsi kadi itəi rə nje me ndul al. Re dəw ində dam mbəi ki kə ə, iyəti dame ki gəl ade ində bəy.

40 Re dəw aw səi nə nje gangi ta ti kadi taa kibi ki gəji ləi ə, ade e ki ngal də ti.

41 Re dəw ində gu dəi ti kadi injiyə njai dibi ə, injiyə sie njay dibi joo.

42 Dəw ki ra ki dəji ne ə ade, ningə re dəw ndiməi ne ə əge al tə.

Ta ki də ndigi njé bə je ti

43 «İgəri təki ndu ta əl ə nə: “A indigi dəw madi, nə a əsi ta nje bə ləi”»

44 Nə mi, m-əl səsi kadi indigi njé bə je ləsi, ə əli ta ki Luwə mbata lə njé ki isi adi səsi kə.

45 İrai be ningə, a səi ngan lə Luwə ki e Bawsi ki isi dərə ti. Tadə adi kadi əsi də njé me maji ti ki njé me majal. Adi ndi adi də njé ra ne ti ki dana, ki njé ra ne ti ki dana al.

46 Kin ə indigi njé ki ndigi səsi tə par ə, ne kigə go ji ri ə Luwə a adi səsi ə? *NJé taa la-mbə je ka rai be tə.

47 Kin ə irai lapıya ngakəsi je par ə, ri ki to ta dangi ə irai ə? Tadə njé gər Luwə al ka rai be tə.

48 Ningə səi, səbi kadi indigi dije adi osi taga pay təki Bawsi Luwə ki isi dərə ti ndigi-n dije adi osi taga pay kin be tə.»

6

Ta ki də ra ki njé ndoo je ti

1 «Kadi oi maji, kin ə re isi rai ne ki ndu Luwə ndigi kadi irai ba, kadi irai ta kəm dije ti ki kadi dije ooi səsi al. Re

✧ 5:27 Teə ki taga 20.14; Dətərənəm 5.18 ✧ 5:31 Dətərənəm 24.1 ✧ 5:33 Ləbətiki 19.12; Kər Isirayəl je 30.3 ✧ 5:38 Teə ki taga 21.24; Ləbətiki 24.20; Dətərənəm 19.21 ✧ 5:43 Ləbətiki 19.18

irai be ɓa, Bawsi ki isi dɔrɔ ti, a adi sɛsi ne kigɔ go ji lɛsi al.

² Kin ə ira ki nje ndoo ə, kadi ində gəngi dɔ ti kadi dije ooi, al. Irai tɛki nje kadi kəm dije isi rai gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki go rəbi ti je kin al. Rai be mba kadi dije piti-de. Nə ki rɔjeti, adi m-əl sɛsi, ingəi ne kigɔ go ji ləde ngata.

³ Nə j, loki ira maji ki njé ndoo je, maji kadi ji gəli gər ne ki ji koi adi al.

⁴ Be ningə, ne lai ki adi kin to lo ɓɔyɔ ti, ɓa Luwə ki oo ne je ki to lo ɓɔyɔ ti, a igəi kire.»

Ta ki dɔ kəl ta ti ki Luwə

⁵ «Loki isi əli ta ki Luwə ɓa, kadi irai tɛki njé kadi kəm dije isi rai kin be al. Njé kadi kəm dije ki nəl-de ngay kadi ai taa me kəy ti lə *Jipi je, ki sil rəbi je, taa əli ta ki Luwə kin. Əi je rai be mba kadi dije ooi-de. Nə ki rɔjeti, adi m-əl sɛsi, ingəi ne kigɔ go ji ləde ngata.

⁶ Nə j, loki ige kəl ta ki Luwə ɓa, maji kadi ur kəy toi ti, uti ta kəy dɔi ti, ɓa əl ta ki Luwə lo ɓɔyɔ rɔ ti kin, ningə Bawi Luwə ki isi lo ki ɓɔyɔ ti, a oo, ə a adi ne ki idə-je.

⁷ «Loki isi əli ta ki Luwə ɓa, əli ta ki dɔ-naa ti, dɔ-naa ti tɛ dije ki njé gər Luwə al be, al. Əi je ooi ə nə me ta ti ki kəl ngay kin ə Luwə a oo-n dɔ ndude.

⁸ Maji kadi irai tɛki əi je isi rai kin be al, tadɔ Bawsi Luwə gər ne je ki awi ki ndooe, kəte ɓəy taa kadi əli sie ta dɔ ti.

Kuji kəl ta ki Luwə

⁹ «Səi ɓa, kadi əli ta ki Luwə əli əi nə: “Bawje ki isi me dɔrɔ ti taa,

Kadi dɔw ki ra gər tɔi tɛki j Luwə,

¹⁰ Kadi kɔbe lai re.

Kadi dije rai ndigi lai dɔnangi ti ne,

Tɛki njé ki dɔrɔ ti isi rai kin be tɔ.

¹¹ Adi-je ne kusoje ki asi taje me ndɔ ti ki ɓone.

¹² Iyɛ go majal je ləje kɔ,

Tɛki je wa ka j-iyɛ-n go majal je lə dije ki rai sɛje majal kɔ kin be tɔ.

¹³ Iyɛ-je adi j-osi me ne na ti al,

Nə kadi ɔr-je ji nje majal ti kɔ.

[MBata j ə, kɔbe, ki tɔgi, ki tɔba e lai biti ki nɔ ti.]”

¹⁴ Kin ə re iyɛi go majal je lə dije kɔ ɓa, Bawsi ki isi dɔrɔ ti a iyɛ go majal je ləsi kɔ tɔ.

¹⁵ A kin ə re iyɛi go majal je ki dije rai sɛsi kɔ al ɓa, Bawsi a iyɛ go majal je ləsi kɔ al tɔ.

Kɔgi rɔ ne kuso

¹⁶ «Loki ɔgi rɔsi ne kuso ɓa, maji kadi isikiti kamsi sikiti sikiti tɔ ya njé kadi kəm dije be al. Əi, sikiti kəmde mba kadi dije ooi-de tɛki n-ɔgi rɔde ne kuso. Nə ki rɔjeti, adi m-əl sɛsi, ingəi ne kigɔ go ji ləde ngata.

¹⁷ Ningə j, loki ɔgi rɔi ne kuso ɓa, maji kadi itogi ta kəmi suki, ə indu dɔi.

¹⁸ MBa kadi dije gəri, tɛki ɔgi rɔi ne kuso, al. Ningə, Bawi ki isi lo ki ɓɔyɔ ti par ə oo, e ki gər ne ki to lo ɓɔyɔ ti a adi sɛsi ne ki idəji-e.

Ne kingə ki dɔrɔ ti

(Lk 12.33-34)

¹⁹ «ɪmbɔi ne kingə je mbata ləsi dɔnangi ti ne al. Dɔnangi ki e lo ki ne ki titi a ndusi je, yɔ je a ɔi je, taa njé ɓogi je a mbuti bole bər kadi ɓogii je.

²⁰ Nə kadi ɪmbɔi ne kingə je ləsi dɔrɔ ti taa, ki e lo ki ne ki titi a ndusi al nim, yɔ je a ɔi al nim, taa njé ɓogi je a mbuti bole bər ɓa a ɓogii al nim tɔ.

²¹ Tadɔ lo ki ne kingə lai e titi ə mei a e titi tɔ.»

Kəm e lambi lə darɔ

(Lk 11.34-36)

²² «Kəm dɔw ə e lambi lə darɔe. Kin ə re kəmi oo lo maji ɓa, darɔi pəti e me kunji ti.

²³ A kin ə re kəmi oo lo maji al tɔ ɓa, darɔi pəti e me til ti tɔ. A kin ə re kunji ki to rɔi ti kin təl til ningə, a e til ki dum kəl tae.

Me ka sururu

(Lk 16.13; 12.22-31)

²⁴ «Dɔw ki a ra kilə ɓəə lə ngar je joo goto: re ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki ki nungi tɔ. A asi kadi irai ɓəə lə Luwə nim, ɓəə lə la nim al.

²⁵ «E mbata kin ə, m-əl sɛsi kadi adi mesi a sururu dɔ ne kusosi ti, ki man kaysi ti, ki kadi isi ki dɔsi taa al, taa dɔ kibi kɔsi ti al nim tɔ. Tadɔ kisi ki dɔ taa

itə ne kuso, taa darə dəw itə kibi ki kə tə.

²⁶ Igoi yəl je ki a nali dan nəl ti kin oi, dibi ko al nim, təti ko al nim, taa kawī ne me dam ti al nim tə, nə Bawsi ki isi dərā ti taa, adi-de ne usoi maji. Ə se, səi je, itəi yəl je kin gidi bay bay al wa?

²⁷ Nə dansi ti ə asi kadi a ilə ngon kadi ki ndəy be də ndəne ti ki takul me ka sururu ləne ə?

²⁸ Asi al, nga ra ban be ə mesī a sururu də kibi kəsi ti ə? Igoi puti kam je ki ai me wale ti kin oi. Rai kilə madi al nim, oji kibi al nim tə,

²⁹ nə ngar *Salomə ki təe 6a ngay me ne kingə ti kin ka ə kibi ki ndole asi naa səde al*.

³⁰ Ə kin ə Luwə ilə kibi rə ngan kagi je ti ki wale, ki j-o-de 6one, ə lo ti par ə a oi por kin be ningə, səi dije taa a ilə kibi rəsi ti al a? Səi tə je me kadi-me ti.

³¹ Adi mesī a sururu kadi əli ə nə: “Ri ə j-a j-uso wa? Ri ə j-a j-ay wa? J-a j-ingə kibi ra ə j-a j-ə wa?” al.

³² Ne je kin pəti, e dije ki gəri Luwə al, ə isi sangi ki nə kəmdə ti. Ningə Bawsi ki isi me dərā ti gər maji kadi awi ki ndooe tə.

³³ Isangi kəbe lə Luwə ki ndigi lie kəte, ningə a adi səsi ndəgi ne je kin pəti də ti.

³⁴ Adi mesī a sururu də ndə ki lo ti ti al. Tadə ndə ki lo ti ti aw ki me ka sururu ləne. NDə je pəti awi ki ne to rə ki səbi dəde, 6i awi ki made də ti al.»

7

Gangi ta də-naa ti (Lk 6.37-38, 41-42)

¹ Igangi ta də dəw ti al, kadi Luwə gangi ta dəsi ti al tə.

² Tadə Luwə a gangi ta dəsi ti təkī igangii də madisi je ti be tə. Ningə kadi igəri təkī go rəbi ki igangii ta də dije kin ə Luwə a gangi-n ta dəsi ti tə.

³ Ra ban be ə, oo burim wale ki to kəm ngokoi ti yo, ə oo kagi ki boy ki to yai ti kin al ə?

⁴ Kagi ki boy ə to kəmi ti ne tə kin, nga ki go rəbi ki ban ə a əl ngokoi ə nə: «Adi m-un burim wale ki to kəmi ti kin,» ə?

☆ 6:29 1 NGar je 10

⁵ I nje kədi kəm dije, un kagi ki boy ki kəmi ti kin ningə tə, a o lo ay njay kadi un-n burim wale ki kəm ngokoi ti.

⁶ «Oti kadi iləi ne ki ay njay adi bisi je, nə tə a ii təli ki dəsi ti tə təi səsi. Taa i6uki madi-kəsi je ləsi nə kəsongi je ti al, nə tə a ii njiyəi də ti, tibi ki njade.»

Dəji ne Luwə (Lk 11.9-13)

⁷ «Idəji, ə a adi səsi, isangi ə a ingəi, indəi ta kəy ə a tēi adi səsi.

⁸ Tadə dəw ki dəji ə a adi-e, dəw ki sangi ə a ingə, dəw ki ində ta kəy ə a tēi adi-e tə.

⁹ Nə dansi ti ə ngone dəje mapa ningə a un mbal taa ade ə?

¹⁰ Ə se dəje kanji ningə a un li taa ade ə?

¹¹ A kin ə səi ki səi dije ki kilə rasi majal kin mindi ə igəri rəbi kadi ne ki maji ngansi je ningə, ra ban be ə, Bawsi ki isi me dərā ti taa kin taa a adi ne ki maji dije ki dəji-e al ə?

¹² «Ne je pəti ki indigi kadi dije rai adi səsi kin ə irai adi-de tə. Tadə e wa kin ə e ne ndo ki to me ndu-kun je ti lə *Moji nim, me ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti ndangi nim tə.

Ta rəbi je ki joo (13.23-24)

¹³ «Uri kəy ki ta rəbi ki mbəngirə, tadə ta rəbi ki boy, tati pandangi, rəbi ki kun-e o al, e rəbi ki nje kaw ki dije tuji ti. NGata ningə, e rəbe kin ə dije ngay uni.

¹⁴ Ningə ta rəbi ki nje kaw ki dije kaji ti taa e mbəngirə ba, ibə dije. Ba rəbe kin, njé kun-e je əi ngay al tə.

Njé bar rəde njé kəl ta ki ta Luwə ti ki əi njé ngom je (Lk 6.43-44)

¹⁵ «Indəi kəm-kədi də rəsi ti ki rə njé bar rəde njé kəl ta ki ta Luwə ti ki əi njé ngom je. A rəi rəsi ti, a oi gidide taga ne əi bati je, nə mede ti kəy, əi jagim je ki njé kuwə ne kul je.

¹⁶ A e ki go kilə ra njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti ə a igəri-de. Dəw a ijə kandi nju də kon pa

ti al, taa dæw a ijə kandi mbay-kote də kon nga ti al tə.

¹⁷ Kagi ki maji, ɓa a andi kandi ki maji, ə kagi ki majal, a andi kandi ki majal tə.

¹⁸ Kagi ki maji a asi kadi a andi kandi ki majal al, taa kagi ki majal a asi kadi a andi kandi ki maji al tə.

¹⁹ Kagi ki ra ki andi kandi ki majal, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kə.

²⁰ Adi, a e ki go kilə ra njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, ə a igəri-de.

Njé ndo je ki rəjeti (Lk 6.46; 13.25-27)

²¹ «E njé ki isi ɓari-mi “Baɓe, Baɓe!” tade ti ne par kin ə a uri kəbe ti lə Luwə al, nə e njé ki isi rai go ndigi ti lə Bai ki isi me dərə ti taa.

²² NDə gangi ta ti ə, dije ngay a əi nə: “Baɓe, Baɓe! e me təi ti al ə j-əl-n ta ki ta Luwə ti a? E me təi ti al ə ji tuwə-n ndil je ki majal a? E me təi ti al ə ji ra-n ne kəji je ngay ki əti ɓəl ɓəl a?”

²³ Ba lo kin ti, m-a m-əl-de ki taga wangi m-ə nə: “Awi say nu, m-gər səsi ndə kare al, səi ki səi njé ra majal je*!”

Kəy je joo (Lk 6.47-49)

²⁴ «Be ə, dæw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rəne go ti ningə, to tə dæw ki nje kəm-kədi, ki ra kəy ləne də dii ti be.

²⁵ Adi loki ndi ədi ningə, man kə lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki də ti tə, nə kəy budi nangi al, tadə ngire e də dii ti.

²⁶ Nə dæw ki ra ki oo ta je ki m-əl kin, ə təl rəne go ti al ningə, to tə dæw ki mbə, ki ra kəy ləne də yangira ti be.

²⁷ Adi loki ndi ədi ningə, man kə lo re un kəy ka kin, nim taa nəl ka osi ki də ti tə, ɓa kəy budi nangi mur mur, adi toe to dilə yiw.»

Təgi ne ndo lə Jəju (Mk 1.22; Lk 4.32)

²⁸ Loki Jəju təl ta ta ləne, ne ndo lie əti kosi je ɓəl to ti ki dum.

²⁹ MBata ndo ne tə dæw ki aw ki təgi ki j rə Luwə ti, ɓi ndo ne tə njé ndo-de ndu-kun je lə Luwə al.

8

Jəju aji nje banji (Mk 1.40-45; Lk 5.12-14)

¹ Loki Jəju j ki də mbal ti isi risi ki nangi, kosi dije ngay əi goe ti.

² Nje banji kare tɛɛ re rə Jəju ti, əsi məkəsine nangi nɔe ti, ningə əl-e ə nə: «Baɓe, re indigi ə, a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.»

³ Jəju ilə jine, əde-n, ningə əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rəi ay njay.» Ba ta naa ti nɔɔ banji lie ur, adi rəe ay njay.

⁴ Go ti Jəju əl-e ə nə: «Onoi kadi əl tae dæw madi, ə aw əji rəi nje kijə ne məsi kadi-kare, ningə adi kadi-kare ki go ndu-kun ti lə *Mojii. Ira be mba kadi gəri təkii banji ləi ur adi ingə rə nga.»*

Jəju aji ngon nje kilə lə nje kun də buti asigar je ki bu

(Lk 7.1-10; Jq 4.43-54)

⁵ Loki Jəju isi ur ki me ɓe ki Kapərnayim ti ningə, dæw ki Rom ti kare ki nje kun də buti asigar je ki bu, re rəe ti, nɔ ki dəe ti ə nə:

⁶ «Baɓe, ngon nje kilə ləm kare to moy ɓe nɔɔ, njae oy ta gine ti, adi ingə kə ngay.»

⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «M-a m-aw kadi m-aje.»

⁸ Nə nje kun də buti asigar je ki bu əl-e ə nə: «Baɓe, mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al, ə əl ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rə nga.

⁹ M-əl be tadə, mi ki dəm mi gin təgi ti lə njé ki dəm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin təgi ti ləm tə. Adi re m-əl asigar kare m-ə nə: “Aw!” ɓa aw; kin ə m-əl ki nungi m-ə nə: “Fre!” ɓa re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: “Fra ne ki be!” ɓa ra nee kin tə.»

¹⁰ Loki Jəju oo ta kin tae ti, pite, ə əl njé ki ai sie ə nə: «Təkii rəjeti adi m-əl səsi, ko kadi-me ki be kin, m-ingə rə

☆ 7:23 Pa je 6.9 * 8:4 Ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dæw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki ɓa tə Luwə al, Ləbatiki 14.2-32.

dəw madi ti dənangi ki *Isirayəl ti al bəy.

¹¹ NGa nīngə, m-əl səsi bəy tə, dije ngay ki əi *Jipi je al, a jī ki lo kibə kadi ti je, lo kur kadi ti je, kadi rəi isi ta ne kuso ti ki *Abirakam je, ki *Isaki je, ki *Jakobi je me bəkō ti ki dōrā ti.

¹² Nə njé ki kəte bəkō ki dōrā ti səbi dade, a tuwəi-de, buki-de kō taga, me til ti. Loki a nōi je, a ngəi ngangide je tīti.»

¹³ Ba, Jəju təl əl nje kun dō buti asigar je ki bu ka kin ə nə: «Maji, aw! Nīngə kadi ngon nje kilə ləi aji ki go kadi-me ti ləi kin.» Nīngə dō kade ti nōō, ngon nje kilə lie ingə rō ki nga tō.

Jəju aji njé moy je ngay
(Mk 1.29-34; Lk 4.38-41)

¹⁴ Go ti, Jəju aw me kəy ti lə Piyər bə, oo mame ki dāne to nangi, rəe ɔ por rigi rigi.

¹⁵ Ə Jəju ədi jie, nīngə, rəe ki kəte tīngə ngay ka kin, təl səl, adi ingə rō nga. Go ti, jī taa ra ne kuso adi Jəju.

¹⁶ Loki lo səl, dije rəi ki njé moy je ngay ki ndil je ki majal rai-de, rō Jəju ti. Adi Jəju tuwə ndil je ki majal ka kin dade ti kō ki ta ki tane ti, taa aji njé moy je pəti tō.

¹⁷ Be mba kadi ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ka kin təl tane. Ejay ə nə: «Oy tuji je, Ki moy je ləje ki dāne ti*.»

Kun go Jəju
(Lk 9.57-60)

¹⁸ NDō kare, Jəju oo kosi dije ngay iləi-naa gəi gide, nīngə əl njé ndo je ləne kadi n-gangi ba n-awi dame ti ki kare.

¹⁹ Lo kin ti, nje ndo ndu-kun lə Luwə kare re rō Jəju ti əl-e ə nə: «Nje ndo dije, m-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.»

²⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Njā je ai ki be tode, ə yal je ai ki kəyde tō, nə *mi NGon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dām ti al.»

²¹ Dəw kare dan njé ndo je ti lə Jəju əl-e ə nə: «Babe, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm bəy taa.»

²² Ə Jəju əl-e ə nə: «Un gom, ə iyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde.»

Jəju ndangi nəl ade a lo ka ti
(Mk 4.35-41; Lk 8.22-25)

²³ Jəju al me to ti, bə njé ndo je lie ali goe.

²⁴ Nīngə yə, nəl ki bo ngay ibə sədə busi dō ba ti, adi to aw tə nduy man. Lo ti kin, Jəju isi to bi.

²⁵ NGa ə, njé ndo je lie rəi ki rəe ti, ndəli-e ki nō tade ti əi nə: «Babe, aji-je, nə j-isi j-oy.»

²⁶ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban ə ibəli be ə? Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba.» Nīngə, jī taa, ndangi nəl əi ki man ba, adi lo təl to jijiji.

²⁷ Ne kin əti dije bəl ngay, adi əli əi nə: «Dəw ə wa kam e dəw ki ban ə, nəl je ki ba je ka oi ta lie be ə?*»

Jəju tuwə ndil je ki majal dō dīngəm je ti joo
(Mk 5.1-20; Lk 8.26-39)

²⁸ Loki Jəju re tēe gididi ba ti, dənangi ti lə dije ki Gadara, dīngəm je joo, ki ndil je ki majal rai-de tēei ki dō badi je ti rəi ingəi-e. Dije kin rai ne majal ngay, adi dəw ki kadi un rəbi kin goto.

²⁹ Lo kin ti, iləi rəde uri kəl əi nə: «NGon lə Luwə, e ri ə ige rəje ti ə? Ire ne mba kadi adi-je kō kəte nō dəkagiloe ti a?»

³⁰ NGa nīngə, kosi kəsongi je ngay a usoi ne kadi lo ti nōō say ndəy.

³¹ Ə NDil je ki majal nōi dō Jəju ti əli-e əi nə: «Re ituwə-je ə, adi j-aw me kəsongi je ti kam.»

³² NGa ə, Jəju əl-de ə nə: «Awi!» Ba tēei, awi uri me kəsongi je ti, adi kosi kəsongi je bīngəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, əyi-naa man oyi.

³³ NJé ngəm kəsongi je əyi-naa awi me bə bo ti, əri poy ne ki ra ne, ki ne ki tēe dō dīngəm je ti ki joo ki ndil je ki majal rai-de ka kin, pəti adi dije ooi.

³⁴ Dije pəti ki me bə bo ti tēei awi kadi ingəi Jəju, ə loki ooi-e bə, dəji-e kadi iyə dənangi ləde ə aw.

9

Jəju aji nje rə koy njururu
(Mk 2.1-12; Lk 5.17-25)

1 Jəju al me to ti, ində ba gangi, aw me be bo ti ləne.

2 Dije madi oti dəw ki rəe oy nju-ruru, me ne koti njé moy je ti, rəi sie rə Jəju ti. Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dəw ki rəe oy njururu ka kin ə nə: «NGonm, uwə təgi ba, majal je ləi e ki kiyə go kə.»

3 Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki nə je əli ta mede ti əi nə: «Dəw kam əl ta ki mal də Luwə ti!»

4 Nə Jəju gər mər ta ləde, adi əl-de ə nə: «Ra ban ə isi iməri ta je ki majal mesi ti ə?»

5 Kəl dəw kə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kə» ɓa ngə ngay al, ə se kəl-e kə nə: «I taa, ə injiyə» ə ngə ngay al ə?»

6 Re e be ɓa, m-a m-əji səi təkɪ mi NGon Dəw, m-aw ki təgi dənangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kə.» Ningə, Jəju əl nje rə koy njururu ə nə: «I taa, un tuwə ləi, ə aw be.»

7 Ba dɪngəm i taa, ə un rəbi, aw be.

8 Loki kəm kosi je oo ne kin, ra-de ɓəl ki dum, adi iləi təji də Luwə ti, ki adi dije təgi ki əti ɓəl be kin.

Jəju ɓar Matije kadi un goe
(Mk 2.13-17; Lk 5.27-32)

9 Loki Jəju ɔti nɔɔ isi aw ningə, lo də ti ki isi də, oo dɪngəm ki ɓari-e nə Matije, isi me kəy taa la-mbə ti. Ə Jəju əl-e ə nə: «Un gom.» Ba Matije i taa, un go Jəju.

10 Go ti, Jəju isi ta ne kuso ti me kəy ti lə Matije. NGa ningə njé taa la-mbə je, ki ndəgi njé ra majal je, ngay, rəi isi naa ti ki Jəju, ki njé ndo je lie ta ne kuso ti.

11 Loki *Parisi je ooi Jəju isi uso ne ki dije kin ningə, əli njé ndo je lie əi nə: «Ra ban ə NJe ndo səsi ne isi uso ne ki njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je ə?»

12 Ə Jəju oo ndude, adi əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, ɓi e njé rə nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al.

13 Awi isangi kadi igəri me ta ki Luwə əl ə nə: «E ra maji ə m-ge, ɓi m-ge kijə məsi kadi-kare al*. Tado, m-re mba ɓar njé ka dana je al, nə m-re mba njé ra majal je yo».»

* 9:13 Oje 6.6

Jəju əl ta də kiyə ta ne kuso
(Mk 2.18-22; Lk 5.33-39)

14 *NJé ndo je lə Jə Batisi rəi ingəi Jəju əli-e əi nə: «Ra ban ə je ki *Parisi je j-iyə ta ne kuso, ə njé ndo je ləi rai al ə?»

15 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Oi kadi dije ki ɓari-de lo ne kuso taa-naa ti, a əi ki rənəl al, dəkagilo ti ki nje taa dāne isi-n sādē naa ti a? NDə je a rəi nɔɔ kadi a uni-e tade ti ningə, dəkagilo ti kin ə a iyəi ta ne kuso.

16 Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kəke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin a i ki ki kəke raki raki, kadi bole a to wororo itə ki kəte ɓəy.

17 Taa, dəw a un kasi kandi nju ki i al ɓəy uti me mbu nda je ti ki kəke al tə. Re e be ningə, loki kasi a i ɓa, mbu nda je a ndui, kadi kasi kandi nju a lo kə nim, taa mbu nda je ka təli ne ki tuji kə nim tə. Be ə, re kasi kandi nju i al ɓəy ɓa, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa. Be ɓa, mbu a ndu al nim, kasi ki me ti ka a lo kə al nim tə.»

Jəju aji ngon ki dāne əi ki dāne ki nje moy məsi
(Mk 5.21-43; Lk 8.40-56)

18 Loki Jəju a əl-de ta kin ningə, nje kun də *Jipi je kare, re ɔsi məkəsine nangi nɔe ti, əl-e ə nə: «NGonm ki dāne ki du oy taji naa ti ne ɓəy. Nə re ire ində jii dəe ti ə, a təl təsi ndəl.»

19 Jəju i taa, un goe əi ki njé ndo je ləne.

20 Ningə, dāne kare ki moy məsi ade kə ɓəl dəgi gide e joo, re ɓasi rə Jəju ti, ki rəbi ki gide ti, ɔdi ta kibi lie.

21 MBata əl mene ti ə nə: «Kin ə re ta kibi lie wa par mindi ə m-ɔdi ka, rəm a nga.»

22 Jəju ilə rəti oo-e, ɓa əl-e ə nə: «Uwə təgi ba ngonm, kadi-me ləi aji.» Ningə də kade ti wa kin par, dāne ingə rə nga.

23 Loki Jəju re tɛe me kəy ti lə ki bo lə Jipi je ka kin ningə, oo njé kəl nal je, ki kosi dije singəi sokito də-naa ti, ə əl-de ə nə:

24 «Ŏri rəsi gogi, ngon oy al, nə to ɓi kare.» Dije ibəi Jəju kogii.

²⁵ Loki adi kosi dije teeji taga ninga, Jaju ur kay, uwə ji ngon, ɓa ngon ki dane i taa.

²⁶ Poy ne kin sane ki donangi ki noo ba pəti.

Jaju adi njé kəm tɔ je joo oi lo

²⁷ Loki Jaju isi aw, njé kəm tɔ je joo uni goe, əli ta ki ndude ki boy əi nə: «NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo laje.»

²⁸ Jaju re ɓe ninga, njé kəm tɔ je ki joo ka kin rəi rəe ti ɓasi, ə Jaju əl-de ə nə: «Oi kadi m-asi kadi m-ra ne kin wa kare wa?» Ə njé kəm tɔ je iləi-e ti əi nə: «Oyo, j-o kadi asi, Babe.»

²⁹ Lo kin ti, Jaju ɔdi kəmde, ə əl-de ə nə: «Maji, kadi ne je rai ne ki go kadi-me ti ləsi!»

³⁰ Ba, kəmde oo lo. Ninga, go ti, Jaju ndəji-de ki tɔgine ə nə: «Oi maji, kadi daw madi gar ne ki ra ne kin al.»

³¹ Nə loki teeji ki taga be par ə, iləi ngirə kəl ta ki dɔe ti ki go nangi ki noo pəti.

Jaju tuwə ndil ki majal dɔ daw ti ki al ta al

³² Loki njé kəm tɔ je teeji awi ninga, dije rəi ki dingam kare ki ndil ki majal ra-e adi əl ta al.

³³ Jaju tuwə ndil ki majal ɓa, dingam ki kəte əl ta al ka kin, təl əl ta. Ninga ne kin əti kosi dije ɓəl ngay, adi əli əi nə: «J-o ne ki be kin donangi *Isirayəl ti nja kare al ɓay!»

³⁴ Nə *Parisi je əli əi nə: «E ki tɔgi lə ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.»

Jaju oo kəm-to-ndoo lə kosi je

³⁵ Jaju aw ki ɓe bo je, ki ngan ɓe je, ndo ne me kay kaw-naa ti lə *Jipi je, ilə mbe Poy Ta ki Maji ɔji dɔ kɔbe lə Luwə, taa aji njé moy je, ki njé rɔ to je pəti tɔ.

³⁶ Loki Jaju oo kosi je, oo kəm-to-ndoo ləde, tado kɔ rade, tɔgide goto, awi tɔ bati je ki nje kul-de goto be✧.

³⁷ Be ə, Jaju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ko ki asi kijə, dile e ngay, nə njé kije je əi ngay al.

³⁸ Ə əli ta ki Ba nje ko, adi ilə ki njé ra ko je me ko ti ləne.»

10

Njé ndo je lə Jaju ki dɔgi gide e joo (Mk 3.16-19; Lk 6.14-16)

¹ Jaju ɓar njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo, adi-de tɔgi kadi tuwəi ndil je ki majal je, ajii njé moy je, ki njé rɔ to je, pəti.

² Tɔ njé kaw kilə je ki dɔgi gide e joo ə to kin: E ki dɔsay e Simo, ki ɓari-e nə Piyər əi ki ngokone Andire; Jaki əi ki Ja ki ngan lə Jəbade;

³ Pilipi əi ki Batiləmi, Tomasi əi ki Matiye ki nje taa la-mbə; Jaki ki ngon lə Alpe əi ki Tade;

⁴ Simo ki e mbo njé rɔ mbata kinga dɔ lə ɓe ləde ti əi ki Judasi Isikariyoti ki nje kun dɔ Jaju.

Jaju ilə njé kaw kilə je ləne ki dɔgi gide joo

(Mk 6.7-11; Lk 9.2-5; Lk 10.3-12)

⁵ Jaju ilə njé kaw kilə je ləne ki dɔgi gide joo ki ndu kin ə nə: «Awi rɔ dije ti ki əi *Jipi je al, al, taa awi me ɓe bo je ti ki *Samari ti al tɔ.

⁶ Awi ki rɔ gin koji ti ki *Isirayəl, ki toi tɔ bati je ki ndəmi be kin yo.

⁷ Dɔ rəbi ti, iləi mbe təkɔ kɔbe lə Luwə e ɓasi.

⁸ Ə aji njé moy je, adi njé koy je ii lo koy ti, adi banji ur kɔ rɔ njé banji je ti adi rɔde ay, ə ituwəi ndil je ki majal dɔ dije ti tɔ. E ne ki ingəi kare, ə adi dije kare tɔ.

⁹ Uni ɔr al nim, la al nim, silə al nim, iləi dɔ nda ti ki ɓədisi ti al.

¹⁰ Taa, uni ɓəl kaw mba al nim, ɔyi kibi joo al nim, ɔyi sa al nim, uni kagi tɔsi al nim tɔ. Tado sɔbi kadi nje ra kilə ingə ne kusone ji dije ti ki ra kilə dande ti.

¹¹ Loki uri me ngon ɓe ti, ə se me ɓe bo ti ə, idəji ta, ə re ingəi daw ki asi kadi uwə səsi rəne ti ɓa, isi ɓe lie noo biti kadi awii.

¹² Loki uri me kay ti ninga, irai dije ki me ti lapiya.

¹³ Kin ə re uwəi səsi ki rɔde ti ɓa, kadi lapiya ləsi aw ki dɔde ti, a kin ə re uwəi

* **9:27** Igqi Mk 10.47 ki ta ki dɔ ti gin makitibi ti nangi. ✧ **9:36** Kor Isirayəl je 27.17; 1 NGar je 22.17

səsi ki røde ti al tō ɓa, kadi itəli itaai lapɪya ləsi gogi.

¹⁴ A kin ə re, me kəy ti, ə se me ɓe ti, dije mbati kuwəi səsi ki røde ti, ə se mbati koo dō ta ləsi ɓa, loki isi tɛɛi me ɓe ti kin ki taga ə, indəi bu ki njasi ti kō.*

¹⁵ M-əl səsi təkɪ rɔjeti, ndō gangɪ ta ti ə, ta ki gangɪ ki dō ɓee ti kin a itə ya Sodom ki Gomər ɓəy✧.

Ko ki a ingə njé ndo je la Jəju
(Mk 13.9-13; Lk 12.11-12; 21.12-19)

¹⁶ «Ki ne kin, mi, m-ilə səsi tə bati je dan jagim je ti. Maji kadi indəi kəm-kədi dō rəsi ti tə li je be, ə isəli ləm ləm tə də dum je be tō.

¹⁷ Adi kəmsi ədi dō rəsi ti ki rō dije ti, tadō a awi səsi lo gangɪ ta je ti, a tindəi səsi ki ndəy kabɪlay gin kəy kaw-naa je ti.

¹⁸ A awi səsi nō njé kɔɓe je ti, ki nō ngar je ti ki boy ki mbata ləm. Lo kin ti, əi je, ki dije ki əi *Jipi je al, a e ta rəbi ki kadi a ingəəi naji ki ma ki dōm ti rəsi ti.

¹⁹ Loki a uwəi səsi kadi a awi səsi lo gangɪ ta ti, onosi kadi mesi ɓəl, kə nə se ta ri ə a əli-de wa, ə se a əli-de ki kuje ki ban wa. Ta ki kadi a əli-de ɓa, Luwə a ində tasi ti loe ti nōq.

²⁰ Tadō e səi je wa ə a əli ta al, nə e NDil Bawsi Luwə ə a un səsi kadi əl-na ta.

²¹ «NGakonaa je a uni dō-naa awii lo təl-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi təli-e kō, ningə ngan je, mede a majal ki njé koji-de je, ə a uni dōde awi kadi təli-de tō.

²² Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm, nə dəw ki uwə rəne ba bitɪ ta təl tae ti, ə a ingə kaji.

²³ Loki a adi səsi kō me ɓe bo ti ki kare ə, ayɪ-naa awi ki nungɪ ti. Ningə təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, a iləi ta nja ɓe bo je ki *Isirayəl ti naa ti al ɓəy ə mi *NGon dəw m-a m-re.

²⁴ NJe ndo itə nje ndo-e nɛ al, taa ɓəə itə ɓane al tō.

²⁵ NJe ndo, re asi ki nje ndo-e nɛ be ɓa, e ngay; ə ɓəə, re asi ki ɓane ɓa e

ngay tō. Kin ə, ɓa nje kəy wa mindi ə, dije ɓari-e Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal ningə, njé ki me kəy ti lie yəde a to ban?

Luwə ki karne ba ə e dəw ki sɔbi ɓəl-e
(Mk 8.38; Lk 9.26; 12.2-9)

²⁶ «Iɓəli-de al, tadō nɛ ra ki gidɪ ngəy ti ki gine a tɛɛ al goto, taa nɛ ki to lo ɓoyō ti, ki dəw a gər al ka goto tō.

²⁷ Nɛ ki m-əl səsi lo ki ndul ti, əli tae kada wangi, ə nɛ ki dije kəti mbisi ti ngun ngun ngun, iləi mbɛe dō kagi ti taa tō.

²⁸ Iɓəli dije ki a təli darəsi par, ɓi asi təl ndilsi al kin, al. Nə kadi iɓəli Luwə ki asi kadi tuji ndilsi əi ki darəsi naa ti me por ti lə su kin.

²⁹ Dije isi gati ki ngan yəl je joo ə gusi kare adi oi ne, nə ki kare dande ti ki kadi osi nangɪ ki kanji kadi Bawsi Luwə ndigɪ goto.

³⁰ Ki ɔji dəsi, bi dəsi wa kin ka Luwə tidə kare kare gər kore.

³¹ Iɓəli nɛ madi al, səi je, Luwə oo ndasi itəi ngan yəl je ki ngay.

³² «Dəw ki ra ki un ndune ta kəm dije ti wangi, təkɪ n-e dəw ləm, mi ka m-a m-un ndum nō Bai ti, ki isi dərā ti, təkɪ e dəw ləm tō.

³³ Nə dəw ki naji ta kəm dije təkɪ, n-gər-m al, mi ka m-a m-naji ta kəm Bai ti, ki isi dərā ti təkɪ m-gər-e al tō.»

Jəju ə nə n-re ki rō dan dije ti
(Lk 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ «Igai mesi ti təkɪ m-re ki lapɪya dənangi ti al; m-re ki lapɪya al, nə m-re ki rō dan dije ti.

³⁵ M-re ki gangɪ-naa dan ngon ki dingəm ti əi ki bawne, m-re ki gangɪ-naa dan ngon ki dəne ti əi ki kone, m-re ki gangɪ-naa dan ngon ki dəne ti əi ki məmne ki dəne.

³⁶ Dəw madi, dije ki me kəy ti lie e wa, a təli njé bə je lie✧.

³⁷ «Dəw ki ndigɪ kone, ə se bawne itə-m, dəwe kin asi kadi e dəw ləm al. Dəw ki ndigɪ ngonne ki dingəm, ə se ki dəne itə-m, dəwe kin asi ta kadi e dəw ləm al.

* **10:14** Ki go kuji rae ti lə Jipi je, kində bu ki nja ti kō, tɔji təkɪ lo ki n-ji ti, ə se ɓe ki n-itɛɛi me ti ki taga kin, nɛ kare ki dō-de sie naa ti goto. ✧ **10:15** Kilə ngirə nɛ je 18-19 ✧ **10:36** Mise 7.6

³⁸ Dəw ki un kagi-dəsi ləne dəne ti, ə un gom, al, dəwe kin asi ta kadi e dəw ləm al.

³⁹ Dəw ki ge ngəm rəne ne wa, a ti tae, nə dəw ki ilə rəne kə ki mbata ləm, ta rəe a ti al.

Ta ki də ne kigə go ji ti
(Mk 9.41)

⁴⁰ «Dəw ki uwə səsi ki rəne ti, e mi ə dəwe uwə-m ki rəne ti. Nینگə dəw ki uwə-m ki rəne ti, e nje kilə-m ə uwe ki rəne ti tə.

⁴¹ Dəw ki uwə nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rəne ti, mbata ke ki e nje kəl ta ki ta Luwə ti ba, a ingə ne kigə go ji ki asi naa ki ya nje kəl ta ki ta Luwə ti wa kin be tə. Dəw ki uwə dəw ki dana ki rəne ti, mbata ke ki e dəw ki dana ba, a ingə ne kigə go ji ki asi naa ki ya dəw ki dana wa kin be tə.

⁴² M-əl səsi təkə rəjeti, dəw ki adi man ki səl wa kin par me ngon kal man ti, ki kare dan njé ki du ti ki dan njé ndo je ti ləm kin, mbata ke ki e nje ndo ləm ba, dəwe kin, təkə rəjeti, adi m-əl səsi, a nal ne kigə go ji ləne al.»

11

Ja Batisi əi ki Jəju
(Lk 7.18-35)

¹ Lokə Jəju adi ndu kin njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo, gine gangi ba, əti nqo, aw ndo ne je, ilə mbə Poy Ta ki Maji je me be bo je ti ki dənangi ti ki nqo.

² Lo kin ti, Ja Batisi ki to kəy dangay ti, oo poy ne je ki Kirisi ra, adi ilə njé ndo je ləne, kadi dəji ta Jəju əi nə:

³ «I ə i dəw ki Luwə mbəte, ki səbi kadi a re ka kin ə se, e nay nqo bəy kadi tə ji ngəm tae ə?»

⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Awi əli Ja ne je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin:

⁵ Njé kəm tə je ooi lo, njé məti je njiyəi maji, njé banji je ingəi rə nga, njé mbi bəy je ooi ta, njé koy je i taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mbə Poy Ta ki Maji tə.

⁶ Maji-kur e lə dəw ki m-təl gin kosi lie, al.»

⁷ Lokə əti awi, Jəju ilə ngirə kəl kosi je ta ki də Ja ti ə nə: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nəl isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a?

⁸ A re e e al ə, e ri wa bangi awi isi oi ə? E dəw ki ə kibi ki ndole ngay ba awi oi-e ma? NGA njé ki əi kibi je ki ndole ngay ka, isi me kəy je ti ki ngar je isi ti.

⁹ Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e e ə, m-əl səsi m-ə nə oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti bəy.

¹⁰ E e ə makitibi lə Luwə əl ta ki dəe ti kəte ə nə: “M-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte kadi ra go rəbi nqi ti*.”

¹¹ Təkə rəjeti, adi m-əl səsi, dan dije ti pəti ki dəne je oji-de kin, dəw ki bo itə Ja Batisi goto. Nə ki basine kin, dəw ki e ki du ngay me bekə ti ki dərə ti, bo ite.

¹² Lo kilə ngire dəkagilo ti lə Ja Batisi, bitə bone, kəbe lə Luwə e gin ne ra ki ki təgi ti, nینگə njé təgi je sangi kadi n-taai-e gin təgide ti.

¹³ Makitibi je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti, ki ndu-kun je lə *Mojə, əli ta ki də ne je ti ki a rai ne bitə tēēi də Ja Batisi ti.

¹⁴ Re indigi kadi igəri gine maji ba, Ja e nje kəl ta ki ta Luwə ti, Eli ki kadi a təl re.

¹⁵ Ə dəw ki aw ki mbine mba koo-n də ta ba, kadi oo ta kin maji!

¹⁶ «M-o dəw ki kadi m-un-e m-əji-n dije ki dəkagilo ti ki bone kin al. M-a m-ə nə toi tə ngan je ki du ki isi ta mbalo je ti, bari-naa ki yo je ki ne je əi nə:

¹⁷ “Ji kəl nal kadi indamii, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inqi, ə imbati nqo.”

¹⁸ E be ə, Ja re, uso ne al nim, ay man al nim ba, dije əli əi nə: “Dəe majal”,

¹⁹ NGA ə, mi *NGon dəw m-re, ə m-uso ne je, m-ay man je ba, dije əli əi nə: “Mi nje kuso ne kədi, mi nje kəy ne, mi madi njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je,” bəy tə! Nə njé ki ndigi gosi lə Luwə, gəri kadi gosi lə Luwə e gosi ki dana ki go kilə rae ti ki to ki taga.»

☆ 11:10 Malasi 3.1

Be je ki mbati kiyə rəbi ne rade je ki majal kə

(Mt 10.15; Lk 10.12-15)

²⁰ Lo kin ti, Jəju ilə rəne, kəl ki dije ki me be bo je ti, ki əi ə əi dije ki, ra ne kəji je ngay dande ti, nə iyəi rəbi ne rade je ki majal kə al, ə nə:

²¹ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətişayda! Ne kəji je ki əti bəl, ki Luwə ɔji dansi ti kin, re ne je kin rai ne me be bo Tir ti, ki be bo Sidə ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi ne rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, ki go rəbi kilə kibi kuwə ndoo rə ti, kəy-n bu por ki də ti.

²² E be ə, m-əl səsi kadi igəri təki, ndo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki də Tir ti ki Sidə, yəsi a ngə ite.

²³ NGA ningə j Kapərnayim, o kadi a un dəi taa bəti kadi ɔdi rə, nə Luwə a təl səi bəti kaw səi koo. Tado ne kəji je ki rai ne Kapərnayim ti kin, re rai ne Sodom ti be ə, re bəne kin be bo ki Sodom a a ki dəne taa ne bəy.

²⁴ E be ə, m-əl səsi kadi igəri təki, ndo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki də dije ti ki Sodom a ngə ngay tə yəsi be al.»

Jəju əi ki Bawne Luwə

(Lk 10.21-22)

²⁵ Də gangi loe ti kin, Jəju un ta, əl ə nə: «Bai, ki j Ba dərə ki dənangi, m-ilə təji dəi ti, təki ibəyɔ ne je kin njé tər je, ki njé ne gər je, ə iteē ki dəe adi ngan je ki du gəri.

²⁶ Oyo, Bai, e ndigi ləi kadi ne kin ra ne be.»

²⁷ Ba, Jəju əl dije ki ai nɔɔ ə nə: «Bai, adi-m ne je pəti, ningə dəw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa dəw kare ki gər Bai ka goto tə, e mi NGon ki karm ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tə.

²⁸ «Trəi ki rəm ti, səi pəti ki ɔi rəgəgə gin ne koti ti ki ɔy, ə m-a m-adi səsi ɔri kəə.

²⁹ Uni jugi ləm, ə itaai ne ndo ləm, tado mi dəw ki səl ləm ləm, taa mi nje

kilə dəm nangi nim tə. Re irai be ə, a ingəi lo kər kəə lə ndəisi.

³⁰ Mi, jugi ləm ɔy al, taa ne ki madi səsi kadi ɔti ka ɔle pəl pəl tə.»

12

Ta lə Jəju də ndo taa kəə ti

(Mk 2.23-28; Lk 6.1-5)

¹ NDə kare, Jəju ində də me ndər gəme je ti, ndə taa kəə ti lə *Jipi je. *NJé ndo je lie ki əi sie, bə ra-de adi gangi də ko je, usoi.

² Ə loki *Parisi je ooi-de ningə, əli Jəju əi nə: «O njé ndo je ləi rai ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al.»

³ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Itidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki bə ra-de ki dije ki goe ti kin al a?

⁴ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə ki ra ki kibi, əi ki dije ki gone ti, usoi mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti. E mapa ki kuso-e səbi dəe al nim, səbi də njé ki goe ti al nim, nə e njé kijə ne məsi kadi-kare par ə səbi dəde kadi usoi*.

⁵ Ə se ta ki ndu-kun lə *Mojə ndangi əl ə nə: ndə taa kəə ti, njé kijə ne məsi kadi-kare je, rai kilə ki e ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al, gin kəy ti lə Luwə, nə dəw tidə dəde ti kadi e majal al kin, itidəi al a?

⁶ NGA ningə kadi m-əl səsi, lo ki j-a ti ne kin, ne ki bo ngay itə kəy lə Luwə to ti ne.

⁷ Ningə kin ə re igəri me ta ki ə nə: «E koo kəm-to-ndoo ə m-ge, bi e kilə məsi kadi-kare par al*» kin ə, re a igangi ta də dije ti ki ta ləde goto kin al.

⁸ Tado mi *NGon dəw, m-aw ki təgi də ndə taa kəə ti.»

Jəju adi rə nga dingəm ki jie oy nju-ruru

(Mk 3.1-6; Lk 6.6-11)

⁹ Jəju j nɔɔ, aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je.

¹⁰ Ningə dingəm kare ki jie oy nju-ruru e me kəy kaw-naa ti nɔɔ. Ba, dije sangi rəbi ki kadi n-indəi ta də Jəju, adi dəji-e ta əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dəw aji madine ndə taa kəə ti ə se aje al ə?»

11 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Nə dansi ti ə, aw ki bati kare ba, ə bati ka kin osi be ti ndə taa kəə ti, ə aw un-e tēē sie taga al ə?»

12 NGa ningə re e dəw ba, itə bati gidi bay bay! ƏƏ m-əl səsi təkı ndu-kun adi ta rəbi kadi dəw ra maji ndə taa kəə ti.»

13 Lo kin ti nōo, Jəju əl dıngəm ka kin ə nə: «tsurə jii.» Ə dıngəm surə jine ba, jie təl to maji asi-naa ki ki nungi.

14 Ə loki *Parisi je tēēi taga ba, awi əli-naa ta ki də Jəju ti, kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Jəju e bəə kilə lə Luwə

15 Loki Jəju oo poy ne ki gei ra sie, əti lo kin ti nōo kə. Dije ngay uni goe, ningə aji njé moy je pəti tə.

16 Ba, ndəji-de ki təgine, kadi rai adi dəw gər-ne al.

17 Ningə ne kin ra ne be kadi ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti, Ejay kin*, təl tane. Luwə əl ə nə:

18 «Oi bəə kilə ləm ki m-kəte, Nje ndigı ləm, ki rəm nəl-m ngay kadi m-ilə jim dəe ti.

M-a m-ındə NDilm dəe ti, Ningə a ilə mbə ne ra ki dana rə gin be je ti ki dangı dangı*.

19 A kəli-naa ki dəw al nım, a ındə ndu al nım.

Dəw a oo ndue əl ta ta mbalo ti al*.

20 A budi gakira ki to ki mbəne nangı al,

Taa, a təl lambi ki isi oy al nım tə.

A ra be bitı kadi tə ne ra ki dana o be*.

21 Gin be je ki dangı dangı a ındəi mede dəe ti.»

Dije əi nə Jəju e ngar lə ndil je ki majal (Mk 3.22-30; Lk 11.14-23)

22 Dije rəi ki dıngəm kare ki ndil ki majal ra-e adi kəme oo lo al nım, əl ta al nım, ə Jəju ade əl ta je, oo lo je.

23 Ne kin əti kosi dije bəl ngay, adi dəji-naa ta əli əi nə: «Dəw kam e *NGon ka Dabıdı al ma?»

24 Nə loki *Parisi je ooi ta kin ningə, əli əi nə: «E kam isi tuwə ndil je ki majal ki təgi lə Bəljəbul, ki e ngar lə ndil je ki majal.»

25 Jəju gər mər ta ləde adi əl-de ə nə: «Kin ə, dije ki me bəko ti ki kare ba, təli

də-naa ti rəi-naa ə, be kəe kin a tuji. Taa, be bo, ə se me kəy ki dije ki me ti təli də-naa ti, rəi-naa, ki kadi a a taa ka goto tə.

26 Kin ə re *Sata wa tuwə dije lə Sata, e wa adi dije lie təli də-naa ti rəi-naa ə, lo kadi kəbe lie a aw ki kəte goto.

27 Kin ə re e ki təgi lə Bəljəbul ə m-tuwə-n ndil je ki majal ə, dije ki gosi ti tuwəi-de ki təgi lə nə ə? Dije ki gosi ti wa a təji kadi ta ləsi e ta ki go ti al.

28 A re e ki təgi lə NDil Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal tə ningə, təji kadi kəbe lə Luwə re tēē rəsi ti ngata.

29 «Ningə təkı rəjeti, re dəw uwə dəw ki nje təgi dəe kəte al ə, a asi kur me kəy ti lie, kadi ndur ne kingə lie al. Loki dəe ngata ningə, a ndur ne ki me kəy ti lie təkı mene ge.

30 Ningə kadi igəri, dəw ki e səm al, e nje kəsi-m ta, taa dəw ki kaw səm ne ki naa ti al, e nje tındə ti tə.

31 Be ə, m-əl səsi təkı, majal je pəti ki dije a rai-de, ə se ta je ki mal pəti ki dije a əli də Luwə ti, Luwə a iyə goe kə adi-de, nə ta ki mal ki kəl də NDil Luwə ti, Luwə a iyə go kə adi-de al ratata.

32 Kin ə re dəw əl ta ki majal əsi-n tam, mi *NGon dəw ə, Luwə a iyə go kə ade, nə re əl ta ki mal əsi-n ta NDil Luwə ə, Luwə a iyə go kə ade ki bəne ti al nım, ki lo ti ti al nım, ratata.

Ta ki tēē ta dəw ti ki ngame dəw (Mt 7.16-17; Lk 6.44-45)

33 «Kin ə re kagi maji ba, kande maji tə, a re kagi majal ba, kande majal tə. Tadə e ki kandi kagi ə dəw a gər-n kagi.

34 Səi njé man majal tə li je be kam, a rai ban be ə ta ki maji a tēē tasi ti, səi ki səi dije ki majal ə? Tadə e ne je ki rosi me dəw kin ə isi tēē tae ti.

35 Dəw ki maji, kilə rae je tēē me ne ra ti ki maji ki uwə mee. Ningə dəw ki majal, kilə rae je tēē me ne ra ti ki majal ki uwə mee tə.

36 M-əl səsi, ngan ta je ki galala pəti ki isi tēē ta dije ti kin, a əli gine ndə gangı ta ti.

37 Tadə e ki ta ki tai ti ə a əri ta dəi ti, ə e ki ta ki tai ti tə ə ta a uwəi.»

Parisi je daji Jaju ne kaji
(Mt 16.1-4; Mk 8.11-12; Lk 11.16, 29-32)

³⁸ NJé ndo ndu-kun je ki *Parisi je uni ta əli Jaju əi nə: «Nje ndo dije, ji ndigi kadi ira ne kaji madi kare adi j-o.»

³⁹ Ə Jaju ilə-de ti ə nə: «Dije ki dəkagilo ti ki bone, əi dije ki majal, ki njé kuwə marim, ndigi kadi n-ooi ne kaji, nə ne kaji madi ki rangi ki kadi a oi ore də ne kaji lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Jonasi, goto ngata.

⁴⁰ Tado, tə ka ki Jonasi ra kondə mitə, kadi mitə me kanji ti ki boy ka kin ə, mi *NGon dəw m-a m-ra kondə mitə, kadi mitə gin nangi ti tə*.

⁴¹ NDə gangi ta ti ə, dije ki Ninibi ti a j taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadi a iləi ta dəde ti. MBata, loki Jonasi ilə mbe Poy Ta ki Maji, dije ki Ninibi ti iyəi rəbi ne rade je ki majal kə*. NGA ningə, ki basine kin, dəw ki itə Jonasi say e ne.

⁴² NDə gangi ta ti ə, ngar ki dəne ki j gin be ti, a j taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki bone kin kadi a ilə ta dəde ti. MBata, j soy dənangi ti nu ə ndə ki re kadi oo gosi ta lə Salomə*. NGA ningə, ki basine kin, dəw ki itə Salomə say e ne.

NDil ki majal ki təl re tone ti gogi
(Lk 11.24-26)

⁴³ «Loki ndil ki majal tē me dəw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-ər kəə ti, nə ingə al 6a,

⁴⁴ əl ə nə: “M-a m-təl kadi m-aw lo kisi-m ti ki kəte m-isi ti ə m-tē ka kin gogi.” Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo ka kin to kare, utəi, rai adi maji.

⁴⁵ NGA ə, təl aw, əy ndil je ki majal itəi-e e wa bəy siri, 6a rəi uri me dəw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi dəw kin ki dəe taa a majal ngay itə e ki kəte bəy. Be ə, dije ki majal ki dəkagilo ti ki bone ka a toi be tə.»

Jaju əl ta lə kone je ki ngakone je ki rəjeti
(Mk 3.31-35; Lk 8.19-21)

⁴⁶ Jaju isi əl ta kosi je ba bəy ningə, kəe je ki ngakəe je rəi ai taga, sangi kadi n-əli sie ta.

⁴⁷ NGA ə dəw madi əl-e ə nə: «O koi je ki ngakoi je ai taga nōo, a sangi kadi n-əli səi ta.»

⁴⁸ Ə Jaju təl əl dəw ka kin ə nə: «Nə je ə əi kom je, ki ngakom je ə?»

⁴⁹ Ba un jine taji-n njé ndo je ləne, ə ə nə: «Oi kom je, ki ngakom je ə isi kin.

⁵⁰ Tado dəw ki nje ra ndigi lə Bawm ki isi me dərə ti ə, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

13

Kuji ta ki də nje dibi ne ti
(Mk 4.1-9; Lk 8.4-8)

¹ NDəe ti kin, Jaju tē me kəy ti, aw isi kadi ba bo ti.

² Kosi dije ngay kawinaa gəi gide, adi aw al isi me to ti. Ba kosi dije pəti, ai ngangı ba ti ne.

³ Jaju əl-de ne je ngay me kuji ta je ti ə nə: «Nje ndər kare aw kadi dibi ne,

⁴ ningə dəkagilo ti ki a ilə ko ne, ka ko je madi tosi ngangı rəbi ti adi yəl je rəi oi maki.

⁵ Kə ko madi je, tosi dənangi njəkira ti, adi lo kadi ingəi dənangi asi tam iləi ngirəde ti goto. Nə ke ə, təgi kalangi ba, tado ngirəde to taa ne.

⁶ Loki kadi əsi ningə, ngan ko je ka kin ndoləi mbaw, 6a go ti, tuti kurim, tado ngirəde aw nangı boy al.

⁷ Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je təgi ndəmi-de mbəl.

⁸ Nə kə ko je madi, tosi dənangi ti ki maji, adi andi. Ki nə je andi asi bu kare, njé ki nungi andi asi kuti mehe, taa njé ki nungi bəy andi asi kuti mitə tə.»

⁹ Jaju ilə də ti ə nə: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n də ta 6a, kadi oo də ta kin maji!»

Gin ne ki Jaju ndo-n ne ki kuji ta je
(Mk 4.10-12; Lk 10.9-10)

¹⁰ *NJé ndo je lə Jaju rəi rəe ti daji-e əi nə: «Mba ri ə əl-de ta ki kuji ta je ə?»

¹¹ Ə Jaju əl-de ə nə: «M-əl-de ta ki kuji ta tado səi, Luwə tē ki də ne ki to lo

ḅəyɔ̄ ti ki ɔ̄ji dɔ̄ kɔ̄ḅe lie adi igəri, nə əi je, Luwə tɛɛ̄ ki dɔ̄e adi-de al.

¹² Tadō dɔ̄w ki aw ki nē jine ti, a adi-e dɔ̄ ti ḅəy, kadi to mbar mbar jie ti, nə dɔ̄w ki nē lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa ḅəy.

¹³ E mbata kin ə, m-əl-n-de ta ki kuji ta, tadō goi lo maji ka, ooi nē al nim, ooi ta maji ka, gəri me al nim.

¹⁴ E be kadi ta ki Luwə əl ki nje kəl ta ki tae ti Ejay kin təl tane. Ejay[☆] əl ə nə: “A ooi dɔ̄ ta maji, nə a igəri me al nim, A igoi lo maji, nə a ooi lo al nim,

¹⁵ Tadō me dije kin təl nga ngororo.

Uti mbide,

NDəmi kəmde,

NDigi kadi kəmde oo lo al nim,

Kadi mbide oo ta al nim,

Taa kadi n-gəri nē madi kare al nim tɔ̄,

Nə tək̄i ne n-ii n-rəi rəm ti,

Adi m-aji-de[☆].”

¹⁶ «Nə səi, səi njé maji-kur, tadō kəmsi oo nē je maji nim, mbisi oo ta maji nim.

¹⁷ Tək̄i rɔ̄jeti, adi m-əl səsi, njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ngay, ki njé ra nē je ki dana ngay, ndigi kadi kəmde oo nē ki səi je, kəmsi oo kin, nə asi koo al, ndigi kadi mbide oo dɔ̄ ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tɔ̄.

*Jəju ɔ̄r me kuji ta ki ɔ̄ji dɔ̄ nje kilə ko
(Mk 4.13-20; Lk 8.11-15)*

¹⁸ «Səi, maji kadi gəri me kuji ta lə nje kilə ko kin maji.

¹⁹ NĠangi rəbi ki kə ko je tosi ti, e dɔ̄w ki oo ta ki dɔ̄ kɔ̄ḅe ti lə Luwə, nə gər me al, ə su re ɔ̄r ta ki dibi mee ti ka kin kɔ̄.

²⁰ Dɔ̄nangi njək̄irə ki kə ko je tosi ti, e dɔ̄w ki oo ta lə Luwə ningə, taa langisi ba ki rənəl,

²¹ nə ta kin, ilə ngirəne mee ti al. E dɔ̄w ki nje kuwə ki ta lə Luwə dəkagilo ki ndəy be par. Dəkagilo ki kɔ̄ je, ə se kində kəm-ndoo ki mbata ta lə Luwə re ḅa, iyə̄ kadi-me ləne kɔ̄ kalangi ba.

²² Kə ko je ki tosi dan kon ti, e dɔ̄w ki oo ta lə Luwə, nə me ka sururu dɔ̄ nē je ti ki dɔ̄nangi ti, ki ra ta nē maji je uti dɔ̄ ta ki oo, adi lo kadi andi goto.

²³ Ningə, dɔ̄nangi ki maji ki kə ko je tosi ti, e dɔ̄w ki oo ta lə Luwə, gər mee, adi andi maji. Dəe ki madi je andi ḅu kare je, ki nungi andi kuti mehē je, kuti mitə je.»

Kuji ta ki dɔ̄ jəne ti

²⁴ Jəju ində kuji ta ki rangi nɔ̄de ti ḅəy ə nə: «Kɔ̄ḅe lə Luwə, to tə dɔ̄w ki dibi kandi nē ki maji me ndɔ̄r ti ləne,

²⁵ ə kondə, loki dije toi ḅi ḅa, nje ḅa lie re dibi jəne dɔ̄ nē ti ki maji ki dibi ka kin, ḅa ɔ̄ti aw.

²⁶ Loki kandi nē ki maji ka kin ibə tɔ̄gi, ə kande je isi tɛɛ̄i ḅa, jəne ka kande tɛɛ̄ tɔ̄.

²⁷ Lo kin ti, njé ra kilə je awi əli ḅade əi nə: “Baje, e kandi nē ki maji ə idibi me ndɔ̄r ti ləi tɔ̄, nga jəne je kin tɛɛ̄i ra ə?”

²⁸ Ə ḅade əl-de ə nə: “E nje ḅa ə ra nē kin.” NĠa ə njé ra kilə je dɔ̄ji-e əi nə: “Indigi kadi ji rəy-de kɔ̄ a?”

²⁹ Nə ḅa nje ndɔ̄r əl-de ə nə: “Jagi, lo rəy jəne je ti kin, a rəyi ki ko ki maji ba.

³⁰ Ə iyə̄i-de adi tɔ̄gi naa ti biti kagi lo kijə ko ti, ningə ndə kije ti ḅa, m-a m-əl njé kije je m-ə nə: Irəȳj jəne je kin idə̄i ki dəe dəe kadi tə iləi por ḅəy taa, ijəi wa ki me dam ti ləm.”»

*Kuji ta dɔ̄ kə kagi ti ki ḅari-e mutadi
(Mk 4.30-32; Lk 13.18-19)*

³¹ Jəju ində kuji ta ki rangi nɔ̄de ti ḅəy ə nə: «Kɔ̄ḅe lə Luwə to tə kə kagi madi ki ḅari-e nə mutadi ki dɔ̄w madi un dibi me ndɔ̄r ti ləne kin be.

³² Kə mutadi ə e kandi nē ki du itə ndəgi kandi nē je pəti, nə lo ki tɔ̄gi ḅa, təl kagi tay ki bo itə kam tay je pəti ki me ndɔ̄r ti. Təl kagi ki bo, adi yəl je rəi rai kəy tode bajie je ti.»

Kuji ta dɔ̄ əm ti

(Lk 13.20-21)

³³ Jəju əl-de kuji ta ki rangi ḅəy ə nə: «Kɔ̄ḅe ki dɔ̄rə̄ ti to titi-naa ki əm ki dəne madi un ləy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki ləy ba pəti j̄ kin be.»

Jəju əl ta je pəti ki kuji ta

(Mk 4.33-34)

³⁴ Ta je kin pəti, Jəju əl kosi je ki kuji ta. Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto.

³⁵ E be kadi ta je ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tae ti kin təl tane. Nje kəl ta ki ta Luwə ti əl ə nə: «M-a m-teɛ tam kadi m-əl kuji ta je, m-a m-ilə mbɛ ne je ki toi lo ɔyɔ ti lo kilə ngirə dərɔ ti ki dənangi ti nu kin*»

Kər gɪn kuji ta ki dɔ jəne ti

³⁶ Jəju iyə kosi je ə aw be. Loki rəi be, njé ndo je lie rəi rəe ti, dəji-e əi nə: «Ɔr-je gɪn kuji ta ki dɔ jəne ti ki a me ndər ti kin adi j-o.»

³⁷ Ɔ Jəju ilə-de ti ə nə: «Dəw ki nje dibi ko ne ki maji kin, e mi NGon dəw;

³⁸ ningə ndər, e dənangi; ə kandi ko ki maji, e njé je ki ndigi kadi Luwə ɔ be dɔde ti; jəne, e njé je ki uni go nje majal;

³⁹ nje bə ki nje dibe, e su; kagi lo kijə ko e dɔbɔy ndɔ; ɔa njé kijə ko je əi malayka je tɔ.

⁴⁰ Tə ka ki, e ki rəy-n jəne ɔuki poro, dɔbɔy ndɔ a tɔ be tɔ.

⁴¹ *Mi NGon dəw m-a m-ilə ki malayka je ləm kadi tuji dije pəti ki njé kəsi madide je kadi osi me majal ti, ki dije ki njé ra majal.

⁴² *Malayka je a ɔuki-de me por ti ki dum kəl tae, ki e lo ki a nɔi je a ngəi ngangide je titi.

⁴³ Lo kin ti, njé ra ne ki dana a unji tə kadi be me ɔekɔ ti lə Bawde Luwə. Dəw ki aw ki mbine kadi oo-n dɔ ta ɔa, kadi oo dɔ ta kin maji.

Kuji ta ki dɔ ne kingə ti ki to lo ɔyɔ ti ki mədi-kəsi

⁴⁴ «Kɔbe ki dərɔ ti to tə ne kingə ki ɔyɔi me ndər ti, ə dəw madi aw teɛ dɔ ti kin be. Dəw ka kin təl ɔyɔ gogi, ɔa rəe nəl-e ngay, adi aw gati ki ne maji je ləne pəti, ə iyə lae re ndogi-n ndər ka kin.

⁴⁵ Kɔbe ki dərɔ ti to tə nje ra gati ki isi sangi mədi-kəsi ki ndole be.

⁴⁶ Loki ingə e ki gate e ngay, təl aw gati ki ne kingə je ləne pəti, ə iyə lae re ndogi-n mədi-kəsi ka kin.

Kuji ta ki dɔ bandi ti

⁴⁷ «Kɔbe lə Luwə to tə bandi ki dəw a ilə me ba ti ə a ɔy dɔ kə kanji je ki dangi dangi kam be.

⁴⁸ Loki bandi ka kin rosi ɔa, nje ndo ndər re-n ngangi ba ti, isi nangi, ningə tər njé ki maji maji me sukim ti, ə iyə njé ki teɛi ne al ɔuki-de kɔ.

⁴⁹ Kae ti ka kin ə, dɔbɔy ndɔ a e be tɔ. *Malayka je a rəi kadi ɔri kəm dije ki njé ra ne je ki dana ki njé ra ne je ki dana al, naa ti.

⁵⁰ A ɔuki dije ki njé ra ne je ki majal me por ti ki dum kəl tae, ki e lo ki a nɔi je a ngəi ngangide je titi.»

⁵¹ Lo kin ti nɔɔ, Jəju dəji njé ndo je ləne ə nə: «ƭgəri me ta je kin pəti a?» Ɔ iləi-e ti əi nə: «Oyo, ji gər.»

⁵² Ningə Jəju əl-de ə nə: «E be ə, nje ndo dije ndu-kun ki təl nje taa ne ndo ki dɔ kɔbe ti lə Luwə, to tə ɔa nje kəy ki ingə ne je ki sigi ki ne je ki kəke lo ngəm ne ti ləne kin be.»

Dije ki Najarəti ti adi mede Jəju al (Mk 6.1-6; Lk 4.16-30)

⁵³ Loki Jəju əl kuji ta je gine gangi ɔa, ɔti lo ki a ti kin kɔ.

⁵⁴ Ɔti nɔɔ, aw be bo ti ki tɔgi ti. Jəju ndo ne dije gɪn kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. NDo-de ne ndo ki ɔti-de ɔəl, adi əli əi nə: «Gosi ta je ki ne kɔji je kin i-n ra ə?»

⁵⁵ Ma ngon lə nje ragi kagi dɔ kəy ti wa ka am wa? Kɔe al ə e Mari a? Ɔ Jaki je, ki Jisəpi je, ki Simɔ je ki Judi je tɔ al ə əi ngakɔe je a?

⁵⁶ Taa, konane je ka isi sɔje ne tɔ al a? NGa ne je kin pəti ingə ra dana?»

⁵⁷ Ta ki dəji kin ɔgi-de kadi adi mede Jəju, ə Jəju əl-de ə nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti ɔa, e me be koje ti, ki me kəy ti lie ə dije a kidi-e ti.»

⁵⁸ Lo kin ti, Jəju ra ne kɔji je ngay al mbata mbati kadi-e mede.

14

Koy Jə Batisi (Mk 6.14-19; Lk 9.7-9; 3.19-20)

¹ Dɔkagiloe ti kin, *Erodi ki e nje kɔbe dənangi ti ki Galile, oo ta tɔɔa lə Jəju.

² Ɔ əl njé ra kilə je ləne ə nə: «Dəw kin e Jə Batisi! E e ə i taa dan njé koy je ti. Gine kin ə, aw-n ki tɔgi mba ra-n ne je ki ɔti ɔəl ɔəl.»

* 13:35 Pa je 78.2

³ Erodi əl be, tadə ndə ki adi uwəi Jə, dəi-e ki sən, iləi-e dangay ti, mbata lə Erodiyadi, ki ne ngokəe Pilipi,

⁴ ki Jə əl-e ta də ti ə nə: «E go ti al kadi itaa-e nei ti*»

⁵ Me ta ti kin, Erodi ndigi təl Jə, nə bəl kosi je, tadə kosi je ooi Jə kadi e nje kəl ta ki ta Luwə ti.

⁶ NGa ə, ndə rənəl koji Erodi ti, ngon lə Erodiyadi ki dənə, tēē ndam nō dije ti ki bari-de lo nē kuso ti, ə nəl Erodi ngay,

⁷ adi Erodi un ndune ki kibī rə kadi n-ade nē je pəti ki dəji-ne.

⁸ Lo kin ti, kəe sule, adi əl ə nə: «Adim, təkī j-a-n wa kin, də Jə Batisi me supira ti.»

⁹ Me ngar tuji əji-n də nē ki ngon ki dənə dəje kin, nə ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki bar-de lo nē kuso ti kin tə ba, un ndune kadi adi-e də Jə.

¹⁰ Be ə, adi dəw madi aw gangi də Jə kəy dangay ti,

¹¹ re-n me supira ti, adi ngon ki dənə ka kin, adi aw-n adi kone.

¹² *Njé ndo je lə Jə rəi uni nīne awi dibi, ba awi əri poye Jəju ade oo.

*Jəju adi nē kuso dibi dije usoi
(Mk 6.30-44; Lk 9.10-17; Jq 6.1-15)*

¹³ Loki Jəju oo ta kin ba, un to ə aw əsi rəne ngərangi ki karne ba, lo ki dije gotoi ti. Loki kosi je ooi tae ba, ij ki be bo je ki dangi dangi awi ki njade goe ti.

¹⁴ Loki Jəju ur nangi me to ti, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo kəm-to-ndoo ləde, adi aji njé moy je ləde.

¹⁵ Loki kadi aw tə ur ba, njé ndo je əti ki rə Jəju ti əli-e əi nə: «Lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningə kadi isi ur tə ngata, ə ituwə kosi dije kam adi awi ki ngan be je ti, ndogi nē kuso usoi.»

¹⁶ Nə Jəju əl-de ə nə: «Awi ki ndoo kadi awi lo al, səi je wa adi-de nē usoi.»

¹⁷ Ə əli Jəju əi nə: «Ki j-a-n ne kin, j-aw ki mapa mi ə kanji joo tə par.»

¹⁸ Ba Jəju əl-de ə nə: «frəi adi-mi m-o.»

¹⁹ Ningə go ti, adi ndune kadi kosi dije ka kin isi nangi də wale je ti. Ba əy

mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dəe, ningə uwə gangi naa ti, adi njé ndo je, adi adi kosi je.

²⁰ Dije pəti usoi nē ndani maji, adi njé ndo je əyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dəgi gide e joo bəy.

²¹ Dije ki usoi nē kin asi dingəm je dibi mi, ki kanji tidə dənə je ki ngan je.

*Jəju njiyə də man ti
(Mk 6.45-52; Jq 6.16-21)*

²² NDəy ba go ti, Jəju əsi njé ndo je ləne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kəte nōne ti, dəkagilo ti ki e a tuwə-n kosi je.

²³ Loki Jəju tuwə-de adi awi ningə, əti aw də mbal ti, əsi rəne ki karne, mba kəl ta ki Luwə. Loki kadi ur, Jəju isi loe ti nōo ki karne ba.

²⁴ Də gangi loe ti kin, to lə njé ndo je e dan ba ti, say ki ngangı ba ngata. Nəl ilə, sur to ki gogi gogi, adi pungı ba ra-de majal.

²⁵ Dan lo ti ba, Jəju j a njiyə də man ti, isi aw ki rə njé ndo je ti.

²⁶ Ə loki njé ndo je ooi-e a njiyə də man ti ningə, dəde majal, adi əli əi nə: «E muwə dəw,» ba bəl təl-de, adi uri kəl.

²⁷ Nə kalangi ba, Jəju əl-de ə nə: «Adi mesi osi nangi nə e mi, ə ibəli al!»

²⁸ Lo kin ti, Piyər ilə Jəju ti ə nə: «Babe, re e j ə, adi-m ndui adi m-njiyə də man ti m-aw rəi ti.»

²⁹ Ə Jəju əl-e ə nə: «frə!» Ba Piyər j me to ti, ur də man ti, njiyə də ti isi re ki rə Jəju ti.

³⁰ Nə loki Piyər oo nəl ki isi ilə ba, bəl ra-e adi ilə ngirə nduy man, adi nō ə nə: «Babe, aji-m!»

³¹ Ə kalangi ba, Jəju ilə jine uwə-n Piyər, ba əl-e ə nə: «J dəw ki kadi-me ləi e ndikiri ba, ra ban ə ibadi ə?»

³² Ningə loki ali taa me to ti ba, gin nəl gangi.

³³ Ə njé ki isi me to ti əsi məkəside nangi nōe ti, ba əli-e əi nə: «Təkī rəjeti, j NGon lə Luwə wa!»

*Jəju nga njé moy je dənangi
Gənarəti ti
(Mk 6.53-56)*

* 14:4 Ləbətiki 18.16; 20.21

³⁴ Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi ba gangi ningə, tēji dənangi Gənəjarəti ti.

³⁵ Dije ki loe ti gəri Jəju, adi iləi kilə ki lo lo, dənangi ki Gənəjarəti ti ba pəti, ə dije rəi ki njé moy je pəti rəe ti.

³⁶ Dije nōi də Jəju ti kadi iyə njé moy je adi ədi ta kibi lie par ə a ingəi rə nga, ba dije pəti ki ədi ta kibi lie ingəi rə nga tə.

15

Jəju əl ta ki də ne jibəl be ti (Mk 7.1-13)

¹ *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki madi je i Jorijaləm ti, rəi ingəi Jəju dəji-e əi nə:

² «Mba ri ə njé ndo je ləi təli rəde go ne jibəl be ti lə kaje je al ə? Ji dəji be tadə togi jide al par ə usoi ne.»

³ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «NGa səi, mba ri ə itəli rəsi go ndu-kun ti lə Luwə al mbata ne jibəl be ləsi ə?»

⁴ Təki rəjeti, Luwə əl ə nə: “Ɔsi gon bawi ki kəi.” Taa əl bəy ə nə: “Dəw ki taji bawne ə se kone asi ta koy✧.”

⁵ Nə səi, əli əi nə: “Dəw ki əl bawne ə se kone ə nə: «Nə maji je ki re m-a m-əsi-n səli e kadi-kare ki m-ində ta dangi mbata lə Luwə ngata,» ba,

⁶ dəwe kin aw ki ndoo kadi əsi gon bawne al ngata. Lo kin ti, isi tuji ki ta lə Luwə mbata ne jibəl be ləsi.”

⁷ Səi njé kədi kəm dije, ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay dəsi ti e ta ki rəjeti. Luwə əl ə nə:

⁸ “Gin dije kin əsi gonm ki nda tade kare,

Nə mede e say səm.

⁹ Təji ki isi iləi dəm ti, ndae goto, Tadə ne ndo je ki isi ndoi dije ka, E kəm-kədi ki i rə dije ti tə✧.”»

Nə ki nje təl dəw ne ki to nje ti (Mk 7.14-23)

¹⁰ Go ti, Jəju bar kosi dije ki rəne ti, ə əl-de ə nə: «Uri mbisi maji oi ta ləm, ə kadi igəri mee tə.

¹¹ Nə madi ki i taga aw ta dəw ti ki a təl-e ne ki to nje ti ta kəm Luwə ti goto.

Nə ne ki tēj ta dəw ti ə a təl dəw ki ne ki to nje ti.»

¹² Lo kin ti, njé ndo je lə Jəju rəi rəe ti əli-e əi nə: «Ta ki əl kin to me *Parisi je ngay, kin igər ma?»

¹³ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Kagi ki ra ki Bai mə-e al, a ər-e kə.

¹⁴ Iyəi-de, əi njé kəm tə je ki isi ndəri njé kəm tə je. NGa ningə, re nje kəm tə ndər nje kəm tə ba, joo pu a osi me be ti.»

¹⁵ Ə Piyər un ta əl-e ə nə: «Ɔr me kuji ta kin adi j-o.»

¹⁶ Ba Jəju əl ə nə: «Adi səi je wa ka igəri ne al tə a?»

¹⁷ Adi m-əl səsi, ne je pəti ki ədi ta dəw, a aw tēj kandae ti, ba go ti ə, tēj kə, aw be si ti.

¹⁸ Nə ne ki tēj ta dəw ti, e ne ki i ngame dəw ti, ningə e kin ə e ne ki nje təl dəw ne ki to nje ti.

¹⁹ NGa me dəw ə e lo ki mər ta je ki majal isi tēj ti, ki təl-naa, ki kuwə marim, ki kaya ki ra, ki bogi, ki ma naji ki ngom, ki kəl ta ki majal də-naa ti.

²⁰ Əi je kin ə əi ne je ki isi təli dəw ne ki to nje ti; nə kuso ne, ki kanji togi ji, a təl dəw ne ki to nje ti al.»

Dəne ki Kana ti adi mene Jəju (Mk 7.24-30)

²¹ Jəju i loe ti noo, ər rəne aw dənangi ti ki Tir ki Sidə.

²² Ningə yə, dəne ki Kana ti kare tēj noo re, ba un ndune ki taa əl ə nə: «Babe, *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm! tadə ndil ki majal adi kə ngonm ki dəne ngay.»

²³ Nə Jəju ile ta ti al. Ba njé ndo je lie rəi rəe ti, əli-e əi nə: «ftuwe kə goje ti, tadə a ində ndu goje ti.»

²⁴ Ə Jəju ilə ti ə nə: «E ngan *Isirayəl je, ki toi tə bati je ki nayi-naa be kam par ə Luwə ilə-m ki rəde ti.»

²⁵ Nə dəne re əsi məkəsi ne nangi noe ti ə nə: «Babe, ire ira səm!»

²⁶ Ə Jəju ile ti ə nə: «E go ti al kadi dəw un ne kuso lə ngan je, ilə adi ngan bisi je.»

²⁷ Ba dəne əl Jəju ə nə: «E rəjeti Babe, nga ke ə, ngan bisi je ki ai gin tabilə ti,

a usoi yongirɔ ne je ki tee ta bade je ti tosi nangi to.»

²⁸ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Dəne, kadi-me ləi bo ngay! Ningə kadi ingə ne ki to rai kin, təkɪ idəji-n.» Ba ngone ki dəne ka kin, ingə rɔ nga dɔ kade ti wa kin noo to.

*Jəju aji njé moy je ngay
(Mk 7.31-37)*

²⁹ Jəju ɔti loe ti noo, aw ta ba ti ki Galile. Al aw dɔ mbal ti, isi nangi.

³⁰ Kosi dije ngay rai rɔ Jəju ti ki njé mətɪ je, ki njé kəm to je, ki njé kingə tuji je, ki njé mbi bəy je, taa njé moy je ki rangi ngay noo bəy. Rai ki njé moy je kin buki-de no Jəju ti, ba Jəju aji-de.

³¹ E ne ki ɔti kosi je bəl ngay, kadi njé mbi bəy je əli ta nim, njé kingə tuji je ingəi rɔ nga nim, njé mətɪ je njɪyəi nim, taa njé kəm to je ka ooi lo nim to, adi iləi toji dɔ Luwə ti lə *Isirayəl je.

*Jəju adi ne kuso dibɪ dije usoi bəy
(Mk 8.1-10; Mt 14.13-21)*

³² Jəju bar njé ndo je ləne əl-de ə nə: «M-o kəm-to-ndoo lə kosi dije kin, tado ndɔ mitə bone ə əi səm naa ti, ningə, ne ki kadi usoi goto. Ba m-ge kadi m-tuwə-de ki mede ki bo ba al, nə tə bo j taa tɔgide rəbə.»

³³ Ə njé ndo je lie dəji-e əi nə: «J-a j-ɪ ki mapa ra dilə lo ti ne, ə kosi dije ki ɔti bəl be kin a usoi asi-de ə?»

³⁴ Ba Jəju dəji-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə?» Ə əli-e əi nə: «Mapa e siri ki ngan kanji je ndəy dɔ ti.»

³⁵ Ə Jəju əl kosi dije kadi isi nangi.

³⁶ Ba ɔy mapa ki siri ki ngan kanji je ka kin jine ti, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə gangi naa ti, adi njé ndo je ləne, adi adi kosi dije usoi.

³⁷ Dije pəti usoi ne ndani, adi njé ndo je kawi ginde je ki nay, kare siri.

³⁸ Dije ki usoi ne, asi dingəm je dibɪ sɔ, ki kanji tidə dəne je ki ngan je.

³⁹ Go ti, Jəju tuwə kosi je adi awi, ba al me to ti, aw dɔnangi Magadɔ ti.

16

*Parisi je ki Sadusi je, dəji ne kəji Jəju
(Mk 8.11-13; Lk 12.54-56)*

¹ *Parisi je ki *Sadusi je rai rɔ Jəju ti, dəji-e kadi ra ne kəji ki j dɔrɔ ti adide n-ooi. Dəji-e be tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw.

² Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Loki kadi aw tə ur ningə əli əi nə: «Lo a to maji, mbata dɔrɔ kər jɔ.»

³ Loki lo ti ki sɪ bati ningə, əli əi nə: «Bone ndi a ədi, mbata dɔrɔ kər wuu.» E be ə, asi kadi igəri kəm ne je ki a rai ne dɔrɔ ti, nə ne je ki isi rai ne dɔkagilo ti ki bone taa asi gər al!

⁴ Dije ki dɔkagilo ti ki bone, əi dije ki majal, ki njé kuwə marim, ndigi kadi n-ooi ne kəji, nə ne kəji madi ki rangi ki kadi a ooi ore dɔ ne kəji lə Jonasi, goto ngata.» Ba iyə-de, ə ɔti aw.

*Əm lə Parisi je ki lə Sadusi je
(Mk 8.14-21; Lk 12.1-6)*

⁵ Loki isi awi dam ba ti ki kare, me njé ndo je oy dɔ mapa ti ki kadi ɔyi.

⁶ NGa ningə Jəju əl-de ə nə: «Oi maji! Indəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, ɔji-n dɔ əm lə *Parisi je, ki əm lə *Sadusi je.»

⁷ Nə əi je isi məri ta kin yo dɔde ti əi nə: «E mbata kəy ki j-ɔy mapa al!»

⁸ Nə Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nə: «Səi dije ki kadi-me ləsi e ndikiri ba, mba ri ə isi məri ta ki dɔ mapa ti ki ɔyi al ə?»

⁹ Igəri me ne je al ka bəy a? Mesi ole dɔ mapa ti ki mi ki dingəm je dibɪ mi usoi kin al a? NDɔ ki ɔyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə?

¹⁰ Taa mapa ki siri ki dingəm je dibɪ sɔ usoi kin ka mesi ole dɔ ti al nim to a? NDɔ ki ɔyi ndəge ki nay kare ban ə itəli ə?

¹¹ Ta ki m-əl m-ə nə: Indəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, ɔji dɔ əm lə Parisi je, ki əm lə Sadusi je kin, e ta ki sɔbi dɔ mapa al, kin ra ban be ə asi kadi igəri mee al ə?»

¹² Lo kin ti ngata ə gəri təkɪ əl-de kadi n-indəi kəm-kədi dɔ rɔde ti, ɔji dɔ əm ra mapa al, nə ɔji dɔ ne ndo lə Parisi je ki Sadusi je.

*Piyər əl təkɪ Jəju e dəw ki Luwə mbəte
(Mk 8.27-30; Lk 9.18-21)*

¹³ Loki Jəju aw tee Səjare ti ki Pilipi ti, dəji njé ndo je ləne ta ə nə: «Dije isi əli ta ki dɔm ti təkɪ mi *NGon dəw mi nə ə?»

14 Ə njé ndo je əli-e əi nə: «Dije madi əli əi nə i Jə Batisi; njé ki nungi əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nə i nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi al ə ki kare dan njé kəl ta je ti ki ta Luwə ti.»

15 Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «NGa səi je wa ki dəsi, əli əi nə mi nə ə?»

16 Ə Sımō Piyər ile ti ə nə: «İ Kirisi, ki Luwə mbəte, NGon lə Luwə ki nje kisi kəm ba!»

17 Ba Jəju əl Sımō ə nə: «İ nje maji-kur, Sımō ki ngon Jonasi, tadə e dəw bə tēē ki də ne kin adi igər al, nə e Bai ki nje kisi me dərā ti taa ə tēē ki dəe adi.

18 NGa ningə m-a m-əli m-ə nə i Piyər (ki kər mee nə MBal), ningə də mbal ti kin ə m-a m-ində ngirə njé kaw-naa je ləm də ti. Təgi koy a ra sie ne madi al.

19 M-a m-adi lakəle kəbe ki dərā ti. Ningə ne je pəti ki a də dənangi ti ne, a dəsi dərā ti tə, ə ne je pəti ki a tuti dənangi ti ne, a tuti dərā ti tə.»

20 Ba ndəji njé ndo je ki təgine təki ke n-e Kirisi ki Luwə mbəte kin, kadi əli tae dəw madi al.

Jəju al ta koyne ki kine lo koy ti (Mk 8.31-9.1; Lk 9.22-27)

21 İ dəkagiloe ti noo, Jəju ilə ngirə təji njé ndo je adi gəri təki, səbi kadi n-aw Jorijaləm, n-ingə kə ngay ji ngatəgi je ti lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je. A təli-ne, nə ndə ki kə mitə lə ndə koyne bə, n-a n-tēē lo koy ti.

22 Nə də ta ti kin, Piyər ə Jəju aw sie dəbi kare, ningə ilə ngirə kəl sie ə nə: «Bəbe! Luwə a ngəm-i, ne kin a rai al!»

23 Nə Jəju təl rəne, əl Piyər ə nə: «İ təl gogi *Satə, ə rəi kə gom ti! İ jigi ki nje tigə-m, tadə mər ta ləi e mər ta ki i rə Luwə ti al, nə e mər ta lə dije.»

24 Ningə go ti, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rəne tə ne madi al, kadi e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom.

25 Təki rəjeti, dəw ki ge kaji rəne ne wa dənangi ti ne a ti ta rəne. Nə dəw ki ti ta rəne ki mbatə ləm, a isi ki dəne taa gogi.

26 Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, nə ndile tujə ə, maje to ra be ə? Ne madi ki dəw a adi ər-n to ndilne to noo a?

27 Mi *NGon dəw m-a m-re ki malayka je ləm me təbə lə Bai Luwə, ningə m-a m-igə dəw ki ra go jie ki go kilə rae ti.

28 Təki rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a ooi-mi NGon dəw ki m-a m-re tə NGar kin.»

17

Jəju mbəl rəne

(Mk 9.2-3; Lk 9.28-36)

1 NDə mehe go ti ningə, Jəju ə Piyər nim, Jaki nim, taa Jə ki ngokə Jaki nim tə, ə aw səde də mbal ti ki ngal, say ki ndəge je.

2 Loe ti noo, Jəju mbəl rəne ta kəmde ti. Ta kəme unji tə kadi be, taa kibi ki rəe ti ka unji tə kadi be tə*.

3 Ningə loe ti noo, *Moji əi ki Eli tēēi ki rəde ti həy, a əli ta ki Jəju.

4 Ə Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Bəbe, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. Re ige ə, m-a m-ra kəy-lo mitə: kare e yəi, kare e yə Moji, ə ki kare e yə Eli tə.»

5 Loki Piyər a əl ta tane ti ba bəy ningə yə, kil ndi ki kunje to, i səbi dəde liti. Ba ndu ta madi tēē me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm ki m-ndige ngay, e ki nəl-m ngay kadi m-kəte, ə oi ta lie.»

6 Loki njé ndo je ooi də ta kin bə, osi ki ta kəmde nangi, bəl təl-de.

7 Ə Jəju re rəde ti, ədi-de ə əl-de ə nə: «İ taa, ə adi bəl ra səsi al.»

8 NGa ningə, loki əi nə n-uni kəmde ki taa bə, ooi dəw madi ki rangi al, ooi Jəju ki karne ba par.

9 Loki i j də mbal ti isi uri ki nangi, Jəju ində ndu kin nōde ti ə nə: «Əli ne ki ra ne adi oi kin dəw madi al, bitə kadi mi *NGon dəw m-tēē dan njé koy je ti.»

10 Go ti, njé ndo je dəji-e əi nə: «MBari wa bangi ə, njé ndo ndu-kun je əi nə səbi kadi Eli re kəte taa ə?*»

11 Ə ilə-de ti ə nə: «E ki rəjeti kadi Eli a re kadi ra go ne je pəti adi asi-naa gogi.»

¹² Ningə mi, adi m-əl səsi madi oi, Eli re ngata, nə dije gəri al, adi rai sie ne ki mede ge. Be tə ə, mi NGon dəw ka m-a m-ingə-n kə jide ti.

¹³ Lo kin ti, njé ndo je gəri kadi ta ki Jəju əl-de kin səbi də Jə Batisi.

*Jəju nga ngon ki nje damsıl
(Mk 9.14-29; Lk 9.37-43)*

¹⁴ Loki təli isi rai ki rə kosi dije ti, dingəm madi kare re rə Jəju ti, əsi məkəsi ne nangi ne ti, əl-e ə nə:

¹⁵ «Babe, o kəm-to-ndoo lə ngonm ki dingəm, ki damsıl ra-e adi ingə kə ngay kin. Taa taa, isi tosi ki poro je, ki me man ti je.

¹⁶ M-re sie rə njé ndo je ləi, nə asi kadi adi-e ingə rə nga, al.»

¹⁷ Lo kin ti, Jəju un ta əl ə nə: «Səi dije ki dəkagilo ti ki bone ki səi njé me nga je, səi njé ra ne ki majal, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban bəy taa adi mesi ə? Kadi m-a m-əsi ginsi dəkagilo ban bəy taa ə? Irəi ki ngon rəm ti ne.»

¹⁸ Ba Jəju ndangi ndil ki majal ade tē rə ngon ti, par ə ta naa ti noo, ngon ingə rə nga.

¹⁹ Go ti, njé ndo je rai rə Jəju ti, loki əi sie ki karde ba, dəji-e əi nə: «MBari ə je j-asi kadi ji tuwə ndil ki majal kin al ə?»

²⁰ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Asi al, mbata kadi-me ləsi e ndikiri ba. Ningə kadi m-əl səsi təkı rəjeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba tə kə kagi ki bari-e mutadi kin be mindi ka, a əli mbal kam əi nə: “Əti, aw a nu be” ə, a əti kadi aw a. Ne ki a dum dəsi goto. [

²¹ Taa ko ndil je ki be kin, dəw a tuwə-de ki takul kəl ta ki Luwə ki kəgi rə ne kuso par.»]

Jəju təl əl ta ki də koyne ti ki kine lo koy ti bəy

(Mk 9.30-32; Lk 9.43-45)

²² NDə kare njé ndo isi naa ti pəti Galile ti, ə Jəju əl-de ə nə: «A iləi-mi *NGon dəw ji dije ti,

²³ kadi a təli-mi, nə ndə ki kə mitə lə ndə koym ə, m-a m-ı taa lo koy ti.» Ta kin ər təgi njé ndo je ə təl ər bəy.

Jəju əi ki Piyər igəi la-mbə ki me kəy ti lə Luwə

²⁴ Loki Jəju əi ki njé ndo je rai tēji Kapərnayim ti, njé ki isi taai la-mbə me kəy ti lə Luwə rai rə Piyər ti dəji-e əi nə: «Nje ndo səsi ne igə la-mbə ki me kəy ti lə Luwə al a?»

²⁵ Ə Piyər ilə-de ti ə nə: «Oyo, igə la-mbə.» Ningə loki Piyər re tē bə ba, Jəju un ta kəte əl-e ə nə: «Mər ta ləi e ri ə Simo? Nə je ə əi njé kigə la-mbə je ki njé kigə ne ki ngar je ki dənangi ti ne gangi də dije ti ə? E ngan njé bə je ə se e mba je ə?»

²⁶ Ə Piyər əl-e ə nə: «E mba je.» Loki ə nə: «Mba je», Jəju ə nə: «Re e be ə, ngan njé bə je, ai kare ən.

²⁷ Nə re e be ka, kadi je ji təl jigı tıgə dije kam al, ə aw baa, ilə kuy, uwə-n kanji ki dəsəy ki a re un kuy, ningə itē tae, bə a ingə silə kare mbəe ti, kadi igə-n la-mbə ləi tə, yəm tə.»

18

*Dəw ki e ki bo me bəkə ti lə Luwə
(Mk 9.33-37; Lk 9.46-48)*

¹ Də kade ti wa kin, njé ndo je rai dəji Jəju əi nə: «Nə ə e ki bo me bəkə ti lə Luwə ə?»

² Ə Jəju bə rə ngon ki du ade re a dande ti,

³ ningə əl-de ə nə: «Təkı rəjeti, adi m-əl səsi, re itəli itoi tə ngan je ki du be al ə, a uri me kəbe ti lə Luwə al jagı.

⁴ Dəw ki səl dəne ləm ləm tə ngon be ə, dəwe kin a e ki bo ngay me bəkə ti lə Luwə.

⁵ Re dəw uwə ngon ki be kin rəne ti, me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m rəne ti.

*Jəju ndəji dije də majal ti
(Mk 9.42-48; Lk 17.1-2)*

⁶ «Kin ə təkı dəw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, əsi me majal ti ə, e soti ngay bəy mbata ti lie kadi dəsi mbal ki bo ngay minde ti, ə əsi-e, iləi-e bul ba ti.

⁷ Kəm-to-ndoo ki də dije ti ki dənangi ti ki njé re ki ne je ki isi tıgəi madije je jigı ti adi əsi. Təkı rəjeti, səbi kadi ne

☆ 17:24 Tēje ki taga 30.11-16

je ki njé tīgə dije jigī ti toi, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki nje ra kadi dəw osi.

⁸ Kin ə jii, ə se njai rai-ni adi osi me majal ti ə, igangi-de ilə-de kə say. Tado, e soti ngay kadi ingə kaji ki jii ki kare, ə se ki njai kare wa, itə kadi ingəm jii je joo pu, ə se njai je joo pu wa, ə iləi-ni me por ti ki gine a gangi al kin.

⁹ Kin ə kəmi kare rai adi osi majal ti ə, ər-e ile kə say. Tado, e soti kadi ingə kaji ki kəmi ki kare, itə kadi ingəm kə kəmi je joo pu, ə iləi-ni me dilə por ti lə su.

¹⁰ Oi maji! Kadi ikidi ki kare dan ngan je ti kin al, tado, təkī rəjeti, malayka je ləde isi ki dəkagilo je pəti, ta kəm Bai ti ki isi dərā ti taa. [

¹¹ MBata mi *NGon dəw m-re mba kaji dije ki tade t̄.] *

*Kuji ta də bati ti ki nay
(Lk 15.3-7)*

¹² «Dəw madi aw ki bati je ɔu, ə e ki kare nay ningə, iyə ndəge je ki də jikare gide jikare də wale ti, ə aw sangi e ki nay ka kin. Ə se ki go koe ti ləsi, ta ri ə a əli də lo kin ti wa?»

¹³ Təkī rəjeti, adi m-əl səsi, re ingə bati ki nay kin ə, rəe a nəl-e ngay dəe ti itə njé ki də jikare gide jikare ki nay-naa al kin.

¹⁴ Be tə ə, Bawsi ki isi me dərā ti, ge kadi ki kare ka tae t̄ dan ngan je ti kin al.»

Rəbi kingə dəw ki ra majal

¹⁵ «Loki ngokoi ra majal ə, aw inge, səi sie joo ba, ɔa ilə ji də majal ti lie ki ra, ade gər. Re oo ta ləi ɔa, jingə ngokoi gogi.

¹⁶ A re oo ta ləi al ɔa, aw un dəw ki rangi kare, ə se dije joo wa səi, aw inge-n ɔəy. Ira be mba kadi “ne je pəti e ki kun-ndu də ti ki go ta ti lə dije joo ə se mitə ki kadi mai naje✧.”

¹⁷ Kin ə re mbati koo ta ləde ə, əl njé kaw-naa je. Ə re mbati koo ta lə njé kaw-naa je ɔəy tə ningə, kadi o-e tə dəw ki gər Luwə al, ə se tə nje taa lambə be.

¹⁸ Təkī rəjeti, adi m-əl səsi: ne je pəti ki a dəi dənangi ti ne, a dəi dərā ti tə,

ə ne je pəti ki a tuti dənangi ti ne, a tuti dərā ti tə.»

¹⁹ «Təkī rəjeti, m-əl səsi m-adi igəri ɔəy təkī re dije joo dansi ti, indəi ndude naa ti dənangi ti ne, kadi dəji ne ri ki uwə mede ə, Bai ki isi me dərā ti a adi-de.

²⁰ Tado lo ki dije joo ə se mitə kawinaa ti, me təm ti ə, mi dande ti nōq.»

Kiyə go majal je lə naa kə

²¹ Lo kin ti, Piyər ɔti ki rə Jəju ti dəje ə nə: «Bəe, kin ə ngokom ra səm majal ə, kadi m-iyə go kə nja ban m-ade ə? Kadi m-iyə go kə biti nja siri a?»

²² Ə Jəju əl-e ə nə: «M-əl m-ə nə biti nja siri al, nə biti nja dəsiri nja siri.

²³ «E be ə, kəbe lə Luwə to tə ta kin be. NDə kare ngar madi ge kadi njé ra kilə je ləne idəi kər ne je ləne nəne ti adi n-oo.

²⁴ Ə ilə ngire, adi rəi ki e ki kadi a ade la ki dum kidə kəre.

²⁵ Nə dingəm ka kin aw ki ne ki kadi igə-n kirə kin al, adi ɔae un ndune kadi gati sie ki nee, ki ngane je, ki ne maji je lie ba pəti to kirə ti kin.

²⁶ Ə nje ra kilə osi nangi nō ɔane ti, nō uwə njae ə nə: “Isi səm də ti, ə m-a m-igə-i kirə kin pəti.”

²⁷ NGa ə, lo kin ti, ɔae oo kəm-to-ndoo lie, adi iyə kirə ki dəe ti kin kə, ə iyə adi aw kare.

²⁸ «Loki dəw ki kirə e dəe ti ka kin ə nə n-teɛ ki taga ɔa, ingə madi-kilə lie kare ki e, aw ki kirə ləne ki ndəy be par dəe ti, ə osi sie uwe, səngirə minde, ningə əl-e ə nə: “Igə-m kirə ki dəi ti!”

²⁹ Ə made osi nangi nōe ti, nō dəe ti ə nə: “Isi səm də ti, ə m-a m-igə-i kirə kin.”

³⁰ Nə mbati, adi aw sie biti ile dan-gay ti, nginə-n ta kirə ki kadi igə-ne.

³¹ Loki madi kile je ooi ne ki ra kin ɔa, to rəde ngay adi awi ɔri poy ne je kin pəti ɔade adi-e oo.

³² Ə ngar ɔar-e ade re, ɔa əl-e ə nə: “I nje ra kilə ki majal, m-iyə go kirə ki dəi ti pəti kə mbata nō ki inō dəm ti.

* **18:11** Bar ta kin goto me makitibi je ti madi ki ndangi kəte nu ki ndon ta girəki. ✧ **18:16** Dəterənom 19.15

³³ NGa j, ri ə ɔgi kadi o kəm-to-ndoo lə madi təkɪ mi m-o-n kəm-to-ndoo ləi kin be tə ə?

³⁴ Lo kin ti, wongi ra ɓae dɔe ti ngay, adi ilə sie dangay ti, lo ra kilə ti ki kɔ, bitɪ kadi igə-n kirə ki dɔne ti pəti tigə.

³⁵ Ningə Jəju ilə dɔ ti ə nə: E be tə ə, Bai ki isi me dɔrə ti taa, a ra-n səsi, loki dəw madi dansi ti, iyə go majal kə kiyə ki j ngame ti adi ngokone, al.»

19

Ta ki dɔ gangi-naa ti lə dɔne ki dingəm

(Mk 10.1-12)

¹ Loki Jəju təl ta ta je ɓa, ɔti Galile ti, aw dɔnangi Jude ti, gidi ba Jurde ti.

² Kosi dije ngay uni goe, adi aji-de dɔ moy je ti ləde.

³ *Parisi je ɔti rəi rɔ Jəju ti, daji-e ta tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dingəm tuwə-n nene, ɔji dɔ ne ki ra ki ra adi nəl-e al ə se adi ta rəbi al ə?»

⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Itidəi ndu Luwə ki ndangi kin al bitɪ a? NDU Luwə əl ə nə: “Lo kilə ngirə kində ne je ti, NJe kində ne je ra dingəm əi ki dɔne✧,

⁵ ningə əl ə nə: E be ə, dingəm a iyə kone je ki bawne je, ə a tiyəi-naa ki nene, kadi təli darɔ ki kare✧.

⁶ Lo kin ti, a əi joo al ngata, nə əi darɔ ki kare ba. Ningə ne ki Luwə dɔɔ naa ti, maji kadi dəw gangi naa ti al.»

⁷ Ba əli Jəju əi nə: «NGa ra ban be ə *Mojɪ adi ndu ə nə re dingəm tuwə nene ɓa maji kadi ade makitibi gangi-naa jie ti ə?✧»

⁸ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «E ki mbata me ngə ləsi ə Moji adi-n səsi ta rəbi kadi ituwəi nesi je, nə lo kilə ngirə ne je ti, e be al.

⁹ NGa ningə, adi m-əl səsi, re dəw tuwə nene, mbata ne ki rangi, ɓi e ta lə kaya ki ra, al, ə taa dɔne ki rangi ə, dəwe kin təl nje kuwə marim.»

¹⁰ Lo kin ti, njé ndo je əli-e əi nə: «Re e kin ə e ndu ki to dɔ dingəm ti ki rɔ dɔne ti ə, taa dɔne al e soti.»

¹¹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Dije pəti gəri me ta kin al, nə njé ki Luwə adi-de ta rəbe par.

¹² Dije madi əi nɔɔ, taai dɔne al, mbata tɔgide sangi dɔne goto, ningə e ne ki teeɪ me kɔde ti nu; njé ki madi je e mbata kɔr ki ɔri-de kuji, ə njé ki nungi, mbati taa dɔne mbata kɔbe lə Luwə tɔ. Dəw ki asi kadi gər me ta kin ɓa kadi gər.»

Jəju njangi dɔ ngan je ki du

(Mk 10.13-16; Lk 18.15-17)

¹³ Dije rəi ki ngan je ki du rɔ Jəju ti kadi njangi dɔde, ə əl ta ki Luwə ki mbata ti ləde, nə njé ndo je kəli səde.

¹⁴ Ə Jəju əl ə nə: «tyəi ngan je du adi-de rəi ki rɔm ti, ɓi ɔgi-de ta rəbi al, tadɔ kɔbe ki dɔrə ti e yə dije ki toi tə ngan je ki du be.»

¹⁵ Go ti, Jəju njangi dɔde, ɓa ɔti ilə dɔne aw lo ki rangi ti.

Ta ki dɔ ngon ki basa ti ki nje ne kingə

(Mk 10.17-31; Lk 18.18-30)

¹⁶ NDɔ kare, ngon ki basa kare re rɔ Jəju ti, ningə daje ə nə: «NJe ndo dije, e ri ki maji, ə kadi m-ra, ə m-a m-ingə-n kaji ki a to bitɪ ki nɔ ti ə?»

¹⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «MBa ri ə idəji-m ta dɔ ne ki maji ti ə? Dəw ki maji e kare ba. Re ige kadi ingə kaji ɓa, itəl rəi go ndu-kun je ti.»

¹⁸ Ə ngon ki basa ka kin daji Jəju ə nə: «NDu-kun je ki ra ə?» Ba Jəju ile ti ə nə: «A təl dəw al, a uwə marim al, a bogi al, a ma naji ki ngom dɔ madi ti al✧,

¹⁹ ɔsi gon bawi əi ki kɔi, taa a ndigi dəw madi tə darɔi j wa be tɔ✧.»

²⁰ Ningə ngon basa ə nə: «Ne je kin pəti, m-təl rɔm go ti. NGa ki ne kin, e ri ɓəy ə nay-m kadi m-ra ə?»

²¹ Ə Jəju əl-e ə nə: «Re ige kadi asi-naa tapi ta kəm Luwə ti ɓa, aw, igati ki ne maji je ləi pəti, adi lae njé ndoo je, ɓa a aw ki ne kingə ngay me dɔrə ti, ə ire un gom.»

²² Nə loki ngon basa oo ta je kin ɓa, ɔti aw ki rɔnəl al, tadɔ e dəw ki aw ki ne kingə ngay.

✧ 19:4 Kilə ngirə ne je 1.27; 5.2 ✧ 19:5 Kilə ngirə ne je 2.24 ✧ 19:7 Dətarənom 24.1 ✧ 19:18 Tee ki taga 20.12-16; Dətarənom 5.16-20 ✧ 19:19 Ləbatiki 19.18

23 Ə Jəju əl nje ndo je ləne ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, a nga ngay ki rə nje ne kingə ti kadi ur me beko ti ki dərə ti,

24 ningə m-təl m-əl səsi bəy, e ne ki nga ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a nga ngay itə e kin bəy kadi nje ne kingə ur me beko ti lə Luwə.»

25 Ta kin əti nje ndo je bəl ngay, adi əli əi nə: «NGa kin ə e be ningə, na wa bangi ə asi kadi ingə kaji ə?»

26 Ə Jəju ində manjide ba ningə əl-de ə nə: «Ki rə dije ti ba, dəw ki asi goto, nə Luwə ba, asi ra ne je pəti.»

27 Ə Piyər un ta əl-e ə nə: «NGa o je ki, j-iyə ne je ləje pəti kə, ə j-un goi kin, ri ə j-a j-ingə ə?»

28 Ə Jəju ile ti ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi: ndo ki ne je pəti a indəi ngirəde kində ki sigi, ə mi *NGon dəw m-a m-isi də kimbər kəbe ti ləm, ki dije a iləi təji dəm ti kin ba, səi ki uni gom kin, səi ka a isi də kimbər kəbe ti ki dəgi gide joo kadi igangi ta də gin ka *Isirayəl ti ki dəgi gide joo.

29 Ningə re dəw madi, iyə kəy ləne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ə se dənangi ləne ki mbata ləm ə, a ingə ne je ki al də e kin, taa a ingə kaji ki a to biti ki nq ti tə, tə ne ki səbi dəne.

30 NGa ningə, dije ngay ki kəte, a təli nje ki gogi, ə nje ki gogi, a təli nje ki kəte tə.»

20

Kuji ta də nje ra kilə me ndər nju ti

1 «Kəbe lə Luwə to tə ba nje ndər nju, ki tē ki sji bəti ba kadi n-əy nje ra kilə je kadi rai kilə me ndər nju ti ləne kin be.

2 NDude osi naa ti ki nje ra kilə je, kadi adi-de la ki lo ra kilə ti ki ndə kare, ba adi-de awi me ndər nju ti.

3 Loki tē ki kadi ki jikare ningə, oo nje ra kilə je ki rangi bəy, ki rəi ai ta mbalo ti ki kanji ra kilə,

4 ə əl-de ə nə: «Səi ka, awi me ndu ti ləm irai kilə, ə m-a m-adi səsi ne kigə go ji ki asi go rəbe ti.»

5 Ba əti awi. Loki tē taga ki kadi ki jam də be ti nim, ki kadi ki mbə be ti nim ba, ra kae ti ka kin bəy.

6 Go ti, tē re ki kadi ki kadi ra biyə bilə ningə, oo nje ra kilə je ki rangi bəy, ki rəi ai nq, ə əl-de ə nə: «Ra ban ə isi lo kin ti lo səl, ki kanji ra kilə ə?»

7 Ə iləi-e ti əi nə: «Dəw ki un-je kilə ti goto.» Ə əl-de ə nə: «Səi ka, awi me ndu ti ləm irai kilə tə.»

8 «Loki kadi ur ningə, ba nje ndər nju əl nje ngəm ne lie kare ə nə: «İbar nje ra kilə je, ə adi-de ne kigə go jide, ilə ngire də nje re gogi ti, itəl tae də nje re kəte ti.»

9 NJə re ki kadi ra biyə bilə, nə nə ka ingə la ki lo kilə ti ki ndə kare.

10 Lo kin ti, nje re də kəte rəi yəde ngata ba, məri kadi n-a n-ingəi la ki itə yə madi je, nə əi ka, ingəi la ki lo kilə ti ki ndə kare wa ka kin tə.

11 Loki isi taai la kin, bəi ta ki nje ndər

12 əli əi nə: «NJə ki rəi gogi ne kin, rai kilə kadi-kare ba par, ningə j adi-de la ki asi-naa ki yəje, je ki ji ra kilə sji biti j-ilə kadi, adi kadi ndabi-je.»

13 Lo kin ti, nje ndər əl ta ki kare dande ti ə nə: «Madim, ne madi kare ki majal ki m-ra səi go. NDuje səi osi naa ti də la ti ki lo kilə ti ki ndə kare al ma?»

14 İtaa ne ləi, ə aw. M-ge kadi m-adi e ki re gogi ne kin, təki m-adi kin be tə.

15 E ta ləm mi wa kadi ne ki mem ndigi ə m-ra ki ne kingə ləm al a? Ə se e ta ləi kadi me i mbata maji ki m-ra a?»

16 NGa ningə Jəju ilə ti ə nə: E be ə, nje ki gogi a təlii nje ki kəte, ə nje ki kəte a təlii nje ki gogi tə.»

Jəju əl ta də koyne ti ki kine lo koy ti bəy

(Mk 10.32-34; Lk 18.31-34)

17 Ta kaw ki Jorijaləm ti, loki əi də rəbi ti, Jəju ijə rəne ki nje ndo je ki dəgi gide e joo dəbi kare, ningə əl-de ə nə:

18 «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm ti, ningə a iləi-mi *NGon dəw ji nje kun də nje kijə ne məsi kadi-kare je ti ki nje ndo ndu-kun je. A gangi ta koy dəm ti,

19 ningə a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al, kadi kogi dəm ti je, tindəi-mi ki

ndəy kabılay je, ɓəi-mi kagi-dəsi ti je. Nə ndo mitə lə ndo koym ɓa, m-a m-tee lo koy ti.»

Ko Jaki ai ki Ja daji ne Jaju
(Mk 10.35-45)

²⁰ Go ti, ko ngan la Jəbade rai ki ngane je ro Jaju ti, ɓa ko ngan je ɔsi məkəsine nangi no Jaju ti mba daje ne kare.

²¹ Ə Jaju daje ə nə: «E ri ə ige ə?» Ningə, əl ə nə: «Un ndui kadi nganm je ki joo kam, dəw kare isi do ji koi ti, ə e ki nungi isi do ji gəli ti to, loki a isi do kimbər koɓe ti lai.»

²² Lo kin ti noo, Jaju ile ti ə nə: «Igarı me ne daji ləsi kin al. A asi kadi ingai ko ki m-aw tə m-ingə kam kare mindi wa?» Ba əli əi nə: «Oyo, j-a j-asi kare.»

²³ Ə Jaju əl-de ə nə: «Ko ki m-aw tə m-ingə kam ə a ingai kare, nə ta ki oji do kisi do ji kom ti, ki do ji gəlm ti; e ta ləm kadi mi ə m-adi səsi al. Lo je kin to mba dije ki Bai Luwə ra goe kate nu ki mbata ti lade.»

²⁴ NDəgi njé ndo je ki dəgi, loki oi ta je kin, rəde nəl-de ki ngan la Jəbade ki joo ka kin al.

²⁵ Ə Jaju ɓar-de pəti ki rəne ti, əl-de ə nə: «Igarı kadi njé koɓe je do gin dije ti ki dangi dangi ki dənangi ti ne, isi tə jəgi do dije ti, adi-de ko, taa dije ki njé toba, oi be dode ti ɓəy to.»

²⁶ Nə maji kadi to be dansi ti al. Re dəw madi dansi ti, ndigi kadi n-e ki bo ningə, kadi təl nje ra kilə ləsi pəti.

²⁷ Taa re dəw madi ndigi kadi n-e dəw ki do kate dansi ti ningə, kadi təl ɓəə kilə ləsi to.

²⁸ E be to ə, mi *NGon dəw m-re mba kadi dije rai kilə adi-mi al, nə kadi mi ə m-ra kilə m-adi-de nim, taa m-adi rəm kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilə-de taa nim to.»

Jaju aji njé kəm to je joo
(Mk 10.46-52; Lk 18.35-43)

²⁹ Loki Jaju ai ki njé ndo je ləne isi teeı me ɓe ti ki Jərıko ki taga, kosi dije ngay njıyəı gode ti muki muki.

³⁰ Ningə njé kəm to je joo isi ngangı rəbi ti. Loki ooi kadi e Jaju ə isi ində

də ningə, uni ndune ki taa əli əi nə: «Babe, NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləje!»

³¹ Kosi je kəngi-de kəngi kadi uti tade, nə njé kəm to je uni ndude ki taa wa ɓəy əi nə: «Babe, *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləje!»

³² Lo kin ti, Jaju a lo ka ti, ɓar-de, ɓa daji-de ə nə: «E ri ə, ıgei kadi m-ra madi səsi ə?»

³³ Ə əli-e əi nə: «Babe, ji ge kadi kəmje tee, adi j-o-n lo!»

³⁴ Jaju oo kəm-to-ndoo lade, ə ɔdi kəmde, par ə ta naa ti noo, kəmde oo lo, adi uni goe.

21

Jaju ur Jorıjaləm ti ki kəsi-gon
(Mk 11.1-11; Lk 19.28-40; Jq 12.12-19)

¹ Loki Jaju ai ki njé ndo je ləne rai, indai do ɓe ki Jorıjaləm ɓasi, gidı ɓe ti ki Bətipaje, ki kadi mbal kagi ɓini je ti, ilə njé ndo je joo,

² əl-de ə nə: «Awi me ngon ɓe ti ki a noısi ti kam. Lo kur ə wa ki a uri ki me ɓe ti par ə, a ingai ko koro ai ki ngon koro ki dəıi-de adi ai, ɓa ituti-de, irai sade adi-mi.

³ A re dəw madi daji səsi ta do ti ə, əli-e əi nə: «Babe ə ge-de», ə a iyə-de kalangı ba kadi ituti-de.

⁴ «Ne kin a ra ne be mba kadi ta ki nje kal ta ki ta Luwə ti əl kin təl tane:

⁵ «Əli dije ki *Siyo ti əli əi nə:

Oi ngar ləsi a re dəsi ti,

E dəw ki səl ləm ləm,

İsi do ko koro ti ai ki ngon koro.»

⁶ *NJé ndo je awi, rai təkı Jaju əl-nde.

⁷ Rai ki ko koro ai ki ngon koro ka kin ningə, labi kibi je lade gidıde ti, ɓa Jaju al isi do ti.

⁸ Kosi dije ngay labi kibi je lade go rəbi ti. NJé ki nā je tati mbi kam je ə tilai do rəbi ti.

⁹ Nje njıyə no Jaju ti, ki njé njıyə goe ti, uni ndude ki taa əli əi nə:

«Təji e ki do NGon ka Dabidi ti!

* **20:30** Igoi Mk 10.47 ki ta ki do ti gin makitibi ti nangı. ✧ **21:5** Ejay 62.11; Jakarı 9.9 ✧ **21:9** Pa je 118.25-26

Ningə kadi Luwə njangi dō dəw ki re ki tō Babe!

Tōji e ki dō NJe kisi dōra ti taa*!»

¹⁰ Loki Jəju ur Jorijaləm ti, lo ki me be ti ba pəti ndigi bir bir. Adi dije dəji rōde ta əi nā: «E dəw ki ban ə?»

¹¹ Ə kosi je iləi-de ti əi nā: «E Jəju, nje kəl ta ki ta Luwə ti, ki Najarəti, dənangi Galile ti.»

Jəju tuwə njé ra gati je nati kəy ti lə Luwə

(Mk 11.15-19; Lk 19.45-48; Jə 2.13-16)

¹² Go ti, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə tuwə njé labi ne je ki njé ndogi ne je nati kəy ti lə Luwə kə. Jəju sur tabilə je lə njé mbəl la je tilə, naa ti ki ne kisi lə njé gati də dum je.

¹³ Ningə əl-de ə nā: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nā: “Kəy ləm a bari-e kəy kəl ta ki Luwə, nə səi, itəli-e lo bəy rō ti lə njé bogi je yo*!”»

¹⁴ Lo kin ti nōo, njé kəm tō je ki njé mətəi je, rəi rəe ti nati kəy ti lə Luwə, adi adi-de rō nga.

¹⁵ Loki njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi ne je ki əti bəl ki Jəju ra-de, ki ndu ngan je ki isi ba ə nā: «Tōji e ki dō *NGon ka Dabidi ti,» kin ba, mede o-de,

¹⁶ adi əli Jəju əi nā: «O ta ki ngan je a əli kam ta?» Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Oyo, m-o, nə se itidəi ndu Luwə ki ndangi əi nā:

“İra adi ngan je ki du, ki njé to ta mba ti ka, tade ilə tōji dōi ti,» kin al wa*?»

¹⁷ Ningə lo kin ti, Jəju iyə-de nōo, ə tēe me be bo ti kə, aw Bətani ti, aw to nū.

Jəju man kagi mbay-kote

(Mk 11.12-14, 20-24)

¹⁸ Lo ti ki sj, Jəju təl isi re me be bo ti, ningə bō ra-e.

¹⁹ Ə oo kagi mbay-kote ki a kadi rəbi ti, tō kadi n-aw gin ti, nə loki re bəsi ba, oo mbie je par bi oo kande al. Ə Jəju əl mbay-kote ka kin ə nā: «A andi gogi al biti ki nō ti.» Ba loe ti nōo, mbay-kote tuti.

²⁰ Loki njé ndo je ooi ne kin ba, əti-de bəl ngay, adi dəji ta əi nā: «Ra ban ə loe ti ne par ə kagi tuti ə?»

²¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nā: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, re awi ki kadi-me, ə mesi təsi al ə, e ne ki m-ra ki mbay-kote kin par ə a rai al, nə re əli mbal kam əi nā: “Oti lo kin ti rangi, aw osi me ba ti,» ka ne kin a ra ne.

²² NGA ningə, ne je pəti ki a idəji ki kadi-me, me kəl ta ti ki Luwə ə, a ingəi.»

Ta ki dəji dō tōgi ti ki Jəju aw-n

(Mk 11.27-33; Lk 20.1-8)

²³ Jəju ur nati kəy ti lə Luwə, isi ndo ne dije ningə, njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatōgi je lə *Jipi je, rəi ki rəe ti, dəji-e əi nā: «E ki tōgi ki i ra ə isi ra-n ne je kin be ə? Ə nā tō ə adi ndune ə isi ira-n wa əl-je adi j-o?»

²⁴ Ə Jəju təl əl-de ə nā: «Mi ka m-a m-dəji səsi ta kare ba be tō. Re iləi-mi ti ningə, m-a m-əl səsi dəw ki adi-m ndune kadi m-ra-n ne je kin tō.

²⁵ Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije ə?» Nə təli a əli-naa ta dande ti əi nā: «Re j-əl-e j-ə nā: “E Luwə ə ilə” ə, a dəji-je ə nə se ra ban ə j-adi Jə meje al wa?

²⁶ A kin ə re j-əl j-ə nā: “E dije ə iləi Jə” ə, e ta ki rō kosi je ti tō, tadə dije pəti ooi Jə kadi e nje kəl ta ki ta Luwə ti.»

²⁷ Be ə, təli əli Jəju əi nā: «Ji gər al.» Ə Jəju ka təl ilə-de ti ə nā: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi tōgi ki m-isi m-ra-n ne je kin al tō.»

Kuji ta dō ngakonaaje ti ki joo

²⁸ Jəju əl ta ki rangi bəy ə nā: «Əli-mi ta ləsi dō ta ti kin adi-mi m-o. Dingəm kare aw ki ngan dingəm je joo, ə un ta əl ki dəsəy ə nā: “NGonm, aw ira kilə me ndər nju ti bōne.”

²⁹ Ba ngon ka kin ilə bawne ti ə nā: “M-a m-aw al,» ə isi ba biti ningə me uwe ki ta, adi j aw.

³⁰ Dingəm re rō ngon ti ki kō joo, əl-e ka ta ki əl ngokōe ka kin, ningə e əl ə nā: “Oyo, m-a m-aw bawm,» bə aw al.

³¹ Ə se dan ngan je ti ki joo kin e ki ra ə ra go ndigi ti lə bawne wa?» Ba

iləi Jəju ti əi nə: «E ki dəsəy.» Ə Jəju əl-de ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, njé taa la-mbə je ki dāne je ki njé ra kaya je a tēēi kōbe ti lə Luwə nosi ti.

³² Tado Jə Batisi re rəsi ti, tōji səsi rəbi ki dana, nə itaai mee al, nə njé taa la-mbə je ki dāne je ki njé ra kaya je taai mee. Ə səi je, oi ne kin be ka, mesi uwə səsi ki ta go gogi ba adi iyəi ne rasi je ki majal kə, ə itaai mee al.»

Kuji ta dō njé ra kilə me ndor nju ti, ki njé me majal

(Mk 12.1-12; Lk 20.9-19)

³³ Go ti, Jəju əl-de ə nə: «Uri mbisi oi kuji ta ki rangi bəy. Dəw kare ki nje ndor nju e noo, ningə ində singə gugi gide wuki. Ur be kadi tə mborai man nju ti, ningə ur ne tə ta kagi be, kadi dije isi dō ti ngəmi ndor ka kin. Ba go ti, dōi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kile adi-e, ə kagi loe ti ba, a kayi-naa nee, ningə e wa əti aw mba.

³⁴ Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəə je ləne kadi awi taai kandi ne ndor ka kin, ki yane ji njé ra kile ti adi-ne.

³⁵ Nə loki bəə je awi ningə, njé ra kilə je uwəi-de. Tindəi ki kare ngay, tōli ki nungi, ba ki kō mitə, tiləi-e ki mbal tōli-e tə.

³⁶ Nje ndor təl ilə ki bəə je ki rangi, ngay itə e ki kəte wa kin bəy. Nə rai səde ko ne wa ki rai ki njé ki kəte ka kin bəy.

³⁷ Ta təl tae ti, dingəm təl ilə ngonne wa rəde ti, ə nə: “A bəli gidə ngonm.”

³⁸ Nə njé ra kilə nju, loki ooi ngon ka kin ba əli-naa dande ti əi nə: “Darə ə wa kam ə a e nje ne nduwə, irəi adi ji tōli-e, ningə j-a j-uwəi ndor nju kin yaje ti.”

³⁹ E be ə, uwəi ngon ka kin, ndəri-e, awi sie gidə ndor ti taga, tōli-e.

⁴⁰ Ə se ndō ki dingəm ki ba nje ndor kin a re ə, ri ə a ra ki njé ra kilə ndor je kin wa?»

⁴¹ Ningə əi je əli Jəju əi nə: «A tō kode, ba a adi ndor ləne njé ki rangi, ki kadi a adi-e kande ki dəkagilo ki əji.»

⁴² Ningə Jəju əl-de ə nə: «Itidəi me makitibi ti lə Luwə oi al a?

“MBal ki njé ra kəy je mbati-e,

E ə təl mbal ki e tōgi kəy.

E kin e kilə ra Bəbe.

E ne kōji ki əti bəl ə to ta kəmje ti kin*.”»

⁴³ Ningə adi m-əl səsi bəy tə: «A taai kōbe lə Luwə jisi ti, kadi təli adi gin dije ki rangi ki kadi a raii kilə ki maji.

⁴⁴ NGa ningə, dəw ki osi dō mbal ti kin ə, a təti njəki njəki, a re e ə mbal kin osi dōe ti tō ningə, a rəkite rəkite rəkite.»

⁴⁵ Loki njé kun dō njé kijə ne məsi kadi-kare je ki *Parisi je ooi kuji ta kin ba, gəri mee kadi e ta ki dōde ti ə Jəju a əl.

⁴⁶ Ə sangi rəbi kadi n-uwəi-e, nə bəli kosi je, tado kosi je ooi Jəju tə nje kəl ta ki ta Luwə ti.

22

Kuji ta ki əji dō bar dije lo ne kuso taa-naa ti

(Lk 14.15-24)

¹ Jəju ilə rəne əl-de ta ki kuji ta bəy ə nə:

² «Kōbe ki dərə ti to tə ta lə ngar ki ra ne kuso ki bō mbata ngone ki aw tə taa dāne kin be.

³ NGar ilə njé kilə je ləne adi awi əli dije ki bari-de lo ne kuso ti, kadi rəi, nə dije ka kin mbati.

⁴ NGar təl ində ta ta njé kilə je ti ki rangi bəy ə nə: “Ki basine kin, ne kuso oy ngata, m-təl baw mangi je, ki biyə je ki bati je ləm, ki əməi maji, ne je pəti asi-naa, ə irəi lo ne kuso taa-naa ti.”

⁵ Nə dije ki bari-de ka kin, rai kilə ki ta lie kin al, njé ki madi awi ki wale je ləde, njé ki nā je awi ki lo gati je ti ləde,

⁶ ə njé ki nungi bəy, uwəi njé kilə je adi-de kō je, tōli-de je.

⁷ «Lo kin ti, wongi təl ngar, adi ilə ki asigar je ləne adi awi tōli njé təl ne je ka kin nim, tiləi be je ləde por nim tə.

⁸ Ningə go ti, ngar əl njé kilə je ləne ə nə: “Ne kuso taa-naa oy ngata, nə dije ki e ki bari-de, əi dije ki asi ta tēē loe ti al.

⁹ Awi ki ta tō rəbi je, ibari dije pəti ki ingəi-de, adi-de rəi lo ne kuso taa-naa ti.”

10 Njé kilə je awi ki go rəbi je, kawı dije pəti ki ingəi-de, ki maji je, ki majal je, adi dije rosi me kəy ki kadi dije usoi ne taa-naa ti.

11 Loki ngar ə nə n-ur kəy kadi n-oo dije ki bari-de ka kin ningə, oo dingəm madi kare ki isi ki kibi kuso ne taa-naa rəne ti al.

12 Ə ngar əl-e ə nə: “Madım, ira ban ə ur kəy ne ki kanji kibi kuso ne taa-naa rəi ti ə?” Ba dingəm ka kin ilə ti al.

13 NGa ə ngar əl njé kilə je ləne ə nə: “İdəi jie je ki njae, ə iləi-e taga lo ki ndul ti, ki e lo ki a nə je, a ngə ngangine je titi.”

14 Təki rəjeti, Luwə bar dije ngay, nə njé ki mbəti je əi ngay al.»

Ta də kigə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ti
(Mk 12.13-17; Lk 20.20-26)

15 *Parisi je ingəi-naa, əli-naa ta, kadi n-iyəi kulə n-uwəi Jəju me ta ti ki n-a n-dəji-e ə a tē tae ti.

16 Be ə, iləi njé ndo je ləde əi ki dije madi ki me buti ti lə *Erodi, adi awi əli-e əi nə: «Nje ndo dije, ji gər kadi jı nje kəl ta ki rəjeti, jı nje ndo dije rəbi ki rəjeti ki nəl Luwə nim, ibəl kəm dəw al nim, tado jı o ne ra ki gidi ti taga ne kam al.

17 Ə əl-je adi j-o ta ki mei ti: e loe ti ə se e loe ti al kadi dəw igə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ə?»

18 Nə Jəju, təki gər-n me majal ləde, əl-de ə nə: «Səi njé kədi kəm dije! MBa ri ə iyəi kulə kadi uwəi-mi ə?»

19 Əji-mi silə ki kadi dəw a igə-n la-mbə adi-mi m-o.» Ba əji-e silə kare.

20 NGa ə dəji-de ə nə: «Də nə ə indəi, ə tə nə tə ə ndangi silə ti kin ə?»

21 Ə iləi-e ti əi nə: «E nje kəbe ki bo Səjar.» Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Nə lə Səjar ə adi Səjar, ne lə Luwə ə adi Luwə tə.»

22 Ta ki Jəju əl-de kin dum dəde, adi iyəi-e ə əti awi.

Ta də kə njé koy je lo koy ti
(Mk 12.18-27; Lk 20.27-38)

23 NDəe ti nə, *Sadusi je ki əi dije ki ooi kadi njé koy je a jı taa lo koy ti al, rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə:

24 «Nje ndo dije, *Mojı əl ə nə: “Re dəw madi oy, ki kanji kiyə ngan je tone ti bə, səbi kadi ngokəe taa dəne nduwə kin, oji-n ngan je, kadi tēi to nje goto ti.»

25 Ki əji də ta kin, ndə ki to danje ti nə. NGakonaa je əi siri, ki dəsəy taa dəne, ningə oji-n ngon ki kadi tə ər toe al bəy ə oy, adi iyə dəne nduwə adi ngokone.

26 Ne kin ra ne be, jı-n də ki kə joo ti, ki ki kə mitə ti, biti tē-n də ki kə siri ti.

27 Gode ti pəti, darə dəne wa re oy tə.

28 NGa ə se ndə ki njé koy je a jı taa lo koy ti ə, nə dande ki siri kin ə dəne kin a e nee wa? Tado əi pəti taai-e nede ti.»

29 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Səi dije ki indəmi rəbi, tado igəri makitibi lə Luwə al nim, taa igəri təgi lə Luwə al nim tə.

30 NDə ki njé koy je a jı taa lo koy ti, dingəm je ki dəne je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tə *Malayka je be me dərə ti.

31 Ki əji də kə taa lo koy ti lə njé koy je, itidəi ta ki Luwə əl səsi kin al a?

32 Luwə əl ə nə: “Mi Luwə lə *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.” Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, bi e Luwə lə njé koy je al.»

33 Kosi je ki ooi ta lə Jəju, ne ndo lie əti-de bəl ngay.

NDu-kun ki itə ndəgi ndu-kun je
(Mk 12.28-34; Lk 10.25-28)

34 Loki *Parisi je ooi kadi Jəju dum də *Sadusi je bə, əi je kawı-naa.

35 Ə ki kare dande ti, ki e nje ndo ndu-kun je, iyə kulə me ta ti, dəji Jəju ə nə:

36 «Nje ndo, dan ndu-kun je ti lə Luwə pəti kin, e ki ra ə e də madine je ti ə?»

37 Ə Jəju ile ti ə nə: «A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngəmei ba pəti, ki ndili ba pəti, taa ki mər ta ləi ba pəti tə.»

38 E kin ə e ndu-kun ki dəsəy ki itə ndu-kun je pəti.

39 Ningə ndu-kun ki kə joo ki e ndu-kun ki ngə ngay tə ə to kin: A indigi dəw madi tə darəi jı wa be tə.»

40 *NDu-kun je lə *Moji ba pəti, ki ta je lə njé kəl ta ki ta Luwə ti, ngirəde e dɔ ndu-kun je ti ki joo kin.»

Dəw ki Luwə mbəte tɔ Dabidi tɔ (Mk 12.35-37; Lk 20.41-44)

41 Loki *Parisi je kawinaa ka kin, Jəju dəji-de ta ə nə:

42 «Ki go mər ta ti ləsi dɔ Kirisi ti ki e *Dəw ki Luwə mbəte kin, oi kadi e gin koji ti lə nɔ ə?» Ə əli-e əi nə: «E ngon ka *Dabidi.»

43 Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban be ə Dabidi ki NDil Luwə e mee ti ɔar-e “Bam” ə?»

44 Tado Dabidi əl ə nə: “Babe Luwə əl Babe ləm ə nə:

«Ire isi dɔ ji kɔm ti ne, Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin tɔgi ti».

45 «Ə re Dabidi ɔar-e Bane ə, ra ban taa Kirisi, ki e dəw ki Luwə mbəte a e ngon ka Dabidi ə?»

46 Lo kin ti, dəw ki asi kadi ile ta ti kare be goto. Ningə j dɔ ndəe ti nu kin, dəw ka sangi kadi n-dəje ta al ngata.

23

Jəju gangi ta dɔ njé ndo ndu-kun je ti ki Parisi je

(Mk 12.38-40; Lk 11.39-52; 20.45-47)

1 Jəju əl kosi je ki njé ndo je ləne ə nə:

2 «Njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je, kilə ləde e kər gin ndu-kun lə *Moji.

3 NGa ningə səi, maji kadi itəli rəsi go ne je ti ki əli səsi, nə indaji kilə rade je al, tado rai ne ki əi je wa isi əli ki tade kin, al.

4 Dɔɔi ne ki əy indəi dɔ dije ti, nə mbati kun ngon jide taa ndəy be kuwə-n səde tae.

5 Kilə rade je pəti, rai ki kadi dije ooi gidide. NGan ndu-kun je ki ndangi iləi me ngan buwati je ti, ə dije dɔɔi nati nɔde ti ə sə jide ti wa kin, rai yade adi boy, taa kulə je ki dije əsi sil kibi je ti kin ka, rai yade adi ngal tɔ».

6 Əi dije ki gei lo kisi ki kəte nɔ dije ti, lo ne kuso ti, ki ne kisi ki kəte nɔ dije ti, gin kəy kaw-naa je ti.

7 Taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je

nim, kadi dije ɔari-de “Njé ndo dije” nim tɔ.

8 Nə səi, adi dəw ɔar səsi “Nje ndo dije”, al, tado pəti, səi ngakonaa je, ningə Nje ndo səsi e kare ba tɔ.

9 Ifari dəw madi dɔnangi ti ne “Bawsi” al, tado Bawsi e kare ba, ə isi dɔrɔ ti taa.

10 Taa adi dəw ɔar səsi “Dije ki bo”, al tɔ, tado Dəw ki bo ləsi e kare ba, ə e Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte.

11 Dəw ki bo dansi ti, a e nje ra kilə ɔə ləsi.

12 Dəw ki un dɔne ki taa, a iləi dɔe ki nangi, ə dəw ki ilə dɔne ki nangi, a uni dɔe taa tɔ.

Kəm-to-ndoo e lə Parisi je ki njé ndo ndu-kun je

13 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je. Səi njé kadi kəm dije! Isi uti ta rəbi ki kaw kɔbe ti ki dɔrɔ ti dɔ dije ti. Səi je wa uri me ti al, ningə dije ki gei kur me ti ka, əgi-de nim tɔ.

[14 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je. Itaa ne maji je lə njé ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi səsi, təkisi səi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dəsi ti*.]

15 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kadi kəm dije! Awi mba, ayi-naa ngədi dɔnangi rai je ti ki lo lo, dɔ ba ti je mba kadi ingəi dəw kare gosi ti. Ə loki ingəi-e ningə, irai-e adi təl asi ta kaw me por ti nja joo itə səi je wa ɔəy tɔ.

16 «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi tɔ! Isi əli əi nə: “Re dəw ibi rɔne ki kəy lə Luwə ɔa, to kare, a re ibi rɔne ki lər ki kəy lə Luwə ə, sɔbi kadi ra ne ki ibi-n rɔne.”

17 Səi mbə dije, dije ki kəmsi oo lo al! Lər e ne ki kəy lə Luwə, adi e yə Luwə. Ə se lər ɔa e ki bo ngay ə se, kəy lə Luwə ki təl lər ne ki kində ta dangi ti kin wa?

18 Itəli əli ɔəy əi nə: “Re dəw ibi rɔne ki dɔngiri lo kində kadi-kare ɔa,

☆ 22:44 Pa je 110.1 ☆ 23:5 Kər Isirayəl je 15.38-41

* 23:14 Bar ta je ki me ne je ti kin [] goto me

makitibi je ti ki njé ndange ndangi kəte.

to kare, a re ibi rone ki kadi-kare ə, sɔbi kadi ra ne ki ibi-n rone.”

¹⁹ Səi njé kəm tɔ je! E ri ə e ki bo ngay ə? E kadi-kare ə se e dingiri lo kində kadi-kare ki təl kadi-kare ne ki kində ta dangi ti kin ə?

²⁰ Dəw ki ibi rone ki lo kində kadi-kare ba, ibi rone ki dingiri lo kində kadi-kare nim, ki ne je pəti ki isi dɔ ti nim tɔ.

²¹ Dəw ki ibi rone ki kəy lə Luwə ba, ibi rone ki kəy lə Luwə nim, ki Luwə ki isi me ti nim.

²² Dəw ki ibi rone ki dɔrə ba, ibi rone ki kimbər ngar lə Luwə nim, ki Luwə ki isi dɔ ti nim✧.

²³ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije. Ori ne kare dan ki dɔgi ti, me mbi kam je ti ki əti maji, ki me mbi kam ndir tay je ti, ki me ngan ne ndir tay je ti, adi Luwə, ningə indəi njasi dɔ ne je ti ki rɔjeti me ndu-kun ti lə Luwə, tə ne ra ki dana, ki koo kəm-to-ndoo, ki ra go ti. Ki rɔjeti, e kin ə e ne je ki sɔbi kadi re a indəi kəmsi go ti irai, ki kanji kiyə ndəge je.

²⁴ Səi njé kər dije ta rəbi, ki kəmsi tɔ! Isi iləi ne ta ngoo man ti itaai man mbata ngan ku je ki du, ə isi tiwi kədi mesi ti.

²⁵ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je, ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Itogi gidɔ ka man, ki gidɔ ka kuso ne adi ay, nə mee kəy rosi ki ne bogi je, ki ne ki ingəi ki go rəbi ngur ne ra ki majal.

²⁶ I Parisi ki nje kəm tɔ! Itogi me ka man, ningə gide a ay tɔ.

²⁷ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm dije! Itoi tə dɔ badi je ki dije lati pɔ gidɔ ti adi ndai kam be: re o gide taga ne ba, ndole, nə mee ki kəy rosi ki singə dije, ki ne je ki ndum.

²⁸ E be tɔ ə, gidisi ti taga ne, itɔji adi dije ooi təki səi njé təl rəsi go ndu Luwə ti, nə mesi ti kəy ba, kədi kəm dije ki majal ki ra, rosi.

²⁹ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, səi njé kədi kəm

dije! Indəi badi njé kəl ta ki ta Luwə ti adi maji, irai badi dije ki dana adi ndole,

³⁰ ningə əli əi nə: “Re dɔkagilo ti lə kaje je kin je nɔɔ ə, re j-a j-ində rɔje naa ti səde kadi ji təl-n njé kəl ta je ki ta Luwə ti, al.”

³¹ Lo kin ti, səi je wa isi tɔji kadi səi ngan ka njé təl njé kəl ta ki ta Luwə ti.

³² E ən ə, irai ki nɔsi ti, itəlii ta ne ki kasi je iləi ngire!

³³ «Səi dije ki mansi majal tə li pi je be, ra ban ə iməri kadi a ayi-naa, ta ta ki gangi ti lə por ə?

³⁴ E mbata kin ə, m-a m-ilə-n ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki njé gosi je, ki njé ndo dije ta lə Luwə, rəsi ti. A tɔli-de je, a bəi-de kagi-dəsi ti je, a tɔndəi-de ki ndəy kabilay gin kəy kaw-naa ti je, taa a ngədi-de, i səde be bo ti ki kare ə igangi səde be bo ti ki nungɔ ki kəte kəte.

³⁵ Lo kin ti, dije ki dana ki məside e ki buki kɔ, ilə ngire dɔ Abəl ti, tɔɔ-n dɔ Jakari ti ki ngon lə Barasi kin, ta məside a e dəsi ti. E Jakari ki ndɔ ki itəli-e dadan lo ti ki i kəy ti lə Luwə re lo dingiri kadi-kare ti kin✧.

³⁶ Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, ta ne təl je kin pəti a e dɔ dije ti ki dɔkagilo ti ki bone.

*Jəju əl ta dɔ be bo Jorijaləm ti
(Lk 13.34-35)*

³⁷ «Səi dije ki Jorijaləm ti, səi dije ki Jorijaləm ti, səi njé təl njé kəl ta je ki ta Luwə ti, səi njé tɔl dije ki Luwə ilə səde adi səsi ki mbal tɔli-de. Nja ngay, m-sangi kadi m-kaw səsi təki kɔ kinjə a kaw-n ngane je gin bagine ti kin be, nə ədi al.

³⁸ Ningə ki ne kin, Luwə a iyə kəy kaw-naa ləsi kɔ jisi ti.

³⁹ Taddə a oi-mi al ngata, bitɔ ndɔ ki a əli əi nə: “Njangi dɔ e dɔ dəw ti ki re me tɔ Bəbe ti✧.”»

24

*Jəju əl təki kəy lə Luwə a tuji
(Mk 13.1-4; Lk 21.5-7)*

¹ Jəju tɛɛ me kəy ti lə Luwə ki taga, isi aw ningə, njé ndo je lie, rai rəe ti, əli-e kadi oo kəy lə Luwə ki dije indəi adi əti bəl kin!

² Ə Jəju un ta əl-de ə nə: «Nɛ je kin pəti, kəmsi oo maji, nə təkɪ rəjetɪ, adi m-əl səsi m-adi oi, mbal kare ki a nay kadi isi dɔ made ti ne goto; a budi-de nangɪ mur mur.»

Nɛ je ki a rai nɛ kate nɔ dɔbəy ndɔ ti
(Mk 13.3-13; Lk 21.7-19)

³ Go ti, loki Jəju aw isi dɔ mbal kagi bini je ti, njé ndo je lie rai rəe ti, əli-e ta loki əi sie ki karde ba əi nə: «əl-je adi j-o, dəkagilo ki ra ti ə nɛ je kin a rai nɛ ə? Ə nɛ kɔji ki ban ə a tɔji kadi ji gər təkɪ e dəkagilo ki kadi tə ire-n nim, e dɔbəy ndɔ nim tɔ ə?»

⁴ Ə Jəju ilə-de ə nə: «Indəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, adi dəw ədi səsi al.

⁵ Tadɔ dije ngay a rai ki təm, a əli əi nə: “Mi ə mi Kirisi ki e Dəw ki Luwə mbəte”, ningə a buki dije ngay wale tɔ.

⁶ A oi ka rə je ki e səsi bəsi, ki poy rə je ki e say, nə oi maji! Adi bəl ra səsi al. Ri ri ka nɛ je kin a rai, nə e dɔbəy ndɔ al bəy.

⁷ Gin bə madi a aw rə dɔ gin bə madine ti, kɔbɛ madi a aw rə dɔ kɔbɛ madine ti; bɔ a o je, dɔnangi a yəkɪ je, ki lo je ki dangɪ dangɪ,

⁸ nə nɛ je kin pəti a toi tə lo kilə ngirə to ndoo ki a ra dəne kin be bəy.

⁹ Dije a uni dəsi, awi səsi kadi ingəi kɔ je, kadi tɔli səsi je. Dije pəti ki əi *Jipɪ je al, mede a majal səsi ki mbata ləm.

¹⁰ Lo kin ti, dije ngay a iyəi kadi-me je ləde kə. A uni dɔ-naa ki yo je ki ne je, a əsi-naa ta.

¹¹ Njé kəl ta ngom kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, a tɛɛi, ədi dije ngay buki-de wale.

¹² Majal a taa dɔnangi taa ki kadi, dije ngay ndigɪ-naa ləde a təl gogɪ.

¹³ Nə dəw ki uwə tɔgine ba bitɪ dɔbəy ti, a ingə kajɪ.

¹⁴ Poy Ta ki Maji ki dɔ kɔbɛ ti lə Luwə kin, dije a iləi mbɛe ki dɔnangi pəti, kadi dije pəti ki gəri Luwə al ooi najɪ ki ma ki dɔ ti. Ningə go ti, dɔbəy ndɔ a re.

Kɔ ki bo ngay ki a re

(Mk 13.14-23; Lk 21.20-24)

¹⁵ «Ningə loki a oi dəw ki nje ra nɛ ki kəbi, dəw ki nje tuji lo, ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Daniyəl əl ta lie kin*, a uwə lo kisi lo ki ay njay ti kin bə, maji kadi dəw ki nje tidə nɛ je kin, gər gine maji.

¹⁶ Ningə njé ki isi Jude ti a ayɪ-naa ki dɔ mbal je ti.

¹⁷ Dəw ki isi dɔ kəy ti, a ur nangɪ kadi aw me kəy ti un nɛ madi tɛɛ-n al.

¹⁸ Dəw ki a e me ndər ti, a asi kadi təl re bə un kibɪ rəne al.

¹⁹ NDəe ti noo kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dəne je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je.

²⁰ Əli ta ki Luwə kadi ayɪ-naa ngɔdi kin bəra al, taa kadi e ndɔ taa kəə ti al tɔ.

²¹ Tadɔ dəkagiloe ti kin, kɔ ki dije a ingəi, e kɔ ki dəw oo ndɔ kare al bəy. Lo kilə ngirə dɔrə ki dɔnangi ti nu, bitɪ bəne, dəw oo ko kɔ kin nja kare al, taa dəw a oo ko kɔ kin gogɪ al tɔ.

²² Re Bəbe uwə ta ndɔ je kin gangɪ al ə, dəw kare ki a isi ki dəne taa goto. Nə ki mbata lə dije ki e wa mbəti-de ə, a uwə-n ta ndɔ je kin gangɪ.

²³ NGa ningə, re dəw əl səsi ə nə: “Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə e yo bɔ, e ə e ne bɔ” ə, onosi kadi-e mesɪ.

²⁴ MBata kirisi je ki ngom, ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, a rai noo tə rai nɛ kɔji je ki əti bəl ki nɛ je ki dɔm kəl tae. A rai ra ki kadi tə njé wa ki Luwə mbəti-de kin ka, n-buki-de wale.

²⁵ E be ə, m-əl səsi nɛ je kin kəte be kadi igəri.

NDɔ re NGon dəw

(Mk 13.24-31; Lk 21.25-31)

²⁶ «Kin ə re dəw əl səsi ə nə: “Dəw ki Luwə mbəte ə a dilə lo ti yo am” ə, awi al. Re əl səsi ə nə: “E ə bəyɔ rəne mbɔ lo ti gogɪ nu am” ə adi-e mesɪ al.

²⁷ Ningə, təkɪ ndi təl j-n lo kibə kadi ti, aw-n lo kur kadi ti ka kin, kirem mi *NGon dəw ka e be tɔ.

²⁸ Loki nin to ti ə mal je a kawɪ-naa ti.

²⁹ NGay al par go kɔ je ti ki dəkagiloe ti kin bə, kadi a tɛɛ kəmne al, nay a

* 24:15 Daniyəl 9.27; 11.31; 12.11

nda al, mee je a ij ki dōra ti tosi ki nangi, ningə tōgi je ki dōra ti a yōki.

³⁰ Lo kin ti, ne kōji ki dōm ti mi NGon dāw a tee dōra ti, ningə gin koji je pōti ki dōnangi ti ne a ndigai rōde. NGA ningə, a oi-mi NGon dāw m-a m-re me kil ndi ti ki tōgi, me kunjī ti ki əti bəl✧.

³¹ M-a m-ilə malayka je ləm ki təbi ki ba ər lo dō kum dōnangi ti ki sō kadi kawī njé ki Luwə mbəti-de ki naa ti. A kawī-de ij ngangī dōnangi ti ki kare teei e ki nungī ti.

*Nə ndo ki əji dō kagi mbay-kote
(Mk 13.28-31; Lk 21.29-33)*

³² «Maji kadi igəri ne ndo ki dō kagi mbay-kote ti kin maji. Loki bajie je indəi rungīru, ə mbie iti kin ningə, igəri kadi nay ba e basi ngata.

³³ Be tō ə, loki oi ne je kin pōti rai ne ningə, maji kadi igəri tēki mi *NGon dāw mi ta kəy ti basi rōsi ti.

³⁴ Ningə tēki rōjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dōde taa ne kin a oyi tigə al bəy ə ne je kin a rai ne.

³⁵ Dōra ki dōnangi a gotoi ndō madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba bitī ki nō ti.

*Luwə ki karne ba ə gər ndō ki dōbəy ti
(Mk 13.32-37; Lk 17.26-30, 34-36; 12.39-40)*

³⁶ «Dəw kare ki gər ndō əi ki dō kadi ki ne je kin a rai ne ti goto. *Malayka je ki dōra ti al nim, mi NGon lə Luwə ə wa al nim. Dəw ba e Bawje Luwə ki karne ba par ə gər.

³⁷ Ningə, ne ki ra ne dōkagilo ti lə Nuwe kin ə, nee a ra ne ndō rem ti mi *NGon dāw tō.

³⁸ Kəte nō kadi man kō ki bo kin re, dije usoi je, ayi-naa je, taai-naa je, iləi ngande je ngaw ti je, bitī ndō ti ki Nuwe ur-n me bato ti✧.

³⁹ Me dije uwə-de ki ta al, bitī kadi man ki bo re o-n-de✧. E be ə, kirem mi NGon dāw ka a to be tō.

⁴⁰ Dingəm je joo a ai me ndər ti ba, a uni kare ə a iyəi ki nungī.

⁴¹ Dəne je joo a uri ne me bir ti ki kare, a uni ki kare ə a iyəi ki nungī.

⁴² Ə maji kadi isi dōgi ti, tadō igəri dō kadi ki Bəbe ləsi a re-n al.

⁴³ Igəri maji kadi re ba nje kəy gər dō kadi ki nje bōgi a re-n dan lo ti ə, a isi kəm ba, bi a iyə nje bōgi kadi ur kəy al.

⁴⁴ E mbata kin ə, səi ka, isi dō njasi ti tō, tadō mi NGon dāw m-a m-re dō kadi ti ki igəri al.

*Bəə kilə ki nje ra ne ki dana
(Lk 12.42-46)*

⁴⁵ «Bəə kilə ki dana, ki kəme ədi, ə e dāw ki bae a inde dō dije ti ki me kəy ti ləne kadi adi-de ne kuso ki dō kadi ki kadi adi-n-de.

⁴⁶ Nje ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki bae təl ə inge ta kilə ti kin, a ra.

⁴⁷ Tēki rōjeti adi m-əl səsi, a inde dō ne maji je ti ləne pōti.

⁴⁸ A kin ə re e nje ra kilə ki majal ə, a əl mene ti ə nə: “Bam a re law al bəy”,

⁴⁹ ba a a ta tində madi-kiləne je ti, a uso je, a ay je ki njé kasi ra je.

⁵⁰ Lo kin ti, ba nje kəy a re ki ndō ki e ində mene dō ti al, ki dō kadi ki gər al.

⁵¹ Bae a tuwe kō, kadi oo ne kō ki a ra dije ki njé kadi kəm dije, lō nō ti ki lo ngə ngangī ti.»

25

Kuji ta dō ngan mandī je ti ki dōgi

¹ «Kōbe ki dōra ti a to tō ta lə ngan mandī je ki dōgi ki əyi lambi je ləde ə awi kadi tiləi kəm dāw ki aw tō taa dāne kin be.

² Njé ki mi əi mbə je ə njé ki mi əi njé kəm-kaa je tō.

³ Njé ki mbə je əyi lambi je ləde nə uni yibi ki rangi dō made ti al,

⁴ nə njé kəm-kaa je, əyi lambi je ləde ki yibi ki rangi dō made ti.

⁵ NGA ningə, loki dəw ki aw tō taa dāne ka kin re law al, bi rade adi toi bi.

⁶ Ə dan lo ti, ndu dəw ba ə nə: “Oi nje taa dāne ka ə am, iteei itiləi kəme.”

⁷ Lo kin ti, ngan mandī je ka kin pōti ndəli dō bi ti, indəi dō lambi je ləde dana.

⁸ Ningə njé ki mbə je əli njé kəm-kaa je əi nə: “Adi-je yibi lambi ləsi ndəy, nə lambi je ləje isi oyi.”

⁹ Ɖ njé kəm-kaa je əli-de əi nə: “Jagi, a asi kadi j-əi səsi dɔ ti al, ə awi rɔ njé gati ne ti indogi yasi.”

¹⁰ Ɖ loki mbə je awi lo ndogi yibi lambi ti ningə, nje taa dāne re tɛɛ. Njé ki isi dɔ njade ti, uri sie kəy taa-naa ti, adi uti ta kəy dɔde ti.

¹¹ Go ti gogi bəy taa njé ki nungi ka kin ii nɔɔ rəi yade, əli əi nə: “Babe, Babe, itɛɛ ta kəy adi-je!”

¹² Nə nje taa dāne ilə-de ti ə nə: “Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, m-gər səsi al.”»

¹³ Lo kin ti, Jəju ilə dɔ ti ə nə: «E be ə, maji kadi isi dɔ njasi ti, tado igəri dɔ ndəe ə se dɔ kade al.

*Kuji ta dɔ njé kilə je ti ki mitə
(Lk 19.12-27)*

¹⁴ «Ta ki dɔ Kɔbe ti lə Luwə to tə ta lə dɔngəm ki isi aw mba ə ba njé kilə je ləne adi-de ne kingə ləne kin be.

¹⁵ Adi dəw kare saki la mi, adi ki nungi saki la joo, ningə adi ki nungi bəy saki la kare tɔ. Adi dəw ki ra ki go tɔge ti, ba ɔti aw mba.

¹⁶ Be ə, nje kilə ki ingə saki la mi, aw ra-n gati, ingə saki la mi dɔ ti.

¹⁷ Be tɔ ə, e ki ingə joo, ra, ingə joo dɔ ti.

¹⁸ Nə e ki ingə saki la kare, aw ur be, dibi la ti ki bae ade ka kin.

¹⁹ «NGata ningə, dəkagilo ngay go ti, ba njé kilə je ka kin i nɔɔ re. Loki re ba, daji-de kadi ɔji kandi kilə je ləde ki rai nɔne ti kadi n-oo.

²⁰ Lo kin ti, e ki ingə saki la mi ka kin, re nɔ bane ti ki saki la ki rangi mi dɔ ti, ningə əl-e ə nə: “Bam, saki la ki mi ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə mi dɔ ti kin.”

²¹ Ɖ Bae əl-e ə nə: “Maji ngay, i nje kilə ki maji ki a dana. Təki a-n dana me ne ti ki ndəy be ka kin ə, m-a m-ində-i dɔ ne je ti ki ngay tɔ. Ire, ira səm rɔnəl.”

²² E ki ingə saki la joo ka kin, re nɔ bane ti ki saki la ki rangi joo dɔ ti ningə əl-e ə nə: “Bam, saki la ki joo ki adi-m ka, yə m-ra be m-ingə joo dɔ ti kin.”

²³ Ɖ Bae əl-e ə nə: “Maji ngay, i nje kilə ki maji ki a dana. Ningə təki a-n dana me ne ti ki ndəy be ka kin ə, m-a

m-ində-i dɔ ne je ti ki ngay tɔ. Ire, ira səm rɔnəl.”

²⁴ Ta tɔl tae ti, e ki ingə saki la kare ka kin, re nɔ bane ti əl-e ə nə: “Bam, m-gər kadi i dəw ki nga ngay: lo ki idibi ne ti al ka itəti nim, lo ki inaji ne ti al ka ɔy nim.

²⁵ Ne kin ə m-bəl, adi m-aw m-bɔyɔ la ki adi-m ka kin nangi. Ningə ki basine kin, ne ləi ə to kin.”

²⁶ Lo kin ti, bae əl-e ə nə: “I nje kilə ki majal, i nje dabi! I igər maji kadi lo ki m-dibi ne ti al ka m-təti nim, lo ki m-naji ne ti al ka m-ɔy nim.

²⁷ NGa ə re be kin ba, re a ində la ləm rɔ njé ngəm la je ti, ə təki m-təl kin ba, re m-a m-taa ki mane dɔ ti.

²⁸ Itaai saki la ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki saki la dɔgi kin.

²⁹ Tado dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dɔ ti kadi to-e mbar mbar, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa bəy.

³⁰ Ningə e ki e nje kilə ki ndae goto, iləi-e taga lo ki ndul ti ki kadi a nɔ ti je, a ngə ngangine ti je.”»

Ta ki gangi ki dɔbəy ti

³¹ Jəju əl bəy ə nə: «Loki mi *NGon dəw m-a m-re me tɔgi ti ki ɔti bəl, ki malayka je pəti gom ti kin ba, m-a m-isi dɔ kimbər ngar ti ləm me tɔba ti.

³² Ningə gin be je ki dangi dangi a kawinaa ki nɔm ti. M-a m-ɔr kəm dije naa ti təki nje ne kul je a ɔr-n kəm bati je ki biyə je naa ti kin be.

³³ M-ində bati je dɔ ji kɔm ti, ə m-a m-ində biyə je dɔ ji gəlm ti tɔ.

³⁴ Lo kin ti, ngar a əl njé ki dɔ ji kone ti ə nə: “Irai, səi ki Bai ində jine dɔsi ti kin, ə itaai kɔbe ki Luwə ində dɔe naa ti mbata ti ləsi lo kilə ngirə dɔrɔ ki dɔnangi ti nu kin.

³⁵ MBata bɔ ra-m ə adi-mi ne m-uso; kində ra-m ə adi-mi man m-ay; mi mba ə uwəi-mi ki rəsi ti;

³⁶ m-a ki rəm kare ə adi-mi kibi m-ilə rəm ti; rəm to-m ə irai səm; m-to dangay ti ə irai oi-mi.”

³⁷ NGa ə njé ra go ndu Luwə ti a iləi-e ti əi nə: “Babe, kadi ban ti ə j-o-i bɔ ra-i ə j-adi ne uso ə? Kində ra-i ə j-adi man ay ə?

38 I mba ə j-uwəi ki rəje ti ə? A ki rəi kare ə j-adi kibi ilə rəi ti ə?

39 Rəi to-i ə ji ra səi ə? Ito dangay ti ə ji re j-o-i ə?”

40 Ə ngar əl njé ra go ti je ə nə: “Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəkagilo je pəti ki irai ne je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam ba, e mi ə irai səm.”

41 «Ningə go ti, ngar a əl njé ki ai də ji gəlne ti ə nə: “Oti say kə rəm ti, səi dije ki ndəl e dəsi ti! Awi me por ti ki gine a gangi al, ki Luwə ində dəe dana mbata ti lə su əi ki malayka je ləne kin.

42 MBata bə ra-m, ə adi-mi ne m-uso al; kində ra-m, ə adi-mi man m-ay al;

43 mi mba ə uwəi-mi ki rəsi ti al; m-a ki rəm kare ə adi-mi kibi m-ilə rəm ti al; rəm to-m ə irai səm al; m-to dangay ti ə irai oi-mi al.”

44 Ba əi je ka a iləi-e ti əi nə: “NGa Bəbe, kadi ban ti ə j-o-i bə ra-i ə j-adi ne uso al, ə se kində ra-i ə j-adi man ay al ə? I mba, ə se a ki rəi kare, ə se rəi to-i, ə se ito dangay ti ə ji mbati ra səi ə?”

45 Ə ngar a ilə-de ti ə nə: “Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəkagilo je pəti ki irai ne je kin ki ki du ngay dan ngakom je ti ki oi-de kam, al ba, mi ka irai səm al jagi tə.”

46 Lo kin ti, njé ra go ti al, a awi lo kə ti ki gine a gangi al, ə njé ra go ndu Luwə ti je a awi lo kaji ti ki biti ki nə ti*».

26

Kində də ta naa ti mba təl Jəju
(Mk 14.1-2; Lk 22.1-2; Jq 11.45-53)

1 Loki Jəju təl ta ne ndo je ləne ba, əl njé ndo je ləne ə nə:

2 «İgəri kadi ndo joo par ə, ndo ra nay Paki a asi, kadi dije a iləi-mi *NGon dəw ji dije ti kadi a bəi-mi kagi-dəsi ti.»

3 Lo kin ti nə, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je lə *Jipi je, kawinaa nati lo ti lə Kayipi ki e ki boy lə njé kijə ne məsi kadi-kare je.

4 Ningə indəi ndude naa ti kadi n-uwəi Jəju gidi ngay n-təli-e.

5 Ba əli-naa əi nə: «Adi j-uwəi-e ndo ra nay ti al, nə tə j-ii j-osi me wongı ti lə dije.»

Dəne madi ur yibi ki əti maji də Jəju ti
(Mk 14.3-9; Jq 12.1-8)

6 Jəju e me bə ti ki Bətani, me kəy ti lə Simə ki kəte e nje banji,

7 ningə dəne madi re rə Jəju ti ki ku mbal ki bəri-e albatır ki yibi ki əti maji rosi. E yibi ki gate e ngay. Ningə loki Jəju isi uso ne ba, ur yibi ka kin də Jəju ti.

8 Ə loki njé ndo je ooi ne kin be ba, nəl-de al, adi əli əi nə: «Kəm tuji yibi kin kə be e ri ə?

9 Asi kadi dəw iyə taa-n la ki ngay ə un ra-n ki njé ndoo je!»

10 Jəju oo ta ki isi əli be ba, əl-de ə nə: «MBa ri ə isi njibəi dəne kin ə? Ne ki ra dəm ti kin e kilə ki maji.»

11 Njé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndo je pəti, nə mi m-a m-isi səsi ki nə ti al.

12 Yibi ki əti maji ki ur dəm ti kin, ur ra-n go darəm ki a aw bəda.

13 Ningə adi m-əl səsi ta ki rəjeti: lo je pəti dənangi ti ne, ki dije a iləi mbe Poy Ta ki Maji kin titi, a ərı poy ne ki dəne ra kin kadi mede ole-n dəe ti.

Judası un də Jəju
(Mk 14.10-11; Lk 22.3-6)

14 Dəw kare ki mbə njé ndo je ti lə Jəju ki dəgi gide joo, ki təe nə Judası Isikariyoti aw ingə njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je,

15 əl-de ə nə: «Kin ə m-ilə Jəju jisi ti ə a adi-mi ri ə?» Ba əi je tidəi la silə kuti mitə adi-e*.

16 Hə ngire loe ti kin nə, Judası isi sangı dəkagilo ki to kadi ilə-n Jəju jide ti.

Jəju uso ne Paki ki njé ndo je ləne
(Mk 14.12-16; Lk 22.7-13)

17 NDə ki dəsəy lə ra nay kuso mapa ki əm əde al, njé ndo je lə Jəju rəi dəji-e əi nə: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso Paki titi j-adi ə?»

18 Ə Jəju əl-de ə nə: «Awi me bə bo ti kam, bə lə dəw ki be, ə əli-e əi nə: “Nje ndo dije ə nə: «Dəkagilo ləm e bəsi,

ningə e ɓe lai ə m-a m-ra paki ti ki njé ndo je ləm.»»

¹⁹ *NJé ndo je awi rai təkɪ Jəju əl-n-de, adi rai ne kuso Paki.

Jəju əl təkɪ nje ndo kare a un dāne

²⁰ Loki kadi ur, Jəju isi ta ne kuso ti ki njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo.

²¹ Loki isi usoi ne, Jəju əl-de ə nə: «Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ne a ilə-m ji dije ti.»

²² Lo kin ti, me njé ndo je tɔsi-de, adi dəji ta Jəju kare kare əi nə: «E mi ɓe, Babe?»

²³ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Dəw ki ilə jine səm naa ti me ka ti kin ə, dəwe a ilə-m ji dije ti.»

²⁴ Mi *NGon dəw m-a m-oy təkɪ ndangi me makitibi ti lə Luwə, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti. Dəwe kin, koje al wa ka e soti ngay*»

²⁵ Judasi ki a ilə Jəju ji dije ti ka kin, dəji Jəju ə nə: «E mi ɓe, Nje ndo dije?» Ə Jəju ile ti ə nə: «Tɛɛ tai ti.»

Ne kuso la Babe

(Mk 14.22-25; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²⁶ Loki isi ta ne kuso ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə tətɪ naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «ftaai usoi, e kin e darəm.»

²⁷ Go mapa ti, Jəju un kəpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə təl-n adi njé ndo je ə nə: «ftaai, ayi-naa pəti.»

²⁸ E kin e məsim, məsi kun mindi ki sigi ki a ay mbata kosi dije, mba kiyə go majal je ləde kə.

²⁹ Ningə adi m-əl səsi, m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi m-a m-ay səsi ki sigi me bekɔ ti lə Bai.»

Jəju əl təkɪ Piyər a naji ta gər-ne

(Mk 14.27-31; Lk 22.31-34; Ja 13.36-38)

³⁰ Loki osi pa kilə tɔji dɔ Luwə ti gine gangi*, tɛɛi awi dɔ mbal kagi bini je ti.

³¹ Ningə Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Kondɔ ne wa kin, a imbatɪ-mi pəti, tadɔ ndangi me makitibi ti lə Luwə əi

nə: «M-a m-təl ɓa bati je, ningə kosi bati je a sanəi-naa ki lo lo*».

³² Nə loki m-a m-ɪ lo koy ti, m-a m-aw kəte nɔsi ti, tə ngəm səsi Galile ti.»

³³ Lo kin ti, Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Re dije pəti ə iyəi-ni kə ka, mi m-a m-iyəi kə al jagi.»

³⁴ Ə Jəju təl əl-e ə nə: «Təkɪ rɔjeti, adi m-əli, me kondɔ ti ne wa kin, kəte ɓəy taa kadi kunə kinjə nɔ, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al.»

³⁵ Nə Piyər əl-e ə nə: «Re e-n koy ka m-a m-oy səi, ɓi m-a naji ta gəri, al ratata.» Ningə ndəgi njé ndo je pəti əli ko ta wa ki Piyər əl ka kin tə.

Jəju əl ta ki Luwə Jətisəmane ti

(Mk 14.32-42; Lk 22.39-46)

³⁶ Go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ɔti rəi lo ti madi ki ɓari-e nə Jətisəmane. Jəju əl-de ə nə: «tsi lo kin ti ne be ingəmi-mi, dəkagilo ti ki m-a m-aw nu kadi m-əl ta ki Luwə.»

³⁷ Jəju adi Piyər əi ki ngan lə Jəbədə ki joo awi sie. Lo kin ti, me-kɔ ki ɓəl ki me ndil ti ilə ngirə ra Jəju,

³⁸ adi əl-de ə nə: «Me-kɔ rosi mem rosi ki asi koy. Tsi lo kin ne be, isi səm kəm ɓi itoi ɓi al.»

³⁹ Jəju ɔti ki kəte ndəy ningə, osi ki ta kəmne nangi, əl ta Luwə ə nə: «Bai, re to ban ə, ɔsi kɔ kin adi də ngərəngi rəm ti! Nə ke ə kadi e ki go ndigi ti ləm al, nə ki go ndigi ti lai yo taa.»

⁴⁰ Jəju təl re rə njé ndo je ti ningə ingə-de, isi toi ɓi, adi əl Piyər ə nə: «Kin ka asi kadi isi səm kəm dɔ kadi ki kare be al biti a?»

⁴¹ Tsi kəm ba, əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al. NDil ndigi ra ne ki maji, nə darɔ e ki tɔ.»

⁴² Təl ɔr ndəne səde ki kɔ joo, ɓa əl ta ki Luwə ə nə: «Bai, kin ə re kɔ kin, sɔbi kadi m-ingə ɓi lo kəse ngərəngi rəm ti goto ɓa, kadi ira ndigi lai.»

⁴³ Loki təl re rə njé ndo je ti ningə, ingə-de isi toi ɓi ɓəy, kəmde ɔy diriri.

⁴⁴ Jəju iyə-de ə təl ɔr ndəne ɓəy, əl ta ki Luwə ki kɔ mitə, un go mindine ki kəte ka kin ɓəy.

⁴⁵ Go ti, təl re rəde ti əl-de ə nə: «Itōi ta ɓi ti ne, isi ɔri kəə ɓəy a? Də kadi kilə-m mi *NGon dəw ji njé ra majal je ti asi ngata.

⁴⁶ Ii taai adi j-awi, nje kilə-m ji dije ti ə re am!»

Kuwə Jəju

(Mk 14.43-52; Lk 22.47-53; Jq 18.3-12)

⁴⁷ Loki ta nay ki ta Jəju ti ba ɓəy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki dɔgi gide e joo isi re. Re ki kosi dije ngay gone ti. Dije ki njé kuwə kiyə kasigar je, njé kuwə gəl jide ti je. Kosi je kin, e njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je ə iləi-de.

⁴⁸ Judasi ki nje kun dɔ Jəju, əl-de ne ki n-a n-ra kadi tə gəri Jəju ə nə: «Dəw ki m-a m-uwe rəm ti rututu kin ɓa, e darəe ə wa ən ə, uwəi-e.»

⁴⁹ E be ə, re tɛɛ taa par ə, sɔbi Jəju əl-e ə nə: «M-uwə ji, Nje ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rəne ti.

⁵⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Madim, ira ne ki ire kadi ira.» Ba loe ti noo, dije indəi jide dɔ Jəju ti uwəi-e.

⁵¹ Ningə yə, ki kare dan njé ki əi naa ti ki Jəju, ində jine dɔ kiyə kasigar ləne, ɔr tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ɓa tigə mbie lati gangi.

⁵² Nə Jəju əl-e ə nə: «Ilə kiyə kasigar ləi toe ti gogi, mbata dije ki njé rɔ ki kiyə kasigar a tuji-de ki kiyə kasigar tɔ.

⁵³ Se o kadi m-asi kadi m-dəji tɔgi Bai, ə a ilə ki kosi malayka je dibi kuti bay bay kadi rai rɔ ləm al wa?

⁵⁴ Nə kin ə re e be ə, lo kadi makitibi lə Luwə ki əl ə nə ne je a rai ne be kin təl ta ne goto.»

⁵⁵ Go ti, Jəju əl kosi je ə nə: «To tə ne ki mi nje ɓogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be? NDɔ je pəti, mi səsi naa ti gin kəy ti lə Luwə, m-ndo dije ne, ka uwəi-mi al.

⁵⁶ Nə ne je kin pəti rai ne be ɓone mba kadi ta lə njé kəl ta ki ta Luwə ti ki ndangi, təli tade.» Lo kin ti, njé ndo je lie pəti ayi-naa ə iyəi-e.

Jəju a no njé gangi ta je ti lə Jipi je
(Mk 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71; Jq 18.12-18)

⁵⁷ NJé kuwə Jəju je, awi sie no ki bo ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki tɔe nə Kayipi. E lo ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je kawinaa ti.

⁵⁸ Piyər ə yə adi ndəe ngal, ɓa njiyə-n go Jəju ti, ndəy, ndəy, biti re ur-n gode ti, nati lo ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je kadi n-oo se ne kin a təl tane ban wa.

⁵⁹ NJé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə Jipi je ba pəti, sangi rəbi kadi n-ingəi dije ki njé tətə ta ki ngom dɔ Jəju ti, kadi n-gangii ta koy dɔe ti,

⁶⁰ nə ingəi-de al. Dije ngay ki njé tətə ta rai əli ta ki ngom dɔe ti kin ka, asi-naa ti al. Ta təl tae ti, dije joo rai əli əi nə:

⁶¹ «Dingəm kin əl ə nə: “M-asi kadi m-tuji kəy lə Luwə kɔ, ə m-təl m-ində gogi me ndɔ ti ki mitə.”»

⁶² Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je i taa əl Jəju ə nə: «Ta madi ki kadi əl dɔ ta ti ki dije a əli dɔi ti kam goto a?»

⁶³ Nə Jəju a tane mbə. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je əl Jəju ə nə: «Ki tɔ Luwə ki nje kisi kəm ba, m-dəji kadi əl-je se i, ə i Kirisi ki Luwə mbəte, ki e NGon lə Luwə wa?»

⁶⁴ Ə Jəju əl-e ə nə: «Tɛɛ tai ti! NGA ningə m-əl səsi taga wangi m-adi oi təkə kaw ki kəte noo, a oi-mi *NGon dəw m-isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje tɔgi, m-a m-i dɔrə ti m-re me kil ndi ti*.»

⁶⁵ Lo kin ti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je til kibi je ki rəne ti, ɓa əl ə nə: «əl ta ki mal dɔ Luwə ti. E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi taa əl ta dɔe ti ɓəy a? Səi je wa oi ndue ki əl-n ta ki mal dɔ Luwə ti adi oi ki mbisi ne.

⁶⁶ Ta ləsi ki dɔe ti e ri ə?» Ba dije iləi-e ti əi nə: «E dəw ki sɔbi koy.»

⁶⁷ Ningə tibi man tade kəme ti je, ɓiri jide əsi-e-n je. Taa njé ki nə je tindəi mbəe je tɔ,

⁶⁸ ɓa əli-e əi nə: «Je ɓa, ji dəji, i Kirisi ki Luwə mbəte, kadi ira nje ndo ndil, ə

iða tɔ dɔw ki indəi adi j-o.»

Piyər naji ta gər Jəju
(Mk 14.66-72; Lk 22.56-62; Jq 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Loki Piyər isi nangi ta mbalo ti, tagane ningə, dəne kare ki dan dəne je ti ki njé ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je re rɔ Piyər ti əl-e ə nə: «I ka, i ki Jəju, dɪngəm ki Galile ti kin tɔ.»

⁷⁰ Nə Piyər naji ta kəm dije pəti ə nə: «Jagi, m-gər me ta ləi ki ige kəl kin al.»

⁷¹ Go ti, Piyər ɔti isi aw ki ta ndogi ti be, ningə dəne ki rangi kare, ki nje ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je oo-e, ɔa əl njé ki ai loe ti noo ə nə: «Dəw kam e ki Jəju ki Najarəti ti tɔ.»

⁷² Ə nja kare ɔəy Piyər naji ə nə: «Jagi, təkɪ rɔjeti, m-gər dɪngəm kin al!»

⁷³ Ba njaba go ti ə, dije ki ai səde noo, ɔti ki rɔ Piyər ti əli əi nə: «Təkɪ rɔjeti, i ka, i ki kare dan dije ti lie tɔ, taa ndui ki isi əl-n ta wa kin ka tɔji kadi i dəw lie.»

⁷⁴ Ə lo kin ti, Piyər ibi rəne ki ta ki ngə ngay ə nə: «M-ibi rəm kadi Luwə ra səm ne ki ngə, re m-əl ta ki ngom. M-gər dɪngəm kin al.» Ba ta naa ti noo, kunə kinjə nɔ.

⁷⁵ NGa ningə me Piyər ole dɔ ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Kəte taa kadi kunə kinjə nɔ, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al,» ka kin, adi Piyər ində lo tɛtə taga, nɔ ki man kəmne.

27

Awi ki Jəju nɔ Pilati ti ki e nje kɔbe
(Mk 15.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹ Loki lo ti, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti, ki ngatɔgi je lə *Jipi je, ingəi-naa, uni ndude kadi n-təli Jəju.

² Be ə, dɔɔi Jəju, awi sie iləi-e ji *Pilati ti, dəw ki Rom ti ki e nje kɔbe dɔnangi Jude ti.

Koy Judasi
(Knjk 1.8-9)

³ Loki Judasi ki nje kun dɔ Jəju kadi-de oo kadi gangi ta koy dɔ Jəju ti ɔa, me uwe ki ta adi təl ki la ki silə kuti mitə aw-n adi njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatɔgi je lə *Jipi je, ka kin,

⁴ ningə əl-de ə nə: «M-ra majal, m-un dɔ dəw ki ra ne madi al.» Ə əi je əli-e əi nə: «Ta kare ki usi-je ti noo goto. E kin e ta ləi i.»

⁵ Lo kin ti noo, Judasi ɔti ilə la ki adi-e ka kin me kəy ti lə Luwə, ə aw ilə kilə.

⁶ Njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ɔyi la ka kin ningə əli əi nə: «E go rəbe ti al kadi ji buki la kin dɔ made ti ki me kəy ti lə Luwə, tadɔ e la məsi.»

⁷ Be ə, go ndude ti ki osi go-naa ti, uni la ka kin ndogi lo ndər lə nje kibə ngoo, rai tə lo dibi mba je.

⁸ E mbata kin ə, bitɪ ɔne ka isi ɔari lo ka kin «lo məsi».

⁹ Lo kin ti, ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Jərəmi əl ə nə: «Taa silə kuti mitə ba par tə la ki ngan *Isirayəl je ɔji dɔe ti.

¹⁰ Adi la kin ndogi lo lə nje kibə ngoo, təkɪ Babe əl-m*.»

Jəju a nɔ ngar Pilati ti
(Mk 15.2-5, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹¹ Jəju a nɔ nje kɔbe, *Pilati ti, ə nje kɔbe dɔje ə nə: «I ngar lə *Jipi je a?» Ə Jəju əl-e ə nə: «E ta ki tɛtə tai ti.»

¹² Me ta je ti lə njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ngatɔgi je ki isi tətɪ dɔ Jəju ti kin, Jəju tɛtə tane ilə-de ti al.

¹³ Ə noo be, Pilati əl Jəju ə nə: «O ta je pəti ki dije a indəi dɔi ti kam al a?»

¹⁴ Ka Jəju tɛtə tane ile ti al, adi ndɔje ngay.

Dije gangi ta koy dɔ Jəju ti
(Mk 15.6-14; Lk 23.13-23; Jq 18.39-40)

¹⁵ Dɔ ɔal je pəti, lo ra nay Paki ti, nje kɔbe a ɔr dangay kare ile taa, adi e dəw ki kosi je dɔji-e kadi ɔr-e dangay ti.

¹⁶ Ningə dɔkagiloe ti kin, dangay madi kare ki dije əli ta lie ngay ki tɔe nə Barabasi e noo.

¹⁷ *Pilati dɔji kosi je ki kawinaa noo ə nə: «Nə ə igei kadi m-iyɛ taa m-adi

☆ 27:10 Jakari 11.12-13; Jərəmi 18.2-3; 19.1-2

səsi ə? Jəju Barabasi ə se Jəju ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə?»

18 Pilati dəji ta kin be mbata gər maji kadi e ni ə ra-de də Jəju ti ə iləi-e jine ti.

19 Loki Pilati isi lo gangi ta ti, nee adi əli-e ə nə: «İndə rəi me ta ti lə dəw ki dana kam al, tadə kondə ne m-ingə kə ngay me ni ti mbata lie.»

20 Njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je lə *Jipi je sulai kosi je adi dəji Pilati kadi ər Barabasi adi-de ə təl Jəju kə.

21 Nje kəbe təl un ta dəji-de ə nə: «Nə dan dije ti ki joo kin ə igei kadi m-ər-e dangay ti m-adi səsi ə?» Ba iləi-e ti əi nə: «Barabasi!»

22 Ə Pilati, dəji-de ə nə: «NGa ri ə kadi m-ra ki Jəju ki bəri-e Dəw ki Luwə mbəte ə?» Ba pəti əli əi nə: «E ba, səbi be kagi-dəsi ti!»

23 Ə Pilati təl dəji-de ə nə: «E ri ki majal ə ra ə?» Nə uni ndude ki taa ngay bəy əli əi nə: «Səbi be kagi-dəsi ti!»

24 Loki Pilati oo kadi ne madi ki kadi n-a n-ra goto, taa dije isi rai adi ngə ki də made ti bəy, un man togi-n jine ta kəm kosi je ti, ningə əl-de ə nə: «Ta məsi dəw ki dana kam e dəm ti al. E ta ləsi».

25 Ningə dije pəti iləi-e ti əi nə: «Kadi ta məse e dəje ti ki də nga ləje je ti!»

26 Be ə, Pilati ər Barabasi adi-de, nga ningə Jəju taa adi indəi-e ki ndəy kabilay, ba ile ji asigar je ti kadi bəi-e kagi-dəsi ti.

Asigar je ibəi Jəju kogii
(Mk 15.16-20; Lk 23.11; Jq 19.2-3)

27 Asigar je lə *Pilati awi ki Jəju me lo ti ki boy ki Pilati isi ti wa kin, lo ti ki bəri-e pirətuwar, ningə kawı ndəgi asigar je pəti ki dəe ti.

28 MBa kadi tə ibəi-e kogii, ərı kibi lie, ə iləi kibi ngal ki kər rəe ti.

29 Oji jəgi kon iləi dəe ti, ə iləi gakira ji kəe ti tə, ba əsi məkəsıde nangı nəe ti ə mbəi sie əi nə: «Lapiya ngar lə *Jipi je!»

30 Tibi man tade dəe ti, taai gakira jie ti, indəii dəe.

31 Loki ibəi-e kogii asi-de ningə, ərı kibi ngal ki kər ka kin rəe ti kə, ə təli iləi kibi je lie wa rəe ti gogi, ba awi sie kadi bəi-e kagi-dəsi ti.

Bəi Jəju kagi-dəsi ti
(Mk 15.21-32; Lk 23.26-43; Jq 19.17-27)

32 Loki asigar je isi tēji me be bo ti ki taga ningə, ingəi dıngəm kare ki Sırən ti, ki təe nə Simə. Uwəi-e, indəi təgi dəe ti adi otı kagi-dəsi lə Jəju.

33 Awi tēji lo madi ti kare to nə, bəri-e nə Gəlgota, ki kər me nə: «Lo ki to tə ka də dəw be.»

34 Adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki ne ki atı kadi Jəju ay, ə loki ədi tane ti ba, mbati kay.

35 Asigar je ka kin bəi Jəju kagi-dəsi ti, ningə tigəi kir (mbare) də kibi je ti lie, ləbi-naa».

36 Go ti, təli isi nə, isi ngəmi tae.

37 NDangi me bati, ne ki ra ə n-bəi-e-n kagi-dəsi ti, indəi dəe ti taa əi nə: «Dəw kam e Jəju, ngar lə *Jipi je.»

38 Loe ti nə, bəi njé bəgi je joo kagi-dəsi ti. Ki kare də ji kəe ti ə ki nungı də ji gəle ti tə».

39 Dije ki nje də rəbə, tigəi dəde, ningə taji-e,

40 əi nə: «İ ki nje tujı kəy lə Luwə, ə təl ra e ki rangı me ndə ti ki mitə ka kin, re jı NGon lə Luwə ə, aji rəi jı wa, ə jı taa də kagi-dəsi ti ur nangı adi j-o!»

41 Be tə ə, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je lə Jipi je ibəi Jəju kogii əi nə:

42 «Aji dije ki rangı, nə e wa asi kaji rəne al! NGar lə *Isırayəl je ka kam, kaje ə wa ki j-a ne kin, kadi jı taa də kagi-dəsi ti ur nangı adi j-o, ningə j-a j-o ta lie tə ta ki rəjeti!»

43 Uwə kul Luwə ən ə, re Luwə ndige ə, kadi taa-e ile taa adi j-o. MBata əl ə nə: «Mi NGon lə Luwə».

44 Taa baw kaya je ki bəi-de kagi-dəsi ti naa ti sie ka kin ka taji-e kae ti wa kin tə.

Koy Jəju
(Mk 15.33-39; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)

✧ 27:24 Dətarənom 21.6-8 ✧ 27:35 Pa je 22.19 ✧ 27:38 Ejay 53.12

⁴⁵ Hl̄a ngire kadi ti ki a jam d̄o 6e ti, lo ndul d̄onangi ti ba p̄ati, biti kadi ki mit̄a ki lo s̄al̄o.

⁴⁶ D̄o kadi ti ki mit̄a, J̄aju n̄o ki ndune ki bo ə n̄a: «Eli, Eli, lama sabatani?» K̄or me n̄a: «Luw̄a l̄am, Luw̄a l̄am, mbari ə iȳə-m k̄o ə?»

⁴⁷ Dije madi dan nj̄e ti ki ai n̄oo, ooi ndue, ninḡə əli əi n̄a: «Oi d̄aw ka ȳə a 6ar Eli!»

⁴⁸ Ninḡə kalangi ba, d̄aw kare dande ti, ay nḡodi, un n̄e ki to hom hom, il̄a me man kandi ndu ti ki masi, ninḡə il̄a ta gakira ti adi J̄aju kadi ay.

⁴⁹ N̄a nd̄age je əli əi n̄a: «Inḡam adi j̄o se Eli a re aje wa?»

⁵⁰ Lo kin ti n̄oo be, J̄aju t̄al n̄o ki ndune ki bo 6ay, ninḡə k̄əe t̄e.

⁵¹ Ba go ti, kibi gangi lo ki a me k̄ay ti l̄ə Luw̄a, til dana joo, j̄i taa nu biti re nangi. D̄onangi ȳaki, taa mbal je ka t̄ai dana t̄o.

⁵² Ta d̄o 6adi je t̄e, adi dije ngay ki adi mede Luw̄a j̄i taa lo koy ti.

⁵³ Go ti gogi, loki J̄aju t̄e lo koy ti 6a, dije ka kin awi me 6e ti ki Jorijal̄am ki e 6e bo ki ay njay. Dije ngay ooi-de ki k̄amde.

⁵⁴ Loki ki bo ki d̄o buti asigar je ti ki 6u əi ki asigar je ki nj̄e nḡam J̄aju ki əi sie ooi d̄onangi ki ȳaki, ki n̄e ki ra n̄e kin 6a, 6al t̄al-de adi əli əi n̄a: «T̄aki r̄ajeti, d̄aw kin e NGon l̄ə Luw̄a.»

Dibi J̄aju

(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; J̄a 19.38-42)

⁵⁵ D̄ane je ngay ai n̄oo, ai say, ind̄ai k̄amde a ooi n̄e je ki isi rai n̄e. Əi d̄ane je ki uni go J̄aju Galile ti nu, mba kadi rai sie.

⁵⁶ Dande ti, Mari ki Magidala e n̄oo nim, Mari ki k̄o Jaki əi Jis̄api nim e n̄oo, taa k̄o ngan l̄ə J̄ab̄ade ka e n̄oo nim t̄o.

⁵⁷ Loki kadi aw t̄ə ur, dinḡam ki nje n̄e kinḡə kare ki Arimate ti, ki t̄ə n̄ə Jis̄api j̄i n̄oo re. E ka e d̄aw ki t̄al r̄one nje ndo ti l̄ə J̄aju t̄o.

⁵⁸ Jis̄api aw r̄o *Pilati ti d̄aje nin J̄aju, ə Pilati adi ndune kadi adi-e.

⁵⁹ Jis̄api un nin J̄aju, dole ki ta kibi ki sigi,

☆ 27:46 Pa je 22.2

⁶⁰ 6a ile me 6e nin ti ki adi uri me mbal ti 6asine 6ay mbata l̄ane wa, ninḡə nduguru mbal ki bo il̄a ta ti, ə 6ti aw.

⁶¹ Loe ti kin, Mari ki Magidala əi ki Mari ki nungi əi n̄oo, isi nangi s̄abi n̄o 6adi.

Asigar je nḡami ta 6adi J̄aju

⁶² Lo ti go ti, ki e ndo ki re go ndo kind̄a d̄o n̄e je dana mba ndo taa k̄əe ti 6a, nj̄e kun d̄o nj̄e kij̄ə n̄e m̄asi kadi-kare je awi naa ti 6e l̄ə *Pilati,

⁶³ əli-e əi n̄a: «D̄aw ki bo l̄aje, meje ole d̄o ti t̄aki ndo ki nje ngom d̄awe kin əl, d̄akagilo ti ki a-n ki d̄ane taa 6ay əl ə n̄a: “ND̄o ki k̄o mit̄a l̄ə ndo koy m̄ 6a, m-a m-j̄i taa lo koy ti.”

⁶⁴ Ə adi ndui adi dije nḡami d̄o 6adi biti ndo ki k̄o mit̄a, n̄ə t̄ə nj̄e ndo je lie r̄ai 6ogi nine, ə t̄ali əli əi n̄a: “I lo koy ti.” Lo kin ti, a rai kadi ta ngom kin a it̄ə ki k̄ate 6ay.»

⁶⁵ Ə Pilati əl-de ə n̄a: «Asigar je ki kadi nḡami ta lo ə ai am, ə awi s̄ade adi nḡami d̄o 6adi t̄aki igei.»

⁶⁶ Lo kin ti, awi d̄o 6adi ti, tiȳəi tae, ninḡə ind̄ai asigar je kadi nḡami tae.

28

J̄aju j̄i lo koy ti

(Mk 16.1-8; Lk 24.1-11; J̄a 20.1-2)

¹ Go ndo taa k̄əe ti, adi e ndo dimasi ki gin lo, Mari ki Magidala əi ki Mari ki nungi awi kadi n-ooi d̄o 6adi.

² Lo kin ti n̄oo be, d̄onangi ȳaki ȳaki ki əti 6al ngay, tad̄o malayka kare re nduguru mbal ta 6adi ti k̄o, 6a t̄al isi d̄o ti.

³ R̄əe unji t̄ə kadi be, taa kibi ki r̄əe ti nda t̄ə buy be t̄o.

⁴ Loki asigar je ki nj̄e nḡam d̄o 6adi ooi-e, 6al t̄al-de adi t̄ali toi t̄ə nin je be.

⁵ N̄ə malayka un ta əl d̄ane je ə n̄a: «S̄ai, i6ali al, tad̄o m-ḡər kadi isi sangi J̄aju ki dije 6ai-e kagi-d̄asi ti.

⁶ E goto ne, j̄i taa lo koy ti t̄aki e wa əl-n. Ir̄ai oi lo ki to ti ə to kare kin.

⁷ Ninḡə kadi awi law əli nj̄e ndo je lie t̄aki “j̄i taa dan nj̄e koy je ti, 6a aw kadi a ngin̄ə s̄asi Galile ti. Lo kin ə a oi-e ti.” E kin ə e ta ki kadi m-əl s̄asi.»

⁸ Dəne je ɔti ta ɓadi ti ki ngɔdi njade ti, ɓal ra-de, nə rɔde nəl-de ngay. Awi ɔri poy ne ki ra ne kin adi njé ndo je lie ooi.

⁹ NDəy ba go ti, Jəju aw ingə-de, əl-de ə nə: «M-uwə jisi!» Ningə əi je ɔti ki rɔ Jəju ti, uwəi njae, ɔsi məkəsɪde nangɪ nɔe ti.

¹⁰ Ə Jəju əl-de ə nə: «fɓali al; ə awi əli ngakom je kadi awi Galile ti. Lo kin ə a ooi-mi ti.»

Ta je ki tɛɛ ta asigar je ti

¹¹ Loki dəne je njɪyəi dɔ rəbi ti isi awi, asigar je madi ki dan njé ngəm dɔ ɓadi ti, awi me ɓe bo ti, əli njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ne je pəti ki ra ne kin adi ooi.

¹² Be ə, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je kawɪ-naa ki ngatɔgi je lə *Jipi je, uni ndude. Ba go kun-ndu ti, adi asigar je la ngay,

¹³ ə əli-de əi nə: «Ta ki kadi əli ə to kin: əli əi nə: “Njé ndo je lie ə rəi ɓogi nɪne kondɔ, loki j-isi ji to ɓi.”

¹⁴ Ə re ta kin ɔsi mbi njé kɔɓe ki bo ti ə, je wa j-a gər lo ta ki kadi j-əl-e kadi j-ɔr-n ta dɔsi ti.»

¹⁵ Be ə, asigar je taai la ka kin, ɓa rai ki go ndu ti ki adi-de. E be ə, ta kə nə njé ndo je ɓogi nɪn Jəju kin, isi njɪyə-n dan Jipi je ti bitɪ ɓone.

Jəju ilə njé ndo je ləne

¹⁶ *NJé ndo je ki dɔgi gɪde kare awi Galile, dɔ mbal ti ki Jəju əl-de kadi awi ti.

¹⁷ Loki awi ə ooi-e ningə, ɔsi məkəsɪde nangɪ nɔe ti, nə ki madi je ɓadi kadi e Jəju.

¹⁸ Ə Jəju ɔti ɓasi ki rɔde ti, əl-de ta je kin ə nə: «Luwə adi-m tɔgi je pəti me dɔrɔ ti, ki dɔ dɔnangɪ ti.

¹⁹ Awi ki rɔ gɪn dije ti ki dɔnangɪ ti ne pəti, itəli-de njé ndo je ti ləm, irai-de batəm me tɔ Baw ti, ki NGon ti, ki NDil Luwə ti*.

²⁰ Ningə indoi-de kadi ngəmi go ne je pəti ki m-dəji səsi kadi irai. NGA ningə, mi, m-a mi səsi naa ti ki ndo je pəti, bitɪ dɔbəy ndo ti.»

☆ 28:19 Mk 16.15; Knjk 1.8

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi

*Ta ki də Poy ta ti ki Maji lə Jəju ki
Marki ndangi*

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Marki ndangi, e ki kare dan Poy Ta je ti ki Maji lə Jəju Kirisi ki ndangi sə. Adi e Matiyə, Marki, Luki, ki Ja. Dande ti ki sə kin, Marki ə nje ndange ndangi adi gəji. Taa, go ndər gine ti 6a, təji kadi Marki ə ndange a e kəte tə.

Təki j-o-n təe də ti, e Marki ki ngon lə Mari ki noji Barnabasi (Knjk 12.12; 13.5; Kolosi je 4.10) ə e nje ndangi Poy Ta ki Maji kin.

Lo kilə ngirə ta ti wa bəy, Marki təji Jəju tə «NGon Luwə». Nə Jəju ndigi kadi tə kin to lo bəy tə biti kagi-dəsi ti bəy taa kadi dije gəri. A gəri təki nje kun də buti asigar je ki 6u əl-n lo koo ti ki oo Jəju lo koy ti ki oy kin be.

Kəte taa kadi Jəju, NGon Luwə re, maji kadi dəw madi re nəe ti ra rəbi lie. E be ə Ja Batisi re ra-n rəbi lə Jəju, ningə ra-e-n batəm tə (1.2-11).

Go na ti ki su na Jəju dilə lo ti, go batəm ti ki Ja Batisi ra-e, Jəju ilə ngirə kilə ləne ki taga ta kəm dije ti. Lo kin ti, Marki təji təgi kəbe ki Jəju aw-n, ki go rəbi 6ar ki 6ar dije kadi uni goe, ki go rəbi nə ndo ki ndo kosi je, ki go rəbi nə kəji je ki əti 6əl, ki nga ki nga njé moy je (1.14-8.30).

Go ti, Marki təji Jəju ki un rəbi ki Jorijaləm, lo kə ti, ki lo koy ti, ki lo ki lo koy ti (8.31-10.52). NJa mitə, Jəju əl njé ndo je ləne ta də koy ti ki n-a n-oy, nə gəri me ta lie al. Taa, dəkagilo je pəti, əl ta səbi-n dəne tə «NGon dəw», nə dije gəri-e al tə.

Jəju ur Jorijaləm ki kəsi-gon, nə ingə ndor ki rə njé kun də Jipi je ti, loki tuwə njé ra gati je me kəy ti lə Luwə kə. Ningə lo kin ti, e ta rəbi ki Jəju ingə kadi ndo-n dəbəy nə ndo njé ndor-e je, ki kosi je, ki njé ndo je ləne (11-13). Bəy tə, Marki təji ndə ki dəbəy ti ki joo ki e

dəbəy ndə lə Jəju. Me ndə ti ki dəbəy ti ki joo kin ə j-ingə nə kuso ki dəbəy ti ki Jəju uso ki njé ndo je ləne, ki ta ki əl ki Luwə Jətisəmane ti, ki kuwə ki uwəi-e, ki gangi ki gangi ta koy də ti, ki 6ə ki 6əi-e kagi-dəsi ti, ki kilə ki iləi-e 6e nin ti (14-15).

Go ti, lo təl tae ti, Jəju j lo koy ti ndə ki kə mitə lə ndə koye, adi dəne je ki awi də 6adi ti, ingəi 6e nin to kare. Be ə, dəne je ayi-naa kadi awi ərri poye njé ndo je lie adi-de ooi (16.1-8).

Ningə se, loki j itidə Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki Marki ndangi kin ilə nangi ə, igər maji təki Jəju e «NGon Luwə» ki rəjeti wa wa? Se igər təki nje kun də buti asigar je ki 6u əl-n lo koo ti ki oo Jəju lo koy ti ki oy be tə wa?

Ja ki nje ra dije batəm

(Mt 3.1-12; Lk 3.1-18; Ja 1.19-28)

¹ Poy Ta ki Maji ki ərji də Jəju Kirisi, ki NGon lə Luwə, ə kulə ngire to kin.

² NDangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Ejay, əi nə:

«Mi Luwə m-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte nqi ti,

Kadi ra go rəbi nqi ti.

³ NDU dəw madi 6a dilə lo ti ə nə:

Irai go rəbi lə Babe!

Irai go rəbi lie adi a njururu!»*

⁴ Ja Batisi tēē ilə mbē dilə lo ti ə nə: «tyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, adi rai səsi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləsi kə.»

⁵ Dije pəti ki dənangi Jude ti ki 6e bo Jorijaləm ti, rəi rə Ja ti, təri ndude də majal je ti ləde, adi Ja ra-de batəm me ba Jurde ti.

⁶ Kibi ki Ja ilə rəne ti, e ki ra ki bi jambal, ningə də mene ki nda tə. Nə kusoe e gibiri je ki təji je par.

⁷ Ja əl kosi dije ə nə: «Dəw madi ki nje təgi ki əti 6əl, ki itə-m say, a re gom ti nqə. E dəw ki kilə sa lie ka m-asi kilə dəm nangi tuti al.

⁸ Mi, m-ra səi batəm me man ti, nə e, a ra səi batəm, me NDil Luwə ti.»

Ja ra batəm Jəju

(Mt 3.13-17; Lk 3.21-22; Ja 1.29-34)

* 1:3 Malasi 3.1; Ejay 40.3

⁹ Dɔkagiloe ti kin, Jəju i Najarəti ti, ki e ngon bekɔ ki Galile ti, re adi Jə ra-e batəm, me ba Jurde ti.

¹⁰ Loki Jəju isi tee me man ti, oo dɔra tee tane, ningə oo NDil Luwə, risi tə də dum be re isi dɔe ti.

¹¹ Ningə, ndu ta madi tee dɔra ti, ə nə: «I NGonm ki nje ndigi ləm, ki i ne rənəl ləm ki bo ngay*»

¹² Kalangi ba go ti, NDil Luwə ɔsi Jəju aw sie dilə lo ti.

¹³ Jəju ra ndɔ dɔsɔ dilə lo ti. *Sata re rɔe ti, na-e. Jəju e naa ti ki da je ki wale, malayka je rai sie.

*Jəju lə mbɛ Poy Ta ki Maji Galile ti
(Mk 1.12-17; Lk 4.14-15)*

¹⁴ Go kuwə ti ki uwəi Jə dangay ti, Jəju aw Galile ti, ilə mbɛ Poy Ta ki Maji lə Luwə ə nə:

¹⁵ «Dɔkagilo ki Luwə ɔji ka re nga, ningə kɔbe lə Luwə ka, e basi rɔsi ti tɔ. Iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kɔ, ə adi mesi Poy Ta ki Maji.»

*Dije ki dɔsɔy ki Jəju ɔar-de
(Mt 4.18-22; Lk 5.1-11)*

¹⁶ NDɔ kare, Jəju a də kadi ba bo ti ki Galile ningə, oo Simo əi ki ngokone Andire ki əi njé ndo kanji je, a iləi bandi me man ti.

¹⁷ Jəju əl-de ə nə: «Irai gom ti adi m-ndo səsi, kadi itəli njé ndo dije kadi ingəi kaji.»

¹⁸ Kalangi ba, iyəi bandi je ləde, ə awi uni go Jəju tə njé ndo je lie.

¹⁹ Jəju ɔti ndəy kəte ningə, oo Jaki əi ki Jə ki əi ngan lə Jəbədə, isi me to ti, isi rai go bandi je ləde.

²⁰ Kalangi ba, Jəju ɔar-de, ningə iyəi bawde Jəbədə ki njé ra sie kilə je, me to ti, ə awi ki Jəju.

*Jəju aji dəw ki ndil ki majal ra-e
(Lk 4.31-37)*

²¹ Jəju əi ki njé ndo je ləne awi Kapərnayim ti. Jəju ur kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ki ndɔ taa kəə ləde, ningə ilə ngirə ndo ne.

²² Ne ndo lie, əti dije ki isi ooi dɔe ɔəl ki dum, mbata ndo ne ki tɔgi ki ingə rɔ Luwə ti, ɔi ndo ne tə njé ndo ndu-kun je al.

²³ Ningə, dəw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me kəy kaw-naa ti ləde noo, nɔ ki ndune ki bo ə nə:

²⁴ «Jəju ki Najarəti, ri ə, ige rɔje ti ə? Ire mba kadi ituji-je a? M-gər-i maji: i ki Kay njay lə Luwə.»

²⁵ Jəju ndangi ndil ki majal ki tɔgine ə nə: «Uti tai, ə itee kɔ rɔ dingəm ti kam.»

²⁶ Lo kin ti, ndil ki majal, ndaji dingəm rururu, ki tɔgine, ningə tee rɔe ti ki nɔ tane ti.

²⁷ Ne kin əti dije ɔəl, adi daji-naa ta dande ti əi nə: «Ri ə ra ne be ə? Oi ne ndo ki sigi, ki aw ki tɔgine ngay kin! Ningə, ndil je ki majal ka, ilə-de gin tɔgine ti, adi təli rɔde go ndue ti ɔəy tɔ.»

²⁸ E be ə, dije sanəi-naa ki tɔba lə Jəju, dɔnangi ki Galile ti kalangi ba.

*Jəju adi rɔ nga njé moy je ngay
(Mt 8.14-17; Lk 4.38-41)*

²⁹ Loki teei kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ka kin ningə, Jəju əi ki Jaki nim, Jə nim, awi me kəy ti lə Simo əi ki Andire.

³⁰ Məm Simo ki dəne, rɔe o por rigi rigi, adi to nangi. Be ə, loki Jəju ur me kəy ti ningə, kalangi ba, əli-e ta rɔ to lie.

³¹ Jəju re rɔe ti, uwə jie, un-e ki taa, ningə, rɔe ki kəte tingə ngay ka kin, təl səl, adi ingə rɔ nga. Go ti, ra ne kuso adi-de.

³² Loki lo səl, go kadi kur ti, dije rəi ki njé moy je, ki dije pəti ki ndil je ki majal, rai-de, rɔ Jəju ti.

³³ Dije pəti ki me ɔe bo ti kawinaa ki ta kəy ti, ta kəy ti.

³⁴ Jəju adi rɔ nga, njé moy je ki dangi dangi, taa tuwə ndil je ki majal dɔde ti kɔ tɔ. Ningə, adi ta rəbi, ndil je ki majal kadi əli ta al, tadɔ gəri-e ɔəti.

*Jəju ilə mbɛ Poy Ta ki Maji Galile ti
(Lk 4.42-44)*

³⁵ Ta gin lo ti, loki lo tijə al ɔəy, Jəju i taa, tee me kəy ti aw dilə lo ti, ningə loe ti noo, ilə ngirə kəl ta ki Bawne.

³⁶ Simo əi ki ndəgi dije ki əi sie, awi sangi Jəju.

³⁷ Loki ingəi-e ningə, əli-e əi nə: «Dije pəti a sangi-ni.»

* 1:11 Pa je 2.7; Ejay 42.1

³⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «Adi j-awi ngan 6e je ti, ki kadi ti kin ngata, tado, sɔbi kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji nu tɔ. MBata, m-re kadi m-ra kilə kin.»

³⁹ E be ə, Jəju njiyə dɔnangi Galile ti ba pəti, ilə mbe Poy Ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je, ningə tuwə ndil je ki majal tɔ.

Jəju nga nje banji
(Mt 8.1-4; Lk 5.12-16)

⁴⁰ Nje banji ɔti re rɔ Jəju ti, ɔsi məkəsi ne nangi nɔe ti, ningə nɔ dɔe ti ə nə: «Re indigi ə, a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.»

⁴¹ Jəju oo kəm-to-ndoo lie, adi ilə jine ɔde-n, ningə, əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji lə ur, adi rəi ay njay.»

⁴² Ta naa ti nɔɔ banji lie ur, adi rəe nga.

⁴³ Ningə kəte bəy taa kadi Jəju iyə adi aw, ndəje ki tɔgine ngay,

⁴⁴ ə əl-e ə nə: «Onoi kadi əl tae dəw madi, ə aw ɔji rəi nje kijə nɛ məsi kadi-kare, ningə adi kadi-kare ki ndu-kun lə *Mojɔ dəji. Ira be mba kadi gəri təkɔ banji lə ur adi ingə rɔ nga.»*☆

⁴⁵ Nə loki dɔngəm ka kin ɔti aw ningə, ilə mbe dɔ nɛ ti ki Jəju ra sie kin, adi dije pəti ooi. Nɛ kin ra adi Jəju asi kadi ur me bə bo ti ki rangi, ta kəm dije ti ja ja al ngata. Be ə, isi gidɔ bə ti, dilə lo ti, ningə dije j ki lo je ki dangi dangi, rəi rəe ti.

2

Jəju adi rɔ nga dəw ki rəe oy njururu
(Mt 9.1-8; Lk 5.17-26)

¹ NDɔ ngay al go ti, Jəju təl aw Kapərnayim ti. Dije gəri kadi e me kəy ti nɔɔ.

² Dije kawɔ-naa ngay, adi lo ibə-de ndingɔ ndingɔ, lo ki kadi dəw ilə njane ti ka goto, bitɔ ki ta kəy ti taga. Lo kin ti, Jəju ndo-de Poy Ta ki Maji lə Luwə.

³ Dije madi oti dəw ki rəe oy njururu rəi sie rɔ Jəju ti. Dɔngəm je sɔ, ə oti-e.

⁴ Lo kadi awi sie, ilə-e nɔ Jəju ti goto, mbata, dije ibəi lo ndingɔ ndingɔ. E be ə, ali taa, ndui dɔ kəy*, sɔbi dɔ lo

ki Jəju e ti, ningə ki bole ka kin ə, iləi nje mɔy ki nɛ kotɔ njé mɔy je, ki dɔɔi kulə ti, nɔ Jəju ti.

⁵ Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dəw ki rəe oy njururu ka kin ə nə: «NGonm, majal je ləi e ki kiyə go kɔ.»

⁶ NJé ndo ndu-kun je lə Luwə ki nɔ je isi me kəy ti nɔɔ, isi məri ta əi nə:

⁷ «Ra ban ə dəwe kam, əl ta be ə? Əl ta ki mal dɔ Luwə ti. Luwə ki karne ba par ə asi kiyə go majal lə dije kɔ, dəw ki rangi goto.»

⁸ Ta naa ti nɔɔ, Jəju gər mər ta je ləde kin, adi əl-de ə nə: «Ra ban isi iməri ta je ki be kin mesi ti ə?»

⁹ Kəl nje rɔ koy njururu kə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kɔ» bə ngə ngay al ə se, kəl-e kə nə: «J taa, un tuwə ləi, ə injiyə,» ə ngə ngay al ə?»

¹⁰ Re e be bə, m-a m-ɔji səi təkɔ mi NGon Dəw, m-aw ki tɔgɔ dɔnangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kɔ.» Ningə, Jəju əl nje rɔ koy njururu ə nə:

¹¹ «J taa, un tuwə ləi, ə aw bə.»

¹² Ba dɔngəm j taa ta naa ti nɔɔ, un tuwə ləne, ə tɛtə ta kəm dije ti aw. Bəl ra dije pəti, adi iləi tɔji dɔ Luwə ti əi nə: «Jagi, j-o nɛ ki be kin kəte al bəy!»

Jəju bar Ləbi
(Mt 9.9-13; Lk 5.27-32)

¹³ Jəju təl aw kadi ba bo ti gogɔ. Dije pəti rəi rəe ti, ningə ndo-de nɛ.

¹⁴ Loki Jəju isi də ningə, oo *Ləbi ki ngon lə Alpe, isi me kəy taa la-mbə ti. Jəju əl-e ə nə: «Un gom.» Ningə Ləbi j taa, un go Jəju.

¹⁵ Go ti, Jəju isi ta nɛ kuso ti me kəy ti lə Ləbi. *NJé taa la-mbə je, ki njé ra majal je, ngay, isi naa ti ki Jəju ki njé ndo je lie ta nɛ kuso ti, mbata ko dije ki be kin ngay ə njiyəi goe ti, muki muki.

¹⁶ Loki njé ndo ndu-kun je ki me butɔ ti lə *Parisi je ooi Jəju isi uso nɛ ki njé taa la-mbə je ki njé ra majal je ningə, əli njé ndo je lie əi nə: «Tə, Basi isi uso nɛ ki njé taa la-mbə je ki njé ra majal je a?»

* **1:44** Ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo nɛ ra je ti ki bə tɔ Luwə al. ☆ **1:44** Ləbətiki 14.2-32 * **2:4** Kəy ki əli ta dɔ ti e kəy ki rai adi dɔe lay. E kuji ra kəy ki dɔnangi Paləsitin ti.

17 Jəju oo ndude, adi əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, bi e njé rə nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al. Ningə, m-re mba bar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki njé ra majal je yo.»

Kal ta ki Luwə ki kiyə ta ne kuso
(Mt 9.14-17; Lk 5.33-39)

18 NDə kare njé ndo je lə Jə Batisi əi ki *Parisi je iyəi ta ne kuso. Dəkagilo ti kin ə dije rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə: «Ra ban ə njé ndo je lə Jə əi ki njé ndo je lə Parisi je, isi iyəi ta ne kuso, ə yəi je, rai al ə?»

19 Jəju ilə-de ti ə nə: «Oi kadi e go rəbe ti kadi dije ki bari-de lo ne kuso taa-naa ti, a iyəi ta ne kuso dəkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti a? Jagi dəkagilo ti ki nje taa dəne isi-n səde naa ti, a asi kiyə ta ne kuso, al.

20 NDə je a rəi noo kadi a uni-e tade ti ningə, dəkagiloə ti kin ə a iyəi ta ne kuso.

21 Dəw a un ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm kibi ki kəke al. Re e be ə, ta kibi ki sigi ka kin, a j ki ki kəke raki raki, kadi bole a to wororo itə ki kəte bəy.

22 Taa, dəw a un kasi kandi nju ki j al bəy uti me mbu nda je ti ki kəke al tə. Re e be ningə, loki kasi a j ba, mbu nda je a ndui. Ningə mbu nda je ki kasi kandi nju je pəti a təli ne ki tuji kə. Be ə, re kasi kandi nju j al bəy ba, maji kadi mbu nda je əi ki sigi taa.»

Ta lə Jəju də ndə ta kəə ti
(Mt 12.1-8; Lk 6.1-5)

23 Jəju ində də me ndə r gəme je ti, ndə taa kəə ti lə *Jipi je. *NJé ndo je lie ki əi sie, gangi də ko je də njiyə ti usoi.

24 Ningə *Parisi je əli Jəju əi nə: «O ne ki to kin: njé ndo je ləi rai ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al.»

25 Jəju əl-de ə nə: «Itidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki ne ngə səde, ə bo ra-de ki dije ki goe ti kin ndə kare al biti a?»

26 Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, dəkagilo ti ki Abiyatar ə e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. Dabidi un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti, ki njé kijə ne məsi kadi-kare par ə səbi dəde kadi usoi, uso, ə adi dije ki gone ti usoi tə.»

27 Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Luwə ər ndə ta kəə ində ta dangi mba maji lə dəw, bi ra dəw mbata ndə ta kəə al.

28 E be ə, mi *NGon dəw, ndə taa kəə wa ka m-aw ki təgi də ti.»

3

Jəju adi rə nga dingəm ki jie oy njururu
(Mt 12.9-14; Lk 6.6-11)

1 Jəju təl aw kəy kaw-naa ti gogi bəy. Ningə dingəm kare ki jie oy njururu e me kəy kaw-naa ti noo.

2 Dije isi jəke isi indəi kəmde kadi n-ooi se Jəju a adi dingəm kin rə nga ndə ta kəə ti wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-indəi ta dəe ti.

3 Jəju əl dingəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «I taa ire dana ne, ta kəm dije ti pəti.»

4 Ningə Jəju təl dəji ndəgi dije ə nə: «Ri ə maji mba kadi dəw ra ndə ta kəə ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi dəw ra majal ə? Kadi dəw nagi madine ta yo ti ə se kadi iye adi tuji kə ə?» Lo to jiji, dəw kare ka əl ta al.

5 Jəju ində kəmne go-n-de ba pəti, ki wongi, mee tinge dəde ti ngay mbata me ngə ləde. Ningə əl dingəm ka kin ə nə: «Isurə jii.» Dingəm surə jine ningə, jie təl to maji kare.

6 Ə loki *Parisi je tēi taga ba, awi kalangi ba ingəi njé ki gin *Erodi ti əli-naa səde ta ki də Jəju ti kadi n-ooi se n-a n-rai ban ə n-a n-təli-e wa.

Kosi dije rəi rə Jəju ti
(Mt 4.25; 12.15-16; Lk 6.17-19)

7 Jəju əti aw ki njé ndo je ləne ta ba Galile ti. Ningə kosi dije ngay rəi goe ti. Kosi dije ka kin j dənangi Galile ti je, dənangi Jude ti je,

8 be bo Jorijaləm ti je, dənangi Idume ti je, dənangi ki gidi ba Jurde ti je, taa dije ki isi gəi gidi be bo ki Tir ki Sidə ba pəti ka rəi goe ti tə. Kosi dije kin rəi rə Jəju ti, mbata oy poy ne je ki ra.

9 Jəju əl njé ndo je ləne kadi indəi də to madi dana dangi adi-ne, mba kadi kosi dije mborəi-ne al.

10 Təki rəjeti, Jəju adi rə nga dije ngay, adi dije pəti ki awi ki moy rəde ti, nagi rəde mba kadi n-ədi rəe.

11 Loki dije ki ndil je ki majal uwai-de gin togide ti ooi-e ninga, asi makaside nangi noe ti, uni ndude ki taa noi ai na: «I NGon la Luwə!»

12 Na, ndaji-de ki togine kadi rai adi daw gar-ne al.

Jaju mbati nje ndo je lane ki dogi gide e joo

(Mt 10.1-4; Lk 6.12-16)

13 Go ne je ti kin, Jaju aw do mbal ti, bar nje ki ge-de, ninga rai roe ti.

14 MBQ dije ti ki bar-de kin a Jaju mbati nje ndo je lane ki dogi gide e joo ki kadi ai sie naa ti ki dokagilo je pati. O si sie naa ti, mba kadi ila-de adi awi ilai mbe Poy Ta ki Maji.

15 Taa awi ki togii kadi tuwai ndil je ki majal to.

16 To dije ki dogi gide e joo ki Jaju mbati-de a to kin: Simo, ki Jaju inda toe na Piyar,

17 Jaki, ki ngon la Jabade ai ki ngokone Ja, ki Jaju bar-de joo pu na Bowanarjasi, ki kor me na «ngan la ndangindi*»,

18 ki Andire, ki Pilipi, ki Batilami, ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki ki ngon la Alpe, ki Tade, ki Simo ki e mbo nje ro mbata kinga do la be lae de ti,

19 taa Judasi Isikariyoti ki nje kun do Jaju to.

Jaju ki nojine je

20 Jaju aw be ninga, kosi dije rai uti kam lo ka ka bay, adi lo kadi ai ki nje ndo je lane ingai dokagilo kadi usoi ne ka goto.

21 Loki noje je ooi poy ta kin ninga, rai mba kadi n-ari-e n-awi sie be, tado ai ai na: «Doe isi dana al.»

(Mt 12.24-29; Lk 11.15-22)

22 Nje ndo ndu-kun je la Luwə ki i Jorijalam ti ai ai na: «Bəljəbul isi mee ti. Ninga e ki togii la ngar la ndil je ki majal, a isi tuwə-n ndil je ki majal.»

23 Be a Jaju bar-de ki rone ti ninga, or-de gin ne je me kuji ta je ti a na: «Oi kadi *Sata a tuwə dije la Sata ban?»

* **3:17** Bowanarjasi (ngan la ndangindi) e to ki Jaju inda do Jaki ai ki Ja. Daw gar ne ki inda-n to kin dade ti al, na dije madi ndari gine ninga ai ai na Jaju bar-de ngan la ndangindi mbata ai dije ki ne ra ki ki togii to maside ti.

24 Kin a, dije ki me beko ti ki kare ba, tali do-naa ti rai-naa a, beko kin a a taa al.

25 Loki dije ki me kay ti ki kare ba tali do-naa ti, rai-naa, me kaye kin a ra togii kaw kate al.

26 Re Sata a wa adi dije lie tali do-naa ti ki ro, adi gangi-naa dana joo a, kobe lie a ra togii kaw ki kate al, gine a gangi.

27 Taki rojeti, adi m-al sasi, kin a re daw uwə daw ki nje togii doo-e kate al a, a asi kur me kay ti lie, kadi ndur ne kinga lie al. Loki doo-e ngata ninga, a ndur ne ki me kay ti lie taki mene ge.

28 M-al sasi taki rojeti: Majal je pati ki dije rai, se ne taji je pati ki a tee tade ti ki do Luwə ti, Luwə a iyə goe ko adi-de.

29 Na re daw al ta ki mal do NDil Luwə ti ninga, Luwə a iyə go ko ade al ratata. Daw kin a oti kay majal lane kin ki none ti.»

30 Jaju al-de ta kin be mbata nje ndo ndu-kun je ai ai na: «Aw ki ndil ki majal rone ti.»

Ko Jaju ki ngakoe je ki rojeti

(Mt 12.46-50; Lk 8.19-21)

31 Ko Jaju ki ngakoe je rai ai taga, ninga ilai daw kare kadi bar-e adi-de.

32 Kosi dije ngay gai gide wuki. Loki rai ai-e ai na: «O koi je, ki ngakoi je ai taga noo, a sangi-ni.»

33 Ninga Jaju tal al-de a na: «Na je a ai kom je ki ngakom je a?»

34 Ba go dije ki isi gai doe wuki ka kin, ninga al a na: «Oi kom je, ki ngakom je a isi kin.

35 Tado daw ki nje ra ndigi la Luwə a, e ngokom je, e konanm je, ki kom je.»

4

Kuji ta ki do nje dibi ne ti

(Mt 13.1-9; Lk 8.4-8)

1 Jaju ila ngira kadi ndo dije ne kadi ba bo ti bay. Kosi dije ngay kawinaa gai gide, adi aw, al isi me to ti, nangi do ba ti. Kosi dije ai ngangii ba ti ne, tali kamde ki doe ti.

2 Jaju ndo-de ne je ngay me kuji ta je ti. Me ne ndo ti lie, al-de a na:

³ «Nje ndər kare aw kadi dibi ne,
⁴ ningə dəkagilo ti ki a ilə ko, ka ko je madi tosi ngangı rəbi ti adi yəl je rəi oi maki.

⁵ Ka ko je ki nungı tosi dənangi njəkirə ti, adi lo kadi ingəi dənangi asi tam iləi ngirəde ti goto. Nə ke ə təgi kalangi ba, tadə ngirəde to tane.

⁶ Loki kadi əsi ningə, ngan ko je ka kin ndoləi mbaw, 6a go ti, tuti kurım, tadə ngirəde aw nangı boy al.

⁷ Ka ko je ki nungı, tosi dan kon je ti, adi kon je təgi ndəmi-de mbəl, lo kadi andi goto.

⁸ Nə ka ko je madi tosi dənangi ti ki maji. Be ə, təgi kalangi ba, adi andi. Ki nə je andi asi kuti mitə, njé ki nungı andi asi kuti mehe, taa njé ki nungı bəy andi asi bu kare tə.»

⁹ Go ti ningə, Jəju əl-de ə nə: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n də ta 6a, kadi oo də ta kin maji!»

*MBarı ə Jəju ndo ne ki kuji ta je ə?
 (Mt 13.10-15; Lk 8.9-10)*

¹⁰ Loki kosi dije awi ningə, njé ki njé nay sie, ki njé ndo je lie ki dəgi gide e joo, dəji-e kadi ər-de gin kuji ta je ki ndo-n ne kadi n-gəri.

¹¹ Ə əl-de ə nə: «Səi, Luwə tee ki də ne ki to lo bəyə ti ki əji də kəbē lie adi səsi. Nə ndəgi dije ki ai taga, ingəi ne ndo je pəti ki kuji ta.

¹² E be mba kadi,
 “Re gəi lo maji ka ooi ne al nim,
 Re ooi də ta maji ka gəri me al nim,
 Tadə re gəri me ningə,
 A təli rəde go Luwə ti kadi Luwə iyə go majal je ləde kə”.✠»

*Jəju ər me kuji ta ki əji də nje dibi ko
 (Mt 13.18-23; Lk 8.11-15)*

¹³ Jəju əl-de ə nə: «İgəri me kuji ta kin al a? A re igəri me kuji ta kin al ə a rai ban ə a igəri ndəge je ə?»

¹⁴ Nje kilə ko, ne kilə lie e Poy Ta ki Maji lə Luwə.

¹⁵ Ka ko ki tosi ngangı rəbi ti, əji də dije madi ki ooi ta lə Luwə, ningə *Sata re ər ta ki ooi ka kin mede ti kalangi ba kə.

¹⁶ NGa ningə, əi je ki tosi dənangi njəkirə ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə ningə, taai langısi ba ki rənəl,

¹⁷ nə ta kin, ilə ngirəne mede ti al. Əi dije ki njé kuwə ki ta lə Luwə dəkagilo ki ndəy be par. Dəkagilo ki ko je, ə se kində kəm-ndoo ki mbata ta lə Luwə re 6a, iyəi kadi-me ləde kə kalangi ba.

¹⁸ Ka ko ki tosi dan kon je ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə,

¹⁹ nə me ka sururu də ne je ti ki dənangi ti, ki ra ta ne maji je ki dənangi ti, taa 6o ne je ki rangı ki dangı dangı, uti də ta ki ooi, adi lo kadi andi goto.

²⁰ Ningə, ndəgi ka ko je ki tosi dənangi ki maji ti, əji də dije ki ooi Poy Ta ki Maji, ningə taai mede ti, ə teei ki kandidate tə. Ki madi je andi kuti mitə je, kuti mehe je, ki bu kare je.

*Kuji ta ki əji də lambi
 (Lk 8.16-18)*

²¹ Ningə Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Dəw a re ki lambi kəy ə dəbi ngo də ti, ə se ində gin tirə ti a? A ində də ne ti taa.

²² Ne je pəti ki e ki ra gidi ngəy ti, a to taga ta kəm dije, ə ne je ki e ki ra lo bəyə ti, a to ki taga pay tə.

²³ Re dəw aw ki mbine mba koo-n də ta ningə, kadi oo maji.»

²⁴ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Maji kadi uri mbisi maji oi də ta, 6i oy ki noo be al. Ba kadi igəri təki go rəbi ki igangıi ta də dije kin ə Luwə a gangı-n ta dəsi ti tə. Ningə ta ki gangı ki dəsi ti a itə e ki səi igangı dəde ti kin bəy.

²⁵ Be ə, dəw ki aw ki ne jine ti, a adie də ti bəy. Nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n jine ti kin ka, a taai jie ti wa bəy.»

Kuji ta ki əji də kandi ne ki dibi

²⁶ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Kəbē lə Luwə to tə dəw ki aw dibi ne me ndər ti ləne be.

²⁷ Go ne dibi ti kin, re nje ndər to 6i ə se, to 6i al ka, kondə ki kada, ne ki dibi, ibə ə isi təgi tə, ki kanji kadi nje dibe gər-n rəbi ki isi təgi-n.

28 Nangi wa ki dərone, ra adi ko ibə ə tōgi, kade tee, ningə go ti gogi, ər dōne, ə andi.

29 Ningə dəkagilo ki dō ko kər asi lo kijə ti, dəw re ijə ko tadə nayə asi*»

Kuji ta ki dō kə kagi ti ki bari-e mutadi
(Mt 13.31-32; Lk 13.18-19)

30 Jəju əl-de bəy ə nə: «Ri ə j-a j-uni kadi j-əjii kōbe lə Luwə ə? Ə se kuji ta ki ban ə j-a j-un kadi j-əl-n ta ki dō ti ə?»

31 Kōbe lə Luwə to tə kandi ne ki bari-e mutadi kin be. E kandi ne ki du itə kandi ne je pəti ki dəw isi dibi dōnangi ti ne.

32 Loki dəw dibe ningə, tōgi ə təl kagi təy ki bo, itə ndəgi kagi təy je pəti. Bajie je ki təi, boyi ngay, kadi yəl je uwəi lo kisi dō ti.»

33 Ki kuji ta je ngay ki toi be, ki dije asi kadi gəri, ə Jəju ndo-n-de ta lə Luwə.

34 Ta ki kadi əl-de ki kuji ta al, goto. Ningə dəkagilo ki nayi ki njé ndo je ləne wa par ba, ər-de me pəti.

Jəju ndangi nəl ade a lo ka ti
(Mt 8.18, 23-27; Lk 8.22-25)

35 Me ndəe ti nōo, dō ji lo səl ti ningə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Adi ji gangi ba, j-awi dame ti ki kare.»

36 İyəi kosi dije, ningə njé ndo je awi ki Jəju me to ti ki re e ti kəte. To je ki rangi dani-e.

37 Ningə, nəl ki bo ngay bə səde busi dō bati. Pulum ta man ində kadi to bigim bigim adi man isi rosi to.

38 Jəju lə ne gəti-n dōne, ə to mongi to ti, isi to bi. *Njé ndo je lie ndəli-e ki nō tade ti əi nə: «Nje ndo, j-isi j-oy be ka oo al a?»

39 Jəju ndəl dō bi ti, ndangi nəl, ə əl man ba ə nə: «A lo ka ti! Adi lo to jijiji!» Loe ti nōo, nəl ta kəə adi lo təl to jijiji.

40 Ningə, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Ra ban ə ibəli be ə? Biti bōne ka adi mesi al bəy a?»

41 Bəl rade ngay, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Dəw ə wa kam e nə, ə, nəl je ki ba je ka ooi ta lie be ə*?»

5

Jəju tuwə ndil je ki majal dō dingəm ti dōnangi Gərasa ti

(Mt 8.28-34; Lk 8.26-39)

1 Jəju əi ki njé ndo je ləne teeji gidi ba ti, dōnangi ti lə dije ki Gərasa ti.

2 Loki Jəju j me to ti ur nangi ningə, taji naa ti nōo, dəw madi kare ki aw ki ndil ki majal rōne ti, tee dō badi je ti re inge.

3 Dəw ka kin ra be dō badi je ti. Re e ki kulə gindi ka, dəw kare ki asi dəe lo ka ti goto.

4 Dəwi-e ki kulə gindi nja bay bay, taa iləi kangila gindi njae ti tō. Nə gangi kulə gindi riw riw, taa təti gindi nəsi nəsi tō. Dəw ki asi kuwe gin təgine ti goto.

5 Dəkagilo je pəti, kondə ki kada, lo njəye e dō badi je ti ki dan mbal je ti ki wuy ki kur tane ti. Ningə tijə rōne gangi bati bati ki gaji mbal je.

6 Loki oo Jəju say nu bəy ningə, ay ki ngədi re əsi məkəsine nangi nōe ti.

7 Ningə ur kəl ki təgine ngay ə nə: «Jəju ki NGon lə Luwə ki nje kisi dərə ti taa nu, e ri ə ige rōm ti ə? M-uwə njai me tō Luwə ti, adi-m kō al!»

8 Əl ta kin be tadə ta ki Jəju əl-e ə nə: «İ ndil ki majal, itee kō rō dingəm ti kin.»

9 Jəju dəje ə nə: «Təi nə na?» E təl əl-e ə nə: «Təm nə “kosi njé rō je”, mbata ji bay ngay.»

10 Nō ki dō Jəju ki nja naa ti nja naa ti kadi tuwə-de kō me be ti kin al.

11 Dəkagiloe ti kin, kosi kəsongi je ngay a usoi ne kadi mbal ti nōo.

12 NDil je ki majal nōi dō Jəju ti əli-e əi nə: «İtuwə-je adi j-aw dan kəsongi je ti kam, j-ur mede ti.»

13 Jəju ndigi səde dō ti, adi teeji me dingəm ti ka kin, ə awi uri me kəsongi je ti. Taji naa ti nōo, kosi kəsongi je ki asi dibi joo kare, bingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, adi ayi-naa man oyi.

14 Njé ngəm kəsongi je ayi-naa awi me be bo ti, ki me ndər je, əri poy ne ki ra ne kin dije, adi dije awi kadi n-ooi ne ki ra ne ka kin.

* 4:41 Pa je 65.8; 89.10; 107.23-32

15 Loki dije ka kin rai teei ro Jaju ti ninga, ooi dingam ki aw ki ndil je ki majal ka kin isi rae ti. Ooi-e kadi isi ki angal ki maji, taa isi ki kibi rone ti to. Ne je kin ra adi bal rade ngay.

16 Ninga dije ki awi lo ne je ti ki Jaju ra, ori madide je poy ne ki tee do dingam ti ki aw ki ndil je ki majal, ki ne ki tee do kasongi je ti.

17 Be a, ilai ngira kadi noi do Jaju ai na: «Njai ba, iyə donangi laje, a aw.»

18 Dokagilo ti ki Jaju isi al me to ti gogi ninga, dingam ki Jaju tuwa ndil je ki majal me ti ka kin daje kadi n-aw sie.

19 Na Jaju adi al, a al-e a na: «oti aw be dan noji je ti, or-de poy ne ki Babe ra sai ki koo kam-to-ndoo ki ati bal ki oji dai ti kin.»

20 E be a, dingam ka kin oti aw donangi be bo je ti ki dogi, or poy ne je ki Jaju ra sie. Dije pati ki oy ta kin, ati-de bal.

Ta la ngon la Jayrusi ki ta la dane ki nje moy masi

(Mt 9.18-26; Lk 8.40-56)

21 Loki Jaju tal aw gidi ba ti ki to ninga, kosi dije ngay kawinaa rae ti kadi ba ti.

22 Ninga dingam kare ki dan nje kun do kay kaw-naa ti la *Jipi je, ki tae na Jayrusi re. Loki oo Jaju ninga, osi nangi njae ti,

23 no dae ti ki man kamne a na: «NGonm ki dane ki du isi oy. Njai ba, kadi aw inda jii dae ti adi inga ro nga, a oy al.»

24 Jaju oti aw sie, ninga kosi dije ngay njiyai goe ti, mborai-e ki yo je ki ne je.

25 Dane kare ki moy masi ade ko bal dogi gide e joo e dan kosi dije ti noo.

26 Moy kin ade ko ngay, adi ay ngodi ngay to go dije ti ki nje ra dije moy, na tuji ne kinga lane do ti ko kare, ninga inga ko jide ti ta kinga yo. Moy aw ki kate ta kaw par par, ne ki to soti goto.

27 Dane ka kin oo ta la Jaju. Be a, dan kosi dije ti, re ki rabi ki gidi Jaju ti, adi ta kibi lie.

28 MBata al mene ti a na: «Kin a re ta kibi lie par a m-adi a, rom a nga.»

29 Ninga taji naa ti noo par gin masi lie gangi, adi gar me rone ti taki rone nga ngata.

30 Loe ti noo, Jaju gar me angalne ti taki dogi tee rone ti. Be a, tal kamne gogi dan kosi je ti, daji-de a na: «Na a adi ta kibi lam a?»

31 *O nje ndo je lie ali-e ai na: «I wa igar maji kadi kosi je mborai-ni ki yo je ki ne je, a ital idaji a na: “Na adi-m bay a?”»

32 Na Jaju nay ki lo go lo ti ga gidine kadi n-oo dane a wa ki ra ne kin.

33 Bal ra dane ka kin ngay, adi dadi par par, mbata gar ne ki ra-e me rae ti. Be a, re osi nangi nja Jaju ti, al-e ta je ki rojeti pati ki to mee ti.

34 Na Jaju al-e a na: «NGonm, kadi-me lai aji. Aw ki lapiya, a kadi inga ro nga do moy ti lai.»

35 Loki Jaju a al ta ba bay ninga, dije madi ii me kay ti la Jayrusi, ki e ki bo do kay kaw-naa ti la Jipi je, rai ali Jayrusi ai na: «NGoni oy, itapi Nje ndo, al ngata.»

36 Loki Jaju oo ta kalde be ninga, use do ti al, a al ki bo ki do kay kaw-naa ti a na: «Adi bal rai al, adi mei par!»

37 Jaju dogi kadi dije awi sie, na iyə Piyar nim, Jaki nim, Ja ki ngoko Jaki nim par a adi awi sie.

38 Loki rai teei be la ki bo ki do kay kaw-naa ti ninga, Jaju oo dije ki isi singai sokito, isi noi je, uri wuy je.

39 Jaju ur me kay ti ninga, al-de a na: «Ra ban a dije singai do-naa ti sokito ki no be a? NGon oy al, na to bi kare.»

40 Dije ibai Jaju kogii. Be a, Jaju adi dije pati tee taga, ninga baw ngon nim, ko ngon nim, nje ndo je lie ki dani-e nim par a awi sie me kay ti ki ngon to ti.

41 Jaju uwə ji ngon, al-e a na: «Talita kumi!»* Adi kor me na: «NGon ki dane, m-ali m-a na, i taa!»

42 Taji naa ti noo, ngon ki dane i taa, njiyə, tado bale e dogi gide e joo. Ne ki Jaju ra kin ati dije bal ki dum.

43 Lo kin ti, Jaju daji-de kadi ali ta ne ki ra ne kin daw madi al. Ninga, al-de

* 5:41 Talita kumi: e ta arame ki Jipi je isi ali to dokagilo ti la Jaju.

kadi adi ne kuso ngon ki dane ka kin uso.

6

*Dije ki Najarati ti taai me Jaju al
(Mt 13.53-58; Lk 4.16-30)*

¹ Jaju i loe ti noo, aw be bo ti ki togi ti*, naa ti ki nje ndo je lane.

² Loki ndo ta ka lə *Jipi je asi ningə, Jaju ilə ngirə ndo dije ne me kay kawnaa ti lə Jipi je. Dije ngay ki oi ne ndo lie, ne ndo kin ati-de bal, adi əli əi nə: «Dəw kam, ingə ne ndo kin ra ə? Ə nə ə ade gosi ta ki ati bal be kin ə? Togi ki ra-n ne kaji je ki ati bal be kin ingə ra ə?»

³ Ma nje kijə kagi wa ka am wa? E ngon lə Mari al a? Jaki je, ki Jose je, ki Judi je, ki Simo je, əi ngakoe je al a? Taa, konane je ka isi saje ne to al a?» Ta ki daji kin ogi-de kadi adi mede Jaju.

⁴ Be ə, Jaju əl-de ə nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti ba, e me be koje ti, ki dan noje je ti, ki me kay ti lie ə dije a kidi-e ti.»

⁵ Lo kadi Jaju ra ne kaji ki ati bal me be ti ki Najarati ti goto, nə ində jine də nje moy je ti ki nə je gandi gandi par, adi-de ingəi rə nga.

⁶ NDəji Jaju ngay ki mbata mbati ki mbati kadi-e mede.

Jaju ilə nje ndo je lane ki dogi gide e joo

(Mt 9.35; 10.1, 5-14; Lk 9.1-6)

Jaju njiyə ki ngan be je ki gugi də Najarati, ndo dije ne.

⁷ Ningə, Jaju bar nje ndo je lane ki dogi gide e joo, ə ilə-de joo joo. Adi-de togi də ndil je ti ki majal to.

⁸ Jaju ndrə mbide kadi uni ne kare mbata də rəbi al, nə gəl kare ba par. Əl-de ə nə: «A uni ne kuso al nim, bal al nim, taa a bigiri la me kulə də bədisi ti al nim to.

⁹ Iləi sa njasi ti, ə awi ki kibi kare ba.»

¹⁰ Kin ə uri me kay ti madi, ə uwə səsi rəne ti ə, isi ti ratata ndə kawsi ti.

¹¹ Ə re lo madi ti, ə dije mbati kuwəi səsi ki rəde ti, ə se mbati koo də ta ləsi, loki isi teji me be ti kin ki taga ningə,

indəi bu ki njasi ti kə†, mba kadi to tə ne ndəji ndude.

¹² *Nje ndo je awi iləi mbe Poy Ta ki Maji mba kadi dije iyəi kalde ki majal kə.

¹³ Tuwəi ndil je ki majal ngay taa uri yibi də nje moy je ti ngay adi ingəi rə nga to.

Koy Ja Batisi

(Mt 14.1-12; Lk 9.1-6)

¹⁴ NGar *Erodi oo ta lə Jaju, tadə təba lie asi lo je naki naki. Dije ki nə je əi nə: «Ja Batisi i taa dan nje koy je ti. Gine kin ə aw-n ki togi mba ra-n ne je ki ati bal bal.»

¹⁵ Nje ki nungi əli əi nə: «E Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti.» Nje ki nə je bəy əli əi nə: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti tə nje ki rəi kəte kin be to.»

¹⁶ Loki Erodi oo ta kin ningə, əl ə nə: «E Ja ki ndə ki madi gangi dəe ka ə i lo koy ti.»

¹⁷ Erodi əl be, tadə ndə ki adi uwəi Ja, dəəi-e ki sən, iləi-e dangay ti, mbata lə Erodiyadi, ki ne ngokoe Pilipi, ki tae nene ti,

¹⁸ ə Ja əl-e ta də ti ə nə: «E go ti al kadi itaa ne ngokoi, nei ti*.»

¹⁹ Wongi ra Erodiyadi də Ja ti ngay, adi sangi rəbi təl-e, nə asi təl-e al.

²⁰ Tadə Erodi bal Ja, gər kadi e dəw ki nje ra ne ki dana, taa e dəw ki ay njay to. Be ə, Erodi ngəm-e-n maji. Loki Erodi oo ta kəl Ja ningə, ta kin uwe ki ta, nə be ka, Erodi ge koo ta kəl Ja par par.

²¹ NDə ki maji ki Erodiyadi isi sangi kəte kəte ka re nga. Adi e ndə rənəl koji Erodi, ə Erodi adi rai ne kuso. Ningə ndəe ti kin, Erodi bar ki bo je lane nim, bar nje kun də nje rə je lane nim, taa bar nje təba je ki dənangi Galile ti to.

²² Dəkagilo kuso ne ti, ngon lə Erodiyadi ki dane, ur kay gode ti, ndam. Ndam lə ngon ki dane kin nəl Erodi ngay, taa nəl dije ki bar-de lo ne kuso ti ngay to, adi ngar əl ngon ki dane ka kin ə nə: «təji-m ne ki mei ge par ə m-a m-adi.»

* **6:1** Be ki Jaju togi ti e Najarati, dənangi ti ki Galile. † **6:11** Ta lə kində bu ki nja ti kə ba, igoi Mt 10.14 ki ta ki də ti ki e gin ti nangi. ✨ **6:18** Ləbətiki 18.16; 20.21

23 Erodi aw biti un ndune ki kibi rɔ ade ə nə: «Nɛ je pəti ki idəji-m, ə m-a m-adi. Re e dəbi kɔʒe ləm ka a ingə.»

24 NGon ki dāne tɛɛ aw taga, aw dəji kone ə nə: «E ri ə kadi m-dəje ə?» Ə kɔe əl-e ə nə: «ɪdə-je dɔ Jə Batisi.»

25 NGon ki dāne təl langisi ba aw rɔ ngar ti əl-e ə nə: «Təki j-a-n taji-naa ti ne wa kin, kadi adi-m dɔ Jə Batisi me supira ti.»

26 Me ngar tuji ɔji-n dɔ nɛ ki ngon ki dāne dəje kin, nə lo kadi ɔge goto ki mbata kun mindi ki un, taa ki mbata dije ki ɓar-de lo nɛ kuso ti tɔ kin.

27 Be ə, taji-naa ti nɔɔ, ngar un ndune adi asigar kare ki nje ngəm-e kadi aw kəy dangay ti gangi dɔ Jə re-n.

28 Asigar aw gangi dɔ Jə me supira ti, re-n adi ngon ki dāne, ningə ngon ki dāne ka kin təl-n adi kone.

29 Loki njé ndo je lə Jə oi poye ningə, rəi uni nɛne awi dibi.

Jəju adi nɛ kuso dingəm je dibi mi usoi

(Mt 14.13-21; Lk 9.10-17; Jə 6.1-15)

30 Loki njé kaw kilə je təli lo kilə je ti ləde ningə, kawinaa rɔ Jəju ti, ɔri-e poy nɛ je ki rai ki nɛ je ki nɛ je ki ndoi dije adi-e oo.

31 Kosi dije ngay awi nim, təli nim adi lo kadi njé ndo je ingəi ngon dəkagilo ndi be kadi usoi nɛ ka goto. Be ə, Jəju əl-de ə nə: «frəi adi j-awi lo ki dije gotoi ti mba kadi ɔri kəɔ ndəy.»

32 Be ə, ali me to ti mba kaw kəsi rɔde ngərəngi, lo ki dije gotoi ti.

33 Dije ngay ooi-de lo kawde ti, ə gəri-de ɓəti tɔ. Dije ij be bo je ti ki dangi dangi, ayi-naa ki njade bur bur awi kəte, lo ki Jəju ki njé ndo je isi awi ti.

34 Loki Jəju ur nangi me to ti ningə, oo kosi dije ngay. Loki oo-de, oo kəmto-ndoo ləde, tadɔ ai tə bati je ki nje kul-de goto be. E be ə, Jəju un dəkagilo ngay ndo-n-de nɛ.

35 Loki kadi yəti rɔne ki bəlme taa njé ndo je ɔti ki rɔ Jəju ti əli-e əi nə: «Lo ki j-ai me ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti, ningə kadi isi ur tɔ.

36 Maji kadi ituwə dije kam adi awi ki lo ndər je ti, ki ngan ɓe je ti, ndogi nɛ kuso usoi.»

37 Nə Jəju təl əl-de ə nə: «Səi je wa adi-de nɛ usoi.» Ningə, njé ndo je dəji-e əi nə: «Kadi j-aw ji ndogi mapa asi silə ɓu joo‡ j-adi-de usoi wa?»

38 Jəju təl əl-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə? Awi dan dije ooi.» Loki awi dan dije ti, dəji ningə, təli əli-e əi nə: «Mapa e mi, ə kanji joo tɔ.»

39 Jəju un ndune adi-de kadi adi dije isi nangi ki kute kute dɔ wale ti ki mbəl.

40 Be ə, dije uwəi-naa ɓu ɓu je, kuti mi kuti mi je, ə isi nangi ki bare bare.

41 Jəju ɔy mapa ki mi ki kanji ki joo, un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi dɔ nɛ kuso kin. Go ti, Jəju uwə mapa je ka kin gangi naa ti ə adi njé ndo je kadi ləbi kosi dije. Kanji je ki joo ka, Jəju ləbi dije pəti tɔ.

42 Dije pəti usoi nɛ ndani maji.

43 Ningə, njé ndo je ɔyi gindi mapa je, ki kanji je ki nay, kare dɔgi gide e joo ɓəy.

44 Dije ki usoi nɛ kin asi dingəm je dibi mi.

Jəju njiyə dɔ man ti

(Mt 14.22-33; Jə 6.16-21)

45 NDəy ba go ti, Jəju ɔsi njé ndo je ləne kadi ali me to ti, awi gidi ba ti kəte nɔne ti, ki kaw ki ɓe bo Bətisayda ti nu. Ningə dəkagilo ti kin, e a tuwə kosi je kadi awi.

46 Loki Jəju adi-de awi ningə, ɔti aw dɔ mbal ti mba kəl ta ki Luwə.

47 Loki lo ndul ngata ningə, to e dan bati, ə Jəju e ki karne ba ə nay nangi gogi.

48 Jəju oo kadi njé ndo je ləne ingəi kɔ ngay lo kəsi to ti, tadɔ nəl ilə, sur to ki gogi gogi, adi pungi ba ra-de majal. Dan lo ti ɓa, Jəju j a njiyə dɔ man ti, isi aw ki rɔde ti, ningə ge kadi n-də tade ɓəy.

49 Ə loki ooi-e a njiyə dɔ man ti ningə, ooi kadi e muwə dəw yo, adi uri kəl.

‡ 6:37 Silə kare, dəkagilo ti lə Jəju, e la ki lo ra kilə ndɔ ti ndo kare. Adi silə ɓu joo e la ki lo ra kilə ndɔ ti ndo ɓu joo.

50 Əi je wa pəti ooi-e, adi ɓəl rade ngay. Nə kalangi ba, Jəju əl-de ə nə: «Adi mesi osi nangi nə e mi, ə iɓəli al!»

51 Jəju al gode ti me to ti ningə, gin nəl gangi. Ne je kin əti-de ɓəl ngay.

52 Tadɔ ki rɔjeti, njé ndo je gəri kəm ne ki Jəju ra ɔji dɔ mapa kin al, ki mba me nga ləde.

Jəju adi rɔ nga njé moy je dɔnangi Gənəjarəti ti

(Mt 14.34-36)

53 Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi ba gangi ningə, tɛɛi dɔnangi Gənəjarəti ti, indəi to ləde nangi.

54 Loki uri nangi taa par ə, dije gəri Jəju;

55 adi ayi-naa ngədi asi ɓe je ki dɔnangi Gənəjarəti ti naki, naki. Dije iləi rɔde, ɔyi njé moy je ləde me ne koti njé moy je ti, rəi səde rɔ Jəju ti.

56 Lo je pəti ki aw ti, ngan ɓe je, ki ɓe bo je, ki lo ndɔr je, dije rəi ki njé moy je ɓuki-de ta mbalo ti, ə nqi dɔ Jəju ti kadi iyə njé moy je adi ɔdi ta kibi lie par ə a ingəi rɔ nga. Ningə, njé ki ɔdi ta kibi lie, ingəi rɔ nga tɔ.

7

Jəju ki ne jibəl ɓe

(Mt 15.1-9)

1 *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je madi ii Jorijaləm ti, kawinaa dɔ Jəju ti.

2 Ningə ooi kadi njé ndo je lie ki madi je usoi ne ki jide ki yoro, ki kanji togi ki go jibəl rae ti.

3 NGa ningə təkɔ rɔjeti, Parisi je əi ki *Jipi je ba pəti, a usoi ne ki kanji kadi a togi jide kadi ay njay al. Adi e kində kəm go ne jibəl ɓe ti lə kade je.

4 Be tɔ ə, re təli suki ti ningə, a ndogi man rɔde suki suki ɓəy taa a usoi ne. Awi ki ne jibəl ɓe je ki rangi ngay ki indəi kənde go ti ɓəy tɔ togi ne kay man je ki ngo je ki ngoo ningə-kasi je, ki go rəbi ra-e ti.

5 Parisi je ki njé ndo ndu-kun je daji Jəju əi nə: «Mba ri ə njé ndo je ləi təli rɔde go ne jibəl ɓe ti lə kaje je al ə? Usoi

ne ki jide ki yoro ki kanji togi kin me nə ri ə?»

6 Jəju ilə-de ti ə nə: «Ta ki Luwə əl ki ta nje kəl ta ki tane ti Ejay dəsi ti e ta ki rɔjeti. Səi njé kədi kəm dije, tadɔ Luwə adi Ejay ndangi ə nə:

«Gin dije kin ɔsi gonm ki nda tade kare,

Nə mede e say səm.

7 Tɔji ki isi iləi dɔm ti, ndae goto,

Tadɔ ne ndo je ki isi ndoi dije ka,

E kəm-kədi ki j rɔ dije ti tɔ.»*

8 Jəju əl-de ə nə: «Iyəi ndu-kun lə Luwə dəbi kare, ə itəli rəsi go ne jibəl ɓe ti lə dije yo.»

9 Ningə, Jəju əl ɓəy ə nə: «To rəsi al kadi iyəi go ndu-kun lə Luwə kalangi ba mba kadi ingəmi go ne jibəl ɓe ləsi!

10 Təkɔ rɔjeti, *Moji ə nə: «ɔsi gon bawi ki koi.» Taa əl ɓəy ə nə: «Dəw ki taji bawne ə se kone asi ta koy.»*

11 Nə səi, əli əi nə: «Re dəw madi əl bawne ə se kone ə nə: «Ne maji je ki re m-a m-ɔsi-n sɔli ə e kərɓə,» adi e kadi-kare lə Luwə.»

12 E kin ɔji kadi uti ta rəbi kadi dəw madi ra ne ɔsi-n sɔl bawne ə se kone.

13 Igqi tuji ki isi tuji ta lə Luwə ki ne jibəl ɓe ləsi, ki isi indoi dije ki kəte kəte kin oi! Taa ne je ki rangi ki toi be ngay ki isi rai e nqɔ ɓəy.»

Ne je ki a ra dəw adi ay njay al ta kəm Luwə ti

(Mt 15.10-20)

14 Go ti ningə, Jəju ɓar kosi dije ki rɔne ti ɓəy ə əl-de ə nə: «Səi pəti, uri mbisi maji oi ta ləm, ə kadi igəri mee tɔ.»

15 Ne madi ki j taga aw me dəw ti, ki a təl-e ne ki to nje ti goto. Nə ne ki j me dəw ti ə a təl dəw ne ki to nje ti.

16 [Re dəw madi aw ki mbine kadi oo-n dɔ ta ningə, kadi oo.]

17 Loki Jəju iyə kosi dije, ə təl aw me kəy ti ningə, njé ndo je lie daji-e kadi ɔr-de gin kuji ta ka kin.

18 Jəju əl-de ə nə: «Adi səi je wa ka igəri ne al tɔ a? Igəri me ta ki m-ge kəl kin al a? Ne pəti ki j taga ki aw me dəw ti, ne kare ki a təl-e ki nje ti goto.

19 Təki rəjeti, ne je kin pəti awi ngame ti al, nə awi kanda e ti yo, ba go ti, tēēi kə.» Ta lə Jəju kin təji kadi ne kuso je pəti əi ki kay njay.

20 Ningə Jəju əl-de bəy ə nə: «Nə ki i me dəw ti ə e ne ki nje təl dəw ne ki to nje ti.

21 E me dəw ti kəy, e ngame dəw ti ə, mər ta je ki majal isi tēē ti, ki kaya ki ra, ki bogi, ki təl-naa,

22 ki kuwə marim, ki ra kəm-nda ne, ki me ndul, ki kədi-naa, ki ne ra ki go rəbe ti al, ki kəji rə, taa kilə ra je ki to mbə tə.

23 Nə je kin pəti i me dəw ti, ningə əi ə təli-e ne ki to nje ti.»

Dəne ki mba adi mene Jəju (Mt 15.21-28)

24 Jəju i loe ti noq ningə, aw dənangi ti ki Tir. Aw ur me kəy ti madi, ge kadi dije gəri gone al, nə loe goto.

25 Təki rəjeti, re wa ki Jəju re tēē bəy par ə, dəne madi ki ndil ki majal isi adi kə ngone ki dəne oo ta lie, ə ay re osi nangi njae ti.

26 E dəne ki e Jipi al, be koje e Pənəsi, dənangi Siri ti. No ki də Jəju ti kadi tuwə ndil ki majal ki isi adi kə ngonne kin kə.

27 Nə Jəju əl-e ə nə: «Iyə adi ngan je ki me kəy ti usoi asi-de bəy taa. Tado e go ti al kadi dəw un ne kuso lə ngan je, ilə adi ngan bisi je.»

28 Ə dəne ka kin ilə ti ə nə: «E rəjeti Babe, nə ke ə, ngan bisi je ki ai gin tabilə ti, a usoi yongirə ne je ki tēē ta ngan je ti tosi nangi tə.»

29 Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ta kul ta ki tēē tai ti kin, əti aw be ləi, tado ndil ki majal tēē me ngoni ti ki dəne kə ngata.»

30 Dəne ka kin təl aw be ningə, ingə ngonne, to də tirə ti kare, mbata ndil ki majal ka kin tēē rəe ti kə.

Jəju adi nje mbi bəy oo ta

31 Jəju i dənangi Tir, gangi Sido, ningə ində dənangi be bo je ki dəgi gangi bəy taa re tēē ta ba Galile ti.

32 Dije rəi ki dīgəm kare ki mbie bəy, ki lo kəl ta to rəe, rə Jəju ti, dəji-e kadi ində jine dəe ti, kadi ingə rə nga.

33 Jəju ər-e ki kare ba aw sie say ki kosi dije. Loki tilə ngan jine je mbi nje moy ti ningə, tibi man tane ədi-n ndon dīgəm ka kin.

34 Go ti ningə, Jəju un kəmne ki dərə ti, ilə kəə puu, ə əl ə nə: «Epata» (kər me ta kin nə: imbuti).

35 Taji naa ti noq par ə mbi dīgəm ka kin mbuti, ə ndone tuti adi əl ta ay njay njay.

36 Jəju ndər mbi dije ki oy ne kin kadi dəw əl tae kəte adi dəw ki rangi oo al. Loki ndər mbide ki nja naa ti naa ti kadi dəw ər poy ne kin al ningə, kadi be bəy ə dije əri poy ne rae ki kəte kəte.

37 Nə ra Jəju əti kosi dije bəl ngay adi əli əi nə: «Nə rae je pəti maji: Ra njé je ki mbide bəy adi ooi də ta, taa ra mbiki je adi əli ta tə.»

8

Jəju adi ne kuso dije dibi sə (Mt 15.32-39)

1 Me ndə je ti kin, kosi dije ngay kawinaa təki rangi bəy də Jəju ti. Ningə, ne ki kadi usoi goto. Be ə Jəju bar njé ndo je ləne əl-de ə nə:

2 «M-o kəm-to-ndoo lə kosi dije kin, tado ndə mitə bone ə əi səm naa ti, ningə ne ki kadi usoi goto.

3 Re m-tuwə-de madi awi be ki mede ki bo ba ə, bo a taa təgide rəbə, tado njé ki madi dande ti i say ə rəi.»

4 *NJé ndo je lie təli əli-e əi nə: «J-a j-ingə mapa ra dilə lo ti ne, ə a usoi asi-de ə?»

5 Jəju dəji-de ə nə: «Mapa ki jisi ti e ban ə?» Ə əli-e əi nə: «Mapa e siri.»

6 Go ti ningə, Jəju əl kosi dije kadi isi nangi. Jy mapa ki siri ka kin jine ti, ra oyo Luwə də ti ningə, gangi naa ti, ə adi njé ndo je ləne, kadi adi kosi dije. Be ə, njé ndo je taai ləbi kosi dije tə.

7 Awi ki ngan kanji je jide ti tə. Jəju ra oyo Luwə də ti ə adi njé ndo je ləne kadi ləbi dije tə.

8 Dije usoi ne ndani, adi, njé ndo je kawu ginde je ki nay, kare siri.

9 Dije ki usoi ne, asi dibi sə. Go ti ningə, Jəju iyə-de adi awi.

10 Kalangi ba go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ali me to ti, awi dənangi Dalmanuta ti.

*Parisi je daji ne kəji Jəju
(Mt 16.1-4)*

11 *Parisi je jii nɔo rəi ningə, iləi ngirə naji ta ti ki Jəju, ɓa daji-e kadi ra ne kəji madi ki j dora ti adi-de n-ooi. Daji-e be tə kulə ki kiyə mba kuwə-n dəw.

12 Jəju ilə mene puu, ə əl-de ə nə: «MBarı ə dije ki dəkagilo ti ki ɓone daji mba kadi n-ooi ne kəji ki əti ɓəl ə? Təki rəjeti, adi m-əl səsi madi oi, ne kəji madi ki kadi dəw a ra ki mbata ləde goto.»

13 Be ə, Jəju iyə-de, ə al me to ti mba kaw dam ba ti ki kare.

*Əm lə Parisi je nim, əm lə Erodi nim
(Mt 16.5-12)*

14 Me njé ndo je oy dɔ mapa ti ki kadi ɔyi. E ki jide ti ki isi me to ti e kare ba par.

15 Jəju ndəji-de, ə əl-de ə nə: «Oi maji! Adi kəmsi ədi dɔ rəsi ti, ɔji-n dɔ əm lə *Parisi je, ki əm lə Erodi*.»

16 *NJé ndo je naji-naa ta dande ti əi nə: «Jəju əl be tado ji rəi ki mapa al!»

17 Jəju gər ta ki mede ti, adi əl-de ə nə: «MBarı ə isi naji-naa ta dansi ti dɔ mapa ti ki ɔyi al ə? Igəri me ne je al ka ɓəy a? Kəmsi tɛɛ dɔ ne je ti madi al ka ɓəy a? Səi dije ki ku dəsi goto a?»

18 Kəmsi to mba kadi oi lo al a? Rai mbisi kadi oi dɔ ta al a? Mesi ole dɔ ti al a?»

19 NDɔ ki m-ləbi mapa mi, dɪngəm je dibi mi kin, gɪndi mapa ki nay, ɔyi kare ban ə?» Ningə əli əi nə: «J-ɔy kare dɔgi gide e joo.»

20 «NGa ndɔ ki, m-ləbi mapa siri dɪngəm je dibi sɔ kin, gɪnde je ki nay, ndɔ ki ɔyi kare ban ə?» Ningə əli-e əi nə: «J-ɔy kare siri.»

21 Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Igəri al ɓəy a?»

*Jəju adi nje kəm tɔ kare oo lo me ɓe ti
ki Bəti sayda*

22 Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi tɛɛi me ɓe ti ki Bəti sayda ti ningə, dije

rəi ki nje kəm tɔ kare rɔ Jəju ti. Dije ka kin nɔi dɔ Jəju ti kadi ɔde.

23 Jəju uwə ji nje kəm tɔ ka kin, ə aw sie gidı ɓe ti. Loki yom kəme ki man tane ningə, ində jine dɔe ti ə daje ə nə: «O ne madi a?»

24 Nje kəm tɔ go lo ningə ə nə: «M-o dije, nə to ə toi tɔ kagi je ə a njiyai be.»

25 Jəju təl ində jine dɔ kəme ti nja kare ɓəy adi oo lo ay njay njay ngata. Ingə rɔ nga, ta oo ne je pəti ay njay njay tɔ.

26 Go ti ningə, Jəju iyə adi aw ɓe ləne, ə əl-e ə nə: «Oti təl kaw me ɓe ti kin gogi.»

*Piyər gər kadi Jəju e Kirisi, ki MBəti lə
Luwə*

(Mt 8.13-20; Lk 9.18-21)

27 Jəju ɔti loe ti nɔo ningə, awi ki njé ndo je ləne ngan ɓe je ti ki gidı Səjare ti, ki Piliipi. Loki əi dɔ rəbi ti, Jəju daji-de ə nə: «Dije isi əli ta ki dəm ti təkı mi na ə?»

28 Ə njé ndo je əli-e əi nə: «Dije madi əi nə j Jə Bəti; njé ki nungi əi nə j nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangı ɓəy əi nə j ki kare dan njé kəl ta je ki ta Luwə ti.»

29 Ningə, Jəju təl re daji-de əi je wa ə nə: «NGa səi wa ki dəsi, əli əi nə mi na ə?» Ə Piyər ile ti ə nə: «J Kirisi, ki Luwə mbəte.»

30 Jəju ndəji-de ki tɔgine kadi əli ta kin kəte kadi dəw ki rangı oo al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti

(Mt 16.21-28; Lk 9.22-27)

31 Go ta je ti kin ningə, Jəju ilə ngirə kadi ndo-de təkı ne *NGon dəw n-a ningə kɔ ngay. *NGatɔgi je lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je a mbati-ne. Dije a tɔli-ne, nə ndɔ ki kɔ mitə lə ndɔ koyne ɓa, n-a n-tɛɛ lo koy ti.

32 Əl-de ta je kin pəti ay njay. Piyər ɔr Jəju aw sie dəbi kare, ningə ilə ngirə kəl sie.

33 Nə Jəju təl rəne, go njé ndo je ləne ningə ndangi Piyər ki tɔgine ngay ə nə: «Təl gogi *Sata, ɔr rəi kɔ gom ti! tado mər ta ləi e mər ta ki j rɔ Luwə ti al, nə e mər ta lə dije.»

* 8:15 Əm lə Parisi je e ne ndo ləde ki ngom, ningə əm lə Erodi e mbati kun me kadi Jəju tɔ.

³⁴ Go ti ningə, Jəju ɓar kosi dije ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rəne tə ne madi al, kadi e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom.

³⁵ Təki rəjeti, dəw ki ge kaji rəne ne wa dənangi ti ne a ti ta rəne. Nə dəw ki ti ta rəne ki mbata ləm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji, a aji rəne tə.

³⁶ Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, nə ndile tuji ə, maje to ra be ə?

³⁷ Ne madi ki dəw a adi ər-n to ndilne to noo a?

³⁸ Təki rəjeti, re rə dəw madi səl-e ki mbata ləm, ə se ki mbata ta ləm ta kəm dije ti ki njé ra kaya ki njé ra majal ki dəkagilo ti kin, mi NGon dəw m-a m-ra rəsəl dəe ti tə, ndəe ti ki m-a m-re-n me kəsi-gon ti lə Bawm, naa ti ki malayka je ki ayi njay.»

9

¹ Jəju əl-de ɓəy ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al ɓəy ə, a ooi kɔbe lə Luwə ki a re ki tɔgine kin.»

Jəju mbəl rəne (Mt 17.1-13; Lk 9.28-36)

² NDə mehe go ti ningə, Jəju ər Piyər nim, Jaki nim, taa Ja nim tə, ə al aw səde də mbal ti ki ngal, ki karde ba, say ki ndəge je. Loe ti kin noo, Jəju mbəl rəne ta kəmde ti.

³ Kibi je lie ndoləi kəy kəy, taa ndai nda ki dəw ki dənangi ti ne ki kadi a togi kibi adi nda be goto.

⁴ Ningə lo kin ti noo, Eli əi ki *Mojī teji ki rəde ti həy, a əli ta ki Jəju.

⁵ Ə Piyər un ta əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mitə: kare e yai, kare e ya Moji, ə ki kare e ya Eli tə.»

⁶ Piyər gər ta wa bangi ki kadi əl al, tadə əi ki madine je ki joo pu, ɓəl rade ngay.

⁷ Ningə, taji naa ti noo, kil ndi j səbi dəde liti. Ndu ta madi teje me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm ki m-ndige ngay, ə oi ta lie.»

⁸ Ki kəm ki kində jipi, njé ndo je goi lo gə gidide, nə dəw kare ka ooi-e al. Jəju ki karne ba par ə ooi-e rəde ti.

⁹ Loki ij də mbal ti isi uri ki nangi ningə, Jəju ndəji-de kadi əri poy ne ki ra ne ə ooi kin dəw madi al, biti kadi ne *NGon dəw n-teje dan njé koy je ti.

¹⁰ *NJé ndo je təli rəde go ta ti ki Jəju əl-de, nə ke ə, gəri me ta ki nə: «Ki taa dan njé koy je ti kin» al, adi naji-naa ta də ti dande ti.

¹¹ Go ti, njé ndo je dəji-e əi nə: «MBarī ə, njé ndo ndu-kun je əi nə səbi kadi Eli re kəte taa ə?»

¹² Jəju ilə-de ti ə nə: «E ki rəjeti kadi Eli a re kəte ɓəy taa, mba kadi ra go ne je pəti adi asi-naa gogi. NGA ra ban ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə, səbi dəm mi NGon dəw ɓəy əi nə: “NGon dəw a ingə kɔ ngay, taa dije a kidi-e tə[☆]” ə?»

¹³ Təki rəjeti, adi m-əl səsi madi oi, Eli re, ə dije rai sie ne ki mede ge, təki ndangi me makitibi ti səbi-n dəe.»

Jəju nga ngon ki ndil ki majal ade kɔ (Mt 17.14-21; Lk 9.37-43)

¹⁴ Loki təli rəi rə ndəgi njé ndo je ti ningə, oi kosi dije iləi-naa gəi dəde wuki, ningə njé ndo ndu-kun je ə isi naji-naa ta ti səde tə.

¹⁵ Loki kosi dije ooi Jəju ningə, ndəji-de ngay, adi ayi-naa bur bur ki rəe ti, uwəi jie rai-e lapiya.

¹⁶ Jəju dəji njé ndo je ləne ə nə: «Ta ri ə isi naji-naa ta də ti səde ə?»

¹⁷ Dəw madi kare dan kosi dije ti əl-e ə nə: «Nje ndo dije, m-re ki ngonm rəi ti, tadə e gin tɔgi ti lə ndil ki ra-e adi əl ta al.

¹⁸ Lo je pəti ki ndil kin j sie ti ningə, ige ile nangi, adi kulum tae ibə jugi jugi, ngə ngangine gururu gururu, ningə nda-je ray, ade to tə kagi be. Be ə, m-dəji njé ndo je ləi kadi tuwəi ndil ki majal kin dəe ti kə, nə asi tɔgi al.»

¹⁹ Lo kin ti, Jəju un ta əl njé ndo je ləne ə nə: «Səi dije ki dəkagilo ti ki ɓone ki səi njé me ngə je, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban ɓəy taa adi mesī ə? Kadi m-a m-əsi ginsi dəkagilo ban ɓəy taa ə? Irəi ki ngon rəm ti ne.»

☆ 9:12 Ejay 53.3; Pa je 22.7-18

20 Loki ræi ki ngon ræe ti ningə, taji naa ti noo wa ki ndil ki majal oo Jəju par ə, dadi ngon ka kin nangi nangi, ɓa man tae j kulum mbuki mbuki, ningə bi-e ile nangi, ade nduguru nangi.

21 Jəju daji Bawe ə nə: «Dəkagilo ki ra ti ə ne kin ilə sie ngire ə?» Ə Baw ngon ile ti ə nə: «Ilə ngire lo ki ngon to du ba ɓay.

22 Ningə, taa taa ndil ki majal kin, isi sur-e tile ki poro je, ki me man ti je, kadi təl-e, ə re asi ra ne madi ə, oo kəm-to-ndoo ləje, ira səje.»

23 Ə Jəju təl əl-e ə nə: «Re asi... kin əl be ki mba ri ə? Dəw ki adi mene, asi ra ne je pəti.»

24 Ta naa ti noo, baw ngon əl ta ki ndune ki bo ə nə: «M-adi mem, nə kadi-me ləm ə e ngay al, ə ira səm!»

25 Loki Jəju oo kadi kosi dije isi ayi-naa bur bur ki ræe ti ningə, ndangi ndil ki majal ə nə: «I ndil ki majal ki nje ɓay mbi dije ki nje kadi dije əli ta al, m-un ndum kadi itee rə ngon ti ki kə, ə ire gogi al ratata!»

26 NDil ki majal ka kin ur kəl, ra ngon adi dadi nangi nangi ki təgine ngay, ningə tee ræe ti kə. NGon təl to təkɪ oy be, adi dije pəti ki ooi ne ki ra ne, əli əi nə: «Oy ngata.»

27 Nə Jəju uwə ji ngon un-e ur-e taa.

28 Loki Jəju ur me kəy ti, ə njé ndo je lie isi sie ki karde ba, daji-e əi nə: «MBarɪ ə je j-asi kadi ji tuwə ndil ki majal kin al ə?»

29 Jəju təl əl-de ə nə: «Ko ndil je ki be kin, dəw a tuwə-de ki go rəbi kəl ta ki Luwə taa.»

Jəju təl əl ta ki də koyne ti ki kine lo koy ti ɓay

(Mt 17.22-23; Lk 9.43-45)

30 Əi, ətɪ loe ti noo ningə, indəi dənangi Galile gangi. Jəju ge kadi dəw madi gər gone al.

31 Tadə un dəkagilo mba kadi ndo-n ne njé ndo je ləne. Be ə əl-de ə nə: «A iləi-mi *mi NGon dəw ji dije ti kadi a təli-mi, ningə loki təli-mi oy ɓa, ndə ki kə mɪtə lə ndə koym ə, m-a m-j taa lo koy ti.»

32 *NJé ndo je gəri me ta lie kin al, ningə ɓəli kadi daji-e ta də ti tə.

Jəju un ta lə ngan je ki du ndo-n ne njé ndo je ləne

(Mt 18.1-5; Lk 9.46-48)

33 Loki ræi tee me ɓe ti ki Kapərnayim, ə uri me kəy ti ningə, Jəju un ta daji-de ə nə: «Ta ri ə kəte isi naji-naa ta də ti də rəbi ti ə?»

34 Nə təli isi kekeke, tadə, də rəbi ti, naji-naa ta, kadi n-gəri se nə ə e ki bo wa?

35 Jəju isi nangi, ningə ɓar njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo, əl-de ə nə: «Re dəw madi ge kadi n-e dəw ki dəsəy ningə, maji kadi təl rəne dəw ki dəɓəy ti nim, nje ra kilə ɓəə kadi ndəge je pəti nim tə.»

36 Go ti, Jəju un ngon ki du, ur-e dande ti, ə loki ore rəne ti ɓa, əl-de ə nə:

37 «Re dəw madi uwə ngon ki be kin rəne ti me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m rəne ti. Ningə, dəw ki uwə-m ki rəne ti, e mi ə uwə-m ki rəne ti al, nə e nje kilə-m ə uwe ki rəne ti.»

Dəw ki e nje kəsi-m ta al e dəw ləm

(Lk 9.49-50)

38 Ja əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, j-o dəw madi ki a tuwə ndil je ki majal me təi ti, ə ji ndigɪ kadi j-əge də ra ne kin, tadə e njiyə səje goi ti al.»

39 Jəju ilə-de ti ə nə: «Oti kadi əgi-e də, tadə dəw kare ki a ra ne ki ətɪ ɓəl me təm ti ki kadi a təl kalangi ba əl ta ki majal dəm ti goto.

40 Təkɪ rəjeti, dəw ki əsi-je ta al e dəw ləje.

41 Taa re dəw madi adi səi man kəy me ngon kal man ti par, mbata ke ki səi dije lə Kirisi ka, dəwe kin, təkɪ rəjeti, adi m-əl səsi, a nal ne kigə go ji ləne al.

NDəji-naa də majal ti

(Mt 18.6-9; Lk 17.1-2)

42 «Kin ə təkɪ dəw madi ra adi ki kare dan njé ki du ti ki adi-mi mede, osi me majal ti ə, e soti ngay ɓəy mbata ti lie kadi dəɓi mbal ki bo ngay minde ti, ə iləi-e me ba ti.

43 Kin ə jii kare rai adi osi me majal ti ə, igange ile kə. Tadə, e soti kadi ingə kaji ki jii ki kare, itə kadi ingəm jii je

joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su, me por ti ki a oy al ratata kin. [

44] *

45 Kin ə njai kare rai adi osi me majal ti ə, igange ile kə. Tadə, e soti kadi ingə kaji ki njai ki kare, itə kadi ingəm njai je joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su. [

46]

47 Kin ə kəmi kare rai adi osi me majal ti ə, ər-e ile kə. Tadə, e soti kadi ur kəbe ti lə Luwə ki kəmi ki kare, itə kadi ingəm kəmi joo pu, ə iləi-ni me por ti lə su.

48 Loki kode je ki me ti oyi al, taa por ki səm ti ka oy al ratata tə.

49 Təki rəjeti, dəw ki ra ka por kə je a ra-e adi ay njay, təki kati a ra-n ne kuso adi nəl be.

50 Kati e ne ki maji, nə loki nələ goto ə, ri ə a rai kadi a təl nəl gogi ə? Ne ki kadi dəw a ra-n goto. Ningə maji kadi itəji hal ki maji ki rə-naa ti, ə isi ki naa ki lapiya dansi ti.»

10

Ta ki də gangi-naa ti lə dāne ki dingəm

(Mt 19.1-9; Lk 16.18)

1 Jəju i loe ti noq, aw dənangi Jude ti, gidi ba Jurde ti. Kosi dije kawinaa gəi gide wuki bəy. Ki go jibəl ra-e ti lə Jəju, ilə ngirə ndo-de ne.

2 *Parisi je ətə rəi rə Jəju ti, ningə kadi tə iyəi kulə uwəi-e-n me ta ti, dəji-e əi nə: «NDu-kun adi ta rəbi kadi dingəm tuwə-n nene ə se adi ta rəbi al ə?»

3 Jəju dəji-de ə nə: «NDu-kun ri ə *Mojə adi səi də ti ə?»

4 Əi təli əli-e əi nə: «Mojə adi ta rəbi kadi dingəm tuwə nene, nə ke ə, kadi ade makitibi gangi-naa jie ti*.»

5 Ə Jəju təl əl-de ə nə: «E ki mbata me ngə ləsi ə Mojə ndangi-n ndu-kun kin adi səsi.

6 Nə lo kilə ngirə kində ne je ti, Luwə ra dingəm əi ki dāne.

7 E be ə, dingəm a iyə kone je ki bawne je, ə a tiyəi-naa ki nene,

8 kadi təli darə ki kare. Lo kin ti, a əi joo al ngata, nə a əi darə ki kare ba.*

9 Ningə ne ki Luwə də naa ti, maji kadi dəw gangi naa ti al.»

10 Loki təli rəi bə, njé ndo je lie dəji-e ta də ti bəy.

11 Ə Jəju əl-de ə nə: «Re dəw tuwə nene, ə taa dāne ki rangi ə, dəwe kin təl nje kuwə marim, tadə nee ki kətə isi noq bəy.

12 A re e dāne ə mbati ngawne ə taa dingəm ki rangi ka, e nje kuwə marim tə.»

Jəju njangi də ngan je ki du

(Mt 19.13-15; Lk 18.15-17)

13 Dije rəi ki ngan je ki du rə Jəju ti kadi njangi dədə, nə njé ndo je kəli səde.

14 Loki Jəju oo kilə ra njé ndo je ləne ningə, nəl-e al adi əl-de ə nə: «Iyəi ngan je ki du adi rəi rəm ti, oti kadi əgi-de ta rəbi, tadə kəbe lə Luwə e yə dije ki toi tə ngan je ki du be.

15 Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki ndigi kadi Luwə q bə dəe ti tə ngon ki du be al, a ur kəbe ti lə Luwə al ratata.»

16 Go ti, Jəju uwə ngan je ki du ka kin ki rəne ti, ində jine dədə ti, njangi dədə.

Ta lə Jəju əi ki dəw ki nje ne kingə

(Mt 19.16-30; Lk 18.18-30)

17 Loki Jəju ətə osi də rəbi ti ningə, dingəm madi kare ay re osi nangi njae ti, ningə dəje ə nə: «Nje ndo ki maji, e ri ə m-a m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ki a to biti ki noq ti ə?»

18 Jəju əl-e ə nə: «Mba ri ə ibar-m dəw ki maji ə? Dəw kare ki maji goto, nə Luwə ki karne ba par ə e dəw ki maji.

19 I igər ndu-kun je lə Luwə ki ə nə: «A təl dəw al, a uwə marim al, a bogi al, a ma naji ki ngom də madi ti al, a ra ne ki majal ki dəw madi al, ətə gon bawə əi ki kəi kin maji.»*

20 Dingəm ka kin əl-e ə nə: «Nje ndo, ne je kin pəti m-təl rəm go ti dəkagilo kilə ngirə basam ti nu.»

21 Jəju gə dingəm ka kin ki rənəl, ningə əl-e ə nə: «Ne kare be ə nayi kadi

* 9:44 Bar ta ki joo kin, dije madi əli təki goto me makitibi je ti ki njé ndange ki kətə ndangi. * 10:4 Dətarənom 24.1 * 10:8 Kilə ngirə ne je 1.27; 2.24 * 10:19 Teq ki taga 20.12-16; Dətarənom 5.16-20

ira. Aw, igati ki ne maji je lai pæti, adi lae njé ndoo je, ba a aw ki ne kingə ngay me dora ti, ə ire un gom.»

²² Nə loki dingəm ka kin oo ta je kin ningə, kəme il kiriri, ə ɔti aw ki rənəl al, tado e dəw ki aw ki ne kingə ngay.

²³ Jəju gə njé ndo je ləne ki gəi gide, ningə əl-de ə nə: «A e ne ki ngə ngay rə njé ne kingə je ti kadi uri me beko ti lə Luwə!»

²⁴ Ta lə Jəju kin ndəji-de, nə Jəju a do ti gərərə ba ə nə: «NGanm je, e ne ki ngə ngay kadi dəw ur me beko ti lə Luwə.»

²⁵ E ne ki ngə ngay kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a ngə ngay itə e kin bəy kadi nje ne kingə ur me beko ti lə Luwə.»

²⁶ Ta kin əti-de bəl do made ti bəy, adi dəji-naa dande ti əi nə: «NGa kin ə e be ningə, nə ə asi kadi ingə kaji ə?»

²⁷ Jəju ində manjide ba, ningə əl-de ə nə: «Ki rə dije ti ba, dəw ki asi goto, nə ki rə Luwə ti ba, ne ki dum-e goto, tado asi ra ne je pæti.»

²⁸ Ə Piyər ilə rəne əl-e ə nə: «NGa o je ki, j-iyə ne je ləje pæti kə, mba kadi j-un-n goi kin.»

²⁹ Jəju ile ti ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, re dəw madi, iyə kəy ləne, ki ngakone je, ki konane je, ki kone, ki bawne, ki ngane je ə se dənangi ləne ki mbata ləm, ə se ki mbata Poy Ta ki Maji ningə,

³⁰ dəwe kin a ingə kəy je, ki ngakone je, ki konane je, ki kone je, ki ngane je, ki dənangi, nja bu do ti. A ingə ne je kin, naa ti ki kə dəkagilo ti ki bone, taa dəkagilo ti ki a re, a ingə kaji ki a to biti ki nə ti tə.

³¹ NGa ningə, dije ngay ki kəte, a təli njé ki gogi, ə njé ki gogi, a təli njé ki kəte tə.»

Jəju əl ta do koyne ti ki kine lo koy ti bəy

(Mt 20.17-19; Lk 18.31-34)

³² Jəju əi ki njé ndo je ləne əi do rəbi ti, isi awi ki Jorijaləm. Jəju njiyə node ti node ti. Lo kin ti, bəl ra njé ndo je lie ngay, taa njé njiyə gode ti ka bəl rade tə. Jəju təl bar njé ndo je ki dəgi gide e joo rəne ti, ningə ilə ngirə kadi əl-de ne je ki a ra-e Jorijaləm ti ə nə:

³³ «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm, ningə a iləi-mi *mi NGon dəw ji njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je ti. A gangi ta koy dəm ti, ningə go ti, a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al.

³⁴ A kogi dəm ti je, a tibi man tade dəm ti je, a tindəi-mi ki ndəy kabilya je, taa a təli-mi tə. Nə ndə ki kə mitə lə ndə koy m ba, m-a m-təe lo koy ti.»

Ne dəji lə Jaki əi ki Jə
(Mt 20.20-28)

³⁵ Go ta je ti kin ningə, Jaki əi ki Jə ki əi ngan lə Jəbəde, rəi rə Jəju ti bəsi, əli-e əi nə: «Nje ndo, ji ndigi kadi ira ne ki j-aw tə dəji kam adi-je.»

³⁶ Jəju dəji-de ə nə: «Ri ə igəi kadi m-ra madi səsi ə?»

³⁷ Ningə, təli əli-e əi nə: «Re indigi do ti səje ə, adi dəw kare isi do ji kəi ti, ə e ki nungə isi do ji gəli ti tə, loki a isi do kəbe ti ə dije a iləi təji dəi ti kin.»

³⁸ Jəju əl-de ə nə: «Təgəri me ne dəji ləsi kin al. A asi kadi ingəi kə ki m-aw tə m-ingə kam kare mindi wa? Taa, batəm ki to kə ngay ki m-aw tə m-ingə kam a ingəi kare tə wa?»

³⁹ Ba əli əi nə: «Oyo, j-a j-asi kare.» Ə Jəju əl-de ə nə: «Təki rəjeti, a asi kadi ingəi kə ki m-aw tə m-ingə kam kare, taa batəm ki to kə ngay ki m-aw tə m-ingə kam a ingəi kare tə.

⁴⁰ Nə ta ki əji do kisi do ji kom ti ə se do ji gəlm ti; e ta ləm kadi mi ə m-adi səsi al. Lo je kin to ki mba dije ki rai goe kəte nu ki mbata ləde.»

⁴¹ Lok i ndəgi njé ndo je ki dəgi ooi ta je kin ba, rəde ilə ngirə nəl-de al ki Jaki əi ki Jə.

⁴² Be ə, Jəju bar-de pæti ki rəne ti, əl-de ə nə: «Təgəri kadi njé je ki indəi-de tə njé kəbe do gin dije ti ki dangi dangi ki dənangi ti ne, isi tə jəgi do dije ti, adi-de kə, taa dije ki njé təba, qi be dəde ti bəy tə.

⁴³ Nə a e be dansi ti al. Re dəw madi dansi ti, ndigi kadi n-e ki bo ningə, kadi təl nje ra kilə ləsi pæti.

⁴⁴ Taa re dəw madi ndigi kadi n-e dəw ki do kəte dansi ti ningə, kadi təl bəə kilə ləsi pæti tə.

45 Tado mi *NGon daw m-re mba kadi dije rai kilə adi-mi al, nə kadi mi ə m-ra kilə m-adi-de nim, taa m-adi rom kadi m-taa-n kosi dije ngay m-ilə-de taa nim to.»

*Jəju tee kəm Bartime ki nje kəm to
(Mt 20.29-34; Lk 18.35-43)*

46 Jəju əi ki njé ndo je ləne rəi teei Jəriko ti. Loki isi teei me be bo ti ki taga ki kosi dije ngay gode ti, nje kəm to kare ki təe nə Bartime, e ngon lə Time, isi ngangı rəbi ti noo, isi kəy ne.

47 Loki oo kadi e Jəju ki Najarəti ti ə isi ində də ningə, un ndune ki taa no ə nə: «Jəju ki *NGon ka Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!»*

48 Dije ngay kəngi-e kəngi kadi uti tane, nə nje kəm to un ndune ki taa do made ti wa bəy ə nə: «NGon ka *Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!»

49 Lo kin ti, Jəju a lo ka ti, ə nə: «fbari-e adi-mi.» Ningə bari nje kəm to ka kin, ə əli-e əi nə: «Uwə rəi ba, j taa, nə isi bari.»

50 Loki oo do ta je kin ningə, bi kibı ləne, ilə kə, ə j taa rati aw rə Jəju ti.

51 Jəju dəje ə nə: «E ri ə, ige kadi m-ra madi ə?» Ə nje kəm to əl-e ə nə: «NJe ndo, m-ge kadi kəm oo lo!»

52 Ə Jəju əl-e ə nə: «Aw! tado kadi-me ləi aji.» Par ə, ta naa ti noo, kəme oo lo, adi un go Jəju do rəbi njiye ti.

11

*Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon
(Mt 21.1-11; Lk 19.28-40; Jq 12.12-19)*

1 Loki Jəju əi ki njé ndo je ləne indəi do be ki Jorijaləm bəsi, gidi ngan be je ti ki Bətipaje ki Bətani, ki kaw kadi mbal kagi bini je ti, ilə njé ndo je ləne joo.

2 Jəju əl-de ə nə: «Awi me ngon be ti ki a nəsi ti kam. Lo kur ə wa ki a uri ki me be ti par ə, a ingəi ngon koro ki dəi-e adi a. E ngon koro ki daw al gide ti al bəy. Ituti-e, irəi sie adi-mi.

3 A re daw madi dəji səsi ə nə: «MBarı ə a rai ne be,» wa ə, əli-e əi nə: «Babe ə ge-e, ə a təl ilə sie bəsi ba.»»

* 10:47 NGar Dabidi ra bal asi dibi kare bəy taa oji Jəju, adi ba Jəju kə nə «NGon ka Dabidi», me ə nə daw ki gin koji ti lə Dabidi. * 11:10 Kaje Dabidi, kər me ə nə Dabidi ki je dije ki gin koji ti lie. MBata Dabidi ra bal asi dibi kare bəy taa oji Jəju Kirisi.

4 *NJé ndo je awi ningə yə ingəi ngon koro ki daw dəe taga ta kəy ti, kadi rəbi ti. Adi tuti-e.

5 Dije madi ki ooi-de lo tuti koro ti dəji-de əi nə: «E ri ə a irai-e be ə? Ituti ngon koro kin mba ri ə?»

6 Ningə njé ndo je iləi-de ti təkı Jəju əl-n-de, ba iyəi-de adi awi.

7 Loki rəi ki ngon koro ka kin ningə, labi kibı je ləde gide ti, ba Jəju al isi do ti.

8 Dije ngay labi kibı je ləde go rəbi ti. NJe ki madi je, e mbi kam je ki wale ə tətı tiləi ti.

9 NJé njiyə no Jəju ti ki njé njiyə goe ti unı ndude ki taa əli əi nə: «Təji e ki do Luwə ti! Ningə kadi Luwə njangi do daw ki re ki to Babe.

10 Kadi Luwə njangi do kəbe ki a re, adi e kəbe lə kaje *Dabidi. * Təji e ki do Luwə ti, me dərə ti taa.»

11 Jəju ur Jorijaləm ti, aw me kəy ti lə Luwə. Loki ində kəmne oo ne je pəti ki gə gide ningə, əi ki njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo teei awi Bətani ti, tado lo səl ngata.

*Jəju man kagi mbay-kote
(Mt 21.18-19)*

12 Loki lo ti go ti, Jəju əi ki njé ndo je teei Bətani ti ki taga, ningə bo ra-e.

13 Jəju oo kagi mbay-kote ki mbie to do ti, a say nu, ningə əti aw gin ti kadi n-oo se n-a n-ingə kande do ti kadi n-uso wa? Nə loki re bəsi rə kagi ti ningə, oo mbie je par, bi oo kande al, tado e nay kandi mbay-kote al bəy.

14 Be ə Jəju əl mbay-kote ə nə: «Kadi daw uso kandi gogi al bitı ki no ti.» *NJé ndo je lie ooi ndu ta ki əl.

*Jəju tuwə njé ra gati je me kəy ti lə Luwə
(Mt 21.10-17; Lk 19.45-48; Jq 2.13-16)*

15 Loki rəi teei Jorijaləm, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə ilə rəne tuwə njé labı ne je ki njé ndogi ne je nati kəy ti lə Luwə kə. Jəju sur tabılə je lə njé mbəl la je tilə, naa ti ki ne kisi lə njé gati do dum je.

16 Iyə dəw madi adi un ne də-n me kəy ti lə Luwə al.

17 Ningə ndo-de ne ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “Kəy ləm a ibari-e kəy kəl ta ki Luwə ki to ki mbata lə gin dije pəti, nə səi, itəli-e lo bəyo rə ti lə njé bogi je yo.”»☆

18 Loki ki njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je ooi ta je kin ningə, sangi rəbi kadi n-təli Jəju, nə bəli tadə kosi je ndigi ne ndo lie ngay.

19 Loki lo səl ningə, Jəju əi ki njé ndo je teəi me be bo ti kə.

Kadi-me ki kəl ta ki Luwə

20 Loki lo ti ki sɿ, Jəju əi ki njé ndo je isi indəi də ningə, njé ndo je ooi kagi mbay-kote ki tuti dəe ti ratata ki ngire ti.

21 Loe ti noo, me Piyər ole də ne ti ki ndə ki ra ne, adi əl Jəju ə nə: «Nje ndo ki bo, o kagi ki ndə ki iman-e ka tuti am.»

22 Ningə Jəju təl əl njé ndo je ləne ə nə: «Maji kadi adi mesi Luwə.

23 Təki rəjeti, adi m-əl səsi, re dəw madi əl mbal kam ə nə: “Ōti lo kin ti rangi, aw osi me ba ti”, ki kadi-me, ki kanji badi, ə gər təki ta ki n-əl kin a ra ne ba, Luwə a ra ade.

24 E be ə, m-əl səsi madi igəri təki, ne je pəti ki idəji Luwə me kəl sie ta ti, maji kadi indəi dəsi ti təki ingəi ki bəlme, ningə Luwə a ra adi səsi.

25 Loki i taa kadi əli ta ki Luwə, re ta to dansi ti ki dəw madi ə, maji kadi iyəi goe kə adi-e, kadi Bawsi ki isi dərə ti, iyə-n go majal je ləsi kə adi səsi tə. [

26 MBata, re iyəi go majal je lə dije ki rangi kə al ningə, Bawsi ki isi me dərə ti, a iyə go majal je ləsi kə al tə.]†

Ta ki dəji də təgi ti lə Jəju

(Mt 21.23-27; Lk 20.1-8)

27 Jəju əi ki njé ndo je ləne təli rəi Jorijaləm ti bəy. Loki Jəju isi njiyə nati kəy ti lə Luwə, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je,

28 rəi dəji-e əi nə: «E ki təgi ki i ra ə isi ra-n ne je kin be ə? Ə nə tə ə adi ndune kadi ira-n-de wa əl-je adi j-o?»

29 Jəju təl əl-de ə nə: «M-a m-dəji səsi ta kare be par. Re iləi-mi ti ningə, m-a m-əl səsi dəw ki adi-m ndune kadi m-ra-n ne je kin tə.

30 Nə ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije wa əli-mi adi m-o.»

31 Nə təli a əli-naa ta dande ti əi nə: «Re j-əl-e j-ə nə: “E Luwə ə ile” ə, a dəji-je ə nə se ra ban ə j-ade meje al wa?

32 Ə j-a j-əl j-ə nə: E dije ə iləi Jə al tə...» Təki rəjeti, bəli kosi je, tadə dije pəti gəri dəde ti kadi Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki rəjeti.

33 Be ə təli əli Jəju əi nə: «Ji gər al.» Ə Jəju təl ilə-de ti ə nə: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi təgi ki m-isi m-ra-n ne je kin al tə.»

12

Kuji ta də njé ra kilə me ndər nju ti, ki njé me majal

(Mt 21.33-46; Lk 20.9-19)

1 Go ti Jəju lə rəne əl-de ta ki kuji ta ə nə: «Dingəm kare ndər nju, ningə ində singə gugə gide wuki. Ur be kadi tə mborəi man nju ti, ningə ur ne tə ta kagi be, kadi dije isi də ti ngəmi ndər ka kin. Ba go ti, dəi ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kile adi-e, ə kagi loe ti ba, a kayi-naa nee, ningə e wa əti aw mba.

2 Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəə ləne kare kadi aw taa kandi ne ndor ka kin, ki yəne ji njé ra kile ti adi-ne.

3 Nə loki bəə aw ningə, njé ra kilə je uwəi-e, tindəi-e ngay, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw.

4 Nje ndər təl ilə bəə ki rangi bəy. E ka, tindəi dəe mbuki mbuki je, taji-e je tə.

5 Be ka, dingəm ka kin təl ilə bəə ki rangi bəy. Bəə kin uwəi-e təli-e, taa njé ki goe ti ka, tindəi-de je, təli-de je wa bəy tə.

6 Lo kin ti, ngonne ki dingəm ki ndige ngay, par ə nay ki karne sie. Ə un-e ile tə dəbəy dəw rəde ti, tadə əl ə nə: “A bəli gidi ngonm.”

7 Nə njé ra kilə nju ka kin əli-naa dande ti əi nə: “Darəe ə wa kam ə a e

☆ 11:17 Ejay 56.7; Jərəmi 7.11 † 11:26 Bar ta kin dije madi əli təki goto me makitibi je ti ki njé ndange ki kəte ndangi.

nje ne nduwə, ə adi ji təli-e, ningə ndər nju kin a e ne ləje.”

⁸ E be ə, uwəi ngon ka kin təli-e, iləi nine gidi ndər ti taga.

⁹ Ə se dingəm nje ndər kin a ra ban wa? A re kadi təl njé ra kilə je kin kə, ə sangi njé ki rangi ində-de ta ndər ti.

¹⁰ Itidəi ta kin me makitibi ti lə Luwə oi al a?

“MBal ki njé ra kəy je mbati-e, E ə təl mbal ki e təgi kəy.

¹¹ E kin e kilə ra Bəbe.

E ne kəji ki əti bəl ə to ta kəmje ti kin.”»✧

¹² Lo kin ti, ki bo je ki də *Jipi je ti, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju, tadə gəri maji kadi kuji ta ki Jəju əl kin səbi dəde, nə bəli kosi je, adi iyəi-e, ə əti awi lo ləde.

Ta də kigə la-mbə Səjar ti ki e ngar ki bo

(Mt 22.15-22; Lk 20.20-26)

¹³ Ki bo ki də *Jipi je ti iləi *Parisi je madi ki dije madi ki me buti ti lə *Erodi ti rə Jəju ti mba kadi tə n-iyəi kulə n-uwəi-e-n ki ta ki tae ti.

¹⁴ Rəi əli-e əi nə: «Nje ndo, ji gər kadi j nje kəl ta ki rəjeti, taa ibəl kəm dəw al nim. I o ne ra ki gidi ti taga ne kam al, taa j nje ndo dije rəbi lə Luwə ki goe ki rəjeti. Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti al kadi dəw igə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ə? Kadi tə j-igə la-mbə ə se j-igə al ə?»

¹⁵ Nə Jəju gər kədi kəm dije ləde adi əl-de ə nə: «MBa ri ə iyəi kulə kadi uwəi-mi ə? İrəi ki silə kare adi-mi m-o.»

¹⁶ Ə rəi ki silə kare adi-e, ningə dəji-de ə nə: «Də nə ə indəi, ə tə nə tə ə ndangi silə ti kin ə?» Ə iləi-e ti əi nə: «E nje kəbe ki bo Səjar.»

¹⁷ Jəju təl əl-de ə nə: «Ne lə Səjar ə adi Səjar, ne lə Luwə ə adi Luwə tə.» Lo kin ti, ta lə Jəju dum dəde ngay.

Ta də ki njé koy je lo koy ti

(Mt 22.23-33; Lk 20.27-38)

¹⁸ *Sadusi je ki əi dije ki ooi kadi njé koy je a jii taa lo koy ti al, rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə:

¹⁹ «Nje ndo dije, *Moji ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je ə nə: “Re dəw

madi, ngokəe taa dəne, ə ngokəe ka kin oji ngon ki dəne ka kin al bəy ə oy ningə, kadi taa dəne nduwə kin, oji-n ngan je kadi tēji to nje goto ti.”✧

²⁰ Ki oji də ta kin, ngakonaa je əi siri. Ki dəsəy taa dəne, ə oji-n ngon ki kadi tə ər toe al bəy par ə əti oy.

²¹ Ki kə joo re taa dəne nduwə ka kin, ningə oji sie ngon bə ər to nje goto ka kin al bəy ə re oy ka bəy. Ki kə mitə re ə kae ti ə wa ka kin bəy.

²² Adi ngakonaa je ki siri kin, taai dəne ki kare kin pəti tigə, ka dəw kare ki dande ti ki oji sie ngon bəy taa kadi oy goto. Gode ti pəti, darə dəne wa re oy tə.

²³ Ə se ndə ki njé koy je a jii taa lo koy ti, ə əi je a jii lo koy ti ə, nə dande ti ə dəne kin a e nee ə? Tadə əi siri pəti taai-e nede ti.»

²⁴ Jəju əl-de ə nə: «Səi dije ki indəmi rəbi, ningə kadi igəri təkə indəmi rəbi tadə igəri makitibi lə Luwə al nim, taa igəri təgi lə Luwə al nim tə.

²⁵ Təkə rəjeti, ndə dije a jii taa lo koy ti, dingəm je ki dəne je a taai-naa al ngata. Pəti a toi tə *Malayka je be me dərə ti.

²⁶ Ta ki oji də ki njé koy je a jii taa lo koy ti, itidəi ta ki oji də por ki o me ngə ti, ə e ki kəl tae me makitibi ti lə Moji kin al a? Luwə əl Moji ta lo kin ti ə nə: “Mi Luwə lə *Abirakam, mi Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə *Jakobi.”✧

²⁷ Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, bi e Luwə lə njé koy je al. İndəmi rəbi ndəm ki də gangi.»

NDu-kun ki itə ndu-kun je

(Mt 22.34-40; Lk 10.25-28)

²⁸ Nje ndo ndu-kun kare ki oo ndude lo naji-naa ta ti, lo ki oo adi Jəju ilə ta *Sadusi je ti maji ngay, əti aw rə Jəju ti dəje ə nə: «Dan ndu-kun je ti pəti kin, e ki ra ə e ki dəsəy dan ti ə?»

²⁹ Jəju əl-e ə nə: «NDu-kun ki dəsəy ki itə ndu-kun je pəti ə to kin: “O *Isirayəl! Bəbe Luwə ləje e Bəbe ki e karne ba.

✧ 12:11 Pa je 118.22-23 ✧ 12:19 Kilə ngirə ne je 38.8; Dətərənom 25.5-10 ✧ 12:26 Tēje ki taga 3.2, 6

✧ 12:30 Dətərənom 6.4-5

30 A indigi Babe Luwə lai ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki mər ta lai ba pəti, taa ki tōgi ba pəti tō.”✧

31 Ningə ndu-kun ki kō joo ə to kin: “A indigi dəw madi tə darəi i wa be tō.” *NDu-kun ki rangi ki itə ndu-kun je ki joo kin goto.»✧

32 Njé ndo ndu-kun je lə Luwə əl Jəju ə nə: «Maji ngay Nje ndo! ta ki əl e ta ki rōjeti: Babe Luwə ləje e karne ba par ə e Luwə, Luwə ki rangi goto.

33 Ningə, kadi dəw ndige ki ngamene ba pəti, ki ne gər ki dōne ba pəti, ki tōgine ba pəti, taa kadi dəw ndigi dəw madine tə darone wa be tō. E kin e soti ngay itə da je ki kijə məside kadi-kare ti, kilə por dō ti tə kadi-kare, ki kijə məsi kadi-kare je ki dangi dangi ki kadi Luwə.»

34 Loki Jəju oo kadi nje ndo ndu-kun kin ilə ta ti ki kəm-kədi, ningə əl-e ə nə: «I say al ki kōbe lə Luwə.» Go ta je ti kin, dəw ka sangi kadi n-dəji ta Jəju al ngata.

Kirisi ki Dabidi
(Mt 22.41-46; Lk 20.41-44)

35 Loki Jəju isi ndo dije ne gin kəy ti lə Luwə, dəji-de ta ə nə: «Ra ban be ə njé ndo ndu-kun je əli par əi nə Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi ə?»

36 Dabidi ə wa ki dōne, loki NDil Luwə ra kilə mee ti, əl ə nə:

“Babe Luwə əl Babe ləm ə nə:
«Ire isi dō ji kōm ti ne,

Biti kadi m-ilə njé bə je lai gin tōgi ti.»✧

37 «Dabidi ə wa ki dōne bar-e Bane, nga ki go rəbi ki ban taa Kirisi e-n ngon ka Dabidi* ə?» Kosi dije ngay ooi ta lə Jəju ki rənəl.

Jəju gangi ta dō njé ndo ndu-kun je ti lə Luwə
(Mt 23.1-12; Lk 20.45-47)

38 Me ne ndo ti lə Jəju ki isi ndo kosi je, əl-de ə nə: «Indəi kəm-kədi dō rōsi ti ki rō njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibi ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je tō.

39 Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo ne kuso ti, a gei lo kisi dije ki bo, kəte nō dije ti.

40 Taa ne maji je lə nje ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi-de təkə n-əi dije ki maji. Go kilə ra je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki nga ngay dōde ti itə ndəgi dije.»

Kadi kare lə nje ngaw koy ki nje ndoo
(Lk 21.1-4)

41 Jəju isi səbi nō lo kilə kadi-kare, isi isi oo kilə ki dije isi lai kadi-kare. Njé ne kingə je ngay adi la ngay ngay.

42 Ningə nje ngaw koy ki nje ndoo kare re ki ngan silə joo, tə ne ki tē ne əl ilə tō.

43 Adi Jəju bar njé ndo je ləne əl-de ə nə: «M-əl səsi təkə rōjeti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti.

44 Tadō ndəgi dije adi burim la je ləde, nə nje ngaw koy kin adi ne kingə ki me kəy ti ləne ba pu. E bay ne ki nay jie ti kadi ra-n ki rəne ə un adi kin.»

13

Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tuji
(Mt 24.1-3; Lk 21.5-7)

1 Loki Jəju isi tē me kəy ti lə Luwə isi aw ningə, nje ndo lie kare əl-e ə nə: «Nje ndo dije, oo mbal je ki rai kəy, ki kəy je ki boy boy ki əti bəl ki dum kam!»

2 Jəju təl əl-e ə nə: «O kəy je ki boy boy kam maji, mbal kare ki a nay kadi isi dō made ti goto; a budi-de nangi mur mur.»

Ne je ki a rai ne kəte nō dōbəy ndo ti
(Mt 24.3-13; Lk 21.7-19)

3 Go ti, loki Jəju aw isi dō mbal kagi bini je ti, səbi dō kəy lə Luwə. Piyər nim, Jaki nim, Ja nim, Andire nim, dəji-e ta loki əi sie ki karde əi nə:

4 «Əl-je adi j-o, dəkagilo ki ra ti ə ne je kin a rai ne ə? Ə ne kōji ki ban ə a tōji kadi ji gər təkə ne je kin pəti a indəi ngangide ə?»

✧ 12:31 Ləbətiki 19.18 ✧ 12:36 Pa je 110.1 * 12:37 NGon ka Dabidi, kər me ə nə dəw ki gin koji ti lə Dabidi (10.47; 11.10).

⁵ Lo kin ti Jəju lə rone əl-de ə nə: «tndəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, adi dəw ədi səsi al.

⁶ Dije ngay a rəi ki təm, a əli əi nə: “Mi ə mi Kirisi”, ningə a buki dije ngay wale tɔ.

⁷ Loki a oi kə rɔ je ki e səsi bəsi, ki poy rɔ je ki e sɔy, adi bəl ra səsi al. Re e ri ri ka ne je kin a rəi, nə e dɔbəy ndɔ al bəy.

⁸ Gɪn bə madi a aw rɔ dɔ gɪn bə madine, kɔbɛ madi a aw rɔ dɔ kɔbɛ madine ti; dɔnangi a yəki je, bɔ a ɔ je ki lo je ki dangi dangi, nə ne je kin a toi tɔ lo kilə ngirə to ndoo ki a ra dənə kin be bəy.

⁹ Ningə ki ɔji dɔsi səi je wa, maji kadi isi dɔ njasi ti maji, tadɔ dije a awi səsi lo gangi ta je ti, a tndəi səsi gɪn kəy kaw-naa je ti. A awi səsi kadi ai nɔ njé kɔbɛ je ti, ki nɔ ngar je ti ki boy ki mbata ləm. Lo kin ti a e ta rəbi ki kadi a ingəi naji ki ma ki dɔm ti rəsi ti.

¹⁰ NGata ningə, ne ki dɔsəy, sɔbi kadi Poy Ta ki Maji osi mbi dije ti ki dɔnangi ti ne pəti.

¹¹ Loki a uwəi səsi kadi a awi səsi lo gangi ta ti, onosi kadi mesi bəl, kə nə se ta ri ə a əli nɔ njé gangi ta je ti wa? Ta wa ki Luwə a ində tasi ti loe ti nɔɔ kin ə əli-de par. Tadɔ e səi je wa ə a əli ta al, nə e NDil Luwə ə a ində tasi ti kadi əli.

¹² NGakonaa je a uni dɔ-naa awii lo tɔl-naa ti, baw ngon a aw ki ngon kadi tɔli-e kɔ, ningə ngan je, mede a majal ki njé koji-de je, ə a uni dɔde awi kadi tɔli-de tɔ.

¹³ Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm, nə dəw ki uwə tɔgine ba bitɪ dɔbəy ti a ingə kaji.

Kɔ ki bo ngay ki a re
(Mt 24.15-25; Lk 21.20-24)

¹⁴ «Ningə loki a oi dəw ki nje ra ne ki kɔbi, ki nje tuji lo, ki a uwə lo kisi lo ti ki e lo ki sɔbi kadi e ti al*. Maji kadi dəw ki nje tidə ne je kin gər gine maji. Ningə njé ki isi Jude ti a ayi-naa ki dɔ mbal je ti.✧

¹⁵ Dəw ki isi dɔ kəy ti a ur nangi bə a aw me kəy ti kadi tə un ne madi tɛɛ-n al.†

¹⁶ Dəw ki a e me ndər ti, a asi kadi təl re bə un kibi rone al.

¹⁷ NDəe ti nɔɔ kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dənə je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je.

¹⁸ Əli ta ki Luwə kadi ne kin ra ne bara al.

¹⁹ Ki rɔjeti, a e dɔkagilo kɔ ki dəw oo ndɔ kare al bəy. Lo kilə ngirə dɔrə ki dɔnangi ti, ki Luwə ində-n ne je nu, bitɪ bɔne, dəw oo ko kɔ kin nja kare al, taa dəw a oo ko kɔ kin gogi al tɔ.

²⁰ Re Babe uwə ta ndɔ je kin gangi al ə, dəw kare ki a isi ki dənə taa goto. Nə ki mbata lə dije ki e wa mbəti-de, tə dije ləne kin ə, uwə-n ta ndɔ je kin gangi

²¹ NGa ningə, re dəw əl səsi ə nə: “Kirisi, ki e *Dəw ki Luwə mbəte ə aw yo am, e ə aw ne am” ə, adi-e mesi al.

²² MBata kirisi je ki ngom, ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, a rəi nɔɔ tə rai ne kɔji ki ne je ki əti bəl bəl ki dum kəl tae. A rai kadi tə re to ban ə njé wa ki Luwə mbəti-de kin ka n-buki-de wale.

²³ E be ə, kadi, səi isi dɔ njasi ti, m-əl səsi ne je kin pəti kadi igəri.

NDɔ re NGon dəw
(Mt 24.29-31; Lk 21.25-28)

²⁴ «Ningə, dɔkagiloe ti ka kin, go kɔ je ti kin bə, kadi a tɛɛ kəmne al, nay a nda al,

²⁵ mee je a ij ki dɔrə ti tosi ki nangi, ningə tɔgi je ki me dɔrə ti a yəki.

²⁶ Lo kin ti ə yə a oi-mi *NGon dəw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki tɔgi, me kunjɪ ti ki əti bəl.

²⁷ M-a m-ilə malayka je ləm kadi tə dɔ kum dɔnangi ti ki sɔ, a kawɪ njé ki mbəti-de ki naa ti. A kawɪ-de ij ngangi dɔnangi ti ki kare tɛɛi e ki nungɪ ti.

Ne ndo ki ɔji dɔ kagi mbay-kote
(Mt 24.32-36; Lk 21.29-33)

²⁸ «Maji kadi igəri ne ndo ki dɔ kagi mbay-kote ti kin maji. Loki bajie je

* **13:14** Lo ki sɔbi kadi e ti al: E kəy lə Luwə. ✧ **13:14** Daniyəl 9.27; 11.31; 12.11 † **13:15** Dɔnangi Paləsitin ti, dije rai kəy adi dɔe ki taa lay, ningə dɔe ki taa ki lay ka kin ə e lo kisi kər kəə. Mt 24.17.

indæi rungiru, ə mbie iti kin ningə, igəri kadi nay ɓa e ɓasi ngata.

²⁹ Be tɔ ə, loki oi ne je kin rai ne ningə, maji kadi igəri tæki mi *NGon dæw mi ta kəy ti, ɓasi rɔsi ti.

³⁰ Ningə tæki rɔjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dɔde taa ne kin a oyi tigə al ɓəy ə ne je kin a rai ne.

³¹ Dɔrɔ ki dɔnangi a gotoi ndo madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba ratata ki no ti.

Luwə ki karne ba ə gər ndo ki dɔbɔy ti

(Mt 24.42; 25.13-15; Lk 12.36-38; 19.12-13)

³² «Dæw kare ki gər ndo ə se do kadi ki ne je kin a rai ne ti goto. *Malayka je ki dɔrɔ ti al nim, mi NGon lə Luwə ə wa al nim. Dæw ɓa, e Bawje Luwə ba par ə gər.

³³ Maji kadi oi go rɔsi, isi dɔgi ti, tado igəri do kade kin al.

³⁴ A to tɔ ta lə dingəm kare ki iyə me kəy ləne ə aw mba kin be. Kəte ɓəy taa kadi aw, iyə kilə je ki me kəy ti ji njé kilə je ti ləne. Adi nɔ nɔ kilə ki sɔbi dɔe kadi ra, ningə ndəji nje ngəm ta kəy kadi isi dɔgi ti.

³⁵ Ə maji kadi isi dɔgi ti, tado igəri ndo ki ɓa nje kəy a re-n al. A re lo sɔlo, ə se dan lo ti, ə se ndu no kinjə ti, ə se ki si, igəri al.

³⁶ Re tee pati ningə, kadi ingə səi do ɓi ti al.

³⁷ Ta ki m-əl səsi kin, e dije pəti ə m-əl-de. Isi do njasi ti.»

14

Ta kəji ki do tɔl Jəju ti

(Mt 26.1-5; Lk 22.1-2; Jq 11.47, 49, 53)

¹ Nay ndo joo kəte kadi ndo ra nay Paki, ki nay mapa ki əm ɔde al asi. NJé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju gidi ngəy n-toli-e.

² Be ə, əli-naa əi nə: «Adi j-uwəi-e ndo ra nay ti al nə dije a jii tə rai wongi.»

Dəne madi ur yibi ki əti maji do Jəju ti
(Mt 26.6-13; Jq 12.1-8)

³ Jəju e me ɓe ti ki Bətani, me kəy ti lə Simo ki kəte e nje banji. Loki Jəju

isi uso ne, dəne madi re ki ku mbal ki ɓari-e albatir ki yibi ki əti maji rosi. Yibi kin gate e ngay, rai ki man kagi ki ɓari-e nar. Dəne tɔ ku, ningə ur yibi ka kin do Jəju ti.

⁴ Dije madi dan njé ki əi loe ti noo, rɔde nəl-de al adi əli-naa dande ti əi nə: «Kəm tuji yibi kin kə be par kin nə ri ə?»

⁵ Asi kadi dæw taa-n la ki al do kilə ti ki ndo ɓu mitə be ka e ki ra-n ki njé ndoo je!» To rɔde adi əli ta dəne ka kin ngay.

⁶ Nə Jəju əl-de ə nə: «Iyəi dəne kin jake. MBari ə isi njibəi-e ə? Ne ki ra dɔm ti kin e kilə ki maji.

⁷ NJé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndo je pəti, adi ndo ki mesi ndigi par ə a rai səde, nə mi, m-a m-isi səsi ki no ti al.

⁸ Dəne kin ra ne ki asi go tɔgine: Oj yibi rɔm ti kəte kadi tə darəm aw-n ɓada.

⁹ Ningə adi m-əl səsi ta ki rɔjeti: lo je pəti dɔnangi ti ne, ki dije a iləi mbe Poy Ta ki Maji titi, a ɔri poy ne ki dəne ra kin kadi mede ole-n dɔe ti.»

Judası un do Jəju

(Mt 26.14-16; Lk 22.3-6)

¹⁰ Judası Isikariyoti ki e ki kare mbo njé ndo je ti lə Jəju ki dɔgi gide joo, aw ində do ta naa ti ki njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, mba kadi ilə-n Jəju jide ti.

¹¹ Loki ki bo je ooi ta ki ta Judası ti, rɔde nəl-de ngay adi uni mindide kadi n-adi-e la. Loe ti noo, Judası ilə ngirə sangi kadi n-oo se n-a n-ra ban ə n-a n-ingə dɔkagilo ki to kadi n-ilə-n Jəju jide ti wa.

Jəju uso ne Paki ki njé ndo je ləne

(Mt 26.17-19; Lk 22.7-13)

¹² NDɔ ki dɔsəy lə ra nay kuso mapa ki əm ɔde al, ki e ndo ki dije isi tɔli ngan dɔgi bati je mbata ne kuso Paki, njé ndo je lə Jəju dəji-e əi nə: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso Paki titi, j-ində dɔe dana j-adi uso ə?»

¹³ Ningə Jəju ilə njé ndo je ləne joo, əl-de ə nə: «Awi me ɓe bo ti kam ɓa, a ingəi dingəm kare ki oti gum man dɔne ti ningə uni goe.

14 Me kəy ki ur ti ə, əli ɓa nje kəy kin əi nā: “Nje ndo dije ə nā se me kəy ki ra ə kadi n-re n-uso ne Paki ti ki njé ndo je ləne wa?”

15 A ɔji səsi me kəy ki boy. Me kəy kin to taa, e ki ra oy, ki ne je ki me ti pəti. Lo kin ə a rai ne kuso Paki titi kadi j-usoi.

16 *Njé ndo je ii taai, awi me ɓe bo ti ka kin ningə, ingəi ne je pəti asi naa təkɪ wa ki Jəju əl-n-de, adi rai ne kuso Paki, indəi dəe dana.»

Nje ndo kare ki a un dɔ Jəju

17 Loki kadi ur, Jəju re ki njé ndo je ləne ki dɔgi gide e joo.

18 Ningə loki isi ta ne kuso ti, Jəju əl-de ə nā: «Təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ki isi usoi səm ne ne kin, a ilə-m ji dije ti.»

19 Me njé ndo je ilə ngirə tɔsi-de, adi dəji ta Jəju ki bare bare əi nā: «E mi ɓe?»

20 Jəju əl-de ə nā: «E dəw kare dansi ti səi ki dɔgi gide e joo wa kin. E ki isi ilə jine səm naa ti me ka ti wa kin.»

21 Mi *NGon dəw m-a m-oy təkɪ ndangi me makitibi ti lə Luwə*, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti. Dəwe kin, koje al e soti ngay.»

Ne kuso lə Babe

(Mt 26.26-30; Lk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

22 Loki isi ta ne kuso ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə tətɪ naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nā: «Itaai, e kin e darɔm.»

23 Go mapa ti, Jəju un kɔpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə təl-n adi njé ndo je ayi-naa pəti dande ti,

24 ningə əl-de ə nā: «E kin e məsim, məsi kun mindi ki sigi ki a ay mbata kosi dije.

25 Ningə təkɪ rɔjeti, adi m-əl səsi m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, biti kadi m-a m-ay ki sigi me ɓekɔ ti lə Luwə.»

26 Loki osi pa kilə tɔji dɔ Luwə ti gine gangi, tɛɛi awi dɔ mbal kagi bini je ti.

Jəju əl təkɪ Piyər a najɪ ta gər-ne (Mt 26.31-35; Lk 22.31-34; Jq 13.36-

38)

27 Jəju əl njé ndo je ləne ə nā: «A imbati-mi pəti, tadɔ ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nā: “M-a m-təl ɓa bati je, ningə bati je a sanəi-naa ki lo lo”».

28 Nə loki m-a m-ji lo koy ti, m-a m-aw kəte nɔsi ti, tə ngəm səsi Galile ti.»

29 Piyər əl Jəju ə nā: «Re dije pəti ə iyəi-ni kɔ ka, ne kin a ra ne rɔm ti mi Piyər al.»

30 Jəju təl əl-e ə nā: «I, təkɪ rɔjeti, adi m-əli, ɓone, me kondɔ ti wa kin, kunə kinjə nɔ nja joo al ɓəy ə a najɪ ta nja mitə ə nā igər-m al.»

31 Nə Piyər a dɔ ndune ə nā: «Re e-n koy ka m-a m-oy səi, ɓi m-a najɪ ta gəri, al ratata.» Ningə ndəgi njé ndo je pəti əli ko ta wa ki Piyər əl ka kin tɔ.

Jəju əl ta ki Luwə Jətisəmane ti (Mt 26.36-46; Lk 22.39-46)

32 Go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ɔti rəi lo ti madi ki tɔe nə Jətisəmane. Jəju əl-de ə nā: «Isi lo kin ti ne be inginəi-mi, dɔkagilo ti ki m-a m-əl ta ki Luwə.»

33 Jəju adi Piyər nim, Jaki nim, Ja nim awi sie. Lo kin ti, dadi ki ɓəl ki me ndil ti ilə ngirə ra Jəju.

34 Adi Jəju əl-de ə nā: «Me-kɔ rosi mem rosi ki asi koy. Isi lo kin ti ne be, isi kəm ɓi itoi ɓi al.»

35 Jəju ɔti ki kəte ndəy, ningə osi ki nangi, dəji Luwə kadi re to ban ə, ɔsi dɔ kadi kɔ kin ngərangi rɔne ti.

36 Jəju ə nā: «Aba! Bai, ne ki dum tɔgi goto, ə ɔsi kɔ kin ngərangi kɔ rɔm ti! Nə ke ə kadi e ndigi ləm al, nə kadi e ndigi lai yo taa.»

37 Jəju təl re rɔ njé ndo je ti ki mitə, ningə ingə-de, isi toi ɓi, adi əl Piyər ə nā: «Simɔ, isi to ɓi wa biti a? Asi kadi isi kəm dɔ kadi ki kare be al biti a?»

38 Isi kəm ba, əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al. NDil ndigi ra ne ki maji, nə darɔ e ki tɔ.»

39 Ningə təl ɔr ndəne sɔde ki rangi ɓəy, əl ta ki Luwə, un go mindine ki kəte wa ka kin ɓəy.

40 Loki təl re rə njé ndo je ti ningə, ingə-de isi toi bi bəy, kəmde əy diriri, lo ta ki kadi əli ka gəri al.

41 Jəju təl aw, re ki kə mitə, əl-de ə nə: «Htoi ta bi ti ne, isi ɔri kəə bəy a? Asi be nga! Dəkagilo re kadi a iləi-mi *NGon dəw ji njé ra majal je ti ngata.

42 ʔ taai adi j-awi, nje kilə-m jide ti ə re am!»

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-56; Lk 22.47-53; Jq 18.3-12)

43 Loe ti nɔɔ, loki ta nay ki ta Jəju ti ba bəy ningə, Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti ki dəgi gide e joo, ə tɛɛ isi re. Re ki kosi dije ngay gone ti. Dije ki njé kuwə kiyə kasigar je, njé kuwə gəl jide ti je. Kosi je kin, e njé kun də njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatəgi je, ə iləi-de.

44 Judasi ki nje kun də Jəju, əli-naa səde nɛ ki n-a n-ra kadi tə gəri Jəju ə nə: «Dəw ki m-a m-uwe rəm ti rututu kin ba, e darə ə wa ən ə, uwəi-e, indəi kəmsi goe ti awi sie!»

45 E be ə, tɛɛ ə wa ki Judasi re tɛɛ par ə, sɔbi Jəju əl-e ə nə: «Nje ndo dije!» Ningə, uwe rututu ki rone ti.

46 Ba loe ti nɔɔ dije, ki rəi ki Judasi ka kin indəi jide də Jəju ti uwəi-e.

47 Loki uwəi-e, ki kare dan njé ki əi sie naa ti, ɔr kiyə kasigar, tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ba tigə mbie lati gangi.

48 NGa ningə Jəju un ta əl-de ə nə: «To tə nɛ ki mi nje bəgi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be?

49 NDə je pəti, mi dansi ti gin kəy ti lə Luwə, m-ndo dije nɛ, ka uwəi-mi al, nə e kin to be bəne mba kadi ta je ki ndangi me makitibi ti lə Luwə təli tade.»

50 Lo kin ti, njé ndo je lie pəti ayi-naa ə iyəi-e

51 NGon ki basa kare, ki dole rone ki ta kibi ə wa par, un go Jəju. Dije uwəi ngon ki basa ka kin,

52 nə, iyə ta kibi ki dolə-n rone ka kin jide ti, ə ay ki rone kare aw.

Jəju a nɔ njé gangi ta je ti lə Jipi je
(Mt 26.57-68; Lk 22.54-55, 63-71; Jq 18.12-18)

53 NJé kuwə Jəju, awi sie nɔ ki bo ti lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je. E lo ki njé kun də njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je, ki njé ndo ndu-kun je, pəti kawinaa ti.

54 Piyər adi ndəe ngal, ə njiyə-n go Jəju ti, ndəy, ndəy, re ur-n gode ti kəy, nati lo ti lə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ka kin. Re isi naa ti ki paja je ta por ti, isi ndibi.

55 NJé kun də njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki njé gangi ta je lə *Jipi je, ba pəti, sangi rəbi ta madi kadi n-gangii ta koy də Jəju ti, nə ingəi al.

56 Dije ngay təti ta je ki ngom dəe ti, nə ta ki təti je ləde aw go-naa ti al.

57 NJé ki nə je ʔ ai taa ki njade, taa təti ta je ki ngom minde ti əi nə:

58 «J-o tae ti əl ə nə: “M-a m-tuji kəy lə Luwə ki dije rai ki jide kam kə, ningə me ndə ti ki mitə, m-a m-təl m-ində e ki rangi gogi. A e kəy ki dəw a ra ki jine al.”»

59 Də ta ti wa kin ka, ndu njé təti ta je osi go-naa ti al.

60 Ə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je j taa dan dije ti, dəji Jəju ə nə: «Ta ki dije a əli dəi ti kam, a əl ta madi də ti al a?»

61 Nə Jəju a tane mbə, tɛɛ tane ilə-de ti al. Ə ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je dəji Jəju ta ki rangi bəy ə nə: «E j, ə j Kirisi ki Luwə mbəte, ki e NGon lə Luwə ki dije isi iləi təji dəe ti kin a?»

62 Ə Jəju əl-e ə nə: «E mi wa, ningə a oi-mi *NGon dəw m-isi də ji kə Luwə ti ki nje təgi, m-a m-j dərə ti m-re me kil ndi ti.»

63 Ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je til kibi je ki rone ti, ba əl ə nə: «E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi əl ta dəe ti bəy a?»

64 Səi je wa oi ndue ki əl-n ta ki mal də Luwə ti ki mbisi ne. Ta ri ə iməri dəe ti ə?» Ə dije pəti gangi ta də Jəju ti, kadi e dəw ki sɔbi koy.

65 NJé ki nə je, iləi gin tibi man tade dəe ti, ndəmi ta kəme, ningə bəri jide ɔsi-e-n, ə əli-e ə nə: «Ində ndil, ə iɓa tə

dəw ki indəi adi j-o.» Loe ti noo, paja je taai Jəju, 6a agi ki ta tində mbəe ti.

Piyər naji ta gər Jəju
(Mt 26.69-75; Lk 22.56-62; Jq 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Loki Piyər e ta mbalo ti, nangi ne bəy, dəne kare ki dan dəne je ti ki njé ra kilə me kəy ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je j noo re.

⁶⁷ Ə loki oo Piyər isi ndibi por ningə, ində manje ba, 6a əl-e ə nə: «I ka, j ki Jəju ki Najarəti ti tə al a?»

⁶⁸ Nə Piyər naji ə nə: «Jagi m-gər-e al, taa m-gər me ta ləi ki ige kəl kin al tə.» Go ti Piyər əti njiyə isi aw ki ta ndogi ti, [ningə kunə kinjə nō.]

⁶⁹ Dəne ka kin ilə kəmne oo-n Piyər, ningə təl re də ta ti ka kin bəy, əl dije ki ai loe ti noo ə nə: «Dingəm kam e ki kare dan dije ti lie tə.»

⁷⁰ Piyər təl naji nja kare bəy, ə nə n-gər-e al. Ningə njaba go ti ə, dije ki ai səde noo, rəi əli Piyər bəy əi nə: «Təki rəjeti, j ka, j ki kare dan dije ti lie tə, tadə j dəw ki Galile ti.»

⁷¹ Ə lo kin ti, Piyər ibi rəne ki ta ki ngə ngay ə nə: «M-ibi rəm kadi Luwə ra səm ne ki ngə, re m-əl ta ki ngom. M-gər dingəm ki a əli ta lie kam al.»

⁷² Ba ta naa ti noo, kunə kinjə nō ki kə joo. NGa ningə, me Piyər ole də ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Kəte taa kadi kunə kinjə nō nja joo, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al,» ka kin, adi Piyər ində lo tē taga ki ngədi njane ti, nō ki man kəmne.

15

Awi ki Jəju nō ngar Pilati ti
(Mt 27.1-2, 11-14; Lk 23.1-5; Jq 18.28-38)

¹ Ki si bati ba, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ingəi-naa ki ngatəgi je, ki njé ndo ndu-kun je, ki njé gangi ta je lə *Jipi je ba pəti, uni ndude, 6a dəi Jəju, awi sie iləi-e ji *Pilati ti.

² Ə Pilati dəji Jəju ə nə: «I ngar lə Jipi je a?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki tē tai ti.»

³ NJé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je təti ta je ngay də Jəju ti.

⁴ Ə Pilati təl dəji Jəju ta ki rangi bəy ə nə: «A əl ta madi al a? O ta je pəti ki dije a indəi dəi ti kam!»

⁵ Nə Jəju tē tane ilə ti al, adi ndəji Pilati ki dum.

Gangi ta koy də Jəju ti
(Mt 27.15-26; Lk 23.13-25; Jq 18.39-19.16)

⁶ Də 6al je pəti, lo ra nay Paki ti, *Pilati ər dangay kare ile taa, adi e dəw ki kosi je dəji-e kadi ər-e dangay ti adi-de.

⁷ NGa ningə dingəm kare ki bari-e nə Barabasi e dangay ti noo tə. Uwəi-de dangay ti əi ki madine je əji-n də təl ki təli dəw, lo wongi ti ki ra-de də njé kəbe je ti.

⁸ Kosi je awi rə Pilati ti, ningə dəji-e kadi ra ne ki isi ra kəte kəte ka kin adi-de.

⁹ NGata ə Pilati dəji-de ə nə: «Igei kadi m-iyə ngar lə *Jipi je taa madi səsi wa?»

¹⁰ Pilati dəji ta kin be, mbata gər maji kadi e ni ə ra njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je də Jəju ti ə iləi-e jine ti.

¹¹ Nə njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare suləi kosi je adi dəji Pilati kadi ər Barabasi yo adi-de 6i Jəju al.

¹² Pilati dəji-de bəy ə nə: «Igei kadi m-ri ri ki e ki bari-e ngar lə Jipi je ə?»

¹³ Ba əi je təli uni ndude ki taa əli Pilati əi nə: «Ibe kagi-dəsi ti!»

¹⁴ Pilati dəji-de ə nə: «E ri ki majal ə ra ə?» Ningə uni ndude ki taa ngay bəy, əli əi nə: «Ibe kagi-dəsi ti!»

¹⁵ E be ə, mba kadi rə kosi je nəl-nde, Pilati ər Barabasi adi-de. Ningə go ti, adi indəi Jəju ki ndəy kabilay, ə ile ji asigar je ti kadi 6əi-e kagi-dəsi ti.

Asigar je ibəi Jəju kogii
(Mt 27.27-31; Jq 19.2-3)

¹⁶ Asigar je əri Jəju awi sie dana, lo ti ki bari-e pirətuwar, me lo ti ki boy ki *Pilati isi ti wa kin noo, ningə bari ndəgi asigar je pəti adi-de rəi.

* 15:17 Dəkagiloe ti kin, kibi ki kər pir pir, səbi də ngar je par ə kadi əy.

17 Loe ti nɔɔ, ilai kibi ki kər pɪr pɪr* rɔ Jəju ti, ə oji jɔgi kon ilai dɛe ti tɔ.

18 Ningə, ilai rɔde rai-e lapiya ai nə: «Lapiya ngar lə *Jipi je!»

19 Indai dɛe ki gakira, tibi man tade dɛe ti, ə ɔsi məkəsɪde nangi, rai tɔ nɛ ki isi ɔsi gone be.

20 Loki ibai-e kogii asi-de ningə, ɔri kibi ki kər pɪr pɪr ka kin rɔe ti kɔ, ə tɔli ilai kibi je lie wa rɔe ti gogi, ɔa tɛɛi sie taga kadi awi ɔai-e kagi-dəsi ti.

Bai Jəju kagi-dəsi ti

(Mt 27.32-44; Lk 23.26-43; Jq 19.17-27)

21 Dingəm kare ki Sirən ti, tɔe nə Simo, e baw Aləgijandir ai ki Rupusi, j wale, ningə asigar je uwai-e indai tɔgi dɛe ti adi oti kagi-dəsi lə Jəju.

22 Awi ki Jəju lo madi ti kare to nɔɔ, ɔari-e nə Golgota, ki kər me nə: «Lo ki to tɔ ka dɔ dɔw be.»

23 Gei kadi n-adi-e kasi kandi nju ki bui naa ti ki nɛ ki ɔari-e nə mir†, kadi ay, nə Jəju mbati kay.

24 Go ti, asigar je ɔai-e kagi-dəsi ti, ɔa tigai kir (mbare) dɔ kibi ti lie, kadi n-ooi nɛ ki dɔw ki ra dande ti a ingə✧.

25 E ki kadi ki jikare, ə ɔai-e-n kagi-dəsi ti.

26 NDangi me bati, nɛ ki ra ə n-ɔai-e-n kagi-dəsi ti ai nə: «NGar lə *Jipi je.»

27 Bai njé ɔogi je joo naa ti sie kagi-dəsi ti. Ki kare dɔ ji kɔe ti, ki nungi dɔ ji gale ti tɔ. [

28 Be kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə ai nə: «Tidai-e dan njé ra majal je ti» kin tɔl-n tane.]‡

29 Dije ki njé dɔ rəbə, tigai dɔde, ningə taji-e, ə əli ai nə: «Ma, j ki nje tuji kay lə Luwə, ə tɔl ra e ki rangi me ndo ti ki mitə ka kam!

30 Aji rɔi j wa, ə j taa dɔ kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o!»

31 Be tɔ ə, njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je,

ibai Jəju kogii dande ti ai nə: «Aji dije ki rangi, nə e wa asi kaji rone al!

32 Kirisi, ki Luwə mbate, ngar lə *Isirayəl je ka kam, kaje ə wa ki j-a ne kin, kadi j taa dɔ kagi-dəsi ti ur nangi adi j-o, adi tɔ j-o-n ta lie tɔ ta ki rɔjeti!» NJé ki ɔai-de kagi-dəsi ti naa ti sie ka kin ka taji-e tɔ.

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Lk 23.44-49; Jq 19.28-30)

33 Loki kadi a jam dɔ ɔe ti, lo ndul dɔnangi ti ba pəti, bitɪ kadi ki mitə ki lo sɔlɔ.

34 Ningə kadi ti ki mitə, Jəju nɔ ki ndune ki bo ə nə: «Eloyi, Eloyi, lama sabatani?» Kər me nə: «Luwə ləm, Luwə ləm, mbari ə iyə-m kɔ ə?»

35 Dije madi dan njé ti ki ai nɔɔ, ooi ndue, ningə əli ai nə: «Oi dɔw ka a ɔar Eli!»

36 Dɔw kare dande ti ay ngɔdi, un nɛ ki to hom hom, ilə me man kandi ndu ti ki masi, ningə ilə ta gakira ti adi Jəju kadi ay, ɔa əl ə nə: «Ingəmi adi j-oi se Eli a re rise nangi dɔ kagi-dəsi ti wa?»

37 Lo kin ti nɔɔ be, Jəju nɔ ki ndune ki bo, ningə kəɛe tɛɛ.

38 Go ti, kibi gangi lo ki a me kay ti lə Luwə, til dana joo, j taa nu bitɪ re nangi.S

39 Ki bo lə ɔuti asigar je ki ɔu, ki a ta kəm Jəju ti, oo-e lo koy ti ki oy, əl ə nə: «Təki rɔjeti, dɔw kin e NGon lə Luwə.»

40 Dəne je madi ai nɔɔ tɔ, ai say, indai kəmde a ooi nɛ je ki isi rai nɛ. Dande ti, Mari ki Magidala e nɔɔ nim, Mari ki kɔ Jaki ki ibari-e ngon ki e kɔ Jose e nɔɔ nim, taa Salome e nɔɔ nim tɔ.

41 E ai je kin ə ndolai go Jəju, ta rai sie me nɛ ge je ti lie loki e-n Galile ti. Ningə, dəne je ki rangi ngay ki rai sie Jorijaləm ti ka ai nɔɔ ɔay tɔ.

† 15:23 Mir e yibi ki rai ki nəm kagi madi dɔnangi Paləsitin ti nɔɔ. Gate e ngay, ningə lo ki dɔw oy ɔa, a ɔyi rɔ nin ti ɔay taa a dibi. Taa lo ki rɔ dɔw to-e ngay ningə, rai adi ɔa rɔe yogiro nday. ✧ 15:24 Pa je 22.19 ‡ 15:28 Bar ta kin dije madi əli təki goto me makitibi je ti ki njé ndange kəte ndangi. § 15:38 Kibi gangi lo kin gangi lo ki kay njay ki lo ki kay njay njay naa ti. Lo ki kay njay njay, e ki bo lə njé kijə nɛ məsi kadi-kare je par ə a un majal lə kosi je kadi aw-n me ti nɔɔ Luwə ti. Loki Jəju oy, kibi ka kin til dana joo, adi ta rəbi to mbata lə dije pəti kadi awi nɔ Luwə ti. Tɛɛ ki taga 26.31-33.

Jisəpi un nin Jəju dibi
(Mt 27.57-61; Lk 23.50-55; Jq 19.38-42)

⁴² NDəe ti kin, e ndo ki dije a əsi nja ne je naa ti indəi, adi e ndo ki no ndo ta kəə ti.

⁴³ Loki lo səl, Jisəpi ki Arimate ti, ki e dəw kare ki dije buki-e ti ngay dan njé gangi ta je ti lə *Jipi je re. E wa ka isi nginə ta kəbe lə Luwə ki kadi a re kin tə. Bəl ra-e al, adi aw rə *Pilati ti dəje nin Jəju.

⁴⁴ Loki Pilati oo kadi Jəju oy 6a, əte bəl, adi ilə go nje kisi də buti asigar je ki bu, ade re, ningə dəje ə nə se Jəju oy mari nu wa?

⁴⁵ Loki oo ta ki ta nje kisi də asigar je ti ningə, adi ta rəbi Jisəpi kadi un nin Jəju.

⁴⁶ Jisəpi ndogi ta kibi, risi nin Jəju də kagi-dəsi ti re-n nangi, dole, ile me 6e nin ti ki uri me mbal ti, ningə nduguru mbal ilə ta ti.

⁴⁷ Mari ki Magidala əi ki Mari ki kə Jose ai, a oi lo ki iləi Jəju ti.

16

Jəju i lo koy ti
(Mt 28.1-8; Lk 24.1-11; Jq 20.1-2)

¹ Loki ndo taa kəə də, Mari ki Magidala nim, ki Mari ki kə Jaki nim, Salome nim, ndogi yibi kagi ki əti mbi, mba kaw kəy rə nin Jəju ti.

² NDə dimasi, ki sji bati ba, loki kadi isi bə kin, ə yə awi də badi ti.

³ Loki isi awi ningə, əli-naa dande ti əi nə: «NGa kin, naa ə tə nduguru mbal ta badi ti rangi adi-je ə?»

⁴ Nə loki uni kənde ningə, ooi kadi mbal ka kin, dəw nduguru-e rangi.

⁵ Dəne je kin uri me 6e badi ti ningə, oi ngon ki basa madi kare, ilə kibi ngal ki nda rəne ti, isi-n ki də ji kə ti. Lo kin ti, bəl ra dəne je.

⁶ Nə, ngon ki basa ka kin əl-de ə nə: «təli al. Isi sangi Jəju ki Najarəti ti, ki dije bəi-e kagi-dəsi ti, nə e goto ne, i taa lo koy ti. Oi lo ki iləi-e ti ə to kare kin.

⁷ Ningə ki basine kin, awi əli Piyər əi ki ndəgi njé ndo je lə Jəju təkəi a aw kadi

nginə səsi Galile ti. Lo kin ə a oi-e ti, təkəi əl-n səsi kəte.»

⁸ Dəne je tēi, əri ngədi ta badi ti isi awi, dadi par par ki bəl, gəri rəbi rəde al. Ta ka əli dəw al, mbata bəl təl-de.*

Jəju əji rəne Mari ki Magidala

⁹ [Jəju i lo koy ti ki ndo dimasi, sji bati ba. Loki i lo koy ti, dəw ki dəsəy ki təje rəne e Mari ki Magidala, ki ndo ki tuwə ndil je ki majal siri dəe ti kə.

¹⁰ Ningə, Mari ə e nje kaw kəl njé ndo je lie ki isi ta kuwə ndoo ti ki ta no ti.

¹¹ Nə loki Mari əl-de təkəi Jəju i lo koy ti, adi ne wa n-oo-e ki kəmnə, njé ndo je taai me al.

Jəju əji rəne njé ndo je joo

¹² Go ti, Jəju əji rəne kəji ki to-n ta dangi njé ndo je joo ki əi də rəbi ti, isi awi ki ngan 6e je ti.

¹³ Loki Jəju ingə-de, təli awi əri poye ndəge je, nə ndəge je taai mede al tə.

Jəju əji rəne njé ndo je ki dəgi gide kare

¹⁴ Ta təl tae ti, Jəju əji rəne njé ndo je ki dəgi gide e kare loki isi usoi ne. Lo kin ti, Jəju kəl səde də me ngə ti, ki kəmn kuti ləde, mbata mbati taai me njé ki ooi-e təkəi i lo koy ti.

¹⁵ Go ti, əl-de ə nə: «Awi ki də 6e je ki dənangi ti ne pəti, iləi mbe Poy Ta ki Maji mbi dije ti pəti.

¹⁶ Dəw ki un mene, ə rai-e batəm, ningə a ingə kaji, nə dəw ki mbati kun mene, ta ki gangi a e dəe ti.

¹⁷ Ne kəji je ki njé ki uni mede adi Luwə a əji ə to kin: me təm ti, a tuwəi ndil je ki majal, a əli ndon ta je ki mba.

¹⁸ A uwəi li je ki jide, ningə re əyi-naa ne ki nje təl dəw ka, a ra səde ne madi al. A indəi jide də njé moy je ti, adi njé moy je ingəi rə nga.»

Jəju təl aw dərə ti

¹⁹ Go ta je ti ki Bəbe Jəju əl-de, uni-e awi sie dərə ti, adi isi də ji kə Luwə ti.

²⁰ Go kawə dərə ti, njé ndo je awi iləi mbe Poy Ta ki Maji. Bəbe e səde naa ti, adi-de təgi adi rai ne je ki əti bəl bəl. Ne

* **16:8** Be nin ləde dənangi Paləsitin ti e mbal ə uri kade tə 6e ningə, ləi nin ti, 6a ndugugui mbal ki rangi uti tae.

kɔ̃jɪ je kɪn to be, kaɗɪ tɔ̃jɪ təkɪ ta lə n̄jé
ndo je e ta kɪ rɔ̃jɛti.]†

---

† **16:20** Bar ta je kɪn dije maɗɪ əli təkɪ goto me maɗitɪbi je ti kɪ n̄jé ndange kəte ndangi.

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Luki ndangi

Ta ki do Poy Ta ti ki Maji la Jəju ki Luki ndangi

Poy Ta ki Maji la Jəju ki Luki ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki ndangi so, adi e Matiye, Marki, Luki ki Ja. Ningə kae ti wa ki j-o-n me makitibi ti la Matiye ka kin ə, ta je ngay ki Luki əl, toi me Poy Ta ti ki Maji la Jəju ki Marki ndangi noo to. J-a j-ingə:

Ja Batisi ki tee ilə mbe tə dəw ki nje ra rəbi no Jəju ti (3.1-20);

Batəm la Jəju ki na ki Su na-e (3.21-4.13);

Kilə je ki Jəju ra-de ki taga ta kəm dije ti dənangi Galile ti, adi e kilə mbe Poy Ta ki Maji, ki kaji njə moy je (4.14-9.50);

Jəju osi do rəbi ti, i Galile aw Jorijaləm ti (9.51-19.28). Nə ne kare, Luki tee ki ngan ta je ki rangi ngay ki Marki əl al, tə kuji ta ki do dingəm ti ki Samari ki nje memaji, kuji ta ki do nje ne kingə ti ki mbə, kuji ta ki do ngon ti ki nje koo maji rone ki tae ti ə təl re kin, taa ngan ta je ki rangi ngay tə ta kaw Jəju 6e la Marti əi ki Mari kin je.

Ne je ki Jəju ra-de Jorijaləm ti (19.29-21.38), ki awi biti təli tade do ko je ti ki inge, ki do koye ti (22-23).

Luki təl ta makitibi ləne ki ra nay Paki (24), ningə lo kin ti, əl ta ki do Jəju ti ki, go tee lo koy ti, ingə njə ndo je joo do rəbi ti ki kaw Emawusi nim, əl ta ki do kawə dərə ti nim.

Ne ki me makitibi ti la Luki ki to dangi ki ya Marki, e ta ki Luki əl do kəte ndəy be, ə əl-n ta la dəw ki makitibi kin sobi dəe nim, gin ne ki ndangi-n makitibi kin nim to (1.1-4). Go ngon ta ti kin, Luki ilə ngirə ndangi Poy Ta ki Maji la Jəju kin ki kor gin ne je ki rai ne

dəkagilo koji Jəju ti əi ki Ja Batisi (1-2). Lo kin ti ə j-a j-ingə ta ki malayka əl ki Mari nim, ta ki do koji Ja batisi ti nim, ta ki do njə kul da je ti ki awi oi Jəju, taa j-a j-ingə pa la Mari ki osi nim, la Jakari nim, la Siməyo nim to. Lo kilə ngirə ta ti kin bəy 6a, Luki əl nga dan ta ləne ki ma naje kin ki taga ngata: adi e ngirə Jəju ki i ro Luwə ti nim, kee gin koji ti ki rəjeti la Isirayəl je nim, kire ki re mbata la gin dije pəti ki dənangi ti ne kin nim to. Lo kin ti, Luki təji ndigi ki Luwə ndigi dije ki madide je ooi tode al (njə do səl, ki njə ki dije əsi-de ngərangi, ki dəne je, ki njə ndoo je, ki mba je) nim, təji rənəl ki bo ki njiyə naa ti Poy Ta ki Maji nim to.

Dan Poy Ta je ti ki Maji ki so, Luki ə ta girəki lie ki ndangi-n makitibi kin to ay njay ngay. Luki dangi makitibi kin adi dije ki əi girəki je ki gəri ne madi ngay do ne jibəl 6e ti la Isirayəl je al, adi or gin ta ləne njəti njəti kadi ne madi to mba rəde ti al. Ki ro dije ti ki bone kin 6a, Luki ə e Poy Ta ki Maji ki dəw tidə 6a gər maji ngay nim, a ingə kadi Jəju e NJe kaji dije pəti nim to.

Kilə ngirə ta

¹ Təwopıl, dije ngay adi rəde, ndangi ne je ki rai ne danje ti ne kin ki goe goe*.

² NDangi təkı, njə ki ooi ne je kin ki kəmdə əli-je. Ooi ki kəmdə lo kilə ngire ti nu, ə təli njə kilə mbe Poy Ta ki Maji la Luwə.

³ Be ə, mi ka, m-sangi gin ne je pəti ki rai ne kin, lo kilə ngire ti nu kore kore kadi m-o. Ningə go sange ti ki m-sangi, m-o maji ngay kadi, m-ndangi me makitibi ti ki goe goe madi i ki bo Təwopıl.

⁴ Lo kin ti, a gər kadi ne ndo je ki ingə-de e ne ndo ki rəjeti.

Ta koji Ja Batisi

⁵ Dəkagilo ti ki *Erodi e-n ngar ki Jude ti, dingəm kare isi no təe nə Jakari. Jakari e ki kare me buti ti la nje

* 1:1 Knjk 1.1

kijə ne məsi kadi-kare ki bari-e Abiya. Tə nee nə Elijabəti. E ngon dəne ki gin koji ti lə *Arq.

⁶ Jakari əi ki Elijabəti joo pu əi dije ki dana ta kəm Luwə ti. Təli rəde maji ngay go ndu-kun je ti ki go rəbi je ti lə Babe pəti.

⁷ Nə ingəi ngon al, tadə Elijabəti e kuji. Ningə e dəkagilo ki, əi joo pu, bəgəi ngata.

⁸ NDə kare Jakari isi ra kilə kijə məsi kadi-kare ta kəm Luwə ti, tadə e ndə ra kilə lə buti lie.

⁹ Ningə, ki go rae ti lə njə kijə ne məsi kadi-kare je, kir osi də Jakari ti kadi ur me kəy ti lə Luwə. Ur kəy kadi buki nduji kagi ki əti mbi poro[☆].

¹⁰ Loki Jakari a buki nduji kagi ki əti mbi poro kin, kosi dije ngay ai taga ne a əli ta ki Luwə.

¹¹ Loe ti noq, malayka lə Babe tē həy ki rə Jakari ti, a ki də ji kə lo buki nduji kagi ti be.

¹² Loki Jakari oo malayka ka kin ningə, ndile tē ay nay sar, bəl təl-e.

¹³ Nə Malayka əl-e ə nə: «təbəl al Jakari, tadə Luwə oo də ndu ta ki əl sie. Nei Elijabəti a oji ngon adi, a ində təe nə Ja.

¹⁴ A e ne rənəl ləi ki bo ngay, taa dije ngay a rai rənəl də koje ti tə.

¹⁵ Tadə a e dəw ki bo ta kəm Babe ti. A ay kasi nju al nim, a ay ndəgi kasi je ki əm əde al nim tə. Loki to me kone ti bəy, NDil Luwə a rose.

¹⁶ A təl ki ngan *Isirayəl je ngay re sədə rə Babe Luwə ti ləde.

¹⁷ A njiyə ta kəm Babe ti ki NDil nim, ki təgi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Eli nim tə. A njiyə ki NDil nim ki təgi nim mba kadi ilə noji ngan je ki bawde je naa ti. Taa kadi njə də ngə je təli njə kaw ki hal lə dije ki dana, mba kadi dije indəi də rəde dana mbata lə Babe.»

¹⁸ Jakari dəji malayka ə nə: «Ki go rəbi ki ban ə m-a m-gər-n kadi e ta ki rəjeti ə? Tadə mi ki dəm m-bigə, taa nem ka bəle al də lo tə ngata.»

¹⁹ Ba malayka təl əl-e ə nə: «Mi Gabiriyəl, ki nje ra kilə ta kəm Luwə ti. Luwə ilə-m kadi m-əli ta, m-ilə Poy Ta ki Maji kin mbi ti.

²⁰ O maji, a təl mbiki, adi a asi kəl ta madi al, biti kadi ndə ki ne je ki m-əli tae kin rai ne bəy taa. A e be, tadə adi mei də ta je ti ki m-əli kin al. Ne je kin a rai ne dəkagiloe ti ki Luwə oji.»

²¹ Me lo kin ti, kosi je toi ta ngəm ta Jakari ti, ta ndəji-de, tadə Jakari un dəkagilo ngay me kəy ti lə Luwə.

²² Lokində lo tē ki taga ki rə kosi je ti ningə, asi kadi əl-de ta al. Loki əl-de ta al, gəri kadi oo ne me ndil ti me kəy ti lə Luwə. Jakari əl-de ta ki jine par, ə isi ki mbiki ti.

²³ Loki təl ta kilə ningə, təl aw me kəy ti ləne.

²⁴ Ba ngay al go ti, nee Elijabəti j səm. Elijabəti bəy rəne kəy, adi dəw oo-e al, asi nay mi, ə əl ə nə:

²⁵ «Oi maji ki Babe ra səm kin. Babe ində kəmne gom ti, ə rəsəl dəm ti dan dije ti.»

Ta koji Jəju Kirisi

²⁶ Me nay ti ki kə mehe, Luwə ilə malayka Gabiriyəl me bə bo ti ki təe nə Najarəti, dənangi ti ki Galile.

²⁷ He rə ngon mandi ti madi ki gər ngaw al bəy, ki dingəm kare ki təe nə Jisəpi, ki gin koji ti lə *Dabidi uwə dəe. Tə ngon mandi ka kin nə Mari.

²⁸ Malayka ur kəy go Mari ti əl-e ə nə: «M-uwə jii Mari, j ki ingə me-maji ta kəm Luwə ti, Babe e naa ti səi.»

²⁹ Ta kin əti Mari bəl, adi dəji rəne ta ə nə se gin kuwə ji kin e ri wa?

³⁰ Malayka əl-e ə nə: «təbəl al Mari, tadə ingə maji ta kəm Luwə ti.

³¹ A j səm, a oji ngon ki dingəm, a ində təe nə Jəju.

³² A e ki bo, a bari-e NGon lə nje ke də ne je ti pəti. Ningə, Babe Luwə a ade kimbər ngar lə kae Dabidi.

³³ A o bə də gin koji ti lə *Jakobi biti ki nq ti. Ningə kəbe lie a ində ngangine al tə.»

³⁴ Mari əl malayka ə nə: «Go rəbi ki ban ə ne je kin a rai ne ə? Tadə m-gər ngaw al bəy.»

³⁵ Malayka əl-e ə nə: «NDil Luwə a re dəi ti, Luwə ki e də ne je ti pəti a buki təgine dəi ti. E mbata kin ə, ngon ki a oje j rə Luwə ti, a bari-e NGon Luwə.

[☆] 1:9 Tē ki taga 30.7-8

36 O noji Elijabəti ki ɓigə wa kin ka j̄ səm tɔ. E ki dije ɓari-e kuji ka ə yə j̄ səm ra nay mehe kin.

37 I səm tadɔ ne ki dum Luwə goto.»

38 Mari ə nə: «Mi ɓəə lə ʔaʔe, maji kadi Luwə ra səm təkɪ tɛɛ-n tai ti.» Loe ti kin, malayka iyə Mari ə ɔti aw.

Mari aw mba dɔ Elijabəti ti

39 Me ndɔ je ti ki go ti, Mari j̄ taa, aw law law ki dɔnangi ki mbal je əi ti, me ɓe ti ki Jude.

40 Aw ur me kəy ti lə Jakari, uwə ji Elijabəti.

41 Lokɪ Elijabəti oo ndu Mari ningə, NGon ki mee ti ɔdi rɔne ndur kuti kuti. Ningə NDil Luwə rose tɔ.

42 Lo kin ti, Elijabəti un ndune ki taa, əl Mari ə nə: «Luwə adi maji uri dan dɔne je ti pəti. Ningə NGon ki to mei ti ka maji ur-e tɔ.

43 Ra ban ə mi kin par, Luwə ɓuki-m ti kədi be ɓiti, adi kɔ ʔam re me kəy ti ləm ə?

44 Lokɪ m-o ndui ki uwə-n jim, ngon ki mem ti ɔdi rɔne ndur ki rɔnəl.

45 I nje maji-kur, tadɔ adi mei kadi ne je ki ʔaʔe əli tae a tɔli tade.»

Pa lə Mari

46 Be ə Mari ə nə: «NGə mem osi pa ilə tɔji dɔ ʔaʔe ti.

47 NDilm ra rɔnəl dɔ Luwə ti ki nje kajim.

48 Tadɔ Luwə təl kəmne oo-n ɓəə ləne ki dɔne ki asi ne madi al.

E be ə, kaw ki kəte nɔɔ, Dije pəti a ɓari-mi nje maji-kur ki dɔ lo je ki dangi dangi.

49 MBata Luwə ki nje tɔgi pəti, Ra ne je ki əti ɓəl ɓəl mbata ti ləm. Maji kadi tɔe e ki kay njay.

50 Ningə, kadi me-maji lie to ki dɔ ɓəl je dɔ ɓəl je dɔ dije ti ki njé ɓəl NDile.

51 Luwə oji tɔgine pəti ki taga, NJé ki ngamede rosi ki kɔji rɔ, Luwə tində-de sane-de.

52 Sur njé tɔgi je tilə-de dɔ kimbər ngar je ti ləde,

Ningə njé dɔ səl, un dɔde ki taa tɔ.

53 Adi ne kingə rosi ji njé ndoo je, Ə tuwə njé ne je jide kare adi awi.

54 Ɔsi sil *Isirayəl ki ɓəə kilə lie, Adi mee ole dɔ me-maji ti ki mbata dije lie.

55 Me ole dɔ ti təkɪ un-n mindine adi kaje je kəte nu.

Un adi Abirakam ki gin kɔji lie ba pəti ki nɔ ti.»

56 Mari isi ki Elijabəti asi nay mitə, ningə təl aw ɓe.

Koʔi Ja Batisi

57 Dɔkagilo kɔji ngon lə Elijabəti asi, ə oji ngon ki dingəm.

58 NJé gədi kəy je lie ki noje je ooi poy maji ki Luwə ra sie adi rai sie rɔnəl.

59 Lokɪ ndɔ ki kɔ jijo go kɔji ngon ti asi ningə, rəl kadi ijəi mɔte☆. Dije ndigi kadi n-ɓari-e ki tɔ bawe ki Jakari.

60 Nə kɔe əl-de ə nə: «Jagi, a ɓari-e nə Ja.»

61 Ə dije əli Elijabəti əi nə: «Dəw ki gin kɔji ti ləi ki tɔe to be goto.»

62 Lo kin ti, dɔji bawe ta ki jide əi nə se ge kadi n-ɓari ngon ka kin nə nɔ wa?

63 Jakari dɔji adi rəl ki ba ndangi ne adi-e, ningə ndangi ne ti: «Tɔe e Ja.» Lo kin ti, ta ndɔji dije pəti.

64 Loe ti nɔɔ, ta Jakari tɛɛ, ndone tuti adi əl ta ilə-n tɔji dɔ Luwə ti.

65 Ne kin ra ɓəl dije pəti ki me ɓe je ti ki dɔ lo ti ki nɔɔ, taa go nangi mbal je ti ki Juda pəti, dije əli tae ki lo lo.

66 Dije pəti ki ooi poy ta kin ngəmi mede ti, ə əli əi nə: «NGon kin a təl ri ə?» Təkɪ rɔjeti, ji ʔaʔe e dɔe ti.

Pa lə Jakari

67 NDil rosi Jakari ki baw ngon, adi əl ta ki ta Luwə ti ə nə:

68 Tɔji ki dɔ ʔaʔe ti, ki Luwə lə *Isirayəl, MBata re oo dije ləne, taa-de ilə-de taa.

69 E ə tɛɛ ki Nje kaji ki Nje tɔgi gin kɔji ti lə *Dabidi adi-je.

70 Tɛɛ sie təkɪ ilə-n mɓee ki ta njé kəl ta je ki tae ti ki ayi njay, dɔkagilo ti ki mari nu.

71 Nje kaji ki a taa-je ji njé ɓə je ti ləje ki njé koo kəmje je al pəti.

72 E be ə, Luwə tɔji-n me-maji ləne ki rɔ kaje je ti,

☆ 1:59 Ləbətiki 12.3

Nim taa, me ole dɔ kilə mindi ti ki ay njay nim tɔ.

⁷³ Kilə-mindi ki go minde ti ki un adi ka je *Abirakam.

⁷⁴ Kun mindi ki a ra kadi ji ra kilə bəə lie ki kanji bəl,

Loki a taa-je ji njé bə je ti ləje.

⁷⁵ Kadi ji njiyə ta kəme ti, me kay njay ti nim, me ka dana ti nim, Dəkagilo pəti ki je-n ki dɔje taa.

⁷⁶ I ngonm, a bari-ni nje kəl ta ki ta Luwə ti ki e dɔ ne je ti pəti, MBata a njiyə nɔ Bəbe ti kadi ira rəbi lie.

⁷⁷ Lo kin ti, dije lie a gəri kaji ki aji-de ki go rəbi kiyə go majal je ti ləde kə.

⁷⁸ Luwə e nje me-maji.

Ki takul me-maji ki koo kəm-to-ndoo lie ə,

Kunji ki dɔrə ti unji-n dɔje ti tə kadi be.

⁷⁹ Kunji kin unji dɔ dije ti ki isi me til ti nim,

Me ndil koy ti nim,

MBa kadi ndɔr-je ta rəbi, aw səje dɔ rəbi kisi-maje ti.

⁸⁰ NGon ka kin tɔgi, təl dəw ki mbuji me ndil ti. Ra bə dilə mbo ti, biti ndɔ ki tɛ-n taga ta kəm Isirayəl ti.

2

Koji Jəju

(Mt 1.18-25)

¹ Dəkagiloe ti kin, nje kɔbe ki bo Səjar Ogusiti un ndune kadi rai kər dije ki dɔnangi ti pəti me makitibi ti.

² Kində tɔ ki dɔsəy kin e dəkagilo ti ki Kiriniwusi e-n nje kɔbe dɔnangi ti ki Siri.

³ Dije pəti awi kadi ndangi tɔde, Nə nə ka aw bə koji-ne ti.

⁴ E be ə, Jisəpi ka i bə bo Najarəti ti, dɔnangi Galile ti, isi aw bə bo ti lə *Dabidi, ki bari-e Bətiləhəm, dɔnangi Jude ti. MBata Jisəpi e dəw ki gin koji ti lə Dabidi.

⁵ Awi kadi indəi tɔde naa ti ki Mari ki nje nongɔ lie, ki a ki səm.

⁶ Loki əi Bətiləhəm ti nɔɔ bəy ningə, ndɔ koji ngon lə Mari asi.

⁷ Mari oji ngonne ki dɔsəy tə ngon ki dingəm. Bir ngon ka kin ki kibi, ile me

ne ngəm ne kuso ti lə da je, tadɔ lo ki kadi adi-de toi ti goto me kəy to mba je ti.

Njé kul da je

⁸ Njé kul da je əi me mu ti, dɔ lo ti ki nɔɔ, indəi bi taa isi ngəmi da je ləde kondɔ.

⁹ Ningə yə ooi malayka lə Bəbe tɛɛ hɔy ki rɔde ti. Tɔba lə Bəbe unji gugi dɔde, adi bəl təl-de.

¹⁰ Nə malayka əl-de ə nə: «təli al, mbata m-re ki Poy Ta ki Maji kadi madi səsi. Poy Ta ki Maji kin a e ne rənəl ki bo ngay mbata ti lə dije pəti ki dɔnangi ti ne.

¹¹ E bəne ə oji nje kaji me bə ti lə *Dabidi adi səsi. Nje kaji ki e Kirisi, Bəbe.

¹² Ningə ne ki a igəri-e-n ə to kin: A ingəi ngon ki kasi ki biri-e ki kibi, ə iləi-e me ne ngəm ne kuso ti lə da je.»

¹³ Ta naa ti nɔɔ, kosi njé rɔ je ki dɔrə ti, tɛɛi, indəi rɔde naa ti ki malayka ki kare ka kin, ningə osi pa tɔji Luwə əi nə:

¹⁴ «Tɔba e ki dɔ Luwə ti ki nje kisi dɔrə ti taa nu. Taa, kisi maji ki dɔ dɔnangi ti, ki rɔ dije ti ki Luwə ndigi-de tɔ.»

¹⁵ Loki malayka je iyəi-de ə təli awi dɔrə ti gogi, njé ngəm da je əli-naa dande ti əi nə: «Adi j-awi biti ki Bətiləhəm ti j-oi ne ki ra ne ə Bəbe tɛɛ ki dɔe adi-je kin.»

¹⁶ Ii taai kalangi awi ningə yə, ingəi Marī əi ki Jisəpi, naa ti ki ngon ki kasi ki iləi-e me ne ngəm ne kuso ti lə da je.

¹⁷ Loki ooi ngon ki kasi ka kin ningə, go ti ɔri gin ne je ki əli-de oji dɔ ngon ki kasi kin.

¹⁸ Dije pəti ki ooi ta ki njé ngəm da je ɔri goe, əti-de bəl.

¹⁹ Mari ngəm ne je kin pəti mene ti, mər ta dɔ ti ki goe goe.

²⁰ Njé ngəm da je təli gogi ki pa, ki kilə tɔji dɔ Luwə ti tade ti. MBata Luwə adi-de ooi ne je ki mbide je, ki kəmde je. Ningə ne je ka kin rai ne ki go rəbe ə wa ki malayka ilə-n-de mbeə ka kin tɔ.

Koji Jəju me kəy kaw-naa ti

²¹ Loki ndo ki ko jijoo go koji ngon ti asi, ijai mote*, ninga indai tae na Jaju. E to ki malayka al-de, loki koe a ki same al bay, kadi ta bari-e-n.

²² Ninga, loki ndo ki e ndo kay ro ki go ndu-kun ti la *Moji asi*, Jisapi ai ki Mari awi ki ngon ka kin Jorijalam ti kadi toji-e Babe,

²³ ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti la Babe ai na: «NGan dar je ki dingam pati a ai ki kindo ji dode ti mbata la Babe*.»

²⁴ Nim taa, rai kadi adi da karmasi je joo a se ngan da dum je joo kadi-kare ti, ki go ndange ti ki ndangi me ndu-kun ti la Babe*.

Pa la Simayo

²⁵ Dingam kare e Jorijalam ti noo tae na Simayo. E daw ki dana taa e daw ki nje ra go ndigi ti la Luwa to. Isi ngina ta nje kaji *Isirayal mari nu ba. Ninga NDil Luwa e dae ti to.

²⁶ NDil Luwa al-e kate ade gar taki na n-oy al biti kadi n-oo Kirisi ki Babe kate ki kame bay taa na n-oy.

²⁷ NDil ose kadi aw gin kay ti la Luwa, ninga taki nje koji Jaju awi sie gin kay ti kadi rai ki go ndu-kun ti la Babe,

²⁸ Simayo taa Jaju jine ti, ninga ila toji do Luwa a na:

²⁹ «Basine, Babe, iyə bəə lai ade aw maje, ki go ta ti lai ngata,

³⁰ MBata ka kamm oo nje kaji dije ngata.

³¹ Kaji ki inda dae dana ta kam kosi je ti pati.

³² E kunji ki kadi unji do gin dije ti pati, taa a e toji ki do dije ti lai, Isirayal to.»

³³ Ta ki Simayo al do Jaju ti ati koe je ki bawe je bal.

³⁴ Simayo tar ndune dode ti, ninga al Mari a na: «Maji kadi igar maji, ngon ki oje kin a e rabi kosi nim rabi ki taa nim la dije ngay donangi Isirayal ti. Taa, re ta ne ki nje re ki ta kasi-naa al to.

³⁵ A adi gir ta ki ngame dije ti ngay, gine a tee taga. Ninga rai i wa ti, kiyə ro a gangi ndili dana to.»

An ra oyo Luwa mbata Jaju

³⁶ Dane kare ki nje kal ta ki ta Luwa ti isi noo, tae na An. E ngon la Panuwal, gin koji ti la Ajar. Loki taa dingam mandine ti, isi sie asi bal siri ba par a ngawe oy. Ninga ki basine kin, An togi ngay ngata.

³⁷ Bale e do jijoo gide e so. Nje ngaw koy kin e me kay ti la Luwa ki dokagilo je pati. Kondoo ki kada e me kay ti la Luwa, al sie ta, ogi rone ne kuso.

³⁸ E be a, dokagiloe ti kin, e ka tee noo re to. Osi pa ila-n toji do Luwa ti, taa al ta ki do ngon ti kin dije pati ki isi ngina kadi Luwa taa Jorijalam ji nje ba je ti to.

³⁹ Loki nje koji Jaju je rai ne je pati ki go ndu Babe ti ninga, tali awi Galile me be bo ti lae ki Najarati ti gogi.

⁴⁰ Ninga, ngon ka kin togi, aw ki singane. Rosi ki tar, ta me-maji la Luwa e sie naa ti to.

Jaju e me kay ti la Luwa loki bale e dogi gide e joo

⁴¹ Do bal je pati, nje koji Jaju awi lo ra nay ti ki bari-e nay paki.

⁴² Loki Jaju ra bal dogi gide e joo ninga, awi ki nje koji-ne je lo ra nay ti taki isi rai kate kate go kuji rae ti*.

⁴³ Ninga, loki ndo ra nay tigə ba, nje koji Jaju je isi tali gogi, na Jaju nay gogi Jorijalam ti, ki kanji kadi nje koje je gari go.

⁴⁴ NJe koji Jaju je ooi na Jaju nay nja madide je ti ki uni sade rabi, adi njiyai ndo kare bay taa ilai ngira sange dan nojide je ti ki madide je.

⁴⁵ Sangi-e, na sangi-e pi ingai-e al. Loki ingai-e al, tali tui dode awi Jorijalam ti gogi sange ti.

⁴⁶ Sangi-e biti ndo ki ko mita ninga ya, ingai-e, isi gin kay ti la Luwa dan nje ndo ndu-kun je. Isi dande ti, isi ur mbine oo-n ta je ki isi ali to, daji-n-de ta to.

⁴⁷ Dije pati ki ooi ta kal Jaju kin, ne gar lie, ki ta ki tur lie, ati-de bal ngay.

⁴⁸ Loki nje koje je ooi-e, ati-de bal ngay, adi koe al-e a na: «NGonm, ra ban

* 2:22 Labetiki 12.6 * 2:23 Tee ki taga 13.2, 12 Detaronom 16.1-8

* 2:24 Labetiki 12.8 * 2:42 Tee ki taga 12.1-27;

ə ira səje ne be ə? O je ki bawi, j-a ta sangi ti ki nɔ kəmje ti.»

⁴⁹ Ningə əl-de ə nə: «tsangi-mi ki mba ri ə? Səbi kadi m-ra kilə gin kəy ti lə Bai kin, igəri ə se igəri al ə?»

⁵⁰ Nə njé koje je gəri me ta lie kin al.

⁵¹ Ningə go ti, Jəju təl aw səde Najarəti ti gogi. Jəju təl rəne go ta ti lə njé koji-ne je. Kəe ngəm ne je pəti ki rai ne kin mene ti.

⁵² Jəju təgi darəne ti nim, me gosi ti nim tə, adi ingə maji ta kəm Luwə ti nim, ta kəm dije ti nim pəti.

3

Jə ilə mbə Poy Ta ki Maji

(Mt 3.1-12; Mk 1.1-8; Jə 1.19-28)

¹ Dəkagiloe ti kin, nje kəbe ki bo Səjar, ki bari-e nə Tibər ɔ be bal dəgi gide e mi. Ningə Pəsi *Pilatı ə e nje kəbe dənangi ti ki Juda, *Erodi e ngar dənangi ti ki Galile, Pilipi ki ngon kə Erodi e ngar dənangi ti ki Iture ki dənangi ki Tırakonitidi, ningə Lisaniyasi e ngar dənangi ti ki Abilən tə.

² An əi ki Kayipi ə əi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo ki dəkagiloe ti nɔɔ. Ningə, dəkagiloe ti nɔɔ kin, Jə ki ngon lə Jakari e dilə lo ti ə Luwə əl-e ta.

³ Jə aw dənangi Jurde ti pəti, ilə mbə ə nə: «tyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, adi rai səsi batəm, mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləsi kə.»

⁴ Ra təkı ndangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti, Ejay, əi nə:

«NDu dəw madi ba dilə lo ti ə nə:

Irai go rəbi lə Bəbe!

Irai go rəbi lie adi a njururu.

⁵ Uti bole be je adi asi naa, İkəsi də mbal je ki də gadi je adi asi ta nangı bərərə;

Irai rəbi je ki rugı gəndi gəndi adi a njururu;

Irai rəbi kəkırə je adi osi naa ti lay.

⁶ Lo kin ti, dije pəti a gəri kaji ki Luwə aji-je*»

⁷ Kosi dije ki rəi kadi Jə rade batəm, Jə əl-de ə nə: «Səi njé man majal tə li je be kam, nə ə əl səsi kadi ayi-naa wongi lə Luwə ki a re ə?

⁸ Maji kadi kilə rasi təji kadi səi dije ki iyəi pa njiyəsi je ki majal kə. Ningə oti kadi əli mesi ti əi nə: “Je ngan ka *Abirakam.” MBata, Luwə asi kadi a təl gaji mbal je kam ngan ka Abirakam ti kare.

⁹ Ki basine kin, kingə e bəsi kadi tigə ngirə kagi je gangı ngata. Kagi ki ra ki andi maji al ə, a tigəi-e kadi iləi-e me por ti kə.»

¹⁰ Kosi dije dəji Jə əi nə: «E ri ə kadi ji ra ə?»

¹¹ Ə Jə əl-de ə nə: «Dəw ki aw ki kibi joo ə, maji kadi adi kare dəw ki aw-n al, ningə dəw ki aw ki ne kuso ə, maji kadi ra-n ki e ki aw-n al tə.»

¹² *NJé taa la-mbə je ka, rəi kadi Jə rade batəm tə. Ningə dəji Jə əi nə: «Nje ndo, e ri ə kadi ji ra ə?»

¹³ Ba Jə əl-de ə nə: «İtaai la al də e ki dəji səsi kadi itaai kin al.»

¹⁴ Asigar je ka dəji əi nə: «NGa je, e ri ə kadi ji ra ə?» Jə əl-de ə nə: «İndəi təgi də dəw ti itaai la lie al, taa, itəti ta ngom indəi dəe ti al tə. Ai də la nay ti ləsi wa kin par.»

Jə ilə mbə lə dəw ki a re gone ti

¹⁵ Dəkagiloe ti kin, dije isi nginəi dəw ki a re, adi dəji rəde ta se Jə e Kırısı ki Luwə kote al bitı wa?

¹⁶ Ə Jə əl dije pəti ə nə: «Mi, m-ra səsi batəm me man ti, nə dəw madi a re gom ti nɔɔ, a ra səi batəm me NDil Luwə, ki me por ti. E dəw ki təge əti bəl, itə-m say, kilə sa lie ka m-asi tuti al.

¹⁷ Dəw kin uwə kee to ne jine ti kadi to-n kə ko ki maji, ɔy me dam ti, ba ilə tise por. E por ki a oy al ratata.»

¹⁸ Jə adi dije ta kəji je ki rangı ngay, ilə-n-de mbə Poy Ta ki Maji.

¹⁹ Ne kare bəy, Jə kəl ki *Erodi ki e nje kəbe dənangi ti ki Galile, mbata taa ki taa Erodiyadi ki ne ngokone nim, taa ra ne je ki rangı ki majal ngay nim tə.

²⁰ Nə, ne je ki go ti al pəti ki Erodi ra kin ka, təl uwə Jə dangay ti də ti bəy.

Jəju ra batəm

(Mt 3.13-17; Mk 1.9-11)

* 3:6 Təe ki taga 40.3-5

21 Loki dije pəti rai batəm ningə, Jəju ka ra batəm tə. Ə Loki isi əl ta ki Luwə 6a, ta dərə tē.

22 NDil Luwə, risi tə də dum be isi dəe ti. Ningə, ndu ta madi tē dərə ti, ə nə: «I NGonm ki nje ndigi ləm, ki j ne rənəl ləm ki bo ngay.»

Gin ka lə Jəju (Mt 1.1-17)

23 Jəju ilə ngirə kilə ləne, loki 6ale e kuti mitə. Ki go gər-e ti ki dije gəri, Jəju e ngon lə Jisəpi, Jisəpi ki ngon lə Əli,

24 Ningə Əli e ngon lə Mata, Mata e ngon lə *Ləbi, Ləbi e ngon lə Məlsi, Məlsi e ngon lə Yanay, Yanay e ngon lə Jisəpi,

25 Jisəpi e ngon lə Matatiyasi, Matatiyasi e ngon lə Amosi, Amosi e ngon lə Nawim, Nawim e ngon lə Əsili, Əsili e ngon lə Nagay,

26 Nagay e ngon lə Mati, Mati e ngon lə Matatiyasi, Matatiyasi e ngon lə Səməyin, Səməyin e ngon lə Yosəki, Yosəki e ngon lə Yoda,

27 Yoda e ngon lə Yowana, Yowana e ngon lə Rəsa, Rəsa e ngon lə Jorobabəl, Jorobabəl e ngon lə Salatiyəl, Salatiyəl e ngon lə Nəri,

28 Nəri e ngon lə Məlki, Məlki e ngon lə Adi, Adi e ngon lə Kosam, Kosam e ngon lə Elmadam, Elmadam e ngon lə Ər,

29 Ər e ngon lə Jəju, Jəju e ngon lə Eliyəjar, Eliyəjar e ngon lə Yorim, Yorim e ngon lə Mata, Mata e ngon lə Ləbi,

30 Ləbi e ngon lə Siməyo, Siməyo e ngon lə Juda, Juda e ngon lə Jisəpi, Jisəpi e ngon lə Yonam, Yonam e ngon lə Eliyakim,

31 Eliyakim e ngon lə Mələya, Mələya e ngon lə Məna, Məna e ngon lə Matata, Matata e ngon lə Nata, Nata e ngon lə *Dabidi,

32 Dabidi e ngon lə Jəse, Jəse e ngon lə Obədi, Obədi e ngon lə Bowaji, Bowaji e ngon lə Sala, Sala e ngon lə Naso,

33 Naso e ngon lə Aminadabi, Aminadabi e ngon lə Adimin, Adimin

e ngon lə Arni, Arni e ngon lə Əsirom, Əsirom e ngon lə Pərəsi, Pərəsi e ngon lə Juda,

34 Juda e ngon lə *Jakobi, Jakobi e ngon lə *Isaki, Isaki e ngon lə *Abirakam, Abirakam e ngon lə Təra, Təra e ngon lə Nawor,

35 Nawor e ngon lə Sərug, Sərug e ngon lə Rəwu, Rəwu e ngon lə Peləgi, Peləgi e ngon lə Ebər, Ebər e ngon lə Səla,

36 Səla e ngon lə Kaynam, Kaynam e ngon lə Arpasadi, Arpasadi e ngon lə Səm, Səm e ngon lə Nuwe, Nuwe e ngon lə Ləməki,

37 Ləməki e ngon lə Matusaləm, Matusaləm e ngon lə Ənəki, Ənəki e ngon lə Yərədi, Yərədi e ngon lə Malələl, Malələl e ngon lə Kaynam,

38 Kaynam e ngon lə Ənosi, Ənosi e ngon lə Səti, Səti ki ngon lə Adam, Adam ki ngon lə Luwə.

4

Su na Jəju (Mt 4.1-11; Mk 1.12-13)

1 Go NDil Luwə ti ki rosi Jəju, Jəju təl ta ba Jurde ti re. Təl re ningə, NDil Luwə ər nqe aw sie dilə lo ti.

2 Su na-e ndə dəsə dilə lo ti. NDə ki Jəju ra dəsə kin, uso ne madi al, adi 6o ra-e.

3 Nqo be, su əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, adi mbal kin adi təl mapa adi m-o.»

4 Ə Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: Dəw a isi ki dəne taa ki takul ne kuso par al*.»

5 Su aw ki Jəju də lo ti taa, 6a ki kəm ki kində jipi, oje kəbe je ki dənangi ti ne pəti ade oo.

6 Loki oje ningə, təl əl-e ə nə: «M-a m-adi təgi də kəbe je ti kin ki ne kingə je ki me ti pəti. Tadə e ne ki adi-mi me jim ti, ningə dəw ki mem ndigi ə m-ade.

7 Re j, əsi məkəsi nangi nqm ti ə, m-a m-adi ba pəti tə yai.»

8 Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A əsi məkəsi nangi nq Bəbe Luwə ti lai, ningə e

ki karne ba par ə a re nqe ti kadi igose.”✠»

⁹ Go ti gogi, su aw ki Jəju Jorijaləm ti, aw sie jam də kəy ti lə Luwə taa. Loki aw sie taa, ningə əl-e ə nə: «Re j NGon lə Luwə ə, iyə jii taa osi adi m-o,

¹⁰ tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: Luwə a adi ndune malayka je ləne kadi tə indəi kəmdə goi ti.

¹¹ Bəy taa, a lai-ni dajide ti, mba kadi njai tigə mbal al✠.»

¹² Jəju təl əl-e ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A na Babe Luwə ləi al”.”✠»

¹³ Loki su tigə ki ne na je ki kadi n-na-n Jəju ba, ər rəne gogi say rəe ti. ər rəne nginə-n dəkagilo ki rangi.

*Jəju ilə ngirə kilə Galile ti
(Mt 4.12-17; Mk 1.14-15)*

¹⁴ Lo kin ti, Jəju təl Galile. Re ki təgi ki j rə NDil Luwə ti. Tə Jəju ba ki də lo je ki noo pəti.

¹⁵ NDo ne me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je. Dije pəti iləi təji dəe ti.

Dije ki Najarəti ti mbati taai ne ndo lə Jəju

(Mt 13.54-58; Mk 6.1-6)

¹⁶ Jəju aw Najarəti ti, ki e be ki təgi ti. Təki isi ra-n kəte kəte, loki ndə taa kəə asi ningə, Jəju aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Jəju j taa kadi n-tidə makitibi.

¹⁷ Loki j taa, adi-e makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay, ki kəi. Jəju rirə makitibi ka kin ningə, ingə ta ki ndangi əi nə:

¹⁸ «NDil lə Babe e dəm ti, Babe kəti-m kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji njé ndoo je.

Babe ilə-m kadi m-əl dangay je ta tēde kəy dangay ti,

Kadi m-əl njé kəm tə je təki, kəmdə a oo lo.

Kadi m-taa njé ki dije isi indəi kəmdə ndoo m-ilə-de taa.

¹⁹ Kadi m-ilə mbe bal me-maji lə Babe kin.»

²⁰ Go ti, Jəju kə makitibi ka kin, ningə təl-n adi nje kilə ki me kəy ti, ə isi nangi

kadi əl ta. Dije pəti ki me kəy kaw-naa ti buki kəmdə ki dəe ti.

²¹ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Ta ki oi kin, təl tane dəsi ti bone.»

²² Dije pəti mai naji lə Jəju, taa mbe me-maji ki tēe tae ti əti-de bal ki dum tə, adi əli-naa əi nə: «Ma, e ngon lə Jisəpi rəje ti ne al a?»

²³ Be ə Jəju əl-de ə nə: «M-gər kadi a əli-mi kuji ta ki ə nə: “J nje ra dije moy, aji rəi j wa,” kin. A əli-mi əi nə: “J-o poy ne je pəti ki ira Kapərnayim ti kin, ə ira be koji ti ne be tə adi j-o”.»

²⁴ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «M-əl səsi ta ki rəjeti, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki be koje uwe rəne ti maji goto.

²⁵ Ki rəjeti, dəkagilo ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli, njé ngaw koy je əi ngay *Isirayəl ti. Nə loki ndi adi dənangi ti al bal mitə ki nusi, ə 60 o ki dənangi pəti✠,

²⁶ dəw kare dande ti ki Luwə ilə Eli rəe ti goto. E nje ngaw koy ki Sarəpita ti, dənangi ki Sidə ti yo ə Luwə ilə Eli ki rəe ti✠.

²⁷ Njé banji je ka əi ngay Isirayəl ti dəkagilo ti lə Elije tə, nə e ki kare ki kadi Luwə ər banji rəe ti goto. E Nama ki Siri ti yo ə Luwə ər banji rəe ti✠.»

²⁸ Loki dije ki isi gin kəy kaw-naa ti ooi ta kin, wongi təl-de pəti.

²⁹ Lo kin ti, jii taai tuwəi Jəju me be bo ti kə, ningə awi sie jam də mbal ti ki indəi be bo ti. Awi sie ti mba kadi n-suri-e n-ləi-e n-təli-e kə.

³⁰ Nə Jəju ur dande ti aw.

*Dingəm ki ndil ki majal ra-e
(Mk 1.21-28)*

³¹ Jəju aw Kapərnayim ti, ki e be bo ki dənangi Galile ti. Jəju ndo ne dije ndə taa kəə ti.

³² Ne ndo lie əti dije bal ki dum. Əti-de bal ki dum tadə əl ta ki təgi ki j rə Luwə ti.

³³ Ningə, dəw madi kare ki ndil ki majal ra-e, isi me kəy kaw-naa ti ləde noo, nq ki ndune ki bo ə nə:

³⁴ «Jəju ki Najarəti, ri ə ige rəje ti ə? Ire mba kadi ituji-je a? M-gər-i maji: j ki Kay njay lə Luwə.»

✠ 4:11 Pa je 91.11-12 ✠ 4:12 Dətarənom 6.16

✠ 4:27 2 NGar je 5.1-14

✠ 4:25 1 NGar je 17.1

✠ 4:26 1 NGar je 17.8-16

³⁵ Jəju ndangi ndil ki majal ki təgine ə nə: «Uti tai, ə iteē kə rə dingəm ti kin.» Lo kin ti, ndil ki majal bi dingəm ile dande ti, ningə tēē rəe ti ki kanji kade kə.

³⁶ Ne kin əti dije pəti bəl, adi dəji-naa ta dande ti əi nə: «Ta kin e ta ki ban ə əti bəl be ə? Dəw kam aw ki təgi kəbe də ndil je ti ki majal, ndangi-de ki təgi ki i rə Luwə ti adi tēēi kə!»

³⁷ E be ə, təba lə Jəju sane ki dənangi ki nəq pəti.

Jəju adi rə nga njé moy je ngay
(Mt 8.14-17; Mk 1.29-34)

³⁸ Loki Jəju i kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, aw me kəy ti lə Simo. Məm Simo ki dəne, moy ra-e, rəe tingə ngay. Be ə, əli Jəju kadi ra ne madi mbata ti lie.

³⁹ Jəju rugi rəne dəe ti, ndangi rə ki tingə ngay ka kin adi iyē. Kalangi ba go ti, məm Simo i taa ra ne kuso adide.

⁴⁰ Lo sələ, ta kadi kur ti, dije pəti ki awi ki dije ki moy je ki dangi dangi rai-de, rai səde rə Jəju ti. Jəju ində jine dəde ti kare kare pəti adi ingəi rə nga.

⁴¹ NDil je ki majal ka tēēi rə dije ti ngay ki nə tade ti əi nə: «I NGon lə Luwə!» Nə Jəju ində təgi dəde ti, adide ta rəbi kadi əli ta al, tadə gəri-e bəti kadi e Kirisi.

Jəju ilə mbə Poy ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti

(Mk 1.35-39)

⁴² Loki lo ti, Jəju tēē me be bo ti aw dilə lo ti. Kosi dije ngay sangi-e, awi ingəi-e. Loki ingəi-e, ndigi kadi n-uwəi-e nangi rəde ti kadi tə aw lo al.

⁴³ Nə Jəju əl-de ə nə: «Səbi kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji ki oji də kəbe lə Luwə ndəgi be bo je ti tə, tadə e ki mbata ta kin ə Luwə ilə-m.»

⁴⁴ E be ə, Jəju ilə-n mbə Poy Ta ki Maji me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je dənangi Jude ti.

5

Dije ki dəsəy ki Jəju bar-de
(Mt 4.18-22; Mk 1.16-20; Jə 21.1-11)

☆ 5:14 Ləbətiki 14.2-32

¹ NDə kare, Jəju e bəsi kadi ba bo ti ki Gənjərarəti ti. Kosi dije uwəi-naa gəi gide mba kadi n-ooi ta lə Luwə.

² Lo kin ti, Jəju oo to je joo ki isi ngangı ba ti. Əi to je ki njé ndo je ki me ti indəi-de ə awi a togi bandi je ləde.

³ Jəju al me to ti ki kare ki e ya Simo, ningə əl Simo ade iyə ngangı ba ə aw ki dana ndəy. Go ti, Jəju isi nangi me to ti ndo ne kosi dije.

⁴ Loki əl ta oy ningə, əl Simo ə nə: «Aw ki dana lo ki man u ti, ə iləi bandi je ləsi indəi kanji je.»

⁵ Simo təl əl-e ə nə: «Bəbe, j-ilə bandi ndə bitı lo ti, nə kanji kare ka j-ingə al. Nə təki e i ə idəji-m, m-a m-ilə bandi təki əl-m.»

⁶ Loki iləi bandi je ləde, oyi kanji kəy ki to bəl, adi bandi je ləde ka ge gangi.

⁷ Lo kin ti, dəji madide je ki əi me to ti ki nungı kadi rəi rai səde. Madide je rəi, adi oyi kanji ka kin rosi to je ki joo. Kanji rosi to je adi to je awi təndui man.

⁸ Loki Simo oo ne kin, osi, əsi məkəsine nangi nə Jəju ti əl-e ə nə: «Bəbe, əsi rəi ngərəngi rəm ti, tadə mi nje ra majal.»

⁹ Simo ki made je ki əi sie, bəl rade oji-n go kanji ki oyi me bandi ti to bəl ngay.

¹⁰ Jaki ki Jə ki ngan lə Jəbəde ki əi ki Simo ka bəl rade tə. Ə Jəju əl Simo ə nə: «Adi bəl rai al, kaw ki kəte nəq, e dije ngata ə a isa-de.»

¹¹ Lo kin ti, təli rəi ki to je ngangı ba ti, ningə iyəi ne je pəti ə uni go Jəju tə njé ndo je lie.

Jəju nga nje banji kare
(Mt 8.1-4; Mk 1.40-45)

¹² NDə ki rangi, Jəju e me be bo ti kare, ningə dingəm kare ki banji ra-e tēē nəq re. Loki oo Jəju ningə, osi ki ta kəmne nangi nəe ti, nə ki dəe ti ə nə: «Bəbe, re indigi ə a adi banji ləm ur, kadi rəm ay njay.»

¹³ Jəju ilə jine əde-n ningə əl-e ə nə: «M-ndigi, ə kadi banji ləi ur, adi rəi ay njay.» Ba ta naa ti nəq par ə banji ur, adi rəe ay njay.

14 Go ti, Jəju ade ndune kadi əl tae dəw madi al, ningə əl-e ə nə: «Nje kijə ne məsi kadi-kare yo ə aw ɔje rəi, ningə adi kadi-kare təkɪ ndu-kun ti lə *Mojɪ dəji-n*. Ira be mba kadi gəri təkɪ banji ləi ur adi ingə rə nga.»*

15 Təbə lə Jəju sane ki lo lo adi dije rəi kosi kosi mba kadi n-ooi ta lie je kadi aji-n-de də moy je ti ləde je.

16 Nə Jəju ɔr rəne aw lo je ti ki to dilə mba kəl ta ki Luwə.

*Jəju nga dəw ki nje rə koy njururu
(Mt 9.1-8; Mk 2.1-12)*

17 NDɔ kare Jəju isi ndo ne dije ningə, *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je isi dan dije ti noo tə. Dije jɪ ki ngan be je pəti ki dənangi Galile ti, ki dənangi Jude, ki be bo Jorijaləm. Bəbe ɔji təgine me kaji njé moy je ti.

18 Lo kin ti, dije madi oti dəw kare ki rəe oy njururu, me ne koti njé moy je ti, rəi sie rə Jəju ti. Sangi rəbi kadi n-awi sie kəy n-iləi-e nɔ Jəju ti.

19 Nə gəri rəbi ki kadi awi sie al, tado dije əi ngay. Be ə, ali taa, rai bole də kəy ti ningə, iləi nje moy ki ne koti njé moy je, iləi-e dan kosi dije ti nɔ Jəju ti.

20 Loki Jəju oo kadi-me ləde ningə, əl dɪngəm ə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kə.»

21 Njé ndo ndu-kun je lə Luwə ki Parisi je iləi rəde məri ta ningə əli əi nə: «Dəwe kam e nə ə əl ta ki mal də Luwə ti be ə? Luwə ki karne ba par ə asi kiyə go majal je lə dije kə, dəw ki rangi goto.»

22 Jəju gər mər ta je ləde ki mede ti adi əl-de ə nə: «Ra ban ə isi iməri ta je ki be kin mesi ti ə?»

23 Kəl dəw kə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kə» bə ngə ngay al ə se, kəl-e kə nə: «I taa ə injiyə» bə ngə ngay al ə?»

24 Re e be bə, m-a m-ɔji səi təkɪ mi NGon Dəw, m-aw ki təgi dənangi ti ne, mba kadi m-iyə-n go majal je lə dije kə.» Ningə, Jəju əl nje rə koy njururu ə nə: «I taa, un tuwə ləi, ə aw be.»

25 Ta naa ti noo, dɪngəm ka kin jɪ taa ta kəm dije ti pəti, un tirə ki kəte to ti, ə tɛɛ aw be ki kilə tɔji də Luwə ti tane ti.

26 Dije pəti, ne kin əti-de bəl adi iləi tɔji də Luwə ti. Bəl rosi mede adi əli əi nə: «J-o ne ki mba bəne.»

*Jəju bar Ləbi
(Mt 9.9-13; Mk 2.13-17)*

27 Go ti Jəju tɛɛ ningə yə oo dəw kare ki nje taa la-mbə kadi njé kɔbe je ki bəri-e nə *Ləbi, isi me kəy taa la-mbə ti. Loki oo Ləbi ningə əl-e ə nə: «Un gom.»

28 Ningə Ləbi iyə ne je pəti, ə jɪ taa un go Jəju.

29 Go ti, Ləbi ra ne kuso ki bo ngay me kəy ti ləne, bar-n Jəju. Lo ne kuso ti kin, njé taa la-mbə je, ki ndəgi dije ki rangi əi səde titi noo.

30 *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je bəi ta, əli njé ndo je lie əi nə: «Ra ban ə isi usoi ne je, ayi-naa je ki njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je ə?»

31 Jəju un ta əl-de ə nə: «E dije ki njé moy je ə a sangi dəw ki nje ra moy, bi e njé rə nga je ə a sangi dəw ki nje ra moy, al.»

32 Ningə, m-re mba bar dije ki dana al, nə m-re mba dije ki njé ra majal je yo mba kadi iyəi kilə rade je ki majal.»

*Jəju əl ta ki də kəgi rə ne kuso ti
(Mt 9.14-15; Mk 2.18-20)*

33 Njé ki madi je əli Jəju əi nə: «Taa taa, njé ndo je lə Jə Batisi əi ki njé ndo je lə *Parisi je isi iyəi ta ne kuso, taa isi əli ta ki Luwə tə, ə njé ki yəi je, isi usoi ne je, ayi-naa man je.»

34 Ə Jəju əl-de ə nə: «A asi kadi ɔgi dije ki bəri-de lo ne kuso taa-naa ti kuso ne a? Dəkagilo ki nje taa dəne isi-n səde naa ti kin, a asi kəgi-de kuso ne al.»

35 NDɔ je a rəi noo kadi a uni-e tade ti ningə tə, a iyəi ta ne kuso.

*Ne ndo lə Jəju aw naa ti ki kəkɪ ne
ndo lə Parisi je al
(Mt 9.16-17; Mk 2.21-22)*

36 Jəju əl-de kuji ta kare ə nə: «Dəw a gangi ta kibi ki sigi kadi ilə-n kəm e ki kəke al. Re e be ə, kibi ki sigi a e ki gangi kə, ningə ta kibi ki sigi ka kin

* 5:14 Ki go jibəl ra-e ti lə Jipi je, nje banji e dəw ki dije ooi-e kadi ay njay al, adi asi kadi aw lo ne ra je ti ki bə tə Luwə al.

uwəi naa ki ki kəke al bəy tə, adi joo pu təl ne ki tuji.

³⁷ Taa, dəw a un kasi kandi nju ki ki i al bəy uti me mbu nda je ti ki kəke al. Re e be ningə, loki kasi a i ba mbu nda je a ndui, kadi kasi lo kə. Ningə mbu nda je təli ne ki tuji kə.

³⁸ Be ə, re kasi kandi nju i al bəy ba, maji kadi mbu nda je ai ki sigi taa.

³⁹ Loki dəw ay kasi kandi nju ki i ningə, a ge e ki i al bəy al ngata. Tado dije əli ai nə: “Kasi ki i ə maji”.

6

Ta la Jəju do ndo taa kəə ti
(Mt 12.1-8; Mk 2.23-28)

¹ NDə kare, Jəju ində də me ndər game je ti. E ndə taa kəə lə *Jipi je. Ningə, njé ndo je lie ki ai sie, gangi də ko je jide ti, təmi usoi.

² Ə *Parisi je madi əli-de ai nə: «Ra ban ə irai ne ki kadi dəw ra ndə taa kəə ti al be ə?»

³ Jəju əl-de ə nə: «Itidəi ne ki ngar *Dabidi ra loki bo ra-de ki dije ki goe ti kin al biti a?»

⁴ Dabidi ur me kəy ti lə Luwə, un mapa ki dije adi Luwə kadi-kare ti uso*, ningə təl-n adi dije ki goe ti usoi tə. Usoi mapa ki e ne ki səbi kadi njé kijə ne məsi kadi-kare je par ə usoi*»

⁵ Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Mi *NGon dəw m-aw ki təgi də ndə taa kəə ti.»

Jəju adi rə nga dingəm ki jie oy nju-ruru
(Mt 12.9-14; Mk 3.1-6)

⁶ *NDə taa kəə ki rangi, Jəju aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ndo ne dije. Ningə dingəm kare ki ji kəe oy nju-ruru, e me kəy kaw-naa ti nqə.

⁷ Njé ndo ndu-kun je ki *Parisi je isi jəke isi indəi kəmdə kadi n-ooi se Jəju a adi dingəm kin rə nga ndə ta kəə ti lə Jipi je wa? E ta bole ki isi sangi kadi n-ingəi ba n-indəi ta dəe ti.

⁸ Nə Jəju gər mər ta je ləde, adi əl dingəm ki jie oy njururu ka kin ə nə: «I taa, a dana ta kəm dije ti pəti.» Dingəm i a taa.

⁹ Ningə Jəju təl dəji ndəgi dije ə nə: «M-dəji səsi m-o, e ri ə maji kadi dəw ra ndə ta kəə ti ə? Kadi dəw ra maji ə se kadi ra majal ə? Kadi dəw nagi madine ta yo ti ə se kadi iyə adi tuji kə ə?»

¹⁰ Jəju ində kəmne go-n-de ba pəti, ningə əl dingəm ka kin ə nə: «tsurə jii.» Dingəm surə jine, ningə jie təl to maji kare.

¹¹ Wongi təl njé ndo ndu-kun je ki Parisi je, adi əli-naa ta dande ti də ne ti ki kadi n-rai ki Jəju.

Jəju mbəti njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo

(Mt 10.1-4; Mk 3.13-19)

¹² Me ndəe je ti kin, Jəju aw də mbal ti mba kəl ta ki Luwə. Əl ta ki Luwə kondə biti lo ti.

¹³ Loki lo ti, Jəju bar njé ndo je ləne. Ningə mbə njé ndo je ti kin ə, mbəti-de dəgi gide e joo, bar-de njé kaw kilə je.

¹⁴ Adi e Simə, ki ində təe nə Piyər ai ki ngokone Andire, ki Jaki, ki Ja, ki Pilipi, ki Batiləmi,

¹⁵ ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki, ki ngon lə Alpe, ki Simə ki bari-e dəw ki e mbə njé rə mbata kingə də lə be ləde ti,

¹⁶ ki Judi ki ngon lə Jaki, taa Judasi Isikariyoti ki təl nje kun də Jəju tə.

Jəju aji njé moy je dan kosi dije ti
(Mt 4.23-25)

¹⁷ Jəju i ki njé kaw kilə je də mbal ti re tēe lo ti ki gide asi naa maji ningə, ingə kosi njé ndo je ləne, ki kosi dije ngay ki i dənangi Jude ti je, njé ki be bo Jorijaləm ti je, njé ki be bo je ti ki kadi ba ti ki Tir je ki Sidə je. Rəi mba koo ta lə Jəju je mba kadi aji-de də moy je ti ləde je.

¹⁸ Njé ki ndil je ki majal yəti angalde ingəi rə nga tə.

¹⁹ Ningə kosi dije pəti sangi kadi n-ədi rəe, tado təgi madi isi tēe rəe ti adide rə nga.

Maji-kur ki kəm-to-ndoo
(Mt 5.1-12)

²⁰ Jəju un kəmne oo-n njé ndo je ləne ningə əl-de ə nə:

Sai njé ndoo je, sai njé maji-kur, tado kɔbɛ lə Luwə e yasi.

²¹ Sai ki ɓo isi ra sasi bone, sai njé maji-kur, tado lo ti ə a indani.

Sai ki isi noɪ bone, sai njé maji-kur, tado lo ti ə a kogi.

²² Maji-kur e ləsi loki dije isi mbati sasi, dije isi tuwəi sasi, dije isi taji sasi, dije isi əli ta je ki majal dəsi ti, mbata ti ləm mi *NGon dəw.

²³ NDɔ ki ne je kin tɛɛ dəsi ti ə, maji kadi irai rənəl, itij bal, tado ne kigə go jisi e ngay dərə ti. Tado e be ə kade je adii kɔ njé kəl ta je ki ta Luwə ti, kəte.

²⁴ Nə sai njé ne kingə, sai njé kəm-to-ndoo. Sai njé kəm-to-ndoo tado ingəi ne səl me ləsi ngata.

²⁵ Sai ki bone indani, sai njé kəm-to-ndoo, tado lo ti ə ɓo a ra sasi.

Sai ki bone isi kogi, sai njé kəm-to-ndoo, tado lo ti ə a uwəi ndoo je a noɪ je.

²⁶ Sai ki dije isi əli ta ki maji maji dəsi ti, sai njé kəm-to-ndoo, tado e be ə kade je rai ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ki njé ngom je.

NDigi njé ba je (Mt 5.39-47)

²⁷ Ningə sai ki isi oi ta ləm, m-əl sasi kadi indigi njé ba je ləsi, irai maji ki njé ki isi əsi sasi ta.

²⁸ Injangi dɔ njé ki isi mani sasi, ə əli ta ki Luwə mbata lə njé ki isi əli ta je ki majal dəsi ti.

²⁹ Re dəw ində dam mbəi ki kare ə, iyəti dame ki nungəi ade ində ɓəy. Re dəw taa kibi ki ngal ləi ə, ade e ki gɔji dɔ ti.

³⁰ Dəw ki ra ki dəji ne ə ade, ningə dəw taa ne ləi ə idəji goe al tɔ.

³¹ Ne je ki indigi kadi dije rai adi sasi kin ə, irai kae ti wa kin adi-de tɔ.

³² Kin ə indigi njé ki ndigi sasi tɔ par ə, oyo ri ə kadi dəw ra sasi ə? Dəw a ra sasi oyo al, tado njé ra majal je ka ndigi njé ki ndigi-de tɔ.

³³ Kin ə irai maji ki njé ki rai sasi maji par ningə, oyo ri ə kadi dəw ra sasi ə? Dəw a ra sasi oyo al, tado njé ra majal je ka rai təkɪ irai kin be tɔ.

³⁴ Kin ə adi njé ki igəri maji kadi a ugəi sasi ɓangi par ə tunəi sasi ne

ningə, oyo ri ə kadi dəw ra sasi ə? Dəw a ra sasi oyo al, tado njé ra majal je ka, adi njé ki gəri maji kadi a ugəi-de kər ne lade gogi par ə tunəi-de ne tɔ.

³⁵ Maji kadi indigi njé ba je ləsi, irai maji ki noɔ par, ə adi dije tunəi sasi ne ki kanji kadi indəi mesi dɔ kinge ti gogi. E be ə a ingəi ne kigə go ji ki bo, taa a sai ngan lə nje kisi dɔ ne je ti pəti tɔ. Tado e nje ra maji ki dije ki gəri ra oyo al ki dije ki nje me majal.

Igangi ta dɔ dije ti al

³⁶ Maji kadi sai njé ra maji ki ngay təkɪ Bawsi Luwə e-n nje ra maji ki ngay kin be tɔ.

³⁷ Igangi ta dɔ dəw ti al, ningə Luwə a gangi ta dəsi ti al tɔ. Uwəi dəw ki ta al, ningə Luwə a uwə sasi ki ta al tɔ. Iyəi go majal lə dəw kɔ, ningə Luwə a iyə go majal ləsi kɔ tɔ.

³⁸ Adi, ə Luwə a adi sasi tɔ. Luwə a buki posi kibi ti ləsi kadi rosi maji: a yəki, mbisi digi digi, buki kadi rosi re puu kɔ. Tado go rəbi ki igangii ta dɔ dije kin ə Luwə a gangi-n ta dəsi ti tɔ.

³⁹ Ningə Jəju təl əl-de ta kare me kuji ta ti ɓəy ə nə: «Nje kəm tɔ a ndər nje kəm tɔ madine ban ə? A ndər-e al, tado re ndər-e ə a osi joo pu me ɓe ti.

⁴⁰ Nje ndo itə nje ndo-e ne al, re e nje ndo ki ɓae ndo-e ne bərərə bərərə maji ningə, a to tə ɓane be.

⁴¹ «Ra ban be ə, o burim wale ki to kəm ngokɔi ti yo, ə o kagi ki boy ki to yai ti j wa kin al ə?

⁴² Kagi ki boy ki to kəmi ti j wa kin o al ningə, ki go rəbi ki ban ə a asi kadi əl ngokɔi ə nə: “NGokom, adi m-un burim wale ki to kəmi ti kin,” ə? I nje kədi kəm dije, un kagi ki boy ki kəmi ti kin ningə tɔ, a o lo ay njay kadi un-n burim wale ki kəm ngokɔi ti.

Kagi ki kande

(Mt 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ «Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majal goto, taa kagi ki majal ki kadi a andi kandi ki maji ka goto tɔ.

⁴⁴ E ki kandi kagi ki sɔbi dɔ kage kin ə a gəri-e-n. Dəw a ijə kandi mbay-kote dɔ kon pa ti al, taa dəw a ijə kandi nju dɔ kon bər ti al tɔ.

⁴⁵ Dəw ki maji, kilə rae tēē me ne ra ti ki maji ki uwə mee. Ningə dəw ki majal, kilə rae tēē me ne ra ti ki majal ki uwə mee tə. Tadə e ne je ki rosi me dəw kin ə isi tēē tae ti.

Təl rə go ndu ti
(Mt 7.24-27)

⁴⁶ «Ra ban ə ibari-mi “Babe, Babe”, ə irai ne ki m-əl səsi al ə?

⁴⁷ Dəw ki ra ki re rəm ti, oo ta ləm, ə təl rəne go ti ningə, e dəw ki to tə dəw ki m-a m-əl səsi ta lie kam be.

⁴⁸ To tə dəw ki nje ra kəy, ki ur be do dii ti adi əbi maji, bəy taa, ində gin kəy ti kin be. Loki man i ningə, man kə lo re un kəy ka kin, nə asi kadi tə kəy ka kin al, tadə ində adi ngə maji.

⁴⁹ Nə dəw ki oo ta ləm, ə təl rəne go ti al, to tə dəw ki ində kəy ləne dənangi ti taa ne kare, ki kanji kur be kində gine ti be. Loki man kə re un kəy ka kin ningə, ndəy ba bəy par ə kəy budi nangi mur mur kə.»

7

Jəju aji ngon nje kilə lə ki bo ki do asigar je ki bu
(Mt 8.5-13)

¹ Loki Jəju əl ta je kin pəti kosi dije ba, əti aw Kapərnayim ti.

² Me be ti kin, dəw kare ki nje kun do buti asigar je ki bu, aw ki ngon nje kilə ləne kare ki e moy, to ta koy ti. Ningə e ngon nje kilə ki bae ge ta lie ngay.

³ Be ə, loki ki bo lə asigar je ka kin oo ta lə Jəju ningə, ilə ngatəgi je madi, ki əi ngatəgi lə *Jipi je, adi-de awi ingəi Jəju kadi dəji-e adi re səde aji ngon nje kilə ləne kin.

⁴ Loki rəi ingəi Jəju ningə, nqi dəe ti ki nja naa ti naa ti əi nə: «Dingəm kin, e dəw ki asi kadi ira sie me ne dəji ti lie kin,

⁵ tadə ndigi-je je Jipi je ngay, taa e e tə ə ra kəy kaw-naa ləje adi-je.»

⁶ Ə Jəju əti aw səde. Awi, ə loki indəi do kəy basi ningə, ki bo lə asigar je ka kin ilə madine je madi adi awi əli Jəju əi nə: «Babe, itapi roi al, tadə mi m-asi kadi ində njai ta kəy ti ləm al.

⁷ E mbata kin ə, mi wa m-aw-n ki rəm rəi ti al. NGa ningə, m-dəji kadi əl

ta kare par ə ngon nje kilə ləm a ingə rə nga.

⁸ M-əl be tadə, mi ki dəm mi gin təgi ti lə njé ki dəm ti, ningə m-aw ki asigar je ki əi gin təgi ti ləm tə. Adi re m-əl asigar kare m-ə nə: “Aw!” ba aw; kin ə m-əl ki nungə m-ə nə: “Fre!” ba re; kin ə m-əl ngon nje kilə ləm m-ə nə: “Fra ne ki be!” ba ra nee kin tə.»

⁹ Loki Jəju oo ta je kin ba, piti ki bo lə asigar je ka kin, ningə təl kəmne ki do kosi dije ti ki a njiyəi goe ti, əl-de ə nə: «Adi m-əl səsi, ko kadi-me ki be kin, dənangi ki *Isirayəl ti wa ka m-ingə al bəy.»

¹⁰ Loki njé kaw kilə je əi nə n-təli be ningə yə ingəi ngon nje kilə ka kin, rəe nga adi isi kare.

Jəju adi ngon basa ki Nayim ti tasi ndəl

¹¹ Jəju əti noq aw be bo ti ki təe nə Nayim. *NJé ndo je lie ki kosi dije ngay uni goe awi sie.

¹² Loki rəi tēēi basi ki ta rəbi ki ur ki me be ti ka kin ningə, dije isi awi ki dəw ki oy kadi dibi-e. Dəw ki oy ka kin e ngon lə dəne ki nje ngaw koy kare be. E ngone ki dingəm ki kare ba be, adi kosi dije ngay ki me be ti, isi dani dəne ka kin lo dibi ngone ti.

¹³ Loki Jəju o dəne ka kin ningə, kəm kə ra-e ngay mbata ti lə dəne ka kin, adi əl-e ə nə: «Inq al.»

¹⁴ Jəju aw kadi kəsi yo ti, ilə jine ədin. NJé koti nin je ai nangi, ba Jəju əl ə nə: «Basa, m-əli kadi i taa!»

¹⁵ Ningə nje koy i isi taa, ə ilə ngirə kəl ta. Jəju təl ule ji kəe ti.

¹⁶ Dije pəti, ne je kin əti-de bəl, adi iləi təji do Luwə ti əi nə: «Nje kəl ta ki ta Luwə ti kare ki bo tēē danje ti ne: Luwə re ra ki dije ləne.»

¹⁷ Ne ki ra ne kin, poye rosi dənangi ki Jude ti pəti ki ngan be je ki gəi gide.

Jə Batisi dəji ta ki do Jəju ti
(Mt 11.2-6)

¹⁸ *NJé ndo je lə Jə əri-e poy ne ki ra ne kin adi-e oo, ə Jə bar njé ndo je ləne joo,

¹⁹ ilə-de rə Babe ti adi dəji-e əi nə: «I ə i dəw ki Luwə mbəte, ki səbi kadi a

re ka kin ə se, e nay noo bəy kadi tə ji ngəm tae ə?»

²⁰ Loki rai teēi rə Jəju ti, əli-e əi «E Jə Batisi ə ilə-je ki rəi ti kadi ji dəji se “i ə i dəw ki Luwə mbəte, ki səbi kadi a re ka kin ə se, e nay noo bəy kadi tə ji ngəm tae wa?”»

²¹ Dəkagiloe ti wa ki isi dəji-e ta kin, Jəju isi aji njé moy je ngay nim, njé mətəi je nim, isi tuwə ndil je ki majal də dije ti nim, taa adi njé kəm tə je ngay ooi lo nim tə.

²² Ningə ilə njé kilə je ti lə Jə ə nə: «Awi əli Jə ne je ki oi ki mbisi je, ki kəmsi je kin: Njé kəm tə je ooi lo, njé mətəi je njiyəi maji, njé banji je ingəi rə nga, njé mbi bəy je ooi ta, njé koy je i taa lo koy ti, taa njé ndoo je ka, e ki kilə-de mbe Poy Ta ki Maji tə.

²³ Maji-kur e lə dəw ki m-təl gin kosi lie, al.»

*Jəju əl ta ki də Jə ti
(Mt 11.7-11)*

²⁴ Loki njé ndo je lə Jə təli awi, Jəju ilə ngirə kəl kosi je ta ki də Jə ti ə nə: «E ri ə awi isi oi dilə lo ti ə? E gakira ki nəl isi aw sie ki yo je, ki ne je kin a?»

²⁵ A re e ə al ə, e ri wa bangi awi isi oi ə? E dəw ki ə kibi ki ndole ngay bə awi oi-e ma? NGa njé ki əi kibi je ki gate e ngay ka, isi lo je ti ki səl lum, isi me kəy je ti ki boy ki ngar je isi ti.

²⁶ Ə se e ri wa ə awi oi wa? E nje kəl ta ki ta Luwə ti ə awi oi-e ma? Re e ə, m-əl səsi m-ə nə oyo, e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki itə njé kəl ta je ki ta Luwə ti bəy.

²⁷ E e ə makitibi lə Luwə əl ta ki dəe ti kəte ə nə: “M-a m-ilə ki nje kaw kilə ləm kəte kadi ra go rəbi noi ti✠.”

²⁸ Ningə adi m-əl səsi, dan dije ti pəti ki dəne je oji-de kin, dəw ki bo itə Jə goto. Nə ki basine kin, dəw ki e ki du ngay me bəkə ti lə Luwə bo ite.

²⁹ Dije pəti ki ooi ta lie, naa ti ki njé taa la-mbə je gəri kadi Luwə ra ne ki dana, adi adi Jə ra-de batəm.

³⁰ Nə *Parisi je ki njé ndo ndu-kun je əsi ne ki Luwə ində dəe dana mbata ti ləde ngərangi, adi mbati kadi Jə ra-de batəm.

³¹ M-o dəw ki kadi m-un-e m-əji-n dije ki dəkagilo ti ki bone kin al. Toi tə nə wa ka m-gər al.

³² M-a m-ə nə toi tə ngan je ki du ki isi ta mbalo ti, bari-naa ki yo je, ki ne je əi nə: “Ji kəl nal kadi indamii, ə imbati ndam, j-osi pa yo kadi inoi, ə imbati no.”

³³ E be ə, Jə Batisi re, ə uso mapa al nim, ay kasi nju al nim bə, əli əi nə: “Dəe majal.”

³⁴ NGa ə, mi *NGon dəw m-re, ə m-uso ne je, m-ay man je bə, səi əli əi nə: “Mi nje kuso ne kədi, mi nje kay ne, mi madi njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je,” bəy tə!

³⁵ Nə ngan lə Luwə pəti ki ndigi gosi lie, gəri kadi gosi lie e gosi ki dana.»

Jəju aw me kəy ti lə Parisi kare ki bari-e nə Simo

³⁶ Parisi kare bə Jəju kadi aw uso səne ne. Be ə, Jəju aw isi sie ta ne kuso ti.

³⁷ Lo kin ti, dəne kare ki me bə ti kin teē noo re. E dəne ki nje ra kaya, ə gər kadi Jəju isi bə lə Parisi ki bari-e Simo kin noo, isi uso ne. Dəne re ki ku mbal ki bari-e albatir ki yibi ki əti maji rosi.

³⁸ Re isi go Jəju ti, njae ti, isi no, ningə yom nja Jəju ki man kəmne, bə bər ki bisi dəne. Go ti, təl tən nja Jəju, bə buki yibi ti ka kin.

³⁹ Lo kin ti, Parisi ki bə Jəju bə ləne ka kin əl mene ti ə nə: «Kin ə re dīgəm kin e nje kəl ta ki ta Luwə ti təkə rəjeti ə, asi kadi a gər dəne ki isi əde kin, asi kadi a gər kilə ra-e je ki majal kin.»

⁴⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Simo, m-aw ki ta kare ne kadi m-əli.» NGa ə Simo ilə Jəju ti ə nə: «Nje ndo dije, əl-m.»

⁴¹ Bə Jəju əl-e ə nə: «Dīgəm kare adi la dije joo, ində kirə ti. Ki kare kadi a uge kirə ki lo kilə ki ndə bu mi, ə ki nungi kadi a uge kirə ki lo kilə ti ki ndə kuti mi tə.

⁴² Nə loki asi kadi ugəi kirə ka kin dəde ti al, dīgəm ki nje la ka kin iyə kə ki go me-maji ti adi-de joo pu. Ə se dan dije ti ki joo kin, e ki ra a ndigi dīgəm ki nje la kin ngay ə?»

✠ 7:27 Malasi 3.1

43 Ningə Simo ilə Jəju ti ə nə: «M-o kadi e e ki la ki dəe ti e ngay ə bae iyə kə kin ə a ndigi nje la kin ngay.» Ə Jəju əl-e ə nə: «Ta ləi e ta ki rəjeti.»

44 Ningə təl kəmne ki də dəne ti ka kin, 6a əl Simo ə nə: «O dəne kin a? M-re 6e ləi, ə man ki kare ka imbəl də njam ti al, nə e, yom njam ki man kəmne, taa bər ki bisi dəne 6əy.

45 I uwə-m ki rəi ti jururu al, nə e, loki m-ur kəy nu, ra kilə kəy njam jururu ki rəne ti.

46 I ibuki yibi də njam ti al, nə e, buki yibi ki əti maji də njam ti pə pə.

47 Be ə, m-a m-əli təkə e ki go rəbi majal je lie ki ngay ki kiyə kin ə, əji-n ndigi-naa ki əti bəl kin. Ningə dəw ki majal je lie e ki kiyə go kə ngay al, a təji ndigi-naa ki ngay al tə.»

48 Ba Jəju əl dəne ka kin ə nə: «Majal je ləi e ki kiyə go kə kadi.»

49 Lo kin ti, dije madi ki isi sie ta ne kuso ti iləi ngirə kəl mede ti əi nə: «Dəw kin e nə ə aw bitə kadi iyə go majal lə dije kə ə?»

50 Nə Jəju əl dəne ə nə: «Kadi-me ləi aji, aw ki lapiya.»

8

Dəne je ki njiyəi go Jəju ti

1 Go ti, Jəju aw ki 6e bo je, ki ngan 6e je, əl ta, ilə-n mbe Poy Ta ki Maji ki əji də kəbe lə Luwə. *NJé ndo je lie ki dəgi gide joo əi sie naa ti.

2 Taa, dəne je madi ki ndə ki Jəju tuwə ndil je ki majal dəde ti kə je, e ki adi-de rə nga də moy je ti ləde je kin ka əi noo tə. Adi e Mari ki Magidala ki ndə ki Jəju tuwə ndil je ki majal siri dəe ti kə kin nim,

3 Jan ki ne Suja, ki e dingəm ki nje ngəm ne lə *Erodi kin nim, Sujan nim, taa ndəgi dəne je ki rangi ngay 6əy tə. Əi kin ə əi dəne je ki njé ra ki Jəju ki ne kingə je ləde.

Kuji ta ki də nje dibi ne ti (Mt 13.1-9; Mk 4.1-9)

4 Kosi dije ki jii ki 6e bo je ki dangi dangi, kawinaa ki də Jəju ti, ə Jəju əl-de kuji ta madi ə nə:

5 «Nje ndər kare aw kadi dibi ne, ningə dəkagilo ki a ilə ko ne, kə ko je madi tosi ngangə rəbi ti, adi dije njiyəi də ti, yəl je rəi qi maki.

6 Kə ko je madi tosi dənangi njəkirə ti, adi loki mbie je əi nə n-teei 6a, təli tuti kurim, mbata lo ki səl ki kadi iləi ngirəde ti goto.

7 Kə ko je ki nungi, tosi dan kon je ti, adi kon je təgi səde naa ti, təli ndəmi-de mbəl.

8 Nə kə ko je madi, tosi dənangi ti ki maji, adi təgi, kandide tee. Dəe kare andi asi 6u, 6u.» NGa ningə, Jəju təl də ta ləne kin ə nə: «Dəw ki aw ki mbine mba koo-n də ta 6a, kadi oo də ta kin maji!»

Gin ne ki Jəju əl-n ta me kuji ta ti (Mt 13.10-17; Mk 4.10-12)

9 *NJé ndo je lə Jəju dəji-e əi nə se kuji ta kin me nə ri wa?

10 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Səi, Luwə tee ki də ne ki to lo 6əyə ti ki əji də kəbe lie adi igəri, nə ndəge je, ne kin e ki kəji-de ki kuji ta, mba kadi:

“Re kəmdə oo lo maji ka, ooi ne al, MBide oo də ta maji ka gəri me al”[☆]»

Jəju ər me kuji ta ki də nje dibi ne ti (Mt 13.18-23; Mk 4.13-20)

11 Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Kuji ta kin, me ə to kin: kə ko, e ta lə Luwə.

12 E ki tosi ngangə rəbi ti, e dije madi ki ooi ta lə Luwə, ningə su re ər ta ki oi ka kin mede ti kə, nə tə pa ne ta jii adi mede Jəju kadi jii ingəi kaji.

13 Kə ko ki tosi dənangi njəkirə ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə 6a, taai ki rənəl, nə lo kadi ta kin ilə ngirəne mede ti ngə goto. Adi mede ngon kagi lo ki ndəy be par, nə loki kə je tee dəde ti 6a, iyəi go kadi-me ləde kə.

14 Kə ko ki tosi dan kon ti, əi dije ki ooi ta lə Luwə, nə go ti, me ka sururu, ki ne maji je, ki koo maji rə ki dənangi ti ne əgi-de kadi təgi me kadi-me ti ləde.

15 Ningə kə ko ki tosi dənangi ti ki maji, əi dije ki ooi ta lə Luwə ki ngamede ki maji, ngame ki rəjeti, ningə ngəmi mede ti, uwəi təgide ba, adi kandi kilə ləde tee.»

☆ 8:10 Ejay 6.9

*Kuji ta ki dɔ kunji ti
(Mk 4.21-25)*

¹⁶ «Dəw a ində por lambi ti kadi dabi ngo dɔ ti al, taa ində gin tirə ti al tɔ. A ində dɔ ne ti taa, kadi dije uri kəy ba, oi lo ki kunje.

¹⁷ Tado ne ki to lo bɔyɔ ti, ki gine a tee al goto, taa ne ki to lo bɔyɔ ti, ki a to taga kadi dije gəri al ka goto tɔ.

¹⁸ Maji kadi uri mbisi maji oi dɔ ta ki isi oi, bi kadi oi ki noo be al. Tado dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dɔ ti bəy. Nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki ində mene dɔ ti kin ka, a taai jie ti wa bəy.»

*Ko Jəju ki ngakoe je
(Mt 12.46-50; Mk 3.31-35)*

¹⁹ Ko Jəju ki ngakoe je rai kadi n-ooi-e, nə lo kadi tee rəe ti goto mbata kosi dije ki ai ngay.

²⁰ Ə əli-e ai nə: «O koi je, ki ngakoi je ai taga noo, a sangi kadi n-ooi-ni.»

²¹ Ningə Jəju təl əl-de ə nə: «Kom je, ki ngakom je ə ai dije ki ooi ta lə Luwə, ba təli rəde go ti, rai kile.»

*Jəju ndangi nəl adi a lo ka ti
(Mt 8.18, 23-27; Mk 4.35-41)*

²² NDɔ kare, Jəju al me to ti ai ki njé ndo je ləne, ningə əl-de ə nə: «Adi ji gangi ba j-awi dame ti ki kare.» Ba awi.

²³ Loki isi osi to isi gangi ba kin ba, Jəju to bi maki. Ə nəl ki bo ngay osi dɔ ba ti, ra adi man rosi to, ai ta yo ti.

²⁴ Lo kin ti, njé ndo je rai ki rəe Jəju ti, ndəli-e ki no tade ti ai nə: «Nje ndo dije, Nje ndo dije, j-isi j-oy!» Loki Jəju ndəl, ndangi nəl je ki pungı man je adi təli toi jəke, lo to jiji.

²⁵ Ba təl əl njé ndo je ə nə: «Kadi-me ləsi to ra be tɔy ə?» NGa ningə bəl ra-de, ne kin əti-de bəl ngay, adi daji-naa ta dande ti ai nə: «Dəw ə wa kam e nə ə nəl je ki man je ka əl-de ta par ə təli rəde goe ti be ə?»

*Jəju tuwə ndil je ki majal dɔ dingəm
madi ti
(Mt 8.28-34; Mk 5.1-20)*

²⁶ Jəju ai ki njé ndo je ləne rai tee dɔnangi ti ki Gərasa, ki a ta be ti ki Galile.

²⁷ Loki Jəju i me to ti ur ki nangi ningə, dingəm kare ki me be ti ki Gərasa, i noo re ki rə Jəju ti. E dingəm ki ndil je ki majal rai-e. Asi dəkagilo ngay, dingəm kin ilə kibi rəne ti al nim, isi be me kəy ti al nim. Lo kise e dɔ badi je ti par.

²⁸ Loki oo Jəju ningə, osi nangi njae ti, ba əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Jəju ki NGon lə Luwə ki nje kisi dərə ti taa nu, e ri ə ige rəm ti ə? NJai ba, adi-m ko al.»

²⁹ Əl be tado Jəju adi ndune ndil ki majal kadi tee rə dingəm ti kin kə. Nja ngay ndil ki majal kin i ki dingəm ka kin ba ra-e. Dije dɔci-e ki kulə gindi je, iləi kangila gindi njae ti je, nə gangi kulə gindi je kin riw riw ə təti kangila gindi je kin nusi nusi rəne ti kə, ba ndil je ki majal əsi-e adi aw ki dilə lo dilə lo.

³⁰ Ə Jəju daje ə nə: «Təi nə na?» Ba e ilə Jəju ti ə nə: «Təm nə kosi njé rə je.» Tado ndil je ki majal ngay uri me ti.

³¹ Lo kin ti, ndil je ki majal ka kin noi dɔ Jəju ti kadi adi-de n-awi lo dangay ti lə ndil je ki majal al.

³² Kosi kəsongi je ai lo ti kin noo a usoi ne dɔ mbal ti, ə ndil je ki majal ka kin noi dɔ Jəju ti kadi adi-de n-awi mede ti. Ba Jəju adi-de ta rəbi kadi awi mede ti.

³³ NDil je ki majal tee me dingəm ti, awi uri me kəsongi je ti ka kin. Ningə yə, kəsongi je bingəi-naa kadi mbal ti taa, tosi me ba ti, ayi-naa man oyi.

³⁴ Loki dije ki njé ngəm kəsongi je ooi ne ki ra ne kin ba, ayi-naa awi me be bo ti ki ngan be je, əri poy ne ki ra ne kin dije.

³⁵ Dije tee awi kadi n-ooi ne ki ra ne kin. Be ə, loki rai tee rə Jəju ti ningə, ooi dingəm ki ndil je ki majal tee me ti ka kin, isi nja Jəju ti. Ooi-e kadi isi ki kibi rəne ti, ki angal ki maji, adi ra-de bəl.

³⁶ Njé ki ai lo ne ti ki ra ne kin, əri madide je poye, taji rəbi ki dingəm ki aw ki ndil je ki majal kin ingə-n rə nga.

³⁷ Lo kin ti noo be, dije ki dɔnangi Gərasa ti, bəl təl-de, adi daji Jəju kadi iyə dɔnangi ləde ə aw. Ə Jəju al me to ti, təl gogi.

³⁸ Dingəm ki Jəju tuwə ndil je ki majal dæ ti kə ka kin dæji Jəju kadi n-aw sie, nə Jəju tuwe

³⁹ ə nə: «Itəl aw 6e, ər poy ne je pəti ki Luwə ra səi kin adi dije ooi.» Be ə, dingəm aw ilə mbə ne ki Jəju ra sie kin me 6e bo ti ki tae ba.

Ta lə ngon lə Jayrusi ki dæne ki ta lə dæne ki nje moy məsi

(Mt 9.18-26; Mk 5.21-43)

⁴⁰ Loki Jəju təl re, kosi dæji uwəi-e ki rəde maji, tadə pəti isi nginai tae.

⁴¹ Ningə yə dingəm kare ki tæ nə Jayrusi, ki e nje kun də kəy kaw-naa lə *Jipi je i noo re. Re osi nja Jəju ti, no dæ ti kadi re aw 6e ləne.

⁴² Kadi aw 6e ləne mbata ngone ki dæne ki e kare ba, 6ale e dægi gide joo to ta koy ti. Loki Jəju isi aw, kosi dije mborai-e ki yo je ki ne je, lo kər kəə goto.

⁴³ Dan kosi dije ti kin, dæne kare ki moy məsi ade kə 6al dægi gide joo e noo. Dæne kin tuji ne kingə ləne kə pəti ji njé ra dije moy ti, nə dæw ki kadi ade rə nga goto.

⁴⁴ Dæne re 6asi rə Jəju ti, ki rəbi ki gide ti, ɔdi ta kibi lə Jəju par ə, ta naa ti noo, məsi gangi rəe ti.

⁴⁵ Loe ti noo Jəju dæji ə nə: «Nə ə ɔdi-m ə?» Ningə dije pəti naji-e ti əi nə n-ɔdi-e al. Ngə ə Piyər əl-e ə nə: «Ba6e, e dije ki rəsi gidi, mborai-ni ki yo je ki ne je kin ə ɔdi-ni.»

⁴⁶ Nə Jəju ə nə: «Dæw madi ɔdi-m, m-gər kadi tægi tæe rəm ti.»

⁴⁷ Loki dæne oo kadi ne ki n-ra kin Jəju gər 6a, dadi par par, osi nja Jəju ti. Ningə ər go ne ki ra ə adi n-ɔdi-n Jəju kin ta kəm dije ti pəti. Taa, ər-de go kingə ki ingə rə nga ta ji naa ti noo par kin tə.

⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «NGonm, kadi-me ləi aji. Aw ki lapiya.»

⁴⁹ Loki Jəju a əl ta ba 6əy ningə, dæw kare i 6e lə nje kun də kəy kaw-naa lə Jipi je re. Re əl Jayrusi ə nə: «NGoni oy, itapi Nje ndo dije al ngata.»

⁵⁰ Nə Jəju ki oo də ta kin əl Jayrusi ə nə: «Adi rai 6əl al, adi mei par, ə a aji.»

⁵¹ Loki rai tægi me kəy ti, Jəju iyə ta rəbi adi dæw ur kəy go ngon ti al. Adi Piyər nim, Jə nim, Jaki nim, baw ngon əi ki kə ngon nim tə par ə uri sie kəy go ngon ti.

⁵² Dije pəti noi je, ndingəi rəde je mbata ti lə ngon, nə Jəju əl-de ə nə: «Inoi al, ngon oy al, nə to 6i kare.»

⁵³ Ba ibəi Jəju kogii, mbata gəri kadi ngon oy.

⁵⁴ Nə Jəju uwə ji ngon, 6a əl-e ta ki ndune ki boy ə nə: «NGonm, i taa.»

⁵⁵ Lo kin ti, ngon təsi ndəl, adi i taa ta ji naa ti noo. Ba Jəju dæji-de kadi adi-e ne uso.

⁵⁶ Ne kin ra 6əl njé koje je ngay. Nə Jəju adi-de ndune kadi əli tae dæw madi al.

9

Jəju ilə njé ndo je ləne ki dægi gide e joo

(Mt 10.1-9, 11-14; Mk 6.6-13)

¹ Jəju 6ar njé ndo je ki dægi gide joo, adi-de tægi, ki kəbe də ndil je ti ki majal pəti, taa kadi ajii njé moy je tə.

² Jəju ilə-de kadi iləi mbə Poy Ta ki Maji ki ɔji də kəbe lə Luwə, taa kadi adi rə nga dije tə.

³ Ningə əl-de ə nə: «Uni ne madi mbata də rəbi al nim, uni kagi təsi al nim, uni 6əl al nim, uni mapa al nim, uni la al nim, taa kadi awi ki kibi rəsi joo al nim tə.

⁴ Ə me kəy ki ra ki uri ti 6a, a isi titi noo biti kadi awii.

⁵ A kin ə re, me 6e ti, dije mbati kuwəi səsi ki rəde ti 6a, loki isi tægi me 6e ti kin ki taga ə, indəi bu ki njasi ti kə*, mba kadi to tə ne ndəji ndude.»

⁶ *NJé ndo je iləi dəde awi ki 6e 6e, iləi mbə Poy Ta ki Maji, taa aji njé moy je ki lo lo tə.

Ta ndəji Erodī də Jəju ti

(Mt 14.1-2; Mk 6.14-16)

⁷ Loki *Erodī ki e nje kəbe dənangī ti ki Galile, oo poy ne je ki isi rai ne kin 6a, ta ndəje də Jəju ti, tadə dije madi əli əi nə: «E Jə Batisi ə i taa dan njé koy je ti.»

* 9:5 Ta lə kində bu ki nja ti kə 6a, igoi Mt 10.14 ki ta ki də ti ki e gin ti nangi.

8 NJé ki nungi əli əi nə: «E Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti ə tee.» NJé je ki na je bəy əli əi nə: «E njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki kəte je kin ə ki kare j dan njé koy je ti.»

9 Lo kin ti Erod i əl ə nə: «Ja, e mi wa ə ndo ki madi gangi dəe, nga e na bəy ə m-isi m-o ta je ki be kin dəe ti wa ka m-gər al.» Ba sangi kadi n-oo Jəju.

Jəju adi ne kuso dingəm je dibi mi usoi

(Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Jə 6.1-15)

10 Loki njé kaw kilə je təli noo rəi ba, əri Jəju poy ne je ki rai adi-e oo. Ə Jəju ər-de, aw səde kadi be bo ti ki bəri-e Bətişayda.

11 Nə kosi je gəri gode, adi awi gode ti. Jəju uwə-de ki rəne ti, əl-de ta ki do kəbe ti lə Luwə, taa aji njé je ki sangi ro nga to.

12 Ningə loki kadi aw tə ur, njé ndo je ki dəgi gide e joo, rəi ro Jəju ti əli-e əi nə: «Huwə kosi dije kam adi awi ki ngan be je ti, ki lo ndor je ti, sangi lo to je ki ne kuso je, tadə lo ki j-ai ti ne kin, e lo ki dije gotoi ti.»

13 Nə Jəju əl-de ə nə: «Səi je wa adi-de ne usoi.» Ə njé ndo je əli əi nə: «J-aw ki mapa mi ə kanji joo wa be to par, adi re e be al wa ningə kadi je wa j-aw ji ndogi mapa mbata ti lə kosi dije kin pəti wa ta.»

14 Dingəm je asi dibi mi loe ti noo. Nə Jəju əl njé ndo je ə nə: «Adi-de isi nangi, uwəi-naa asi kuti mi, kuti mi be.»

15 *NJé ndo je rai tək i Jəju əl-n-de, adi adi-de isi nangi pəti.

16 Ə Jəju əy mapa ki mi ki kanji ki joo ka kin, ba un kəmne ki taa, əl ta ki Luwə mba kadi njangi do ne kuso kin. Go ti, Jəju uwə mapa je ka kin gangi naa ti, ə təl-n adi njé ndo je kadi ləbi kosi dije.

17 Dije pəti usoi ne ndani maji. Ningə, njé ndo je əyi gindi mapa je ki nay, kare dəgi gide e joo bəy.

Piyər gər kadi Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte

(Mt 16.13-20; Mk 8.27-30; Jə 6.67-71)

18 NDə kare Jəju isi əl ta ki Luwə gidi lo ti gogi, njé ndo je lie əi sie naa ti, ə Jəju dəji-de ə nə: «Kosi je isi əli ta ki dom ti tək i mi na ə?»

19 Ə iləi-e ti əi nə: «Dije madi əli əi nə j Jə Bətiş, njé ki nungi əi nə j nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli; njé ki rangi bəy əi nə e njé kəl ta ki ta Luwə ti ki kəte je kin ə e ki kare dande ti ə j dan njé koy je ti.»

20 Ningə Jəju əl-de ə nə: «NGə səi wa ki dəsi, əli əi nə mi na ə?» Ba Piyər ile ti ə nə: «I Kirisi ki Luwə mbəte.»

21 Jəju ndəji njé ndo je ki təgine ngay kadi əli ta kin dəw madi al.

Jəju əl ta koyne ki kine lo koy ti

(Mt 16.24-28; Mk 8.34-9.1)

22 Jəju ilə do ta ti kin ə nə: «Səbi kadi mi *NGon dəw m-a m-ingə ko ngay. *NGatəgi je lə *Jipi je, ki ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je a mbati-mi. Dije a təli-mi, nə ndo ki ko mitə lə ndo koym ba, m-a m-tee lo koy ti.»

23 Go ti, Jəju əl dije pəti ə nə: «Re dəw madi ndigi njiyə gom ti ningə, kadi oo rəne tə ne madi al, kadi ndo je kare kare pəti, e wa un kagi-dəsi koy ləne, ə re un gom.

24 Tək i rəjeti, dəw ki ge kaji rəne ne wa dənangi ti ne a ti ta rəne. Nə dəw ki ti ta rəne ki mbata ləm, a aji rəne to.

25 Kin ə re dəw ingə ne maji je ki dənangi ti ne pəti tigə, nə kadi e wa ti ta rəne, ə se tuji rəne ə, maje to ra be ə?

26 Tək i rəjeti, re ro dəw madi səl-e ki mbata ləm, ə se ki mbata ta ləm ningə, mi NGon dəw ka, m-a m-ra rəsəl dəe ti to, ndəe ti ki m-a m-re-n me kəsi-gon ti ləm, ki me kəsi-gon ti lə Bawm, ki me kəsi-gon ti lə malayka je ki ayi njay.»

27 Tək i rəjeti, adi m-əl səsi: dije madi dansi ti ne a oyi al bəy ə, a oi kəbe lə Luwə ki kəmde.

Jəju mbəl rəne

(Mt 17.1-8; Mk 9.2-8)

28 NDə jijoo go ta je ti kin ningə, Jəju ər Piyər nim, Jə nim, taa Jaki nim to, ə al aw səde do mbal ti kadi n-əli ta ki Luwə.

29 Loki Jəju isi əl ta ki Luwə ningə, ta kəme mbəl, taa kibi lie təl nda bal bal tə.

30 Ningə loe ti nqo, dingəm je joo a əli sie ta. Dingəm je ka kin e *Moji əi ki Eli.

31 Teei me tə ɓa ti, a əli sie ta ɔji də kaw ki a aw Jorijaləm ti kadi oy, təl-n ta kilə ləne.

32 Piyər əi ki madine je, ɓi təl-de maki. Ə loki ə nə n-ndəli ningə, ooi kunji Jəju ki dingəm je ki joo ki ai sie.

33 Loki dingəm je ka kin iyəi Jəju ə isi awi ɓa, Piyər əl Jəju ə nə: «Babe, kin ə j-isi lo kin ti ne be par ə maji ngay. J-a ra kəy-lo mitə: kare e yaɪ, kare e ya Moji, ə ki kare e ya Eli tə.» Piyər gər me ta ki isi əl kin al.

34 Ə loki a əl ta tə kəl ba ɓəy ningə, kil ndi j re səbi dade liti. Loki kil ndi isi səbi dade kin, ɓəl təl njé ndo je.

35 Lo kin ti, ndu ta madi tee me kil ndi ti ə nə: «E kam e NGonm, e ə e dəw ki m-kəte, ə oi ta lie.»

36 Go ndu ta ti kin, Jəju təl nay ki karne ba, dəw oo dəw madi ki rangi kade ti al. *NJé ndo je ngəmi tade, ta kare ka əli dəw madi ndəe ti nqo də ne je ti ki ooi kin, al.

*Jəju əji ngon ki ndil ki majal ra-e
(Mt 17.14-18; Mk 9.14-27)*

37 Lo ti go ti, Jəju əi ki njé ndo je ləne ki mitə j j də mbal ti isi rəi ki nangi ɓa, kosi dije ngay tiləi kəme.

38 Ningə dan kosi dije ti ka kin, dingəm kare un ndune ki taa ə nə: «Nje ndo dije, m-nq ki dəi ti kadi igo ngonm kin adi-m, tado e ki karne ba jim ti.

39 Dəkagilo je madi ɓa, ndil ki majal a uwə, ra-e adi ur kəl, ə yəke ki təgine, adi kulum tae ibə jugi jugi. A ade ko ratata, tə ne ki a iye al be ɓəy taa təl iye.

40 Be ə, m-dəji njé ndo je ləi kadi tuwəi ndil ki majal kin dəe ti kə, nə asi kadi tuwəi-e al.»

41 Lo kin ti, Jəju un ta əl ə nə: «Səi dije ki dəkagilo ti ki ɓone ki səi njé me ngə je, səi njé ra ne ki majal, kadi tə m-isi səsi dəkagilo ban ɓəy taa ə? Kadi m-a m-əsi ginsi dəkagilo ban ɓəy taa ə? Ire ki ngoni rəm ti ne.»

42 Loki ngon isi re ɓasi ki rə Jəju ti ningə, ndil ki majal ka kin un-e, ɔte nangi, yəke ki təgine, nə Jəju ndangi ndil ki majal ade tee rə ngon ti, adi ngon ingə rə nga, ɓa təl sie adi bawe.

43 Lo kin ti, dije pəti, ta ndəji-de də təgi Luwə ti ki əti ɓəl kin.

*Jəju təl əl ɓəy kadi n-a n-oy
(Mt 17.22-23; Mk 9.30-32)*

Loki ne je pəti ki Jəju ra, əti dije pəti ɓəl, Jəju əl njé ndo je ləne ə nə:

44 «Oi ta ki m-aw tə m-əl səsi kin maji: A iləi-mi *NGon dəw ji dije ti.»

45 Nə njé ndo je gəri me ta kin al. Ta kin to ki ndəme ba mba kadi gəri me al. Ningə ɓəli kadi dəji ta Jəju də ti tə.

Jəju un ta lə ngan je ki du ndo-n ne njé ndo je ləne

(Mt 18.1-5; Mk 9.33-37)

46 *NJé ndo je iləi ngirə naji-naa ta ti kadi n-gəri se nə dande ti ə e ki bo wa?

47 Jəju gər ta ki mede ti, adi un ngon ki du, ur-e ade a gəđine ti,

48 ningə əl-de ə nə: «Re dəw madi uwə ngon kin ki rəne ti me təm ti ə, e mi wa ə dəwe kin uwə-m ki rəne ti. Ningə, dəw ki uwə-m ki rəne ti, e nje kilə-m ə uwe ki rəne ti.» Təki rəjeti, dəw ki e ə e ki du ngay dansi ti, e dəwe kin ə e ki bo dansi ti.

*Dəw ki e nje kəsi-m ta al e dəw ləm
(Mk 9.38-41)*

49 Jə un ta əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, j-o dəw madi ki a tuwə ndil je ki majal me təi ti, ə ji ndigi kadi j-oge də ra ne kin, tado e njiyə səje goi ti al.»

50 Nə Jəju ile ti ə nə: «Ōgi-e də al, tado dəw ki əsi səsi ta al, e dəw ləsi.»

NGon ɓe kare ki Samari ti mbati kuwə Jəju ki rəne ti

51 Loki dəkagilo nay ɓasi kadi a uni Jəju awi sie dərə ti, Jəju ilə ndune kadi gar n-aw Jorijaləm ti.

52 Be ə, ilə njé kaw kilə je nəne ti kəte. *NJé kaw kilə je awi, uri me ngon ɓe ti ki *Samari mba kadi indəi də re lə Jəju naa ti kəte.

53 Nə dije ki ngon ɓe ti ka kin mbati kuwə Jəju ki rəde ti tado isi aw ki Jorijaləm.

⁵⁴ Loki njé ndo je lie, Jaki ai ki Jaju ooi ta kin ba, əli Jaju ə nə: «Babe, indigi kadi ji dəji por j-adi j dərā ti, osi dode ti, ro-de kə a?»

⁵⁵ Ə Jaju təl kəmne, kəl səde.

⁵⁶ Ba uni rəbi, awi ngon be ti ki rangi.

*Kun go Jaju
(Mt 8.19-22)*

⁵⁷ Loki əi də rəbi ti, dəw madi əl Jaju ə nə: «M-a m-un goi lo je pəti ki a aw ti.»

⁵⁸ Ə Jaju əl-e ə nə: «NJa je ai ki be tode, ə yal je ai ki kəyde tə, nə *mi NGon dəw m-aw ki lo ki kadi m-ilə dəm ti al.»

⁵⁹ Go ti, Jaju əl dəw ki rangi ə nə: «Un gom.» Ningə dəw ka kin əl-e ə nə: «Babe, adi-m ta rəbi adi m-aw m-dibi bawm bəy taa.»

⁶⁰ Nə Jaju əl-e ə nə: «tyə njé koy je adi dibi njé koy je ləde, nə j aw ilə mbe kəbe lə Luwə.»

⁶¹ E ki rangi bəy əl ə nə: «Babe, m-a m-un goi, nə m-dəji kadi adi-m ta rəbi adi m-aw m-əl ta ki kadi j-iyə-n-naa ki njé ki me kəy ti ləm bəy taa.»

⁶² Ə Jaju əl-e ə nə: «Dəw ki uwə də kəsi mangi, ə təl ilə rəti gogi ba, dəwe kin kəbe lə Luwə e ki ta təe al.»

10

*Jaju ilə njé ndo je kuti siri gide joo
(Mt 9.37-38; 10.7-16; Mk 6.8-11; Lk 9.3-5)*

¹ Go ne je ti kin, Jaju mbəti njé ndo je ki rangi kuti siri gide joo, ba ilə-de joo joo ki be bo je ki lo je ki dangi dangi ki oji kadi re e wa a aw ti.

² Ningə əl-de ə nə: «Ko ki asi kijə, dile e ngay, nə njé kije je əi ngay al. Ə əli ta ki Ba nje ko, adi ilə ki njé ra ko je me ko ti lie.

³ Ningə ki basine kin, osi də rəbi ti awi! M-ilə səsi tə ngan bati je dan jagim je ti.

⁴ Uni la al nim, uni bəl al nim, uni sa njasi al nim tə. Taa ai rəbə ta lapiya ki ra ti al nim tə.

⁵ Kin ə awi kadi uri me kəy ti madi ba, ne ki dəsəy, əli əi nə: «Lapiya ki də me kəy ti kin.»

⁶ Ningə kin ə re dəw ki nje ndigi lapiya isi me kəy ti kin noo ba, lapiya ləsi a aw ki dəe ti. A re dəw goto ba, lapiya ləsi a təl ki rəsi ti tə.

⁷ İsi me kəy ti ki uwə səsi ki rəne ti kin noo, ne kuso ki adi səsi ə usoi, man ki adi səsi ə ayi-naa. Tado səbi kadi nje ra kilə ingə ne kigə go ji ləne, ji dije ti ki ra kilə dande ti. İbii kəy joo al.

⁸ Kin ə re uri me be ti, ə be uwə səsi ki rəne ti ba, ne ki adi səsi ə usoi par.

⁹ Re dije ki moy ra-de əi me be ti kin noo ə, aji-de. Ba əli dije ki me be ti əi nə: «Kəbe lə Luwə e basi ki rəsi ti.»

¹⁰ A re uri me be ti, ə dije ki me be ti kin uwəi səsi ki rəde ti al ba, iteəi ki taga ta mbalo ti, ə əli əi nə:

¹¹ «Bu ki me be ti ləsi ki nay gin sa njaje ti ka, j-ində kə gogi j-adi səsi. Ningə kadi igəri təkə kəbe lə Luwə e basi.»

¹² Ə adi m-əl səsi m-adi igəri təkə ndo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki də be ti kin a itə yə Sodom bəy*.

¹³ «Kəm-to-ndoo e ləsi, səi dije ki Koraje! Kəm-to-ndoo e ləsi səi dije ki Bətisayda! Ne kəji je ki əti bəl, ki Luwə oji dansi ti kin, re ne je kin rai ne me be bo Tir ti ki be bo Sidə ti be ə, re dije ki me ti a iyəi rəbi ne rade je ki majal mari nu. Re a iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, ki go rəbi kilə kibə kuwə ndoo rə ti, kisi-n bu por ti.

¹⁴ E be ə, kadi igəri təkə, dəkagilo gangi ta ti ə, ta ki gangi ki də Tir ti ki Sidə, yəsi a ngə ite.

¹⁵ NGa ningə j Kapərnayim, o kadi a un dəi taa bəti kadi ədi rə, nə Luwə a təl səi bəti kaw səi koo*.

¹⁶ Jaju təl əl njé ndo je ləne bəy ə nə: «Dəw ki oo ta ləsi, e mi ə dəwe kin oo ta ləm. Ə dəw ki əsi səsi ngərəngi ba, e mi ə dəwe kin əsi-m ngərəngi. Ningə dəw ki əsi-m ngərəngi ba, e nje kilə-m tə ə əse ngərəngi.»

Təl njé ndo je ki kuti siri gide joo

¹⁷ *Njé ndo je ki kuti siri gide joo ki Jaju ilə-de, təli lo kilə ti ki rənəl, ningə əli Jaju əi nə: «Babe, ndil je ki majal ka, lo ki ji ba təi ba, iləi dode gin təgije ti.»

* 10:12 Kilə ngirə ne je 19.24-28 * 10:15 Ejay 14.13-15

18 Jəju əl-de ə nə: «M-o *Satā i dərā̄ ti osi ki dənangi ti tə təl ndi be.

19 Ningə m-adi səsi təgi kadi injiyəi də li je ti, də ni je ti, ki də təgi je ti pəti ki nje bə aw-n. Ne madi kare ki kadi a ra səsi majal goto.

20 NGa ningə kadi irai rənəl mbata kilə ki ndil je ki majal iləi dəde gin təgisi ti kin al, nə kadi irai rənəl mbata təsi ki e ki ndangi me dərā̄ ti taa.»

Rənəl lə Jəju (Mt 11.25-27)

21 Dəkagiloe ti noo, NDil Luwə ra adi rənəl rosi me Jəju, ə Jəju əl ə nə: «Bai, ki i Ba dərā̄ ki dənangi, m-ilə təji dəi ti, tək i bəyɔ̄ ne je kin njé tər je, ki njé ne gər je, ə itēe ki dəe adi ngan je ki du gəri. Oyo, Bai, e ndigi ləi kadi ne kin ra ne be.»

22 Ba, Jəju əl dije ki ai noo ə nə: «Bai, adi-m ne je pəti, ningə dəw kare ki gər-m, mi NGon, goto, e Bai ki karne ba par, taa dəw kare ki gər Bai ka goto tə, e mi NGon ki karm ba par, ningə e dije ki mi wa ə m-ndigi kadi m-adi gəri-mi par tə.»

23 Go ti, Jəju təl kəmne ki də njé ndo je ti əl-de ki karde ba ə nə: «Səi njé maji-kur mbata ne ki kəmsi oo kin!

24 *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti ngay ki ngar je ngay ndigi kadi kəmde oo ne ki səi je, kəmsi oo kin, nə asi koo al, ndigi kadi mbide oo də ta ki səi je, mbisi oo kin, nə asi koo al tə.»

Kuji ta də dəw ki Samari ti ki nje me- maji

25 Nje ndo ndu-kun kare əsi nangi i taa, ningə dəji ta kare Jəju tə ta kuwə-naa ki ta ə nə: «Nje ndo dije, e ri ə səbi kadi m-ra kadi tə m-ingə-n kaji ki biti ki nō ti ə?»

26 Ə Jəju əl-e ə nə: «E ta ri ə ndangi me ndu-kun ti? Ə go gər-e ləi e ban?»

27 Ba nje ndo ndu-kun ka kin ilə Jəju ti ə nə: «A indigi Bəbe Luwə ləi ki ngamei ba pəti, ki ndili ba pəti, ki təgi ba pəti, ki mər ta ləi ba pəti. Ningə a ndigi dəw madi tə darəi i wa be tə*.»

28 Ə Jəju əl-e ə nə: «Ta ki m-dəji, ilə-m ti maji ki dum. Ə ira be, ba a ingə kaji.»

29 Nje ndo ndu-kun sangi kadi n-təji tək i ne dəw ki dana, adi təl dəji Jəju ə nə: «Nə ə e dəw madim ə?»

30 Ə Jəju əl-e ə nə: «Dingəm kare i Jorijaləm isi aw Jəriko, ba osi ji kaya je ti ki njé gangi rəbi, adi taai ne je lie pəti jie ti, tindəi-e adi to ta koy ti, ningə iyəi-e ə ət i awi.

31 Go ti ba, nje kijə ne məsi kadi-kare i noo re tēe dəe ti, nə loki oo-e, gangi say aw lo ləne.

32 Go ti, dəw ki gin koji ti lə *Ləbi kare i noo re tə, nə loki oo dingəm ka kin ba, gangi say aw lo ləne.

33 Go ti ningə, dəw ki *Samari ti kare ki isi aw mba i noo re tēe də dingəm ti ka kin. Loki oo-e, oo kəm-to-ndoo lie ki rəjeti.

34 Be ə, re rəe ti, ur yibi kasi nju ta do ti, dəw-n, ningə un-e inde də koro ti ləne, aw sie lo to mba je ti, ində kəmne goe ti.

35 Lo ti go ti, dingəm ki Samari ti ka kin ər la ki asi ra kilə ndə joo adi nje kində kəmne go kəy mba je ti, ningə əl-e də ti ə nə: «Ində kəmi goe ti maji, a re ne ki ində-n kəmi goe ti, al də e ki madi kin ba, ndə təlm ə, mi wa m-a m-igə-i.»

36 Ningə Jəju dəje ta də ti ə nə: «Dan dije ti ki mitə kin, e ki ra ə e madi dingəm ki kaya je ki njé gangi rəbi gangi-e kin ə?»

37 Ba, nje ndo ndu-kun ə nə: «E e ki oo kəm-to-ndoo lie kin.» NGa ə Jəju əl-e ə nə: «Re e be ningə, i ka kadi aw, ə ira be tə.»

Jəju aw be lə Marti əi ki Mari

38 Jəju əi ki njé ndo je ləne i də rəbi ti rəi tēe ngon be ti kare be ningə, dəne madi ki təe nə Marti uwə Jəju rəne ti me kəy ti.

39 Marti aw ki ngokone ki dəne ki təe nə Mari noo. Ə ngokəe ka kin re isi nangi nja Bəbe Jəju ti, isi oo də ta ki Jəju isi əl.

40 Nə Marti a ta ngan kilə je ti ki njəe ədi nangi al, aw yo je ki ne je. Ningə tēe pati, re əl Jəju ə nə: «Bəbe, ra ban ə ngokom Mari iyə-m adi m-a ta kilə je ti

* 10:27 Dətarənom 6.5; Ləbətiki 19.18

ki karm ba be ka usi al par ə? Əl-e adi re ra səm kilə je.»

⁴¹ Ə Bəbe əl Marti ə nə: «Marti, Marti, mei osi nangi al, adi aw ki yo je ki ne je mbata ne je ngay.

⁴² Nə ne ki soti e kare ba. Ningə Mari un ne ki maji itə ne je pəti. E ne ki dəw a taa jie ti al.»

11

Jəju ndo njé ndo je ləne rəbi kəl ta ki Luwə
(Mt 6.9-13)

¹ NDə kare Jəju isi əl ta ki Luwə lo madi ti. Loki əl ta ki Luwə gine gangi ningə, nje ndo lie kare əl-e ə nə: «Bəbe, indo-je kəl ta ki Luwə təkə Jə Batisi ndo-n njé ndo je ləne kin be tə.»

² Ə Jəju əl-de ə nə: «Loki isi əli ta ki Luwə ningə, kadi əli əi nə:

“Bawje,

Kadi dəw ki ra gər təi təkə j Luwə,

Kadi kəbe lai re.

³ Adi-je ne kusoje ki asi taje ki ndə je ndə je.

⁴ Iyə go majal je ləje kə, tadə je wa ka, J-iyə go majal lə dije pəti ki rai səje majal kə tə.

Iyə-je adi j-osi me ne na ti al”.

⁵ Ba Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Kin ə, dəw kare dansi ti je be, aw ki madine noq, ə j dan lo ti aw ində ta kəy dəe ti ə nə: “Madim, itunə-m mapa mitə,

⁶ mbata madim kare j mba ti re tēē dəm ti, nə ne ki kadi m-ra-e-n mba goto.”

⁷ Ə re made ka kin to ki kəy noq ə nə: “Itapi-m al, ta kəy e ki kuti ngata, ningə je ki nganm je j to nangi tə, bi lo kadi m-a m-j taa m-adi mapa goto.”

⁸ M-əl səsi kadi igəri, kin ə re j taa ade mapa kin mbata ke madi-naa ləde al ka, a j kadi ade ne je pəti ki ge, mbata ta kəy ki a ində ki naa ti naa ti kin.

⁹ Ningə mi, m-əl səsi: Idəji, ə a adi səsi, isangi ə a ingəi, indəi ta kəy ə a tēēi adi səsi.

¹⁰ Tadə dəw ki dəji ə a adi-e, dəw ki sangi ə a ingə, dəw ki ində ta kəy ə a tēēi adi-e tə.

¹¹ Baw ngon ki ra dansi ti ə ngone dəje kanji, ningə a un li yo taa ade ə?

¹² Ə se ngone dəje kaw, ningə a un ni yo taa ade ə?

¹³ A kin ə səi ki səi dije ki kilə rasi majal kin mindi ə igəri rəbi kadi ne ki maji ngansi je ningə, ra ban be ə, Bawje ki isi dərə ti taa kin taa, a adi NDilne dije ki dəji-e al ə?”

Jəju əi ki ndil je ki majal
(Mt 12.22-30; Mk 3.22-27)

¹⁴ NDə kare Jəju tuwə ndil ki majal də dingəm kare ti ki ndil ka kin ra-e adi əl ta al. Loki ndil ki majal tēē bə, dingəm ki kəte əl ta al ka kin, təl əl ta, adi əti kosi dije bəl ngay.

¹⁵ Ningə dije madi əli əi nə: «E ki tōgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal, ə isi tuwə-n ndil je ki majal.»

¹⁶ Ə njé ki nungi, kadi nai-e-n bə, dəji-e kadi ra ne kəji madi kare ki j dərə ti adi-de n-ooi.

¹⁷ Nə Jəju gər mər ta ləde bəti, adi əl-de ə nə: «Kin ə, dije ki me bəqə ti ki kare ba, təli də-naa ti rəi-naa ə, bə kəe kin a tuji, ningə kəy je a budi də-naa ti mur mur tə.

¹⁸ Kin ə re *Sata ə wa adi dije lie təli də-naa ti rəi-naa ə, lo kadi kəbe lie a aw ki kəte goto. M-əl be mbata əli əi nə e ki tōgi lə Bəljəbul ki e ngar lə ndil je ki majal ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal.

¹⁹ Kin ə re e ki tōgi lə Bəljəbul ə m-tuwə-n ndil je ki majal ə, dije ki gosi ti tuwəi-de ki tōgi lə nə ə? Dije ki gosi ti wa a tōji kadi ta ləsi e ta ki go ti al.

²⁰ A re e ki tōgi lə Luwə ə m-isi m-tuwə-n ndil je ki majal tə ningə, tōji kadi kəbe lə Luwə re tēē rəsi ti ngata.

²¹ Kin ə dəw ki tōge e ngay, ki aw ki ne rə je, ngəm ta kəy ləne ə, ne kare ki a ədi kadi ne kingə lie goto.

²² A re dəw madi ki tōge ite re ur goe ti ə tətə rə ə, a əy ne rə je lie ki ində mene də ti kin pəti, taa a sane ne kingə je lie tə.

²³ Ningə kadi igəri, dəw ki e səm al, e nje kəsi-m ta, taa dəw ki kaw səm ne ki naa ti al, e nje tində ti tə.»

Loki ndil ki majal təl re me dəw ti gogi

(Mt 12.43-45)

²⁴ «Loki ndil ki majal tēē me dəw ti, aw ilə ki dilə lo ki tuti mba kadi n-ingə lo kisi ki rangi kadi n-or kəə ti, nə ingə al ɓa, əl ə nə: “M-a m-təl kadi m-aw lo kisi-m ti ki kəte m-isi ti ə m-tēē ka kin gogi.”

²⁵ Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo ka kin, utəi, rai adi maji.

²⁶ NGa ə, təl aw, ɔy ndil je ki majal itəi-e e wa ɓəy siri, ɓa rəi uri me dəw ti ka kin isi. Lo kin ti, ji kisi dəw kin ki dəe taa a majal ngay itə e ki kəte ɓəy.»

Maji ki rɔjeti

²⁷ Loki Jəju a əl ta kin ba ningə, dəne kare ilə ndune dan kosi je ti ə nə: «Maji-kur e də dəne ti ki nje koji ki nje kadi mba.»

²⁸ Nə Jəju ile ti ə nə: «Maji-kur ɓa e də dije ti ki njé koo ndu Luwə ə təl rəde go ti kin yo taa.»

Dije daji ne kaji

(Mt 12.38-42)

²⁹ Dije uwəi naa muki muki gidi Jəju ti, adi Jəju əl-de ə nə: «Dije ki dəkagilo ti ki ɓone kin əi dije ki maji al. Daji kadi tə n-ooi ne kaji madi, nə ne kaji madi ki rangi ki kadi dəw a ra ore-n də ne kaji lə Jonasi, goto ngata.

³⁰ MBata, təkɪ Jonasi e-n ne kaji mbata ti lə dije ki Ninibi ti ka kin ə[☆], mi NGon dəw m-a mi-n ne kaji mbata lə dije ki ɓone tə.

³¹ NDə gangi ta ti ə, ngar ki dəne ki j gin ɓe ti, a j taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki ɓone kin kadi a ilə ta dəde ti. MBata, j soy dəngi ti nu ə ndə ki re kadi oo gosi ta lə Salomɔ[☆]. NGa ningə, ki ɓasine kin, dəw ki itə Salomɔ say e ne.

³² NDə gangi ta ti ə, dije ki Ninibi ti a j taa ta kəm dije ti ki dəkagilo ti ki ɓone kin kadi a iləi ta dəde ti. MBata, loki Jonasi ilə mbe Poy Ta ki Maji, dije ki Ninibi ti iyəi rəbi ne rade je ki majal kə[☆]. NGa ningə, ki ɓasine kin, dəw ki itə Jonasi say e ne.

[☆] 11:30 Jonasi 3.3-5   [☆] 11:31 1 NGar je 10.1-10 Dətarənom 14.22

Njyə me kunji ti

(Mt 5.15; Mk 4.21; Lk 8.16)

³³ «Dəw a ində por lambi ti kadi ɓəyɔ ə se dəbi ngo də ti al, nə a ində də ne ti taa, kadi dije uri kəy ɓa, ooi lo ki kunje.

³⁴ Kəm dəw ə e lambi lə darəe, re kəmi oo lo maji ɓa, darəi ba pəti e me kunji ti tə. A kin ə re kəmi oo lo maji al ningə, darəi e me til ti tə.

³⁵ Ə ində manji rəi adi kunji ki aw-n rəi ti təl til al.

³⁶ Kin ə re darəi pəti e me kunji ti ki kanji kadi ngon til ndəti kade ɓa, darəi a unji njay njay təkɪ lambi a unji-n dəi ti kin be tə.»

Jəju gangi ta də Parisi je ti ki njé ndo ndu-kun je ti

(Mt 23.4-36)

³⁷ Loki Jəju əl ta oy ningə, Parisi kare ɓar-e kadi aw uso ne ɓe ləne. Be ə, Jəju aw isi sie ta ne kuso ti.

³⁸ Lo kin ti, ta ndəji Parisi ka kin ngay kadi Jəju togi jine kəte nɔ ne kuso ti al.

³⁹ Nə Jəju əl-e ə nə: «Səi *Parisi je, ki ne kin, isi itogi gidi ka man, ki gidi ka kuso ne adi ay, nə ngur ɓogi, ki me ndul rosi mesi.

⁴⁰ Səi dije ki mbə, Luwə ra gidi ne, ə ra me ne tə.

⁴¹ Maji kadi adi njé ndoo je ne ki e me ka ti, ə ne je pəti a ayi njay ki rəsi ti.

⁴² «Kəm-to-ndoo e ləsi səi Parisi je. Ori ne kare dan ki dəgi ti, me mbi kam je ti ki əti maji, ki me mbi kam je ti ki dangi dangi ki mba ndir tɔy, adi Luwə[☆], ningə indəi njasi də ne ra ki dana ti ki də ndigi-naa ti lə Luwə. Ki rɔjeti, e kin ə e ne je ki sɔbi kadi re a indəi kəmsi go ti irai, ki kanji kər kəm ndəge je.

⁴³ Kəm-to-ndoo e ləsi, səi Parisi je, mbata igei lo kisi ki kəte nɔ dije ti gin kəy kaw-naa je ti, taa igei kadi dije rai səsi lapiya lo kingə-naa je ti lə kosi je tə.

[☆] 11:32 Jonasi 3.5, 8, 10   [☆] 11:42 Ləbətiki 27.30;

⁴⁴ Kəm-to-ndoo e læsi səi, mbata itoi tə dɔ badi je ki ne ki tɔji kadi dəw gər-n-de goto, adi dije njiyæi dɔde ti ki noo be par kin be.»

⁴⁵ Lo kin ti, nje ndo ndu-kun kare əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, me ta ti læi ki isi əl kin, e je tɔ ə isi itaji-je!»

⁴⁶ Ə Jəju ilə ti ə nə: «Oyo, kəm-to-ndoo e læsi, səi njé ndo ndu-kun je tɔ, tado indæi ne ki ɔy ngay dɔ dije ti, nə ngon jisi ki ndəy be ka uni taa, uwæi sæde ne ki kəy kin al.

⁴⁷ Kəm-to-ndoo e læsi! Indæi badi njé kəl ta ki ta Luwə ti ki e bawsi je wa ə tɔli-de.

⁴⁸ Lo kin ti, isi tɔji tæki indigi ki bawsi je dɔ kilə rade ti ki rai, mbata əi je əi njé tɔl njé kəl ta ki ta Luwə ti, ningə səi je səi njé kində badide tɔ.

⁴⁹ E mbata kin ə, Luwə əl ta me tər ti ə nə: “M-a m-ilə ki njé kəl ta je ki tam ti, ki njé kaw kilə je, m-adi-de, ba a tɔli-de je, a adi-de kɔ je.”

⁵⁰ E be mba kadi dəjii dije ki dəkagilo ti ki bone, məsi njé kəl ta je ki tam ti ki buki kɔ lo kilə ngirə dɔrə ki dɔnangi ti nu bitɔ bone.

⁵¹ Məsi ki ilə ngire dɔ Abəl ti nu bitɔ tɔɔ-n dɔ Jakari ti, ki ndɔ ki tɔli-e dadan lo ti ki j dɔngiri kadi-kare ti re kəy ti læ Luwə*. Ki rɔjeti, adi m-əl səsi tæki dije ki dəkagilo ti ki bone a ugæi kirə ne je ki ra ne kin.

⁵² Kəm-to-ndoo e læsi, səi njé ndo ndu-kun je ki ta rəbi ne gər e jisi ti, ə səi wa uri me ti al nim, taa dije ki gei kadi tə n-uri me ti ka ɔgi-de nim tɔ.»

⁵³ Loki Jəju tɔɔ me kəy ti ka kin ba, njé ndo ndu-kun je ki Parisi je iləi ngirə ra tɔgi dɔ Jəju ti je, dəji-e ta je ki dangi dangi.

⁵⁴ Sangi rəbi me ta je ti kadi tə n-ingæi ta ki go ti al tae ti ba n-uwæi-e-n.

12

Kəl ta ay njay tæki Jəju e NGon dəw (Mt 10.26-33, 19-20)

¹ Dəkagiloe ti kin, dibi dije ki bay bay ə kawinaa dɔ Jəju ti, adi mbisæinaa ki yo je, ki ne je. Lo kin ti, Jəju

* 11:51 Kilə ngirə ne je 4.8; 2 Poy ta je 24.20-22

əl njé ndo je læne ə nə: «Ne ki dɔ kəte, maji kadi indæi kəm-kædi dɔ rəsi ti ɔji-n dɔ əm læ *Parisi je, adi e kadi kəm-naa læde.

² Ne ra ki gidi ngəy ti ki gine a tɔɔ əl goto, taa ne ki to lo bɔyɔ ti, ki dəw a gər əl ka goto tɔ.

³ MBata, ta je pəti ki əli lo ki ndul ti, dije a oi dɔe kada wangi, ə ta je ki uwæi tasi mbinaa ti taa əli kəy kərəkɔ, dije a iləi mbɛe dɔ kagi ti taa tɔ.»

⁴ Sæi ki səi madim je, m-əl səsi kadi iɔli dije ki a tɔli darəsi par, ə go ti asi ra ne ki rangi al, kin al.

⁵ M-a m-tɔji səsi dəw ki sɔbi kadi iɔli-e. Dəw ki sɔbi kadi iɔli-e e Luwə ki a tɔl darəsi, ba təl a dɔ ti noo kadi ilə səsi me por ti læ su bəy kin. Tæki rɔjeti, e ə sɔbi kadi iɔli-e.

⁶ Dije isi gati ki ngan yəl je mi ə gusi joo adi oi ne, nə ki kare dande ti ki kadi me Luwə oy dɔe ti goto.

⁷ Ki əti bəl ngay wa bəy ki kadi igəri, bi dəsi wa kin ka Luwə tidə kare kare gər kəre. Iɔli ne madi al, səi je, Luwə oo ndasi itæi ngan yəl je ki ngay.

⁸ M-əl səsi ta ki rɔjeti kadi igəri tæki, dəw ki ra ki un ndune ta kəm dije ti wangi tæki n-e dəw læm, mi *NGon dəw m-a m-əl ta wangi ta kəm malayka je ti læ Luwə tæki e dəw læm tɔ.

⁹ Nə dəw ki naji ta ta kəm dije ti tæki n-gər-m al, mi NGon dəw m-a m-naji ta ta kəm malayka je ti tæki m-gər-e al tɔ.

¹⁰ Dəw ki əl ta ki majal ɔsi-n tam mi NGon dəw ə, Luwə a iyə go majal je lie kɔ, nə dəw ki əl ta ki mal ɔsi-n ta NDil Luwə, Luwə a iyə go majal lie kɔ al ratata.

¹¹ Loki a uwæi səsi kadi awi səsi lo kawinaa je ti læ *Jipi je kadi gangi ta dəsi ti, a awi səsi nɔ ngar je ti, ki nɔ njé kɔbe je ti, onosi kadi mesi bəl kə nə se a asi kadi inaji ta dəsi ti wa, se ta ri ə a əli wa.

¹² Tado, loe ti wa noo kin, NDil Luwə a ndo səsi ta ki kadi əli.

Kuji ta dɔ nje ne kingə ti ki mbə

¹³ Dəw kare dan kosi dije ti əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, əl ngokom adi,

ne nduwə ki bawje iyə adi-je kin, kay yam adi-m.»

14 Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki ində-m kadi tə mi nje ngangı ta dansi ti ə se kadi tə mi nje kay səsi ne kingə goto.»

15 Ba təl əl dije pəti ə nə: «Maji kadi indəi kəm-kədi də rəsi ti oji-n də mal ne kingə ki duniya ti. Tadə re dəw ingə-n ne tə ri, tə ri ka, ne kingə lie kin ə a ra adi isi-n ki dəne taa al.»

16 Ba Jəju təl əl-de kuji ta madi ə nə: «Dingəm madi kare ki nje ne kingə isi noo, lo ndər je lie, ingə ne me ti ngay.

17 Ə dəji rəne ta ə nə: “E ri ə kadi tə m-ra dana? Lo ki kadi tə m-kaw ne ndər ti ləm goto.”

18 Ningə təl əl ə nə: “Maji, ne ki m-a m-ra ə to kin: m-a m-ndu dam je ləm ki kəte kin kə, ba m-a m-ur dam je ki boyi ngay kadi tə m-kaw ne ko je ləm ti pəti, naa ti ki ndəgi ne maji je ləm.

19 Ningə m-a m-əl mem ti m-ə nə: «Basine m-aw ki ne kingə ki to mbar mbar kadi m-ra-n bəl bay bay, ə kadi m-uwə kə rəm, m-uso je, m-ay je, m-on maji rəm.»

20 Nə Luwə əl-e ə nə: “I mbə dəw ki isi əl ta kin, kondə ki ne wə kin ndəi a asi. Ə se ne je ki isi kaw ki də-naa ti kin, a e ya nə wa?”

21 E kin ə e ne ki a tēē də dəw ti ki nje kaw ne kingə je ki naa ti mbata lə rəne wa, bi mbata ti lə Luwə al.»

Kində me də Luwə ti (Mt 6.25-33)

22 Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «E mbata kin ə, m-əl səsi kadi adi mesi a sururu də ne kusosi ti, ki kadi isi ki dəsi taa al, taa də kibi kəsi ti al nim tə.

23 Tadə kisi ki də taa itə ne kuso, taa darə dəw itə kibi ki kə tə.

24 İgəi kaga je oi, dibi ko al nim, təti al nim, taa awi ki lo madi ki kadi ngəmi ne ti mba ndə ki lo ti ti al nim, dam ləde ka goto nim tə, nə Luwə isi adi-de ne usoi maji. Ningə səi, oi kadi Luwə oo ndasi itə yəl je al a?

25 Nə dansi ti ə asi kadi a ilə ngon kadi ki ndəy be də ndəne ti ki takul me ka sururu ləne ə?

26 Kin ə ne ki ndəy be kin ka asi kadi irai ki dərəsi al ə, ra ban be ə mesi osi nangi də ndəgi ne je ti al ə?

27 İgəi puti kam je ki ai me wale ti kin oi. Rai kilə madi al nim, oji kibi al nim tə, nə ngar *Salomə ki təe ba ngay me ne kingə ti kin ka ə kibi ki ndole asi naa səde al[☆].

28 Ə kin ə Luwə ilə kibi rə ngan kagi je ti ki wale, ki j-o-de bəne, ə lo ti par ə a oı por kin be ningə, ra ban ə səi dije taa a ilə kibi rəsi ti al ə? Səi tə je me kadi-me ti.

29 Adi ta ga al dəsi oji-n də ne kusosi ə se man kaysi al.

30 Ne je kin pəti, e dije ki gəri Luwə al ki dənangi ti ne kin ə isi sangi ki nə kəmdə ti, nə səi, Bawsi gər maji kadi awi ki ndooe tə.

31 Ne ki kadi isangi, e kəbe lie, ningə a adi səsi ndəgi ne je kin də ti.

32 Səi ki itoi tə ne kul je ki ngay al, ki isi uni go bade be kin, adi bəl ra səsi al, mbata Bawsi oo maji ngay kadi adi səsi bəko ləne.

Kində ne kingə rə Luwə ti (Mt 6.19-21)

33 «İgati ki ne maji je ləsi, ə adi lae njé ndoo je. İrai bəl la ki a tuji al, ikawi ne kingə je ləsi dərə ti, ki e lo ki nje bogi a tēē ti al nim, e lo ki yə goto ti nim kin.

34 Tadə lo ki ne kingə ləsi e titi ə mesi a e ti tə.

Kuji ta də kisi də nja ti

35 «İsi də njasi ti ki kibi ra kilə, adi por lambi je ləsi o maji.

36 Ningə kadi itoi tə dije ki isi ngəmi ta təl bade ki aw lo taa naa ti be. İsi ngəmi tae kadi re təl taa, ə ində ta kəy ba tēēi adi-e.

37 Maji-kur e də bəə kilə je ti ki, bade təl ba ingə-de isi də njade ti. Təki rəjeti, adi m-əl səsi, bade a un kibi kilə ləne ilə rəne ti, ə a adi-de isi nangi kadi adi-de ne usoi.

38 Kin ə re təl dan lo ti, ə se ta gin lo ti, ə ingə-de isi də njade ti ə, maji a ur-de.

39 «İgəri maji kadi re ba nje kəy gər də kadi ki nje bogi a re-n ə, a iyə nje bogi kadi ur kəy al.

☆ 12:27 1 NGar je 10

40 Ə səi ka, isi dɔ njasi ti tɔ, tadɔ mi *NGon dɔw m-a m-re dɔ kadi ti ki igəri al.»

41 Lo kin ti, Piyər dəji Jəju ə nə: «Bəbe, kuji ta ki əl kin sɔbi dəje je par ə se sɔbi dɔ dije pəti ə?»

42 Ə Bəbe əl-e ə nə: «Nje ngəm ne ki e dɔw ki dana, ki kəme ədi, ə e dɔw ki bae a inde dɔ me kəy ti kadi ləbi ne kuso dije ki kadi ki kadi adi-n-de.

43 Nje ra kilə kin a e nje maji-kur, lo ki bae təl ə inge ta kilə ti kin, a ra.

44 Təki rəjeti kadi m-əl səsi, a inde dɔ ne maji je ti ləne pəti.

45 A kin ə re nje ra kilə kin əl mene ti ə nə: “Bam a re law al bəy” ə, a a ta tində ndəgi njé kilə je ti ki dəne ki ki dɔngəm, a ta kuso ti, ki ta kəy ti, ra-n kasi ra.

46 Lo kin ti, bə nje kəy a re ki ndɔ ki e ində mene dɔ ti al, ki dɔ kadi ki e gər al. Bae a tuwe kɔ, kadi oo ne kɔ ki a ra dije ki nje ra ne ki dana al.

47 Bəə kilə ki gər ndigi ra lə bane maji, nə ində rəne ta ndigi ra ti kin ra al, a ingə ndəy ta bəy bəy.

48 NGA ningə, bəə kilə ki gər ndigi ra lə bane al, ə ra ne ki asi ta kində ə, a ingə kində ngay al. Igəri kadi dəw ki adi-e ngay, a dəji-e ngay tɔ, ə dəw ki adi-e ne ngay kadi ngəm, a gei ne ngay jie ti tɔ.

Jəju re ki gangi-naa

49 «M-re ki por dɔnangi ti; ningə kin, m-ndigi kadi por ka kin ɔ ngata!

50 Sɔbi kadi m-nduy me kɔ ti təki dəw a ra-n batəm kin be. Ningə e ne ki adi-m kɔ me ndilm ti, biti kadi ne je tɔli tade.

51 Kadi igai mesi ti təki m-re ki lapiya dɔnangi ti, al. M-əl səsi, m-re ki lapiya al jagi, nə m-re ki gangi-naa yo.

52 Ningə ki basine kin, dije mi ki isi me kəy ti ki kare a gangi-naa, dije ki mitə a əsi ta njé ki joo, ə dije ki joo a əsi ta njé ki mitə.

53 Baw ngon a əsi ta ngonne ki dɔngəm, ngon ki dɔngəm a əsi ta bawne; kɔ ngon a əsi ta ngonne ki dəne, ngon ki dəne a əsi ta kone; kɔ

ngon ki dɔngəm a əsi ta məmne; ngon ki dəne a əsi ta məmne ki dəne✧.»

Ta dɔ dəkagilo ti (Mt 16.2-3)

54 Jəju əl kosi je ə nə: «Loki oi ndi j lo kibə kadi ti ningə, ta naa ti noo əli əi nə: “NDi a ədi”, bə ndi ədi tɔ.

55 A re oi nəl ki j gin bə ti ə isi ilə ningə, əli əi nə: “Lo a tɔngə”, bə lo tɔngə ka tɔ.

56 Səi dije ki njé me ngə, asi kadi igəri kəm ne je ki a rai ne dɔnangi ti ne, ə se dɔrə ti, ningə dəkagilo ki bəne kin bə, asi kadi igəri ne je isi ra ne titi al!

Kində dɔ ta naa ti ki nje ta ləi (Mt 5.25-26)

57 «Ra ban be ə səi je wa, ne ki to kadi igangi ta ki dana dɔ ti ə, igangi al ə?

58 Kin ə isi awi lo gangi ta ti ki nje ta ləi bə, loki səi dɔ rəbi ti bəy ə, isangi rəbi kadi ndusi osi go-naa ti sie, nə tə aw səi iləi ji nje gangi ta ti, adi nje gangi ta uni iləi ji asigar je ti, adi asigar je iləi-ni dangay ti.

59 Ningə adi m-əli, a iteə lo kin ti al biti kadi ugə dɔbəy sisi bəy taa a iyəi-ni taa.»

13

Maji kiyə pa njiyə ki majal kə

1 Dəkagiloe ti noo ə, dije madi rəi əli Jəju ta lə dije ki Galile ti ki ndɔ ki *Pilatı ki nje kɔbe adi tɔli-de dəkagilo ti ki isi ijəi məsi kadi-kare adi Luwə.

2 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «İgiri kadi dije ki Galile ti ki ingəi ne ki to ki əti bəl be kin e mbata ke ə əi njé ra majal je ki ngay itəi ndəgi dije ki Galile ti a?

3 Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl səsi, re iyəi pa njiyəsi je ki majal kə al ə, kosi a tɔ pəti be tɔ.

4 Se oi kadi dije ki dəgi gide e jijoo ki ndogı bər ki Silowe ti osi dəde ti tɔl-de kin, majal ləde itə ndəgi dije ki Jorijaləm ti pəti tigə a?

5 Jagi e be al. Ningə səi je wa ka adi m-əl səsi, re iyəi pa njiyəsi je ki majal kə al ə, kosi a tɔ pəti be tɔ.»

Kuji ta dɔ kagi mbay-kote ti ki andi al

✧ 12:53 Mise 7.6

⁶ Go ta je ti kin, Jəju əl kuji ta kare ə nə: «Dingəm kare aw ki kagi mbay-kote kare ki mə-e me ndər nju ti ləne, ə ndə kare aw kadi tə n-ijə kande ɓa ingə kande də ti al.

⁷ Ə əl nje ngəm ndər ləne ə nə: “O, asi ɓal mitə ngata ə m-sangi kadi m-ijə kandi mbay-kote kam m-uso, nə m-ingə kande al. Maji kadi itige kə, tado kəme ki kadi a uti-n lo kare goto.”

⁸ Nə nje ngəm ndə ka kin ile ti ə nə: “Bam, iyə adi a ɓal kare ɓəy. M-a m-ər gine kadi m-ɓuki sɪ ne je njae ti.

⁹ Dəmajɪ ə ɓal ki rangi ə a andi. A re ɓal ki rangi ə andi al ɓəy ə tə adi m-tige kə mindi.”»

Jəju ki ndə taa kəə

¹⁰ NDə kare Jəju isi ndo ne dije kəy kaw-naa ti madi kare ndə ta kəə ti.

¹¹ Ningə me kəy kaw-naa ti ka kin, dāne kare ki ndil ki majal uwə, ilə tae nangi, asi ɓal dəgi gide jijoo isi me ti nɔɔ. NDil ki majal ka kin dɔɔ-e ngən, lo kadi ndaji taa maji goto tə goto.

¹² Loki Jəju oo-e ningə ɓar-e ə əl-e ə nə: «Dəne j̄ ki taa kiyə taa də tɔ ti ləi.»

¹³ Jəju ində jine dɔe ti, ɓa ta ji naa ti nɔɔ par ə, dāne ndaji rone taa maji, ningə ilə ngirə kilə tɔji də Luwə ti.

¹⁴ Lo kin ti, ki bo ki də kəy kaw-naa lə Jipi je ka kin, mee ɔ-e mbata kadi ki Jəju adi dəw rə nga ndə taa kəə ti, adi əl kosi dije ə nə: «NDə ki kadi dije rai kilə e mehe[☆], ə irəi ndɔe je ti ki mehe kin adi adi səsi rə nga, ɓi e ndə taa kəə ti al!»

¹⁵ ɓaɓe əl-e ə nə: «Səi njé kədi kəm dije! dəw ki ra dansi ti ə tuti mangi ləne ə se koro ləne ndə ta kəə ti, lo kuso ne ti aw sie lo kəy man ti al ə?»

¹⁶ NGa dāne kam ki e ngon ka *Abirakam, ki *Sata uwe gin təgi ti ləne asi ɓal dəgi gide e jijoo be kin ə, kadi m-tute m-ile taa al mba ke ki e ndə ta kəə a?»

¹⁷ Dəkagiloe ti ki Jəju isi əl ta kin ningə, rə njé ɓa je lie səl-de ngay. Nə rə kosi dije nəl-de ngay mbata ne je ki əti ɓal ki Jəju isi ra.

Kuji ta ki də kə kagi ti ki ɓari-e mutadi

(Mt 13.31-33; Mk 4.30-32)

¹⁸ Go ti ningə Jəju ə nə: «M-a m-ɔji səsi ne ki titi-naa ki kɔbe lə Luwə, m-a m-un ne kare kadi m-ɔji-n səsi.

¹⁹ To titi-naa ki kandi kagi madi ki a ɓari-e nə mutadi ki dəw madi un dibi me ndər ti ləne kin be. Kandi kagi ka kin ibə, təgi, adi yəl je uwəi lo kisi bajie je ti.»

²⁰ Jəju təl əl ɓəy ə nə: «M-a m-un ne ki rangi kare kadi m-ɔji-n səsi kɔbe lə Luwə.

²¹ To titi-naa ki əm ki dāne madi un ləy-n nduji ki me kee joo, adi nduji ki ləy ba pəti j̄ kin be.»

Ta də rəbi ti ki mbəngirə

(Mt 7.13-14)

²² Loki Jəju isi aw Jorijaləm ti, ndo ne dije ɓe bo je ti ki ngan ɓe je ki ində man titi.

²³ Ningə dəw madi dəje ə nə: «Babe, dije ngay al ba par ə a aji a?» Ə Jəju əl-de ə nə:

²⁴ «Uwəi təgisi ba kadi uri kəy ki ta rəbi ki mbəngirə, tado adi m-əl səsi, dije ngay a sangi kadi n-urii nə a asi al.

²⁵ Loki ɓa nje kəy a j̄ taa, ə a uti ta kəy ningə, səi je inayi-naa taga, ilə ngirə kində ta kəy əi nə: “Babe, iteɛ ta kəy adi-je!” kin ɓa, e a əl səsi ə nə: “Səi, m-gər lo ki j̄ ti al.”

²⁶ Lo kin ti, a əli əi nə: “J-uso səi nim, j-ay səi nim, taa ta mbalo je ləje ə indo ne dije ti nim tɔ.”

²⁷ Nə, a əl səsi ə nə: “M-gər lo ki j̄ ti al, ɔri rəsi kə rəm ti. Səi pəti səi njé ra majal je.”

²⁸ Loe ti kin, a nɔi je, a ingəi ngangisi je, loki a oi *Abirakam je, ki *Isaki je, ki *Jakobi je, ki njé kəl ta ki ta Luwə ti pəti me ɓekɔ ti lə Luwə. Ningə səi je, a tuwəi səsi ɓuki səsi kə taga.

²⁹ Dije a j̄ ki lo kibə kadi ti je, lo kur kadi ti je, jam də ɓe ti je, gin ɓe ti je, kadi rəi isi ta ne kuso ti ɓekɔ ti lə Luwə.

³⁰ Lo kin ti, dije madi ki əi njé ki gogi a təli njé ki kəte, ə dije ki madi ki əi njé ki kəte a təli njé ki gogi tɔ.»

☆ 13:14 Tee ki taga 20.9-10; Dətarənom 5.13-14

Jəju əl ta ki də Jorijaləm ti

³¹ Dəkagiloe ti wa kin, *Parisi je madi rəi rə Jəju ti əli-e əi nə: «Ɔti lo kin ti kə, aw lo ki rangi ti, tado *Erodi ge kadi n-təli.»

³² Ə Jəju əl-de ə nə: «Awi əli nja dəw kam, təki bone ki lo ti, m-a m-tuwə ndil je ki majal nim, m-a madi dije rə nga nim tə, ba ndə ki kə mitə ə m-a təl ta kilə ləm.

³³ Ningə səbi kadi m-un ta rəbi ləm me ndə ti ki bone nim, lo ti nim, lo ti ki go ti nim, tado e ne ki go rəbe ti al kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti, oy lo ki rangi ti, bi oy Jorijaləm ti al.

³⁴ «Səi dije ki Jorijaləm ti, oyo, səi ki Jorijaləm ti, səi ki səi njé təl njé kəl ta je ki ta Luwə ti, səi njé tilə dije ki Luwə ilə səde adi səsi ki mbal təli-de. Nja ngay, m-sangi kadi m-kaw səsi təki kə kinjə a kaw-n ngane je ki təde gin bagine ti kin be, nə ɔdi al.

³⁵ Ningə ki ne kin, Luwə a iyə kəy kaw-naa ləsi kə jisi ti. Ə adi m-əl səsi madi oi təki a oi-mi al bi ti kadi dəkagilo madi a re ki a əli əi nə: «NJangi də e də dəw ti ki re me tə Baəbe ti.»»

14

Jəju nga dəw ndə ta kəə ti

¹ NDə kare, Jəju aw me kəy ti lə nje kər nə *Parisi je kare mba kuso ne, ndə taa kəə ti. Dije ki isi nə, isi indəi manji Jəju ba ooi-e.

² Dingəm kare ki moy ti-e a nə Jəju ti nə.

³ Ə Jəju dəji njé ndo ndu-kun je ki Parisi je ə nə: «Ta rəbi to kadi dəw ngan dəw ndə ta kəə ti ə se goto ə?»

⁴ Nə dəw ilə Jəju ta ti al. Ə Jəju təl rəne ki rə nje moy ti, ade rə nga ningə əl-e ade aw.

⁵ Go ti Jəju əl-de ə nə: «Nə dansi ti ə, ngone, ə se mangi lie wa osi be man ti ndə taa kəə ti, ə un-e taji-naa ti nə ɔ al ə?»

⁶ Ningə lo kadi iləi-e ta ti ki dəji kin goto.

Ta ki də kəji rə ti

⁷ Loki Jəju oo kadi dije ki bari-de lo ne kuso ti kin sangi lo kisi ki kəte nə dije ti ba, əl-de kuji ta madi ə nə:

⁸ «Loki dəw madi bari lo ne kuso taa-naa ti ə, oti kadi aw igangi rəi isi kəte nə dije ti. Dəmajal ə, bari dəw ki itəi loe ti nə tə,

⁹ ningə kadi nje bar səsi joo pu ka kin re, əli ə nə: «I taa ə iyə lo kisi kin adi madi,» ba a e ki rəsəl ki bo ngay ə a aw kadi isi-n lo ki gogi ti.

¹⁰ Nə loki dəw madi bari, maji kadi aw isi loki gogi ti, adi nje bar-i ə wa loki re ningə əli ə nə: «Madim, j taa ire isi kəte yo be.» Lo kin ti, a e kəsi-gon ləi ta kəm madi je ti pəti ki bari-de lo ne kuso ti kin.

¹¹ Təki rəjeti, dəw ki ra ki un dəne taa, ə a iləi dəe nangi, ningə dəw ki nje kulə dəne nangi ə, a uni dəe taa tə.»

Ba njé ndoo je lo ne kuso ti

¹² Go ti Jəju əl dəw ki nje bar-e ka kin ə nə: «Loki ira ne kuso ki be kin, ki kada ə se ki lo səl, oti kadi ibar madi je ki ngakoi je ki noji je, ə se njé gədi kəy be je ləi ki njé ne kingə je. Tado əi je ka a bari-ni ndə madi ti tə, ningə a igəi-ni ne ki ndə ki ira adi-de ka kin gogi.

¹³ Nə loki ira ne kuso rənəl ki ngay be kin, maji kadi ibar njé ndoo je ki njé je ki ta rəde asi-naa al, ki njé məti je, ki njé kəm tə je.

¹⁴ Ningə rəi a nəl-i, tado a ingəi ne kadi a igəi-ni gogi al. Təki rəjeti, Luwə a igəi ndə ki a tē ki njé ra ne je ki dana lo koy ti.»

Bar dije ki bo lo ne kuso ti (Mt 22.1-10)

¹⁵ Loki oi ta kin ningə, dəw kare mbə dije ti ki isi lo ne kuso ti əl Jəju ə nə: «Rənəl e lə dəw ki a uso ne me beko ti lə Luwə!»

¹⁶ Ningə Jəju təl əl-e ə nə: «NDə kare, dingəm madi ra ne kuso ki bo ngay bar-n dije ngay.

¹⁷ Dəkagilo kuso ne ti ningə, ilə nje kilə ləne adi aw əl dije ki bar-de ka kin ə nə: «Ne kuso oy ngata ə irəi.»

¹⁸ Nə dije pəti ki bari-de ka kin, kare, kare, iləi ngirə kadi dəji me-səl. E ki dəsəy əl-e ə nə: «M-ndogə lo ndər ngəsine bəy, m-isi m-aw kadi m-o; ə m-dəji kadi adi mei səl dəm ti.»

19 E ki rangi ə nə: “M-ndogi mangi je dōgi ngəsine bəy, m-a m-aw kadi m-na-de m-o; ə m-dəji kadi adi mei səl dəm ti.”

20 E ki rangi ə nə: “M-taa dənə ngəsine bəy, adi lo kadi m-a m-aw goto.”

21 Nje kilə təl aw rə bane ti, əl-e ta je pəti ki əli-e kin ade oo. Lo kin ti, wongi təl ba nje kəy ka kin, adi əl nje kilə ləne ə nə: “İ taa kalangi, aw ta mbalo je ti, ki go rəbi je, i-bar njé ndoo je, ki dije ki ta rəde asi-naa al, ki njé kəm tə je, ki dije ki njé məti je, ire səde.”

22 NDəy go ti ningə, nje kaw kilə re əl bane ə nə: “Bam, ji ra ne je ki idəji ka kin, nə lo kisi nay nō bəy.”

23 Ə bae əl-e ə nə: “Ůti aw taga də rəbi je ti, ki lo ndər je, ində tōgi dō dije ti adide rəi mba kadi-me kəy ləm rosi.”

24 Təki rəjeti adi m-əl səi, dəw kare mbō dije ti ki m-əbar-de kəte kin ki a ədi ne kuso ləm kin tane ti goto.»

Kiyə ne je pəti mba kun go Jəju (Mt 10.37-38)

25 Kosi dije ngay isi njiyəi ki Jəju də rəbi ti. Jəju təl ilə rəti ningə əl-de ə nə:

26 «Re dəw madi re rəm ti ə ge-m itə bawne ki kone al, nene ki ngane je al, ngakone je ki konane je, ə se darəne wa al ə, a asi ke nje ndo ləm al.»

27 Taa dəw ki un kagi-dəsi ləne ə njiyə gom ti, al, a asi ke nje ndo ləm al tə.

28 Təki rəjeti, nə dansi ti ə loki aw tə kində ndogi bər ki ngal ningə, isi nangi ilə kər ne ra kilə je naa ti, mba kadi n-oo se n-a n-asi təl ta kilə kin kare wa al ə?

29 Nə re ində gin kəy ə təl tae al ə, dije pəti ki a oy gin kəy ki ində kin, a kogi dəe ti.

30 A əli əi nə: «Oi, dingəm ki ilə ngirə kadi ində kəy, nə tōge asi kadi təl tae al kin!»

31 Ə se ngar ki ra ə loki isi aw kadi rə ki ngar madine ki rangi ningə, isi nangi ə dəji ta rəne oo se ki njé rə je ləne ki dibi kuti kin n-a n-aw n-ilə-n rə madine ki isi re ki njé rə je ləne ki əi dibi kuti joo kin kare wa al ə?

32 Re oo kadi tōgine a asi al ningə, a ilə dəji ta ngar madine, mba sangi rəbi lapiya, loki ndəe ngal bəy.

33 Ta ki dəsi ti ka to be tə. Iməri ta maji oi taa, adi rəsi, tadə dəw ki e bəsi mba kiyə ne kingə je ləne al, a asi ke nje ndo ləm al.

Kati ki nəle goto (Mt 5.13; Mk 9.50)

34 «İgəri kadi kati e ne ki maji, nə loki nəle goto, ə se ri ə dəw a ra-n kadi təl nəl gogi ə?

35 Ne ki kadi dəw a ra-n goto. A maji mba dənangi al nim, a maji mba ne ki a adi tōgi dənangi kin al nim tə. A buki-e kə gidi lo ti. Dəw ki aw ki mbine kadi oo-n ta, ningə kadi oo ta kin maji.»

15

Kuji ta ki əji də ne ki kare ki nay (Mt 18.12-14)

1 *Njé taa la-mbə je, ki njé ra majal je, rəi ki rə Jəju ti mba kadi n-ooi ta ki isi əl.

2 *Parisi je, ki njé ndo ndu-kun je, indəi ngəne ki Jəju ə əli əi nə: «Oi! Dəw ka uwə njé ra majal je rəne ti nim, uso səde ne nim!»

3 Ə Jəju əl-de kuji ta madi kare ə nə:

4 Nə dansi ti ə re aw ki bati je bu, ə e ki kare nay ningə, a iyə ndəge je ki də jikare gide jikare də wale ti, ə aw sangi e ki nay kin, ratata kadi inge bəy taa al ə?

5 Loki inge ningə, ki rənəl un-e ile bagine ti.

6 Ningə təl aw be, ba madine je ki njé gədi kəy be je ləne, əl-de ə nə: «İrai irai rənəl səm tadə m-ingə ngon bati ləm ki nay ka!»

7 Be tə ə adi m-əl səsi, rənəl a e ngay me dərə ti mbata lə nje ra majal kare ki iyə go rəbi njiyəne ki majal kə, itə njé je ki dana ki də jikare gide jikare ki ta ki də mbəl pa njiyə ti, e ta ləde al kin al.

8 Dəne madi kare aw ki ne mbi ki gate e ngay asi dōgi, ə e ki kare nay. Loki e ki kare nay, dəne ində por lambi ti je, itə me kəy je, sangi-n ne mbi ləne ka kin, biti ingə bəy taa, taa kəə.

⁹ Loki ingə ngata ningə, 6a madine je, ki njé gədi kəy 6e je ləne, əl-de ə nə: «İrai səm rənəl, tadə m-ingə ne mbi ləm ki nay ka kin!»

¹⁰ Be tə ə, adi m-əl səsi, rənəl e ngay mbə malayka je ti lə Luwə, mbata nje ra majal kare ki iyə rəbi pa njiyəne ki majal kə.

Kuji ta ki ɔji də ngon ki nje kaw kaya

¹¹ Jəju təl əl 6əy ə nə: «Dingəm kare aw ki ngan je joo.

¹² Ə e ki du əl bawne ə nə: “Bai, adi-m ne nduwə ləm.” Be ə bawe ləbi ne kingə ləne ngane je ki joo.

¹³ NDə ngay al go ti ningə, e ki du gati ki ne je pəti ki ingə, ə aw mba me 6e ti ki say. Me 6e ti ka kin ə tuji ki la ləne kə me kaya ti ki ra.

¹⁴ Loki tuji ki la ləne ka kin pəti tigə ningə, 6o ki bo osi me 6e ti ka kin. Ningə ilə ngirə kadi ne je pəti to rəe ngata.

¹⁵ Aw ra kilə 6e lə dəw madi kare me 6e ti kin nɔɔ. Dingəm ka kin ade kilə ngəm kəsongi je wale.

¹⁶ Bo kuso ne kuso lə kəsongi je to me ti, nə dəw ki ade goto.

¹⁷ Be ə ilə ngirə kadi mər ta, ningə əl rəne ə nə: “Njé ra kilə je əi ban 6e lə bai, ə usoi ne dum-de dum-de, ə mi ta m-isi m-oy yo 6o be ə!

¹⁸ M-a m-ı taa ə m-aw rə bai ti m-a m-əl-e m-ə nə: «M-ra majal m-əsi-n ta Luwə, taa m-əsi ta tə.

¹⁹ M-asi ta kadi ıbar-m ngoni al. İram təkı kare mbə njé ra kilə je ti ləi be.»

²⁰ Be ə, ı taa osi rəbə mba təl kaw rə bawne ti. Loki nay say ki kəy 6əy ningə, bawe oo-e. Loki oo-e, aw ki me-kə ki ngay mbata lie, adi ay ngədi tilə tae, uwe rututu, ore njarara rəne ti.

²¹ NGon əl bawne ə nə: “Bai m-ra majal m-əsi-n ta Luwə nim, m-əsi-i ı wa ta nim tə, m-asi ta kadi ıbar-m ngoni al.”

²² Nə bawe əl njé ra kilə je ə nə: “İrai ki kibi ki maji itə ndəge je kalangi iləi rə ngonm ti. İləi ningə ngon jie ti ə iləi sa njae ti tə.

²³ İrai ki ngon mangi ki bo mbul mbul itəli-e adi j-usoi ji rai rənəl.

²⁴ Tadə ngonm kin oy ə təl isi ki dəne ta. Nay ə e ki kinge!” Ningə iləi ngirə kadi rai rənəl.

²⁵ Dəkagiloe ti kin, ngokəe ki ngatəgi e wale. Loki isi təl wale ə e ngəsi ki kəy ningə oo ndu ne kində je ki ndam je.

²⁶ Bar nje ra kilə kare, ə dəje nə se ri ə isi ra ne wa.

²⁷ Nje ra kilə ka kin əl-e ə nə: “NGokəi ə re ə bawi adi təli ngon mangi ki bo mbul mbul tadə təl ki lapiya.”

²⁸ NGon ki ngatəgi ra wongı adi mbati kaw kəy. Bawe tē taga mba kadi səl me ade ur kəy.

²⁹ Nə əl bawne ə nə: “O 6al ngay ə m-isi m-ra kilə madi, ndə kare ki m-mbati təl rəm go ta ti ləi goto. Nə ndə kare ki adi-m ngon biyə be adi-m m-ra-n rənəl ki madim je goto.

³⁰ Nə loki ngoni ki tuji ne kingə ləi də kaya dəne je ti kin re ningə, itəl ngon mangi ki bo mbul mbul ade.”

³¹ Ningə bawe əl-e ə nə: “İ, ngonm, ı səm ne naa ti ki ndə je pəti, adi ne je pəti ki e yəm e yai.

³² Nə e go ti kadi ji ra ne kuso ji ran rənəl, tadə ngokəi kam oy ə təl isi ki dəne taa, nay ə e ki kinge!”»

16

Kuji ta ki ɔji də nje ngəm ne ki e nje ra ne ki dana al

¹ Go ti ningə Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Dingəm kare ki nje ne kingə aw ki nje kində kəmne go ne je ti ki me kəy ti ləne nɔɔ. Dije rai əli-e əi nə: “Nje ngəm ne je ləi isi tuji ki ne kingə ləi tigə.”

² Nje kəy bar nje ra kilə ləne əl-e ə nə: “Ta ri ə m-isi m-o dəi ti ba ə? ɔji-m go ne je ki ɔji də kilə ləi ki me kəy ti adi-m m-o. Tadə kaw ki kəte nɔɔ kin, a asi kində kəmi go ne je ti ləm əl ngata!”

³ Nje ngəm ne əl rəne ə nə: “Bam ge kadi m-ındə kəm go ne kingə je ti ki me kəy ti əl ngata kam, m-a m-ra ri nga am ə? NDər dənangi ə, təgim asi kadi m-ndər-n al. Kaw kəy ne ə, rəm a səl-m tə.

⁴ M-gər ne ki m-a m-ra mba kadi dije a uwəi-mi ki rəde ti me kəy ti ləde loki 6am tuwə-m kilə ti.”

⁵ Be ə, ɓar njé kirə je lə ɓane kare kare. Əl nje kirə ki dəsəy ə nə: “Kirə lə ɓam e ban dɔi ti ə?”

⁶ Nje kirə ki dəsəy ka kin ə nə: “Ku yibi ɓu kare.” Ningə əl-e ə nə: “Makitibi kirə ləi ən, isi nangi kalangi, indangi me ti kuti mi.”

⁷ Go ti ningə əl ki nungi ə nə: “I yai e ban ə?” Nje kirə ki kɔ joo əl-e ə nə: “Yam e saki gəme ɓu kare.” Ningə əl-e ə nə: “Makitibi kirə ləi ən, indangi me ti dɔ jijoo.”

⁸ Lo kin ti, ɓa nje ne ilə tɔji dɔ nje ngəm ne ti ki majal ka kin, tadɔ ra ne ki kəm-kədi. Dije ki gəri Luwə al rai ne ki kəm-kədi ngay me kilə rade ti dande ti itə ngan je lə lo kunjɔi.»

Luwə ai ki la

⁹ Go ti, Jəju əl ə nə: «Adi m-əl səsi, uwəi madi ki ne kingə ki go rəbe ti al ki dɔnangi ti ne kin, mba kadi ndɔ ki goto jisi ti ə, madisi je ka kin uwəi səsi rɔde ti lo kisi ti ki ratata.

¹⁰ Dəw ki ra ki asi ta kadi dəw ade mene dɔ ne ti ki ndəy, a asi kadi dəw ade mene dɔ ne ti ki boy tɔ. Dəw ki nje ra ne ki dana al me ne ki ndəy ti, a ra ne ki dana al me ne ki boy ti tɔ.

¹¹ E be ə, re dəw asi kadi mene al dɔ ne kingə ki go rəbe ti al ki dɔnangi ti ne kin ə, nə ə a adi ne kingə ki rɔjeti ə?

¹² Re dəw asi kadi adi mene al dɔ ne ti lə dəw ki rangi ə, nə ə a adi yai ki sɔbi dɔi ə?

¹³ Nje ra kilə madi, ki a ra kilə ɓəə lə ngar je joo goto: re ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki nungi tɔ. A asi kadi irai ɓəə lə Luwə nim, ɓəə lə la nim al.»

¹⁴ *Parisi je ki njé ge ta lə la, ibəi Jəju kogii loki ooi ta je kin pəti.

¹⁵ Ningə Jəju əl-de ə nə: «Trai rəsi tɔ dije ki njé ra ne ki dana be ta kəm dije ti, nə Luwə gər mesɔ. Tadɔ ne ki dije ooi tɔ ne ki nga ngay ta kəmde ti kin, e ne to koo al ta kəm Luwə ti.

NDu-kun ai ki kɔɓe lə Luwə

¹⁶ «NDu-kun ilə ngire dɔ *Mojɔ ti, ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, biti dɔkagilo ti lə Jə Batisi, nə go ti nu kin ɓa, dije iləi mbɛ Poy Ta ki Maji lə kɔɓe lə Luwə,

ningə dəw ki ra, ində tɔgine kadi ur-n me ti.

¹⁷ Dɔrə əi ki dɔnangi a dɔi kɔ təkɔ ɔ al be par, nə a ngə ngay kadi dəw ɔr ngon ku ta ki me ndu-kun ti lə Luwə kɔ.

¹⁸ Dɔngəm ki ra ki tuwə nene, ə taa e ki rangi, e nje kuwə marim. Taa dəw ki nje taa dəne ki ngawe tuwe ka təl nje kuwə marim tɔ.

Nje ne kingə ai ki Lajar

¹⁹ «Dɔngəm kare ki nje ne kingə ki nje kilə kibi ki ndole pir pir ki gate e ngay e nɔɔ. NDɔ je kare kare pəti, isi ra rənəl mbata isi maji.

²⁰ Nje ndoo kare ki tɔe nə Lajar ki do bay ində rɔe yəngi yəngi, re to ta kəy ti lie.

²¹ Ge kadi n-uso burim ne kuso je ki tosi nangi ta tabilə kuso ne ti lə nje maji. Nə bisi je yo ta rəi tɔni ta do bay lie.

²² NDɔ kare nje ndoo ka kin oy, adi malayka je rəi uni-e awi sie kadi *Abirakam ti. Nje maji ka re oy tɔ, adi dibi-e.

²³ Loki e koo, ingə kɔ ngay. Ningə loki un kəmne taa ɓa, oo Abirakam sɔy nu be ki Lajar kade ti.

²⁴ Nje maji ka kin un ndune ki taa nɔ ə nə: “Bai Abirakam, o kəm-tondoo ləm, əl Lajar adi ilə ta ngon jine man ti, kadi re sɔl-n ndonm mbata m-ingə kɔ ngay me por ti.”

²⁵ Ə Abirakam əl-e ə nə: “NGonm, adi mei ole dɔ ti təkɔ ndɔ ki ingə maji me duniya ti, ə Lajar ingə ne ki to tɔ. NGɔsine, bəri man nɔ kəme ti, nə j, j me ne ki to ti tɔ ngata.

²⁶ Ningə ki bo tɔy, ngɔsine bole ɓe ki bo to danje ti səsi, adi dəw ki ge kadi n-aw rəsi ti ka, a asi kadi a man dɔ ti aw rəsi ti al, taa dəw a asi kadi a man dɔ ti re rɔjeti al nim tɔ.”

²⁷ Ə nje maji əl ə nə: “Re e be ningə, njai ba, bawm, ilə Lajar ade aw əl njé ki me kəy ti lə bai.

²⁸ Tadɔ ndəgi ngakom je nayɔ nɔɔ əi mi ɓəy, ə kadi aw ndər mbide kadi rəi, tɛɛi lo kɔ ti kin al ngata.”

²⁹ Ə Abirakam əl-e ə nə: “NGakɔi je awi ki ndu-kun ki *Mojɔ ndangi ki ta je

ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi noo. Maji kadi ooi dɔ ndude.”

³⁰ NJe maji ə nə: “E kin asi al bawm Abirakam. Re dəw madi j dan nje koy je ti ne ə aw ingə-de ə, a mbəli pa njiyəde.”

³¹ Ə Abirakam təl əl-e ə nə: “Re ooi ta lə Moji al nim, ta lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti al nim ə, kin ə dəw j-n dan njé koy je ti aw rəde ti ka, a ooi tə ta ki rəjeti al wa kin.”»

17

Ta dɔ kosi me majal ti (Mt 18.7, 6; Mk 9.42)

¹ Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Lo kadi dije a osi me majal ti al goto. Nə kəm-to-ndoo e dɔ dəw ti ki majal re ki takule.

² A e soti ngay bəy mbata ti lie kadi dɔɔi mbal ki bo ngay minde ti, ə iləi-e me ba ti, itə kadi ra adi ki kare be par dan ngan je ti ki du ngay kin, osi, adi Luwə gangi ta dɔe ti.»

³ Indəi kəm-kədi dɔ rəsi ti! Re ngokoi ra majal ə, maji kadi indange dɔ ti, re tu kalne ə, iyə go majal lie kɔ ade.

⁴ Re ra majal səi nja siri me ndɔ ti ki kare ka, re re rɔi ti nja siri dəji kiyə go kɔ ə, iyə go kɔ ade.

Təgi kadi-me

⁵ *NJé kaw kilə je əli Bəbe əi nə: «tlə kadi-me dɔ made ti ləje adi-je.»

⁶ Ə Bəbe əl-de ə nə: «Təki rəjeti, re awi ki kadi-me ki e ndikiri ba tə kə kagi ki bari-e mutadi kin be mindi ka, asi kadi əli kagi mbay-kote kam əi nə: “Or ki ngirəi ba ə aw imə rɔi me ba ti”, ə a təl rone go ta ti ləsi.

Kilə lə bəə kilə

⁷ «Re dəw madi dansi ti aw ki nje ra kilə madi ki e nje ndər ə se e nje kul da je, ə nje kilə kin təl wale re ə, a əl-e ə nə: “Ire kalangi isi nangi uso ne a?” Jagi a əl-e ba al.

⁸ Ta ki a əl-e bə, a əl-e ə nə: “Ira rɔi maji, ira go ne kuso ləm, ire-n adi-m. Ningə loki m-isi m-uso ne je, m-ay je kin ningə, tə go ti j uso yai je, ay je tɔ.”

⁹ NGa ningə, ne kare, dəw kin a ra oyo nje kilə ləne mbata təl ki təl rone go ndu je ti lie kin, al.

¹⁰ Be ə, ta ki dəsi ti ka e be tɔ. Loki irai ne je pəti ki Luwə un ndune kadi irai ningə, maji kadi əli əi nə: “Je njé ra kilə je ki nda je goto, ji ra kilə ki sɔbi kadi ji ra par.”»

Jəju nga njé banji je dəgi

¹¹ Loki Jəju isi aw Jorijaləm ti, ində man mbɔ dɔnangi *Safari ti ki dɔnangi ki Galile ti.

¹² Loki isi ur me ngon bə ti ningə, njé banji je dəgi rəi langi tae, bə ai nangi say jɔ,

¹³ uni ndude ki taa əli-e əi nə: «Jəju, nje ndo dije, oo kəm-to-ndoo ləje!»

¹⁴ Loki oo-de ningə əl-de ə nə: «Awi oji rəsi njé kijə ne məsi kadi-kare je*.» Ningə dɔ rəbi kawde ti bəy par ə, ingəi rɔ nga.

¹⁵ Ki kare dande ti, loki oo kadi ingə rɔ nga ningə, təl dɔ njane ti, ki kilə tɔji dɔ Luwə ti, ki ndune ki bo.

¹⁶ Re osi ki ta kəmne nangi nɔ Jəju ti, ra-e oyo. E dɔngəm ki Safari ti.

¹⁷ Ə Jəju əl ə nə: «NJé banji je ki dəgi pəti ingəi rɔ nga, ə njé ki jikare awi ra ə?»

¹⁸ MBɔde ti pəti, dəw kare ki təl re ilə tɔji dɔ Luwə ti goto. Dəw bə, e dəw ki Safari ti kin ki karne ba par.

¹⁹ Ningə Jəju əl dəw ki Safari ti ka kin ə nə: «J taa aw, tadɔ kadi-me ləi aji.»

Kɔbe lə Luwə

(Mt 24.23-28, 37-41)

²⁰ NDɔ kare *Parisi je dəji Jəju ta ki oji dɔ dəkagilo re kɔbe lə Luwə. Ə Jəju əl-de ə nə: «Kɔbe lə Luwə a re tə ne ki dije a ooi-e ki kəmde njə njə al.

²¹ A e ki kəl kə nə: “E yo 60”, “E ne 60”, al. Təki rəjeti, kɔbe lə Luwə e dansi ti ne ngata.»

²² Go ti ningə əl njé ndo je ə nə: «NDɔ madi a re nɔɔ ki a ndɔngəi ngay kadi oi ndɔ kare me ndɔ je ti lə NGon Dəw, nə lo kadi a oi goto.

☆ 17:14 Ləbətiki 14.2-3

²³ Ningə a əli səsi əi nə: “Kirisī e yo”, “Kirisī e ne”, nə awi al, ayi-naa ngədi awi loe ti al.

²⁴ Ningə, təkī ndi təl ə lo ay njay njay, i dam dənangi ti kī kare tē-n dame ti kī nungi ka kin ə, ndə rem mi *NGon dəw ka a to be tə.

²⁵ Nə kəte nō ti, səbi kadi mi NGon Dəw m-ingə kō ngay, kadi dije kī dəkagilo ti kī bone kin mbati-mi bəy taa.

²⁶ Ningə, ko nē kī ra nē dəkagilo ti lə Nuwe kin ə, nē a ra nē ndə kī mi NGon dəw m-a m-re-n ti tə.

²⁷ Dije usoi je, ayi-naa je, taai-naa kī yo je kī ne je, bīti ndə ti kī Nuwe ur-n me bato ti. Go ti ningə man kō kī bo re tuji dije pəti✧.

²⁸ A to tə nē kī ra nē dəkagilo ti lə Loti be tə: Dije usoi je, ayi-naa je, ndogi nē je nim, gati kī nē je nim, məi kagi je nim, rai kəy je nim tə.

²⁹ Nə ndə kī Loti tē-n me be bo ti kī Sodom, Luwə adi ndi por kī nē je kī njé taa por i dərā ti o dije təl-de pəti✧.

³⁰ NDə kī mi NGon dəw m-a m-tē həy ka, nē je a rai nē be tə.

³¹ Me ndəe ti kin, dəw kī isi də kəy ti, a ur nangi kadi əy nē je ləne kī me kəy ti tē-n taga al. Be tə ə, dəw kī a e me ndər ti ka, a təl re be al tə.

³² Adi mesi ole də nē ti kī tē də ne Loti ti, kī ilə rəti ə ingə yo kin✧.

³³ Dəw kī sangi kadi n-ngəm rəne kī nō ti, a ti ta rəne. Nə dəw kī ti ta rəne mbata ləm ə, a ngəm rəne kī nō ti tə.

³⁴ Adi m-əl səsi, me kondəe ti kin, dije joo a toi də tirə ti ningə, a uni kī kare, a iyəi kī nungi.

³⁵ Dəne je joo, a uri nē naa ti, a uni kī kare ə, a iyəi kī nungi.

³⁶ [Dingəm je joo, a rai kilə me ndər ti kī kare ə, a uni kī kare ə a iyəi kī nungi.]»

³⁷ Ningə, njé ndo je dəji Jəju əi nə: «Bəbe, lo kī ra ti ə, nē je kin a rai nē ə?» Ə əl-de ə nə: «Loki nin a to ti, e ə mal je a kawī-naa ti.»

18

Nje gangi ta əi kī dəne kī nje ngaw

koy

¹ Jəju əl kuji ta madi njé ndo je ləne, təji-n-de kadi əli ta kī Luwə taa taa, bi kadi təgide goto ta ti al,

² ə nə: «Nje gangi ta kare isi be bo ti madi nōo. E dəw kī bəl Luwə al nim, taa ilə kōji də dəw ti al nim tə.

³ Ningə me be bo ti ka kin, dəne kare kī nje ngaw koy isi ti nōo tə. Dəne ka kin re kī dəkagilo je pəti əl-e ə nə: “İgangi ta ka kī to danje ti kī nje ta ləm ka kin adi-m.”

⁴ Nje gangi ta ka kin mbati dəkagilo ngay. Nə təl əl ta rəne ə nə: “Re m-bəl Luwə al nim, taa m-ilə kōji də dəw madi ti kare al ka,

⁵ dəne kī nje ngaw koy kam tapi-m ngay. Səbi kadi m-gangi ta lie made, mba kadi təl re gogi ndə kī rangi ti, tapi-m bəy al ngata.”»

⁶ Bəbe ilə də ti bəy ə nə: «Maji kadi oi ta kī nje gangi ta kī dana al, əl kin maji.

⁷ Səi oi kadi Luwə a gangi ta kī dana adi dije lie kī isi nōi dəe ti kondə je kī kada je kin al a? A isi gərərə ba bi a ra səde al a?

⁸ Adi m-əl səsi, a gangi ta kī dana kalangi ba adi-de. Nə nē kare ba, se ndə kī mi NGon Dəw m-a m-təl m-re ə, m-a m-ingə dije kī adi mede dənangi ti wa mindi wa?»

Parisi əi kī nje taa la-mbə

⁹ Jəju əl kuji ta kī də njé je ti kī ooi rəde tə dije kī dana ə kidi ndəgi dije

¹⁰ ə nə: «Dingəm je joo, awi kəy kawnaa ti mba kəl ta kī Luwə; kī kare e Parisi, kī nungi e nje taa la-mbə tə.

¹¹ Parisi i a taa ə əl ta kī oji də rəne mene ti ə nə: “Luwə ləm, m-ra-i oyo tadə mi m-to tə ndəgi dije kī njé bogi je ə se njé ra nē je kī go ti al, kī njé kuwə marim, taa tə nje taa la-mbə kam al tə.

¹² Me ndə je ti kī siri, m-əgi rəm nē kuso ti nja joo, madi Luwə nē kare me kī dəgi ti, me nē kingə je ti ləm pəti.”

¹³ Nə nje taa la-mbə ba, əsi rəne ngərəngi nu, kun ka ge kun kəmne kī dərā ti al, ra rəne ndoo, ə əl ə nə: “Luwə ləm, oo kəm-to-ndoo ləm tadə mi nje ra majal!”

14 Adı m-əl səsi, e nje taa la-mbə ə tə aw be ləne ki ta ki kər də ti nōō Luwə ti, bi e Parisi al. Tado dəw ki un dəne taa ə, a iləi dəe nangi, ningə dəw ki ilə dəne nangi, a uni dəe taa tə.»

Jəju ində jine də ngan je ti ki du
(Mt 19.13-15; Mk 10.13-16)

15 NGan je ki kasi wa kin ka, dije rəi səde rə Jəju ti mba kadi njangi dəde. Nə loki njé ndo je ooi ne kin ba, kəli səde.

16 Nə Jəju adi rəi ki ngan je ki du rəe ti ba əl ə nə: «iyəi ngan je ki du adi rəi rəm ti, oti kadi əgi-de ta rəbi, tado kəbe lə Luwə e yə dije ki toi tə ngan je ki du be.

17 Təki rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki ndigi kadi Luwə o be dəe ti tə ngon ki du be, al, a ur kəbe ti lə Luwə al ratata.»

Nje ne kingə
(Mt 19.16-30; Mk 10.17-31)

18 Ki bo lə *Jipi je kare, dəji Jəju ə nə: «Nje ndo ki maji, e ri ə m-a m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ki a to biti ki nō ti ə?»

19 Ə Jəju əl-e ə nə: «MBa ri ə i-bar-m dəw ki maji ə? Dəw kare ki maji goto, nə Luwə ki karne ba par ə e dəw ki maji.

20 I igər ndu-kun je lə Luwə ki ə nə: «A uwə marim al, a təl dəw al, a bogi al, a ma naji ki ngom də madi ti al, a əsi gon bawi ki kəji*.»

21 Ningə dingəm təl əl Jəju ə nə: «Ne je kin pəti m-təl rəm go ti dəkagilo kilə ngirə basam ti nu.»

22 Go ta je ti kin Jəju əl-e ə nə: «Ne kare be ə nayij kadi ira bəy. Aw igati ki ne kingə je ləi pəti, iləbi lae njé ndoo je, ba a aw ki ne kingə ngay me dərə ti, ə ire un gom.»

23 Nə loki ta kin osi mbi dingəm ti ka kin, rəe təl nəl-e al, tado e dəw ki ne kingə lie e ngay.

24 Loki Jəju oo-e kadi mee o-e ningə əl ə nə: «E ne ki ngə ngay rə njé ne kingə je ti kadi uri me bəkə ti lə Luwə.

25 E ne ki ngə ngay wa kadi jambal ki oi-e kin ur bole kon ku ne ti, nə a

ngə ngay itə e kin bəy kadi nje ne kingə ur me bəkə ti lə Luwə.»

26 NJé ki isi ooi də ta lə Jəju əli əi nə: «NGa kin ə e be ningə, nə ə asi kadi ingə kaji ə?»

27 Jəju ilə-de ti ə nə: «Ne ki dəw asi al, Luwə asi ra.»

28 Piyər əl-e ə nə: «NGa je kin, j-iyə ne kingə je ləje pəti kə, ə j-un goi kin.»

29 Jəju əl-de ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, re dəw madi, iyə kəy ləne, ki nene, ki ngane je, ki ngakone je, ki nojine je, ki mbata kəbe lə Luwə ə,

30 a ingə ne je al də e kin, dəkagilo ti ki bəne, taa dəkagilo ti ki a re, a ingə kaji ki a to biti ki nō ti tə.»

Jəju əl ta ki də koyne ti ki kine lo koy ti
(Mt 20.17-19; Mk 10.32-34)

31 Jəju bar njé ndo je ləne ki dəgi gide e joo ki rəne ti, ningə əl-de ə nə: «Oi, j-isi j-awi ki Jorijaləm ti, ne je pəti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti ndangi əji dəm mi *NGon dəw, a təli tade.

32 Tado a iləi-mi ji dije ti ki əi *Jipi je al kadi tə kogi dəm ti je, taji-mi je, taa a tibi man tade dəm nim tə.

33 Go ti, loki tindəi-mi ki ndəy kabilay ningə, a təli-mi. Nə ndo mitə lə ndo koym ba, m-a m-teə lo koy ti.»

34 Nə ne kare ki njé ndo je gəri me ta ti kin goto. E ta ki to lo bəyə ti rəde ti. Gəri me ta ki Jəju ge kəl-de al.

Jəju adi nje kəm tə oo lo Jəriko ti
(Mt 20.29-34; Mk 10.46-52)

35 Loki Jəju e bəsi ki be ki Jəriko ningə, nje kəm tə madi isi ngangi rəbi ti nōō, isi kəy ne.

36 Loki nje kəm tə oo ka kosi dije ki isi indəi də bur bur ningə, dəji ta se ri ə isi ra ne wa.

37 Ə əli-e əi nə: «Jəju ki Najarəti ə isi ində də.»

38 Nje kəm tə ilə ngirə kadi un ndune ki taa, ə nō ki təgine, ə nə: «Jəju ki NGon ka Dabidi*, o kəm-to-ndoo ləm!»

39 Dije ki njé njiyə kəte nō dije ti kəngi-e kəngi kadi uti tane, nə nje kəm tə un ndune ki taa də made ti bəy ə

* 18:20 Teə ki taga 20.12-16; Dətərənom 5.16-20 nangi.

* 18:38 Igoi Mk 10.47 ki ta ki də ti gin makitibi ti

nə: «NGon ka *Dabidi, o kəm-to-ndoo ləm!»

⁴⁰ Jəju a lo ka ti, ɓa un ndune kadi rəi sie rəne ti ne. Loki re rəe ti ɓasi ningə, Jəju dəje ə nə:

⁴¹ «E ri ə ige kadi m-ra madi ə?» Ə nje kəm tɔ əl-e ə nə: «Babe, m-ge kadi kəm oo lo!»

⁴² Jəju əl-e ə nə: «O lo! Kadi-me ləi aji.»

⁴³ Par ə, loe ti nɔɔ, kəme oo lo, adi un go Jəju ki kilə tɔji dɔ Luwə ti tane ti. Loki kosi dije ooi ne kin ningə, iləi ngirə kəsi-gon Luwə.

19

Jəju əi ki Jase

¹ Loki Jəju ur me ɓe ti ki Jəriko ə isi ində də ningə,

² dingəm ki nje ne kingə kare ki tɔe nə Jase, ki e boy dɔ njé taa la-mbə je ti isi nɔɔ.

³ Dingəm kin sangi kadi n-oo se Jəju e nɔ dana wa, nə lo kadi oo Jəju goto, mbata kosi dije, tado e dəw ki gɔji.

⁴ Be ə, ay ngədi kəte, aw al dɔ kagi mbay-kote ti, kadi n-oo Jəju ki a man ki rəbi ki loe ti kin.

⁵ Loki Jəju re tɛɛ loe ti ka kin ningə, un kəmne ki taa, əl Jase ə nə: «Jase, ur nangi ne law, tado sɔbi kadi m-isi me kəy ti ləi ɓone.»

⁶ Lo kin ti, Jase ur nangi law, uwə Jəju rəne ti ki rənəl.

⁷ Dije pəti ki ooi ne kin, ɓai ta dɔ Jəju ti əli əi nə: «Aw isi ɓe lə nje ra majal.»

⁸ Nə Jase a taa, əl Babe ə nə: «Babe, m-a m-adi nusi ne kingə ləm njé ndoo je. A kin ə re m-taa ne lə dəw ki al dɔ maji ə, m-a m-təl m-ige kire gogi nja sɔ.»

⁹ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Bone səi ki njé ki me kəy ti ləi ingəi kaji, tado j ka j ngon ka *Abirakam tɔ.

¹⁰ Tado ki rɔjeti, mi *NGon dəw m-re mba kadi m-sangi dije ki tade tj, m-ajide.»

Dəw ki aw kadi indəi jəgi ngar dəe ti (Mt 25.14-30)

¹¹ Jəju e ɓasi ki Jorijaləm adi dije ooi kadi kɔbe lə Luwə a ɔdi rəne loe ti nɔɔ. Loki dije uri mbide isi oi ta ki Jəju isi

əl-de ba ɓəy ningə, Jəju un kuji ta kare tane ti kadi

¹² əl-de ə nə: «Dingəm kare ki oji-e me maji ti isi aw ɓe madi ti ki say kadi indəi jagi ngar dɔe ti ɓəy taa təl.

¹³ Be ə, kəte ɓəy taa kadi aw, ɓar njé kilə je ləne dɔgi, adi dəw ki ra dande ti mbal ɔr kare, ningə əl-de ə nə: «Itai, irai gati biti kadi m-təl m-re m-ingə-n səsi.»

¹⁴ Nə dije ki me ɓe ti lie jii gine ti, ə iləi dije goe ti əli əi nə: «Ji ndigi al kadi dəw kin re isi ngar dəje ti.»

¹⁵ Be ka, indəi jəgi ngar dɔe ti. Be ə, loki təl re ɓe ningə, ɓar njé kilə je ləne ki adi-de la ka kin kadi n-oo se e ri ə rai wa.

¹⁶ Dəw ki dɔ kəte re, ningə əl ə nə: «Bam, mbal ɔr ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə dɔgi dɔ ti kin.»

¹⁷ Ə ngar əl-e ə nə: «Maji ngay, j nje kilə ki maji. Ningə təki a-n dana me kində kəm go ne ti ki ndəy be, m-ində-i nje kɔbe dɔ ɓe bo je ti dɔgi.»

¹⁸ Dəw ki kɔ joo re, ningə əl ə nə: «Bam, mbal ɔr ki kare ki adi-m ka, yə m-ingə mi dɔ ti kin.»

¹⁹ Ə ngar əl-e ko ta wa ka kin tɔ ə nə: «J, isi tə nje kɔbe dɔ ɓe bo je ti mi.»

²⁰ E ki rangi re ningə əl ə nə: «Bam, mbal ɔr ki kare ki adi-m ka yə to kin, m-aw m-ɓəy-e ta kibi ti m-ade to.

²¹ Tado m-ɓəli. J, j dəw ki ngə ngay, ne ki ində al ka un nim, ne ki idibi al ka itəti nim.»

²² Lo kin ti ngar əl-e ə nə: «J nje kilə ki majal. Ningə m-a m-gangi ta dɔi ti ki ta ki tɛɛ tai ti j wa. J igər maji kadi mi dəw ki ngə ngay, ne ki m-ində al ka m-un nim, ne ki m-dibi al ka m-təti nim.

²³ NGa ra ban be ə re a ində la ləm lo ngəm la ti al ə? Re ində lo ngəm la ti ə, m-təl kin re m-a m-taa ki mane dɔ ti.»

²⁴ Go ti ngar əl dije ki ai loe ti nɔɔ ə nə: «Itai mbal ɔr ki kare ki jie ti kin adi e ki aw ki mbal ɔr dɔgi kin.»

²⁵ Ə dije əli ngar əi nə: «E kam aw ki mbal ɔr dɔgi ngata.»

²⁶ Nə ngar əl-de ə nə: «M-əl səsi təki, dəw ki aw ki ne jine ti, a adi-e dɔ ti, nə dəw ki ne lie goto, e ki ndikiri wa ki aw-n kin ka a taai jie ti wa ɓəy.

27 Ningə njé bə je ləm, ki mbati kadi mi ngar dō ti, irəi səde, itəli-de ta kəm ti ne.”»

Jəju ur Jorijaləm ti ki kəsi-gon
(Mt 21.1-11; Mk 11.1-10; Jə 12.12-16)

28 Go ta je ti kin, Jəju gangi kəte nō kosi je ti, un rəbi ki kaw ki Jorijaləm.

29 Loki Jəju re tē bəsi ki 6e ki Bətipaje əi ki 6e ki Bətani, ki kaw ki kadi mbal je ti ki 6ari-de mbal kagi bini je kin 6a, ilə njé ndo je ləne joo

30 ə nə: «Awi me ngon 6e ti ki a nōsi ti kam. Loki a uri ki me 6e ti, a ingəi ngon koro ki dōi-e adi a. E ngon koro ki dəw al gide ti nja kare al 6əy. Ituti-e, irəi sie adi-mi.

31 A re dəw madi dəji səsi ə nə: «MBa ri ə isi ituti ngon koro kin» ə, əli-e əi nə: «E Bəbe ə ge-e.»

32 Njé ki Jəju ilə-de ka kin awi ningə yə, ingəi nē je təkəi wa ki Jəju əl-n-de.

33 Be ə, tuti ngon koro ka kin ningə, 6a njé koro je dəji-de əi nə: «MBa ri ə ituti ngon koro kin ə?»

34 Ningə njé ndo je iləi-de ti əi nə: «Bəbe ə ge-e.»

35 Loki rəi ki ngon koro ka kin adi Jəju 6a, labi kibi je ləde gide ti, ə adi Jəju al isi dō ti.

36 Kəti wa ki isi ətəi kəte kəte kin 6a, dije labi kibi je ləde dō rəbi ti adi-e njiyə dō ti.

37 Loki Jəju isi re bəsi ki Jorijaləm ti ki rəbi ki j ki dō mbal kagi bini je ti kin 6a, kosi njé ndo je lie, rōde nəl-de ngay adi uni ndude ki taa, pitii Luwə mbata nē kəji je pəti ki ra adi oi ki kəmde,

38 əi nə:
«Kadi Luwə njangi dō ngar ki re ki tō Bəbe!

Kadi Lapiya re ki dō dōrə ti, ə tōba e ki dō Luwə ti ki isi taa dō dōrə ti tō.»

39 *Parisi je madi ki əi dan kosi je ti əli Jəju əi nə: «Bəbe, əl njé ndo je ləi adi uri tade naa ti.»

40 Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl səsi m-adi oi, re əi je uri tade naa ti ə, gəji mbal je a singəi.»

Jəju nō mbata 6e bo Jorijaləm

41 Loki Jəju ində dō 6e ki Jorijaləm bəsi ə un kəmne oo-e-n ningə, man nō re kəme ti.

42 Man nō re kəme ti adi əl ə nə: «Kin ə re dəkagilo ki je ti 6one kin, j wa igər rəbi lapiya kin ə re a e soti səi, nə kəmi tē dō ti al.

43 NDō je ki ngə a rəi nōo kadi njé bə je ləi a iləi-naa gəi dōi, a iləi-naa ki ta tō rəbi je pəti, a uti-ni nguy lo kadi itē goto.

44 A budi-ni nangi mur mur ki dije ləi. MBal madi ki kadi dəw a iyə adi isi dō made ti goto. Tadō kəmi tē dō dəkagilo ti ki Luwə re-n kadi ra-n səi kin al.»

Jəju tuwə njé ra gati je kə me kəy ti lə Luwə

45 Go ti, Jəju aw ur nati kəy ti lə Luwə, ningə ilə rōne tuwə njé labi nē je titi kə.

46 Ningə əl-de ə nə: «NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Kəy ləm a i6ari-e kəy kəl ta ki Luwə, nə səi, itəli-e lo 6əy rō ti lə njé 6ogi je yo.»

47 NDō je pəti, Jəju ndo dije nē gin kəy ti lə Luwə. Lo kin ti, njé kun dō njé kijə nē məsi kadi-kare je ki njé ndo ndu-kun je, ki njé kun dō dije me 6e, sangi rəbi kadi n-təli Jəju,

48 nə gəri rəbe al, tadō kosi je indəi mbide maji ngay go ta ti lə Jəju.

20

Ta ki dəji dō tōgi ti ki Jəju aw-n
(Mt 21.23-27; Mk 11.27-33)

1 NDō kare, Jəju isi ndo dije nē me kəy ti lə Luwə, ilə-n mbe Poy Ta ki Maji ningə, njé kun dō njé kijə nē məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ki ngatōgi je, tēi nōo rəi.

2 Loki rəi ningə əli-e əi nə: «Əl-je adi j-o, e ki tōgi ki j ra ə isi ra-n nē je kin be ə? Ə nā tō ə adi ndune ə isi ira-n ə?»

3 Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Mi ka m-a m-dəji səsi ta kare kadi əli-mi adi m-o tō.

4 Nā ə ilə Jə kadi ra dije batəm ə? E Luwə ə se e dije?»

5 Nə təli a məri ta dande ti əi nə: «Re j-əl-e j-ə nə: «E Luwə ə ile» ə, a dəji-je ə nə se ra ban ə j-ade meje al wa?

6 A kin ə re j-əl j-ə nə: “E dije ə iləi Jə” ə, kosi je ba pəti a tiləi-je ki mbal təli-je, tado gəri maji ngay kadi Jə e nje kəl ta ki ta Luwə ti.»

7 Be ə, təli əli Jəju təkə n-gəri dəw ki ile al.

8 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Re igəri al ə, mi ka m-a m-əl səsi təgi ki m-isi m-ra-n ne je kin al tə.»

Kuji ta do dije ti ki njé ra kilə ndər nju, ki njé me majal

(Mt 21.33-46; Mk 12.1-12)

9 Go ti, Jəju ilə rəne əl ta *Jipi je me kuji ta ti ə nə: «Dingəm kare ndər nju, ningə dəci ta naa ti ki dije ki njé ra kilə nju, kadi tə rai kile adi-e, ə kagi loe ti ba, a kayi-naa nee, ningə e wa əti aw mba ki goe ngal.

10 Loki kagi lo kijə kandi nju asi ningə, ilə bəə ləne kare kadi aw taa kandi ne ndor ka kin, ki yəne ji njé ra kilə je ti adi-ne. Nə loki bəə aw ningə, njé ra kilə je, tindəi-e ngay, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw.

11 Nje ndər təl ilə bəə ki rangi bəy. Nə e ka, tindəi-e je, taji-e je, ə tuwəi-e adi təl ki jine kare aw.

12 Be ka dingəm ka kin təl ilə bəə ki nje kə mətə bəy. Ba e ki nje kə mətə kin, njé ra kilə je ka kin tindəi-e, adi-e do, ə tuwəi-e adi-e aw.

13 Lo kin ti, nje ndər dəji ta rəne ə nə: “E ri ə kadi m-ra ə? M-a m-ilə ki ngonm ki dingəm ki m-ndige ngay kin. E ə, a bəli gide.”

14 Nə njé ra kilə nju, loki kəmdə osi do ngone ti ba, əli-naa ta kin dande ti əi nə: “Darəe e wa kam ə a e nje ne nduwə. Ji təli-e j-adi ndər nju kin təl ne ləje!”

15 Be ə, ndəri ngon ka kin, awi sie gidi ndər ti taga, təli-e. Ə se dingəm ki nje ndər kin a ra səde ban wa?

16 A re kadi təl njé ra kilə je kin kə, ə sangi njé ki rangi ində-de ta ndər ti.» Loki dije ooi ta ki Jəju əl kin ba, əli əi nə: «Jagi, ne kin a re ne ba al.»

17 Nə Jəju gə-de ba ningə əl-de ə nə: «Ta ki makitibi lə Luwə əl ə nə “MBal ki njé ra kəy je mbati-e,

E ə təl mbal ki e təgi kəy»,” kin me nə ri ə?

18 «Dəw ki ra ki osi do mbal ti kin ə, a tətə njəki njəki, a re e ə mbal kin ə osi dəe ti tə ningə, a rəkite rəkite rəkite tə.»

Ta do kigə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ti

(Mt 22.15-22; Mk 12.13-17)

19 Nje ndo ndu-kun je, ki ki bo je ki do njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju loe ti wa kin noo, tado gəri maji kadi kuji ta ki Jəju əl kin səbi dəde, nə bəli kosi je.

20 Be ə, indəi kəmdə go Jəju ti, ba iləi dije madi ki rai rəde tə dije ki dana be rəe. Iləi-de rəe ti mba kadi tə me ta ti ki a tē tae ti kin ba, n-uwəi-e-n, n-iləi-e ji njé kəbe je ti.

21 Dije ka kin dəji Jəju əi nə: «Nje ndo dije, ji gər kadi j nje kəl ta ki rəjeti, taa j nje ndo ne ki rəjeti tə. Kər kəm dəw dana goto rəi ti, isi indo dije rəbi ki rəjeti ki nəl Luwə.

22 Ə əl-je adi j-o: e loe ti ə se e loe ti al kadi j-igə la-mbə nje kəbe ki bo Səjar ə?»

23 Nə Jəju ki gər kadi isi ədi kəme, əl-de ə nə:

24 «Adi-mi silə kare adi-mi m-o, se do nə ə indəi ti, ə tə nə tə ə ndangi ti wa?» Ningə əli əi nə: «E nje kəbe ki bo Səjar.»

25 NGata ə Jəju əl-de ə nə: «Nə lə Səjar ə adi Səjar, ne lə Luwə ə adi Luwə tə.»

26 Lo kin ti, lo kadi uwəi Jəju ki ta ki tae ti nə kosi je ti goto. Ta ki tur-de ti kin dum dəde, adi ai tade mbə.

Ta ki dəji lə Sadusi je do ki njé koy je lo koy ti

(Mt 22.23-33; Mk 12.18-27)

27 Ba go ti, *Sadusi je ki əi dije ki njé maji təkə njé koy je a jji taa lo koy ti al, ki madi je dande ti, rəi rə Jəju ti dəji-e əi nə:

28 «Nje ndo dije, *Moji ndangi ndu kin me makitibi ti adi-je ə nə: “Re dəw madi, ngokəe taa dəne, ə ngokəe ka kin oji ngan je ki dəne ka kin al bəy ə oy ningə, səbi kadi taa dəne nduwə kin oji-n ngan je kadi tēi to nje goto ti.”»

29 Ningə ki ɔji dɔ ta kin, ngakonaa je əi siri. Ki dɔsay taa dəne, ə ɔji-n ngon al ɔəy par ə oy.

30 Ki kɔ joo re taa dəne nduwə ka kin, ɔa kae ti wa ɔəy.

31 Re tɛɛ dɔ ki kɔ mitə be, adi ngakonaa je ki siri kin, taai dəne ki kare kin pəti, ɔa oyi ki kanji kadi dəw kare dande ti ɔji sie ngon.

32 Ta tɔl tae ə, darɔ dəne wa re oy tɔ.

33 NGa ə se ndɔ ki njé koy je a ij taa lo koy ti ə, nɔ dande ti ə dəne ka kin a e nee wa? Tado əi siri pəti taai-e nede ti.»

34 Ə Jəju əl-de ə nə: «Dɔnangi ti ne kin ə dɔngəm je ki dəne je isi taai-naa.

35 Nə dije ki Luwə oo-de kadi asi kadi a ij taai lo koy ti, kadi isi me ɔeko ti ki sigi, a taai-naa al ngata.

36 Taa a oyi al tɔ, tado a toi tə malayka je be. Əi ngan lə Luwə tado Luwə adi-de ij lo koy ti.

37 Ningə ta ki ki nə njé koy a ij taa lo koy ti, Moji wa əl ta ay njay dɔ ti kadi njé koy je a ij taa lo koy. Loki əl ta ɔji-n dɔ por ki ɔ me ngə ti, Moji ɔar Luwə ə nə: “Luwə lə *Abirakam, Luwə lə *Isaki, ki Luwə lə Jakobi✠.”

38 Ningə Jəju ilə dɔ ti təkɪ Luwə e Luwə lə dije ki njé kisi kəm ba, ɔi e Luwə lə njé koy je al. Tado ta kəm Luwə ti, dije pəti isi ki dɔde taa.»

39 Lo kin ti, njé ndo dije ndu-kun ki nɔ je əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, əl ta maji ngay.»

40 Ningə sangi kadi n-dəji-e ta ki rangi al ngata.

Kirisi əi ki Dabidi (Mt 22.41-45; Mk 12.35-37)

41 Jəju dəji-de ta ə nə: «Ra ban be ə dije əli par əi nə Kirisi ki e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon ka *Dabidi ə?

42 Tado Dabidi ə wa ki dəne əl me makitibi Pa je ti ə nə:

“Babe Luwə əl Babe ləm ə nə:
«Ire isi dɔ ji kɔm ti ne,

43 Biti kadi m-aw ki njé bə je ləi m-ilə-de gin tɔgi ti✠.»

44 «Ə re Dabidi ɔar Kirisi Bane ə, ra ban taa Kirisi a e ngon ka Dabidi ə?»

✠ 20:37 Tɛɛ ki taga 3.2, 6 ✠ 20:43 Pa je 110.1

Jəju gangi ta dɔ njé ndo ndu-kun je ti (Mt 23.37-39; Mk 12.38-40)

45 Jəju əl njé ndo je ləne ta kəm kosi je ti ki isi oi dɔ ne ndo lie

46 ə nə: «Iɔdəi kəm-kədi dɔ rɔsi ti ki rɔ njé ndo ndu-kun je ti. Əi dije ki gei njiyə ki kibi ngal, taa gei kadi dije rai-de lapiya ki buki-naa ti lo kingə-naa je ti lə kosi je tɔ. Gin kəy kaw-naa je ti, ə se lo ne kuso je ti, a gei lo kisi dije ki bo, kate nɔ dije ti.

47 Taai ne maji je lə njé ngaw koy je pəti pəti jide ti, ningə ədi kəm dije ki kəl ta ki Luwə ki gine gangi al, kadi dije ooi-de təkɪ n-əi dije ki maji. Go kilə rade je ti ki be kin, Luwə a gangi-n ta ki ngə ngay dɔde ti itə ndəgi dije.»

21

Kadi kare lə nje ngaw koy ki nje ndoo (Mk 12.41-44)

1 Jəju un kəmne isi oo-n njé ne kingə je ki isi iləi kadi-kare ləde me ne kadi-kare ti.

2 Ningə oo nje ngaw koy ki nje kəmto-ndoo kare re ki ngan silə joo ilə tɔ.

3 Ə Jəju əl ə nə: «M-əl səsi təkɪ rɔjeti, nje ngaw koy ki nje ndoo kam ilə kadi-kare itə ndəgi dije pəti.

4 Tado ndəgi dije pəti kam, adi burim la je ləde, nə nje ngaw koy kin, me ndoo ti lie, ne ki nay jie ti kadi ra-n ki rone ə un ba pu adi.»

Jəju əl ta lə kəy kaw-naa ki a tuji (Mt 24.1-2; Mk 13.1-2)

5 Go ti, dije madi isi əli ta dɔ kəy ti lə Luwə, əli əi nə: mbal je ki ndole ki rai, ki ne je ki dije adi Luwə kin ra adi kəy kin əti ɔəl ki dum biti. Nə Jəju əl-de ə nə:

6 «Ne je pəti ki oi-de kin, ndɔ madi a re nɔɔ ki mbal kare ki a nay kadi isi dɔ made ti goto; a budi-de nangɪ mur mur.»

Ne kəji je ki a tɔji dəkagilo ki kɔ ki a re (Mt 24.3-8; Mk 13.3-8)

7 Lo kin ti, dije ka kin dəji Jəju əi nə: «Nje ndo dije, dəkagilo ti ki ra bangi ə

ne je kin a rai ne ə? Ə ne kəji ki ban ə a təji kadi dije gərii dəkagiloe kin ə?»

⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «İndəi kəm-kədi də rəsi ti, iyəi ta rəbi adi dəw ədi səsi al. Tado dije ngay a rai ki təm əi nə: “Mi ə mi Kirisi”, taa a əli tə əi nə: “Dəkagiloe re ngata”, nə maji kadi uni gode al.

⁹ Loki a oi ka rə je, dije a iji ki naa ki rə je kin, adi bəl ra səsi al. Tado ri ri ka ne je kin a rai bəy taa, nə e dəbəy ndə ta ji naa ti nqə al bəy.»

¹⁰ Ba Jəju əl-de bəy ə nə: «Gin be madi a aw rə də gin be madine, kəbe madi a aw rə də kəbe madine ti.

¹¹ Dənanği a yəki, yəki ki əti bəl, taa ki lo je ki dangi dangi, moy je ki njé tə ko dije a osi je, bə a o je. Ningə ne je ki əti bəl ngay a iji ki dərə ti rai ki ne kəji je ki to bəl.

Dəkagiloe kində kəm-ndoo

¹² «Nə kəte nq ne je ti kin piti, dije a indəi jide dəsi ti, a adi səsi kə. A awi səsi lo kaw-naa je ti, a buki səsi dangay ti, a awi səsi nq ngar je ti ki boy, ki nq njé kəbe je ti ki mbata ləm.

¹³ Lo kin ti, e ta rəbi ki a ingəi kadi imai naji ləm ki rəde ti.

¹⁴ Ningə ne ki kadi indəi dəsi ti ə to kin. Onosi kadi isangi ta madi indəi dəsi ti kəte kadi tə əli-de inajii ta dəsi ti.

¹⁵ Tado mi wa m-a m-adi səsi ta ki gosi ki kadi əli-de. Ningə njé kəsi səsi ta a asi kadi awi ki ta madi ki kadi əsi kəm yəsi ə se kadi najii al.

¹⁶ A oi kadi kəsi je, ki bawsi je, ki ngakəsi je, nojisi je ba pəti, ki madisi je a uni dəsi kadi adi dije. Ningə a gangi ta koy də dije ti ngay dansi ti.

¹⁷ Dije pəti mede a majal səsi ki mbata ləm.

¹⁸ Nə bisi dəsi kare ka a osi kə al.

¹⁹ Ningə e me kuwə təgi ba ti ə yə a ingəi kaji.

Tuji ki a tē də be bo Jorijaləm ti (Mt 24.15-21; Mk 13.14-19)

²⁰ «Loki a oi njé rə je iləi-naa gəi də Jorijaləm kin bə, kadi igəri təki dəkagiloe tuje asi ngata.

²¹ Be ə, dije ki isi Jude ti a ayi-naa ki də mbal je ti, ə kadi njé ki isi me be bo Jorijaləm ti, tēgi ki taga kə, ningə kadi dije ki awi wale, təli me be bo ti al.

²² Tado a e ndə gangi ta ki kadi ne je pəti ki Makitibi lə Luwə əl tae a rai ne.

²³ NDəe ti kin, kəm-to-ndoo ki gəe goto a e lə dəne je ki njé səm, ki njé kadi mba ngan je. Tado kəm-to-ndoo ki ngay a ra dije, taa wongə lə Luwə a re dəde ti me be ti kin tə.

²⁴ Dije a təli-de ki kiyə kasigar, a uwəi-de awi səde bəə ti də be je ti ki dangi dangi. Dije ki gəri Luwə al a njiyəi də Jorijaləm mbisəi-e mbaraki mbaraki, bitə kadi dəkagiloe ləde ki Luwə əji ində ngangine.

Re NGon dəw (Mt 24.29-31; Mk 13.24-27)

²⁵ «Dəkagiloe ti kin, ne je ki to bəl a tēgi kəm kadi ti je, ki nay je, ki mee je✧. Man ba a i, kae a bə ki taa, adi dije ki gin be je ti ki dangi dangi, bəl a təl-de.

²⁶ Bəl a təl-de adi dadi par par, isi nginəi ta ne ki a tē dəde ti dənangi ti. Tado təgi je ki dərə ti a yəki.

²⁷ Lo kin ti ə yə a oi-mi *NGon dəw m-a m-re me kil ndi ti. M-a m-re ki təgi, me kunjə ti ki əti bəl✧.

²⁸ Loki ne je kin rai ne ningə, maji kadi irai rəsi, əri dəsi taa, tado kagi lo kingə də ləsi e bəsi.»

²⁹ Ningə Jəju un ne kare ndo-n-de ne ə nə: «İgəi kagi mbay-kote ki ndəgi kagi je oi.

³⁰ Loki mbie ilə ngirə kiti kin ningə, igəri kadi nay bə e bəsi ngata.

³¹ Be tə ə, loki oi ne je kin rai ne ningə, maji kadi igəri təki kəbe lə Luwə e bəsi.

³² Ningə təki rəjeti, adi m-əl səsi, dije ki isi ki dəde taa ne kin a oyi tīgə al bəy ə ne je kin a rai ne.

³³ Dərə ki dənangi a gotoi ndə madi, nə ta ləm a to lo tone ti ba ratata ki nq ti.

Kisi dəgi ti

³⁴ «Maji kadi isi dəgi ti, bi adi gə ne kuso ki gə ne kəy, ki taga ki də ne ki

✧ 21:25 Ejay 13.10; Ejəkəl 32.7; Juwəl 3.3-4 ✧ 21:27 Daniyəl 7.13

duniya ti ne uwə mesi adi ndo kin uwə səsi nangi busi al.

³⁵ Kadi uwə səsi nangi təkɪ bandi a osi-n dɔ kanji je ti kin be al. Tado e ne ki a osi dɔ dije ti pəti ki dɔnangi ti.

³⁶ Ningə kadi itoi bi al, əli ta ki Luwə ki dɔkagilo je pəti kadi tə ingəi tɔgi idumi dɔ ne je pəti ki a rai ne kin, ə kadi iteei ai taa ta kəmm *mi NGon dəw ti.»

³⁷ Re kada ba, Jəju ndo ne dije gin kəy ti lə Luwə. A re kondɔ tɔ ningə, tee aw dɔ mbal ti ki bari-e dɔ mbal kagi bini je ti.

³⁸ Loki lo ti njay tɔ ba, kosi je rai gin kəy ti kadi ooi dɔ ta lie.

22

Judasɪ un dɔ Jəju

(Mt 26.1-5, 14-16; Mk 14.1-2, 10-11)

¹ Nay mapa ki əm ɔde al, ki bari-e nay Paki e bəsi*.

² Njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, sangi rəbi kadi n-uwəi Jəju n-təli-e, nə bəli kosi je.

³ Ningə *Satə ur me Judasɪ ti ki bari-e Isikariyoti ki e ki kare mbɔ njé ndo je ti lə Jəju ki dəgi gide joo.

⁴ Ur me ti ade aw ində ta naa ti ki njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé kun dɔ njé ngəm ta kəy lə Luwə, dɔ rəbi ti ki kadi ilə-n Jəju jide ti.

⁵ Lo kin ti, rɔ njé je ki Judasɪ aw ingə-de ka kin nəl-de ngay adi ndude osi naa ti kadi n-adi-e la.

⁶ Judasɪ ndigi dɔ ti, nga ningə ilə ngirə sangi rəbi ki to kadi ilə-n Jəju jide ti ki kanji kadi kosi je ooi loe.

Jəju adi indəi dɔ ne kuso Paki naa ti

(Mt 26.17-19; Mk 14.12-16)

⁷ NDɔ kuso mapa ki əm ɔde al, ki e ndɔ ki kadi dije təli ngan dəgi bati je mbata ne kuso Paki asi.

⁸ Ə Jəju ilə Piyər əi ki Jə ə nə: «Awi indəi dɔ ne kuso Paki dana kadi j-usoi.»

⁹ Ba əi je təli dəji-e əi nə: «Lo ki ra be ə indigi kadi j-aw ji ra ne kuso titi ə?»

¹⁰ Ningə Jəju ilə-de ti ə nə: «Awi, loki isi uri ki me be ti ba, a ingəi dingəm kare ki oti gum man dəne ti ningə uni goe, uri me kəy ti ki ur ti.

¹¹ Loki uri goe ti ba, əli ba nje kəy kin əi nə: «Nje ndo dije ə nə kadi ji dəji se me kəy ki ra ə kadi n-uso ne Paki ti ki njé ndo je ləne wa?»

¹² Lo kin ti, a ɔji səsi me kəy ki boy. Me kəy kin to taa, ki ne je pəti me ti. Lo kin ə a rai ne kuso ti kadi j-usoi.

¹³ Piyər əi ki Jə awi ningə, ingəi ne je pəti asi naa təkɪ wa ki Jəju əl-n-de ka kin, adi rai ne kuso Paki, indəi dəe dana.»

Ne kuso lə Babe

(Mt 26.26-29; Mk 14.22-25; 1Kor 11.23-26)

¹⁴ Loki dɔ kadi asi, Jəju əi ki njé kaw kilə je isi ta ne kuso ti.

¹⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-ndigi ngay kadi m-uso ne Paki kin səsi bəy taa kadi m-ingə kɔ.

¹⁶ Ningə m-əl səsi, m-a m-uso səsi ki rangi gogi al, bitɪ kadi ne kuso kin təl tane me beko ti lə Luwə.»

¹⁷ Go ti, Jəju taa kəpi kasi kandi nju, ra oyo Luwə dɔ ti, ningə təl-n adi njé kaw kilə je ə əl-de ə nə: «Itaai ayi-naa dansi ti,

¹⁸ Tado, m-a m-ay kasi kandi nju ki rangi al, bitɪ kadi beko lə Luwə re-n.»

¹⁹ Go ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti, uwə tətɪ naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nə: «E kin e darəm, ki e ki kun kadi mbata ləsi. Itaai usoi kadi mesi ole-n dəm ti.»

²⁰ Go ne kuso ti, Jəju un kəpi kasi kandi nju, ra təkɪ ra-n kəte ka kin be bəy, ningə əl-de ə nə: «Kəpi kin e kun mindi ki sigi me məsim ti ki a ay mbata ləsi*.

²¹ «Ningə kadi igəri təkɪ dəw ki a ilə-m ji dije ti, isi səm ta ne kuso ti ki ne wa kin.

²² Mi *NGon dəw m-a m-oy təkɪ Luwə ɔji-n, nə kəm-to-ndoo e lə dəw ki a ilə-m mi NGon dəw ji dije ti.»

²³ Lo kin ti, njé kaw kilə je iləi rəde isi dəji-naa ta dande ti se naa dande ti ə kadi a ra ne ki be kin wa?»

* 22:1 Tee ki taga 12.1-27   * 22:20 Tee ki taga 24.8; Jərəmi 31.31-34

*Dəw ki e ki bo**(Mt 20.24-28; 19.28; Mk 10.41-45)*

24 Go ti, njé kaw kilə je iləi ngirə naji-naa ta ti ki tɔgide əi nə se nə ə a e ki bo dande ti wa?

25 Ə Jəju əl-de ə nə: «NGar je ki ɔi be dɔ gin dije ti ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne, rai rɔde kadi n-əi bəbe je dɔ dije ti, taa njé ki tɔgi kɔbe e jide ti, indəi tɔgi dɔ dije ti adi bari-de njé ra maji je tɔ.

26 Nə səi, maji kadi irai təkəi əi je isi rai kin be al. Dəw ki e ki tɔgi dansi ti, maji kadi təl rone dəw ki dɔ du ti, ningə kadi dəw ki nje kun dəsi, təl nje ra kilə ləsi tɔ.

27 Tadɔ dəw ki nje kisi ta ne kuso ti nim, dəw ki nje re ki ne kuso nim, dande ti ki joo kin, e ki nje kisi ta ne kuso ti ə e ki bo al a? Ningə mi, m-isi dansi ti tə nje re ki ne kuso kadi səsi.

28 Səi ə səi dije ki uwəi tɔgisi ba səm me kɔ ti.

29 Ningə təkəi Luwə ki Bai adi-m kɔbe ka kin ə, mi m-adi-n səsi tɔ.

30 A usoi je, a ayi-naa je səm me bəkɔ ti ləm. Ningə a isi dɔ kimbər kɔbe ti kadi igangi ta dɔ gin ka *Isirayəl ti ki dɔgi gide joo.»

*Jəju əl təkəi Piyər a naji ta gər-ne**(Mt 26.31-35; Mk 14.27-31; Jə 13.37-38)*

31 Jəju əl Simɔ ə nə: «Simɔ, Simɔ, Su dəji ta rəbi kadi n-siyə səsi təkəi dəw a siyə-n ko me kee ti be.

32 Nə mi, m-əl ta ki Luwə mbata ti ləi, kadi ilə kadi-me ləi kɔ al. Ningə loki a təl ki rəm ti, maji kadi ilə dingəm me ngakɔi je ti.»

33 Ə Piyər əl Jəju ə nə: «Bəbe, mi basi kadi re e dangay ka m-a m-aw ti səi. A re e-n koy ka m-a m-oy səi.»

34 Ə Jəju təl əl-e ə nə: «Piyər, adi m-əli, bone wa kin, kunə kinjə nɔ al bəy ə, a naji ta nja mitə təkəi igər-m al.»

La, ki bəl, ki sa nja

35 Jəju əl njé ndo je ə nə: «Loki kəte m-ilə səsi ki kanji kadi uni la, ə se bəl, ə se sa njasi kin ne madi du səsi ma?» Ə iləi Jəju ti əi nə: «Jagi, ne madi du-je al.»

36 NGa ə Jəju əl-de ə nə: «Ningə ki ngəsine kin, dəw ki aw ki la bə kadi un jine ti, e ki aw ki bəl ə kadi un jine ti. A kin ə re dəw madi aw ki ne kati al ə kadi ɔr kibi ki rone ti gati-n ə iyə lae ndogi-n ne kati kare uwə jine ti tɔ.

37 Adi m-əl səsi, səbi kadi ne ki makitibi lə Luwə əl tae ə nə: «Tidəi-e dan njé ra majal je ti*,» kin ra ne dəm ti. Ningə ne ki səbi kadi a re dəm ti kin, a ra ne.»

38 Ə njé ndoo je əli-e əi nə: «Bəbe, ne kati ə e joo kin.» Ba əl-de ə nə: «E wa kin asi.»

*Jəju əl ta ki Luwə dɔ mbal kagi bini je ti**(Mt 26.36-41; Mk 14.32-38)*

39 Go ti Jəju tɔe, ningə təkəi isi ra-n kəte kəte, un ta rəbi isi aw ki dɔ mbal kagi bini je ti. *NJé ndo je lie uni goe.

40 Loki rəi tɔe dɔ mbal ti, Jəju əl njé ndo je ə nə: «Əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al.»

41 Ba ɔr rone say ndəy, ningə əsi məkəsine nangi, əl ta ki Luwə ə nə:

42 «Bai, re indigi ə, əsi kɔ kin ngərangi kɔ rəm ti. Nə ke ə kadi e ndigi ləm mi al, nə kadi e ndigi ləi j wa ə təl tane.»

43 Lo kin ti nɔɔ be, malayka kare j dɔrə ti re ade tɔgi.

44 Bəl ra Jəju, NDile isi nangi al, adi əl ta ki Luwə ki tɔgine, təte tosi nangi tə kər məsi be.

45 Go kəl ta ti ki Luwə, Jəju j taa, təl re rɔ njé ndo je ti ningə, ingə-de, isi toi bi ki me-kɔ.

46 Ə əl-de ə nə: «Wa! isi itoi bi wa biti a? Ii taai, ə əli ta ki Luwə, kadi osi me ne na ti al.»

*Kuwə Jəju**(Mt 26.47-55; Mk 14.43-49; Jə 18.3-11)*

47 Loki Jəju a əl ta ba bəy ningə, kosi dije tɔe nɔɔ isi rəi. Judasi, ki e ki kare dan njé ndo je ti lə Jəju ki dɔgi gide e joo ə e nɔde ti. Re ki rɔ Jəju ti kadi nuwe ki rone ti.

48 Ə Jəju əl-e ə nə: «E ki kuwə ki a uwə-m mi *NGon dəw ki rəi ti ə a ilə-m ji dije ti!»

49 Loki njé njiyə ki Jəju ooi ne je ki isi ra ne kin be bə, dəji Jəju əi nə: «Bəbe,

* 22:37 Eja 53.12

səbi kadi ji tigə-de ki ne kati ə se kadi ji ra ban ə?»

⁵⁰ Ningə loe ti noo, ki kare dande ti or kiyə tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ba tigə mbie ki do ji kə ti lati gangi.

⁵¹ Nə Jəju əl-de ə nə: «Asi be ngata, iyəi-de adi rai.» Ningə ilə jine ədi-n mbi paja ka kin, ba mbie təl to maji gogi.

⁵² Go ti, Jəju un ta əl ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé je ki njé ngəm ta kəy lə Luwə, ki ngatəgi je ə nə: «To tə ne ki mi nje bogi, ə irəi ki kiyə kasigar je, ki gəl je taa kadi uwəi-mi be?»

⁵³ NDə je pəti, mi səsi naa ti gin kəy ti lə Luwə, nə jisi ədi-m al, ningə e ndə ləsi bone, e ndə ki kadi təgi je ki majal ədi rəde me til ti.»

Piyər naji ta gər Jəju
(Mt 26.57-27.1; Mk 14.53-15.1; Jə 18.13-27)

⁵⁴ Lo kin ti, uwəi Jəju, awi sie, uri sie kəy lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Piyər adi ndəe ngal ndəy, ningə un gode isi aw səde.

⁵⁵ Dije iləi por dana nati lo ti, isi ta ti, adi Piyər aw isi ta ti səde.

⁵⁶ Ningə ngon dəne kare ki nje ra kilə me kəy ti, oo Piyər isi kunji por ti, ə ində manje ba, ningə əl ə nə: «E ki isi kin ka, kəte e sie tə.»

⁵⁷ Nə Piyər naji ə nə: «Dəne, m-gər-e al.»

⁵⁸ Ba ndəy go ti ə dəw ki rangi oo Piyər, ningə təl əl bəy ə nə: «I ka, i dan dije ti lie tə.» Nə Piyər ilə dəw ti ka kin ə nə: «Jagi, mi səde al.»

⁵⁹ Biti asi kadi-kare go ti, ningə dəw ki rangi təl re do ti bəy ə nə: «Ki rojeti, dingəm kin kəte e sie tə, tadə e dəw ki Galile ti.»

⁶⁰ Ə Piyər ile ti ə nə: «Dingəm, m-gər me ta ləi ki ige kadi əl kin al.» Ba ta naa ti noo wa ki Piyər isi əl ta tane ti ba bəy ningə, kunə kinjə nə.

⁶¹ Loe ti noo, Jəju ilə rəti go Piyər, ba me Piyər ole do ta ti ki Jəju əl-e ə nə: «Bone wa kin, kəte bəy taa kadi kunə

kinjə nə, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al[☆]» ka kin.

⁶² Piyər ində lo tē taga, nə ki man kəmne.

Dije taji Jəju, tindəi-e
(Mt 26.67-68; Mk 14.65)

⁶³ Dije ki njé ngəm Jəju, mbəi sie je, tindəi-e je.

⁶⁴ Ba dəi kəme ə əli əi nə: «Nə ə indəi wa igər dəwe adi j-o!»

⁶⁵ Taa ne taji je ki rangi ngay tē tade ti ki rəe ti tə.

Jəju a nə njé gangi ta je ti lə Jipi je
(Mt 26.59-66; Mk 14.55-64; Jə 18.19-24)

⁶⁶ Loki lo ti ningə, ngatəgi je lə *Jipi je, ki njé kun do njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je, ingəi-naa, awi ki Jəju nə njé gangi ta je ti lə Jipi je.

⁶⁷ Ningə əli-e əi nə: «Re e i ə i Kirisi ki Luwə mbəte ə əl-je adi j-o.» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Re m-əl səsi ka a taai mem al.»

⁶⁸ Taa re m-dəji səsi ta ka a iləi-mi ti al tə.

⁶⁹ Ningə ki j-ai ta jije ti ne kin, ilə ngire bone kin, mi *NGon dəw m-a-misi do ji kə Luwə ti ki nje təgi ngata.»

⁷⁰ Ba pəti dəji-e əi nə: «Adi i ngon lə Luwə ta?» Ə Jəju əl-de ə nə: «Səi je wa əli ki tasi təki, mi NGon lə Luwə.»

⁷¹ Lo kin ti, əli əi nə: «E kin, ji sangi kadi dəw madi ki rangi əl ta dəe ti bəy a? J-ai je wa j-oi ta ka tae ti ki mbije ne ngata kin.»

23

Jəju a nə ngar Pilati ti
(Mt 27.2, 11-14; Mk 15.1-5; Jə 18.28-38)

¹ Go ti, i taai pəti awi ki Jəju nə *Pilati ti.

² Ningə lo kin ti, iləi rəde isi indəi ta do Jəju ti əi nə: «Dingəm kam j-inge isi sulə dije kadi buki-de wale. Əl-de kadi ugəi la-mbə nje kə ki bo Səjar al. Taa a do ti noo əl bəy təki n-e Kirisi, n-e ngar.»

☆ 22:61 22.34

3 Ə Pilati dəji Jəju ə nə: «İ ngar lə *Jipi je a?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki tē tati.»

4 Lo kin ti, Pilati əl ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki kosi je ə nə: «M-ingə ne madi ki asi kadi m-gangi-n ta dō dīngəm ti kin al.»

5 Nə uwəi tade ngə əi nə: «E nje sulə dije ki ne ndo ləne kadi taji rə. Hə ngire Galile ti, un-n dənangi ki Jude ba pəti, bəti ə tē-n rəjeti ne kin.»

Jəju a nq Erodı ti

6 Lokı *Pilati oo ta kin ningə dəji ə nə se dīngəm kin e dəw ki Galile ti wa?

7 Ə lokı oo kadi Jəju i gin bəko ti lə *Erodı ningə, ilə sie adi Erodı ki dəkagiloe ti kin e Jorijaləm ti nq tə.

8 Lokı Erodı oo Jəju 6a, rəe nəl-e ngay tadə mari nu ba əisi sangi kadi n-oo Jəju əji-n də ta lie ki dije isi əli. Erodı ində mene ti kadi Jəju a ra ne kəji je kadi n-oo.

9 Ə dəje ta je ngay, nə Jəju ile ti al.

10 Ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ndo ndu-kun je əi nq, isi səki də Jəju ki təgide.

11 Erodı əi ki asigar je ləne kidi Jəju, mbəi sie, 6a iləi kibı ki ndole rəe ti, ə təli iləi sie adi Pilati gogi.

12 NDəe ti nq, Erodı əi ki Pilati ki kəte əi njé bə je lə naa, təli madi-naa je.

Gangi ta koy də Jəju ti

(Mt 27.11-26; Mk 15.1-15; Jq 18.39-19.16)

13 *Pilati 6ar ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé kun də kosi je,

14 əl-de ə nə: «təi ki dīngəm kin adi-mi əi nə e nje sulə dije buki-de wale, nə me ta ti ki m-dəje nqsi ti ne kin, m-ingə ne ki majal ki isəki-e-n, ki asi kadi m-gangi-n ta dəe ti al.

15 *Erodı ka ingə ne madi al tə, tadə təl ilə sie rəjeti gogi. Ne ki asi kadi dəw təl-e-n goto.

16 Be ə, m-a m-adi indəi-e par ə m-a m-iyə taa.» [

17 Pilati əl be mbata də 6al je pəti, lo ra nay paki ti, səbi kadi Pilati ər dəw kare dangay ti adi-de.]

18 Nə dije pəti uni ndude ki taa əli əi nə: «təl-e kə ə ər Barabasi adi-je.»

19 Barabasi e dəw ki uwəi-e dangay ti mbata e dan dije ti ki wongı ra-de də njé kəbe je ti me 6e ti nim, təli dəw nim.

20 Ningə təkı Pilati ndigi-n kadi n-iyə Jəju taa, təl dəji-de ta də ti 6əy.

21 Nə əi je əli ta ki ndu ki ngə ngay əi nə: «təe kagi-dəsi ti, i6e kagi-dəsi ti.»

22 Pilati re səde də ti 6əy ki kə mitə ə nə: «E ri ki majal ə dīngəm kin ra ə? Ne ki asi kadi dəw təl-e-n goto, adi m-a m-adi indəi-e par ə m-a m-iyə taa.»

23 Nə əi je əi də ndude ti, uni ndude ki taa, əli ta ki təgide ngay itə ki kəte kadi 6e kagi-dəsi ti tə 6ə wa.

24 Be ə, Pilati un ndune kadi n-ra ne ki kosi je ndigi.

25 Adi ər Barabasi ki ndigi kadi ər-e adi-de. Barabasi e dəw ki uwəi-e dangay ti mbata e dan dije ti ki rai wongı də njé kəbe je ti nim, taa təli dəw nim. NGa ningə ndigi kadi tə Jəju taa n-u6e ji asigar je ti kadi rai sie ne ki go ndigi ti ləde əi kosi je.

Awi ki Jəju ki lo 6e kagi-dəsi ti (Mt 27.32; Mk 15.21)

26 Lokı asigar je isi awi ki Jəju ningə, ingəi Simə, dəw ki Sırən ti, ki i wale, 6a indəi kagi-dəsi lə Jəju dəe ti, adi oti goe ti.

27 Kosi dije ngay uni go Jəju. Dəne je indəi kadide nqi, ndingəi rəde mbata lie.

28 Be ə, Jəju yəti kəmne ki dəde ti, əl-de ə nə: «Dəne je ki Jorijaləm, inqi-mi al, nə kadi inqi rəsi səi je wa, ə inqi ngansi je.

29 MBata ndə a re nq kadi dije a əli əi nə: “Maji-kur ə də kujı dəne je ti, e də njé je ti ki oji ngon ndə kare al, ki iləi mba ta ngon ti al.”

30 Lo kin ti nq be, dije a əli mbal je əi nə: “Osi dəje ti!” Ə a əli dii je əi nə: “təyəi-je!”

31 Kin ə dəw ra kagi mbəl be ningə, kagi ki tuti taa yəe a to ban ə?»

32 Lo kin ti, rəi ki baw kaya je ki njé təl ne joo kadi təli-de naa ti ki Jəju.

Dije ɓai Jəju kagi-dəsi ti
(Mt 27.33-44; Mk 15.22-32; Jə 19.17-24)

³³ Loki rai tɛɛi lo ti ki ɓari-e «Ka dɔ dɔw» ɓa, asigar je ɓai Jəju kagi-dəsi ti, loe ti nɔɔ, taa ɓai baw kaya je ki joo ka kin naa ti ki Jəju dɔ kagi-dəsi ti tɔ. ɓai ki kare dɔ ji kɔe ti, ə ɓai ki nungi dɔ ji gale ti tɔ.

³⁴ Ningə Jəju əl ə nə: «Bai, adi mei səl dade ti, tado gəri ne ki a rai kam al.» Nɔɔ be, asigar je tigai kir (mbare) dɔ kibi ti lie, ləbi-naa.

³⁵ Kosi dije ai nɔɔ a goi-de, ningə njé kun dɔ *Jipi je ibai Jəju kogii əi nə: «Aji dije ki rangi, ən ə, kadi aji rone e wa adi j-o tɔ, taki re e Kirisi lə Luwə ki Luwə mbate».

³⁶ Asigar je ka kin agi ki rɔ Jəju ti, mbai sie, ɓa adi-e kasi ki masi kade ay».

³⁷ Ningə əli-e əi nə: «Re j ngar lə Jipi je ə, aji rai j wa adi j-o.»

³⁸ Ba ndangi ne madi ɓəy tɔ me ba ti, indai taa dɔ Jəju ti əi nə: «Dəw kam e ngar lə Jipi je.»

³⁹ Ningə baw kaya kare ki ɓai-e dɔ kagi-dəsi ti taji Jəju ə nə: «I al ə ə nə j Kirisi ki Luwə mbate a? Aji rai j wa, ə aji-je sai.»

⁴⁰ Nə e ki nungi kəl ki madine ə nə: «I ki ta ki gangi ki kare wa kin isi dɔi ti tɔ kin, ibəl Luwə al a?»

⁴¹ Ki əji dɔje, e go ti, tado e ne ki je wa ji dibi ə ji tati kande, nə e, ne madi kare ki majal ki ra goto.»

⁴² Ba e ki nje kəl ki madine ka kin təl əl Jəju ə nə: «Jəju, ndɔ ki a re tə ngar ə, adi mei ole dɔm ti.»

⁴³ Ə Jəju ile ti ə nə: «Taki rɔjeti, adi m-əli, ɓone wa kin a j səm naa ti me ɓe rɔnəl ti.»

Koy Jəju
(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Jə 19.28-30)

⁴⁴ Ki kadi ki kaw ki jam dɔ ɓe ti be, ə lo ndul dɔnangi ti biti kadi ki mitə ki lo səlɔ.

⁴⁵ Kadi ur dana, dɔw oo-e al. NGA ningə, kibi ki gangi lo ki me kəy ti lə Luwə gangi dana lə naa je joo».

⁴⁶ Ba Jəju un ndune ki taa ə nə: «Bai, m-iyə ndilm me jii ti.» Ningə go ta ti kin ɓa kəəe tɛɛ.

⁴⁷ Loki ki bo lə asigar je oo ne je ki rai ne kin be ɓa, ilə taji dɔ Luwə ti ə əl ə nə: «E ki rɔjeti, dɔw kin e dɔw ki dana.»

⁴⁸ Kosi dije ki əi lo ne ti kin, loki ooi ne ki ra kin ɓa, təli ɓe je ki kadide ki kində, ndingai rɔde.

⁴⁹ Dije pəti ki gəri Jəju, ki dəne je ki j sie Galile ti, ai say indai kəmde a ooi ne je ki isi rai ne.

Kilə Jəju ɓe nin ti
(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Jə 19.38-42)

⁵⁰ Lo kin ti nɔɔ be ə, dingəm kare ki tɔe nə Jisəpi j nɔɔ re. Jisəpi e ki kare dan njé gangi ta je ti lə *Jipi je, e dɔw ki maji, e dɔw ki dana,

⁵¹ adi ne je ki made je dɔai naa ti ə rai kin, e ndigi sade dɔ ti al. Jisəpi e dɔw ki Arimate ti, ki e ɓe lə Jipi je. E isi nginə ta kɔɓe lə Luwə ki kadi a re.

⁵² Jisəpi aw rɔ *Pilati ti, dɔje nin Jəju.

⁵³ Be ə, aw risi nin Jəju dɔ kagi-dəsi ti, re-n nangi, dole ki kibi, ɓa aw ile me ɓe nin ti ki rai kadi mbal ti. E ɓe ki dɔw ilə nin ti al ɓəy.

⁵⁴ NDɔe ti kin, e ndɔ ki dije isi ɔsi nja ne je naa ti, tado lo ti par ə e ndɔ taa kəə.

⁵⁵ Dəne je ki j ki Jəju Galile ti nu, rai sie, awi naa ti ki Jisəpi. Awi goi ɓe nin ki kadi ilai Jəju ti ka kin, ə ooi kuji kilə ki ilai nine.

⁵⁶ Go ti, təli awi ɓe, indai dɔ yibi kagi ki əti mbi, naa ti, mba kəy rɔ nin Jəju ti. Ningə ndɔ kər kəə, uwai kə rɔde taki ndu-kun əl-n».

24

Jəju j lo koy ti
(Mt 28.1-8; Mk 16.1-8; Jə 20.1-13)

¹ NDɔ dimasi ki sɔ ɓati ba ɓa, dəne je awi dɔ ɓadi ti ki yibi kagi ki əti mbi ki indai dɔe dana mba kəy rɔ nin Jəju ti.

☆ 23:35 Pa je 22.8-9 ☆ 23:36 Pa je 69.22 ☆ 23:45 Tɛɛ ki taga 26.31-33 ☆ 23:56 Tɛɛ ki taga 20.10; Dətarənom 5.14

² Loki awi ningə, ingəi mbal ki uti ta badi ka kin dəw nduguru-e rangi.

³ Loki uri me badi ti ba, oi nin Babe Jəju, al.

⁴ Loe ti noo be, gəri ne ki kadi rai al, ningə yə dingəm je joo ki ilai kibi ki ndoy rəde ti, teei hoy ki rəde ti.

⁵ Bəl təl-de, adi ilai dəde ki nangi, nə dingəm je ka kin əli-de əi nə: «Ra ban ə isi sangi dəw ki isi kəm dan njé koy je ti ə?»

⁶ E goto ne ngata, j taa lo koy ti. Ningə maji kadi adi mesi ole də ta ti ki əl səsi loki e-n Galile ti bəy kin.»

⁷ Əl ə nə: «Səbi kadi dije a ilai-mi *mi NGon dəw ji njé ra majal je ti kadi bəi-mi kagi-dəsi ti, ba go ti, m-a m-j taa lo koy ti ki ndə ki kə mitə go koym ti.»

⁸ Lo kin ti, mede ole də ta ti ki Jəju əl.

⁹ Be ə, loki təli də badi ti, rəi ərri poy ne je kin njé ndo je ki dəgi gide kare əi ki ndəge je pəti adi-de oi.

¹⁰ Njé kər poy ne kin njé kaw kilə je e Mari ki Magidala nim, Jan nim, Mari ki kə Jaki nim, ki ndəgi dəne je ki əi səde.

¹¹ Nə njé kaw kilə je ooi ta kin tə ta ni adi taai ta lə dəne je ka kin al.

¹² Lo kin ti noo, Piyər ə j ki ngədi, aw ilə mbəne be nin ti ningə, oo ta kibi je ki dolai nin par ə a nangi. Ne kin ndəji Piyər ngay, loki isi təl ki be.

*Jəju əi ki njé ndo je joo də rəbi ti ki kaw Emawusi
(Mk 16.12-13)*

¹³ NDəe ti wa ka kin, njé ndo je joo isi awi ngon be ti kare ki bari-e Emawusi, ki a asi kulə mətər dəgi gide kare ki be bo ki Jorijaləm.

¹⁴ *Njé ndo je ki joo ka kin, a əli-naa ta də ne je ti ki ra ne kin.

¹⁵ Ningə loki a əli-naa ta, a naji-naa ti ka kin ningə, Jəju tee uwə səde rəbi.

¹⁶ Nə kəmdə uti dəe ti adi gəri-e al.

¹⁷ Ə Jəju dəji-de ə nə: «E ri ə a naji-naa ta ti də rəbi ti be ə?» Ningə təli ai lo ka ti, kəmdə il kiriri.

¹⁸ Ba ki kare dandə ti ki təe nə Kiləwopasi əl Jəju ə nə: «J ki kari ba par ə j dəw ki isi Jorijaləm ti ne ki kanji kadi oo ka ne je ki rai ne me ndə je ki ne kin!»

¹⁹ Ə təl dəji-de ə nə: «E ri ə ra ne ə?» Ningə ilai-e ti əi nə: «Ne ki ra ne əji-n də Jəju ki Najarəti ti, ki e nje kəl ta ki ta Luwə ti ki aw ki təgi ngay. Aw ki təgi me kilə rane ti nim, me ta kəlne ti nim, no Luwə ti ki no dije me ti pəti.

²⁰ Nə ki bo je ki də njé kijə ne məsi kadi-kare ti, ki njé kun də Jipi je, uwəi-e, ilai-e ji dije ti kadi gangi ta koy dəe ti, ə bəi-e də kagi-dəsi ti.

²¹ Je j-o kadi e ə e dəw ki kadi a taa *Isirayəl je ilə-de taa. Ningə me ne je ti kin pəti, bəne ə e ndə ki kə mitə ki ne je kin rai ne.

²² Nə ne kare, dəne je ki me bəti ti ləje əli-je ne ki ndəji-je ngay. Teei ki sj bati ba awi də badi ti,

²³ nə oi nine al, ba təli rəi əli-je təki malayka je teei rəde ti əli-de təki a ki dəne taa.

²⁴ Ə madije je madi awi də badi ti ba, oi ne je təki wa ki dəne je əlii. Ningə e wa taa, dəw oo-e al.»

²⁵ Lo kin ti, Jəju əl-de ə nə: «Səi dije ki ne gər ləsi goto, ngə səsi kadi adi mesi kalangi ba nje kəl ta ki ta Luwə ti!

²⁶ Səbi kadi Kirisi a ingə kə be taa kadi a ingə-n təba ləne.»

²⁷ Be ə, ər-n-de gin makitibi je pəti ki əl ta ki dəe ti, ilə ngire də ndu-kun ti lə *Mojj tee-n də njé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti.

²⁸ Loki indəi də be ki isi awi ti bəsi ba, Jəju ra də kəmne ti tə ne ki a aw ki kəte be.

²⁹ Ə gangi-e əi nə: «Kadi ur ngata, adi lo dibi, ə nə isi nangi rəjeti.» Be ə, tə aw səde lo kiside ti.

³⁰ Loki isi ta ne kuso ti səde, un mapa, ra oyo Luwə də ti, uwə tətəi naa ti, ba təl-n adi-de.

³¹ Lo kin ti ngata ə, kəmdə tee adi gəri-e təki e Jəju, nə loe ti noo, Jəju tən jipi adi ooi-e al.

³² Ə təli isi əli-naa əi nə: «Loki isi əl-je ta də rəbi ti, isi ər-n-je gin ne je ki ndangi me makitibi je kin, to tə ne ki e por ə isi o meje ti be.»

³³ Ba loe ti noo, j taai, təli ilai dəde kaw Jorijaləm gogi. Aw ingəi njé ndo je ki dəgi gide kare ki ndəge je ki gode ti kawinaa isi.

³⁴ Ə pəti əli njé ndo je ki joo ka kin əi nə: «E ta ki rəjeti kadi Babe i lo koy ti! Tee ingə Simo, adi Simo oo-e ki kəmne!»

³⁵ Lo kin ti, njé ndo je ki joo, iləi rəde ɔri-de gin ne je ki ingə-de də rəbi ti, ki gər ki gəri Jəju lo təti mapa ti.

Jəju ɔji rəne njé ndo je ləne
(Jə 20.19-23)

³⁶ Loki isi əli-naa ta ba bəy ningə, Jəju wa tee həy dande ti, əl-de ə nə: «Lapiya e səsi.»

³⁷ Lo kin ti, bəl təl-de, ndilde tee. Gai kadi e ndil ə ooi-e.

³⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «Ra ban ə ndilsi goto je, mesi təsi je be ə?»

³⁹ İgoi jim je, ki njam je kin oi, e mi wa. NDil aw ki dane je, ki singəne je təki oi-mi kin al.»

⁴⁰ Lo kin ti, təji-de jine je, ki njane je adi-de ooi.

⁴¹ Rənəl dum də njé ndo je, e ne ki əti-de bəl ki dum, adi lo kadi ooi tə e ne ki rəjeti nga. Ə Jəju dəji-de ə nə: «Awi ki ngon ne kuso ne a?»

⁴² Ba adi-e ngon dam kanji ki ndaw.

⁴³ Ə Jəju taa, uso ta kəmde ti.

⁴⁴ Ningə go ti, əl-de ə nə: «Ta je ki ndo ki m-əl səsi loki mi-n səsi bəy ə to kin: NDə ki m-əl səsi təki, ne je pəti ki ndangi me ndu-kun ti lə *Mojı je, ki me ta ti lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki me pa kosi je ti kin, səbi kadi a təli tade be.»

⁴⁵ Lo kin ti nga ə, Jəju adi-de ku dəde, kadi gəri me makitibi lə Luwə.

⁴⁶ Ningə əl-de ə nə: «E ta ki ndangi kəte, təki mi Kirisi m-a m-ingə kə, dije a təli-mi, ba go ti, m-a m-ı taa dan njé koy je ti ki ndo ki kə mitə lə ndo koym[☆].

⁴⁷ Dije a iləi mbə ki təm, ilə ngire Jorijaləm ti, biti ki rə gin dije ti pəti, kadi dije iyəi go rəbi ne rade je ki majal kə, kadi Luwə iyə-n go majal je ləde kə tə.

⁴⁸ Ningə səi ə səi njé ma naji kin.

⁴⁹ Ki ɔji dəm, m-a m-ilə ki ne ki Bai un mindine də ti kadi n-a n-adi səsi kin. Ningə a isi be bo ti ne biti kadi təgi ki i dərə ti kin re dəsi ti bəy taa.»

Jəju aw dərə ti

(Mk 16.19-20; Krjk 1.9-14)

⁵⁰ Go ti, Jəju aw ki njé ndo je ləne bası kadi be ti ki Bətani, ba ɔy jine ki taa, njangi dəde.

⁵¹ Loki njangi dəde ningə, iyə-de ə ɔr rəne kə rəde ti, ba uni-e awi sie dərə ti.

⁵² Lo kin ti noo, njé ndo je əsi məkəsıde nangı noe ti, ba təli gogi Jorijaləm ti ki rənəl ngay.

⁵³ Dəkagilo je pəti, əi gin kəy ti lə Luwə, iləi təji də Luwə ti.

☆ 24:46 Ejay 53; Oje 6.2

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi

Ta ki də Poy ta ti ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi

Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi e ki kare dan Poy ta je ti ki Maji ki sə (Matiye, Marki, Luki ki Ja). NGa ningə ta je ki aw naa ti ki njé ki mitə e ngay al. Ta je ki aw naa ti səde, e ta ki də koy Jəju Kirisi ti ki kaw ki ta təl ta makitibi ti kin par. Ne je madi ki Ja əl tae, made je əli al, tə ta lə taa-naa ki Kana ti (2.1-12), ki ta lə Nikodəm ki aw ingə Jəju (3.1-21), ki ta lə dəne ki Samari ti əi ki Jəju (4.1-12), ki ta lə dingəm ki rəe oy njururu ki Jəju aje (5.1-18), taa ta lə dəw ki kəme tə lo koje ti nu ə Jəju adi kəme oo lo (9.1-41) je kin. Ne ki rə Jəju ti ki Ja a də ti ngay, e ne ndo je lie ki ndo dije.

Me ta ti ki Ja ilə-n ngirə makitibi ləne kin (1.1-18), təji Jəju kadi e Ta lə Luwə. Ta ki təl rəne dəw ti, re dan dije ti ki dənangi ti ne. Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Ja ndangi kin asi kadi dəw gangi kəy kəme asi joo:

Kəy kəme ki dəsəy (1.19-12.50) əl ta ki də naji ki ma ti ki dije ki dangi dangi (Ja Batisi, Andire, Pilipi ki Nataniyəl) mai də Jəju ti, nə nə ma ki go lo kooe ti ləne. Taa əl ta də dije ti ki dangi dangi ki Jəju ingə-de nim, ne kəji je ki asi gin siri ki Jəju ra nim tə, ki kadi dije sangi gine gəri maji. Ja təl ta kəy kəm ta ləne ki dəsəy kin ki kəsi də ta je ki dangi dangi ki Jəju əl naa ti (12.37-50).

Kəy kəme ki kə joo, əl ta lə Jəju ki tēe ki ta je ki təgide to, ki rai rəde tə ta je ki dəw a əl nginə-n ndəne kam be, ki rə njé ndo je ti ləne (13-16). Lo kin ti, Jəju əl ta ki Bawne, ningə me kəl ta ti ki Bawe Luwə, ində də rəne dana kadi ngəm-n koy ki a re dəe ti, 6a dəji Bawne kadi ində kəme go njé kun gone ti ki n-a n-iyə-de tone ti kin maji (17). Ta lə Ja təl osi go ndəgi Poy ta je ti ki Maji ki mitə, loki əl-n ta kuwə ki

uwəi Jəju, ki gangi ki gangi ta koy dəe ti, 6əi-e kagi-dəsi ti, ningə go ti tēe dan njé koy je ti kin (18-20). NDə ra nay Paki ti, Jəju tēe ingə Mari ki Magidala nim, ingə njé ndo je ləne nim. Taa go ti, təl tēe ingə-de kingə ki rangi 6əy mbata lə Tomasi ki made je əli-e ta lə Jəju ki tēe lo koy ti ə naji kin kadi tə e ka oo-e tə. To tə ne ki Ja əl gin ne ki ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31), təl-n ta makitibi ləne ngata be, 6əy taa təl re də tēe ti ki Jəju tēe ingə njé ndo je siri ta ba ti kin.

Gin ne ki Ja ndangi-n Poy Ta ki Maji kin (20.30-31) ə ilə jine də ti kin ə a ra kadi dəw ki tidə makitibi kin 6a, a gər ay njay təki Jəju e darə Kirisi wa ki Luwə mbəte ki səbi kadi a re ka kin nim, e NGon lə Luwə nim. E lo kin ti ə dəw ki ra a ingə-n kaji təki Jəju wa əl-n ə nə: «Mi rəbi, mi ta ki rəjeti, mi kisi ki də taa...» (14.6).

Jəju e ta ki j rə Luwə ti

¹ Lo kilə ngirə ne je ti pəti, dəw ki e ta e noq ngata,

Dəw ki e ta e naa ti ki Luwə,
Dəw ki e ta e Luwə.

² Lo kilə ngirə ne ti, dəw ki e ta e naa ti ki Luwə.

³ E ə Luwə un-e ra-n ne je pəti.

Ne ki Luwə ra-e ki kanje e goto[☆].

⁴ Dəw ki e ta ka kin ə e nje kadi dije isi ki dəde taa.

Ningə kisi ki də taa ki j rəe ti kin ə e kunji də dije ti ki dənangi ti ne.

⁵ Kunji unji də til ti,

Nə til uwə kunji ka kin ki rəne ti al.

⁶ Luwə ilə dəw kare ki təe nə Ja ade re.

⁷ Re tə nje ma naji kadi ma naji lə kunji,

Kadi dije pəti adi mede kunji ki takule.

⁸ Ja e kunji al, nə e nje ma naji lə kunji.

⁹ Dəw ki e ta kin e ə e kunji ki rəjeti.

Kunji ki rəjeti ki re dənangi ti ne,

Unji də dije ti pəti.

¹⁰ Dəw ki e ta e dənangi ti ne.

Ningə e ə Luwə un-e ra-n dije ki dənangi ti ne,

Nə dije ki dənangi ti ne gəri-e al.

¹¹ Dəw ki e ta kin re dan dije ti lie,

☆ 1:3 Kilə ngirə ne je 1.3; Pa je 33.6, 9

Nə dije lie uwəi-e ki rəde ti al.

12 NGa ningə, njé ki uwəi-e ki rəde ti, Adi e njé ki adi-e mede, adi-de ta rəbi kadi təli ngan lə Luwə.

13 Təli ngan lə Luwə, ki go koji ti ki məsi təkɪ dije isi ojii-naa kin al nim, Ki go ndigi ti lə dəw al nim, nə e Luwə wa ə ra adi təli ngane je.

14 Dəw ki e ta, təl darə dəw ki rəjeti, Uwə lo kisi danje ti. Me-maji, ki ne ki rəjeti rosi mee. Je j-o təba lie. E təba ki NGon ki kare ba ingə ki rə Bawne ti.

15 Jə un ndune ki taa, ma-n naji lie ə nə: «E ə e dəw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nə:

“Dəw ki re gom ti, e ki bo dəm ti, Tadə e isi ki dəne taa kəte nəm ti.”

16 «Je pəti, j-ingə ne maji ki j rəe ti, ki go me-maji ti lie. Adi-je maji-kur ki əsi go naa go naa.

17 Luwə adi-je ndu-kun ki go rəbi lə Moji[☆], Nə me-maji ki ne ki rəjeti rəi ki go rəbi lə Jəju Kirisi.

18 Dəw ki oo Luwə goto, nə NGon ki kare ba, Ki e Luwə ə isi kadi Bawne ti, ə ra adi ji gər-e.»

Ta ki Jə Batisi əl də rəne ti
(Mt 3.1-12; Mk 1.2-8; Lk 3.15-17)

19 Loki *Jipi je ki Jorijaləm ti iləi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé je ki gin koji ti lə *Ləbi ki rə Jə ti dəji-e ə nə: «J na ə?»

20 Ba, Jə əl-de wangɪ ki taga, ki kanji yəti ta ə nə: «Mi Kirisi al.»

21 NJé ki iləi-de ka kin təli dəji-e əi nə: «NGa j na dana? J nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli a?» Ə Jə ilə-de ti ə nə: «Jagi, mi Eli al.» Təli dəji-e bəy əi nə: «J NJe kəl ta ki ta Luwə ti ki j-isi ji ngəm-e a?» Jə ə nə: «Jagi, mi NJe kəl ta ki ta Luwə ti al[☆].»

22 Lo kin ti nqo, əli-e əi nə: «NGa j na dana bangɪ wə əl-je adi j-o, tadə səbi kadi j-a ji təl ki ta madi kadi j-aw-n ki rə njé je ti ki iləi-je. Ta ri ə əl də rəi ti j wa ə?»

23 Nqo be ngata ə Jə ilə-de ti ə nə: «Mi ə mi dəw ki ndue ba dilə lo ti ə nə:

“Ɔrai go rəbi lə Bəbe adi a njururu!”[☆] Təkɪ nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl-n.»

24 NJé ki iləi-de ka kin əi *Parisi je.

25 Ə təli dəji Jə Batisi bəy əi nə: «A kin ə re j Kirisi al nim, j Eli al nim, taa j NJe kəl ta ki ta Luwə ti ki j-isi ji ngəm-e kin al nim tə ə, ra ban ə isi ira dije batəm ə?»

26 Ə Jə əl-de ə nə: «Mi m-ra dije batəm me man ti, nə dəw madi e mbosi ti nqo ki igəri-e al.

27 E re gom ti, nə kilə sa ki njae ti ka mi m-asi kadi m-tuti al.»

28 Ne je kin pəti rai ne Bətani ti, dam ba Jurde ti, ki Jə ra dije batəm ti.

Ta ki Jə Batisi əl də Jəju ti

29 Lo ti də ti, Jə oo Jəju ki isi re ki rəe ti ningə əl ə nə: «Oi *NGon dəgi bati lə Luwə ki nje kər majal lə dije ki dənangi ti ne kə.

30 E ə e dəw ki m-əl ta lie kəte m-əl m-ə nə: “Dəw ki re gom ti, e ki bo dəm ti, tadə e isi ki dəne taa kəte nəm ti.”

31 Mi ki dəm m-gər-e kəte al, nə m-re m-ra dije batəm me man ti mba kadi m-adi *Isirayəl je gəri-e-n.»

32 Jə ma naji ə nə: «M-o NDil Luwə j taa, risi tə də dum be re isi dəe ti.

33 Mi m-gər-e al, nə Luwə ki ilə-m adi m-re m-ra dije batəm me man ti ə əl-m ə nə: “Dəw ki a o NDil j taa risi re isi dəe ti kin ə, a ra dije batəm me NDil ti.”

34 Ningə mi, m-o ne kin ki kəm, adi m-ma naje təkɪ dəw kin e NGon Luwə.»

35 Lo ti ki go ti, Jə təl re loe ti ka kin bəy, əi ki njé ndo je ləne joo.

36 Be ə, loki Jəju isi də, adi kəme e ki dəe ti oo-e-n, ningə əl ə nə: «Oi NGon dəgi bati lə Luwə.»

37 Loki njé ndo je lə Jə ooi də ta kin ningə, uni go Jəju.

38 Loki Jəju ilə rəti ningə, oo-de kadi isi uni goe, ə dəji-de ə nə: «Ə ri ə isi sangɪ ə?» Ə əi je iləi-e ti əi nə: «Rabi, lo ki isi ti e ra be ə?» («Rabi» kər me nə: NJe ndo dije)

39 Jəju əl-de ə nə: «Ɔrai, ə a oi.» Be ə, awi, ooi loki Jəju isi ti. Ba isi, təli ta ndo

læde rœ ti nõo. Dɔ kadi, e kadi ki sɔ ki lo sɔlɔ.

⁴⁰ Andire ki ngokɔ Simo Piyar e dæw kare dan dije ti ki joo ki ooi ta ta Ja ti ə uni go Jəju.

⁴¹ Dæw ki dəsəy ki Andire inge, e ngokɔe Simo. Ə əl-e ə nə: «J-ingə Məsi.» («Məsi» kər me nə «Kirisī, ki e dæw ki Luwə mbəte.»)

⁴² Ba, aw ki Simo rɔ Jəju ti. Ə Jəju go Simo ba ningə əl Simo ə nə: «I Simo, ki ngon lə Jonasi. A bari-ni Səpasi», («Səpasi», kər me nə «Piyar».)

Pilipi əi ki Nataniyəl

⁴³ Lo ti ki go ti, Jəju un ndune kadi n-aw dɔnangi Galile ti. Dɔ rəbi ti, ingə Pilipi, ningə əl-e ə nə: «Un gom.»

⁴⁴ Pilipi e dæw ki Bətisayda ti, ki e ɓe lə Andire əi ki Piyar.

⁴⁵ Go ti, Pilipi aw ingə Nataniyəl, ningə əl-e ə nə: «J-ingə dæw ki *Moji əl ta lie me ndu-kun ti, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka əli ta lie tɔ ka kin. E Jəju ki ngon lə Jisəpi ki Najarəti ti.»

⁴⁶ Ə Nataniyəl əl-e ə nə: «Be ki Najarəti ti kam kadi ne ki maji a tɛɛ ti tɔ ma?» Ə Pilipi əl-e ə nə: «Ire o.»

⁴⁷ Loki Jəju oo Nataniyəl isi re ki rœ ti, əl ta dœ ti ə nə: «Oi *Isirayəl ki rɔjeti, ki dæw asi kingə ne ki majal rœ ti al.»

⁴⁸ Lo kin ti nõo, Nataniyəl dɔji Jəju ə nə: «Ira ban ə igər-m ə?» Ə Jəju əl-e ə nə: «Kəte ɓəy taa kadi Pilipi ɓar-i, loki isi gin kagi mbay-kote ti kin m-o-i.»

⁴⁹ NGata ə Nataniyəl əl Jəju ə nə: «Nje ndo dije, j NGon lə Luwə, j ngar lə Isirayəl je.»

⁵⁰ Jəju ile ti ə nə: «MBata kəl ki m-əli m-ə nə m-o-i gin kagi mbay-kote ti kin ə adi-m mei, nə a o ne je ki əti ɓəl itə e kin ɓəy.»

⁵¹ Taa Jəju təl ilə dɔ ta ti kin ɓəy ə nə: «Təki rɔjeti, m-əl səsi, a oi dərə tɛɛ tane, ningə malayka je lə Luwə a awi ki taa je, təlī ki nangi je dəm ti mi *NGon dæw.»

2

Jəju ra man adi təl kasi lo taa-naa ti ki Kana

☆ 2:13 Tɛɛ ki taga 12.1-27

¹ NDɔ joo go ti, taa-naa to Kana ti ki Galile. Kɔ Jəju e loe ti nõo,

² ningə ɓari Jəju əi ki njé ndo je ləne loe ti tɔ.

³ Dɔ gangi lo madi ɓa, kasi goto. Ə kɔ Jəju əl-e ə nə: «Dije ayi-naa kasi tigə.»

⁴ Nə Jəju ile ti ə nə: «E ri ə ige rɔm ti ə dəne? Dɔ kadi ləm asi al ɓəy.»

⁵ Ba kɔe əl njé ləbi ne je ə nə: «Ne ri ki əl səsi ə irai.»

⁶ NGA ningə gum je mehe ki kibə ki mbal isi nõo, tə gum je ki *Jipi je isi ɔdi man ki mee ti ndogi rɔde ki go kuji ne ra je ti læde kadi tə awi ki ta dɔde al, ta kəm Luwə ti. Gum je ka kin, ki kare mee a asi mbul joo je mitə je kare.

⁷ Jəju əl njé ra kilə je ə nə: «Uti man me gum je ti kin adi rosi,» ningə uti man me ti adi rosi bututu.

⁸ Ba Jəju əl-de ə nə: «ɔdi ngata, ə awii adi nje kində kəmne go ne kuso je ti,» ɓa ɔdi awii adi-e.

⁹ Nje kində kəmne go ne kuso ti ɔdi man ki təl kasi ka kin tane ti. Gər lo ki kasi kin tɛɛ ti al, nə njé ra kilə je ki ɔdi kasi kin gəri maji. Nje kində kəmne go ne kuso ti ɓar nje taa dəne

¹⁰ əl-e ə nə: «Dije əi njé kadi kasi ki nəl dije ayi-naa kəte, adi loki dije ayi-naa adi rade ɓəy taa təlī dɔ e ki nəl al ti, nga j ra ban ə ingəm kasi ki nəl adi isi bitī dɔ kadi ki ne kin ə?»

¹¹ E kin ə e ne kɔji lə Jəju ki dɔ kəte ki ra Kana ti, dɔnangi Galile ti. Ra ɔji-n tɔgine, ningə njé ndo je lie adi-e mede.

¹² Go ne je ti kin, Jəju aw Kapərnayim ti, əi ki kone je, ki ngakone je, ki njé ndo je ləne; nə ke ə isi Kapərnayim ti ndo ngay al.

Jəju tuwə njé ra gati je me kəy ti lə Luwə

(Mt 21.12-17; Mk 11.15-17; Lk 19.45-46)

¹³ NDɔ ra nay Paki lə *Jipi je e ɓasi ə Jəju aw Jorijaləm ti☆.

¹⁴ Jorijaləm ti, Jəju ingə njé gati mangi je, njé gati bati je, ki njé gati ki də dum je nati kəy ti lə Luwə, taa njé mbəl la je ka isi mbəli la je læde nõo tɔ.

¹⁵ Lo kin ti, Jəju ra ndəy kulə, tuwə-n-de pəti nati kəy ti lə Luwə kə, naa ti

ki mangi je, ki bati je, taa njé mbəl la je ka, sane la je ləde kə, tində tabilə je ləde tilə tə.

¹⁶ Ningə əl njé gati də je ə nə: «Ōyi ne je kin pəti kə lo kin ti rangi, ningə kadi irai me kəy lə Bai tə lo gati ləsi al.»

¹⁷ Lo kin ti, me njé ndo je ole də ta ti ki ndangi me makitibi ti əi nə: «Ta lə kəy ləi uwə mem kuwə ki a təl-m.»[☆]

¹⁸ Nə Jipi je uni ta əli-e əi nə: «Nə kəji ri ə a təji kadi ji gər-n təkə aw ki təgi kadi ira-n ne je ki ira kin ə?»

¹⁹ Ə Jəju əl-de ə nə: «təi kəy lə Luwə kam, ə me ndə ti ki mitə, m-a m-təl m-ində taa gogi.»

²⁰ Ə Jipi je əli-e əi nə: «ji ra bal kuti sə gide mehe ba ji ra kəy lə Luwə kam oy, ningə j a təl ində rangi me ndə ti ki mitə a?»

²¹ Kəy ki Jəju əl tae kin e darəe.

²² NGa ningə, ndə ki Jəju ii-n taa dan njé koy je ti kin, me njé ndo je ole də ti təkə ndə ki əl ta kin, ba adi mede ta lə Luwə ki ndangi nim, adi mede ta ki Jəju əl ka kin nim.

Jəju gər ne je pəti ki me dəw ti

²³ Loki Jəju e-n Jorijaləm ti, dəkagilo ra nay paki ti, dije ngay adi-e mede, loki oi ne kəji je ki ra adi ooi ki kəmde.

²⁴ Nə Jəju ə, taa mede al, tadə gər-de pəti maji ngay,

²⁵ taa aw ki ndoo kadi dəw ma naji də dəw ti ade al tə, tadə e wa gər ne je pəti ki to me dəw ti.

3

Jəju əi ki Nikodəm

¹ Me bəti ti lə *Parisi je, dingəm kare e noq, təe nə Nikodəm. E ki kare dan ki boy je ti lə *Jipi je.

² Dingəm kin re rə Jəju ti kondə əl-e ə nə: «Nje ndo dije, ji gər kadi Luwə iləi kadi ire indo-je ne, tadə dəw ki asi kadi ra ne je ki əti bəl təkə isi ira-n kin be ki kanji kadi Luwə e sie goto.»

³ Jəju əl-e ə nə: «Təkə rəjeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a oo kəbe lə Luwə ki kanji kadi oji-e koji ki sigi goto.»

⁴ Lo kin ti, Nikodəm dəji Jəju ə nə: «Dəw a ra ban be ə a təli oji-e koji ki

sigi, loki təgi ngata kin ə? A asi kadi təl aw me kone ti gogi bəy kadi oji-e ki kə joo a?»

⁵ Jəju ile ti ə nə: «Təkə rəjeti, adi m-əli, dəw ki asi kadi a ur kəbe ti lə Luwə ki kanji kadi oji-e me mən ti, ki me NDil ti goto.

⁶ Darə dəw ki koo ki kəm, e ki koji me məsi ti, ningə darə ki ndil, e NDil Luwə ə oje tə.

⁷ Ta ki m-əli m-ə nə: «Səbi kadi oji səsi koji ki sigi» kin, adi əti bəl al.

⁸ Tadə nəl ilə lo ti ki me ndigi, ningə j o kae ki isi ba, nə igər lo ki j ti al nim, igər lo ki isi aw ti al nim tə. Be ə, dəw ki NDil oje ka e be tə.»

⁹ Lo kin ti, Nikodəm dəji Jəju ə nə: «Nə kin a ra ne ki go rəbi ki ban ə?»

¹⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «I ki j nje ndo dije ndu-kun ki dije gəri dəi *Isirayəl ti ka igər ne je kin al bəy a?»

¹¹ Təkə rəjeti, adi m-əli, j-əl ta də ne ti ki ji gər, taa ji ma naji də ne ti ki j-o ki kəmje tə, nə səi, indigi naji ki ma ləje al.

¹² Loki m-əl səsi ta də ne je ti ki dənangi ti ne ə adi-mi mesil al, ə ra ban be a adi-mi mesil də ne je ti ki dərə ti ki m-a m-əl səsi tae ə?

¹³ Dəw ki aw dərə ti goto. Re e dəw ə, e mi *NGon dəw ki karm ba par ə m-j dərə ti m-re dənangi ti.

¹⁴ Ningə təkə *Mojil ə-n li ki rai-e ki ningə-kasi ta kagi ti dilə lo ti ka kin ə[☆], səbi kadi bəi-mi mi NGon dəw taa də kagi-dəsi ti tə.

¹⁵ MBa kadi dəw ki adi-m mene ba, dəwe isi ki dəne taa bitil ki noq ti.

¹⁶ Tadə Luwə ndigi dije ki dənangi ti ne ngay, ə adi-de NGone ki koji kare be, mba kadi dəw ki ade mene ba, kadi dəwe kin tuji kə al, nə kadi isi ki dəne taa bitil ki noqne ti.

¹⁷ Ne ki kadi dəw gər, Luwə ilə NGonne dənangi ti mba kadi gangi-n ta də dije ti ki dənangi ti al, nə ilə sie mba kadi aji-de.

¹⁸ Dəw ki adi mene NGon Luwə, Luwə a gangi ta dəe ti al, nə dəw ki ade mene al, dəwe kin Luwə gangi ta dəe ti ngata. Tadə mbatil kadi mene NGon

[☆] 2:17 Pa je 69.10   [☆] 3:14 Kər Isirayəl je 21.9

Luwə ki kare ba kin.

¹⁹ Go rəbi ki ta ki gangi re-n ə to kin: Kunji re dōnangi ti, nə dije ki dōnangi ti ndigi til yo ə mbati kunji, mbata kilə rade je e ki majal.

²⁰ Dije pəti ki əi njé ra majal, mbati kunji, awi ki rəe ti al. Ningə ki rəjeti, bəli kaw rə kunji ti, nə tə kunji tōji ne rade je ki majal ki taga.

²¹ Nə dije ki njé təl rəde go ndu Luwə ti, əi rəi ki rə kunji ti, mba kadi kunji tōji kilə rade je ki taga wangi. Əi kilə je ki rai-de ki go ndu Luwə ti.»

Ja Batisi əi ki Jəju

²² Go ne je ti kin, Jəju əi ki njé ndo je ləne əti awi dōnangi Jude ti. Isi ti səde noo ba, ra-n dije batəm.

²³ Ja ka a ra dije batəm Eno ti, ki e basi kadi Salim ti noo tə. Tadə e lo ki man e ti ngay. Ningə dije rəi ki rəe ti adi rade batəm.

²⁴ Dəkagiloe ti kin, uwəi Ja dangay ti al bəy.

²⁵ Be ə, njé ndo je lə Ja ki nə je, najinaa ta ti ki Jipi kare be, dō togī rə mba kadi Luwə ər-n ta dō dəw ti kə.

²⁶ Go ti, awi ingəi Ja əli əi nə: «Baje, dəw ki ndo ki ai sie dam ba Jurde ti ki kare, ki ndo ki ima naji lie ka kin, e ka a ra dije batəm tə, adi dije pəti awi ki rəe ti.»

²⁷ Ə Ja ilə-de ti ə nə: «Dəw ki asi kadi ingə ne madi ki rangi ki dəne dō e ti ki Luwə wa ade kin goto.

²⁸ Səi je wa ka asi kadi imai naji ləm dō ta ti ki m-əl m-ə nə: “Mi, mi Kirisi al, nə mi dəw ki iləi-mi kadi m-re kəte nge ti.”

²⁹ Kadi igəri təki, dəw ki nje taa dəne ə e ngaw dəne, ningə ki oji dō basa madi ngaw dəne, e, e kadi basa madine ti kadi oo ta lie, ə loki basa made əl ta ə osi mbie ti ba, rəe nəl-e ngay dō ti. NGa ningə, e kin ə e rənəl ləm, ningə e rənəl ki tae asi-naa bəərə.

³⁰ Səbi kadi təba lie aw ki dō made ti dō made ti, ə kadi mi, m-təl ki gogi gogi.

Dəw ki i dərə ti

³¹ «Dəw ki i dərə ti e dō ne je ti pəti, ningə dəw ki dōnangi ti ne e ne

ki dōnangi ti, adi əl ta dō ne je ti ki dōnangi ti ne par. Nə dəw ki i dərə ti e dō ne je ti pəti.

³² Ma naji dō ne je ti ki oo ki kəmne je ki mbine je. Nə dəw ki ndigi naji ki ma lie goto.

³³ Dəw ki ndigi naji ki ma lie ba, dəwe tōji kadi Luwə əl ta ki rəjeti.

³⁴ Təki rəjeti, dəw ki Luwə ile, əl ta je ki ta Luwə ti, tadə Luwə rose ki NDilne.

³⁵ Baw NGon ndigi NGon, adi iyə ne je pəti me jie ti.

³⁶ Dəw ki adi mene NGon, a isi ki dəne taa biti ki nōne ti, nə dəw ki təl rəne go ndu ti lə NGon al, kisi ki dō taa lie goto, wongi lə Luwə a e dəe ti.»

4

Jəju əi ki dəne ki Samari ti

¹ Dije əli adi *Parisi je ooi təki Jəju əi njé ndo je gone ti itə Ja, taa rade batəm ite tə.

² NGa ningə təki rəjeti ba, Jəju wa ra dije batəm al, nə e njé ndo je lie.

³ Ə loki Jəju oo kadi Parisi je ooi ta kin be ba, iyə dōnangi Jude ə təl aw Galile ti.

⁴ NGa ningə kadi aw Galile ti, səbi kadi a ində dōnangi ki *Samari ti gangi.

⁵ E be ə aw tēe be bo ti ki bari-e Sisar ki e say al ki lō ndər ki ndo ki *Jakobi adi ngonne Jisəpi*.

⁶ E loe ti wa kin ə bilə man lə Jakobi to ti. Ə Jəju njiyə ə ba, təl isi nangi ta man ti ka kin. E dō kadi ti ki kaw ki jam dō be ti be.

⁷ Lo kin ti noo, dəne ki Samari ti kare re kadi ədi man ə Jəju əl-e ə nə: «Adi-m man m-ay.»

⁸ *NJé ndo je lie ba awi me be ti kadi ndogi ne kuso.

⁹ Nə dəne ki Samari ti ka kin əl Jəju ə nə: «E ta kin ban ə? I Jipi tə, ra ban be ə a dəji-m mi ki mi dəne ki Samari ti man kadi ay ə?». Dəne əl be mbata *Jipi je gei kadi n-əi ki Samari je n-indəi rəde naa ti dō ne madi ti kare al.

¹⁰ Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re kəte igər kadi-kare lə Luwə nim, dəw ki nje dəji

☆ 4:5 Kilə ngirə ne je 33.19; Jojuwe 24.32

man kay kin nim ə, re jə re a dəje kadi adi man kaji kadi ay.»

11 Dəne əl-e ə nə: «Babe! Aw ki ne kodi man al tə, taa bilə man əbi tə, nga a ra ban be ə a ingə man kaji kin ə?»

12 I o rəi kadi itə bawje Jakobi ki adi-je man kin nim taa e wa əi ki nganne je ayi-naa ki da je ləne nim kin a?.»

13 Jəju ile ti ə nə: «Dəw ki ay man ki j-a-n ne kin, kində a ra-e bəy;

14 nə dəw ki a ay man ki m-a m-ade kin, kində a ra-e gogi al ratata. Man ki m-a m-ade kin yo ə a təl ta be man ki man kaji a tēē ti.»

15 Dəne əl ə nə: «Babe, adi-m man ki a əl tae kin kadi kində ra-m gogi al, taa kadi m-təl m-re-n ne be gogi m-odi man al ngata tə.»

16 Ə Jəju əl-e ə nə: «Aw, ibar ngawi ə itəl ire ne.»

17 Ba dəne əl Jəju ə nə: «Dəw oo ngawm al.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ta ləi e ki rəjeti kadi əl ə nə dəw oo ngawi al,

18 tadə itaa dīngəm je mi, nə e ki isi sie basine kin e ngawi al. Lo kin ti e ta ki rəjeti ə əl.»

19 Nə be ngata ə dəne əl ə nə: «Babe, m-gər kadi j nje kəl ta ki ta Luwə ti.

20 Bawje je əsi məkəside nangi nō Luwə ti də mbal ti kin, ningə səi əli əi nə lo kəsi məkəsi nangi nō Luwə ti e Jorijaləm.»

21 Jəju əl-e ə nə: «Dəne, itaa mem. Dəkagilo re ki kadi a əsi məkəsis nangi nō Bawje Luwə ti də mbal ti kam al nim, Jorijaləm ti al nim.

22 Səi dije ki Samari ti, əsi məkəsis nangi nō Luwə ti ki igəri-e al, nə je, j-əsi məkəsi je nangi nō Luwə ti ki ji gər-e, tadə kaji j rəje ti je Jipi je.

23 NGa ningə ndə re, ba e ndə ki kadi njé kəsi məkəsi ki rəjeti nangi nō Luwə ti a əsi məkəside nangi nō Bawje Luwə ti me NDil ti ki me nē ra ti ki rəjeti. Əi je kin ə əi njé kəsi məkəsi ki rəjeti nangi nō Luwə ti ki Bawje isi sangi-de.

24 Luwə e NDil, ningə kadi njé kəsi məkəside nangi nō nē ti əsi me NDil ti ki me nē ra ti ki rəjeti.»

25 Ə dəne əl-e ə nə: «M-gər kadi Dəw ki mbəti lə Luwə ki bari-e Kirisi kin a

re. Ningə ndə ki a re ba, a ər-je me nē je pəti.»

26 Ə Jəju əl-e ə nə: «E darəm mi wa ə m-a m-əli ta am.»

27 Lo kin ti nōq be, njé ndo je lə Jəju tēēi nōq rəi, ningə ndəji-de ngay kadi ooi Jəju a əl ta ki dəne dəw, nə dəw ki kadi əl-e ə nə: «E ri ə ige jie ti ə?» Ə se «mba ri ə əl-e ta ə?» goto.

28 Dəne iyə gum man ləne nōq be, ə ay aw me be bo ti əl ə dije ə nə:

29 «Trəi oi dəw ki əl-m nē je pəti ki m-ra kin. A e Kirisi al biti a?»

30 Ba dije tēēi me be bo ti ki taga awi ki rə Jəju ti.

31 Loki dəne əti aw kin ə njé ndo je əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, uso nē!»

32 Nə Jəju əl-de ə nə: «Mi m-aw ki nē kuso ki kadi m-uso ki e nē kuso ki igəri al.»

33 Də ta ti kin njé ndo je dəji-naa ta dande ti əi nə: «Dəw madi ade nē uso ma?»

34 Ə Jəju əl-de ə nə: «Nē kuso ləm e ra go ndigi ti lə Nje kilə-m, ki təl ta kilə lie.

35 Səi əli mesi ti əi nə: «Nay sə bəy ə ko a asi təti,» nə mi m-a m-əl səsi m-ə nə: uni kəmsi ki taa igoi ndər oi; ko tuti asi kijə ngata!

36 Ki j-a ne kin, dəw ki nje təti ko ingə nē kigə go ji ləne ningə kaw kandi nē ki də-naa ti mba kisi ki də taa ki biti ki nō ti kadi tə dəw ki nje dibi nē nim nje tətə nim rai rənəl naa ti.

37 Tadə kuji ta ki ə nə: «Dəw kare dibi ə e ki nungi təti» kin e ki rəjeti.

38 M-ilə səsi m-adi awi təti ko me ndər ti ki səi je irai kile al. Njé ki rangi ingəi kəe, ningə səi irəi təti kandi kilə ləde.»

39 Dije ki dənangi Samari ti pəti ki me be bo ti kin adi mede Jəju də naji ki ma ti ki dəne ma dəe ti ə nə: «əl-m nē je pəti ki m-ra.»

40 NGa ningə loki rəi tēēi rəe ti, dəji-e kadi isi səde, ə Jəju isi səde ndə joo.

41 Ki takul ta ki tae ti, dije ki njé kade mede əi ngay wa bəy;

42 ningə əli dəne əi nə: «E ki mbata ta je ki əl-je wa kin par ba j-ade-n meje al, nə je wa j-o ta ki tae ti ki mbije, ningə ji gər kadi e nje kaji dije təkə rəjeti.»

Nē kəji ki kə joo ki me be ti ki Kana

⁴³ ND_o joo go ti, Jəju ət̄i n_oq̄ təl aw dənangi Galile ti gogi.

⁴⁴ Ningə e wa ma naji ə nə: «Dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ingə kəsi-gon me 6e koji-ne ti goto.»

⁴⁵ Nə loki re tēē Galile ti, dije ki dənangi Galile ti uwəi-e ki rōde ti maji ngay, tadō əi je wa ka awi lo ra nay ti ki Jorijaləm tō adi ooi nē je pəti ki Jəju ra lo ra nay ti ki kəmde.

⁴⁶ Jəju təl re Kana ki Galile ti ki ndō ki ra man adi təl kasi ti. Ningə dingəm kare ki e dəw ki bo lə asigar je ki isi ra kilə ki ngar, ə rō ngone ki dingəm to-e Kapərnayim ti e n_oq̄.

⁴⁷ Loki dingəm ka kin oo kadi Jəju i Jude ti re dənangi Galile ti, re inge, n_o ki dōe ti kadi aw Kapərnayim ti aji ngonne ki to ta koy ti kin.

⁴⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «Kin ə re oi nē kōji je, ki nē je ki ət̄i 6əl ki kəmsi al ə a asi kadi a adi mesi al ratata.»

⁴⁹ Dəw ki bo ki nje ra kilə ki ngar ka kin əl Jəju ə nə: «Bəbe, tək̄i ngonm oy al 6əy kin ire 6e ləm.»

⁵⁰ Nə Jəju əl-e ə nə: «Aw, ngoni aji ngata.» Ba dingəm taa me Jəju dō ta ti ki əl, adi osi dō rəbi ti aw.

⁵¹ Ə loki e dō rəbi ti isi təl, 6əə je lie awi tiləi kəme əli-e əi nə: «NGoni aji!»

⁵² Ningə dəji-de se kadi ki ban ə rō ngon to-n soti wa? Ba əli-e əi nə: «E tagine ki kadi ki dōgi gide mītə ə rōe ki tingə ngay kəte ka kin təl səl.»

⁵³ Lo kin ti, baw ngon oo kadi e dō kadi ti wa ki Jəju əl-e-n ə nə: «NGoni aji ngata» kin. Loe ti n_oq̄, dingəm adi mene Jəju, naa ti ki dije ki me kəy ti lie ba pəti.

⁵⁴ E kin ə e nē kōji ki kō joo ki Jəju ra loki təl-n Jude ti re Galile ti.

5

Jəju aji dingəm ki rōe oy njururu

¹ Go nē je ti kin, *Jipi je rai nay ləde adi Jəju aw Jorijaləm ti.

² NGa ningə Jorijaləm ti, lo ndogi man ki 6ari-e ki ta ebirə nə Bətisata to n_oq̄, 6asi kadi ta rəbi ndogi bər ti ki dije isi awii ki nē kul je me 6e bo ti. Pal je əi mi ta lo ndogi man ti ka kin,

³ ningə gin pal je ti ka kin njé moy je toi ti mbar mbar: njé kəm tō je, njé mət̄i je, ki njé rō koy njururu je. [Toi isi nginəi ta man ki kadi 6di rōne;

⁴ tadō malayka lə Bəbe kare a ur me man ti kadi buu. NJe moy ki dōsay ki osi me man ti ki buu ka kin 6a, re moy lie to-n ban ban ka ingə rō nga.]

⁵ Loe ti kin, dəw ki moy ra-e 6al kuti mītə gide jijoo e ti n_oq̄.

⁶ Jəju oo-e to nangi, ningə loki əli-e tək̄i to me kō ti kin be 6al ngay, dəje ə nə: «Ige kingə rō nga a?»

⁷ Ə nje moy ile ti nə: «Bəbe, dəw ki kadi un-m ilə-m me man ti loki man isi 6di rōne kin goto. Loki m-ə nə m-aw 6a, dəw ki rangi ur me ti n_om ti.»

⁸ Ə Jəju əl-e ə nə: «I taa, un tuwə ləi ə injiyə aw.»

⁹ Ningə ta naa ti n_oq̄, dingəm ingə rō nga adi un tuwə ləne ə njiyə aw.

NGa ningə ndəe ti kin e ndō taa kəə.

¹⁰ Ə Jipi je əli dingəm ki ingə rō nga ka kin əi nə: «Bone e ndō taa kəə, e go ti al kadi oti tuwə ləi injiyə-n.»

¹¹ Nə əl-de ə nə: «E dəw wa ki adi-m rō nga kin ə əl-m ə nə: “Un tuwə ləi ə aw.”»

¹² Ə dəji-e ta əi nə: «Dəw ə wa ki əli ə nə: “Un tuwə ləi ə aw kin e n_ə ə?”»

¹³ Nə dəw ki ingə rō nga gər-e al, tadō Jəju ur kaki dan kosi dije ti ki ai loe ti n_oq̄ kin.

¹⁴ NGan kadi je go ti, Jəju təl inge nati kəy ti lə Luwə 6a əl-e ə nə: «O, 6asine kin ingə rō nga ngata. Ningə kadi ira majal al ratata nə tə nē madi ki nga ngay tēē dāi ti 6əy.»

¹⁵ Lo kin ti, dingəm aw əl Jipi je tək̄i e Jəju ə adi-ne rō nga.

¹⁶ E be ə, Jipi je awii ki ta ki Jəju ki ra nē kin ndō taa kəə ti.

¹⁷ Nə Jəju əl-de: «Biti 6one ka Bai isi ta ra ki dije ti, ningə mi ka sōbi kadi m- ra ki dije tō.»

¹⁸ Ki mbata ta ki Jəju əl kin, njé kun dō Jipi je sangi rəbi ki rangi dō made ti kadi n-təli-e; tadō əli əi nə Jəju ra nē buji-n ndō taa kəə par al, nə əl 6əy tō ə nə Luwə e Bawne ki oji-ne, adi ra rōne kadi ne dəw ki n-asi-naa ki Luwə.

Təgi kōbe ki NGon lə Luwə aw-n

19 Jəju təl un ta əl-de ə nə: «Oyo, təkɪ rəjetɪ, adi m-əl səsi, mi NGon lə Luwə m-asi kadi m-ra ne də rəm al. E ne ki m-o Bai ra ə mi m-ra. Ne ki Bai ra ba, mi NGone m-ra kae ti wa kin tə.

20 Tadə Bai ndigi-m mi NGone adi tɔji-m ne je pəti ki e wa ra. A tɔji-m kilə ra je ki əti bəl bəl ngay bəy ki kadi a ra səsi bəl.

21 Tadə tə ka ki Bai un-n njé koy je lo koy ti adi isi kəm ka kin ə, mi NGone, m-ge ba, m-a m-ade isi kəm tə.

22 Bai gangi ta də dəw ti al, nə adi-m tɔgi mi NGone kadi m-gangi ta də dije ti,

23 kadi dije pəti əsi gonm təkɪ əsi gon Bai be tə. Dəw ki əsi gonm mi NGon al, əsi gon Bai ki nje kilə-m al jagi tə.

24 Təkɪ rəjetɪ, adi m-əl səsi, dəw ki oo ta ləm, taa adi mene nje kilə-m nim tə ba, dəwe kin a ingə kaji ki bitɪ ki nɔ ti. Ta ki gangi a osi dɛe ti al, nə də də koy ngata adi e me kaji ti.

25 Təkɪ rəjetɪ, adi m-əl səsi, ndə a re, ningə ndəe re ngata ki kadi njé koy je a ooi də ndum mi NGon lə Luwə. NGA ningə dije ki a oi də ndum a isi kəm ba.

26 Tadə tə ka ki Bai ə e nje kadi dije kaji ka kin ə, adi-m mi NGone tɔgi kadi m-adi dije kaji tə.

27 Adi-m mi NGone tɔgi kadi m-gangi-n ta də dije ti, mbata mi *NGon dəw.

28 Ningə kadi adi əti səsi bəl al, tadə ndə re ngata ki kadi dije pəti ki toi be nin ti a ooi də ndum.

29 Njé ki rai ne ki maji a tɛɛi lo koy ti mba kaw ki kaji ti, ə njé ra ne ki majal a tɛɛi lo koy ti mba kaw ki lo gangi ta ti tə[☆].

30 Mi m-asi kadi m-ra ne madi də rəm al. Mi m-gangi ta ki gə ndu ti ki m-ingə rə Luwə ti. NGA ningə, ta ki gangi ləm e ta ki gangi ki dana tadə m-isi m-sangi ndigi ləm al nə m-isi m-sangi ndigi lə nje kilə-m.»

Naji ki ma də Jəju ti

31 Jəju əl ə nə: «Kin ə re e mi wa ə m-ma naji də rəm ti ə re dəw ki a ndigi səm də naji ki ma ti ləm goto.

32 Nə e dəw ki rangi ə ma naji dəm ti, ningə m-gər kadi naji ki ma dəm ti kin e ta ki rəjetɪ.

33 Səi iləi ki dije rə Ja Batisi ti, ə Ja ma naji ki rəjetɪ dəm ti.

34 Mi m-aw ki ndoo kadi dəw ma naji dəm ti al, nə m-əl be mba kadi ingəi kaji.

35 Ja Batisi e lambi ki kində por ti mba koo lo, ningə indigi kadi irai rənəl kunje ti ngon kagi lo kare.

36 NGA ningə mi naji ki kadi dije mai dəm ti itə yə Ja say. Kilə je ki m-ra-de, adi e kilə je ki Bai adi-m kadi m-ra kin əl ta dəm ti taa tɔji kadi Bai ilə-m tə.

37 Bai wa ki ilə-m, ma naji dəm ti. Nə ke ə səi oi ndue ndə kare al nim, oi ta kəme al nim.

38 Ingəmi ta lie mesi ti al tadə mi ki ilə-m kin adi-mi mesi al.

39 Isi sangi gin ta lə Luwə maje maje tadə oi kadi a ingəi kaji ki bitɪ ki nɔ ti me ti; nga ningə e ta lə Luwə wa kin ə e nje ma naji dəm ti.

40 Nə səi imbati rəi rəm ti kadi ingəi kaji ki bitɪ ki nɔ ti.

41 Mi m-sangi kadi dije pəti-mi al.

42 Ningə ne kare ki m-o rəsi ti, m-gər kadi indigi Luwə al.

43 Mi m-re ki tə Bai, nə imbati kadi uwəi-mi ki rəsi ti. Ningə kin ə dəw ki rangi re ki təne wa ba, a uwəi-e ki rəsi ti maji.

44 Səi ki isi sangi kadi ingəi tɔji ki kadi səi je wa iləi də-naa ti ki yo je ki ne je yo, bi isangi kadi ingəi tɔji ki j rə Luwə ti ki e ki karne ba ə e Luwə kin al, ningə a rai ban be ə a adi-mi mesi ə?

45 Kadi oi təkɪ e mi ba m-a m-ində ta dəsi ti nɔ Bai ti al, nə e *Mojɪ ki indəi mesi dɛe ti kin ə a ində ta dəsi ti.

46 Ningə kin ə re adi mesi Mojɪ təkɪ rəjetɪ də ta ti ki ndangi ə re a adi-mi mesi tə, nə e kadi ki adi-e mesi al ə adi-mi mesi al tə, tadə e ta ki dəm ti ə Mojɪ ndangi[☆].

47 Ə re oi ta ki ndangi kin tə ta ki rəjetɪ al ə ra ban be ə a adi-mi mesi də ta ti ki m-əl ə?»

6

Jəju adi ne kuso dije dibi mi usoi
(Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Lk 9.10-17)

¹ Go ne je ti kin, Jəju əti noo, aw gidi ba ti ki Galile, ki bari-e ba ki Tibəriyadi.

² Kosi dije ngay uni goe, tado dije ooi ne kəji je ki əti bəl ki Jəju ra do nje moy je ti aji-n-de.

³ Jəju al do mbal ti taa, ningə isi nangi ki nje ndo je lone.

⁴ Dokagiloe ti kin, nay la *Jipi je ki bari-e nay Paki e basi.

⁵ Loki Jəju un kəmne ningə, oo kosi dije ngay ki isi rai ki rəe ti. Ə dəji Pilipi ə nə: «J-a j-ingə mapa ra ə j-a ji ndogi kadi kosi dije kin pəti usoi ə?»

⁶ Jəju dəji ta kin be mba kadi oo-n ta ki me Pilipi ti, tado e wa gər ne ki kadi a ra bəti.

⁷ Ə Pilipi ile ti ə nə: «Kin ə re ji ndogi mapa ki la kilə ki ndo bu joo mindi ka asi kadi a ədi tade ndəy ndəy pəti al.»

⁸ Lo kin ti, nje ndo la Jəju kare ki təe nə Andire, ki e ngokə Simo Piyər, əl Jəju ə nə:

⁹ «NGon ki dingəm kare, aw ki mapa mi, ki e mapa ki rai ki ko ki bari-e ərji, taa ngan kanji je joo tə. Nə e kin e ne ki kadi dəw əl tae kadi dije ti ki bore be kin al*»

¹⁰ Ə Jəju ə nə: «Adi dije pəti isi nangi.» Loe ti kin, wale e ngay titi, adi dije uwəi lo isi ti nangi. Dije kin asi dingəm je dibi mi.

¹¹ Be ə, Jəju un mapa, ra oyo Luwə do ti, ba ləbi dije pəti ki ai loe ti noo kin. Un kanji ləbi-de kae ti ka kin tə. Adi-de ki go me ge ti ləde.

¹² Loki usoi asi-de ngata ba, Jəju əl nje ndo je lone ə nə: «Ikawi ginde je ki nay kin, kadi dəw iyə ne madi kə al.»

¹³ Be ə, mapa ki mi ki dije usoi, nje ndo je kawi ginde ki nay kare dəgi gide e joo.

¹⁴ Loki dije ooi ne kəji ki əti bəl ki Jəju ra kin ningə əli əi nə: «Ki rəjeti, dəw kin e Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki səbi kadi tə re dənangi ti ka kin ə wa.»

¹⁵ NGa ningə, Jəju gər kadi a rai tə uni-e awi indəi-e ngar, adi təl ər rəne aw gogi do mbal ti, ki karne ba.

Jəju njiyə do man ti
(Mt 14.22-27; Mk 6.45-52)

¹⁶ Loki lo səl, nje ndo je la Jəju awi kadi ba ti.

¹⁷ Awi ali me to ti, uni tade kaw ki Kapərnayim ti, ki e dam ba ti ki kare. Lo kin ti, lo ndul dəde ti, taa Jəju ka təl re rəde ti al bəy tə.

¹⁸ Nəl ilə ki təgine ngay, adi man i pu pu.

¹⁹ *Nje ndo je əsi to asi kulə mətər mi be ningə, oi Jəju ka a njiyə do man ti isi re ki rə to ti. Loki ooi Jəju a njiyə do man ti, bəl ra-de ngay.

²⁰ Nə Jəju əl-de ə nə: «E mi, ə ibəli al!»

²¹ Lo kin ti, ndigi kadi n-uni Jəju me to ti, nə ta naa ti noo par ə, to ədi nangi lo ki isi awi ti.

Kosi je sangi Jəju

²² Lo ti go ti, kosi je ki nayi-naa gidi ba ti, oi kadi tagine to e kare ba par ə nje ndo je la Jəju ali me ti awi do rəde, bi Jəju al me ti səde al.

²³ Lo kin ti noo, to je ki rangi ij Tibəriyadi ti rai, ai lo ka ti, basi kadi lo ti ki Babe əl ta do mapa ti titi ə tē bəy bəy adi-de usoi ka kin.

²⁴ Loki kosi je ooi Jəju al nim, nje ndo je lie al nim ba, ali me to je ti awi ki Kapərnayim sangi Jəju ti.

Jəju e mapa kuso koy al

²⁵ Loki ingəi Jəju dam ba ti ki kare, dəji-e əi nə: «Nje ndo dije, ire itē ne kadi ban ti ə?»

²⁶ Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Adi m-əl səsi ta ki rəjeti, isi sangi-mi mbata mapa ki usoi ndan mesi, bi e mbata gər ba igəri me ne kəji je ki m-ra kin al.

²⁷ Maji kadi irai kilə mba ne kuso ki a ndum kin al, nə mba ne kuso ki a to biti ki nə ti. E ne kuso ki mi *NGon dəw m-a m-adi səsi, mbata Luwə ki Bawje ra ndaji kare rəm ti mba təji-m takı mi dəw lone.»

²⁸ Lo kin ti, kosi je təli dəji-e əi nə: «E ri ə səbi kadi ji ra taa kadi ji ra-n kilə ki Luwə ndigi ə?»

* 6:9 2 NGar je 4.42-44

29 Ə Jəju təl əl-de ə nə: «Nə ki Luwə ge rəsi ti, e kadi adi mesi dəw ki ile.»

30 Be ə əli-e əi nə: «Nə kəji ri ə a ra taa kadi j-o ə j-adi-n me je ə? Kılə ri ə a ra ə?»

31 Kaje je usoi nə kuso ki j dərə ti ki bari-e nə man. Be ə ndangi me makitibi ti əli ə nə: «Adi-de usoi mapa ki j dərə ti taa*.»

32 Lo kin ti, Jəju təl əl-de ə nə: «Təki rəjeti, adi m-əl səsi, e *Moji ə adi səsi mapa ki j dərə ti al, nə e Bai Luwə ə adi səsi mapa ki rəjeti ki j dərə ti taa.»

33 MBata mapa lə Luwə ki adi dije, e mapa ki j dərə ti taa ki nje kadi dije ki dənangi ti ne isi ki dəde taa.»

34 Be ə, təli əli-e əi nə: «Babe, adi-je mapa kin ki ndəe ndəe adi j-uso.»

35 Jəju əl-de ay njay ə nə: «Mi mapa ki dəw uso ə a oy al. Dəw ki re rəm ti bə a ra-e al nım, dəw ki adi-m me nə ka, kində a ra-e al nım tə.»

36 Nıngə m-əl səsi təki oi-mi, nə adi-mi mesi al.

37 Njé ki Bai adi-m-de a rəi rəm ti. Nıngə dəw ki re rəm ti, m-a m-tuwe al jagi.

38 MBata m-j dərə ti, m-re dənangi ti mba ra ndigi ləm al, nə kadi m-ra ndigi lə nje kılə-m.

39 Nıngə nə ki nje kılə-m ki ilə-m ndigi kadi m-ra ə to kin: ndigi kadi tə m-ti ta dəw kare dan dije ti ki adi-m-de kin al, nə kadi m-təe səde ji koy ti dəbəy ndə ti.

40 E kin ə e nə ki Bai ndigi: ndigi kadi dije pəti ki ooi-mi NGon lə Luwə ə adi-mi mede, ingəi kaji ki to biti ki nq ti, ə kadi m-təe səde ji koy ti dəbəy ndə ti.

41 *Jipi je bəi ta də Jəju ti mbata əl ə nə: «Mi mapa ki j dərə ti taa.»

42 Nıngə əli-naa dande əi nə: «Jəju kam, e ngon lə Jisəpi al a? Ji gər kəe je ki bawe je maji tə, nga ra ban be ə əl ə nə n-j dərə ti taa ə n-re ə?»

43 Jəju təl əl-de ə nə: «fəi ta dansi ti al.

44 Dəw ki asi kadi re rəm ti ki kanji kadi Bai ki ilə-m, ər-e ta rəbi goto. Nıngə re Bai tē ta rəbi ade bə, mi m-a tē sie ji koy ti dəbəy ndə ti.

45 NDangi me makitibi ti lə ki kare dan Njé kəl ta ki ta Luwə ti əi nə: «Pəti, Luwə a ndo-de nə*», nıngə dəw ki ra ki oo ndu Luwə ki Bai ə taa nə ndo lie, dəwe kin re rəm ti.

46 E kin bə təji kadi dəw oo Bai Luwə al; e nje k j rə Luwə ti ki karne bə ə oo Bai Luwə.

47 Ki rəjeti, m-əl səsi, dəw ki un mene adi-m, ingə kaji ki to biti ki nq ti.

48 Mi mapa ki dəw uso ə a oy al.

49 Dılə mbo ti, kasi je usoi nə kuso ki j dərə ti ki bari-e nə man, ka oyi.

50 Nə mapa ki j dərə ti kin, e mapa ki kadi re dəw uso bə, dəwe a oy al.

51 Mi mapa kisi kəm bə ki j dərə ti taa. Re dəw uso mapa kin bə, dəwe a oy al. Mapa ki m-a m-adi, e darəm ki kadi dije isii kəm bə.»

52 Lo kin ti, Jipi je naji-naa ta ngay dande ti əi nə: «Dəw kin a ra ban ta kadi a adi-je darəe kadi j-uso ə?»

53 Ə Jəju əl-de ə nə: «Ki rəjeti, adi m-əl səsi, re usoi darəm mi NGon dəw al nım, ayi-naa məsim al nım ə, a ingəi kaji al.

54 Dəw ki uso darəm ə ay məsim tə nıngə, dəwe kin a ingə kaji ki to biti ki nq ti, nıngə m-a m-tēe sie ji koy ti dəbəy ndə ti.

55 MBata darəm e nə kuso ki rəjeti, ə məsim e nə kay ki rəjeti tə.

56 Dəw ki uso darəm nım, ay məsim nım tə bə, je sie je naa ti kare bə.

57 Bai ki ilə-m isi kəm bə adi mi m-isi kəm bə ki takule. Be ə, dəw ki uso darəm a isi kəm bə ki ta kulm tə.

58 E kin ə e mapa ki j dərə ti taa. E tə mapa ki kasi je usoi ə oyi kin al, nə e mapa ki dəw uso bə, dəwe kin a oy al, a isi ki dəne taa ki ndəe ndəe.»

59 Ta je kin tē ta Jəju ti lo ki isi ndo-n nə dije gin kəy kaw-naa ti lə Jipi je, me bə ti ki Kapərnayim.

Ta ki nje kadi kaji ki biti ki nq ti

60 Dije ngay dan njé ndo je ti lə Jəju, loki ooi ta kin ta Jəju ti nıngə, əli əi nə: «Ta kin e ta ki ngə ngay, dəw ki asi kadi a ində mbine go ti goto.»

⁶¹ Jəju gər mene ti kadi njé ndo je lie isi bai ta dɔ ta ti lie. Be ə əl-de ə nə: «Ta kin tigə səsi jigɪ ti a?»

⁶² A kin ə re oi-mi *NGon dəw m-təl m-aw taa lo kisi ti ki m-isi ti kəte kin ə a rai ban ə?»

⁶³ E NDil ə e nje kadi dəw isi ki dɔne taa. Dəw ki dərɔne e ne madi al. Ningə ta je ki m-əl səsi kəte kin e NDil nim e kisi ki dɔ taa nim.

⁶⁴ Nə dije madi dansi ti adi-mi mede al.» Jəju əl be, tadɔ lo kilə ngire ti bəy, gər dije ki a adi-e mede al, taa gər dəw ki nje kile ji njé ba je ti tɔ.

⁶⁵ Jəju ilə dɔ ti bəy ə nə: «E mbata kin ə m-əl səsi m-ə nə: “Dəw ki Bai ade ta rəbi al, asi kadi a re rəm ti dərɔne al.”»

⁶⁶ I dɔ ndəe ti nɔɔ kin, ngay je dan njé ndo je ti lie təlɪ goe ti, mbati njiyəi sie.

⁶⁷ Ə Jəju tu rəne ki rɔ njé ki dɔgɪ gide joo ti əl-de ə nə: «NGa səi, a awi al yəne ma?»

⁶⁸ Nə Piyər əl Jəju ə nə: «Babe, j-a j-aw ki rɔ naa ti ə? I ə ta kaji e me ji ti.

⁶⁹ Je, meje pəti e dɔi ti. Ningə ji gər kadi i Nje kay njay ki Luwə ile.»

⁷⁰ Jəju təl əl-de ə nə: «E mi ə m-mbəti səsi səi ki dɔgɪ gide e joo kin, nə dəw kare dansi ti, ndil su e mee ti.»

⁷¹ Lo kin ti, Jəju isi əl ta ki dɔ Judasi ti ki ngon lə Simɔ Isikariyoti ti. Tadɔ e ə e dəw kare dan njé ndo je ti ki dɔgɪ gide e joo ki a ilə Jəju ji njé ba je ti.

7

NGako Jəju je adi mede Jəju al

¹ Go ti, Jəju nay ki lo njiyə ti dɔnangi Galile ti, ge al kadi n-njiyə n-aw ə n-təl dɔnangi Jude ti, tadɔ njé kun dɔ *Jipi je isi sangi kadi n-təli-e.

² NGa ningə dɔkagilo ra nay lə Jipi je ki kadi isi gin Kay lo ti e basi[☆],

³ ə ngako Jəju je əli-e əi nə: «I ne ə aw dɔnangi Jude ti adi njé ndo je ləi ka ooi ne je ki isi ra-de kin tɔ.

⁴ Dəw ki ndigɪ kadi dije ooi-ne kam a ra ne je kuti lo ti al. NGa ningə, təkɪ isi ra ne je ki əti bəl kin, maji kadi ira adi dije pəti ooi-ni.»

⁵ Nə təkɪ rɔjeti, ngakɔe je wa adi-e mede al.

⁶ Ə Jəju əl-de ə nə: «NDɔ ləm re al bəy; nə səi je, ndɔ je pəti to maji mbata ti ləsi.

⁷ Dije ki dɔnangi ti ne kin a awi səsi ki ta al, nə mi ba, mede majal səm mbata m-əl kilə rade je ki majal ki taga.

⁸ Səi ə awi lo ra nay ti kin. Mi ba, m-a m-aw al, tadɔ ndɔ ləm nay bəy.»

⁹ Go ta je ti ki əl kin, isi Galile ti ba.

¹⁰ Nə loki ngakɔe je awi lo ra nay ti, e ka əti osi dɔ rəbi ti tɔ ki kanji kadi dəw oo-e. Aw tə lo kaw ki lo bəyɔ ti be.

Ne ndo ki lo ra nay kisi gin Kay lo ti

¹¹ Dɔkagilo ra nay ti, njé kun dɔ *Jipi je sangi Jəju ningə dɔji əi nə: «E lo ti ki ra be ə?»

¹² Dije naji-naa ta ti ngay dɔe ti dan kosi je ti; njé ki nɔ je əli əi nə: «E dəw ki maji,» ə njé ki nungɪ əli əi nə: «Jagi, isi buki kosi dije wale,» tɔ.

¹³ E be ka dəw ki kadi əl ta lie ki taga wangi goto, bəli njé kun dɔ Jipi je.

¹⁴ NDɔ je ki mba ra nay dɔ tɛɛ dana ngata ba Jəju aw gin kay ti lə Luwə, isi ndo ne dije.

¹⁵ E ne ki ndɔji Jipi je ngay adi dɔji-naa ta əi nə: «E kam dəw ndo-e ne al tɔ, nga ra ban ə gər ne əti bəl be ə?»

¹⁶ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Ne ki m-isi m-ndo kin ngire i rəm ti al, nə ngire i rɔ Luwə ti ki nje kilə-m.

¹⁷ Kin ə re dəw ndigɪ kadi n-ra ne ki Luwə ndigɪ ba, lo kin ti ə a gər ay njay se ne ki m-isi m-ndo kin ngire i rɔ Luwə ti ə se e mi wa ə m-ində ngire wa.

¹⁸ Dəw ki nje kəl ta ki tɔne wa isi sangi tɔba ləne wa. Nə dəw ki nje sangi tɔba lə nje kilə-ne a əl ta ki rɔjeti, ningə ne ki dana al goto rɔe ti tɔ.

¹⁹ *Mojɪ adi səsi ndu-kun adi itaai maji, nə dəw ki təl rəne go ti goto. NGa ra ban ə isi sangi kadi itəli-mi ə?»

²⁰ Ə kosi je əli-e əi nə: «I aw ki ndil ki majal mei ti! Nə ə isi sangi kadi n-təli ə?»

²¹ Ə Jəju təl un ta ilə-de ti ə nə: «M-ra ne kare ba be, ə səi pəti əti səsi bəl!

²² Moji adi səsi ndu kadi ijəi mətɪ ngan je (ningə e ndu ki tɛɛ rɔ Moji ti

☆ 7:2 Ləbətiki 23.34-36; Dətərənom 16.13

ne par al, nə e kaje je ki kəte nu ə adi ndu kin) ɓa səi isi ijəi mətɪ ngan je ndo taa kəə ti*.

²³ Kin ə re ijəi mətɪ ngon ndo taa kəə ti kadi tə dəw kidi ndu-kun lə Moji al ə, ra ban ə mesi to səsi dəm ti mi ki m-aji daro dəw ba pəti ndo taa kəə ti ə?

²⁴ Iyəi ta gangi ta ki go lo koo ti ləsi, ə igangi ta ki dana.»

Jəju e Kirisi ki Luwə mbate

²⁵ Dije ki Jorijaləm ti əli əi nə: «Dəw kam al ə dije isi sangi kadi n-təli-e a?

²⁶ NGa yə a əl ta taga wangi am, ə dəw əl-e ta madi al! NJé kun dəje je ooi kadi e Kirisi ə se?

²⁷ Ki ne kin, ji gər lo ki dəw kin j ti maji, nə ndo ki Kirisi ki e dəw ki Luwə mbate a tɛɛ hɔy ɓa, dəw kare ka a gər loki j ti al.»

²⁸ Lo kin ti, Jəju ki isi ndo dije nɛ gin kəy ti lə Luwə un ndune ki taa ə nə: «Igai kadi igəri-mi maji, taa igəri lo ki m-j ti tɔ! Nɪngə e mi wa ɓa m-ilə rəm al, nə Luwə ki nje kilə-m e dəw ki asi kadi dəw ində mene dɛe ti. Səi, igəri-e maji al.

²⁹ Mi m-gər-e maji tado m-j rəe ti, taa e e ə ilə-m tɔ.»

³⁰ Lo kin ti, dije isi sangi kadi n-uwəi Jəju, nə dəw ki kadi ində jine dɛe ti goto, tado ndo lie asi al ɓəy.

³¹ Nɪngə dan kosi je ti, dije ngay adie mede ɓa əli əi nə: «Dəkagilo ki Kirisi a re ə a ra nɛ kɔji je ki itə yə dɪngəm kin wa?»

³² Ə ta ki kosi je isi kɔti gin mindide ti oji do Jəju kin osi mbi *Parisi je ti, adi Parisi je, ki njé kun do njé kijə nɛ məsi kadi-kare je iləi njé ngəm do lo je ləde kadi awi uwəi Jəju.

³³ Ə Jəju əl ə nə: «M-a mi səsi ngan ndo je ndəy ɓəy, ɓa m-a m-aw ki rə nje kilə-m ti.

³⁴ A sangi-mi nə a ingəi-mi al, tado lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al.»

³⁵ Ə do ta ti kin *Jipi je dəji-naa ta əi nə: «Lo ki ra be ə a aw ti ə kadi j-a j-inge al ə? A aw go ngakone je ti ki sanəi-naa dan Girəki je ti kin kadi aw ndo nɛ Girəki je ma?

³⁶ Ta ki əl ə nə: «A sangi-mi nə a ingəi-mi al, tado lo ki m-a mi ti kin a asi kadi a awi ti al,» kin me nə ri ə?»

Dəbəy ndo ra nay

³⁷ Dəbəy ndo ra nay, ki e ndo ki bo ngay ɓa*, Jəju j a taa un ndune əl ə nə: «Kin ə re dəw madi kində ra-e ə, kadi re rəm ti ay man.

³⁸ Dəw ki adi-m mene ɓa, “ndəə man ki nje kadi dije isi ki dɔde taa a tɛɛ ngamee ti,» təkɪ Makitibi lə Luwə əl-n.»

³⁹ Lo kin ti; Jəju isi əl ta lə NDil Luwə ki kadi dije ki adi-e mede a ingəi, mbata dəkagiloe ti kin NDil Luwə re do dije ti al ɓəy, tado Jəju ingə kosi-gon al ɓəy.

Kosi je gangi-naa mbata lə Jəju

⁴⁰ Dan kosi je ti, dije madi ki ooi ta kəl Jəju əli əi nə: «Təkɪ rɔjeti, dəw kam e Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki sɔbi kadi a re ka kin ə wa!»

⁴¹ NJé ki nə je əli əi nə: «E Kirisi ki Luwə mbate.» Nə njé ki nungi ɓəy naji əi nə: «Kadi Kirisi e dəw ki Galile ti a?

⁴² Makitibi lə Luwə əl təkɪ Kirisi a e dəw ki gin kɔji ti lə *Dabidi, nɪngə a tɛɛ ki ta rəbi ki Bətiləhəm ti, ki e ngon ɓe kɔji Dabidi*.»

⁴³ E be ə, kosi je gangi-naa mbata lə Jəju.

⁴⁴ Dije madi dande ti ndigi kuwe, nə dəw ki kadi ində jine dɛe ti goto.

Me ngə lə njé kun do Jipi je

⁴⁵ NJé ngəm ta lo lə *Jipi je ki awi kadi uwəi Jəju ka kin, təli rəi rə njé kun do njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ti əi ki *Parisi je, ə njé kun do njé kijə nɛ məsi kadi-kare je ki Parisi je dəji-de əi nə: «Ra ban ə irəi sie al ə?»

⁴⁶ Ə njé ngəm lo je əli əi nə: «NDo kare j-o dəw əl ta təkɪ dɪngəm kin isi əl-n al.»

⁴⁷ Ə Parisi je dəji-de əi nə: «Səi je ka iyəi rəsi adi ədi səsi tɔ a?»

⁴⁸ Oi dəw kare be dan njé ki boy je ti ə se dan Parisi je ti ade mene noo a?

⁴⁹ Kosi je kam əi dije ki gəri ndu-kun lə *Moji al, əi dije ki Luwə a tuji-de kɔ!»

⁵⁰ Nikodəm ki e ki kare dan Parisi je ti ki kəte aw rə Jəju ti un ta əl-de ə nə:

* 7:22 Ləbətiki 12.3; Kilə ngirə nɛ je 17.10-13 ✧ 7:37 Ləbətiki 23.36 ✧ 7:42 2 Samiyəl 7.12; Mise 5.1; Mt 2.5

51 «Kin ə re dəw oo ta ki ta dəw ti al nim, taa oo ne ki ra al nim ə, ndu-kun ləje a gangi ta dəe ti al*»

52 Nə iləi-e ti əi nə: «I ka i dəw ki Galile ti tə a? Isangi gine maji o, nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kadi e dəw ki Galile ti goto.»

53 [Go ti, dəw ki ra ka ətə aw be ləne.

8

Jəju əi ki dəne ki nje kuwə marim

1 Jəju ətə noq aw də mbal kagi bini je ti.

2 Nə loki lo ti njay par ə təl re nati kəy ti lə Luwə. Dije pətəi rəi ki rəe ti, ə isi nangi isi ndo-de ne.

3 Lo kin ti, njé ndo ndu-kun je, ki *Parisi je rəi ki dəne ki indəi jide dəe ti lo kuwə marim ti, adi-e a ta kəm dije ti,

4 ningə əli Jəju əi nə: «Nje ndo dije, dəne kam j-ində jije dəe ti lo kuwə marim ti.

5 NGa ningə, *Moji əl-je me ndu-kun* ti kadi ko dəne je ki be kin ji tilə-de ki mbal ji təl-de kə, ə se i, ta ləi e ri wa?»

6 Əli ta kin be tə kulə ki kiyə kadi uwəi Jəju tə indəi ta dəe ti. Nə Jəju ilə dəne nangi ə isi ndangi ne ki ngon jine nangi.

7 Ə loki nayi-naa ki lə dəje ta ti, Jəju ər dəne taa əl-de ə nə: «Dəw ki dansi ti ne ki ra majal nja kare al ba, kadi ile ki mbal dəsəy.»

8 Jəju əl ta be ba təl ilə dəne nangi gogi, isi ndangi ne nangi.

9 Ə loki ooi ta kin ba, ətə kare kare, ilə ngire də njé ki təgi ti, təl-n də njé ki du ti. Ta təl tae ti, Jəju nay ki karne ba. Dəne ka kin ə a dadan lo ti;

10 ə Jəju un dəne ki taa əl-e ə nə: «Dəne, dije ka awi ra? Dəw kare ka gangi ta dəi ti al a?»

11 Ba dəne ile ti ə nə: «Babe, dəw kare ka gangi ta dəm ti al,» ə Jəju əl-e ə nə: «Mi ka m-gangi ta dəi ti al jagi tə, nga ningə aw, ə ira majal gogi al.»*

Jəju e kunji ki dənangi ti

12 Jəju təl əl-de bəy ə nə: «Mi kunji ki dənangi ti, dəw ki un gom, a njiyə me til ti al, kunji ki nje kadi dije isi ki dəde taa a unji dəe ti.»

13 Lo kin ti, *Parisi je əli-e əi nə: «I wa ə isi ma naji ki dəi ti ba, naji ki ma ləi e ki rəjeti al.»

14 Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Re mi wa m-ma naji də rəm ti ka m-gər kadi naji ki ma ləm e ta ki rəjeti, tadə mi m-gər lo ki m-i ti nim, m-gər lo ki m-isi m-aw ti nim, nə səi je, igəri lo ki m-i ti al nim, igəri lo ki m-isi m-aw ti al nim tə.

15 Səi isi gangi ta ki go lo koo ti lə dəw, nə mi m-gangi ta də dəw ti al.

16 A kin ə re m-gangi ta noq ba, e ta ki gangi ki go rəbe ti, tadə mi ki karm ə m-gangi ta al, Bai ki nje kilə-m e səm naa ti.

17 Ningə me ndu-kun ti ləsi wa ka ndangi əi nə: «Kin ə re dije joo mai naji, ə naji ki ma ləde aw go-naa ti ba, ta ləde e ta ki rəjeti.»*

18 Mi wa m-ma naji də rəm ti, ningə Bai ki ilə-m ka ma naji ləne dəm ti tə.»

19 Ningə dəji-e əi nə: «Bawi e lo ki ra ti dana?» Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «igəri-mi al, taa igəri Bai al tə. Kin ə re igəri-mi ə re a igəri Bai tə.»

20 Ta je kin tēē ta Jəju ti loki isi ndo-n dije ne nati kəy ti lə Luwə. Isi lo ti ki ne je ki dije isi iləi kadi-kare titi adi Luwə isi ti. NGa ningə dəw uwe al, tadə ndə lie asi al bəy.

Jəju əl ta də kawne rə Bawne ti

21 Jəju əl-de ta ki rangi bəy ə nə: «M-a m-aw, ningə a sangi-mi, nə a oyi me majal je ti ləsi. Lo ki m-a m-aw ti kin a asi kadi a awi ti al.»

22 Lo kin ti, *Jipi je əli-naa əi nə: «A təl rəne ə se ra ban ə əl ə nə: «Lo ki m-a m-aw ti kin a asi kadi a awi ti al ə?»»

23 Ə Jəju əl-de ə nə: «Səi, səi dije ki dənangi ti nangi ne, ə mi, mi dəw ki dərə ti taa nu tə; səi dije lə dənangi, nə mi, mi dəw lə dənangi al.

24 Ningə e mbata kin ə m-əl-n səsi m-ə nə: «A oyi me majal je ti ləsi.» Kin ə re

* 7:51 Dətarənom 1.16 * 8:5 Ləbatiki 20.10; Dətarənom 22.22-24

* 8:11 [] Bar ta je kin goto me makitibi je ti ki mari kəte ki e ta lə Luwə ki ndangi tə kun mindi ki sigi. * 8:17 Dətarənom 19.15; 17.6

adi-mi mesi tæki mi “Nje kisi noo” al ə, a oyi me majal je ti læsi.»

²⁵ Ə dəji-e əi nə: «İ wa kam j̄ n̄ ə?» Ba Jəju ilə-de ti ə nə: «Mi dəw ki m-əl səsi lo kilə ngire ti nu wa kin.

²⁶ NGa ningə, ki əji dəsi, m-aw ki ta ngay kadi m-əl je, m-gangi je; nə ta ki m-ingə rə nje kilə-m ti kin par ə m-a m-ilə mbee rə dije ti ki dənangi ti ne. E, ta lie e ta ki rəjeti.»

²⁷ Jəju isi əl-de ta ki də Bawne Luwə ti nə əi je gəri me ta kin al.

²⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «NDə ki a bəi-mi *mi NGon dəw taa kagi-dəsi ti kin ba, a gəri kadi mi “Nje kisi noo”; taa a gəri kadi m-ra ne madi də rəm al tə, nə e ne ki Bai ndo-m ə m-isi m-əl.

²⁹ Nje kilə-m e səm naa ti; iyə-m ki karm al, tado dəkagilo je pəti m-ra ne ki nəl-e.»

³⁰ Loki Jəju əl ta kin be, dije ngay adi-e mede.

NGan ka Abirakam

³¹ Jəju əl *Jipi je ki adi-e mede ə nə: «Kin ə re ai də njasi ti me ta ti ləm ba, səi njé ndo je ləm ki rəjeti.

³² A gəri ne ki rəjeti, ningə ne ki rəjeti kin a taa səsi ilə səsi taa ji bəə ti.»

³³ Ə əi je əli Jəju əi nə: «Je ngan ka *Abirakam, ningə ji ra bəə lə dəw ndə kare al tə, nga ra ban be ə j̄ əl ə nə ne ki rəjeti a taa-je ilə-je taa ji bəə ti ə?»

³⁴ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Tæki rəjeti, adi m-əl səsi: dəw ki ra ki ra majal, e bəə lə majal.

³⁵ Bəə a isi ki dije ki isi ra bəə ləde kin biti ki nq̄ ti al, nə ngon koji-de a isi səde biti ki nq̄ ti.

³⁶ Adi re NGon lə Luwə taa səsi ji bəə ti ilə səsi taa ba, a səi dije ki taa kilə taa ki rəjeti ji bəə ti.

³⁷ NGa ningə, m-gər kadi səi ngan ka Abirakam; nə isi sangi kadi itəli-mi tado imbati ta ləm.

³⁸ Mi m-isi m-əl ne ki m-o rə Bai ti, nə səi ba, isi rai ne ki bawsi əl səsi tə.»

³⁹ Ningə iləi Jəju ti əi nə: «Kaje e Abirakam.» Ə Jəju əl-de ə nə: «Kin ə re səi ngan ka Abirakam tæki rəjeti ə re a rai kilə ra Abirakam.

⁴⁰ Mi m-əl səsi ne ki rəjeti ki m-ingə rə Luwə ti, ningə ki basine kin isi sangi

kadi itəli-mi. E kin e kilə ki Abirakam ra al jagi.

⁴¹ Səi isi rai kilə ra bawsi.» Ningə iləi Jəju ti əi nə: «Je ngan je ki koji gin kaya ti al; Bawje e kare ba ə e Luwə.»

⁴² Ə Jəju əl-de ə nə: «Kin ə re Luwə e Bawsi ə re a indigi-mi, tado m-tee rəe ti ə m-re lo kin ti. E mi wa ə m-re ki dəm al, nə e e ə ilə-m.

⁴³ MBata ri ə igəri me ta ləm al ə? Igəri al tado asi kadi uri mbisi go ta ti ləm al.

⁴⁴ Su ə e bawsi, ningə indigi kadi irai ndigi lə bawsi. E dəw ki e nje təl dije lo kilə ngirə kosi ti lie nu. E a me ne ra ti ki rəjeti nja kare al, tado ne ki rəjeti goto rəe ti. Kin ə re əl ta ki ngom ba, e kin ə e ta ki osi boe ti, tado e nje ngom nim, e baw ne ra ki ngom nim.

⁴⁵ Mi ba, mi nje kəl ta ki rəjeti ə imbati kadi adi-mi mesi.

⁴⁶ Nə dansi ti ə asi kadi təji tæki m-ra majal ə? A kin ə re m-əl ta ki rəjeti ə, ra ban ə imbati kadi-mi mesi ə?

⁴⁷ Dəw ki e yə Luwə, a oo ta lə Luwə, ningə səi, oi ta lie al, mbata səi yəe je al.»

Jəju əi ki Abirakam

⁴⁸ Lo kin ti, *Jipi je əli Jəju əi nə: «E go rəbe ti kadi j-əl j-ə nə: j̄ dəw ki *Samari ti, taa ndil ki majal isi mei ti tə.»

⁴⁹ Ə Jəju əl-de ə nə: «Jagi, ndil ki majal goto mem ti, nə ne kare ki m-o ba, mi m-əsi gon Bai, ə səi imbati kəsi gonm tə par.

⁵⁰ Mi m-isi m-sangi kadi dije iləi təji dəm ti al. Dəw ki isi sangi kadi dije iləi təji dəm ti e noo, e ə a gangi ta kin adim.

⁵¹ Ningə tæki rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki təl rəne go ta ti ləm ba, dəwe kin a oy al ratata.»

⁵² Lo kin ti noo, Jipi je əli-e əi nə: «Ki ne kin, ji gər maji ngata tæki ndil ki majal isi mei ti. *Abirakam oy, taa njé kəl ta je ki ta Luwə ti ka oyi tə, ningə j̄ əl ə nə: “Dəw ki təl rəne go ta ti ləi ba, dəwe kin a oy al ratata.”

⁵³ İ itə kaje Abirakam ki oy kin a? Taa njé kəl ta ki ta Luwə ti ka oyi tə! İ o rai kadi j̄ n̄ ə?»

⁵⁴ Ba Jəju ilə-de ti ə nə: «Kin ə re m-təji rəm mi wa ningə, e təji ki ndae

goto. NGa ningə, dəw ki nje kilə tɔji dɔm ti e Bai. E ki isi əli ta lie əi nə e Luwə ləsi,

⁵⁵ nə igəri-e al. Mi m-gər-e. Kin ə re m-əl m-ə nə m-gər-e al ə, re m-a mi nje ngom tə səi je be tɔ. Nə mi m-gər-e, taa m-təl rəm go ta ti lie tɔ.

⁵⁶ Kasi Abirakam ra rənəl ngay mbata ində mene ti kadi n-a n-oo ndɔ ki m-a m-re-n. NGa ningə oo ndɔ rem, adi rəe nəl-e ngay.»

⁵⁷ Lo kin ti, Jipi je dəji Jəju əi nə: «Ira bal kuti mi al bəy ə kəmi oo Abirakam a?»

⁵⁸ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Təki rɔjeti, adi m-əl səsi, kəte nɔ koji Abirakam ti, «Mi m-isi nɔɔ».»

⁵⁹ Lo kin ti nɔɔ be, kəi mbal kadi n-tiləi Jəju, nə ur dān kosi je, ə tɛɛ gin kəy ti lə Luwə kɔ, aw.

9

Jəju əji nje kəm tɔ kare

¹ Loki Jəju isi ində də ningə, oo dəw ki kəme tɔ lo koje ti nu isi.

² *Njé ndo je lie dəji-e əi nə: «Nje ndo dije, dɔngəm ki kəme tɔ lo koje ti nu kin, kəme tɔ ɔji-n dɔ majal lie e wa ə se, ɔji-n dɔ majal lə njé koje je ə*?»

³ Ə Jəju əl-de ə nə: «E ta lə majal lie al nim, e ta lə majal lə njé koje je al nim, nə kəme tɔ be mba kadi Luwə ɔji-n tɔgine taga kadi dije gəri.

⁴ Dɔkagilo ki kadi tɔ bəy, sɔbi kadi ji rai kilə lə dəw ki nje kilə-m, tadɔ lo a ndul ɔa, lo kadi dəw a ra kilə goto.

⁵ Təki mi-n dɔnangi ti ne bəy, mi kunjɔ ki dɔnangi ti.»

⁶ Loki Jəju əl ta je kin be ɔa, go ti, tibi man tane nangi, ləy-n nangi, ɔr gidɔ kəm nje kəm tɔ ti ka kin.

⁷ Ningə, əl nje kəm tɔ ə nə: «Aw itogi kəmi lo ndogi man ti ki Silowe*.» «Silowe» kər me nə «nje kaw kilə». Be ə, nje kəm tɔ aw togi kəmne loe ti ka kin, ɔa ta təl-e, kəme oo lo maji.

⁸ Njé gədi kəy je lie, ki njé je ki kəte isi ooi-e lo kəy nɛ ti, əli əi nə: «Ma, e kam e dəw ki nje kisi nangi, kəy nɛ ka kin al a?»

⁹ Ningə njé ki nɔ je əli əi nə: «E darəe e wa.» Ə njé ki nungi əli əi nə: «Jagi e e al, nə e dəw ki nje titi naa sie.» Ningə e wa ki dɔne əl ə nə: «E darəm mi wa.»

¹⁰ NGata ə dəji-e ta əi nə: «Re e j wa ə, ra ban be ə kəmi oo lo ə?»

¹¹ Ə əl-de ə nə: «Dɔngəm ki tɔe nə Jəju ə ləy nangi ɔr gidɔ kəm ti, ə əl-m ə nə: «Aw Silowe ti itogi kəmi», ə m-aw m-togi kəmm, par ə kəmm oo lo maji.»

¹² Ningə dəji-e əi nə: «Dɔngəm kin e ra be ə?» Ə əl-de ə nə: «M-gər al.»

Parisi je dəji ta dɔngəm ki kəte kəme tɔ ka kin

¹³ Lo kin ti, ɔri dɔngəm ki kəte kəme tɔ ka kin awi sie rɔ *Parisi je ti.

¹⁴ Ningə, ndəe ti ki Jəju ləy-n nangi ki man tane ɔr gidɔ kəme ti adi kəme oo lo ka kin e ndɔ taa kəɔ.

¹⁵ Ə Parisi je dəji-e ta ki yade rangi bəy se n-ra ban ə n-oo lo wa? Ə əl-de ə nə: «Jəju ɔr nangi ki ləy kəmm ti, ə m-aw m-togi kəmm, ə ngɔsine kəmm oo lo.»

¹⁶ Lo kin ti, Parisi je ki madi əli əi nə: «Dəw ki ra nɛ kin e dəw ki j rɔ Luwə ti al, tadɔ ində kəmne go ndɔ taa kəɔ ti al.» Nə njé ki nungi əli əi nə: «Ra ban be ə, dəw ki nje ra majal par a aw ki togi kadi ra-n nɛ koji je ki əti ɔal be kin ə?» Be ə, ta kin re ki gangi-naa dande ti.

¹⁷ Ningə təli dəji nje kəm tɔ ka kin bəy əi nə: «NGa j wa ki dɔi, ta ri ə əl dɔ dəw ti ki tɛɛ kəmi adi kəmi oo lo kin ə?» Ə nje kəm tɔ əl ə nə: «E nje kəl ta ki ta Luwə ti.»

¹⁸ *Jipi je mbati kadi mede təki e dəw ki kəte kəme tɔ, ə ngɔsine dəw tɛɛ kəme adi kəme oo lo. Rai bitɔ adi njé koje je rəi.

¹⁹ Ə dəji-de ta əi nə: «Dəw kam e ngonsi wa təki rɔjeti a? A re e ngonsi wa ə, kəme tɔ lo koje ti wa a? A re kəme tɔ lo koje ti ə, ra ban be ə ngɔsine kəme oo lo ə?»

²⁰ Ə njé koje je əli əi nə: «Ji gər maji kadi e ngonje wa, taa kəme tɔ lo koje ti nu tɔ.

²¹ Nə ki ɔji dɔ kəme ki ngɔsine oo lo, ə se nɔ ə tɛɛ kəme adi kəme oo lo wa kin ə, ji gər nɛ kare me ti al. Ningə e

wa tɔgi gangi ə nə idəji-e, ə a əl ta ki dɔ rɔne ti.»

²² NJé koje je əli ta kin be mbata bəl ki bəli Jipi je. Tado Jipi je dɔɔi ta naa ti kadi tə dəw ki re əl ə nə Jəju e Kirisi ki Luwə mbate ba, sɔbi tuwe gin kəy kaw-naa ti ləde kə.

²³ E mbata kin ə, njé koje je əli əi nə: «E wa tɔgi gangi ə nə, idəji-e.»

²⁴ Ə Parisi je bari dəw ki kəte kəme tɔ ka kin adi-e re ki kɔ joo, ningə əli-e əi nə: «Əl ta ki rɔjeti, ɔsi-n gon Luwə. Ji gər kadi dingəm kin e nje ra majal.»

²⁵ Lo kin ti, dingəm ki kəte kəme tɔ ka kin əl-de ə nə: «E nje ra maji, ə se e nje ra majal wa ka m-gər nɛ kare me ti al, nɛ kare ki m-gər maji ən: kəte kəm tɔ, ningə ngɔsine kəmm oo lo.»

²⁶ Ningə təli əli-e əi nə: «E ri ə ra səi ə? Ə ra ban tɔ ə adi kəmi oo lo ə?»

²⁷ Lo kin ti əl-de ə nə: «Ta kin m-əl səsi kəte ngata, ə imbati koo ta ləm, ə ra ban ə igei kadi m-təl m-əl səsi bəy ə? Indigi kadi itəli njé ndo je lie tɔ a?»

²⁸ Loki əl Parisi je ta be ba, əi je taji-e ə əli-e əi nə: «I ə j nje ndo lie, nə je, je njé ndo je lə *Moji.»

²⁹ Ji gər kadi Luwə əl ta ki Moji, nə dəw ləi kin, ji gər lo ki tɛɛ ti al.»

³⁰ Ə dingəm ka kin əl Parisi je ə nə: «E nɛ ki əti bəl ngay kadi dəw ki səi, igəri loki tɛɛ ti al tɔ, ə dəwe ka kin taa adi kəmm oo lo.

³¹ Ji gəri maji kadi dije ki njé ra majal, re əli ta ki Luwə ə, Luwə oo dɔ ta ləde al, nə dəw ki nje bəl Luwə, ki nje təl rɔne go ndue ti, Luwə oo dɔ ta lie.

³² Ki mari nu wa kin, ndɔ kare kadi j-o nə dəw madi ə adi kəm dəw ki tɔ lo koje ti nu oo lo be kin, m-o al bəy.

³³ Kin ə re dingəm kin j rɔ Luwə ti al ə, nɛ madi kare ki asi kadi ra goto.»

³⁴ Lo kin ti, əli-e əi nə: «I dəw ki a me majal ti lo koji ti nu kam ə, ige kadi j ə indo-je nɛ!» Ba tuwəi-e adi tɛɛ taga.

³⁵ Jəju oo kadi tuwəi-e, ə loki inge, dəje ə nə: «I adi mei *NGon dəw a?»

³⁶ Ə əl Jəju ə nə: «Babe, NGon dəw ə e na wa əl-m adi tə m-ade mem.»

³⁷ Ningə Jəju əl-e ə nə: «I o-e ki kəmi, e darɔe e wa ə isi əli ta kin.»

³⁸ Be ə, dingəm ka kin əl Jəju ə nə: «Babe, m-adi mem.» Ba ɔsi məkəsiine nangi nɔe ti.

³⁹ Jəju əl-e ə nə: «M-re dɔnangi ti ne mba gangi ta, m-re mba kadi dije ki kəmde tɔ, ooi lo, ə kadi njé ki kəmde oo lo, təli njé kəm tɔ je tɔ.»

⁴⁰ Loki Parisi je madi ki ai ki Jəju nɔɔ, ooi dɔ ta ki Jəju əl kin ningə, dəji-e əi nə: «Je ka je njé kəm tɔ je tɔ a?»

⁴¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Kin ə re səi njé kəm tɔ je təkɔ rɔjeti ə, re majal ləsi a goto, nə təkɔ j-isi-n, ə oi rɔsi kadi kəmsi oo lo kin ba, majal ləsi to lo tone ti ba.»

10

Kuji ta ki dɔ ba bati je ti

¹ Jəju əl ə nə: «Təkɔ rɔjeti adi m-əl səsi. Kin ə re dəw madi ur go bati je ti ki ta kəy al, nə j bal ki dɔ bər ki rəbi ki rangi ba, dəwe kin e nje bogi, e baw kaya.

² Nə dəw ki ur kəy go bati je ti ki ta kəy, e ə e ba bati je.

³ Nje ngəm ta kəy bati je tɛɛ ta kəy ade, ba bati je ooi dɔ ndue. Ningə bər bati je ləne kare kare ki tɔde, tɛɛ sɔde taga.

⁴ Loki tɛɛ ki bati je ləne pəti taga ningə, ɔti njiyə nɔde ti, ba bati je uni goe, tado gəri ndue.

⁵ Bati je a uni go dəw ki rangi al. Re ooi dəw ki rangi ba, a ayi-naa say kɔ kade ti, tado gəri ndu dije ki rangi al.»

⁶ Jəju əl-de kuji ta kin, nə gəri nɛ ki əl-de ta dɔ ti kin al.

⁷ Ə təl əl-de bəy ə nə: «Təkɔ rɔjeti, adi m-əl səsi, mi ta kəy bati je.

⁸ Dije pəti ki rəi nɔm ti, əi njé bogi je, ki baw kaya je, adi bati je ooi ta ləde al*.

⁹ Mi ta kəy, re dəw ur kəy ki rəbi ki rɔm ti ba, dəwe a ingə kaji. A ur kəy nim, a tɛɛ nim, taa a ingə nɛ kusone nim tɔ.

¹⁰ Nje bogi re ba, re mba bogi, re mba təl nɛ, ə re mba tuji nɛ tɔ par. Nə mi, m-re mba kadi dije ingəi kaji. Ningə kadi e kaji ki to mbar mbar.

¹¹ «Mi ba bati je ki m-ul bati je maji. Dəw ki ul bati je maji, adi rɔne mbata bati je ləne.

☆ 10:8 Jərami 23.1-2; Ejəkəl 34.2-3

12 Nə dəw ki e nje ngəm bati je mba kingə la par ɓi e ɓade al, loki oo jagim isi re ki dɔ bati je ɓa, iyə bati je ə ay, adi jagim re uwə-de je, sane-de je.

13 Nje ngəm bati je mbata kingə-n la kin ay, tado ne lie e la par ə isi sangi, adi oo lo kadi ində rone kɔ ti mbata lə bati je al. Mi, mi ɓa bati je ki m-ində kəmm go bati je ti maji.

14 M-gər bati je ləm, ə bati je ləm gəri-mi tɔ.

15 Gəri-mi təkɪ Bai gər-m ə mi m-gər-n Bai kin be tɔ. Be ə, m-adi rəm mbata bati je ləm.

16 M-aw ki bati je ki rangi noo ɓəy ki əi me kəy ti ne al. Əi je ka, sɔbi kadi m-re səde me kəy ti tɔ. A ooi ndum ɓa, a təli ne kul je ki kare ba gin ɓade ti ki kare ba.

17 Bai ndigi-m, mbata m-ilə rəm kɔ kadi tə m-təl m-ingə kingə ki rangi.

18 Dəw ki a ində tɔgi dəm ti kadi m-ilə rəm kɔ goto. E mi wa ə m-adi ki me ndigi ləm. M-aw ki tɔgi kadi m-adi-n nim, kadi m-taa-n nim. E kin ə e ndu ki m-gər ki rɔ Bai ti.»

19 Ta lə Jəju kin təl re ki gangi-naa ki rangi dan *Jipi je ti ɓəy.

20 NGay je dande ti əli əi nə: «NDil ki majal isi mee ti, dɔe a dana al, ə ra ban ə isi oi ta lie ə?»

21 Ə njé ki nungi əli əi nə: «Dəw ki ndil ki majal isi mee ti əl ta be al. Dəw ki ndil ki majal isi mee ti asi kadi a tɛɛ kəm njé kəm tɔ je al.»

Jipi je mbati koo mbide ti təkɪ Jəju e NGon Luwə

22 Dɔkagiloe ti kin, *Jipi je isi rai nay tɔr ndu dɔ kəy ti lə Luwə Jorijaləm ti. E dɔkagilo kul ti.

23 Jəju ilə lo aw je təl je gin pal ti lə *Salomɔ, nati kəy ti lə Luwə.

24 Jipi je ilai-naa gəi gide, ningə əli-e əi nə: «Kadi ban ti ə a əl-je ta ki kadi meje osi nangi ə? Kin ə re j Kiriisi ki Luwə mbəte ə, əl-je wangi adi j-o.»

25 Ə Jəju əl-de ə nə: «Ta kin m-əl səsi kəte ngata, nə imbati kadi itaai ta ləm. Ne je ki m-isi m-ra-de me tɔ Bai ti kin mai naji dəm ti.

26 Nə səi, imbati kadi-mi mesi. Imbati tado səi dan bati je ti ləm al.

27 Bati je ləm ooi ndum, m-gər-de, ningə əi je uni gom tɔ.

28 M-adi-de kaji ki to bitɪ ki no ti, ɓi tade a ti al. Taa dəw ki kadi ində tɔgine taa-n-de jim ti ka goto tɔ.

29 Bai ki nje kadi-m-de aw ki tɔgi dɔ dije ti pəti, adi dəw madi ki asi kadi ində tɔgi taa-n-de ji Bai ti goto.

30 Je ki Bai je dije ki kare ba.»

31 Lo kin ti, Jipi je təli kəi mbal ɓəy kadi n-tiləi Jəju n-təli-e.

32 Ə Jəju əl-de ə nə: «M-ra ne je ki maji maji ngay ta kəmsi ti ki tɔgi ki j rɔ Bai ti, nga e ki ra ə iɓei kadi itiləi-mi ki mbal itəli-mi ki mbae ə?»

33 Ə Jipi je əli-e əi nə: «E mbata ne maji ki ira ə ji ge kadi ji tiləi ki mbal ji təli al, nə e ki mbata ta ki mal. Tado j ki j dəw kare par əl ə nə j Luwə*.»

34 Jəju əl-de ə nə: «Luwə əl me ndukun ti ləsi ə nə: “Mi m-əl səsi, səi luwə je”.

35 Dije ki Luwə əl-de ta ləne ə Luwə ɓar-de luwə je kin. Ningə igəri maji kadi dəw asi tɔgi buji ta lə Luwə al.

36 Mi, e Luwə ə mbəti-m, ilə-m dɔnangi ti, ə m-əl-n m-ə nə mi NGon Luwə, ningə səi əli əi nə se mi nɔ ə m-əl m-ə nə mi NGon Luwə wa ɓa, mi nje kəl ta ki mal dɔ tɔ Luwə ti, kin e mba ri ə?

37 Kin ə re m-ra kilə lə Bai al ningə tə adi-mi mesi al!

38 A kin ə re m-isi m-ra kilə lə Bai ningə, re adi-mi mesi al ka, adi mesi kilə je ki m-ra-de ka kin ndəy taa. Adi mesi kadi igəri təkɪ Bai isi mem ti, ə mi m-isi me Bai ti tɔ.»

39 Lo kin ti, sangi rəbi nja kare ɓəy kadi n-uwəi Jəju, nə tɛɛ mbode ti aw.

40 Jəju təl aw gidi ba Jurde ti, lo ti ki kəte Ja ra dije batəm ti. Jəju aw isi loe ti kin noo.

41 Dije ngay awi rəe ti, ningə əli-naa əi nə: «Ja ra ne madi kare ki əti ɓəl al, nə ne je pəti ki əl əji-n dɔ dingəm kin e ne je ki rɔjeti.»

42 Lo kin ti noo be dije ngay adi mede Jəju.

☆ 10:33 Ləbətiki 24.16

11

Ki Lajar lo koy ti

¹ Dingəm kare ki nje moy e nōō, tæ næ Lajar. Isi me ɓe ti ki Bətani ki e ngon ɓe læ Mari æi ki ngokone Marti.

² E darɔ Mari wa kin æ a ɔy yibi ki æti maji nja Bæbe ti nim, bɔr njæe ki bisidæne nim. NGa ningæ e ngokɔe Lajar æ ræe to-e.

³ NGakonaa je ki dæne ki joo kin ilæi dæw madi ade aw æl Jəju æ næ: «Bæbe, basa madi e moy.»

⁴ Loki Jəju oo ta kin ningæ æl æ næ: «Moy læ Lajar kin a tɔl-e al, næ e moy ki re kadi tɔji tɔgi Luwæ, taa kadi dije ilæi tɔji dɔm ti mi NGon Luwæ tɔ.»

⁵ Jəju ndigi Marti æi ki ngokɔe Mari, taa ndigi Lajar tɔ.

⁶ Jəju oo maji kadi Lajar e moy, næ isi lo ti ki isi ti kin ba ndɔ joo ɓæy.

⁷ Go ti, æl njé ndo je læne æ næ: «Adi ji tæli j-awi Jude ti gogi.»

⁸ Ə *NJé ndo je lie æli-e æi næ: «Nje ndo dije, ndɔ ngay al ne ɓæy æ *Jipi je sangi kadi n-tilæi-ni ki mbal n-tæli-ni ka kin æ, ige kadi itæl aw Jude ti ɓæy a?»

⁹ Jəju ilæ-de ti æ næ: «NGan kadi e dɔgi gide joo me kadi ti ki kare. Ningæ kin æ re dæw njiyæ kada æ a osi al, tadɔ oo lo maji.

¹⁰ A re njiyæ kondɔ æ a osi, tadɔ oo lo maji al.»

¹¹ Go ta ti kin, Jəju ilæ ta ki rangi dɔ ti æ næ: «Madije Lajar to ɓi, ningæ m-a m-aw kadi m-ndæl-e.»

¹² Ə njé ndo je æli-e æi næ: «Bæbe, re e ɓi æ to æ a ndæl ɓæy.»

¹³ Jəju æl ta læ koy Lajar, næ njé ndo je ooi tæki e ta læ ɓi ki kare.

¹⁴ Ə Jəju æl-de ay njay æ næ: «Lajar oy.

¹⁵ NGa ningæ ki ɔji dæsi, rɔm næl-m ngay kadi m-goto loe ti, kadi tæ sæi je adii-mi mesii. Ba ki ne kin, adi j-awi dæe ti.»

¹⁶ Ə Tomasi ki isi ɓari-e «NDingæ» æl ndægi njé ndo je æ næ: «J-æi ka adi j-awi sie tæ j-oyi sie.»

Jəju e nje kadi dije tæli isi ki dæde taa

¹⁷ Loki Jəju re tæe Bətani ti, oo kadi dibi Lajar ra ndɔ sɔ ngata.

¹⁸ Bətani e ɓasi ki Jorijalæm, asi kulæ mætær mitæ be par,

¹⁹ adi *Jipi je ngay ræi rɔ Marti ti æi ki Mari kadi sɔli mede ɔji-n dɔ koy læ ngokode.

²⁰ Loki Marti oo kadi Jəju a re nōō, j aw tilæ kæme, ningæ Mari taa isi yæne nangi me kæy ti.

²¹ Marti ki aw tilæ kæm Jəju, æl Jəju æ næ: «Bæbe, kin æ re j sæje ne æ re ngokom a oy al.

²² Næ ki ne wa kin ka m-gær kadi ne je pæti ki idæji Luwæ æ a adi.»

²³ Ə Jəju æl-e æ næ: «NGokoi a j lo koy ti.»

²⁴ Ningæ Marti ile ti æ næ: «E ki rɔjeti, m-gær kadi ndɔ ki njé koy je a jii taa lo koy ti dæbæy ndɔ ti æ, Lajar a j taa lo koy ti tɔ*.»

²⁵ Lo kin ti, Jəju æl-e æ næ: «Mi nje kadi dije jii taa lo koy ti, ki nje kadi dije isi ki dæde taa. Dæw ki adi-m mene, re oy mindi ka, a tæl isi ki dæne taa.

²⁶ NGa ningæ, dæw ki isi ki dæne taa, æ adi-m mene ɓa, dæwe kin a oy al ratata. M-dæji se oo be wa?»

²⁷ Ba Marti ile ti æ næ: «Oyo, Bæbe, m-adi mem tæki j æ j Kirisi ki Luwæ mbæte, j æ j NGon læ Luwæ, j æ j dæw ki sɔbi kadi a re dænangi ti.»

Jəju nɔ mbata koy læ Lajar

²⁸ Go ta ti ki Marti æl kin ɓa, ɔti aw ɓar ngokone Mari, æl-e ta nangi yɔgiriɔ be æ næ: «Nje ndo dije a nōō, æ isi dæji kadi aw.»

²⁹ Loki Mari oo ta kin taa par æ j taa kalangi aw ki rɔ Jəju ti.

³⁰ Jəju ur me ɓe ti al ɓæy, e lo ti wa ki Marti aw inge ti kæte ka kin ɓæy.

³¹ *Jipi je ki isi me kæy ti ki Mari, isi sɔli mee, loki ooi-e j taa kalangi, tæe taga, ooi æ næ isi aw ki dɔ ɓadi ti kadi nɔ wa, adi jii taai goe ti.

³² Loki Mari aw tæe lo ti ki Jəju a ti, æ oo Jəju ɓa, osi nangi njæe ti, ningæ æl-e æ næ: «Bæbe, kin æ re j sæje ne æ re ngokom a oy al.»

³³ Loki Jəju oo kadi Mari isi nɔ, taa Jipi je ki jii goe ti ka isi nɔi tɔ ɓa, mee ur made, taa ndile isi nangi al tɔ.

☆ 11:24 Daniyæl 12.2

³⁴ Ə dəji-de ə nə: «İləi-e ra be ə?» Ba əli-e əi nə: «Babe, ire ə a o.»

³⁵ Lo kin ti, Jəju nō.

³⁶ Ə Jipi je əli əi nə: «Oi təji ki təji ndigi ki ndige kin.»

³⁷ Nə njé ki nungi əli əi nə: «Tee kəm nje kəm tə, nga ra ban ə asi kadi əgi Lajar koy al təy?»

Jəju adi Lajar i lo koy ti

³⁸ Lo kin ti, me Jəju təl ur made kur ki rangi bəy, adi əti aw ki də badi ti. Nینگə e bole mbal ə indəi mbal made utii tae.

³⁹ Jəju əl-de ə nə: «Əri mbal kin kə», nə Marti ki konan nje goto əl Jəju ə nə: «Babe, ra ndə sə ngata, adi a əti.»

⁴⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «M-əli m-ə nə ri ə? M-əli m-ə nə re adi mei ə a o təgi Luwə.»

⁴¹ Lo kin ti, əri mbal kə, ə Jəju un kəmne ki taa nینگə əl ə nə: «Bai, m-ra-i oyo təki o də ndum.

⁴² M-gər kadi ta je ki m-isi m-əl səi kin o də ndum dərə, nə m-əl ta kin be mbata kosi dije ki gəi gidim kin, kadi adi-mi mede təki e j ə ilə-m.»

⁴³ Go ta ti kin ba, Jəju un ndune ki taa əl ta ki təgine ə nə: «Lajar, itee taga!»

⁴⁴ Nینگə nje goto Lajar ində lo tee taga. Jie je ki njae je e ki rəgi ki ta kibi, taa ta kəme e ki dole ki kibi tə. Ə Jəju əl-de ə nə: «İtuti-e, ə iyəi-e adi aw.»

Dije dəi ta naa ti kadi n-təli Jəju (Mt 26.1-5; Mk 14.1-2; Lk 22.1-2)

⁴⁵ *Jipi je ngay ki awi rə Mari ti, ə ooi ne ki Jəju ra, adi mede Jəju.

⁴⁶ Nə njé ki nə je awi ینگəi *Parisi je, əli-de ne ki Jəju ra.

⁴⁷ Lo kin ti, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki Parisi je, əsi də njé gangi ta je lə Jipi je naa ti, nینگə dəji-naa əi nə: «E ri dana ə kadi ji rai ə? Dingəm kin ra ne je ki əti bəl bəl ngay!»

⁴⁸ Kin ə re j-iyəi-e j-adi ra ne je ləne kin ki nəne ti ə, dije pəti a adi-e mede, nینگə dije ki Rom ti a rəi kadi tuji kəy lə Luwə, taa a tuji ینگə be ləje tə!»

⁴⁹ Ə Kayipi ki e ki kare dan njé kun də Jipi je ti, ki bale ti nōq e ki bo də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, un ta əl-de

ə nə: «İgəri ne kare me ne ti ki isi ra ne kin al!»

⁵⁰ İməri ta maji oi! E soti ngay mbata ti ləsi kadi ba kal dəw kare oy mbata lə ینگə dije kosi, ə ینگə be ki tae ba ینگə tuji al.»

⁵¹ NGA nینگə e ta ki Kayipi wa ba əl ki dəne al, nə təki bale ti nōq e ki bo də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti, Luwə ində ta tae ti adi ilə mbəe kəte təki səbi kadi Jəju a oy mbata lə ینگə be lə Jipi je.

⁵² Nینگə a oy mbata lə ینگə be lə Jipi je par al, nə a oy mba kadi kaw-n ngan lə Luwə ki sanəi-naa ki lo je dangi dangi kin kadi təli ینگə dije ki kare ba.

⁵³ İ də ndəe ti nōq kin, njé kun də Jipi je uni ndude kadi n-təli Jəju.

⁵⁴ E be ə, Jəju ində ngangı njiyə taga ta kəm Jipi je ti. Ər rəne aw bəsi kadi dılə lo ti, me ngon be ti ki bari-e Epirayim. Aw isi ti nōq ki njé ndo je ləne.

⁵⁵ Dəkagilo ra nay lə Jipi je ki bari-e Paki e bəsi, adi dije ngay awi Jorijaləm ti kəte nōq ti kadi tə rai ne je ki go kuje ti ləde əi Jipi je kadi Luwə oo-n-de tə dije ki kanji majal.

⁵⁶ Dije ka kin əi ینگə kəy ti lə Luwə, nینگə isi sangi Jəju, ə dəji-naa ta dande ti əi nə: «Mər ta ləsi e ri ə? Kadi a re lo ra nay ti al a?»

⁵⁷ Ne kare ba, njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki Parisi je adi ndu kadi re dəw madi oo lo ki Jəju e ti ba, kadi əl-de adi n-awi n-uwəi-e.

12

Mari buki yibi ki əti maji nja Jəju ti (Mt 26.6-13; Mk 14.3-9; Lk 7.36-50)

¹ NDə mehe kəte nōq ra nay Paki ti, Jəju aw Bətani ti ki Lajar isi ti. Lajar ki ndə ki ade j taa lo koy ti.

² Lo kin ti nōq, rai ne kuso ki tə Jəju. Marti ə e nje kadi-de ne kuso, nینگə Lajar e ki kare dan njé kisi ta ne kuso ti ki Jəju.

³ Mari un yibi ki rai ki man kəgi ki bari-e nar, a rosi ngon ku be, buki nja Jəju ti, nینگə go ti, bər njae ki bisi dəne. E yibi nar dərəe ki gate e ngay. Baye taa me kəy.

4 Lo kin ti, Judasi Isikariyoti ki e ki kare dan njé ndo je ti lə Jəju, e ki a un dɔ Jəju, əl ə nə:

5 «MBa ri ə e ki gati ki yibi kin, taa-n la ki lo kilə ti ki ndo bu mitə be ka e ki ra-n ki njé ndoo je al ə?»

6 Judasi əl ta kin be mba to ba ta lə njé ndoo je to rəe al, nə mbata e nje bogi. E ə bəl la e jie ti, adi isi bogi la ki isi buki me ti ndəy ndəy.

7 Nə Jəju əl ə nə: «iyəi Mari jəke! Ra ne kin be nginə-n ndo ki kadi darom a aw-n bada.

8 Njé ndoo je kam, isi səsi ne ki ndo je pəti, nə mi m-a m-isi səsi ki nɔ ti al.»

Dije dəsi ta naa ti kadi n-təli Lajar

9 Kosi *Jipi je ngay ooi kadi Jəju e Bətani ti, adi rəi. Ningə rəi mbata lə Jəju par al, nə rəi mba koo Lajar ki Jəju ade j̄ taa lo koy ti ka kin tɔ.

10 E be ə, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je uni ndude kadi n-təli Lajar kə,

11 mbata e ta lie ə ra adi Jipi je ngay iyəi-de ə adi mede Jəju.

Jəju ur me be ti ki Jorijaləm ki kəsi-gon

(Mt 21.1-11; Mk 11.1-11; Lk 19.28-40)

12 Lo ti go ti, kosi dije ki ngay ki rəi Jorijaləm, ooi kadi Jəju isi re Jorijaləm,

13 ə ɔyi baji tan je, ə teei taga gidi be ti, awi tilə kəme. Ningə lo kin ti, uni ndude ki taa əli əi nə: «Tɔji e ki dɔ Luwə ti! Ningə kadi Luwə ində jine dɔ dəw ti ki re ki tɔ Bəbe, kadi Luwə ində jine dɔ ngar ti lə *Isirayəl je!»

14 Jəju ingə ngon koro, ningə al isi dɔe ti tək̄i ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

15 «t̄bəl al, be bo *Siyo!

ɪgɔ lo o, ngar ləi isi re, Isi dɔ ngon koro ti.✧»

16 Dɔsəy ba, njé ndo je lie gəri me ne je ki isi rai kin al, nə loki dije isi iləi tɔji dɔ Jəju ti ngata ba kadi mede ole dɔ ti tək̄i makitibi lə Luwə əl ta lie kadi ne kin a ra ne dɔe ti be. Ningə e nee ka ə isi ra ne dɔe ti kin.

✧ 12:15 Jakari 9.9

17 Dije ngay ki ndo ki əi sie naa ti loki ndəl Lajar ade tee bada, dan njé koy je ti, mai naji lie.

18 Ningə e naji ki ma ləde kin ə ra adi kosi dije awi tiləi kəme, tadɔ ooi kadi ra ne kɔji ki əti bəl ngay kin.

19 Lo kin ti, *Parisi je əli-naa dande ti əi nə: «Oi to ki taga ta kəmsi ti ne kadi asi ra ne madi al; dije pəti buki-naa ki goe ti!»

Girəki je sangi kadi n-ooi Jəju

20 Girəki je madi əi dan dije ti ki rəi Jorijaləm lo ra nay ti kadi əsi məkəside nangi nɔ Luwə ti.

21 Girəki je ka kin rəi bəsi rɔ Pilipi ti ki e dəw ki ngon be ti ki Bətisayda ki Galile ti, dəji-e əi nə: «Ji ndigi kadi j-o Jəju.»

22 Ə Pilipi aw əl Andire, nga ə indəi rɔde naa ti joo pu awi əli Jəju.

23 Jəju ilə-de ti ə nə: «Ki ne kin ba, ndo asi kadi Luwə tɔji tɔgim mi *NGon dəw ki taga ngata.

24 Ningə ki rɔjeti, adi m-əl səsi, kə ko ki kare ki osi nangi kin re oy al ə, a to ki karne ba par, a re oy tɔ ba, a tee ki kə ko je ki rangi ngay.

25 Dəw ki ndigi koo maji rəne, a t̄i tae, nə dəw ki iyə ta koo maji rəne dɔnangi ti ne, a ngəm rəne kadi kaji ki biti ki nɔ ti.

26 Kin ə re dəw madi ge ra kilə bəə ləm ba, səbi kadi un gom, nga ningə nje kilə bəə ləm kin a e səm lo ti ki m-a m-j̄ ti. Dəw ki nje ra kilə bəə ləm, Bai Luwə a əsi gone.»

Jəju əl ta ki dɔ koyne ti

27 Jəju əl ə nə: «Ki ne kin, ndilm isi nangi al, ə se ta ri ə kadi m-əl wa? Kadi m-əl m-ə nə: “Bai, aji-m ta dɔ kadi ti ki nga ki a re dɔm ti kin a?” NGa e mbata dɔ kadi wa kin ə m-re biti m-tee-n ne kin.

28 Bai, itɔji adi dije gəri tɔba ləi.» Ningə ndu dəw ba j̄ ki dɔrə ti ə nə: «M-adi dije gəri tɔ ba ləm ngata, nə m-a m-adi-de gəri bəy.»

29 Kosi dije ki ai loe ti nɔɔ ə ooi ndu ta kin ki mbide əli əi nə: «E ndi ə

ndangi ne.» Ningə njé ki nungi əli əi nə: «Malayka kare ə əl-e ta.»

³⁰ Ə Jəju əl-de ə nə: «NDu ta ki 6a ə oi kin tēē mbata ləm mi al, nə tēē ki mbata ləsi səi je.

³¹ Ki ne kin, e dəkagilo ki kadi Luwə a gangi-n ta dō dije ti ki dōnangi ti ne ngata, e dəkagilo ki kadi Luwə a uwə-n nje majal ki isi ində tōgine dō dije ti ki dōnangi ti ne, ile gidi lo ti kō ngata.

³² NGa ningə mi, ndō ki dije a 6ai-mi taa dō kagi-dəsi ti kin 6a, m-a m-ndər dije pəti ki rəm ti.»

³³ Me ta ti kin, Jəju tōji kadi gəri se go rəbi ki ban ə a oy-n wa?.

³⁴ Ə kosi je əli-e əi nə: «J-ingə me makitibi ndu-kun je ti ləje təkiri Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte, a isi biti ki nōne ti 6i a oy al*, nga ra ban be ə j əl ə nə: “Səbi kadi a 6ai NGon dəw taa dō kagi-dəsi ti ə?” Ə NGon dəw ə wa kin e nā dana ə?”

³⁵ Ba Jəju əl-de ə nə: «Kunji e dansi ti ne dəkagilo ndəy 6əy. Ningə kadi injiyəi ki nōsi ti loki kunji isi unji dəsi ti kin, kadi tə til ingə səsi dō rəbi ti al. Tadō dəw ki njiyə me til ti, gər lo ki isi aw ti al.

³⁶ Dəkagilo ki kunji e səsi kin 6a, adi mesi kunji, kadi tə itəli dije ki me kunji ti.» Loki Jəju əl-de ta be ningə, əti aw 6əy rəne say ta kəmde ti.

Jipi je mbati kadi mede Jəju

³⁷ Jəju ra ne kōji je ki əti 6əl 6əl ta kəm *Jipi je ti ka, mbati kadi-e mede.

³⁸ E kin tōji ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl ə nə:

«Bəbe, nā ə taa ta ki tēē taje ti osi mbide ti kin ə?

E nā je ə Bəbe tōji-de tōgine ə*?»

³⁹ Ningə darə Ejay ə wa təl a nōq or gin ne ki asii kadi mede al ə nə:

⁴⁰ «Luwə tō kəmde,

Kadi tə ooi lo al,

Adi mede ngə ngororo,

Kadi tə gəri ne madi kare al,

Kadi tə təli kəmde rō Luwə ti al,

Nə tə Luwə j aji-de.*»

⁴¹ Ejay əl ta kin be mbata kunji Jəju ki oo kəte nu ə əl-n ta dəe ti.

⁴² Ne kare 6a, dan njé kun dō Jipi je ti wa kin, ngay je adi mede Jəju, nə mbati kəli ki taga mbata lə *Parisi je ki kadi a tuwəi-de kō gin kəy kaw-naa ti ləde əi Jipi je*.

⁴³ Oi maji ngay kadi dije ə piti-de ə e soti itə kadi Luwə ə piti-de.

Ta ki ta Jəju ti ə a gangi ta

⁴⁴ Jəju əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Dəw ki adi-m mene 6a, e mi ə adi-m mene al, nə e nje kilə-m ə ade mene;

⁴⁵ ningə dəw ki oo-m ə, oo nje kilə-m tō.

⁴⁶ Mi, mi kunji, ə m-re dōnangi ti ne mba kadi dəw ki adi-m mene 6a, dəwe njiyə me til ti al.

⁴⁷ Kin ə re ta ləm osi mbi dəw ti, ə dəwe ra-n kilə al ə, e mi 6a m-gangi ta dəe ti al, tadō m-re dōnangi ti ne kadi m-aji dije 6i kadi m-gangi ta dōde ti al.

⁴⁸ Dəw ki mbati-m nim, taa ta ləm al nim ə, aw ki nje gangi ta dōne ti ngata. Tadō e ne je ki m-ndo dije wa kin ə, a gangi ta dəe ti dəbəy ndō ti.

⁴⁹ Təkiri rōjeti, m-əl ta ki dō rəm al, nə e Bai ki nje kilə-m ə adi-m ndu je ki kadi m-əl nim, m-ndo nim.

⁵⁰ NGa ningə, m-gər kadi ndu ki Luwə adi kin ə, e nje re ki kaji ki biti ki nō ti. Ta je ki m-əl, m-əl-de təkiri Bai əl-m.»

13

Jəju togə nja njé ndo je ləne

¹ Kəte nō ra nay Paki ti, Jəju gər kadi ndō re nga kadi tə iyə dōnangi ə aw rō Bawne ti. Jəju ki ndigə njé ki yəne je ki dōnangi ti ne mari nu, ndigə-de biti kadi təl tae.

² Jəju əi ki njé ndo je ləne isi ta ne kuso ti lo səlō. Ningə dəkagiloe ti kin, su ində ta ga kulə Jəju ji njé bə je ti me Judasi ti ki ngon lə Simō Isikariyoti ngata.

³ Jəju wa ki dōne gər kadi Bawne Luwə ilə ne je pəti jine ti, ningə gər təkiri n-j rəe ti ə n-re, adi n-a n-təl n-aw rəe ti gogi.

⁴ Jəju j taa ta ne kuso ti, or kibi ləne ki ilə dō made ti, 6a un ta kibi dōo-n 6ədine.

⁵ Go ti, mbəl man me ne ti, ba ilə rəne togi nja njé ndo je ləne, ə bər njade ki ta kibi ki kəte dəə-n bədine ka kin.

⁶ Loki Jəju re tēē də Simo Piyər ti ba, Simo Piyər əl-e ə nə: «Babe, i ə kadi itogi njam a?»

⁷ Ə Jəju əl-e ə nə: «Nə ki m-isi m-ra kin, ta ji naa ti ne igər al, nə a gər mee ki bəy ti.»

⁸ Be ka Piyər əl Jəju ə nə: «Jagi, i a togi njam al.» Ə Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re m-togi njay al ba, ne madi ki bəw-je naa ti səi goto.»

⁹ Ningə Piyər əl ə nə: «Babe, re e be ba, itogi njam par al, nə kadi itogi jim je, ki dəm je tə.»

¹⁰ Ə Jəju əl-e ə nə: «Dəw ki ndogi man, aw ki ndoo togi njane par, bi rəe je pəti al, tadə ndəgi rəe je ay njay. NGA ningə səi je, rəsi ay njay, nə e dije pəti ba rəde ay, al bəy tə.»

¹¹ Lo kin ti, Jəju gər dəw ki a ule ji njé bə je ti, ə əl-n ə nə: «E səi pəti ba rəsi ay, al.»

¹² Loki Jəju togi njade gine gangi ningə, un kibi ləne ilə rəne ti, ə təl aw isi ta ne kuso ti gogi, ba əl-de ə nə: «Igəri me ne ki m-ra səsi kin a?»

¹³ Isi bari-mi NJe ndo dije je, Babe je, ningə e go rəbe ti, tadə e mi ə wa.

¹⁴ NGA ningə re mi ki mi NJe ndo dije je, mi Babe je ə m-togi njasi ningə, səi ka səbi kadi itogi njanaa ki yo je ki ne je tə.

¹⁵ E ne ə m-əji səsi, kadi səi ka indaji, irai tək m-ra səsi kin be tə.

¹⁶ Tək rəjeti, adi m-əl səsi, bəə itə bane al, taa ngon nje kaw kilə itə nje kile al tə.

¹⁷ Tək igəri ngata kin ə, irai kile ə, rəsi a nəl səsi ngay.

¹⁸ E səi pəti ba m-isi m-əl ta ləsi al; m-gər dije ki m-mbəti-de. NGA ningə, səbi kadi ta ki makitibi lə Luwə əl kin ra ne. Makitibi əl ə nə: «Dəw ki isi uso səm ne, tu gajine əsi-m*».

¹⁹ M-əl səsi ta kin basine, kadi tə ndo ki nee a ra ne ba, igəri tək «Mi NJe kisi noo.»

²⁰ Tək rəjeti, adi m-əl səsi, dəw ki uwə dəw ki m-ile ki rəne ti, uwə-m ki

rəne ti, ə dəw ki uwə-m ki rəne ti, uwə nje kilə-m ki rəne ti tə.»

Jəju əl tək Judasi a un dəne
(Mt 26.21-25; Mk 14.18-21; Lk 22.21-23)

²¹ Go ta je ti kin, ndil Jəju isi nangi al, adi ta tēē tae ti ki taga ə nə: «Tək rəjeti, adi m-əl səsi, dəw kare dansi ti ne a ilə-m ji dije ti.»

²² Lo kin ti, njé ndo je lie goi kəmnaa, ningə dəji-naa se nā dana ə isi əl ta lie wa.

²³ Ki kare dan njé ndo je ti, ki e dəw ki Jəju ndige, isi kadi Jəju ti basi.

²⁴ Ə Simo Piyər ra ne yəgiri nangi əl-e-n kadi dəji Jəju se isi əl ta lə nā dana wa.

²⁵ NJe ndo ka kin əy ki də Jəju ti, ningə dəje ə nə: «Babe, dəwe e nā ə?»

²⁶ Ə Jəju ile ti ə nə: «E dəw ki m-a m-ade mapa ki m-gangi, m-ilə me təy ti kin.» Ningə Jəju gangi mapa ilə me təy ti, adi Judasi ki ngon lə Simo Isikariyoti.

²⁷ Loki Judasi taa mapa ka kin taa par ə, *Sata ur mee ti. Ə Jəju əl-e ə nə: «Nə ki to mei ti kadi ira ka kin, ira law!»

²⁸ Dan dije ti ki isi sie ta ne kuso ti kin, dəw ki kadi gər se mba ri ə əl-e ta kin be wa goto.

²⁹ Tə ka ki Judasi e-n nje koti bəl la ka kin, ngay je ooi tək Jəju dəje kadi aw ndogi ne ki kadi n-rai nay Paki, ə se kadi aw adi ne madi njé ndoo je wa be.

³⁰ Judasi taa mapa ki Jəju ade ka kin taa par ə tēē taga. Də kade ti kin, lo ndul ngata.

³¹ Loki Judasi tēē ba, Jəju əl ə nə: «Ki basine kin, dije iləi təji dəm ti mi *NGon dəw, ningə mi NGon dəw m-ra m-adi dije iləi təji də Luwə ti tə.

³² Kin ə re m-ra m-adi dije iləi təji də Luwə ti ba, Luwə wa ki dəne a adi dije iləi təji dəm ti mi NGon dəw tə. NGA ningə e ne ki a ra ne basine.

³³ NGA nm je, mi səsi ne, naa ti dəkagilo ki ndəy be par. A sangi-mi, ningə tək m-əl-n *Jipi je, m-əl səsi bone

☆ 13:18 Pa je 41.10

tɔ tɔki: «Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi awi ti al.»

³⁴ M-adi sasi ndu-kun ki sigi ki e ta kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je. Maji kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je tɔki mi m-ndigi-n sasi kin be tɔ.

³⁵ Kin ə re indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je ba, dije pəti a gəri tɔki səi njé ndo je ləm.»

*Jəju əl tɔki Piyər a naji ta gər-ne
(Mt 26.33-35; Mk 14.29-31; Lk 22.31-34)*

³⁶ Simo Piyər daji Jəju ə nə: «Babe, a aw ra ə?» Ə Jəju ile ti ə nə: «Lo ki m-a m-aw ti, a asi kadi un gom ki basine kin al, nə a un gom ki bəy ti.»

³⁷ Ba Piyər daji Jəju ə nə: «Babe, mba ri ə m-a m-asi kadi m-un goi ki basine kin al ə? Mi basi ngay kadi m-ilə rəm kɔ mbata ləl!»

³⁸ Lo kin ti, Jəju ilə Piyər ti ə nə: «Adi j basi ngay kadi ilə rəi kɔ mbata ləm wa ta? Tɔki rɔjeti, adi m-əli, kunə kinjə nɔ al bəy ə, a naji ta nja mitə ə nə igər-m al.»

14

Jəju e rəbi ki kaw ki rɔ Luwə ti

¹ Jəju əl njé ndo je ləne ə nə: «Səbi kadi mesi bəl al, adi mesi Luwə, ə adi-mi mesi tɔ.

² Me be ti lə Bai, kəy je e ngay nɔɔ. Kin ə re e ne ki rɔjeti al ə, re m-a m-əl sasi, tadɔ m-aw kadi m-ində dɔ lo dana mbata ti ləsi.

³ Lokɔ m-aw, ə m-ində dɔ lo dana gine gangi ningə, m-a m-təl tə m-re kadi m-əy sasi, m-aw sasi rəm ti, kadi tə lo ki mi ti, səi ka səi ti tɔ.

⁴ Səi, igəri rəbi ki kaw lo ti ki m-isi m-aw ti.»

⁵ Lo kin ti, Tomasi əl Jəju ə nə: «Babe, ji gər lo ki isi aw ti al tɔ, ə ra ban be ə j-a ji gər rəbi ki kaw ti ə?»

⁶ Ə Jəju əl-e ə nə: «Mi rəbi, mi ta ki rɔjeti, mi kisi ki dɔ taa. Rəbi ki rangi ki kadi dəw asi kaw-n rɔ Bai Luwə ti goto.

⁷ Re igəri-mi ba, a igəri Bai tɔ. NGA ningə, tɔki j-a-n ne wa kin, igəri-e nim, oi-e nim tɔ.»

⁸ Ningə Pilipi əl Jəju ə nə: «Babe, itɔji-je Bawje Luwə adi j-o-e par ə, e wa kin asi-je naki.»

⁹ Ə Jəju ile ti ə nə: «Pilipi, e mari nu ba ə m-a sasi ne kin ka igər-m al bəy a? Dəw ki oo-m ba, oo Bai Luwə tɔ. Ra ban be ə əl ə nə: «Itɔji-je Bawje Luwə adi j-o-e?»

¹⁰ O tɔ ta ki rɔjeti al kadi mi m-isi me Bai ti, ə Bai isi mem ti a? Ta je ki m-isi m-əl sasi kin, e mi wa ki dɔm ba m-isi m-əl al; e Bai ki isi mem ti ə isi ra kilə je ləne.

¹¹ Adi-mi mesi tɔki mi m-isi me Bai ti, ə Bai isi mem ti tɔ kin. A re adi-mi mesi dɔ ta je ti ki m-isi m-əl al ə, kilə ra je lə Luwə ki oi ki kəmsi kin yo ə, adii mesi ndəy.

¹² Tɔki rɔjeti, adi m-əl sasi, dəw ki adi-m mene ba, e ka a ra ne je ki m-isi m-ra-de kin tɔ. A ra ne je ki əti bəl ngay bəy, mbata mi m-isi m-aw rɔ Bai ti.

¹³ NGA ningə, ne je pəti ki idəji me tɔm ti ə, m-a m-ra m-adi sasi, mba kadi mi NGon, m-ra m-adi dije iləi tɔji dɔ Bai Luwə ti.

¹⁴ Kin ə re idəji ne madi me tɔm ti ə, m-a m-ra m-adi sasi.»

Jəju un ndune kadi n-a n-ilə ki NDil Luwə

¹⁵ Jəju ilə ta ki rangi dɔ ti bəy ə nə: «Kin ə re indigi-mi ə, a təli rəsi go ndu-kun je ti ləm.

¹⁶ Ningə mi, m-a m-dəji Bai Luwə kadi ilə ki NJe ra sasi ki rangi, ki a isi sasi biti ki nɔ ti.

¹⁷ E ə e NDil ki nje ra ne ki rɔjeti, ki dije ki dɔnangi ti ne asi kadi taai-e mede ti al, tadɔ ooi-e al, taa gəri-e al tɔ, nə səi je, igəri-e, mbata isi kadisi ti ne, taa a isi mesi ti tɔ.

¹⁸ M-a m-iyə sasi ki karsi tə ngan kal je be al, nə m-a m-təl kadi m-re rəsi ti.

¹⁹ Nay ngay al kadi dije ki dɔnangi ti ne a ooi-mi al ratata, nə səi je, a oi-mi, tadɔ m-isi ki dɔm taa, taa səi je ka a isi ki dəsi taa tɔ.

²⁰ NDəe ti kin ə, a oi kadi mi me Bai ti, ningə səi, səi mem ti, ə mi, mi mesi ti tɔ.

²¹ Dəw ki nje ndigi-m, e dəw ki ngəm go ndu-kun je ləm maji nim, təl rəne

go ti nim. Bai a ndigi daw ki nje ndigi-m, ningə mi ka m-a m-ndige tɔ, taa m-a m-tɔje rɔm ki taga kadi gər-m tɔ.»

²² Judi (ki Judasi Isikariyoti al) əl Jəju ə nə: «Babe, ra ban be ə je par ə a tɔji-je rɔi ki taga kadi ji gər-i, bi a tɔji rɔi ki taga kadi ndəgi dije ki dɔnangi ti ne kin gəri-ni al ə?»

²³ Jəju ile ti ə nə: «Daw ki ndigi-m ə, a ngəm go ta je ləm. Bai a ndige, ningə je ki Bai Luwə joo pu j-a ji re rɔe ti, j-a j-ində be naa ti sie.

²⁴ Daw ki ndigi-m al, təl rɔne go ta je ti ləm al. Ta je ki isi tɛɛ tam ti ə isi oi kin, e ta je ki mi wa m-əl ki dɔm al, nə e ta je ki j rɔ Bai ti ki nje kilə-m.

²⁵ M-əl səsi ta je kin dɔkagilo ki mi səsi naa ti ne bəy kin.

²⁶ Nje ra səsi, NDil ki Bai a ilə sie adi səsi me tɔm ti kin, a ndo səsi ne je pəti, taa a ole mesi dɔ ne je ti pəti ki m-əl səsi tɔ.

²⁷ M-iyə lapiya m-adi səsi, m-adi səsi lapiya. Ningə mi m-adi səsi təkɔ dije ki dɔnangi ti ne adii səsi al. Adi mesi osi nangi, ibəli al.

²⁸ Oi tɛɛ tam ti m-əl m-ə nə: “M-a m-aw, ə m-a m-təl m-re rɔsi ti”. Ningə kin ə re indigi-mi ə, a irai rɔnəl dɔ kaw ti ki m-isi m-aw rɔ Bai ti, tadɔ e, e ki bo itə-m.

²⁹ M-əl səsi ta kin basine, kate taa kadi ne je rai ne, kadi tɔ loki a rai ne ba, adii mesi.

³⁰ M-a m-əl səsi ta gogi al ngata, tadɔ, nje majal ki isi ində tɔgine dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne, re. Ningə e aw ki tɔgi madi dɔm ti al,

³¹ nə a ingə ta rəbi kadi ra adi dije gəri təkɔ m-ndigi Bai, ə m-ra ne je təkɔ Bai dəji-m kadi m-ra. II taa lo kin ti adi j-awi.»

15

Jəju e kagi nju ki rɔjeti

¹ Jəju əl ə nə: «Mi, mi kagi nju ki rɔjeti, ningə Bai e ba nje ndər nju tɔ.

² Baji nju ki j rɔm ti, ə andi al ə, Bai a tige kɔ, nə e ki andi maji ba, a tige ngan bajie je ki majal kɔ kadi andi ki kate dɔ made ti.

³ Ningə səi, ne ndo ki m-ndo səsi, ra adi səi dije ki ayi njay ngata.

⁴ Ə re uwəi rɔsi rɔm ti nga ba, mi m-a m-uwə səsi rɔm ti nga tɔ. NGa ningə, tɔ ka ki baji kagi a asi kadi andi ki kanji kagi al ka kin ə, səi ka a asi kadi irai ne madi ki kanji kadi uwəi rɔsi rɔm ti, al tɔ.

⁵ Mi kagi nju, ə səi bajim je tɔ. Daw ki uwə rɔne rɔm ti nga, ə mi m-uwe rɔm ti tɔ ba, a ra ne je ki maji maji ngay, tadɔ a asi kadi irai ne madi ki maji kanjim al.

⁶ Daw ki uwə rɔne nga rɔm ti al, a iləi-e kɔ gidi lo ti tɔ baji kagi be. Baji kagi je ki tuti, a kəi-de kadi buki-de poro kadi ɔi por kɔ.

⁷ Kin ə re uwəi rɔsi rɔm ti nga, ə ta ləm isi mesi ti tɔ ba, idəji ne ki indigi ə a ingəi.

⁸ Ne ki a ra kadi dije iləi tɔji dɔ Luwə ti ki taga, e ta kadi irai kilə je ki maji maji, ki dɔ-naa ti, dɔ-naa ti nim, kadi itɔji təkɔ səi njé ndo je ləm ki rɔjeti nim tɔ.

⁹ Mi m-ndigi səsi təkɔ Bai ndigi-m be tɔ. NGa ningə, maji kadi ai dɔ njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi səsi.

¹⁰ Kin ə re itəli rɔsi go ndu-kun je ti ləm ə, a ai dɔ njasi ti, me ndigi ti ki m-ndigi səsi, təkɔ m-təl-n rɔm go ndu-kun je ti lə Bai Luwə, ə m-a-n dɔ njam ti, me ndigi ti ki e ndigi-m kin be tɔ.

¹¹ «M-əl səsi ta je kin be mba kadi rɔnəl ki mem ti e rɔnəl ləsi tɔ, ningə kadi rɔnəl ləsi e rɔnəl ki asi-naa tapi.

¹² *NDu-kun ləm ə to kin: Indigi-naa ki yo je ki ne je dansi ti, təkɔ m-ndigi-n səsi kin be tɔ.

¹³ Kin ə re daw un rɔne ilə kɔ mbata lə madine je ə, ne madi ki rangi ki kadi a ra, tɔji-n ndigi-naa ki itə e kin goto ngata.

¹⁴ Kin ə re irai ne ki m-dəji səsi kadi irai ba, səi madim je.

¹⁵ M-ɔar səsi bəə kilə je al ratata, tadɔ bəə kilə gər ne ki bae isi ra al. NGa ningə mi, m-ɔar səsi madim je, mbata m-adi səi igəri ne je pəti ki m-ingə rɔ Bai Luwə ti.

¹⁶ E səi je ba imbəti-mi al, nə e mi ə m-mbəti səsi. Ningə, m-adi səsi kilə kadi awi, irai kilə je ki maji maji, ki a

to ratata. Ba lo kin ti, Bai a adi sasi ne je p̄ati ki id̄aji-e ki t̄om.

¹⁷ Ne kare ki m-d̄aji sasi, e ta kadi ind̄igi-naa ki yo je ki ne je dansi ti.»

Dije ki d̄onangi ti ne, mede majal ki Jaju ai ki njé ndo je lane

¹⁸ Jaju al b̄ay ə n̄a: «Kin ə re dije ki d̄onangi ti ne ɔsi sasi ta ə, kadi iḡar t̄aki e mi ə ɔsi-mi ta k̄ate n̄osi ti.

¹⁹ NGa ninḡə, kin ə re sai uw̄ai ki dije ki d̄onangi ti ne ba, re dije ki d̄onangi ti ne a nd̄igi sasi; n̄a ki ne kin, sai uw̄ai s̄ade al, tad̄o m-mb̄ati sasi, m-tēe sasi k̄o dande ti. Ninḡə e mbata kin ə, ɔsi sasi ta.

²⁰ Ə adi mesi ole d̄o ta ti ki m-əl sasi k̄ate m-ə n̄a: “B̄ə it̄ə b̄ane al” kin. Kin ə re adi-mi k̄o ba, a adi sasi k̄o t̄o, a re t̄ali r̄ode go ta ti l̄əm ba, a t̄ali r̄ode go ta ti l̄asi t̄o.

²¹ Ki ne kin, a adi sasi k̄o mbata l̄əm, tad̄o ḡari d̄əw ki nje kil̄ə-m al.

²² Kin ə re m-re al, re m-əl-de ta al ə, re d̄əw a t̄id̄ə majal je l̄əde d̄ode ti al; n̄a ki ne kin, lo kadi a əli əi n̄a: “Ḡar ə ji ḡar al,” kadi d̄əw iȳə-n go majal je l̄əde k̄o goto.

²³ D̄əw ki mee majal s̄əm ba, mee majal ki Bai Luw̄ə t̄o.

²⁴ Kin ə re m-ra kil̄ə madi ki d̄əw madi ki rangi ra nja kare al, dande ti al ə, re d̄əw a t̄id̄ə majal je l̄əde d̄ode ti al; n̄a ki ne kin, ooi kil̄ə ram je ki k̄əmde. Be ka, mede majal s̄əm nim, majal ki Bai nim.

²⁵ Ninḡə, e ne ki ra ne be mba kadi ta ki ndangi me makit̄ibi ti l̄ə Luw̄ə ai n̄a: “Mede majal s̄əm ki kanji ta madi,✧” kin nee ra ne.

²⁶ «Nje ra sasi ki m-a m-il̄ə sie ki t̄o Bai Luw̄ə, a re. Ninḡə e ə e ND̄il ki nje k̄al ne je ki r̄ojeti d̄o Luw̄ə, ki a j̄ r̄o Luw̄ə ti. E ə a ma naji d̄əm ti.

²⁷ NGa ninḡə, sai ka a mai naji l̄əm t̄o, tad̄o sai s̄əm naa ti lo kil̄ə nḡir̄ə ne je ti nu.»

16

¹ «M-əl sasi ta je kin be p̄ati mba kadi t̄ə iȳəi ta kadi-me l̄asi al.

² Dije a tuw̄ai sasi k̄o gin k̄əy kaw-naa je ti. Ninḡə nd̄o je a r̄ai wa b̄ay ki

kadi njé ki a t̄ali sasi, a əli mede ti əi n̄ə e kil̄ə l̄ə Luw̄ə ə ȳə n-isi n-rai.

³ A rai be, mbata ḡari Bai al nim, ḡari-mi al nim.

⁴ NGa ninḡə, m-əl sasi ta je kin be k̄ate, kadi t̄ə nd̄o ki nee je a rai ne ba, mesi ole d̄o ti t̄aki nd̄o ki m-əl sasi. M-əl sasi ta je kin lo kil̄ə nḡir̄ə ti nu al, tad̄o mi sasi naa ti ne.

Kil̄ə ra ND̄il Luw̄ə

⁵ «Ki basine kin, m-isi m-aw ki r̄o nje kil̄ə-m ti, n̄ə d̄əw kare dansi ti ki kadi d̄aji-m ə n̄a: “Isi aw ra wa ka,” goto.

⁶ Mesi ur made mbata ta je ki m-əl sasi.

⁷ NGa ninḡə, e ta ki r̄ojeti ə m-əl sasi: maji ngay mbata ti l̄asi kadi m-aw, tad̄o re m-aw al ə, d̄əw ki nje ra sasi ki s̄abi kadi a re kin, a re al. A re m-aw t̄o ba, m-a m-il̄ə sie m-adi sasi.

⁸ Ə loki a re ba, a ra kadi dije ki d̄onangi ti ne ḡari ne ki e majal ki ra, ki ne ra ki dana, ki ta ki gangi.

⁹ Kadi ḡari ne ki e majal ki ra, tad̄o mbati kadi-mi mede,

¹⁰ kadi ḡari ne ra ki dana, tad̄o m-isi m-aw r̄o Bai ti, ninḡə sai a oi-mi gogi al ratata,

¹¹ kadi ḡari ta ki gangi, tad̄o gangi ta d̄o nje majal ti ngata. Adi e nje majal ki isi ind̄ə t̄ogine d̄o dije ti ki d̄onangi ti ne.

¹² «M-aw ki ta je ngay b̄ay kadi m-əl sasi, n̄a ki basine kin, a al d̄osi.

¹³ NGa ninḡə, d̄akagilo ki ND̄il ki nje k̄oji ne je ki r̄ojeti a re ba, a ra kadi iḡari ne je p̄ati ki r̄ojeti. A əl ta ki t̄one wa al, n̄ə a əl ne je p̄ati ki inḡə r̄o Luw̄ə ti, ninḡə a il̄ə sasi mb̄e ne je ki a rai ne lo ti ti t̄o.

¹⁴ E t̄oji t̄oba l̄əm ki taga, tad̄o e ta je l̄əm, ə a il̄ə sasi mb̄e.

¹⁵ Ne je p̄ati ki e ȳə Bai, e ȳəm t̄o. E mbata kin ə, m-əl-n m-ə n̄a: E ta je l̄əm, ə ND̄il a il̄ə sasi mb̄e.»

Me k̄o t̄al r̄ənal

¹⁶ Jaju al ə n̄a: «Nay d̄akagilo nd̄əy ba kadi a oi-mi al, ninḡə d̄akagilo nd̄əy go ti ə, a t̄ali oi-mi gogi.»

¹⁷ Ə njé ndo je madi əli-naa dande ti əi n̄a: «Ta ki əl-je ə n̄a: “Nay d̄akagilo

✧ 15:25 Pa je 35.19; 69.5

ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dəkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogi,” kin mee nə ri ə? Taa əl ta ki kare bəy ə nə: “Tadə m-isi m-aw rə Bai ti.”

¹⁸ Ə “dəkagilo ndəy” ki əl tae kin me nə ri tə ə? Ji gər me ta ki ge kəl-je kin all!»

¹⁹ Loki Jəju gər kadi njé ndo je lie isi sangi kadi dəji-e ta ba, əl-de ə nə: «tsi dəji-naa ta dansi ti oji də ta ki m-əl səsi m-ə nə: “Nay dəkagilo ndəy ba kadi a oi-mi al, ningə dəkagilo ndəy go ti ə, a təli oi-mi gogi,” kin.

²⁰ NGa ningə, təkə rəjeti, adi m-əl səsi: A nqi je, a ndigəi ndoo je, nə dije ki dənangi ti ne a rai rənəl. Me kə a ra səsi, nə me-kə ləsi kin a təl rənəl.

²¹ Loki dənə aw tə oji ngon ba, e me kə ti, tadə dəkagilo kə lie re, nə loki ngon tē rə ti ngata ba, mee oy də kə ti, mbata rənəl dəw ki oje ile dənangi ti.

²² Ningə, səi ka, ki basine kin, səi me kə ti, nə m-a m-təl m-o səsi, kadi rənəl a rosi mesi, ningə e rənəl ki dəw a ər mesi ti goto al.

²³ NDəe ti kin, a dəji-mi ta də ne madi ti al ngata. Ningə, təkə rəjeti, adi m-əl səsi, Bai a adi səsi ne je pəti ki idəji-e ki təm.

²⁴ Biti bone ka, idəji ne madi ki təm al bəy. Idəji ə a ingəi, kadi rənəl ləsi asinaa tapi.

Jəju tətə rə dije ki dənangi ti ne

²⁵ «M-əl səsi ta je kin me kuji ta ti, nə ndə je a rəi nqə kadi m-a m-əl səsi ta me kuji ta ti al ngata, nə m-a m-əl səsi ta ki də Bai Luwə ti wangə taga.

²⁶ I də ndəe ti kin, a dəji ne Bai ki təm, ningə m-a m-əl səsi al, təkə m-isi m-əl ta ki Bai mbata ti ləsi,

²⁷ tadə Bai Luwə ə wa ndigəi səsi. Luwə ndigəi səsi, mbata indigəi-mi, taa adi mesi təkə m-ji rəe ti ə m-re tə.

²⁸ M-ji rə Bai ti ə m-re dənangi ti ne, ningə ki basine kin, m-a m-iyə dənangi ə m-təl m-aw rə Bai ti gogi.»

²⁹ Ə njé ndo je lie əli əi nə: «O, ki ne kin, yə əl-je ta ay njay, ki kanji kəl me kuji ta ti kin.

³⁰ Ningə ki basine kin, ji gər kadi igər ne je pəti, taa ta je ki to me dəw ti bəy,

kadi tə dəw dəji ka igər kəte. Lo kin ti, j-adi meje kadi j rə Luwə ti.»

³¹ Ə Jəju ilə-de ti ə nə: «Adi mesi ngata a?

³² Oi, də kadi isi re, ningə ki ne kin, re tē ne ngata ki kadi dije a sanəi səsi ki lo kare kare. A iyəi-mi ki karm, nə mi ki karm al, tadə Bai Luwə e səm naa ti ne.

³³ M-əl səsi ta je kin pəti be, mba kadi lapiya e mesi ti, me kində rə naa ti səm. A ingəi kə dənangi ti ne, nə kadi uwəi təgisi ba, tadə m-təti rə njé təgi je ki dənangi ti ne ngata.»

17

Jəju əl ta ki Luwə mbata ləne wa nim, mbata lə njé ndo je ləne nim

¹ Go ta ti ki Jəju əl kin ba, un kəmne ki taa dərə ti, ningə əl ə nə: «Bai, ndə re nga. Itəji təba ləm, mi NGoni ki taga adi dije gəri, kadi tə mi NGoni, m-təji təba ləi ki taga madi dije gəri tə.

² I, adi-m təgi də dije ti pəti, kadi tə m-adi njé ki iyə-de jim ti, isi ki dəde taa bitə ki nq ti.

³ Kisi ki də taa bitə ki nq ti, e ta kadi dəw gəri, j ki j ki kari ba ə j Luwə ki rəjeti kin nim, kadi gər Jəju Kirisi ki e dəw ki ile kin nim.

⁴ M-təji təba ləi m-adi dije ki dənangi ti ne pəti gəri, ningə kilə ki adi-m kadi m-ra ka m-təl tae maji tə.

⁵ Ki basine kin, Bai, m-dəji kadi adi-m m-ingə kəsi-gon ta kəmi ti təkə ndə ki adi-m kəte nq kində dərə ti, ki dənangi ti kin.

⁶ «M-ra m-adi dije ki əy-de dan madide je ti ki dənangi ne, adi-m kin gəri-ni. Əi dije ləi, ə iyə-de me jim ti, ningə təli rəde maji go ta ti ləi.

⁷ Ki basine kin, gəri kadi ne je pəti ki adi-m, j rəi ti.

⁸ Tadə m-adi-de ta je ki adi-m, ningə taai. Loki taai ba, gəri kadi m-ji rəi ti, adi adi-mi mede təkə e j ə ilə-m.

⁹ Ningə e mbata ti ləde ə m-əl səi ta. M-əl səi ta mbata lə dije ki dənangi ti ne al, nə mbata lə njé ki iyə-de me jim ti, tadə njé ki iyə-de me jim ti kin əi dije ləi.

¹⁰ Ningə ne je pəti ki e yam, e yai, ə ne je pəti ki e yai, e yam tə. NGa ningə, əi je, toji təba ləm ki taga adi dije ool.

¹¹ Mi, m-a mi dənangi ti ne al ngata, m-isi m-aw ki rəi ti, nə əi je, isi dənangi ti ne bəy. Be ə, Bai Luwə ki njé kay njay, m-dəji kadi ində kəmi gode ti maji. Ində kəmi gode ti ki təgi ləi, ki e təgi ki adi-m m-ra-n kilə kin, kadi tə əi kare ba tək je səi je kare ba kin be tə.

¹² Dəkagilo ki mi səde, m-ində kəm gode ti maji ki təgi ləi ki adi-m. M-dəbi bagim dəde ti, adi dəw kare ka tae ti al. Dəw ba, e e ki səbi kadi tae a ti kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə təl-n tane ka kin par*.

¹³ NGa ningə, ki basine kin, m-isi m-aw ki rəi ti, ə m-əl ta kin be tək mi-n səde dənangi ti ne bəy kin, kadi tə əi wa ingəi rənəl ki mem ti, ki e rənəl ki asi-naa tapi kin.

¹⁴ M-adi-de ta ləi ningə, dije ki dənangi ti ne əsi-de ta mbata ke ki əi dije ki dənangi ti ne al, tək mi mi-n dəw ki dənangi ti ne al kin be tə.

¹⁵ NGa ningə, m-dəji kadi əy-de kə dənangi ti ne al, nə kadi əsi Nje majal ngərangi dəde ti.

¹⁶ Əi dije ki dənangi ti ne al, tək mi mi-n dəw ki dənangi ti ne al kin be tə.

¹⁷ Maji kadi un-de ki ta ki rəjeti, ində-de ta dangi tə dije ləi. Ta ləi e ta ki rəjeti.

¹⁸ Ningə, mi ka, m-ilə-de dənangi ti, tək ilə-m dənangi ti ka kin be tə.

¹⁹ Mi wa, m-un rəm m-ində ta dangi tə dəw ləi mbata ti ləde, kadi tə əi je ka, əi ki kində ta dangi me ta ki rəjeti tə dije ləi tə.

Jəju əl ta ki Luwə mbata ti lə dije pəti ki a adi-e mede

²⁰ «M-əl səi ta mbata ti lə njé ki m-ilə-de kin par al, nə mbata ti lə dije pəti ki a adi-mi mede, ki go rəbi lə ta ki a tēe ta njé je ti ki m-ilə-de.

²¹ M-dəji kadi pəti, təli dije ki kare, tək i Bai, ində rəi naa ti səm, ə mi m-ində rəm naa ti səi kin be. Kadi əi ka indəi rəde naa ti səje tə, kadi tə dije ki dənangi ti ne adi mede tək e i ə ilə-m.

²² Mi m-adi-de kəsi-gon ki adi-m, kadi tə əi dije ki kare, tək je səi je-n dije ki kare kin be tə.

²³ Mi m-ində rəm naa ti səde, ningə i, ində rəi naa ti səm tə; ba lo kin ti, a asi kadi əi dije ki kare ba ki rəjeti, kadi dije ki dənangi ti ne gəri tək e i ə ilə-m nim, indigi-de tək indigi-m be nim tə.

²⁴ Oyo, Bai, njé ki adi-m-de kin, m-ndigi ngay kadi əi səm naa ti, lo ti ki m-a mi ti, kadi oi kəsi-gon ki m-aw-n, kəsi-gon ki i adi-m. M-əl m-ə nə adi-m kəsi-gon, mbata indigi-m kəte nq kində dərə ti ki dənangi.

²⁵ Bai ki nje ra ne ki dana, dije ki dənangi ti ne gəri-ni al, nə mi m-gər-i, taa njé ki adi-m-de ka gəri tək e i ə ilə-m tə.

²⁶ M-ra m-adi gəri-ni, ningə m-a m-adi gəri-ni ki kəte bəy, kadi tə ko ndigi ki indigi-m kin to mede ti nim, kadi mi wa mi naa ti səde nim tə.»

18

Kuwə Jəju

(Mt 26.47-56; Mk 14.43-50; Lk 22.47-53)

¹ Go ta ti ki Jəju əl ki Luwə kin ba, əti ki njé ndo je ləne, ali də lo, awi dam ngon man ti madi ki bəri-e Sədiro. Loe ti kin, lo ndər ki dəw mə kagi je ti to noo, ə uri me ti.

² Judasi ki nje kun də Jəju, gər lo kin maji, mbata e lo ki Jəju əi ki njé ndo je ləne isi rəi ti taa taa.

³ E be ə, Judasi un də buti asigar je lə kəbe ki Rom, aw səde loe ti ka kin. Taa njé kun də njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki *Parisi je, iləi njé ngəm ta kəy lə Luwə adi əi səde noo tə. Dije ki go Judasi ti kin oti kiyə kasigar je, ki lambi je, ki por ngəl je.

⁴ Lo kin ti, Jəju ki gər ne pəti ki a re dəe ti, əti ki rəde ti, dəji-de ə nə: «Isi sangi nə ə?»

⁵ Ba əi je iləi-e ti əi nə: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.» Ə Jəju əl-de ə nə: «E mi wa ə m-a am.» Judasi wa ki nje kun də Jəju ka kin ka a səde noo tə.

⁶ Loki Jəju əl-de ə nə: «E mi wa ə m-a am» kin ba, gədi gogi, ningə tēe tosi.

* 17:12 Pa je 41.10

⁷ Jəju təl dəji-de bəy ə nə: «Isi sangi nā wa?» Ba əi je iləi-e ti əi nə: «J-isi ji sangi Jəju ki Najarəti ti.»

⁸ Ə Jəju əl-de ə nə: «M-əl səsi m-ə nə, e mi wa ə m-a am. Ə re e mi ə isi isangi-mi ba, iyəi ndəgi dije kam adi awi.»

⁹ To be kadi ta ki tēē ta Jəju ti ki rə Bawe Luwə ti ə nə: «Njé ki adi-m-de, dəw kare ka m-ti tae al» kin, təl tane.

¹⁰ Simo Piyər ki oti kiyə kasigar rəne ti, or tigə-n paja lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ba ədi mbie ki də ji kə ti, tigə lati gangi. Tə paja ka kin nə Malkusi.

¹¹ Ə Jəju əl Piyər ə nə: «Flə kiyə ləi sawe ti gogi. O kadi m-a m-ingə kə ki Bai ində dəe dana mbata ti ləm kin al a?»

Jəju a nə An ti

(Mt 26.57-58; Mk 14.53-54; Lk 22.54)

¹² Buti asigar je lə kəbe ki Rom, naa ti ki nje kun dəde nim, ki njé ngəm ta kəy lə Luwə ki *Jipi je iləi-de ka kin nim, uwəi Jəju dəəi-e.

¹³ Də kəte, awi sie be lə An* ki e məm Kayipi. Kayipi ə e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je bəle ti kin.

¹⁴ NGA ningə e darə Kayipi wa kin ə e nje kəl kə nə: «E soti ngay mbata ti ləsi kadi ba kal dəw kare oy mbata lə gin dije kosi*.»

Piyər naji ta gər Jəju

(Mt 26.69-70; Mk 14.66-68; Lk 22.55-57)

¹⁵ Simo Piyər əi ki nje ndo kare ki dan njé ndo je ti lə Jəju, uni go Jəju. Nje ndo kare ki əi ki Piyər ka kin e dəw ki ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je gər-e, adi ur nati kəy ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, naa ti ki Jəju ki uri sie kəy.

¹⁶ Piyər ə isi yəne taga, bəsi ta kəy ti. Lo kin ti, nje ndo ki ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je gər-e ka kin, tēē taga, əl ta ki dəne ki nje ngəm ta kəy, bə go ti, dəne iyə Piyər ade ur kəy.

¹⁷ Dəne ki nje ngəm ta kəy ka kin əl Piyər ə nə: «I ka j dan njé ndo je ti lə

dingəm kin tə al a?» Ə Piyər ile ti ə nə: «Jagi, mi səde al.»

¹⁸ Kul o, adi njé ra kilə je, ki njé ngəm ta lo je, iləi por a ndibi. Piyər ka a səde ta por ti ka kin noo, a ndibi səde tə.

An dəji ta Jəju

¹⁹ Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je dəji ta Jəju də njé ndo je ti lie ki də ne ndo ti lie ki isi ndo dije.

²⁰ Ə Jəju ilə ti ə nə: «M-əl ta dije taga wangi, taa ki ndə je, ndə je, m-isi m-ndo ne dije gin kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je nim, gin kəy ti lə Luwə nim, ki e lo je ki də Jipi je pəti isi əsi-naa ti. Ne madi ki m-əl lo bəyə ti goto.

²¹ NGA ra ban ə idəji-m ta bəy ə? Idəji ta njé ki isi ooi-mi lo kəl ta ti kin o, gəri ta ki m-isi m-əl-de maji ngay.»

²² Də ta ti kin, nje ngəm ta lo kare ki a səde noo, ində mbə Jəju, ə əl-e ə nə: «Adi e be ə kadi tur-n ta ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ti a?»

²³ Ə Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re ta ki m-əl kin, majal ə, əji maje al adi-m m-o, a re m-əl maji tə ə, ra ban be ə ində-m ə?»

²⁴ Lo kin ti, An adi awi ki Jəju ki dəo ki dəəi-e kin be be lə Kayipi, ki e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je.

Piyər təl naji bəy təkə n-gər Jəju al

(Mt 26.71-75; Mk 14.69-72; Lk 22.58-62)

²⁵ Piyər isi ta por ti noo, isi ndibi por, ə əli-e əi nə: «Ma, j ka j dan njé ndo je ti lie tə al a?» Nə Piyər naji ə nə: «Jagi, mi səde al.»

²⁶ Ki kare dan njé ra kilə je ti lə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki e noji dingəm ki Piyər tigə mbie gangi, əl Piyər ə nə: «Dəw ki m-o-e sie, lo ndər ti ki məi kagi je ti kin, e j al ə nə ə?»

²⁷ Nə Piyər naji wa bəy. Ba ta ji naa ti noo, kunə kinjə nə.

Jəju a nə Pilati ti

(Mt 27.1-2, 11-14; Mk 15.1-5; Lk 23.1-5)

²⁸ Loki j ki Jəju be lə Kayipi bə, awi sie kəy ti ki boy ki *Pilati ki e nje kəbe ki ngar ki Rom ti inde də dənangi ti ki

* **18:13** An ka ndə ki e bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je tə ki 6al ki 6 tēē 15 ti go Kirisi ti. Go ti gogi ka, Jipi je buki-e ti təkə bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je wa ka kin bəy. Lo ta ki gangi je ti lə Jipi je bə, e ə dije ooi ta lie ngay. * **18:14** Ja 11.49

Jude ti isi titi. E si bati ba bəy. Ningə njé kun dɔ *Jipi je mbati kur me kəy ki boy ti, kadi tə n-awi ki ta dɔde ti al, ta kəm Luwə ti, kadi tə n-usoii ne lo ra nay Paki ti.

²⁹ E mbata kin ə, Pilati tɛɛ ingə-de taga, ningə dɔji-de ə nə: «E ri ə isəkii dɔngəm kam ə?»

³⁰ Ba, əi je iləi-e ti əi nə: «Kin ə re e dɔw ki nje ra ne ki majal al ə, re j-a ji re sie, j-u-le jii ti al.»

³¹ Ə Pilati əl-de ə nə: «Səi je wa, itaaie, awi gangi ta dɔe ti ki go ndu-kun je ti ləsi, səi Jipi je.» Nə əli Pilati əi nə: «Je, dɔw adi-je ta rəbi ki kadi ji gangi-n ta koy dɔ dɔw ti al.»

³² E be ə, ta ki Jəju wa əl kadi tɔji-n ko koy ki a oy kin təl tane.

³³ Pilati təl ur me kəy ti ki boy, bar Jəju, ningə dɔje ə nə: «I ngar lə Jipi je a?»

³⁴ Ə Jəju təl dɔji Pilati ə nə: «Ta kin, e i wa ə əl ə se, e dije ki rangi ə əli-ni ta ki dɔm ti ə?»

³⁵ Ba Pilati əl Jəju ə nə: «Mi ki o-m kin mi Jipi a? E dije ki gin be ti ləi ə wa nim, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je nim, ə rəi səi iləi-ni jim ti! NGa ningə m-dɔji se e ri ə ira wa?»

³⁶ Ə Jəju ile ti ə nə: «Mi ngar ki dɔnangi ti ne al, re mi ngar ki dɔnangi ti ne ə, re dije ki gom ti, a rəi dɔm ti kadi dɔw ilə-m ji njé kun dɔ Jipi je ti al; nə ke ə mi ngar ki dɔnangi ti ne al.»

³⁷ Ningə Pilati dɔje ə nə: «Adi i ngar ta?» Ba Jəju ile ti ə nə: «E ta ki i ə tɛɛ tai ə nə mi ngar. Mi, oji-mi, ningə m-re dɔnangi ti ne mba kadi m-ma naji dɔ ne ki rɔjeti. NGa ningə, dɔw ki e me ne ki rɔjeti, təl rone go ta ti ləm.»

³⁸ Lo kin ti, Pilati dɔje ə nə: «E ri ə e ne ki rɔjeti ə?»

Gangi ta koy dɔ Jəju ti
(Mt 27.15-31; Mk 15.6-20; Lk 23.13-25)

Go ta ti ki Pilati dɔji kin ba, təl tɛɛ taga rɔ Jipi je ti əl-de ə nə: «M-ingə ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta dɔ dɔw ti kin al.

³⁹ NGa ningə, ki go jibəl rae ti ki isi rai kəte, kəte, ə dɔkagilo ra nay Paki

ba, m-iyə dangay kare taa m-adi səsi kin, indigi dɔ ti kadi m-iyə ngar lə *Jipi je taa madi səsi a?»

⁴⁰ Nə əi je, uni ndude ki taa əli əi nə: «Jagi, e al, e Barabasi ə ji ndigi kadi iye taa.» Barabasi ki əli ta lie kin, e baw kaya.

19

¹ *Pilati adi ndune asigar je kadi awi ki Jəju, ningə kadi indəi-e ki ndəy kabılay.

² Asigar je oji jɔgi kon iləi dɔe ti, ningə iləi kibi ngal ki kər pir pir rɔe ti tɔ.

³ NJiyəi rəi rɔe ti, ningə əli-e əi nə: «Lapiya, ngar lə Jipi je!» Ba buki jide mbɔe ti, indəi-e.

⁴ NJa kare bəy, Pilati tɛɛ rɔ kosi je ti əl-de ə nə: «Maji, m-a m-re sie taga rəsi ti ne, kadi igəri təki m-ingə ta madi kare ki kadi m-gangi-n ta dɔe ti al.»

⁵ Lo kin ti nɔɔ be, Jəju tɛɛ taga ki jɔgi kon dɔne ti nim, ki kibi ngal ki kər pir pir rone ti nim. Ningə Pilati əl-de ə nə: «Dɔngəm ka yə a am!»

⁶ Nə loki, njé kun dɔ njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki njé ngəm ta lo je lə Jipi je, ooi-e ba, iləi ngirə kəl ta ki ndude ki boy əi nə: «Ibe kagi-dəsi ti! ibe kagi-dəsi ti!» Ə Pilati əl-de ə nə: «Səi je wa, itaaie, awi iləi-e kagi-dəsi ti, tado mi, m-ingə ta madi ki kadi m-gangi-n ta koy dɔe ti al.»

⁷ Ningə Jipi je əli Pilati əi nə: «J-aw ki ndu-kun kare nɔɔ, ba ki go ndu-kun ti ka kin, e dɔw ki sɔbi kadi a oy, tado əl ə nə n-e NGon lə Luwə*.»

⁸ Loki Pilati oo ta kin ba, ade bəl ki dɔ made ti bəy,

⁹ ə təl ur me kəy ti ki boy, ningə dɔji Jəju ə nə: «I, i ra ə?» Nə Jəju ile ta ti al.

¹⁰ Ə Pilati əl Jəju ə nə: «Mi ə m-dɔji ta ə ilə-m ti al a? Igər kadi m-aw ki tɔgi kadi m-ge ə m-iyə-i taa nim, m-ge ə m-bəi kagi-dəsi ti nim, ə se igər al ə?»

¹¹ Jəju ile ti ə nə: «Kin ə re e tɔgi ki Luwə wa ə adi dɔrə ti nu kin al ə, aw ki tɔgi madi kare dɔm ti al. Ba e mbata kin ə, dɔw ki nje kilə-m jii ti, majal lie e ngay itə yai.»

* 19:7 Ləbətiki 24.16

12 Dɔ ta ti wa kin ɓa, Pilati sangi kadi n-iyə Jəju, nə Jipi je iləi kəl, ə əli-e əi nə: «Kin ə re iyə taa ɓa, j̄ madi Səjar ki e ngar ki bo kin al. Dəw ki ə nə n-e ngar ɓa, dəwe kin e nje ta lə Səjar.»

13 Loki Pilati oo ta kin ɓa, adi awi ki Jəju taga, ningə e wa isi dɔ kimbər ngar ti, lo ti ki ɓari-e Gaji mbal je ki kində nangi, ki ta ebirə ə nə «Gabata.»

14 E ndɔ ki kadi lo ti par ə e kilə ngirə ra nay Paki, ningə e kadi ki jam dɔ ɓe ti be. Ə Pilati əl Jipi je ə nə: «Oi ngar ləsi.»

15 Nə uni ndude ki taa əli əi nə: «Kadi oy kə! kadi oy kə! Hə kagi-dəsi ti!» Ə Pilati əl-de ə nə: «Kadi tə m-ɓə ngar ləsi kagi-dəsi ti a?» ʔa njé kun dɔ njé kijə nɛ məsi kadi-kare je əli əi nə: «Dəw oo ngar ləje ki rangi al, ngar ləje e Səjar par.»

16 Lo kin ti, Pilati ilə Jəju ji asigar je ti kadi ɓai-e kagi-dəsi ti.

Dije ɓai Jəju kagi-dəsi ti

(Mt 27.32-44; Mk 15.21-32; Lk 23.26-43)

Asigar je uwəi Jəju awi sie.

17 E wa oti kagi-dəsi ləne, tɛɛ-n gidi ɓe bo ti ki taga, kadi aw-n lo ti ki ɓari-e «Ka dɔ dəw», ki ta ebirə nə «Golgota.»

18 E loe ti kin ə asigar je ɓai Jəju ti, kagi-dəsi ti. ʔai dije joo kagi-dəsi ti sie, ki kare dɔ ji kɔe ti, ə ki kare dɔ ji gəle ti tɔ, ningə e wa a dana.

19 *Pilati adi rai ngon ba, ndangi nɛ me ti, indəi taa dɔ kagi-dəsi ki Jəju a ti. Nɛ ki ndangi me ti nə: «Jəju ki Najarəti ti, ngar lə *Jipi je.»

20 Loki ɓai Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin e ɓasi ki ɓe bo, adi Jipi je ngay tidəi nɛ ki ndangi kin. NDangi ki ta ebirə nim, ki ta late nim, taa ki ta girəki nim tɔ.

21 Ə njé kun dɔ njé kijə nɛ kadi-kare je əli Pilati əi nə: «Nɛ kin, sɔbi kadi re a ndangi “ngar lə Jipi” be al, nə re a ndangi “dingəm kam əl ə nə n-e ngar lə Jipi je” taa e go rəbe ti.»

22 Nə Pilati əl-de ə nə: «Nɛ ki m-ndangi ɓa, ndange ka m-ndangi kin.»

23 Loki asigar je ɓai Jəju kagi-dəsi ti gine gangi ɓa, kəi kibi je lie, kayi gin sɔ, sɔbi dɔde kare kare. Ningə nay kibi

ngal ki dəw uu al, nə oji ta naa ti be par, j̄ taa re nangi.

24 Ə asigar je əli-naa əi nə: «Adi ji tili kibi ngal kin al, nə adi ji tigəi kir (mbare) dɔ ti j-oi se nɔ ə a e yəe wa.» Ningə e nɛ ki a to be kadi ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

«Kayi-naa kibi je lie,

Ə tigəi kir dɔ kibi ngal ti lie tɔ» kin tɔl tane✧.

Ningə e nɛe ka yə asigar je rai kin.

25 Kɔ Jəju əi ki ngokone ki dəne nim, Mari ki ne Kiləwopasi nim, taa Mari ki Magidala nim ai nɔɔ, ɓasi kadi kagi-dəsi ti ki ɓai Jəju ti.

26 Loki Jəju oo kone, ə oo nje ndo ləne ki e Jəju ndigi, a gədi kɔe ti ɓa, əl kone ə nə: «Dəne, o ngoni ə a am.»

27 ʔa go ti, əl nje ndo ləne ka kin ə nə: «O kɔi ə a am.» Ningə, ndɔe ti nɔɔ, nje ndo ka kin aw ki kɔ Jəju rəne ti.

Koy Jəju

(Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Lk 23.44-49)

28 Go nɛ je ti kin, Jəju gər kadi gin nɛ je pəti gangi ngata ɓa, əl ta kin kadi tɔl ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə ə nə: «Kində ra-m✧.»

29 NGoo ki kasi nju ki masi rosi isi nɔɔ, ə asigar je ndui nɛ ki to hom hom me kasi nju ti ki masi ka kin, iləi ta kagi ti ki ɓari-e ijopi, ɓa iləi ta Jəju ti.

30 Ə loki Jəju njibi kasi ki masi ka kin ningə, əl ə nə: «Gin nɛ je pəti gangi ngata», ɓa ilə dəne nangi, ningə kəɛe tɛɛ.

Asigar kare ɔsi kadi Jəju ki ningə

31 E ndɔ ki kadi lo ti dɔ ti ə, e ndɔ taa kəɛ. E ndo taa kəɛ ki to ta dangi, ə, kadi tə nin je ai dɔ kagi-dəsi ti ba ndɔ taa kəɛ ti al✧, Jipi je awi dəji Pilati kadi adi budi njade, ə ɔri-de kɔ dɔ kagi-dəsi ti.

32 Lo kin ti, asigar je awi budi nja dəw ki dɔsay nim, e ki kɔ joo nim, ki ɓai-de kagi-dəsi ti naa ti ki Jəju.

33 Loki rai tɛɛi dɔ Jəju ti ɓa, oi kadi e oy ngata, adi budi njae al.

34 Ningə asigar kare ə ɔsi kade ki ningə, ɓa ta naa ti nɔɔ, məsi əi ki man tɛɛi ta do ningə ti ka kin.

³⁵ Dəw ki ər go ne je kin, oo ki kəmne, ningə naji ki ma lie e ki rojeti, taa e wa gər kadi e ta ki rojeti ə n-əl tə, mba kadi tə səi ka adii mesi☆.

³⁶ Təki rojeti, ne je kin rai ne be mba kadi tə ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Singe kare ka dəw a tətə al☆», kin təl tane.

³⁷ Taa ndangi ta ki rangi bəy me makitibi ti lə Luwə əi nə: «A gəi lo ki rə dəw ti ki əsi kade ki ningə☆.»

Flai Jəju be nin ti

(Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Lk 23.50-56)

³⁸ Go ne je ti kin, Jisəpi ki e dəw ki Arimate ti, aw dəji ta rəbi *Pilati kadi n-ər nin Jəju. Jisəpi e nje ndo lə Jəju ki ra rəne lo bəy tə, mbata bəl *Jipi je. Pilati ade ta rəbi, adi aw ər nin Jəju.

³⁹ Nikodəm ki ndə ki aw ingə Jəju kondə ka kin ka, aw ki nduji kagi je ki əti maji joo ki mba kəy rə nin ti. NDUji kagi je ki bari-de mir əi ki alowəsi, poləi-de naa ti asi kiləw kuti mitə be.

⁴⁰ Dije ki joo kin, uni nin Jəju, doləi ki ta kibi lə. Lo dole ti, buki nduji kagi ki əti maji titi ndəy, ndəy, taa doləi, ki go kuji rae ti lə Jipi je ki isi rai ki nin je ləde bəy taa iləi be ti.

⁴¹ Lo ki bəi Jəju ti, kagi-dəsi ti ka kin, lo ndər ki məi kagi je ti to nqo, ningə me ndər ti ka kin, be ki to sigi, ki dəw ilə nin ti al bəy to ti nqo.

⁴² NGA ningə, tə ka ki lo ti ə a e ndo taa kəə lə Jipi je, iləi Jəju me be ti ka kin, tadə e bəsi kade ti.

20

Jəju i lo koy ti

(Mt 28.1-10; Mk 16.1-8; Lk 24.1-12)

¹ NDə dimasi ki gin lo, lo ki lo to piti piti ba bəy, Mari ki Magidala isi aw də badi ti ningə, oo kadi mbal ki uti ta badi ka kin, dəw uwə ər.

² Ə Mari ay ngədi, aw ingə Piyər əi ki nje ndo kare ki Jəju ndige, əl-de ə nə: «Uwəi Bəbe ər-e bada, ningə ji gər lo ki iləi-e ti al.»

³ Piyər əi ki nje ndo ki kare ka kin tēēi, isi awi ki də badi ti.

⁴ Ayi-naa ngədi joo pu, nə nje ndo ki kare ka kin ay ngədi itə Piyər, adi aw tēē də badi ti kəte nqə ti.

⁵ Loki aw tēē, ilə mbəne, go lo ningə, oo ta kibi je ki doləi nin ə a, nə ur me be ti al.

⁶ Piyər ki e goe ti, i yane nqo re ba, ur me be ti, oo ta kibi je ki doləi nin ə a,

⁷ taa oo ta kibi ki iləi jam də Jəju ti tə ə to. Ta kibe kin to naa ti ki əi je ki doləi nin kin al, nə dəw bəndi adi to yane dangi.

⁸ Go ti, nje ndo ki kare ki re kəte ka kin, ur me be ti tə, adi oo ne je ki kəmne nim, adi mene kadi e ne ki rojeti nim tə.

⁹ NGA ningə, biti tēē loe ti kin ka, tijə-de ti kadi Jəju a i taa dan njə koy ti, təki makitibi lə Luwə əl-n tae kəte kin, al bəy☆.

¹⁰ E be ə, njə ndo je ki joo, təli iləi dəde awi be.

Jəju təji rəne Mari ki Magidala

(Mk 16.9-11)

¹¹ Loki njə ndo je awi, Mari a taga, kadi badi ti bəsi, a nq. Loki a nq, ilə mbəne go-n lo be nin ti ba,

¹² oo malayka je joo ki əi kibi ki nda, ə isi lo ti ki kəte iləi nin Jəju ti. Ki kare isi toe ti, kaw ki dəe ti, ə e ki nungi isi kaw ki njae ti tə.

¹³ *Malayka je dəji-e əi nə: «Dəne, ra ban ə a nq ə?» Ə Mari ilə-de ti ə nə: «Əri Bəbe ləm, ningə m-gər lo ki iləi-e ti al.»

¹⁴ Loki əl ta be ningə, ilə rəti ba, oo Jəju, nə gər kadi e Jəju al.

¹⁵ Ə Jəju dəje ə nə: «Dəne, ra ban ə a nq ə? İsi sangi nə ə?» Ningə Mari oo ə nə e nje ra kilə me ndər ti ki to nqo ka kin wa, adi əl-e ə nə: «Bam, re e i ə ər-e ə, əji-m lo ki ile ti, adi m-aw m-un-e.»

¹⁶ Jəju bəre: «Mari!» Ə Mari yəti rəne ki rəe ti, un ndune ki taa, əl-e ə nə: «Rabuni!» ki ta ebirə, ki kər me nə «Nje ndo dije!»

¹⁷ Lo kin ti, Jəju əl-e ə nə: «Ədi rəm al, tadə m-aw dərə ti rə Bai ti al bəy. NGA ningə, ki basine kin ba, aw rə ngakom je ti, əl-de təki m-aw rə Bai ti ki e Bawsi

to kin, m-aw rə Luwə ti ləm ki e Luwə ləsi to kin.»

¹⁸ Ə Mari ki Magidala aw ingə njé ndo je əl-de ə nə: «M-o Baḃe ki kəm!» Ningə əl-de ta je ki Jəju əl-e ka kin adi-de ooi.

Jəju təji rəne njé ndo je
(Mt 28.16-20; Mk 16.14-18; Lk 24.36-49)

¹⁹ NDə dimasi ti wa noḡ lo sələ, njé ndo je kawī-naa me kəy ti madi, ningə uti ta kəy mbuki dəde ti, mbata ḃəli njé kun də *Jipi je. Ə Jəju re, a taa dande ti, əl-de ə nə: «M-dəji kadi lapiya e səsi!»

²⁰ Ba lo kin ti, təji-de to do ki jie ti je, kade ti je adi-de ooi. Rə njé ndo je nəl-de ngay, loki ooi Baḃe.

²¹ Jəju təl əl-de ḃəy ə nə: «M-dəji kadi lapiya e səsi! NGA ningə, təkī Bai ilə-m, mi ka m-ilə səsi to.»

²² Ba go ta je ti kin, Jəju to kəḃne də njé ndo je ti, ə əl-de ə nə: «ttaai NDil Luwə mesī ti.

²³ Dije ki a iyəi go majal je ləde kə, Luwə a iyə go majal je ləde kə to, ə njé ki a mbati kiyə go majal je ləde kə, Luwə a tidə majal je ləde dəde ti ba to.»

Jəju əi ki Tomasi

²⁴ Loki Jəju re rə njé ndo je ti kin, Tomasi ki ḃari-e NDigə, ki e ki kare dan njé ndo je ti e səde loe ti al.

²⁵ Ə ndəgi njé ndo je əli-e əi nə: «J-o Baḃe ki kəmje.» Nə Tomasi əl-de ə nə: «Kin ə m-o to do poyti ki ḃəi jie kin al nim, m-ilə ngon jim to poyti ti kin al nim, taa m-ilə jim m-ədi-n to do ningə ki əsi kade kin al nim ə, m-a m-adi səsi mem al jagi.»

²⁶ NDə jiiḡo go ti, njé ndo je təli ingəi-naa me kəy ti ḃəy, ningə e kin Tomasi e səde ngata. Uti ta kəy mbuki dəde ti, ə Jəju re, a taa dande ti, əl-de ə nə: «M-dəji kadi lapiya e səsi!»

²⁷ Ningə əl Tomasi ə nə: «Tomasi, ilə ngon jii lo kin ti, ə igḡo jim je kin oo, taa ilə jii ədi-n to do ningə ki kadim ti kin o to. Onoi kadi mei nga, maji kadi adi mei.»

²⁸ Lo kin ti noḡ, Tomasi əl Jəju ə nə: «Baḃe ləm! Luwə Ləm!»

²⁹ Ə Jəju əl-e ə nə: «E koo ki o-m ki kəmi ne kin ə adi-n mei. Ningə adi m-əli m-adi igər təkī njé rənəl je ə əi dije ki adi mede ki kanji koo ne ki kəmde*.»

Gin ndangi makitibi kin

³⁰ Jəju ra ne kəji je ki rangi ngay wa ḃəy ta kəm njé ndo je ti ləne, ki e ki ndangi me makitibi ti kin al.

³¹ Nə e je kin e ki ndangi-de be mba kadi adii mesī təkī Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte, e NGon lə Luwə. Ningə loki adi mesī kin ḃa a ingəi kaji ki bitī ki nḡ ti ki takule.

21

Jəju təji rəne njé ndo je siri ta ba ti ki Tibəriyadi
(Lk 5.1-11)

¹ Go ti gogi, Jəju təl tē ingə njé ndo je ḃəy taa ba ti ki Tibəriyadi. Rəbi ki tē ingə-n-de ə to kin:

² NDə madi, Simḡ Piyər nim, Tomasi ki ḃari-e NDingə nim, Nataniyal nim ki əi dije ki Kana ti ki Galile to, ngan lə Jəbəde ki joo to, njé ndo je lə Jəju ki rangi əi joo to isi naa ti.

³ Ə Simḡ əl-de ə nə: «M-a m-aw baa kadi m-ndḡ kanji je.» Ba ndəge je əli-e əi nə: «Je ka j-a j-aw səi to.» Ningə tēgi, ali me to ti awi, nə kondəe ti kin, ngon kanji kare ka uwəi al.

⁴ Loki lo ti, Jəju re a ta ba ti noḡ, nə njé ndo je gəri təkī e Jəju al.

⁵ Ə Jəju əl-de ə nə: «NGan je, uwəi kanji ndəy al a?» Ba iləi-e ti əi nə: «Jagi, ngon kanji kare ka j-uwə al.»

⁶ Ningə, Jəju əl-de ə nə: «Iləi bandi dam to ti, ki də ji kəsi ti kin, ə a uwəi kanji je.» Ə loki iləi bandi ḃa, bandi əy kanji kəy ki asi kadi ndəri tēgi taga al.

⁷ Lo kin ti, nje ndo ki Jəju ndige əl Piyər ə nə: «E Baḃe.» Ə loki ta ki əl ə nə: «E Baḃe», kin osi mbi Piyər ti taa par ə, Piyər ilə kibi ləne rəne ti, tadə kəte a ki rəne kare, ningə osi me man ti.

⁸ Lo ki ai ti kin, e say al ki ngangī ba, ai asi kulə bi kare be par, adi ndəgi njé ndo je awi ki to ndəy ndəy ki ngangī ba ti, ndərii bandi ki kanji rosi ka kin gode ti.

⁹ Loki uri nangi ningə, ooi por ki dəw ilə kanji ti, taa mapa ka to noo tə.

¹⁰ Jəju əl-de ə nə: «İrəi ki kanji je ki uwəi-de ka kin ne adi j-o.»

¹¹ Ə Simo Piyər al me to ti, ndər bandi ki kanji rosi ka kin nangi. E kanji je ki boy boy wa ə əi bu ki kuti mi gide mitə (153). Kərde wa ki to bəl kin nə, bandi gangi al.

¹² Jəju əl-de ə nə: «İrəi usoi ne.» NGa ningə, dəw kare dan njé ndo je ti ki kadi dəji Jəju ə nə: «İ nə wa?» goto, tadə gəri maji kadi e Bəbe.

¹³ Jəju əti rəde ti, un mapa adi-de, ningə adi-de kanji tə.

¹⁴ Loki Jəju j taa dan njé koy je ti kin, e tēē ki kə mitə ngata ə tēē ki rə njé ndo je ti ləne kin.

Jəju əi ki Piyər

¹⁵ Go ne kuso ti, Jəju dəji Simo Piyər ə nə: «Simo ki ngon lə Jonasi, indigi-m itə njé je ki isi kin a?» Ə Simo ile ti ə nə: «Oyo, Bəbe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.»

¹⁶ Jəju təl dəji Simo bəy ki kə joo ə nə: «Simo ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ə Simo ile ti ə nə: «Oyo, Bəbe, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.»

¹⁷ Jəju təl dəji Simo bəy ki kə mitə ə nə: «Simo ki ngon lə Ja, indigi-m a?» Ba lo kin ti, me Piyər o-e də təl ti ki Jəju təl dəje bəy ki kə mitə ə nə: «İndigi-m a?» kin, adi ile ti ə nə: «Bəbe, igər ne je pəti, igər kadi m-ndigi.» Ningə Jəju əl-e ə nə: «Ul bati je ləm.»

¹⁸ NGa ningə, təkə rəjeti, adi m-əli: dəkagilo basai ti, j wa idə nda bədi ti, ə aw lo ki mei ndigi, nə dəkagilo ki a bīgə bə, a oy jii taa kadi dəw ki rangi ə a də nda bədi ti, ə aw səi lo ti ki mei ndigi al.»

¹⁹ Ta je kin Jəju əl be kadi təji-n go rəbi koy ki Piyər a oy kadi ilə-n təji də Luwə ti. Go ti, Jəju əl-e ə nə: «Un gom.»

Nje ndo ki Jəju ndige

²⁰ Piyər ilə rəti gogi ningə, oo nje ndo ki Jəju ndige, e ki ndə ki, lo ne kuso ti, oy ki də Jəju ti, dəje ə nə: «Bəbe, nə ə a iləi ji dije ti ə?» ka kin.

²¹ Loki Piyər oo-e bə, dəji Jəju ə nə: «Bəbe, ə e kam, e ri ə a ra-e ə?»

²² Ə Jəju əl Piyər ə nə: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki dəne taa bəti kadi tə m-təl m-re m-inge-n ka, e kin ta ləi goto ti. İ, ta ləi e ta kadi un gom par.»

²³ Ta kin sane dan njé kadi-me je ti təkə nje ndo kam a oy al. Nə ki rəjeti, kadi Jəju əl Piyər ə nə: «A oy al» kin, əl-e bə al. Ta ki əl-e bə, əl-e ə nə: «Kin ə re m-ndigi kadi isi ki dəne taa bəti kadi tə m-təl m-re m-inge-n ka, e kin ta ləi goto ti.»

²⁴ E darə nje ndo-e ə wa kin ə ma naji də ne je ti, ndangi-de me makitibi ti kin. NGa ningə ji gər kadi naji ki ma lie e ta ki rəjeti.

²⁵ Jəju ra ne je ki rangi ngay wa bəy. Re dəw ə nə n-ində tane wa nəm n-ndangi-de pəti me makitibi je ti ə, m-ga kadi dənangi wa kin pəti, makitibi je kin a ibə.

Kilə lə NJé kaw kilə je

Ta ki də kilə ti lə NJé kaw kilə je

Makitibi Kilə lə njé kaw kilə je e makitibi ki ko joo ki Luki ndangi. Ningə əi ki Poy Ta ki Maji lə Jəju ki Luki ndangi, rai rəde tə makitibi ki kare ba ə dəw gangi gin joo be. Me e ki dəsəy ti ki e Poy Ta ki Maji, Luki a də dəkagilo ti ki Jəju ra dənangi ti ne (1.1), ningə i də kawə dərə ti (1.11), ki kilə ki ra ki NDilne dan njé ndo je ti, ki kində ngirə njé kaw-naa je, Luki əl tae me makitibi ti lə njé kaw kilə je.

E makitibi ki adi təgi njé kaw-naa je lə Kirisi, tadə əl ta ki də kində ngirə njé kaw-naa je ti dan Jipi je ti təkə to-n Jorijaləm kin nim, kində ngirə njé kaw-naa je dan dije ti ki əi Jipi je al təkə to-n Aṭiyosi, ki Pilipi, ki Korəti... kin nim to. Lo kin ti, j-o də nja Pol me kilə mbə Poy Ta ti ki Maji ki də 6e je, də 6e je nim, j-o rə ki kadi a ingə njé kaw-naa lə Kirisi kin nim to, nə dumi də rə kin ki təgi lə NDil Luwə.

Luki ki nje ndangi makitibi kin təji kadi oo lo ne je madi ki kəmne, tadə ki Tirowasi kaw Pilipi ti, Luki əl ə nə: «Ji sangi rəbi kadi J-aw...» (16.10-40) Ningə kaw tē Jorijaləm ki dije a uwəi Pol kin nim (20.5-21.18), taa kaw ki ta təl ta ta ti, ki Səjare kaw Rom ti ki Pol nginə 6al joo 6əy taa kadi dije gangi ta lie kin ka Luki təji təkə əi naa ti to (27-28). Lo kilə ngirə makitibi ti wa 6əy, Luki təji lo je ki a əl ta tə tē-n titi adi ay njay kəte (1.8). J-ingə:

Kində ngirə njé kaw-naa je ki dəsəy Jorijaləm ti (1.1-8.3);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi lo je ki dənangi Isirayəl ti (8.4-12.25);

Poy Ta ki Maji ki sane ki ndəgi 6e je ki kadi ba Məditarane ti tē Rom ti (13.1-28.31).

Ta lə Luwə ki dije sanəi ki lo je ki j-əl tae kin, j-ingə me ta ti ki njé kaw kilə je iləi mbəe je əli tae je, ə e ki ndangi me makitibi ti kin. NGa ningə, Jəju Kirisi

ki njé kaw kilə je əli ta lie ki rə Jipi je ti je, ki rə dije ti ki əi Jipi je al je kin, e darə Jəju wa ki oji-e dənangi Paləsitin ti, ə təgi ti, njiyə ti kin. NDil əsi njé ndo je lie adi əli ta ki dəe ti, də kilə rae ti, ki də ne ndo je ti lie.

Makitibi kilə lə njé kaw kilə je təji rəbi kilə ki kadi njé kaw-naa je ki dəkagilo je ti pəti rai, adi e kilə kilə mbə poy ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki rə dije ti pəti, biti ki ta soy dənangi ti.

Kaw Jəju dərə ti

¹ Təwopil, me makitibi ti ləm ki dəsəy[☆], m-ndangi ta je ki oji də ne je ki Jəju ilə ngire ra je, ndo dije je.

² Ne je ki ra biti tē-n me ndə ti ki Luwə un-e-n aw siə dərə ti. Ningə kəte 6əy taa kadi aw dərə ti, Jəju mbəti njé kaw kilə je ləne, adi-de ndu-kun je ləne ki go rəbi lə NDil Luwə.

³ Go koye ti, Jəju oji rəne njé kaw kilə je ləne. Oji-de ki rəbi je ki dangi dangi kadi gəri təkə n-a ki dəne taa. NDə kuti so go ti ningə, tē həy ki rəde ti əl-de ta də kəbe ti lə Luwə.

⁴ NDə kare ki isi uso ne səde, Jəju əl-de kadi tēi gidi 6e bo Jorijaləm ti al. Nə kadi ngəmi biti kadi Bawne adi-de kadi-kare ki un mindine də ti kadi n-a n-ade kin 6əy taa[☆]. Ningə əl-de ə nə: «E kadi-kare ki mi wa m-əl səsi tae kəte ngata.

⁵ Ja ra dije batəm me man ti, nə səi je, me ndə je ti ki ngay al ne ə, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti.»

⁶ *NJé kaw kilə je lə Jəju ki kawinaa rəe ti dəji-e əi nə: «Bəbe, e dəkagilo ti ki ngəsiə wa kin ə a taa kəbe adi *Isirayəl a?»

⁷ Ə əl-de ə nə: «E ta ləsi kadi igəri də kade ə se də gangi lo je ki Bai oji ki go lo kəbe ti ləne al.»

⁸ Nə a ingəi təgi loki NDil Luwə a re dəsi ti. A təli njé ma naji ləm me 6e bo Jorijaləm ti nim, dənangi Jude ti ba pəti nim, *Samarit ti nim, ratata ki ta soy dənangi ti.

⁹ Loki Jəju əl-de ta je kin gine gangi ningə, ooi-e isi aw ki taa me nəl ti. Ningə kil ndi re uti kəmde adi ooi-e al.

☆ 1:1 Lk 1.1-4 ☆ 1:4 Lk 24.49

10 Kəmdə naa ki taa dərā ti, lo koo go Jəju lo kawə ti, ningə, dīngəm je joo ki iləi kibi je ki nda bal bal tēēi hōy ki rōde ti, ningə əli-de əi nā:

11 «Dije ki Galile ti, mba ri ə ai a igōi lo ki taa dərā ti be ə? Darə Jəju wa ki uni-e tasi ti awi sie dərā ti kin ə, a təl re təkī oi goe lo kawə dərā ti kin be tə.»

Buti lə njé kaw kilə je

12 Be ə njé kaw kilə je lə Jəju təli də mbal kagi bini ti awi Jorijaləm ti gōgi. MBal kagi bini kin e bāsi ki be bo Jorijaləm.

13 Loki rəi tēēi Jorijaləm ti ningə, ali aw me kəy ti kare ki e də made ti taa, lo ki rai tə lo kiside kəte kəte. Adi e Piyər nim, Jə nim, Jaki əi ki Andire nim, Pilipi əi ki Tomasi nim, Batiləmi əi ki Matiyə nim, Jaki ki ngon lə Alpe nim, Simō ki nje rə mbata ta kingə də lə be ləne nim, taa Judi ki ngon lə Jaki nim tə.

14 Əi pəti, ki mede ki kare ba, kawinaa nəm nəm mba kadi əli ta ki Luwə, naa ti ki dəne je madi. Mari ki kō Jəju e dande ti nim taa ngakō Jəju je nim tə.

Matiyasi un to Judasi

15 Me ndə je ti kin, njé kadi-me je kawinaa asi bu ki kuti joo. Ningə Piyər j taa dan ngakone je ti əl ə nā:

16 «NGakom je, səbi kadi ne ki NDil Luwə əl tae me Makitibi ti lə Luwə təl tane. Tadə NDil Luwə, əl ta kəte ki ta *Dabidi, əji-n də Judasi ki ər nō dije ki rəi uwəi Jəju.

17 Judasi e ki kare danje ti, ningə aw ki kilə ləne ki səbi dəne kadi ra danje ti tə.

18 Ki la ki adi-e mba kigə-n go ji kilə ki majal ki ra kin ə, Judasi aw ndogin lo ndər. Me ndər ti ki ndogī ka kin ə, j taa osi ti, dəe su ki nangi, me ndu adi tie ale mba dənangi ti.

19 Dije pəti ki dənangi Jorijaləm ti ooi ta kin. Be ə bari lo ndər ka kin ki ta be ləde ə nā: “Akəldama”, kər me ta kin nā: “Lo ndər məsi.”

20 Ningə ndangi me makitibi Pa je ti əi nā:

“Kadi kəy lie e ki kiyə kə nim, Kadi dəw kare ka isi me ti əl nim✧,”

Taa ndangi bəy əi nā:

“Kadi dəw ki rangi un toe.”

21 «Be ə, maji kadi ji mbəti dəw kare mbo dije ti wa ki njiyəi səje naa ti ki ndə je pəti ki Bəbe Jəju aw-n səje nim təl-n səje nim wa kin.

22 Hə ngire də batəm ti lə Jə, ratata tēē-n də ndə ti ki Luwə un-n Jəju taje ti awi sie dərā ti. Kadi dəw kare dande ti, e nje ma naji, naa ti səje təkī Jəju j lo koy ti.»

23 Lo kin ti, rəi ki dije joo əji-de, ki dəsəy e Jisəpi ki bari-e nə Barsabasi, ki indəi təe ki rangi nə Jusitusi, ningə ki kō joo e Matiyasi.

24 Ningə əli Bəbe əi nā: «Bəbe, j igər ngame dije pəti tigə, ə əji-je se mbo dije ti ki joo kin, e ki ra ə imbəte wa?

25 MBəte kadi un ta kilə bəə lə njé kaw kilə je ki Judasi iyə tae ə aw lo ti ləne ki səbi dəe kadi aw ti kin.»

26 Rai yuki, ningə yuki osi də Matiyasi ti, adi Matiyasi ore kadi njé kaw kilə je ki dōgi gide e kare.

2

Re lə NDil Luwə

1 Loki ndə nay Pətəkoti asi ningə✧, njé kadi-me je pəti kawinaa lo kare ba.

2 Ta naa ti nōō, ka ne madi j dərā ti, bə tə nəl bo ki ilə ki tōgine kin be. Ka ne ka kin taa lo me kəy ti ki isi ti.

3 OOi ne je ki toi tə por ə ndone je tēēi bilim bilim be, tēēi, kəyi-naa dəde ti kare kare.

4 NDil Luwə rosi mede pəti, adi iləi ngirə kəl ndon ta je ki rangi ki dəw gər me al, ki go kində ti ki NDil Luwə ində-n tade ti kadi əli.

5 Ningə me ndəe je ti kin, *Jipi je ki njé bəl Luwə, ij ki də be je ki dangi dangi ki dənangi ti ne pəti, rəi kawinaa Jorijaləm ti.

6 Loki ooi ka ne kin ningə, ayi-naa ngədi rəi kawinaa, kosi kosi, bəl rade tadə nā nā, dande ti, oo də ndu njé kadi-me je ki isi əli ta ki ndon ta be ləne.

7 Ne kin əti-de bəl ngay adi ndilde ay ur kaki, ooi kadi e ne ki rəjeti al, adi əli

✧ 1:20 Pa je 69.26; 109.8 ✧ 2:1 Ləbətiki 23.15-21; Dətarənom 16.9-11

əi nə: «Dije ki isi əli ta kin pəti əi dije ki i Galile ti,

⁸ nga ban be ə nā nā danje ti, oo ta ki tee tade ti ki ndon ta be ləne ə?

⁹ Je dije ki Partəji ti, ki Medi ti, ki Elamiti ti, ki njé ki dənangi Mejopotami ti nim, ki Jude ti nim, Kapadosi ti nim, taa Pə ti ki e ngon be ki dənangi Aji ti nim,

¹⁰ Piriği ti nim, Pampili ti nim, Ejipi ti, ki dənangi Libi ti ki e basi ki Sirən, ə se njé ki dənangi Rom ti.

¹¹ Je pəti je Jipi koji je ki Jipi təl je. J-i Kirəti ti ki Arabi ti. Be ka, joo də ndude ki əli ta ki ndon ta be ləje, əji də ne je ki əti bəl ki Luwə ra.»

¹² Əi pəti ndilde ay ur kaki adi gəri ta wa ki kadi əli al, ningə əli-naa mbode ti əi nə: «Kər me ne ki ra ne kin nə ri ə?»

¹³ Nə njé ki nā je kogi də njé kəl ndon ta je ti ki dangi dangi ki dəw gər dəe al, əi nə: «E kasi nju ə ayi-naa ngay ə rade.»

Piyər əl ta kosi dije

¹⁴ Piyər i a taa ki ndəgi njé kaw kilə je ki dəgi gide e kare, ningə un ndune ki taa əl ta kosi dije ə nə: «Uri mbisi maji oi də ta ləm səi *Jipi je, ki səi pəti ki isi Jorijaləm ti ne. Səbi kadi igəri ne ki isi ra ne kin tə.

¹⁵ Dije madi dansi ti ooi kadi e kasi ə ra dije kam. Nə Jagi kasi rade al! J-a si kadi nda ti bəy!

¹⁶ Nə ngə sine ne ki ndə ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Juwəl əl tae ka kin ə ra ne:

¹⁷ «Ne je ki Luwə əl tae kadi a rai ne me ndə je ti ki dəbəy ti ka ə toi kin:

M-a m-ilə ki NDilm də dije ti pəti.

NGansi je ki dīgəm ki njé ki dəne a təli njé kəl ta ki ta Luwə ti,

Basa je ləsi a ooi ne je me ndil ti,

Bigə je ləsi, a ooi ne je ki to lo bəyə ti me ni ti.

¹⁸ Oyo me ndə je ti kin,

M-a m-ilə ki NDilm də ngan njé kilə je ti ləm ki dīgəm ki njé ki dəne.

A əi njé kəl ta ki tam ti.

¹⁹ M-a m-ra ne je ki dəw asi ra al me dərə ti taa nu,

Ningə dənangi ti ne, m-a m ra ne kəji je ki əti bəl,

Adi e: məsi nim, por nim, sa ki su luy luy nim tə,

²⁰ Kəte bəy taa kadi ndə ki bo ngay, ki rosi ki təba lə Bəbe kin a re, Lo ki kada a təl lo ki ndul, ningə nay a təl məsi.

²¹ Ningə me ndə ti kin, dije pəti ki bəi tə Bəbe a ingəi kəji*»

²² «Səi *Isirayəl je, uri mbisi maji oi ta ki m-a m-əl səsi. Igəri pəti kadi Jəju ki Najarəti, dīgəm kin ki Luwə əje ki taga kadi n-ndige, ə Luwə ra ne je ki dəw asi ra al ki ne kəji je ki əti bəl ki takule dansi ti ne.

²³ Dīgəm kin, iləi-e jisi ti ki go ndukun ti ki Luwə un, ə se ki go kəji ta ra ti lie ki to kəte. Ningə səi adi dije ki gəri Luwə al təli-e ki rəbi bə ki bəi-e kəgi-dəsi ti.

²⁴ Nə Luwə gangi kulə yo rəe ti kə ade i lo koy ti, tadə koy aw ki təgi kadi uwe gin təgine ti be nin ti al.

²⁵ *Dabidi əl ta əji-n dəe ə nə:

«M-o Bəbe ki dəkagilo je pəti nəm ti, Tadə e də ji kom ti mba kadi m-tee m-osi al.

²⁶ E mbata kin ə rənəl rosi mem adi m-osi-n pa tə.

Be ə, be nin ti ka, darəm a ər kəə ki kində me də ti,

²⁷ I Bəbe, a iyə-m kə koo al,

A iyə bəə ləi ki a də njane ti ade ndum bada al tə.

²⁸ I ə əji-m rəbi kadi m-təl m-isi-n ki dəm taa,

Ningə a adi-m rənəl me kei naa ti səm*»

²⁹ Piyər təl əl bəy ə nə: «NGakom je, adi m-əl səsi ta ki rəjeti: Kəje Dabidi oy təkə rəjeti adi dibi-e. Də bade to danje ti ne bitə bone.

³⁰ E nje kəl ta ki ta Luwə ti, ə gər kadi Luwə un mindine ade ki kibi rə kadi n-a n-adi dəw kare ki gin ka ti lie a ə be toe ti*»

³¹ Dabidi gər ne ki a ra ne lo ti ti, adi əl ta ki lo koy ti lə Kirisi kin kəte. E ta lie ə Dabidi ə nə Luwə a iyə lo ki koo ti al, taa a iyə darəe adi ndum be nin ti al tə.

32 Jəju ki m-isi m-əl ta lie kin, Luwə ade j dan njé koy je ti, j-əi pəti ji gəri maji.

33 Go ti ningə, Luwə un-e aw sie dərə ti adi isi də ji kəe ti. Ningə ngəsiine Luwə ade NDilne tək un-n mindine. NDil kin ə, Luwə buki dəje ti, tək oi ngəsiine ki kəmsi je, ki mbisi je kin.

34 Tək rəjeti, Dabidi aw dərə ti al, nə əl ə nə: “Bəbe əl Bəbe ləm ə nə: <İre isi də ji kom ti,

35 ratata kadi m-ilə njé bə je ləi gin təgi ti*».

36 E be ə, rə Jəju wa ki iəi-e kagi-dəsi ti kin ə, Luwə ade e Bəbe nim, Kirisi nim tə. E kin ə e ne ki səbi kadi dije pəti ki Isirayəl ti gəri maji.»

NJé ki adi mede Kirisi dəsəy

37 Loki dije ooi ta kin ningə, mede ole wuti wuti adi dəji Piyər əi ki ndəgi njé kaw kilə je əi nə: «NGakəje je, e ri ə kadi ji ra ə?»

38 Ə Piyər təl əl-de ə nə: «tyəi rəbi ne rasi je ki majal kə, ningə kadi dəw ki ra dansi ti adi rai-e batəm me tə Jəju Kirisi ti, mba kadi majal je ləsi e ki kiyə go kə. Ba a ingəi NDil Luwə.

39 Tək rəjeti, kun mindi lə Luwə e ki mbata ləsi nim, mbata lə ngansi je nim, ki mbata dije ki isi səy nim. Səbi də dije pəti ki Bəbe Luwə ləje a bə-de.»

40 Piyər əl-de ta je ki rangi ngay go ti bəy mba kadi ma-n naji, ningə ilə dingəm mede ti ə əl-de ə nə: «İgəngi-naa ki gin dije ki majal ki bəne kin, mba kadi Luwə aji-n səsi.»

41 Dije pəti ki taai ta lə Piyər, rai-de batəm. NDəe ti ka kin, dije asi dibi mətə rəi orəi kadi njé kadi-me je ki kəte.

42 İlə ngire dəkagiloe ti kin, rəi nəm nəm mba koo də ne ndo lə njé kaw kilə je nim, lo ra madi-naa ti nim, lo tətə mapa ti nim, ta lo kəl ta ti ki Luwə nim tə.

43 *NJé kaw kilə je rai ne je ki dəw asi ra al ki ne kəji je ki əti bəl ngay adi dije pəti isi ki bəl mede ti.

44 NJé kadi-me je indəi rəde naa ti kare ba ə kaw ne kingə je ləde də-naa ti kare ba tə.

45 Gati ki ne kingə je ki ne maji je ləde ə ləbi-naa lae ki go ne ge ti lə dəw ki ra.

46 NDə je kare kare pəti, ki me ki kare ba, ingəi-naa me kəy ti lə Luwə. Ningə awi ki me kəy je ti lənaa usoi ne kuso lə Bəbe nim, taa usoi ne je ləde ki rənəl nim, ki me ki səl ləm ləm.

47 Osi pa je iləi təji də Luwə ti, ningə dije pəti ndəgi ta ləde tə. NDə je kare kare pəti, Bəbe adi kər dije ki aji-de, re də made ti par par.

3

Piyər adi rə nga dəw ki njəe oy

1 NDə kare Piyər əi ki Jə isi awi kəy kaw-naa ti mba kəl ta ki Luwə də kadi ti ki mətə ki lo səl.

2 Dəkagiloe ti kin ə dije awi ki dəw ki njəe oy lo kəje ti nu, indəi-e ta kəy kaw-naa ti. Dəw ka kin, ndə je kare kare pəti, a indəi-e ta kəy kaw-naa ti ki bəri-e nə: «Ta Kəy ki NDole». Indəi-e mba kadi kəy ne dije ki isi uri kəy kaw-naa ti.

3 Loki oo Piyər əi ki Jə ki isi uri ki kəy kaw-naa ti ningə, kəy-de ne.

4 Piyər əi ki Jə uri kənde ki dəe ti, ningə Piyər əl-e ə nə: «İgə-je ne!»

5 Nje nja koy go-de, ga mene ti kadi n-a ningə ne madi jide ti.

6 Nə Piyər əl-e ə nə: «M-aw ki la al nim, ki ər al nim kadi m-adi. Nə ne ki m-aw jim ti e təgi Jəju Kirisi. Be ə kadi-me tə Jəju Kirisi ki Najarəti ti, j taa ə njiyə!»

7 Piyər uwə taji kəe, bə un-e ki taa. Ta naa ti noo par ə njəe je ki gul njəe je təli toi maji kare.

8 İ bal a taa ə ilə ngirə njiyə. Aw səde naa ti kəy kaw-naa ti. Tj bal ki rənəl nim ilə təji də Luwə ti nim tə.

9 Dije pəti ooi-e lo njiyə ti nim, lo kilə təji də Luwə ti nim tə.

10 Dije gəri-e maji kadi e nje mətə ki kəte e nje kisi ta kəy kaw-naa ti ki bəri-e nə: «Ta Kəy ki NDole», isi kəy ne wa ka am. Loki dije ooi ne ki tēe dəe ti kin ningə, ndilde ay ur kək adi bəl rade ngay.

Piyər əl ta kosi dije

* 2:35 Pa je 110.1

11 Nje nja koy ka kin iyə go Piyər əi ki Jə al. Ne kin ra adi ndil dije pəti ay ur kaki. Be ə, dije pəti ayi-naa ngədi kawi-naa ki dəde ti dəde ti lo ti ki bari-e nə: «Pal lə Salomə».

12 Loki Piyər oo ne kin ningə, əl kosi dije ə nə: «NGan *Isirayəl je, ban ə ne ki ra ne kin əti səsi bəl kədi be ə? Ban ə uri kəmsi ki dəje ti tə ne ki e je wa ki təgije, ə se e ki takul kaw ki j-aw ki bəl Luwə meje ə j-adi-n dīgəm kam njiyə-n be ə?»

13 Jagi, e Luwə lə *Abirakam, lə *Isaki, lə *Jakobi, Luwə lə kaje je ə ilə təji də bəə kilə ti ləne Jəju, ki ilə-e ji *Pilatı ti, Pilatı un ndune kadı n-ile taa, nə səi imbati.

14 Oyo, səi inaji ta gər nje kay njay ki nje ra ne ki dana. Ningə idəji kadı iləi dəw ki nje təl dije taa toe ti.

15 E be ə, adi təli e ki e nje kadı dije isi ki dəde taa. Nə Luwə ade j dan njé koy je ti, j-əi pəti ji gəri maji.

16 E mbata kadı ki j-adi meje Jəju kin ə, təgi ki to me təe ti, adi təgi dīgəm ki oi-e, taa igəri-e kin, kadı j a-n taa. Oyo, kadı-me ki təge to, ki takul Jəju, adi dīgəm kin rə nga ki rəjeti, e ne ki ra ne ta kəmsi ti pəti adi oi ne.

17 NGəsine ngakom je, m-gər maji ngay kadı ne ki irai kin, e ki go gər-e ti al, səi je ki njé kər nəsı je pəti.

18 Nə, e ki rəbi kin ə, Luwə təl-n ta ne ki ilə mbe kəte ki takul njé kəl ta je ki tae ti pəti ə nə: Kirisi ki n-un ndune kadı n-a n-ile, a ingə kə.

19 NGəsine, iyəi go rəbi njiyəsi je ki majal kə, ə təli irəi rə Luwə ti mba kadı iyə-n go majal je ləsi kə.

20 Ningə Bəbe a adi səi dəkagilo kər kəə, a ilə ki e ki ində dəe naa ti kəte tə Kirisi, adi e Jəju, adi səi.

21 Nə ngəsine kin, səbi kadı Jəju isi dərə ti, bitı kadı Luwə təl ne je pəti ki dənangi ti ki sigi gogi, təkı ilə-n mbe me bəl je ti ki man, ki takul njé kəl ta je ki tae ti ki ayi njay.

22 Be ə, *Moji ə nə: “Bəbe Luwə ləsi a adi nje kəl ta ki tae ti, ki to tə mi be, a j dan ngakəsi je ti, ki mbata ləsi, a oi də ta je pəti ki a əl səsi.

23 Dəw ki mbati təl rəne go ta ti ki nje kəl ta ki ta Luwə ti kin a əl ningə, Luwə a tuje kə dan dije ti ləne ki koy*.”

24 *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti, ilə ngire də Samiyəl ti nu ki njé re goe ti, əli ta də dəkagilo ti ki jisi me ti bəne kin kəte.

25 Səi, ə səi dije ki ta ki Luwə əl ki ta njé kəl ta je ki tae ti kin səbi dəsi, taa kun mindi ki Luwə un adi kaje je loki un ndune adi Abirakam kin səbi dəsi tə. Luwə un mindine ə nə: “Gin kəji je ki dənangi ti ne pəti a ingəi ndu ki tər də ti ki takul gin ka ləi*.”

26 E ki mbata ləsi kəte, ə Luwə tēe-n ki bəə ləne, ile adi səsi mba kadı njangi dəsi, ki takul ra ki ra adi nə nə iyə go rəbi njiyə je ləne ki majal kə.»

4

Piyər əi ki Jə ai nə njé gangi ta je ti lə Jipi je

1 Loki Piyər əi ki Jə isi əli ta kosi dije tə kəl ba bəy ə, njé kijə ne məsi kadı-kare je ki madi nim, ki bo ki də kəy kaw-naa ti nim ta ki dije madi ki mbə buti ti lə *Sadusi je, tēeı ki rəde ti həy.

2 Wongi ra njé kər nə *Jipi je ngay mbata ooi Piyər əi ki Jə isi ndoi ne kosi dije, ningə əli-de əi nə: «Təkı Jəju jı-n lo koy ti wa kin ə, njé koy je ka a jı lo koy ti tə.»

3 Uwəi-de iləi-de kəy dangay ti ratata lo ti, tadə lo səl ngata, adi lo kadı gangi ta dəde ti goto.

4 Ningə mbə njé je ti ki ooi ta ləde, ngay je dande ti adi mede. Be ə, ra adi kər dīgəm je re də made ti adi asi dibi mi kare.

5 Lo ti də ti ningə, njé kər nə Jipi je nim, ngatəgi je nim ta njé ndo ndukun je nim, kawi-naa me bə bo ti ki Jorijaləm.

6 Lo kaw-naa ti kin, An ki e ki bo lə njé kijə ne məsi kadı-kare je e ti nəə, taa Kayipi nim, Jə nim, Aləgijandir ki ndəgi dije pəti ki me kəy ti lə nje kijə ne məsi kadı-kare ti ki bo ka kin nim ka əi nəə tə.

7 Adi rəi ki Piyər əi ki Jə nəde ti ki nə njé kaw-naa je ti, bə dəji-de ta əi nə:

«Ki tōgi ki j̄ ra, ə se me tō n̄a ti ə irai ne kin ə?»

⁸ Ningə Piyər, NDil Luwə rosi mee, adi əl-de ə nə: «Səi njé kōbe je ki ngatōgi je,

⁹ d̄əji-je ta bōne oji dō ne ki maji ki ji ra ki d̄əw ki njae oy ki kuji ne ki ji ra ə ingə-n rō nga.

¹⁰ Maji kadi səi p̄əti igəri ay njay, taa dije p̄əti ki *Isirayəl ti ka, kadi gəri maji tō. E me tō Jəju Kirisi ki Najarəti ti ə ji ra-n ne kin. E ki takul Jəju wa ki b̄əi-e dō kagi-d̄əsi ti ə Luwə ade j̄ taa dan njé koy je ti wa kin ə, dingəm kin a-n ta n̄osi ti, ki rō ki nga.

¹¹ E mbal ki səi njé ra k̄əy je imbatie, n̄ə e ə t̄əl mbal ki ndae itə made je p̄əti, e mbal ki nje kadi tōgi k̄əy✧.

¹² Kaji e me t̄əe ti ki karne ba. Tō ki rangi ki Luwə adi d̄əw d̄ənangi ti ne mbō dije ti ki mba kadi j-ingəi kaji goto.»

¹³ ND̄əji njé gangi ta je ki ki bo lə Jip̄i je ngay loki oi Piyər əi J̄ə əli ta ki kanji b̄əl, tadō gəri-de kadi əi dije ki kare ki kanji ne ndo. Nə ke ə gəri kadi əi dije ki əi naa ti ki Jəju mari nu.

¹⁴ Nə loki ooi dingəm ki ngai-e ka kin a ḡədide ti ningə, gəri lo ta ki kadi əli-de al.

¹⁵ Be ə uni ndude adi Piyər əi ki J̄ə, taa dingəm ka kin n̄im kadi t̄əeji taga, ningə naji-naa ta mbōde ti ə əi n̄ə:

¹⁶ «Ri ə j-a rai ki dije kam ə? Tadō rai ne k̄əji ki əti b̄əl ki tō ndalo ti ay njay adi dije ki Jorijaləm ooi poye. Lo kadi j̄i naji goto.

¹⁷ Nə ke ə kadi poy ta kin aw ki k̄əte k̄əte mbō dije ti al ngata. Adi j-iləi jije k̄əmde ti kadi kaw ki k̄əte n̄oq kam, əli d̄əw madi ta ki tō Jəju al ngata.»

¹⁸ Go ta je ti kin, awi ki Piyər əi ki J̄ə k̄əy gogi ə ogi-de ki tōgide kadi əli ta ə se ndoi ne ki tō Jəju al ngata.

¹⁹ Nə Piyər əi ki J̄ə əli-de əi n̄ə: «Əli-je adi joo, se e go r̄əbe ti, ta k̄əm Luwə ti, kadi j̄i t̄əl r̄əje go ta ti l̄əsi yo ə j-iȳə ta lə Luwə wa?

²⁰ Ki oji d̄əje, j-a j-asi kuti taje dō ne ti ki j-o ki k̄əmje n̄im, ki mbije n̄im kin al.»

²¹ Loki iləi jide k̄əmde ti ki kō joo b̄əy ningə, iȳəi-de adi awi. T̄əki r̄əjeti, ingəi ne madi r̄əde ti ki asi kuwə-n-de dangay ti al, tadō dije p̄əti p̄iti Luwə mba ne ki ra ne kin.

²² B̄əl dingəm ki ingə rō nga ki takul ne k̄əji ki əti b̄əl kin, itə kuti sō.

NJé kadi-me je əli ta ki Luwə

²³ Go kiȳə-de ti, Piyər əi ki J̄ə awi ingəi madide je ki njé kadi-me je, əri-de poy ne je p̄əti ki ki bo je lə njé kij̄ə ne m̄əsi kadi-kare je ki ngatōgi je əli-de.

²⁴ Loki madide je ooi ta l̄əde gine gangi ngata ningə, p̄əti ki me ki kare, əli ta ki Luwə əi n̄ə: «B̄əbe, j̄ ə ira d̄əra ki d̄ənangi, taa ira ba bo ki ne je p̄əti ki me ti tō✧.

²⁵ E j̄ ə adi ND̄ili əl ta ki ta kaje *Dabidi ki b̄əə l̄əi ə n̄ə: “Gin b̄ə je ki dangi dangi t̄əi rō ki ndangi kare be. Taa k̄əji ta ra je l̄əde tō r̄əde ti kare!

²⁶ NGar je ki d̄ənangi ti ne ind̄əi dō r̄əde dana mba kaw rō, NJé kōbe je ind̄əi r̄əde naa ti, əsi ta B̄əbe ki d̄əw lie ki mb̄əte t̄ə NGar”.

²⁷ T̄əki r̄əjeti, e me b̄ə bo ti kin ə, *Erodi əi ki P̄osi *Pilati, naa ti ki gin b̄ə je ki dangi dangi ki ngan *Isirayəl je ind̄əi r̄əde naa ti əsi ta b̄əə kilə l̄əi ki ay njay, ki e Jəju ki imb̄əte t̄ə Kirisi✧.

²⁸ Ne je l̄əde ki rai kin, e t̄əl ə t̄əli ta k̄əji ra je l̄əi p̄əti ki oji k̄əte, ki tōgi, me ndigi ti l̄əi.

²⁹ Basine B̄əbe, oo jide ki isi iləi k̄əmje ti kadi ind̄əi je b̄əl ti kin! Adi b̄əə je l̄əi tōgi kadi iləi mb̄ə ta l̄əi ki me ki ti kati.

³⁰ Ningə, kadi oji tōgi me tō b̄əə kilə ti l̄əi ki ay njay Jəju, kadi njé moy je ingəi rō nga n̄im, taa kadi ne k̄əji je ki ne je ki d̄əw asi ra al rai ne n̄im tō.

³¹ Loki tai k̄əə ta k̄əl ta ti ki Luwə ningə, d̄ənangi ȳəki ȳikiti ȳikiti gin njade ti, loki ki kawinaa ti. Ba ND̄il ki kay njay rosi mede p̄əti adi iləi mb̄ə ta lə Luwə ki rō ki t̄i kati.»

NJé kadi-me je ind̄əi r̄əde naa ti

³² NJé kadi-me je p̄əti ind̄əi r̄əde naa ti ki nḡame ki kare ki gir ta ki kare.

✧ 4:11 Pa je 118.22 ✧ 4:24 T̄əe ki taga 20.11; Pa je 146.6 ✧ 4:27 Lk 23.7-11; Ejay 61.1

Dəw kare ki ində gune ki ne kingə ləne ki səbi dəne goto, ne je pəti e yadə.

³³ Ki təgi ki əti bəl ngay ə njé kaw kilə je mai naji ki lo koy ti lə Bəbe Jəju. Ningə, kare kare pəti, Luwə jangi dəde jangi də ki əti bəl ngay.

³⁴ Be ə dəw kare dandə ti ki ne to rəe goto. Tadə njé je ki ay ki lo ndər je ki kəy je, uni gati ə rəi ki lae,

³⁵ adi njé kaw kilə je. Ningə njé kaw kilə je ləbi la ka kin dandə ti pəti, 6a nə nə ingə ki go ne ge je ti lie.

³⁶ Dəw madi kare ki təe nə Jisəpi, ki e gin koji ti lə *Ləbi, ki dənangi Sipir ti, ki njé kaw kilə je indəi təe nə Barnabasi, kər me nə: «Dəw ki nje kilə dīgəm me dije ti,»

³⁷ e ka, aw ki lo ndər, ə un lo ndər ləne ka kin gati-n, ə re ki lae adi njé kaw kilə je.

5

Ta ki ngom lə Ananiyasi əi ki Sapira

¹ Dīgəm madi kare ki təe nə Ananiyasi əi ki dəne ləne Sapira, gati ki ne kingə ləde kare tə.

² Ananiyasi əi ki dəne ləne Sapira indəi ndude naa ti, bəyəi nusi la, ə awi ki ndəge adi njé kaw kilə je.

³ Piyər əl-e ə nə: «Ananiyasi, ra ban ə iyə *Sata adi ur mei ti bore be ə? Ɔr nusi la lo ndər ləi ingəm, ə əl ta ki ngom NDil ki kay njay!

⁴ Ri ə əgi kadi ingəm ne kingə ləi ə? A re gati-n ə bəlme ka, ri ə əgi kadi la ki ingə kin, ira-n ne ki mei ge ə? Ne ki iga mei ti kin e ne ki majal. E dije ə əl-de ta ki ngom al, nə e Luwə ə əl-e ta ki ngom.»

⁵ Loki Ananiyasi oo ta kin par ə, osi nangi, oy. Dije pəti ki ooi poy ta kin, bəl ra-de ngay.

⁶ Basa je rəi rəgi nīne, 6a uni-e, awi dibi-e.

⁷ Asi ngirə kadi mitə go ti, dəne lie re ur kəy ki kanji kadi gər ne ki ra ne.

⁸ Piyər dəje ə nə: «əl-m adi-m m-o, se kər la ki igitə ki lo ndər ləsi wa ə n wa?» Ə dəne əl-e ə nə: «Oyo, kər la ki j-ingə wa ən.»

⁹ Lo kin ti, Piyər əl-e ə nə: «Ra ban ə indəi ndusi naa ti mba kadi soki NDil

ki kay njay lə Bəbe ə?» O ka nja dije ki awi ki ngawi dibi-e ə 6a ta kəy ti kin, i ka a awi səi tə.

¹⁰ Ta naa ti nōo par ə Sapira osi nja Piyər ti nangi, oy. Loki basa je ki njé kaw dibi ngawe uri kəy ningə, ingəi nīne adi uni-e awi sie dibi-e kadi ngawe ti.

¹¹ Ne ki ra ne kin, ra adi njé kaw-naa je pəti, bəl radə ngay, taa dije pəti ki ooi poy ta kin ka, bəl radə ngay tə.

NJé kaw kilə je rai ne je ki əti bəl bəl

¹² *NJé kaw kilə je rai ne je ki əti bəl ki ne je ki dəw asi ra al ngay dan dije ti. NJé kadi-me je pəti, kawi-naa lo kare ba, gin pal ti lə *Salomə, ta kəy ti lə Luwə.

¹³ Dije ki rangi ki adi mede Luwə al bəy bəli kadi rəi rəde ti. Be ka, piti njé kadi-me je ngay.

¹⁴ Dīgəm je ki dəne je ngay ngay adi mede Bəbe, adi kərde ore də njé kadi-me je ki də ti də ti.

¹⁵ Dije awi bitə əyi njé mōy je ki taga kadi rəbi ti, tiləi-de də tirə je ti ə se də kagi ti ki otii-de, mba kadi re Piyər man ningə, ndile ur də e ki ra ti wa kare dandə ti.

¹⁶ Dije ngay i 6e je ti ki gidi 6e bo Jorijaləm ti, rəi bur bur ki njé mōy je ki dije ki ndil je ki majal yəti dəde. Ningə pəti ingəi rə nga.

Uwəi njé kaw kilə je dangay ti

¹⁷ Go ne je ti kin, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki dije ki goe ti ki əi me buti ti lə *Sadusi je, jangi ra-de ngay də njé kaw kilə je ti. Adi uni ndude kadi n-a rai ne madi.

¹⁸ Be ə, uwəi njé kaw kilə je iləi-de kəy dangay ti.

¹⁹ Nə dan kondə ti, malayka lə Bəbe re tēe ta kəy dangay, loki adi tēe taga ningə, əl-de ə nə:

²⁰ «Awi me kəy kaw-naa ti, iləi mbe ta ki nje kadi dəw təl isi ki dəne taa kin adi dije pəti ooi!»

²¹ *NJé kaw kilə je təli rəde go ti, adi lo ti ki sji bati ba par ə, awi kəy kaw-naa ti, iləi ngirə kadi ndoi ne dije. Ki bo ki də njé kijə ne məsi kadi-kare je ti ki dije ki goe ti, bari ngatəgi je ki njé

gangi ta, ki ngatəgi je lə ngan *Isirayəl je pəti. Ningə iləi kəy dangay ti mba kadi rəi ki njé kaw kilə je tə.

²² Nə loki njé kilə je awi ningə, ingəi-de kəy dangay ti al, adi təli rəi əri-de poye əi nə:

²³ «J-ingə ta kəy dangay e ki kuti mbuki maji nim, njé ngəm ta kəy je ka ai ta kəy ti noo nim tə, nə loki j-ur me kəy ti ningə, j-ingə dəw madi al.»

²⁴ Loki ki bo ki də njé ngəm ta kəy kaw-naa ti əi ki ki bo ki də njé kijə ne məsi kadi-kare ti ooi ta kin ningə, ndilde ay ur kaki, adi dəji-naa ta də ne ti ki a ra ne go ne ti kin.

²⁵ Ba dəw madi re əl-de ə nə: «Dingəm je ki adi uwəi-de dangay ti ka kin, ai kəy kaw-naa ti noo, isi ndoi ne dije.»

²⁶ Ki bo ki də kəy kaw-naa ti aw ki dije ləne uwə-n njé kaw kilə je re səde, nə ke ə indəi gu dəde ti al tadə bəli kadi kosi dije ki kaw-naa də ne ndo ti lə njé kaw kilə je a tiləi-de ki mbal təli-de.

²⁷ Loki rəi səde ningə, awi səde kəy ngangı ta ti ki bo. Ə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je əl-de ə nə:

²⁸ «J-əgi səsi ki təgije kadi indoi ne kosi dije ki tə dingəm kin. Ə səi itəli rəsi go ta ti ləje al, asi dənangı Jorijaləm naki ki ne ndo ləsi, ningə igei kadi məse e dəje ti bəy.»

²⁹ Nə Piyər əi ki ndəgi njé kaw kilə je əli-de əi nə: «Təl rə go ta ti lə Luwə e soti itə təl rə go ta ti lə dije.

³⁰ Luwə lə kaje je adi Jəju ki itəli-e ki rəbi bə-e də kagi-dəsi ti kin, tēē lo koy ti.

³¹ E ə Luwə un-e, inde ade isi taa, də ji kone ti tə NGar ki itə ngar je pəti, taa nje kaji dije tə. Luwə inde kadi, ki ta rəbi lie, Isirayəl je iyəi rəbi ne rade je ki majal kə, adi n-iyə-n go majal je ləde kə tə.

³² Je njé ma naji də ne je ti ki rai ne kin, naa ti ki NDil ki kay njay ki Luwə adi njé je ki təli rəde go ta ti lie.»

³³ Loki njé gangı ta je ooi ta kin ningə, wongı rade ngay də njé kaw kilə je ti, adi ndigi təli-de.

³⁴ Nə e ki kare ki mbəde ti ki təe nə Gamaliyəl əsi nangı j taa. E Parisi ki

nje ndo dije ndu-kun, e dəw ki dije pəti gei ta lie ngay. Loki j taa dande ti ningə, dəji mba kadi adi njé kaw kilə je ijəi rəde dəbi kare jə.

³⁵ Ba go ti, əl-de ə nə: «Isirayəl je, indəi manji ne ki igəi kadi rai ki dije kam maji oi taa.

³⁶ Dəkagilo ngay al ne bəy ə, dəw madi ki təe nə Təda təji rəne kadi ne dəw ki nga. Ər dije asi bu sə gone ti. Nə dije rəi təli-e adi dije ki goe ti ka kin sanəi-naa. Dəw oo ta lie al bəne.

³⁷ Goe ti ningə, Juda ki Galile ti, tēē dəkagilo ndangı tə dije me makitibi ti, əy dije ngay gone ti ra-n wongı. Nə e wa ka dije təli-e tə, adi dije ki goe ti sanəi-naa kə.

³⁸ NGəsiine, ta ləm ə to kin: Oti kadi irai ne madi ki dije kam, iyəi-de adi awi lə ləde. Ne ki kadi igəri ə to kin, re kəji ta ra je ləde ki kilə rade je j rə dije ti ə, gin ne je kin a gangı tə yə ndəge je be tə.

³⁹ Nə re ne je kin j rə Luwə ti ə, lo kadi səi a əgi də goto. Oti kadi inai rə ki Luwə.»

Lo kin ti, njé gangı ta je ndigi goe ti.

⁴⁰ Be ə, təli bəri njé kaw kilə je kəy gogi, bə, adi tindəi-de, ə ndəri mbide kadi əli ta ki tə Jəju al, ningə iyəi-de adi awi.

⁴¹ NJé kaw kilə je tēēi lo gangı ta ti ki rənəl mba koo ki Luwə oo-de adi asi naki kadi ingəi kə mbata lə Jəju.

⁴² Ningə ki ndə je kare kare pəti, me kəy kaw-naa ti ə se me kəy je ti madi, njé kaw kilə je nayı ki lo ndo ne dije ti nim, ki lo kilə mbə Poy Ta ki Maji ti, təki Jəju e Kirisi.

6

Kində njé koo go njé kaw-naa je

¹ Dəkagiloe ti kin, kər njé ndo je j ki də made ti ki kəte kəte. Be ə, ra adi *Jipi je ki njé kəl ta Girəki bəi ta də Jipi je ti ki njé kəl ta Ebirə. NJé kəl ta Girəki bəi ta mbata njé ngaw koy je ləde ingəi ne kuso ki dije isi ləbi ki ndə je kare kare pəti kin, tə ndəge je al.

² Be ə, njé kaw kilə je ki dəgi gide e joo kawı njé ndo je ki naa ti, əli-de əi

nə: «A e ne ki go ti al kadi j-iyə ta kəl ta lə Luwə, ə ji təl ji nay ta ne ləbi ti.

³ MBata kin ə, ngako je je, maji kadi ikəti dije siri dansi ti, ki dije mai naji ləde maji nim, NDil Luwə rosi mede nim, taa awi ki kəm-kədi nim tə, mba kadi j-ilə kilə kin jide ti.

⁴ Be mba kadi j-un-n rəje j-ində ta dangi mbata kəl ta ki Luwə ki mbata ndo ne dije.»

⁵ Ta kəji je kin nəl njé ndo je pəti. Be ə, mbəti Etiyən ki e dəw ki rosi ki kadi-me nim, ki NDil ki kay njay nim tə. Taa mbəti Pilipi nim, Pirokər nim, Nikanər nim, Timo nim, Parmənasi nim, taa Nikola ki e dəw ki Atiyosi ti, ki təl Jipi nim tə.

⁶ Rəi səde oji-de njé kaw kilə je, adi əli ta ki Luwə mbata ləde, indəi jide dəde ti nim, njangi dəde nim tə.

⁷ Ta lə Luwə aw ki kəte par par. Kər njé ndo je j də made ti ngay me be bo ti ki Jorijaləm. Taa njé kijə ne məsi kadi-kare je wa ngay ka adi mede Jəju tə.

Awi ki Etiyən lo gangi ta ti

⁸ Etiyən e dəw ki rosi ki me-maji nim, ki təgi lə Luwə nim, taa ra ne je ki dum ra ki ne kəji je ki əti bəl bəl dan dije ti nim tə.

⁹ Ningə dije madi iləi ngirə kadi naji ta ki Etiyən. Dije kin əi njé ki me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Əi njé je ki bari rəde: «Dije ki taa kiyə taa.» Adi əi Jipi je ki jii Sirən ti nim, Aləgijandiri ti nim, ki njé ki jii Silisi ti nim, taa ki dənangi Aji ti nim tə,

¹⁰ nə təgi ta kəlde asi go yə Etiyən ti al, tadə Etiyən əl ta ki kəm-kədi ki NDil Luwə ade.

¹¹ Lo kin ti, awi ndogi dije ki la ki jide ti kadi əli əi nə: «Je wa j-o ki mbije kadi Etiyən əl ta ki mal də *Moji nim, də Luwə nim tə.»

¹² Be ə, suləi kosi dije nim, ngatəgi je nim, taa njé ndo ndu-kun je nim adi rəi uwəi Etiyən də jie ti, awi sie lo gangi ta ti ki bo.

¹³ Indəi njé ma naji je ki ngom adi təti ta dəe ti, əli əi nə: «Dingəm kam ta kəə ta kəl ta ki mal də kəy ti lə Luwə ki

e lo ki ay njay kin al nim, taa də ndu-kun ti lə Moji al nim tə.»

¹⁴ Təki rəjeti, je wa j-o ndue ki əl-n kadi Jəju ki Najarəti ti a tuji kəy kin, ə a yəti ne kəgi be je ki Moji adi-je.

¹⁵ Dije pəti ki lo gangi ta ti ki bo, uri kəmde pəti də Etiyən ti, ningə ooi kadi ta kəme to tə yə malayka be.

7

Etiyən əl ta nq njé gangi ta je ti

¹ Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je dəji ta Etiyən ə nə: «Ta je ki dije əli dəi ti kin, e ki rəjeti wa ta?»

² Etiyən ile ti ə nə: «Səi bawm je ngakom je ki, uri mbisi oi də ta ki m-a m-əl səsi kam maji. Me ndə je ti ki kəte, Luwə ki nje piti oji rəne kaje *Abirakam, dəkagilo ti ki isi-n me be ti ki Mejopotami ti bəy, kəte bəy taa kadi aw uwə lo kisi dənangi Aram ti.

³ Luwə əl-e ə nə: «I taa iyə be ləi ki njé koji je ə aw me be ti ki m-a m-əji.»

⁴ E be ə, Abirakam iyə me be ki Kalde ə re uwə lo kisi Aram ti. Ningə go koy bawe ti, Luwə ade j taa re me be ti ki isi ti ngəsine kin.

⁵ Ne nduwə ki Luwə adi Abirakam me be ti kin goto. NGon nusi lo ki ndikiri be ka ade al. Nə un ndune ade kadi n-a n-ade be kam ba pəti. Taa n-a n-adi ngan kae je toe ti tə. Dəkagilo ti ki Luwə isi əl ta Abirakam kin, Abirakam oji ngon al bəy.

⁶ Ta ki Luwə əl-e ə to kin: «NGan kai je a isi tə mba je dənangi ti ki rangi nim, dije a rai-de bəə ti nim, ta dije a adi-de kə asi bəl bu sə nim tə.»

⁷ Go ta je ti kin, Luwə əl ə nə: «Gin dije ki rai-de bəə ti kin, mi wa m-a m-gangi ta dəde ti. Go ti ningə, a tēi me be mba ti ki rade bəə ti kin kə, ə a təli rəi me be ti ki j ti ə awi bəə ti kin mba kadi rəi əsi məkəsidi nangi nqm ti.»

⁸ Ba Luwə ade ne kilə mindi ki e kijə məti. Be ə, loki Abirakam oji *Isaki ningə ndə jijo go ti par ə ijə məte. Isaki ra be tə mbata ngone *Jakobi. Jakobi ka ra be tə mbata ngane je ki əi gin *Isirayəl je ki dəgi gide e joo.

✧ 7:3 Kilə ngirə ne je 12.1 ✧ 7:4 Kilə ngirə ne je 11.32; 12.5 ✧ 7:5 Kilə ngirə ne je 12.7; 13.15; 17.8

✧ 7:7 Tēi ki taga 3.12 ✧ 7:8 Kilə ngirə ne je 17.10-14; 21.4

9 «Ningə ni ki me ngan lə Jakobi ti ra adi gati ki ngokode Jisəpi adi awi sie tə bəə me be ti ki Ejipi ti. Nə Luwə e sie naa ti*.

10 Be ə, ər-e me kə je ti pəti. Ningə me-maji lə Luwə ki e sie, ade kəm-kədi ta kəm Parawo ti ki e ngar ki Ejipi ti. Adi Parawo un-e inde tə nje kəbe dənangi ki Ejipi ti, taa də me kəy ti ləne pəti tə*.

11 Dəkagiloe ti kin ə, bo ki bo osi dənangi Ejipi ti ba pəti, taa dənangi Kana ti tə. E dəkagilo kəm-to-ndoo ki əti bəl ngay. Lo kadi bawje je ingəi ne ndikiri usoi goto*.

12 Loki Jakobi oo kadi ne kuso to me be ti ki Ejipi ti ningə, ilə nganne je ki əi kaje je adi awi ki dəsəy.

13 Loki təl ilə-de ki kə joo ningə, Jisəpi ra adi ngakəe je gəri-e. Lo kin ti, Parawo ka, gər-n gin koji lə Jisəpi tə*.

14 Go ti ningə, Jisəpi ilə go bawne Jakobi ti ade re ki gin koji lie ba pəti, asi dije dəsiri gide e mi*.

15 Jakobi aw Ejipi ti ningə oy ki kəte noo. Kaje je ka oyi noo nim tə*.

16 Təli ki singəde rəi dənangi Kana ti, me be bo ti ki təe nə Sisəm. Dibi-de be nin ti ki Abirakam ndogi ki la ji ngan lə Amər ti me be ti ki Sisəm*.

17 «Dəkagilo təl kon kun mindi ki Luwə un adi Abirakam e basi. Ningə kər ngan Isirayəl je bay ki də made ti də made ti dənangi Ejipi ti,

18 biti dəkagilo ti ki ngar ki rangi ki gər Jisəpi al o-n be dənangi Ejipi ti*.

19 NGar ka kin uwə dije ləje ra-n kilə ki al də maji nim, adi-de kə nim, ta ində gu dəde ti adi iyəi ngande je ki kasi kə, biti kadi oyi*.

20 Dəkagilo ti kin ə, oji *Moji ki me-maji lə Luwə e dəe ti adi oti-e me kəy ti lə bawe asi nay mitə*.

21 Ningə loki dum dəde adi iləi-e kə, ngon lə Parawo ki dəne tēe dəe ti, ə un-e ote tə ngonne wa be*.

22 Be ə Moji ingə-n ne ndo ki oji də

kəm-kədi pəti ki dənangi Ejipi ti. Adi aw ki təgi me ta kəl-e ti nim, me kilə rae ti nim tə.

23 «Loki bəle e kuti sə ningə, mər ta re dəe ti mba kadi n-aw n-oo ngakone je ki əi ngan Isirayəl je.

24 Dəkagilo ti ki e-n ki ngakone je ə, oo dəw kare ki Ejipi ti isi adi kə ki kare dande ti. Be ə, re rə də ngokone ti adi ində dəw ki Ejipi ti ka kin təl-e.

25 Moji gir kadi ngakone je a gəri təki Luwə ə ilə səne mba kadi n-taa dəde. Nə ngakəe je gəri al.

26 NDə ki go ti, oo ngakone je joo ki əi Isirayəl je isi rəi-naa. Ire a dande ti mba kadi gangi-de naa ti. Əl-de ə nə: “Səi ngakonaa je tə, ə ban ə isi rai na majal be ə?”

27 Ningə e ki nje tində ngokone ka kin əse ngərangi, ə əl-e ə nə: “Nə ə indəi dəje ti tə ngar ləje, ə se nje gangi ta danje ti ə?”

28 Ige təl-m təki tagine itəl-n dəw ki Ejipi ti ka kin be a?”

29 Loki Moji oo də ta kin ningə, bəl rae, adi aw uwə lo kisi tə mba dənangi Madiya ti. Dənangi Madiya ti ə Moji taa dəne oji-n ngan je joo*.

30 «Bal kuti sə go ti ningə, malayka tēe həy rəe ti dilə lo ti, bəsi ki də mbal Sinay, dan ndon por ti me gu ti ki isi o por.

31 Loki Moji oo ne kin ningə, ndile ay ur kaki. Moji ge kadi n-oo ne kin maji adi əti re bəsi rə ti. Loe ti noo ə oo də ndu Bəbe ə nə:

32 “Mi Luwə lə kai je, Luwə lə Abirakam, Luwə lə Isaki, Luwə lə Jakobi.” Moji bəl dadi par par, lo kadi un kəmne ki taa goto.

33 Ə Bəbe əl-e ə nə: “Ər sa njai ti tado lo ki a ti kam e lo ki ay njay.

34 M-o kəm kə lə dije ləm me be ti ki Ejipi ti. M-o də timə ki isi timəi rusi rusi, ə m-ur nangi m-re kadi m-taa-de m-ilə-de taa. Ningə ki basine kin, ire adi m-ilə-i Ejipi ti gogi*.”

* 7:9 Kilə ngirə ne je 37.11, 28; 39.2, 21   * 7:10 Kilə ngirə ne je 41.39-41   * 7:11 Kilə ngirə ne je 41.54-57   * 7:13 Kilə ngirə ne je 45.1-4, 16   * 7:14 Kilə ngirə ne je 45.9-10, 17-18   * 7:15 Kilə ngirə ne je 46.1-7   * 7:16 Kilə ngirə ne je 23.3-16; Jojuwe 24.32   * 7:18 Tēe ki taga 1.7-8   * 7:19 Tēe ki taga 1.10-11, 22   * 7:20 Tēe ki taga 2.2   * 7:21 Tēe ki taga 2.3, 5, 10   * 7:29 23-29: Tēe ki taga 2.11-15, 21-22; 18.3-4   * 7:34 30-34: Tēe ki taga 3.1-10

35 «Oi maji! E Moji ki ngakɔe je ɔsi-e ngərangi, ə əli-e əi nə: “Nə indəi dɔje ti tə ngar ləje ə se nje gangi ta danje ti ə”, wa kin ə, Luwə ile tə ngar nim, taa nje taa-de kilə-de taa nim, ki takul tɔgi lə malayka ki tɛɛ sie həy me gu ti, kin nim tɔ.

36 E ə tɛɛ səde ki takul ne ra je ki dəw asi ra al nim, ki takul ne kɔji je nim, me ɔe ti ki Ejipi ti. Taa dəkagilo ti ki isi indəi ba bo kasi gangi nim, dəkagilo ti ki rai ɔal kuti sɔ dilə lo ti kin nim tɔ.

37 E darɔ Moji ki kare wa kin ɔəy ə tɔ ə əl ngan Isirayəl je ə nə: “Luwə a tɛɛ ki nje kəl ta ki tane ti kare dansi ti səi je wa, ki a to tə mi be.”

38 Loki ngan Isirayəl je kawinaa dilə lo ti ka, e Moji wa kin ə taa ta ta malayka ti dɔ mbal Sinay ti, əl kaje je. E ə taa ta kaji kin rɔ Luwə ti, mba kadi adi-je.

39 Nə kaje je mbati kadi təli rɔde go ta je ti lie. Ningə ki bo tɔy, ɔsi-e ngərangi. Mede e dɔ təl kaw dənangi Ejipi ti gogi.

40 Dəkagilo ti ki Moji nay dɔ mbal Sinay ti ɔəy, rəi rɔ *Arɔ ti əli-e əi nə: “Ira kagi yo je ki kadi ɔri noje, tadɔ ji gər ne ki ra Moji ki nje tɛɛ səje me ɔe ti ki Ejipi ti kin al.”

41 Be ə me ndɔ je ti kin, ibəi ngon yo madi ki to tə ngon baw mangi be, ə iləi kadi-kare adi-e. Ba rai rɔnəl ngay ɔsi gon ne ki əi je wa ibəi ki jide kin.

42 Nə Luwə təl gidine adi-de, iyə-de kɔ adi isi ta ra yo ti, ki kasi-gon ne je ki dɔrɔ ti tə nay je ki kadi je ki mee je tə kagi yo je ləde, təkɔ ndangi me makitibi ti lə nje kəl ta ki ta Luwə ti: “Səi dije ki Isirayəl, ɔal kuti sɔ ki irai dilə lo ti kin se da je ki itəli-de ki ndəgi kadi-kare je adi, e mi ə adi-mi a?”

43 Jagi, səi oti kəy yo lə kagi yo ləsi Moloki yo, ki mee lə kagi yo ləsi Rəpə, yo je ki səi wa irai-de ki jisi mba kadi ɔsi məkəsisəi nɔde ti. MBata ne rasi je kin ə, m-a m-adi njé bə je ləsi a uwəi səsi, awi səsi say tə mba je gidi

*Babilon ti ɔəy.

44 «Me dilə lo ti, kaje je ai ki kəy kibi kingə-naa ki Luwə. Moji ra kəy kibi ka kin təkɔ Luwə un-n ndune ade. Ra go kuje ti ki oo.

45 Iyəi kəy kibi ka kin adi gin koji je ləde ki rangi, ki əi kaje je ki rəi gode ti. Kəy kibi kin e jide ti, loki Jojuwe ɔr nɔde adi rəi taai dənangi lə gin dije ki dangi dangi ki Luwə tuwə-de nɔde ti. Kəy kibi ka kin, to biti dəkagilo ti lə Dabidi.

46 Me-maji lə Luwə e ki *Dabidi adi dəji ta rəbi mba kadi n-ra kəy n-adi Luwə lə Jakobi.

47 Nə e *Salomɔ yo ə ra kəy adi Luwə.

48 «NGa ningə Luwə ki e ki dəkagilo je ti pəti, a isi me kəy ti ki dəw ra ki jine al. Təkɔ nje kəl ta ki tae ti ə nə:

49 “Dɔrɔ e kimbər ngar ləm, ningə dənangi e ne kində njam.” Bəbe əl ɔəy ə nə: “Kəy ki ban ə, a irai adi-mi ə? Lo ki ra a e lo kuwə rɔ ləm ə?”

50 Se e mi al ə, nə tɔy ə, ra ne je kin pəti ə?”

51 «Səi dije ki njé tɔ rɔ je, itɛɛi mesi al nim, ibəyi mbisi nim dɔ ta ti lə Luwə tə dije ki njé gər Luwə al be. Itoi tə bawsi je wa be. Ne kin ə ra adi, isi ta rɔ ki NDil Luwə ti, ki dəkagilo je pəti.

52 Nje kəl ta ki ta Luwə ti ki ra ə bawsi je adi-e kɔ al ə? Əi je ə təli njé kilə mbe kəte, ki ɔji dɔ re lə dəw ki e kare ba, ki e dəw ki dana. Ningə ngəsine, loki Kirisi re, səi je uni dəe, ə təli-e tɔ.

53 Oyo, səi ingəi ndu-kun lə Luwə ki takul malayka je, nə lo kadi itəli rəsi ti go ti goto.»

Tiləi Etiyən ki mbal təli-e

54 Loki njé gangi ta je ki bo lə *Jipi je ooi dɔ ta ki Etiyən əl ningə, wongi rade ngay adi ngəi ngangide mur mur dəe ti.

55 Nə Etiyən ki NDil Luwə rose, un kəmne taa ki dɔrɔ ti ningə oo kunji

✧ 7:36 35-36: Tɛɛ ki taga 2.14; 7.3; 14.21 ✧ 7:37 Dətarənom 18.15-18 ✧ 7:38 Tɛɛ ki taga 19.1-20.17; Dətarənom 5.1-33 ✧ 7:41 39-41: Kər Isirayəl je 14.3; Tɛɛ ki taga 32.1-6 ✧ 7:43 42-43: Amosi 5.25-27 ✧ 7:45 44-45: Tɛɛ ki taga 25.9, 40; Jojuwe 3.14-17 ✧ 7:46 2 Samiyəl 7.1-16; 1 Poy ta je 17.1-14 ✧ 7:47 1 NGar je 6.1-38; 2 Poy ta je 3.1-17 ✧ 7:50 49-50: Ejay 66.1-2

Luwə nim, taa oo Jəju ki a taa dɔ ji kɔ Luwə ti nim tɔ.

⁵⁶ Əl ə nə: «Oi, m-o dɔrə tɛɛ tane, ningə m-o NGon Dəw a taa dɔ ji kɔ Luwə ti.»

⁵⁷ Loki ooi dɔ ta kin ningə, uri kəl ki ndude ki bo ə uti mbide dɔ ta ti lie, ə buki-naa dɔe ti.

⁵⁸ NDəri-e awi sie taga gidi be bo ti, ə tilai-e ki mbal tɔli-e. Dije ka kin iyəi kibi je ləde rɔ ngon ki basa ti ki tɔe nə Sol.

⁵⁹ Dɔkagilo ti ki isi tilai-e ki mbal, Etiyən əl ta ə nə: «Babe Jəju, itaa ndilm ki rai ti.»

⁶⁰ Go ti ningə əsi məkəsiine nangi, ə əl ta ki ndune ki bo ə nə: «Iyə go majal kin kɔ adi-de!» Go ta je kin ti, ningə Etiyən oy.

8

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je

¹ Sol e mbɔ dije ti ki ndigi kadi tɔli Etiyən. Dɔ ndɔe ti kin kində kəm-ndoo ki bo ngay tɛɛ dɔ njé kaw-naa je ti ki Jorijaləm. Adi njé kadi-me je pəti sanai-naa ki go lo je. Awi ki Jude ti je ki *Safari ti je. *NJé kaw kilə je wa par ə nayi-naa Jorijaləm ti.

² Dije ki njé bəl Luwə dibi Etiyən, nɔi-e ngay.

³ Nə Sol ba, ɔr njé kaw-naa je nja. Aw ki ta kəy ta kəy uwə dingəm je ki dəne je buki-de dangay ti.

⁴ NJé ki sanai-naa ka kin awi ki lo lo ilai mbɛ Poy Ta ki Maji.

Pilipi me be ti ki Safari

⁵ E be ə, Pilipi ki aw me be bo ti ki *Safari, ilə dije mbɛ Poy Ta ki Maji lə Kirisi.

⁶ Kosi dije ba pəti, loki ooi ta je ki Pilipi əl je ki nɛ kɔji je ki ra adi ooi ki kəmde ningə, uri mbide ki dɔ ta ti lie.

⁷ Tado ndil je ki majal tɛɛi me njé moy je ti ngay ki nɔ ki boy tade ti. Taa, dije ki rɔde oy ki njé məti je ngay ingəi rɔ nga tɔ.

⁸ Rənəl ki bo ngay to me be bo ti kin.

⁹ Kəte taa kadi Pilipi re, dingəm madi ki tɔe nə Simɔ isi me be bo ti kin nɔɔ. E nje ra mbəli, adi ɔr ndil dije ki

me be ti ki Safari ngay. Ra rɔne kadi nɛ dəw madi ki əti bəl ngay.

¹⁰ Adi dije pəti, i dɔ ngan je ki du ti, biti ki dɔ dije ki tɔgi ti, angalde e ki dɔe ti. Əli əi nə dingəm kam aw ki tɔgi lə Luwə ki e tɔgi ki əti bəl ngay.

¹¹ Angal dije e ki dɔe ti, tado e mari nu ba ə isi ɔr ndilde ki mbəli ki ra ləne.

¹² Nə loki dije adi mede Pilipi ki iləde mbɛ Poy Ta ki Maji ki ɔji dɔ kɔbe lə Luwə nim, ki Jəju Kirisi nim tɔ ningə, dingəm je ki dəne je adi Pilipi ra-de batəm.

¹³ Simɔ wa ki dəne ka adi mene tɔ. Loki Pilipi ra-e batəm ningə, iyə go Pilipi al. Loki oo nɛ kɔji je ki nɛ je ki əti bəl ngay ka kin ningə, e wa təl re əte bəl ngay bəy tɔ.

Piyər əi ki Ja me be ti ki Safari

¹⁴ Loki njé kaw kilə je ki isi Jorijaləm ti ooi kadi dije ki *Safari ti taai ta lə Luwə ningə, ilai Piyər əi ki Ja ki rɔde ti.

¹⁵ Loki rai tɛɛi Safari ti ningə, əli ta ki Luwə mba kadi njé kadi-me je ingəi NDil Luwə.

¹⁶ Tado NDil re dɔ dəw madi ti kare dande ti al bəy. E batəm par ə rai-de me tɔ Babe Jəju ti.

¹⁷ E be ə, Piyər əi ki Ja indəi jide dɔde ti kadi ingəi NDil Luwə.

¹⁸ Loki Simɔ oo kadi e ki go rəbi lə ji ki kində dɔ ti lə njé kaw kilə je ə NDil ren dɔ njé kadi-me je ti ningə, adi Piyər əi ki Ja la,

¹⁹ ə əl-de ə nə: «Mi ka adi-mi tɔgi kin tɔ kadi tɔ dəw ki m-a m-ində jim dɔe ti ba, ingə NDil Luwə tɔ.»

²⁰ Ə Piyər əl-e ə nə: «Kadi la ləi kin tuji naa ti ki darəi. Tado ində mei ti kadi a ndogi kadi-kare lə Luwə ki la.

²¹ Nɛ ki ba tɔi, ə se nɛ ki sɔbi dɔi goto me nɛ ti ki j-a-n kam, tado mei e dana nɔ Luwə ti al.

²² Maji kadi itər ndui dɔ majal ti lai, ə əl ta ki Babe adi re to ban ə, iyə go kɔji ta je ki mei ti kin kɔ.

²³ Tado m-o kadi mei ati kanana, taa majal doləi dole tɔ.»

²⁴ NGA ə, Simɔ əl Piyər əi ki Ja ə nə: «Kadi səi je wa əli ta ki Babe mbata ləm, kadi nɛ madi kare me nɛ je ti ki əli tae kin tɛɛ dɔm ti al.»

²⁵ Loki Piyər əi ki Jə mai naji, ə ndoi ta lə Bəbe tə ɲingə, təli ki Jorijaləm ti gogi. Həi mbe Poy Ta ki Maji me ngan be je ti ki Samari ngay ki go rəbi go rəbi.

Ta lə Pilipi əi ki kuji dingəm ki e dəw ki boy ki Etiyopi ti

²⁶ NDə kare Malayka lə Bəbe əl Pilipi ə nə: «I taa aw ki gin be ti be, də rəbi ti ki j Jorijaləm aw ki Gaja ti, ki e rəbi ki dilə lo ti kin.»

²⁷ Pilipi j taa kalangi aw ɲingə, ingə dingəm kare ki dənangi Etiyopi, ki e ki boy, ki nje ngəm ne maji je lə ngar ki dənə ki Etiyopi ti, ki təe nə Kandasi. Dingəm kin aw Jorijaləm ti əsi dənə nangi nə Luwə ti ə isi təl ki be gogi.

²⁸ Isi me pusi ti ləne, isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay.

²⁹ Lo kin ti, NDil Luwə əl Pilipi ə nə: «Ōti aw bəsi ki rə pusi ti kin.»

³⁰ Pilipi ay ngədi aw ɲingə, oo ndu dingəm ki Etiyopi ti ka kin isi tidə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay. Pilipi dəje ə nə: «Igar me ta ki isi tidə kin maji wa a?»

³¹ Dingəm ka kin əl-e ə nə: «Re nje kər mee kadi-m goto ə m-a m-gər ban ə?» Ba dəji Pilipi adi al taa goe ti, isi gəde ti me pusi ti.

³² Ta ki isi tidə ə to kin: «Ōri-e tə bati ki dəw isi aw sie kadi təl-e be;

Tə ngon bati ki a tane mbə nə nje kijə bje ti be.

E be ə, tē-n tane al.

³³ Həi rəsəl dəe ti, gangi ta lie ki go rəbi ki dana al.

Nə ə a ər gin koji lie ə?

Tadə indəi ngangı ndə kisi ki də taa lie✧.»

³⁴ ɲingə, kuji dingəm un ta əl Pilipi ə nə: «M-dəji kadi əl-m adi m-o, nə ə nje kəl ta ki ta Luwə ti isi əl ta lie be ə? Isi əl ta ki də rəne ti wa ə se isi əl ta də dəw madi ti ki rangi ə?»

³⁵ Lo kin ti nga ə, Pilipi ingə rəbi adi un ta tane ti, ɲingə ki rəbi lə makitibi lə nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay kin, ile-n mbe Poy ta ki ki Maji lə Jəju.

³⁶ Loki ɲiyəi isi awi ɲingə, tēi ta man ti, ə kuji dingəm ka kin əl ə nə: «Man ə am, nga ri ə əgi kadi m-ra batəm ə?»

³⁷ [Pilipi əl-e ə nə: «Re adi mei Luwə təkı rəjeti ə, ne ki əgi ra batəm goto.» Kuji dingəm ə nə: «M-adi mem təkı Jəju Kirisi e NGon Luwə.»]

³⁸ Lo kin ti, adi pusi a nangi, ɲingə əi ki Pilipi joo pu, uri me man ti adi Pilipi ra-e batəm.

³⁹ Loki tēi me man ti ki taga ɲingə, NDil Bəbe un Pilipi aw sie adi kuji dingəm oo-e al. Nə e ilə rəbi ləne ki rənəl aw.

⁴⁰ Pilipi aw tē me be ti ki Ajoti, ilə mbe Poy Ta ki Maji me be bo je ti pəti ki tē ti, bitı tē-n Səjare ti.

9

*Sol adi mene Bəbe Jəju
(Knjk 22.6-16; 26.12-18)*

¹ Dəkagiloe ti kin, gir ta ki də kadi kə njé ndo je ti lə Bəbe ki də təl-de ti to də Sol ti bəy.

² Be ə, aw rə ki boy ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, dəje makitibi mba kadi n-aw-n lo kaw-naa je ti lə *Jipi je ki me be ti ki Damasi, kadi re n-ingə dingəm je ki dənə je ki njé ndole go ne ndo ki sigi kin ə n-də-de n-re səde Jorijaləm ti.

³ Loki Sol e də rəbi ti, ində də be ki Damasi bəsi ɲingə, kunji madi tē pati, j ki dərə ti, unji gə dəe.

⁴ Tē osi nangi ɲingə, oo də ndu ta madi əl-e ə nə: «Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?»

⁵ Sol dəje ə nə: «I nə ə Bəbe?» ɲingə, Bəbe əl-e ə nə: «E mi Jəju ki isi adi-m kə.»

⁶ I taa aw me be bo ti ə, a əli-ni ne ki kadi a ira.

⁷ NJé ki isi awi ki Sol təli ai lo ka ti. Bəl təl-de adi lo kadi əli ta goto. OOI də ndu ta, nə ooi dəw madi al.

⁸ Sol j taa, tē kəmne maji, nə oo lo al, adi made je uwəi jie, ndəri-e tə ndər, ə awi sie Damasi.

⁹ Isi loe ti nə ndə mitə ki kanji kadi oo lo. Uso ne əl nim, ay man al nim tə.

✧ 8:33 32-33: Ejay 53.7-8

10 Ningə nje ndo lə Jəju kare isi Damasi ti noo, təe nə Ananiyasi. Babe bar-e me ne koo me ndil ti ə nə: «Ananiyasi», ningə Ananiyasi ndigi ə nə: «Mi ne Babe».

11 Babe təl un ta əl-e ə nə: «Aw un rəbi ki bari-e rəbi ki kə ti, ə idəji me kəy ti lə Judasi, dəw ki təe nə Sol ki Tarsi ti, isi noo isi əl ta ki Luwə.»

12 OO dəw madi ki təe nə Ananiyasi me ne koo me ndil ti, ur kəy goe ti ningə, ində jine dəe ti kadi oo lo gogi.»

13 Ə Ananiyasi əl ə nə: «Babe, mo ta lə dəw kin ta dije ti ngay, əji də kə je pəti ki adi dije lai ki me be ti ki Jorijaləm.»

14 Ningə, ki ne kin, re ki təgi ki ingə rə ki boy je ti lə njé kijə ne məsi kadi kare je, kadi uwə dije ki isi əli səi ta, dəə-de.»

15 Nə Babe əl-e ə nə: «Aw, tado dingəm kin e ne ra kilə ki m-kəte kadi əl ta ləm nə gin dije ti ki duniya ti, ki nə ngar je ti, ki nə *Isirayəl je ti.»

16 Mi wa m-a m-əje kə je pəti ki a tēe dəe ti ki mbata ləm.»

17 Ananiyasi aw, ur kəy ində jine dəe ti, ningə əl-e ə nə: «NGokom Sol, e Babe ə ilə-m, e Jəju ka ki tēe ingəi də rəbi ti ki isi re-n ka kin ə ilə-m kadi m-adi o lo. Ningə kadi NDil Luwə rəsi tə.»

18 Ta naa ti noo, ne je ki toi tə ngəy kanji je be tēe kəm Sol ti tosi, adi təl oo lo gogi, ningə j taa adi rai-e batəm.

19 Go ti, uso ne ba, təl ingə təgi ne gogi. Sol təl isi ki njé ndo je lə Jəju ki me be ti ki Damasi ngan ndə je jə bəy.

Sol ndo ta lə Luwə Damasi ti

20 Ta naa ti noo, Sol aw ilə mbe me kəy kaw-naa je ti lə *Jipi je ə nə: «Jəju e NGon Luwə.»

21 Dije pəti ki ooi də ta kin ta Sol ti, ndəji-de ngay adi əli əi nə: «E kam al ə e nje kadi kə dije ki Jorijaləm ti ki njé ba tə kin a? Re ne a un girə mba kadi uwə-de, dəə-de aw səde rə ki boy je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je al biti a?»

22 Nə Sol uwə rəne ngə adi kəme e kəte me kadi-me ti lie. Jipi je ki Damasi ti gəri lo ta ki kadi əli-e al, loki təji-de kadi Jəju e Kirisi.

23 Ra ndə je go ti ba, Jipi je əji-naa ta mba kadi n-təli-e

24 Nə ta kəji ləde tēe mbi Sol ti. NGəmi ta rəbi kada je kondə je mba kadi n-təli-e.

25 Be ə, me kondə ti madi, njé ndo je lə Sol, uni-e me kare ti, tui-e adi osi gidi ndogi bər ti.

Sol me be ti ki Jorijaləm

26 Go ti, Sol aw tēe me be ti ki Jorijaləm ba, sangi kadi n-ində rəne naa ti ki njé ndo je, nə pəti bəli-e, tado dəw ki taa mee kadi e nje ndo ki rəjeti goto.

27 Be ə, Barnabasi un-e me jine ti, aw sie rə njé kaw kilə je ti, ər-de go kingə ki Jəju ingə Sol də rəbi ti, ki koo ki oo Jəju əl-e ta, ki ta ki əl ki taga wangi Damasi ti me tə Jəju ti.

28 Də gangi loe ti noo, Sol aw səde je, təl səde je naa ti me be ti ki Jorijaləm. Əl ta ki kadi-me me tə Babe ti.

29 Əl ta ki *Jipi je ki njé kəl ta Girəki, naji-naa səde ta ti. Nə sangi rəbi kadi n-təli-e.

30 Loki ngakəje je ooi tae ningə, əri-e awi sie Səjare ti. Ningə adi-e aw me be ti ki Tarsi.

31 *NJé kaw-naa je pəti ki dənangi Jude ti ki tae ba, ki dənangi Galile ti, ki dənangi *Samari ti, isi ki Lapiya. Ingəi təgi, njiyəi me bəl Babe ti, taa kərde j ki də ti də ti ki takul təgi lə NDil Luwə tə.

Piyər aji dingəm ki təe nə Ene

32 Təki Piyər a njiyə-n ki lo je pəti oon dije lə Luwə, ndə kare aw tēe rə njé ti ki me be ti ki Lida.

33 Lo kin ti, ingə dingəm kare ki təe nə Ene, ki to də tirə moy ti ra bəl jijoo. Tado rəe oy.

34 Piyər əl-e ə nə: «Ene, Jəju Kirisi adi rə nga, j taa, ikaw ne toi.» Ningə Ene j taa ta naa ti noo.

35 Dije pəti ki me be ti ki Lida ki Saro ooi-e, ba adi mede Babe.

Piyər ndəl Dorkasi lo koy ti

36 Dəne madi e dan njé ndo je ti ki me be bo ti ki Jope noo, təe nə Tabita. Tə kin ki ta Girəki nə Dorkasi. E dənə ki njé ra kilə je ki maji maji ngay, taa e nje ra ki njé ndoo je ki ne ki me jine ti tə.

37 Moy ra-e dəkagiloe ti kin adi oy. Loki ndogi-e man ningə, awi iləi-e me kəy ti ki kare taa.

³⁸ Be ki Lida e basi ki Jope. Be ə, loki njé ndo je ooi kadi Piyər e me be ti ki Lida noo ningə, ilə dingəm je joo rəe ti kadi re kalangi ingə-de.

³⁹ Piyər j̄ taa aw səde. Loki re t̄e rəde ti ningə, ər̄i-e awi sie me kəy ti ki taa. NJé ngaw koy je pəti iləi-naa gəi dəe ki n̄o, ningə t̄oji kibi je ki dangi dangi ki koji ta naa ti ki Dorkasi oji dəkagilo ti ki isi-n səde ki d̄one taa b̄əy.

⁴⁰ Piyər adi dije pəti t̄eji taga, 6a ɔsi məkəsi-ne nangi əl ta ki Luwə, ningə tu rəne ki rə nin ti əl ə n̄ə: «Tabita j̄ taa.» Loki t̄e kəmne oo Piyər ningə, ndu rəne, j̄ isi taa.

⁴¹ Piyər ilə jine un-e-n ki taa, 6a, 6a dije lə Luwə ki njé ngaw koy je, ɔji-de Tabita ki d̄e taa.

⁴² Poy n̄e kin sane ki d̄onangi ki Jope ba pəti, adi dije ngay adi mede Bəbe.

⁴³ Piyər ra ndo asi tati me be ti ki Jope, me kəy ti lə nje kər gidi ngirə ki t̄e n̄ə Simo.

10

Körnəy ki e d̄aw ki Rom ti oo n̄e me ndil

¹ Dingəm madi isi me be ti ki Səjare noo, t̄e n̄ə Kōrnəy. E ki boy d̄o buti asigar je ti ki bu kare, ki bari-e «buti ki Itali ti».

² E d̄aw ki nje ra n̄e ki go ndu Luwə ti, taa, naa ti ki dije pəti ki me kəy ti lie, əi njé k̄osi d̄ode nangi n̄o Luwə ti t̄o. Ra maji ki njé ndoo je ngay, taa əl ta ki Luwə taa taa t̄o.

³ ND̄o kare, ki kadi ki mitə ki lo s̄əlo, oo malayka lə Luwə me n̄e koo me ndil ti ur me kəy ti lie, ningə b̄ar-e ə n̄ə: «Kōrnəy.»

⁴ Kōrnəy ur kəmne d̄e ti ki b̄əl, ningə əl-e ə n̄ə: «E ri ə Bəbe?» NGa ə malayka əl-e ə n̄ə: «Kəl ta ki Luwə ləi ki maji ki isi ra ki njé ndoo je kin t̄e rə Luwə ti, ə Luwə ga d̄əi ti.

⁵ Ningə ki nḡosine kin, ilə dingəm je me be ti ki Jope adi bari Simo ki bari-e n̄ə Piyər ade re.

⁶ Isi me kəy ti lə Simo ki nje kər gidi ngirə ki kəy lie e kadi bati.

⁷ Loki malayka ki əl-e ta kin ɔti ningə, Kōrnəy b̄a ngan njé kilə je ləne joo ki nje rə ləne kare ki nje b̄əl Luwə m̄bo njé ki əi naa ti sie ki d̄əkagilo je pəti adi-de r̄əi.

⁸ R̄əi adi ər-de go n̄e je pəti ki ra n̄e adi-de ooi ningə, ilə-de adi awi Jope ti.»

Piyər oo n̄e me ndil ti me be ti ki Jope

⁹ Lo ti go ti, loki əi d̄o rəb̄ə isi awi, ind̄əi d̄o be bo basi ningə, Piyər al d̄o kəy ti ki taa, ki kadi ki dan be ti mba kəl ta ki Bəbe.

¹⁰ Bo ra-e adi ge kuso n̄e. Ningə loki isi rai n̄e kuso mba kadi uso 6a, oo n̄e me ndil ti.

¹¹ OO ta d̄əra a tagira, ningə oo n̄e madi ki to t̄ə ta kibi ki tati ki d̄əw uwə sile je ki s̄o be ə j̄ ki taa isi re ki nangi.

¹² Me n̄e ti ka kin, da je ki dangi dangi əi titi: da je ki njade e s̄o je, ki njé kagi nangi je, ki yəl je.

¹³ Ningə, ndu ta madi t̄e əl-e ə n̄ə: «Piyər, j̄ taa it̄əl uso.»

¹⁴ N̄ə Piyər ə n̄ə: «Jagi Bəbe, mi m-uso n̄e ki n̄e ki majal ɔde, ə se n̄e ki to nje nja kare al*.»

¹⁵ NDU ta t̄əl re əl Piyər kəl ki k̄o joo b̄əy ə n̄ə: «N̄e ki Luwə t̄əl-e ki kay njay ti, kadi j̄ o-e t̄ə e n̄e ki to nje al.»

¹⁶ N̄e kin ra n̄e be nja mitə, ningə ta naa ti noo t̄əli nd̄əri-e ki d̄əra ti gogi.

¹⁷ Piyər gər me n̄e ki oo me ndil ti kin al, adi isi d̄əji rəne ta d̄o ti, ningə yə dingəm je ki Kōrnəy ilə-de ki a sangi kəy lə Simo r̄əi ai ta kəy ti.

¹⁸ Ba d̄əji ta ki ndude ki boy ə n̄ə: «E me kəy kin ə Simo ki bari-e n̄ə Piyər isi ti ti a?»

¹⁹ Piyər isi m̄ər ta d̄o n̄e ti ki oo me ndil ti kin ba b̄əy ningə, ND̄il Luwə əl-e ə n̄ə: «O dingəm je mitə a sangi-ni.

²⁰ J̄ taa, ur nangi, ə aw səde ki kanji kadi mei t̄əsi, tad̄o e mi ə m-ilə-de.»

²¹ Piyər re rə dingəm je ti ka kin əl-de ə n̄ə: «E mi ə mi d̄əw ki isi isangi-e, ə se e ri ə isi isangi-mi wa?»

²² Əli-e əi n̄ə: «E Kōrnəy ki e ki boy d̄o buti asigar je ti ki bu, ki e d̄aw ki dana, taa e nje b̄əl Luwə t̄o kin ə ilə-je. E d̄aw ki *Jipi je pəti əli ta lie maji. Malayka

* 10:14 Ləbətiki 11.1-47; Ejəkəl 4.14

lə Luwə re tēē ki dō ta rəe ti əl-e kadi ilə goi ti kadi ire me kəy ti lie kadi oo dō ta ki tai ti.»

²³ Piyər aw səde ra-de mba, adi-de lo toi. Loki lo ti go ti ningə, i taa aw səde. NGakoje je madi ki me 6e ti ki Jope dani-e.

²⁴ Lo ti ki rangi ningə tēēi Səjare ti. Kərnəy 6ar nojine je ki madine je isi nginə-n-de kəte.

²⁵ Loki Piyər ur me kəy ti ningə, Kərnəy i taa tilə kəme, 6a osi nanga njae ti, ilə dōne nangi.

²⁶ Nə Piyər əl-e ə nə: «I taa, tadō mi ka mi dəw tō.» Ningə əsi sölə un-e-n ki taa.

²⁷ Wali-naa taa urii ki kəy ningə, Piyər oo kosi dije ngay kawinaa isi.

²⁸ Lo kin ti Piyər əl-de ə nə: «Səi je, igəri maji tək i ndu-kun ləje əgi kadi dəw ki e Jipi ində rəne naa ti ki dəw ki e Jipi al, ə se kadi ur me kəy ti lie. Nə Luwə əl-m kadi m-o dəw madi tə ne ki majal, ə se ne ki to nje al.

²⁹ E mbata kin ə, m-mbati-n 6a ləsi al, m-re ki kanji kəl ta madi ki rangi. Ningə tək i 6ari-mi, m-dəji səsi kadi m-o se e ri ə iləi gom ti wa?»

³⁰ Kərnəy ə nə: «Asi ndō sō 6one, ki dō kadi ki tək i made wa kin be, adi e kadi ki mitə ki lo sölə, ə m-isi m-əl ta ki Luwə me kəy ti ləm, ningə dīngəm madi ki ilə kib i ki nda bal bal tēē a nōm ti, əl-m ə nə:

³¹ “Kərnəy, Luwə oo dō ta ki isi əl sie, taa ga dō maji ti ki isi ra ki njé ndoo je kin tō.

³² Ə kadi ilə dəw madi Jope ti, 6ar Simō ki 6ari-e nə Piyər adi re. Isi me kəy ti lə Simō ki nje ra kilə ngirə, ki isi kadi ba ti 6asi.”

³³ Be ə, ta naa ti nōō par, m-ilə-de rəi ti, ə yə ira maji adi ire tō kin. Ningə ki ngəsine kin, je pəti j-isi nōi ti ne kadi j-o dō ta je pəti ki Babe ində tai ti kadi əl-je.»

Piyər əl ta lə Luwə me kəy ti lə Kərnəy

³⁴ Lo kin ti, Piyər un ta tane ti əl ə nə: «Tə ki rəjeti, m-gər kadi kər kəm dəw dana goto rō Luwə ti.

³⁵ Dəw ki ra ra, dan gin dije ti ki dangi dangi, ki e nje 6əl ndile, ki nje ra ne ki dana 6a, uwe ki rəne ti.

³⁶ Hə ki ta ləne ki rō ngan *Isirayəl je ti, ilə-n-de mbe lapiya ki takul Jəju Kirisi ki e Babe lə dije pəti.

³⁷ Tək i igəri, e ne ki ilə ngirəne Galile ti, go batəm ti ki Jə ilə mbeə ə ra ne dənangi Jude ti ba pəti.

³⁸ Igəri kadi ki Luwə adi Jəju ki Najarəti ti NDilne, ki tōgi kin maji. Jəju aw ki lo lo, ra maji ki dije, taa aji dije pəti ki isi gin tōgi ti lə su tō. Tadō Luwə e sie naa ti.

³⁹ Je ə je njé ma naji dō ne je ti pəti ki ra dənangi ti lə *Jipi je ki Jorijaləm ti. Bəi-e kagi-dəsi ti, tōli-e.

⁴⁰ Nə Luwə ade i lo koy ti ndō ki kō mitə lə ndō koye. Ade ta rəbi adi tōji rəne taga,

⁴¹ ki rō dije ti pəti al, nə ki rō njé ma naji je ti ki Luwə kəti-de kəte. Adi e je ki j-uso sie je, j-ay sie je, go tēēe dan njé koy je ti[☆].

⁴² Jəju un ndune adi-je kadi j-ilə mbe ki rō gin dije ti, ə kadi ji tōji tək i e ne ə yə Luwə ində-ne tə nje gangi ta dō njé kisi ki dōde taa ti ki njé koy je.

⁴³ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti pəti mai naji dōe ti əli əi nə: “Dəw ki ra ki ade mene 6a, Luwə a iyə go majal je lie kō me tōe ti[☆].”

⁴⁴ Loki Piyər isi əl ta je kin ba 6əy ningə, NDil ki kay njay risi ki dō dije ti ki isi ooi dō ta lie.

⁴⁵ Ne kin əti 6əl njé kadi mede Luwə ki əi Jipi je ki dani Piyər, loki ooi kadi Luwə 6uki NDilne dō gin dije ti ki əi Jipi je al tō.

⁴⁶ Tadō ooi ndude isi əli ta ki ta 6e je ki dangi dangi iləi tōji dō Luwə ti.

⁴⁷ Ningə Piyər əl ə nə: «Ki tək i ingəi NDil Luwə tə je be tō kin, ne ki əgi-de dō ra batəm goto.»

⁴⁸ Be ə Piyər un ndune adi rai-de batəm me tō Babe ti, 6a go ti, dəji Piyər kadi isi səde ngan ndō je 6əy taa kadi tə təl.

11

Jorijaləm ti, Piyər əji ne je ki rai ne

☆ 10:41 Lk 24.30, 42 ☆ 10:43 Ejay 53.5-6; Jərəmi 31.34

1 *NJé kaw kilə je ki ngako je ki isi Jude ti ooi kadi dije ki əi *Jipi je al ka oi ta lə Luwə tə.

2 Loki Piyər aw Jorijaləm ti, njé kadi mede Luwə, ki əi njé kijə mətide je gaki-e ngay,

3 əi nə: «Aw rə dije ti ki ijəi mətide al, aw uso səde ne!»

4 Lo kin ti, Piyər ilə rəne ər-de go ne je ki rai ne ki goe goe adi-de ooi.

5 Piyər əl ə nə: «Mi me be bo ti ki Jope, ningə loki m-isi m-əl ta ki Luwə, m-o ne me ndil ti. E ne madi ki to tə ta kibə ki tati ki dəw uwə sile je ki sə be ə j dərə ti, risi bitə re nəm ti.

6 M-ur kəm ki də ta kibə ti ka kin m-isi m-go, ningə m-o da je ki njade e sə, ki njé kagi nangi, ki da je ki wale ki yəl je ki njé nal kadi rə ti.

7 Ningə m-o ndu ta madi əl-m ə nə: «Piyər, j taa, itəl uso.»

8 Ə m-əl m-ə nə: «Jagi Babe, ne ki to nje ədi tam nja kare al.»

9 Kə joo, ndu ta təl tē dərə ti bəy əl-m ə nə: «Ne ki Luwə təl-e ki kay njay ti ba, kadi o-e tə ne ki to nje al.»

10 Ne kin ra ne be asi nja mitə, ningə təl tui-e dərə ti.

11 Ningə ta naa ti noo, dingəm je mitə ki iləi-de me be ki Səjare ti, ki rəm ti rəi ay ta kəy ti ki m-isi ti.

12 NDil əl-m kadi m-aw səde bi m-mbatə al. E be ə dingəm je ki mehe kam dani-mi, ə j-ur-n me kəy ti lə Kərnəy.

13 Kərnəy əji-je go rəbi ki n-oo-n malayka ki tē ki rəne ti, me kəy ti ləne, əl ə nə: «Hə dəw madi me be ti ki Jope kadi əl Simo ki bari-e Piyər kadi re.

14 A əli ne je ki a ra səi kadi ingə kaji naa ti ki njé ki me kəy ti ləi.»

15 Loki m-a m-əl ta ba bəy ningə, NDil Luwə risi re dəde ti təkəi ndə ki ren dəje ti lo kilə ngire ti ka kin be.

16 Ra adi mem ole də ta ti lə Babe ki ə nə: «Ja ra batəm me man ti, nə səi je, a rai səsi batəm me NDil Luwə ti.»

17 Ə se, təkəi Luwə adi-n-de kadi-kare ki kare wa təkəi adi-n-je, j-əi ki j-adi meje Babe Jəju Kirisi kin, kadi mi m-dor Luwə wa?»

18 Loki ooi də ta kin ningə, angalde osi nangi adi iləi təji də Luwə ti əi nə: «Gin dije ki duniya ti ka Luwə adi-de kaji ki go rəbi kiyə go majal kə tə.»

Kində gin njé kaw-naa je me be ti ki Aṭiyosi

19 Kində kəm-ndoo ki tē də Etiyən ti ra adi njé ndo je sanəi-naa*, awi bitə tēji me be ti ki Pənəsi, ki Sipir, ki Aṭiyosi. Loki awi, əli ta lə Luwə Jipi je par bi dəw ki rangi al.

20 MBode ti noo, dije ki nə je ki əi gin koji ti ki Sipir, ki Sirən ki awi Aṭiyosi ti, əli ta ki maji lə Baje Jəju gin dije ki əi *Jipi je al ki bari-de Girəki je tə.

21 Təgi Babe e səde naa ti adi dije ngay təl ki rə Babe ti adi-e mede.

22 Poy ne je ki ra ne kin tē rə njé kaw-naa je ti ki isi Jorijaləm, adi iləi Barnabasi adi-e aw Aṭiyosi ti.

23 Loki aw tē rəde ti, ə oo me-maji lə Luwə ki ra kilə ningə, rəe nəl-e ngay adi əsi ginde pətə ki ta lə Luwə kadi ai də njade me kində rə naa ti ki Babe.

24 Barnabasi e dəw ki dana, NDil Luwə rose, taa aw ki kadi-me tə, adi kosi dije ngay rəi ki rə Babe ti.

25 Barnabasi aw me be ti ki Tarsi mba kadi sangi Sol.

26 Loki inge ningə, aw sie Aṭiyosi ti, rai bal kare titi. Kawi-naa ki njé kaw-naa je, ndoi ta lə Luwə kosi dije ngay. E me be ti ki Aṭiyosi ə yə dije iləi ngirə bar njé ndo je ti, dije lə Kirisi (kirətiye je).

27 Dəkagiloe ti noo, njé kəl ta je ki ta Luwə ti j j Jorijaləm awi bitə ki Aṭiyosi.

28 E ki kare dande ti, təe nə Agabusi*, j taa ningə əl ta ki takul NDil təkəi bo ki bo ngay a o dənangi ti ki tae ba. Ningə ne ka kin ra ne dəkagilo ti lə nje kəbe ki bo ki bari-e nə Kilodi tə.

29 *NJé ndo je uni ndude kadi n-iləi ki ne ki jide ti, nə nə ki go təge ti kadi n-dij ngakode je ki isi Jude ti.

30 Adi ne maji je ləde ka kin Barnabasi əi ki Sol adi awi adi ngatəgi je.

12

Kində kəm-ndoo ki ra njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti

¹ Dəkagiloe ti wa kin ə ngar *Erodi ilə ngirə kadi kə njé kaw-naa je ki na je ti.

² Təl Jaki ki ngokə Jə ki kiyə kasigar.

³ Nə Loki oo kadi nəl *Jipi je ngay, ningə təl adi uwəi Piyər bəy. E dəkagilo ra pəti mapa ki kanji əm[☆].

⁴ Loki uwe ile dangay ti ningə, adi njé rə je sə sə nja sə ngəmi-e. Ra be kadi tə n-təe sie taga nə kosi je ti go pəti paki ti.

⁵ Piyər to dangay ti, nə njé kaw-naa je iyəi ta kəl ta ki Luwə al ki mbata lie.

⁶ Me kondəe ti ki kadi re lo ti ə, Erodi tēe sie nə kosi je ti ka kin ningə, Piyər to bi mbə asigar je, dəe-e ki kulə gindi joo. Ningə njé ngəm lo je, ai ta kəy ti, a ngəmi ta kəy dangay tə.

⁷ Lo kin ti, malayka lə Bəbe kare tēe pati, adi kunje taa lo me kəy dangay ti, lo ki Piyər to ti. Malayka ində Piyər kade ti ndəl-e-n ə nə: «I taa kalangi!» Ba kulə gindi je ki jie ti tēe tosi.

⁸ Malayka əl-e ə nə: «Idəə nda ki bədi ti, ə itilə sa njay ti.» Ningə Piyər ra təkə əl-e-n. Malayka əl-e bəy ə nə: «Ilə kibi ləi rəi ti ə un gom.»

⁹ Piyər tēe goe ti, nə gər təkə e malayka ə re tēe sie təkə rəjeti, al. Oo təkə e nē ki oo me ndil ti.

¹⁰ Loki indəi nje ngəm lo ki də kəte, ki ki kə joo dəi ningə, rəi tēe ta ta rəbi gindi ti ki aw ki be bo ti, ta rəbi wa tēe dərəne ba nəde ti, adi tēe taga awi də rəbi ti. Loki tēe də rəbi ti ningə, ta naa ti nəə, malayka iyə ə aw.

¹¹ Loki angale re rəe ti ningə əl ə nə: «M-o ay njay ngata təkə e Bəbe ə ilə ki malayka ləne adi re tēe səm ji Erodi ti, ki ta nē je ti ki majal pəti ki kosi Jipi je əji kadi rai səm.»

¹² Loki ga ta be ningə, ilə dəne aw be lə Mari ki kə Jə ki bari-e nə Marki. Dije ngay kaw-naa me kəy ti nəə isi əli ta ki Luwə.

¹³ Loki ində ta kəy ningə, ngon nje kilə ki dəne ki təe nə Rodi əti re kadi n-oo.

¹⁴ Gər ndu Piyər adi ta rəbi ka tēe al par ə, rəe nəl-e ngay adi təl ki ngədi aw əl-de ə nə Piyər a ta kəy ti nəə.

¹⁵ Əli-e əi nə: «I nje kone.» Nə a də ndune ti təkə e ta ki rəjeti. NGa ə təli əli əi nə: «E malayka lie.»

¹⁶ Loe ti kin, Piyər a ta kində ta kəy ti par par. Ə lokə rəi tēe ta kəy ningə, e Piyər ə wa, adi gəri lo ta ki kadi əli al.

¹⁷ Əl-de ta ki jine kadi əli ta al, ningə ər-de go tēe ki Bəbe tēe sie dangay ti adi gəri. Go ti, əl-de ə nə: «Awi əli Jaki ki ndəgi ngakoje je adi ooi.» Ningə tēe aw lo ki rangi ti.

¹⁸ Loki lo ti ningə, də asigar je isi dana al. Dəji-naa se ri dana ə Piyər təl wa?

¹⁹ NGar Erodi sange ngay nə inge al. Go ti, dəji ta asigar je, bə un ndune kadi təli-de kə. Piyər iyə dənangi Jude ə i aw Səjare ti, aw isi titi nu.

Koy lə ngar Erodi

²⁰ *Erodi aw ki ta ki dije ki Tir ti, ki Sidə. Ə dije ki Tir ki Sidə indəi ndude naa ti rəi ingəi-e. Loki ndogi me Bilasitusi ki nje koo go ta lə ngar Erodi taai ningə, dəji kadi lapiya to dande ti. Kadi lapiya to mbata nē maji je ki dənangi ti ləde ngire e me be ti lə ngar Erodi.

²¹ Loki tēe me ndə ti ki əji ningə, Erodi ilə kibi kəbe ləne rəne ti, isi də kimbər ngar ti ləne, əl kosi dije ta kongi kongi.

²² Kosi dije iləi təji dəe ti əi nə: «E ndu luwə madi bi e ndu dəw al.»

²³ Loe ti nəə malayka lə Bəbe inde əje mbata adi kəsi-gon Luwə al. Go ti, kode je indəi rəe yəngi yəngi adi oy.

²⁴ Nə ta lə Luwə taa lo aw ki kəte kəte, adi kər njé ndo je re ki də made ti.

²⁵ Loki Barnabasi əi ki Sol təli kon kilə ləde ki awi ki mba kadi rai ningə, iyəi be bo ki Jorijaləm ə awi. Uni Jə ki bari-e Marki naa ti səde ə təli awi me be ti ki Atiyosi gogi.

[☆] 12:3 Tēe ki taga 12.1-27

13

NJé kaw-naa je indəi Barnabasi əi ki Sol ta dangi mbata kilə lə Babe

¹ *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti ki njé ndo ne je lə Luwə isi dan njé kaw-naa je ti ki Aṭiyosi ti nṓṓ. Adi e: Barnabasi ki Simṓ ki ɓari-e Nijər, ki Lisiyusi ki ɓe lie e Sirən ti, ki Manaye ki oti-de naa ti ki *Erodi ki isi dṓ dənangi ti ki Galile[☆], ki Sol tṓ.

² NDṓ kare be ɔsi məkəsidi nangi nṓ Luwə ti ə əli ta sie ki kṓgi rṓ ne kuso tṓ. Ningə NDil ki kay njay əl-de nṓ: «Kadi ɔri Barnabasi əi ki Sol indəi-de ta dangi mbata kilə ki m-ɓar-de kadi rai.»

³ NGata ə, loki ɔgi rṓde ne kuso ə əli ta ki Luwə ningə, indəi jide dṓde ti ə iyəi-de adi awi,

⁴ təkɪ NDil ki kay njay əl-n-de. E be ə, Barnabasi əi ki Sol awi me ɓe ti ki Sələsi. Ningə ai nṓṓ gangi awi Sipir ti.

⁵ Loki ki tṓṓi Salamin ti ningə, əli ta lə Luwə me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je. Ja Marki e kadide ti tṓ nje ra sṓde tṓ.

⁶ Loki indəi dṓ dər je ki ɓe ti ki Sipir ti gangi ningə, awi tṓṓi me ɓe ti ki Paposi. Loe ti nṓṓ, ingəi Jipi kare be ki tṓe nṓ Bar-Jəju ki e nje ra mbəli, ki ə nṓ ne nje kəl ta ki ta Luwə ti.

⁷ Isi naa ti ki dṓw ki boy ki tṓe nṓ Sərjyusi Polusi ki e nje ne gər. Sərjyusi Polusi ɓar Barnabasi əi ki Sol ɔji-de adi gəri təkɪ n-aw ki ɓo koo ta lə Luwə tade ti.

⁸ Nə Elimasi ki kər gin tṓe nṓ nje mbəli tṓ-de rṓ. Ge kadi dṓw ki boy kin adi mene Kirisi al.

⁹ Be ə, Sol ki ɓari-e Pol NDil Luwə rose adi ur kəmne ki dṓe ti,

¹⁰ əl-e ə nṓ: «I ngon lə su, tṓ dṓw ki kadi kəm dije rosi mei. I nje kəsi ta ne ra je ki dana pəti. A iyə go rəbi ndor ta lə Luwə al a?»

¹¹ Ki ɓasine kin, Babe a indəi ɔji, kəmi a oo lo al, ningə a o kəm kadi al bṓti dṓkagilo madi. Ningə ta naa ti nṓṓ par ə kəme ndul kururu adi oo lo al, a mam lo. Sangi dṓw ki kadi ɔr-e ta rəbi.

¹² Loki dṓw ki boy oo ne ki ra ne kin ningə, adi mene, mbata ne ndo ki dṓ Babe ti ki adi-e, əte ɓəl ngay.

Pol əl ta Lə Luwə me ɓe ti ki Aṭiyosi ki Pisidi ti

¹³ Pol əi ki madine je ali me bato ti me ɓe ti ki Paposi, awi me ɓe ti ki Pərji ki Pampili ti, ningə Ja Marki[☆] iyə-de ə təl aw Jorijaləm ti gogi.

¹⁴ Loki ɔti me ɓe ti ki Pərji ningə, awi tṓṓi me ɓe ti ki Aṭiyosi ki Pisidi ti, awi me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki ndṓ taa kṓṓ, isi nangi.

¹⁵ Loki njé tidə makitibi je, tidəi makitibi ndu-kun ki makitibi lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ningə, ki boy je ki njé ngəm kəy kaw-naa iləi əli-de əi nṓ: «NGakoje je, kin ə awi ki ta kadi əli dije, ə kadi əli.»

¹⁶ Ə Pol i taa, yəkɪ jine tade ti kadi isi kekeke, ningə əl-de ə nṓ: «Səi *Isirayəl je ki dije ki njé ɓəl Luwə, kadi oi dṓ ta ləm.

¹⁷ Luwə ləje, j-əi kosi Isirayəl je, kəti bawje je, ningə ra sṓde adi oji naa ki kəte kəte, loki isi me ɓe ti ki Ejipi ti. Ɔr-de tṓṓ sṓde ki taga ki takul tṓge ki ngay.

¹⁸ Asi ɓal dṓsṓ ki adi-de ne usoi dilə lo ti[☆].

¹⁹ Loki tṓ ko gin dije siri ki dənangi ti ki Kana nṓde ti ningə, təl ki dənangi ka kin adi-de tṓ ne nduwə[☆].

²⁰ Ne je pəti ki ra ne kin, a ra ɓal asi ɓu sṓ ki dṓmi. Go ti ningə, adi-de njé gangi ta je bṓti tṓṓ-n dṓ nje kəl ta ki ta Luwə ti Samiyəl.

²¹ Ningə, dəji ngar adi Luwə adi-de Sawul ki ngon lə Kisi, ki e gin ka ti lə Bənjame, adi ɔ ɓe dṓde ti ɓal dṓsṓ.

²² Loki ɔr-e kṓ ningə, ində *Dabidi ngar ti toe ti. Dabidi ki ma naji lie ə nṓ: “M-ingə Dabidi ki e ngon lə Jəse, ki e dṓw ki go me ndigi ti ləm. A təl kon ne je pəti ki mem ndigi[☆].”

²³ E gin ka ti lie ə, Luwə adi Jəju ki nje kaji Isirayəl tṓṓ ti, ki go kun mindi ti lie.

²⁴ Kəte nṓ re Jəju ti, Ja ilə mbe kadi dije tṓri ndude, ningə kadi rai batəm.

☆ 13:1 Erodi Aṭipasi Lk 3.1 ☆ 13:13 Ja Marki: 12.12, 25; 13.5 ☆ 13:18 17-18: Tṓṓ ki taga 1.7; 12.51; Kər Isirayəl je 14.34; Dətərənəm 1.31 ☆ 13:19 Dətərənəm 7.1; Jojuwe 14.1 ☆ 13:22 21-22: 1 Samiyəl 8.5, 19; 10.21; 13.14; 16.12

Flə mbe kin ki rə kosi Isirayəl je ti ba pəti.

25 Loki Jə aw kadi təl ta kilə ləne ningə, əl ə nə: “Mi dəw ki isi igai ta dəe ti kin al. Nə e a re gom ti noo ki kilə sa ki njae ti ka mi m-asi tuti al☆.”

26 «NGakom je ki gin ka ti lə *Abirakam, ki njé bəl Luwə ki dansi ti, e j-əi je ə Luwə ilə ki ta kaji kin rəje ti.

27 Dije ki njé kisi Jorijaləm ti əi ki ki boy je ləde gəri dəw ki e Jəju kin al, taa gəri me ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki isi tidəi ki ndə taa kəə je pəti kin al tə. Be ə loki gangi ta də Jəju ti, təl ta ta je ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi.

28 Ingəi ne madi kare ki asi kadi təl-e-n al, nə dəji *Pilati kadi təl-e par.

29 Loki təl kon ne je pəti ki ndangi me makitibi ti oji dəe ningə, adi risi-e də kagi-dəsi ti nangi, ile me be nin ti☆.

30 Nə Luwə ade j dan njé koy je ti.

31 Asi ndə ngay ki tee ki rə dije ti ki j sie dənangi Galile ti nu, ə rəi sie biti Jorijaləm ti, əi je kin ə əi njé ma naji lie ki nə kosi dije ti☆.

32 Je ka j-isi j-ilə səsi mbe Poy Ta ki Maji kin tə. Poy Ta ki Maji ki e ta kun mindi ki Luwə un mindine də ti adi bawje je.

33 Luwə təl ta kun mindi kin ki rəje ti j-əi ngande je ki go rəbi tee ki adi Jəju tee lo koy ti tək ndangi me makitibi pa je ti əi nə:

“I NGonm,
Ki m-oji bone☆.”

34 «Luwə ade j lo koy ti bi ade ndum me be ti al, tək əl-n ə nə:

“M-a m-adi səsi ne,
Ki m-un mindim də ti m-adi Dabidi,
Ki e ne ki asi kadi indəi mesi də ti☆.”

35 «E mbata kin ə, əl-n me makitibi ti lo madi ti bəy ə nə: “A iyə dəw ləi ki ay njay kadi ndum al☆.”

36 Nə Dabidi, loki ra kilə dəkagilo ti ləne ki go kəji ta ra ti lə Luwə ningə, oy adi dibi-e gədi kae je ti, ningə ndum me be ti.

37 Nə e ki Luwə ade j lo koy ti ndum me be ti al.

38 «Kadi igəri maji ngakom je, tək e ki takule ə isi oi də Poy Ta ki Maji ki oji də kiyə go majal kə, ki kər ta də ti ki asi kadi ingəi me ndu-kun lə *Moj ti al.

39 E ki takule tə ə, re dəw ki adi mene ningə, a ingə ta ki kər də ti.

40 MBata kin ə, kadi oi go rəsi maji nə tə ta ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli kin tae təl dəsi ti:

41 *NJé kəl ta je ki ta Luwə ti əli əi nə:

“Səi njé kəji rəsi,
Kadi oi go rəsi maji,
A oi ne ki a əti səsi bəl biti kadi a gotoi kə.

Tadə dəkagilo ti ləsi, m-a m-ra ne madi.

Ne ki re dəw ər səsi poye ka, a adi mesi də ti al☆.”

42 Loki Pol əi ki Barnabasi isi tee taga ningə, dəji-de kadi ndə taa kəə ki gogi ə kadi təl rəi ndoi-de ta kin bəy.

43 Loki kosi njé kaw-naa je sanəi-naa ningə, Jipi je ki dije ki təl Jipi je, dani Pol əi ki Barnabasi, a wali-naa ta səde. Ningə Pol əi ki Barnabasi iləi dingəm mede ti kadi uwəi rəde ba me me-maji ti lə Luwə kin.

Pol əi ki Barnabasi yəti rəde ki rə gin dije ti ki əi Jipi je ti

44 *NDə taa kəə ti ki gogi ningə, kosi dije ngay ki me be bo ti kawinaa ki naa ti kadi n-ooi də ta lə Bəbe.

45 Loki *Jipi je ooi kosi dije ningə, ni ra-de adi taji Pol, ə əli ta je ki mal də ta ti lie.

46 Pol əi ki Barnabasi əli-de ki me ki ti kati əi nə: «E səi je ə kadi j-ilə səsi mbe ta kin kəte, nə tək imbat ə oi tək səi je asi ta kaji ki biti kin al, je j-a j təl j yəti rəje ki rə gin dije ti ki əi Jipi je al ti.

47 Tadə Bəbe ləje un ndune adi-je ə nə:

“M-ində-i kadi j kunji ki mbata gin dije ki dənangi ti,

Ki mbata kadi aw ki ta kaji biti ki dəbəy dənangi ti☆.”

48 Loki gin dije ki əi Jipi je al ooi də ta kin ningə, rai rənəl ngay də ti, adi iləi

☆ 13:25 Jə 1.20, 27; Mt 3.11; Mk 1.7; Lk 3.16 ☆ 13:29 28-29: Mt 27.22-23, 57-61; Mk 15.13-14, 42-47; Lk 23.21-23, 50-56; Jə 19.15, 38, 42 ☆ 13:31 1.3 ☆ 13:33 Pa je 2.7 ☆ 13:34 Ejay 55.3 ☆ 13:35 Pa je 16.10 ☆ 13:41 Abakuki 1.5 ☆ 13:47 Ejay 49.6

tɔji dɔ ta ti lə Bəbe, adi dije pəti ki Luwə kəti-de ki mbata kaji ki bitɪ ki nɔ ti, adi mede.

⁴⁹ Ta lə Bəbe sane ki dɔnangi ki Aɥiyosi ti ki tae ba.

⁵⁰ Nə Jipi je sulai dāne je ki əi dāne je ki njé tɔba ki me be ti, ki njé kosi məkəsɪde nangɪ nɔ Luwə ti, ki dije ki boy ki me be ti adi indai kəm Pol əi ki Barnabasi ndoo, ningə tibai-de me be ti lade kə.

⁵¹ Pol əi ki Barnabasi indai bu ki njade ti ki dɔ be ti lade ningə, ɔti awi me be ti ki Ikoniyom✧.

⁵² Ki rɔ njé ndo je ti lə Jəju ɓa, rɔde nəl-de ngay, taa NDil Luwə ka rosi mede tɔ.

14

Pol əi ki Barnabasi me be ti ki Ikoniyom

¹ Loki Pol əi ki Barnabasi awi Ikoniyom ti, awi me kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki Ikoniyom ti tɔ. Awi əli dije ta lə Luwə kəl ki ra adi dije ngay ki əi Jipi je ki njé ki əi Girəki je adi mede Luwə.

² Nə Jipi je madi ki njé me nga, indai ta ki majal me dije ti ki əi Jipi je al, sulai-de dɔ ngakoje je ti.

³ Be ka, Pol əi ki Barnabasi isi Ikoniyom ti ndo bay bay. Əli ta lə Luwə ki me ki tɪ kati, indai tɔgide dɔ Bəbe ti ki ma naji dɔ me-maji ti lie ki isi ilai mbee, adi-de tɔgi adi rai ne kɔji je ki ne je ki əti ɓəl.

⁴ Lo kin ti, dije ki me be bo ti gangi naa lo joo, njé ki madi je əi go Jipi je ti, njé ki nungi əi go njé kaw kilə je ti tɔ.

⁵ NJé ki əi Jipi je al, ki njé ki əi Jipi je, ki ki bo je lade indai dɔ rɔde dana kadi n-adi kɔ Pol əi ki Barnabasi, kadi n-tilai-de ki mbal n-təli-de.

⁶ Nə Pol əi ki Barnabasi ooi ta kin, adi ayi-naa awi ɓɔyɔi rɔde be bo je ti ki Likawoni, ki Lisitir, ki Dərbi, ki ngan lo je ki gidi ti.

⁷ Lo je ti kin ka, ilai mbe Poy Ta ki Maji titi tɔ.

Pol əi ki Barnabasi me be ti ki Lisitir

⁸ Me be ti ki Lisitir, dingəm kare ki njae oy ta gine ti isi nɔɔ. Njae oy lo koje ti nu, adi njiyə nja kare al.

⁹ Ə ndo kare, ur mbine isi oo-n ta ki Pol a əl. Ba, Pol uwə kəmne ki dɔe ti oo-e-n ba ningə, oo kadi aw ki kadi-me ki kadi ingə-n kaji.

¹⁰ Lo kin ti, Pol əl-e ta ki tɔgine ə nə: «I, a taa dɔ njai ti!» Ba Dingəm ibə nangɪ j a taa, a njiyə.

¹¹ Lo ki kosi dije ooi ne ki Pol ra kin ningə, uni ndude ki taa, əli ta ki ta likawoni əi nə: «Yo je təli rɔde dije ti, rai uri nangɪ danje ti.»

¹² Be ə, ɓari Barnabasi «Jəsi», ə ɓari Pol «Ərməsi» tɔ, mbata Pol ə e nje kəl ta.

¹³ Nje kijə ne məsi kadi-kare lə Jəsi, ki isi ta lo ti taga gidi be bo ti, re ki baw mangi je ki tɔy ne je ki ndole rɔde ti. Re sɔde, ningə, ndude e naa ti ki kosi je, kadi n-ilai məsi n-adi Pol əi ki Barnabasi.

¹⁴ Nə loki, njé kaw kilə je, Pol əi ki Barnabasi ooi poy ta kin, gangi kibi rɔde ti, ɓa ayi-naa ki rɔ kosi je ti, uni ndude ki taa, əli-de əi nə:

¹⁵ «Madije je, ra ban ə a rai ne be ə? Je ka je dije tɔ səi be tɔ, ningə, re j-ilə səsi mbe Poy Ta ki Maji ningə, e mba kadi iyəi kagi yo je ki ndade goto ki isi rai-de, ə kadi itəli rɔsi go Luwə ti ki nje kisi kəm ba, Luwə ki nje ra dɔrɔ ki dɔnangi ki ne je pəti ki me ti✧.

¹⁶ Dəkagilo je ti ki man kəte, Luwə iyə dije pəti adi uni rəbi ki mede ndigi.

¹⁷ Be wa kin ka iyə ta tɔji me-maji lane, al. Flə ki man ndi dɔrɔ ti adi səsi je, adi səsi dəkagilo ki maji adi ingəi kandi ne je, adi səsi ne kuso ki to mbar je, adi rɔnəl rosi mesi je.»

¹⁸ Ta je wa ki əli kin ka, nga sɔde ngay kadi ɔgi kosi je kilə məsi nangɪ kadi-de.

¹⁹ Lo kin ti, *Jipi je ki jɪ Aɥiyosi ki Pisidi ti, ki Ikoniyom, rai, sulai kosi dije ka kin, ɓuki-de gode ti, adi tilai Pol ki mbal kadi n-təli-e, ɓa ndəri-e, awi sie, ilai-e gidi be ti, ooi ə nə oy.

²⁰ Nə loki njé ndo je kawinaa ki dɔe ti, j taa, təl aw me be bo ti gogi. Ba lo ti

ki go ti, əi ki Barnabasi awi ki Dərbi ti.

Pol əi ki Barnabasi təli gogə ki Aṭiyosi ti ki Siri

²¹ Loki Pol əi ki Barnabasi iləi mbe Poy Ta ki Maji Dərbi ti, dije ngay təli njé ndo je lə Kirisi. Ba əi je, təli uni də njade, tēi Lisitir, ki Ikoniyom, ki Aṭiyosi ki Pisidi ti.

²² Həi dɪngəm me njé ndo je ti, adide ta kəji kadi uwəi təgide ba me kadi-me ti ləde. Ba, ai də ti nɔɔ əli-de ə nə: «E ki kə ki ngay ə j-a j-o-n kəbe lə Luwə.»

²³ Pol əi ki Barnabasi indəi njé kər nɔɔ njé kaw-naa je də njé kaw-naa je ti pəti ki tēi dande ti. Ɔgi rəde nɛ kuso, əli ta ki Luwə, ɓa go ti, iyəi-de ji Bəbe ti ki uni mede adi-e.

²⁴ Ii nɔɔ, indəi me ɓe ki Pisidi gangi, awi tēi Pampili ti✧.

²⁵ Həi mbe Poy ta lə Luwə me ɓe ti ki Pərji, ɓa awi tēi ta ba ti ki Atali.

²⁶ Lo kin ti nɔɔ, uni bato ki kaw Aṭiyosi ti. Aṭiyosi ki e ɓe ki ndo ki njé kər nɔ njé kaw-naa je ki me ti, iyəi-de ji Luwə ti. Iyəi-de ji Luwə ti kadi me-maji lie e dəde ti mbata kilə ki ii lo ra-e ti kin.

²⁷ Loki tēi Aṭiyosi ti, kaw nje kaw-naa je, əli-de nɛ je pəti ki Luwə un-de ra-n. Ɔji-de tēi ki Luwə tēi ta rəbi kadi-me adi dije ki əi *Jipi je al.

²⁸ Isi ki njé ndo je dəkagilo ngay Aṭiyosi ti.

15

Kingə-naa ki Jorijaləm də ta kijə mətə ti

¹ Dije ki nə je ii Jude ti rəi Aṭiyosi ti, ndoi ngakoje je nɛ əi nə: «Kin ə re adi ijəi mətisi ki go ndu ti lə *Mojə al ə, a ingəi kaji al✧.»

² Nɛ ndo kin re ki ta kasi-naa al, ki gaki-naa ki bo ngay mbə njé ndo-e ti je ki Pol əi ki Barnabasi. Lo kin ti nɔɔ be, uni tade kadi Pol əi ki Barnabasi, naa ti ki ngakoje je madi, awi Jorijaləm ti ingəi njé kaw kilə je ki ki boy je lə njé kaw-naa je mbata ta kin.

³ *NJé kaw-naa je ki Aṭiyosi adi-de nɛ ki kadi ra səde də rəbi mba ti. Uni

rəbi, tēi Pənəsi ti əi ki *Samari, əri dije gin nɛ je ki goe goe, go rəbi ki dije ki əi *Jipi je al təli adii mede Kirisi. Ta kin adi rənəl ngako je pəti.

⁴ Loki rəi tēi Jorijaləm ti, njé kaw-naa je, ki njé kaw kilə je, ki ngatəgi je lə njé kaw-naa je uwəi-de ki rəde ti. Pol əi ki Barnabasi əli poy nɛ ki Luwə ra səde adi-de ooi.

⁵ Nə dije ki nə je, ki adi mede dan *Parisi je ti uni ta əli əi nə: «Maji kadi dije ki əi Jipi je al, adi-de ijəi mətide ə ngəmi go ndu-kun je lə Moji ɓəy tə taa.»

⁶ Lo kin ti, njé kaw kilə je ki ngatəgi je lə njé kaw-naa je kawinaa mba kadi indəi manji ta kin.

⁷ Loki naji-naa ta adi dande ngal ɓa, Piyər əsi nangi i taa əl-de ə nə: «NGakom je, təki igərii, e mari nu ə Luwə mbəti-m dansi ti mba kadi m-ilə mbe Poy ta ki Maji rə dije ti ki əi Jipi je al, kadi ooi ə adi mede.

⁸ Luwə ki gər me dije, ma naji ləde maji ki go rəbi NDil Luwə ki adi-de təki adi-n-je be tə✧.

⁹ Əi je ə je tə, Luwə ər kəm dəw dana al, mbata e ki takul kadi-me ləde ə Luwə adi ngəmede ay-n njay.

¹⁰ Nɪngə ki ɓasine kin, mba ri ə isi sangi ta Luwə ki nɛ kində ki əy mindi njé kadi-me je ti ə? Nɛ ki je wa ə se bawje je ka j-awi ki təgi kadi j-otii al.

¹¹ Nɛ ki j-adi meje də ti ə to kin: E ki takul me-maji lə Bəbe Jəju ə yə j-ingəi kaji, j-əi ki j-əi Jipi je, kae ti ləde əi Jipi je al ka kin tə.»

¹² Ba, dije pəti uti tade, uri mbide kadi ooi də ta lə Barnabasi əi ki Pol ki a əli-de ɔji də poy nɛ kəji je ki nɛ je ki əti ɓəl je ki Luwə rade ki takul Pol əi ki Barnabasi dan dije ti ki əi Jipi je al.

¹³ Loki iləi ta nangi nɪngə, Jaki un ta əl ə nə: «NGakom je, uri mbisi oi ta ləm ɓasine✧.

¹⁴ Simo i taa əl-je ne, adi j-oi rəbi ki lo kilə ngire ti wa nu, Luwə ində-n kəmne go ti maji, kadi ər dije ki nə je dan dije ti ki əi Jipi je al, ində-de dangi tə dije ləne.

¹⁵ Ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti

awi go-naa ti lo kare ba ki ta kin. Tado ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

16 “Go ne je ti kin, m-a m-re kadi m-ra be lə *Dabidi ki budi kin rangi.

M-a m-ra e ki sigi gogi, m-a m-ra toe ti gogi tə,

M-a m-ində taa gogi.

17 MBa kadi ndəgi dije sangi Bəbe,

Adi e gin dije pəti ki uni təm dəde ti.

Bəbe əl ta kin be.

18 Bəbe ki nje tēē ki gin ne ki ində dəe naa ti mari nu adi dije gəri☆.”

19 «E mbata kin ə, mi m-o maji ngay kadi j-iləi kagi nō dije ti ki əi Jipi je al ki adi mede Luwə kin, al.

20 Adi ji ndangi makitibi par j-adi-de kadi usoi da ki dəw ilə kadi-kare ti adi yo je al, kadi sangi-naa lo kaya ti al, kadi usoi da ne ki dəw tu minde al, kadi usoi məsi da al tə☆.

21 NGa ningə, ilə ngire mari nu ba bitə bone, dije ki njé ndo madide je ndu-kun lə Moji əi me be bo je ti kare kare, nim ndə kare kare ki e ndə taa kəə lə Jipi je, dije a tidəi ndu-kun kin me kəy kaw-naa je ti tə.»

Makitibi mba kilə-n kadi njé kaw-naa je ki Aṭiyosi

22 Be ə, ngatəgi je lə njé kaw-naa je, ki njé kaw kilə je, ki njé kaw-naa je, ndigi kadi n-mbəti dije ki nā je dande ti kadi uni tode dani Pol əi ki Barnabasi awi səde Aṭiyosi ti. Mbəti Judi ki bari-e nə Barsabasi əi ki Silasi. Əi joo pu, ngakoje je taai mede maji.

23 Ta ki ndangi Makitibi ti adi-de ə to kin:

«Je njé kaw kilə je ki ngatəgi je lə njé kaw-naa je, ji ndangi makitibi kin j-adi səi ngakoje je ki isi be bo Aṭiyosi ti ki dənangi je ki Siri ti ki Silisi ki səi gin koji lə Jipi je al, ji ra səsi lapiya.

24 J-o poy dije madi ii danje ti ne awi rəsi ti tuji mesi, təli səsi gogi ki ta je ləde, ningə e je ba j-ilə-de al.

25 Be ə, j-o maji kadi j-ində taje naa ti kare ba, ji mbəti dije j-ilə-de ki rəsi ti, naa ti ki Barnabasi əi ki Pol ki əi njé ndigi je ləje.

26 Əi ki iləi rəde kə mbata tə Bəbe ləje Jəju Kirisi.

27 E kin ə, j-ilə-n Judi əi ki Silasi. Dije ki joo kin a əli səsi ne je kin ki tade.

28 MBata NDil Luwə nim, je wa nim, j-un nduje kadi dəw ində ne ki rangi gidi ne ti ki e ne ki ndae to ti kin, dəsi ti ki təgi al ngata.

29 Ningə ne ki kadi irai ə to kin: kadi usoi da ki dəw ilə kadi-kare ti adi yo je al, usoi məsi da al, usoi da ki dəw tu minde al, isai-naa lo kaya ti al. Pəti itoi be ningə, a rai ne ki maji. Itaai lapiya ləje, je ki je ngakoje je.»

30 İyəi njé ki mbəti-de ka kin adi awi Aṭiyosi ti. Loki awi tēēi Aṭiyosi ti, kawı njé kadi-me je ki naa ti, ə iləi makitibi ka kin jide ti.

31 Loki tidəi makitibi ka kin ningə, rəde nəl-de ngay tado ingəi ta je ki adi-de təgi me ti.

32 Təki Judi əi ki Silasi wa əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, uni dəkagilo ngay iləi dıngəm me ngakoje ti, mbisi njade me kadi-me ti.

33 İsi səde dəkagilo ndəy ba, ngakoje je uwəi jide, indəi-de ta rəbi ti kadi awi ki lapiya, təli ki rə njé kilə-de je ti gogi.

34 [Nə Silasi oo maji ngay kadi n-isi Aṭiyosi ti.]

35 Pol əi ki Barnabasi isi Aṭiyosi ti, naa ti ki ndəgi dije ki rangi, ndoi dije ne, iləi-de mbə Poy Ta ki Maji lə Bəbe.

Pol əi ki Barnabasi iyəi-naa

36 NDəy go ti, Pol əl Barnabasi ə nə: «Adi ji təl j-un də njaje me be bo je ti pəti ki j-əl ta lə Bəbe titi kin, ə ji go ngakoje je j-o se təli toi ban wa?»

37 Lo kin ti, Barnabasi ndigi kadi Ja Marki aw səde.

38 Nə Pol oo kadi e loe ti al kadi Ja Marki ki ndə ki iyə-de Pampili ti, bi aw səde lo kaw kilə ti al kin, kadi aw səde bone bəy☆.

39 Mindi kasi-naa al ki bo ngay to dande ti adi iyəi-naa nōq be. Barnabasi un Ja Marki, ə uni bato ki aw ki Sipir ti.

40 NGa Pol ə un Silasi ə awi. NGakoje je iyəi-de ji Bəbe ti.

☆ 15:18 16-18: Amosi 9.11-12 ☆ 15:20 Tēē ki taga 34.15-16; Ləbətiki 17.10-16; Ləbətiki 18.6-23
☆ 15:38 13.13

41 Pol je njiyæi dɔnangi Siri ti ki dɔnangi Silisi ti ilæi dɔngəm me njé kaw-naa je ti ki lo lo.

16

Pol ingə Timote

1 Pol re tɛɛ Dərbi ti, go ti aw Lisitir ti. Lo kin ti ə, ingə nje ndo kare ki tɔe nə Timote. Kɔe e nje kadi-me ki e Jipi, ə bawe e Girəki tɔ[☆].

2 NGakoje je ki Lisitir ki Ikoniyom əli ta lie maji ngay.

3 Adi Pol ndigi kuwe jine ti kaw sie. Be ə, aw sie ijə mɔte, mbata *Jipi je ki rai be lo je ti kin, gəri-e bəti kadi bawe e Girəki.

4 Be bo je pəti ki tɛɛi ti, ɔji ngakode je ndu-kun je ki njé kaw kilə je ki ngatɔgi je lə njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti uni. Ba əli-de kadi rai go ndu je ti ka kin.

5 *NJé kaw-naa je ingəi tɔgi me kadi-me ti ləde, ningə kərde j dɔ made ti ki ndəe ndəe.

Pol aw Masəduwan ti

6 NDil Luwə ɔgi-de kilə mbɛ Poy Ta ki Maji ngan be je ti ki Aji. Adi ɔti nɔɔ, indəi dɔnangi Piriji ki dɔnangi Galasi mani.

7 Loki rəi tɛɛi bəsi ki Misi, sangi rəbi kadi n-awi Bitini ti, nə NDil Jəju ɔgi-de rəbi.

8 Be ə, indəi dɔnangi ki Misi gangi, awi tɛɛi ta ba ti ki Tirowasi.

9 Loe ti kin ə, kondɔ ba, Pol oo dəw kare ki Masəduwan ti me ndil ti re a dɔe ti. Dəw ka kin əl Pol ə ə nə: «NJai ba, ire Masəduwan ti ira səje.»

10 Go ne koo me ndil ti lə Pol, ta naa ti nɔɔ, ji sangi rəbi kadi j-aw Masəduwan ti, mbata ji gər maji təki Luwə ə wa ə bar-je kadi j-aw j-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji titi.

11 J-al bato Tirowasi ti nɔɔ, ba j-ɔsi ji tɛɛ dɔ dər Samotirası ti. Lo ti ki go ti ningə, ji tɛɛ Nəyapolisi ti.

12 J-j loe ti nɔɔ, j-aw Pilipi ti, ki e be bo ki dɔsəy ki dɔnangi ti ki Masəduwan, ki e gin kɔbe ti ki Rom. J-isi nɔɔ, ji ra ngan ndɔ je asi tati.

13 Ningə ndɔ ta kəə ti lə *Jipi je, ji tɛɛ gidı be bo ti taga, kadi j-aw kadi mbo

ti. J-aw ti mbata ji gir kadi j-a j-ingə lo kəl ta ki Luwə titi. Loki j-aw ningə, j-isi nangi rɔ dəne je ti ki kawı-naa loe ti, j-əl-de ta.

14 Dan dəne je ti ka kin, e ki kare isi nɔɔ, tɔe nə Lidi. E dəne ki be bo ti ki Tiyatir. E nje labi ta kibi ki kər pir pir. Ningə e dəw ki nje bəl Luwə tɔ. Isi oo ta, ba Babe tɛɛ ngamee, adi ində mbine maji go ta je ti ki Pol isi əl.

15 Ra batəm naa ti ki njé ki me kəy ti ləne. Ba bar-je kadi j-aw be ləne ə nə: «Kin ə re oi-mi kadi mi nje kadi mem Babe ba, irəi isi be ləm.» A dɔ ta ti kin nga, kadi ji ndigi gone ti.

Uwəi Pol əi ki Silasi dangay ti Pilipi ti

16 NDɔ kare j-isi j-aw ki lo kəl ta ti ki Luwə ba, dəne ki nje ra kilə me kəy ti kare re ingə-je. Dəne kin aw ki ndil ndɔ, adi lo ki ində gara ba, ingə-n ne ngay adi bane je.

17 Un goje ki Pol je ba, əl ta ki ndune ki boy ə nə: «Dije ki ai kam əi bəə je lə Luwə ki e dɔ ne je ti pəti. Rəi a ɔji səsi rəbi kaji.»

18 Dəne ra ne kin be ndəne bay bay goje ti. Be ə, ta təl tae ti, wongı ra Pol dɔe ti, adi təl tane əl ndil ki isi me dəne ti ka kin ə nə: «Me tɔ Jəju Kirisi ti, m-əli kadi itɛɛ kɔ me ti.» Ningə ta naa ti nɔɔ, ndil tɛɛ kɔ me dəne ti.

19 Loki bae je ooi kadi ne kingə ne ləde ka, ində ngangine ba, uwəi Pol əi ki Silasi awi səde ta mbalo ti, nɔ njé kɔbe je ti.

20 Awi səde nɔ njé gangi ta je ti əli-de əi nə: «Dije ki oi-de kam əi *Jipi je, ə rəi ki ndu ki majal me be bo ti ləje.

21 Rəi ki ne jibəl be je ki, je ki je Rom je, sɔbi dɔje əl, kadi tə ji taa, ji ra-n kilə.»

22 Kosi dije ij, buki-naa dɔ Pol ti əi ki Silasi. Ba, njé gangi ta je, adi ngii kibi rɔde ti, tindəi-de ki gəl.

23 Loki indəi-de maji ba, awi buki-de dangay ti, ningə əli nje ngəm dangay je kadi ngəm-de maji.

24 Loki nje ngəm dangay je ingə ndu kin be ba, aw səde kəy dangay ti ki duni nu, taa ilə kangıla njade ti.

☆ 16:1 14.8, 21

25 Kondə dan lo ti, Pol əi ki Silasi ij isi əli ta ki Luwə, osi pa iləi təji də Luwə, ə ndəgi dangay je ooi ndude.

26 Ningə, ki kəm ki kində jipi, dənangi yəki ki təgine ngay. Yəki yəki ki ra adi ngirə kəy dangay ka j baki baki. Ba ki ta naa ti nōo, ta kəy je tēi nim, kulə gindi ki dōi dangay je pəti ka tuti nim tə.

27 Lo kin ti nōo, nje ngəm dangay je j də bi ti. Loki j də bi ti ə oo ta kəy je a tagira, oo ə nə dangay je ayi-naa wa, adi ɔr kiyə ləne kadi tə n-təl-n rəne kə.

28 Ə Pol Un ndune ki taa ngay əl-e ə nə: «tuji rəi al, nə j-a ne pəti.»

29 Lo kin ti, nje ngəm dangay je dəji por, ba nagi rəne ur kəy, osi nō Pol ti ki Silasi ki dadi.

30 Go ti, adi-de tēi taga, ningə dəji-de ə nə: «Bam je, e ri ə kadi m-ra ə m-a m-ingə-n kaji ə?»

31 Ə əli-e ə nə: «Adi mei Babe Jəju, ə a ingə kaji səi ki njé ki me kəy ti ləi.»

32 Lo kin ti, iləi-e mbə ta lə Babe, naa ti ki njé ki me kəy ti lie.

33 Dan kondə ti wa kin nōo, nje ngəm dangay je aw ki Pol əi ki Silasi, togi do je ləde, ba kalangi ba go ti, adi rai-e batəm naa ti ki dije ki me kəy ti ləne.

34 Go ti, təl aw səde me kəy ti ləne, adi-de ne kuso usoi, rai rənəl me kəy ti mbata kadi ki adi mede Luwə.

35 Loki lo ti ningə, njé gangi ta je iləi paja je ləde ki rə nje ngəm dangay je ti əi nə: «iyə dije kin adi awi.»

36 Ə nje ngəm dangay je re əl Pol ta kin ə nə: «Njé gangi ta je əi nə kadi m-iyə səsi madi awi, ə nə itēi awi lo ləsi ki lapiya.»

37 Nə Pol əl paja je ə nə: «Je dije ki Rom ti tə[☆], ə adi dije indəi je ta kəm kosi je ti, ki kanji gangi ta də je ti. Ə go ti, buki je dangay ti be par tə. Ningə basine, iyəi-je taa lo ngəy ti be par a? A e be al! Adi əi je wa rəi ki rəde iyəi-je taa!»

38 Ə paja je təli ki ta kin awi rə njé gangi ta je ti, adi bəl ra njé gangi ta je ngay. Bəl ra-de, loki ooi kadi Pol je əi dije ki Rom ti.

39 Be ə, ij, rəi rəde ti, dəji-de me-səl, ba iyəi-de kadi awi, ə dəji-de kadi tēi me be bo ti kin kə ngata.

40 Loki Pol əi ki Silasi tēi dangay ti ba, awi be lə Lidi. Awi ooi ngakoje je ki njé kadi-me je, iləi dingəm mede ti ba awi.

17

Pol əi ki Silasi me be ti ki Təsaloniki

1 Pol əi ki Silasi indəi Ampipolisi ki Apoloni gangi, ba awi tēi Təsaloniki ti. Ningə Təsaloniki ti, *Jipi je awi ki lo kaw-naa ləde nōo.

2 Be ə, Pol aw ti, təki isi ra-n ki lo je pəti. Asi ndə taa kəə mitə go-naa ti, Pol naji-naa ta ti ki Jipi je də ta je ti ki me makitibi ti lə Luwə.

3 ɔr-de gin ta je, toji-de adi gəri təki, makitibi lə Luwə əl kadi Kirisi a oy, ba go ti, a təsi ndəl dan njé koy je ti. Ningə, Pol əl-de təki e darə Jəju wa ki n-isi n-əl-de ta lie kin ə e Kirisi.

4 Jipi je ki nə je, ta kin ra kilə rəde ti, adi indəi rəde naa ti ki Pol əi ki Silasi. Kosi Girəki je, ki dəne je ngay ki əi dəne je ki njé təba je ka indəi rəde naa ti səde tə.

5 Ə lo kin ti, jangi ra Jipi je, adi kaw i dije ki a iləi lo ki go rəbi kare, adi əsi də dije naa ti, rai ndu ki me be. Aw i tēi me kəy ti lə Jasə, sangi Pol əi ki Silasi kadi n-uwəi-de, n-awi səde taga, nō kosi je ti.

6 Nə loki ingəi-de al, uwəi Jasə əi ki njé kadi-me je ki madi je, awi səde nō njé gangi ta je ti. Ba əli ta ki ndude ki boy əi nə: «Dije ki tuji dənangi ki tae ba ka, rəi tēi ne.

7 Rəi ə, Jasə uwə-de rəne ti be ləne. Dije kin pəti, ne rade e ne ra ki əsi ta ndu-kun je lə Nje kəbe ki bo Səjar. Əi əli təki ngar madi ki rangi e nōo təe nə Jəju.»

8 Ta kin adi wong i kosi je ki njé gangi ta je,

9 adi uwəi Jasə ki ndəgi njé kadi-me je adi ugəi la bəy taa iyəi-de taa.

Pol əi ki Silasi me be ti ki Bəre

10 Loki lo ə nə n-goi par ə, njé kadi-me je adi Pol əi ki Silasi awi Bəre ti. Lo

☆ 16:37 22.25-29; 23.27

ki rəi tēēi Bəre ti 6a, awi kəy kaw-naa ti lə *Jipi je.

11 Jipi je ki Bəre ti, awi ki mər ta ki maji ngay itə njé ki Təsaloniki ti. Taai ta lə Luwə ki me ki maji ngay. NDəri gin ta lə Luwə ki ndə je pəti, kadi n-ooi se ta je ki Pol je əli-de kin e ta ki rəjeti wa.

12 Be ə, ngay je dande ti adi mede, taa dan Girəki je ti, dāne je ki njé təba, ki dingəm je ngay adi mede tə.

13 Nə loki Jipi je ki Təsaloniki ti, ooi kadi Pol isi ilə mbə ta lə Luwə Bəre ti nōo ningə, təli awi gode ti bəy, awi suləi kosi je adi rai ndu.

14 Lo kin ti, njé kadi-me je sangi rəbi kalangi ba adi Pol aw ki kadi ba bo ti. NGA ningə, Silasi əi ki Timote ə nayi-naa Bəre ti.

15 NJé ki dani Pol, dani-e biti, awi tēēi sie Atən ti. NGata 6a, loki isi təli, Pol adi-de ndune kadi Silasi əi ki Timote rəi law ingəi-ne.

Pol me 6e ti ki Atən

16 Loki Pol isi ngəm Silasi əi ki Timote, angale tuji mbata yo je ki dije isi rai-de, rəsi me 6e bo kin.

17 Pol naji-naa ta ti ki *Jipi je, ki dije ki təli Jipi je, me kəy kaw-naa ti lə Jipi je, taa ki ndə je pəti, ta mbalo ti, ki dije ki ingə-de.

18 NJé ne gər je ki bari-de Əpikir je ki İsitoyisi je ka naji-naa ta ti səde tə. Ə njé ki madi je əli əi nə: «Nje ta je kam ta ri ə a əl ə?» Ningə njé ki nungi əli əi nə: «To tə ne ki e nje kəl ta ki də yo je ti ki mba be ə am.» Əli be mbata ooi kadi Pol isi ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Jəju nim, isi ilə mbə kje lo koy ti nim.

19 Be ə, uwəi Pol, awi sie rə njé gangi ta je ti, 6a əli-e əi nə: «To kadi əl-je ta də ne ndo ti ki sigi ki isi indo kin adi ji gər a?»

20 MBata isi əl-je ta je ki mbije oo nja kare al, ə kadi ər gine maji adi j-o.»

21 Ningə ne kare ki səbi gər, dije ki Atən ti pəti, ki mba je ki isi dande ti, dəkagilo ləde ki ngay e mba kəl-n ta je, koo-n ta je ki mba.

22 Lo kin ti, Pol j a taa, dan njé gangi ta je ti, 6a un ta əl ə nə: «Səi dije ki Atən

ti, m-o kadi səi dije ki, pole yo ləsi əti bəl ki dum. İpoləi yo me ne je ti pəti.

23 Tado, loki m-njiyə me 6e ti, m-o ne je ki isi əsi məkəsi nangi nōde ti. M-o lo gugi yo madi wa bəy ki indəi ne də ti əi nə e lo lə “yo ki igəri-e al,” ningə e e ki isi əsi məkəsi nangi nōe ti ki kanji gər-e ka kin ə m-isi m-ilə səsi mbə ta lie.

24 E Luwə ki nje ra dərə ki dənangi ki ne je pəti ki me ti, e ki e Ba dərə ki dənangi. E nje kisi me kəy ti ki dəw ra ki jine al.

25 Taa aw ki ndoo kadi dəw ra kilə madi ade al tə, tado e ə e nje kadi dəw isi kəm ba nim, nje kadi dəw kəə ki ne je pəti nim tə*.

26 Ki dəw ki kare ba be ə ində-n dije pəti adi taai dənangi. Ində dəkagilo adi-de nim, ində gangi lo kiside nim tə.

27 Luwə ində ne je kin be mba kadi dije sangi-e-n. Dəmajı ə a ingəi-e me mam lo ti ləde. Ki rəjeti, Luwə e say al ki dəw ki ra dan je ti.

28 Tado kisi ki də taa ləje e me jie ti. E ə e nje kadi j-ədi rəje, ki nje kadi j-isi kəm. E mbata kin ə njé gosi ta je ləsi ki madi je əli əi nə: “Je ka je ngane je tə.”

29 Ə re je ngan Luwə je 6a, səbi kadi j-o Luwə kadi e dəw ki to tə yo ər je, ki yo la je ki dije ləi-de, ə se yo mbal je ki dije təli-de ki gosi ki dəde ti kin be al.

30 Luwə iyə go ne ki dije rai kəte də day ti, dəkagilo ti ki gəri-e al bəy kin kə, nə ki ne kin, Luwə dəji dije pəti, ki lo je pəti, kadi iyəi rəbi ne rade je ki majal kə.

31 Tado ər ndə kare ində nōo kadi tə a gangi-n ta də dije ki dənangi ti ne pəti ki rəbi ki dana. A gangi ta kin ki rəbi lə dəw kare ki kəte mbata kilə kin, ə təje ki taga adi dije pəti gəri-e ki rəbi kje dan njé koy je ti.»

32 Loki Pol əl ta ki lo koy ti, ə osi mbide ti ningə, njé ki madi je ibəi-e kogii, ə njé ki nungi əli əi nə: «J-a j-o ta ləi kin ndə ki rangi ti.»

33 E be ə, Pol tēē-n dande ti, aw.

34 Nə be ka, ki madi je dande ti nayi-naa go Pol ti, adi mede Jəju Kirisi. Dande ti kin, Dənisi ki e ki kare dan

* 17:25 24-25: 7.48; 1 NGar je 8.27; Ejay 42.5

njé gangi ta je ti e sǎde nǒǒ, taa dǎne ki bari-e nǎ Damarisi ki ndǎgi dije ki rangi ka ǎi sǎde nǒǒ tǎ.

18

Pol me be ti ki Koreti

¹ Loki Pol j Atǎn ti ningǎ, aw Koreti ti.

² Lo kin ti nǒǒ, ingǎ Jipi kare ki tǎe nǎ Akilasi, ki gine e Pǒ, j Itali ki nene Pirišil rǎi ngǎsine bǎy. Rǎi mbata nje kǒbe ki bo ki Rom ti ki tǎe nǎ Kilodi un ndune kadi *Jipi je pǎti teeji Rom ti kǎ. Pol aw ingǎ Akilasi je nǒǒ,

³ ningǎ tǎki kilə ki kadi rai ingǎi ne e kilə ki kare ba, adi e kilə koji kibi ra kǎy, Pol isi sǎde, adi rai kilə kin naa ti.

⁴*NDǎ taa kǎǎ je pǎti, Pol un ta, ǎl me kǎy kaw-naa ti lǎ Jipi je. ǎl ki kuje ki sangi kadi Jipi je ki Girǎki taai tǎ ta ki rǒjeti.

⁵ Nǎ loki Silasi ǎi ki Timote j Masǎduwan ti rǎi ingǎi-e*, Pol un dǎkagilo lǎne pǎti mba kǎl-n ta lǎ Luwǎ. Tǒji Jipi je kadi gǎri tǎki Jǎju e Kirisi.

⁶ Nǎ Jipi je tǎi-e rǎ, tǎji-e, adi Pol jǎngi bu kibi lǎne tade ti, ǎ ǎl-de ǎ nǎ: «Ta mǎsisi e dǎsi ti! mi m-goto me ti. Ningǎ ki bǎsine kin, dije ki ǎi Jipi je ǎl ǎ m-a m-aw ki rǎde ti ngata.»

⁷ Be ǎ, Pol j nǒǒ, aw be lǎ Titusi Jusitusi, ki e dǎw kǎre ki nje kaw nǒ Luwǎ ti, ki kǎy lie ndunǎi-naa ki kǎy kaw-naa lǎ Jipi je.

⁸ Kirisiipusi, ki e ki boy dǎ kǎy kaw-naa ti lǎ Jipi je ǎi ki dije ki me kǎy ti lǎne ba pǎti, adi mede Bǎbe. Taa dije ki Koreti ti ngay, ki ooi ta lǎ Pol ka adi mede tǎ, adi rai-de batǎm.

⁹ NDǎ kare kondǎ, Bǎbe ǎl Pol ta me ni ti ǎ nǎ: «ǎbǎl al, ǎl ta ki nǒi ti, bǎi uti tai al.

¹⁰ Tadǎ mi sǎi naa ti, dǎw madi kare ki a ilǎ jine kadi ǎdi tǎki majal goto. Dije ki ǎi dije lǎm ǎi ngay me be bo ti kin ne.»

¹¹ Be ǎ Pol isi-n Koreti ti bǎl kare ki nay mehe, ndo-n dije ta lǎ Luwǎ.

Pol a nǒ Galiyǒ ti

¹² Dǎkagilo ti ki Galiyǒ e-n nje kǒbe ki Akay, *Jipi je dǎsi ta naa ti dǎ Pol ti, adi awi sie nǒ njé gangi ta je ti,

¹³ ǎi nǎ: «Dǎw kam isi aw ki dije kadi ǎsi dǎde nangi nǒ Luwǎ ti, ki go ndukun ti al.»

¹⁴ Pol ra kadi tǎ n-ǎl ta ningǎ, Galiyǒ un ta tane ti kǎte ǎl Jipi je ǎ nǎ: «Kin ǎ re e ta lǎ ne tǎl, ǎ se ta lǎ majal madi ki ngǎ ngay ǎ to be ǎ, re m-a m-o ta lǎsi, sǎl Jipi je.

¹⁵ Nǎ tǎki e ta ki naji-naa ti ki ǎji dǎ ta je, ki tǎ je, ki ndu-kun je lǎsi ki sǎbi dǎsi kin bǎ, ǎi dansi ti nǒǒ. Mi m-a m-gangi ta ki be kin al.»

¹⁶ Ba tuwǎ-de lo gangi ta ti kǎ.

¹⁷ ǎ loe ti nǒǒ, dije pǎti uwǎi Sositǎn ki e ki boy dǎ kǎy kaw-naa ti lǎ Jipi je, indǎi-e, nǎ usi Galiyǒ ne kare dǎde ti al.

Pol tǎl aw Atiyosi ti

¹⁸ Pol tǎl isi Koreti ti nǒǒ dǎkagilo asi ta ti bǎy. Ba go ti, iyǎ njé kadi-me je, ǎ un bato ki kaw ki Siri ti, naa ti ki Pirišil ǎi ki Akilasi. Pol adi ngisǎi dǎe Sǎkire ti, mbata un mindine adi Luwǎ*.

¹⁹ Awǎ teeji Epǎji ti, Pol iyǎ Pirišil ǎi ki Akilasi ǎ aw kǎy kaw-naa ti lǎ *Jipi je, naji-naa ta ti sǎde.

²⁰ Jipi je kin dǎji Pol kadi isi sǎde ngan ndǎ je bǎy, nǎ Pol ndigi al.

²¹ Ba ǎl-de ǎ nǎ: «NDǎ ki rangi, ǎ Luwǎ ndigi ǎ, m-a m-tǎl tǎ m-re rǎsi ti bǎy,» ningǎ iyǎ-de ǎ aw.

²² Ba un bato Epǎji ti, aw Sǎjare ti. Loki tee Sǎjare ti, aw uwǎ ji njé kaw-naa je, bǎ un rǎbi aw Atiyosi ti.

²³ Pol ra ngan ndǎ je nǒǒ, bǎ tǎl ilǎ dǎne gogi. Aw tee Galasi ti ki Pirišil ti, adi tǒgi njé ndo je pǎti.

Apolosi me be ti ki Epǎji ki me be ti ki Koreti

²⁴ Jipi kare ki tǎe nǎ Apolosi, ki e dǎw ki gine e Alǎgijandiri ti re Epǎji ti. E dǎw ki bǎl ta to tǎe ti, taa gǎr ta lǎ Luwǎ maji tǎ.

²⁵ NDOI-e rǎbi ta lǎ Bǎbe, adi ilǎ mbe ta lǎ Jǎju ki rǎnǎl ki ngay, ndo dije ne ki dǎ Jǎju ti ki go rǎbe ti. Nǎ ke ǎ, gǎr batǎm lǎ Jǎ par.

26 Hə rone, əl ta lə Luwə kəy kaw-naa ti lə *Jipi je ki me ki ti kati. Nə loki Pirişil əi ki Akilasi ooi-e lo kəl ta ti, bari-e rəde ti, əji-e go rəbi lə Luwə ay njay, adi-e gər.

27 Go ti, ndigi kaw Akay ti, ə ngakoje je ndigi də ti sie, adi rai makitibi adi njé ndo je ki Akay ti kadi uwəi-e rəde maji. Loki aw tē Akay ti, ki go me-maji ti lə Luwə, ra ki njé ki adi mede Luwə ngay.

28 Tadə dum də Jipi je ki tōgi ta ləne taga wangı ta kəm dije ti. Tōji ki ta lə Luwə jine ti təkı Jəju e Kirisi.

19

Pol e me be ti ki Epəji

1 Dəkagilo ti ki Apolosi e-n Koreti ti, Pol ində dənangi ki mbal je əi ti ki dənangi Aji ti gangi, 6a re tē Epəji ti. İngə njé ndo je lə Jəju ki nā je ti nō. Adi dəji-de ə nə:

2 «Loki adi mesi Jəju kin, ingəi NDil Luwə a?» Ə təli iləi-e ti əi nə: «Jagi, ko ka j-o kəte kadi NDil Luwə e nō al.»

3 Pol təl dəji-de bəy ə nə: «Batəm ki ban ə ingəi ə?» Ə əli-e əi nə: «J-ingə batəm lə Jə Batisi.»

4 Be ə, əl-de ə nə: «Oyo, Jə ra batəm *Isırayəl je mba kadi təri ndude də majal je ti ləde. Ə təl əl-de bəy kadi tə adi mede dəw ki a re gone ti nō, adi dəwe kin e Jəju*»

5 Loki ooi ta je kin ningə, adi rai-de batəm me tə Bəbe Jəju ti.

6 Be ə, Pol ində jine dəde ti, ə NDil Luwə risi dəde ti. Ningə iləi ngırə kadi əli ta ki ndon ta je ki dangi dangi nim, taa əli ta ki ta Luwə ti nim tə.

7 Dingəm je pəti ki ai lo ne je ti kin asi dəgi gide e joo.

8 Go ti, asi nay mıtə go-naa ti, Pol tē ə aw kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, əl-de ta ki kanji bəl. Hə mbə kəbe lə Luwə, əl-de ki go rəbe, kadi ooi tə ta ki rəjeti mba kadi taai ta kin tə.

9 Nə Jipi je ki nā je dande ti rai me nga, adi mbati kadi adi mede. Əli ta kidii ne ndo lə Pol ki əji go rəbi ta lə Bəbe kin ta kəm kosi dije ti. Be ə, Pol iyə-de ə tı aw ki njé ndo je me kəy ndo

ne ti ki təe nə Tiranusi. Ningə ki ndo je kare kare pəti, ndo-de ne.

10 Ne ndo kin, Pol ra kile asi bəl joo. Be ə, ra adi Jipi ki dije ki ə Jipi je al ki isi dənangi Aji ti, ooi ta lə Bəbe.

11 Luwə ra ne kəji je ki əti bəl ki takul Pol.

12 Adi, dije əyi ta kibi ki kare je ki ta kibi leji je ki jie ədi, awi ədi njé moy je adi ingəi rə nga nim, ndil je ki majal ka iyəi-de nim tə.

13 Jipi je ki nā je ki njé njıyə ki go be je, kadi n-tuwəi ndil je ki majal, əi je ka gei kadi n-bai tə Bəbe Jəju də dije ti ki əi gin tōgi ti lə ndil je ki majal tə. Adi əli əi nə: «Me tə Jəju ti ki Pol isi ilə mbə ta lie, m-dəji səsi kadi itēi kə.»

14 Dije ki njé ra ne be ka kin, əi siri. Əi ngan lə Jipi kare ki təe nə Səba. E ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je.

15 NDil ki majal təl ilə-de ti ə nə: «M-gər Jəju, taa m-gər dəw ki e Pol tə, nə səi, səi nā je ə?»

16 Lo kin ti, dəw ki ndil je majal isi me ti ka kin i ur dəde ti uwə-de təsə. Ningə ində-de kində ki dəw oo go madine al, adi tēi me kəy ti ki kəy ki rəde kare, ki kibi ki gangi rəde ti bati bati ki məsi.

17 Dije pəti ki be bo Epəji ti, ki Jipi je, naa ti ki dije ki əi Jipi je al, gəri go ne ki ra ne kin maji. Əi pəti bəl ra-de, adi əsi gon Bəbe Jəju.

18 Dije ngay ki əi njé kadi-me je rai təri ndude, ə əli kilə rade je ki majal ki taga nō dije ti.

19 NJé ki nā je dan njé ra mbəli je ti, rai ki makitibi ra mbəli je ləde, kawı ki də-naa ti ə iləi por ta kəm dije ti. Gati makitibi je ləde kin asi silə dibi kuti mi nja dibi kare*.

20 E be ə, ki takul tōgi lə Bəbe, ta lə Luwə sane lo je ti ki kəte kəte ki təgine tə.

21 Go ne je ti kin, NDil Luwə əsi Pol adi un ndune kadi n-aw be bo Jorijaləm ti. Də rəbi kawə ti, ində dənangi Masəduwan ki Akay gangi. Ningə Pol ələnə: «Re m-aw m-tē be bo Jorijaləm ti 6a, maji kadi m-aw m-o dənangi Rom tə.»

* 19:4 Mt 3.11; Mk 1.4, 7-8 * 19:19 Mk 6.37

22 Pol ilə ki njé ra sie kilə je joo, Timote əi ki Erasi adi-de awi dənangi Masəduwan ti. Ningə e wa, isi dənangi Aji ti ba njaba bəy.

Ne je ki rai ne Epəji ti

23 Dəkagiloe ti kin, ta kasi-naa al ki bo ngay i dō rəbi ta ti lə Bəbe me be ti ki Epəji.

24 Dəw kare ki tōe nə Dəmetirusi, e kōdi ki nje ra ningə kasi je. E nje ra ngan kəy yo ki dāne ki a bari-e nə Artəmisī. Kilə kin ra adi e soti ki njé kilə je lie ngay.

25 Be ə, Dəmetirusi kaw kōdi je ki dije pəti ki isi ki dōde taa ki takul kilə kin naa ti, ə əl-de ə nə: «Madim je, igəri kadi e ki takul kilə kin ə, j-isi j-ingəi ne maji.

26 Səi je oi ki kəmsi taa ki mbisi tō, kadi e Epəji ti ne par al, nə dənangi Aji ti ba pəti, ə dīgəm ki tōe nə Pol kam təl dō kosi dije basi. E əl-de ə nə: “Kagi yo je ki dije rai ki jide əi Luwə al.”

27 E kilə je ki j-isi rai kin par ə dije a ooi tə ne ki kare al, ne kəy lə yo ki dāne ki bo ki e Artəmisī kin ka, dije a ooi-e ne madi ti al tō. Lo kadi dije a əli ə nə: “Artəmisī e yo ki dāne ki bo,” goto. Artəmisī ki dije ki dənangi Aji ti ki ndəgi dənangi ba pəti əsi gone kin.»

28 Loki kōdi je ooi ta je kin ningə, wongī rade ngay, adi iləi ngirə kadi əli ta ki ndude ki boy əi nə: «Artəmisī lə Epəji je, e ki bo.»

29 Kalangi ba go ti ningə, lo singə sokito ki ta tate ba me be bo ti. Dije ndəri Gayusi əi ki Arisitarki, dije ki Masəduwan ti, ki əi madi mba lə Pol je kəmde ti, ə ngədi təl-n-de ki ta mbalo ti.

30 Pol ndigī mba kadi n-təji rōne kosi dije, nə njé ndo je əgi-e.

31 Ningə basa madi Pol je madi ki əi dije ki bo ki dənangi Aji ti, iləi kilə rəe ti, əli-e kadi aw ta mbalo ti al.

32 Ta mbalo ti, ne ki to ay njay dō dije ti goto. Ta je ki isi tēj ta dije ti əi ta je ki dangi dangi. Ningə dije ngay dan madije je ti gəri gin ne ki kawī-naa al.

33 Dije ki nə je dan kosi dije ti əri gin ne ki ra ne kin adi Aləgijandir ki *Jipi je indəi-e tə nje kun dōde kin ade oo.

Aləgijandir ilə jine taa, dəji-n dije mba kadi ai kekeke, tadō ge kəl ta, ər-n ta dōde ti.

34 Loki gəri-e kadi e Jipi ningə, əi je pəti iləi bilə ki ndude ki bo əsi ngirə kadi joo je be əi nə: «Artəmisī lə Epəji je, e ki bo.»

35 Ta təl ta ti ningə, nje ndo ndu-kun ki me be bo ti, re ra adi lo to jiji, bəy taa əl-de ə nə: «Səi dije ki Epəji ti, nə ə gər kadi be ki Epəji ti, e nje ngəm kəy lə Artəmisī ki e yo ki dāne ki e ki bo kin al ə, ə se nə ə gər kadi e nje ngəm mbal ki e bana kəme ki j dōrə ti əsi kin al ə?»

36 E kin e ne ki dum maji. Maji kadi uwəi angalsi indəi nangi, ə iməri ta taa irai ne.

37 Səi je ə əri dije kam irəi səde ne, nga, ne madi ki majal ki rai əsi ta kəy kin goto, taa əli ta ki mal dō yo ti ləje ki dāne Artəmisī al tō.

38 Re Dəmetirusi əi ki dije ki njé ra kilə je ləne, ai ki ta ki dəw madi ningə, ndō gangi ta je to nōq, ə maji kadi awi ooi njé gangi ta je.

39 Re ne madi ki rangi to nōq kadi idəji ə, ndō ki kadi njé kində manji ta je kin ki go rəbe ti to nōq.

40 Ne je ki rai ne bōne kin, əsi kadi dije iləi ta dōje ti tə njé kal dō ndu je, tadō ta madi ki j-a j-əli ə j-a j-ərii ta dōje ti, ki əji go kaw-naa lə dije ki bōne kin goto. Be ə, go ta je ti ki nje ndo ndu-kun əl, tuwə dije adi sanəi-naa.

20

Pol aw dənangi Masəduwan ti

1 Loki wongī lə dije yogiro ningə, Pol ilə bər njé ndo je, ilə dīgəm mede ti bəy taa rade lapīya ə əti aw Masəduwan ti.

2 Pol ingə dəkagilo je ngay ilə-n dīgəm me njé kadi-me je ti loki isi ində dənangi ka kin gangi. Ningə gangi ki kəte nōq aw Girəki ti.

3 Pol isi ti nōq nay mitə. Dəkagilo ti ki kadi un bato ki kaw ki dənangi Siri ti ningə, gər kadi *Jipi je ləi tade nangi kadi n-rai sie ne ki majal. Be ə, təl un rəbi ki Masəduwan ti.

4 MBō dije ti ki dani-e a ingə Sopatər ki ngon lə Pirusi ki Bəre ti nim,

Arisitarki əi ki Səgodusi ki əi dije ki Təsaloniki ti nim, Gayusi ki Dərbi ti nim, Timote nim, taa Tisiki əi ki Tiropim ki əi dije ki dənangi Aji ti nim tə.

⁵ Dije kin əti kəte noje ti, awi nginəi-je Tirowasi ti.

⁶ Je 6a, go ndə je ti lə mapa ki ra ki kanji əm, ə j-al me bato ti me 6e ti ki Pilipi j-isi j-aw. J-aw, ji ra ndə mi rəbə, 6a j-aw j-ingə madije je Tirowasi ti, ji ra ndə siri.

Pol me 6e ti ki Tirowasi

⁷ NDə dimasi, ji kaw-naa mba kuso mapa, Pol a aw lo ti ti, adi əl ta ki njé ndo je. Be ə, əl ta ratata dan lo dəe ti.

⁸ Ji kaw-naa me kəy ti ki e də made ti taa. Ningə me kəy ti ka kin, lambi je ngay əi ti noo.

⁹ Loki Pol isi əl ta adi ngal, Basa kare ki təe nə Etikusi isi pənətir ti, to 6i maki, adi 6i un-e, j kəy ti ki kə mītə də made ti, tēē osi. Loki dije əi nə n-uni-e 6a, basa oy.

¹⁰ Pol ur nangi, dəbi rəne dəe ti ə un-e jine ti 6a əl-de ə nə: «Kadi mesi gangi man al nə to kəm 6əy!»

¹¹ Go ti, Pol təl al aw ta gogi, gangi mapa uso. Un ta ki tane ti gogi bita ta gin lo ti, 6a əti aw.

¹² NGA ningə, dije əri basa awi sie 6e kəm, adi dije pəti mede osi nangi.

Pol i Tirowasi ti aw Mile

¹³ Je j-aw kəte ki bato me 6e ti ki Asosi. Me 6ee ti kin ə, j-a j-un Pol naa ti səje. Tado ki go kəji ta ti lie, ge kadi n-un rəbi ki njane.

¹⁴ Loki re ingə-je Asosi ti, j-un-e me bato ti naa ti səje ə j-aw Mitilən ti.

¹⁵ Lo ti go ti ningə, j-əti noo, ji re ji tēē ta lo ti ki Kiyo. NDə ki go ti ningə, ji tēē Samosi. NDə ki kə sə 6əy taa ji tēē Mile ti.

¹⁶ Pol ndigi kadi n-a lo ka ti Epəji ti al nə pane taa dəkagilo də dəne ti dənangi Aji ti. Ge mba kadi n-aw kalangi kadi re to-n ban wa ka, ndə Pətəkoti osi dəne ti Jorijaləm.

Pol əl ta ngatəgi je me 6e ti ki Mile

¹⁷ Loki Pol e me 6e ti ki Mile 6a, ilə 6ar ngatəgi je lə njé kaw-naa je ki Epəji ti.

¹⁸ Loki rəi tēēi rəe ti ningə, əl-de ə nə: «İgəri rəbi pa njiyəm dəkagilo je pəti ki mi-n səsi naa ti, ilə ngire də ndə ki dəsəy ti ki m-re-n dənangi Aji ti.

¹⁹ M-ra kilə 6əə lə Bəbe ki də ki səl ləm ləm, me man no ti ki me ne na je ti ki m-ingə ki rəbi je ki dangi dangi ki go rəbi kilə ta nangi ki j rə *Jipi je ti ki madi.

²⁰ Səi igəri 6əti, m-6əyə səsi də ne madi kare al. M-ilə səsi mbə Poy Ta ki Maji ta m-ndo səsi ne je pəti ki a ra səsi maji tə, taga dan kosi dije ti nim, me kəy je ti nim tə.

²¹ M-ilə mbə Jipi je nim, Girəki je nim kadi təli rəde go Luwə ti ə iyəi go rəbi ne rade je ki majal kin kə, taa kadi adi mede Bəbe ləje Jəju Kirisi tə.

²² Ki 6asine kin, NDil Luwə ində dəm ti, adi m-isi m-aw Jorijaləm ti ki kanji kadi m-gər ne ki a ra-m nu.

²³ Ne ki m-gər, me 6e bo je ti kare kare ki m-tēē ti, NDil Luwə adi-m m-gər təki dangay je ki kə je isi nginəi-mi noo.

²⁴ Ki əji dəm, kisi ki də ta ləm e ne madi ta kəm ti al. Ne ge ləm e kadi m-aw ratata m-təl ta ngədi ləm, ə kadi m-ra kilə 6əə ki m-ingə ji Bəbe ti kin maji. Adi e kilə kilə mbə Poy Ta ki Maji ki əji də me-maji lə Luwə.

²⁵ Ningə 6asine, m-gər kadi səi pəti ki m-njiyə dansi ti ə m-ilə səsi mbə Poy Ta ki Maji ki əji də kəbe lə Luwə kin, a oi kəm gogi al ratata ngata.

²⁶ E be ə, m-əl ta ləm taga ay njay 6one, ta məsisi səi pəti goto dəm ti.

²⁷ Tado kəji ta ra je lə Luwə pəti, m-ilə mbə də ti madi oi. Ne ki m-6əyə dəe rəsi ti goto.

²⁸ İndəi kəm-kədi də rəsi ti səi je wa, taa də ne kul je ti ki NDil Luwə adi səsi kadi ingəmi-de kin tə. Maji kadi indəi kəmsi go njé kaw-naa je ti lə Luwə ki ndogi-de ki məsine, tə njé ngəm ne kul je ki maji.

²⁹ M-gər kadi loki m-a m-goto dansi ti, dije madi ki a toi tə jagim je ki njé me ndul, a rəi uri dansi ti ə a rai njé kaw-naa je majal.

³⁰ Ningə mbəsi ti wa ka, dije madi a təli njé rugi ta ki rəjeti mba kadi təli

njé kaw-naa madi je njé ndo je ti ləde.

³¹ Maji kadi isi dɔgi ti, adi mesi ole dɔ ti, təkɪ me ɓal ti ki mitə ki m-ra dansi ti, kondɔ ki kada, kare kare pəti, m-iyə ta kilə dɪngəm mesi ti al, ki man nɔ kəm ti.

³² Ningə ngəsine, m-ilə səsi ji Luwə ti, taa m-ndəji səsi ki ta lie ki go me-maji ti lie tɔ. Ta kin aw ki tɔgi mba kadi adi itɔgii me kadi-me ti, taa Luwə a adi səsi ne maji je pəti ki isi ngəm mbata ti lə dije pəti ki əi yəe je tɔ.

³³ Lo ki mi dansi ti, m-ra kəm-nda la, ə se ɔr ə se kibi lə dəw madi dansi ti al.

³⁴ Səi je wa igəri ɓəti, kadi ki ɔji dɔ kisi ki dɔ taa ləm, ə se ki yə madi-kiləm je, m-ra kilə ki jim mi wa.

³⁵ M-ɔji səsi ki lo je pəti, ə se ki dɔkagilo je pəti kadi irai kilə be mba kadi indəi kəmsi go njé ndoo je ti. Ningə maji kadi mesi ole dɔ ta ti ki Babe Jəju wa əl ki tane ə nə: “Maji-kur e ngay dɔ ji ti ki adi itə ji ki taa.”»

³⁶ Go ta je ti ki Pol əl kin ningə, ɔsi məkəsine nangi, ɓa əl ta ki Luwə ki mbata ti ləde pəti.

³⁷ Ba go ti, əi pəti, ɓuki-naa ki nɔ ti, tosi mindi Pol ti uwəi-e, ɔrəi-e ki rɔde ti.

³⁸ Ta lie ki əl-de ə nə: «A oi kəm gogi al, ngata» kin ɔr tɔgide ngay. Ningə dani-e bitɪ awi sie ta bato ti.

21

Kaw Pol ki Jorijaləm ti

¹ Go kiyə-naa ti ki ngatɔgi je lə njé kaw-naa je ki Epəji ti, j-al me bato ti, ə j-aw njururu dɔ dər ti ki tɔe nə Kosi. Lo ti go ti ningə, ji tɛɛ me ɓe bo ti ki Rodi. J-ɔti Rodi ti ɓa j-aw ɓe bo ti ki Patara.

² J-ingə bato ki isi aw Pənəsi ti adi j-al me ti j-aw sie.

³ Loki j-o dɔ dər Sipir ki kəmje be ningə, j-iyə ki dɔ ji gəl je ti ə j-ɔr taa ki dənangi Siri ti. J-aw j-ur nangi Tir. Lo kin ti nɔɔ ki a ɔri ne je ki me bato ti nangi.

⁴ J-ingə njé ndo je me ɓe ti ka kin nɔɔ, adi j-isi sɔde asi ndo siri. *NJé ndo je ka kin, NDil Luwə ɔsi-de adi əli Pol kadi aw Jorijaləm ti al.

⁵ Nə loki dɔkagilo ləje asi ningə, j-ji taa, j-un ta rəbi ləje. NJé ndo je pəti, ki nede je, ki ngande je dani je bitɪ tɛɛi səje gidi ɓe bo ti. Loe ti nɔɔ, j-ɔsi məkəsije nangi ta ba ti, j-əl ta ki Luwə.

⁶ Go ti, loki j-əl-naa ta je ki dɔbəy ti ki kadi j-iyə-n-naa ɓa, j-al me bato ti ə əi je təlɪ ki ɓe je ləde tɔ.

⁷ J-ində ngangɪ kaw mba ləje ki bato, lo ki j-ji Tir ti ji re ji tɛɛ Toləmayisi ti. Me ɓe bo ti kin nɔɔ, j-uwə ji ngakoje je, ɓa j-isi sɔde ndɔ kare.

⁸ Lo ti dɔ ti ningə, ji re ji tɛɛ Səjare ti. J-aw me kəy ti lə Pilipi ki e nje kilə mbe Poy Ta ki Maji, ki e mbɔ dije ti ki siri ki njé kində kəmde go ne maji je ti lə njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti*. J-isi rɔe ti nɔɔ.

⁹ Me kəy ti lie, ngan dəne je sɔ ki gəri dɪngəm al ɓəy, ki əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti isi səm ti nɔɔ.

¹⁰ J-isi me kəy ti lə Pilipi ka kin ji ra ndɔ ngay nga ɓa kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti ki tɔe nə Agabusɪ j Jude ti re ingə je nɔɔ*.

¹¹ Nje kəl ta ki ta Luwə ti ka kin un nda dɔ ɓədi lə Pol dɔɔ-n jine je ki njane je, ningə əl ə nə: «NDil Luwə əl ə nə, me ɓe bo ti ki Jorijaləm, ki bo je lə *Jipi je a dɔɔi ɓa nje nda dɔɔ ɓədi kin be. Ningə a iləi-e ji dije ti ki əi Jipi je al.»

¹² Loki j-o ta kin ningə je ki ngakoje je ki Səjare ti j-uwə nja Pol, ji dəje kadi aw Jorijaləm ti al.

¹³ Nə Pol ilə-je ti ə nə: «Oti kadi inɔi adi mem gangɪ man. Mi Pol mi ɓasi kadi dije tɔi-mi par al, nə re ɔji dɔ koy ka, mi ɓasi kadi m-oy ki mbata tɔ Babe Jəju Jorijaləm ti.»

¹⁴ Loki j-o kadi Pol yəti ndune go ta je ti ki j-əl-e, al, je ka ji təl ji ta kəɔ tɔ, ə ji təl ji dəji kadi Luwə ra ndigi ləne par.

¹⁵ Go ndɔ je ti ki ban wa ki ji ra dənangi Səjare ti, ji ra go rɔje ə j-ɔti j-aw Jorijaləm ti.

¹⁶ NJé ndo je ki madi ki Səjare ti awi səje naa ti Jorijaləm ti. Loki ji tɛɛ Jorijaləm ti ningə dani je me kəy ti ki dəw madi ki tɔe nə Minasɔ, adi j-isi ti. E dəw ki Sipir ti. E ki kare mbɔ njé ndo je ti ki dɔsəy.

☆ 21:8 6.5; 8.5 ☆ 21:10 11.28

17 Loki ji re ji tee Jorijaləm ti, ngakoje je uwəi-je rəde ti ki rənəl ki əti bəl.

18 Lo ti də ti, Pol aw səje me kəy ti lə Jaki. Lo kin ti ə, j-ingə ngatəgi je lə njé kaw-naa je pəti, titi nōq.

19 Go kuwə ji ti ki Pol uwə jide ningə, ər-de poy ne je ki Luwə ra ki mbata gin dije ki əi Jipi je al, ki takul kilə lie kin, bəre bəre adi-de ooi.

20 Go ne je ti ki Pol ər-de poye kin ningə, iləi toji də Luwə ti, 6a əli Pol əi nə: «NGokəje, ində kəmi o, Jipi je dibi bay bay ə adi mede Jəju, nə pəti uwəi go ndu-kun lə *Moji ngə.

21 Ningə ki basine kin ooi ta dəi ti təkisi indo Jipi pəti ki isisi tə mba je dənangi je ti ki rangi kadi iyəi go ndu-kun je lə Moji kə nim, əl-de kadi ijəi mətəi ngande je al nim, taa ne jibəl 6e je lə Jipi je ka kadi uni goe al nim tə.

22 Adi ji giri də ne ti ki kadi ji rai, tado a ooi poyi kadi ire ka par am!

23 Be ə, maji kadi ira ne je ki j-a j-əli kam. J-aw ki dije sə mbə je ti ne ki uni mindide kadi n-indəi rəde ta dangi mbata lə Luwə.

24 Maji kadi ər dije kin goi ti, ə ira səde ne jibəl 6e kay rə də majal ti, ə igə dəde mba kadi ngisəi dəde[☆]. Ningə dije pəti a gəri kadi poy ta je pəti ki ooi əji dəi e ta je ki ngom. Tado j wa ki dəi, itəl rəi go ndo kun je ti lə Moji.

25 Ki əji də dije ki əi Jipi je al ki adi mede, ndu-kun je ki ji ndangi j-ilə-n j-adi-de, e kadi usoi da ki dəw gug-i-n yo al nim, kadi usoi məsi al nim, da ki dəw tu minde al nim, taa kadi sangi-naa ki go lo kaya ti ka goto dande ti tə[☆].»

26 E be ə, lo ti go ti ningə, Pol aw ki dije ki sə ka kin, ay rəne səde, 6a goto ur nati kəy ti lə Luwə, əji ndə ki gin kay rə ləde a gangi-n, ə kadi dəw ki ra dande ti a re-n ki kadi-kare, kadi adi Luwə.

Dije uwəi Pol

27 Loki nay basi kadi gin ndə ki siri gangi, *Jipi je madi ki jii dənangi Aji ti, ooi Pol kəy kaw-naa ti, suləi kosi dije dəe ti ə osi sie uwəi-e,

28 ningə əli ta ki ndude ki bo əi nə: «Səi dije ki *Isirayəl, irəi əsi gin je! Dəw kam ə, e nje ndo dije ki lo je pəti kadi əsi ta dije ləje nim, ndu-kun je ləje nim taa kəy kaw-naa kin nim tə. Ningə ki rangi bəy, re ur ki dije ki ijəi mətide al nati kəy ti lə Luwə mba kadi təl-n lo ki ay njay kin, lo ki to nje ti.»

29 Əli ta kin be, mbata kəte ooi Tiropim, dəw ki 6e bo Epəji ti sie me 6e bo Jorijaləm ti. Adi giri kadi re ur sie kəy kaw-naa ti.

30 Dije awi pır pır də-naa ti me 6e bo ti ki Jorijaləm ti ba pəti. Ningə dije teei ki lo njə njə isisi rəi bur bur. Rəi uwəi Pol teei sie kəy kaw-naa ti taga. Ningə taji naa ti nōq uwəi ta kəy je uti.

31 Dije sangi kadi n-təli Pol. Ningə kəte bəy taa kadi təli-e, poy ta osi mbi ki bo ki də asigar je ti ki Rom ti təkisi 6e bo Jorijaləm ba pəti a ki njane taa.

32 Taji naa ti nōq par ə, j taa əy asigar je ki ki bo je ki də bəti asigar je ti ki 6u, ə əy ngədi ki rə kosi dije ti. Loki kosi dije ka kin ooi ki bo ki də asigar je ti ki asigar je ningə, taai kəə ta kində Pol ti.

33 Loki re tee rə kosi dije ti, ki bo ki də asigar je ti ka kin əti basi ki rə Pol ti, un ndune adi uwəi-e, ə adi dəi-e ki kulə gindi joo. Ningə təl dəji ta ə nə: «Nə e dingəm kam ə? Ə ri ə ra ə?»

34 Ningə tur ta to dangi dangi dan kosi dije ti, ta ləde un go-naa al. Adi lo kadi ki bo ki də asigar je ti ka kin oo ta ki rəjeti goto. Be ə un ndune kadi awi ki Pol me ndogə bər ti ki ngal, lo kisi asigar je ti

35 Loki Pol re tee rigi lo njiyə je ti kin ningə, loe goto adi asigar je uni-e, tado kosi dije bətirəi-e ki wongə ngay.

36 Kosi dije ki isisi njiyəi goe ti bur bur əli ki ndude ki boy əi nə: «Adi ji təl-e!»

Pol əl ta ngakone Jipi je

37 Kəte bəy taa kadi asigar je awi sie me ndogə bər ti ki ngal ki lo kiside ti, Pol dəji ta ki bo ki də asigar je ti ə nə: «A adi-m ta rəbi kadi m-əl-n ta kare a?» Ningə ki bo ki də asigar je ti ka kin dəje ə nə: «Igar kəl ta Girəki bəti a?»

³⁸ M-gər al adi m-əji m-ə nə j dəw ki Ejipi ti ki ndo ki me ndo je ti ki gogi ne kin, sulə dije adi rai wongi, ə ər-de asi dije dibi so ki bundungi je jide ti, ə ur-n wale kin.»

³⁹ Ə Pol ə nə: «Jagi, mi Jipi ki be bo ti ki Tarsi ki dɔnangi Silisi ti, mi dəw ki me be bo ti ki tɔe ba, ə njai ba iyə-m adi-m m-əl dije kin ta.»

⁴⁰ Be ə, ki bo ki do asigar je ti ade ta rəbi. Pol j a taa do rigi lo njiyə ti, ə yjine dəji-n kosi dije kadi uri mbide. Loki lo to jiji niŋgə, əl-de ta ki ta ebiə.

22

¹ Pol əl ə nə: «NGakom je ki bawm je, uri mbisi maji kadi ooi ta ki m-aw tə m-əl səi basine kadi m-naji-n ta dɔm ti kin.»

² Loki ooi kadi Pol əl-de ta ki ta Ebiə niŋgə, təli adi lo to jiji wa bəy kadi n-ooi ta lie.

³ Be ə Pol əl-de ə nə: «Mi Jipi ki oji-mi Tarsi ti, ki dɔnangi Silisi ti. Nə oti-mi Jorijaləm ti ne. Gamaliyəl* ə e nje ndo-m ndu-kun lə kaje je kadi m-gər kəre kəre. Kəte m-tingə bil mbata lə Luwə tək i ai basine kin be tɔ.

⁴ M-adi kə dije ki njé kun go ne ndo ki m-isi m-ndo kin kadi ki asi ta koyde. M-uwə-de, dəne je ki dɔngəm je, m-tə-de m-tilə-de dangay ti.

⁵ Ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ngatəgi je pəti asi kadi a mai naji ləm do ta ti kin. Əi je wa ə m-taa makitibi jide ti je be kadi m-aw m-uwə-n ngakə je ki Damasi ti ki njé kun go ne ndo kin. M-uwə-de kadi m-re səde Jorijaləm ti ne m-buki-de dangay ti*.

⁶ Loki mi do rəbi ti, m-re basi ki Damasi ti, niŋgə ki kadi ki e basi ki jam do be ba, ta naa ti noo par ə, kunji ki bo ngay j dərə ti re unji gə dɔm.

⁷ M-osi ki ta kəm nangi, niŋgə m-ndu ta madi əl-m ə nə: “Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?”

⁸ Ə m-ile ti m-ə nə: “I nə ə Bəbe?” Niŋgə təl əl-m ə nə: “E mi Jəju ki Najarəti ti ki isi adi-m kə.”

⁹ NJé ki əi səm ooi kunji ka kin maji, nə ooi ndu dəw ki isi əl-m ta al.

¹⁰ Lo kin ti, m-dəje m-ə nə: “Bəbe, e ri ə kadi m-ra ə?” NGata ə Bəbe əl-m ə nə: “I taa aw Damasi ti noo, ə a əli-ni ne je pəti ki kadi ira.”

¹¹ Kunji ki əti bəl ngay ka kin ra adi kəmm oo lo al, adi dije ki əi səm ndərimi tə ndə ə awi səm Damasi ti.

¹² Niŋgə Damasi ti, dɔngəm kare ki bari-e nə Ananiyasi isi noo. E dəw ki nje ra go ndu-kun ti, adi Jipi je pəti ki Damasi ti ndigi ta lie ngay.

¹³ E ə aw rəm ti əl-m ə nə: “NGokom Sol, kadi kəmi oo lo.” Niŋgə ta naa ti noo par ə kəmm oo lo adi m-o-e.

¹⁴ Ba əl-m ə nə: “Luwə lə kaje je mbəti kəte nu mba kadi igər ndigi lie, ə kadi o nje ka dana, taa kadi o ta ki tae ti tɔ.

¹⁵ Tado a j nje ma naji lie do ne je ti ki o ki kəmi nim, o ki mbii nim, ki ro dije ti pəti.

¹⁶ Niŋgə ki basine kin, ne ki nay kadi dəw ra goto ngata. Ə I taa, iəa tɔ Luwə, ə ira batəm, adi majal je ləi e ki togi kə.”»

Pol al ta do kilə ti ki ingə

¹⁷ «Loki m-təl m-re Jorijaləm ti, m-isi m-əl ta ki Luwə gin kəy ti lie niŋgə, m-o ne me ndil ti.

¹⁸ M-o Bəbe əl-m ə nə: “I taa law kadi iteə kə Jorijaləm ti, tado a taai naji ləi ki a ma dɔm ti al.”

¹⁹ Lo kin ti, m-əl-e m-ə nə: “Bəbe, dije kin gəri maji kadi e mi ə kəte mi nje kaw ki lo kaw-naa je lə *Jipi je, m-uwə njé ki adi-ni mede, m-tində-de je, m-tilə-de dangay ti je.

²⁰ Taa loki ndo ki isi təli nje ma naji ləi Etiyən kin ka, mi loe ti noo tɔ. Adi ndum e naa ti ki njé təl-e je, mi wa m-isi ta kibi je ti ləde m-ngəm*.”

²¹ Nə Bəbe əl-m ə nə: “Aw, tado m-a m-ilə-i say ro dije ti ki əi Jipi je al.”»

Pol al tək i ne dəw ki Rom ti

²² Loki uri mbide ooi ta lə Pol bit i teəi do ta ti kin ba, uni ndude ki taa əli əi nə: «Dəw ki be kin e dəw ki kadi goto kə dɔnangi ti. E dəw ki kadi isi ki dəne taa al.»

²³ Uri kəl niŋgə, təri kibi je ləde tiləi kə, ə kəi bu sanəi ki taa.

24 Lo kin ti, nje kun də asigar je un ndune kadi awi ki Pol me ndogi bər ti ki ngal kadi dəji-e ta ki ndəy kadi əl ne ki ra ne ə adi dije isi iləi bilə dəe ti kin.

25 Nə, loki dəi Pol kadi indəi-e ba, Pol əl ki bo lə asigar je kare ki a noo ə nə: «Adi awi ki təgi kadi indəi dəw ki Rom ti ki ta ka dəw gangi dəe ti al wa?»

26 Loki ki bo lə asigar je oo ta kin ningə, aw əl ki bo ki dəde ti ə nə: «İra ne ki aw tə ra kin al, dəw kam e dəw ki Rom ti.»

27 Lo kin ti, ki bo ki də asigar je ti re rə Pol ti dəje ə nə: «Əl-m adi m-o, i dəw ki Rom ti a?» Ə Pol əl-e ə nə: «Oyo, mi dəw ki Rom ti.»

28 Ə ki bo ki də asigar je ti əl Pol ə nə: «Mi m-adi la ngay bəy taa kadi m-təl-n dəw ki Rom ti.» Nə Pol əl-e ə nə: «Yəm mi, ojii-mi tə koji.»

29 Par ə, ta naa ti noo, dije ki kəte kadi indəi Pol, dəji-e-n ta ka kin təri rəde gogi. Ki bo ki də asigar je ti wa ka bəl ra-e tə, loki oo kadi Pol e dəw ki Rom ti, ə n-adi dəi-e ki kulə gindi.

Pol a no njé gangi ta je ti lə Jipi je

30 Ki bo ki də asigar je ti sangi kadi n-gər ne wa ki *Jipi je səki Pol kin ay njay. Be ə, lo ti də ti ningə, adi tuti Pol, ba adi ndune kadi ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki njé gangi ta je lə Jipi je kawinaa, ba aw ki Pol nəde ti.

23

1 Pol go njé gangi ta je lə Jipi je ba, ba əl-de ə nə: «NGakom je, mem uwə-m ki ta ndəy al, də ka-m no Luwə ti bitə bone.»

2 Ningə ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bari-e nə Ananiyasi adi ndune dije ki ai kadi Pol ti kadi indəi tae.

3 Ə Pol əl-e ə nə: «E i ə Luwə a indəi, i bər ki kəy po gidi ti kadi nda kare. İsi ne kadi igangi ta dəm ti ki go ndu-kun ti, ningə itəl al də ndu-kun, adi ndui kadi indəi-mi bəy.»

4 NJé ki ai kadi Pol ti bəsi əli-e əi nə: «İtəji ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je lə Luwə a?»

5 Pol əl-de ə nə: «NGakom je, m-gər kadi e ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je lə Luwə al. Tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: “A əl ta ki majal də ngar ti lə dije ləi al.”»

6 Loki Pol gər kadi dije ki kawinaa kin, njé ki nə je əi *Sadusi je, ə njé ki nungə əi *Parisi je ningə, un ndune ki taa dan njé gangi ta je ti ə nə: «NGakom je, mi Parisi, nje koji-m e Parisi». Ningə e ki mbata kində ki mində mem də ki lo koy ti lə njé koy je kin ə rəi səm lo gangi ta ti.»

7 Loki Pol əl ta kin ba, ta ki naji-naa ti i dan Parisi je ti ki Sadusi je, adi dije gangi-naa.

8 Tadə Sadusi je əli əi nə dije a ii lo koy ti al, taa malayka je, ki ndil je ka gotoi tə. Nə Parisi je əli təkə ne je kin toi noo.

9 Lo singə sokito, ə njé ndangi ndu-kun je ki me buti ti lə Parisi je ii taa əli ta ki təgide əli əi nə: «Je j-o ne madi kare ki majal rə dingəm ti kin al. Dəmajə ə e ndil ə se malayka wa ə əl-e ta.»

10 Loki ta kasi-naa al aw ki kəte kəte, ki bo lə asigar je bəl kadi dije kin ii ribəi Pol. Be ə, un ndune adi asigar je kadi rəi təri Pol awi sie me ndogi bər ti ki ngal gogi.

11 Kondə go ti ba, Bəbe tēə ay rə Pol ti əl-e ə nə: «Uwə təgi ba. Təkə ima-n naji ləm Jorijaləm ti, maji kadi ima naji kin Rom ti tə.»

Dije dəi ta naa ti kadi n-təli Pol

12 Loki lo ti, *Jipi je uni mindide kadi n-usoi ne al nim, n-ayə-naa man al nim, bitə kadi n-təli Pol bəy taa.

13 NJé ki dəi ta naa ti kin ali də kuti sə kare.

14 Ningə awi əli ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ngatəgi je əi nə: «J-un mindije ki ngə ngay kadi j-uso ne al nim, j-ay man al nim, bitə kadi ji təl Pol bəy taa.»

15 Ningə ki basine kin, səi je kadi ndusi e naa ti ki njé gangi ta je, ə kadi awi ingəi ki bo lə asigar je, əli-e tək i gei kadi re ki Pol nōsi ti kadi indəi manji ta lie maje maje oi. NGa ə, loki Pol a re 6a, tē rōsi ti al 6əy ə je j-a ji təl-e.

16 NGon lə konan Pol kare oo ta kin, adi aw go Pol ti me ndogi bər ti ki ngal əl-e.

17 Be ə, Pol 6ar nje kun də buti asigar je ki 6u kare əl-e ə nə: «Aw ki ngon kin rō ki bo ti lə asigar je. Aw ki ta kare nōq kadi əl-e.»

18 Nje kun də asigar je ki 6u aw ki ngon ka kin rō ki bo ti ə əl-e ə nə: «Dangay ki 6ari-e Pol ə 6ar-m, ə nə mre ki ngon kin rōi ti, tək i aw ki ta kare nōq kadi əli.»

19 Ki bo lə asigar je, uwə ngon ka kin jine ti, ər-e aw sie dam kare, 6a dəje ə nə: «Ta ri ə aw-n kadi əl-m ə?»

20 NGon ka kin əl-e ə nə: «Jipi je dəi ta naa ti kadi n-dəji-ni kadi itēē ki Pol lo ti ti, nō njé gangi ta je ti ləde, tək i gei kadi n-indəi manji ta lie maje maje n-ooi.

21 Nə maji kadi o ta ləde al. Tado dije ki itəi kuti sō kare a toi rəbə kadi uwəi-e. Uni mindide ki ngə ngay be kadi n-usoi ne al nim, n-ayj-naa man al nim, bti kadi n-təli-e 6əy taa. Ki basine kin, isi də njade ti, isi nginəi ndu ləi par.»

22 Ki bo lə asigar je, ndəji ngon ki basa ka kin kadi əl ta kin kəte adi dəw ki rangi oo al, 6a iyē adi aw.

23 Go ti, ki bo lə asigar je, 6a njé kun də asigar je ki 6u əi joo əl-de ə nə: «Əsi nja asigar je 6u joo naa ti, njé sində je də siri, ə njé ningə je 6u joo tō. Ba isi də njasi ti kadi kadi ki kuti joo gide kare 6a, uni ta rəbi ki kaw ki Səjare ti.

24 Indəi də sində je naa ti adi Pol tō. Ə kadi awi itēēi sie rō nje kəbe ti, Pəlisi ki kanji kadi ne madi ra-e.»

25 Ki bo lə asigar je ndangi makitibi kin be adi nje kəbe ə nə:

26 «Mi Kilodi Lisiyasi ə m-ndangi makitibi kin m-adi ki bo ləm, nje kəbe Pəlisi. Ne ki dəsəy, m-uwə jii!

27 Ningə dingəm kin, Jipi je uwəi-e kadi re a təli-e, ə loki m-o kadi e dəw

ki Rom ti, m-aw ki asigar je m-taa-e-n jide ti.

28 M-sangi kadi m-gər ne wa ki ra ə Jipi je səki-e-n, adi m-aw sie nō njé gangi ta je ti ləde əi Jipi je.

29 Lo kin ti ə, m-o kadi səki-e əji də ndu-kun je ləde, nə ne madi kare ki majal ki ra ki asi kadi dəw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti goto.

30 Eli-mi kadi Jipi je isi sangi rəbi kadi n-təli-e, be ə, m-un-e law m-ilə sie m-adi. Ba m-əl-de kadi awi səki-e rōi ti nu.»

31 Asigar je rai tək i ki bo ləde əji-n-de, adi awi ki Pol kondə ratata tēēi sie Atipatirisi ti.

32 Lo ti də ti, asigar je ki njé nja təli gogi lo kiside ti, ə iyəi njé sində je adi awi ki Pol.

33 Loki tēēi Səjare ti, njé sində je adi makitibi nje kəbe, ə əji-e Pol tō.

34 Nje kəbe tidə makitibi ka kin, 6a dəji Pol se e dəw ki dənangi ti ki ra wa? Ba oo kadi Pol e dəw ki Silisi ti.

35 Ə əl Pol ə nə: «M-a m-o ta ki tai ti, ndə ki njé səki-je wa a rəi.» Ningə adi ndune kadi ngəmi Pol me kəy ngar ti lə *Erodi.

24

Jipi je indəi ta də Pol ti

1 NDə mi go ti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki 6ari-e nə Ananiyasi re Səjare ti. Dije ki dani-e rəi sie əi ngatəgi je taa nje naji ta də dije ti ki 6ari-e nə Tərtulusi tō. Ananiyasi ki dije ki goe ti kin awi səki Pol rō nje kəbe ti ki dənangi Səjare ti[☆].

2 Loki 6ari Pol 6a, Tərtulusi ilə ngirə kində ta dəe ti nōq nje kəbe ti ə nə:

3 «I ki bo, Pəlisi, ki takuli, ki takul gosi kəbe ləi, ki takul ne je ki itu ginde ki mba maji lə dije me 6e ə, j-isi-n ki lapiya. E kin e maji ki ji gər ki lo je pəti me ne je ti pəti.

4 Ningə, kadi j-indəi kə ti ngay al, ji dəji kadi ur mbi, ki go me-maji ti ləi kadi o-n də ta ki j-a j-əli ta je kare joo.

5 J-o kadi dingəm kam e nje tuji 6e. Re ki gangi-naa dan *Jipi je ti ki lo je

pəti dənangi ti ne. E nje kun dō bəti lə dije ki Najarəti ti✧.

⁶ Aw bəti kadi n-təl ki kəy lə Luwə lo ki to nje ti, ə j-uwe. [

⁷ Ji ndigi kadi ji gangi ta dəe ti ki go ndu-kun ti ləje, nə nje kun dō asigar je ki bari-e nə Lisiyasi, re ində tōgi taa-e-n jije ti.

⁸ Ningə un ndune kadi njé kində ta dəe ti rəi nqi ti.] Kin ə idə-je ta ə, j wa a oo kadi ta je ki j-əli dəe ti kin e ta ki rəjeti.»

⁹ Jipi je indəi rəde naa ti ki Tərtulusi əi nə, ta je ki əl dō Pol ti e ta ki rəjeti.

Pol un ta tane ti nq Pəlisi ti ki nje kəbe

¹⁰ NJé kəbe ra ne madi adi-n ta rəbi Pol kadi əl ta. Be ə, Pol un ta tane ti ə nə: «M-gər kadi asi bal ngay ə isi gangi ta me be ti ləje ne. Ningə, e ki go taa ki m-taa mei ə m-a m-naji-n ta dəm ti nqi ti.

¹¹ Asi kadi j wa isangi gine ə a igər maji. Kaw ki m-aw Jorijaləm ti m-əsi dəm nangi nq Luwə ti kin, man dō ndō ki dōgi gide e joo al bəy.

¹² Ningə, loki m-aw kin, e gin kəy ti lə Luwə, ə se gin kəy kaw-naa ti lə *Jipi je, ə se lo madi ti ki rangi me be bo ti nq, dəw ki oo-je, j-isi ji naji-naa ta ti ki dəw madi, ə se oo-m m-isi m-sulə dije goto.

¹³ Taa dije wa ki ai ne kam, asi kadi oji ne madi kare dō ta ti ki indəi dəm ti kin, kadi e ta ki rəjeti, al tō.

¹⁴ Ningə, m-gər nqi ti ne təki, m-isi m-ra kilə bəə lə Luwə lə bawm je. M-ra kilə kin ki go rəbi ki əi je ki indəi ta dəm ti kin, ooi kadi e go rəbi ki loe ti al. Mi m-o kadi ne je pəti ki ndu-kun lə *Moj i əl tae, ki ne je pəti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli tae əi ne je ki rəjeti.

¹⁵ M-ində mem dō ne ti kin rə Luwə ti. Ningə əi je ka, indəi mede dō ti tō. Pəti, j-ində meje ti kadi dije ki njé ra ne ki dana ki njé ra ne ki dana al, a j lo koy ti.

¹⁶ E mbata kin ə, m-ində tōgi dō rəm ti mba kadi angalm uwə-m ki ta nq Luwə ti al nim, nq dije ti al nim tō.

¹⁷ Go bal je ti ki bay bay ki m-goto, m-re ki la kadi m-ra-n ki dije ləm, taa ki kadi-kare kadi m-adi Luwə tō.

¹⁸ Lo kin ti, e Jipi je ki Aji ti, ə ingəi-mi m-a m-ra kuji ne ra je ki mba kay rə njay gin kəy ti lə Luwə. Loki ingəi-mi kin, dije uwəi-naa gidim ti al nim, taa dəw ra ne ki biriri al nim tō✧.

¹⁹ NGa ningə, e Jipi je ki Aji ti ka kin ə re a rəi nqi ti ne kadi tə indəi ta dəm ti, loki re awi səm ki ta madi.

²⁰ A re e be al tō ningə, njé kində ta dəm ti ki ai ne ka kin, əli ta ne ki m-təl ə ooi tae, loki m-a-n nq njé gangi ta ti lə Jipi je ka kin adi j-o.

²¹ Ta kare ki m-un ndum taa nqde ti m-əl m-ə nə: “E ki mba kadi ki m-adi mem kadi njé koy je a j lo koy ti ə m-a-n nqi ti lo gangi ta ti ne✧”, kin wa ə e ta ki kare ba ki ai dō ti wa taa.»

²² Pəlisi ki gər rəbi lə Kirisi maji✧, ər ndō kəte, ningə əl-de ə nə: «NDō ki Lisiyasi ki nje kun dō asigar je re ə tə m-ində manji ta ləsi kin bəy.»

²³ Ningə adi ndune adi ki bo lə asigar je ki bu, kare ki nje ngəm Pol kadi ngəm-e dangay ti. Nə ke ə kadi iyə Pol adi ilə rəne, taa kadi iyə ta rəbi adi dəw lie ki ra ki ge kadi n-ra sie ka, kadi ra sie tō.

Pol a nq Pəlisi ti əi ki nee Dirusil

²⁴ Asi ndō je go ti, Pəlisi təl rəi ki nene Dirusil ki e Jipi. Loki rəi, ilə adi rəi ki Pol adi əl-e ta ki dō kadi-me Jəju Kirisi ti.

²⁵ Nə loki Pol əl ta tēe-n dō ne ra ti ki dana, ki kuwə rə gin tōgi ti, ki ta ki gangi ki a re ba, bəl ra Pəlisi adi əl Pol ə nə: «Asi ngata, ə aw tə ndō ki m-ingə dəkagilo ki rangi ə m-a m-bari bəy.»

²⁶ Ningə ga mene ti təki Pol a adi-ne la wa, adi taa taa, ba Pol adi re wal sie ta.

²⁷ Bal man joo dō Pol ti, ningə Pərsiyusi Pəsitusi ər to Pəlisi. Pəlisi ndigi kadi n-ra ne ki nəl *Jipi je adi iyə Pol dangay ti ba.

25

Pol ndigi kadi n-aw nq nje kəbe ti ki bo ki Rom

¹ NDə mitə go ree dənangi ti ki kadi a o be də ti, Pəsitusi j Səjare ti aw Jorijaləm.

² Lo kin ti, ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki ki bo je lə *Jipi je, rəi səki də Pol rəe ti.

³ Me səki ti, dəji Pəsitusi ki nq kəmde ti kadi ra səde ə ilə ki Pol Jorijaləm. Nə ki rəjeti ba, indəi də ta naa ti kadi tə gangi Pol də rəbi ti təli-e.

⁴ Nq be, Pəsitusi əl-de ə nə: «Pol e dangay ti Səjare, taa mi wa ki dəm ka ndə ngay al ə m-a m-təl kadi m-aw Səjare ti.

⁵ Ə nə, re dīgəm kin ra ne ki go ti al nq ba, maji kadi ki bo je ləsi awi səm naa ti səki-e.»

⁶ Pəsitusi ra ndə ki asi Jijoo, a re ngay ə dəgi be par, ə təl aw Səjare ti gogi. Loki təl re ə, lo ti ki rangi go ti ningə, aw lo gangi ta ti, un ndune adi rəi ki Pol nqə ti.

⁷ Loki Pol re, Jipi je ki j Jorijaləm ti iləi-naa gəi dəe, indəi ta je ki ngə ngə ngay dəe ti. Nə asi kadi oji ne je ki rəjeti ki ay njay be də ti al.

⁸ Be ə, Pol naji ta dəne ti ə nə: «M-ra ne madi ki majal ki ndu-kun lə Jipi je al nim, ki kəy lə Luwə al nim, taa m-osi-n ta Səjar al nim tə.»

⁹ Pəsitusi ki ndigi ra ne ki nəl Jipi je, əl Pol ə nə: «Indigi kadi aw Jorijaləm ti kadi gangi ta dəi ti də ta ti kin ta kəmm ti a?»

¹⁰ Ə Pol ə nə: «Jagi, e nq lo gangi ta ti lə nje kəbe ki bo Səjar ə ki m-a ti, ə e lo ki a gangi ta dəm ti titi. Təki j wa igər-n maji, ne madi kare ki majal ki m-ra ki Jipi je goto.

¹¹ Kin ə re m-ra ne ki dana al, ə se m-təl ne ki asi koym, ə m-a mbati koy al. A re ta je ki indəi dəm ti e ta je ki rəjeti al ə, dəw ki a ilə-m jide ti goto. M-dəji kadi m-o Səjar.»

¹² Lo kin ti, Pəsitusi əli-naa ta ki njé kəji ta je ləne, ba go ti əl Pol ə nə: «Tədji kadi o Səjar ba, a aw nq Səjar ti.»

Pol a nq Agiripa ti əi ki Bərənisi

¹³ Asi ndə je go ti, ngar Agiripa əi ki konane Bərənisi rəi Səjare ti mba kuwə ji Pəsitusi.

¹⁴ Rai ndə je asi ta ti rəe ti nq, adi Pəsitusi ində ta lə Pol nq ngar Agiripa ti əl-e ə nə: «Pəlisi iyə dīgəm madi dangay ti nq.

¹⁵ Adi loki m-aw Jorijaləm ti, ki bo je lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki ki bo je lə *Jipi je rəi səki-e rəm ti, ə dəji-mi kadi m-gangi ta koy dəe ti.

¹⁶ Ə m-əl-de təki rəbi ra-e lə dije ki Rom ti e be al. Dəw ki Rom ti a ilə dəw ji njé səke je ti ki kanji kadi dəwe ingə ta rəbi naji-n ta dəne ti nq njé səke je ti al.

¹⁷ Be ə, rəi ne, ningə, m-ndigi kadi ndə je man kare al, adi lo ti ki rangi go ti par ə m-aw lo gangi ta ti m-adi rəi ki dīgəm ka kin.

¹⁸ M-ga mem ti kadi ne madi ki ngə ki ra to nq, nə loki njé səke je rəi ningə, dəw oo lo ne madi ki ngə ki ra ki kadi indəi ta dəe ti be al.

¹⁹ E ta ki naji par ə naji-naa ti səde oji də rəbi ra Luwə ləde əi je wa nim, oji də dəw madi ki təe nə Jəju ki oy ə Pol ə nə isi kəm ba.

²⁰ Ta ləde kin, m-gər lo kuje ki kadi m-ra ti al, adi m-dəji Pol ə wa m-ə nə se ndigi kadi aw Jorijaləm ti kadi e ki gangi ta kin dəe ti wa.

²¹ Nə Pol ndigi kadi nje kəbe ki bo ki Rom ti taa oo ta ləne. Be ə, m-un ndum kadi ngəmi-e dangay ti, biti kadi tə m-ilə sie madi nje kəbe ki bo ki Rom ti, Səjar.»

²² Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «M-ndigi ngay kadi m-o ta lə dīgəm kin tə.» Ə Pəsitusi əl-e ə nə: «Lo ti ə a oo ta ki tae ti.»

²³ Lo ti ki rangi, Agiripa əi ki Bərənisi rəi ki dije ngay gode ti, urii lo gangi ta ti. Ki bo lə asigar je ki ki bo je ki me be bo ti əi səde. NGa ə, Pəsitusi un ndune adi rəi ki Pol.

²⁴ Loki Pol re, Pəsitusi un ta əl ə nə: «J ngar Agiripa ki dije pəti ki isi ne, oi dəw kin. E ə kosi Jipi je ngay rəi səki-e rəm ti ne je, ki Jorijaləm ti je. Loki səki-e, uni ndude ki taa əi nə e dəw ki sobi kadi goto kə.

²⁵ Ki rəm ti, mi m-o ne madi ki ngə ki ra ki asi koy al. Ningə, təki e wa dəji kadi n-oo nje kəbe ki bo ki Rom ti, m-un ndum kadi m-ade aw.

26 M-gər ta wa ki kadi tə m-ndangi me makitibi ti m-adi nje kəbe ki bo ki Rom ti əji də ta lie kin al. E be ə, m-adi re nəsi ti ne, ki bo təy, m-adi re nəi ti j ngar Agiripa kadi tə go ta ti ki a idə-je ba, m-ingə nə ki kadi tə m-ndangi.

27 Tadə m-o kadi e nə ki go rəbe ti al kadi m-ilə ki dangay Rom ti, kanji kəl ta ki dije indəi dəe ti.»

26

Pol naji ta də rəne ti noq Agiripa ti

1 Agiripa əl Pol ə nə: «Ta rəbi e ləi kadi inaji-n ta də rəi ti.» Lo kin ti, Pol un jine ki taa, ningə ta ki əl də rəne ti ə to kin:

2 «NGar Agiripa, rəm nəl-m ngay kadi m-ingə ta rəbi bəne, m-əl-n ta də rəm ti əji-n də ta je pəti ki *Jipi je indəi dəm ti.

3 M-əl be tadə igər nə jibəl be je, ki ta ki naji je ləde pəti maji. Ningə, m-dəji kadi ilə mei nangi pə, kadi o-n ta ki m-a m-əli kin maji.

4 Jipi je pəti gəri nə ram je, lo kilə ngirə basam ti. Gəri maji tadə m-təgi dan dije ti ləm, Jorijaləm ti.

5 Gəri-mi mari ngay, ningə re ndigi ə, asi kadi a mai naje. Mai naje təkə nə ram je e ki go rəbi ra-e ti lə *Parisi je, ki e buti ki ngə ngay dan buti je ti ki njə ra ta lə Luwə ləje».

6 Ningə ki basine kin, rəi səm lo gangi ta ti, tadə m-ində mem maji də nə ti ki Luwə un ndune adi kaje je kadi n-a n-adi-de.

7 Gin koji ləje ki dəgi gide joo, indəi mede ti kadi kun-ndu kin a təl tane. Be ə, rai kilə lə Luwə ki təgide kondə ki kada. Ningə e ki mbata kində me də ti kin ə Jipi je indəi ta dəm ti, ngar!

8 Ra ban be ə səi Jipi je oi kadi e ta ki rəjeti al kadi Luwə a təsi njé koy je ndəl lo koy ti ə?

9 «Mi wa ki dəm, kəte m-o kadi e go ti ngay, kadi m-rə ki təgim, ki rəbi ki dangi dangi kadi dəw ba tə Jəju ki Najarəti ti kin al.

10 Ningə e kin ə e kilə ra-m ki m-ra Jorijaləm ti. Be ə, ki təgi ki m-ingə ki

rə ki bo je ti lə njé kijə nə məsi kadi-kare je, m-buki-n njé kadi-me je ngay dangay ti. NGa ningə loki gangi ta koy dəde ti ba, m-ndigi də ti.

11 Taa taa, m-aw ki lo kaw-naa je lə Jipi je pəti, m-adi-de kə. Ningə m-ində gu dəde ti kadi naji ta gər Kirisi. Mem tingə-m ngay dəde ti, adi m-aw bitə gode ti, ki də be je ki rangi, m-adi-de kə».

12 E goe ti kin ə, m-ij-n m-isi m-aw Damasi ti kadi m-uwə-de. Ki bo je lə njé kijə nə məsi kadi-kare je adi-mi təgi je, adi-mi ndude je, kadi m-ra-n kilə kin.

13 NGar, loki mi də rəbi ti, ki kadi ki jam də be ti, m-o kunji madi ki unji itə kadi j dərə ti re gə dəm, je ki njé ki gom ti.

14 Ji tē j-osi nangi, ningə, m-o ndu dəw madi əl-m ta ki ndon ta Ebirə ə nə: «Sol, Sol, mbata ri ə isi adi-m kə be ə?» MBa ri ə uwə rəi ngə tə mangi ki uwə rəne ngə ta kində ti lə bəe be ə? E nə ki ndangi kare!

15 Lo kin ti m-dəje m-ə nə: «I naa ə Bəbe?» Ningə, Bəbe əl-m ə nə: «E mi Jəju ki isi adi-m kə.»

16 Ningə j a taa də njai ti. Nə ki m-tē m-ingə-i ə to kin: M-kəti kadi itəl bəə kilə ləm, ningə kadi ima naji də koo ti ki o-m kin je, də koo ti ki a o-m bəy je.

17 M-a m-dəbi bagim dəi ti ji Jipi je ti ki ji ndəgi dije ti ki m-a m-ilə-i ki rəde ti.

18 MBa kadi itē kəmde, ər-de lo ki ndul ti, itē səde lo kunji ti. Kadi ər-de kəbe ti lə su, ire səde kəbe ti lə Luwə, kadi Luwə iyə go majal je ləde kə, kadi ingəi lo dan dije ti ki Luwə ər ta dəde ti me kadi-me Jəju ti.

19 Lo kin ti, NGar Agiripa, m-tə rə nə koo me ndil ti ki j dərə ti kin al.

20 M-ilə mbə kadi-me Kirisi, ki mbə kiyə go nə ra je ki majal kə. M-ilə mbə kin ki rə dije ti ki Damasi, ki rə dije ti ki Jorijaləm, ki rə dije ti ki dənangi Jude ti ba pəti, ki ki rə dije ti ki əi Jipi je al. Ningə m-dəji-de kadi kilə ra-de təji təkə rəjeti, iyəi go nə rade je ki majal kə.

21 E mbata kin ə, Jipi je uwəi-mi gin

kəy ti lə Luwə kadi n-təli-mi.

²² Nə Luwə dəbi bagine dəm ti bitə bone, adi m-a ki dəm taa, m-isi ma naji ki dəm ti noo dije ti ki boy ki no dije ti ki du. M-ilə mbe ne ki rangi al, nə e mbe ne ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti je ki *Moji je əli tae.

²³ Əli təkə Kirisi a ingə kə, a e dəw ki dəsəy ki a j taa dan njé koy je ti tə. Ningə a j taa kadi ilə mbe kunji ki rə Jipi je ti ki ki rə dije ti ki əi Jipi je al.»

²⁴ Pol a ma naji ki dəne ti ba bəy ningə, Pəsitusi un ndune ki taa əl-e ə nə: «Pol, dəi majal! Ne gər ləi ki ngay tuji dəi kə.»

²⁵ Nə Pol əl-e ə nə: «Kə bo, dəm majal al, ta je ki m-əl, e ta ki rəjeti, ki kəme to.

²⁶ NGar Agiripa gər gin ne je kin maji, adi asi kadi m-ti rəm kati m-əl-e ta. M-gər kadi ne ki dum-e goto, tadə e ne je ki rai ne lo bəyə ti al.

²⁷ NGar Agiripa, adi mei də ta je ti ki njé kəl ta ki ta Luwə ti əli tae kin ə se adi al? M-gər kadi adi mei də ta je ti kin.»

²⁸ Ningə NGar Agiripa əl Pol ə nə: «Nay ngay al par ə a iyəti angalm kadi m-təl nje kun go Kirisi ə a am!»

²⁹ Pol ilə ti ə nə: «Re e ki ngəsi ne ti, ə se ki bəy ti ka, m-dəji Luwə kadi ra be. Ningə kadi j ki kari par al, nə kadi səi ki dije pəti ki isi ooi ndum ne kin, itəli itoi tə mi be tə. Ke ə kadi ai me ka dangay ti kin al.»

³⁰ Lo kin ti, NGar Agiripa je, ki nje kəbe ki dənangi ti ki no kin je, Bərənisi je, ki ndəgi dije pəti ki əi səde, ərri rəde gogi.

³¹ Loki isi ərri rəde gogi, əli-naa dande ti əi nə: «Dingəm kin ra ne madi kare ki asi kadi dəw təl-e-n ə se uwe-n dangay ti al.»

³² Ə ngar Agiripa əl Pəsitusi ə nə: «Dingəm kin, e dəji ki dəji kadi n-aw no Səjar ti kin al ə asi kadi iyə taa.»

27

Kaw Pol Rom ti

¹ Loki uni ndude kadi j-aw ki bato ki Itali ti, iyəi Pol əi ki ndəgi dangay je ki

rangi ji nje kun də buti asigar je ki bu ki bari-e nə Juliyusi, me buti ti lə Ogusiti kadi ngəm-de.

² J-al me bato ti ki Adirami ti, ki a un rəbi ki ay ngangı lo ki Aji ti. Loki j-əti j-isi j-aw, Arisitarki ki Təsaloniki ki dənangi Masəduwan ti e səje naa ti.

³ Lo ti go ti, ji re ji tē Sidə. Lo kin ti noo, Juliyusi ki ində kəmne go Pol ti maji ngay, iyə ta rəbi ade kadi aw rə made je ti kadi rai sie.

⁴ Go ti, j-j j-ilə dəje, j-un kadi dər ki bari-e nə Sipir. Ji təl be, tadə nəl un-je ki gogi gogi.

⁵ J-aw j-ində ba bo bəsi kadi Silisi ti əi ki Pampili gangi. J-aw ji tē Mira, dənangi ti ki Lisi.

⁶ Lo kin ti, nje kun də buti asigar je ki bu, ingə bato ki Aləgijandiri ti, ki isi aw Itali ti, ə adi j-al me ti.

⁷ Ji ra ndə ngay də ba ti. Bato ay ngədi ndəy ndəy ba be, ningə j-ingə kə ngay bəy taa ji tē be bo ti ki Nidi. Nəl əgi-je kaw ki kəte, adi ji tē ki rəbi ki gin dər ti ki Kirəti, kaw ki kadi Salmone ti.

⁸ Lo kəti kəte e lo təl naa. J-əti ndəy ndəy j-ində kadi lo bitə taa ji re ji tē lo ti madi ki bari-e nə: «Ta ba ki Maji», bəsi kadi be bo ti ki bari-e nə Lase.

⁹ Kagi lo man ngay dəje ti. Dəkagilo kəgi rə ne kuso ki nay kul ti ka də tə[☆], adi kaw ki kəte lə bato ka təl re ngə ki asi koy dəw.

¹⁰ E mbata kin ə, Pol ndəji-de ə nə: «Kama je, m-o kadi kin ə re ji ndigi kadi j-uni ta mba ləje ki kəte ə, e mba ki ne je a tuji ti. Ningə e bato ki ne je ki me ti par ə a tuji al, darəje wa ka a tuji tə.»

¹¹ Nə nje kun də buti asigar je ki bu oo ta lə Pol al, oo ta lə njé kuwə ngandi bato je əi ki ki bo ki dəde ti yo.

¹² Ta ba kin maji kadi dəw isi titi dəkagilo kul ti al, adi dije ngay ndigi kadi n-awi tə re to ban wa ningə n-tēi də dər ti ki Kirəti, ki bari-e Pənisi. Ta ba kin tu rəne ki lo kur kadi ti, j gin be ti bitə ki də be ti. E ə kadi n-isi ti kadi tə kagi lo kul gangi dəde ti titi.

¹³ Lo kin ti, ngon nəl madi ilə, j ki gin be ti be re, adi oi kadi ndigi ra ləde a təl

[☆] 27:9 Ləbətiki 16.29-34

tane maji. Be ə, j̄i taai tuti bato, ə iləi dɔde ki kadi dər ti ki Kirəti ngəsi ngəsi isi awi.

14 Nə ndəy ba go ti par ə, nəl ki bo madi ki bari-e nə Ərakilo j̄i ki dɔ dər ti, re osi dɔde ti.

15 Nəl un bato dɔne ti. Lo kuwə bato nangi tae ti goto, j-iyə rəje ki jie ti adi aw səje ki noo par.

16 J-aw j̄i tēē gin dər ti, ki bari-e nə Koda. Lo ka kin taa nəl dɔje ti, adi j-ingə ta rəbi j-ində-n jije dɔ ngon bato ti.

17 Loki njé ra kilə me bato ti uni-e indəi me bato ti ki bo ba, doləi bato ki bo ka kin ki kilə b̄indi b̄indi. J̄i bəl kadi j-aw j-osi dɔje yangira ti ki Sirti, adi uni ḡindi ngɔ ki dɔɔi bato ti iləi-e dɔ man ti, go bato ti. E be ə, nəl aw səje ki noo.

18 Nəl rɔ səje ki tɔgine ngay, adi lo ti dɔ ti, dum dɔde ə, buki ne je madi ki me bato ti kɔ.

19 NDɔ ki kɔ mitə go ti, ɔyi ne ki rɔ bato ti ki jide buki kɔ.

20 NDɔ ngay, j-asi kadi j-o kadi al nim, j-asi kadi j-o mee je al nim. Nəl nay ki lo kilə ti ki tɔgine, adi dəw ki ində mene dɔ tēē ti goto.

21 J-uso ne al kagi lo ngay, ə Pol j̄i a taa dan dije ti, əl-de ə nə: «Kama je, kin ə re oi ta ləm ə j-isi Kirəti ti ba ə, ne je a tuji je, nay kɔ je be al.

22 Ningə ki basine kin, m-ilə dingəm mesi ti kadi uwəi tɔgisi ba, tadɔ dəw ki a tuji dansi ti goto. Ne ki a tuji, e bato ki gin je ti.

23 Luwə ləm ki m-isi m-ra kilə bəə lie kin, malayka lie kare tēē hɔy ki rɔm ti kondɔ ne əl-m ə nə:

24 “Pol, i bəl ne madi al. I bəl al tadɔ, sɔbi kadi a a nɔ Səjar ti. Ningə Luwə a aji dije pəti ki əi səi me bato ti adi.”

25 E be ə ngakom je, m-dəji səsi kadi iləi mesi nangi. Madi mem Luwə ləm kadi a tēē səje tək̄i əl-n.

26 Nə j-a j̄i tɔli taje majal dɔ dər ti.»

27 Je me lo ki ndɔ ti ki kɔ dɔgi gide sɔ, nə nəl un je aw səje ki dɔ ba bo ti ki bari-e Adiriyatiki. Loki j̄i tēē dan lo ti, njé ra kilə me bato ti ooi kadi je basi ki dɔnangi.

28 Loki iləi ne ki kadi dəw gər-n ku man ningə, ɔdi nangi asi tati j̄i dəw

kuti joo. Loki awi ki kəte say ndəy ningə, iləi bəy ba, ɔdi nangi lo tati j̄i dəw ti dɔgi gide mi.

29 Bəli kadi j-aw j-osi rəje mbal madi ti, adi buki ḡindi ki dɔɔi bato sɔ kɔ, ə isi nginəi kadi lo ti law.

30 NJé ra kilə me bato je ti sangi rəbi kiyə bato kadi n-ayi-naa, adi uni ngon bato indəi dɔ ba ti ningə, uni girə əi nə n-a n-awi kadi n-dɔɔi go kilə ḡindi ki dɔɔi nɔ bato ti.

31 Nə Pol əl nje kun dɔ buti asigar je ki bu nim, asigar je wa nim ə nə: «Kin ə dije kin isi səje me bato ti ba al ə, dəw kare ka a tēē dansi ti al.»

32 Be ə, asigar je gangi kulə ngon bato ka kin ə iyəi-e adi aw.

33 Kəte bəy taa kadi lo ti, Pol ilə dingəm me dije ti pəti ə nə: «Oi, ndɔ dɔgi gide sɔ bone ki isi ingəmi, ki kanji kadi usoi ne.

34 Ningə ki basine kin, m-dəji səsi kadi uni ne usoi, tadɔ e kin ə a ra səsi kadi tə itēēi kaji ti. M-əl səsi tək̄i ngon bisi dɔ dəw kare dansi ti a osi kɔ al.»

35 Loki Pol əl-de ta ba ningə, un mapa ra oyo Luwə dɔ ti ta kəm dije ti pəti ba uso.

36 Lo kin ti noo nga ə, dije pəti uwəi rɔde ngə usoi ne.

37 Pəti, je dije bu joo ki dɔ siri gide mehe me bato ti.

38 Loki usoi ne dani maji ba, buki gəme kɔ kadi bato əle kəl.

39 Loki lo ti, njé kuwə ngandi bato je gəri lo al. Nə ne ki ooi e sil ba ki aw tɔl ta ne dɔ yangira ti par. Ə uni ndude kadi n-rai ndəy ndəy tə re to ban ə n-awi ki bato titi.

40 Ningə tuti ḡindi je ki dɔɔi bato ti, buki ba, ə ai dɔ ti noo tuti kilə ki dɔɔi ne ləl bato je tɔ. Go ti, ɔyi kibi ki nje kuwə nəl taa. ɔyi taa kadi tə nəl sur bato aw sie ki dɔ yangira ti ka kin.

41 Loki isi awi ba, ɔsi bato dibi yangira ti ki tɔgi man ki j̄i yo je ne je re ɔsi naa ti adi a. Nɔ bato dibi yangira ti tuti tuti adi lo kadi ɔti kəte goto. Ningə goe ki gogi, man re ki tɔgine ində tuji-n tɔ.

42 Asigar je adi ndude asi-naa kadi tə n-tɔli dangay je nə tə ki madi dande

ti j ur me man ti ay aw.

⁴³ Nə nje kun də buti asigar je ki bu ndigi kaji Pol, adi əgi-de də kadi rai ndigi ləde. Adi ndune kadi dije ki gəri kal man tosi me man ti kəte, awi ki də yangira ti.

⁴⁴ Ningə kadi ndəge je isi də kagi ti je, də nusi bato ti je, uni gode. E be ə, dije pəti awi tēji də yangira ti ki kanji kadi ne madi ra-de.

28

Pol me be ti ki Malti

¹ Go tēj ki ji tēj ta yo ti nga ba j-o kadi tə dər ki je ti ka kin nə Malti.

² Dije ki isi də dər ti ka kin uwəi-je ki rəde ti ki rənəl ki dəw oo gəe nja kare al. Rai por ki bo ngay adi j-a ta ti pəti, tadə ndi ədi adi kul o ngay.

³ Pol saa ngəngirə kadi n-buki poro ba, por ra adi li pi tēj ti naa jie ti.

⁴ Loki dije ki me be ti ooi li naa ji Pol ti ningə, əli-naa dande ti əi nə: «Ki rəjeti, dīgəm kin e nje təl dije. Be ə, tēj ta man ti aji ka, ta ki gangi lə Luwə ndigi kadi a ki dəne taa al.»

⁵ Nə Pol siyə li ile me por ti, ə ngon rəe ki ndəy ka to-e al.

⁶ Dije pəti nginəi kadi rə Pol ti ə se osi wati oy wa be. Nə loki nginəi pi ne madi ra-e al, əli əi nə: «Dəw kam e yo.»

⁷ Lo lə ki bo ki də dər ti ka kin, ki təe nə Pibilusi, to kadi lo ti noo ngəsi. Ə Pibilusi uwə-je ki rəne ti maji ngay, adi-je kəy ji to-n ndəje mitə.

⁸ Ningə baw Pibilusi to moy nangi: rəe tingə je, ndəgi məsi je. Ə Pol j taa aw ində jine dəe ti adi ingə rə nga.

⁹ Go ti, ndəgi njé moy je ki me be ti rəi ingəi Pol adi adi-de rə nga tə.

¹⁰ Dije əsi gonje noo be. NGA ningə, loki kagi lo asi kadi j-aw ngata ba, adi-je ne je ki j-aw ki ndooe kadi ra səje də rəbi mba ti.

Kaw Pol Rom ti

¹¹ Ji ra nay mitə noo be bəy taa kadi j-ilə dəje ki bato ki j Aləgijandiri ti ki bari-e nə Kasitər nim, Polusi nim. Bato kin, kagi lo kul man dəe ti me be ti kin.

¹² Loki j-aw ji tēj Sirakusi, j-isi ti noo ndə mitə.

¹³ Lo kin ti noo, j-j-un kadi ba, j-aw ji tēj Rəjiyo. Lo ti go ti, nəl ki j gin be ti ilə ngirə kulə, ə ji ra ndə joo ba ji tēj Pujol.

¹⁴ Me be ti kin ə j-ingə ngakoje je ki dəji-je adi ji ra ndə siri səde bəy taa j-aw. E be ə j-aw-n ki njaje kadi ji tēj-n Rom ti.

¹⁵ NGakoje je ki Rom ti ki ooi poyje, rəi tiləi kəmje biti lo suki ti ki Apiyusi ki e lo kəy kuso ne je ki mitə. Loki Pol oo-de, ra oyo Luwə, ə təl ingə təgi.

¹⁶ Go tēj je Rom ti, adi ta rəbi Pol kadi isi lo ləne ki asigar kare ki kadi ində kəmne goe ti.

Pol ma naji lə Jəju Kirisi Rom ti

¹⁷ NDə mitə go ti, Pol ba ki bo je lə *Jipi je kadi rəi ingəi-e. Loki kawinaa, Pol əl-de ə nə: «NGakom je, m-ra ne madi m-əsi-n ta dije ləje al nim, m-əsi-n ta ne jibəl be lə kaje je al nim tə. Nə Jipi je uwəi-mi Jorijaləm ti iləi-mi dangay ti ji Rom je ti.

¹⁸ Go ta ti ki Rom je dəji-mi, ingəi ne madi ki asi kadi dəw gangi-n ta koy dəm ti al, adi ndigi kadi iyəi-mi.

¹⁹ Nə Jipi je ədi al. Lo kin ti, e gu dəm ti kadi m-dəji ka nə Səjar ti, ki kanji kadi m-ində-n ta də dije ti ləm*.

²⁰ E mbata kin ə, m-dəji kadi m-ingə səsi, m-əl səsi ta. Tadə e ki mbata ne kində me də ti lə *Isirayəl ə m-to-n dangay ti kin.»

²¹ Lo kin ti, Jipi je əli-e əi nə: «J-ingə makitibi madi ki j Jude ti ki əl ta ki dəi ti al, taa ngakoje je madi ki kadi rəi əli-je ta je ki dəi ti ə se bari təi majal ka goto tə.

²² Nə ji ndigi kadi əl-je ta ləi ki əji də buti ki j me ti kin adi j-o. Tadə ji gər kadi ki lo je pəti, dije ədi ta lə bu ti kin al.»

²³ Be ə, əji-naa ndə ba rəi ngay ingəi Pol lo kise ti. Pol ilə-de mbe kəbe lə Luwə. A də ndu-kun ti lə *Moji ki nje kəl ta ki ta Luwə ti, ma-n naji lə Jəju. Taa sangi kadi n-buki-de gone ti əji də tə Jəju tə. Əli-naa ta sji biti lo səl-de.

²⁴ Dije madi ooi kadi ta ki əl-de e ta ki rəjeti, nə njé ki nungə mbati kadi mede tə.

²⁵ Lo ki j sanəi-naa ki ndu kasi-naa al, Pol əl-de ə nə: «Ta ki NDil Luwə əl bawsi je ki ta nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay e ta ki rəjeti.

²⁶ NDil əl-e ə nə:

“Aw ingə dije kam ə əl-de ə nə:
A oi ta ki mbisi, nə a igəri me al;
A igoi lo ki kəmsi, nə a oi lo al.

²⁷ Tadə ngəmede ilə mii.

Bəyi mbide je, ndəmi kəmdə je,
MBa kadi kəmdə oo lo al nım, mbide
oo ta al nım.

MBa kadi n-gəri ne kare al, nə tə n-ji n-
təli rəde gom ti adi m-aji-de[☆].”»

²⁸ Pol təl ilə ti bəy ə nə: «Kadi igəri təkı,
ta kajı lə Luwə kın, ilə-n adi dije ki əi
Jipi je al. Ningə əi je a uri mbide kadi
ooi.»

²⁹ [Lokı Pol əl ta kın ningə, Jipi je ii
taa, awi ki ta ki naji-naa dandə ti.]

³⁰ Pol ra 6al joo ta kasi-naa me kəy
ti ki uwə. Ningə dije pəti ki rəi rəe ti,
uwə-de ki rəne ti.

³¹ Pol ilə mbe kəbe lə Luwə nım, ndo
dije ta ki də Bəbe Jəju Kirisi ti ki me ki
kare ki kanji kadi ne madi ɔge də nım
tə.

☆ 28:27 26-27: Ejay 6.9-10

Makitibi ki Pol ndangi adi Rom je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Rom je

Bal ngay al go koy Jəju ti, ki kje lo koy ti, dije əli təkɪ Jipi je madi ki təli njé kun go Kirisi, tə Akilasi je ki Pisisil je kin, iləi ngirə kilə mbe Poy Ta ki Maji Rom ti. Rom ə e be bo ki e do made je ti dokagilo kobe ti lə dije ki Rom ti. E be ə, lo ki Pol isi ilə mbe Poy Ta ki Maji Siri ti, ki Girəsi ti, njé kaw-naa je indəi ngirəde Rom ti ngata. NGa ningə, təkɪ Luwə əl-n Pol kadi aw bitɪ ki dɔbəy dɔnangi ti, Pol un ndune kadi n-aw Rom ti par al, nə kadi n-aw bitɪ Esipay ti. Ningə Pol aw mba ləne kin ə se aw al wa ka dəw gər. Nə kadi ində-n do mba ka kin dana, ndangi makitibi kin adi njé kaw-naa je madi ki isi kawinaa me kəy ti lə Akilasi əi ki Pisisil (1.7; 16.3-5).

Me makitibi ti ki Pol ndangi kin, ingə rəbi əl-n njé kaw-naa je ki Rom ti ay njay adi-de gəri kee nje kaw kilə ki rɔ dije ti ki əi Jipi je al. Ningə ta ki Pol əl-de ə nə: «Poy Ta ki Maji kin e tɔgi lə Luwə ki kadi əji dəw ki adi mene Jəju Kirisi. Kaji ki ilə ngirəne do Jipi je ti kəte, taa re tɛɛ-n do dije ti ki əi Jipi je al» (1.16) kin, kaw do ta je pəti ki Pol əl dije ki dangi dangi naa ti.

Ta ki do kulə noji ti ki kadi to dan Jipi je ti ki dije ki əi Jipi je al ə e ta ki bo ngay ki rɔ dije ti ki dɔsəy ki njé kun go Kirisi. Ningə ta kin j-ingə me makitibi je ti ki rangi ki Pol ndangi tɔ, tə makitibi ki ndangi adi Galati je be kin. Pol ər go rəbi ki Luwə əji-n dəw ki ra ra ki tae tji ə un mene ade, adi ay njay tɔ (1.18; 8.39).

Go ti, Pol ilə jine do mbati ti ki dam Isirayəl je madi mbati Kirisi ngon kagi lo ki ndəy be. Əl təkɪ mbati Kirisi ləde kin a asi kadi ilə kagi nɔ ndigi ra ti lə Luwə al (9-11). Ningə ki basine kin, maji lə Luwə ki tɔji ki rɔ dije ti ki əi Jipi je al kin, to kadi dije gəri təkɪ Luwə ɔar

dəw ki ra kadi isi ki dɔne taa kisi ki ta dangi mbata ti lie (12.1-15.13).

Pol tɔl ta makitibi ləne ki ta kaw mba lie ki ɔəy ti dɔnangi ti ki Rom nim ki ta kuwə ji-naa nim (15.14-16.27).

Dəw ki ilə rɔne tidə makitibi kin maji, a oo ndigi ra lə Luwə ki mba kaji gin dije pəti ki dɔnangi ti kin kadi e ne ki əti ɔəy ngay. Ningə a aw səde kadi əi ka awi nɔ Luwə ti ki ngame ki rɔjeti, ki sɔbi kadi j-aw-n nɔ Luwə ti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki ɔəə kilə lə Jəju Kirisi ə m-ndangi ta kin m-adi səsi. Mi ki Luwə ɔar-m tə nje kaw kilə, ində-m ta dangi mba kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji lie.

² Poy Ta ki Maji ki Luwə ində ta njé kəl ta ki tae ti kəte, adi əli tae me makitibi ti lie ki ay njay✧.

³ E Poy Ta ki Maji ki əji do NGone ki əji-e gin ka ti lə ngar Dabidi✧.

⁴ Adi e Babe ləje, Jəju Kirisi, ki Luwə un dɔe taa tə NGonne, ki tɔgi lə NDil Luwə, loki jii-n taa dan njé koy je ti.

⁵ E ki takul Jəju Kirisi ə, Luwə ra-n səm maji adi m-təl-n nje kaw kilə lie mba kadi dije pəti ki dɔnangi ti ne, adie-n mede, təli rɔde go ta ti lie kadi tɔe ɔa-n.

⁶ Səi ka səi mbɔ dije ti kin tɔ. Səi dije ki Luwə ɔar səsi kadi səi dije lə Jəju Kirisi.

⁷ Səi pəti ki isi Rom ti, ki Luwə ndigi səsi ə ɔar səsi tə dije ləne, kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə ki Bawje əi ki Babe ləje Jəju Kirisi e səsi naa ti.

Pol ndigi ngay kadi n-aw n-oo njé kadi-me je ki Rom ti

⁸ Ne ki dɔsəy, m-ra oyo Luwə ləm me tɔ Jəju Kirisi ti ki mbata ti ləsi pəti. Tadɔ dije əli ta ki do kadi-me ti ləsi ki do duniya ba pəti.

⁹ Luwə ki m-isi m-ra kilə ɔəə lie ki me ki kare, ki go rəbi kilə mbe Poy Ta ki Maji lə NGone, asi kadi a ma naji ləm. E gər maji təkɪ m-isi m-əl ta ləsi ki dokagilo je pəti.

¹⁰ Ningə m-isi m-dəje ki ndo je pəti, kadi re e ndigi lie ə, kadi adi-m ta rəbi adi m-aw-n rɔsi ti.

✧ 1:2 Ejay 52.7; 61.1 ✧ 1:3 Mt 1.1

11 M-ndigi ngay kadi m-aw m-o sasi, m-adi sasi kadi-kare la NDil Luwə ki kadi ra sasi adi ingai me kadi-me ti ləsi.

12 Taa, kisije naa ti, a ra kadi kadi-me ki kare ki j-awi, j-a j-ilai dingam me naa ti yo ki ne.

13 NGakom je ki dane ki ki dingam, m-ndigi kadi igari taki, m-sangi rabi ngay kadi m-aw rasi ti, na biti bone ka m-ingə rabi al. M-ndigi kadi m-aw, adi m-ingə kandi kilə rasi ti taki m-ingə-n rə ndagi dije ti ki donangi ti ne kin be tə.

14 Səbi kadi m-inda kamm go dije ti pəti, njé kəm tee je ki njé kəm tee al je, njé ne gər je ki njé ne gər al je.

15 E mbata kin ə, m-ndigi ngay kadi m-aw m-ilə sasi mbe Poy Ta ki Maji, səi ki isi Rom ti tə.

16 Tadə mi Pol, rəm səl-m al kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji. Poy ta ki Maji kin e təgi la Luwə ki kadi aji dəw ki adi mene Jəju Kirisi. Kaji ki ilə ngirane də *Jipi je ti kəte, taa re tee-n də dije ti ki əi Jipi je al.

17 Ki rojeti, Poy Ta ki Maji taji rabi ki Luwə tide-n dije ki adi-e mede dije ti ləne. E ki go rabi kadi-me taki makitibi la Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki Luwə tide dəw ti ləne ki go rabi kadi-me lie, a isi ki dane taa.»

Majal la dije ki əi Jipi je al

18 Luwə isi dərə ti taa nu, taji wongi ləne də dije ti ki njé ra majal, njé ra ne ki go rabe ti al. Kilə rade je ki majal uti də ne ki rojeti.

19 Kilə ra Luwə to ki taga wangi kadi dəw gər. Luwə wa taji dije kilə rane ki taga.

20 Təki rojeti, lo kilə ngirə kində ne je ti nu, ne je ki to rə Luwə ti, ki dəw oode ki kəmne al, ki təge ki biti ki nq ti, ki kee Luwə, ne je kin toi ki taga me kilə rae ti kadi dəw gər ki ne gər ki aw-n dəne ti. Adi ne ki kadi me Luwə a səl-n də dəw ti goto.

21 Dije gəri Luwə maji, nə mbati kadi əsi kure nim, mbati təl ki oyo kade nim, taki səbi kadi raii. Tagade ur-de

wale yo, ne gər ləde goto, adi ilai rəde me lo ki ndul ti.

22 OOi rəde tə njé gosi je, nə təli mbə je.

23 Kadi əsi məkəside nangi nq Luwə ti ki nje koy al ningə, əsi məkəside nangi nq ne je ti ki dije rai-de tə bana kəm dije ti ki ndə madi ə a gotoi, təli-de yəl je ti, təli-de da je ti ki njade e sə, ki njé ki nje kagi nangi.

24 E mbata kin ə, Luwə iyə-n-de me ne ra je ti ki majal ki mede ndigi, adi ilai rəsəl də rəde ti əi je wa.

25 Uni ne ki rojeti la Luwə mbəli ne ki ngom. Ningə əsi dəde nangi nq ne je ti ki Luwə ində-de kin yo, ə iyəi Luwə ki nje kində ne je, ki kəsi-gon e lie biti ki nq ti kin. *Amen.

26 E mbata kin ə, Luwə iyə-n-de me ngur darə ti ki to rəsəl. Nede je, iyəi ta sangi-naa la dane ki dingam ki go rabe ti, ə təli nayi-naa ta sangi-naa ti ki go rabe ti al.

27 Dingam je ka iyəi taa sangi nede je, ə nayi-naa ta sangi-naa ti dande əi je wa. Rai ne ki kəbi ki naa, adi ingai ne kigə go kilə rade ki ur səde wale.

28 Loki mbati kadi n-gəri rabi la Luwə, Luwə iyə-de adi uni rabi ki go ne gər ti ləde ki rugi, ki əsi kadi ər-de ta rabi al. Lo kin ti, isi ta ne ra ti ki kadi dəw ra al.

29 Ne ra ki dana al rosi mede, əi njé ra majal je, əi njé ra kəm-nda ne la dije, əi njé me ndul je, jangi rosi mede, əi njé təl dije, əi njé kəl, njé kadi dije, ne rade e ki go rabe ti al, əi njé tətə ta də dije ti,

30 əi je wa isi əli ta ki majal də-naa ti, əi njé bə je la Luwə, njé ta ki to, njé kun dəde taa, njé kəji rəde, mər ta ləde pəti e də majal ti ki ra, əi njé tə rə njé koji-de je,

31 ne gər ləde goto, əi dije ki ooi to mindide al, əi dije ki usi-de də dəw ti al, taa ooi kəm-to-ndoo la dəw al tə.

32 Gəri ta ki gangi la Luwə maji, kadi dije ki njé ra ne ki be kin, əi dije ki əsi ta koy, nə toi ta ra ti par par. Ningə e əi je wa par ə rai al, nə dije ki rangi ki isi rai ka, ndigi səde də ti tə.

2

Ta ki gangi la Luwə

¹ I ki isi gangi ta do madi je ti, re ii-n na na ka, daw a iyə go ko adi al, tado isi gangi ta do dije ti ki njé ra ne je ki majal, na kilə rai to tə kilə rade be to. Adi ta ki isi gangi kin, isi gangi ta do rai ti i wa.

² Ji gar maji, kadi Luwə isi gangi ta, ki go rəbi ki dana, do dije ti ki njé ra ne je ki majal ki be kin.

³ NGa i ki isi gangi ta do dije ti ki njé ra ne je ki majal, ningə isi ra ne je ki isi rai ka kin to kin, kadi o ə na, i a goto me ta ki gangi ti la Luwə, al.

⁴ I, isi kidi ra maji la Luwə ki əti bəl, ki kore me lie, ki kisi do ti lie, ki kanji kadi igər tək, ra maji lie kin isi əsi kadi iyə rəbi ne rai je ki majal ko.

⁵ Isi ta ra me nga ti, imbat i kiyə rəbi ne ra ki majal ko. Lo kin ti, isi kaw wong i ki pangilae al do ti, isi nginə-n ndo ki, Luwə ki nje gangi ta ki dana, a re-n kadi əji-n wong i ləne do dije ti ki njé ra ne je ki majal.

⁶ Luwə ki nje kigə daw ki ra kirə kilə rae[✧].

⁷ Dije ki uwəi təgide ba me ne ra ti ki maji, isi sangii təba, ki kəsi-gon, ki isi sangi kadi n-oyi al, Luwə a adi-de kisi ki do taa ki bit i ki no ti.

⁸ Nə njé ki njé kur wale, njé tə ro ta ki rəjeti, ə təli rəde go ne ra ti ki dana al, Luwə a mbati-de, a adi wong i lie ki bo əsi dode ti.

⁹ A adi me-ko ki bəl a ra dije pəti ki njé ra majal. A ilə ngire do *Jipi je ti bəy taa re-n do dije ti ki əi Jipi je al ti.

¹⁰ Ningə dije ki njé ra maji, Luwə a adi-de təba, ki kəsi-gon, ki kisi-maje. A ilə ngire do Jipi je ti bəy taa re-n do dije ti ki əi Jipi je al.

¹¹ Tado kər kəm naa goto ro Luwə ti.

¹² Dije ki əi Jipi je al ki rai majal ki kanji gar ndu-kun la *Moji, a tuji ki go lo gar-e ti al wa kin to, nə Jipi je ki gəri ndu-kun la Moji bəti ə rai majal, ndu-kun a gangi ta dode ti to.

¹³ Ningə, e njé ki isi ooi ndu-kun mbide ti be par ba Luwə isi or ta dode

al, nə əi njé ki isi ooi, ə təli rəde go ti ə, Luwə isi or ta dode ti.

¹⁴ Dije ki əi Jipi je al, ki gəri ndu-kun la Moji al, nə isi rai ne ki ndu-kun dəji, ki kanji gar kin, əi je wa əi ndu-kun ki nje gangi ta do rəde ti.

¹⁵ Me lo ti kin, təji kadi, ne ki ndu-kun dəji kadi daw ra kin, e ki ndangi ngamede ti. Ningə, mede ki isi uwə-de ki ta ka ma naji do ta ti kin, taa gangi ki isi gangi ta do rəde ti je, isi or ta do rəde ti je kin ka ma naje to.

¹⁶ Ningə tək mbe Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə, əl-n, e kin ə e ne ki a ra ne ndo ti ki Luwə a un Jəju Kirisi kadi a gangi-n ta do ne je ti pəti ki dije bəyoi mede ti.

Jipi je ki ndu-kun la Moji

¹⁷ Ningə i ki isi bar rai Jipi, ki a do ndu-kun ti nga, rai isi nəl-i do Luwə ti lai;

¹⁸ ki igər ne ki e ndigi lie maji, ndu-kun ndoi ne kadi ikəti ne ki maji dan ki majal ti.

¹⁹ I o rai maji ngay kadi asi kər njé kəm təje ta rəbi, o rai kadi i kunji la dije ki ai lo ki ndul ti,

²⁰ i nje ndo ne njé ne gar al je, nje ndo ne ngan je ki du. I isi ra ne je kin be, mbata o kadi me ndu-kun ti, ingə ne gar, ki ta ki rəjeti ngata.

²¹ I isi indo ne dije, nə asi kadi indo rai i wa al, isi ilə mbe kadi dije bogi al, ə i wa isi bogi.

²² Isi əl dije kadi sangi-naa kaya ti al, nə i wa isi sangi dāne je ki lo kaya ti, isi əl ta lə yo je ki ra majal, ə isi ikə ne me kəy ti ləde.

²³ Isi ira rənəl do ndu-kun ti, nə isi al dəe, adi imbat i kəsi-gon Luwə.

²⁴ Lo kin ti, tək ndangi me makitibi ti la Luwə, dije ki əi *Jipi je al isi əli ta ki mal do Luwə ti mbata kilə rasi səi ki səi Jipi je[✧].

²⁵ Ningə kadi igəri maji tək kijə mōti e ne ki ndae to, loki daw isi təl rone go ndu-kun ti, nə loki itəl rai go ndu-kun ti al ə, səi ki daw ki ijə mōtine al, asi-naa.

²⁶ Kin ə dəw ki ijə mətine al, təl rəne go ndu-kun ti ə, Luwə a oo-e tə dəw ki ijə mətine.

²⁷ Dəwe ki ijə mətine ki go darə ti al, nə təl rəne go ndu-kun ti kin, a gangi ta dəi ti. A gangi ta dəi ti, j ki aw ki ndu-kun ki ndangi me ji ti, taa ijə məti tə, nə itəl rəi go ndu-kun ti al kin.

²⁸ Təki rəjeti, ke Jipi, e ba gidi ti taga ne al, taa kijə məti e me ndaji ki rə ti kin al tə,

²⁹ nə ke Jipi ki rəjeti e me ti kəy. Ningə kijə məti, e kijə məti ki ngame ti. E kijə məti ki j rə NDil Luwə ti, bi me ndu-kun ti ki ndangi al. Dəw ki ki ijə mətine, e dəw ki ingə təji ki rə Luwə ti bi rə dije ti al.

3

Dəw ki dana goto

¹ Ke Jipi, maje to ti, kijə məti, ndae to ti.

² Maje e ngay me ne je ti pəti, tadə, e *Jipi je ə Luwə ilə ta ləne jide ti kəte.

³ Ə re ki madi je ai də njade ti al ə, ka də nja ti al ləde a ra kadi Luwə yəti ndune al.

⁴ Luwə a yəti ndune al jagi! Ningə səbi kadi Luwə e nje kəl ta ki rəjeti, ə dije pəti əi njé kəl ta ki ngom, təki ndangi me makitibi ti əi nə:

«Səbi kadi dije gəri ka dana ləi me ta kəli ti,

A re awi kadi gangi ta dəi ti ə,
Kadi ta uwəi al, kadi iteə me ti*»

⁵ Kin ə re majal ki j-isi ra, təji kadi Luwə e dəw ki dana ə, dəw oo ta ki kadi j-əl al. Kin ə re Luwə ingə təba me majal raje ti, ə a noo ra səje wongi ə, e dəw ki rəjeti al. M-əl ta kin be ki go koe ti lə dəw.

⁶ Ningə kadi igəri təki, Luwə e dəw ki dana al, al jagi. Kin ə Luwə e dəw ki dana al ə, a asi kadi gangi ta də duniya ti al.

⁷ Ningə kin ə, kadi me ta ngom ti ki isi teə tam ti, ta ki rəjeti lə Luwə teə ki taga, kadi Luwə ingə-n təba ə, gine e ri ə kadi dəw a gangi ta dəm ti tə nje ra majal bəy ə?

⁸ J-a j-əl ki kəte par j-ə nə: «Ji rai majal j-adi ne ki maji teə me ti.» Təki dije madi indəi ta dəm ti əi nə: mi ə m-ə nə ji ra majal kadi ne ki maji teə me ti ka kin be. Dijee ki əli ta kin asi ta kadi dəw gangi ta koy dəde ti.

⁹ Ningə e ne ki kadi dəw əl-n ə nə: je ki je Jipi je, j-itə ndəgi dije al. J-itə-de al, ningə j-əl ta də ti ngata j-ə nə: Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, pəti, əi gin təgi ti lə majal.

¹⁰ Təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw kare be ki kadi e dəw ki dana goto.

¹¹ Dəw kare be ki kadi gər ne goto,
Dəw kare be ki kadi sangi Luwə goto.

¹² Pəti iyəi rəbi ki maji, ndəmi rəbi.

Dəw kare ki nje ra maji goto*»

¹³ Rəbi mindide to tə bə nin ki tae to tagira be,

NDonde e ndon kəl ta ki ngom,
NDA tade rosi ki kəngi li*»

¹⁴ İsi mani dije man ki to kəl tae al,
Tade ati kanana də dije ti*»

¹⁵ NJade e nja kay law ki lo təl ne ti,

¹⁶ Lo ki dəi ti bə, də njade e ne ki tuji ki me-ko.

¹⁷ Əi dije ki gəri rəbi lapiya al*»

¹⁸ Bəl Luwə ki ndəy goto mede ti*»

¹⁹ Ji gər kadi ne je pəti ki ndu-kun əl, əl dije ki əi gin ndu-kun ti, mba kadi ta dəw madi teə əl ta də rəe ti al, ə kadi dije pəti gəri go majal je ləde no Luwə ti.

²⁰ E mbata kin ə, dəw ki Luwə a tide dəw ti ləne ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti goto*. MBata ndu-kun to mba kadi oji dije adi gəri ne ki bəri-e majal.

Luwə tidə dije, dije ti ləne ki go rəbi ka də nja ti lə Jəju Kirisi

²¹ Ki ngə sine kin, Luwə təji-je go rəbi ki tidə-n dije, dije ti ləne* ki kanji ndu-kun. Ningə e, ndu-kun lə Moji ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti mai naje.

²² Luwə tidə dije, dije ti ləne ki go rəbi ka də nja ti lə Jəju Kirisi. Ta rəbi kin to mbata ti lə dije pəti ki adi mede Jəju Kirisi, tadə dije pəti asi-naa.

* 3:4 Pa je 51.6 * 3:12 10-12: Pa je 14.1-3; 53.2-4 * 3:13 Pa je 5.10 * 3:14 Pa je 10.7 * 3:17 15-17: Ejay 59.7-8 * 3:18 Pa je 36.2 * 3:20 Pa je 143.2 * 3:21 1.17

²³ Dije pəti əi njé ra majal je, adi tɔba lə Luwə nal-de.

²⁴ Nə Luwə tidə-de dije ti ləne kare, ki kanji kadi ugəi ne madi. E ki go me-maji ti lie, me tɔ Jəju Kirisi ti ki taa-de gin tɔgi ti lə majal ilə-de taa.

²⁵ E Jəju Kirisi ə, Luwə un-e tə ne kigə dɔ majal, me mase ti ki ay, ki go rəbi ka dɔ nja ti lie. Luwə ra be mba kadi tɔji-n ne ra ki dana ləne, mbata majal je ki dije rai-de kəte, tidə goe al,

²⁶ dɔkagilo kisi dɔ ti lie. Luwə tɔji ne ra ki dana ləne dɔkagilo ti ki ɔone, mba kadi e-n nje ka dana, taa kadi tidə-n dije ki indəi mede dɔ me-maji ti lə Kirisi, dije ti ləne tɔ.

²⁷ Ne kare ki kadi dəw ində-n gunə goto, mbata ne ki Luwə a dɔ ti, e təl rɔ go ndu-kun ti al, nə e kadi-me Jəju Kirisi.

²⁸ Ji gər maji kadi Luwə tidə dəw, dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi, ɔi e ki go rəbi təl rɔ go ndu-kun ti al.

²⁹ Luwə e Luwə lə *Jipi je par al. Ki rɔjeti, e Luwə ləde par al, nə e Luwə lə ndəgi dije pəti tɔ.

³⁰ MBata Luwə e kare ba. E ə tidə Jipi je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi nim, a tidə ndəgi dije, dije ti ləne ki go rəbi kadi-me Jəju Kirisi nim tɔ.

³¹ Loki j-adi meje Kirisi kin, tɔji kadi nda ndu-kun goto al. Lo kin ti, ji tɔji kadi ndae e ngay tə ke yo.

4

Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne

¹ Kadi j-əl ta lə kaje *Abirakam ɔa, ne madi ki ingə ki go tɔge ti e wa goto.

² Kin ə Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne ki takul kilə rae je ə, asi kadi Abirakam a ində-n gunə wa, nə a ində gunə nɔ Luwə ti al.

³ Tado, ta ki makitibi lə Luwə əl ə to kin: makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam adi mene Luwə, ə Luwə tide dəw ti ləne».

⁴ Ningə ne kare, dəw ki ra kilə ingə-n ne kigə go ji, ne ki ingə kin, ingə kare al, nə e ne ki ingə to kilə ti ki ra.

⁵ Kin ə dəw ra kilə madi al, nə adi mene kadi Luwə e nje tidə dəw ki nje ra majal dəw ti ləne ə, Luwə a tide dəw ti ləne, ki go kadi-me Luwə ti.

⁶ E be ə, *Dabidi un-n ndune ki taa əl-n ta lə maji ki j rɔ Luwə ti re ki dɔ dəw ti. Adi e dəw ki Luwə tide dəw ti ləne ki kanji go kilə rae je.

⁷ Dabidi ə nə: «Dije ki Luwə iyə ne rade je ki go ti al kɔ, Luwə bər majal je ləde kɔ, əi njé maji-kur je.

⁸ Dəw ki Luwə tidə majal lie dəe ti al e nje maji-kur».

⁹ Maji kin e mbata lə njé kijə mɔti par al, nə e mbata lə njé kijə mɔti al je tɔ. Tado j-əl j-ə nə: Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne ki takul kadi-me lie.

¹⁰ Ə se ne kin ra ne dɔkagilo ti ki ra wa? Se e kəte nɔ kijə mɔti Abirakam ti ə se e go ti wa? Ne kin ra ne kəte nɔ ti, ɔi e go ti gogi al.

¹¹⁻¹² Ningə kijə mɔti re go ti gogi tə ndaji, ki kadi tɔji təkɔ Luwə tidə Abirakam dəw ti ləne, ki takul kadi-me ki adi mene, dɔkagilo ti ki ijə-n mətine al ɔəy. Lo kin ti, dije ki ijəi mətide al ka Luwə tidə-de dije ti ləne nim, dije ki ijəi mətide ka tidə-de dije ti ləne nim tɔ. Ningə Abirakam təl baw dije pəti ki ijəi mətide al, ki adi mede, taa təl baw dije ki ijəi mətide tɔ. Adi əi njé je ki uwəi kul kijə mɔti par al, nə uni dɔ nja bawje Abirakam ki un, ə adi mene Luwə kəte nɔ kijə mətine ti kin».

Luwə un mindine mbata ti lə dije pəti ki adi-e mede

¹³ Luwə un mindine adi *Abirakam ki dije ki gin koji ti lie təkɔ dɔnangi e ne nduwə ləde. Ningə e ki mbata təl ɔa Abirakam təl rɔne go ndu-kun ti al, nə e ki mbata tidə ki Luwə tide dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Luwə».

¹⁴ Kin ə re ne nduwə kin e mbata ti lə dije ki njé təl rɔde go ndu-kun ti par ningə, nda kadi-me goto, taa kun mindi lə Luwə ka təl ne ki kəme goto tɔ.

¹⁵ Tado ndu-kun ə e nje re ki wongi lə Luwə. MBata lo ki ndu-kun goto ti, kal dɔ ndu-kun ka goto ti tɔ.

✧ 4:3 Kilə ngirə ne je 15.6 ✧ 4:8 Pa je 32.1-2 ✧ 4:11-12 Kilə ngirə ne je 17.9-14 ✧ 4:13 Kilə ngirə ne je 12.2-3; 17.4-6; 22.15-18

16 Lo kin ti, ne maji ki Luwə un mindine kadi n-a n-adi dəw kin, dəw a ingə ki go rəbi kadi-me Luwə. Be mba kadi e ne kadi-kare ki Luwə adi, ki ndae to ti mbata lə dije pəti ki adi mede tə Abirakam be, bi mbata ti lə dije ki njé təl rəde go ndu-kun ti par al. Abirakam ki e bawje je dije pəti.

17 Makitibi lə Luwə əl ta də Abirakam ti ə nə: «M-ra-i tə baw dije ngay ki dənangi ti ne✧.» Abirakam e bawje ta kəm Luwə ti ki ade mene. Luwə ki nje kadi njé koy je ɹɹ lo koy ti, ki nje kadi ne je ki kəte gotoi, toi.

18 Abirakam adi mene Luwə, adi təl baw dije ngay ki dənangi ti ne təkiki makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Gin dije ləi a bayi-naa tə mee je ki dərə ti be✧.» Lo kin ti, ne ki kadi dəw ində mene də ti goto, nə Abirakam aw ki kində me də ti.

19 Abirakam aw ki bal ki asi basi ki bu kare, ningə gər kadi n-təgi, təgine goto, taa nene Sara ka e kuji tə, nə go lo kin al, adi mene kadi kun mindi lə Luwə ki un kin a ra ne✧.

20 Abirakam ilə kadi-me ləne kə al, taa mee təsi də kun mindi ti lə Luwə al tə. Ingə təgi tə kingə me kadi-me ti ləne, ilə-n təji də Luwə ti.

21 Ningə gər dəne ti maji ngay kadi ne ki Luwə un mindi kadi n-ra kin, aw ki təgi kadi a ra-n.

22 E mbata kin ə, Luwə tidə-n Abirakam dəw ti ki dana.

23 Ningə loki makitibi ə nə: «Luwə tidə Abirakam dəw ti ki dana,» kin, e ki mbata lə Abirakam ki karne par al.

24 Nə e ta ki səbi dəje tə. Je ki kadi Luwə a tidə-je dije ti ki dana, ki takul kadi-me ləje. J-adi meje Luwə ki j ki Babe ləje Jəju dan njé koy je ti.

25 Jəju ki Luwə un-e adi koy mbata majal je ləje✧, ningə un-e dan njé koy je ti tē sie mba kadi tidə-n-je dije ti ləne.

5

Kulə noji naa ti ki Luwə

1 Loki Luwə tidə-je dije ti ləne ki go rəbi kadi-me ləje, danje sie e ki lapiya ki takul Babe ləje Jəju Kirisi.

2 E ki takul Jəju Kirisi, ki go rəbi kadi-me ə, j-ingə-n maji-kur lə Luwə. Maji-kur ki j-a me ti, j-isi ji ra rənəl, tadə j-ində meje də ti kadi j-a je gin təba ti lə Luwə.

3 E ki bo ngay, me kə ti ka ji ra rənəl, tadə ji gər kadi kə a re ki kore me,

4 ningə dəw ki nje kore mene, a a də njane ti me ne je ti ki to, ə dəw ki nje ka də nja ti, e dəw ki aw ki ne kində me də ti,

5 ningə ne ki ində mene də ti kin, a e ne ki ngom al. Tadə Luwə tə-je biyə ti ki ndigi-naa ki ində ngameje ti ki go rəbi lə NDile ki adi-je.

6 Kirisi re oy mbata ti lə njé ra majal je, loki j-asi kadi ji ra ne madi ki dərəje al. Ningə oy ki dəkagilo ki Luwə wa əji.

7 Dəw ki dana wa mindi ka, ngə ngay kadi dəw a adi rəne koy ti mbata lie. Re dum wa ningə, dəw ki nje ra ne ki maji, ə dəw made ki rangi, a uwə rəne ba kadi oy mbata ti lie.

8 Lo kin ti, Luwə təji-je ndigi ki ndigi-je ki taga adi j-o. Luwə adi Kirisi re oy mbata ti ləje, dəkagilo ti ki ji nay-n me majal ti ki ra bəy.

9 Ningə, təkiki basine, kadi rə koy ti lə Kirisi, təl-je dije ti ki dana ta kəm Luwə ti kin ba, ki bo ngay bəy, Kirisi a aji-je ta wongi ti lə Luwə ki a re.

10 Kəte je njé bə je lə Luwə, nə e wa ilə-je noji naa ti səne ki go rəbi kəy NGone. Təkiki ilə-je noji naa ti ki rəne, e wa a aji-je me kisi kəm ti lə NGone.

11 Ningə e e kin par al, rəje nəl-je ngay ta kəm Luwə ti, mbata lə Babe ləje Jəju Kirisi ki un-e ilə-n-je noji naa ti ki rəne.

Adam əi ki Kirisi

12 E ki go rəbi lə dəw ki kare be ki e Adam, ə majal re-n də duniya ti, ningə majal re-n ki koy, koy ədi dije pəti, tadə dəw ki ra majal al goto, dije pəti rai majal✧.

13 Ningə, kəte taa kadi Luwə tē ki də ndu-kun adi *Moji, majal ki ra to me

✧ 4:17 Kilə ngirə ne je 17.5 ✧ 4:18 Kilə ngirə ne je 15.5 ✧ 4:19 Kilə ngirə ne je 17.1, 15-22 ✧ 4:25 Ejay 53.4-6 ✧ 5:12 Kilə ngirə ne je 2.17; 3.6, 17-19

duniya ti ne ngata, nā tēki e dōkagilo ti ki ndu-kun goto bəy, Luwə tidə majal je ki dije isi rai al.

¹⁴ Ne kare, yo ɔ be dō dije ti pəti, ilə ngire dō Adam ti biti tēe-n dō Moji ti. Njé ki ali dō ndu Luwə al, tēki Adam al dō ndu Luwə kin be ka, yo ɔ be dōde ti. Adam e bana kəm dəw ki sōbi kadi a re.

¹⁵ NGa ningə, ne ki kadi dəw a ɔji-n majal lə Adam əi ki kadi-kare me-maji lə Luwə kin naa ti goto. E ki rōjeti kadi dije ngay oyi koy majal lə dəw ki kare ki e Adam kin, nā me-maji lə Luwə e ki bo ngay. Ningə ne ki Luwə adi kosi dije ngay kare, ki go rəbi lə dəw kare be par, ki e Jəju Kirisi kin, ndae e ngay.

¹⁶ Kadi kare lə Luwə ki adi kin, kande to ta dangi ki kandi majal lə dəw ki kare ba kin. Majal lə dəw ki kare kin, ndu ki osi dō ti e ta ki gangi, nā kadi-kare ki re go ne ra go ti al je ti ki ngay, kande e ta ki kər dō ti.

¹⁷ Kin ə re, ki ta rəbi lə dəw ki kare be par, ki ta rəbi majal lie, yo ɔ-n be dō dije ti pəti ningə, ki ta rəbi lə Jəju Kirisi ki kare wa kin, j-a j-ingə-n ne ki maji ngay ki rō Luwə ti bəy. Dije pəti ki Luwə adi-de maji-kur ki to mbar, ki kadi-kare kər ta dō ti, a ɔi be ki takul Kirisi.

¹⁸ NGa ningə, tēki ki go rəbi majal lə dəw ki kare ba ki e Adam, ta ki gangi osi-n dō dije ti pəti ka kin ə, ki go rəbi ne ra ki dana lə dəw ki kare ba, ki e Jəju Kirisi, dije pəti Luwə a tidə-de dije ti ləne kadi isi ki dōde taa biti ki nō ti.

¹⁹ Tēki, ki go rəbi təl rō go ta ti al lə dəw ki kare ba, dije pəti osi me majal ti ka kin ə, ki go rəbi təl rō go ta ti lə dəw ki kare ba, Luwə a ɔr-n ta dō kosi dije ti ngay tō.

²⁰ Loki ndu-kun tēe 6a, majal oji-n naa ki dō ti, nā loki majal oji naa ti 6a, me-maji lə Luwə to mbar mbar ti ti wa bəy.

²¹ Tēki majal ɔ-n be ki koy ka kin ə, me-maji lə Luwə ɔ be ki kaji mba kadi dije isi ki dōde taa biti ki nō ti, ki takul Babe ləje Jəju Kirisi tō.

Koy me majal ti, ə kisi kəm ba me Kirisi ti

¹ Ta ri ə kadi j-əli-naa me lo kin ti ə? Se kadi tə ji nayi-naa ki lo ra majal ti kadi tə me-maji lə Luwə to-n mbar mbar ki dōje ti wa?

² Jagi, e be al. Tado j-əi dije ki j-oyi, ji gangi-naa ki majal, nga ra ban be ə kadi tə ji təli j-isi me majal ti bəy ə?

³ Igəri maji kadi j-əi pəti ki ji rai batəm mbata ti lə Jəju Kirisi, batəm kin tōji kadi j-əi dije ki j-oyi naa ti ki Kirisi.

⁴ Ki go rəbi lə batəm kin, dibi-je naa ti sie, me koye ti. NGa ningə, tēki Kirisi ii-n taa dan njé koy je ti ki tōgi ki əti bəl ngay lə Bawje Luwə ka kin ə, je ka j-isi ki dōje taa kisi ki sigi tō.

⁵ Ningə, kin ə re, j-ində rōje naa ti ki Kirisi tēki rōjeti me koye ti ə, j-a j-ii taa lo koy ti, tēki ii-n lo koy ti kin be tō.

⁶ Kadi ji gər maji tēki, hal dəw ki to rōjeti kəte kin, e ki bə-e kagi-dəsi ti ki Kirisi ngata, mba kadi tə majal ki rōje ti e ki tuji kō, kadi je-n gin tōgi ti lə majal al ngata.

⁷ Tado dəw ki oy, majal ɔ be dōe ti al ngata.

⁸ Kin ə re j-oyi naa ti ki Kirisi ə, j-adi meje kadi j-a j-isi ki dōje taa naa ti sie.

⁹ Ji gər kadi Kirisi ki j taa dan njé koy je ti kin, təl oy gogi al; koy aw ki tōgi dōe ti al ngata.

¹⁰ Kirisi ki oy, oy koy majal, ningə e koy ki nja kare par, mbata majal je pəti. Ningə ki basine kin, isi ki dōne taa mbata lə Luwə.

¹¹ Be tō ə, səi ka, maji kadi oi rōsi tə dije ki oyi koy majal, ningə isi ki dōsi taa mbata lə Luwə, me njiyə naa ti ki Kirisi.

¹² Maji kadi adi majal ɔ be dō rōsi ti al. Kadi itəli rōsi go ndigi ti lə darō al.

¹³ Adi ngon rōsi madi kare ra ne ki majal al, kadi təl ne ra kilə ki go rəbe ti al, al. Nā kadi uni rōsi ba pəti mbata kilə lə Luwə, tə dije ki ii taa dan njé koy je ti. Kadi darōsi ba pəti e mbata kilə lə Luwə, kadi təl ne ra kilə ki dana.

¹⁴ Lo kin ti, majal a ɔ be dōsi ti al, tado səi gin tōgi ti lə ndu-kun al, nā me-maji lə Luwə ə e dōsi ti.

Gangi-naa ki majal mba təl-n rə go ndu Luwə ti

¹⁵ Ta ri ə kadi j-əl dɔ lo kin ti ə? Se j-a ji ra majal mbata ke ki je gin tɔgi ti lə ndu-kun al, nə je gin tɔgi ti lə me-maji lə Luwə yo wa? Jagi, e be al.

¹⁶ Igəri bəti kadi kin ə re un rɔi kadi ira kilə adi dəw madi ɓa, itəl ɓəə lə dəwe kin. Adi re uni rɔsi kadi irai majal ningə, səi ɓəə lə majal kadi aw səsi koy ti, a re itəli rɔsi go ndu Luwə ti tɔ ningə, təl rɔ go ti kin a aw səsi me ne ra ti ki dana tɔ.

¹⁷ Ji ra oyo Luwə mbata kəte səi ɓəə lə majal, nə ki ngɔsine kin, itəli rɔsi ki me ki kare go rəbi ne ndo ti ki maji ki ingəi.

¹⁸ Luwə taa səsi ji majal ti ilə səsi taa, adi itəli, səi gin tɔgi ti lə ne ra ki dana ngata.

¹⁹ M-əl ta lə ɓəə tə ne ki majal ə se ne ra ki dana əi dije ə isi rai ɓəə ləde be, mbata re e be al ə, kasi al ləsi a ra kadi igəri me ta kin al. Təki kəte uni rɔsi ba pəti indəi ta ne ti ki to nje, ki ne ra ki majal, ki a aw ki dəw kadi tɔ rə Luwə ka kin ə, maji kadi, ki ngɔsine kin, uni rɔsi indəi ta ne ra ti ki dana, ki a aw səsi adi ayi njay.

²⁰ Dəkagilo ti ki səi ɓəə lə majal kin, usi səsi dɔ ne ra ti ki dana al.

²¹ NGa ningə, e ri ə kadi a ingəi me ne ti kin ɓəy ə? Ne kin e ne ki mesi ole dɔ ti ə adi səsi rɔsɔl, tadɔ ta təl tae e koy.

²² Ningə ki ngɔsine kin, təki Luwə taa-n səsi ilə səsi taa, adi itəli ɓəə kilə je lie, kilə rasi a aw səsi me kay njay ti, kadi ta təl tae ə ingəi kaji ki biti ki nɔ ti.

²³ Tadɔ ne kigə kirə majal e koy, ningə ne kadi ki Luwə adi-je kare e kaji ki biti ki nɔ ti, me njiyə naa ki Babe ləje Jəju Kirisi.

7

Nje kadi-me Kirisi e dəw ki e gin tɔgi ti lə ndu-kun al

¹ NGakom je ki konanm je, igəri maji kadi ta ki m-isi m-əl səsi kin, m-əl səsi tə dije ki gəri ndu-kun maji. Ningə ndu-kun aw ki tɔgi dɔ dəw ti loki dəw isi-n ki dəne taa ɓəy kin par.

² E be ə, dəne ki taa ngaw, ndu-kun dɔɔ-e naa ti ki ngawe, loki ngawe isi-n ki dəne taa ɓəy kin par. A kin ə re ngawe oy ɓa, ndu-kun ki dɔɔ-e naa ti ki ngawe kin e dɔe ti al ngata.

³ Re ngawe isi ki dəne taa ɓəy ə təl taa dingəm ki rangi ningə, dije a ooi-e tə nje kuwə marim. A re ngawe oy ɓa, ndu-kun e dɔe ti al ngata, adi re taa dingəm ki rangi ka, dəw a oo-e tə nje kuwə marim al.

⁴ Ne kin to be ki rɔsi ti tɔ. Səi dije ki oyi naa ti ki Kirisi, me darɔ ti, igangi-naa ki ndu-kun, adi səi lə dəw ki rangi ngata. Dəwe kin e Kirisi ki nje ki dan njé koy je ti, mba kadi kilə rajə e ya Luwə.

⁵ Təki rəjeti, dəkagilo ti ki kəte j-isi ji ra-n ndigi lə darɔje, ngur ne ra je ki majal, ki ndu-kun ndu-de ki taa, ɔdi rɔne rɔje ti, adi ji ra ne ki aw səje ki koy ti.

⁶ Nə ki ngɔsine kin, ji goto gin ndu-kun ti, tadɔ j-oy, ji gangi-naa ki ne ki kəte uwə-je dangay ti. Adi ji ra kilə gin tɔgi ti ki sigi, ki e tɔgi lə NDil Luwə, ɓi ji ra kilə gin tɔgi ti ki kəte ki e tɔgi lə ndu-kun ki ndangi kin al ngata.

⁷ Ta kin mee nə ri ə? Tɔji kadi ndu-kun e majal a? Jagi, ndu-kun e majal al, nə ke ə, e ndu-kun ə e nje kɔji-m majal kadi m-gər-e. Kin ə re ndu-kun əl-m ə nə: «A ira kəm-nda al,» al ə, re m-a m-gər ne ki ɓari-e kəm-nda al[☆].

⁸ Lo kin ti, majal ingə rəbi ki ndu-kun təl ade kin kadi ində-n kəm-nda je ki dangi dangi mem ti. Tadɔ kin ə re ndu-kun goto ə, majal a təl ne ki koy kɔ.

⁹ Kəte loki ndu-kun goto ɓəy, m-isi kəm. Nə loki ndu-kun re, majal nga ə təl nje kisi kəm.

¹⁰ Ningə mi, m-oy, adi ndu-kun ki kadi aw səm ki kaji ti ka kin, ki ɔji dəm, təl aw səm koy ti yo.

¹¹ Tadɔ majal, ingə rəbi ki ndu-kun təl ade ka kin, adi ədi-m ki go rəbi lə ndu-kun, aw səm adi yo.

¹² Lo kin ti, ndu-kun ay njay, kundu ay njay, e ne ki dana, e ne ki maji tɔ.

[☆] 7:7 Tɛɛ ki taga 20.17; Dətəranom 5.21

Dəw e gin tōgi ti lə majal

¹³ *NDu-kun ki e ne ki maji, a təl kadi e rəbi kingə yo ləm al jagi. Ningə e majal ə e nje re ki yo dəm ti, ki go rəbi lə ne ki maji, mba kadi tōji-n rəne ki taga, taa kadi tōji-n tōgine ki rōjeti ki e majal tə, ki go rəbi lə kun-ndu.

¹⁴ Ji gər kadi ndu-kun e ne lə NDil, nə mi, mi dəw ki me darə ti, ki majal ndogi-m.

¹⁵ Təki rōjeti, m-gər kəm ne je ki m-isi m-ra-de al. Ne ki m-ndigi ra kin ə, m-ra al, ningə ne ki nəl-m al kin taa m-ra tə.

¹⁶ Kin ə re e ne wa ki m-ndigi ra al kin taa m-ra ningə, m-ndigi də ti ki ndu-kun kadi e ne ki maji.

¹⁷ Lo kin ti, e mi ba m-isi ra ne al, nə e majal ki isi me rəm ti.

¹⁸ Tadə m-gər kadi me rəm ti ki e darə ki tō kin, ne ra ki maji a isi titi al.

¹⁹ Tadə m-ra ne ki maji ki m-ndigi ra kin al, ə ne ki majal ki m-ndigi ra al kin yo taa m-ra.

²⁰ Kin ə, e ne ki m-ndigi ra al yo ə m-ra ningə, e mi ba m-isi ra al, nə e majal ki isi me rəm ti ə isi ra.

²¹ M-gər ndu kin kadi e be ngata: loki mi, m-ndigi kadi m-ra ne ki maji ba, ne ki majal yo ə re to ta kəm ti kadi m-ra.

²² Mem ti kərəki ba, m-ingə rənəl me ndu-kun ti lə Luwə.

²³ Nə m-gər me rəm ti kadi tōgi madi ki rangi isi nō, isi rō ki ndigi ra ki e bom ti. Tōgi kin ra adi m-təl bəə lə majal ki isi me rəm ti.

²⁴⁻²⁵ Ki ne gər ləm, m-isi m-ra kilə bəə lə Luwə, nə me darə ti ki tō, m-isi m-ra kilə bəə lə majal ki ində tōgine dəm ti. Mi dəw ki nje kəm-to-ndoo, dəw ki kadi a taa-m ji darə ti ki e ne lə yo kin goto. Tōji e ki də Luwə ti ki aji-m ki go rəbi lə Bəbe ləje Jəju Kirisi!

8

Kisi ki də taa ki tōgi lə NDil Luwə

¹ Ki basine kin, dije ki indəi rəde naa ti ki Kirisi, ta ki gangi goto dəde ti ngata.

² Tadə tōgi lə NDil Luwə ki nje kadi dəw isi ki dəne taa me kində rə naa ti ki

Kirisi, taa-je ilə-je taa ji tōgi ti lə majal ki tōgi lə koy.

³ E ne ki ndu-kun lə *Moji asi kadi ra al, mbata darə ki tō ra adi tōge goto. Nə Luwə ra ne kin ki go rəbi lə NGone wa, ade kadi or majal. Re ki darə ki titi-naa ki yə dəw ki nje ra majal, gangi-n ta də majal ti ki aw ki tōgi də darə dəw ti.

⁴ Luwə ra be mba kadi ndigi ra ki dana lə ndu-kun lə Moji təl tane dəje ti, je ki j-isi njiyə ki go ndigi ti ləje al, nə j-isi njiyə ki go ndigi ti lə NDil Luwə yo kin.

⁵ Təki rōjeti, dije ki isi gin tōgi ti lə darəde, isi rai ndigi lə darəde, nə dije ki isi gin tōgi lə NDil Luwə, isi rai ndigi lə NDil Luwə tə.

⁶ Ra ndigi lə darə, a aw ki dəw bə lə yo, nə ra ndigi lə NDil Luwə, a aw ki dəw ade ingə kaji, a ade ingə lapiya.

⁷ Ra ndigi lə darə, e təl dəw nje bə ti lə Luwə. Dəw ki nje ra ndigi lə darə, e dəw ki ilə dəne gin ndu-kun ti lə Luwə al, tadə asi kadi a ra al.

⁸ Dije ki isi gin tōgi ti lə darəde, asi kadi a rai ne ki nəl Luwə al.

⁹ NGA ningə səi je, isi gin tōgi ti lə darəsi al, nə isi gin tōgi ti lə NDil Luwə. MBata NDil Luwə isi mesi ti. Re dəw aw ki NDil Kirisi mene ti al ə, e dəw lə Kirisi al.

¹⁰ Re Kirisi isi mesi ti ə, darəsi kin a oy ə wa, mbata lə majal, nə NDil Luwə e kisi ki də taa ləsi, mbata səi dije ki Luwə tidə səsi dije ti ləne.

¹¹ A re NDil Luwə ki nje tēē ki Jəju dan njé koy je ti isi mesi ti ə, Luwə ki nje tēē ki Jəju dan njé koy je ti a adi darəsi ki koy təl isi kəm ki takul NDile ki isi mesi ti.

¹² Lo kin ti, ngakom je ki dəne ki ki dingəm, j-awi ki kirə dəje ti, ningə e kirə lə darə kadi tə ji ra-n ndigi lə darə al.

¹³ Tadə re isi ta ra ne ti ki go ndigi ti lə darəsi ə a oyi. A re uni NDil Luwə, itəli kilə ra je lə darəsi ba, a isi ki dəsi taa tə.

¹⁴ MBata dije pəti ki NDil Luwə isi or-de ta rəbi əi NGan lə Luwə.

¹⁵ Tadə NDil ki ingəi-e, e NDil ki kadi ra səsi bəə ti al, taa e NDil ki kadi təl ində bəl mesi ti bəy al tə. Nə e NDil ki

nje ra səsi ngan koti ti. E ki ta rəbi lə NDil kin ə j-isi ji ɓar-n ne ki nduje ki taa boy j-ə nə: «Aba, Bawje✠.»

¹⁶ NDil wa kin ə e nje tɔji ndilje kadi gər təkɪ je ngan lə Luwə.

¹⁷ Ə re je ngan lə Luwə ɓa, je ka j-a j-ingə ne maji je ki Luwə un ndune dɔ ti kadi n-a n-adi dije ləne kin tɔ. J-a j-ingə ne maji je kin naa ti ki Kirisi, mbata j-ingə kɔ naa ti sie, kadi je-n naa ti sie me tɔɓa ti lie.

Tɔɓa ki a re

¹⁸ M-gər maji kadi kɔ ki dɔkagilo ti ki ɓone kin asi naa ki tɔɓa ki Luwə a tɛɛ ki dɔe kadi ji gər kin al.

¹⁹ Ne kində je pəti isi rəle, isi ngəmi dɔkagilo ki Luwə a tɔji-n tɔɓa lə ngan ləne.

²⁰ Tado ne kində je osi gin tɔgi ti lə tɔgi je ki ndade goto. E ki me ndigi ləde wa al, nə e Luwə wa ə ndigi be kadi əi gin tɔgi je ti kin.

²¹ Ningə isi indəi mede dɔ ti tɔ kadi ndɔ kare ə, a tɛɛi gin tɔgi ti ki nje tuji-de ki uwə-de ɓəə ti kin. A tɛɛi gin ti kɔ mba kadi ingəi dɔde naa ti ki ngan lə Luwə, taa kadi əi me tɔɓa lə ngan lə Luwə tɔ.

²² Ki ɓasine kin, ji gər kadi ne kində je kin pəti isi timəi rusi rusi tə dəne ki ndoo ra-e be.

²³ Ningə e ne kində je par dərɔde al, je ki j-ingə NDil Luwə tə ne ki dɔsəy dan kadi-kare je ti Luwə ka, ji timə rusi rusi tɔ, j-isi ji nginə kadi Luwə təl-je ngane ti, kadi taa-je ilə-je taa.

²⁴ Tado Luwə aji-je, nə e kin j-isi ji ngəm tae tə ngəm ɓəy. NGa ningə, re dəw oo ne ki isi ngəm tae ki kəmne ningə, e ne ki isi ngəm tae al ngata. Dəw ki kadi oo ne ki kəmne, ə təl isi ngəm tae tə ngəm ɓəy goto.

²⁵ A re ji ngəm ta ne ki j-o ki kəmje al ningə, ji ngəm tae ki kore me.

²⁶ E be tə ə, NDil Luwə isi re ra-n səje, me tɔgi goto ti ləje. Tado ji gər kəl ta ki Luwə təkɪ sɔbi kadi j-əl-e-n al, nə NDil Luwə wa isi əl sie ta toje ti ki ndu ki dəw asi gər me al.

²⁷ Ningə Luwə ki gər ngəmeje, gər ne ki NDil ndigi kadi əl-e, tado NDil

isi əl ta ki Luwə, mbata maji lə dije lə Luwə, təkɪ Luwə wa ndigi-n.

²⁸ Ji gər kadi ne je pəti rai ne mba kadi maji ki dije ki ndigi Luwə, adi e dije ki e wa ɓar-de ki go kɔji ti ləne.

²⁹ MBata njé ki Luwə gər-de kəte, ə un ndune dɔde ti kadi toi tə NGone Kirisi be, mba kadi Kirisi e-n ngon ki ngatɔgi lə kosi ngakɔe je.

³⁰ Adi e njé ki Luwə kəti-de kəte, Luwə ɓar-de tɔ, njé ki Luwə ɓar-de, ɔr ta dɔde ti tɔ, ningə njé ki ɔr ta dɔde ti, adi-de tɔɓa tɔ.

NDigi ki Luwə ndigi dəw, e ndigi ki bo ngay

³¹ Ta ki kadi j-əl dɔ lo ti kin goto. Re Luwə e səje ə, dəw ki kadi a ɔsi-je ta goto.

³² Luwə ki un kɔ dɔ NGone ti wa kɔ al, nə un-e ile kɔ mbata ti ləje pəti, a adi-je ne je pəti kare naa ti ki NGone.

³³ Dəw ki kadi a ində ta dɔ dije ti ki Luwə kəti-de goto, mbata e Luwə wa ə ɔr ta dɔde ti.

³⁴ Dəw ki kadi a gangi ta dɔde ti goto, mbata Kirisi e nje koy. Ki bo ngay, e ə j taa dan njé koy je ti, isi dɔ ji kɔ Luwə ti, isi əl ta ki Luwə ki mbata ləje.

³⁵ Dəw ki asi kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Kirisi ndigi-je kin goto. E kəmto-ndoo, ə se me-kɔ asi al, kində kəmndoo, ə se ɓo, ə se ndoo, ə se tuji, ə se koy, asi al.

³⁶ Makitibi lə Luwə əl ə nə:

«MBata ləi,
Koy e kadije ti ɓasi ki sɔ je, kada je, ki lo sɔlɔ je.

Dije ooi-je tə da je ki dəw isi aw səde lo təl-de ti be✠.»

³⁷ Nə me ne je ti kin pəti, j-a ji tətɪ rɔ ki tɔgi ki ngay ki nje ndigi-je adi-je.

³⁸ MBata m-gər maji, təkɪ rɔjeti, kadi e koy al nim, e kisi ki dɔ taa al nim, e malayka je al nim, e tɔgi lə ndil je ki majal al nim, e ne ki ɓone al nim, ne ki lo ti ti al nim, e tɔgi je ki me duniya ti al nim,

³⁹ e tɔgi je ki taa al nim, e ki nangi al nim, e ne kində madi al nim, ne madi kare ki kadi a gangi-je naa ti ki ndigi ki Luwə ndigi-je kin goto. E ndigi ki

ndigi-je ki go rəbi lə Bəbe ləje Jəju Kirisi kin.

9

Luwə kəti ngan Isirayəl je tə dije ləne

¹ Me kində rə naa ti ki Kirisi, ta ki m-aw tə m-əl kin e ta ki rəjeti bi e ta ngom al. NGa ningə, mem ki kəy wa ka, ki təgi lə NDil Luwə, ma naji də ta ti kin kadi e ta ki rəjeti.

² Me kə ki bo ngay ra-m, ningə mem to-m ki də ndə je mbata ti

³ lə ngakom je ki gin koji ti ləm. M-ndigi kadi darəm wa, Luwə man-m, kadi m-gangi-naa ki Kirisi mbata maji ləde.

⁴ Adi e ngan *Isirayəl je, ki Luwə təl-de ngane ti, təji-de təba ləne adi gəri, un mindine adi-de, adi-de ndu-kun, adi isi kawinaa nəe ti, ilə ndune adi-de[☆],

⁵ taa əi gin koji ti lə kade je ki Luwə bar-de kəte. E əi je ə Kirisi tēē gin koji ti ləde tə. Kirisi ki e də nē je ti pəti. Maji kadi təji e də Luwə ti ki dəkagilo ki je ki dəkagilo je[☆].

⁶ E kin təji kadi ndu Luwə təl nē ki ndae goto al. Təki rəjeti, dije ki gin koji ti lə Isirayəl əi ngan Isirayəl je dərə al,

⁷ taa dije ki gin koji ti lə *Abirakam əi ngan tie je pəti al, tadə Luwə əl Abirakam ə nə: «E ki gin koji lə *Isaki ə j a ingə-n dije ki gin koji ti ləi[☆].»

⁸ Nē kin təji kadi ngan ti Abirakam pəti ə əi ngan lə Luwə al, nə e ngan je ki oji-de ki go kun-ndu ti lə Luwə ki un adi Abirakam ə əi ngane je ki rəjeti.

⁹ MBata Luwə un ndune be ə nə: «Dəkagiloe wa kin be ə, m-a m-re, ningə Sara a ingə ngon kare[☆].»

¹⁰ Lo kin ti, gine gangi al bəy, Rəbeka ka e nō bəy tə. E ki Isaki ki kare wa ka kin tə ə oji-n nga ndingə je ki joo.

¹¹ NGa ningə, kəte nō koji ngan je ti kin, loki rai nē ki maji ki nē ki majal al bəy ə, Luwə kəti ki kare ki go me ndigi ti ləne mba kadi ndigi ra lie təl-n tane.

¹² Luwə kəti ngon kare ki go ndigi ti lə dəw madi al, nə e ki go ndigi ti lie

e Luwə ki bar-de, ə əl-n Rəbeka ə nə: «NGon ki ngatəgi a ra bəə lə e ki du[☆].»

¹³ Ta kin tēē təkə makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «M-ndigi *Jakobi, ə m-mbati Esuwa[☆].»

¹⁴ Ta ki kadi j-əl də lo kin ti goto, Luwə e nje ra nē ki dana, nē ra ki dana al goto rəe ti jagi.

¹⁵ Tadə əl *Moji ə nə: «M-a m-ra maji ki dəw ki kadi m-ra sie maji, ə m-a m-o kəm-to-ndoo lə dəw ki kadi m-o kəm-to-ndoo lie tə[☆].»

¹⁶ E kin e ki go ndigi ti lə dəw madi al, taa e ki go kilə ti ki ra ngay al tə, nə e ki go ndigi ti lə Luwə ki nje koo kəm-to-ndoo.

¹⁷ E be tə ə, Luwə əl-n ta ngar Parawo me makitibi ti ləne ə nə: «E mi wa ə m-ində-i lo kin ti mba kadi m-əji-n təgin ki rəi ti, ə kadi təm ba-n ta dije ti pəti ki dənangi ti ne tə[☆].»

¹⁸ Lo kin ti, kadi ji gər təkə Luwə oo kəm-to-ndoo lə dəw ki go me ge ti ləne, ə adi me dəw ngə ki go me ndigi ti ləne tə.

Wongi ki koo kəm-to-ndoo lə Luwə

¹⁹ Dəw madi a əl-m ə nə re Luwə ra nē ki mee ndigi ningə, se ra ban ə isi aw ki ta ki dije bəy wa? Tadə dəw ki kadi tə rə ndigi lie goto.

²⁰ Nə j dəw kare par j nə ə kadi inaji ta Luwə ti ə? NGoo asi kadi a əl bane ə nə: «MBar i ə ira-m adi m-to be,» wa al.

²¹ Nje kibə ngoo, asi kadi, ki wanji ki kare wa kin, ibə-n ngoo ki gate e ngay, ə ki wanji ki kare wa kin, ibə-n e ki gate e ngay al tə.

²² Lo kin ti, Luwə ndigi ngay kadi əji wongi ləne, ə adi dije gəri təge tə, nə ore mene ə təl ore bəy də dije ti ki asi tuji, kadi bung i wongi ləne dəde ti, tujin-de kə.

²³ Nə, Luwə ndigi ngay tə kadi n-təji təba ləne ki rə dije ti ki asi koo kəm-to-ndoo, ki ində dəde dana kəte mba kadi isi səne me təba ti ləne.

²⁴ NGa ningə, dije kin e j-əi je ki Luwə bar-je. Bar-je dan *Jipi je ti par al, nə bar-je dan ndəgi dije ti ki əi Jipi je al tə.

☆ 9:4 Tēē ki taga 4.22; Dətərənəm 7.6; Oje 11.1 ☆ 9:5 Knjk 2.29 ☆ 9:7 Kilə ngirə nē je 21.12 ☆ 9:9 Kilə ngirə nē je 18.10 ☆ 9:12 Kilə ngirə nē je 25.23 ☆ 9:13 Malasi 1.2-3 ☆ 9:15 Tēē ki taga 33.19 ☆ 9:17 Tēē ki taga 9.16

25 Ningə e ta ki Luwə wa əl me makitibi ti lə Oje ə nə:

«Dije ki kəte əi dije ləm al,
M-6ar-de dije ləm 6one,
Ə dije ki kəte əi njé ndigi je ləm al,
M-6ar-de njé ndigi je ləm 6one*».

26 NGa ningə, lo ti wa ki dije əli-de ti əi nə:

“Səi dije lə Luwə al” kin,
A 6ari-de ti, ngan lə Luwə ki nje kisi kəm ba*».

27 Ejay ilə mbə ki yane tə, ɔji-n də ngan *Isirayəl je ə nə: «Kin ə re ngan Isirayəl je bayi-naa tə yangira ki ta ba ti be ka, e njé ki madi je par ə a ingəi kaji.

28 Tado Babe əl ə nə ta ləne n-a n-təl tae kadi osi taga rapı nim, kalangi ba nim tə dənangi ti ne*».

29 Ningə e təkə ta ki Ejay wa ka əl 6əy ə nə:

«Kin ə re Babe ki nje təgi pəti,
İyə dije madi tə gin koji ləje əl ə,
Re j-a ji to tə Sodom be,
Re j-a ji titi naa ki Gomər be*».

Isirayəl əi ki kaji ki re ki go rəbi kadi-me Kirisi

30 Ta ki kadi j-əl də ta ti kin ə to kin: dije ki gəri Luwə al, ki sangi rəbi kadi n-əi dije ki dana al, nə Luwə ɔr ta dəde ti adi təli dije ki dana. Təli dije ki dana ki go rəbi kadi-me Kirisi.

31 NGa ningə, ngan *Isirayəl je ki sangi kadi n-əi dije ki dana ki go rəbi lə ndu-kun taa, tēēi lo ndu-kun ti ka kin al.

32 Tēēi loe ti al mbata ooi kadi e ne ki n-a n-ingəi ki rəbi kilə ki ra yo 6i ki rəbi kində me də ra maji ti lə Kirisi al. Lo kin ti, awi tigəi njade mbal ti, awi tə kosi.

33 Təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə:
«Oi, me 6e bo ti ki Siyɔ,
M-ındə mbal ki nje tigə dəw nɔɔ,
E mbal ki nje tigə dəw kilə,
Nə dəw ki ade mene, ne a tule naa ti al*».

10

Jipi je ki dije ki əi Jipi je al, Bade e kare ba

1 NGakom je, ne ki uwə mem ngay ki m-isi m-dəji Luwə mbata ti lə *Jipi je, e kadi ingəi kaji.

2 Tado m-asi kadi m-ma naji ləde, təkə tingəi bil mbata ti lə Luwə, nə ke ə e tingə ki ne gər goto me ti.

3 Təkə rəjeti, gəri rəbi ki Luwə isi ɔr-n ta də dije ti al, adi isi sangi rəbi kin ki dəde əi je wa. Lo kin ti, əi je, gotoi də rəbi ti ki Luwə isi ɔr-n ta də dije ti.

4 Tado Kirisi ə e ta təl ta ndu-kun, mba kadi dəw ki ade mene 6a, Luwə ɔr ta də dəwe ti.

Kaji to mbata dəw ki ra ki adi mene Babe

5 *Mojı wa əl ta ɔji-n də kər ta də ti ki go rəbi lə ndu-kun ə nə: «Dəw ki təl rəne go ndu-kun 6a, dəwe a aji ki rəbi lə ndu-kun ka kin*».

6 Ningə ta ki ɔji də kər ta də ti ki rəbi kadi-me ə to kin: «Oti kadi əl mei ti ə nə: nə ə a aw dərə ti wa?» Tado Kirisi j dərə ti ə re.

7 Taa, nə ə a aw ko wa ka, əl be əl tə, tado Kirisi j lo koy ti dan njé koy je ti.

8 Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Ta lə Luwə e kadi ti 6asi, to tai ti kadi əl, e ngəmei ti. E ta kin ə j-isi j-ilə mbəe*».

9 Təkə rəjeti, re ta tēē tai ti təkə Jəju e Babe, ə re adi ngəmei kadi Luwə un-e taa dan njé koy je ti 6a, a ingə kaji.

10 Tado kadi-me ki j ngəme ti ə Luwə a ɔr ta də dəw ti, ningə ta ki tēē ta dəw ti ə a aji dəw tə.

11 Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dəw ki ra ki ade mene, ne a tule naa ti al*».

12 Lo kin ti, dangi dangi goto dan *Jipi je ti ki dije ki əi Jipi je al. Pəti Babe ki kare wa kin ə e Babe ləde. E ki nje kadi ne maji dije pəti ki 6ai təe.

13 Tado makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dəw ki ra ki 6a tə Babe a ingə kaji*».

14 NGa ningə, kin ə dije adi-e mede əl ə, lo kadi a 6ai təe goto, a kin ə dəw əl-de ta lie əl ə, lo kadi a adi-e mede

* 9:25 Oje 2.25 * 9:26 Oje 2.1 * 9:28 27-28: Ejay 10.22-23 * 9:29 Ejay 1.9 * 9:33 Ejay 8.14-15
* 10:5 Ləbətiki 18.5 * 10:8 6-8: Dətərənom 9.4; 30.12-14 * 10:11 Ejay 28.16 * 10:13 Juwəl 3.5

goto, a kin ə dəw ki nje kilə mbe ta lie goto ə, lo kadi a ooi ta lie goto to.

15 A kin ə dije ki njé kaw kilə je gotoi ə, lo kadi dəw a ilə mbe ta lie goto to. Makitibi lə Luwə əl ta dɔ ti be ə nə: «E ne ki to rənəl ngay kadi dəw oo nja njé kilə mbe Poy Ta ki Maji*».

16 Nə dije madi mbati təli rɔde go Poy ta ti ki Maji. NGa ningə, Ejay dəji ta dɔ lo kin ti ə nə: «Babe, dəw ki taa meje dɔ mbe ti ki j-ilə kin goto*».

17 Ji gər təkɪ dəw a adi mene ki go rəbi lə Poy Ta ki Maji ki oo, nga ningə, Poy Ta ki Maji kin, e mbe ta lə Kirisi.

18 Ə kadi m-dəji m-o se Jipi je ooi ta kin al bitɪ wa? Ooi ta kin maji. Tado makitibi lə Luwə əl ta dɔ ti ə nə:

«NDu njé kilə mbe Poy Ta ki Maji aw ki dɔ be je pəti, taa, dije ki isi dɔbəy lo je ti ki dɔnangi ti ne pəti ka, ta ki tade ti osi mbide ti to*».

19 Ə kadi m-dəji m-o se ngan *Isirayəl je gəri me ta ki ba kin al wa? Moji əl ta ki ta Luwə ti dɔ lo kin ti ə nə:

«M-a m-adi jangi ra səsi dɔ dije ti ki dəw gər ginde al, M-a m-adi wongi ra səsi ngay dɔ dije ti ki əi dije ki ne gər ləde goto*».

20 Ejay aw bitɪ əl ta ki ta Luwə ti ə nə: «Dije ki sangi ka sangi-mi al, ingəi-mi, M-tɛɛ ki dɔm taga m-adi dije ki dəji-mi ne madi al.»

21 Nə ki oji dɔ ngan Isirayəl je, Moji ilə dɔ ti ə nə:

«NDɔ je pəti, m-ilə jim m-adi dije ki njé təl rɔde go ta ti al, Dije ki njé tɔ rɔ*».

11

Luwə mbati ngan Isirayəl je al

1 M-dəji kadi m-o se Luwə mbati dije ləne ki əi ngan *Isirayəl je kin wa? Jagi, Luwə mbati ngan Isirayəl je al. MBata mi ki dɔm, mi ngon Isirayəl, mi gin koji ti lə *Abirakam, me koji ti lə Bənjame.

2 Luwə mbati dije ləne al, əi dije ki kəti-de kəte mari nu. Səi je, ta ki nje kəl ta ki ta Luwə ti Eli, əl me makitibi

ti lə Luwə, səki-n dɔ ngan Isirayəl je rɔ Luwə ti kin, igəri maji.

3 Eli əl ə nə: «Babe, tɔli njé kəl ta je ki tai ti pəti tigə, lo je ki dije isi iləi kadikare ti adi-ni kin, budi-de nangɪ mur mur, e mi ki karm par ə m-nay, ningə isi sangi kadi n-təli-mi to.»

4 Nə ta ki Luwə tur-e ti ə to kin: «M-ngəm dije dibi siri ta dangi, tə dije ləm, ki əsi məkəside nangɪ nɔ yo bal ti al*».

5 Be tɔ ə, dɔkagilo ti ki bone, ngon buti ngan Isirayəl je madi nayi-naa, kadi isi tə dije ki Luwə kəti-de ki go me-maji ti ləne.

6 Luwə kəti-de ki go me-maji ti ləne, bi e ki go kilə rade ti al. Re e be al ningə, me-maji lə Luwə kin a e me-maji ki rɔjeti al.

7 Me ta kin nə ri ə? Mee nə ne ki ngan Isirayəl je sangi, ingəi nee al, ningə e dije ki Luwə wa kəti-de ə ingəi. Ba ndəge je, təli njé me ngə je.

8 Njé me ngə je təkɪ makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Luwə adi angalde oy njum,

Adi kəmde oo lo al,

Ningə adi mbide bəy ndəngirə tɔ.

Ne kin ra ne bitɪ bone*».

9 NGa ningə *Dabidi ka əl ta dɔ lo kin ti to ə nə:

«Kadi ne kuso rənəl ləde təl gum kuwəde,

Kadi təl bandi ki kadi osi ti,

Kadi e rəbi kosi, kadi e kində kəji.

10 Kadi kəmde tɔ adi ooi lo al,

Adi kəi gidide ki dɔkagilo je pəti*».

11 M-dəji kadi m-o se jigi ki tigə *Jipi je ilə-de kin kadi a jii taa al bitɪ wa? Jagi, a jii taa, nə ki go rəbi lə ne ra ki go ti al ki rai, ə ndəgi dije ingəi kaji. Ingəi kaji kadi jangi ra-n Jipi je.

12 NGa ningə, kin ə re ne ra ki go ti al lə Jipi je ki rai, təl maji lə dije pəti ki dɔnangi ti ne, kin ə tɔ ləde təl maji lə dije ki əi Jipi je al ningə, təji kadi re indəi rɔde ta kaji ti ki rɔ tɪde ba, maji ləde a to mbar mbar.

Kaji lə dije ki əi Jipi je al

* 10:15 Ejay 52.7 * 10:16 Ejay 53.1 * 10:18 Pa je 19.5 * 10:19 Dətəranom 32.21 * 10:21 Ejay 65.1-2 * 11:4 3-4: 1 NGar je 19.10, 18 * 11:8 Dətəranom 29.3; Ejay 6.10 * 11:10 9-10: Pa je 69.23-24

13 Səi ki səi *Jipi je al, tək mi-n nje kaw kilə ki rə dije ti ki əi Jipi je al, m-əl səsi kadi igəri tək m-piti kilə ki to jim ti.

14 M-piti mba kadi se a əsi dije ki gin koji ti ləm adi jangi ra-de, kadi tə ki madi je ingəi kaji wa.

15 Kin ə kər ki Luwə ər Jipi je gogi, e rəbi kulə noji naa ti lə Luwə əi ki dije ki dənangi ti ne ningə, təlde ki rə Luwə ti gogi a e ne ki maje e ngay. A e ki lo koy ti kaw lo kisi ki də taa ti.

16 Ningə kin ə re dam mapa ki rai ki ko ki dəsəy e ya Luwə 6a, ndəgi mapa ba pəti e yə tə, a kin ə ngirə kagi e ya Luwə 6a, bajie je əi ya Luwə tə.

17 Ningə *Isirayəl to tə kagi bini ki 6e be. Luwə gangi bajie je madi kə, ə uni-ni j ki j gin koji lə Isirayəl al, ki j kagi bini ki wale, re tiyəi-ni tode ti dan ndəge je ti, adi a də ngirə bini ti ki 6e, isi njibi bote tə.

18 Ningə j, e ne ki kadi ikidi-n baji kagi je ki gangi-de kə kin al. Kin ə ina kadi ikidi-de ə, kadi mei ole də ti tək e j ə a də ngirəde ti 6i e ngirəde 6a a dəi ti al.

19 Dəmajə ə, a əl ə nə: «Gangi bajie je ə tiyəi-mi tode ti.»

20 Ningə e ki rəjeti kadi gangi-de mbata əi, ooi to ra maji lə Kirisi al, 6a j, tiyəi-ni tode ti mbata uwə kul ra maji lə Kirisi. Nə re e be ka, kadi ində gui al, adi 6əl rai tə ra yo.

21 Tadə kin ə, kagi ki 6e wa mindi ka Luwə gangi bajie je ningə, kadi o rəi maji nə j taa a iyəi al jagi.

22 Kadi igər tək Luwə e nje ra maji ə kadi igər tək e dəw ki ngə ngay tə. Luwə e dəw ki ngə ki rə dije ti ki osi, ə dəw ki nje ra maji ki rəi ti j tə. Nə ke ə, kadi a də njai ti me ra maji ti lie kin. A re e be al ə, a gangi iləi kə tə baji kagi ki 6e kin be tə.

23 NGa ningə, ki əji də ngan Isirayəl je, kin ə iyəi ta me ngə ləde ə, Luwə a təl kadi tiyə-de tode ti gogi mbata aw ki təgi kadi tiyə-n-de gogi.

24 Kin ə j ki j baji kagi bini ki wale mindi, ə Luwə gangi re tiyəi ta kagi bini ti ki 6e ki e lo ləi al kin ningə, ngan

Isirayəl je ki əi baji kagi bini ki 6e kin 6a, Luwə a təl tiyə-de maji gogi lo tode ti.

Ta ki də kaji ti lə ngan Isirayəl je

25 NGakom je, m-ndigi kadi igəri gin ta lə Luwə ki to lo 6əy tə kin, 6i kadi isi day al. Be al ə a oi rəsi tə njə gosi ki ngay. Ningə kadi igəri tək dam *Isirayəl je madi, mede a ngə bəti kadi dije ki gəri Luwə al pəti, tēēi kaji ti.

26 Lo kin ti nga ə yə Isirayəl je pəti a ingəi kaji tək makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Nje taa də dije a j Siyö ti ə a re, A ər kal də ta lə dije ki gin koji ti lə Jakobi kə.

27 E kin ə e kun mindi ki a dəə-je naa ti səde,

Loki m-a m-ər majal ləde kə*».

28 Kin ə ji gə mbati ki *Jipi je mbati Poy Ta ki Maji kin 6a, j-a j-ə nə əi njə bə je lə Luwə. Ningə e kin ə e kaji ləsi. Nə re ji gə kəti ki Luwə kəti-de kin tə 6a, j-a j-ə nə Luwə ndigi-de 6əy mbata ti lə kade je tə.

29 Tadə Luwə adi dəw ne ə təl taa jie ti al, taa 6a dəw ə təl tuwe al tə.

30 Kəte mari, ali ta ta Luwə ti, nə 6asine, Luwə oo kəm-to-ndoo ləsi, mbata kal ki Jipi je ali tae.

31 Be tə ə, əi ka ali tae 6one, mba kadi Luwə oo-n kəm-to-ndoo ləsi. Lo kin ti nga ningə, əi ka Luwə a oo kəm-to-ndoo ləde tə.

32 Tadə Luwə adi ta rəbi dije pəti alii də ta, mba kadi əji-n-de me-maji ləne.

Təji ki də Luwə ti

33 Ki rəjeti, ne kingə lə Luwə al də lo, gosi, ki ne gər lie əti 6əl ki dum! Dəw ki kadi gər me ta ki gangi lie goto, dəw ki kadi gər koji ra lie goto.

34 E ə Makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki gər ta ki me ʽBəbe ti goto, Dəw ki kadi əje ta goto*».

35 «Taa dəw ki kadi un ne adi Luwə kəte, Kadi tə go ti ə Luwə ugə kire ka goto tə*».

36 Tadə e Luwə ə ində ne je pəti, ne je pəti toi ki takule, mbata ti lie. Kadi

tɔba e lə Luwə ki dəkagilo je ki dəkagilo je! *Amen!

12

Njiya ki nəl Kirisi

¹ NGakom je, təkɪ Luwə ɔji-n-je me-maji ləne ki taga adi ji gəri, m-ilə dɪngəm mesɪ tɪ kadi uni darɔsi wa tɔ kadi-kare ki kəm, ɪndəi ta dangi tɔ ne ki nəl Luwə, adi-e. E kin ə e kɔsi-gon Luwə ki rɔjeti ki kadi ɔsi gone.

² Nɪngə kadi uni go rəbi ne ra ki dije isi rai dəkagilo tɪ ki ɔne kin al, nə kadi iyəi rɔsi adi ne gər ki sigi ki Luwə adi səsi kin, mbəl səsi. Lo kin tɪ, a gəri kəm ne ki e ne ki Luwə ndigi: adi e ne ki maji, ne ki nəl-e, ne ki go rəbe tɪ.

³ Ki takul kadi-kare ki Luwə adi-m, m-əl dəw ki ra dansi tɪ kadi uni ta rɔsi ki al dɔ maji al, nə kadi oi ta rɔsi ki go rəbe tɪ, dəw ki ra, ki go tɔgi kadi-me tɪ lie ki Luwə ade.

⁴ Darɔje e kare ba, nə ngan rɔje je əi dangi dangi. Nɪngə nɔ nɔ aw ki kilə ləne ki sɔbi dɔne.

⁵ Be tɔ ə, ji bay, nə je kare ba me kində rɔ naa tɪ ki Kirisi. Je ki dɔje dɔje, nə je ngan rɔ-naa je.

⁶ Nɪngə, Luwə adi-je kadi-kare je ki dangi dangi ki go me-maji tɪ lie ki adi-n-je. Kin ə re e kadi-kare kəl ta ki tae tɪ ə adi ə, kadi ira-n kilə ki go kadi-me Kirisi tɪ.

⁷ Kin ə re dəw madi aw ki kadi-kare ra kilə dan dije tɪ ə, kadi ra kilə; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare ndo ne dije ə, kadi ndo-de ne.

⁸ Kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kilə dɪngəm me dije tɪ ə, kadi ilə dɪngəm mede tɪ; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kadi ne dije ə, kadi adi ki me-nda; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare kər nɔ dije ə, kadi ɔr nɔde ki rɔ ki tɪ kati; kin ə dəw madi aw ki kadi-kare koo kəm-to-ndoo lə dije ə, kadi oo kəm-to-ndoo ləde ki rɔnəl.

⁹ Maji kadi ndigi-naa ki dansi tɪ e ndigi-naa ki rɔjeti. Nɪngə kadi ɔsi ne ki majal ngərangi, ə kadi uwəi go ne ra ki maji ngə tɔ.

¹⁰ Maji kadi indigi-naa dansi tɪ ndigi-naa lə ngakonaa je. Nɪngə kadi dəw ki ra sangi kadi n-e taa n-ɔuki madine je tɪ.

¹¹ Kadi səi dije ki njé ra kilə, ki dabi goto rɔsi tɪ, ə irai kilə lə Bəbe ki me ki kare tɔ.

¹² Nɪngə kadi irai rɔnəl dɔ ne tɪ ki isi ngəmi tae, kadi orəi mesɪ dɔ kɔ tɪ, ə uwəi tɔgisi ba me kəl ta tɪ ki Luwə tɔ.

¹³ Kadi irai ki ngakosi je me ne je tɪ ki to rɔde, ə kadi uwəi mba je ki rɔsi tɪ maje.

¹⁴ Injangi dɔ dije ki nje kadi səsi kɔ; injangi dɔde bi imani-de al.

¹⁵ Irai rɔnəl ki dije ki isi rai rɔnəl, ə inɔi ki dije ki isi nɔi tɔ.

¹⁶ Maji kadi ndusi osi go-naa tɪ. Isangi rəbi ne ra ki tɔba al, nə kadi isangi rəbi ne ra ki dɔe du. Nɪngə kadi oi rɔsi tɔ njé gosi ki ngay al tɔ.

¹⁷ Re dəw ra səsi majal ə, ugəi-e kirə majal ki ra səsi kin ki majal al. ɪndəi dɔ rɔsi tɪ kadi irai maji ta kəm dije tɪ pəti.

¹⁸ Kin ə re ta rəbi lapɪya e rɔsi tɪ, ə to kadi isangi ə, isangi adi lapɪya to dansi tɪ ki dije pəti.

¹⁹ NGakom je, kadi səi je wa ugəi kirə majal ki dəw ra səsi al, nə iyəi wongi lə Luwə adi ɔdi dəwe. Tado Luwə əl me makitibi tɪ ləne ə nə: «Mi ə mi nje kigə kirə majal ki dəw ra ki madine.

Dəw ki ra ne ki majal ki madine, Mi ə m-a m-ɔje kəme to tɪ*»

²⁰ Luwə ilə dɔ tɪ ɔy tɔ ə nə: «Re ɔo ra nje bə ləi ə, ade ne uso, Re kində ra-e ə, ade man ay.

Re ira be nɪngə,

A to tɔ yal por ə ɔy ɔuki dɔe tɪ be*»

²¹ Adi majal dum dɔi al, nə kadi idum dɔ majal ki maji ki ra.

13

Təl rɔ go ndu tɪ lə nje kɔbe je

¹ Kadi dəw ki ra ka təl rɔne go ndu tɪ lə njé kɔbe je ki isi dɔ ɔe tɪ. Tado kɔbe ki to ban ban ka e Luwə ə e nje kadi dəw, nɪngə njé ki isi dɔ ɔe tɪ, e Luwə ə ɪndə-de.

² E mbata kin ə, dəw ki ində gunə ya nje kəbe ti, isi əsi ta ndu Luwə. Njé ki isi indəi gude ya nje kəbe je ti, isi ndəri ta ki gangi lə Luwə rəi ki dode ti.

³ Ningə, dije ki njé ra ne ki maji ba isi bəli njé kəbe je al, nə e dije ki njé ra ne ki majal ə isi bəli-de. Ə re ige kadi ibəl nje kəbe al ba, ira ne ki maji par ə a piti.

⁴ Tado nje kəbe e dəw ki isi ra kilə adi Luwə mba kadi kilə rasi e kilə ra ki maji. A kin ə re isi ira ne ki majal ba, ibəl nje kəbe, mbata e kare ba aw ki ne kati al. Loki nje kəbe gangi ta də dəw ti ba, isi ra kilə lə Luwə, əji wongi lie də dəw ti ki nje ra ne ki majal ade gər.

⁵ E mbata kin ə, maji ngay kadi dəw ilə dəne gin təgi ti lə nje kəbe je. Ningə kadi ilə dəne gin təgi ti mbata bəl wongi lə Luwə al, nə mbata mər ta ki maji ki me dəw ti ndigi kadi dəw ra be.

⁶ E gine kin tə ə isi igəi la-mbə, tado dije ki isi taai la-mbə jisi ti, əi dije ki Luwə adi-de kilə kin kadi rai.

⁷ Lo kin ti, maji kadi adi dəw ki ra ne ki səbi kadi adi-e. Adi la-mbə dəw ki səbi kadi adi-e la-mbə, adi ne ki gangi dəsi ti dəw ki səbi kadi adi-e, ibəli dəw ki səbi kadi ibəli-e, ə əsi gon dəw ki səbi kadi əsi gone tə.

NDigi-naa ki yo je ki ne je

⁸ Adi kirə ne lə dəw madi to dəsi ti al. Kirə ki kadi to dəsi ti ba, kadi e kirə ndigi-naa ki kadi indigi-naa dansi ti ki yo je ki ne je par. Tado dəw ki nje ndigi madine, e dəw ki ra go ndu Luwə ti ilə taga pay.

⁹ M-əl be, mbata ndu-kun je lə Luwə əl ə nə: «A uwə marim al, a təl dəw al, a bogi al, a ndingə ne lə madi al.» Ningə ndu-kun je kin, ki ndəgi ndu-kun je ki rangi pəti, a ingə-de me ndu-kun ti ki kare ki ə nə: «A ndigi dəw madi tə darəi j wa be» kin✧.

¹⁰ Dəw ki nje ndigi dəw, a ra ne madi kare ki majal ki dəw madine al. Tado dəw ki nje ndigi madine, e dəw ki ra go ndu Luwə ti ilə taga pay.

Kisi də nja ti mba təl Kirisi

¹¹ Igəri dəkagilo ki j-isi ti ne kin maji, kadi e dəkagilo ki kadi indəli də bi ti ngata. MBata dəkagilo ki kate j-ilə-n ngirə kində meje də ra maji ti lə Luwə kin, kaji e say səje bəy, nə ki basine kin, kaji e rəjeti basi ngata.

¹² Lo ki ndə nay ngay al ngata, lo ki ti e basi, ə maji kadi j-əsi ne ra je ki me til ti ngərəngi, ə adi j-oti ne rə je ki kadi ji rəi kada.

¹³ Adi pa njiyəsi e ki go rəbi ti ki maji, tə dije ki njé njiyə kada wangi. Kadi səi dije ki njé kuso ne kədi al nim, go kay kasi al nim, kadi səi njé kaya ki ra al nim, njé koo maji rəde al nim, njé kəl ki njé ra jangi al nim.

¹⁴ Maji kadi oti Bəbe Jəju Kirisi rəsi ti tə ne rə ləsi. Ningə kadi adi ndigi ra lə darə uwə mesi al, nə tə jii irai majal ki e ndigi ra lie.

14

Kadi dəw gangi ta də ngokone ti al

¹ Dəw ki e tə me kadi-me Kirisi ti, maji kadi uwəi-e ki rəsi ti ki kanji kadi igangi ta də ne ti ki to mee ti.

² Dəmajə ə dəw madi, aw ki kadi-me ki uso-n ne je pəti kare, ki kanji kadi mee uwe ki ta, ningə e ki nungi, ki kadi-me lie e ki tə, o mbi kam par tə.

³ Lo kin ti, səbi kadi dəw ki nje kuso ne je pəti, kidi dəw ki nje kuso ne je madi al kin al, ningə dəw ki nje kuso ne je madi al, maji kadi kidi dəw ki nje kuso ne je pəti al tə, tado e ka Luwə uwe ki rəne ti tə.

⁴ J nə ə kadi igangi ta də njé ra kilə ti lə dəw ki rangi ə? Re uwə rəne ba ta kilə ti ə se osi nangi ka, e kin e ta lə bəe. Ningə a uwə rəne ba taa, tado Bəbe aw ki təgi kadi ade uwə-n rəne ba.

⁵ Dəw madi a əl ə nə ndə je madi itə naa, ə dəw ki nungi a ə nə ndə je asi-naa pəti tə. Nə maji kadi dəw ki ra ka aw ki me ki kare də ndu ti lie ki a də ti.

⁶ Dəw ki oo kadi ndə madi itə ndəgi ndə je madi kin, əl mba kəsi-n gon Luwə, ə dəw ki uso ne je pəti, uso kadi əsi-n gon Luwə tə, mbata ra oyo Luwə də ti. Taa dəw ki uso ne je pəti al ka,

✧ 13:9 Teğ ki taga 20.13-17; Dətarənom 5.17-21; Ləbətiki 19.18

ra mbata kəsi-gon Luwə tɔ, tadɔ ra oyo Luwə dɔ ti tɔ.

⁷Təki rɔjeti, dəw ki danje ti ki kadi isi ki dɔne taa kisi ləne wa goto, taa dəw ki danje ti ki kadi oy koy ləne wa ka goto tɔ.

⁸Re j-isi ki dɔje taa ə e mbata lə Bəbe, a re j-oy ə j-oy mbata lə Bəbe tɔ. Adi kin ə re e-n kisi ki dɔ taa, ə se e-n koy ka, je ne lə Bəbe.

⁹Tadɔ Kirisi oy, j lo koy ti mba kadi e-n Ba njé koy je ki njé kisi kəm je.

¹⁰NGa j, ra ban ə isi gangi ta dɔ ngokoi ti ə? Ra ban ə isi ikidi ngokoi ə? Kare kare pəti, j-a ji tɛɛi j-ai ta kəm Luwə ti kadi a gangi ta dɔje ti.

¹¹Tadɔ Bəbe əl me Makitibi ti ləne ə nə:

«Mi Bəbe, təki m-isi-n ki dɔm taa, m-əl səsi təki:

Dije pəti a əsi məkəsidi nangi nɔm ti, Dije pəti a iləi tɔji dɔm ti*»

¹²Lo kin ti, dəw ki ra a idə kər kilə rane ki sɔbi dɔne wa nɔ Luwə ti.

¹³Adi ji taai kəə ta gangi ta dɔ-naa ti. Ningə kadi isangi rəbi kadi iləi jigɔ nɔ ngokosi ti al. Iləi jigɔ adi tige ile, ə se aw siə adi osi me ne ki majal ti al.

¹⁴M-gər, to ay njay ki takul Bəbe Jəju, təki ne ki to nje goto. A re dəw madi oo kadi ne madi e ki to nje ɔa, to nje mbata ti lə dəwe wa kin.

¹⁵Re ituji me ngokoi mbata lə ne ki isi uso ningə, isi njiyə ki go rəbi ndiginaa ti al jagi. Igɔ rɔi maji, kadi ta lə ne kuso par ə adi dəw ki Kirisi oy mbata ti lie kin aw-n tuji ti al.

¹⁶Kadi ne ki e ne ki maji ki rəsi ti, təl ne ki kadi ndəgi dije əli ta ki majal dɔ ti al.

¹⁷Tadɔ kɔbe lə Luwə e ta lə ne kuso ki ne kay al, nə e ta lə ne ra ki dana, ta lə lapiya ki rɔnəl ki NDil ki ay njay adi dəw.

¹⁸Dəw ki isi ra kilə lə Kirisi ki go rəbe kin, e dəw ki nje ra ne ki nəl Luwə nim, dije ndigi ta lie nim tɔ.

¹⁹Adi ji sangi rəbi ki kadi re ki lapiya nim, rəbi ki kadi ji tɔgi naa ti me kadi-me ti nim.

²⁰Maji kadi ituji kilə lə Luwə mbata lə ne kuso al. E ki rɔjeti kadi ne kuso

je pəti dəw a uso, nə e go rəbe ti al kadi dəw uso ne ki kadi təl jigɔ tigə ngokɔe ile me ne ki majal ti.

²¹Maje ki ngay, e kadi dəw uso da al nim, ay kasi al nim, kadi ra ne madi kare ki kadi tigə ngokɔe ile al.

²²Kadi-me ləi ki a dɔ ti kin, ingəm tə yayi nɔ Luwə ti. Maji-kur e dɔ dəw ti ki me uwe ki ta dɔ rəbi ti lie al.

²³Nə dəw ki me uwe ki ta dɔ ne ti ki isi uso, ta ki gangi e dɔe ti, mbata e dəw ki kilə rae e ki go kadi-me ti al. NGA ningə, ji gər kadi ne je pəti ki dəw rade ki go kadi-me ti al, e majal.

15

Kadi dəw sangi rəbi ne ki kadi adi rɔnəl madine

¹J-əi ki j-awi ki tɔgi me NDil ti, maji kadi ji gəti njé je ki əi tɔ je, ki kanji sangi rəbi ne ki nəl meje.

²Maji kadi dəw ki ra danje ti sangi kadi ra ne ki nəl ngokone. Ra ne ki nəl-e ki mba maji lie kadi tɔgi-n me ndil ti.

³Kirisi ki dɔne, sangi ne ki nəl rəne al, nə təki Makitibi lə Luwə əl-n: «Ne taji je ki sɔbi kadi aw ki dɔi ti, təl ki dɔe ti yo*»

⁴NGa ningə, ne je pəti ki ndangi me Makitibi ti dɔkagilo ti ki kəte kin, ndangi mba kadi tə təl ne ndo mbata ti ləje. Makitibi ndo-je kadi kore me ki kuwə tɔgi ba ləje re ki kində me dɔ ti.

⁵Maji kadi Luwə ki nje re ki kore me ki kuwə tɔgi ba ra adi tasi asi-naa maji təkɔ Jəju Kirisi ndigi-n.

⁶Lo kin ti, a iləi tɔji dɔ Luwə ti ki e Baw Bəbe ləje Jəju Kirisi ki me ki kare ki ndu ki kare.

Poy Ta ki Maji mbata lə dije pəti

⁷Uwəi naa rɔ naa ti yo je ne je təki Kirisi uwə-n səsi rəne ti kin be, mba kadi Luwə ingə-n tɔɔa.

⁸Təki rɔjeti, m-əl səsi, Kirisi təl nje ra kilə lə *Jipi je mba kadi təl-n ta ndukun ki Luwə un adi kade je.

⁹Taa re mba kadi dije ki əi Jipi je al, iləi tɔji dɔ Luwə ti mbata me-maji lie, təki Makitibi lə Luwə əl-n ə:

«M-a m-piti dan gin be je ti ki dangi dangi,

Taa m-a m-osi pa m-ilə-n tɔji dɔi ti tɔ*»

10 Ningə təl əl bəy ə nə:

«Səi gin be je ki dangi dangi, irai rənəl ki dije lə Babe*»

11 Bəy tɔ:

«Hlɔi tɔji dɔ Babe ti, səi gin be je pəti,

Osi pa, ipiti-e-n, səi gin dije pəti*!»

12 Nje kəl ta ki ta Luwə ti Ejay əl tɔ ə nə:

«Dəw ki gin koji ti lə Jəse kare a re, E ə a j taa kadi a ɔ be dɔ gin be je ti ki dangi dangi,

Ningə e tɔ ə gin bee je kin a indəi mede dɔe ti*»

13 Kadi Luwə ki e nje re ki ne kində me dɔ ti, adi rənəl, ki lapiya lie tɔ səsi biyə ti, me kadi-me ti. Ningə kadi tɔgi NDil Luwə adi kində me dɔ ti ləsi aw ki kəte kəte tɔ.

Kilə lə Pol

14 NGakom je, ki ɔji dəsi, mi ki dəm, m-gər maji, kadi mər ta ki maji rosi mesi, ne gər ki dum səsi goto, taa asi gaki kadi adi-naa ta kɔji yo je ki ne je tɔ.

15 Be ka, ki madi je, m-ndangi makitibi ki tɔge to m-adi səsi kadi m-ole-n mesi. Ningə m-ra be ɔji dɔ maji ki Luwə ra səm.

16 Luwə ra adi m-un rəm m-ilə kɔ mbata kilə lə Jəju Kirisi ki rɔ dije ti ki əi *Jipi je al. Ində-m ta dangi kadi m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji lie, kadi dije ki əi Jipi je al tɔli kadi-kare ki nəl Luwə, kadi-kare ki NDil Luwə e dɔ ti.

17 Asi kadi m-ində gum me tɔ Jəju Kirisi ti ɔji-n dɔ kilə lə Luwə.

18 NGa ningə, re m-əl ta ba, m-əl ta dɔ ne ti kare ba par, adi e kun ki Kirisi un-m ra-n kilə adi dije ki əi Jipi je al tɔli rɔde go ndue ti kin. Kirisi ra kilə ki ta ki tam ti nim, ki kilə ram nim,

19 taa ki tɔgi ne kɔji je, ki ne je ki əti bəl, ki tɔgi lə NDil Luwə. Be ə, j Jorijaləm ti bitɔ tɛe-n Hiri ti, m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji lə Kirisi ki lo je pəti.

20 Ningə m-ndigi ngay kadi m-ilə mbɛ Poy Ta ki Maji lo ki tɔ Kirisi ba ti al bəy par, mba kadi m-ində ngirə kilə

ləm dɔ kilə ti ki dəw madi ində ngire kəte al.

21 Lokɔ m-ra be kin ba, m-ra təkɔ Makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Dije ki dəw ilə-de mbɛ ta lie al a ooi-e, Ə dije ki ta lie osi mbide ti al, a gəri me ta kin tɔ*»

Kɔji ra lə Pol

22 E kin ə e ne ki ɔgi-m ta rəbi ki dɔkagilo je pəti kadi m-aw rəsi ti.

23 Nə ki basine kin, m-aw ki lo madi ki kadi m-ra kilə ti go lo je ti kin al ngata. E be ə, asi bal ngay bone, m-ndingə kadi m-aw rəsi ti.

24 M-a m-aw dɔkagilo ti ki m-a m-aw-n Isipay ti. Tado, m-ində mem ti kadi kawm ə, m-a m-tɛɛ dəsi ti kadi m-o səsi, ningə kadi irai səm adi m-aw m-tɛɛ titi. Nə ke ə, m-a m-o səsi kadi ngure ɔr dəm ti ndəy bəy taa m-a m-gangi m-aw.

25 Ningə ki basine kin, m-isi m-aw Jorijaləm ti mba ra ki dije lə Luwə ki isi nu.

26 Tado dije lə Luwə ki isi dɔnangi Masəduwan ti ki dɔnangi Akay ti uni ndude kawi ne kadi n-rai ki njé ndoo je ki dan dije ti lə Luwə ki isi Jorijaləm ti.

27 Uni ndude rai ne kin, ningə e ne ki sɔbi kadi rai səde be wa. Tado kəte, dije ki əi *Jipi je al ingəi ne maji ki go NDil ti rɔde ti əi ki əi Jipi je, ningə basine sɔbi kadi dije ki əi Jipi je al, rai ki Jipi je ki ne ki e ne maji lə darɔ ki to jide ti tɔ.

28 Be ə, re m-ra kilə kin gine gangi, adi m-ilə kande ne kaw kin ji dije ti lə Luwə ki Jorijaləm ba, m-a m-aw Isipay ti ki rəbi ki dəsi ti.

29 M-gər kadi kawm ki m-a m-aw ki rəsi ti, m-a m-aw ki njangi dɔ lə Kirisi ki to mbar mbar.

30 NGakom je, m-ilə dingəm mesi ti ki takul Babe ləje Jəju Kirisi, ki takul ndigi-naa lə NDil Luwə, kadi indəi rəsi naa ti səm, irɔi ki kəl ta ki Luwə mbata ti ləm.

31 Əli ta ki Luwə mba kadi taa-m ji njé me ngə je ti ki Jude, taa kadi tɔ kadi-kare ki m-a m-aw-n Jorijaləm kin ka, dije lə Luwə taai ki rənəl tɔ.

³² Lo kin ti, m-a m-aw m-tee rōsi ti ki rōnəl, ningə re Luwə ndigi 6a, m-a m-uwə-n kō rōm rōsi ti ndəy tō.

³³ Kadī Luwə ki nje kadī Lapiya e naa ti səsi pəti. *Amen!

16

Kuwə ji-naa

¹ M-ilə konanje Pəbe ki e diyakir dan njé kaw-naa je ti ki me 6e ti ki Səkirə kin jisi ti[☆].

² M-dəji səsi kadī uwəi-e ki rosi ti me tō Bəbe ti, uwəi-e rōsi ti kuwə ki asi ta tō dəw lə Luwə. Adi rōsi, irai sie me ne je ti pəti ki aw ki ndooe, tadō e dāne ki ra ki dije ngay, taa mi wa ki dōm ka ra sām tō.

³ Uwəi ji Piriisika əi ki Akilasi adi-mi, əi madi-kiləm je me kilə ti lə Jəju Kirisi[☆].

⁴ Əi je ə uni rōde, iləi kō, ajii-mi. Ningə e mi ki karm ə m-ra-de oyo al, nə e njé kaw-naa je pəti, ki əi *Jipi je al ə rai-de oyo.

⁵ Uwəi ji njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləde adi-mi tō. Uwəi ji nje ndigi ləm Epaynəti adi-mi, e ə e dəw ki dəsəy ki adi mene Kirisi dōnangi Aji ti.

⁶ Uwəi ji Mari ki e dəw ki ra kilə ngay mbata ti ləsi kin adi-mi.

⁷ Uwəi ji nojim je Andironikus i əi ki Juniyasi ki əi madi dangay je ləm kin adi-mi. Əi njé kaw kilə je ki dije gəri gode maji ngay dan madide je ti, taa adi mede Kirisi nōm ti wa 6əy.

⁸ Uwəi ji nje ndigi ləm me tō Bəbe ti Ampiliyatusi adi-mi.

⁹ Uwəi ji madi-kiləje me kilə ti lə Kirisi, Urbə əi ki nje ndigi ləm ki ngay Isitasi adi-mi.

¹⁰ Uwəi ji Apələsi ki e dəw ki tōji kadī ki adi mene Kirisi ki taga kin adi-mi. Uwəi ji dije ki me kəy ti lə Arisitobul adi-mi tō.

¹¹ Uwəi ji nojim Erodiyō adi-mi, taa uwəi ji dije ki me kəy ti lə Narsisi ki adi mede Bəbe adi-mi tō.

¹² Uwəi ji Tirpən əi ki Tirpoji ki əi dāne je ki rai kilə lə Luwə ngay kin adi-mi, taa uwəi ji konanm Pərsidi ki e

dāne ki ra kilə lə Luwə ngay tō kin adi-mi.

¹³ Uwəi ji Rupusi[☆] ki e dəw ki Luwə kəte kin adi-mi, taa uwəi ji kəe ki e kom tō kin adi-mi.

¹⁴ Uwəi ji Asekirti nim, Piləgo nim, Ərməsi nim, Patirobasi nim, Ərməsi nim, ki ndəgi ngakoje je ki əi səde kin adi-mi.

¹⁵ Uwəi ji Pilologi əi ki Juli adi-mi, uwəi ji Nəre əi ki konanne adi-mi, taa uwəi ji Olimpasi ki dije lə Luwə pəti ki əi sie adi-mi tō.

¹⁶ Uwəi ji-naa kare kare ki kuwə-naa rō naa ti ki tōji kadī səi ngakonaa je ki me Kirisi ti. *Njé kaw-naa je lə Kirisi pəti uwəi jisi.

Ta ki dəbəy ti

¹⁷ NGakom je, m-ilə dīngəm mesi ti kadī indəi kəm-kədi dərəsi əji-n dō dije ki njé re ki gangi-naa dansi ti, ki nje 6uki dije wale kadī taji rō ne ndo ki səi ingəi. Maji kadī əri rōsi rōde ti kō.

¹⁸ Tadō ko dije ki be kin, isi rai kilə lə Bəbe ləje Kirisi al, nə isi rai kilə mba kandade yo. Ki kuji ta je ki tade ti, ki to-naa pe pe, ə isi ədi dije ki kəmde tijə dō ne ki majal ti al.

¹⁹ Ki əji dəsi, dije pəti gəri təl rō go ta ti ləsi. Lo kin ti, m-ra rōnəl əji-n dəsi. NGA ningə m-ndigi kadī kəmsi tijə dō ne ki maji ti, ə kadī kəmsi ay njay kadī əri rōsi kō me ne ki majal ti.

²⁰ Ningə Luwə ki nje re ki lapiya a rigiji dō *Sata gin njasi ti basine. Maji kadī me-maji lə Bəbe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

²¹ Madi kiləm Timote[☆] uwə jisi, taa nojim je Lusiyusi nim, Jasō əi ki Sosipatər nim uwəi jisi.

²² Ningə mi Tərtiyusi ki nje ndangi makitibi lə Pol kin, m-uwə jisi me kində rō naa ti lə Bəbe.

²³ Gayusi[☆] ki m-isi 6e lie uwə jisi. Erasi[☆] ki e nje ngəm la ki me 6e bo ti ki ne uwə jisi, taa ngokoje Kartusi ka uwə jisi tō. [

²⁴ Kadī me-maji lə Bəbe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti.]

Kilə tōji ki dō Bəbe ti

☆ 16:1 Knjk 18.18 ☆ 16:3 Knjk 18.2 ☆ 16:13 Mk 15.21 ☆ 16:21 Knjk 16.1-3 ☆ 16:23 Knjk 19.29; 1Kor 1.14 ☆ 16:23 2Tim 4.20

²⁵ Tɔji ki dɔ Luwə ti ki asi kadi adi səsi tɔgi ki go rəbi lə Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi ki m-ilə səsi mbee. Ki rəbi lə Poy Ta ki Maji kin, Luwə tɛɛ ki dɔ nɛ ki to lo ɔɔyɔ ti lo kilə ngire ti nu,

²⁶ nə ɔasine gine tɛɛ taga wangi kin. Gine tɛɛ ki taga wangi ki rɔ dije ti ki əi *Jipi je al, ki takul makitibi ki njé kəl ta ki ta Luwə ti ndangi. NDangi ki go ndu ti lə Luwə ki nje kisi biti ki nɔ ti kadi dije ki əi Jipi je al adii mede Luwə, ə kadi təli rəde go ndue ti.

²⁷ Tɔji ki dɔ Luwə ti ki e ki karne ba ə e nje gosi, ki dɔkagilo ki dɔkagilo me tɔ Jəju Kirisi ti. *Amen!

Makitibi ki dōsay ki Pol ndangi adi Korėti je

*Ta ki dō makitibi ti ki dōsay ki Pol
ndangi adi Korėti je*

Mba lə Pol ki kō joo ki mba kilə mbe Poy Ta ki Maji ki aw, aw tēē Korėti ti ki e be bo kare ki dōnangi Girəsi ti. Loki Pol aw tēē Korėti ti, isi ti nōō ra nay dōgi gide jijoo. Ningə njé kaw-naa je ki Pol ində ngirəde, əi dije ki əi Jipi je al, ki əi njé tō 6a je al.

Korėti e be bo ki ne kingə e ngay me ti ki takul toe kadi ba bo ti ki ra adi bato je rai ngay titi. Njé ra gati je uwai naa ti be, taa njé ne gər je ki dangi dangi ka əi ngay me ti tō. Nə ne kare ki majal, kaya ki ra rosi mee. Ra adi njé kaw-naa je ki əi ngə 6əy kin, ne je ngay tilə-de naa ti. Lo kin ti, Pol gā ta ngay dōde ti, tadō loki iyə-de ə aw lo ki rangi ti, nja naa ti naa ti, ingə poyde ki ade rənəl al. E be ə, ndangi-n makitibi ki asi sō be adi-de. Makitibi je ki joo ə j-ingə-de me Kilə-mindi ti ki sigi ne kin, nə njé ki joo dəw gər lo ki tade ti ti al. Pol əl ta ləde: ki kare me 1 Kor 5.9-13, ə e ki nungi me 2 Kor 2.3 tō. Ningə makitibi je ki joo ki j-ingə dan made je ti ne kin, Pol ndangi-de dōkagilo mba ti lie ki kō mitə ki mba kilə mbe Poy Ta ki Maji. Ki dōsay Pol ndange Epəji ti, ə e ki kō joo ndange Epəji ti wa tō ə se dōnangi Masəduwan ti wa be.

Me makitibi ti ki dōsay kin, go ta kuwə ji-naa ti, ki kəl ta ki Luwə ki mbata maji lie ki ra (1.1-9), Pol dəji njé kaw-naa je ki Korėti ti kadi indəi ngangi gangi-naa ki to dande ti kin nim (1.10-4.21), kadi əsi kaya ki ra ngərangi nim (5), kadi iyəi ta kaw ki ndu kasi-naa al ki dande ti nō njé gangi ta je ti ki gəri Luwə al kin nim tō (6.1-11). Pol təl a nōō əl-de 6əy tō kadi gəri lo kində kəmdə go darəde ti ki e kəy kisi NDil Luwə kin tō (6.12-20). Ningə go ta kōji je ti kin, Pol tur ta je ti ki dangi dangi ki njé kaw-naa je dəji-e

me makitibi ti ki iləi adi-e. Adi e ta ki oji dō:

Taa-naa (7);

Ta ki dō kuso da je ti ki awi nō kagi yo je ti, ki ta ki dō pa njiyəde me ne je ti pəti ki aw naa ti ki yə Luwə al (8.1-11.1);

Ta ki dō njé kaw-naa je ti ki ne kuso lə Babe (11.2-34);

Ta ki dō kadi-kare je ti lə NDil Luwə (12-14);

Ki ta ki dō ki njé koy je lo koy ti (15).

Pol təl ta makitibi ləne ki poy ta je madi tō (ta ki dō ne kaw ti nim, ndigi ra je lə Pol nim...), kuwə ji-naa tō (16).

Me ne je ti pəti ki asi-naa al dan Korėti je ti kin, Pol əl-de təkī təl rō go ndu ti lə Kirisi par ə a ra kadi ne je asi-naa. NGa ningə ndigi-naa ki rōjeti lə ngakonaa je ə e rəbi ki maji itə rəbi je pəti tō (13).

Kuwəji-naa

¹ Mi Pol ki Luwə 6ar-m, ki go me ndigi ti lie kadi mi nje kaw kilə lə Jəju Kirisi, naa ti ki ngokoje Sositən[✧],

² j-uwə jisi səi njé kaw-naa je ki isi Korėti[✧] ti, j-uwə jisi səi njé ki Luwə or səsi me majal ti kō ki go rəbi kində rō naa ti ki Jəju Kirisi, j-uwə jisi səi njé ki Luwə 6ar səsi tə dije ki kay njay ləne, j-uwə jisi səi dije pəti ki, me lo je ti ki dangi dangi, isi 6ai tō Babe ləje Jəju Kirisi, Babe ləsi ki Babe ləje.

³ Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Babe Jəju Kirisi e dōsi ti.

Ra maji lə Luwə me Kirisi ti

⁴ M-ra oyo Luwə ləm ki ndō je ndō je ki mbata ləsi. M-ra-e oyo oji dō me-maji lie ki to dōsi ti me kində rō naa ti ki Jəju Kirisi.

⁵ Tadō me kində rō naa ti ki Kirisi kin ə maji ur-n səsi me kuji ta ti ki me ne gər ti.

⁶ Naji ki ma ki dō Kirisi ti e ki ma ki tōgi dansi ti,

⁷ adi kadi-kare madi kare ki du səsi goto. İsi ingəmi ndō ki Babe ləje Jəju Kirisi a tēē-n həy.

⁸ Kirisi wa ki dōne a adi səsi tōgi kadi uwai rōsi ba bitə dōbəy ndō ti. A adi

✧ 1:1 Knjk 18.17 ✧ 1:2 Knjk 18.1

uwāi rōsi ba mba kadi ndo təl-e 6a sēi ki ta dōsi ti al.

⁹ MBata Luwā ki nje 6ar sēsi, ila sēsi naa ti ki NGone Jaju Kirisi ki Babe laje, e Luwā ki nje ka do ndune ti.

¹⁰ NGakom je, m-ndaji sēsi me to Babe ti laje Jaju Kirisi kadi adi ndusi e naa ti. Adi gangi-naa goto dansi ti. Maji kadi adi tagasi je ki angalsi je e naa ti kare ba.

¹¹ MBa ri a m-al ta kin be wa? M-al be mbata dije ki Kolowe ti ali-mi ta ki dōsi ti adi-m m-o.

¹² Ninga ne ki m-ge kadi m-al sēsi, m-o tēki dansi ti dāw madi a nā: «Mi dāw lā Pol», ki nungi a nā: «Mi dāw lā Apolosi», ki rangi a nā: «Mi dāw lā Piyar», a e ki rangi 6ay a nā: «Mi lā Kirisi».

¹³ Ə se Kirisi e ki gangi rone dana wa? Se e Pol a 6ai-e do kagi-dasi ti mbata lēsi wa? Se rai sēsi batam me to Pol ti wa?

¹⁴ M-ra oyo Luwā tēki ra adi m-ra batam dāw madi kare dansi ti al. Dije ki m-ra-de batam e Kirisipusi ai ki Gayusi par.

¹⁵ Dāw madi kare ki a a nā rai ne batam me tom ti goto.

¹⁶ Dije ki m-ra-de batam 6ay to 6a, e njē ki me kēy ti lā Isitapanasi. Ki rangi to noo ninga, m-o al ngata.

¹⁷ E ki mba kilā mbe Poy Ta ki Maji a Kirisi ila-m, 6i e ki mba ra batam al. Kilā mbe Poy Ta ki Maji kin e ki gosi ta ki ta ti al. Re e ki gosi ta ki ta ti ninga, koy Kirisi do kagi-dasi ti a təl ne ki ndae goto.

Kirisi e tōgi ki tār lā Luwā

¹⁸ MBe koy Kirisi do kagi-dasi ti e ta mbā ki rō dije ti ki isi awi tujī ti. Nā ki rōjeti je ki j-inga kaji ninga e tōgi lā Luwā.

¹⁹ Makitibi lā Luwā a nā: «M-a m-tuji tār lā njē tār je, ninga njē ne gār je, m-a m-ro ta ne gār lāde kadi təl ne ki kare.»

²⁰ NJe tār e ra be? NJe ndo ndu-kun e ra be? NJe naji ta e ra be? Tār lā dāw ki duniya ti a yā Luwā təl-e ne ki mbā ti.

²¹ E be mbata tār ki dōnangi ti ne asi kadi aw ki dije adi gāri tār lā Luwā al. E be a Luwā ndigi ngay kadi n-aji dije ki adi-e mede. Dije ki adi-e mede ki go rābi kilā mbe Poy Ta ki Maji ki dāw oo a to tō ta mbā yo.

²² *Jipi je daji kadi n-ooi ne kōji, Giraki je sangi tār tō.

²³ Ki sōbi dōje ninga, j-ila mbe Kirisi ki 6ai-e do kagi-dasi ti. MBe kin təl jigi tigā Jipi je, a e ta mbā ki rō dije ti ki ai Jipi je al tō.

²⁴ Nā ki rō dije ti ai Jipi je ki dije ki ai Jipi je al, ki Luwā 6ar-de ninga, mbe lā Kirisi kin e tōgi ki tār lā Luwā mbata ti lāde.

²⁵ Tado ta mbā lā Luwā kin e tār ki itā tār lā dije, a tōgi goto lā Luwā kin e tōgi ki itā tōgi lā dije.

²⁶ NGakom je, indai kamsi maji oi. Dansi ti ki Luwā 6ar sēsi kin, njē tār je ki go daro ti ai ngay al, njē tōgi je ai ngay al, njē tōba je ai ngay al tō.

²⁷ Ninga kadi igāri tēki Luwā kōti ne je ki njē tōgi al ki dōnangi ti ne mba kadi ila-n rōsol do ne je ti ki njē tōgi.

²⁸ Luwā kōti ne je ki kame goto, ne ki dije kidi-e dōnangi, ne je ki ai ne madi al, mba ro-n ta ne je ki dije ooi ndade.

²⁹ Be mba kadi dāw madi inda gune no Luwā ti al.

³⁰ E Luwā a ila sēsi naa ti ki Kirisi. Kirisi ki 6one e tār laje ki j rō Luwā ti. E a, ki go rābi lie, Luwā or-n ta dōje ti, adi j-ayi njay, ugā dōje ji majal ti.

³¹ E be tēki makitibi lā Luwā al-n a nā: «Dāw ki ge kindā gune ninga, maji kadi un Babe a inda-n gune.»

2

Kilā mbe Poy Ta ki Maji lā Pol

¹ NGakom je, loki m-aw dansi ti, m-ila sēsi mbe poy ta ki rōjeti lā Luwā, ki to lo 6oyō ti, e ki ne gār ki al dōsi a se ki tār ta a m-ila-n sēsi mbe kin al.

² MBata loki mi dansi ti, ne ki rangi ki m-sangi goto. M-sangi kadi igāri Kirisi par kare ba. Adi e Kirisi ki 6ai-e kagi-dasi ti.

³ Loki mi dansi ti, mi me tōgi goto ti. M-əl səsi ta me dadi ti ki bəl.

⁴ Ne ki m-ndo səsi ki mbe Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi kin, e ki ta ne gər lə dəw al. E ki go kōji tōgi ti lə NDil Luwə.

⁵ Be mba kadi kadi-me ləsi ilə ngirəne dō ne gər ti lə dəw al, nə dō tōgi ti lə Luwə yo ta.

⁶ Ningə, je ka ji ndo njé kadi-me je ki tōgi gangi me ndil ti ki me tər tō. Nə ke ə e tər lə dije ki dōnangi ti ne al. Ta e tər lə njé tōgi je ki dōnangi ti ne ki ndo madi ə a tuji kin al tō.

⁷ J-ilə mbe tər lə Luwə. Tər ki kuti gide ki to lo bōyo ti. E tər ki Luwə ində dōe dana kate nō kində duniya ti mbata tōba ləje.

⁸ Tər ki dəw kare ki dan njé tōgi je ti ki dōnangi ti ne ki gər goto. Re kəmde tēē dō tər ti kin ə re a bəy Babe ki nje tōba kagi-dəsi ti al.

⁹ Ningə, təkī makitibi lə Luwə əl-n, e ne ki kəm dəw oo al, e ne ki mbi dəw oo al, e ne ki dəw ga mene ti al tō. E ne ki Luwə ində dōe dana mbata ti lə dije ki ndigi-e✧.

¹⁰ NGa ningə, Luwə tēē ki dōe adi-je ki go rəbi lə NDil. MBata NDil oo gin ne je pəti. NDigi ra je lə Luwə ki to lo bōyo ti ka NDil oo.

¹¹ Ki oji dō dəw, dəw madi ki gər ne je ki to rō madine ti goto. E ndil ki to rō dəw ti kin par ə gər ne je ki to rōe ti. E be ə, ya Luwə ka to be tō. NDil Luwə ki karne ba par ə gər ne je ki to rō Luwə ti.

¹² NGa ningə, ndil ki e meje ti je kin e NDil ki dōnangi ti ne al, nə e NDil ki i taa rō Luwə ti nu, mba kadi ji gər-n ne je ki Luwə adi-je ki go me-maji ti lie.

¹³ Ningə, j-əl tae ki rəbi ne gər lə dəw al, nə ki rəbi lə NDil. E be ə, j-isi j-ər gin ne ki rōjeti lə NDil, j-adi dije ki go NDil ti.

¹⁴ Dəw ki aw ki NDil Luwə me ne ti al, asi kadi a ingə ne ki rōjeti ki i rō Luwə ti al. MBata e NDil Luwə par kare ba ə adi dəw gər ne je ki rōjeti kin.

¹⁵ Dəw ki aw ki NDil Luwə mene ti asi gangi ta dō ne je ti pəti, ningə dəw ki rangi asi gangi ta dōe ti al.

¹⁶ Makitibi əl ə nə: «Nə ə gər ta ga lə Babe wa? Se nə ə asi kōje ta wa✧?» Dəwe goto, nə je, j-aw ki taga lə Kirisi.

3

Gangi-naa ki to dan njé kaw-naa je ti ki Korēti

¹ NGakom je, ki rōjeti ba, ta ki m-əl səsi kate kin m-əl səsi tə dije ki go daro ti, tə dije ki əi ngan je ki du me kadi-me Kirisi ti. M-əl səsi ta tə dije ki go ndil ti al.

² E mbata kin ə, m-adi-n səsi ne kuso ki ngə al, m-adi səsi mba yo. Tado tōgisi asi kadi usoi ne ki ngə al. Biti bone wa kin ka asi kadi usoi ne ki ngə al.

³ Asi al, tado səi dije ki go daro ti bəy. Səi dije ki go daro ti, isi njiyə ki go daro ti. M-əl be mbata isi rai-naa ni je, isi gaki-naa je.

⁴ Loki dəw madi ə nə ne dəw lə Pol, ningə ki nungi ə nə ne dəw lə Apolosi kin se e njiyə ki go daro ti al ə se e ri wa?

⁵ Apolosi ki Pol əi nə je ə? Apolosi ki Pol əi bəə kilə je lə Luwə. Əi bəə kilə je ki go rəbi ləde ə adi mesi Babe. Dəw ki ra danje ti ra kilə ləne təkī Luwə ade-n.

⁶ Mi m-dibi ko, Apolosi e nje ra man dō ti, ningə Luwə ə e nje ra kadi ibə.

⁷ Nje mə ko ki nje ra man dō ti əi ne madi al. Dəw ki kadi tōe ba dō ti e Luwə ki nje ra kadi tōgi.

⁸ Nje dibe ki nje ra man dō ti asi-naa. Ningə dəw ki ra dande ti a ingə ne kigə go ji ki asi ta kilə lie ki ra.

⁹ MBata je madi-kilə je lənaa me kilə ti lə Luwə. Ningə səi, səi ndo lə Luwə, səi kəy kində je lie.

¹⁰ Ki go me-maji ti lə Luwə ki ilə-n kilə ləne jim ti, m-ində ngirə kilə dansi ti tə nje kində ngirə kilə ki maji. Ningə ki basine kin dəw ki rangi ində ta jim. Ke ə, kadi dəw ki ində ta kilə kin ba, ində kəmne go kinde ti ki a ində maji.

¹¹ Dəw a ində ngirə kilə kin rangi al ngata. NGirə kilə ka ə to ne ə e Jəju Kirisi par.

¹² NGa ningə re dəw ində ta kilə kin ki ə, ə se arja, ə se ki mbal ki ndole,

ində ki kagi, ə se burim wale, ə se ki kadi ne ka, a to ki taga.

¹³ MBata ndo gangi ta ti ə, ne je pəti ginde a tee, ningə por a naa tɔgi kilə je pəti kadi dije a oy maje ki maje al.

¹⁴ Re kilə ki dəw ində do ngire ti kin, nga a taa ningə, bae a ingə ne kigə go jine.

¹⁵ A kin ə, kilə kin por o-e to ningə, bae a ingə ne kigə go jine al. Dəw kin a ingə kaji, nə e kaji ki a tee-n ta por ti jati jati.

¹⁶ Səi ba səi kəy kisi Luwə, nə igəri se igəri al wa?

¹⁷ Re dəw tuji kəy kisi Luwə ningə, Luwə a tuje dəwe kin to. MBata kəy la Luwə ay njay, ningə səi ə, səi kəy kisi Luwə.

¹⁸ Maji kadi dəw ndam ki rone al. Kin ə re dansi ti, dəw madi oo rone tə nje tər ki go taga ti ki dɔnangi ti ne ningə, maji kadi dəwe kin təl rone mbə ti. Təl rone mbəti kadi tə ingə-n tər ki rɔjeti.

¹⁹ Tadɔ tər ki dɔnangi ti ne Luwə oo kadi e do majal. Be ə makitibi la Luwə ə nə: «Luwə uwə njé tər je ki ta me ta ngom je ti ləde.»

²⁰ Taa təl əl bəy to ə nə: «Luwə gər taga la njé tər je, ningə oo kadi e ne madi al.»

²¹ Səbi kadi dəw madi un dije ində-n gune al, mbata ne je pəti e yasi.

²² E-n Pol, ə se Apolosi, ə se Piyər, ə se dɔnangi, ə se kisi ki do taa, ə se koy, ə se ne je ki bone ə se ki lo ti ti, ne je kin pəti e yasi.

²³ Ningə səi, səi ya Kirisi, ə Kirisi e ya Luwə to.

4

Kilə ra njé kaw kilə je

¹ Ningə, maji kadi oi-je tə bəə kilə je la Kirisi. Oi-je tə njé ngəm ne je la Luwə, ne ki rɔjeti ki to lo bəy to.

² NGa ningə, ne ki ba nje ne a ge ro nje ngəm ne ti, e ka dana par.

³ Ki oji dəm, ta kadi səi, ə se njé gangi ta do dije ti, igangi ta dəm ti ra-m bəl al. Ta mi wa ki dəm, m-gangi ta do rəm ti al to. Tadɔ m-ra ne ki majal al.

⁴ Ningə, e kin ə a ra kadi mi dəw ki dana al. Bəbe wa ə a gangi ta dəm ti.

⁵ MBata kin ə, maji kadi igangi ta do dəw ti kəte no dəkagiloe ti al. Ingəmi dəkagilo ki Bəbe a re ə, ne je ki toi lo bəy to ti me təl ti, a ilə kunji dode ti kadi a toi taga wakisa ta kəm dije ti. Ningə a tee ki gin ndigi ra la dəw ki ra ki to me ti. Lo kin ti, Luwə a ilə tɔji do dəw ti ki ra, ki go kilə rae ti.

⁶ NGakom je, m-əl səsi ta ki go kuje je ki dangi dangi oji do Apolosi nim, oji dəm mi wa nim, mba kadi indoi ne rɔje ti. M-ra be mba kadi dəw ra yane adi al do ndu ki makitibi la Luwə əl kin al. MBa kadi uni dəw indəi gusi, indori-naa al.

⁷ Se nə ə e nje ra kadi ito dangi dan dije ti wa? Se e Luwə ə e nje kadi ne je pəti ki aw-n kin al wa? NGA ə re e Luwə ə adi ne je pəti ki aw-n kin ningə, ra ban be ə isi ində-n gui tə ne ki e j wa ə ingə ki dərɔi be ə?

⁸ Ki basine kin, ingəi ne asi səsi ngata, səi njé ne kingə je. Kin isi oi be ki kanji kadi je səsi do ti. M-ndigi kadi e bəkɔ ki rɔjeti wa ə oi be, adi j-o-n səsi.

⁹ Ningə, to təkɔ je ki madi je ki njé kaw kilə je kin, Luwə ində-je go dije ti gogi be. Ji to tə dije ki gangi ta koy dode ti be. MBata Luwə iyə-je ji dije ti adi ji təl ne koo ta kəm dije ti pəti. Ta kəm malayka je ti ki ta kəm dije ti.

¹⁰ Je, ji təl mbə je mbata ti la Kirisi, ningə səi, səi njé kəm-kaa je me Kirisi ti. Je njé tɔgi al, nə səi, səi njé tɔgi je. Je, dije isi kidi-je, ningə səi, dije isi buki səsi ti.

¹¹ Biti bone ka j-isi j-ingə kɔ. Ne kusoje goto, man kayje goto, kibi kɔje goto. Dije isi adi-je kɔ, j-ilə mbir mbir ki lo.

¹² Darɔje je wa, ji ra kilə j-ɔ rɔgɔgo taa j-ingə ne kusoje me ti*. Dije taji-je ka, ji njangi dode, rai-je kɔ ka j-uwə tɔgi je ba.

¹³ Əli ta je ki majal dɔje ti ka, j-ilə dingəm me naa ti. Biti bone ka dije ooi-je tə sɔ ki kəsi kilə kɔ. Ooi-je tə tɔ dije ki ndade goto.

¹⁴ M-əl səsi ta tə nganm je ki njé

* 4:12 Knjk 18.3; 20.34

ndigi ləm. E ki mba kulə-n rəsəl dəsi ti 6a m-ndangi-n ta kin m-adi səsi al, nə e ki mba kadi m-teē-n kəmsi maji də ne je ti.

¹⁵ Ningə, re njé kər nōsi je ki me kadi-me Kirisi ti əi dibi kuti ka, bawsi ki go ndil ti e kare ba. MBata mi ə mi bawsi ki nje kilə səsi mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi.

¹⁶ E be ə, m-dəji səsi kadi oi go njam maji.

¹⁷ M-ilə Timote* ki rəsi ti ki mbata ta kin. Timote ki e ngonm ki nje ndigi ləm, ngonm ki dana me ta ti lə Bəbe. Timote a ole mesi də ne ndo ti ləm me kisi ki də taa ti ki Kirisi. Kuje ki m-isi m-ndo-n njé kaw-naa je ki lo je pəti.

¹⁸ Dije madi sii gidide, ooi təkī m-a m-təl tə m-teē rəsi gogi al ngata.

¹⁹ Nə re Luwə ndigi ə dəkagilo ngay al par ə m-a m-teē rəsi ti nōo. Ningə dije ki njé si gidide kin, m-a m-o-n ta kəlde par al, nə m-o-n kilə ki tōgide asi ra tō.

²⁰ Tadə kōbe lə Luwə e me ta ki kəl ti al, nə e me tōgi ti.

²¹ E ri ə indigi dana? Indigi kadi m-aw rəsi ti ki gəl jim ti ə se kadi m-aw ki ngame ki rəsi ki ndigi-naa, ki e ngame ki səl ləm ləm ə.

5

Kaya ki to dan njé kaw-naa je ti ki Korēti

¹ Dije əli ki lo lo adi m-o təkī kaya ki to kəl tae al to dansi ti. Dije ki gəri Luwə al ka, dəw ingə ko kaya ki be kin dande ti al. J-o kadi dəw kare dansi ti isi sangi ne bawne*.

² Ə səi, isi sii gidisi. Ne kin, e ne ki kadi a adi səsi ndingə rō. Ningə dəw ki be kin e dəw ki kadi a tuwəi-e dansi ti kə.

³ Ki əji dəm, mi say səsi, nə təkī mi səsi naa ti me ndil ti, m-gangi ta də dəwe ti kin me tō Jəju Kirisi ti. M-gangi ta dəe ti təkī mi səsi naa ti be.

⁴ Ningə loki a kawī-naa ə mi səsi naa ti me ndil ti, tōgi Bəbe ləje Jəju a e naa ti səje də ta ki gangi ti kin.

⁵ Dəw ki be kin, səbi kadi iyəi-e ji Sata ti kadi tuji darəe kə. *Sata tuji darəe kə kadi ndile ingə kaji ndə təl Bəbe Jəju ti.

⁶ Ne ki kadi isii gidisi, mi m-o al jagi. Se igəri al wa? Əm ki ndəy be ki dəw lōy-n nduji, a ra adi nduji j.

⁷ Səbi kadi əri əm ki kəke dansi ti kə, mba kadi səi nduji ki lōy ki sigi. Səi nduji ki lōy ki sigi mbata əm goto dansi ti. Əm ki kəke goto dansi ti, tadə ngon batī ra nay taa kilə taa ləje e ki kijə minde.

⁸ Adi ji rai nay taa kilə taa kin ki əm ki kəke al. Adi ji rai ki əm majal al, adi ji rai ki əm me ndul al. Nə adi ji rai ki nduji ki lōy ki əm goto me ti, ki e nduji ki ay njay, ki rōjeti.

⁹ Me makitibi ti ki m-ndangi kəte madi səsi kin, m-əl səsi kadi indoləi-naa ki dije ki njé ra kaya je al.

¹⁰ Ningə, m-əl be mbata lə dije pəti ki dənangi ti ne ki njé ra kaya je, ə se njé ra majal je, ə se njé bogi je, ə se njé kəsi dəde nangi nō kagi yo je ti, al. Re e be ningə, a tēēi kə dande ti.

¹¹ Ne ki m-əl səsi, səbi də dəw ki ə nə ne nje kadi-me, ningə isi ta ra kaya ti, isi ta ra mal la ti, isi ta kəsi dəne nangi nō kagi yo je ti, isi ta ne taji ti, isi ta ra gō kasi ti, ki ta bogi ti. Dəw ki be kin ə kadi indəi rəsi naa ti sie al.

¹² E ta ləm mi ə kadi m-gangi ta də dije ti ki əi njé kadi-me je al, al. Ningə, e njé ki əi dan njé kaw-naa je ti ə kadi a gangi ta dəde ti.

¹³ Njé ki əi njé kadi-me je al, e Luwə ə a gangi ta dəde ti. Ituwəi dəw ki nje me ndul dansi ti kə*.

6

Ta ki gangi ki dan njé kadi-me je ti

¹ Loki ta to dansi ti, səi ki adi mesi Jəju ningə, itəli uni awi nō njé kōbe je ti ki gəri Luwə al bəy tō. Irai be ki mba ri wa ka dəw gər al? Uni ta awi nōde ti, ə iyəi dije lə Luwə.

² Se igəri kadi dije ki kay njay lə Luwə ə a gangi ta də dije ki dənangi ti ne al wa? Kin ə igəri kadi e səi je ə a igangi ta də dije ti ki dənangi ti ne

ningə, ra ban be ə asi kadi igangi ngan ta je ki majal be ki to dansi ti al ə?

³ Se igəri kadi e j-əi je ə j-a ji gangi ta dɔ malayka je ti al wa? Ə kin ə e be ningə, ra ban be ə j-asi kadi ji gangi ngan ta je ki toi danje ti ɓone kin al ə?

⁴ Gine e ri ə, loki ngan ta je ki be kin toi dansi ti ningə, uni awi rɔ dije ti ki ai ne madi al dan njé kaw-naa je ti ə?

⁵ M-əl səsi ta kin be kadi rɔsi səl səsi. Ningə, se dəw madi kare be ki nje kəm-kədi, ki kadi gangi ta dan ngakone je ti ki njé kadi-me je goto bita wa?

⁶ Ə kadi ngakonaa je ki me Kirisi ti uni-naa awi nɔ dije ti ki gəri Luwə al!

⁷ Ki rɔjeti ɓa, kaw ə wa ki awi ki naa lo gangi ta ti kin, tɔji kasi al ləsi ki taga ngata. Se ra ban ə indigi kadi isi dɔ ti ki njé ki rai səsi ne ki go rəbe ti al kin al wa? Se ra ban ə iyəi adi tuji ne ləsi par al wa?

⁸ Ə, səi yo ta itəli isi rai ne ki go rəbe ti al, isi ɓogi ngakosi je ki me Kirisi ti.

⁹ Igəri kadi njé ra ne je ki go rəbe ti al, a oy kɔbe lə Luwə al, ə se igəri al wa? Maji kadi ədi rɔsi al, tadɔ njé ra kaya je, ki njé ra yo je, ki njé kuwə marim je,

¹⁰ ki dingəm je ki njé sangi-naa je, ki njé ɓogi je, ki njé kəm-nda je, ki njé kasi ra je, ki njé taji ne je, ki njé taa ne lə dije dɔ gu ti je, dije kin pəti a ooi kɔbe lə Luwə al.

¹¹ Ne je kin ə e kilə ra dije madi dansi ti kəte. Nə ɓasine, səi dije ki Luwə togɔ səsi adi ayi njay, Luwə ində səsi ta dangi mbata ti lie, Luwə ɔr ta dɔsi ti ki tɔ Babe ləje Jəju Kirisi, taa ki takul NDil ki kay njay tɔ.

Darəje e Kəy kisi NDil Luwə

¹² Dije madi əli əi nə: «Ta rəbi to kadi m-ra ne je pəti ki mem ndigi kare.» E ki rɔjeti, «ta rəbi to kadi m-ra ne je pəti ki mem ndigi kare,» nə ne je pəti maji səm dərɔ al. «Ta rəbi to kadi m-ra ne je pəti ki mem ndigi kare.» Nə m-ndigi kadi ne madi aw ki tɔgi dɔm ti al.

¹³ Ne kuso e ki mbata me dəw, ə me dəw tɔ mbata ne kuso tɔ, nə Luwə a tuji-de joo pu kɔ. Nə darɔ dəw e mbata

kaya al. Darɔ dəw e mbata Babe, ningə Babe ka isi mbata dəw tɔ.

¹⁴ Təki Luwə adi Babe ji-n taa lo koy ti ka kin ə, a adi je ka j-a j-ji taa lo koy ti tɔ. A adi j-ji taa lo koy ti ki takul tɔge.

¹⁵ Se igəri kadi darɔsi je əi ngan rɔ Kirisi al wa? Se m-a m-un ngan rɔ Kirisi kadi m-təl-e ngan rɔ kaya dəne ti wa? Jagi m-a m-ra be al.

¹⁶ Se igəri kadi dəw ki ilə rɔne naa ti ki kaya dəne, təli darɔ ki kare ba sie al wa? Tadɔ makitibi lə Luwə ə nə: «Dije ki joo kin a təli darɔ ki kare.»

¹⁷ Nə, dəw ki ilə rɔne naa ti ki Babe, e naa ti sie kare ba me ndil ti tɔ.

¹⁸ E mbata kin ə, kadi imbati kaya sangi dəne je. Tadɔ, ndəgi majal je ki dəw rade, əi gidi rɔe ti tagane, nə dəw ki isi sangi dəne kaya ti, isi ra majal ɔsin ta rɔne e wa.

¹⁹ Se igəri kadi darɔsi je e kəy kisi NDil Luwə al wa? NDil ki e mesi ti kin j rɔ Luwə ti, Luwə ə adi səsi. Darɔsi e ya Luwə, ɓi e ya si al.

²⁰ Maji kadi iləi tɔji dɔ Luwə ti me darɔsi ti, tadɔ Luwə igə dɔsi ki gati ki ngay.

7

Ta ki dɔ taa-naa ti

¹ Ta ki ɔji dɔ ta je madi ki əli-mi me makitibi ti ki indangi adi-mi. M-o maji ngay kadi dingəm tɔje kadi dəne ti al.

² Nə mba kadi dəw osi me kaya ki ra ti al, maji kadi dingəm ki ra ka aw ki dəne ləne ki ɔji dəne, ə dəne ki ra ka kadi aw ki dingəm ləne ki ɔji dəne tɔ.

³ Maji kadi dingəm ki ra ka adi nene ne ki ɓɔbi kadi ade, ningə kadi dəne ka adi ngawne ne ki ɓɔbi kadi ade tɔ.

⁴ MBata dəne aw ki tɔgi dɔ rɔne ti al, nə e ngawe ə aw ki tɔgi dɔ ti. Be tɔ ə, dingəm ka aw ki tɔgi dɔ rɔne ti al, nə e nee ə aw ki tɔgi dɔ ti.

⁵ Maji kadi ɔgi-naa rɔsi al. Re ɔgi-naa rɔsi ningə, kadi e ki go mindisi ki osi naa ti mba kadi uni rɔsi əli ta ki Luwə. Ningə go ti ə, itəli awi naa ti gogi. Be mba kadi *Satə ingə rəbi na-n səsi al. Ingə rəbi na səsi loki asi kuwə rɔsi ngə al.

☆ 6:16 Kilə ngirə ne je 2.24

⁶ Ta ki m-əl səsi kin, e ndu ɓa m-adi səsi al, nə e go rəbi madi ə m-ɔji səsi.

⁷ M-ndigi ngay kadi dingəm je pəti toi tə mi be, nə ke ə, nə nə ka aw ki kadi-kare ləne ki Luwə ade. *Kadi kare je əi dangi dangi: dəw kare aw ki kadi-kare ne madi, ə e ki nungi aw ki kadi-kare ne ki rangi tɔ.

⁸ M-əl buwə je ki njé ngaw koy je, təkɪ to maji ngay kadi isi dərɔde tə mi be.

⁹ Nə ke ə re, asi kadi uwəi rɔde ngə al ɓa, maji kadi taai dəne, ə se taai dingəm ki rangi. Tado, taa-naa e soti kadi dəw ində gu dɔ ngur darɔ ti.

¹⁰ Ki ɔji dɔ dije ki taai-naa ki bəlme, maji kadi dəne tɛɛ ji ngawne ti al. Ningə, ndu kin e mi ə m-un al, nə e Babe ə un.

¹¹ A re dəne tɛɛ ji ngawne ti ɓa, a taa dingəm ki rangi al. Re e be al tɔ ningə, kadi təl aw ji ngawne ti gogi. Ə kadi dingəm ka tuwə nene al tɔ*.

¹² Ki ɔji dɔ ndəgi dije ningə, e mi ə m-əl-de ta, ɓi e Babe al. M-əl kadi re, dingəm ki un mene adi Kirisi, aw ki dəne ki gər Kirisi al, ə dəne ka kin ndigi kadi n-isi sie ɓa, maji kadi tuwe al.

¹³ Ə re dəne ki un mene adi Kirisi, aw ki dingəm ki gər Luwə al, ə dingəm ka kin ndigi kadi n-isi sie ka, maji kadi mbate al tɔ.

¹⁴ Tado, dingəm ki gər Luwə al a e ki kay njay ki takul nene. Ningə dəne ki gər Luwə al ka, a e ki kay njay ki takul ngawne tɔ. Re e be al ningə, ngande je a əi ki kay njay al. Nə ki rɔjeti, əi ki kay njay.

¹⁵ A kin ə re, e ki gər Luwə al, ndigi mbati-naa ningə, ta rəbi to mbata ti lie. Tado goe ti kin, ne madi ki dɔɔ nje kun mene kadi Kirisi naa ti ki nje gər Luwə al goto. Luwə ɓar səsi kadi isi ki naa ki lapiya.

¹⁶ Dəw gər al, ki go rəbi kisi naa ti kin, dɔ maji ə, j dəne a aji ngawi, ə se j dingəm a aji nei.

Ka dɔnja ti me ɓar ti ki Luwə ɓar dəw

¹⁷ Kadi ne ra dəw ki ra e ki go kadi-kare ti lie. Kadi kare ki Babe ade ki go kise ti ki dɔe taa, kəte taa kadi Luwə

ɓar-e-n. E kin e ta ki m-ndangi madi njé kaw-naa je pəti.

¹⁸ Kin ə re dəw madi ijə mətine kəte taa kadi Luwə ɓar-e ningə, kadi təl ra rone tə nje kijə mətɪ al ɓəy be al. A kin ə re dəw madi ijə mətine al ɓəy, ə Luwə ɓar-e ningə, kadi təl aw ijə mətine al ngata.

¹⁹ M-adi igəri təkɪ kijə mətɪ e ne madi kare al. Taa kijə mətɪ al ka e ne madi al tɔ. Ne ki sɔbi kində kəm go ti, e ngəm go ndu-kun je lə Luwə.

²⁰ Maji kadi, nə nə ka isi me ji kisi ti ləne ki isi-n kəte taa kadi Luwə ɓar-e-n.

²¹ Kin ə j ɓəə kəte taa kadi Luwə ɓari ə, kadi iga ta dɔ kei ɓəə ti kin al. Re ta rəbi to mba kadi ɔr kulə ɓəə mɪndi ti mɪndi ka, maji kadi a me ɓəə ti wa kin ira-n kilə ki maji.

²² Tado ɓəə ki Babe ɓar-e, e dəw ki kulə ɓəə ɔr mɪnde ti ngata, e dəw lə Babe. Be tɔ ə, dəw ki e ɓa rone ki Luwə ɓar-e, təl ɓəə lə Kirisi.

²³ Kadi igəri təkɪ igəi dəsi ki gati ki ngay, ɓi kadi itəli ɓəə je lə dije al.

²⁴ NGakom je, kadi nə nə ka, isi ki go ji kise ti ki isi-n kəte taa kadi Luwə ɓar-e-n.

Ta ki dɔ dije ti ki taai-naa al ɓəy, ki njé ngaw koy je

²⁵ Ki ɔji dɔ dije ki taai-naa al ɓəy, m-ingə ndu madi rɔ Babe ti kadi m-adi-de al. Ningə, m-a m-əl-de ta ki go koe ti ləm ki m-o. Mi ki Luwə o kəm-to-ndoo ləm, ə təl-m dəw ti ki asi kadi itaai mee.

²⁶ Ne ki mi m-o maji ngay kadi dəw ra ə to kin: dɔkagilo ki j-isi ti ne kin ə dingəm isi ki karne par ə, m-o kadi a e so-e ti, tado e dɔkagilo ki ngə ngay.

²⁷ Be ə, re itaa dəne ngata ɓa maji kadi isi sie par. A kin ə re itaa dəne al ɓəy ə, isi par ɓi isangi rəbi taa dəne al.

²⁸ Ningə, kin ə itaa dəne ə, e majal ə ira al. Taa re ngon ki mandɪ taa dingəm ka, e majal ə ra al tɔ. Nə dije ki njé taa-naa a ingəi kɔ ki ndɔ je pəti me kisi ki dɔ taa ti ləde. E be ə, m-ndigi kadi uri me kɔ ti kin al.

²⁹ NGakom je, ne ki kadi m-əl səsi ə to kin: dɔkagilo ki noje ti nay ngay al

* 7:11 10-11: Mt 5.32; Mk 10.11-12; Lk 16.18

ngata. Ə kadi kaw ki kəte noo kam, njé taa dāne je toi tə dije ki taai dāne al be.

³⁰ Kadi njé ki isi noi-naa toi tə dije ki noi-naa al be, kadi njé ki isi rai rənəl toi tə dije ki rai rənəl al be, kadi njé ki ndogi ne je toi tə dije ki awi ki ne madi al be,

³¹ kadi njé ki isi maji ki ne kingə ki dānangi ne ti toi tə dije ki isi maji al be. Tado dānangi ki ne maji ki me ti ba pəti a gotoi.

³² Ningə, m-ndigi kadi isi ki kanji ta ki ga. Tado dəw ki taa dāne al bəy isi sol do kilə ti lə Bəbe. Isi sangi kadi n-ra ne ki nəl Bəbe.

³³ Nə dəw ki taa dāne, isi sol mbata ne je ki dānangi ti ne. Isi sangi kadi n-ra ne ki nəl nene yo tə. Adi e dəw ki ta gae tə joo.

³⁴ Be tə ə, dāne ki taa dingəm al, ə se ngon ki mandi ka toi be tə. Isi soli mbata kilə lə Bəbe, kadi n-əi dije ki maji me darəde ti nim, me ndilde ti nim. Nə dāne ki taa dingəm, isi sol mbata ne je ki dānangi ti ne. Isi sangi kadi n-ra ne ki nəl ngawne yo tə.

³⁵ E ki mbata maji ləsi ə m-əl-n səsi ta kin bi e ki mba kadi m-əgi-n səsi do ne madi al. Ningə, m-ndigi kadi irai e ki go rəbe ti ki maji, mba kadi itji rəsi kati me kində rə naa ti ki Bəbe, bi ki me ki joo al.

³⁶ Kin ə re, dingəm uwə do ngon ki mandi ngata, ə oo kadi re n-taa-e al ə n-ra sie ne ki majal ba, maji kadi taai-naa par bi e majal al.

³⁷ Nə kin ə re, go nongi ti, dəw un ndune kadi n-taa dāne al, kanji gu ki kində do ti, dəwe ra maji. Ra maji, loki uwə rəne ngə sangi dāne kin al.

³⁸ E be ə, re dingəm uwə do ngon ki mandi ə taai-naa sie par ka maji. A kin ə re, təl iyə goe adi taai-naa al ə maji ngay bəy tə.

³⁹ Dokagilo ki dingəm isi ki dāne taa bəy ba, kadi dāne iyə ngawne al. Nə re ngawe oy ningə, kulə goto minde ti. Ta rəbi to kadi taa dingəm ki me ndigi. Nə ke ə kadi e dingəm ki me Kirisi ti taa.

⁴⁰ Ningə, ki go koe ti ləm, m-o kadi re nje ngaw koy kin isi dāne ti par ə maji ngay. M-əl be mbata, mi ka m-gər kadi m-aw ki NDil Luwə mem ti tə.

8

Ta do da ti ki gugi yo

¹ Ki oji do da ki gugi yo ningə, m-o kadi j-əi pəti, j-əi njé ne gər təkə rəjeti. Nə ne gər e nje re ki kəji rə. NDigi-naa ə yə e nje ra ki dəw kade təgi me kadi-me ti lie.

² Re dəw madi oo rəne tə nje ne gər ningə, dəwe kin gər ne ki rəjeti al bəy.

³ Nə re dəw ndigi Luwə ningə, Luwə gər dəwe kin.

⁴ Ə se kadi dəw uso da ki poli yo ə se kadi uso al wa? Ta ki kadi j-əl ən: Ji gər kadi yo madi kare goto dānangi ti ne. Taa, Luwə ki rangi goto, Luwə e karne ba par ə isi noo.

⁵ Dije isi bari ne je madi dərə ti, ə se dānangi ti ne luwə je. Ə re, isi bari-de luwə je, ə adi luwə je ki bəbe je bayi-naa ka[☆],

⁶ ki rəje ti je ba, Luwə e karne ba ə isi noo. Luwə ki Bawje, ki nje kində ne je pəti, ki j-isi ki dəje taa ki takule. Taa Bəbe e kare ba tə. E ki go rəbi lie ə Luwə ində-n ne je pəti. Taa, j-isi ki dəje taa, ki go rəbi lie tə.

⁷ Nə dije ki nə je gəri ki be kin al. Ki madi je, rai yo je ki ndəe ndəe, adi ki bone wa kin ka, loki isi usoi da ki poli yo ningə, usoi təkə e da lə yo je ki rəjeti ka kin tə. Taga ləde, təge goto, adi ooi rəde tə dije ki to nje.

⁸ E ne kuso ə e nje kaw səje rə Luwə ti al. Re j-usoi al ə, ne kare ki du-je goto; a re j-usoi ə, ne kare ki j-ingəi do made ti goto tə.

⁹ Re e be ka, kadi oi go rəsi maji. Oi go rəsi maji, kadi taa ki Kirisi taa səsi ilə səsi taa kin, təl rəbi ki kadi adii njé ki əi tə je, tosii me majal ti al.

¹⁰ Təkə dəw ki tə, oo-i, j ki igər ne maji, isi uso ne kəy ra yo ti. Loki oo-i kin, se a ra kadi a aw ki kəte kəte me kuso da je ti ki Pəli yo al wa?

☆ 8:5 10.20-21

11 E be ə, ngokoje ki tō, ki Kirisi oy mbata lie kin, a tuji ki go rəbi ne gər ləi.

12 Majal ki isi irai əsi ta ngakosi je, isi irai adi do taga je ləde ki tōge goto kin, e majal ki isi irai indori Kirisi tō.

13 E be ə, re e ki mbata ne kuso ə kadi ngokom osi-n me majal ti ɓa, m-a m-uso da al, mba kadi m-adi ngokom osi-n me majal ti al.

9

Ne ki sɓi kadi dɔw ra ki ne ki sɓi kadi dɔw ingə

1 M-ndəji səsi m-o se mi dɔw dərɔm al wa? Se mi nje kaw kilə al wa? Se m-o Jəju ki Bəbe ləje ki kəm al wa? Se səi kandi kilə ləm me tō Bəbe ti al wa?

2 Re ndəgi dije ə ooi mi tə nje kaw kilə al ka, ki rəsi ti mi nje kaw kilə. Tadə ne ki tōji kadi mi nje kaw kilə, e kində rə naa ti ləsi ki Kirisi kin.

3 Ta ki kadi m-rə-n ki njé kində ta dəm ti ə to kin:

4 Se sɓi kadi kilə ki j-isi ra kin, j-ingə ne loe ti j-uso al wa?

5 Se sɓi kadi j-aw ki dəne madi tə neje təkɪ ndəgi njé kaw kilə je, ki ngakɔ Bəbe je, ki Piyər je isi rai al wa?

6 Se sɓi dəje je ki Barnabasi* par kadi tə ji ra kilə taa j-ingə ne j-uso wa?

7 Əli-mi adi m-o, se ndə kare oi asigar ki ra kilə asigar ləne ki ne kingə lie e wa e noo wa? Ə se nə ə ndər nju ningə uso kandi ne ndər ka kin al wa? Ə se nə ə ul bati je ningə əy mbade al wa?

8 Ta kin m-əl ki go ta kəl dije ti par wa? *NDu-kun lə *Moji ka əl ta kin be tə ə nə:

9 «Dəw a də ndugidu ta mangi ti al, dəkagilo ti ki a njiyə də ko ti mba kadi kande tēe*» E mbata lə mangi je ki da wa kin ə Luwə aw-n ki ta ki ga kin wa?

10 Se e mbata ti ləje je wa kin ə Luwə əl-n ta kin al wa? Təkɪ rəjeti, e mbata ti ləje ə əl-n ta kin. Tadə sɓi kadi dɔw ki nje ndər, ində mene də ti təkɪ ndər kin n-a n-ingə ne loe ti. Taa kadi dɔw ki nje kində ko gər təkɪ n-a ningə ne də jine.

11 Təkɪ ji dibi ne lə ndil dansi ti kin, e go ti al kadi ji tətɪ kande ki kadi maji ki darəje rəsi ti wa?

12 Re dije madi ingəi ne kin ningə, ra ban be ə je kin ɓəy taa kadi j-a j-ingə al ə?

Re e be ka, j-ində tōgi kin dəsi ti al. J-ore meje də ne je ti pətɪ mba kadi j-ilə kagi nō poy ta ti ki maji kin al.

13 Igəri maji kadi dije ki njé ra kilə me kəy ti lə Luwə, usoi ne ki me kəy ti lə Luwə. Igəri maji kadi njé kijə ne məsi kadi-kare je, usoi ne kadi-kare kin*.

14 Be tə ə, dije ki njé kilə mbə Poy Ta ki Maji, Bəbe un ndune kadi ingəi ne kusode me kilə kilə mbə Poy Ta ti ki Maji kin*.

15 Nə mi, m-ində tōgi kin də dɔw ti al. M-ndangi ta kin mba kadi m-dəji-n go ne madi al tə. Re e koy ka, m-ndigi koy par. E ne rənəl ləm, Dəw madi ki kadi a taa jim ti goto.

16 Ningə, Poy Ta ki Maji ki m-ilə mbəe kin e ne ki kadi m-a m-ində-n gum al. E kilə ki isi dəm ti, sɓi kadi m-ra. Ningə kəm-to-ndoo e ləm, loki m-ilə mbə Poy Ta ki Maji kin al.

17 Re e kilə ki m-ra ki dəm mi wa ɓa, sɓi kadi m-a m-ingə ne kigə go jim. Nə təkɪ e kilə ki isi dəm ti kadi m-ra, m-ra təkɪ isi-n dəm ti kadi m-ra-n ka kin.

18 Ne kigə go ji ləm e ri ə? Ne kigə go ji ləm e Poy Ta ki Maji ki m-ilə mbə. M-ilə mbə ki kanji kadi m-ingə ne ki sɓi kadi m-ingə loe ti.

19 Mi dɔw dərɔm, mi ɓəə al. Nə be ka, m-ra rəm ɓəə ti lə dije pətɪ mba kadi m-ingə-n dije ngay m-adi Kirisi.

20 Loki mi dan *Jipi je ə, m-təl rəm Jipi ti mba kadi m-ingə-n Jipi je. Mi gin ndu-kun ti lə Moji al, nə loki mi dan dije ti ki əi gin ndu-kun ti lə Moji ə, m-ra rəm tə dɔw ki e gin ndu-kun ti səde mba kadi m-ingə-n-de.

21 Re mi dan dije ti ki gəri ndu-kun lə Moji al ə, m-ra rəm tə dɔw ki gər ndu-kun lə Moji al be mba kadi tə m-ingə-n-de. Nə ki rəjeti ɓa, mi gin ndu-kun ti

* 9:6 Knjk 9.27; 11.22-25, 30 * 9:9 Dəterənom 25.4; 1Tɪm 5.18 * 9:13 Ləbətiki 6.9, 19; Dəterənom 18.1-3 * 9:14 Mt 10.10; Lk 10.7

lə Luwə, tadə m-təl rəm go ndu-kun ti lə Kirisi.

²² Re mi dan tō je ti ə, m-ra rəm tō ti mba kadi m-ingə-n tō je m-adi Kirisi. M-təl rəm ne je ti pəti rə dije ti pəti mba kadi tə dije madi ingəi kaji.

²³ M-ra ne je kin pəti mbata ti lə Poy Ta ki Maji. M-ra mba kadi m-ingə-n ne maji ki əl tae tō.

²⁴ Igəri kadi dije ki njé kay ngədi, pəti ayi-naa ngədi də bangi ti, nə kare ba dande ti par ə ingə ne kigə go njae, ə se igəri al? Maji kadi ayi-naa ngədi ki kuje ki kadi ingəi ne ngədi ləsi.

²⁵ Njé kay ngədi je, lo na rə ti ləde, dəw ki ra ka ində də rəne ti kadi tə n-ingə-n jəgi kəsi-gon. Ningə e jəgi kəsi-gon ki ndə madi ə a tuji, nə je, jəgi kəsi-gon ləje a tuji al ratata.

²⁶ E be ə, mi m-isi m-ay ngədi, ningə, m-ay ngədi lə njé kəm tō je ki noo be al. Taa m-isi m-rə tō, ningə rə ki m-isi m-rə, m-bir jim m-ində-n nəl al tō.

²⁷ M-isi m-ində də darəm ti, kadi m-ule gin təgim ti. M-ule gin təgim ti mba kadi, mbə Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə kin, lo ti ə ori-mi kə al.

10

Nə kəji də Isirayəl ti dilə lo ti

¹ NGakom je, m-ndigi kadi igəri təkə kaje je pəti njiyəi gin kil ndi ti*, taa gangi dan ba bo tō*.

² Luwə ra-de batəm me kil ndi ti nim, me ba bo ti nim, tadə indəi rəde naa ti ki *Mojī.

³ Pəti, usoi ne kuso ki j dərə ti*.

⁴ Taa əi pəti, ayi-naa man ki j dərə ti tō. Ayi-naa man ki tē me mbal ti ki j dərə ti, ki isi dan gode*. MBal ka kin e Kirisi.

⁵ Be ka, ngay je dande ti, kilə rade nəl Luwə al, adi oyi, ninde a də-naa ti dilə lo ti.

⁶ Ne je kin pəti rai ne be, mba kadi e ne ndo ləje. E ne ndo mbata ti ləje, mba kadi, bəne ki majal ra-je təkə ra-n-de kəte kin be al ngata*.

⁷ Irai yo təkə dije madi dande ti rai kin al. Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dije isi nangi usoi je ayi-naa je, ningə go ti, jī taai ndami-naa*.»

⁸ Iḥuki rəsi me kaya ti ki ra təkə dije madi dande rai kin be al. Kaya ki ra kin ə adi dije dibī kuti joo gide e mitə oyi ndə kare ba be*.

⁹ Oti kadi jī nai Kirisi təkə njé ki madi dan kaje je ti nai-e-n, ə adi li je tōi-de tōli-de kin be al*.

¹⁰ Oti kadi jī bai ta təkə njé ki madi je dande ti rai, adi malayka ki nje tuji dije, tō-n kode kin be al*.

¹¹ Ne je kin tē də kaje je ti be, mba kadi e ne ndo mbata ti ləje. Ningə, ndangi me makitibi ti be, mba kadi oji-je, je ki je bəsi ki dəkagilo ki dəbəy ti.

¹² E be, dəw ki oo kadi n-a də njane ti maji ningə, kadi ində kəm-kədi də rəne ti. Ində kəm-kədi mba kadi osi me majal ti al.

¹³ Ne na ki a tē dəsi ti ki kadi a e ne na ki dəw asi kuwə təgine ba me ti al goto. Ningə, Luwə ki nje ra ne ki dana, a iyə ta rəbi kadi ne na ki al dəsi tē dəsi ti al tō. Dəkagilo ki ne na tē dəsi ti ningə, a adi səsi təgi kadi uwəi rəsi ba me ti. A ilə rəbi kadi itēi me ti kə.

Kadi njé kadi-me je rai madi-naa ki yo ki ra al

¹⁴ E be ə, njé ndigi ləm, maji kadi ayi-naa say kadi yo ti ki ra.

¹⁵ M-əl səsi ta tə njé tər je. Kadi səi je wa indəi manji ta ki m-əl səsi kin oi.

¹⁶ Loki j-isi j-ayi-naa man nju, jī rai oyo də ti taa j-ayi-naa. Ə se e kin, e ra madi-naa də məsi Kirisi ti al wa? Ə se mapa ki j-isi jī ləbi-naa danje ti j-usoi kin e madi-naa də darə Kirisi ti al wa*?

¹⁷ Be ə, mapa e kare ba, ningə re jī bay ka, jī təli darə ki kare me mapa ti ki jī ra madi-naa də ti.

¹⁸ Oi ta ləngan *Isirayəl je ki go darə ti: Njé ki usoi da je ki kijə mindide kadi-kare ti kin, se rai me kasi-naa ki Luwə nō dingiri ti ki adi kadi-kare titi kin al wa*?

* 10:1 Tē ki taga 13.21-22; 14.19-20   * 10:1 Tē ki taga 14.22-29   * 10:3 Tē ki taga 16.35   * 10:4 Kər Isirayəl je 20.8-11   * 10:6 Kər Isirayəl je 11.4   * 10:7 Tē ki taga 32.6   * 10:8 Kər Isirayəl je 25.1-18   * 10:9 Kər Isirayəl je 21.5-6   * 10:10 Kər Isirayəl je 17.6-14   * 10:16 Mt 26.26-28; Mk 14.22-24; Lk 22.19-20   * 10:18 Ləbətiki 7.6, 15-16

19 Ta ki m-ndigi kadi m-əl dɔ lo kin ti ə to kin: da ki pole-n yo ə se yo wa ki dɔne, se e ne madi wa?

20 E ne madi al. Ningə, təkɪ dije adi kadi-kare kin ndil je ki majal[☆], ɓi adi Luwə al[☆], m-ndigi kadi irai me kasi-naa ki ndil je ki majal al.

21 E go ti al kadi ayi-naa me kɔpi ti lə Babe, ningə itəli ayi-naa me kɔpi ti lə ndil je ki majal ɓəy tɔ. Taa e go ti al kadi usoi naa ti ki Babe, ə itəli usoi ki ndil je ki majal ɓəy tɔ.

22 Se ji ndigi sangi ta Babe kadi jangi ra-e dɔje ti wa? Ə se tɔgije itə ya Babe wa?

Kadi Luwə ingə kəsi-gon me ne je ti pəti

23 Dije madi əli əi nə: «Ta rəbi to mba kadi dəw ra ne je pəti ki mee ndigi kare.» E ki rɔjeti, «ta rəbi to mba kadi dəw ra ne je pəti ki mee ndigi kare,» nə ne je pəti maji ki dəw dɔrɔ al. «Ta rəbi to mba kadi dəw ra ne je pəti ki mee ndigi kare.» Nə ne je pəti a ra maji ki njé kaw-naa je al.

24 Kadi dəw madi dansi ti sangi maji lə rəne par al, nə kadi sangi maji lə ndəge je tɔ taa.

25 Ne je pəti ki dije isi gatii suki ti, kadi usoi ki kanji kadi mesi uwə səsi ki ta.

26 Tadɔ, dɔnangi ki ne je ki me ti pəti e ya Babe[☆].

27 Re dəw ki nje kadi-me al, ɓar səsi ki ne kuso, ə awi loe ti ningə, kadi usoi ne je pəti ki adi səsi ki kanji dɔji gine, nə tə mesi j uwə səsi ki ta dɔ ti.

28 A re dəw madi əl səsi ə nə e da ki gugi yo ningə, kadi usoi al. Usoi al mbata ti lə dəw ki əl səsi, taa mbata lə me kuwə ki ta tɔ.

29 Me kuwə ki ta ki m-əl tae kin, e səi je al, nə e me kuwə ki ta lə dəwe ki nje kəl ta kin. Ra ban be ə, me kuwə ki ta lə dəw kin rangi par a ilə kagi nɔ ne ti ki ta rəbi to kadi m-ra ə?

30 Re ne kuso to, ə m-ra oyo dɔ ti taa m-uso ə, ra ban be ə dəw a əl-m ta ki majal dɔ ti ə?

31 E be ə, re e ne kuso ə usoi, re e ne kay ə ayi, ə se ne ri ki irai, maji kadi irai adi Luwə ingə kəsi-gon me ti.

32 Maji kadi ne madi kare me kilə rasi ti, təl jigi tigə *Jipi je al nim, tigə dije ki əi Jipi je al, al nim, taa tigə njé kaw-naa je lə Luwə al nim tɔ.

33 E mbata kin ə, mi wa ki dəm, m-ində tɔgi dɔ rəm ti, kadi m-nəl dije pəti me ne ram je ti pəti.

11

1 Indaji-mi təkɪ mi ka m-ndaji-n Kirisi be tɔ.

Maji kadi dəne dɔɔ dəne dɔkagilo kaw-naa ti.

2 M-ilə tɔji dɔsi ti, tadɔ taa taa, mesi isi ole dəm ti. M-ilə tɔji dɔsi ti ɓəy tɔ, tadɔ ingəmi go ne je ki m-ndo səsi maji təkɪ m-əl-n səsi.

3 Ningə ne ki m-ndigi kadi igəri ə to kin: Kirisi e dɔ dingəm ti, dingəm e dɔ dəne ti, ningə Luwə e dɔ Kirisi ti tɔ.

4 Ə re dingəm ki ra, ki isi əl ta ki Luwə, ə se isi əl ta ki ta Luwə ti ki dəne ki dɔɔ ningə, ilə rəsɔl dɔ dəw ti ki isi dɔe ti.

5 A kin ə re e dəne ki ra ki isi əl ta ki Luwə, ə se əl ta ki ta Luwə ki kanji dɔ dəne ningə, ilə rəsɔl dɔ ngawne ti tɔ. Tadɔ to təkɪ ngisə dəne be.

6 Re dəne dɔɔ dəne al ningə, kadi ijə dəne. A re e ne ki to rəsɔl kadi dəne ijə dəne ningə, maji kadi dɔɔ dəne.

7 E go ti al kadi dingəm dɔɔ dəne, tadɔ e bana kəm Luwə, taa e ne kəsi-gon lie tɔ[☆]. Ningə dəne e ne kəsi-gon lə dingəm tɔ.

8 E be, tadɔ e dingəm ə Luwə ɔr dam rɔe ra-n dəne ɓi e dəne ɓa Luwə ɔr dam rɔe ra-n dingəm al.

9 Ningə, Luwə ra dingəm mbata ti lə dəne al, nə e dəne ə Luwə ra-e mbata ti lə dingəm[☆].

10 E ki mbata kin ə, kadi dəne dɔɔ dəne mbata *Malayka je. Dɔ ki dɔɔ, tɔji kadi dəne e gin tɔgi ti.

11 Ningə, ki ta kəm Babe ti, dəne a isi ki kanji dingəm al, taa dingəm a isi ki kanji dəne al nim tɔ.

☆ 10:20 1Tim 4.1 ☆ 10:20 Dətərənɔm 32.17 ☆ 10:26 Pa je 24.1 ☆ 11:7 Kilə ngirə ne je 1.26-27

☆ 11:9 8-9: Kilə ngirə ne je 2.18-23

12 Tado Luwə ɔr dɛne rɔ dingəm ti, ningə dɛne ə oji dingəm tɔ. Ba ne je pəti j rɔ Luwə ti.

13 Ningə, səi je wa iməri ta dɔ ti oi se e go rəbe ti kadi dɛne əl ta ki Luwə ki kanji dɔɔ dɛne wa?

14 Se ji gəri kadi e ne ki go rəbe ti al kadi dingəm aw ki bi dɔ ki ngal al wa?

15 Nə ki rɔ dɛne ti ba, yingə dɔ ki ngal e ne kəsi-gon mbata ti lie, tado Luwə ade yingə dɔ ki ngal mba kadi e ne kuti dɛe.

16 A kin ə re, dɛw madi naji ta ta kin ningə, kadi dɛwe gər təkɪ j-aw ki jibəl rae ki rangi al. Je wa al nim, njé kaw-naa je lə Luwə al nim tɔ.

Nə kuso lə Babe

17 M-aw tɔ m-ilə jim dɔ ne ti kare ki to kin. Ningə e ne ki m-a m-ilə-n tɔji dɔsi ti al. M-ilə tɔji dɔsi ti al, tado loki ikawi-naa ningə, ne je ki to ra al yo ə isi ta ti isi rai, bi irai ne ki kadi to səsi sotɪ al.

18 Ne kare, m-o kadi loki ikawi-naa ba, gangi-naa to dansi ti. Ningə, m-gər kadi ta je ki m-o kin, e ki rɔjeti a to dan ti noo.

19 Maji kadi gangi-naa to dansi ti wa tɔ taa. Tado gangi-naa kin ə, a ra kadi dije gəri, njé je ki əi dije lə Luwə təkɪ rɔjeti dansi ti.

20 Ningə, loki ikawi-naa, e ne kuso lə Babe ba isi usoi al.

21 E ne kuso lə Babe al tado, dɔkagilo kuso ne ti ba, nɔ nɔ bətirə ki ta ne kuso ti ləne ki ji-n be kadi uso. Ra adi njé ki nɔ je isi ki ɔo, ə njé ki nungi, kasi rade tɔ.

22 Ə se ta kəy je ləsi ki kadi isi ti usoi je ayi-naa je goto wa? Se e koo ba oi nda njé kaw-naa je lə Luwə al wa? Se irai be mba kadi ilai rɔsɔl dɔ njé je ti ki ne ləde goto wa? Ta ri ə kadi tɔ m-əl səsi me lo kin ti ə? Kadi m-ilə tɔji dɔsi ti a? Jagi, ki ɔji dɔ lo kin ningə, m-a m-ilə tɔji dɔsi ti al.

23 Tado ne ndo ki m-ingə rɔ Babe ti ə m-ndo səsi ə to kin: Me kondɔ ti ki kadi ilai Babe Jəju ji njé təl-e je ti, Jəju un mapa, ra oyo Luwə dɔ ti,

24 uwə tətɪ naa ti, təl-n adi njé ndo je, ningə əl-de ə nɔ: «E kin e darəm ki to

mbata ti ləsi. Itaai usoi kadi mesi ole-n dɔm ti.»

25 Go ne kuso ti, Jəju un kəpi kasi kandi nju, ra təkɪ ra-n kəte ka kin be bəy, ningə əl-de ə nɔ: «Kəpi kin e kun mindi ki sigi me məsim ti. Dɔkagilo je pəti ki a ayi-naa ningə, kadi mesi ole-n dɔm ti.»

26 Ningə, dɔkagilo je pəti ki a usoi mapa kin, ə se a ayi-naa kəpi kin ba, ilai mbə koy Babe bitɪ kadi re-n.

27 E mbata kin ə, dɛw ki uso mapa ə se ay kəpi lə Babe ki kanji ndər gin rɔne ningə, aw ki ta dɛne ti dɔ darɔ Babe ti ki dɔ məse ti.

28 Be ə, maji kadi dɛw ki ra ndər gin rɔne kəte bəy taa uso darɔ Babe nim ay məse nim.

29 Tado dɛw ki uso nim ay nim ki kanji gir ta mene ti kadi e darɔ Babe ningə, e wa ə isi ɔr ta ki gangi re-n dɛne ti.

30 Ne kin ə ra adi njé moy je ki njé tɔgi goto je əi ngay dansi ti. Ningə ki ngay je dansi ti oyi tɔ.

31 Re j-əi je wa ji gangi ta dɔ rɔjeti ningə, j-a j-osi me ta ki gangi ti lə Luwə al.

32 Ningə, ki go rəbi lə ta ki gangi kin, Luwə ində-je ɔji-je mba kadi ta ki gangi osi dɔje ti naa ti ki dije ki gəri Luwə al, al.

33 E be ə, ngakom je, loki ikawi-naa kadi usoi ne ningə, ingəmi-naa.

34 Re dɛw madi ɔo ra-e ə, maji kadi uso ne me kəy ti ləne. Be mba kadi kaw-naa ləsi ɔr ta ki gangi re-n dɔsi ti al. Ki ɔji dɔ ndəgi ta je, ndɔ ki m-tɛɛ dansi ti ə m-a m-ində dɛe naa ti bəy.

12

Kadi kare lə NDil

1 Ki ngəsine kin ngakom je, m-ge kadi igəri kadi-kare je ki dangi dangi lə NDil, bi kadi isi day dɔ ti al.

2 Dɔkagilo ti ki igəri Luwə al bəy, injiyəi tɔ njé kəm tɔ je go yo je ti ki mbi bəy.

3 E be ə, m-əl səsi kadi ay njay. Dɛw kare ki NDil lə Luwə ɔr nɔɛ ki a ə nɔ: «NDəl e dɔ Jəju ti» goto. Ta dɛw madi ki a ə nɔ: «Jəju e Babe» ki kanji kadi NDil ɔr nɔɛ ka goto tɔ.

4* Kadi-kare je e dangi dangi nā NDil ki nje kadi-de e kare ba.

5 Kilā bəə je to dangi dangi, nā Babe e kare ba.

6 Kilā ra je to ta dangi dangi, nā Babe ki kare ba ə ində me njé ra-e ti pəti.

7 Luwə adi kadi-kare ki go NDil ti dəw ki ra mba kadi ra maji ki kosi dije pəti.

8 E be ə, ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin, Luwə adi dəw madi kuji kəl ta ki kəm-kədi, ə adi ki nungi kuji kəl ta ki nē gər.

9 Ki madi, Luwə ade kadi-me, ningə ki nungi ade kadi-kare nga njé moy je ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin.

10 Adi ki madi, kadi-kare ra nē je ki əti bəl bəl; adi ki nungi, kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti; ki nungi, kadi-kare kər nin NDil Luwə ki ndil je ki ngom naa ti; adi ki nungi, kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi; ningə adi ki nungi bəy, kadi-kare kər gin ta je ki dangi dangi tə.

11 Kadi-kare je wa pəti kin, e ki go rəbi lə NDil ki kare wa kin ə Luwə adin dəw ki ra ki go me ndigi ti ləne.

12 Təki darə dəw e kare ba, nā aw ki ngan rəje je ngay, ngan rəje je ki ngay kin, re bayi-naa tə ri ka, əi darə ki kare. Dije pəti ki indəi rəde naa ti ki Kirisi ka toi be tə.

13 Tadə j-əi pəti, *Jipi je ki gin dije ki dangi dangi; bəə je ki dije ki əi bə rəde je; j-ingəi batəm me NDil ti ki kare ba. Taa j-əyi-naa man me NDil ti ki kare wa kin tə.

14 Darə dəw e ngon rəje ki kare ba al, nā e ngan rəje je ki dangi dangi.

15 Kin ə re nja ə nā: «Mi ji al, adi mi ki kare dan ngan rəje je ti al», ningə kəl-e ki be kin par ə ər nja kə dan ngan rəje je ti al.

16 Kin ə re mbi ə nā: «Mi kəm al, adi mi ki kare dan ngan rəje ti al», ningə kəl-e ki be kin par ə ər mbi kə dan ngan rəje je ti al.

17 Kin ə re darə pəti e kəm ə, dəw a oo ta ban ə? Kin ə re darə pəti e mbi ə, dəw a əti bay nē ban ə?

18 Ki rəjeti, Luwə ində ngan rəje je kare kare ki kilə ki səbi dəde ki go ndigi ti ləne.

19 Kin ə re ngan rəje je pəti əi ngon rə ki kare ba ningə, dəw a əl ta lə darəje al.

20 NGan rəje je əi ngay nā darəje e kare ba.

21 Ningə lo kadi kəm əl ji ə nā: «M-gər-i al», goto; taa lo kadi də əl nja ə nā: «M-gər-i al», goto tə.

22 NGan rəje je madi ki toi tə nē ki təgide goto be kin, awi ki ndade ngay.

23 Ningə, ngan rəje je ki j-oi-de tə nē madi al me rəje ti kin ə, j-oi gode ngay. Ə njé ki j-oi-de tə nē ki maji kəl tae al kin ə ji ngəmi-de maji tə.

24 NGan rəje je ki ingəi kəsi-gon, awi ki ndoo kəsi-gon al nga. Luwə ində-je ki ngan rəje je ki dangi dangi, ningə ngan rəje je ki kəsi-gon du-de, Luwə əsi gonde ngay.

25 Luwə ra be mba kadi gangi-naa goto me darə ti. Ningə kadi ngan rəje je ki dangi dangi indəi kəmde go-naa ti pəti.

26 Adi re ngon rə kare ingə kə ningə, ndəgi rəje je pəti ingəi kə sie naa ti. A re ngon rə kare ingə kəsi-gon ningə, ndəgi rəje je pəti ingəi kəsi-gon sie naa ti tə.

27 NGə sine səi nga rə Kirisi, ningə səi kare kare pəti, səi nga rə ki səbi dəsi.

28 E be ə, dan njé kaw-naa je ti, Luwə ində njé kaw-naa je ti; ki kə joo, ində njé kəl ta je ki tae ti; ki kə mitə, ində njé ndo nē je. Ningə go ti, Luwə adi kadi-kare je ki dangi dangi, adi e kadi-kare ra nē kəji je ki əti bəl bəl, ki kadi-kare nga njé moy je, ki kadi-kare ra ki njé kaw-naa je, ki kadi-kare kər nə dije, ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi.

29 Pəti əi njé kaw kilə je al, pəti əi njé kəl ta ki ta Luwə ti al, pəti əi njé ndo nē je al, pəti əi njé ra nē kəji je ki əti bəl bəl al.

30 Pəti awi ki kadi-kare nga njé moy je al, pəti awi ki kadi-kare kəl ndon ta je ki dangi dangi al, pəti əi njé kər gin ta je ki dangi dangi al.

31 Indəi təgi də rəsi ti kadi ingəi kadi-kare je ki ndade e ngay itə ndəge je, ningə m-a m-əji səsi rəbi ki maji ngay itə nē je pəti.

13

NDigi-naa

¹ Kin ə m-əl ndon ta lə dije ki dangi dangi, ə se ndon ta lə malayka je mindi ka, re ndigi-naa goto rəm ti ə m-to tə ningə-kasi ki ɓa kəy kəy, ə se gal ki siyə saki saki kam be par.

² Re m-aw ki kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti, ə se kadi-kare gər gin ne je ki to lo ɓɔyɔ ti pəti tigə, ə se m-aw ki ne gər je pəti, ə se m-aw ki kadi-me ki tɔge e ngay asi kadi m-ər-n mbal lo kae ti kəte ka, re m-aw ki ndigi-naa al ə mi ne madi al.

³ Re m-adi ne kingə je ləm pəti njé ndoo je, re m-ilə rəm por mbata kingə-n tɔɓa ka, re ndigi-naa goto rəm ti ə, ne kare ki m-a m-ingə me ti goto.

⁴ Dəw ki nje ndigi-naa aw ki kore me, e nje ra maji, e nje ra ta ne al, e nje tɔji rone al, e nje kində gunə al tɔ.

⁵ Nje ndigi-naa a ra ne ki to rəsəl al, a sa ne mbata maji lə rone par al, a ra wongi kalangi al, taa a uwə dəw mene ti al tɔ.

⁶ Nje ndigi-naa a ra rənəl dɔ ne ki go rəbe ti al, al, nə a ra rənəl dɔ ne ki rɔjeti yo.

⁷ Nje ndigi-naa e nje kiyə go majal kə, e nje ngəm go kadi-me, e nje kində me dɔ ti, e nje kore mene dɔ ne je ti pəti.

⁸ Kəl ta ki ta Luwə ti a goto ndɔ madi, kəl ta ki ndon ta je ki dangi dangi a goto ndɔ madi, gər gin ne je ki dangi dangi a goto ndɔ madi tɔ, nə ndigi-naa a to ratata.

⁹ Ningə, ne gər ləje asi-naa bərəre al, taa ta ki ta Luwə ti ki j-isi j-əl ka asi-naa bərəre al tɔ.

¹⁰ Loki nje kasi-naa pəti a tɛɛ hɔy ningə, ne je pəti ki asi-naa al a gotoi.

¹¹ Loki mi ngon ɓəy, ta kəlm e ta kəl ngon ki du, gir ta ləm e gir ta lə ngon ki du, ə se kɔji ta ləm e kɔji ta lə ngon ki du. Nə loki m-təl dəw ki tɔgi, m-iyə ne ra lə ngon ki du kə.

¹² Ki ɓone kin, j-isi j-oi ne je tə ne ki koo me kətirongi ti be, adi j-oi piti piti ba ɓəy, nə ndɔ madi a re noo kadi j-a j-oi-e ki kəmje ja ja. Dəkagilo ti ki ɓone m-gər ne je pəti al ɓəy, nə ndɔ madi a re

noo kadi m-a m-gər ay njay njay təki Luwə gər-m jeje kin be tɔ.

¹³ Ki ɓone kin ne je ki mitə kin toi lo tode ti, adi e: kadi-me nim, kində me dɔ ti nim, ndigi-naa nim tɔ, nə e ki bo ngay dande ti e ndigi-naa.

14

Kadi kare je ki dangi dangi ki Luwə adi njé kadi-me je

¹ Kəte no ne je ti pəti, isai rəbi ndigi-naa ki rɔ ki tɔ kati. Ningə, kadi isai rəbi kadi-kare je ki go NDil ti tɔ. Ki bo toi, e kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti.

² Dəw ki isi əl ta ki ndon ta je ki rangi ki dije gəri al, isi əl ta ki dije al, nə isi əl ta ki Luwə, tadɔ dəw ki gər dɔ ta lie ki isi əl goto. E ki takul NDil Luwə ə isi əl-n ta ki to lo ɓɔyɔ ti kin.

³ Ningə, dəw ki isi əl ta ki ta Luwə ti, isi əl ta ki dije mba kadi awi ki kəte kəte me kadi-me ti ləde. Isi ilə dɔngəm mede ti taa isi səl mede tɔ.

⁴ Dəw ki nje kəl ta je ki dangi ki dəw gər dɔe al, isi mbusi rone e wa me kadi-me ti ləne, nə dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti isi mbusi nja kosi njé kaw-naa je dɔ kadi-me ti ləde.

⁵ M-ndigi kadi səi pəti əli ndon ta je ki dangi dangi ki dəw gər dɔe al, nə ndigi ləm ki ngay e ki mba kadi əli ta ki ta Luwə ti. Tadɔ dəw ki nje kəl ta ki ta Luwə ti, e dɔ dəw ti ki nje kəl ndon ta je ki rangi ki dəw gər dɔe al. A re dəw madi ər me ta lə nje kəl ndon ta je ki dangi dangi ka kin adi kosi njé kaw-naa je kadi mbusi-n njade wa taa.

⁶ NGakom je, kin ə ɓone m-re rəsi ti ə m-əl ta ki ndon ta je ki igəri al ningə, maje e ri mbata ti ləsi ə? Kin ə re ta ləm ki m-əl, tɛɛ ki dɔ ne ki to lo ɓɔyɔ ti adi səsi al nim, adi səsi ne gər al nim, ɔji səsi ne ki a ra ne lo ti ti al nim, ta adi səsi ne ndo al nim tɔ ningə, ne kare ki maji ki m-ra mbata ti ləsi goto.

⁷ E kae ti lə ne kosi pa je tə nal je ki kənde je ka kin be tɔ. Kin ə ndude ɓa dangi dangi maji al ə, ra ban ə dəw a gər-n ndu nal ki ndu kənde ə?

⁸ Kin ə nje kəl təbi kəl adi ay njay al ə, nə ə a ində dɔ rone dana kadi a aw rɔ ə?

⁹ Be tɔ ə, səi njé kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dɔw gər dɔe al ka itoi be tɔ. Kin ə ta ki əli, dɔw gər dɔe al ə, ra ban be ə a gər me ə? A gər me al tado isi əli ta ləsi me nəl ti kɔ kare.

¹⁰ Kadi igəri tɔki ndon ta je əi ngay dɔnangi ti ne. Ningə ta je ki dangi dangi kin pəti, kər mede to nɔɔ.

¹¹ Kin ə re m-gər me ta ki dɔw a əl-m al ningə, dɔwe kin a oo-m tɔ mba rɔne ti, ə mi ka m-a m-o-e ti mba rɔm ti tɔ.

¹² Be tɔ ə, tɔki isi sangi kadi-kare je ki go NDil ti, isangi ki rɔ ki tɔ kati, nə ke ə kadi e kadi-kare ki a mbusi nja kosi njé kaw-naa je taa.

¹³ Ningə dɔw ki nje kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dɔw gər dɔe al kin, maji kadi dɔji Luwə kəm-kədi kər gine kadi dije gəri.

¹⁴ MBata re m-əl ta ki Luwə ki ndon ta je ki dangi dangi ki dɔw gər me al ɔa, me NDil ti mi ki Luwə, nə ne gər ləm ra kilə al.

¹⁵ Ningə ne ki kadi m-ra ə to kin: M-a m-əl ta ki Luwə me ndil ti, nə m-a m-əl ta ki ne gər tɔ. M-a m-osi pa me ndil ti, nə m-a m-osi pa ki ne gər tɔ.

¹⁶ Kin ə ira oyo Luwə me ndil ti par, ki kanji kadi dɔw ki isi mbɔ njé kaw-naa je ti oo dɔ oyo ki isi ra Luwə kin ningə, ban be ə a ra «Amen» dɔ ti ə?

¹⁷ Re ira oyo Luwə lai maji ngay ka, lo kadi ra maji ki dɔw ki isi mbɔ njé kaw-naa je ti goto.

¹⁸ Ki takul Luwə ə yə m-gər-n kəl ndon ta je ki dangi dangi ki dɔw gər dɔe al mitə səsi pəti.

¹⁹ Nə nɔ njé kaw-naa je ti ə, m-ndigi kəl ku ta je mi ki dije gəri dɔe kadi m-ndo-n ne njé kaw-naa je, maji tɔy kadi m-əl ta ngay ki ndon ta je ki dɔw gər dɔe al.

²⁰ NGakom je, otɔ kadi ta kəlsi to tɔ ta kəl ngan je ki du be. Re ɔji dɔ majal ningə, itoi tɔ ngan je ki du, nə re ɔji dɔ ta ki kəl ɔa, maji kadi ta kəlsi e ta kəl dije ki tɔgi gangi.

²¹ NDangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «M-a m-əl ta gin dije kin ki ndon ta ki mba, m-a m-ndumə ta mba je kadi

m-əl-n-de ta. Be ka, a ooi dɔ ta ləm al[☆].»

²² E be ə kadi-kare kəl ta ndon ta je ki dangi dangi ki dɔw oo dɔe al e ne kɔji mbata dije ki gəri Luwə al, ɔi e mbata njé kadi-me je al. Ningə, kadi-kare kəl ta ki ta Luwə ti e ne kɔji mbata njé kadi-me je ɔi e ki mbata dije ki gəri Luwə al, al.

²³ Kin ə tɔki njé kaw-naa je pəti kawinaa, ningə əli ndon ta je ki dangi dangi ki dɔw gər dɔe al, ə dije madi ki gəri ta lə Luwə maji al ɔəy, ə se njé ki adi mede Luwə al, rəi lo kaw-naa ti kin ə a ɔari səsi mbə je al a?

²⁴ Kin ə re njé kadi-me je pəti əli ta ki ta Luwə ti, ə nje kadi-me al, ə se dɔw ki gər ta lə Luwə maji al ɔəy ur kəy ka, ta je ki ta Luwə ti ki dije pəti əli kin a uwe ki ta, taa a ra kadi a gər tɔki n-e nje ra majal tɔ.

²⁵ Gir ta je ki mee ti a kujəi ki taga. Ningə a osi nangi nɔ Luwə ti ə nə: «Ki rɔjeti, m-gər kadi Luwə e dansi ti ne.»

Maji kadi njé kadi-me je rai ne je ki rəbe rəbe lo kaw-naa je ti ləde

²⁶ NGakom je, ri je ri je ə sɔbi ra lo kaw-naa je ti ləsi ə? Loki ikawi-naa, dɔw madi osi pa, dɔw madi ndo ne, dɔw madi ɔr gin ne ki to lo ɔəyɔ ti, dɔw madi əl ndon ta je ki dɔw gər dɔe al, ningə dɔw madi ki rangi isi nɔɔ tɔ nje mbəl ta ka kin tɔ. Kadi ne je kin pəti mbisi nja njé kaw-naa je.

²⁷ Re dije madi gei kəl ndon ta je ki dɔw gər dɔe al ningə, sɔbi kadi əi joo al ə mitə be par taa. Ningə kadi əli ta ki go naa go naa, ə kadi nje kər gin ta ka kin to tɔ taa.

²⁸ Re dɔw ki kadi ɔr gin ta ləde kin goto dan njé kaw-naa je ti ningə, maji kadi isi tade mbə. Əli ta ki darɔde wa nim ki Luwə nim mede ti par.

²⁹ Ki ɔji dɔ nje kəl ta ki ta Luwə ti, sɔbi kadi dije joo ə se mitə wa əli ta dande ti, ningə ndəge je indəi manji ta ləde ooi.

³⁰ Re Luwə əl ta ki dɔw madi ki rangi dan njé kaw-naa je ti ningə, sɔbi kadi nje kəl ta ki ta Luwə ti ki kəte taa kəə ta kəl ta ti.

☆ 14:21 Ejay 28.11-12

31 MBata səi pəti, asi kadi əli ta ki ta Luwə ti ki go naa go naa kadi indoi-naa ne, iləi dingəm me naa ti.

32 NJé kəl ta je ki ta Luwə ti awi ki tōgi dō kadi-kare ti ki Luwə adi-de.

33 Tadō Luwə e Luwə ki nje ra ne ki tae ale mbā al, nə e Luwə ki nje kadi dije isi ki naa ki lapīya.

34 Təki njé kaw-naa je isi rai dande ti lo je ti ki dangi dangi, maji kadi dāne je isi ki tade ki mbə dan njé kaw-naa je ti. Dəw adi-de ta rəbi kadi əli ta al. Ningə, kadi iləi dōde gin tōgi ti təki ndu-kun əl-n.

35 Re ne madi ki gəri gine ay njay al to ningə, kadi dəji ngawde je me kəy ti. Tadō e ne ki go rəbe ti al kadi dāne əl ta dan njé kaw-naa je ti.

36 E səi ə ta lə Luwə ilə ngirəne rəsi kəte a? Ə se e səi par ə re tēj dansi ti ə?

37 Re dəw madi gir mene ti kadi n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti, ə se n-e nje kaw ki kadi-kare lə NDil ningə, maji kadi dəwe gər təki ne je ki m-ndangi m-adi səsi kin j rō Bəbe ti.

38 Re dəw madi mbati kadi gər ne je kin ningə, to taga kadi Luwə gər dəwe kin al tō.

39 Be ə, ngakom je, isangi rəbi kadi əli ta ki ta Luwə ti, ningə oti kadi ogi dō kəl ndon ta je ki dəw gər dəe al.

40 Nə ke ə kadi ne je pəti rai ne go rəbi ki dana.

15

Ta ki Jəju Kirisi lo koy ti

1 NGakom je, m-ole mesi dō Poy Ta ti ki Maji ki ndō ki m-ilə səsi mbēe kəte ka kin. E ta ki itaai ə uwəi goe səm biti bōne.

2 E Poy Ta ki Maji kin ə adi səsi kaji, loki uwəi goe səm təki ndō ki m-ilə-n səsi mbēe. Re e be al ningə, kadi-me ləsi e ne ki ndangi kare.

3 Tadō ne ndo ki dəsəy ki madi səsi e ne ndo ki mi wa ə m-taa. Adi e Kirisi ki oy mbata majal je ləje təki makitibi lə Luwə əl-n.

4 Dibi-e ra ndō mitə ningə tēj lo koy ti təki ndangi me makitibi ti lə Luwə.

5 Tēj həy ki rō Piyər ti taa ki rō njé ndo je ti ki dōgi gide e joo tō.

6 Go ti gogi ningə, tēj həy ki rō ngako je ti ki asi bu mi ki gide ki kawī-naa. Dije ngay dan dije ti kin isi ki dōde taa bəy. Ki madi je dande ti ə oyi.

7 Go ti bəy, tēj həy ki rō Jaki ti taa ki rō njé kaw kilə je ti pəti tō.

8 Gode ti pəti ningə, tēj ki rəm ti həy, mi ki mi ngon ki kər.

9 Mi ki du dan njé kaw kilə je ti pəti, tadō m-asi kadi dəw bər-m nje kaw kilə al. M-asi al, tadō mi nje kadi kō njé kaw-naa je lə Luwə.

10 Nə e ki takul me-maji lə Luwə ə m-təl-n dəw ki be kin bōne. Ningə me-maji lie ki mbata ləm e ki ndangi al tō. Tadō m-ra kilə m-itə ndəgi njé kaw kilə je pəti. Ke ə e mi ki dəm ə m-ra kilə kin al, nə e me-maji lə Luwə ə e səm.

11 E be ə, re e mi ə se ndəgi njé kaw kilə je ka, e Poy Ta ki Maji ki kare wa kin ə j-isi j-ilə səsi mbēe.

Ta ki njé koy je lo koy ti

12 Je j-isi j-ilə mbēe ki Kirisi lo koy ti, ə dije madi dansi ti əi nə: «NJé koy je a jii lo koy ti al,» tō kin e ta ki ban dana?

13 Re njé koy je a jii lo koy ti al ningə, Kirisi ka j lo koy ti al tō.

14 Ə re Kirisi j lo koy ti al ningə, j-ilə mbēe ki ndangi, taa kadi-me ləsi ka e ki ndangi tō.

15 Re e ki rəjeti, kadi njé koy je a jii lo koy ti al, ə je j-əl j-ə nə: «Luwə tēj ki Kirisi lo koy ti» ningə, lo kin ti, ji təl njé ma naji je ki ngom dō Luwə ti. Tadō Luwə tēj ki Kirisi lo koy ti al.

16 Re njé koy je a jii lo koy ti al ningə, Kirisi ka j lo koy ti al tō.

17 Ə re Kirisi j lo koy ti al ningə, kadi-me ləsi e ne ki ndangi kare, isi me majal ti ləsi ba bəy.

18 Ningə njé je ki oyi me Kirisi ti ka tade ti tō.

19 Re ne kində me dō ti ləje ki j-adi-n meje Kirisi e mbata ne je ki bōne par

✧ 15:3 Ejay 53.5-12 ✧ 15:4 Pa je 16.10; Oje 6.2

✧ 15:8 Knjk 9.3-6 ✧ 15:9 Knjk 8.3

✧ 15:5 Lk 24.34, 36; Mt 28.16-17; Mk 16.14; Jā 20.19

ningə, je njé kəm-to-ndoo ki itə ndəgi dije pəti.

²⁰ Nə ke ə, Kirisi i taa dan njé koy je ti təkī rəjeti. E kandi ki dəsəy lə njé je ki oyi.

²¹ Ningə, təkī e ki go rəbi lə dəw ki kare ə yo re-n də dije ti dənangi ti ka kin ə, ki go rəbi lə dəw ki kare, njé koy je a i taa lo koy ti tə.

²² Təkī koy ər-n go dije ti pəti ki go rəbi lə Adam ka kin ə, dije pəti a təli kadi isi ki dode taa ki go rəbi lə Kirisi tə.

²³ Ke ə, ki lo koy ti kin a e ki go loe go loe. Kirisi a i kəte tə kandi ki dəsəy, ningə dəkagilo təl-e ti, njé je ki adi-e mede a i taa lo koy ti tə.

²⁴ Go ne je ti kin pəti ningə dəbəy ne je a re. Kirisi a tuji kəbe je, ki təgi kəbe je, ki təgi ndil je ki majal, bəy taa a təl ki kəbe adi Luwə ki Bawje.

²⁵ Tadə, səbi kadi Kirisi a o be bitī kadi Luwə ilə njé bəe je gin njae ti.

²⁶ Ningə, nje bə ki dəbəy ti ki a tuje e koy.

²⁷ Tadə makitibi lə Luwə ə nə: «Luwə ilə ne je pəti gin təge ti.» Ningə kəl kə nə «ne je pəti ai gin təge ti» kin oji kadi Luwə e gin təgi ti lə Kirisi tə al. E Luwə ə ilə ne je pəti gin təgi ti lə Kirisi.

²⁸ Dəkagilo ki ne je pəti ai gin təgi ti lə Kirisi ningə, NGon wa ki dəne a ilə dəne gin təgi ti lə Luwə ki nje kulə ne je pəti gin təge ti, mba kadi Luwə e ne je pəti me ne je ti pəti tə.

²⁹ Re e be al ningə, njé je ki adi isi rai-de batəm to njé koy je ti kin, rai be mbata kingə ri me ti ə? A ingəi ri me ti loki njé koy je a i taa lo koy ti al?

³⁰ Taa je wa ka, ki mba ri ə ki ndə je pəti j-ilə-n rəje ji koy ti ə?

³¹ Ki rəjeti, ngakom je, ki ndə je kare kare pəti m-a ta koy ti. Ningə m-ingə rənəl ki takulsi ki mbata kində rə naa ti ləje də kilə ti ki Jəju Kirisi, ki e Bəbe ləje.

³² Me be bo ti ki Epəji, m-rə ki da je ki wale. Ningə re e ki go rəbi ne ra lə darə par ə, e ri ə m-a m-ingə me ti ə? Re njé

koy je a i lo koy ti al ningə, adi «j-usoi je j-ayi-naa je nə lo ti ə j-a j-oyi.»

³³ Ədi rəsi al, «Indole-naa ki nje ra majal ə a təl nje ra majal tə.»

³⁴ Maji kadi itəli iməri ta ki maji, ə itaai kəə ta ra majal ti. MBata dije madi ngay dansi ti gəri Luwə al. M-əl ta kin be mba kadi adi səsi rəsəl.

Darə ki i lo koy ti

³⁵ Dije madi a dəji ta ai nə se ki go rəbi ki ban bə dije a i lo koy ti wa? Ə se a i ki darə ki ban wa?

³⁶ I mbə dəw, kə ko ki idibi kin, re oy al ə, a ibə al tə.

³⁷ Ningə e darə ne wa ki idibi kin ə a bə al, nə e kande ki me ti. Dəmajī ə e kandi təy, ə se kandi ne madi ki rangi.

³⁸ Luwə wa ade kadi rə ki go me ndigi ti ləne. Ningə kandi ne ki ra ra ka, Luwə ade kadi rə ki səbi dəe.

³⁹ Ne je ki njé kədi rəde pəti, darəde to dangi dangi bi titi-naa al. Darə dije to ta dangi, darə da je to ta dangi, darə yəl je to ta dangi, taa darə kanji je to ta dangi tə.

⁴⁰ Ne kində je ki dərə ti, ndolede e dangi taa ne kində je ki dənangi ti ne ndolede e ta dangi tə.

⁴¹ Kadi əsi ta dangi, nay nda ta dangi, taa mee je ndoyde to ta dangi tə. Ningə darə mee je wa kin ka ndoyde to dangi dangi bəy tə.

⁴² Be ə, ki lo koy ti lə njé koy je ka to be tə. Darə dəw ki dibi e darə ki a ndum, nə darə ki a i lo koy ti e darə ki a ndum al.

⁴³ Dibi-e tə darə ki dangi ti, nə a tē lo koy ti ki darə ki kəsi-gon. Dibi-e tə darə ki təge goto, nə a tē ki darə ki təgi.

⁴⁴ Dibi-e tə darə dəw, nə a tē lo koy ti ki darə ki go NDil ti. Təkī darə ki go lo dəw ti to ka kin ə, darə ki go ndil ti ka to noq tə.

⁴⁵ E be ə, makitibi lə Luwə ə nə: «Adam ki dəsəy e dəw ki nje kisi ki dəne taa», ningə Adam ki dəbəy ti e NDil ki nje kadi dije kaji.

⁴⁶ E Adam ki go NDil ti ə re kəte al, nə e e ki go darə ti ə re kəte, ningə e ki go NDil ti uti goe.

✧ 15:22 Kilə ngirə ne je 3.17-19; Rm 5.12-21 ✧ 15:25 Pa je 110.1 ✧ 15:27 Pa je 8.7 ✧ 15:32 Ejay 22.13 ✧ 15:45 Kilə ngirə ne je 2.7

47 Adam ki dōsāy, e dāw ki dōnangi ti ne, tadō e bu dōnangi ə Luwə ibə. Nə Adam ki kō joo j dōrā ti taa ə re.

48 Be ə, dāw ki Luwə ra-e ki bu dōnangi titi-naa ki ne kində je ki dōnangi ti ne, ə dāw ki j dōrā ti taa, titi-naa ki ne kində je ki dōrā ti taa tō.

49 Ningə, təkij titi-naa ki dāw ki rai-e ki bu dōnangi ka kin ə, j-a titi-naa ki e ki j dōrā ti taa tō.

50 NGakom je, m-əl səsi madi oi təkij darō ki məsi asi kadi a oo kōbe lə Luwə al, taa darō ki ndum asi kadi tēē lo ti ki dum ndum, al tō.

51 M-ge kadi igəri ne ki to lo bōyō ti kin: J-əi pəti j-a j-oyi al, nə j-əi pəti j-a mbəli rōje.

52 Təbi ki dōbəy ti a ba ningə, tə bəl kəm ki kində sipi be par ə dije pəti a mbəli. Lokij təbi a ba ningə, njé koy je a jij ki rō ki a dum ndum, ningə je, j-a mbəl rōje.

53 Tadō səbi kadi rō ki ndum un rō ki dum ndum, taa rō ki koy kadi un rō ki dum koy nim tō.

54 Lokij rō ki ndum a un rō ki dum ndum, ə rō ki koy a un rō ki dum koy kin ningə, ta ki makitibi lə Luwə ə nə: «Rō tətij yo ratata» kin a təl tane.

55 «I yo, tətij rō ləi e ra? I yo, kəngij e ra?»

56 Kəngij yo e majal, ningə tōgij majal e ndu-kun tō.

57 Adij j rai oyo Luwə ki adij j tətij rō ki takul Bəbe ləje Jəju Kirisi.

58 Lo kin ti, ngakom je ki njé ndigij ləm, uwəi tōgij ba, ai dō njasi ti me kilə ti lə Bəbe ki kanjij kō. Tadō kō ki isij ingəi me kilə ti lə Luwə kin e kare ki ndangij al.

16

Nə kaw mbata njé kaw-naa je ki Jorijaləm

1 Kij oji dō ne kaw ki mbata lə dije lə Luwə ki isij Jorijaləm ti*, m-dəjij səsi kadi irai təkij m-ōjij-n njé kaw-naa je ki dōnangij Galasi ti kin be tō.

2 M-əl səsi kadi ndō ki dō kətə lə ndō je ki siri pətij pətij, kadi dāw ki ra dansij

ti, or ne me ne ti ləne ndəy ngəm dangij mbata kilə kin. Kadi or ki go tōge ti ki Luwə ade-n. Irai be mba kadi m-re bəy taa ikawij ne, al.

3 Ningə, dəkagilo ki m-a m-tēē dansij ti ba, m-a m-ilə ki dije ki səi je wa imbəti-de, Jorijaləm ti. M-a m-adi-de makitibi jide ti kadi awij ki kadi-kare je ləsi.

4 A kin ə re to kadi mi wa m-aw ki rəm ningə, a awij səm naa ti tō.

Kəjij kaw mba lə Pol

5 M-a m-tēē rōsi ti nōō kij ta rəbij kij Masəduwan ti. Tadō, m-a m-ində dōnangij kij Masəduwan gangij*.

6 Dəmajij ə, m-a m-ra ndō je rōsi ti. Majij ə ba ka a gangij dəm ti rōsi ti, kadi tə indəi-mi ta rəbij ti adij m-aw lo kij səbij kadi m-aw ti.

7 Kawm kin, m-ge kadi re Luwə ndigij səm dō ti ningə, m-ra səsi ngan ndō je kij asi tətij. Kadi m-o səsi kij njam taa par al.

8 Ningə, m-a m-isij me be bo ti kij Epəjij ratata dəkagilo Pətəkotij ti.

9 Njé bə je ləm əi ngay Epəjij ti, nə ta rəbij to tagira nōm ti wətəngij kadi m-ra-n kilə ləm*.

10 Re Timote re tēē dansij ti ningə*, irai-e adij e kij rənəl dansij ti, tadō e ka isij ra kilə lə Bəbe tə mij be tō.

11 Kadi dāw madi kare dansij ti kide al. Ningə kadi indəi-e ta rəbij ti kadi re tēē rəm ti kij maje. Tadō m-isij m-ngəm-e kij ndəgij ngakō je kij a əi sie.

12 Kij oji dō ngokōje Apolosi, m-ilə dingəm me ti ngay kadi aw rōsi ti, ində rōne naa ti kij ngakōje je kij isij awij kij rōsi ti, nə mee ndigij kaw kij basine ti kin al bəy*. NDō kij ingə rəbij ə a aw bəy.

Ta kij kəjij kij dōbəy ti kij kuwə jij-naa

13 Isij dōgij ti, ai dō njasi ti me kadi-me ti ləsi, ai dingəm ə uwəi tōgij ba.

14 Majij kadi irai kilə je pətij me ndigij-naa ti.

15 NGakom je, m-gər kadi igəri Isitəpanasi kij dije kij me kəy ti lie majij*. Əi dije kij dōsāy kij adij mede dōnangij ti kij Akay. Ningə, kij go me ndigij ti ləde,

* 15:54 Ejay 25.8 * 15:55 Oje 13.14 * 16:1 Rm 15.25-26 * 16:5 Knjk 19.21 * 16:9 8-9: Knjk 19.8-10 * 16:10 4.17 * 16:12 Knjk 18.24 * 16:15 1.16

uni rōde kadi rai ki dije lə Luwə. Be ə, m-dəji səsi ne kare bəy.

¹⁶ Maji kadi, itəli rōsi go ta ti lə dije ki be kin, ə itəli rōsi go ta ti lə dije ki indəi rōde ta kilə ti isi rai səde tə.

¹⁷ Rəm nəl-m ngay də re ti lə Isitəpanasi, ki Pərtunatusi, ki Akaykusi. Tadə, rai ne je ngay adi-mi tosi ti.

¹⁸ Uwəi angalm indəi nangi təkī rai səsi ka kin be tə.

¹⁹ *NJé kaw-naa je ki dənangi Aji ti uwəi jisi. Akila əi ki Pirišil[☆], naa ti ki njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləde uwəi jisi ngay tə.

²⁰ NGakōje je pəti uwəi jisi. Maji kadi uwəi ji-naa mbōsi ti ki rənəl.

²¹ Ningə, e mi Pol ə wa ə m-dangi ta kuwə ji kin ki jim.

²² Re dəw madi dansi ti ndigi Luwə al ningə, kadi Luwə man-e. «Marana ta», Bəbe re.

²³ Kadi me-maji lə Bəbe Jəju e naa ti səsi.

²⁴ M-ndigi səsi kare kare pəti me kində rə naa ti ki Jəju Kirisi.

[☆] 16:19 Knjk 18.2

Makitibi ki ko joo ki Pol ndangi adi Koreṭi je

Ta ki do makitibi ti ki ko joo ki Pol ndangi adi Koreṭi je

Makitibi ti ki ko joo ki Pol ndangi adi Koreṭi je kin, ta ki me ti toji kadi dan Pol ai ki njé kaw-naa je ki Koreṭi ti maji boy al. Di je madi tuji me Pol ngay ki ta kalde je ki kilá rade je. Awi biti ali tæki Pol aw ki togi ki kadi e-n nje kaw kilá la Jaju Kirisi al. Lo kin ti, Pol al ta ngay. Næ re Pol al ta ngay mindi ka, toji njé kadi-me je ki Koreṭi ti tæki n-ndigi-de wa kin nim, n-sangi ræbi kulá noji naa ti sæde nim. E be æ, æl-n ta læ rone ki næl-ne ngay loki poyde ki maji re tee rone ti (7.5-15).

Go ta je ti ki oji do ne je ki nga nga ki tee dæ ti dånangi Epæji ti (1.1-11), Pol ole me njé kadi-me je ki Koreṭi ti do ne je ti ki to ki n-ingæ ræde ti me kulá noji ti ki to dande ti n-æi sæde je, ningæ toji nda kilá læ nje kaw kilá læ Jaju Kirisi adi-de gæri tæ. Pol ær-de gin ne ki n-æl-n-de ta je ki nga nga me makitibi ti læne ki dõsay ki n-adi-de, ningæ æl-de tæki n-ingæ rænæl go ti, mbata ta ki nga ki n-æl-de, kandide ki maji tee go ti (1.12-7.16).

NGa ningæ, ki oji do ne kaw ki mba ra-n ki njé kadi-me je ki dånangi Jude ti (8-9), Pol dæji Koreṭi je kadi æi njé ra maji, ningæ æl-de æ næ: «Igæri ra maji læ Bæbe læje Jaju Kirisi maji. Kirisi ki e nje ne kingæ, næ ra rone nje ndoo ti mbata læsi, kadi me ndoo ti lie, sæi, itæli njé ne kingæ je» (8.9).

Me ndægi ta je ti ki re go ti (10-13), Pol tæl ilæ jine kæm di je ti ki njé kæl kæ næ e asi kadi e nje kaw kilá al kin. Ba tæl ta makitibi læne ki ngon ta ki ndæy be ki æl ki mindi ki maji (13.11-13).

NDu Pol ki j-ingæ me makitibi ti lie ne kin, isi sangi maji læ darone wa al, næ isi sangi kadi gæri tæki e togi ki Luwæ wa æ ade æ isi ra-n kilá lie, ningæ kadi taai Poy Ta ki Maji kin tæ ta ki ræjeti

nim, kadi gæri Kirisi tæ Bæbe læde nim tæ.

Kuwæji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilá læ Jaju Kirisi ki go ndigi ti læ Luwæ, naa ti ki ngoko je Timote, j-uwæ jisi sæi njé kaw-naa je læ Luwæ ki isi Koreṭi ti, taa j-uwæ ji di je læ Luwæ ki isi dånangi ti ki Akay ti tæe ba pæti tæ[☆].

² Kadi me-maji ki kisi-maje læ Bawje Luwæ æi ki Bæbe Jaju Kirisi e naa ti sæsi.

Pol ra oyo Luwæ

³ J-ilæ toji do Luwæ ti ki Baw Bæbe læje Jaju Kirisi. Bawje ki me-maji lie to mbar mbar, ki e Luwæ ki nje sæl me me ne je ti pæti.

⁴ E æ e nje sæl me je do ko je ti ki dangi dangi, mba kadi je ka ji sæl me di je ki ko je ki dangi dangi tee dæde ti tæ. Kadi ji sæl mede ki me-sæl ki j-ingæ ræe ti.

⁵ Be tæ æ, tæki j-ingæ-n ko læ Kirisi ngay, Kirisi sæl me je ngay tæ.

⁶ Re j-isi j-ingæ ko bæ, e ki mba kadi mesi sæl-n, taa e mbata kaji læsi tæ. Re me je sæl bæ, e ki mba kadi adi sæsi me-sæl tæ. NGa ningæ, me-sæl kin a ra kadi tæ uwæi togi si ba me ko ti tæki j-isi j-ingæ ko kin be tæ.

⁷ Lo kin ti, j-inda me je dæsi ti njiriri, tadæ ji gær kadi loki isi indæi ræsi naa ti sæje do ko ti, isi indæi ræsi naa ti sæje do me-sæl ti ki j-isi j-ingæ tæ.

⁸ NGakom je, ji ndigi kadi igæri go ko ki tee dæje ti dånangi Aji ti kin. Di je adi-je ko kadi ki dum kæl tæe, e ko ki al do singæje. Dæw ki indæ mene do ti kadi n-a n-isi ki dæne taa goto.

⁹ Je j-inda me je ti kadi je di je ki gangi ta koy dæje ti ngata. Ningæ e be mba kadi j-uwæ-n kul ræje je wa al, næ kadi j-uwæ kul Luwæ ki nje kadi njé koy je ii lo koy ti.

¹⁰ E æ taa-je ta ko koy ti kin, ningæ a nay ki lo taa-je tæe ti. E æ j-inda me je dæe ti, kadi a taa-je ta ko koy ti kin bæy.

¹¹ Ningæ, sæi wa ka isi indæi ræsi ta ti tæ, me kæl ta ti ki Luwæ mbata ti læje. Luwæ a ra sæje maji ki ræbi ne ki di je ngay dæji mbata ti læje. Lo kin ti, maji

☆ 1:1 Knjk 18.1

kin a təl ne ra oyo lə dije ngay mbata ti ləje tə.

Pol yəti ndune oji də kaw mba ləne

¹² Ne ki adi-je rənəl, meje uwə-je ki ta al, ji gər kadi njiyəje dan dije ti ki gəri Luwə al, e ki hal ki səl ləm ləm, ki ne ra ki rəjeti ki i rə Luwə ti. Ningə e njiyə ki ji njiyə ki gosi lə dəw al, nə ki ra maji lə Luwə. Ki bo ngay, e ki pa njiyə kin ə ji njiyə-n ki rəsi ti.

¹³ Ta ki ji ndangi j-adi səsi kin, e ta madi ki rangi al, nə e ne ki itidəi ə igəri me wa kin par. NGa ningə, m-gər kadi a gəri me ay njay bəy.

¹⁴ Təki igəri ndəy ngata kin, a igəri ay njay, ndə təl Bəbe Jəju ti ki j-a je ne rənəl ləsi təki a səi ne rənəl ləje kin be tə.

¹⁵ Ki me ki ti kati kin ə, m-ndigi kadi səi ə m-təe dəsi ti kəte, kadi m-adi səsi ingəi ra maji ki kə joo.

¹⁶ NGa ningə kadi m-i dəsi ti taa m-aw dənangi Masəduwan ti, ə m-i Masəduwan ti bəa*, m-təl m-re dəsi ti gogi bəy kadi tə irai səm me ne ge je ti ləm kadi m-aw Jude ti.

¹⁷ NDum ki m-un kin, m-un ki noo be par al, taa ndigi ra je ləm e ki go mər ta ti lə dəw kadi tə m-əl m-ə nə «oyo» ə m-təl m-ə nə «jagi» al.

¹⁸ Luwə asi kadi ma naji ləm: ta je ki j-əl səsi e «oyo» nim «jagi» nim al.

¹⁹ Tado Jəju Kirisi, NGon lə Luwə ki je ki Silasi je ki Timote je* j-ilə səsi mbe ta lie kin e «oyo» nim «jagi» nim al. E dəw ki ta ki a ingə rəe ti e «oyo» par.

²⁰ Ningə kun mindi je lə Luwə pəti, Kirisi ə e nje təji-de kə nə «oyo» e ki rəjeti, taa e ki go rəbi lie tə ə j-isi j-əl-n j-ə nə «Amen», mba kulə-n təji də Luwə ti tə.

²¹ Ningə e Luwə ə e nje kadi-je nim, səi je nim, təgi me kində rə naa ti ki Kirisi. E ə mbəti-je ində-je ta dangi mbata ləne.

²² E e tə ə ində ndaji ləne rəje ti tə ne ləne, taa ində NDilne meje ti tə ne ki adi-je də kəte dan ne maji je ti ki ində ta dangi mbata ləje, kadi a adi-je.

²³ Mi m-dəji Luwə kadi gangi ta ndəm, re m-ngom: ningə e mba kadi

m-tuji mesi al, ə m-təl m-re-n Koreṭi ti gogi al.

²⁴ Ningə ji sangi rəbi kadi j-ində təgi dəsi ti kadi adi mesi al jagi, tado isi uwəi təgisi ba me kadi-me ti ne ngata. Ne ki j-isi ji sangi, e kində rə naa ti səsi də kilə ti mba kadi ingəi rənəl.

2

¹ Ki oji dəm, m-o maji ngay kadi m-təl m-aw rəsi ti gogi al, nə tə m-tuji mesi.

² Tado re m-tuji mesi ə, dəw ki a adi-m rənəl goto. Dəw ki a adi-m rənəl bə, e səi ka ki m-a m-tuji mesi ka kin par.

³ Ningə, e gine kin ə, m-ndangi-n makitibi tə ndangi m-adi* səsi kadi tə m-aw ki rəm al. M-aw ki rəm al nə tə dije ki kadi adi-mi rənəl, təli tuji mem tə tuji yo. M-gər maji ngay, ki oji dəsi, kadi rənəl ləm e rənəl ləsi pəti.

⁴ E ki me-kə ki ngay, ki me ki ur made, ki man noo ki tə kəm ə m-ndangi-n makitibi m-adi səsi. Ningə e ki mba kadi m-tuji-n mesi al, nə kadi igəri ndigi ki m-ndigi səsi.

Me Pol səl də dəw ti ki nje tuji mee

⁵ Re dəw madi e nje gin me ki tuji bə, e mi ə tuji mem al, nə e səi pəti ə tuji mesi. Ki kadi j-əl j-adi al də maji al bə, tuji me dije madi dansi ti.

⁶ Ningə ko dəw ki be kin, ta kosi je ki kaw-naa ki dəe ti wa kin ase naki.

⁷ E be ə, ki basine kin, kadi adi mesi səl dəe ti, ə iləi dīgəm me ti, nə tə me tuji ki al də maji i təy dəe.

⁸ Lo kin ti, m-dəji səsi kadi oji-e ndigi ki indigi-e adi gər.

⁹ NGa ningə, gin ndangi ki m-ndangi makitibi m-adi səsi e kadi m-na mesi m-o se itəli rəsi go ta ti me ne je ti pəti wa.

¹⁰ Loki mesi səl də dəw ti ki ra ne ki majal, mi ka mem a səl dəe ti tə. NGa ningə, re mem səl, loki ne madi to kadi mem səl də ti bə, e mbata ti ləsi ə mem səl-n ta kəm Kirisi ti.

¹¹ MBa kadi *Satə ingə ta rəbi dəje ti al, tado ji gəri ndigi ra je lie bəti.

Me Pol a sururu

12 Loki m-aw m-teḡ Tirowasi ti kadi m-ilə mbe Poy Ta ki Maji lə Kirisi, m-o kadi Babe teḡ ta rəbi pay adi-m,

13 nə mem a sururu, tado m-ingə ngokom Titi al. E be ə, m-iyə njé kadi-me je, ə m-un ta rəbi kaw Masəduwan ti✧.

Təti rə me kində rə naa ti ki Kirisi

14 J-ilə toji də Luwə ki əy-je ki dəkagilo je pəti adi-je me rə ti ki Kirisi təti kin. Luwə un-je ilə-n mbe lə Kirisi ki lo je pəti adi dije gəri-e tə nom kagi ki baye əti maji ki sane ki lo lo be.

15 Lo kin ti, ji to tə nom kagi ki baye əti maji, ki Kirisi un adi Luwə be. J-əti maji, mbata ti lə dije ki isi sangi kaji nim, mbata ti lə dije ki isi awi tuji ti nim tə.

16 Ki rə dije madi ti, e bay yo ki isi aw səde koy ti, nə ki rə njé ki nungi ti, e bay kaji ki isi aw səde kaji ti tə. Ə se nə ə asi kadi ra kilə kin wa?

17 Je ji to tə ndəgi dije ngay ki isi uni ta lə Luwə tə ne ra gati kin al. J-əl ta ki rəjeti, ki j rə Luwə ti, ta kəm Luwə ti me kində rə naa ti ki Kirisi.

3

Bəə kilə je ki me kilə mindi ti ki sigi

1 Kadi m-dəji m-o se j-isi ji sangi kadi ji toji rəje je wa ka bəy wa? Se kadi ji ra təkə dije madi isi rai, ə isi taai makitibi lo ki rangi ti kadi ma naji dəde ti ki rəsi ti je taai jisi ti awi ki lo ki rangi ti je kin be wa?

2 Makitibi ki kadi ma naji dəje ti ba, e darəsi səi je wa. Səi makitibi ki ndangi ngame je ti, ki dije pəti gəri nim isi tidəi nim.

3 To ki taga kadi səi makitibi ki Kirisi ndangi adi-je jije ti, ilə-n-je. Kirisi ndangi ki man ndangi ne makitibi ti al, nə ndangi ki NDil Luwə ki nje kisi kəm ba; e makitibi ki ndangi də mbal ti al, nə ndangi ngame dəw ti✧.

4 E kin ə e me je ki j-adi ta kəm Luwə ki takul Kirisi.

5 Ningə j-a j-əl j-ə nə e ki təgi je je wa ə ji ra-n ne madi al, nə e ki təgi ki j rə Luwə ti.

6 E Luwə wa tə ə adi-je təgi, adi ji təl-n njé ra kilə bəə je me kun mindi ti ki sigi. E kun mindi ki e gin *NDu-kun ti al, nə e gin NDil Luwə ti. Tado NDU-kun ki ndangi e nje re ki koy, nə NDil Luwə e nje re ki kaji.

7 Kəte ndu-kun e ki ndangi ki ku ta je kare kare go-naa ti də ba mbal ti, ba kunji Luwə unji də ti. *Mojj ki nje re ki ndu-kun ka kin, ta kəme o por wor wor, ki lo kadi ngan *Isirayəl je goi ta kəme goto✧. Ningə ta kəme ki o por kin, unji dəkagilo ndəy be par ə gine a gangi. Ə re ra kilə ki NDU-kun ki nje re ki koy adi təba be ningə,

8 ra kilə ki NDil Luwə a əti bəl ki dum bəy.

9 Re kilə lə NDU-kun ki a aw ki dije me ta ki gangi ti adi təba ningə, kilə ki kadi Luwə tidə-n dije dije ti ləne a adi təba ki əti bəl ngay bəy.

10 J-asi kadi j-əl j-ə nə, təba ki də kəte, təge goto nq təba ti ki bone kin, ki e təba ki itə e ki kəte say.

11 Kin ə ne ki lo ti ə a ində də ə ingə təba ningə, ne ki a to biti ki nq ti təba lie a əti bəl ki dum.

12 Ne ki j-isi ngəm tae kin ə ra adi jaw ki me ki tj kati.

13 Je ji ra təkə Mojj ra-n kin al. Mojj ki ilə kibi ta kəmne ti kadi ngan Isirayəl je ooi ta təl ta kunji ki lo ti ə a goto kin al✧.

14 Ne gər lə ngan Isirayəl je goto, dəde bəy bəy. Ningə biti bone kin ka, loki isi tidəi Kun mindi ki kəke ba, kibi kin to ba wa bəy. To ba, dəw un kəmde ti al, tado e ki kində rə naa ti ki Kirisi ə kibi kin a goto-n kə ta kəmde ti.

15 Biti bone kin ka, loki isi tidəi makitibi je ki Mojj ndangi kin ə, kibi madi uti kəmde də ne gər ti wa bəy.

16 E ki go rəbi kadi-me Kirisi par ə kibi kin a goto-n ta kəm dəw ti✧.

17 Tado Babe e NDil, ningə loki NDil Babe e titi, loe ti kin ə taa kiyə taa e titi tə.

18 Ningə j-əi pəti, kibi e ki goto kəmje ti kə, adi ji toji təba lə Babe rəje ti təkə kətirongi a toji-n ndil dəw be. Lo kin

✧ 2:13 12-13: Knjk 20.1 ✧ 3:3 Teḡ ki taga 24.12; Jərəmi 31.33; Ejəkəl 11.19; 36.26 ✧ 3:7 Teḡ ki taga 34.29 ✧ 3:13 Teḡ ki taga 34.33 ✧ 3:16 Teḡ ki taga 34.34

ti, ji mbəl ji to tə Bəbe wa be. Bəbe ki e NDil adi təba lie unji dəje ti unji kunji ki əti bəl ki də made ti, də made ti.

4

Kirisī e naa ti ki njé kaw kilə je

¹ Təki e kilə ki Luwə ə adi-je ki go me-maji ti lie, təgije goto ta ti al.

² Je ji mbati ne ra ki lo bəyo ti, ki ne ki to rəsəl ki dije isi rai. Pa njiyəje e ki lo kədi kəm-naa ti al, taa ji mbir ta lə Luwə dam kare al tə. Loki ji təji ne ki rəjeti ki taga ba, ji sangi kadi ji taa me dije ta kəm Luwə ti tə taa yo.

³ NGa ningə, re Poy Ta ki Maji ki j-isi j-ilə mbeə kin, to lo bəyo ti ba, to lo bəyo ti mbata lə dije ki isi awi tuji ti,

⁴ mbata lə njé me ngə je. Su ki nje kəbe də dənangi ti ne, bəy angalde bəy, ne gər ləde goto, adi lo kadi ooi kunji Poy Ta ki Maji ki nje təji təba lə Kirisī kin goto. Kirisī ki e bana kəm Luwə wa.

⁵ Təki rəjeti, j-isi j-ilə mbe rəje je wa al, nə e Jəju Kirisī ki Bəbe ə j-isi j-ilə mbeə. NGa ningə je wa je bəə ləsi mbata ti lə Jəju.

⁶ Tadə Luwə ki nje kəl ə nə: «Kadi kunji unji dan til ti» kin ə adi kunje unji ngəmeje ti, mba kadi ji gər-n kəti bəl lie ki unji pal kəm Kirisī ti kin.

⁷ Ningə ne maji lə NDil kin, j-oti darəje ti ki tə ki to tə ngoo ki kibə ki nangi be kin. E be kadi to ay njay təki təgi ki əti bəl kin j rə Luwə ti bi j rəje ti je al.

⁸ Kə je ki dangi dangi kawī-naa ki dəje ti, nə budi singə je al; meje gangi man, nə j-ore meje ngə wa kin.

⁹ Dije indəi kəmje ndoo, nə Luwə iyə-je kə al; təti-je nangi, nə təli-je al.

¹⁰ Darəje isi oy ko koy lə Kirisī ki dəkagilo je pəti, mba kadi dije ooi təki Kirisī isi kəm ba darəje ti.

¹¹ Tadə je ki j-isi ki dəje taa, j-isi ta koy ti ki dəkagilo je pəti mbata ti lə Kirisī. E be kadi dije ooi təki Kirisī isi kəm ba darəje ti ki ndə madi ə a oy kin.

¹² Lo kin ti, je j-a je ta koy ti kadi tə səi isi kəm ba tə.

¹³ Təki e ndil kadi-me ki kare ba ə isi ra kilə meje ti, makitibi lə Luwə ə lə nə: «E mbata kadi ki m-adi mem Luwə ə m-əl ta lie» Ningə je ka e mbata kadi ki j-adi meje Luwə ə j-əl ta lie tə.

¹⁴ Tadə ji gər kadi, Luwə ki tēē ki Bəbe Jəju lo koy ti kin, a tēē səje lo koy ti ki Kirisī tə. A tēē səje kadi ində je nim, səi je nim kadine ti.

¹⁵ Ne je pəti ki tēē dəje ti e mbata maji ləsi. Ningə, lo kin ti, ra maji lə Luwə a to mbar mbar kadi aw ki də dije ti ki kəte kəte. Aw ki kəte kəte kadi tə dije ki njé kəl ta ki Luwə, rai-e-n oyo je, piti-e-n je, toi mbar mbar ki də ti.

¹⁶ E mbata kin ə, j-ingə-n təgi par par. Re darəje ki koo ki kəm ne kin ə təge isi təl ki gogi ka, ndilje isi ingə təgi ki rangi ki ndə je ndə je.

¹⁷ Tadə kə je ki j-isi j-ingə-de bəne kin, e kə ki dəkagilo lie e ndəy be par, taa əle kəl kare tə, loki j-un j-ində kadi təba ti ki əti bəl, ki dəbəye goto ki a re go kə je ti kin.

¹⁸ Ne ki j-isi j-ay ngəde, e ne ki dəw oo ki kəmne kin al, nə e ne ki dəw oo ki kəmne al yo. Ne ki dəw oo ki kəmne, ndəe e ngay al, nə ne ki dəw oo ki kəmne al, a to biti ki nə ti.

5

Darə ki sigi

¹ Ji gər maji kadi re darəje ki je me ti dənangi ti ne, ə ra rəne tə kəy-lo be kin tuji ə, j-aw ki darə ki sigi ki e kəy ki Luwə ra adi-je me dərə ti nə, ki e kəy ki dəw ra ki jine al. E Kəy ki a to biti ki nə ti.

² Ningə ki basine kin, j-isi ji timə rusi rusi, ji ndigi ngay kadi j-aw j-ur me kəy ti ləje ki dərə ti kin.

³ NGa ningə, re j-ur me kəy ti ki dərə ti ki sigi kin ə, dəw a oo-je ki rəje kare al.

⁴ Tadə kisije me darə ti, ki e kəy-lo kin, ji timə rusi rusi, ne al də singəje. Ningə ji ndigi kadi j-ər rəje kə me darə ti kin al, nə ji ndigi kadi j-ilə darə ki dərə ti də ti, kadi darə ki kəm dəbi jine də darə ti ki koy.

☆ 4:6 Kilə ngirə ne je 1.3 ☆ 4:13 Pa je 116.10

⁵ Ningə e Luwə wa ə ində kadi ne je kin a rai ne be dōje ti. E e ə ində NDilne meje ti tə ne ki adi-je dō kəte dan ne maji je ti ki ində ta dangi mbata ləje, kadi a adi-je.

⁶ Lo kin ti, j-uwə tōgije ba ki dōkagilo je pəti. Ningə ji gər kadi loki je me daro ti ki dōnangi ti ne kin bəy ba, je gididi kəy ti ləje, say ki Bəbe.

⁷ Təki rōjeti, e kadi-me Kirisi ə j-isi j-aw-n, bi e kəmje ba oo lo ə j-isi j-aw-n al.

⁸ J-uwə tōgi je ba ə j-isi j-aw-n, ningə ji ndigi ngay kadi j-iyə daro kin, ə j-aw j-ində be kadi Bəbe ti.

⁹ NGa ningə, re j-isi-n me daro ti kin, ə se ji tuse j-iyə, ne ki uwə meje, e ta kadi ji nəl Bəbe.

¹⁰ Tado sōbi kadi j-a ji tēē kare kare kadi j-a no Kirisi ti, lo gangi ta ti lie. Dəw ki ra ka a ingə ne ki sōbi dōne, ki go kilə rae ti ki un darone ra-n: ki re e-n kilə ki maji ə se kilə ki majal.

¹¹ Gin ne ki kadi ji bəl-n Bəbe, ji gər maji, e ə j-isi sangi rəbi kadi ji buki-n dije goje ti. Luwə gər-je ay njay, ningə m-gər kadi səi je ka, ki kadi əli ta ki ngom al ba, igəri-mi ay njay to.

¹² Ji ndigi kadi ji təl j-əl ta dō rōje ti rangi bəy taa kadi igəri-je, al, nə j-adi səsi ta rəbi kadi rōsi nəl səsi dōje ti. Lo kin ti, a ingə ta ki kadi a turi dije ti ki isi indəi gude ki ne ra ki gidide ti ne kare, bi ne ra ki ngamede ti al kam.

¹³ Re e rōjeti kadi je dije ki dōje goto ba, e mbata ti lə Luwə ə dōje goto-n, a re je njə kəm-kaa je to ba, e mbata ti ləsi ə je-n njə kəm-kaa je to.

¹⁴ Təki rōjeti, ndigi-naa lə Kirisi o be dōje ti, je ki ji gər təki dəw kare ba oy mbata ti lə dije pəti, adi dije pəti oyi kin.

¹⁵ Oy mbata ti lə dije pəti, mba kadi dije ki isi ki dōde taa, isi ki mbata ləde əi je wa al ngata, nə mbata ti lə dəw ki oy ə j lo koy ti mbata ləde kin.

¹⁶ NGa ningə, j-a j-o dəw ki go koo-e ti lə dəw al biti ngata. Re kəte je, j-o Kirisi ki go koe ti lə dəw ka, ki basine kin, j-a j-o-e be al ratata ngata.

¹⁷ Re dəw ində rone naa ti ki Kirisi ba, e ne kində ki sigi. Ne je ki kəke dāi kə, ne je ki rəe ti pəti, təli ne ki sigi.

¹⁸ Ningə ne je kin pəti j rə Luwə ti, ki nje təl kulə-je noji naa ti səne, ki rəbi lə Kirisi. Luwə ki adi-je kilə kulə dije noji naa ti sie e wa.

¹⁹ Tado e Luwə ə, ki rəbi lə Kirisi, ilə-n dije ki duniya ti, noji naa ti səne, ki kanji tidə majal je ləde ki rai. NGa ningə, ində ta kulə noji naa ti taje ti kadi j-ilə mbe.

²⁰ Je dije ki Luwə ilə-je tə nje ra kilə to Kirisi ti. NGa ningə, Luwə un-je barn səsi ki rone ti. Me to Kirisi ti, j-uwə njasi ba, iləi noji naa ti ki Luwə.

²¹ Kirisi ki ra majal al, nə Luwə oy majal je ləje ki dōe ti. Oy ki dōe ti, mba kadi ki rəbi lie, Luwə tidə-n-je dije ti ləne.

6

¹ Təki je j-ində rōje naa ti ki Luwə dō kilə ti, ji dōji səsi kadi ikidi ra maji lə Luwə ki ingəi kin al.

² Tado Luwə wa əl ə nə: «Dōkagilo ti ki maji, m-o dō ndui, NDō ki e ndō kajī dije, m-re m-osi sili.» NGa ningə, dōkagilo ki maji nga ə to kin, ndō kajī dije nga ə re kin*.

³ Kadi tə kilə ki j-isi ra kin ta goto dō ti, ji sangi rəbi kadi ji tigə dəw madi jigi ti al.

⁴ Ne ki j-isi sangi, ji sangi kadi ji toji me ne je ti pəti, təki rōjeti, je bəə kilə je lə Luwə. J-uwə tōgije ba ə ji təl j-uwə bəy, me kō je ti, me kəm-to-ndoo ti, me bəl ti,

⁵ gin kində ti lə dije, me dangay ti, ki me sulə ti ki dije suləi kosi je dōje ti. Me kilə ti ki al dō singəje, lo to bi goto, lo kuso ne goto, ka j-uwə tōgije ba*.

⁶ Ji toji kadi je bəə kilə lə Luwə me kay njay ti, me gər Luwə ti, me kore me ti, me ra maji ti. NDil Luwə e səje naa ti, ji ndigi dije ndigi ki rōjeti.

⁷ Ji toji kadi je bəə kilə lə Luwə me kilə mbe ta ti ki rōjeti, ki j-ilə ki tōgi lə Luwə. Ne katī ləje, ki də rə ləje, e ne ra ki dana ta kəm Luwə ti.

⁸ Dije osi gonje je, iləi rōsəl dōje ti je, əli ta ki majal dōje ti je, əli ta ki maji je.

* 6:2 Ejay 49.8 ✦ 6:5 Knjk 16.23; 19.29; 21.30

J-isi j-əl ta ki rōjeti kin ka ooi-je tə njé ngom je,

⁹ gəri-je bəti, nə ooi-je tə dije ki gəri-de al be, j-a ji njiyə ki dəje taa, nə ooi-je tə njé koy je. Uwəi-je dangay ti ki kanji təl-je,

¹⁰ tuji meje ka rōje nəl-je par par. Je njé ndoo je, nə ji təl dije ngay njé nē kingə ti, to tə nē ki nē ləje goto be, nə ki rōjeti ba, nē kingə je pəti e yaje.

¹¹ Səi dije ki Korēti ti, j-əl səsi ka kəm ta, ji tē meje ki rōsi ti.

¹² Ji tōji səsi ndigi ki ji ndigi səsi ki taga, nə e səi je ə itēi mesi adi-je al.

¹³ Lo kin ti, m-əl səsi ta təkī baw ngan je a əl-n ngane je ta kin be. Ningə ji dəji səsi kadi səi ka, itēi mesi adi-je təkī je ji tē-n meje j-adi səsi ka kin be tə.

Gangi naa ki majal

¹⁴ Maji kadi ilai dəsi ki nōo be par gin jugi ti ki kare ba ki njé ki gəri Luwə al kam al. Nē ki rōjeti ki nē ki majal a indəi rōde naa ti al; kunji əi ki til asi kadi a indəi rōde naa ti al.

¹⁵ Lo kadi Kirisi əi ki Su tade asi naa goto; dəw ki gər Luwə əi ki dəw ki gər Luwə al, nē ki a uwəi-naa də ti goto.

¹⁶ Nē ki a ore kəy lə Luwə ki kagi yo je naa ti goto. Tado j-əi ba, j-əi kəy lə Luwə ki nje kisi kəm ba təkī Luwə wa əl-n ə nə:

«M-a m-ra be dande ti, ə m-a m-njiyə səde naa ti,
M-a mi Luwə ləde, ə əi a əi dije ləm tə*»

¹⁷ E mbata kin ə, Bəbe əl-n ə nə:
«İgangi-naa ki dije ki gəri-mi al,
Ōdi nē ki to nje al,
Ba mi m-a m-uwə səsi ki rəm ti*»

¹⁸ Bəbe ki nje tōgi pəti əl bəy ə nə:
«M-a mi Bawsi, ə səi, a səi ngan ləm ki dingəm ki ki dənə*»

7

¹ Njé ndigi je ləm, təkī j-ingəi ndukun je ki Luwə un adi-je be kin, maji kadi j-əi je wa, j-ayi rōje njay də nē ti ki a tuji daroje ki ndilje. Ningə adi j-indəi rōje ta dangi me bəl Luwə ti.

Rənəl lə Pol

² İndəi-je dan ursi ti! Dəw madi ki ji ra sie majal goto, dəw ki ji tə ko nē lie goto, taa dəw ki j-əde ji taa nē lie ka goto tə.

³ Ningə m-əl ta kin be kadi m-gangi-n ta dəsi ti al, tado m-əl kəte ngata təkī j-ində səsi dan urje ti kadi re e koy ə koy, kaji ə kaji.

⁴ M-ti mem kati ki rōsi ti, rəm nəl-m ngay dəsi ti. M-ingə tōgi ngay, rənəl təl dəm, me-kō je ti ki j-ingə-de.

⁵ Loki ji re ji tē dənangi Masəduwan ti nu kin, lo kər kəə goto, j-ingə kō je ki dangi dangi, rə gə gidije, bəl rosi meje.

⁶ Nə Luwə ki nje kilə dingəm me dije ti ki njé səl dəde, adi-je tōgi ki rəbi re lə Titi.

⁷ NGa ningə, e re lə Titi par ə adi-je tōgi al, nə e tōgi ki adi-e kin tə ə adi-je tōgi. Titi əl-je təkī indigi ngay kadi oi-mi, taa man nō re kəmsi ti nim, ta o mesi nim mbata ti ləm. Lo kin ti, m-ingə rənəl ngay də made ti bəy.

⁸ Re makitibi ki m-ndangi m-adi səsi kəte kin tuji mesi ka, m-ndingə rəm də ti al. Re m-ndingə rəm də ti ba, e mba koo ki m-o kadi tuji mesi dəkagilo madi ti*.

⁹ Ningə ki basine kin, rəm nəl-m mbata mesi ki tuji kin al, nə mba ke ki me tuji ləsi aw səsi adi iyəi rəbi nē ra ki majal kə. Mesi ki tuji kin ə e nē ki Luwə ndigi, adi-je j-əl təkī nē madi ki majal kare ki ji ra səsi goto.

¹⁰ Tado me tuji ki nəl Luwə, re ki kiyə rəbi nē ra ki majal kə, mba kadi tē ki dəw kaji ti, ki kanji kadi dəw ndingə rone də mee ti ki tuji kin. Nə me tuji ki dəw iyə-n rəbi nē rane ki majal kə al, a re ki koy.

¹¹ Ki basine kin, səi je wa oi kandi me tuji ki nəl Luwə kin ki kəmsi. Ra adi itoi bi də rōsi ti al! İdəji me-səl ki rə tışi nim, indingəi rōsi ngay nim, bəl təl səsi nim, indigi ngay kadi oi-mi nim, ta o mesi mbata ləm nim, taa tasi e də dəw ti ki ra nē ki go rəbe ti al ka kin nim tə. İtōji me nē je ti pəti təkī ta kin səi, igotoi me ti.

* 6:16 Ləbətiki 26.12; Ejəkəl 37.27   * 6:17 Ejay 52.11; Ejəkəl 20.34   * 6:18 2 Samiyəl 7.14; Ejay 43.6
* 7:8 2.3

¹² NGa ningə, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi mbata lə dəw ki ra ne ki go rəbe ti al kin al nim, taa mbata lə dəw ki ne ki go rəbe ti al kin tuji me al nim tə. Nə e mba kadi səi je wa, oi tingə ki itingəi bil mbata ti ləje kin ki kəmsi, ta kəm Luwə ti.

¹³ E kin ə e ne ki adi-je təgi. Ningə j-ingə təgi par al, nə j-ingə rənəl ki bo ngay ə wa bəy tə, loki j-o nəl ki rə Titi nəl-e mbata kuwə ki səi pəti uwəi angale indəi nangi me kalsi ti ki itəji.

¹⁴ Kində ki m-un səsi m-ində-n gum ki rəe ti kin, rəm səl-m al. Tə ka ki j-əl-n səsi ta ki rəjeti ki ndə je, piti ki ji piti səsi nə Titi ti təji rəne ki taga kadi e ta ki rəjeti.

¹⁵ Lo kin ti, rəe nəl-e ngay bəy dəsi ti, loki me ole də təl rə go ta ti ləsi pəti, ki kuwə ki uwəi-e ki rəsi ti ki buki-naa ti ki bəl.

¹⁶ Rəm nəl-m ngay adi m-ində mem dəsi ti me ne je ti pəti.

8

Kaw ne mba ra-n ki njé kadi-me je ki Jorijaləm

¹ NGakom je, ji ndigi kadi igəri maji ki Luwə ra ki njé kaw-naa je ki dənangi Masəduwan ti kin.

² Kə je ki dangi dangi tēē dəde ti, nə be ka rəde nəl-de ki al də maji, adi me ndoo ti ləde ki ngay wa kin ka, adi ne maji je ləde ngay ki me ki kare.

³ M-ma naji ləde də ti təki adi ki go təgide ti, ki madi je adi ki al də təgide wa bəy. Ningə e ki me ndigi ləde wa ə adii.

⁴ Dəji-je ə təl dəji bəy, kadi j-adi-de ta rəbi kadi n-əi ka n-iləi jide me ne kaw ti ki mbata lə dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti kin tə✧.

⁵ Rai ne ki al də e ki j-ində meje də ti kadi a rai. Uni rəde wa adi Bəbe kəte, ningə go ti, uni adi-je tə, ki go ndigi ti lə Luwə.

⁶ E mbata kin ə, j-ilə-n dingəm me Titi ti kadi təl aw təl ta kilə ne kaw ki mba ra maji kin, təki ilə-n ngire dansi ti ngata kin.

⁷ NGa ningə, təki səi njé ne ki to mbar me ne je ti pəti, adi e me kadi-me ti, me kuji kəl ta ti, me ne gər ti, me tingə bil ti ki kanji to bi də rə ti, ki me ndigi-naa ti ki ji təji səsi rəbe, maji kadi itəji təki kilə ra maji kin e ne kingə ləsi ki awi mbar mbar tə.

⁸ Ningə e ne ki m-ində dəsi ti ki təgi al; re m-əl səsi ta tingə bil lə madisi je bə, e mba kadi səi, oji ndigi-naa ləsi ki rəjeti adi dije gəri, me ne kaw ti kin.

⁹ Tədə igəri ra maji lə Bəbe ləje Jəju Kirisi maji. Kirisi ki e nje ne kingə, nə ra rəne nje ndoo ti mbata ləsi, kadi me ndoo ti lie, səi, itəli njé ne je.

¹⁰ E ta ki go koe ti ləm ki m-o ə m-əl də ti. Ningə e ta ki səbi dəsi wa maji, mbata səi, ə səi dije ki dəsəy ki irai kilə kin. Səi dije ki dəsəy me ra-e ti par al, nə səi dije ki dəsəy me kun-ndu ti ki mba ra-e.

¹¹ Ə ki basine kin, maji kadi itəli ta kilə kin, mba kadi, ki go təgisi ti, kilə ki irai ngata nim, ndigi ra-e nim, isi naa ti lay.

¹² MBata, loki dəw adi ne ki me ki kare, Luwə taa ne lie ki adi kin ki go təge ti ki me kəy ti, bi ne ki aw-n al par ə, Luwə a ində mene də ti al.

¹³ Ningə e ta kadi ji ra səsi kadi osi me ndoo ti al. Osi me ndoo ti kadi e so madisi je ti al, nə e ta kadi asi-naa yo.

¹⁴ Ki basine kin, ki ne ləsi ki to mbar kin, asi kadi a rai ki njé ki ne isi to rəde, ningə ndə ki ne ləde a to mbar ə ne to rəsi bə, a rai səsi tə. Lo kin ti ə a asi-naa,

¹⁵ təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Dəw ki əy ngay, dəw oo pa ne lie al, ningə dəw ki əy ngay al, ne ki du-e goto✧.»

Titi ki madine je madi awi Korēti ti

¹⁶ J-ilə təji də Luwə ti ki ra adi ta ləsi to rə Titi təki to-n rəm kin be tə.

¹⁷ Titi ndigi ta ki j-ində nəe ti kadi təl aw rəsi ti. Ningə kəte bəy taa ka, e wa ki dəne to rəe ngay mbata ləsi, adi e ki me ndigi lie e wa ə isi aw-n rəsi ti.

¹⁸ J-ilə ngokoje kare j-adi aw sie. E ngokoje ki njé kaw-naa je ki dangi

dangi əli ta lie maji ɔji-n dɔ kadi rɔ lie mbata Poy Ta ki Maji.

¹⁹ Bəy tɔ, e dəw ki njé kaw-naa je ki dangi dangi iləi jide dɔe ti kadi aw səje mba ki mba kilə ne kaw ki mbata ra maji kin. E kilə ki j-adi rɔje ki mbae mba kadi tɔ Bəbe ingə-n kəsi-gon, taa kadi ji tɔji-n ndigi ra maji ki rosi meje kin tɔ.

²⁰ Ki ɔji dɔ la ki dije adi-je ngay kadi je ə j-ində kəmje go kilə ti ki kadi ra, j-ində kəm-kədi dɔ ti kadi dije ooi-je tɔ dije ki rɔjeti al, al.

²¹ Ji sangi kadi ji ra ne ki nəl Luwə par al, nə ji sangi kadi ji ra ne ki nəl dije tɔ.

²² Njé kaw ki rɔsi ti kin, j-ilə ngokɔ je kare səde nɔ bəy. E dəw ki nja ngay, ji na-e, adi j-o tingə bil lie. Ningə ki basine kin, to rɔe ngay kadi n-e me kilə ti kin tɔ, mbata taa ki taa mesi.

²³ Ningə ki ɔji dɔ Titɪ, e madi njiyə ləm, taa e madi-kiləm ki rɔsi ti tɔ. Ba, ndəge je ki dani-e, əi ngan njé kilə je lə njé kaw-naa je ki dangi dangi ki mba kadi Kirisi ingə-n kəsi-gon tɔ.

²⁴ Itɔji dije kin adi gəri təkɪ indigi-de ndigi ki rɔjeti. Lo kin ti, njé kaw-naa je ki dangi dangi a gəri təkɪ indigi-de ndigi ki rɔjeti, taa tɔji ki j-isi j-ilə dɔsi ti ta kəmde ti kin ka e ki rɔjeti tɔ.

9

Luwə ndigi dəw ki adi ne ki rənəl

¹ Ki ɔji dɔ ne kaw ki kadi ji ra-n ki dije lə Luwə ki isi Jorijaləm ti, kəm kadi mndangi ta dɔ ti m-adi səsi, m-o al.

² M-gər ndigi ra maji ki rosi mesi kin, adi m-piti səsi ki taga ta kəm dije ti ki dɔnangi Masəduwan ti[☆]. M-əl-de m-ə nə: «NGakɔje je ki dɔnangi Akay ti isi dɔ njade ti kal ne kal.» Ningə tingə bil ləsi kin ra adi njé kaw-naa je ngay ndəli.

³ Lo kin ti, m-ilə ngakɔje je ki rɔsi ti kadi piti ki ji piti səsi ɔji-n dɔ lo kin, təl ne ki kare al. Ningə təkɪ m-əl-n, m-ndigi ngay kadi isi dɔ njasi ti təkɪ rɔjeti wa tɔ.

⁴ Tadɔ kin ə re dije ki dɔnangi Masəduwan ti awi səm rɔsi ti, ə isi dɔ

njasi ti al ningə, je ki ji taa mesi kin, j-a təl dije ki rɔde səl-de, nga ningə, rɔsəl ki bo ngay a e dɔsi ti səi je wa.

⁵ E mbata kin ə, m-o maji ngay kadi m-dəji ngakɔje je madi kin kadi awi kəte nɔm ti, rɔsi ti, kadi kawɪ nja kadikare me ndigi ki uni ndusi dɔ ti kin. Loki e ki kəsi njae naa ti pəti ə dəw oo bə, a e ne kadi ki me ndigi, bi e ne ki dəw ində tɔgi dɔ madine ti ə adi-n al.

⁶ Ningə kadi igəri təkɪ:

«Dəw ki dibi ne ndəy be,

A tətɪ ndəy be tɔ;

Ə dəw ki dibi ne ngay,

Ə tətɪ ngay tɔ.»

⁷ Kadi dəw ki ra adi ki go kɔje ti ki ɔji mene ti, bi ki ndingə rɔ ə se ki tɔgi madi ki kində dɔ ti al. Tadɔ Luwə ndigi dəw ki adi ki rənəl.

⁸ Luwə aw ki tɔgi kadi adi maji je ki dangi dangi ndogɪ səsi man ti. Lo kin ti, a awi ki ne je pəti ki kadi ra səsi ki dɔkagilo je pəti. A to səsi mbar mbar kadi uni irai kilə je ki maji.

⁹ Təkɪ makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Kay ne kingə ləne ki me ndigi adi njé ndoo je,

Ra maji lie to ki ndɔ je ndɔ je[☆].»

¹⁰ Luwə ki nje kadi ko ne nje dibi ne ki nje kadi ne kuso dəw uso, a adi səsi ko ne ki to mbar mbar, taa a ra kadi tɔgi tɔ. Lo kin ti, ra maji ləsi a tɛɛ ki dɔne ki taga wangi.

¹¹ NGA ningə a səi njé ne kingə je me ne je ti pəti, kadi irai maji ki me ndigi ləsi ki kəte kəte. Ningə a ra kadi dije ki a iləi jisi adi j-adi-de kin, a təli ki oyo adi Luwə tɔ.

¹² Kadi kare ləsi kin, a ra ki njé kadime je par al, nə a ra kadi dije təli ki oyo ngay adi Luwə tɔ.

¹³ Loki əi oi maji lə kilə kin bə, a iləi tɔji dɔ Luwə ti mbata təl ki itəli rɔsi go Poy ta ti ki Maji lə Kirisi, imai naje ki taga kin, ki maji ki irai səde ə ikayɪ ne maji je ləsi adi-de nim adi ndəgi dije pəti nim kin tɔ.

¹⁴ A əli ta ki Luwə mbata ti ləsi, tɔji ndigi-naa ləde ki rɔsi ti, ɔji-n dɔ maji lə Luwə ki ində nangi ripi ripi ki dɔsi ti kin.

¹⁵ Tōji e ki dō Luwə ti mbata kadi-kare lie ki dāw oo gae al kin.

10

Pol rō dō kilā ti ki to me jie ti

¹ Dije ai nā mi Pol, loki m-o kamsi ba m-ilā dōm nangi, a re mi say tō ningə, m-un dōm taa, m-ra madi ngā sasi. Nā m-dōji sasi ki takul səl lōm lōm ki me-maji lā Kirisi,

² kadi irai-mi adi m-ra m-adi ngā sasi al, dōkagilo ti ki m-a m-re-n dansi ti. Tado m-indā dōm ti kadi m-a m-ra m-adi ngā ki dije madi ki isi əli ai nā j-isi ji ra kilā lā dije kare kin.

³ E ki rōjeti kadi je dije, nā j-isi rō ko rō ki dije isi rōi-naa kin al.

⁴ Ne rō je ki j-isi rō-n, e ne rō ki j rō dāw ti al, nā e ne rō ki tōge j rō Luwə ti, kadi tuji tōgi je ki ngā ngā. Ji tuji-n taga je lā dije ki e taga je ki go rābe ti al,

⁵ ji budi ne je pōti ki re ki kun dō taa ogi gər Luwə kō. J-a ji ra kadi mər ta je lā dije e mər ta ki kadi təl re sode go ndu ti lā Kirisi.

⁶ NGA ningə, je basi kadi j-indā ba kal dije madi ki a tēli rōde go ta ti al j-ōji-de, ndō ti ki sēi pōti a tēli rōsi maji go ta ti.

⁷ Igōi ne je ki to ta kamsi ti ne kin! Re dāw madi gər tijəne ti kadi ne dāw lā Kirisi ba, sōbi kadi indā ne kare kin dōne ti tō: re e dāw lā Kirisi ba, je ka je dije lā Kirisi tō.

⁸ A re m-ra rōnəl ki al dō lo ndəy, oji-n dō tōgi ki Bābe adi-je mba kadi j-ōsi-n ginsi ki kōte, bi kadi ji tuji-n sasi al kin ka, rōm səl-m al.

⁹ M-ndigi kadi dāw oo-m m-to tē dāw ki nje kadi sasi bəl me makitibi je ti lōm ki m-ndangi m-adi sasi kin al.

¹⁰ Tado dije madi əli ai nā: «Pol, re o makitibi je ki ndangi ba, e ta je ki ngā ngā, tōgide to, nā lo ki re ki rōne ba, dāw oo tōge al, taa ta kəle ka ndae goto tō.»

¹¹ Ningə kadi dāw ki əl ta kin gər dōne ti maji tēki, kae ti wa ki oo-n-je me makitibi ti ki j-isi say ji ndangi ka

kin ə, re ji re ki rōje ka, kilā ki j-a ji ra a to be tō.

¹² Tēki rōjeti ba, je j-asi-naa ki dije madi ki njē kun ta rōde kin al, ə se j-a j-un rōje j-ōji kadide ti al. Ne kare, kun ki isi uni ndude əi je wa par ə rai kilā, isi goi lo ki rōde wa par kin, ra adi ne gər lode goto.

¹³ NGA ningə, ki oji dōje, j-a j-ōji rōje ki al dō loe al, nā j-a j-ōji rōje ki go gangi kilā ti ki Luwə adi-je ə adi j-aw biti ji tēe-n rōsi ti kin.

¹⁴ Tə kin ə re j-ə nā j-aw biti ji tēe rōsi ti ə, ji tōji rōje ki al dō gangi loe al. Tado j-aw biti ji tēe rōsi ti dōsay ki Poy Ta ki Maji lā Kirisi, tēki rōjeti.

¹⁵ Lo kin ti, ji tōji rōje ki al dō gangi kilā lāje al, j-indā guje ki kilā lā dije ki rangi al. Nā j-indā meje ti kadi kadi-me ləsi a aw ki dō made ti, kadi j-ingə rābi ji ra-n kilā je ki əti bəl ngay dansi ti. J-a ra ki go gange ti ki Luwə oji-je kadi ji ra.

¹⁶ J-a j-ilā mbē Poy Ta ki Maji go nangi je ti ki say gidisi ti, ki kanji kadi ji tōji rōje ki kilā lā dije ki rangi ki rai gangi lo ti lode ki sōbi dode.

¹⁷ Dāw ki ge kindā gune ningə, maji kadi un Bābe ə indā-n gune✧.

¹⁸ E dāw ki Bābe pite ə ndae to ti bi e dāw ki nje kun ta rōne ba ndae to ti al.

11

Pol ai ki njē kaw kilā je ki njē ngom

¹ Re asi kadi osi ginm ndəy me dō majal ti lōm ningə, m-ə nā oyo osi ginm bē!

² Jangi ra-m mbata ti ləsi, ningə e jangi ki j rō Luwə ti. M-uwə dōsi mbata ti lā dingəm kare ba be, ki e Kirisi, kadi tē m-tēe sasi nōe ti tē ngon ki madi ki ay njay, ki gər ngaw al bəy.

³ Nā m-bəl kadi ne gər ləsi, təl ne gər ki majal, kadi gangi dōo ki idōi-naa naa ti ki Kirisi maji, ə ai dana kin, naa ti. Gangi sasi naa ti, osi sasi ngərangi, tēki Su ədi-n Awa ki ta ngom lāne kin bē✧.

⁴ Dāw madi ki rangi a j nōo kadi re ilā sasi mbē Jəju ki rangi ki e ki j-ilā sasi

mbɛe kɛtɛ, a adi sɛsi ndil ki rangi ki e ki ingɛi kɛtɛ kin, ɔ se a adi sɛsi Poy Ta ki Maji ki rangi ki e ki itaai kɛtɛ kin ka, a j̄i kadi ɔsi gine ki tɔgisi par.

⁵ Nɛ kare, mi m-o nɛ ki njɛ kaw kilɔ je ki ooi rɔde tɛki ngay kin itɛi-mi al.

⁶ Dɔmaj̄i ɔ m-aw ki kuji kɛl ta ngay al, nɔ ki ɔji dɔ nɛ gɛr ɓa, mi me ti noo. E nɛ ki j-ɔji sɛsi taga wanḡi me nɛ je ti pɛti ki rɛbi je ki dangi dangi.

⁷ Ningɔ kadi m-dɔji sɛsi m-o se Poy Ta ki Maji lɔ Luwɔ ki mi wa m-ilɔ sɛsi mbɛe ki dɔ ki kilɔ nangi kadi m-un dɔsi taa, taa m-ilɔ sɛsi mbɛe kare ki kanji kingɔ nɛ loe kin, e nɛ ki loe ti al ɔ m-ra wa?

⁸ M-taa nɛ ji njɛ kaw-naa je ti ki rangi, ki ɛi je ɔ rai sɛm ɓa m-ra-n kilɔ dansi ti.

⁹ Dɔkagilo ti ki m-ij̄-n dansi ti, ɔ nɛ to-n rɔm kin, dɔw madi ki m-ɔy-e goto. E ngakoje je ki j̄i dɔnangi Masɛduwan ti ɔ rai sɛm me nɛ je ti ki to rɔm. Me nɛ je ti pɛti, m-uwɔ tɔgim ba kadi m-ɔy dɔw madi al, ningɔ, m-a m-nay ki lo kuwɔ tɔgim ba ti wa kin.

¹⁰ M-ɛl wanḡi tɛki dɔw madi ki kadi a ɔgi-m kindɔ gum ki ta kin dɔnangi Akay ti goto. Ningɔ m-ɛl ki rɛbi lɔ ta ki rɔjeti ki j̄i rɔ Kirisi ti ɔ isi mem ti kin.

¹¹ MBa ri ɔ m-ɛl ta kin be ɔ? M-ɛl be mbata e ndigi ɓa m-ndigi sɛsi al, al. Luwɔ gɛr maji kadi m-ndigi sɛsi!

¹² Nɛ ki m-ra kin, m-a m-nay ki lo ra ti ki nom ti, kadi m-ɔgi-n dije madi kin rɛbi. Dije ki isi sangi rɛbi kadi indai gude tɛki n-asi-naa sɛje.

¹³ Ko dije kin ɛi njɛ kaw kilɔ je, ki njɛ ngom je, ɛi njɛ ra kilɔ je ki rɔjeti al, ki tɛli rɔde njɛ kaw kilɔ je ti lɔ Kirisi.

¹⁴ Ningɔ e nɛ ki ɛti dɔw ɓɛl al, tadɔ *Sata wa ki dɔne ka isi tɛl rɔne malayka ti ki aw ki kunj̄i.

¹⁵ E nɛ ki mba al, kadi njɛ ra kilɔ je lɔ Su tɛli rɔde njɛ ra kilɔ je ti lɔ Luwɔ ki rɔjeti. Nɔ a tɛli tade ki go kilɔ rade ti ki majal.

Ko je ki ingɔ Pol

¹⁶ M-tɛl m-ɛl ɓɛy, kadi dɔw oo-m tɔ dɔw ki dɛe goto al. A re be al ningɔ,

indigi kadi mi dɔw ki dɔm goto, kadi mi ka m-indɔ-n gum ndɔy tɔ, tɛki isi rai ki dije madi ki isi indai gude, ɔ indigi sɛde kin be tɔ.

¹⁷ Ta ki m-aw tɔ m-ɛl kin, m-ɛl ki go ndigi ti lɔ Babe al, nɔ m-ɛl ki go dɔ majal ti lɛm. Ningɔ m-gɛr kadi e nɛ ki asi kindɔ gu.

¹⁸ MBata dije ngay isi indai gude ki go koe ti lɔ dɔw, adi mi ka m-a m-indɔ gum tɔ.

¹⁹ Sɛi ki sɛi dije ki kɛmsi ay njay, ɔ ki me ndigi lɛsi wa, itɛli isi ɔsi gin dije ki dɔde majal.

²⁰ ɔsi ginde adi isi rai sɛsi ɓɛɛ ti, adi isi usoi sɛsi, adi isi taai nɛ jisi ti, ooi tosi al, ɓuki jide kɛmsi ti indai sɛsi.

²¹ M-ɛl ta kin ki rɔsɔl, ningɔ e nɛ ki tɔji kadi je dije ki tɔgije goto. Lo kin ti, m-ɛl ta tɔ dɔw ki dɛe majal be: nɛ ki dije madi ooi tɔ nɛ kindɔ gude, mi ka m-indɔ-n gum tɔ.

²² Re ɛi nɔ n-ɛi Ebirɔ je ɔ? Mi ka mi Ebirɔ tɔ. Re ɛi nɔ n-ɛi ngan *Isirayɛl je ɔ? Mi ka mi koji Isirayɛl tɔ. Re ɛi nɔ n-ɛi ngan ka *Abirakam ɔ? Mi ka mi ngon ka Abirakam tɔ.

²³ Re ɛi nɔ n-ɛi njɛ kilɔ je lɔ Kirisi ɔ? M-a m-ɛl ta tɔ dɔw ki dɛe goto be m-ɔ nɔ m-itɔ-de me ti say. Tadɔ m-ra kilɔ m-itɔ-de nim, m-ra dangay m-itɔ-de nim, m-ingɔ kindɔ m-itɔ-de nim, mi ta yo ti ɓasi ɓasi ki dɔkagilo je pɛti nim tɔ.

²⁴ Asi nja mi, *Jipi je indai-mi ta ndɔy kuti mitɔ gide jikare[✧],

²⁵ asi nja mitɔ, Rom je tindai-mi ki gɔl, dije tɛli-mi ki mbal nja kare kadi n-tɛli-mi, man uwɔ-m nja mitɔ, m-ra kondɔ kare ki kada kare gin man ti[✧].

²⁶ Me kaw mba je ti lɛm ki ngay, asi kadi man mbo a uwɔ-m, asi kadi kaya je ki njɛ gangi rɛbi rai-mi, asi kadi ngakom Jipi je tɛɛi tam ti ɔ rai-mi, asi kadi njɛ gɛr Luwɔ al tɛɛi tam ti ɔ rai-mi, asi kadi me ɓe bo ti, nɛ ki majal tɛɛ dɔm ti, asi kadi nɛ ra-m dilɔ lo ti, asi kadi ba uwɔ-m, asi kadi ngakom je, ki ɛi ngakom ki rɔjeti al rai-mi[✧].

²⁷ M-ra kilɔ je madi ki m-ɔ bɛgɛgɛ me ti, nɛ je ki ngɔ ingɔ-m; dɔkagilo je ngay

ḡi ḡdi kḡm al, ḡo ra-m nḡm, kindḡ ra-m nḡm, taa taa m-ingḡ nḡ kuso al, kul ḡ-m, m-a ki rḡm kare.

²⁸ Ki kanji kḡl nḡ je madi, nḡ ki uwḡ mem ki ndḡ je, m-mḡr ta dḡ njḡ kaw-naa je ti ki dangi dangi pḡti.

²⁹ Kin ḡ tḡgi dḡw madi goto ḡ, mi ka tḡgim goto tḡ, kin ḡ dḡw madi iyḡ rḡbi lḡ Kirisi ḡ, uso-m singḡm ti mur mur.

³⁰ Kin ḡ re e ta kindḡ gu ḡa, m-indḡ gum ki tḡgi goto lḡm.

³¹ Ningḡ Luwḡ ki Baw Babe Jḡju, Luwḡ ki kḡsi-gon e dḡe ti biti ki nḡ ti, gḡr kadi m-ḡl ta ngom al.

³² Loki m-teḡ Damasi ti, nje kḡḡe ki gin ngar Arḡtasi ti adi dije toi ta rḡbi je ti ki ḡe bo ti kadi uwḡi-mi.

³³ Nḡ uni-mi me kare ti, tuyi-mi ki bole bḡr adi m-ḡ taa ki ngal ndḡgi bḡr ki gḡi gidḡ ḡe bo m-osi nangi. E be ḡ m-teḡ-n jie ti[☆].

12

Nḡ je ki Babe adi Pol oo me ndil ti

¹ Kindḡ gu e nḡ ki ndae goto, nḡ m-a m-nay ki lo kindḡ gum ti ḡḡy. Ningḡ m-a m-ḡl ta dḡ nḡ je ti ki Babe adi m-o me ndil ti ki nḡ je ki teḡ ki dḡe adi m-gḡr.

² M-gḡr dingḡm kare ki nje kadi mene Kirisi, ki asi ḡal dḡgi gide sḡ ḡone, Luwḡ un-e awi sie bitḡ me dḡrḡ ti ki kḡ mitḡ. Ningḡ dingḡm kin, Luwḡ un-e ki darḡe wa kin be ḡ se e me ndil ti wa ka m-gḡr al, nḡ Luwḡ gḡr[☆].

³ M-gḡr kadi dingḡm kin Luwḡ un-e, nḡ un-e ki darḡe wa kin be ḡ se e me ndil ti wa ka m-gḡr al, nḡ Luwḡ gḡr ḡḡti.

⁴ Luwḡ un-e aw sie bitḡ kḡḡe ti lḡne, adi oo ta je ki dum kadi dḡw ḡl ki tane. E ta je ki adi dḡw madi ta rḡbi kadi tḡl ḡl rangi al[☆].

⁵ M-a m-indḡ gum ki ḡji dḡ dḡwe kin, nḡ ki ḡji dḡm, m-a m-indḡ gum ḡa, m-indḡ me tḡgi goto ti lḡm kin par.

⁶ A re kadi m-indḡ gum ka, dḡw a oo-m tḡ dḡw ki dḡe goto al, tadḡ e ta ki rḡjeti ḡ m-a m-ḡl. Nḡ m-mbati kindḡ gum, nḡ pane taa dḡw oo-m tḡ dḡw ki ngay ki al dḡ nḡ ki oo-m m-isi m-ra ḡ se oo tam ti.

⁷ Ningḡ mba kadi m-indḡ gum ki nḡ koo me ndil ti ki ḡti ḡḡl kin al, m-ingḡ mḡti madi rḡm ti. Nje kaw kilḡ lḡ *Sataḡ kare ḡ ingḡ kilḡ kadi tḡ indḡ-m kadi m-indḡ gum al.

⁸ Asi nja mitḡ, m-nḡ dḡ Babe ti kadi ḡr kḡ kin rḡm ti kḡ.

⁹ Nḡ Babe ḡl-m ḡ nḡ: «Me-maji lḡm asi naki, tadḡ m-isi m-ḡji tḡgim me tḡgi goto ti lḡi.» Adi m-a m-indḡ gum ki tḡgi goto lḡm, kadi tḡgi Kirisi e dḡm ti.

¹⁰ E mbata kin ḡ, tḡgim goto ka m-ra rḡnḡl nḡm, dije taji-mi je, adi-mi me-kḡ je, indḡi kḡmm ndoo je, adi-mi kḡ je mbata ti lḡ Kirisi ka, m-ra rḡnḡl par, tadḡ loki tḡgim goto kin ḡa, e ḡ m-ingḡ tḡgi ti.

Me Pol osi nangi al mbata ti lḡ Koreṭi je

¹¹ Basine m-tḡl dḡw ki dḡe majal, ningḡ e sḡi ḡ indḡi tḡgi dḡm ti adi m-tḡl nje dḡ majal. Sḡi ḡ re a mai naji dḡm ti, tadḡ re mi nḡ madi al ka, nḡ ki njḡ kaw kile je ki ngḡi ngay kam itḡi-mi goto.

¹² Nḡ je ki tḡji kadi mi nje kaw kilḡ rai nḡ dansi ti adi oi. M-uwḡ tḡgim ba me nḡ je ti ki ngḡ, m-ra nḡ kḡji je, ki nḡ je ki ḡti ḡḡl, ki tḡgi je ta kḡmsi ti.

¹³ E ri ḡ ndḡgi njḡ kaw-naa je ki rangi ingḡi itḡi sḡsi ḡ? Nḡ kare ki m-gḡr ḡa, e kḡy ki mi nḡ ki kḡy dḡsi ti al kin par. Nḡa ningḡ, kadi mesi sḡl dḡm ti ki ḡji dḡ nḡ ki go ti al kin!

¹⁴ Ki ḡasine kin, njam e ta rḡbi ti kadi m-aw m-o sḡsi ki kḡ mitḡ[☆]. Ningḡ kawm ki m-a m-aw kam, m-a mi nḡ ki kḡy dḡsi ti al, tadḡ e darḡsi wa ḡ m-isi m-sangi, ḡi m-sangi nḡ kingḡ lḡsi al. Tḡki rḡjeti, e baw ngan je ḡ a ngḡmi nḡ kingḡ mbata ti lḡ ngande je, ḡi e ngan je ḡa a ngḡmi nḡ kingḡ mbata ti lḡ bawde je al.

¹⁵ Ningḡ ki ḡji dḡm, mi ḡasi ngay kadi m-ra nḡ kḡ dḡsi ti. Darḡm ḡ wa ba pḡti, mi ḡasi ngay kadi m-ra kḡ mbata ti lḡsi. M-gḡr kadi re m-ndigi sḡsi ngay be kin ḡ, sḡi a indigi-mi ngon ndigi al.

¹⁶ Dije madi a ḡli ḡi nḡ e ki rḡjeti kadi mi nḡ kḡy ki dḡsi ti al, nḡ a ḡli tḡki mi

☆ 11:33 32-33: Knjk 9.23-25 ☆ 12:2 Knjk 9.30; 11.25; Gal 1.21 ☆ 12:4 3-4: Lk 23.43 ☆ 12:14 Kawe ki dḡsḡy tḡ e ki kḡ joo tḡ Knjk 18; 2Kḡr 13.2

nje kadi kəm dije, m-tə səsi ki ta ngom m-taa-n ne ləsi.

17 Ə se dan dije ti ki m-ilə-de ki rəsi ti kin, dəw madi ki m-un girə dəe ti m-taa-n ne jisi ti e noo wa?

18 M-dəji Titi m-ade aw dansi ti, ningə m-ilə ngokoje kare m-adi aw sie tə*. Ə se Titi un girə taa-n ne madi jisi ti wa? Titi a un girə taa-n ne jisi ti al, tado je sədə je kin, je dije ki ndil ki kare ba ə isi or-je ta rəbi, taa j-isi j-un go rəbi ki kare ba tə.

19 Mari nu ba, isi oi ə nə j-isi ji sangi kadi j-or ta dje ti ki noosi ti, nə jagi, e no Luwə ti, me kində rə naa ti ki Kirisi ə j-isi j-əl-n ta. Ningə ne je kin pəti, e mba kadi əsi ginsi ki kəte me kadi-me ti ləsi.

20 Təki rəjeti, m-6əl kadi loki m-aw m-teə dansi ti 6a, m-ingə səsi ta ne ra ti ki nəl-m al. Ə re m-ingə səsi ta ne ra ti ki nəl-m al 6a, ne ki m-a m-ra a nəl səsi al tə. M-6əl kadi m-aw 6a, m-tər ta kəl-naa ti, ki ta jangi ki ra ti, ki ta wongi ti, ki ta ni ti, ki ne taji ti, ki ta kəl-naa ta ti, ki ta kəji rə ti, ki ta ne ra ki biriri ti.

21 M-6əl kadi kirem dansi ti me ndə je ti ki a re kin, Luwə ilə rəsəl dəm ti ta kəmsi ti. M-6əl kadi m-aw m-a ta no ti mbata dije madi ngay ki kəte rai majal, nə iyəi rəbe kə al, ə isi ta ne kəbi ti, ki ta sangi-naa kaya ti, ki ta ne ki to ra al ti ba.

13

Ta kəji ki dəbəy ti ki kuwə ji-naa

1 E kaw ki kə mitə* ngata ə m-a m-aw dansi ti am. NGa ningə, j-a j-o go ta lə dije ki rai majal təki makitibi lə Luwə əl-n ə nə: «Ta je pəti a e ki kundu də ti ki naji ki ma lə dije joo ə se mitə*» ka kin.

2 Lo kin ti, m-əl dije ki ndə ki rai majal kəte ki njé je ki rangi pəti, təki re m-təl m-aw dansi ti gogi ə, dəw ki m-a m-isi sie də majal ti lie goto. Ningə ta kin e ta ki ndə ki m-əl kəte, kawm dansi ti ki kə joo kin ngata, nə ki 6one mi say səsi kin ka, m-təl m-re də ti 6əy.

3 M-a m-isi səsi də ti al, tado isi sangi kadi oi ne ki təji kadi Kirisi əl ta ki rəbi

ki rəm ti. Kirisi ki, ki rəsi ti aw ki təgi, isi əji təgine dansi ti.

4 E ki rəjeti kadi dije 6əi Kirisi kagi-dəsi ti mbata təge ki goto, nə isi ki dəne taa ki təgi lə Luwə. Be tə ə, je ka, təgi je goto me kində rə naa ti ki Kirisi, nə j-a j-isi ki dje taa, naa ti sie ki təgi lə Luwə, ta kəm-naa ti.

5 İndəi manji rəsi səi je wa oi se isi njiyəi tə njé kadi-me je wa wa? A igəri kadi Kirisi e dansi ti noo. A re be al ningə, asi kadi oi lo wa ki ai ti dana me kində manji rə ti ləsi kin al tə ən.

6 M-gər maji kadi a igəri təki je ji gər lo ki j-a titi.

7 J-əl ta ki Luwə kadi irai ne madi kare ki majal al. Ji sangi kadi j-əji təki je ə j-ingə me ti al, nə ji sangi kadi j-o səsi irai ne ki maji. Təki re to tə ne ki je j-osi ti be ka, kadi j-o səsi irai ne ki maji.

8 Tado je j-aw ki təgi madi ki kadi j-əsi-n ta ta ki rəjeti al. J-aw ki təgi ki kadi ji ra-n kilə ki rəjeti par.

9 Loki təgije goto, nə səi təgisi e ngay 6a, j-ingə rənəl. Ningə ne ki j-isi dəji Luwə, e ta kadi itəgi ki kəte.

10 E mbata kin ə, mi say səsi ka, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi kadi tə re ndə ki m-teə dansi ti 6a, m-ra madi ngə səsi ki təgi ki Bəbe adi-m kin al. Təgi ki Luwə adi-m kadi m-əsi-n ginsi kadi awi ki kəte yo, 6i kadi m-tuji-n səsi al.

11 Ki ne kin, ngakom je, maji kadi isi ki rənəl, awi ki kəte kəte, kadi iləi dīgəm me-naa ti, adi ndusi əsi gonaa ti, ə isi ki lapiya, ningə Luwə ki nje ndigə dije ki nje kadi lapiya a e naa ti səsi.

12 Uwəi ji-naa kare kare pəti ki kuwə-naa rə ti. Njé kadi-me je pəti uwəi jisi.

13 Kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirisi, lə Luwə ki nje ndigə dije, ki lə NDil Luwə ki nje kuwə dije naa ti, e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Galati je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Galati je

Bal 6u mita kate no koji Jaju, dije ki bari-de Salti Gol je awi biti teei Aji ti ki du (bone bari-e Turki ki Aji ti), ba uwai lo kisi isi ti noo. NGa ninga dije madi ki gin koji ti lade a bari-de Galati je. Galati je isi donangi ti ki e basi kadi be bo ti ki bone bari-e Akara.

Loki Pol aw mba lane ki ko joo mba kilu mbe Poy Ta ki Maji a tee rade ti (Knjk 16.6), ki madi je adi mede Jaju Kirisi. Mba ki ko mita ka Pol aw tee rade ti bay to (Knjk 18.23).

Ne kare, go Pol ti, dije madi ki rangi awi teei rade ti, ndoi-de kadi ai ki ai Jipi je al, a uni go Kirisi kin, maji kadi tali rade go ndu-kun ti la Jipi je, ki bo ngay, maji kadi ijai matide. Na Pol oo kadi e kin e ne ndo ki go rabe ti al. Re e be ba, ki go ndil ti, a ra kadi Galati je ki nje kun go Kirisi kin a tali baa la ndu-kun ki sobi do Jipi je. E be a, loki Pol, damaji a a isi Epaji ti, a oo kadi Galati je isi sangi kadi tali rade go ne ndo ti ki go rabe ti al kin ba, to rae ngay adi ndangi makitibi kin adi-de.

NGa ninga, kadi ta Pol tal-n ki Galati je, re sade do rabi ti ki rojeti, ila jine do ne je ti mita kadi gari:

Ol-de ta ki do rane ti e wa, adi e kadi ki tal adi mene Jaju Kirisi nim; ndu ki nje kaw-naa je ki Jorijalam adi-e taki e go rabe ti al kadi daw inda togi do nje kun go Kirisi ti ki ai Jipi je al kadi tali rade go ndu-kun ti la Jipi je nim; ndu kasi-naa al lade ai ki Piyar do tal ti ki Piyar ge tal rane go ndu ti lade ki adi kin nim. Pol al Galati je adi gari taki n-aw ki togi mba kilu-n mbe Poy Ta ki Maji, ninga a do ti noo al-de taki e Babe Jaju Kirisi wa a adi-ne togi kin, adi n-e nje kaw kilu la Jaju Kirisi to (1-2).

A do ndu Luwa ti me Kilu-mindi ti ki kake, al-n-de taki e ki rabi tal ro go ndu-kun ti ba daw a inga-n kaji al, na e ki go rabi kadi-me Jaju Kirisi a daw a inga-n kaji (3-4).

Pol tal ta ta lane ki daji ki daji-de kadi njiyai ki me ndigi lade gin togi ti la NDil Luwa, tado e NDil Luwa a inda ne je ki sigi ki kadi daw ra adi nal Luwa (5-6).

Sobi kadi nje kaw-naa je ki ra, a se nje kun go Kirisi ki ra, oo do ndu kin, a un ra-n kilu ki ngame ki kare, kadi tee gin baa ti la ndu-kun je pati.

Kuwaji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilu la Jaju Kirisi, ki nje kaw kilu la Luwa ki Bawje ki adi Jaju Kirisi i taa dan nje koy je ti a ndangi makitibi kin. Ki rojeti, mi nje kaw kilu ki go ndigi ti la dije al, taa ki takul daw madi al to.

² Je ki ngakom je pati ki ai sam naa ti ne, j-uwu jisi sai nje kaw-naa je ki isi donangi Galasi ti^{*}.

³ Ji daji kadi Bawje Luwa ai ki Babe laje Jaju Kirisi adi me-maji ki kisi-maje lade e naa ti sasi.

⁴ Jaju ki, e wa ila rane ko gangi-n daji mba kadi Luwa iyu-n go majal je laje ko, kadi ta taa-n-je gin togi ti la majal ki donangi ti ne. Jaju Kirisi ra be mbata e go ndigi ti la Bawje Luwa.

⁵ Kadi j-ilai toji do Luwa ti ki dokagilo je ki dokagilo je. *Amen!

Poy Ta ki Maji e kare ba

⁶ E Luwa a bar sasi ki takul Kirisi ki ra sasi maji, nga ban be a, itali gidisi kalangi ba adi-e, a itali rasi go poy ta ti ki rangi yo a^{*}? E ne ki ati-m bal ngay.

⁷ A oi taki Poy Ta ki Maji ki rangi to noo bay, na Poy Ta ki Maji ki rangi goto. E dije par a isi yati dasi ki ne ndo je lade ki rangi, mba kadi n-yatii gin Poy Ta ki Maji la Jaju Kirisi.

⁸ Kin a re daw madi ki rangi, a se e-n je wa, a se malayka ki dora ti, re ila sasi mbe poy ta ki to ta dangi ki e ki j-ilu sasi mbe kin ninga, kadi dawu kin Luwa man-e.

^{*} 1:2 Knjk 16.6   ^{*} 1:6 2.3-5, 12-14

⁹ Ta kin j-əl səsi ngata, nə m-təl m-re dɔ ti ngəsine kadi m-əl səsi bəy: re dəw madi ilə səsi mbə poy ta ki to ta dangi ki e ki ingəi kin ningə, kadi dəwe kin Luwə man-e.

¹⁰ Ningə ki ngəsine kin, m-isi m-sangi kadi m-ingə maji rɔ Luwə ti bi m-isi m-sangi kingə maji rɔ dije ti al. M-isi m-sangi kadi m-nəl dije al. Re m-isi m-sangi kadi m-nəl dije bəy ningə, m-a mi nje ra kilə bəə lə Kirisi al.

Poy Ta ki Maji ki j rɔ Kirisi ti

¹¹ M-əl səsi madi igəri ngakom je, təkɪ Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi mbəe kin e ta lə dəw al.

¹² Ningə e Jəju Kirisi ə tɛɛ ki dɔe adi-m m-igər, bi e dəw madi ba adi-m al, taa e dəw madi ba ndo-m al tɔ.

¹³ M-gər kadi oi poy kilə ram je ki m-ra dəkagilo ti ki kəte mi-n me kuji ra ne ti lə Luwə, ki *Jipi je isi rai kin bəti. M-ində kəm njé kaw-naa je ndoo kində ki al dɔ maji, taa m-sangi kadi m-tuji-de kɔ tɔ.

¹⁴ Me kuji ra Luwə ti, ki Jipi je isi rai, m-ra yam madi əti bəl, itə yə madim Jipi je ki bal koji-de e naa ti səm. M-ra m-itə-de tado m-tingə bil mbata ne jibəl be lə kam je*.

¹⁵ Nə Luwə ki ər-m ində-m ta dangi loki mi-n me kom ti bəy, bar-m ki go me-maji ti lie.

¹⁶ Ningə, loki Luwə oo maji, ə tɛɛ ki dɔ NGonne adi-m, mba kadi m-ilə mbəe gin dije ki əi Jipi je al, m-aw m-taa ta kɔji rɔ dəw madi ti al*.

¹⁷ taa, m-aw Jorijaləm ti m-ingə njé je ki əi njé kaw kilə je ki kəte nɔm ti al nim tɔ. Kalangi ba, m-i taa m-aw dɔnangi Arabi ti, taa m-təl m-re Damasi ti.

¹⁸ Bal mitə go ti bəy taa, m-aw Jorijaləm ti kadi m-gər Piyər, m-isi rɔe ti ndɔ dɔgi gide e mi*.

¹⁹ Ningə lo kin ti, m-o nje kaw kilə madi ki rangi al. Dəw ki m-o-e e Jaki* ki ngokɔ Babe.

²⁰ Ki nɔ Luwə ti, ta ki m-ndangi m-adi səsi kin e ta ki rɔjeti bi m-əl ta ngom al.

²¹ Go ti m-ətɪ m-aw dɔnangi Siri ti ki dɔnangi Silisi ti.

²² Nə dəkagiloe ti kin, njé kaw-naa je lə Kirisi ki dɔnangi Jude ti ooi darɔm ki kəmde al.

²³ Poy ta ləm par ə ooi ki ndu mbə əi nə: «Dəw ki kəte isi ində kəmje ndo ka, basine kin e wa nga ə a ilə mbə Poy Ta ki Maji ki kadi dije adi mede Kirisi, ki ndɔ ki ndigi kadi n-tuji kɔ ka.»

²⁴ Lo kin ti, iləi tɔji dɔ Luwə ti mbata ləm.

2

Kingə-naa lə njé kaw kilə je Jorijaləm ti

¹ Bal dɔgi gide e sɔ go ti, m-təl m-aw Jorijaləm ti gogi bəy. J-aw naa ti ki Barnabasi. Madi Titi aw sɔje naa ti tɔ*.

² M-təl m-aw Jorijaləm ti gogi tado Luwə tɛɛ ki dɔ adi-m kadi m-aw gogi. M-aw m-bar njé kər nɔ njé kaw-naa je ki Jorijaləm ti, ki dije ooi ta ləde, dam kare, m-ər-de gin Poy Ta ki Maji ki m-isi m-ilə mbəe dan dije ti ki əi *Jipi je al. M-ər-de gine be mba kadi kilə je ki m-ra kəte ki e ki nay kadi m-ra bəy kin e ki ndangi kare al.

³ Madi kiləm Titi ki e səm e Girəki, nə dəw madi ki ində gu dɔe ti kadi ijə mətine goto.

⁴ Ta lə kijə mətɪ, e ta lə ngakɔ je je ki ngom*, ki rai uri danje ti ki go ngəy ə gei kadi tə Titi ijə mətine. Dəwe je kin rai uri danje ti kadi n-gəri gin taa kiyə taa ləje ki Jəju Kirisi taa-je iyə-je taa. NDigi kadi je bəə je gin ndu-kun ti.

⁵ Nə ngon dəkagilo ki ndəy be ka j-iyə j-adi-de kadi dumi dɔje al. Be mba kadi ta ki rɔjeti lə Poy Ta ki Maji kin ton lo tone ti mbata ləsi.

⁶ Ningə dije ki əi njé kər nɔ njé kaw-naa je, ki əi je ə əi dije ki ndəge je isi ooi ta ləde, usi-m dɔ ke ki boy ti ləde al. Tado Luwə oo dəw madi təkɪ e ki ngay itə made al. Ningə dije ka kin indəi gu dɔm ti kadi m-ra ne madi ki rangi al tɔ.

⁷ Ne kare ki gəri, gəri kadi Luwə ə adi-m kilə kilə mbə Poy Ta ki Maji dan dije ti ki əi Jipi je al. Adi-m təkɪ adi-n

* 1:14 13-14: Knjk 8.3; 22.3-5; 26.9-11   * 1:16 15-16: Knjk 9.3-6; 22.6-10; 26.13-18   * 1:18 Knjk 9.26-30   * 1:19 2.9; Knjk 15.13   * 2:1 Knjk 11.30; 15.2   * 2:4 1.7

Piyər e nje kilə mbe Poy Ta ki Maji dan Jipi je ti ka kin be tə.

⁸ Luwə ində Piyər adi e nje kaw kilə rə Jipi je ti, ə ində-m adi mi nje kaw kilə rə dije ti ki əi Jipi je al tə.

⁹ Jaki nim, Piyər nim, Ja nim ə əi dije ki ndəge je ooi-de kadi əi təgi njé kaw-naa je. Ningə əi je wa kin ka gəri kadi ki rəjeti, Luwə ə ilə kilə kin jim ti, ki go me-maji ti lie. E be ə, adi-je ji kəde adi j-uwə təkə ndude e naa ti səje kadi je j-aw rə dije ti ki əi Jipi je al ə əi je awi rə Jipi je ti tə.

¹⁰ Ne ki dəji-je, e kində kəm go njé ndoo je ti. Ningə e kin e ne ki m-ində kəm go ti maji m-isi m-ra tə[☆].

Pol ndangi Piyər me be bo ti ki Atiyosi

¹¹ Loki Piyər re Atiyosi ti[☆], ra ne ki go rəbe ti al, adi m-ndange ta kəm dije ti.

¹² M-ndange, tadə, kəte nə kadi dije madi ki Jaki ilə-de rəi tēi rəde ti, Piyər uso ne naa ti ki dije ki əi *Jipi je al. Nə loki dije kin rəi tēi rəde ti, Piyər ər rəne gogi, mbati kuso ne ki dije ki uso səde ne kəte ka kin. MBati kuso səde ne, tadə bəl njé kijə mətide ki oo-de.

¹³ Ra adi njé kaw-naa je ki nə je ki əi Jipi je, ndaji Piyər me tulə rə naa ti kin tə. Biti kadi Barnabasi wa ki dəne osi me hal kədi kəm-naa ti ləde ka kin tə.

¹⁴ Loki m-o kadi ne rade un go rəbi ki rəjeti lə Poy Ta ki Maji al, m-əl Piyər ta kəm dije pəti m-ə nə: «Re j ki j Jipi, iyə ne ra Jipi je, ə ira ne lə Jipi je al, e go ti al kadi ində gu də dije ti ki əi Jipi je al kadi rai ne lə Jipi je.»

¹⁵ J-əi ningə, j-əi Jipi koji be je, bi j-əi ndəgi dije ki njé ra majal je kam al.

¹⁶ Ji gər kadi Luwə tidə dəw dəw ti ləne ki takul kadi-me Jəju Kirisi par, bi ki go rəbi ra go ndu-kun ti lə *Moji al. E be ə, je wa ka, j-un meje j-adi Jəju Kirisi mba kadi Luwə ər-n ta dəje ti. Ɔr ta dəje ti ki go rəbi kadi-me Kirisi bi ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti lə Moji al. Tadə dəw kare ki Luwə a ər ta dəe ti ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti lə Moji goto[☆].

¹⁷ Kin ə re, je Jipi je, ji sangi rəbi kadi Luwə ər-n ta dəje ti ki go rəbi kadi-me Kirisi ningə, təji kadi je njé ra majal je tə ndəgi dije ki əi Jipi je al be tə. Ə se e kin təji kadi Kirisi e nje ra kilə lə majal wa? Jagi e be al.

¹⁸ Ningə, re m-təl m-aw go ndu-kun je ti ki m-iyə-de kə kəte kin bəy ə, mi wa m-təji kadi mi nje kal də ndu-kun.

¹⁹ Ki ɔji də ndu-kun, m-oy koy ki e ndigi lə ndu-kun, mba kadi m-isi ki dəm taa mbata lə Luwə. Mi ki bə kagi-dəsi ti naa ti ki Kirisi.

²⁰ Ningə kisi-m ki dəm taa, e mi ə m-isi ki dəm taa al, nə e Kirisi ə isi me darəm ti. Kisi-m ki dəm taa dəw ti, m-isi me kadi-me NGon Luwə ti. NGon Luwə ki ndigi-m ə adi rəne mbata ləm.

²¹ Ningə, m-ndigi kadi ra maji lə Luwə kin e ne ki kə kare al. Tadə re e ki go rəbi təl rə go ndu-kun ti lə Moji ə Luwə ər-n ta də dəw ti ningə, koy lə Kirisi e ne ki ndangi kare ba.

3

NDu-kun ki kadi-me

¹ Səi dije ki Galati, ti dəsi a dana al! Dəsi a dana al, tadə j-ər səsi gin koy lə Kirisi də kagi-dəsi ti ay njay ta kəmsi ti adi oi, ə itəli adi dəw madi ki rangi re yəl səsi.

² M-əl səsi ne kare madi igəri: E mbata Poy Ta ki Maji ki itaai, ə adi mesi kin, ə Luwə adi-n səsi NDil Luwə bi e mbata ra go ndu-kun ti lə *Moji al.

³ Dəsi a dana al! Lo kilə ngire ti, uwəi kul NDil Luwə, ningə ki basine kin igəi kadi uwəi kul rəsi ngata.

⁴ NGA kə ki ingəi bore be kin kadi e kare ki dangi a? A e go ti al kadi e kare ki ndangi.

⁵ Luwə adi səsi NDil ne ki ay njay taa ra ne kəji je ki əti bəl dansi ti tə. Ə se ra be mbata təl ki itəli rəsi go ndu-kun ti lə Moji wa? Jagi e be al, ra mbata taa ki itaai Poy Ta ki Maji ki kadi-me.

Kadi-me lə Abirakam

⁶ E be ə, Luwə tidə-n *Abirakam dəw ti ləne, bəe-n dəw ki dana, mbata adi mene Luwə[☆].

☆ 2:10 Knjk 11.29-30 ☆ 2:11 Knjk 11.19-26 ☆ 2:16 Rm 1.17; 3.20, 22; Pa je 143.2 ☆ 3:6 Kilə ngire ne je 15.6; Rm 4.3 ☆ 3:7 Rm 4.16

7 Sobɪ kadi igəri maji təkɪ dije ki uni mede adi Kirisi ə əi nɔan lə Abirakam ki rəjeti✧.

8 Makitibi lə Luwə əl ta bal ngay kəte təkɪ dije ki əi *Jipi je al, Luwə a tidə-de dije ti ləne ki takul kadi-me ləde. Poy Ta ki Maji kin e ki kəl Abirakam təkɪ Luwə a nɔangi dɔ dije pətɪ ki dənangi ti ne ki takule✧.

9 E be ə, njé ki adi mede, Luwə a nɔangi dɔde təkɪ nɔangi-n dɔ Abirakam ki adi mene be.

10 Dije pətɪ ki gai kadi Luwə a ɔr ta dɔde ti ki takul təl rɔ go ndu-kun ti lə *Mojɪ, ndəl e dɔde ti. NDəl e dɔde ti, tadɔ makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki ra ki ində kəmne go ndu-kun je ti pətɪ, ki e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kin ki dəkagilo je pətɪ al nɔngə, ndəl e dɔe ti✧.»

11 Ji gər maji kadi dəw ki Luwə a təl e dəw ti ləne ki takul təl rɔ go ndu-kun ti goto. Tadɔ makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki adi mene Luwə ə e dəw ki dana, nɔngə ki takul kadi-me lie ə a isi-n ki dəne taa✧.»

12 Ki rəjeti, ngirə ndu-kun e dɔ kadi-me ti al, əi nɔ je ki dangi dangi. Makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki ra go ndu-kun je ti ba a ingə kaji ki go rəbi təl rɔ go ti✧.»

13 Kirisi taa-je ilə-je taa ta ndəl ti lə ndu-kun. Kirisi ɔr to je, un ndəl ki dɔje ti ki dəne ti. MBata makitibi lə Luwə ə nə: «Dəw ki bəi-e dɔ kagi-dəsi ti e dəw ki Luwə ndəle✧.»

14 E be mba kadi nɔangi dɔ ki Luwə un mindine kadi n-adi Abirakam kin, dije ki əi Jipi je al ka ingəi ki takul Jəju Kirisi, ə kadi ki go rəbi lə kadi-me, j-ingə NDil Luwə ki Luwə un ndune kadi n-adi-je.

NDu-kun əi ki kun mindi

15 NGakom je, m-a m-un nɔ kare ki j-isi j-oi ki ndɔ je pətɪ dənangi ti ne mba kadi m-ɔji-n səsi nɔ kin: loki dəw un mindine, ndangi me makitibi ti, dəw made ki rangi ki asi kadi tuji kilə mindi lie kin, ə se kadi ilə nɔ ki rangi dɔ ti goto.

16 Nɔngə kun mindi ki Luwə un adi *Abirakam, ki dəw ki gin koji ti lie ka e be tɔ. Makitibi lə Luwə ə nə: «Luwə un mindine adi dəw ki gin koji ti lə Abirakam✧,» adi e dəw kare ba, ki e Jəju Kirisi, bi makitibi ə nə: «Luwə un mindine adi dije ki gin koji ti lə Abirakam,» tə dije ki bayi-naa, al.

17 Nɔ ki m-ge kadi m-əl ə to kin: Luwə un mindine adi Abirakam maji. Nɔngə asi bal bu sə ki kuti mitə go ti bəy taa, ndu-kun re. *NDu-kun ki re go gogi kin ra tɔgi kadi tuji kun mindi ki Luwə un adi Abirakam kəte kin al. Re ndu-kun tuji kun mindi kin nɔngə, kun mindi lə Luwə a təl nɔ ki kɔ kare.

18 Re Luwə adi nɔ dije ki go rəbi təl rɔ go ndu-kun ti nɔngə, tɔji kadi e ki go kun mindi ti ə Luwə adi-n nɔ dije al. NGa je j-o kadi e ki go rəbi kun mindi ə Luwə adi maji-kur re-n dɔ Abirakam ti tɔ.

Kilə lə ndu-kun

19 Re e be nɔngə, se kilə ra ndu-kun ki Luwə adi *Jipi je e ri wa? Luwə adi ndu-kun mba kadi gəri majal rade je ki isi rai ta kəm Luwə ti. *NDu-kun to be ki naa ti, bitɪ kadi nginə-n dəw ki gin koji ti lə *Abirakam ki a re. Adi e dəw ki Luwə un ndune ade. Loki Luwə ndigi kadi ndu-kun, e malayka je ə Luwə ilə-n-de ki go rəbi lə dəw ki kare ki a mbɔ Luwə ti ki dije kadi ilə-de noji naa ti✧.

20 Nɔngə nje ka mbɔ dije ti kadi ilə-de noji naa ti, a a mbɔ dije ti ki bayi-naa, nə Luwə e kare ba bi bay al.

21 Ə se e kin ɔji kadi ndu-kun ɔsi ta kun mindi lə Luwə wa? Jagi ɔse ta al. Re ndu-kun madi to nɔɔ, asi kadi adi dije kaji nɔngə, m-gər kadi re ndu-kun a ɔr ta dɔ dije ti nɔ Luwə ti. Ke ə ndu-kun ki be kin goto.

22 Makitibi lə Luwə əl təkɪ dije pətɪ ki dənangi ti əi gin tɔgi ti lə majal. To be mba kadi kun mindi ki Luwə un adi dije ki adi-e mede, təl tane me kadi-me Kirisi ti.

23 Kəte taa kadi dəkagilo kadi-me Jəju Kirisi re, j-isi tə dangay je gin tɔgi

✧ 3:8 Kilə ngirə nɔ je 12.3 ✧ 3:10 Dətərənɔm 27.26 ✧ 3:11 Abakuki 2.4 ✧ 3:12 Ləbətiki 18.5; Rm 10.5 ✧ 3:13 Dətərənɔm 21.23 ✧ 3:16 Kilə ngirə nɔ je 12.7 ✧ 3:19 Knjk 7.53

ti læ ndu-kun. J-isi gin ti biti kadi Luwə tee ki dɔ kadi-me Jəju Kirisi adi-je.

²⁴ Dɔkagiloe ti kin ndu-kun to tɛ nje kində kəmne goje ti biti kadi Kirisi ren. Lo kin ti nga ə Luwə ɔr-n ta dɔje ti ki takul kadi-me Kirisi.

²⁵ Ningə loki dɔkagilo kadi-me Kirisi re kin, je gin tɔgi ti læ ndu-kun ki kəte isi ində kəmne goje ti ka kin al ngata.

²⁶ MBata səi pəti, səi ngan læ Luwə ki takul kadi-me Jəju Kirisi.

²⁷ Səi pəti, rai səsi batəm læ Kirisi, adi itoi tɛ Kirisi wa be.

²⁸ NGəsine, dangi dangi goto mbɔ dije ti. Jipi ə se Girəki goto; bəə ə se dəw ki e ɔa rəne goto; dənə ə se dingəm goto. Pəti, səi kare ba me kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi.

²⁹ Re səi dije læ Jəju Kirisi ningə, səi gin koji læ Abirakam tɔ. A ingəi nɛ je pəti ki Luwə un ndune kadi n-adi Abirakam ki dije ki gin koji ti lie tɔ.

4

Njé kadi-me je əi bəə je al ngata

¹ Nɛ ki kadi m-adi igəri ə to kin: NGon ki bawe iyə nɛ nduwə ade, e ə e ɔa nɛ kingə je pəti ki bawe iyə, nə loki nay ngon bəy, to ta dangi ki bəə al.

² To ta dangi al, tadɔ e gin tɔgi ti læ njé kote je ki njé ngəm nɛ maji lie, biti kadi dɔkagilo ki bawe ɔji asi bəy taa, a adi-e nɛ nduwə lie.

³ J-əi ka to be tɔ. Loki jigi gəri Jəju Kirisi al, j-əi bəə je gin tɔgi ti læ majal je ki dangi dangi ki dɔnangi ti nɛ[☆].

⁴ Nə loki dɔkagilo ki Luwə ɔji asi, Luwə ilə NGone adi re. NGon ki dənə oje gin ndu-kun ti læ *Jipi je.

⁵ Re mba kadi taa dɔ dije ki isi gin tɔgi ti læ ndu-kun, taa kadi tɛ təl-je ngan læ Luwə ti tɔ.

⁶ Səi ngan læ Luwə ki rɔjeti, be ə Luwə ilə-n NDil ngonne me je ti. NDil ki adi j-isi bari Luwə Aba! ki kər me nə Bai[☆].

⁷ E be ə, j bəə al ngata, nə j ngon læ Luwə. Ə re j ngon læ Luwə ningə, Luwə a adi nɛ nduwə je pəti ki ngəm mbata læ nganne je ki go me-maji ti lie.

Pol bəl kadi Galati je tɔli awi gin ndu-kun ti gogi

⁸ Kəte, loki igəri Luwə al bəy, isi irai bəə læ luwə je ki dangi dangi, nə ki rɔjeti ɔa, əi luwə je al.

⁹ NGA ki basine igəri Luwə, taa Luwə gər səsi tɛ yəne je tɔ, ə igei təl kaw gin nɛ je ti ki tɔgide goto, taa ndade ka goto ka kin bəy. Igei təl kaw ra bəə ləde bəy.

¹⁰ Isi indəi kəmsi go ndɔ je madi ti, go nay je ti, go dɔkagilo je ti, ki go bəl je ti madi bəy!

¹¹ M-bəl kadi kilə ki m-ra dansi ti be kin to kare rəm ti ki ndangi.

¹² NGakom je, m-uwə njasi ki ngangti ti ba, itoi tɛ mi be, tadɔ mi ka m-to tɛ səi be tɔ. Igəri maji, nɛ madi ki majal kare ki irai səm goto.

¹³ Kadi mesi ole dɔ ti, təkə e ki go rəbi læ mɔy ə m-ilə-n səsi mbɛ Poy Ta ki Maji ki m-ilə səsi dɔsəy.

¹⁴ Me rɔ to ti ləm, rəm maji kadi dəw oo ki kəmne al, adi re a kidi-mi je, injei-mi je, nə irai nɛ kin səm al. Uwəi-mi rəsi ti tɛ kuwə yo. Ningə Oi-mi tɛ malayka læ Luwə ə se Jəju Kirisi wa ki dənə be yo.

¹⁵ Dɔkagiloe ti kin rəsi nəl səsi ngay, nga basine rənəl ka kin goto ngata. Mgər maji kadi dɔkagiloe ti kin re ingəi rəbi kadi ɔri kə kəmsi adi-mi ka re a ɔri adi-mi.

¹⁶ Ningə ɔone m-təl nje bə ləsi mbata kəl ki m-əl səsi ta ki rɔjeti.

¹⁷ Dije ki isi ədi səsi kin, rai nɛ tɛ nɛ ki ta ləsi to rɔde ngay be, nə ki rɔjeti, gir ta ləde e gir ta ki majal. Isi ndigi kadi n-gangi səsi naa ti səm, kadi n-awi səsi gode ti yo.

¹⁸ Nɛ ki m-o maji ngay, e ta kadi itingəi bil me nɛ ra je ti ki maji ki dɔkagilo je pəti. Dɔkagilo ki m-goto səsi ka maji kadi uwəi nɛ ra ki maji ba bi iyəi tae al.

¹⁹ NGanm je, m-ingə kɔ ki rangi bəy ki mbata ləsi tɛ dənə ki nje ndoo be, biti kadi itəli dije ki tɔgi gangi me ta ti læ Kirisi.

²⁰ M-ndigi ngay kadi mi səsi naa ti ki basine wa kin, kadi m-əl səsi ta ki ndu

☆ 4:3 4.9; Kol 2.8, 20 ☆ 4:6 Mk 14.36; Rm 8.15

ki sɔbi kəl-n səsi ta. Tadɔ m-gər nɛ wa ki kadi m-ra dana ki mbata ləsi, al.

Kun mindi je ki joo, Agar ai ki Sara

²¹ Səi ki indigi kadi isi gin tɔgi ti lə ndu-kun, təkɪ rɔjeti, igəri me ta ki ndu-kun əl kin al.

²² Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Abirakam oji ngan je ki dingəm joo: ki kare, kɔe e bəə ə ki nungɪ kɔe e bəə al. Dəne ki bəə tɔe nə Agar, ə e ki e dɔw dərɔne tɔe nə Sara tɔ.»

²³ NGon lə dəne ki bəə, oje təkɪ oji ndəgi ngan je pəti ki dɔnangɪ ti, nə ngon lə dəne ki e dɔw dərɔne, koje to ta dangɪ. Luwə un mindine adi kəte dɔ koje ti.

²⁴ Me ta je ti kin Luwə oji-je nɛ kare kadi ji gər. Dəne je ki joo kin oji dɔ kun mindi je joo ki Luwə un: Kun mindi ki dɔ mbal Sɪnay ti e Agar ki a oji bəə je.

²⁵ Agar e mbal Sɪnay ki Arabi ti, to tɔ bɛ bo ki Jorijaləm ki dɔkagilo ti ki bɔne kin be. To be, mbata Jorijaləm ki dije ki me ti pəti əi bəə je gin tɔgi ti lə ndu-kun.

²⁶ Nə Jorijaləm ki dərɔ ti, e bəə al. E ə e koje tɔ.

²⁷ Makitibi lə Luwə ə nə: «I kuji dəne, ira rɔnəl, j ki igər to ndoo ngon al, ur kəl rɔnəl. MBata dəne ki ngawe mbate a aw ki ngan je ngay itə e ki isi ki ngawne.»

²⁸ NGakom je, səi, itoi tɔ *Isaki ki *Abirakam oje ki go kun mindi ti ki Luwə un ade kin be.

²⁹ Dɔkagiloe ti kin, ngon ki oji-e tɔ ndəgi ngan je pəti ki dɔnangɪ ti adi kɔ e ki oji-e ki tɔgi lə NDil Luwə. Ko nɛ wa ki ra nɛ kin ə isi ra nɛ bɔne bəy.

³⁰ Ə se ta ri ə makitibi lə Luwə əl wa? Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Ituwəi dəne ki bəə ki ngone kɔ, tadɔ ngon lə dəne ki bəə a j tɔ kingə nɛ nduwə naa ti ki ngon lə dəne ki e dɔw dərɔne.»

³¹ NGakom je, ki oji dɔje, j-əi ngan lə dəne ki bəə al, nə j-əi ngan lə dəne ki e dɔw dərɔne yo taa.

5

Kirisi taa je iyə-je taa

¹ Kirisi taa-je iyə-je taa mba kadi j-əi ki taa kiyə taa ki dɔ gangɪ. Ai dɔ njasi ti, iyəi rəsi kadi dɔw madi təl səsi bəə ti bəy əl ngata.

² Oi maji, mi Pol m-əl səsi ta taga wangi. Re adi ijəi mətisi bəy ningə, Kirisi a təl nɛ ki kare ki rəsi ti.

³ M-ndər mbisi ki kɔ joo bəy, dɔw ki ra ki adi ijəi mətə ningə, sɔbi kadi ində tane dəm go ndu-kun je ti.

⁴ Səi dije pəti ki isi sangɪ kadi Luwə ɔr ta dəsi ti ki go rəbi lə ndu-kun, səi ki gangɪ naa ti ki Kirisi. A asi kingə ra maji lə Luwə al ratata.

⁵ Ki sɔbi dɔje, j-ində meje ti kadi Luwə a ɔr ta dɔje ti tadɔ j-adi meje Jəju Kirisi. E kin ə j-isi ji nginə kadi NDil Luwə a adi-je me tɔge ti.

⁶ Re dɔw madi ində rɔne naa ti ki Jəju Kirisi, ə ijə mətine, ə se ijə mətine al ka, e nɛ ki ndae goto. Nɛ ki bo ngay e ta kadi dəwe kin adi mene, ningə kadi kadi-me kin aw sie adi ndigɪ dije.

⁷ Lo kilə ngire ti, irai kilə maji ki dum, ningə ki basine kin, dɔw madi ilə kagɪ nɔsi ti, ɔgi səsi kadi itəli rəsi go ta ki rɔjeti ka kin ngata.

⁸ Dɔw ki ɔgi səsi rəbi kin e dɔw ki Luwə ki bər səsi ilə al.

⁹ Dije əli əi nə: «NGon əm ki ndəy be ra nduji ki ləy ba pəti adi j.»

¹⁰ Ki rəm ti, m-taa mesɪ me kində rɔ naa ti ki Bəbɛ. Ningə m-gər maji kadi səi ka iməri ta tɔ mi be tɔ. Nə dɔw ki yəti dəsi kin, re dəwe e-n nɔ nɔ ka Luwə a gangɪ ta dɔe ti.

¹¹ NGakom je, ki sɔbi dəm, re m-isi m-ilə mbɛ kadi, gar, dɔw ijə mətine bəy taa Luwə ɔr ta dɔe ti ningə, *Jipi je a indəi kəmm ndoo al ngata. A indəi kəmm ndoo al, taa re koy lə Kirisi dɔ kagɪ-dəsi ti a e nɛ kəbi mbata ti lə dɔw al tɔ.

¹² Ki rɔ njé yəti dəsi ti, sɔbi kadi re a ɔri gəmde wa par.

Kilə lə darɔ ki kilə lə NDil Luwə

¹³ Səi ngakom je, Luwə bər səsi mba kadi səi ki taa kiyə taa. Ke ə, kadi taa ki Luwə taa səsi iyə səsi taa kin, uni girə dɔ ti irai nɛ lə darɔ təkɪ mesi ndigɪ al.

✧ 4:22 Kilə ngirə nɛ je 16.15; 21.2

✧ 4:23 Kilə ngirə nɛ je 17.16; Rm 9.7-9

✧ 4:27 Ejay 54.1

✧ 4:30

29-30: Kilə ngirə nɛ je 21.9-10

Nə kadi irai kilə bəə adi-naa ki yo ki ne ki ndigi-naa.

¹⁴ MBata ndu-kun je pəti əsi dəde naa ti me ndu-kun ti ki kare ki ə nə: «A indigi dəw madi tə darə i wa be» kin[☆].

¹⁵ Re idoi-naa je, iribəi-naa je tə da je ki wale be ə, igoi rəsi maji, ta təl tae ə a tuji-naa.

¹⁶ E be ə, m-əl səsi m-ə nə: Iyəi NDil Luwə adi ər nəsi ningə a rai ndigi lə darə al.

¹⁷ NDigi ra je lə darə ka kin isi rəi ki NDil Luwə, ningə NDil Luwə isi rə ki ndigi ra je lə darə tə. Təgi je ki joo kin isi rəi-naa dande ti, adi lo kadi irai ne ki mesi ndigi goto.

¹⁸ Nə re NDil Luwə ər səsi ta rəbi 6a, ndu-kun aw ki təgi dəsi ti al.

¹⁹ Kilə ra je ki majal lə darə toi taga wangi: Adi e sangi-naa ki go rəbe ti al, ki ne ki to nje, ki sangi-naa ki lo kaya ti,

²⁰ ki kəsi məkəsi nangi nq yo je ti, ki ra mbəli, ki kuwə-naa me ti, ki koo ta-naa al, ki jangi, ki wongi, ki ni, ki gangi-naa, ki kər kəm-naa,

²¹ ki kəm-nda, ki gq kasi, ki kuso ne kədi, ki ndəgi koo kilə ra je ki be kin. M-ndəji səsi tək m-əl-n kəte: njé ra ne je ki be kin a ooi kqbe lə Luwə al.

²² Ningə, kilə ra lə NDil Luwə e: ndigi-naa, ki rənəl, ki kisi-maje, ki kisi də ti ki naa, ki me-maji, ki ra maji, ki ka dana,

²³ ki səl ləm ləm, ki kulə darə gin təgi ti. *NDu-kun əsi ta kilə ra je kin al.

²⁴ Dije pəti ki əi yə Kirisi, tətə rə darə ki ndigi ra je lie pəti də kagi-dəsi ti.

²⁵ E NDil Luwə ə adi-je kisi ki də taa, ə maji kadi j-adi NDil ər-je ta rəbi.

²⁶ Maji kadi j-əi njé kun də taa al. Səbi kadi j-adi-naa wongi al, taa kadi jangi ra-je də-naa ti al tə.

6

Kira ki naa yo ki ne

¹ NGakom je, re uwəi dəw madi də ne ra ti ki go ti al, maji kadi səi ki awi ki NDil Luwə mesi ti, irai sie kadi təl re də rəbi ti ki maji. Nə ke ə kadi əji-e ki mindi ki səl ləm taa. Ningə kadi dəw

ki ra dansi ti oo rəne maji, kadi osi me ko ne na ti kin al.

² Irai kadi itaai ne ki kqy də-naa ti. Re irai be ningə, a səi njé təl rə go ta ti lə Kirisi.

³ Re dəw madi ki ndae goto, oo rəne kadi ne dəw ki nga ningə, dəwe kin isi ədi rəne.

⁴ Kadi nq nq ka ində maji kilə rane oo. Re ingə ne madi ki maji me ti ningə, kadi ra rənəl də kilə ti ki e wa ra ki kanji kadi un rəne ində kadi ndəgi dije ti.

⁵ Tadə nq nq ka a a ta kilə je ləne ki ra.

⁶ Səbi kadi dəw ki nje taa ne ndo ki i rə Luwə ti, kay ne kingə je ləne pəti ki dəw ki nje ndo-e ne.

⁷ Dəw a mbə ki Luwə al, ə ədi rəsi al. Ne ki dəw dibi a tətə kande.

⁸ Kin ə re dəw dibi ne ki go darə ti ningə, kande ki a tətə e koy. A kin ə re dəw dibi ne ki go NDil Luwə ti tə ningə, kande ki a tətə e kaji ki to ratata ki nq ti.

⁹ Lo kin ti, maji kadi ne madi ər təgije ta ra maji ti al. Loki j-uwəi rəje ba ta ra-e ti ningə, j-a ji tətə kandi ki maji dəkagiloe ti.

¹⁰ E be ə, loki j-ingəi dəkagilo ra maji ningə, maji kadi ji rai maji ki dije pəti. Ki bo ngay e njé ki adi mede Jəju Kirisi.

Ta ki dəbəy ti ki kuwə ji-naa

¹¹ Oi ne ki m-ndangi m-adi səsi kin. E mi wa ə m-ndangi boy guri guri ki jim.

¹² Əi *Jipi je ki ndigi kadi n-nəli ndəge je ə yə isi indəi gu dəsi ti kadi ijəi mətisi. Rai be mba kadi dije adi-de kq mbata ta koy lə Kirisi də kagi-dəsi ti al.

¹³ Əi je wa ki njé kijə mətide kin, uni go ndu-kun je lə Jipi je ba pəti al. NDigi kadi səi je ə ijəi mətisi kadi kijə mətəi ləsi e ne kində gu ləde.

¹⁴ Ningə mi, m-ində gum ki kagi-dəsi lə Bəbe ləje Jəju Kirisi, bi m-ində gum ki ne ki rangi al. MBata ki takul koy lə Jəju Kirisi də kagi-dəsi ti, ne je ki dənangi ti ne təli ne ki koy ki rəm ti, ə mi m-təl ne ki koy ki rə ne je ti ki dənangi ti ne tə.

☆ 5:14 Ləbətiki 19.18

¹⁵ Ningə re dəw ijə mətine, ə se ijə mətine al ka, e ne ki ndae goto. Ne ki bo ngay e ta kadi dəw təl ne kində ki sigi.

¹⁶ Kadi kisi-maje ki me-maji lə Luwə e də dije ti pəti ki uni go rəbi ki sigi, ki dije pəti ki əi dije lə Luwə.

¹⁷ Kaw ki kəte nqo kin, kadi dəw ra səm ne ki kə al ngata. Tadə m-aw ki ndunə do je ki oji go kə lə Jəju rəm ti.

¹⁸ NGakom je, kadi me-maji lə Bəbe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi. *Amen.

Makitibi ki Pol ndangi adi Epəji je

*Ta ki dō makitibi ti ki Pol ndangi adi
Epəji je*

Asi 6al kuti mi go koji Kirisi ti, kalangi ba, njé kaw-naa je indai ngiræde ki lo lo dōnangi Aji ti ki du (6one 6ari-e Turki ki Aji ti). Njé kaw-naa je ki dangi dangi kin, kulæ noji to dande ti ki yo je ki ne je. Ningæ njé ki Epəji ti, ji kiside to soti itæ madide je. Loki Pol aw mba læne ki kō mitæ mba kilæ mbe Poy Ta ki Maji, teɣ rōde ti, 6a ra 6al ki asi mitæ me 6e bo ti ki Epəji ti (Knjk 19.1-20.1). Kin æ ji tidæ Ep 3.1 æi ki 4.1 6a, j-a j-o kadi Pol to dangay ti æ ndangi makitibi kin. Ningæ e mbata kin æ 6ari-e-n «makitibi ki ndange e dangay ti», oræi kadi e ki Pol ndangi adi Pilipi je nim, Pilæmō nim, Kolosi je nim tō.

Nε ndo ki me makitibi ti ki Pol ndangi adi Epəji je kin tōji kadi e makitibi ki un dije ki ta tate ba, 6i e makitibi ki sōbi dō njé kaw-naa je gin kare par al. Kō ta ki boy ki to me ti, e ta læ kōji ra læ Luwæ ki kadi kaw dije pæti ki dōrā ti nim, dōnangi ti ne nim gin tōgi ti læ NGar kare ba be ki e Jəju Kirisi (1.10).

Kadi j-indæ manji makitibi ki Pol ndangi kin maji 6a, j-ingæ kadi ngon ta ki ilæ-n ngiræ ta e ndæy be nim (1.1-2), ta ki tæl-n tæe e ndæy be nim tō (6.21-24). Ba darō ngadan ta wa dæw a kæki gin joo:

Me kəy kəme ti ki dōsəy (1.3-3.21), Pol æl ta ki dō nε ti ki æti 6æl ki Luwæ ra adi-je ki ræbi læ Kirisi, 6a go ti, tæl æl ta ki dō kindæ rō naa ti adi goe ngal. Ningæ ki oji dō kindæ rō naa ti, Pol tōji nε ki Luwæ ra taa kadi Jipi je ki dije ki æi Jipi je al, tælii dije ki kare ba, tæ dije lie.

Me kəy kəme ti ki kō joo (4.1-6.20), Pol dæji Epəji je kadi pa njiyæde me kindæ rō naa ti kin tōji tæki æi dije ki koji sigi me kindæ rō naa ti ki Kirisi. NGA ningæ sōbi kadi pa

njiyæ ki maji re ki kilæ ra ki maji dande ti, me kəy je ti læde, ki rō njé kaw-naa je ti ki rangi, ki ki rō ndægi dije ti pæti.

Kadi tæ tōji-n kindæ rō naa ti læ dije læ Luwæ, Pol un nε asi gin mitæ æl-n ta: un darō, adi e njé kaw-naa je ki Jəju Kirisi e jam dæde; un kəy ki Jəju Kirisi e mbal ki dō kume ti; un dæne æi ki dingæm, adi e njé kaw-naa je ki æi dæne læ Kirisi. Nε kare, j-o kadi ki kanji kindæ rō naa ti ki rōjeti ki Bæbe, lo kadi kindæ rō naa ti ki rōjeti læ njé kun go Kirisi a to goto. E be æ, maji kadi kindæ rō naa ti ki rōjeti e naa ti ki Bæbe Jəju Kirisi ki dōkagilo je pæti.

Kuwæji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilæ læ Jəju Kirisi ki go ndigi ti læ Luwæ. M-ndangi makitibi kin m-ilæ-n madi dije læ Luwæ ki adi mede Jəju Kirisi, ki isi me 6e ti ki Epəji ti.

² M-kəy kadi Luwæ ki Baw je ki Bæbe læje Jəju Kirisi adi me maji ki kisi-maje læde nay sæsi.

Ra maji je ki Luwæ isi adi-je ki takul Kirisi

³ Piti ki dō Luwæ ti ki Baw Bæbe læje Jəju Kirisi, ki adi-je maji-kur je, adi e nε maji je pæti ki adi-je ki go NDil ti, ki j dōrā ti, ki takul kindæ rō naa ti læje ki Kirisi.

⁴ Be æ, loki Luwæ ra dōrā ki dōnangi ki nε je ki me ti al 6æy æ, kōti je ki takul Kirisi ti tæ dije læne mba kadi j-ayi njay ki kanji ta madi dōje ti ta kəme ti. Nε je kin tōji kadi Luwæ ndigi je.

⁵ Tæki Luwæ ndigi-n-je ka kin æ, indæ-n je kæte nō dōkagilo je ti, mba kadi ji tæli ngane je ki takul Jəju Kirisi. Luwæ ge kin be ki go me-maji ti lie.

⁶ Adi ji piti Luwæ, mbata me-maji lie ki æti 6æl. Me-maji kin, adi-je kare ki takul N Gone, ndigi ngone kin ngay.

⁷ Me Kirisi ti, ki takul mæse ki ay dō kagi-dæsi ti go koye ti, je ki taa kilæ taa, ningæ majal je læje e ki kiyæ go kō tō. Be æ, Luwæ oji-n je me maji læne ki ngay.

⁸ Oyo, Luwæ oji-je me-maji læne kōji ki æti 6æl. Be æ, adi-n-je tær ki nε gær ki ngay.

⁹ Ningə ki go ra maji ti lə Luwə ki ngay, adi j-ingəi kəji ta ra lie ki to lo ɔyɔ ti. Kəji ta ra kin, ində dɔe naa ti kəte kadi n-a ra ki takul Kirisi.

¹⁰ Kəji ta ra lə Luwə kin, e mba kadi kaw ne je ki dɔrɔ ti ki ne je ki dɔnangi ti ne pəti, gin tɔgi ti lə nje kɔbe ki kare ba ki e Kirisi. Ne kin, a ra ne dəkagilo ti ki Luwə wa ɔji.

¹¹ Luwə adi ne je pəti rai ne təkɪ e wa ɔji-n ə se ndigi-n kəte. Be ə, kəti-n-je kəte ki go kəji ta ra ti lie, adi ji təli dije lie ki go kində rɔ naa ti ləje ki Kirisi. Ningə adi-je ne ki un-n mindine mba kadi n-adi-je tɔ.

¹² Luwə ra be mba kadi j-osi pa j-iləi tɔji dɔ kəti ɔl ti lie, Je je ki j-indəi me je dɔ kirisi ti dɔsɔy.

¹³ E me Kirisi ti tɔ ə, səi ka, oi dɔ ta ki rɔjeti, ki e Poy Ta ki Maji ki aji səi. Ningə go ti, adi mesi Kirisi, ɔa Luwə ində ndunə ki sɔbi dɔne rɔsi ti. NDunə ka kin e NDil ki ay njay ki un-n mindine adi kəte dɔ ti.

¹⁴ NDil ki ay njay ki Luwə adi-je kin, tɔji kadi ja j-ingəi ndəgi ne maji je pəti ki Luwə a adi-je. Ne maji je kin ja j-ingəi pəti ndɔ ki Luwə a taa-je ilə-je taa ji majal ti ratata. Adi ji piti ndole lə Luwə ki əti ɔl.

Pol əl ta ki Luwə ki mbata lə njé kadi-me je ki Epaji ti.

¹⁵ E ki mbata kin ə, mi ka loki m-o poy kadi me ləsi ki adi Babe Jəju, ki poy ndigi ləsi ki isi ndigi dije lə Luwə pəti,

¹⁶ ndɔ ki m-o-n ta wa kin nu, m-iyə ta ra oyo Luwə ki mbata ləsi al me kəl ta ti je ləm ki m-isi m-əl si-e. M-isi m-ɔa tɔsi taa taa.

¹⁷ M-dəji kadi Luwə lə Babe lə je Jəju Kirisi, Bawje ki nje tɔji, adi səi ki takul NDil ki ay njay, tər, ki gər gin ne ki to lo ɔyɔ ti, mba kadi igəri-e-n ay njay.

¹⁸ M-dəje kadi tɛɛ angalsi, mba kadi asi gər ne kində me dɔ ti ki adi səsi ki aw naa ti ki ɔar ki ɔar səsi. Taa a igəri ne je ki maji maji ki Luwə əl ta-e kadi n-a n-adi dije ləne.

¹⁹ Ningə a igəri tɔgi ki əti ɔl itə tɔgi je pəti ki Luwə ɔji mbata ləje j-əi ki j-adi-e meje. Ningə tɔgi ka kin, Luwə ɔji ki taga me tɔgi ti ki əti ɔl.

²⁰ Tɔgi ki əti ɔl kin, Luwə tɔji taga, dəkagilo ti ki adi Jəju ii taa dan je koy je ti, ə ade isi dɔ ji kɔe ti me dɔrɔ ti.

²¹ Loe ti kin, Jəju e ki kində dɔ njé kɔbe je ti ba pəti, dɔ tɔgi kɔbe je ti ba pəti, a e dɔ tɔgi je ti ba pəti, taa tɔe e dɔ tɔ je ti pəti tɔ. E dɔ ne kində je ti pəti mbata dəkagilo ki ngosine kin par al, nə bitɪ dəkagilo ti ki a re.

²² Oyo, Luwə ilə ne je pəti gin tɔgi ti lə Kirisi. Loki inde dɔ ne je ti pəti ningə, kəte ade e ki boy dɔ njé kaw-naa je ti.

²³ *NJé kaw-naa je toi tɔ ngan rɔe je be. Kasi-naa bərərə lə Kirisi rosi njé kaw-naa je ki dəkagilo je pəti. Ningə Kirisi ka, kasi-naa bərərə lə Luwə rose tɔ.

2

Kaji e ki takul me-maji

¹ Səi ki kəte, səi toi tɔ dije ki koy ki mbata majal je ləsi.

² Majal je ləsi kin ra adi mari go rəbi ne rasi je e go hal ne ra lə dije ki duniya ti, uni go ki bo lə tɔgi je lə ndil je ki majal ki me nəl ti. NDil ki majal kin ə, isi ra kilə ngosine me dije ti ki njé kəsi ta Luwə.

³ J-əi je ka, ndɔ ki mari j-əi mbɔ dije ti kin tɔ. Adi ji njiyəi ki go ndigi ti lə ngur darɔje, j-isi ta ne ra ti ki kadi ji tɔli kon ndigi ra lə darɔje, ki mər ta je ləje ki majal yo. Be ə ki go jibəl kisije ki dɔje taa ti, ji toi tɔ ndəgi dije kin be, adi wongi lə Luwə e dɔje ti tɔ.

⁴ Nə Luwə e nje koo kəm-to-ndoo ki əti ɔl, adi ndigi-je ngay.

⁵ Be ə, j-əi je ki ndɔ ki j-əi dije ki koy ki takul majal je ləje kin, təl-je adi j-əi njé kisi ki dɔje taa ki Kirisi. Oyo e ki takul me-maji lə Luwə ə ingəi kaji.

⁶ Ki takul kində rɔ naa ti ləje ki Jəju Kirisi, Luwə adi j-j taa sie naa ti dan njé koy je ti, ə adi j-oi be naa ti sie me dɔrɔ ti tɔ.

⁷ Luwə ra be kadi ɔji-n kadi dije pəti gəri mbata ndɔ je ki a rəi, me-maji lie ki dɔbəye goto, ki ɔji ki takul Jəju Kirisi ki go rəbi ra maji lie ki mbata ləje.

⁸ E takul me-maji ki go rəbi lə kadi-me ə, ingəi kaji ɔi e ki go tɔgisi ti al. Nə e Luwə ə adi səsi kaji kin kare.

⁹ Kaji kin e ki takul kilə rasi madi ki maji al. E be al, mba kadi dəw madi ində-n gune al.

¹⁰ Oyo, j-əi kilə ra ji Luwə. Ində-je ki go kində rə naa ti ləje ki Kirisi mbata kadi ji rai kilə je ki maji me kisi ki dəje taa ti. Ningə kilə je ka kin, e wa ində dəe naa ti kəte mba kadi ji rai-de.

Ke kare me Kirisi ti

¹¹ Adi mesi ole də ti, təkɪ ndə ki kəte, səi Jipi koji je al, adi *Jipi je ki njé ɓa rəde njé kijə mətide, ki e ne ki dije rai ki jide adi awi ki ndune rəde ti, ɓari səsi njé kijə mətide je al.

¹² Kadi mesi ole də ti təkɪ dəkagiloe ti kin, səi ki gangi-naa ti ki Kirisi. Səi mbə *Isirayəl je ti ki əi dije lə Luwə kin al. Səi gotoi me kilə mindi je ti ki Luwə ilə ki dije ləne kin. Isi me duniya ti ki kanji ne kində me də ti ə se ki kanji Luwə.

¹³ Nə ngəsine, ki takul kində rə naa ti ləsi ki Jəju Kirisi ti, səi ki ndə ki mari səi say, itəli dije ki ɓasi ki takul məsi kadi-kare lə Kirisi.

¹⁴ Tadə e Kirisi wa ə re ki kisi ki naa ki lapiya mbə je ti. E ə ra adi Jipi je ki dije ki əi Jipi je al təli dije ki kare ba. Koye də kagi-dəsi ti ɔr bə ki to dande ti kəte kə.

¹⁵ Jəju Kirisi təl ndu-kun je lə *Mojɪ ki rəbi ra kile je, ne je ki kare ti. Ningə, un gin dije ki joo kin təl ində-n gin dije ki kare ki sigi ki go rəbi kində rə ləde naa ti sie. Be ə, adi lapiya to-n mbəde ti.

¹⁶ Ki takul koye də kagi-dəsi ti, Jəju ində gin dije ki joo kin naa ti adi təli darə ki kare. Flə-de noji naa ti ki Luwə. Ningə ki takul koye də kagi-dəsi ti, tuji-n ne ki ra adi əi njé bə je lə naa kin kə.

¹⁷ Re ilə mbə Poy Ta ki Maji ki əji də lapiya adi səi ki səi say, ta mbata lə njé je ki əi ɓasi tə.

¹⁸ E ki takul Jəju ə j-əi pəti ki j-əi, Jipi je ə se Jipi je al, j-asi kadi ji rəi ta kəm Luwə ti ki takul NDil ki ay njay ki kare ba wa kin.

¹⁹ Be ə, səi ki səi Jipi je al ka, səi mba je al, ə se njé dirə ki njade taa al ngata. Nə ngəsine, səi ngan njé ɓe ki mbə dije ti lə Luwə. Səi ngan je ki me kəy ti lə Luwə.

²⁰ Səi toi tə mbal je ki Luwə ində-n kəy be. Ningə ngirə kəy ka kin e ki kində də njé kaw kilə je ti ki əi njé kəl ta ki ta Luwə ti. Ba Kirisi wa ə e mbal ki e təgi kəy.

²¹ E me kində rə naa ti ləje ki Kirisi ti ə, mbal ra kəy je kare kare uwəi-naa maji. Ningə kəy ka kin bo ki ta made ti ki kəte kəte mba kadi təl kəy ki ay njay me Babe ti.

²² E me kində rə naa ti ki Jəju Kirisi ə, səi ki səi Jipi je al ka, indəi rəsi naa ti ki ndəgi dije lə Luwə kadi təli kəy ki Luwə isi me ti ki takul NDile.

3

Pol nje kilə mbə Poy Ta ki Maji rə dije ti ki əi Jipi je al

¹ E ki mbata kin ə, mi Pol, m-isi m-əl ta ki Luwə. Mi dangay mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi, mbata ləsi səi dije ki səi Jipi je al...

² M-gər maji kadi oi poy kilə ɓəə, ki go me-maji ti lə Luwə ilə jim ti, ki mbata maji ləsi.

³ Luwə tɛɛ ki də ne je ki to lo ɓəyɔ ti adi-m gər. E ne je kin ə m-ndangi ndəy m-ilə-n madi səsi.

⁴ Loki itidəi makitibi ki m-ndangi m-ilə-n madi səsi kin ningə, səi wa a oi ne gər ki əji də Kirisi ki to lo ɓəyɔ ti, ki Luwə tɛɛ ki dəe adi m-gər ay njay kin.

⁵ Təkɪ rəjeti, ne je ki Luwə tɛɛ ki dəe adi njé kaw kilə je, ki njé kəl ta ki tae ki takul NDil ki ay njay ki ində-de ta dangi tə njé ra kilə ləne, tɛɛ ki dəe be adi kaje je ki kəte al.

⁶ Ningə ne ki to lo ɓəyɔ ti ka kin, ki takul kində rə naa ti ləde ki Jəju Kirisi ə, dije ki əi Jipi je al, a ingəi ne maji je ki Luwə un-n mindine kadi n-a n-adi-de naa ti səje j-əi ki j-əi Jipi je. Taa, əi səje naa ti me darə ti ki kare, ningə kun mindi ki kare wa kin to ki mbata ləde tə me Kirisi ti, ki takul Poy Ta ki Maji.

⁷ M-təl nje ra kilə ɓəə lə Poy Ta ki Maji kin. E kin e kadi kare ki Luwə adi-m ki go me-maji lie ki takul kilə ra təge.

⁸ Mi ki ndam goto təi njé kadi mede Kirisi pəti tigə. Ningə re e be ka, Luwə oo maji ngay kadi mi ə, ilə kilə kilə mbə

ne gər ki əti ɓəl lə Kiriisi jim ti mbata dije ki əi Jipi je al. E ne gər lə Kiriisi ki bo ki tɔy ne gər lə dije pəti tigə.

⁹ Ningə m-ingə me-maji ki kadi m-tɔji-n dije pəti ay njay, se go rəbi ki ban ə, Luwə a tɔl-n ta ne ki un ndune dɔ ti, ki to lo ɓɔyɔ ti kin wa. Luwə ki nje ra ne je pəti, ɓɔyɔ dɔ ne kin ki dije ki dəkagilo ti ki kəte.

¹⁰ Ningə ngəsine ki takul njé-kaw-naa je, njé kɔbe je ki njé tɔgi je ki me nəl ti taa, asi kadi gəri ne gər lə Luwə. Ne gər kin, Luwə tɔji ki rəbi je ki dangi dangi.

¹¹ Ne kin tɔl tane ki go kɔji ta ti lə Luwə ki to ki nɔne ti. Kɔji ta ra ka kin, tɔl tae ki takul ɓaɓe ləje Jəju Kiriisi.

¹² Me kində rɔ naa ti ləje ki Kiriisi me kadi me ti ə, j-ingəi ta rəbi kadi ji ndɔtii ki rɔ Luwə ti ki me ki ti kati.

¹³ E be ə, m-dəji səsi mba kadi tɔgi si ɔr mbata lə kɔ je ki m-isi m-ingə ki mbata ləsi kin al. Nə kadi e gin kəsi-gon ləsi yo taa.

NDigi ki Kiriisi ndigi je

¹⁴ MBata kin ə, m-isi m-ɔsi məkəsım nangi nɔ Bawje ti ki dɔrɔ ti,

¹⁵ ki takule ki karne ba ə, gin koji je pəti ki dɔrɔ ti ə se ki dɔnangi ti ne isi ki dɔde taa.

¹⁶ M-dəji Luwə kadi ki go maji-kur ti lie ki to mbar mbar ki go NDil ti ki ay njay, kadi adi səi njé kadi-me je itɔgi gangi me ndilsı ti.

¹⁷ Kadi Kiriisi ra lo kisi ləne ngamesi ti ki takul kadi-me. Ne dəji ləm e mba kadi ndigi-naa ra səsi adi ngangı, ningə kadi gin si uwə nangi ngə me ndigi ti tɔ.

¹⁸ Be ə, a asi kadi igəri ki ndəgi dije lə Luwə pəti, kadi ndigi lə Kiriisi e ndigi ki əti ɓəl, ki dəw asi kadi a mbəji ngale je tate je kəbe je ki ngale ki taa je al ratata.

¹⁹ Oyo, a asi kadi igəri ndigi lə Kiriisi ki itə ne gər je pəti, ningə kadi Luwə wa rosi səsi ki rosi ki bətəte ləne.

²⁰ Luwə aw ki tɔgi ki asi naki. Adi, loki ji dəji-e ne madi ɓa, ra tɔy ne ki ji dəji-e, ə se, e ki j-isi giri tə gir ɓəy.

²¹ Kadi tɔji e dɔe ti mbɔ njé kaw-naa je ti ki takul Jəju Kiriisi, mbata dəkagilo

je pəti ki a rəi, ki dɔ ɓal je ki dɔ ɓal je. *Amen!

4

Ke darɔ ki kare me Kiriisi ti

¹ M-ilə dɔngəm mesi ti, mi ki mi dan-gay ki mbata lə ɓaɓe, kadi go rəbi kisi ki dɔ taa ləsi asi ta ɓar ki Luwə ɓar səsi.

² Kadi awi ki səl dɔ, ki hal ki səl ləm ləm, ki kore me, ə kadi isi dɔ ti ki naa me ndigi-naa ti.

³ Uwəi rəsi ngə kadi ingəmi go kesi kare me NDil ti, ki go rəbi lapıya ki dɔɔ səsi naa ti.

⁴ Darɔ e kare ba, taa NDil ki ay njay ka, e kare ba tɔ. E be ə, Luwə ɓar səsi kadi awi ki ne kində me dɔ ti ki kare ba tɔ.

⁵ ɓaɓe e kare ba, kadi-me e kare ba, taa batəm ka e kare ba tɔ.

⁶ Luwə e kare ba, ningə e ə, e Baw je pəti, taa e dɔ ne je ti pəti, ra kilə ki takul dije pəti, ningə isi me ne je ti pəti tɔ.

⁷ Nə, dəw ki ra ra danje ti, ingə kadi-kare ra kilə ki sɔbi dɔne, ki go kadi ti ki Jəju Kiriisi ndingi kadi-n-je.

⁸ E be ə, ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə:

«Loki j aw me lo je ti ki taa nu, uwə dangay je,

Adi aw səde kəmne ti,
Ningə adi kadi-kare dije.»

⁹ Ningə kəl kə nə: «j aw me lo je ti ki taa», kin, to ay njay kadi kəte ɓəy taa kadi aw taa, Kiriisi ur aw gin nangi ti, me lo je ti ki boo nu tɔ.

¹⁰ Nje kaw nangi wa kin ə, e nje kaw lo je ti ki taa gidi dɔrɔ je ti tɔ. Ne kin ra ne be mba kadi ne je pəti asi-naa bərərə me ti.

¹¹ E ə adi kadi-kare dije, njé ki nɔ je adi əi njé kaw kilə je, njé ki nɔ je kadi əi njé kəl ta ki ta Luwə ti, njé ki nɔ je kadi əi njé kilə mbe Poy Ta ki Maji, njé nɔ je kadi əi njé kul njé kaw-naa je, ningə kadi njé ki nɔ je əi njé ndo dije tɔ.

¹² Ki go rəbi kin ə, ra adi dije lə Luwə a asi kadi rai kilə lie, mba darɔ Kiriisi ki tɔgi ki kəte kəte. Darɔ Kiriisi e njé kaw-naa je.

¹³ Ki rəbi kin ə, j-əi pəti, j-a tɛɛi ke kare me kadi-me ti, ki gər NGon Luwə

ti. Ningə j-a təli dije ki tɔgi gangi ə j-asi-naa bəɾəre tə Kirisi be.

¹⁴ Be ə, j-a to tə ngan je ki nəl nɛ ndo je ki ngom isi aw sɛde ki yo je ki ne je be, tə bato ə pugi man ba isi ra-e be al ngata. Ningə dije ki njé kədi dije ki ta je ki ngom je ləde kin, a asi kadi toi-je pe pe taa ədi-je ki takul nɛ ndo je ləde ki ngom kin al tɔ.

¹⁵ Nə me kəl ta ki rɔjeti me ndigi-naa ti, j-a tɔgi me nɛ je ti pəti, bitɪ kadi ji toi tə Kirisi wa be, e ki e ki boy ki dɔ njé kaw-naa je ti.

¹⁶ Me Kirisi ti ə darɔ ba pəti e ki rɔti naa ti ki takul tɔgi lə ngirə ki ra. Loki ngon rɔ ki ra, ra kilə ləne maji ningə, a ra kadi darɔ ba pəti a tɔgi taa taa me ndigi naa ti.

Kisi ki dɔ taa me Kirisi ti

¹⁷ E be ə, m-əl səsi ta kin, ə m-təl m-re dɔ ti bəy me tɔ Babe ti. Oti kadi rəbi nɛ rasi to tə yə dije ki gəri Luwə al kam be, tado kilə rade e ki go gir ta je ti ləde ki ndae goto.

¹⁸ Loki ndul ɔ be dɔ gir ta ti ləde. Əi say kadi kisi ki dɔ taa ti ki sigi ki Luwə adi. Təki rɔjeti, gəri al ki mbata me ngə ləde.

¹⁹ Əi dije ki rai kaya ka, rɔde a səl-de dɔ ti al. Dɔgakilo je ləde pəti e kadi rai nɛ je ki majal. Be ə, nɛ rade ki dangi dangi ki to nje kin, dawe je kin, nayji ki lo ra ti ki nɔde ti kanji kadi mede uwə-de ki ta dɔ ti.

²⁰ Nə səi je, e ki go rəbi je ki be kin ə, indoyi kadi igəri Kirisi al.

²¹ Təki rɔjeti, səi ki səi njé kadi-me je, oi ta ki sɔbi dæ. Ningə, ndoi səsi nɛ je ki awi naa ti ki ta ki rɔjeti ki dəw a ingə rɔ Jəju ti.

²² Re e be ningə, sɔbi kadi imbati nɛ rasi je ki mari ki go lo kon dəw ti, ki ndigi ra je lie ki majal ki a aw ki dəw tuji ti.

²³ Maji kadi iyəi adi NDil Luwə yəti mər ta ləsi.

²⁴ Sɔbi kadi itəli dije ki sigi me ji kisisi ti. Dije ki Luwə ində-de ki go ndigi ti ləne, mba kadi kisi ki dɔ taa ləsi e me nɛ ra ti ki dana, ki me nɛ ra ti ki ay njay ki e kandi ta ki rɔjeti.

²⁵ MBata kin ə, kadi imbati kəl ta ki ngom, ə kadi dəw ki ra, əl ta ki rɔjeti madine, tado j-əi pəti j-əi ngan rɔ ki kare.

²⁶ Re wongi ra səsi ə, kadi wongi kin aw səsi adi irai majal al. Oti kadi isi me wongi ti ba bitɪ kadi kadi ur dɔsi ti.

²⁷ Adi ta rəbi Su kadi na səsi al.

²⁸ Kadi dəw ki e nje bogi kəte ə iyə ta bogi ləne, ningə kadi ra kilə ki jine mba kadi ingə-n nɛ ə ra-n ki dəw ki nɛ to rɔe

²⁹ Kadi ta ki majal tɛɛ tasi ti al. Nə kadi ta ki maji (ki a ra ki njé kadi-me je ki rangi) ə tɛɛ ta si ti. Ta ki a ra maji ə se a ilə dingəm me njé ki rangi ti ki go nɛ ge je ti ləde. Ta ki be kin ə a ra maji ki dije ki njé koo dɔ ta ləsi.

³⁰ Oti kadi tuji me NDil Luwə ki Luwə adi səsi. NDil ki Luwə adi səsi kin ə a tɔji kadi ndɔ madi a re nɔ ki Luwə a taa səsi ilə səsi taa dɔ majal ti ratata.

³¹ Ɔri hal je ki kati bangi pəti mesi ti kɔ, (ɪngəmi majal madi mesi ti al), ki kəl-naa, ki wongi, ki taji-naa, ki kəl-naa ki ndu ki taa, ki kuso ndil-naa. Ningə kadi hal ra majal madi goto mesi ti tə goto.

³² Kadi səi irai maji ə indigi-naa ngay ki yo ki ne. Ningə kadi iyəi go majal ki madi si je rai səsi kɔ təki Luwə iyə-n go majal je ləsi kɔ, me Kirisi ti be.

5

Kisi ki dɔ taa me kunjɪ ti

¹ Səi ngan je ki Luwə ndigi səsi ə, maji kadi indaji-e.

² Maji kadi isi ki dɔsi taa me ndigi-naa ti, təki Kirisi ndigi-je ə adi rəne Luwə koy ti mbata ləje, tə kadi kare ə se nɛ məsi ki əti Luwə maji be.

³ Səi ngan lə Luwə, be ə, e go ti al, kadi ta kaya ki ra madi ki nɛ ki to nje ə se kəm-nda e ki kəl tae dansi ti al tə kəl al.

⁴ E go ti al kadi ta je ki to nje ki ta ki to kəl al ki ta mənə ki to nje madi je tɛɛ tasi ti. Nə kadi ta ki a tɛɛ tasi ti, e ta ra oyo Luwə yo taa.

⁵ Maji kadi igəri nɛ je kin maji: njé ra kaya je nim, njé ra nɛ je ki to nje nim, njé ra kəm-nda nɛ je ki asi-naa ki yo ki ra nim kin, a əi mbɔ dije ti ki

Kirisi əi ki Luwə a qi be dəde ti kin al ratata.

⁶ Kadi adi dəw madi əl səsi ta je ki ndade goto adi indəmi ta rəbi al. Tado e ki takul ne je ki be kin ə, wongi lə Luwə isi re-n dō dije ti ki njé təl rōde go ta ti lie al.

⁷ Indəi rəsi naa ti səde dō ne madi ti al.

⁸ Təki rəjeti, ndō ki mari isi me lo ki ndul ti, nə ngosine, ki takul kində rō naa ti ləsi ki Bəbe, səi dije ki lo kunji ti ə maji kadi ne rasi e ne ra lə ngan je ki lo kunji ti.

⁹ Tado kandi lo kunji e: ne ra je ki maji, ki ne ra je ki dana, ki ne ra je ki rəjeti.

¹⁰ Təki səi ngan je ki lo kunji ti, maji kadi indəi tōgi dō rəsi ti mba kadi ərī mbō ne ki nəl Bəbe ki ne ki nəl Luwə al naa ti.

¹¹ Kadi ne madi ki ore səsi naa ti dō ne ra je ki majal ki lo ndul ti ki ndae goto kin al. Nə iteēi ki ginde taga tə tēe yo taa.

¹² Tado ne je ki ko dije kin isi rai lo bəyo ti, e ne je ki to rəsəl ngay kadi dəw əl tae.

¹³ Ningə loki e ki kər gin ne je ki isi rai bə, kilə radeje ki majal tō taga ay njay njay.

¹⁴ Tado ne je pəti ki ginde tēe lo kunji ti təli lo kunji. E be ə, makitibi lə Luwə əl ə nə:

«Indəl dō bi ti, i nje to bi,

I taa dan nje koy je ti,

Ə Kirisi a adi kunji ləne a unji dōi ti.»

¹⁵ Kadi indəi kəm-kədi dō rəsi ti me ji kisi ki dō taa ti ləsi. Kadi ne rasi e ne ra lə dije ki njé tər je bi ne ra lə mbə je al.

¹⁶ Dəkagilo ki j-isi ti kin e dəkagilo ki majal, ə kadi dəkagilo je pəti ki Luwə adi səsi bə, irai ne je ki maji taa taa bi adi dəkagilo kin man kare al.

¹⁷ MBata kin ə, kadi itoi tə dije ki ku dəde goto be al, nə kadi igəri ne ki Bəbe isi ngəm rəsi ti.

¹⁸ Adi kasi ra səsi al, kəy kasi nju ki al dō maji a aw ki dəw kaya ki ra ti. Nə kadi irosi ki NDil ki ay njay yo ta.

¹⁹ Maji kadi əli naa ta me pa je ti, osi pa je lə Luwə ki ndəgi pa je ki NDil adi

səsi. Osi pa je kin iləi tōji dō Bəbe ti ki ngamesi ba pəti.

²⁰ Maji kadi rai oyo Luwə ki Bawje ki dəkagilo je pəti, me ne je pəti me tō Bəbe ti ləje Jəju Kirisi.

Kulə noji ki to mbō dəne je ti ki dingəm je

²¹ Həi dəsi gin tōgi ti lə nə ki yo ki ne, mbata kōji ki kilə dō Kirisi ti ki awi.

²² Səi dəne je, kadi nə nə ilə dəne gin tōgi ti lə ngawne təki isi iləi dəsi gin tōgi ti lə Bəbe be.

²³ Tado ngaw e ki boy dō dəne ti, təki Kirisi e ki boy dō njé kaw-naa je ti kin be tō. Kirisi e nje kəji njé kaw-naa je ki əi darəe je.

²⁴ Be ə, təki njé kaw-naa je iləi dəde gin tōgi ti lə Kirisi ka kin ə, dəne je ka, kadi iləi dəde gin tōgi ti lə ngawde je me ne je ti pəti tō.

²⁵ Ningə səi ngaw dəne je, maji kadi nə nə ndigi nene təki Kirisi ndigi-n njé kaw-naa je ə adi rōne koy ti ki mbata ləde kin be.

²⁶ Adi rōne koy ti mba kadi təl njé kaw-naa je dije ki asi ta kede dije ti lə Luwə, go tōgi ti ki tōgi-de ki man nim ki ta ləne nim tō.

²⁷ Jəju ge kadi n-tēe ki njé kaw-naa je ta kəmne ti ki kəsi-gon ki əti bəl, ki kanji yoro nim, kadi ngirə rōde je tur ju ju al nim, kadi ne madi ki asi-naa al goto rōde ti nim tō. Ge kadi njé kaw-naa je ayi njay ki kanji ta madi dəde ti.

²⁸ Be tō ə, maji kadi ngaw dəne je ndigi nede je təki isi ndigi darəde əi je wa be. Dəw ki nje ndigi nene, ndigi darəne wa.

²⁹ Təki rəjeti, dəw ki əsi rōne ta nja kare goto. Nə j-əi pəti j-uli-de ki ne kuso, ə j-indəi kəm je gode ti tə kində yo taa. E be ə, Kirisi isi ra-n ki njé kaw-naa je,

³⁰ tado j-əi ngan darəe je.

³¹ MBata kin ə, dingəm a iyə-n me kəy lə bawne əi ki kōne, ningə tiyəi-naa ki nene, bə əi joo pu təli darə ki kare.

³² Ta ki rəjeti ki bo e ki bəyo me ta ti kin, nə m-əl səsi kadi e ta ki oji dō Kirisi ki njé kaw-naa je.

³³ Nə ta kin ɔji dəsi tɔ, kadi ngaw dəne ki ra ndigi nene tɔ darəne wa be, ɓa kadi dəne ilə koji dɔ ngawne ti tɔ.

6

Ta lə ngan je ki bawde je

¹ NGen je, ki mbata kesi dije lə Babe, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə njé koji si je, tadɔ e kilə ra ki maji.

² Ɔsi ngən bawi əi ki kɔi, tadɔ e kin e ndu-kun ki kəte ki Luwə adi ki kun mindi dɔ ti.

³ «Be kadi isi maji me duniya ti ningə ndɔi a e ngay tɔ.»

⁴ Ningə səi baw je, kadi adi wongi ngansi je ki takul kilə rasi je al tɔ, nə kadi ingəmi-de me ne ndo ti ki maji, ki me kində koji ti ki go ta ti lə Babe.

Ta lə ɓəə je ki bade je

⁵ Səi ɓəə je, maji kadi itəli rəsi go ta ti lə basi je ki dənangi ti ne ki səl dɔ, ki kilə koji dɔ ti ki ngame ki ay njay təkɪ e Kirisi wa ə, isi təli rəsi go ta ti lie be.

⁶ Oti kadi irai kilə ləsi dəkagilo ti ki dije indəi kəmde gosi ti par, təkɪ isi irai kilə mba kadi ingəi maji ta kəm dije ti yo be. Nə maji kadi irai kilə tɔ ɓəə je lə Kirisi ki isi rai ndigi lə Luwə ki mede ki kare ba be.

⁷ Maji kadi irai kilə ki me ndigi, tɔ ne ki e kilə lə Babe wa ə isi rai be, ɓi e kilə lə dije al.

⁸ Tadɔ igəri ɓəti təkɪ nɔ nɔ a ingə ne kingə go ji ləne rɔ Babe ti ki go maji ti ki ra, re e-n ɓəə ə se e dəw dərəne.

⁹ Səi ɓa ɓəə je, səi ka, kadi irai be tɔ ki ɓəə je ləsi. Maji kadi iyəi ta kində-de ɓəl ti kɔ, ə kadi igəri təkɪ ɓade nim, ɓasi nim e kare ba, ə isi me dərə ti taa nu, ɓa kər kəm dije dana goto rəe ti.

Rɔ dɔ kadi-me ti

¹⁰ Kadi ji təl-n ta ta je, maji kadi itəli dije ki njé tɔgi je ki takul kində rɔ naa ti ləsi ki Babe me tɔge ti ki ngay.

¹¹ Maji kadi ɔyi ne kati je ki Luwə adi-je ba pəti jisi ti, mba kadi ai dingəm nɔ kədi-naa je ti lə su.

¹² Tadɔ e dije ki awi ki darɔ ki məsi ə j-a ji rɔi səde al, nə j-isi rɔi ki ndil je ki majal ki njé tɔgi me lo je ti ki taa dərə ti, ki njé kɔbe je, ki tɔgi kɔbe je, ə se j-isi

rɔi ki nje kɔbe dənangi ti ki e me lo ki ndul ti.

¹³ MBata kin ə, maji kadi ɔyi ne kati je ki Luwə adi-je ba pəti jisi ti, mba kadi lo ki ndɔ je majal rəi ningə, ai gərərə ba. Ningə kadi go rɔ ti ɓa, ai taa ba.

¹⁴ Maji kadi ai taa ba! Ningə kadi ta ki rɔjeti ə idɔɔi ɓədisi ti tɔ nda be, ə kadi ne ra ki dana to tɔ gindi ki kadi idɔɔi gusi ti be.

¹⁵ Maji kadi ki langisi kaw kilə mbe Poy Ta ki Maji ki nje kadi lapiya, to tɔ sa kilə nja ti ləsi be.

¹⁶ Me ne je ti pəti, maji kadi uni kadi-me adi to tɔ də ləsi be, e ki takule ə a indəi ningə je lə nje ɓa ki tae isi tɛɛ por iləi kɔ.

¹⁷ Maji kadi itaai kaji ki Luwə adi-je iləi dəsi ti tɔ jɔgi rɔ be, ɓa kadi uni ta lə Luwə ki NDil adi-je tɔ kiyə kasigar be.

¹⁸ Ne je kin pəti, idəji Luwə me kəl si-e ta ti. Əli si-e ta ki dəkagilo je pəti ki takul NDil ki ay njay. Irai ki kisi dɔ nja ti, ə kadi inay ki lo ra-e ti par par. Əli ta ki Luwə ki mbata lə dije lə dije lie pəti.

¹⁹ Əli ta ki Luwə ki mbata ləm tɔ, mba kadi Luwə wa ində ta tam ti, mbata kadi m-ilə-n mbe dɔ ne je ti ki kəte toi lo ɓɔyɔ ti ə Poy Ta ki Maji tɛɛ ki dɔe kin, ki me ki tɔ kati.

²⁰ E ki mbata Poy Ta ki Maji kin ə, m-taa-n to Kirisi m-to-n ki kulə gindi jim ti kəy dangay ti. Be ə, əli ta ki Luwə mba kadi m-əl ta ki me ki tɔ kati, təkɪ sɔbi kadi m-əli-n.

Kuwə ji-naa ki dɔbəy ti

²¹ M-ndigi kadi igəri ne ki sɔbi dəm, ki ne m-isi m-ra. E be ə, Tisiki ki e ngokom ki nje ndigi ləm, ki nje ra kilə ki rɔjeti me Babe ti, a əl səsi ne je pəti ki ɔji dəm.

²² E mbata kin ə, m-ile rəsi ti mba kadi igəri ji kisi je, ningə kadi ilə dingəm mesɪ ti tɔ.

²³ Kadi Luwə ki Bawje ki Babe ləje Jaju kirisi adi ngakoje je pəti, lapiya, ki ndigi-naa, naa ti ki kadi-me.

²⁴ Kadi me-maji lə Luwə e naa ti ki dije pəti ki njé ndigi Babe ləje Jaju Kirisi ki ndigi ki a yəti al. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Pilipi je

Pilipi e 6e bo ki dosay ki Eropi ti ki Pol ila mbe Poy Ta ki Maji titi. Pilipi e koki 6e madi kare ki Rom je isi titi, donangi Masaduwan ti. Ninga e kaw mba ti lie ki ko joo a Pol inda-n gin nje kaw-naa je ki Pilipi ti (Knjk 16.12-40). NGan bal je go ti 6a Pol ndangi makitibi ki mindi ki sol lom lom adi-de. Dakagilo ti kin, Pol e dangay ti. Nje ki na je ai na e dangay ti Epaji ti, a nje ki nungi ai na e Sejure ti a se e Rom ti wa be to (Pilipi 1.7). Pol ra oyo Pilipi je mbata kadi-kare ki ilai Epapiroditi adi-e, dakagilo ti ki ne je to rae. Bay to, ila dingam mede ti kadi ai do njade ti ki ro Kirisi ti, taa kadi iyai rade adi nje ki a nyiyai ki ne ndo ki ngom dan nje kaw-naa je kin adi-de al to.

Lo kilā ngirā ta ti (1.1-11), Pol toji ronal ki oyo ki ra lane loki mee ole do nje kun go Kirisi ti ki isi Pilipi ti. Go ti, adi-de ngan poy ta je ki done ti adi-de ooi. Pol gar ta ki done ti ki lo ti ti al, na kindā ki inda rone naa ti ki Kirisi ra adi ti mene kati (1.12-26). Fla dingam me Pilipi je ti kadi ai do njade ti me kadi-me ti, taa kadi sangi rabi lapiya ki ro naa ti, ki rabi do sol, ki kilā ra ki maji ki j ro Jaju Kirisi ti (1.27-2.28). Bay taa kadi ndo madi a Pol ai ki Pilipi je a ooi-naa, Epapiroditi ki ngon nje kilā la Pilipi je ai ki Timote ki madi-kilā la Pol a rai kadi kulā noji ki dan Pol ti ki nje kaw-naa je ki Pilipi ti kin to lo tone ti (2.19-30).

Pol ndaji-de ki togine kadi indai kam-kadi do rade ti ki ro dije ti ki nje mbati rabi go Poy ta ti ki Maji ki rojeti. Daji nje kaw-naa je ki Pilipi ti kadi ndaji pa nyiyane, kadi kamde e do nyiyā naa ti ki Kirisi, kadi toi to Kirisi be (3). Pol tol ta makitibi lane ki ta kilā dingam me naa ti je ki dangi dangi, ki oyo ki ra to kuwā ji-naa to (4).

Makitibi ki Pol ndangi adi Pilipi je kin bari-e «makitibi ronal», tado e ko ta kin a j taa nu ila nangi rapi. Ronal kin e ta la ka do nja ti ki Kirisi. E Kirisi kin a pa kilā toji do kilā rae ti e me 2.6-11 ti. E ne ki sai je wa a teei do ti lo tida makitibi ti kin to.

Kuwā ji-naa

¹ E mi Pol, naa ti ki Timote, je ki je ba kilā je la Jaju Kirisi a j ndangi makitibi kin j-adi sai dije la Luwā ki me kindā ro naa ti ki Kirisi, ki isi Pilipi ti[☆]. Makitibi kin sōbi sōsi, naa ti ki nje kor nosi je, ki diyakir je.

² Ninga kadi me-maji ki kisi-maje la Bawje Luwā ai ki Baŕe laje Jaju Kirisi e naa ti sōsi.

Pol al ta ki Luwā mbata ti la nje kadi-me je ki Pilipi ti

³ Dakagilo je pāti ki mem ole dōsi ti 6a, m-ra oyo Luwā.

⁴ Taa dakagilo je pāti ki kadi m-al-n ta ki Luwā mbata ti la si pāti 6a, m-al sie ki ronal to.

⁵ Ronal lam e ki mbata ra ki irai sam me kilā kilā mbe Poy Ta ki Maji ti, lo kulā ngire ti nu biti bone[☆].

⁶ M-gar maji kadi Luwā ki inda ngirā kilā ki maji mesi ti kin, a aw-n biti ta tol tae ti, ndo tol Jaju Kirisi ti.

⁷ E go rabe ti kadi m-aw ki mar ta ki be kin ki mbata la si pāti, tado m-inda sai dan urm ti. Sai, indai rōsi naa ti sam do maji ti ki Luwā ra sam. Indai rōsi naa ti sam pāti me keem dangay ti, ki me ro ti ki m-ro ki togim mbata Poy Ta ki Maji[☆].

⁸ Luwā asi kadi ma naji lam tēki, sai pāti m-ndigi sōsi ndigi la Jaju Kirisi, m-or man do ti sōti.

⁹ NGA ninga, ne ki m-daji Luwā, e kadi ndigi-naa la si j ki do made ti do made ti, naa ti ki ne gar ki rojeti ki me kor kam ne ki maji ki ne ki majal naa ti kadi ay njay.

¹⁰ Lo kin ti, a gari go ne ki maji ki sōbi ra. Ba a sai dije ki kay njay, ki ndo tol Kirisi ti, daw asi kadi a aw ki ta madi dōsi ti al.

11 Ningə a səi dije ki ne ra ki dana, ki j rə Kirisi ti a to mbar mbar rəsi ti, mbata təba ki təji lə Luwə.

Poy Ta ki Maji aw ki kate kate

12 NGakom je, m-ndigi kadi igəri təkı ne ki teę dəm ti kin ra adi Poy Ta ki Maji aw ki kate tə kaw yo.

13 E be ə, dije pəti ki njé ra kilə ki nje kəbe ki boy, ki ndəgi dije, gəri kadi e mbata kilə lə Kirisi ə m-to-n dangay ti.

14 NGa ningə, tom dangay ti, ra adi ngakom je ngay, adi mede Bađe, ə ingəi təgi də made ti kadi əli ta lə Luwə ki kanji bəl.

15 E ki rəjeti kadi dije madi iləi mbə tə Kirisi ki hal ta ki ra, ki angal ni, nə dije ki nə je, iləi mbəe ki angal ki maji tə.

16 Dije ki awi ki angal ki maji kin, rai kilə kin ki ndigi-naa. Ningə gəri kadi mi lo kin ti ne, m-isi m-rə mbata Poy Ta ki Maji.

17 Nje ki awi ki hal ta ki ra, isi iləi mbə tə Kirisi ki ndigi ra ki səbi dəde. Ningə ne ki mede ti ki əsi-de adi isi iləi mbə tə Kirisi kin e ne ki dana al. Sangi kadi n-adi-mi kə də made ti, me dangay ti ki mi ti.

18 Ningə re e ki me ki maji ə se e ki majal ə isi iləi mbə tə Kirisi ə, e kin dəw aw go ti al. M-gər kadi isi iləi mbə tə Kirisi, ningə m-ra rənəl də ti, ə m-nay ki lo ra rənəl də ti.

19 Tadə m-gər kadi e ne ki isi ra ne kadi ta təl tae ə m-ingə-n kaji. M-ingə-n kaji ki takul kəl ki isi əli ta ki Luwə mbata ti ləm nim, ki takul təgi ki NDil Jəju Kirisi adi-m nim.

20 Ki əji go ne ki m-isi m-ngəm tae pərere, ki m-isi m-ində mem də ti, ne ki rəm a səl-m goto. M-tj mem kati kadi re e-n bəne ə se ndə je pəti, m-a m-təji ke ki bo lə Kirisi kadi dije ooi rəm ti. Re e-n me ka ki dəm taa ti ə se me koym ti.

21 Ki rəm ti, kisi-m ki dəm taa e mbata lə Kirisi, ə koym e maji ləm tə.

22 Ningə, re kisi-m ki dəm taa bəy, a adi-m ta rəbi kadi m-ra kilə madi ki to soti bə, lo kin ti, m-gər ne ki kadi m-kəti

al, se e kisi ki də taa ə se e koy wa ka m-gər al.

23 Ne je joo isi ndəri-mi yəna: m-ndigi kadi m-tusi duniya kin m-iyə, ə m-aw m-isi kadi Kirisi ti. E kin ə e ne ki to soti ngay.

24 Ningə kisi-m dənangi ti ne, ndae to ti ngay mbata ti ləsi.

25 NGa ningə, m-gər maji, tijə-m ti kadi m-a m-isi dənangi ti ne bəy, m-a mi kadisi ti ne pəti bəy mbata kaw kate ləsi, mbata rənəl ləsi me kadi-me ti.

26 Lo kin ti, loki m-təl m-teę dansi ti ə, ki ta kulm, a gəri kəm təji ki isi iləi də Kirisi ti kin ay njay.

27 Nə ke ə, kadi pa njiyəsi e ki go Poy ta ti ki Maji lə Kirisi, mba kadi re m-re dansi ti, ə se mi say səsi ka, m-o ta ki dəsi ti maji. Kadi m-o poysi təkı uwəi təgisi ba me ndil ti ki kare, indəi rəsi naa ti, irəi ki me ki kare ki go mesı ti ki adi də Poy ta ti ki Maji.

28 Ningə iyəi ta rəbi adi njé ta je ləsi iləi bəl kare mesı ti al. Loki iyəi ta rəbi adi iləi bəl mesı ti al, a to taga kadi əi dije ki uni rəbi ki kaw tuji ti, ə səi, uni rəbi kaji tə. Ningə pəti, e ndigi lə Luwə kadi tə to be.

29 Tadə ki əji də Kirisi, Luwə ra səsi maji adi adi-e mesı par al, nə adi ingəi kə mbata ti lie tə.

30 Ningə ki basine kin, səi iləi rəsi me rə ti ki kate m-isi m-rə ka kin tə. Rə kin, bəne je kin ka m-isi ta ti ne m-isi m-rə təkı igəri✧.

2

Kirisi təl rəne bəə kilə ti

1 Tə ka ki Kirisi ilə-n dıngəm mesı ti, təkı ingəi təgi me ndigi-naa ti, təkı NDil dəw-n səsi naa ti, təkı mesı to-n də-naa ti, isi əji maji ləsi ki rə naa ti,

2 m-dəji səsi kadi adi-mi rənəl me kuwə-naa məsi ti ləsi kin. Adi ndigi-naa ki kare wa kin ə uwə mesı, adi mesı e kare, indəi rəsi naa ti.

3 İrai ne madi kare ki hal ni ki ra al, taa hal kəji rə al tə. Nə ki də ki səl ləm, kadi dəw ki nungı oo madine təkı bo dəne ti.

✧ 1:30 Knjk 16.19-40

⁴ Kadi dæw madi sangi maji læ rone wa par al, næ kadi sangi maji læ ndæge je tɔ taa.

⁵ Kadi pa njiyæsi ki rɔ naa ti e pa njiyæ dije ki njé kindæ rɔde naa ti ki Kirisi.

⁶ Kirisi ki, lo kilæ ngire ti nu, re o ne je ki ræe ti pæti æ, e Luwæ wa par, næ sangi kadi n-uwæ maji rone ki ji kasi ki n-asi-naa ki Luwæ kin al.

⁷ Or tɔba kin dæne ti kɔ tæ kɔr yo, Ra rone bææ kilæ ti, Tæl rone tæ dæw ti, Adi dije gæri-e me ne je ti pæti tæki e dæw.

⁸ Hlæ dæne nangi, Tæl rone go ta ti biti oy-n, Koy ki dɔ kagi-dæsi ti.

⁹ E mbata kin æ, Luwæ un-n dæe taa ade a ngaw,

Ade tɔ ki e dɔ tæje ti pæti.

¹⁰ MBa kadi me tɔ Jæju ti, Ne kindæ je pæti ki dɔrɔ ti, Dɔnangi ti, ki gin dɔnangi ti, Osi mækæside nangi nɔe ti,

¹¹ Ə kadi ta tæe ta dije ti pæti tæki Jæju Kirisi e Bæbe, Kadi tɔ Luwæ ki Bawje ba-n✧.

Kilæ læ njé kadi-me je me duniya ti

¹² NGakom je ki maji, tæ ka ki irai go ndum ti ki ndɔ je ndɔ je, dɔkagilo ki mi-n dansi ti, kadi irai ki dɔkagilo ki oi-mi dansi ti par al, næ dɔkagilo ki m-goto-n dansi ti ne wa kin ka, kadi irai kilæ dɔ kaji ti læsi ki bæ Luwæ, ki dɔ ki sɔl.

¹³ Tadɔ Luwæ wa æ indæ ndigi ra mesu ti nim, ɔsi sæsi adi irai nim, ki go kɔji ra ti lie.

¹⁴ Irai ne je pæti ki kanji bæ ta, ki kanji kɔl,

¹⁵ mba kadi dæw aw ki ta madi dæsi ti al, kadi sæi dije ki kay njay, kadi sæi ngan læ Luwæ ki ne ki majal ɔdi kadisi al, æ isi dan dije ti ki rɔjeti al, dije ki kilæ rade majal ki me duniya ti ne. Kadi unji tæ por ki unji dɔ duniya ti✧,

¹⁶ loki a ilæi-de mbæ ta kaji. Lo kin ti, m-a m-un sæsi kadi m-indæ-n gum, ndɔ tæl Kirisi ti. MBata m-ay ngɔdi ki rɔm to-m ki ndangi kare al.

¹⁷ Re kadi mæsım osi nangi dɔ kilæ ti ki m-ra, kadi ki m-un-n kadi-me læsi tæ kadi-kare m-adi Luwæ bæ, m-ra rɔnæl, ningæ kadi rɔnæl læm kin e rɔnæl læsi pæti.

¹⁸ Ningæ sæi ka, kadi irai rɔnæl tɔ, bæ adi rɔnæl læsi e rɔnæl læm tɔ.

Pol sangi kadi Timote æi ki Epariroditi awi Pilipi ti

¹⁹ M-gær dɔm ti maji kadi me tɔ Bæbe Jæju ti, nay ngay al kadi m-a m-ilæ ki Timote rɔsi ti nɔɔ kadi re ki poysi adi-m kadi mi ka m-ingæ-n tɔgi tɔ.

²⁰ Timote ki karne ba par æ e dæw ki aw ki mær ta læm, ta læsi uwæ mee adi isi ga ta dæsi ti.

²¹ NDæge je pæti, ngɔdi ki mbata maji læ rɔde wa par æ uwæ mede, bi ngɔdi læ Jæju Kirisi al.

²² Næ e, tæji ki taga adi dije gæri-e tæ ngon ki nje njiyæ nja bawne ti. Indæ rone ta kilæ kilæ mbæ Poy Ta ki Maji ti sæm.

²³ M-gær kadi e æ m-a ile ki rɔsi ti loki m-a m-o ta ki dɔm ti ay njay.

²⁴ Taa m-gær dɔm ti maji, kadi-me tɔ Bæbe ti, dɔkagilo ngay al æ, darɔm mi wa, m-a m-re kadi m-o sæsi.

²⁵ Ningæ ki basine kin, m-o maji ngay kadi m-tæl m-ilæ ngokoje Epariroditi, ki e madi-kilæm ki madi rɔ læm rɔsi ti gogi. E ki ilæi-e kadi re ki ne je ki m-aw ki ndooe, kadi ra sæm✧.

²⁶ Epariroditi ndigi ngay kadi n-oo sæsi pæti, ningæ sangi ki rɔ tɔne, mbata moy ra-e, adi oi tæe.

²⁷ Moy ra-e, ki koye e bæsi, næ Luwæ oo kæm-to-ndoo lie. Ningæ e kæm-to-ndoo lie par al, næ e kæm-to-ndoo læm tɔ æ Luwæ oo, mba kadi m-ingæ me-kɔ ki rangi dɔ made ti bæy al.

²⁸ M-sangi kadi m-ile rɔsi ti gogi law, kadi re oi-e bæ, ingæi rɔnæl, æ kadi mi ka mem osi-n ki nangi tɔ.

²⁹ Lo kin ti, maji kadi uwæi-e ki rɔsi ti ki rɔnæl ngay, me tɔ Bæbe ti. Ko dije ki tæ e be kin, sɔbi kadi ɔsi gonde.

³⁰ Tadɔ nay ndæy ba kadi ingæ yo mbata kilæ læ Kirisi. Un rone ilæ kɔ, kadi re ra sæm tosi ti, me ne ti ki sæi je wa asi kadi irai adi-mi al.

3

Rəbi ka dana ki rəjeti nq Luwə ti

¹ Ki basine kin ngakom je, maji kadi irai rənəl me kində rə naa ti ki Bəbe. Ne ki a ɔgi-m kadi m-təl m-əl səsi ko ta ki kare ki m-əl səsi kəte ngata kin goto. Ningə ki rəsi ti ɓa, e ne ki maji səsi tə maji.

² Maji kadi indəi kəm-kədi də rəsi ti ki rə dije ti ki rai rəde tə bisi je be kam, ki rə dije ti ki əi njé ra kilə ki mede ki majal, ki rə dije ti ki njé koo məti ki kijə tə ne ki ngay.

³ Njé kijə məti je ki rəjeti e j-əi je, tado j-isi ji rai kilə ɓəə lə Luwə ki rəbi lə NDile, rəje nəl-je ngay kadi j-ində rəje naa ti ki Jəju Kirisi, ningə j-uwə kul rəje al tə.

⁴ Nə ki rəjeti, m-aw ki ta ki asi kadi m-uwə-n kul rəm. Kin ə dəw madi oo kadi n-asi kuwə kul rəne ɓa, mi m-asi kuwə kul rəm m-itə dəwe kin.

⁵ Ijəi mətim ndə ki kə jijoo lə ndə koji-m, mi ngon *Isirayəl, gin koji ti lə Bənjame, mi Ebirə ki me məsi ti, ningə ki ɔji də ndu-kun, mi me ɓuti ti lə *Parisi je.

⁶ Ki ɔji də tingə bil, mi nje kində kəm njé kaw-naa je ndoo, ki ɔji də təl rə go ndu-kun ti, ta ki kadi dəw ində dəm ti goto[☆].

⁷ NGa ningə, ne je kin ki kəte m-o-de tə ne ki ngay, basine m-o-de tə ne ki kə kare mbata ti lə Kirisi.

⁸ M-o-de tə ne ki kə kare, lok i m-un-de m-ɔji kadi ne maji ti ki əti ɓəl ki e gər ki m-gər Jəju Kirisi ki Bəbe ləm. MBata ti lə Kirisi, m-iyə ne je pəti kə, m-o-de tə ne ki də yibi kare. M-ra be mba kadi mi-n naa ti ki Kirisi,

⁹ kadi mi me jie ti. Ningə kadi e ki takul ka ɓa m-a dana me *NDu-kun ti al, nə kadi e ki takul kilə ra Kirisi. Kadi e ki takul tidə ki Luwə tidə-m dəw ti ləne ki go rəbi kadi-me Kirisi.

¹⁰ Ne ki uwə mem, e ta kadi m-gər Kirisi, taa kadi m-gər təgi ki ki j lo koy ti. Ningə kadi m-ingə ko kə lie kin, ə kadi m-oy ko koy lie kin tə.

¹¹ Be kadi tə re to ban ə, m-j-n taa lo koy ti, dan njé koy je ti.

☆ 3:6 Knjk 8.3; 22.4; 26.9-11

Kay ngədi səbi də ne ki j-isi j-ay ngəde

¹² Təki rəjeti, ne ki m-isi m-ay ngədi ki mbae kin, m-ində jim də ti al ɓəy, taa mi dəw ki mbuji girim al ɓəy tə. M-nay ki lo kay ngədi ti mba kadi m-ində jim də ti, tado mi wa ki dəm, Jəju Kirisi ində jine dəm ti.

¹³ NGakom je, m-gər kadi m-ində jim də ne ti ki m-isi m-ay ngəde ka kin al ɓəy, ningə ne kare ki m-ra, mem oy də ne je ti ki gom ti, m-ində təgi də rəm ti kadi jim ɔdi ne ki e nəm ti kin yo.

¹⁴ M-ay ngədi səbi də ne ki e nəm ti, kadi m-ingə ne baji ki Luwə ɓar-je kadi adi-je dərə ti ki go rəbi lə Kirisi.

¹⁵ J-əi ki ji təgi gangi me NDil ti, səbi kadi mər ta ləje a nangi də lo ki m-əl ta ti kin. NGA ningə, kin ə re ne madi to, ə ndusi asi-naa də ti al ɓa, Luwə a tēē kəmsi də ti.

¹⁶ Re e ri ə ra ne ka, adi ji njiyəi naa ti tək i j-ii nu bit i ji tēēi ne kin.

¹⁷ NGakom je, maji kadi indaji-mi, ə kadi indəi kəmsi go nja dije ti ki isi njiyəi ki go lo njiyəje ti tək i gəri.

¹⁸ Tado ngay je, njiyəde ɔsi ta koy Kirisi də kagi-dəsi ti. Ningə e ta ki m-əl səsi ki dəkagilo je pəti, nə m-təl m-əl səsi ɓone ɓəy, ki man nq kəm ti.

¹⁹ Əi dije ki ta təl tade e tuji, tado luwə ləde e kandade, taa təba ləde e me ne ti ki to rəsəl ti tə. Ningə ne ki uwə mede, e ne ki dənangi ti ne par.

²⁰ Nə je ɓa, je ngan njé ɓe je ki dərə ti. Dərə ki e lo ki j-isi ji nginə nje kajije, Bəbe ləje Jəju Kirisi kadi a j ti tə re ingə-je.

²¹ Jəju a mbəl darəje ki təge goto, ki a oy kin, kadi təl to tə darəe ki əti ɓəl kin be. A ra kilə kin ki təgi ki aw-n kadi uwə-n ne je pəti gin təgine ti.

4

¹ NGakom je ki njé ndigi ləm, m-ndigi ngay kadi m-təl m-o səsi. Səi, səi ne rənəl ləm, səi jəgi kəsi-gon ki isi dəm ti. Lo kin ti, njé ndigi ləm, maji kadi uwəi təgisi ba tə kin be, injiyəi naa ti ki Bəbe.

Ta kəji mba kisi ki naa ki lapiya

² M-uwə nja Ebodi əi ki Sətisi, m-dəji-de kadi adi mede e kare me kində rə naa ti ki Babe.

³ NGa ningə j ki madi-kiləm ki maji, m-dəji kadi ira səde adi ndude osi go-naa ti, tadə əi dāne je ki indəi rəde naa ti səm, rəi mbata Poy Ta ki Maji. Rəi, naa ti ki Kiləma je ki ndəgi madi-kiləm je ki rangi pəti ki Luwə ində təde me makitibi kaji ti.

⁴ Irai rənəl ki dəkagilo je pəti me njiyə naa ti ki Babe. M-təl m-əl səsi bəy, irai rənəl!

⁵ Maji kadi dije pəti gəri ra maji ləsi. Babe a re basine.

⁶ Ningə, kadi adi mesi a sururu də ne madi ti al. Me ne je ti pəti ki to rəsi, maji kadi indəi nq Luwə ti, əli sie ta, inqi dəe ti, ə irai-e oyo tə.

⁷ NGa ningə, lapiya lə Luwə ki itə ne gər lə dəw, a ngəm ngamesi ki taga je ləsi me kində rə naa ti ki Jəju Kirisi.

⁸ Ki basine kin ngakom je, maji kadi ne je pəti ki e ne ki rəjeti, ne ki dije piti, ne ki e ne ki dana, ne ki ay njay, ne ki nəl dije, ne ki dije əsi-gone, ne ki təe ba, ne ki dije iləi təji də ti, ə kadi uwə mesi.

⁹ Ne ki m-ndo səsi, ne ki ingəi rəm ti, ne ki oi tam ti, ki ne ki oi rəm ti, maji kadi uni irai kilə. Ningə Luwə ki nje kadi lapiya a e naa ti səsi.

Pol ra oyo Pilipi je mbata ne ki iləi adi-e

¹⁰ Rəm nəl-m ngay me kində rə naa ti ki Babe, loki m-o itəji ki taga bone təki mesi to dəm ti. Mesi kin to dəm ti be mari nu, nə ta rəbi ki kadi itəjii-mi adi m-gər ə ingəi al.

¹¹ NGa ningə, m-əl ta kin be mbata ne ki to rəm, al jagi. Tadə mi dəw ki m-gər lo ra rənəl də ne ti ki to jim ti.

¹² M-gər kisi me ndoo ti, taa m-gər kisi me ne kingə ti tə. Me ne je ti pəti, ki lo je pəti, m-gər kisi me ndan ti ki me bo ti, me ne to mbar ti ki me ne to rə ti.

¹³ M-asi kadi m-dəə urm me ne je ti pəti ki takul Kirisi ki nje kadi-m təgi.

¹⁴ NGa ningə, e ne ki maji ə irai kadi indəi rəsi naa ti səm də kə ti ləm.

¹⁵ Səi Pilipi je, səi wa igəri maji təki, lo kilə ngirə kilə mbə Poy Ta ki Maji

ti, loki m-aw kadi m-iyə dənangi ki Masəduwan ti*, dəw madi ki rangi ki kadi un ne adi-m to ne ti ki mi m-un m-adi kin goto. Dəw ba, e səi je par.

¹⁶ Loki mi Təsaloniki ti, iləi ki ne ki m-aw ki ndooe asi nja joo kare, irai səm*.

¹⁷ Ningə e kadi-kare ba m-isi m-sangi jisi ti al, nə m-isi m-sangi kadi kər ra maji ləsi aw ki də made ti də made ti.

¹⁸ Ki basine kin, ne je ki m-aw ki ndooe ka m-ingə pəti tə ngata. M-ingə ki to mbar mbar rəm ti, ne ki du-m goto loki Epapiroditi adi-m ne ki adie kadi adi-m kin. Ne ki adi-mi kin to tə kadi-kare ki bayə əti maji, ki Luwə taa, kadi-kare ki nəl-e.

¹⁹ Lo kin ti, Luwə a adi səsi ne je pəti ki awi ki ndooe, ki go ne kingə ti lie ki əti bəl ki go rəbi lə Jəju Kirisi.

²⁰ Ningə kadi kəsi-gon e ki də to Luwə ti ki Bawje ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen!

Kuwə ji-naa ki dəbay ti

²¹ Uwəi ji njé kadi-me je pəti me to Jəju ti adi-mi. NGakom je ki əi səm ne uwəi jisi.

²² Taa njé kadi-me je pəti uwəi jisi tə. Ki bo ngay e njé ki isi rai kilə me kəy ti lə nje kəbe ki boy Səjar.

²³ Kadi me-maji lə Babe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Kolosi je

Kate mari nu, Kolosi e be bo kare ki donangi Aji ti, ki a asi kulə matər 200, kaw ki lo kibi kadi ti lə be ki Epəji ti be. Basine kin bari-e Turki ngata. Re ə nə o maji ba, a e be ki Pol ində njane ti nja kare al. E madi-kilə Pol kare ki tae nə Epapirasi, ki e daw ki Kolosi ti wa noo ə e daw ki dəsəy ki aw ki Poy Ta ki Maji me ti (Kol 1.7; 4.12).

Dokagiloe ti kin Pol e dangay ti (4.3; 10, 18), domaji ə a e Rom ti. Ə Epapirasi re rə Pol ti ər-e poy njé kaw-naa je ki Kolosi ti təkə ne ndo ki go rəbe ti al isi njiyə dande ti noo ki tagine ngay. Əl təkə njé ndo nee je ka kin əli kadi daw gər Luwə ə ingə kaji ba, səbi kadi aw nō tōgi je ti ki go ndil ti nim, kadi ilə done gin ne jibəl be je ti madi tə kijə mətə je, kində kəm go kuji kuso ne je ti ki kuji kay ne je ti. NGay al go poy ta ti kin ba, nje kaw kilə Pol ndangi makitibi adi njé kadi-me je ki Kolosi ti, ole mede təkə kaji ki Luwə adi-je ki takul Jəju Kirisi kin asi naki ngata. Makitibi kin, domaji ə a ilə-n adi-de ki rəbi lə Tisiki əi ki Onəjim (4.7, 9). J-a j-ingə kəy kəm ta joo me ti:

Go ta kuwə ji-naa ti, ki oyo ki ra Luwə (1.1-14) me kəy kəm ta ti ki dəsəy, Pol toji Kirisi tə nje kisi do ne je ti pəti. Əl təkə Kirisi aw ki tōgi do tōgi je ki go ndil ti pəti, e ki karne ba ə e NGar do njé kaw-naa je ti (1.15-2.3). Go ti ba, Pol ndəji Kolosi je do ne ndo ti ki loe al ki dije madi isi njiyəi dande ti (2.4-25).

Me kəy kəm ta ti ki dəbəy ti, Pol ole me Kolosi je do ne ti ki e njiyə me kisi ki do taa ki sigi, naa ti ki Kirisi, dan njé kun go Kirisi je ti wa nim, dan dije ti ki me kəy je ti ləje ə se dan dije ti ki me be ti ba pəti (3.1-4.6). Nje kaw kilə Pol təl ta ta ləne ki ta je ki done ti wa, əl-n ta ndəy be do Tisiki ti nim do Onəjim ti nim, taa ta kuwə ji-naa ki e wa ndangi ki jine kin to (4.7-18).

Ne ndo je ki go rəbi ti al, toi dangi dangi ki dokagiloe, dokagiloe, nə ne kare ki njé ndo nee je kin pəti isi sangi, e ta kadi njé kun go Kirisi je səlī me kadi mede Kirisi ti ki e ki karne ba par ə aw ki tōgi kin. E mbata kin ə, makitibi ki Pol ndangi adi Kolosi je kin, re isi tidə ba, a o kadi ta ki me ti səbi do dokagilo ki je ti bone wa kin to. Makitibi kin a do Kirisi ti, tōje kadi aw ki tōgi do tōgi je ki go ndil ti pəti, kadi taa-n dije ki isi gin tōgide ti ilə-de taa.

Kuwəji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə, naa ti ki ngokoje Timote ə ji ndangi makitibi kin,

² j-adi səi dije lə Luwə ki isi me be ti ki Kolosi, səi ngakoje je ki adi mesi Kirisi. Kadi Luwə ki Bawje ra səsi maji ə kadi adi səsi lapiya to.

Pol ra oyo Luwə mbata lə Kolosi je

³ Ji ra oyo Luwə ki Baw Bəbe ləje Jəju Kirisi, dokagilo je pəti ki j-isi j-əl sie ta ki mbata ləsi.

⁴ Ji ra-e oyo tado j-o poy kadi-me ləsi ki adi Jəju Kirisi, ki ndigi ki indigi dije pəti ki əi dije lə Luwə.

⁵ Kadi-me əi ki ndigi-naa kin, ginde e do ne kində me do ti ləsi ki Luwə isi ngəm me dərə ti adi səsi. Igəri ne kində me do ti kin ki takul kilə mbe Poy Ta ki Maji ki e ta ki rəjeti.

⁶ Poy Ta ki Maji kin aw bitə tēg rəsi ti. Ningə asi donangi ba pəti ki kandine, ə aw ki kate kate təkə to-n dansi ti kin be to, ilə ngire me ndo ti wa ki oi poy ta ki oji do me-maji lə Luwə, taa igəri me-maji kin tə ne ki rəjeti.

⁷ E Epapirasi, ki e madije ki ngay me kilə ti ə ndo səsi ne je kin. E daw ki dana ki nje ra kilə bəə lə Kirisi dansi ti.

⁸ Ningə e ə əl-je ta do ndigi-naa ti ki NDil Luwə adi səsi.

Kəl ta ki Luwə mbata ti lə Kolosi je

⁹ Be ə, je ka, ndo ti wa ki j-o-n poy ta ləsi kin, j-iyə ta kəl ta ki Luwə ki mbata ləsi al. Ji dəje kadi adi səsi igəri ndigi lie maji ki takul gosi ki ne gər ki NDile adi səsi.

¹⁰ Lo kin ti, pa njiyəsi a e pa njiyə dije lə Bəbe ki nəl-e me ne je ti pəti, a e pa

njiyə ki aw ki kəte kəte me kilə ra ki maji ti, ə a itəgi me gər Luwə ti par par tə.

¹¹ Ji dəji Luwə kadi adi səsi təgi me ne je ti pəti ki takul təge ki əti bəl, mba kadi uwəi təgisi ba me ne je ti pəti, ki kisi də ti ki kore me tə.

¹² İrai oyo Luwə ki Bawje ki rənəl təkı adi səsi asi kingə ne nduwə ki isi ngəm me bəkə ti lie ki ndole, mbata dije ki əi yəe je.

¹³ E ə, ər-je gın təgi ti lə til, re səje me bəkə ti lə NGone ki nje ndigi lie.

¹⁴ Ki takul NGone kin ə, je-n ki taa kiyə taa, ningə majal je ləje e ki kiyə go kə tə.

¹⁵ NGon kin, e bana kəm Luwə ki dəw asi ko-e al. E NGon dər ne kində je pəti.

¹⁶ Təkı rəjeti, e ki takule ə Luwə ra-n ne je pəti ki me dərə ti nim, ki dənangi ti ne nim tə. Ne je ki dəw oo-de ki kəmne, ki ne je ki dəw oo-de ki kəmne al, re ən kəbe je, ki təgi je, ə se nje kəbe je ba pəti ka, e ki takule ə Luwə ra-n ne je kin pəti nim, ta e ki mbata lie nim tə.

¹⁷ Kirisi e nə ne kində je ti pəti. Ningə e ki takule ə, ne je pəti ki Luwə rade, ai ki dəde taa tə.

¹⁸ Kirisi ə wa e ki bo də nje kaw-naa je ti, ki əi darəe. E wa ə e kilə ngirə ne, e dəw ki də kəte ki tēē dan nje koy je ti. Be mba kadi-me ne je ti pəti, e ki də kəte.

¹⁹ Tadə Luwə ge kadi ne je pəti ki rəne ti asi-naa bərərə rə Kirisi ti.

²⁰ Ningə e ki takul Kirisi ə Luwə ndigi kadi dije pəti ki dənangi ti ne iləi noji naa ti səne. E ki takul məsi NGone ki ay də kagi-dəsi ti kin ə, Luwə adi lapıya re-n dənangi ti ne ə se dərə ti.

²¹ Ningə səi je ki kəte ərı kagisi kə ta kəm Luwə ti, səi nje bə je lie ki mbata mər ta je ləsi, ki ne rasi je ki majal.

²² Nə ngəsine Luwə ilə noji naa ti səsi ki takul darə Kirisi ki go rəbi koye, mba kadi ra adi tēēi ta kəm Bəbe ti tə dije ki ayi njay nim, ki kanji yoro nim, taa ki kanji ta madi dəsi ti nim tə.

²³ Ningə, maji kadi ai də njasi ti me kadi-me ti. Kadi-me kin ə e gın kəy ki ngə ki ai də ti, ki kanji kadi ne madi ər

səsi aw səsi say ki ne kində me də ti ləsi ki Poy Ta ki Maji adi səsi kin. Poy Ta ki Maji ki e ki kilə mbə kadi dije pəti ki dənangi ti ne kin. Ningə e ə mi Pol mi nje ra kile.

Kə lə Pol mba nje kaw-naa je

²⁴ NGəsine, rəm nəl-m mbata kə je ki m-isi m-ingə mbata ləsi. Təkı rəjeti, me rəm ti, ki mbata maji lə nje kaw-naa je ki əi darə Kirisi, m-təl ta kə je ki nay kadi Kirisi ingə.

²⁵ Ki mbata nje kaw-naa je ə m-təl-n nje ra kilə bəə ləde. E Luwə ə ilə kilə kin jim ti mba kadi m-ra-n səsi. Kilə kin e kadi m-ilə mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə kin ba pəti madi səsi.

²⁶ E ne ki to lo bəyə ti ki rə gın dije ti pəti ki dəkagilo je pəti, nə ngəsine tēē ki dəe adi dije ləne gəri.

²⁷ Tadə Luwə ndigi kadi gəri ne ki oji kadi ra ə e ne ki maji ki əti bəl kin. E ne ki kində dəe dana mbata maji lə dije pəti. Ne ki to lo bəyə ti ki Luwə tēē ki dəe e Kirisi ki isi mesı ti, ə adi igəri ay njay təkı a səi me təba ti lə Luwə kin.

²⁸ E Kirisi kin ə, j-isi j-ilə mbə Poy Ta ki Maji lie ki rəbi ndər mbi dije pəti, ki rəbi ndo-de ne ki takul kəm-kədi ki Luwə adi-je. MBa kadi əi pəti təli dije ki təgi gangi me Kirisi ti.

²⁹ MBata kin ə, m-isi m-ra-n kilə nim, m-isi rə-n nim, ki təgi Kirisi ki isi ədi rəne rəm ti.

2

¹ Təkı rəjeti m-ndigi ngay kadi igəri rə ki ngə ngay ki m-isi m-rə mbata ti ləsi, ki mbata lə Lawodise je, taa ki mbata ti lə ndəge je pəti ki ooi mi ki kəmde al kin tə[☆].

² Rə kin, m-rə kadi m-ilə-n dingəm mede ti, ə kadi indəi rəde naa ti kare ba me ndigi-naa ti, taa kadi ingəi ne gər ki a adi-de me ki ti kati, kadi gəri ne lə Luwə ki to lo bəyə ti, ki e Kirisi kin nim tə.

³ E rə Kirisi ti kin ə dəw a ingə gosi je ki ne gər je ti.

⁴ M-əl ta kin be mba kadi dəw madi ədi səsi ki bəl ta ki tane ti al.

⁵ E ki rəjeti, kadi darəm e say səsi, nə ndilm e naa ti səsi. Ningə rəm nəl-m

☆ 2:1 4.13

ngay kadi m-o sasi, ai do njasi ti, taa uwai togisi nga me kadi-me Kirisi ti to.

Ne je pati e ro Kirisi ti

⁶ NGa ninga, taki itaai Jaju Kirisi, ki Babe mesi ti, maji kadi injiyai sie naa ti.

⁷ Hlai ngirasi rae ti, a adi kisi ki do taa lasi e kay ki indai dbe ti to. Ninga kadi ai do njasi ti me kadi-me ti ki go ne ndo ti ki ingai, a kadi irai oyo Luwa ki do-naa ti do-naa ti to.

⁸ Indai kam-kadi do rasi ti, kadi daw madi adi sasi ki ne gar ki ngom, ki ndae goto ki e ne gar la dije ki donangi ti ne kin al. E ne gar ki ngire e do ne jibal be ti la dije ki do tugi ndil je ti ki majal ki donangi ti ne, bi e do Kirisi ti al.

⁹ Tado ne je pati ki ro Luwa ti, tade asi-naa barare ro Kirisi ti.

¹⁰ NGa ninga sai ingai ne je pati asi-naa ro Kirisi ti, ne ki du sasi goto. Kirisi ki e ki bo do tugi je ti, ki do nje kobe je ti pati.

¹¹ E me kindo ro naa ti ki Kirisi kin a itali dije ki nje kijə motide. Ninga e kijə moti ki daw ba ijə ki jine al, na e kijə moti ki Kirisi wa a ijə, mba kadi or-n ngur daro ki isi aw sasi ki majal ti kin ko.

¹² Ki rabi la batam ki irai, dibi sasi naa ti ki Kirisi, ninga uni sasi naa ti sie lo koy ti to tado adi mesi do tugi ti la Luwa ki tee sie dan nje koy je ti.

¹³ Sai ki kate, sai dije ki koy mbata majal je lasi, sai dije ki sai *Jipi je al, ijai motisi al to, na basine, Luwa tal adi isi kam ba naa ti Kirisi. Luwa iyə go majal je laje pati ko.

¹⁴ Luwa buji ne raje je ki to me makitibi, ki isi saki doje, taa asi-je ta ki go rabi la ndu-kun je kin ko; Luwa tuji-de ko ki go rabi ba-de do kagi-dasi ti.

¹⁵ E be a, Luwa or-n tugi ndil je ki majal ki tugi ki isi oi be ko, ila rosol dade ti ta kam dije ti, adi me njiyə tati ro ti la NGone, ki e Kirisi, ai je njiyai ta dangay je.

¹⁶ Lo kin ti, adi daw madi gangi ta dasi ti mbata ne kuso a se ne kay al, taa oji do ndo ka nay a se ndo taa kaə la Jipi je al.

¹⁷ Ne je kin pati ai ndil ne je ki a rai, na ne ki rojeti, e daro Kirisi.

¹⁸ Oti kadi adi daw madi tal ro ki tati lasi kin yane ti. Adi e dije ki nje ra rade nje do sol ti, isi asi dade nangi no malayka je ti, ai dije ki nje koo ne ki koo me ni ti to ne ki ngay. Ai dije ki tagade e taga ki a do daw ti wa par, adi isi indai gude.

¹⁹ Dijee kin, mbati kuwa ki Kirisi ki e a do kin. Na taki rojeti, e ki takul Kirisi ki e do kin a ngan ro je pati ingai ne ki kadi a ra sade. E ki takule a tal je ki singa je isii ta naa ti isi rai kilə. Ninga e Luwa a e nje ra kadi daro kin tugi.

²⁰ Sai ki koy naa ti ki Kirisi, adi sai ki taa kiyə taa ji tugi ndil je ti ki majal ki me duniya ti. NGa ra ban a, to taki ji kisisi ki dasi taa, isi gin tugi ti la ne je kin bay be a? MBa ri a itali rasi gin ndu je ti ki a na:

²¹ «Un ne kin al! Odi ne kin tai ti al! adi ji odi ne kin al!»

²² Ne je kin pati ai ne je ki a tuji ko go kilə ti ki daw ra-n. Ninga ai ndu-kun je ki ne ndo je ki go ne gar ti la dije.

²³ Taki rojeti, kun-ndu je kin, taki o ba, e ne ki toji gosi, mbata toji rabi ra Luwa la daw ki ra, rabi sol do ki rabi kindo tugi do daro ro ti, na ke a e ndu-kun je ki ndade goto, toi mbata tal ngur daro par.

3

Kisi ki do taa ki sigi ki Kirisi

¹ Taki uni sasi lo koy ti naa ti ki Kirisi, maji kadi isangi ne je ki taa dora ti, ki e lo ki Kirisi isi ti, do ji ko Luwa ti kin.

² Imari ta do ne je ti ki dora ti, bi do ne je ti ki donangi ti ne al.

³ Tado sai dije ki oyi, ninga kaji lasi e ki bayo naa ti ki Kirisi ro Luwa ti.

⁴ Dokagilo ki Kirisi ki e kisi ki do taa lasi a tee ninga, sai je ka a tee sie me toba ti ki taa lo.

Kisi ki do taa ki kate ki e ki bone

⁵ Maji kadi idibi ne je pati ki donangi ti ne, ki to rasi ti: adi a sangi-naa ki lo kaya ti, ki ne ra ki to nje, ki ngur daro

ki ɔti ɓal, ki ɓo ne je ki majal, ki ra ta ne kinga, ki e yo ki ra.

⁶ E ne je kin a isi re ki wongi la Luwa do dije ti ki nje ta-e ro.

⁷ E kin a, e pa njiyasi je ki kate, loki isi me majal ti bay.

⁸ Na ngosine, maji kadi imbati ne je kin pati, adi e wongi ki ra, ki ne ra ki do gu ti, ki me ndul, ki ne taji, ki ta je ki go rabe ti al ki isi tee tasi ti.

⁹ Oti kadi ali-naa ta ngom. Tado sai dije ki ori koki daw rasi ti ko, ki kilae rae je ngata.

¹⁰ Ninga ngosine ilai daw ki sigi rasi ti, daw ki Luwa ki nje kindane je isi tal-e ki sigi ti taa taa, kadi titi-naa sie, kadi tee gar-e ti ki rojeti.

¹¹ Me kisi ki do ta ti ki sigi kin, kor kam-naa goto, mbo dije ti ki ai *Jipi je a se nje je ki ai Jipi je al, mbo nje kija motide ki nje kija motide al. Kal ka na mba a se daw ki kam tee al, goto, kal ka na baa a se daw darone, goto. E Kirisi par a e ne je pati me ne je ti pati.

¹² Sai dije ki Luwa mbati sasi, sai dije lie ki ndigi sasi. E mbata kin a, maji kadi awi ki koo kam-to-ndoo lanaa rasi ti, kadi sai nje ra maji, nje kilae do nangi, kadi sai dije ki sol lom lom, dije ki nje kore me.

¹³ Maji kadi isi do ti ki naa. A re daw madi aw ki ta ki to rae do ngokoe ti a, maji kadi iyai go ko yo ki ne adi-naa, taki Kirisi iyai-n go majal je lasi ko kin be to.

¹⁴ Ne ki e do ne je ti pati, e kadi ndiginaa e kibi rasi. E a ra kadi kindane ranaa ti lasi a e ki rojeti.

¹⁵ Kadi lapiya la Kirisi o be ngamesi ti. E ki mbata lapiya kin a Luwa bar-n sasi, kadi itali daro ki kare. Ninga kadi sai nje ra oyo Luwa.

¹⁶ Maji kadi ta la Kirisi rosi mesi. Ninga kadi indoi-naa ne je, indaji-naa je ki yo ki ne ki gosi ki ngay. Nga ninga, kadi osi pa, ilai taji do Luwa ti ki oyo ki ra me Pa je ti ki me makitibi ti la Luwa, ki me pa kilae dingam me naa ti, ki me pa je ti ki NDil Luwa adi sasi.

¹⁷ Ne je pati ki isi irai, ki ta je pati ki isi ali, maji kadi e me to Babe Jaju ti, nga ninga kadi irai oyo Luwa ki takule.

Kisi nje kadi-me je me kay ti

¹⁸ Sai dane je ki nje ngaw, maji kadi ilai dasi gin taji ti la ngawsi je taki sobi kadi irai ta kam Babe ti.

¹⁹ Sai ngaw dane je, maji kadi indigi nesi je. Adi rasi ati sasi dade ti al.

²⁰ Sai ngan je, maji kadi itali rasi go ta ti la nje kojisi je me ne je ti pati, tado e ne ki nal Babe.

²¹ Ninga sai baw ngan je, oti kadi irai adi wongi ra ngansi je, tado re e be a, mede a tuji.

²² Sai baa je, maji kadi itali rasi go ta ti la basi je ki donangi ti ne kin. Ninga, oti kadi irai ta kilae kadi kam-naa taga ne par kadi nal daw, na kadi irai ki me ki kare, ki bal NDil Babe.

²³ Kilae ki to ban ki isi irai ba, kadi irai ki me ki maji ta kilae la Babe a isi irai, bi ta kilae la daw, al.

²⁴ Ninga kadi igari taki Babe a adi sasi ne maji ki ngam mbata la dije lone kin, ta ne kiga go jisi. Tado Babe ki rojeti e Jaju Kirisi.

²⁵ Ki rojeti, daw ki ra ne ki go rabe ti al, a tati kandi ne ra ki go ti al lone kin, tado kor daw dana goto ro Luwa ti.

4

¹ Sai ki awi ki baa je, maji kadi irai-de maji, ki go rabi ki dana. Ninga kadi sai ka igari taki, awi ki Basi dara ti noo to.

Ta kaji ki do kaw kilae ti

² Maji kadi uwai tagisi ba me kal ta ti ki Luwa, kadi kal ta ki Luwa ra adi isi dogi ti, irai oyo Luwa ki do-naa ti do-naa ti.

³ Nga ninga, ali ta ki Luwa ki mbata laje to, kadi Luwa tee ta rabi noje ti kadi j-al ta lie, kadi j-ilai-n mbe ne ki to lo bayo ti oji do Kirisi, ki m-to-n dangay ti kin.

⁴ Oli ta ki Luwa kadi m-al ta la Kirisi kin ay njay, taki sobi kadi m-al-n.

⁵ Maji kadi kamsi adi do pa njiyasi ti ki ro dije ti ki adi mede Kirisi, al. Ninga kadi dokagilo ki Luwa adi sasi kin, irai kilae, bi adi man ko kare al.

⁶ Maji kadi ta kalsi e ta kal ki maji ki dokagilo je pati, ki kadi daw inga ne ki to sie soti me ti. Kadi igari lo kuji tur ta dije ti ki adi mede Kirisi, al.

⁷ NGokom ki nje ndigi ləm, Tisiki a əl səsi ta je pəti ki dəm ti adi oi. Tisiki* e nje kilə bəə ki a də njane ti, taa e madi-kiləm me kilə ti lə Bəbe nim tə.

⁸ NGa ningə, m-ilə sie be mba kadi adi səsi poyje adi oi nim, taa ki mba kadi ilə dīgəm mesi ti nim tə.

⁹ Onəjim* ki e ngokoje ki dana, ki ji ndige ngay kin, a uwə sie rəbi. Onəjim e dəw rəsi. Əi ki Tisiki a əli səsi ne je pəti ki isi rai ne rəje ti ne adi oi.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

¹⁰ Madi dangay ləm Arisitarki* uwə jisi, taa Marki* ki ngonan Barnabasi*, ki ingəi ta kəji je ki əji dəe kin ka uwə jisi tə. Re aw tē rəsi ti bə, kadi uwəi-e ki rəsi ti maji.

¹¹ Jəju, ki isi bəri-e Jusitusi uwə jisi tə. MBə *Jipi je ti ki adi mede Kirisi kin, əi je kin par ə isi rai səm kilə ki əji kəbe lə Luwə ne. Əi je kin ə əi təgim ki ngay.

¹² Epapirasi* ki e dəw ləsi uwə jisi tə. Epapirasi e bəə kilə lə Jəju Kirisi, ki iyə ta rə al ki mbata ləsi, me kəl ta ti ki Luwə. Əl ta ki Luwə mba kadi ai də njasi ti, kadi səi dije ki təgi gangi me NDil ti, taa kadi səi bəsi kadi irai ndigi ra je lə Luwə pəti tə.

¹³ M-ma naji lə Epapirasi təkəi adi rəne kə ngay mbata ti ləsi, ki mbata lə njé kaw-naa je ki Lawodise ti nim, taa njé ki Iyerapolisi ti nim tə.

¹⁴ Madije ki ngay, Luki, ki e dəkatur əi ki Dəmasi uwəi jisi tə*.

¹⁵ Uwəi ji ngakoje je ki Lawodise ti, naa ti ki Nimpa əi ki njé kaw-naa je me kəy ti lie adi-je tə.

¹⁶ Loki itidəi makitibi kin ningə, iləi adi njé kaw-naa je ki Lawodise ti ka tidəi tə. NGa ningə e ki njé ki Lawodise ti a iləi adi səsi kin, səi ka itidəi tə.

¹⁷ Ningə kadi əli Arsi* adi ində kəmne go kilə ti lə Bəbe ki ingə kin, kadi ra kile maji.

¹⁸ Ta kuwə ji kin e mi Pol ə wa ə mndangi. Kadi mesi oy dəm ti al, təkəi mto dangay ti ne. Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi. Amen!

* 4:7 Knjk 20.4; Ep 6.21-22 * 4:9 Plm 10-15 * 4:10 Knjk 19.29; 27.2 * 4:10 Knjk 12.12, 25; 13.13; 15.37-39 * 4:10 Knjk 9.27; 11.22, 30 * 4:12 1.7 * 4:14 2Tim 4.10, 11; Plm 24 * 4:17 Plm 2

Makitibi ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Ta ki də makitibi ti ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Təsaloniki e be ki kəte e be bo ki isi də made je ti, go nangi ti ki Masəduwan ki dije ki Rom isi də ti. Masəduwan ki a ki jam də be ti ki Girəsi, kaw ki lo kibə kadi ti be.

NGa ningə, e kaw mba ti lə Pol ki ko joo ki aw mba kilə mbə Poy Ta ki Maji kin ə, ətə Pilipi ti aw Təsaloniki, ində gin njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti. Nə lo kadi Pol isi Təsaloniki ti ndə ngay goto, tadə Jipi je madi ki əsi-e ta. E be ə, ra adi Pol əi ki Silasi, tusi Təsaloniki iyəi, ə ətə law ba awi Bəre ti (Knjk 17.1-10). Dəkagilo ki rangi go ti nga ba, Timote ki təl re Təsaloniki, aw ingə Pol Korəti ti, ade poy njé kaw-naa je ade oo (1Təsa 1.6). Lo kin ti ə, Pol a ndangi-n makitibi ki dəsəy kin, kaw ki bal ti ki 51 je be go Jəju Kirisi ti. Njé sangi gin makitibi je əli təkə makitibi ti ki dəsəy ki Pol ndangi adi Təsaloniki je kin e makitibi ki ndange a e nə makitibi je ti ngay ki me Kilə-mindi ti ki Sigi.

Poy njé kaw-naa je ki Pol oo, ade rənəl ngay. Be ə, me makitibi ti ki Pol ndangi adi-de kin, ra oyo Luwə mbata njé kaw-naa je ki Təsaloniki ki təli ne ndaji ki maji mbata lə ndəgi njé kaw-naa je ki dənangi Masəduwan ti. Pol ole mede də kilə ti ki e wa ra dande ti, ningə əl-de təkə n-ndigi ngay kadi n-təl n-oo-de tə (1.1-3.13). Pol ilə dīgəm mede ti kadi uwəi təgide ba nim, kadi təgi ki kəte me njiyə naa ti ki Kirisi nim (4.1-12).

Ta ki rangi, Pol əl-de ta ki də ta ti ki isi dəji-naa əji-n də ki lo koy ti lə njé koy je, ki təl ki Kirisi a təl tə re me təba ti (4.13-5.11). Pol təl ta makitibi ləne ki ndu je ki kadi njé kaw-naa je ai də ti tə, ta kuwə ji-naa tə (5.12-28).

Makitibi ki Pol ndangi adi njé kaw-naa je ki Təsaloniki ti kin, re ki me kosi nangi adi dije pəti ki isi dəji rəde ta də dəkagilo ti ki dəbəy ti. Dije ki njé kun go Kirisi ingəi me makitibi ti kin təkə əi dije ki əi me kunji ti ngata, ningə kilə ləde e ta kadi tji mede kati, mai naji lə Kirisi dəkagilo ti ki əi dənangi ti ne bəy kin. NGa ningə, ki əji də ndə ki Kirisi a re-n, dəw ki gər goto. Nə ta ləde e kadi indəi mede ti təkə Kirisi a re nə, ə ndə ki tēə pati ba, a indəi be naa ti sie (4.17).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote*, ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje əi ki Bəbe lə Jəju Kirisi, ki isi Təsaloniki ti*. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə e naa ti səsi.

Pol ra oyo Luwə mbata kadi-me lə Təsaloniki je

² Ji ra oyo Luwə ki ndə je ndə je mbata ti ləsi pəti, loki j-isi j-əl ta ləsi Luwə taa taa, me kəl ta ti sie.

³ Ta kəm Luwə ti ki Bawje, meje isi ole də kadi-me ti ləsi ki isi kəm, ki ndigi-naa ləsi ti tingə bil, ki kuwə təgi ba me kində me də Bəbe ti ləje Jəju Kirisi*.

⁴ Tadə ji gər maji kadi Luwə kəti səsi, səi ngakoje je ki ndigi səsi.

⁵ Təkə rəjeti, Poy Ta ki Maji ki j-ilə mbəe dansi ti, e me ta ki kəl ti par al, nə e ki təgi, ki me ki kare ki NDil Luwə adi-je. Səl, igəri pa njiyəje ki ji njiyə-n dansi ti mbata maji ləsi kin bəti.

⁶ Ningə səi je, indaji-je nim, indaji Bəbe nim, tadə itaai ta lə Luwə me kə je ti ki ngay. Itaai ki rənəl ki NDil Luwə adi səsi*.

⁷ Lo kin ti, itəli ne ndaji mbata ti lə njé kadi-me je ki dənangi Masəduwan ti* ki dənangi Akay ti*.

⁸ Ka ta lə Bəbe ba j rəsi ti, tēə dənangi Masəduwan ti ki dənangi Akay ti par al, nə poy kadi ki adi mesi Luwə kin sane ki lo je pəti. Sane sane ki j-aw ki ndoo kadi j-əl tae bəy taa al.

* 1:1 Knjk 15.22; 16.1   * 1:1 Knjk 17.1-9; 1Təsa 2.1-2   * 1:3 1Kər 13.13   * 1:6 Knjk 17.5-9   * 1:7 2Kər 1.16   * 1:7 2Kər 1.1

⁹ Dijə kare kare əli ta ki dəje ti ɔji-n dɔ kuwə ki uwəi-je ki rəsi ti, ki təl ki itəli gidi si adi kagi yo je ləsi, ə itui kəmsi dɔ Luwə ti ki rəjeti, ki nje kisi kəm ba, kadi irai bəə lie kin.

¹⁰ İrai bəə lie, inginəi ngone ki i dərə ti, ki un-e dan nje koy je ti taa. NGone Jəju ki nje taa je ta wongi ti ki a re.

2

Kilə ki Pol ra Təsaloniki ti

¹ NGakom je, səi je wa igəri maji kadi e kare ki ndangi ə j-aw-n rəsi ti al.

² Taa igəri maji bəy tɔ kadi kəte nɔ kawje ki rəsi ti, dije adi-je kɔ je taji-je je Pilipi ti, nə be ka Luwə adi-je tɔgi adi j-ilə-n səsi mbə Poy Ta ki Maji me rə je ti ki ngay*.

³ Təki rəjeti, ta lə Luwə ki j-isi j-ilə səsi mbəe, ngire e dɔ ne ki go ti al ti al nim, e dɔ rəbi ne ki ay njay al ti al nim, taa ji sangi rəbi kadi ji tə dəw madi al nim tɔ.

⁴ Ningə, e Luwə ə oo-je kadi j-asi, ə ilə Poy Ta ki Maji jije ti kadi j-ilə mbəe. NGA ningə, j-ilə mbəe kilə ki kadi ji nəl-n dəw al, nə kadi nəl Luwə ki nje koo ngame dəw kərə kərə.

⁵ Səi je wa igəri maji kadi ndɔ kare j-əl səsi ta ki ji to-n səsi pe pe al jagi, taa ji tə səsi ki taje kadi j-ingə-n ne madi jisi ti al nim tɔ. Lo kin ti, Luwə asi kadi ma naji ləje.

⁶ Ji sangi kadi dəw piti je al, ji sangi piti ləsi al nim, ji sangi piti lə dije madi ki rangi al nim tɔ.

⁷ Ningə ki rəjeti, ke je nje kaw kilə je lə Kirisi kin, asi kadi j-a j-ində-n tɔgi dəsi ti, nə loki je dansi ti, ji təl ji sol ləm ləm. Ji ra rəje tə kɔ ngan je ki isi ində kəmne go ngane je ti, isi ngəm-de be.

⁸ Ji ndigi səsi ndigi ki je-n basi kadi j-adi səsi Poy Ta ki Maji lə Luwə par al, nə je basi kadi j-un rəje wa j-adi səsi. Səi, itəli ne ki gate e ngay ki rəje ti.

⁹ M-gər kadi mes i a ole dɔ kɔ ti ki j-ingə me kilə ki ra ti ki dɔ kɔ rəgəgɔ ti ləje. Ji ra kilə kondɔ je, kada je kadi ji təl ne ki ɔy dɔ dəw madi ti dansi ti al.

* 2:2 Knjk 16.19-24; 17.1-9   * 2:14 Knjk 17.5-6 18.12

Ji ra be ə j-ilə-n səsi mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə.

¹⁰ Asi kadi imai naji ləje, taa Luwə ka asi kadi ma naji ləje tɔ təki, pa njiyəje ki rəsi ti səi ki adi mes i Kirisi, e pa njiyə ki ay njay, e pa njiyə ki dana, ne ki kadi dəw a ində-n ta dəje ti goto.

¹¹ İgəri kadi, kare, kare pəti, ji ra səsi təki baw ngan je a ra-n ngane je be.

¹² J-ilə dıngəm mes i ti, j-adi səsi tɔgi, taa ji dəji səsi ki nja naa ti ki nja naa ti kadi pa njiyəsi e pa njiyə ki tɔji kadi səi dije lə Luwə. Luwə ki bar səsi kadi indəi rəsi naa ti səne dɔ kɔbe ti ki dɔ tɔba ti ləne.

Kadi-me ki kɔ ki ingə dije ki Təsaloniki ti

¹³ Gın ne ki j-isi ji ra-n oyo Luwə ki ndɔ je ndɔ je ə to kin: loki j-ilə səsi mbə ta lə Luwə ə os i mbisi ti, itaai ta kin tə ta lə dəw par kare al, nə itaai təki e-n ta lə Luwə təki rəjeti. Ningə ta kin isi ra kilə mes i ti səi ki adi mes i Kirisi.

¹⁴ NGakom je, səi uni dɔ nja nje kaw-naa je lə Luwə, ki adi mede Jəju Kirisi, ki isi Jude ti. İngəi kɔ ji ngakosi je ti ki be koji-si ti, kɔ kɔ ki əi je ingəi ji *Jipi je ti*.

¹⁵ Jipi je ki təli Bəbe Jəju ki nje kəl ta je ki ta Luwə ti, taa je ka adi-je kɔ tɔ. Kilə rade nəl Luwə al, ningə əi nje bə je lə dije pəti*.

¹⁶ J-ilə mbə Poy Ta ki Maji dije ki əi Jipi je al, kadi ingəi kaji, nə ɔgi-je. Ta təl tae ti, wongi lə Luwə os i dəde ti.

Pol ndigi kadi n-təl n-aw Təsaloniki ti bəy

¹⁷ NGakom je, ki ɔji dəje, j-iyə səsi dəkagilo ki ndəy be, ningə je say səsi, kəmje ə oo naa al, nə meje e naa ti. Ji sangi ki rətije kadi ji təl j-o səsi, tadɔ j-aw ki bosi ngay.

¹⁸ E mbata kin ə, ji sangi kadi j-aw rəsi ti, ningə mi Pol wa ki dəm, m-sangi rəbi nja ngay, nə *Satə ilə kagi noje ti.

¹⁹ Ne ki e ne kində me dɔ ti ləje, ne rənəl ləje, jəgi kəsi-gon ki j-a j-ində-n guje nɔ Bəbe Jəju ti ndɔ re ti e səi kin.

* 2:15 Knjk 9.23-29; 13.45, 50; 14.2, 5, 19; 17.5, 13;

20 Təki rəjeti, səi ə səi ne təba ləje ki ne rənəl ləje.

3

Timote aw kilə Təsaloniki ti

1 J-asi kadi j-ore meje, ji nginə bitil al, adi j-un nduje kadi j-isi ki karje ba Atən ti[☆],

2 ə j-ilə ki ngokoje Timote, ki e madi-kiləje me kilə ti lə Luwə, əji-n də kilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi, kadi adi səsi təgi, ə ilə dıngəm mesilə ti me kadi-me ti ləsi.

3 E be mba kadi dəw madi dansi ti iyə rəne adi kə ki basine isilə ingəl kın dum dəe al. Tado səi je wa igəri maji kadi e ne ki səbi dəje kadi a ra-je.

4 Dəkagilo ki ndə ki je-n səsi bəy, j-əl səsi j-ə nə dije a indəl kəmje ndoo, ningə e nee ka kın ə isilə ra ne kın, adi e ne ki igəri maji.

5 E mbata kın ə, tə ka ki m-asi kadi m-ore mem, m-nginə bitil al, m-ilə Timote ki rəsi ti kadi dəji ta də kadi-me ti ləsi oo. M-bəl kadi su ədi səsi, adi kə ləje təl ne ki kare rəje ti.

6 Ningə ki basine kın, Timote təl rəsi ti re tē rəje ti ne[☆], ə adi-je Poy Ta ki Maji ngay əji də kadi-me ləsi ki ndiginaa ki to dansi ti adi j-o. Timote əl-je təkilə mesilə to dəje ti maji ngay ki ndə je pəti, taa əl-je bəy kadi indigilə ngay kadi oi-je təkilə je ka j-isi sangilə ngay kadi j-on səsi ka kın be tə.

7 Lo kın ti ngakom je, me ndingə rə je ti, ki me kə je ti ləje pəti, j-ingə təgi rəsi ti ki takul kadi-me ləsi.

8 Kıl basine kın, jilə təl j-ingə təgi kıl kəm, tado uwəl təgisi ba me kində rə naa ti ki Babe.

9 Jilə gər ne wa ki kadi jilə ra taa kadi jilə ra-n oyo Luwə ngay mbata ti ləsi, əji də rənəl kıl adi j-ingə ta kəm Luwə ti kın, al.

10 Kondə ki kada, j-isi jilə dəji Luwə kıl rətije kadi adi-je ta rəbi adi jilə təl j-on səsi, ə kadi jilə təl-n ta ne ki du səsi me kadi-me ti ləsi tə.

11 Kadi Luwə kıl Bawje ə wa, əi ki Babe ləje Jəju Kirisi, tēji ta rəbi ki kaw rəsi adi-je.

12 Ningə kadi Babe ra adi ndigilə-naa kıl to dansi ti, kıl ndigilə kıl isilə indigilə dije pəti kın aw kıl kəte kəte, to tə ndigilə kıl je j-isi jilə ndigilə səsi kın be tə.

13 Taa kadi Luwə adi səsi təgi ngamesilə ti, kadi ndə ki Babe Jəju a re kıl dije ləne ba, kadi ayilə njay, ta goto dəsilə ti nōō Luwə ti kıl Bawje.

4

Pa njiyə kıl nəl Luwə

1 NGakom je, də ndəgi ta je ti, jilə ndo səsi pa njiyə kıl kadi injiyəl kadi nəl Luwə, ningə e pa njiyə ka kın tə ə isilə injiyəl, nə jilə təl jilə dəji səsi bəy, taa j-ilə dıngəm mesilə ti me tə Babe Jəju, kadi irailə adi maji kıl də made ti bəy.

2 Səl, igəri ne ndo kıl jilə rə Babe Jəju ti kıl j-adi səsi kın maji.

3 Ne kıl Luwə ndigilə rəsi ti, e ta kadi ayilə rəsi njay, əgilə rəsi sangilə-naa kaya ti.

4 Kadi dəw kıl ra dansi ti, gər lo kıl kıl dəne kıl go rəbi kıl ay njay, kıl adi kəsigon,

5 kıl kanjilə kadi ngur darə aw sie adi ra ko ne kıl dije kıl gər Luwə al isilə rai kıl.

6 Kıl əji də lo kıl, kadi dəw madi ra majal kıl ngokone ə se kadi əde al, tado dije kıl njə ra ne kıl be kıl, bəe a uwəde kıl rə Babe ti, adi j-əl səsi kəte, ə jilə təl j-əl bəy ngata.

7 Tado Luwə bər-je kadi j-ayilə njay, bıl bər-je mba kadi jilə sangilə-naa kaya ti al.

8 E be ə, dəw kıl əsi ne ndo kıl ngərəngilə, e dəw ə əse ngərəngilə al, nə e Luwə ə əse ngərəngilə. Luwə wa kıl nje kadi səsi NDilne kıl.

9 Kıl əji də ndigilə kıl kadi ngakonaa je ndigilə-naa, awilə kıl ndoo kadi jilə ndangilə makitibi də ti j-adi səsi al, tado səi je wa, Luwə əji səsi rəbi ndigilə-naa dansi ti yo kıl ne adi igəri.

10 Ningə e ka tə ə isilə əji kıl rə ngokoje je ti pəti kıl dənangilə Masəduwan ti kıl tae ba kıl[☆], nə ngakom je, j-ilə dıngəm mesilə ti kadi irailə adi maji kıl də made ti wa bəy.

11 Kadi ne kıl uwə mesilə ngay, e kıl kıl naa kıl lapiya, kadi dəw kıl ra dansi ti

ore kəmne də kilə je ti ləne, ningə kadi irai kilə ki jisi səi je wa ə ingəi ne.

¹² Lo kin ti, dije ki əi njé kadi-me je al, a piti səsi me kilə rasi ti, ningə a awi ki ndoo ne madi ki to rəsi ji dəw madi ti al tə.

Njé koy je ki njé kisi kəm je ndə təl Babe ti

¹³ NGakom je, ji ndigi kadi isi day də ta ti ki də njé koy je ti al. Kadi isi day, indingəi rəsi tə ndəgi dije ki awi ki ne kində me də ti al kin al.

¹⁴ Tə ka ki j-adi-n meje kadi Jəju oy, ə j lo koy ti ka kin ə, j-adi meje kadi njé ki oyi me kində rə naa ti ki Jəju, Luwə a un-de lo koy ti ki Jəju.

¹⁵ Ningə ta ki kadi j-əl səsi ə to kin, e ta lə Babe. J-əi ki j-a j-isi kəm ba ndə təl Babe ti, j-a j-aw dərə ti noq njé ki oyi ti al.

¹⁶ Tadə loki ndu nje kun də malayka je, ki ndu təbi lə Luwə a 6a 6a, Babe wa a j dərə ti taa re, ningə dije ki adi mede Kirisi ki oyi, a j lo koy ti kəte,

¹⁷ nga ningə go ti 6a, j-əi ki j-isi ki dəje taa bəy, Luwə a əy-je naa ti səde me kil ndi ti, kadi j-ingə Babe me nəl ti, ngadan lo ti. Lo kin ti, j-a j-isi naa ti ki Babe ki ndə je ndə je✱.

¹⁸ Maji kadi iləi dīgəm me-naa ti yo je ki ne je ki ta je kin.

5

Kisi də nja ti nginə-n ndə təl Babe

¹ NGakom je, ki əji də də kadi ki dəkagilo ki kadi ne je kin a rai ne, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitibi də ti j-adi səsi al.

² Səi je wa igəri maji ngay kadi ndə lə Babe a re tə nje bogi ki a re bogi ti kondə kin be.

³ Loki dije a əli əi nə: «Lapiya to ngata, j-isi maji ngata!» kin 6a, e ə tuji a tēē ibə-de nangi busi, təkəi ndoo ki a ra-n dəne ki nje səm kin be. Ningə dəw ki a asi kadi tēē ay ta ne ti kin goto.

⁴ Nə səi ki səi ngakom je, isi me til ti 6a ne kin a ibə-n səsi nangi busi tə nje bogi ki a re be al.

⁵ Tadə pəti, səi ngan je ki me kunjji ti, səi ngan je ki kada. J-əi dije lə lo ki kondə al nim, j-əi dije lə til al nim tə.

⁶ Ə adi ji toi bi tə ndəgi dije be al, adi j-isi kəm, j-adi kəmje aa.

⁷ NJé to bi je, toi bi kondə, ə njé kay kasi je, kasi ra-de kondə tə.

⁸ Nə j-əi ki j-əi dije lə lo ki kada, səbi kadi j-əi njé kəm-kaa je. Adi j-uni kadi-me əi ki ndigi-naa tə nda də bədi je, ə kində me də kajji ti tə jəgi taa ne kati dəje ti tə.

⁹ Tadə Luwə 6ar-je mba kadi wongji lie ində-je al, nə mba kadi j-ingəi kajji ki go rəbi lə Babe ləje Jəju Kirisi.

¹⁰ Kirisi ki oy mbata ti ləje, mba kadi re j-isi kəm ba, ə se j-oy ka, ji təl j-ində be naa ti sie.

¹¹ E mbata kin ə, maji kadi iləi dīgəm me-naa ti je, irai ki naa je kadi itəgi me kadi-me ti ləsi, ki yo je ki ne je, təkəi isi irai ngata kin be.

Ta kəji ki dəbəy ti ki kuwə ji-naa

¹² NGakom je, ji dəji səsi kadi oi to dije ki isi rai kilə dansi ti, adi e njé ki isi indəi kəmde gosi ti ki go ndu Babe ti, isi ndəji səsi kin.

¹³ Maji kadi itəji-de ge ki igəi ta ləde ki taga wangi ki ndigi-naa adi-de gəri, mbata kilə ki isi rai. Maji kadi isi ki naa ki lapiya dansi ti.

¹⁴ NGakom je, ji dəji səsi kadi indəri mbi dije ki isi njiyəi biriri, iləi dīgəm me njé ki mede tuji ti, əsi gin njé ki təgide goto, ə isi də ti ki dije pəti.

¹⁵ Kadi oi maji, kadi dəw madi igə kirə majal ki made ra sie ki majal al, nə kadi adi kəmsi e go maji ki ra ti ki ndə je pəti. Irai maji ki naa dansi ti səi je wa nim, ki rə dije ti pəti nim tə.

¹⁶ Adi rəsi nəl səsi ki ndə je pəti,

¹⁷ əli ta ki Luwə ki kanji kiyə tae,

¹⁸ irai-e oyo me ne je ti pəti. E kin ə e ne ki Luwə ge rəsi ti, səi ki indəi rəsi naa ti ki Jəju Kirisi.

¹⁹ Ningə maji kadi, NDil Luwə ki isi mesi ti kin, əgi-e al, kadi ər səsi ta rəbi,

²⁰ taa ta ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli ka, kadi ikidi al tə.

✱ 4:17 1Kər 15.51-52

²¹ Nə kadi indəi manji ne je pəti, 6a uni ki maji dan ti.

²² Ɔgi rəsi ra majal je ki dangi dangi.

²³ Maji kadi Luwə wa ki nje kadi dije lapiya, ər səsi ki tae ba, ində səsi ta dangi mbata ti lie. Ningə kadi ngəm ndilsi, ki rəsi, ki darəsi, kadi ndə təl Bəbe Jəju Kirisi ti ə, awi ki ta dəsi ti al.

²⁴ Luwə ki 6ar səsi a də njane ti, adi e e wa 6əy ə a ra ne je kin.

²⁵ NGakom je, əli ta ki Luwə mbata ti ləje.

²⁶ Uwəi ji ngakoje je pəti ki kuwənaa ki rə ti rututu.

²⁷ M-dəji səsi me tə Bəbe Jəju Kirisi ti, kadi itidəi makitibi kin mbi ngakoje je ti pəti.

²⁸ Ningə kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti tə. Amen!

Makitibi ki koo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Ta ki do makitibi ti ki koo ki Pol ndangi adi Təsaloniki je

Me makitibi ti ki koo ki Pol ndangi adi njé kaw-naa ki Təsaloniki ti kin, təl re do ta ti kare ki e təl ki Kirisi a təl tə re me təba ti ka kin 6əy. Tado ta kin nay ki lo tilə njé kaw-naa je naa ti 6əy. Dije madi əli əi nə Kirisi re ngata (2.2), ningə njé ki nungi əli əi nə dəbəy ndo e 6asi, adi kawi jide isi be par, mbati ra kilə (3.6-9). E be ə, Pol ndangi makitibi ki koo kin adi-de kadi ər-n ne ki go rəbe ti al ki isi njiyə dode ti, isi tilə-de naa ti kin, kə.

Nje kaw kilə Pol ilə ngirə makitibi ki ndangi kin ki oyo ki ra Luwə ɔji-n do kadi-me, ki ndigi-naa lə njé ndole go Kirisi ki to ki taga, taa dəji Luwə kadi adi-de kuwə tōgi ba me kilə ti ki adi rəde ki mbae kin tə (1.1-12). Go ta ti kin 6a, Pol re do koo ta ti wa ki ndangi-n makitibi ki e təl Kirisi ki a təl re me təba ti. Pol əl təkə Kirisi a təl re kəte nō dəw madi ti ki ndoɔi ta ki e «nje majal» kin, al. E ki a ɔy dije kadi ilə-n rə dije lə Luwə, taa a ində gune yə Kirisi ti tə (2.1-12). ɔji-n do rə ki a re kin, maji ngay kadi njé kaw-naa lə Kirisi ai do njade ti me kadi-me ti, ningə kadi iyəi ta kəl ta ki Luwə al tə (2.13-3.5). Wongi ra Pol do dije ti ki njé daw, ki uni girə do dəbəy ndo ti ki e 6asi, mbatii ra kilə kin. Pol toji-de maji lə kilə ki ra ki a ra kadi dəw təl ne ki kəy do dəw madine ti al (3.6-15), 6a təl ta makitibi ləne ki njangi do tə, ta kuwə ji-naa tə (3.16-18).

Ta ki bo ngay ki Pol əl ə nə: «Re dəw madi ge ra kilə al 6a, kadi uso ne al tə» kin, ilə jine kəm dije ti ki njé kər nun ne je naa ti al, adi əi nə dəbəy ndo e 6asi, ningə mbati ra kilə ki e ne ki Luwə adi dəw kadi ra ki ndo je pəti ki isi-n ki dəne taa kin.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol, naa ti ki Silasi əi ki Timote, ə ji ndangi makitibi kin j-adi səi njé kaw-naa je lə Luwə ki Bawje, əi ki Babe ləje Jəju Kirisi, ki isi Təsaloniki ti*.

² Kadi me-maji ki lapiya lə Luwə ki Bawje əi ki Babe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

Ta ki gangi ki a re ndo təl Jəju ti

³ NGakom je, səbi kadi ji ra oyo Luwə ki dəkagilo je pəti ki mbata ləsi. Ningə e go rəbe ti kadi ji ra be mbata kadi-me ləsi aw kəte ki təgine ngay, taa səi pəti, ndigi-naa ki dansi ti ka j ki do made ti do made ti tə.

⁴ Ningə, e mbata kin ə, j-un səsi j-isi j-ində-n guje ki rə ndəgi njé kaw-naa je ti lə Luwə, ɔji-n do kuwə tōgi ba ki kadi-me ləsi me kində kəm-ndoo ti ki me koo ti ki tēe dəsi ti.

⁵ Koo je kin toji kadi Luwə e nje gangi ta ki dana, ningə a toji kadi səi dije ki asi ta kadi oi 6ekoo lə Luwə ki isi ingəi koo kin tə.

⁶ Təkə rəjeti, Luwə e dəw ki dana, adi a adi koo dije ki njé kadi səsi koo kin tə,

⁷ ningə səi ki adi səsi koo, a ingəi lo kər kəə səje, loki Babe Jəju a tēe dərə həy tə re ki malayka je ləne ki njé tōgi.

⁸ A re me por ti ki o bilingi bilingi mba kadi adi koo dije ki gəri Luwə al, ki dije ki njé mbati Poy Ta ki Maji lie, e ki e Babe ləje Jəju.

⁹ Koo ki a ingə-de, e tuji ki dəbəy goto. A əi say ngay ta kəm Babe ti, ki gidi tōgi təba ti lie,

¹⁰ loki a re ndəe ti kin kadi dije lie iləi toji dəe ti, kadi dije pəti ki a adi-e mede piti-e. NGA ningə, səi ka a səi dande ti nōo tə, mbata səi itaai naji ki ma ki ji ma dansi ti.

¹¹ E mbata kin ə, j-isi j-əl ta ki Luwə ki ndo je pəti mbata ti ləsi, kadi Luwə oo səsi tə dije ki asi ta kilə ki 6ar səsi ki mbae. Kadi Luwə ra səsi ki təgine kadi ndigi ra maji ki to mesi ti kin təl tane maji ə kadi kadi-me ləsi isi kəm ba tə.

¹² Lo kin ti, a iləi toji do Babe Jəju ti, ningə e a iləi toji dəsi ti tə, ki go me-maji ti lə Luwə ləje əi sie, e Babe Jəju Kirisi.

* 1:1 1Təsa 1.1

2

Nə ki a ra nə kəte nq re Babe ti

¹ NGakom je, ki oji do re la Babe Jəju Kirisi, ki dəje ki a oši-naa rəe ti, nə ki ji dəji səsi ə to kin:

² lo ki dəw madi a əl səsi ta ə nə e ta ki j rə Luwə ti, ə se a əl səsi ə nə e ta ə se makitibi ki j rəje ti ə nə: ndo la Babe re ngata ə, adi ta kin yəti dəsi al nim, adi ra səsi bəl al nim to.

³ Adi dəw madi ədi səsi ki go rəbi madi al. Səbi kadi tə rə Luwə, ki e tə rə ki dəbəy ti kin dəe tēe, taa dəw ki nje tə rə Luwə ki e dəw ki tuji səbi dəe kin ka, dəe tēe taga bəy to taa ndo kin a re.

⁴ Dəw ki nje tə rə kin a j kadi rə ki nə je pəti ki to Luwə ba do ti, ə se nə ki dje isi oši məkəside nangi nqə ti. Dəw kin a aw bitı kadi isi me kəy ti la Luwə, a ə nə ne wa ə ne Luwə.

⁵ M-gər kadi mesı a ole do ti təkı ndo ki mi-n səsi naa ti bəy kin, m-əl səsi ta kin ngata.

⁶ NGa ningə, ki basine kin, igəri nə ki uwə dəw ki nje tə rə Luwə ka kin nangi kadi tə dəkagiloə bəy taa a tēe ki dəne taga.

⁷ Tado togi ki majal ki nje tə rə Luwə isi ra kilə ne lo bəyo ti, nə nay kadi dəw ki uwə nje tə rə kin nangi iyə rəbi ade bəy taa,

⁸ nje tə rə a tēe ki dəne taga. Ningə lo kin ti, Babe Jəju a to kəə ki tane ti tuje-n kə, a təl-e nə ki kə kare ti ki togi ki a re-n.

⁹ Ki oji do nje tə rə Luwə, e a re ki togi la *Sata, a tēe ki togi je ki dangi dangi, a ra nə kəji je, ki nə mbəli je ki ngom.

¹⁰ A ra nə je ki go rəbe ti al ki dangi dangi mba kədi-n kəm dje ki kadi a awi tuji ti. Dje ki kadi a awi tuji ti mbata mbati taa nə ki rəjeti, mbati ndigi nə ki rəjeti ki kadi a aji-de.

¹¹ E mbata kin ə, Luwə ilə ki togi ki kadi ur səde wale, kadi adi mede nə ra ki ngom.

¹² Lo kin ti, ta ki gangi a oši do dje ti pəti ki mbati taa ta ki rəjeti, ə ooi maji rəde me nə ra ki dana al ti yo kin.

Kuwə togi ba me kadi-me ti

¹³ NGakom je ki njé ndigi la Babe, ki oji dəje, səbi kadi ji nay ki lo ra oyo

Luwə ti ki mbata ləsi, mbata Luwə mbəti səsi lo kilə ngire ti nu mba kadi ingəi kaji ki rəbi la NDil ki təl-je dje ti la Luwə nim, ki rəbi la kadi-me ta ki rəjeti nim to.

¹⁴ E mbata nə kin ə Luwə bər-n səsi ki rəbi la Poy Ta ki Maji ki j-ilə səsi mbəe, kadi ingəi kəsi-gon la Babe ləje Jəju Kirisi.

¹⁵ E be ə, ngakom je, maji kadi ai do njasi ti, ə kadi ingəmi nə ndo ki ji ndo səsi ki taje ə se ki makitibi ki ji ndangi j-adi səsi kin dəsi ti maji.

¹⁶ Maji kadi Babe ləje Jəju Kirisi ə wa əi ki Luwə ki Bawje, ki ndigi-je, ə adi-je me-səl ki dəbəye goto, ki kində me do ti ki maji, ki go rəbi me-maji lie kin,

¹⁷ səl mesı, ə kadi adi səsi togi kadi irai maji me nə je ti pəti ki isi irai ki me ta je ti pəti ki isi əli.

3

Əli ta ki Luwə mbata ti ləje

¹ NGakom je, ki kadi ji təl-n tae, ji dəji səsi kadi əli ta ki Luwə mbata ti ləje, kadi ta la Babe sane aw law law ki lo je pəti, ə kadi ingə kəsi-gon təkı ingə-n rəsi ti kin be to.

² Əli ta ki Luwə bəy to kadi taa-je ilə-je taa ji dje ti ki majal ki njé me ndul. Tado e dje pəti ba awi ki kadi-me, al.

³ Ningə Babe e dəw ki a do ndune ti, adi a adi səsi togi nim, a ngəm nje majal dəsi ti nim.

⁴ Je ji taa mesı, me to Babe ti kadi isi rai nə ki ji dəji səsi kadi irai, ningə isi ta ti isi irai ki kəte bəy to.

⁵ Maji kadi Babe adi mesı e ki do ndigi Luwə ti nim ki do kuwə togi ba ti ki Kirisi adi səsi kin nim to.

Səbi kadi dəw ki ra ra kilə

⁶ NGakom je, ji dəji səsi me to Babe ti kadi oši rəsi ngərəngi, kadi ngakoje je ti pəti ki isi njiyəi galala, təl rəde go nə ndo ti ki ji ndo səsi kin, al.

⁷ Səi igəri rəbi ki kadi indaji-je maji. Ji njiyə dansı ti tə njé dabi je al.

⁸ Dəw madi ki ji dəje kadi adi-je nə kusoje goto. Kondə ki kada, ji ra kilə me kə ti ki me kə rəgəgə ti, kadi je nə ki əy do dəw madi ti dansı ti al.

⁹ Təki rəjeti, e ne ki səbi kadi j-ingə rəsi ti ə wa, bi səbi ba səbi dəje al, al. Nə ji ra be mba kadi je ne ndaji ki rəsi ti.

¹⁰ Ji gər kadi loki je dansi ti, j-adi səsi ndu kin, j-ə nə: re dəw madi ge ra kilə al ba, kadi uso ne al tə.

¹¹ NGa ningə j-o kadi dije madi dansi ti isi njiyəi galala, mbati ra kilə, ə ai ka kində rəde me ne je ti lə madi de je yo.

¹² Ko dijee kin, ji dəji-de, ə j-adi-de ta kəji me tə Bəbe Jəju Kirisi ti kadi ti rəde, rai kilə təki dije isi rai, kadi ingəi ne kuso me ti, usoi.

¹³ Ningə ki əji dəsi, ngakom je, kadi əi al ta ra maji ti.

¹⁴ Re dəw madi mbati təl rəne go ndu je ti ki j-adi səsi me makitibi ti kin ba, maji kadi oi dəwe kin maji, ə kadi dəw madi tēē kade ti al, adi rəe səl-e.

¹⁵ NGa ningə, kadi oi-e tə nje bə ləsi al, nə kadi indəji-e tə ngokəsi.

Ta je ki dəbəy ti

¹⁶ M-dəji kadi Bəbe ki nje lapıya, e wa adi səsi lapıya ki dəkagilo je pəti, ki go rəbi je ki dangi dangi. Ningə kadi Bəbe e naa ti səsi pəti.

¹⁷ Ta kuwə ji-naa kin, e mi Pol ə wa ə m-dangi ki jim. E be ə m-isi m-ində-n jim gin makitibi je ti ləm pəti; e ne ndangi ləm mi wa.

¹⁸ Kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirisi e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote

Makitibi kin e makitibi ki dɔsay ki Pol ndangi adi Timote, loki Timote e-n dɔ njé kaw-naa je ti ki Epəji. A ndangi makitibi kin go dangay ti ki dɔsay ki ra me ɓe ti ki Rom. Timote e ngon ki kɔe e Jipi ə bawe e Girəki tɔ. Kɔ Timote təl nje kun go Kirisi, adi Timote ka təl nje kun go Kirisi tɔ. NGA ningə, e kaw mba ti lə Pol ki kɔ joo ki aw mba kilə mbə Poy Ta ki Maji lə Kirisi kin ə ingəinaa ki Timote dɔsay me ɓe ti ki Lisitir, dɔnangi Aji ti ki du (ɓone kin ɓari-e Turki) (Knjk 16.1-3). Go kingə-naa ti ləde wa ki ingəinaa kin ɓa, Timote təl ki kare dan madi-kilə Pol je ti ki njé njiyə sie. Lo je ngay ki Pol aw ti, Timote e sie naa ti naa ti. Ki madi je, Pol iyə ngədi ki ɔji dɔ njé kaw-naa je ki lo je ti ki dangi dangi jie ti. E be ə, tɔe re-n nja ngay me makitibi ti lə NJé kaw kilə je (17.14-15; 18.5; 19.22) ə se me makitibi je ti ki Pol ndangi (1Kor 4.17; 16.10-11; Plp 2.19-24; 1Təsa 3.2-6). Makitibi je ki joo ki Pol ndangi adi Timote tɔ, e ki ndangi adi Titit tɔ kin, ɓari-de «makitibi lə ɓəə kilə je», mbata əi makitibi je ki ɔji rəbi ra kilə ɓəə lə Luwə, ə se rəbi kɔr nɔ njé kaw-naa je maji ngay.

Makitibi ki dɔsay kin əl ta dɔ ne je ti mitə:

Né ki dɔsay, me makitibi ti kin, Pol ndər mbi njé kaw-naa je dɔ ne ndo ti ki ngom nim, dɔ pole ne ndo lə Jipi je ki ya njé gər Luwə al, naa ti ki ne ndo lə Kirisi.

Né ki kɔ joo, makitibi kin tɔji rəbi ra kaw-naa nim, kində kəm go njé kaw-naa je ti kadi njiyəi maji nim, njiyə lə njé kɔr nɔ njé kaw-naa je nim tɔ.

Ta təl ta ti, Pol adi ta kɔji Timote ɔji dɔ kilə ɓəə ki Luwə ilə jie ti, taa ade

gosi ki kadi gər-n lo kində kəmne go buti je ti ki dangi dangi ki toi dan njé kaw-naa je ti. Né ki bo ngay, ɓəbi kadi Timote e ɓəə kilə ki maji lə Jəju Kirisi (4.6).

Makitibi ki Pol ndangi adi Timote kin, dɔji njé kaw-naa je ki njé kɔr nɔde je kadi rəi rə ki rɔjeti ki ngire e dɔ kilə tɔji ti, ki kəsi məkəsi nangi nɔ Jəju Kirisi ti ki e nje taa dɔje ji majal ti (2.3-6).

Kuwəji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ki go ndigi ti lə Luwə ki NJe kaji-je, taa ki go ndigi ti lə Jəju Kirisi ki e ne kində me dɔ ti ləje.

² Ə m-ndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi j Timote* ki j ngonm ki rɔjeti. J ngonm ki rɔjeti ki go rəbi kadi-me ki adi mei Jəju Kirisi. M-uwə ji, ningə kadi me-maji ki koo kəm-to-ndoo ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Babe ləje Jəju Kirisi e səi naa ti.

Ta dɔ ne ndo ti ki ngom

³ Təki ndɔ ki m-əli, loki m-un ta rəbi ki dɔnangi Masəduwan ti*, isi ɓe bo Epəji ti nɔɔ*. Isi ti nɔɔ mba kadi indər mbi dije madi ki njé ndo ne je ki ngom, kadi tai kəə ta ti.

⁴ Kadi ko dije ka kin tai kəə ta su je ti ki kidə ki kɔr gin noji* ki gine gangi al, tadɔ lo təl ta ne je kin pəti e gaki-naa par. A ra səje maji dɔ kilə ti ki Luwə ilə jije ti, ki go rəbi kadi-me kin al.

⁵ NDər mbi kin a re ki ndigi-naa ki ngame ti ki ay njay njay, ki me ki maji ki uwə dəw ki ta al, ki kadi-me ki rɔjeti tɔ.

⁶ Dije madi mbati go rəbi ta kɔji ki maji kin ə təli nayi-naa ta ta ki maji ti ki ndae goto.

⁷ Rai rəde njé ndo dije ndu-kun ti lə Luwə, nə təkɔ rɔjeti, əi je wa ka gəri me ta ki isi əli al nim, taa gəri gin ne ndo ki isi ndoi ki tɔgide kin al nim tɔ.

⁸ Ji gər kadi ndu-kun lə Luwə e ndu-kun ki maji loki dəw gər lo ra-n kilə ki go rəbe ti.

* 1:2 Knjk 16.1   * 1:3 2Kor 1.16   * 1:3 2Kor 1.8   * 1:4 Kilə ngirə ne je 4-5; 9-11

9 Maji kadi ji gəri ta kin maji: E dije ki njé ra ne ki dana ə ndu-kun re mbata lade al, nə re mbata la njé kadi dije kə, ki njé ta rə je, ki njé mbati Luwə, ki njé ra majal je, ki dije ki njé ra ne ki nəl Luwə al, ki njé ki ooi tə Luwə tə ne ki ay njay al, ki njé təl bawde je ki kəde je. Re mba njé təl dije,

10 njé ra kaya je, ki dɪngəm je ki njé sangi-naa, ki njé gati ki dije bəə ti, ki njé ngom je, ki dije ki njé tətə ta je. Re ki mbata la dije pəti ki njé ra ne ki əsi ta ne ndo ki rəjeti la Luwə.

11 Ne ndo kin e ki go poy ta ti ki maji ki Luwə ilə jim ti. E Poy Ta ki Maji ki təji təba la Luwə ki nje maji.

Me-maji la Luwə mbata la Pol

12 M-ra oyo Bəbe Jəju Kirisi ki adim təgi kadi m-ra-n kilə lie. M-ra-e oyo mbata koo ki oo adi masi naki ə ilə kilə kin jim ti.

13 Mi ki kəte mi nje kəl ta ki mal də tə Luwə ti, mi nje kadi kə dije lie, ki nje taje. Nə Luwə, oo kəm-to-ndoo ləm, tadə m-ra ne je kin pəti ki go gər-e ti al. M-ra-de tadə m-adi mem al*.

14 Bəbe ləje, ki go me-maji ti lie ki to mbar mbar ki mbata ləm adi-m kadi-me ki ndigi-naa ki go rəbi kɪndə rə naa ti ki Jəju Kirisi.

15 Ta kin e ta ki rəjeti ki maji kadi dije pəti taai ki me ki kare ba. Jəju Kirisi re dənangi ti mba kaji njé ra majal je. Njé ra majal je kin, mi majal ləm itə-de pəti.

16 Nə Luwə oo kəm-to-ndoo ləm. Ra be kadi Jəju Kirisi təji kisi də ti lie səm, mi ki majal ləm itə dije pəti. MBata kadi e ne ndaji la dije ki a adi-e mede kadi ingəi kaji ki to bitə ki nə ti.

17 Kadi təji ki təba e
Lə NGar ki nje kisi ki dəkagilo ki dəkagilo,
Lə Luwə ki nje koy al,
Lə Luwə ki dum koo ki kəm,
Lə Luwə ki e karne ba e Luwə. Amen.*

Pol ilə dɪngəm me Timote ti

18 Ngonm Timote, ta kəji ki m-adi ə to kin: Ki go ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti əli dəi ti kəte, m-ndigi kadi uwə ta je kin səm, irə-n rə ki maji.

19 Irə rə ki maji, ki kadi-me ki maji ki uwə dəw ki ta al. Dije madi mbati kadi mede uwə-de ki ta, adi kadi-me lade tuji.

20 Dan dije ti kin, Iməne əi ki Aləgijandir əi ti nəq. M-ilə Iməne* əi ki Aləgijandir* ji Satə ti, kadi ndoi kəl ta ki mal də Luwə ti al ngata.

2

Ne ndo ki də kəl ta ti ki Luwə

1 Kəte nə ne je ti pəti, m-ndəji kadi dije kəyi ne Luwə, kadi əli sie ta, kadi nəi dəe ti, kadi rai-e oyo ki mbata la dije pəti.

2 Maji kadi əli ta ki Luwə ki mbata la ngar je, ki njé kəbe je pəti, kadi j-isi maji jəke me be ti, me bəl Luwə ti, ki buki-naa ti.

3 E kin ə e ne ki maji ki nəl Luwə ləje ki Nje kaji-je.

4 Tadə Luwə ləje ge kadi dije pəti ingəi kaji ə tēi me gər ta ti ki rəjeti.

5 Təki rəjeti Luwə e kare ba, taa Nje ka mbə dije ti ki Luwə e kare ba tə. E dəw ki bari-e Jəju Kirisi.

6 E ki re adi rəne koy ti mba kadi gangi-n də dije pəti. E kin ə e naji ki ma ki Jəju ma də gangi lo ti ki Luwə əji.

7 E ki mbata kin ə, Luwə ində-m nje kilə mbə ki nje kaw kilə. Ta ki m-əl kin e ta ki rəjeti bi e ta ngom al. Luwə ində-m mba kadi mi nje ndo ta ki əji də kadi-me ki ta ki rəjeti gin dije ki dangi dangi ki əi *Jipi je al.

Ta ki əji də dɪngəm je ki dəne je me kəy kaw-naa ti

8 E be ə, m-ndigi kadi dɪngəm je əli ta ki Luwə ki lo je pəti ki ji ki kəy taa* ki me ki ay njay, ki kanji ra wongi ki kanji gaki.

9 Be tə ə, maji kadi dəne je ka kibi kəde e ki go rəbi ti ki dana, kadi tuji me dəw al, ki ki ndəji ta al. Ningə kadi də ki ra ki ndəji ta, ər ki gate e ngay, mədi

* 1:13 Knjk 8.3; 9.4-5 * 1:17 Amen e ta Ebirə ki kor me nə e rəjeti, kadi e be! * 1:20 2Tim 2.17

* 1:20 2Tim 4.14 * 2:8 Tēi ki taga 9.29; 1 NGar je 8.22

ki gate e ngay, ki kibi ki gate e ngay, e ne su ro lade al.

¹⁰ Nə kadi sui rade ki kilə ra je ki maji ki taji kadi ai dane je ki njé ra kilə bəə lə Luwə yo taa.

¹¹ Dəkagilo ne ndo ti lə Luwə, maji kadi dane isi jəke oo də ne ndo ki kanji kəl ta, ki kilə də gin təgi ti.

¹² Bəi taa, madi ta rəbi dane kadi ndo ne dingəm al nim, kadi aw ki təgi dəe al nim, nə kadi isi jəke ki kanji kəl ta.

¹³ MBata Adam ə Luwə ra-e kəte bəy taa ra Ebi.

¹⁴ E Adam ə su əde al, nə e dane ə su əde adi al do ndu Luwə[☆].

¹⁵ Be ka, dane a aji ki go rəbi lə ngon ki koji, təkə re uwə təgine ba me kadi-me ti, me ndigi-naa ti, ki me kay njay ti, ki hal ki ndəji ta al.

3

Njé kər nq njé kaw-naa je

¹ Ta ki m-aw tə m-əl kam e ta ki rəjeti: Re dəw madi sangi kadi n-ər nq njé kaw-naa je ningə, e kilə ki maji ə ndigi ra.

² Ningə səbi kadi dəw ki nje kər nq njé kaw-naa je e dəw ki ta goto dəe ti, e ngaw dane ki kare ba, e dəw ki nje kuwə rəne gin təgine ti, e dəw ki nje gosi ta, e nje ra ne ki go rəbe ti, e dəw ki nje ra mba, ta səbi kadi e dəw ki asi ndo ne dije tə.

³ Səbi kadi e go kasi al nim, e dəw ki nje tə ro al nim, nə e dəw ki səl ləm ləm, dəw ki nje ge kəl al. Taa kadi e nje ra ta la al tə.

⁴ Səbi kadi e dəw ki asi kində kəmne go me kəy ti ləne, ningə kadi ra adi nganne je ai njé təl rade go ta ti ki njé buki-naa ti.

⁵ Tadə re dəw asi kində kəmne go me kəy ti ləne al ə, ra ban ə a ində kəmne maji go njé kaw-naa je ti ə?

⁶ Səbi kadi e nje kadi-me ki sigi al, nə tə kəji ro aw sie adi osi me ta ki gangi ti təkə su osi-n me ti be.

⁷ Səbi kadi dije ki njé kadi-me je al ka, əli ta ki maji dəe ti, mba kadi təl ne kidi al, ta kadi osi me gum ti lə su al tə.

Diyakir je

[☆] 2:14 Kilə ngirə ne je 2.7-22; 3.1-6

⁸ *Diyakir je ka, səbi kadi ai dije ki njé ra ne ki rəjeti, səbi kadi ai dije ki njé kəl ta mindide joo al. A ai go kasi je al, taa a ai njé ra ta ne kingə ki go rəbe ti al, al tə.

⁹ Səbi kadi ngəmi ta lə Luwə ki tēē ki dəe me kadi-me ti kin ki ngəme ki ay njay kanji kuwə-de ki ta.

¹⁰ Kəte nq kilə ti, səbi kadi nai-de oi taa. Go na koo ti, re ne ki ilə bəngirə nqde ti goto ningə, asi kadi rai kilə diyakir kare.

¹¹ Dane je ki njé ra kilə diyakir ka, səbi kadi ai njé ra ne ki rəjeti tə. Səbi kadi ai njé kəl dije ta ndilde ti al, taa kadi ai dije ki asi kuwəi rade gin təgide ti tə. A ai dije ki dana me kilə ra je ti pəti.

¹² Səbi kadi diyakir je ai njé dane ki kare, kadi ai dije ki indəi kəmde go ngande je ti, ki go me kəy ti lade maji.

¹³ MBata njé ki rai kilə diyakir maji, ingəi kəsi-gon, taa asi kadi əli ta ki təgide də kadi ti ki, adi mede Jəju Kirisi tə.

Ne ki Luwə tēē ki dəe

¹⁴ M-ində mem də ti kadi me ndə je ti ki ngay al, m-a m-aw m-ingə-i. Nə m-ndangi makitibi kin m-ilə-n m-adi,

¹⁵ mba kadi re njam nay bəy ka, igər-n rəbi ra kilə ləi me kəy ti lə Luwə. Adi ai njé kaw-naa je lə Luwə ki nje kisi kəm ba. Təkə kagi ngadan kəy ai ki ngirə kəy ai təgi kəy, be tə ə, njé kaw-naa je ai təgi ne ndo ki rəjeti lə Luwə.

¹⁶ Ne ki Luwə tēē ki dəe e ne ki bo ngay ki dum maji,

Adi e Jəju Kirisi ki j-ade meje.

Jji rəne tə dəw ki go darə ti,

Ningə, NDil Luwə bar-e dəw ki dana,

Malayka je ooi-e,

Dije ləi mbe ki oji dəe dan gin dije ti ki dangi dangi,

Dije adi-e mede ki lo je pəti dənangi ti.

Luwə un-e aw sie dərə ti me kəsi-gon ti.

4

Ta də njé ndo ne je ti ki ngom

¹ NDil Luwə əl ta ay njay təkə dəkagilo ki dəbəy ti, dije madi a iyəi

go kadi-me lade kɔ, kadi oi ta lə ndil je ki ngom. Taa a taai ngirə ne ndo ki j rɔ ndil je ti ki majal tɔ.

² Njé ndo ne je ki ngom ki njé kadi kəm dije ki ta ki nda tade ne, ki mede uwə-de ki ta dɔ majal ti al, a ədi-de kadi buki-de wale. Njé ndo ne ki ngom ka kin əi dije ki mər ta lade e ki tuji.

³ Ko dije ka kin əgi kadi dije taai-naa, ta əgi kadi dije usoi ne je madi. Nə Luwə ində ne kuso je pəti mba kadi dije ki adi-e mede ki gəri ta ki rɔjeti, usoi ne je kin ki oyo ki ra.

⁴ Ki rɔjeti, ne je pəti ki Luwə rade əi ne je ki maji. Ne ki kadi dəw mbati goto. Ke ə kadi kuso-e e ki oyo ki ra Luwə.

⁵ Tadɔ ta lə Luwə, ki kəl ta ki Luwə təlɪ ne je kin pəti ki kay njay ti.

⁶ Lokɪ re ɔr gin ne je kin ki taga adi ngakɔi je ooi ningə, a j nje ra kilə bəə ki maji lə Jəju Kirisi. A əji kadi j dəw ki ul rɔi ki ta je ki go ndil ti, ki ne ndo ki rɔjeti ki ingə.

Pol ilə dingəm me Timote ti

⁷ Maji kadi ɔsi su je ki kidə ki kəme goto ngərangi. Əi su je ki ɔsi ta ta lə Luwə. Ində dɔ rɔi ti kadi isi me bəl Luwə ti.

⁸ Kində dɔ rɔ ti mbata kingə ne me ti, tə ngədi ki kay je be kin maje e nɔɔ, nə ke ə, e ngay al. Ne ra ki go ndu Luwə ti a ra maji ki dəw me ne je ti pəti. Tadɔ a adi-je kaji ki dənangi ti ne ki e ki dɔrə ti.

⁹ Ta kin e ta ki rɔjeti ki maji kadi dije pəti taai ki me ki kare.

¹⁰ Rɔje ki j-isi j-adi kɔ, ki rɔ ki j-isi jɪ rɔi, e ki mbata meje ki j-ində dɔ Luwə ti ki nje kisi kəm ba. E ə e nje kaji dije pəti ki dənangi ti ne, ki bo tɔi, e njé ki adi mede Jəju Kirisi.

¹¹ E kin ə e ne ki kadi indəji dije ə indo-de tɔ.

Nə ndaji mbata njé kadi-me je

¹² Adi dəw madi kidi mba ke ki j basa al. Nə kadi j ne ndaji mbata njé kadi-me je, me ta kəli ti, me pa njiyəi ti, me ndigi-naa ti, me kadi-me ti, ki me kay njay ti.

¹³ Kəte nɔ kadi m-re m-ingə-i ti, m-ndəji kadi ində rɔi ta tidə makitibi ti lə Luwə nɔ kosi je ti, ki ta kɔji ta ti, ki ta ndo dije ndu Luwə ti.

¹⁴ Oti kadi ikidi kadi-kare ki Luwə adi ki go me-maji ti lie kin. Adi ki go rəbi lə njé kəl ta je ki tae ti, ki əli ta dɔi ti, ki go rəbi lə ngatəgi je ki njé kɔr nɔ njé kaw-naa je, ki indəi jide dɔi ti.

¹⁵ Maji kadi ində rɔi ta kilə ti kin ira ki me ki kare ba. Ira be kadi dije ooi kaw ki kəte ləi taga ta kəmde ti.

¹⁶ M-ndəji kadi kəmi ədi dɔ rɔi ti j wa, taa dɔ ne ndo ti ləi nim tɔ. Uwə təgi ba me ti. Re ira be ningə, a əji rɔi j wa taa a əji dije ki njé koo dɔ ne ndo ləi nim tɔ.

5

Kal Timote ki rɔ njé kaw-naa je ti

¹ Oti kadi indangi dəw ki təgi ki təgi ngay, nə kadi əl-e ta ki ndui ki səl tə bawi ə isi əl sie ta be. Ningə ngan basa je ka, sɔbi kadi ira-de tə ngakɔi je ki me darɔ ti be tɔ.

² Ira ki dəne je ki təgi tə kɔi je taa ngan mandi je tə konani je be tɔ. Ira ne je kin pəti ki mər ta ki ay njay nɔde ti.

Njé ngaw koy je

³ Maji kadi ində kəmi maji go njé ngaw koy je ti ki rɔjeti, ki dəw ki nje ra səde goto.

⁴ Re nje ngaw koy aw ki ngane je ə se ngan kane je nɔɔ ningə, sɔbi kadi, ngane je ə se ngan kae je ndoi ne ra ki go rəbi ti lə Luwə dɔ nojide je ti. Sɔbide kadi ooi go njé kɔji-de je təkɪ njé kɔji-de je ooi gode kəte kin be tɔ. Tadɔ ne ra ki be kin ə nəl Luwə.

⁵ Nje ngaw koy ki rɔjeti, e e ki dəw ki nje ra sie goto, ki isi ki karne ba, ində mene dɔ Luwə ti par. Dəkagilo je pəti, kondɔ ki kada, isi əl ta ki Luwə, dəje kadi ra səne.

⁶ Nə nje ngaw koy ki isi ta koo maji rɔne ti me kaya ti ki ra, re a-n ki dəne ta nɔɔ ka, e dəw ki koy me ndil ti.

⁷ Indo-de ne je kin be, mba kadi isi ki dɔde taa ki ta dɔde ti al.

⁸ Re dəw madi oo go nojine je al, ki bo tɔy, oo go dije ki me kəy ti ləne al, e

dəw ki ilə kadi-me ləne kə. Dəw ki gər Luwə al ka e soti ite bəy.

⁹ Onoi ndangi tə nje ngaw koy ki bəle asi kuti mehe al nim, taa ki taa ngaw kare ba al nim, mbə njé je ti ki njé kaw-naa je isi ooi gode.

¹⁰ Maji kadi dije gəri-e oji go kilə rae ki maji. Maji kadi e dəw ki kəte e nje koti ngan je nim, nje ra mba je nim, nje togi nja dije ki kay njay lə Luwə nim*, e nje ra ki dije ki ne ki to tēē dode ti nim. Taa e nje ra kilə je ki maji ki go rəbi je ki dangi dangi nim tə.

¹¹ Onoi kadi indangi tə njé ngaw koy je ki rəde to mbəl bəy me makitibi ti. Indangi təde al tadə loki bə taa dīngəm ra-de ningə, a iyəi kadi rə ləde mba kun go Kirisi kə, ə a taai ngaw.

¹² Ra-e ki be kin a re ki ta ki gangi dode ti, tadə naji ta kadi-me ləde ki kəte kə.

¹³ Ne ki rangi bəy a təli njé dabi je. Ningə kilə rade ki bo ngay e kilə lo mba ki ta kəy lə dije par. Əi njé dabi je par al, nə indəi ta bə go dabi ti, taa əi njé kində gəngi də ta ti lə dije tə. Ne ki lagide al ka, iləi tade me ti. Ningə ta kəalde ka to biriri tə.

¹⁴ E mbata kilə ra je ki be kin ə, səbi kadi njé ngaw koy je ki rəde to mbəl bəy taai dīngəm ki rangi. Kadi oji ngan je ə indəi kənde go me kəy ti ləde tə mba kadi nje bə ingə rəbi əl-n ta ki mal dəje ti al.

¹⁵ M-əl ta kin be mbata njé ngaw koy je ngay ki rəde to mbəl bəy iləi kadi-me ləde kə ə uni go *Sata.

¹⁶ Re nje kadi-me ki dəne madi aw ki njé ngaw koy je me kəy ti ləne nōō ningə, səbi kadi e wa ngəm-de. Loki ra be ningə e ne koti ki əy ə un də njé kaw-naa je ti, kadi njé kaw-naa je rai ki njé ngaw koy je ki rəjeti ki dəw ki nje ra səde goto.

Njé kər nō njé kaw-naa je

¹⁷ Maji kadi ngatəgi je ki njé ra kilə maji dan njé kaw-naa je ti, ingəi kəsi-gon ki ne kigə go ji ki asi ta kilə ləde gidi joo. Ki bo təy, e njé je ki isi adi rəde ko mba kəji ta, ki ndo dije ta lə Luwə.

¹⁸ Tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Dəw a də ndugidu ta mangi ti al, dəkagilo ti ki a njiyə də ko ti mba kadi kande tēē.» Taa makitibi lə Luwə əl bəy tə ə nə: «Maji kadi dəw ki nje ra kilə ingə ne kigə go ji ki asi ta kilə ki ra*.»

¹⁹ Re dəw madi əl ta ki majal də ngatəgi ti, ə dije joo ə se mitə mai naje al ningə, oti kadi indigə sie də ti.

²⁰ Njé je ki rai majal, səbi kadi indangi-de ta kəm kosi je ti mba kadi ndəge je bəli.

²¹ M-ndəji ta kəm Luwə ti ki ta kəm Jəju Kirisi ti, taa ta kəm malayka je ti ki Luwə mbəti-de, kadi itəl rəi go ta je ti ki m-əli. Itəl rəi go ti ki kanji kun ki madi je ə kiyə njé ki nungi, ki kanji kər kəm dije dana.

²² Ne ki səbi kadi igər ə to kin: Oti kadi ində ji də dəw ti kalangi ba mba kadi təl nje ra kilə dan njé kaw-naa je ti. Maji kadi ində rəi-naa ti ki dəw də majal ti lie al. Ningə, j wa ay rəi njay də majal ti.

²³ NGa ningə, maji kadi ay man ki ndul wa kare ba par al, nə kadi ay kasi kandi nju ndəy ndəy mba kadi ra maji ki moy ki mei ti ki ra adi rəi ta kati al ki dəkagilo je pəti kin.

²⁴ Dije madi je gin majal ləde to taga kəte bəy taa kadi ta ki gangi re dode ti. Nə njé ki nungi, majal ləde to lo bəyō ti biti kadi ta ki gangi taa a ər ginde ndo ki gogi ti.

²⁵ Kilə ra je ki maji ka to be tə. Yə njé ki madi to taga pay pay. Ningə njé ki nungi, re yade to taga pay pay al ka, a toi lo bəyō ti ratata al.

6

Ta də bəə je ti

¹ Dije pəti ki adi mede ki əi bəə je, səbi kadi iləi dode gin təgi ti lə bade je. Həi dode gin təgi ti lə bade je mba kadi dəw əl ta ki mal də tə Luwə ti al, taa də ne ndo ti ki ji ndo səsi kin al tə.

² E go ti al kadi bəə je ki bade je adi mede Luwə, uni girə də ke ngakonaa me ta ti lə Luwə ə mbati kadi iləi dode

* 5:10 Lk 7.44 * 5:18 Dəterənom 25.4; 1Kər 9.9; Mt 10.10; Lk 10.7

gin tɔgi ti lə ɓade je. Kede ngakonaa me ta ti lə Luwə ka kin ə sɔbi kadi rai kilə adi-de ki kate nɔɔ ɓay, tado e ngakode je ki njé kadi-me je ə isi rai kilə adi-de.

Njé ne ndo je ki ngom ki ra ta ne kingə

³ Ta ki m-aw tə m-əli kam, e ta ki sɔbi kadi indo dije ə indəji-de kadi rai kilə. Re dəw madi ndo dije ne ki rangi, ə iyə go rəbi ta ki rɔjeti lə Babe laje Jəju Kirisi, ki go rəbi ne ndo ki go kadi-me ti laje kin ningə,

⁴ e dəw ki kun dɔ ta təl-e, taa e dəw ki isi day tɔ. Ne ki gər e ta ki naji ki to rɔe ti tə moy. E nje sangi ta me ta ki naji ti dɔ ta je ki ndade goto. Ningə lo kin ə, jangi je, ki gaki-naa je, ki taji-naa je, ki ta ki tati dɔ-naa ti je tɛɛi ti.

⁵ Ta ki naji ki gine gangi al, mbo dije ti ki ku dɔde goto, ki ngon gir ta ki ndəy ki ɔji dɔ ta ki rɔjeti goto dɔde ti, tɛɛ lo kin ti nɔɔ. Ningə məri kadi, kadi-me Luwə e rəbi kingə ne.

⁶ Təki rɔjeti, kadi-me Luwə e ne kingə ki bo ngay, re dəw ra rɔnəl dɔ ne ti ki to me jie ti.

⁷ Təki ji re-n me duniya ti ki jije kare, be tɔ ə j-a ji təl-n ki jije kare.

⁸ E be ə, re j-ingəi ne kusoje ki kibi rɔje ningə, kadi ji ra rɔnəl dɔ ti.

⁹ Dije ki sangi kadi n-təli njé ne kingə ki ngay ki rəbi je ki dangi dangi, osi me gum ne na ti. Osi me gum ti ki go rəbi ra ta ne ki to mbə, ki ki majal, ki aw ki dije me ne ti ki majal, ki me tuji ti.

¹⁰ Tado ra ta la e ngirə majal je pəti. Njé ki madi uni rɔde ba pəti indəi ta sangi la ti, adi ndəmi say go rəbi kadi-me ti. Ningə əi je wa adi kɔ ndilde.

Rɔ rɔ ki maji

¹¹ Nə j ki j dəw lə Luwə, ay gədi ne je ti kin ki rangi, sɔbi kadi isa rəbi ne ra ki dana, ki ɓəl Luwə, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kore me, ki səl ləm.

¹² Irɔ rɔ ki maji ki ɔji dɔ kadi-me, uwə kaji ki to ratata kin səm, tado Luwə ɓari mba kadi igər ta kaji kin, dəkagilo

ti ki un ndui taa ima-n naji ki maji dɔ ti nɔ kosi dije ti.

¹³ M-ndəji ta kəm Luwə ti ki nje kində ne je pəti, taa ki nɔ Jəju Kirisi ki un ndune ki taa man naji ki rɔjeti nɔ Pɔsi *Pilati ti[☆],

¹⁴ kadi ingəm go ndu-kun ki ingə kin maji, me kay njay ti ki kanji ta madi dɔi ti biti kadi Babe Jəju Kirisi təl re-n.

¹⁵ Babe Jəju Kirisi a re dəkagilo ti ki Luwə ɔji,

Luwə ki nje maji-kur, ki e ki karne ba e ɓa rɔne,

E NGar lə ngar je ki Babe lə ɓabe je,

¹⁶ E ki karne ba e nje koy al,

Isi me kunji ti ki dəw asi kadi tɛɛ kadi ti al.

Dəw kare ki dɔnangi ti ne ki oo-e ki kəmne goto.

Dəw ki asi koo-e goto.

Tɔɓa ki tɔgi ki to biti ki nɔ ti e yae! Amen!

Ta ki ɔji dɔ njé ne kingə je

¹⁷ Əl njé ne kingə je ki dɔnangi ti ne kadi indəi gude al. Əl-de kadi uwəi kul ne kingə je ki a tuji kin al, nə kadi uwəi kul Luwə ki nje kadi-je ne je pəti ki to mbar mbar, jie ɔy al, mba kadi j-isi-n me rɔnəl ti.

¹⁸ Əl-de kadi rai maji, kadi ne kingəde e kilə ra ki maji. Ningə kadi əi dije ki jide ɔy al, kadi kəki ne kingə je ləde ki dije ki rangi.

¹⁹ Re rai be ningə, isi kawɪ ne maji je ləde indəi lo ngəm ne ti ki maji ki ngə mba ndɔ ki lo ti ti, kadi ingəi kaji ki rɔjeti.

Ta ki dɔbəy ti ki kuwə ji-naa

²⁰ I Timote, sɔbi kadi uwə go ndu Luwə kin səm. Ɔsi rɔi kɔ kadi ta je ti ki kəl ki ndae goto, ki ɔsi ta ta lə Luwə, ɔsi rɔi kɔ kadi ta je ki naji ti ki go ne gər ti ki ngom ki dɔnangi ti ne.

²¹ Dije madi uwəi kul ne gər kin, adi ndəmi go rəbi kadi-me ləde.

Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi. Amen!

☆ 6:13 Jə 18.36-37; 19.11

Makitibi ki koo joo ki Pol ndangi adi Timote

Ta ki do makitibi ti ki koo joo ki Pol ndangi adi Timote

Makitibi ki koo joo ki Pol ndangi adi Timote kin, ndange Rom ti, loki to-n ta ko ti me kay dangay ti (1.17; 2.9). E dakagilo ki madi-kila je la Pol tusi-e iyai-e (4.10, 16). Pol e ta tol ta kila ti lone (4.6), a ndangi makitibi adi madi-kilane ki ngay Timote, ade-n ngan ndu je ki dabay ti (1.2). Makitibi ki koo joo ki Pol ndangi adi Timote kin a e dabay makitibi la Pol ki ndangi.

Kila ngira ta ti, nje kaw kila Pol, ra oyo Luwa mbata kadi-me ki ndigi-naa ki to me Timote ti. NGA ninga, oji-n do ko ki a inga baa kila je la Luwa lo ti ti, ki ro ki a inga-de me kila kila mbe Poy Ta ki Maji ti la Kirisi, Pol ila dingam me Timote ti kadi uwa tagine ba, ro ta asigar la Jaju Kirisi ki a do njane ti (1.3-2.13). Daje kadi asi rone ngarangi kadi dije ti ki nje ge ta ki maji ki ndae goto, ki nje tida ta je ki galala ki asi ta Poy Ta ki Maji. Pol ndaji Timote kadi oo do njane n-e Pol, ninga kadi inda kame go ne ndo ti ki rojeti ki n-ade (2.14-4.5). Ta tol ta ta ti, Pol al ta ki do rone ti oji-n do dakagilo ki nga ki e me ti, ninga iya ta ra oyo Babe Luwa ki isi inda kame gone ti me ko je ti kin, al (4.6-22).

Nje kaw kila Pol ro ro ki maji mba ta la Luwa, biti tol tae (4.7). NGA ninga, saba kadi nje kadi mede Kirisi, roi ko ro la Pol kin, ki kanji bal. Kadi roi ki kadi-me, ki kore me, ki ndigi-naa, taa ki kuwa tagi ba to.

Kuwa ji-naa

¹ Mi Pol ki nje kaw kila la Jaju Kirisi ki go ndigi ti la Luwa. Kila ram e mba kadi m-ilə mbe ta kaji ki Luwa un ndune adi do ti ki takul kində ro naa ti ki Jaju Kirisi.

² M-ilə ki makitibi kin madi j Timote[☆] ki j ngon ndigi lam. M-uwa

jii ə m-dəji kadi me-maji ki koo kam-to-ndoo ki kisi-maje la Luwa ki Bawje ai ki Babe laje Jaju Kirisi e sai naa ti.

Pol ra oyo Luwa

³ M-ra oyo Luwa ki m-isi m-ra kila made ki ngame ki ay njay taki kam je[☆] rai kate be to. Kondə ki kada loki m-isi m-al ta ki Luwa ninga, mem ole doi ti.

⁴ Loki mem ole do no ti lai[☆], bo koo-i ra-m ngay mba kadi ronəl lam rosi.

⁵ Mem ole do kadi-me ti lai ki rojeti. Kadi-me kin j ro kai Loyisi ti ki balme bay taa to ro koi Enisi ti to. M-badi al kadi kadi-me kin e ngamei ti to.

Pol daji Timote kadi inga ko sane mbata Poy Ta ki Maji

⁶ MBata kin ə, m-ole mei do ta ti kin kadi inda kami maji go kadi-kare ti la Luwa ki inga ki go me-maji ti lie, loki m-inda jim doi ti.

⁷ Taki rojeti, NDil ki kay njay ki Luwa adi-je, e NDil bal al, na e NDil ki rosi ki tagi ki ndigi-naa. Taa e NDil kində do ro ti to.

⁸ Adi roi soli mba ma naji do Babe ti laje al. Taa adi roi soli dam ti, mi ki mi kay dangay ti mbata lie kin al to. Na kadi inga ko sam mbata Poy Ta ki Maji ki go tagi ti ki Luwa adi.

⁹ Luwa ki aji-je ə bar-je, mba kadi kisi ki do taa laje e kisi ki do taa ki ay njay. Ra ne kin be mba kila raje je al, na e ki go ndigi ti ki go ki me-maji ti lie. Me-maji kin Luwa adi-je me Jaju Kirisi ti kate bay taa kadi inda duniya.

¹⁰ Me-maji ka kin j-oi ki kamje ngosine ki takul re la Nje kaji-je Jaju Kirisi. E ə tal koy ne ki kare ti. Ninga ki takul Poy Ta ki Maji, ra adi ji gari kaji ki kisi kam ba ay njay njay to.

¹¹ E ki mbata Poy Ta ki Maji kin ə Luwa inda-m ta nje kila mbe nim, nje kaw kila nim, taa ki nje ndo ne dije nim to.

¹² E kin ə, e gin kinga ko lam ki ngosine kin. Na rom sal-m do ti al. Taki rojeti, m-gar Luwa ki m-inda mem dce ti kin bati. M-gar maji kadi tagi Luwa asi naki kadi inda kamne go ne ti ki adi-m biti dabay ndo ti.

☆ 1:2 Knjk 16.1 ☆ 1:3 Plp 3.4-5 ☆ 1:4 1Tim 1.3

¹³ Ne ndo ki ingə rəm ti, un tə ne ndaji me kadi-me ti ki me ndigi-naa ti ki Jəju Kirisi adi-je me kində rə naa ti sie.

¹⁴ Ingəm go ne ndo ki adi-ni ki takul NDil Luwə ki isi meje ti kin maji.

Kuwə rə ba la Onəsipər

¹⁵ Igər kadi njé ki dənangi Aji ti mbati mi. Pijəl əi ki Ermojən əi mbode ti tə.

¹⁶ Ki əji də Onəsipər, kadi ra maji la Babe e də me kəy ti lie. Təki rəjeti, ilə dīgəm mem ti taa taa. Taa rəe səl-e dəm ti me keem kəy dangay ti kin al tə.

¹⁷ Dəkagilo ki tēē Rom ti taa ə, sangim ki rə ki tji kati kadi ingə-m.

¹⁸ M-kəy Babe Jəju kadi adi Babe Luwə oo kəm-to-ndoo la Onəsipər ndo gangi ta ti. Taa j wa ki dəi, igər itə ndəgi dije pəti, kilə je pəti ki Onəsipər ra adim dənangi Epəji ti.

2

Nje rə la Kirisi ki maji

¹ J ngonm Timote, maji kadi uwə tōgi ba me me-maji ti ki j-ingəi ki takul kində rə naa ti ki Kirisi kin.

² Ningə ne ndo ki ingə rəm ti ta kəm kosi dije ti, maji kadi indo dije ki dana ki asi naki kadi əi je ka, uni ndoi dije ki rangi kəte tə.

³ Ingə kə səm tə nje rə ki maji la Jəju Kirisi.

⁴ Nje rə madi dan njé rə je ti ki ge kadi n-nəl ki bo ki dəne ti, ki ində rəne ta ne je ti ki rangi yo goto.

⁵ Nje kay ngədi ki a ingə ne kingə go jine re ay ngədi ki go ndu-kun ti al goto.

⁶ Nje ndr ki nje ra kilə ki tōgine ə a ra rənəl də kandi ko ti kəte.

⁷ Maji kadi imər ta də ta ti ki m-əli kin maji ningə, Babe a adi tər kadi igər-n ndəgi ne je pəti tigə.

Adi mei ole də Jəju Kirisi ti

⁸ Adi mei ole də Jəju Kirisi ti ki e gin ka ti la *Dabidi, Jəju Kirisi ki j taa dan njé koy je ti ki go Poy Ta ti ki Maji ki m-isi m-ilə mbeē.

⁹ E ki mbata Poy Ta ki Maji wa kin ə, m-isi m-ingə-n kə. Dəi-mi ki kulə gindi tə dəw ki nje təl dəw be. Nə ta la Luwə dəw ki asi dəe-e goto.

¹⁰ Be ə, m-tigə tam njaki də ne je ti pəti mbata njé je ki Luwə mbəti-de, mba kadi əi je ka, ingəi kaji ki e me Jəju Kirisi ti, naa ti ki kəsi-gon ki ratata tə.

¹¹ Ta ki m-a m-əl kam e ta ki rəjeti:

Re j-oyi naa ti ki Kirisi ə,
J-a j-isi kəm ba naa ti sie tə.

¹² Re j-uwəi tōgije ba sie ə,
J-a j-qi be naa ti sie tə.

Re j-ə nə ji gəri-e al ə,
E ka a ə nə n-gər-je al tə.

¹³ Re je j-a də njaje ti al ə,
E a də njane ti.

Tadə a naji ta gər rəne al ratata.

Nje ra kilə ki rəe səl-e al

¹⁴ Maji kadi inay ki lo kole mede də ta je ti kin taa taa. Ki nə Luwə ti, əl-de ki tōgi mba kadi gaki-naa də ku ta je ti ki ndade goto kin al. E kin a ra ne madi al, nə a tuji dije ki njé ko dəe tə tuji yo.

¹⁵ Ində də rəi ti kadi itēē nə Luwə ti tə dəw ki asi, nje ra kilə ki rəe səl-e də kilə ti lie al, ki ilə mbə Poy Ta ki Maji ki rəjeti la Luwə ki go rəbe ti.

¹⁶ Imbati ta ki naji je ki ndade goto ki əsi ta kadi-me. Təki rəjeti, njé je ki ta je ki be kin nəl-de, ndəde ngal ki Luwə par par.

¹⁷ Ne ndo ləde to tə do bay ki aw ki kəte kəte kin be. Iməne[☆] əi ki Piləti əi mbə dije ti kin tə.

¹⁸ Əi say kadi ta ti ki rəjeti. Ningə əli əi nə, njé koy je j taa lo koy ti ngata. E be ə, tuji ki kadi-me la njé ki nə je.

¹⁹ Be ka, ngirə kəy ki ngə ki Luwə ində isi lo kise ti. Luwə ndangi ta je kin də ti ə nə: «Babe gər dije ki əi yəe je bəti, ningə maji kadi dəw ki ra ki ə nə n-e yə Babe, kadi ay say kadi majal ti.»

²⁰ Me kəy ki bo ti, dəw a ingə ne ra kilə je ki ra ki ə se ki ningə kasi par al, nə a ingə njé ki madi je ki rai-de ki kagi ə se wanji tə. Njé je ki nə je, e ki mba ra kilə ndə madi je par. Njé je ki nungi, e ki mba ra kilə ki ndə je pəti tə.

☆ 2:17 1Tim 1.20

21 Re dāw madi ay rāne njay dō majal je ti kin ə, a to tə ne ra kilə kōsi-gon, ki kində ta dangi, ki ndae to ti mbata bae, ki kində dō dana mbata kilə je pəti ki maji.

Nje ra kilə la Babe

22 Maji kadi ər rəi kō me ngur daro ti ki dōkagilo basa ti. Isangi rəbi ra ne ki dana, ki kadi-me, ki ndigi-naa, ki kisi ki naa maje, ki njé je ki isi əli ta ki Babe ki me ki ay njay.

23 Imbati ta ki naji je ki to mbə ki ndae goto. Ta ki naji je ki be kin a re ki gaki-naa.

24 Təki rōjeti, dāw ki nje ra kilə bəə kadi Babe, e dāw ki a gaki dije al, nə e dāw ki a oji ndigi-naa ləne ki rō dije ti pəti nim, dāw ki asi ndo ne dije nim. A e dāw ki a isi dō ta ti tō.

25 Ki mindi ki səl ləm ə a tur-n ta dije ki njé kōse ta. Dəmajī ə Luwə a ra adi tui kalde mba kadi tēēi me gər ta ki rōjeti ti, bə a təli uni angal ki maji gogi.

26 A tēēi me gum je ti lə su ki uwə-nde dangay ti, gin təgine ti mba kadi rai ndigi lie.

3

Nje je ki a rai ne dəbəy ndo je ti

1 Maji kadi igər təki me ndo je ki dəbəy ti, kagi lo je ki ngə a rəi.

2 Dije a təli njé ra ta ne, njé ndigi la. A əi njé kində gude, njé kun dōde taa, ki njé kəl ta ki mal dō tō Luwə ti. A əi njé təl rōde go ta ti lə njé koji-de je al. Ningə, a asi kadi rai oyo Luwə al tō. Taa a iləi koji dō ne je ti lə Luwə al tō.

3 Koo to dāw a goto rōde ti, koo kəm-to-ndoo a goto rōde ti, a əli ta ki rōjeti al dō-naa ti, pa njiyəde a ale mba. A əi njé təl ne ki kanji koo kəm-to-ndoo, taa a əi njé kōsi ta ne ra ki maji tō.

4 A əi njé kun dō-naa, njé ra ne ki dō gu ti, kun dō taa a təl-de njé kəm tō je ti. A ndigi rənəl ki duniyə ti itə Luwə.

5 A oji gidi rōde ti təki n-əi njé bəl Luwə, nə təki rōjeti, naji ta gər tōgi kadi-me. Ɔr rəi kō kadi ko dije ti ki be kin.

6 MBō ko dije ti kin, a ingə njé je ki isi uri me kəy ti lə dāne je ki njé tōgi goto, uwəi-de me gum je ti ləde. Əi dāne je ki majal dum dōde, adi iyəi rōde adi ngur daro je ki dangi dangi.

7 Isi ta ndo ne je ti ki dōkagilo je pəti, nə lo kadi asi tēēi me gər ta ti ki rōjeti goto ratata.

8 Təki dōkagilo ti ki kəte, Janəsi əi ki Jambirəsi əsi ta *Mojī ka kin ə*, njé je kin ka əsi ta, ta ki rōjeti tō. Əi dije ki ne gər ləde aw səde me ne ra ki majal ti yo, taa kadi-me ləde ka, ndae goto tō.

9 Lo kaw kəte ləde ki ngay a goto, tadō dije a gəri ne rade je ki majal təki ndo je ti ki kəte, dije gərii ne ra je ki majal lə Janəsi əi ki Jambirəsi ka kin be tō.

Pol ndəji Timote kadi ngəm go ne ndo ki ingə rone ti

10 Nə j, ində kəmi o-m me ne je ti pəti: me ne ndo ti ləm, me pa njiyəm ti, me kōji ta ra je ti ləm, me kadi-me ti ləm, me kisi dō ti ləm, me ndigi-naa ti ləm, taa me kuwə tōgi ba ti ləm tō.

11 Igər rəbi ki dije indəi kəm-ndoo ki mbata Poy Ta ki Maji, ki kō je ki ngay ki m-ingə me bə bo ti ki Atiyosi, ki Ikoniyom, taa me bə ti ki Lisitir tō*. Təki rōjeti m-ingə kō ngay wa, nə taa taa, Babe isi ər-m me ne je ti kin kō.

12 Tə ki rōjeti, dije pəti ki gei njiyə me bəl Luwə ti ki takul kində rō naa ti ləde ki Jəju Kirisi a ingəi kō.

13 Nə dije ki njé me ndul, ki njé ndo te je a awi kəte kəte me majal ki ra ti par par. Me kilə rade je ti, a ədi ndəgi dije təki əi je wa ka dije ki rangi ədi-de be tō.

14 Nə ki oji dəi, maji kadi uwə go ne je pəti ki indo ə itaa tə ne je ki rōjeti kin səm. Tadō igər dije ki ingə ne ndo kin rōde ti bəti*.

15 Dōkagilo ki ito ki dui ba bəy ə igər ta je ki ndangi ki ay njay lə Luwə kin. Ta je kin a asi kadi-ni ne gər ki rōjeti, ki a tēē səi kaji ti ki takul kadi-me Jəju Kirisi.

16 Tadō makitibi ki ndangi lə Luwə pəti, Luwə to NDilne ki ay njay səm ti. Ningə ndae to ti mba ndo ne dāw, mba

kadi oji daw adi mbati ne ra ki majal, mba kor daw ta rabi, taa mba ndo ne daw mba kadi pa njiye e go ndigi ti la Luwa to.

¹⁷ E be mba kadi daw la Luwa e ki kasi naa bərəre me ne je ti, mba kadi ra-n kilə je pəti ki maji.

4

Kilə mbe Poy Ta ki Maji

¹ E be ə, ta kəm Luwa ti ki ta kəm Jəju Kirisi ti ki a gangi ta do dije ti ki isi ki dode taa ə se njé koy je, ki mbata təl re lie ə se kobe lie,

² m-dəji kadi ilə mbe Poy Ta ki Maji kin par par, dəkagilo ti ki maji ə se ki majal. Or dije ta rabi, ikəl do hal ti ki majal, ilə dingəm me dije ti ki takul ne ndo lai, ki kisi do ti ki kanji kiyə tae.

³ Tado dəkagilo a re no kadi dije a mbati ne ndo ki rojeti, ə a rai ne je ki go me ge je ti lade. A sangi njé ndo ne je ngay ki a gugi dode wuki mba kadi ndoi-de ne je ki mbide ndigi koo.

⁴ A uti mbide do ta ti ki rojeti, ə təli rəde go su ki kidə ti yo.

⁵ Nə j, maji kadi ində do rai ti me ne je ti pəti. Uwə rai ba me ko je ti. Maji kadi ira kilə kilə mbe Poy Ta ki Maji lai kin maji. Ində kəmi go ra kilə bəə ti la Luwa maji to.

Pol təl ta ngədi

⁶ Ki oji dəm, dəkagilo re kadi m-ilə rəm kadi-kare ti m-adi Luwa ngata. Dəkagilo koy ləm re nga.

⁷ M-rə rə ki maji, m-təl ta ngədi ləm, m-ngəm go kadi-me ləm.

⁸ NGəsi ne, ne kigə go ji njé təti rə je, adi e ne ra ki dana ki a to ratata isi ngəm-m. Babe ki e nje gangi ta ki dana, a adi-m ndo dangi ta ti. A adi-m mi par al, nə dije pəti ki ndigi təl-e, ə isi ngəmi ndəe kərəngi.

Poy ta je ki dəbəy ti

⁹ M-dəji kadi ində do rai ti, ə re kalangi ingə-m.

¹⁰ Tado Dəmasi iyə-m ko, ə aw Təsaloniki ti, mbata ne maji je ki

dənangi ti, ki dəkagilo ti ki bone uwə me. Kirəsasi aw dənangi Galasi ti. Ningə Titi aw Dalmasi ti to.

¹¹ Luki ki karne ba par ə e səm ne. Ire ki Marki kəmi ti adi-m tado a ra səm maji ngay me kilə bəə ti ki e jim ti.

¹² M-ilə Tisiki me be bo ti ki Epəji.

¹³ Dəkagilo ki a re ə, un kibi kul ləm ki m-iyə me kəy ti la Karpusi, me be ti ki Tirowasi kin jii ti ire-n adi-m. Oj makitibi je ləm jii ti to. Ki bo ngay, e makitibi nda je kin.

¹⁴ Aləgijandir ki kodi ko ne je adi-m ko ngay, nə Babe a ige ki go kilə rae ti.

¹⁵ I ka, maji kadi ində kəm-kədi do rai ti rəe ti to, tado mbati ta je ləje ki togine ngay.

¹⁶ NDə gangi ta ti ləm ki dəsəy, daw kare ki re a gom ti goto, dije pəti iyəi mi ko. Ningə kadi Luwa tidə majal kin dode ti al.

¹⁷ Nə Babe e səm naa ti. E ə adi-m togi mba kadi m-ilə-n mbe Poy Ta ki Maji lie m-təl tae, mba kadi dije pəti ki əi *Jipi je al ooi dəe. Luwa ə or-m ko ta bəl ti.

¹⁸ Babe a or-m ko ta ne je ti ki majal pəti. Ningə a aji-m mbata kobe lie ki dərə ti to. Təji e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je! *Amen.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

¹⁹ Uwə ji Pirişika nim, Akila nim adi-m. Taa uwə ji dije ki me kəy ti la Onəşipər to.

²⁰ Erasi nay be bo Koreti ti. Tiropim e ki moy adi m-iyə Mile ti.

²¹ Isangi rabi kadi ire kəte no nay kul ti. Ebulu, ki Pudasi, ki Linusi, taa Kilodiya ki ndəgi ngako je je pəti uwəi jii.

²² Kadi Babe e səi, ningə kadi me-maji lie nay səsi pəti to.

✧ 4:10 Kol 4.14; Plm 24; 2Kor 8.23; Gal 2.3; Tt 1.4 ✧ 4:11 Knjk 12.12, 25; Kol 4.10 ✧ 4:12 Knjk 20.4; Ep 6.21-22; Kol 4.7-8 ✧ 4:13 Knjk 20.6 ✧ 4:14 1Tim 1.20 ✧ 4:19 Knjk 18.2; 2Tim 1.16-17 ✧ 4:20 Knjk 19.22; 20.4; 21.29; Rm 16.23

Makitibi ki Pol ndangi adi Titi

Ta ki do makitibi ti ki Pol ndangi adi Titi

Titi ki Pol ndangi makitibi ade kin e Jipi (Gal 2.1-3). Titi e ki kare dan madi-kilə Pol je ti. E e ə ilə rone nangi ra adi Pol əi ki njé kaw-naa je ki Korəti ti təli iləi noji naa ti (2Kor 7.6-16). Pol ndangi makitibi kin adi Titi lok i Titi e do dər ti ki Kirəti. Pol ade kilə kadi ində kəmne go njiyə maji ti lə njé kaw-naa je ki Kirəti ti (1.5).

Lo kilə ngirə ta ti, Pol əl Titi ne ki uwə mee ə ndangi-n makitibi kin ade (1.1-4). Go ti, əl-e ne je ki sɔbi kadi dəw oo rə njé kər nɔ njé kaw-naa je ti (1.5-16). Ta ki re go ti, Pol adi Titi ta kɔji ɔji-n do ɔuti dije je ki dangi dangi ki toi dan njé kaw-naa je ti, kadi ində kəmne gode ti. Adi e dingəm je ki tɔgi, ki dəne je ki tɔgi, ki ngan basa je, ki ngan mand i je ki sɔbi kadi dəne je ki tɔgi a indəi kəmde gode ti, ki ɔəə je (2.1-15). Go ta kɔji ti, Pol ɔji Titi rəbi kilə lə njé kun go Kirisi ki sɔbi kadi ɔji-de adi rai, kadi isi ki naa ki lapiya ki kanji gangi-naa (3.1-11). Pol təl ta ta ləne ki ngan ndu je ki kadi ra ki Titi me kilə ti nim, ki ta kuwə ji-naa nim tɔ (3.12-15).

Ta ki to me makitibi ti ki Pol ndangi adi Titi kin, e ta ki un njé kaw-naa je pəti, ɔi e ta ki do kagilo ti lə Titi par al. Ta do kində-naa do kilə ti ki goe goe do njé kaw-naa je ti, ə se kində kəm go njé kaw-naa je ti kadi njiyəi maji, ki ta ki do pa njiyə njé kər nɔ njé kaw-naa je ti, ki kilə ki sɔbi kadi njé kaw-naa je wa rai kin, e ta ki sɔbi do njé kaw-naa je pəti ki lo je ti ki dangi dangi.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki ɔəə kilə lə Luwə, mi ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ə m-ndangi makitibi kin. Mi nje kaw kilə mba kadi dije ki Luwə mbəti-de adi mede. Taa kadi m-ɔji-de kadi gəri ne ki rɔjeti ki go ndu Luwə ti tɔ.

✧ 1:4 2Kor 8.23; Gal 2.3; 2Tim 4.10

² Be mba kadi indəi mede do kaji ti ki biti ki nɔ ti, ki Luwə ki nje ngom al, un mindine adi-je do ti kəte nɔ ne je ti pəti.

³ Luwə ɔji ta lə ne adi dije gəri ki takul kiyə ki iyə jim ti kadi m-ilə mbəe do kagilo ti ki e wa ɔji. M-ilə mbəe ki go ndigi ti lie e ki NJe kaji-je.

⁴ M-ndangi makitibi kin m-adi j Titi✧ ki j ngonm ki rɔjeti. j ngonm ki rɔjeti me kadi-me ti, ki je kare ba do ti. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə ki Bawje əi ki Jəju Kirisi ki NJe kaji-je e səi naa ti.

Kilə ki kadi Titi ra me ɔe ti ki Kirəti.

⁵ M-iyəi gogi donangi ti ki Kirəti mba kadi tə itəl ta kilə je ki nay. Ningə kadi ində ngatɔgi je do njé kaw-naa je ti me ɔe bo je ti kare kare pəti. Ində-de ki go kɔji ti ki ndo ki m-ɔji.

⁶ Ningə sɔbi kadi dəw ki ngatɔgi e dəw ki ta goto dəe ti, e ngaw dəne ki kare ba, kadi e dəw ki ngane je əi njé kadi-me je, ki kadi dəw ində ta do de ti ɔji do hal ki majal ə se do ngə al.

⁷ Sɔbi kadi nje kər nɔ njé kaw-naa je e dəw ki ta goto dəe ti, mbata e nje ngəm ne lə Luwə. Kadi e nje tɔ rə al, e nje wongi al, e go kasi al, e nje rə al, taa kadi e nje ge ne ki go rəbi ti ki dana al, al tɔ.

⁸ Sɔbi kadi e nje ra mba, kadi e nje ge ne ra ki maji, e nje kəl ta ki go rəbe ti, e dəw ki dana, e dəw ki ay njay, e nje kuwə rone gin tɔgine ti.

⁹ Maji kadi uwə rone ngame ta ti ki rɔjeti, ki aw naa ti ki ne ndo ki ingə. Lo kin ti, a asi kadi ilə dingəm me ndəgi dije ti ki ne ndo ki rɔjeti. Taa a asi kadi ɔji njé je ki isi ndoi ne je ki rangi kadi gəri tək i ndəmi rəbi tɔ.

¹⁰ Dije ngay dan *Jipi je ti əi njé mbati təl rəde go ta ti ki rɔjeti, isi tidəi ta je ki biriri, isi ədi dije ki ta ki ndae goto.

¹¹ Adi uti tade do ta je ti ləde. MBata tui do dije me kəy je ti ngay ki ne ndo ki kadi dəw ndo al. Rai be mba kadi ingəi ne kingə ki go rəbe ti al ji dije ti.

¹² Dəw kare dande ti, adi e nje kəl ta ki tade ti əi je wa ə nə: «Dije ki Kirəti ti əi njé kəl ta ki ngom ki ndo je pəti, əi da

je ki mande majal, ai njé ra ta mede, ki njé dabi je.»

¹³ Ningə ta ki əl kin e ta ki rəjeti, ə maji kadi indangi-de ki rə tii, kadi ai njé kadi-me je ki rəjeti.

¹⁴ Bi kadi təli rəde go su je ki kidə ti lə Jipi je ki go ndu-kun ti lə dije ki njé mbati ta ki rəjeti kam al.

¹⁵ Ki rə dije ti ki ayi njay, ne je pəti ayi njay tə, nə ki rə dije ti ki ayi njay al, ki dije ki njé kadi mede al, ne ki ayi njay goto rəde ti. Ne ki ayi njay goto rəde ti, tadə ne gər ləde, ki mede ki kadi uwə-de ki ta tuji.

¹⁶ Dije kin, əli tade ti tək n-gəri Luwə, nə kilə rade naji ta gər-e. Əi njé ra ne ki to nje, ai njé tə rə je, asi kadi rai ne madi kare ki maji, al.

2

Ta də dije ti ki təgi, ki ngan basa je ki mandije, ki bəə je

¹ Ningə ki səbi dəi, maji kadi indo ne ki aw naa ti ki ne ndo ki rəjeti.

² Əl baw dɪngəm je kadi ai dije ki njé kuwə rəde gin təgide ti, dije ki asi ta kəsi-gon, dije ki njé ra ne ki go rəbe ti, dije ki awi ki kadi-me ki təge to, kadi ai dije ki awi ki ndigi-naa mede ti, dije ki njé kore mede.

³ Əl kə dəne je kae ti wa kin be tə. Əl-de kadi pa njiyəde e pa njiyə dije ki ayi njay, kadi ai njé kəl ta ki majal də dije ti al, taa kadi ai gə kasi je al tə. Ningə, kadi ai njé ndo ne ki maji.

⁴ Maji kadi ndoi dəne je ki du kadi ndigi ngawde je ki ngande je.

⁵ Kadi ai njé ra ne ki go rəbe ti, ai njé ngəm rəde, ai njé kində kəmde go me kəy je ti ləde maji, ai dije ki maji, ai njé kilə dəde gin ngawde je ti. Re rai be ningə, dije a əli ta ki mal də ta ti lə Luwə al.

⁶ Əl ngan basa je ki ngan mandije tə, kadi awi ki hal ki maji me ne je ti pəti.

⁷ Ningə j wa ki dəi, səbi kadi j ne ndaji me ne ra je ti ki maji mbata ti ləde. Kadi ne ndo ləi e ne ndo ki təgi gangi ki ndam goto me ti.

⁸ Kadi ta kəli e ta kəl ki ay njay, ki dəw asi kadi a əl yəne əsi-n kade al. Re

ira be ningə, njé kəsi-je ta a gəri ne ki kadi rai al, kadi awi ki ta ki majal kare kadi əli dəje ti al.

⁹ Əl bəə je kadi iləi dəde gin təgi ti lə bade je me ne je ti pəti. Kadi bade je ingəi maji rəde ti. Kadi naji ta bade je ti al,

¹⁰ taa kadi bəgi-de al tə. Kadi nayi-naa ki lo ka dana ti ki asi-naa bərəre, kadi bade je adi-de mede. Be ə, me ne je ti pəti, a adi-de kəsi-gon də ne ndo ti lə Luwə ki nje kaji-je.

Me-maji lə Luwə

¹¹ Luwə təji me-maji ləne, ki e gin kaji lə dije pəti ki taga wangi.

¹² Me-maji lə Luwə kin ndo-je kadi ji tusi ne ra ki go bəl Luwə ti al, ki ngur ne lə duniyə j-iyə kə. J-iyə kə mba kadi j-isi ki dəje taa dəkagilo ti ki bəne kin me njiyə ti ki go rəbi ti ki dana, ki təl rə go ndu Luwə ti.

¹³ Ji rai be taa kadi ji nginəi maji ki j-indəi meje də ti, kadi ji nginəi ndə ki Luwə ləje ki bo, ki nje kaji-je Jəju Kirisi a təe-n me təba ti ləne.

¹⁴ Kirisi ki un rəne adi ki mbata ləje, mba kadi gangi-n dəje ta ne ra ti ki majal pəti. Gangi dəje kadi ji təli dije lie ki kay njay. Dije ki kay njay, ki tingəi bil me ne ra je ti ki maji.

¹⁵ E kin ə, e ne ki kadi indo dije, kadi ilə-n dɪngəm mede ti. Təgi kər nə dije ki aw-n kin, kadi indangi-n-de ki rə ki tɪ kati. Ira adi dəw madi kidi al.

3

Pa njiyə njé kadi-me je

¹ Ole me njé kadi-me je kadi iləi dəde gin təgi ti lə ngar je ki njé kəbe je. Kadi təli rəde go ta ti ləde, ningə kadi ai bəsi ta ra ne je ti ki maji maji pəti.

² Əl-de kadi əli ta ki majal də dəw madi ti al, kadi ai njé ge kəl al, kadi ai njé kilə noji naa ti, kadi dije pəti gəri səl ləm ləm ləde tə.

³ MBata je wa ka, kəte dəje goto, je njé təl rə go ta ti al, ji ndəm rəbi, je gin təgi ti lə ngur darə je, ki koo maji rə je ki dangi dangi. J-isi ta ra me ndul ti ki ta ndingə ne ti, dije mbati je, taa je wa ka ji mbati-naa tə.

⁴ Nə loki Luwə ki nje kaji-je tɔji maji ki ndigi ləne ki taga mbata ti lə dije kin ə j-ingə-n kaji.

⁵ Luwə aji-je ki go rəbi kilə raje je ki dana al, nə e ki go koo kəm-to-ndoo lie e wa. Aji-je ki ta rəbi lə man batəm koji ki sigi, ki ta rəbi lə NDile ki təl-je dije ki sigi ti✠.

⁶ Luwə buki NDil ki kay njay kin dɔje ti ki tae ba, ki takul Jəju Kirisi ki nje kaji-je.

⁷ Luwə buki NDil ki kay njay dɔje ti ki go me-maji lie, mba kadi ɔr-n ta dɔje ti. ɔr ta dɔje ti kadi ji nginə-n kaji ki to bitì ki nɔ ti ki j-ində meje dɔ ti.

⁸ Ta kin ə e ta ki rɔjeti. Ningə m-ndigi kadi a dɔ ti ngə, mba kadi dije pəti ki adi mede Luwə, indəi rəde ta ne ra je ti ki maji maji. E kin ə e ne ki maji ki ndae to ti mbata lə dije pəti.

⁹ Ningə, ta ki naji-naa ti ki to mbə, ki kər gin noji je, ki gangi-naa, ki kəl-naa dɔ ndu-kun je ti kin, əi ne ki ndade goto, ə maji kadi ɔsi rəi ngərəngi kə kadide ti✠.

¹⁰ Dəw ki nje re ki gangi-naa dan njé kaw-naa je ti, maji kadi indər mbie nja kare, indər ki kɔ joo, ə re oo ta ləi al ningə, səbi kadi ɔse ngərəngi.

¹¹ Igər maji kadi dəw ki be kin, e dəw ki ndəm rəbi. Ə re nay ki lo ra majal ti ningə, isi gangi ta dɔ rəne ti e wa.

Ta je ki dɔbəy ti

¹² NDɔ ki m-a m-ilə Artəmasi ə se Tisiki✠ wa, ə tɛɛ rəi ti ɔa, kadi j kalangi ire ingəm Nikopolisi ti. Tado m-ndigi kadi nay kul ɔsi dəm ti Nikopolisi.

¹³ Maji kadi ində kəmi go Jənasi ti, ki nje gər rəbi gangi ta je əi ki Apolosi✠ maji. Ira səde dɔ rəbi mba ti ləde. Ira səde kadi ne madi du-de al.

¹⁴ Maji kadi dije ki əi dije ləje, ndoi kaw kəte me ne ra je ti ki maji. Be ə, a gəri lo ra ki dije ki ne to rəde. Ningə, kisi ki dɔ taa ləde a e kare ki ndangi al tɔ.

¹⁵ Dije pəti ki əi səm naa ti ne uwəi jii. Uwə jii madije je, ki əi njé kadi-me je.

Kadi me-maji lə Luwə e naa ti səsi pəti. Amen!

Makitibi ki Pol ndangi adi Piləmq

*Ta ki də makitibi ti ki Pol ndangi adi
Piləmq*

Piləmq e dəw kare ki təe 6a ki adi mene Jəju Kirisi. Ningə a e ki kare dan njé kaw-naa je ti ki Kolosi. Piləmq e madi Pol (1). Aw ki 6əə kare ki təe nə Onəjim, ki tēē me kəy ti lie ay. Ningə dəw gər ne ki ra ne ə Onəjim ay-n al nim, taa dəw gər rəbi ki ingəinaa ki Pol ki dəkagiloe ti noq kin to dangay ti kin al nim tə. Ne kare 6a, j-ingə kadi Onəjim təl nje kun go Kirisi. NGa ningə, Pol un ndune kadi n-ilə ki Onəjim rə Piləmq ti gogi. E be ə, ndangi-n makitibi kin ade kadi uwə Onəjim ki rəne ti. Kadi oo-e tə 6əə al ngata, nə kadi oo-e tə ngokqe ki me kadi-me Kirisi ti.

Pol ilə ngirə makitibi ləne ki ta kuwə ji Piləmq nim, kuwə ji njé ki isi me kəy ti lə Piləmq nim (1-3). Ba go ti, ra oyo Luwə mbata tingə bil lə Piləmq (4-7). Go oyo ki ra ti nga 6a Pol ində ne dəji ləne ki mbata lə Onəjim ki nq Piləmq ti, tadə Pol ndigi kadi Onəjim təl aw rə 6ane ti gogi (8-22). Me ta kuwə ji-naa ti ki Pol təl-n ta makitibi ləne kin, tidə tə dije ngay ki təde to me makitibi ti ki ndangi adi Kolosi je (Kol 4.10, 12, 14). J-a j-ingə tə dəw tə Arsipi ki j-o təe Plm 2 tə Kol 4.17 tə kin. Dəmaji ə e darə Onəjim ə wa ə aw ki makitibi lə Kolosi je tə e ki ya Piləmq tə.

J-ingə me makitibi ti ki Pol ndangi adi Piləmq kin kadi əl-e ta ki mindi ki səl ləm ləm 6i ində təgi dəe ti al nim, taa maji təgi ki Piləmq aw-n də Onəjim ti al nim tə. Ne kare 6a, ole me Piləmq tə, me dije pəti ki a tidəi makitibi kin tə də ndigi-naa ti lə Kirisi ki a ra kadi ta ri ə to dan dije ti ka, a təli iləi noji naa ti me Kirisi ti.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Pol ki mi dangay ti mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju Kirisi, naa ti ki

✧ 1:1 13, 22, 23 ✧ 1:2 Kol 4.17 ✧ 1:10 Kol 4.9

ngokqe Timote, j-ilə ki makitibi kin j-uwə-n jii j Piləmq ki j madije ki ngay taa j madi-kilə je tə✧.

² J-uwə ji konanje Apiya, taa Arsipi ki e madi rə ləje ki mbata lə Kirisi kin tə✧. Ningə j-uwə ji njé kaw-naa je ki isi me kəy ti ləi j Piləmq tə.

³ Kadi me-maji ki kisi-maje lə Bawje Luwə əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi e naa ti səsi.

NDigi-naa ki kadi-me lə Piləmq

⁴ M-ra oyo Luwə ləm mbata dəkagilo je pəti ki m-isi m-əl sie ta ningə, mem ole dəi ti j Piləmq.

⁵ Tadə m-o poyi kadi indigi ngan lə Luwə pəti. Ki əji də kadi-me ningə, adi mei Bəbe Jəju Kirisi tə.

⁶ M-dəji Luwə kadi kində rə naa ti ləi səje də kadi-me ti tēē ki kandi ne ngay. Kadi-me kin a təji kadi dije gəri kilə je pəti ki maji ki j-asi ra ki takul kində rə naa ti ləje ki Jəju Kirisi.

⁷ NGokom, m-ingə rənəl ki me-səl ngay ki mbata ndigi ləi, tadə ngan lə Luwə ingəi me-səl ki go rəbi ndigi ləi kin.

Ne dəji lə Pol mbata Onəjim

⁸ E be ə, re m-ingə təgi ji Kirisi ti mba kadi m-əji ne ki səbi kadi ira ka,

⁹ m-ge kadi, ki takul ndigi-naa ki to danje ti kin, m-dəji ne tə dəji yo. Təki o-n, mi Pol mi ngatəgi, taa dəkagilo ti kin mi me kəy dangay ti mbata lə Jəju Kirisi,

¹⁰ m-dəji ne kare ki mbata ngonm ki me Kirisi ti Onəjim. NGəsiine, m-təl bawe ki go ta ti lə Jəju me kəy dangay ti ne✧.

¹¹ Kəte e dəw ki ndae goto ta kəmi ti, nə ngəsiine, təl dəw ki ndae to ti mbata ləje joo pu.

¹² M-təl m-ile ki rəi ti gogi, e ki e dəw rəm.

¹³ M-ge ngay kadi m-ngəm-e rəm ti ne mba kadi ra kilə adi-m toi ti, dəkagilo ti ki mi-n dangay ti ki mbata Poy Ta ki Maji lə Jəju kin.

¹⁴ Nə m-ndigi ra ne madi ki kanji koo ya, al. Mər ta ləm e ki mba kadi ra

maji lai e ki go me ndigi ti lai i wa, bi e ki togi ti ki kində də ti al.

¹⁵ Dəmajı ə, Onəjim gangi-naa səi dəkagilo ki ndəy be, mba kadi re inge gogi ningə, isi səi ratata.

¹⁶ A inge gogi tə bəə al ngata. A o-e tə dəw ki gate e ngay itə bəə. A e ngokoi ki nje ndigi lai me Kirisi ti. M-ndige ngay, nə m-gər kadi ndigi ki a indige a itə yəm bəy, ki go darə ti, ə se ki go rəbi ti lə Luwə.

¹⁷ E be ə, re o-m tə madi-kiləi ningə, uwe rəi ti təkı e mi wa ə uwə-m rəi ti be.

¹⁸ Re ra səi ne madi ki nəl-i al, ə se re aw ki bangı lai dəe ti ka, ində dəm ti.

¹⁹ Mi Pol wa ə m-ndangi ta kin ki jim. M-a m-igə-i bangı kin. Majı kadi igər təkı m-aw ki bangı dəi ti, adi e darəi i wa.

²⁰ Oyo NGokom, m-dəji mba kadi ira kilə kin adi-m me tə Bəbe ti. Ira adi mem səl me tə Kirisi ti.

²¹ Məm ole də təl rə go ta ti lai dəkagilo ti ki m-isi m-ndangi-n makitibi kin m-adi. Ningə m-gər kadi a ira təkı m-dəji. Dəmajı ə, a ira itə e ki m-dəji kin bəy.

²² Ningə m-dəji mba kadi ində də kəy madi dana adi-m. Tadə m-ində mem də ti kadi, kəl ki isi əli ta ki Luwə ki mbata ləm kin, a ra adi njé kəbe je a iyəi mi taa adi səsi.

Kuwə ji-naa ki dəbəy ti

²³ Eparırası uwə jisi. E səm naa ti kəy dangay ti ne ki mbata lə Jəju Kirisi✧.

²⁴ Madi kiləm je, Markı✧ əi ki Arisitarki✧, taa Dəması✧ əi ki Lukı✧ uwəi jisi tə.

²⁵ Kadi me-maji lə Bəbe Jəju Kirisi e naa ti səsi.

✧ 1:23 Kol 1.7; 4.12 ✧ 1:24 2Tim 4.11 ✧ 1:24 Knjk 19.29; 27.2; Kol 4.10 ✧ 1:24 Kol 4.14; 2Tim 4.10
✧ 1:24 Kol 4.14

Makitibi ki ndangi adi Ebirə je

*Ta ki dɔ makitibi ti ki ndangi adi
Ebirə je*

Dəw ki ilə rone səl ləm ə tidə makitibi ki ndangi adi Ebirə je kin 6a, a oo kadi e makitibi ki dəw ndangi sɔbi dɔ dəw ə se dije madi al, nə to tə mbɛ Poy Ta ki Maji ki kilə kam be par. E ta kuwə jinaa ki ta tɔl ta ta ti kin par ə ra kadi dəw gər-n təkɪ e makitibi ki ndangi kadi dəw ə se dije madi. NGa ningə, e makitibi ki dəw gər nje ndange al nim, dəw gər dije wa bangi ki dəw ndangi adi-de kin al nim tɔ. Ne kare 6a, to tə ne ki nje ndangi makitibi ka kin isi Itali ti ə ndangi be (13.24). Ningə ndangi adi njé kun go Kirisi ki rɔ je ki dangi dangi isi re dɔde ti. Rɔ je ka kin ra adi dije madi isi sangi kadi iyəi ta kun go Kirisi. E be ə, nje ndangi makitibi, ndangi adi-de, ilə-n dingəm mede ti kadi ai dɔ njade ti, ningə tɔji-de kadi gəri təkɪ Kirisi ki isi uni goe kin e ki bo dɔ dije pəti, ki dɔ ne je ti pəti.

Lo kilə ngirə makitibi ti wa 6əy 6a, nje ndangi makitibi əl təkɪ Luwə oji rone ki taga kadi dije gəri-e ki rəbi lə NGone Jəju Kirisi (1.1-3). To kadi dəw a gangi kəy kəm makitibi kin asi joo kare:

Kəy kəme ki dɔsəy (1.4-10.18) ilə kagi dɔ ke ki bo ti lə Kirisi. Kirisi e ki bo dɔ njé kəl ta je ki ta Luwə ti par al (1.1-3), nə e ki bo dɔ malayka je ti nim (1.4-2.18), dɔ Moji əi ki Jojuwe ti nim (3.1-4.13). Kirisi e ki karne ba ə e Nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ngay me kun mindi ti ki sigi. Ningə e ki bo dɔ ki bo je ti lə njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti ki me kun mindi ti ki kəke (4.14-7.28). Məse ki ilə nja kare par ə tɔl-n ta ne pəti adi asi-naa kin, itə məsi je pəti ki njé kijə ne məsi kadi-kare je pəti iləi (8.1-10.18).

Kəy kəme ki kɔ joo (10.19-13.19) ilə dingəm me dije ti ki makitibi kin sɔbi dɔde, kadi uwəi tɔgide ba me njiyə go

Kirisi ti (10.19-39). Lo kin ti noo, jingə ta lə njé kadi-me je ki me kun mindi ti ki kəke, ki to kadi njé kadi-me je ki ɔne ndaji-de (11). NGa ningə nje ndangi makitibi dɔji dije ki ndangi makitibi adi-de kadi adi kəmde e dɔ Jəju Kirisi ti, kadi tətɪ rɔ təkɪ Kirisi tətɪ-n be tɔ (12.1-11). Go ngan ta je madi ti, ki ndəji-naa (12.12-13.19), nje ndangi makitibi tɔl ta makitibi ləne ki njangi dɔ nim, ki kuwə ji-naa nim (13.20-25).

Kadi tə dije ki a tidəi makitibi kin ingəi tɔgi me ne je ti ki ngə ki a tɛɛ dɔde ti, nje ndangi makitibi kin a dɔ ta je ti ki kadi adi tɔgi par al, nə əl tɔ təkɪ kisi nje ndole go Kirisi dan dije ti ki gəri Kirisi al e ne ki ngə ngay. Nə re e be ka, sɔbi kadi njé kadi-me je goi Kirisi dɔ kagi-dəsi ti, ə ai dɔ njade ti, mai naji lie mbata kaji ki bitɪ ki nɔ ti ki to isi nginə dije ki njé tɔl rɔde go ta ti lie kin.

Luwə əl ta dije ki takul NGonne

¹ Dɔkagilo ti ki kəte, Luwə əl ta ki kaje je nja bay bay, taa ki rəbi je ki dangi dangi tɔ ki takul njé kəl ta je ki tae ti.

² Ningə ki ngosine kin, dɔkagilo ki dɔbəy ti, Luwə əl-je ta ki takul NGonne. E ki takule ə Luwə ra-n dɔrə ki dɔnangi ki ne je pəti ki me ti, taa ade e 6a ne je pəti tɔ.

³ Kunji ki əti ɔl lə Luwə oji rone ki taga rɔ NGone ti. Ningə titi-naa ki darɔ Bawne wa ay njay njay. Ki takul ta lie ki aw ki tɔgi, ra adi ne je toi lo tode ti me dɔnangi ti ne. Loki ay dije njay dɔ majal je ti ləde ngata ningə, aw isi dɔ ji kɔ Luwə ti ki nje tɔgi ki əti ɔl, me dɔrə ti[✱].

⁴ Be ə, NGon Luwə e ki bo itə malayka je say. Taa Luwə ade tɔ ki e dɔde ti pəti tɔ.

NGon Luwə e dɔ malayka je ti

⁵ Malayka madi kare ki Luwə əl-e ta dan made je ti ə nə:

«I ə j ngonm,

M-təl bawi me ndɔ ti ki ɔne» goto.

Taa, ta ki ə nə:

«M-a mi bawe,

Ə e, a e ngonm» kin ka, tēē ta-e ti ki rə
malayka ti madi al ratata tə*.

6 Nə dəkagilo ti ki Luwə aw kadi
ilə ngonne ki kare ba me dənangi ti
ningə, əl ə nə:

«Kadi malayka je ləm pəti əsi məkəside
nangi nqə ti.»

7 Luwə əl ta ki əji də malayka je ə nə:
«Malayka je rai kilə adi-mi tə nəl je be,
Taa tə ndon por je be tə*.»

8 Ningə ki əji də ngonne, Luwə ə nə:
«İ Luwə, a o be ratata.
Nə ra ki dana e gəl kəbe ki a o-n be də
dije ti ləi.

9 İ nje ndigi nə ra ki dana, ə nje mbati
nə ra ki go ti al tə.

Be ə, j ki j Luwə, Luwə ləi, kəti dan
ngar madi je ti,

Ur yibi rənəl dəi ti*.»

10 Ningə təl əl bəy tə ə nə:
«E j Bəbe ə, lo kilə ngirə nə je ti, ira
dənangi,

Ningə dərə e nə ra ji tə.

11 Nə je kin pəti a gotoi, nə j, a isi lo kisi
ti ratata.

Dərə ki dənangi a ngisi tə kibi be.

12 A dole-de təkə dəw a dolə-n tuwə
kam be,
Oyo, a mbəli-de təkə dəw a mbəl-n kibi
kam be.

Nə j, a mbəl al ratata.

Ningə a isi ki dəi taa, ki də bəl je, ki də
bəl je*.»

13 Malayka madi kare dan malayka
je ti lie ki Luwə əl-e ə nə:

«İre isi də ji kəm ti,

Biti kadi m-ilə njé bə je ləi gin təgi ti,
goto.»

14 Ki əji də malayka je, əi ndil je ki
njé ra kilə kadi Luwə par. Luwə ilə-de
mba kadi rai ki dije ki a əji-de.

2

Adi ji kidi ta ki Luwə əl je al

1 Be ə, maji kadi nə ndo je ki j-ingəi
kin, adi ji rai ji ndami al, re ji rai ji
ndamii ə, j-a ndəmi rəbi.

2 Ji gər kadi ta ki ndə ki malayka je
rəi əli kaje je e ta ki rəjeti*. Ningə dije
pəti ki njé kal də ndu kin nim, njé təl

rəde go ti al nim, Luwə adi-de kində
kəji ki səbi kadi ingəi.

3 Təkə rəjeti, j-əi wa ka j-a nali kində
kəji lə Luwə kin al, re j-oi ta kaji ki əti
bəl be kin tə nə ki kare. Ta kaji kin,
Bəbe Jəju wa ə ilə mbəe dəsəy. Ningə
njé je ki ooi ta-e ti, rəi mai naje adi-je,
təkə e ta ki rəjeti.

4 Luwə wa ki dəne ma naji də ta kəl-
de ti kadi e ta ki rəjeti ki takul nə kəji
je ki əti bəl nim, nə ra je ki dəw əsi ra
al nim, ki mbəli je ki ra ki rəbi je ki
dangi dangi nim tə. Taa Luwə təji nə
ki rangi bəy, adi njé ma naji je ka kin,
kadi-kare je ki dangi dangi ki go NDile
ti, ki go ndigi ti lie.

Jəju oi mbata lə dije ki dənangi ti ne pəti

5 J-isi j-əl ta də kisi ki də taa ti ki sigi ki
a re. Ningə kisi ki də taa ki sigi ka kin,
e malayka je ə, Luwə a adi təgi də ti al.

6 Makitibi lə Luwə ə nə:
«İ Luwə, nda dəw e ri ə kadi to rəi ki
mbata lie be ə?
Ə se, ngon dəw e ri ə kadi ində kəmi
goe ti be ə?

7 Ra-e adi malayka je əi dəe ti mbata
ngon dəkagilo ki ndəy be,
Ningə ilə jəgi piti ki kəsi-gon dəe ti.

8 Əsi gone mba kadi o be də nə kində je
ti pəti*.»

Loki Luwə ilə nə je pəti gin təgi ti
lə dəw, nə madi kare ki iyə taga goto.
Ningə ki ngəsine kin, j-o kadi o be də
nə je ti pəti al bəy.

9 Nə j-o Jəju ki kate, malayka je itai-
e ki mba dəkagilo ndəy, ki mba kadi
ki takul me-maji lə Luwə, ki ade oy
mbata lə dije pəti. Ningə e ki tadə kə
ki koy ki Jəju ingə kin ə, Luwə ilə-n jəgi
piti ki kəsi-gon dəe ti.

10 Təkə rəjeti, Luwə e nje ra nə je pəti,
taa nə je pəti əi yəe je tə. Luwə təl Jəju
dəw ki əsi naa bərəre ti go rəbi kə je ki
ingə, mba kadi dije ngay ki təli ngane
je, indəi rəde naa ti sie də piti ti lie tə.
Tadə Jəju e njé kər nqə kaw səde kaji
ti.

11 Ningə Jəju ki nje təl dije ki kəsi-
naa bərəre ti də majal je ti ləde, taa

* 1:7 6-7: Dətərənom 32.43; Pa je 104.4 * 1:9 8-9: Pa je 45.7-8 * 1:12 10-12: Pa je 102.26-28 * 2:2
Knjk 7.53 * 2:8 6-8: Pa je 8.5-7

njé je ki təli-de ki kay njay ti ba pəti, Bawde e kare ba, adi e Luwə. Be ə, rə Jəju səl-e al kadi ɓar-de ngakone je.

¹² Jəju əl Luwə ə nə:

«Ma m-əl ta ki ɔji dɔi ngakom je, Ta kəm kosi dije ti ləi, M-a m-osi pa m-ilə-n tɔji dɔi ti*»

¹³ Ningə əl ɓəy:

«M-a m-adi mem Luwə ba pəti, Bəy taa, m-a ne ki dije pəti ki Luwə adi-m-de,

Ki toi tə nganm je be*»

¹⁴ Təki dije ka kin awi ki darɔ ki məsi ka kin ə, Jəju wa ka, təl rəne dəw ti ki rɔjeti tə əi be tɔ. Ra be mba kadi ki takul koye, su ki aw ki tɔgi lə koy jine ti, təl ne ki kare.

¹⁵ Jəju oy mba kadi taa dije ilə-de taa tɔ. Dije ki dəkagilo kisi ki dɔ taa ləde pəti, isi tə ɓəə je me ɓəl koy ti.

¹⁶ Təki rɔjeti, Jəju re mba kadi ra ki malayka je al, nə re ki mba kadi ra ki dije ki gin koji ti lə *Abirakam.

¹⁷ E be ə, me ne je ti pəti, kadi to tə ngakone je be, mba kadi təl nje kijə ne məsi kadi-kare ləde ki bo ki nje ndigi dije ki əti ɓəl, taa ki nje ka dɔ njane ti njururu dɔ kilə ti ki Luwə ade tɔ. E ə, a ɓər majal lə dije nim, taa a ilə-de noji naa ti ki Luwə nim tɔ.

¹⁸ Oyo, Jəju wa ki dɔne ingə ne na nim, ingə kɔ nim tɔ. Be ə, ngəsine kin, asi kadi a ra ki njé je ki ne na je tɛɛi dɔde ti.

3

Jəju e ki bo dɔ Moji ti

¹ NGakom je ki njé kadi-me je, səi ki Luwə ɓar səsi, maji kadi uri kəmsi ki dɔ Jəju ti. E ə, Luwə ilə sie adi-je, mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. E ki takule ə, j-adi-n me je, ə j-isi j-əl ta dɔ ti taga ta kəm dije ti.

² Təki rɔjeti, Luwə kɔti Jəju mba kadi e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo. A dɔ njane ti ki rɔ Luwə ti ki nje mbəte, kadi ra kilə kin, təki ndɔ ki *Moji a-n dɔ njane ti me kilə je ti pəti ki ra me kəy ti lə Luwə kin be tɔ*.

³ Təki rɔjeti, Jəju asi ta piti ki itə yə Moji say təki ji gəri kadi nje kində kəy aw ki kəsi-gon itə kəy kin be.

⁴ Kəy ki aw ki nje kində ne al goto. NGA ningə nje ra ne je pəti e Luwə.

⁵ Moji a dɔ njane ti me kilə je ti pəti ki ndɔ ki ra me kəy ti lə Luwə. Nə ke ə e ngon nje kilə kare. Kilə lie e ki mba kadi əl dije ta ɔji dɔ ne je ki Luwə a əl me ndɔ ti ki lo ti ti.

⁶ Nə Kirisi a dɔ njane ti tə NGon lə Luwə, ki Luwə un-e inde dɔ kəy ti ləne. J-əi ə, j-əi kəy je lie, re j-uwəi tɔgi je ba, taa ji rai rənəl dɔ ne kində me dɔ ti ləje tɔ.

Kər kəə lə dije lə Luwə

⁷ Maji kadi uri mbisi oi dɔ ta ki NDil Luwə əl kin: «Dəkagilo ki ɓone kin, re oi ndu Luwə ningə,

⁸ Oti kadi adi mesi ngə təki ndɔ ki kasi je tɔi-mi rɔ kin be, Dəkagilo ti ki nai mi me dilə lo ti.

⁹ Oyo e dəkagilo ti ki kasi je indəi kadide səm ə nai mi, Go ɓal ti ki kuti sɔ ti ki m-ra ne je m-adi oi ki kəmdə kin.

¹⁰ E be ə, wongi ra-m ngay ki gin koji kin,

Adi m-əl m-ə nə, mede nay ki lo ndəm ta rəbi ti.

Lo kadi gəri ne ki m-isi m-ngəm rɔde ti goto.

¹¹ Be ə, me wongi ti ləm, m-un-n mindim m-ə nə:

A uri me ɓe kər kəə ti ki m-isi m-ra ki mbata ləde kəm al ratata*»

¹² Be ə, ngakom je, maji kadi indəi kəm-kədi dɔ rəsi ti, mba kadi dəw madi kare dansi ti aw ki me ki majal ə se me ngə ki kadi aw sie adi təl gidine adi Luwə ki nje kisi kəm ba al.

¹³ Təki ɓone Luwə nay ki lo kəl səsi ta ti ɓəy kin, maji kadi iləi dɔngəm me na ti ki ndɔ je kare kare pəti, dəkagilo ti ki isi oi dɔ ɓar lie ɓəy kin. Irai be mba kadi majal ədi dəw kare dansi ti adi təl nje me ngə al.

¹⁴ Təki rɔjeti, je ki kində rɔ naa ti ki Jəju Kirisi. Nə ke ə, kadi-me ki ndɔ ki

j-adi-e, ə ji təli njé kadi-me je kin, kadi j-uwəi ba bitə ta təl ta ne je ti.

¹⁵ Makitibi lə Luwə ə nə:

«Dəkağilo ti ki bone kin, re oi ndu Luwə ə,
Oti kadi adi mesi ngə təkə ndə ki kasi je təi-n rə dilə lo ti kin be.»

¹⁶ Se nə je ə, ooi ndu Luwə ə təli təi rə dilə lo ti wa? Əi njé je ki *Mojə or nōde ə tē səde me be ti ki Ejipi ti wa kin.

¹⁷ Ə se njé je ki ra tə ə, wongə ra Luwə səde bal kuti sə wa? Wongə ra Luwə ki njé je ki rai majal ə ninde a də-naa ti bisiri dilə lo kin.

¹⁸ Ə se njé ki ra tə ə, Luwə ibi rəne kadi a uri be kər kəə ti al ratata wa? E njé ki mbati kadi təli rəde goe ti kin*.

¹⁹ J-o kadi asi kur me be kər kəə ti lə Luwə al, tadə mbati kadi adi-e mede.

4

¹ Be ə, təkə dəkağilo kun mindi kur me be kər kəə ti lə Luwə nay bəy kin ba, maji kadi j-indəi kəm-kədi də rəje ti mba kadi dəw madi kare njae nay gogi al.

² Tadə je ka, təkə iləi mbə Poy Ta ki Maji adi kaje je wa kin tə ə, iləi mbə kin adi je tə. Nə ke ə, Poy Ta ki Maji ki kaje je ooi kin, to tə ne ki kare rəde ti, mbata taai ki kadi-me al.

³ Ningə je ki j-adi me je, j-a j-asi kadi j-ur me be kər kəə ti kin, təkə makitibi lə Luwə əl-n ə nə:

«Me wongə ti ləm, m-ibi rəm m-ə nə:
A uri me be kər kəə ti ləm al ratata*.»

NGa ningə, təkə rəjeti, Luwə təl ta kilə ləne mari nu lo kilə ngirə dənangi ti.

⁴ Təkə rəjeti, makitibi lə Luwə əl ta oji-n də ndə ki kə siri ə nə: «Luwə or kəə me ndə ti ki ko siri də kilə je ti pəti ki ra*.»

⁵ Makitibi lə Luwə əl bəy ə nə: «A uri me be kər kəə ti ləm ki m-isi m-ra ki mbata ləde kin al ratata*.»

⁶ Njé je ki iləi mbə Poy Ta ki Maji adi-de kəte, adi mede də ta ti ki Luwə əl-de al. Adi lo kadi a uri me be kər kəə ti lə Luwə kin goto. Re to be ka, ta rəbi to tagira bəy kadi njé ki rangi a uri ti.

⁷ E be ə, Luwə ində də ndə ki rangi dana, bar-e ə nə: «NDə ki bone.» Luwə əl ta je kin bal ngay kəte go ta je ti ki kaje je mbati tae ti. Əl ta je ka kin ki ta *Dabidi, me makitibi pa je ti lie ki ndangi kəte ə nə:

«Bone kin ə, oi ndu Luwə ə,
Oti kadi adi mesi ngə,» təkə m-əl-n səsi kəte.

⁸ Təkə rəjeti, re Jojuwe or nō *Isirayəl je aw səde me be kər kəə ti lə Luwə ə, Luwə a əl ta lə ndə kər kəə ki rangi gogi al ngata*.

⁹ Be ə, ndə kər kəə ki rangi lə dije lə Luwə to nō bəy. A e ndə kər kəə ki titi-naa ki ndə ki kə siri ki Luwə or-n kəə kin be.

¹⁰ Tadə dəw ki ur lo kər kəə ti lə Luwə ə, a or kəə də kilə ti ləne, təkə Luwə or-n kəə də kilə ti ləne kin be tə.

¹¹ Be ə, maji kadi j-indəi təgi də rəje ti mba kadi j-uri me be kər kəə ti kin. Adi j-indəi kəm-kədi də rəjeti mba kadi dəw madi kare dan je ti təl nje mbati ta ki ta Luwə ti adi osi təkə kaje je osi kəte kin be al ngata.

¹² Ta lə Luwə e ta ki isi kəm, aw ki təgi ngay tə. Tae ati itə kiyə kasigar ki ta kate e dam joo. Ta lə Luwə a ur rəjeti maki maki. A aw ədi dan bəngirə je nu. Ningə ta rəje je ki rəti-naa, ki wuy dəje je ka aw ədi tə. Kəji ta ra je ləje ki maji, ki ki majal ki mər ta je ki də bəngirə je ti ka, ta lə Luwə tē ki gine.

¹³ Ne kare ki mbə ne kində je ti lə Luwə ki bəy rəne ta kəme ti goto. Ne je pəti naji rəde ta kəme ti ay njay njay. Ningə e nō Luwə ti tə ə nə a or gin kilə rane je.

Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo

¹⁴ Adi j-uwəi kadi-me ləje ki j-əli ta də ti nō dije ti taga kin ba, tadə, təkə rəjeti, j-awi ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, ki nje təgi ki aw bitə tē lo kisi Luwə ti. Adi e Jəju Kirisi ki NGon lə Luwə.

¹⁵ Nje kijə ne məsi kadi-kare ləje ka kin, asi naki kadi ingə kə səje də təgi kasi al je ti ləje. Təkə rəjeti, e wa ka,

* 3:18 16-18: Kər Isirayəl je 14.1-35; Pa je 95.11 * 4:3 Pa je 95.11 * 4:4 Kilə ngirə ne je 2.2 * 4:5 Pa je 95.7-8 * 4:8 Dətərənom 31.7; Jojuwe 22.4

nai-e me ne je ti pəti tə je be tə. Nə ke ə, e osi me majal ti nja kare al.

¹⁶ Adi j-əti bəsi ki nɔ kimbər kɔbe ti lə Luwə ki nje me-maji, ki me ki tɔ kati. Lo kin ti ə, Luwə a iyə-n go majal je ləje kə nim, taa me-maji lie ka a nay səje nim, mba kadi tə ra səje dəkagilo ti ki me je ge.

5

¹ Təki rəjeti, njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, Luwə ə mbəti-de dan dije ti. Ningə Luwə ində-de mba kadi rai kilə ləne mbata maji lə dije ka kin. Kilə ləde e mba kadi adi kadi-kare nim, taa ijəi ne məsi kadi-kare adi Luwə mbata majal je lə dije ki rai nim tə.

² Nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo wa ki dəne ka, aw ki kasi al je ləne ngay tə. Be tə ə, a asi kadi gər ə ra ki dije ki njé ra ne ki majal ki go me ndigi ti ləde al, adi ndəmi ta rəbi.

³ E mba kasi al je lie ka kin ə, a ilə məsi kadi-kare adi Luwə mbata majal je ləne wa nim, taa ki mbata majal je lə dije nim tə.

⁴ Ra kilə kijə ne məsi kadi-kare e kəsi-gon, nə ke ə dəw a ində rəne ki də rəne mba kingə-n kəsi-gon kin al. Dəw a ingə kəsi-gon kin ki takul bər ki Luwə bər-e taa. Ne kin ə ra, dəkagilo ti ki bəri-n *Aro.

⁵ E be ə, yə Kirisi ka to be tə. E e wa ə adi rəne təba mba kadi n-təli-n nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki itə ndəge je al. Nə ingə ji Luwə ti ki əl-e ə nə:

«I ə, i ngonm,
Flə ngire bəne, mi m-təl Bawi.»

⁶ Me Makitibi ti lə Luwə, loki rangi ti, Luwə əl bəy ə nə:

«I nje kijə ne məsi kadi-kare ki a isi ratata,
Tə Məlsisədəki be.»

⁷ Dəkagilo ti ki Jəju e dənangi ti ne bəy, əl ta ki Luwə ki rəbi je ki dangi dangi, taa əl sie ta ki go kare ki səl də, ki ndune ki bo taa ki man nɔ kəmne ti, Luwə ki asi kadi taa-e ta koy ti. Ningə Luwə oo də ndue mbata kilə ki ilə dəne gin təge ti.

⁸ Təki rəjeti, E NGon Luwə wa, nə ki go rəbi kɔ je ti kin pəti, ndo kadi təl rəne go Luwə ti.

⁹ Loki Jəju təl ta kilə je pəti ki ra mba kadi ra ngata ningə, Jəju təl rəbi kaji ki a to ratata mbata dije pəti ki njé təl rəde goe ti.

¹⁰ Təki rəjeti, Luwə inde nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo tə Məlsisədəki be.

NDər mbi də kiyə go rəbi ki maji ti

¹¹ Ne je toi ngay kadi j-əl də ta ti kin, nə ke ə, lo kadi j-ər mee kadi ay njay dəsi ti goto, tadə ngə səsi ngay kadi igəri me ne je kalangi.

¹² Təki rəjeti, dəkagilo ki rai me ta ti lə Luwə kin e ngay nga, adi maji kadi itəli nje ndo dije ndu Luwə ngata. Nə biti bəne ka, igei kadi dije ki rangi ə ndoi səsi ne oji də ta lə Luwə ki indoi lo kilə ngire ti nu wa kin bəy. Igei mba tə ngan je ki kasi be bəy bi ne kuso lə ngatəgi je ki təge to ti al.

¹³ Dəw ki nay ki lo kay mba kone ti e ngon ki kasi. Gər kəl ta də ne ti ki rəjeti al.

¹⁴ NGata ningə, ne kuso ki təge to ti e ki mbata ngatəgi je. Tadə ki go kilə je ti ki isi rai ki ndə je kare kare pəti me kisi ki də ta ti ləde, asi kadi ərri mbɔ ne ki maji ki ne majal naa ti.

6

¹ E be ə, maji kadi j-ai də ne ndo ti ki oji də ta lə Kirisi ki j-ingəi lo kilə ngirə kadi-me ti ləje nu kin par par al. Adi j-awi ki kəte kəte me ne ndo je ti lə dije ki təgi gangi me kadi-me ti. Adi ji təli ji rəi də ne ndo je ti ki lo kilə ngire ti nu, tə ra ne je ki majal ki a awi ki dəw koy ti, ə se kiyə ta kadi-me kə kin al,

² taa kadi ji təli ji rəi də ne ndo je ti ki oji də ra dəw batəm je ki dangi dangi, ə se kində ji də dəw ti, ə se ki njé koy je lo koy ti, ə se ta ki gangi ki dəbəy ti kin al ngata tə.

³ J-a ji ndoi-naa ne lə dije ki təgi gangi ngata, re Luwə adi-je ta rəbi.

⁴ Adi j-uni tə ne ndo, ta lə njé je ki təli osi me pa njiyəde ti ki kəte: kənde e

ki tee ki takul kunji la Luwə. Nai kadi-kare ki dora ti ooi nim, taa ingai NDil ki ay njay nim to.

⁵ NDigi Poy Ta ki Maji la Luwə kadi e ta ki maji ngay, taa gari ne ki oji do tigi je ki a rai naa ti ki dokagilo ki Luwə a ila-n ngira kobe ki a re nim to.

⁶ Na re e be ka, tali osi me pa njiyade ti ki majal ki kate kin gogi. Ko dije ka kin, lo kadi daw a tal re sade ki nja joo bay kadi yati pa njiyade goto. Taki rojeti, bai NGon la Luwə do kagi-dasi ti taki rangi bay. Ninga ilai rasol doe ti ta kam dije ti.

⁷ Adi j-uni ne ndo ki do lo ndor ti, loki donangi ay man ndi ki isi adi ki dokagilo je pati, a tee ki kandi ki maji adi nje je ki ndori ki mbata lade to ninga, toji ki taga kadi Luwə njangi do lo ndor ka kin.

⁸ Na re donangi iba tone je ki kon je yo ninga, e donangi ki ndae goto. Luwə a ndole a tal ta donangi kin e kadi ilai por doe ti par.

⁹ NGakoje je ki nje ndigi je laje, re jal ta kin be mindi ka, ji gar me je ti maji kadi sai, sai do rabi ki maji ti. Do rabi ki a tee sasi kaji ti.

¹⁰ Taki rojeti, Luwə e nje ra ne ki dana ki dokagilo je pati. Adi mee a oy do ne ki maji ti ki irai al. Irai ki nje kadi-me madi je, ninga isi ta ra ti ne bay. Ne ra je ki maji ki isi rai kin toji kadi indigi Luwə.

¹¹ Na ndigi laje e mba kadi daw ki ra dansi ti uwə togine ba, a nayi ki lo ra maji ti taki isi rai kin biti ndo ki do bay ti. Ninga a ingai ne je pati ki indai mesi do ti.

¹² Ji ndigi kadi itali nje dabi je al. Na kadi indaji pa njiya nje je ki adi mede Luwə a awi ki kore me. Nje je kin a, ingai ne maji je ki Luwə un-n mindine kadi n-adi-de.

Ne kində me do ti ki rojeti

¹³ Loki Luwə un mindine adi *Abirakam, dan go kun mindi ka kin ki kibi ro me tone ti wa. Taki rojeti, daw ki rangi ki ite kadi ibi rone ki toe goto.

¹⁴ Luwə a na: «M-a m-jangi doi taki rojeti, a m-a m-adi gin kai je bayinaa*.»

¹⁵ Abirakam ngam go kun mindi la Luwə ki kore me. Be a, inga-n ne ki Luwə un-n mindine ade.

¹⁶ Loki dije ibi rode ninga, ibi rode ki to daw ki boy ita-de. Kibi ro ka kin a toji kadi ta je ki n-ali ai ta je ki rojeti. Adi a inda gangi ta je ki tade asi-naa do ti al.

¹⁷ Ninga Luwə ge toji nje je ki a ingai ne maji je ki un-n mindine ka kin ki taga ay njay bay, kadi ndu-kun je lane a yati al. Be a, dan go kun mindi lane ki kibi ro bay.

¹⁸ Kun mindi ai ki kibi ro ai ne je ki joo ki daw a yati-de al. Be a me kun mindi ti a se me kibi ro je ti la Luwə kin, a ai taje ki ngom al ratata, adi ta je kin ila dingam me je ti ngay, j-ai je ki j-iyai ne je pati mba kadi j-uwə ne kində me do ti, ki e ki kadi-je kin ba.

¹⁹ Ne kində me do ti kin ra adi kisi ki do taa laje to ta kay ki kində do mbal ti be. E ne ki daw a badi do ti al nim, taa e ne ki nga nim to, ninga inda kibi gangi lo ki me kay ti la Luwə ki to dora ti gangi, a ur me lo ti ki ay njay njay ita made je.

²⁰ E lo kin a, Jaju ur ti kate noje ti ta nje tee ta rabi noje ti. Jaju tal nje kijə ne masi kadi-kare ki bo ki ratata ta Malsisədəki be.

7

Malsisədəki nje kijə ne masi kadi-kare

¹ Malsisədəki ka kin e ngar ki be bo Salem ti, taa e nje kijə ne masi kadi-kare la Luwə ki e do ne je ti pati to. E a inga *Abirakam lo ki tal lo tati ro ti ki tati ngar je, a njangi doe to.

² E a, Abirakam ade ki kare me ne ki dogi ti, me ne je ti pati ki tal-n ta ro ti. Ki do kate, kor me to ki na Malsisədəki e «ngar ki nje ra ne ki dana». Bay taa, Malsisədəki e ngar ki be bo Salem ti to, kor me to ka kin na: «NGar ki nje lapiya*.»

³ Makitibi la Luwə al ta la baw Malsisədəki a se ta la koe al, nim taa al

ta lə gin kae je al nim tə. Bəy taa, əl ta də koje ti ə se də koye ti al ratata nim tə. Titi-naa ki NGon lə Luwə, ningə e nje kijə ne məsi kadi-kare ki a isi ki dəkagilo je pəti.

⁴ Igəri maji kadi Məlsisədəki e dəw ki ndae e ngay. Be ə, kaje Abirakam wa ka, ade ki kare me ki dəgi ti, me ne je ti pəti ki təl-n lo rə ti^{*}.

⁵ NGen *Isirayəl je, ki go ndu-kun ti lə *Moji, e gu dəde ti kadi adi ki kare me ki dəgi ti me ne je ti pəti ki ingəi, dije ki əi gin koji ti lə *Ləbi ki əi njé kijə ne məsi kadi-kare je, ki əi ngakode je wa, tadə əi je ka, əi gin ka ti lə Abirakam tə.

⁶ Məlsisədəki e gin koji ti lə Ləbi al, nə Abirakam ade ne kare me ki dəgi ti me ne je pəti ki ingə. Adi Məlsisədəki njangi də Abirakam ki Luwə un mindine ade.

⁷ Ningə təki rəjeti, ngatəgi ə a njangi də ngon ki du.

⁸ Gin ka je lə Ləbi ki njé taa ki kare me ki dəgi ti, me ne maji je ti ji ndəgi Isirayəl je ti, əi dije ki a oyi. Nə ki oji də Məlsisədəki, Makitibi lə Luwə əl kadi e, isi kəm ba.

⁹ Ki dəbəy ti, ta ki kadi j-əl ən: dəkagilo ti ki Abirakam adi ki kare me ki dəgi ti me ne kingəne je ti pəti kin, Ləbi ki gin kae je əi njé taa ki kare me ki dəgi ti me ne je ti pəti kin ka, adi tə.

¹⁰ Təki rəjeti, dəkagilo ti ki Məlsisədəki ingə-n Abirakam kin, oji Ləbi al bəy, nə ke ə, e məsi kane Abirakam ti ngata.

¹¹ Me ndu-kun ti lə ngen Isirayəl je, e dije ki gin koji ti lə Ləbi ə səbi kadi dije kəti-de tə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Əi njé kijə ne məsi kadi-kare je tə *Aro be. Nə rəbi ra kilə kijə ne məsi kadi-kare ləde to asi-naa bərərə al. Re e be al ə, dəw a sangi nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi tə Məlsisədəki be bəy al ngata.

¹² NGen ningə, re rəbi ra kilə lə njé kijə ne məsi kadi-kare ki gin ka ti lə Ləbi yəti ningə, e go ti kadi ndu-kun ka yəti tə.

¹³ Ningə Bəbe ləje ki ta je kin oji dəe, e gin ka ti lə Ləbi al, nə e gin ka ti ki

rangi. Ningə gin ka ti kin, dəw madi ki ra kilə tə nje kijə ne məsi kadi-kare də dingiri lo ti goto.

¹⁴ Dije pəti gəri kadi oji Bəbe ləje gin koji ti lə Juda. Ningə ki oji də gin koji kin, Moji əl ta madi də ti al, loki əl ta ki oji də njé kijə ne məsi kadi-kare je.

Nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi ki titi-naa ki Məlsisədəki

¹⁵ NGə sine ne je toi ay njay nga. Nje kijə ne məsi kadi-kare ki rangi ki e gin koji ti lə *Ləbi al, ki to tə Məlsisədəki be re.

¹⁶ E təl nje kijə ne məsi kadi-kare ki go rəbi koji ki darə ti al, nə ki go təgi kisi ki də taa ti ki a to ratata.

¹⁷ Təki rəjeti, makitibi lə Luwə əl ə nə:

«I nje kijə ne məsi kadi-kare ki ratata, Təki ndə ki Məlsisədəki isi-n be.»

¹⁸ Be ə, kun-ndu je ki kəte, e ki buji kə mbata təge goto, taa ndae ka goto tə.

¹⁹ *NDu-kun je lə *Moji asi kadi rai adi dije asi-naa bərərə ta kəm Luwə ti al. NGen ningə ne kində me də ti ki maji təi ndu-kun je lə Moji e ki kadi-je. Ningə ki takule j-asi kadi ji re ki rə Luwə ti.

²⁰ Ne ki rangi bəy, ne je kin pəti rai ne ki takul kibi rə lə Luwə. Nə ndəge je təe njé kijə ne məsi kadi-kare ki kanji kun mindi lə Luwə.

²¹ Nə ki oji də Jəju, Luwə un mindine, loki əl ə nə:

«Mi Bəbe ma m-yəti ndum al,

M-un mindim m-ə nə:

I nje kijə ne məsi kadi-kare ki ratata.»

²² Be ə, ki rəbi kibi rə lə Luwə kin, ji ti meje kati kadi j-ingə kilə mindi ki sigi ki maji itə e ki kəte kin say ki takul Jəju.

²³ Ne ki rangi bəy, njé kijə ne məsi kadi-kare ki gin koji ti lə Ləbi bayi-naa. Nə ke ə, yo təl-de taa taa adi lo kadi rai kilə kijə ne məsi kadi-kare kin ratata goto.

²⁴ Nə Jəju e nje kisi ratata, ningə kilə kijə ne məsi kadi-kare lie a to ki nəne ti tə.

²⁵ E be ə, Jəju asi kadi kaji ki ratata dije ki njé re ki rə Luwə ti ki takule. Təki rəjeti, e nje koy al adi a əl ta ki Luwə ki dəkagilo je pəti ki mbata ləde.

^{*} 7:4 Knjk 2.29

²⁶ Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki səbi kadi j-inge. E ay njay nim, ra ne ki majal nja kare al nim, taa Luwə əse ngərangi kadi njé ra majal je ti nim tə. Ningə, un-e inde adi isi ngərangi dərə ti nu, də ne je ti pəti.

²⁷ Jəju to tə ndəgi njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo kam al, adi e ne ki ndae goto rəe ti kadi ijə ne məsi ki ndə je kare kare pəti ki mba kadi Luwə iyə-n go majal je ləne wa nim, taa mba kadi iyə-n go majal je lə kosi dije pəti kə tə. Jəju ijə ne məsi kadi-kare nja kare ba par ə asi naki. Adi e kadi-kare darəe wa ki adi də kagi-dəsi ti kin.

²⁸ Tadə ndu-kun lə Moji ində jine də dije ti madi ki kilə rade asi-naa al, tə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo. NGa ningə kun mindi lə Luwə ki re go ndu-kun ti, ində jine də NGone ti tə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, e ki asi-naa bərərə ki nqne ti.

8

Jəju e nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo

¹ Ta ki bo ki kadi j-əl də ta ti kin ə to kin: J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo, ki isi me dərə ti, də ji kə lo kisi kəbe ti lə Luwə, ki təge e də təgi je ti pəti✧.

² Isi ra kilə kijə ne məsi kadi-kare ki bo ləne me kəy ki ay njay ti, adi e me kəy kaw-naa ti ki rəjeti ki e dərə ti nu. E kəy ki Luwə wa ə ra bi e dije ə rai ki jide al.

³ *NJé kijə ne məsi kadi-kare je ki bo, kare kare pəti, kilə ləde e mba kadi adi ne je Luwə nim, rai ki kadi-kare məsi je nim tə. Be tə ə, e go rəbe ti kadi Jəju ka, aw ki ne kadi adi kadi-kare ti tə.

⁴ Təki rəjeti, re Jəju e dənangi ti ne ningə, a e nje kijə ne məsi kadi-kare al, tadə njé kijə ne məsi kadi-kare je ki isi rai kilə kin ki go ndu-kun ti lə *Moji, isi dənangi ti ne ə bəlme ngata.

⁵ NJé kijə ne məsi kadi-kare je ka kin, isi rai kilə me kəy kaw-naa ti. Nə kəy kin e ndil kəy ki rəjeti ki to dərə ti. Təki rəjeti, loki Moji ilə ngirə kadi ra kəy kibi, Luwə əl-e ə nə: «Ur mbi

maji o-n də ta ki m-a m-əli kam: maji kadi ira kəy kibi kin təki ndə ki m-əji də mbal ti✧.»

⁶ Nə ngəsine, Jəju aw ki kilə ki ndae e ngay itə kilə lə njé kijə ne məsi kadi-kare je. Adi e ə, e nje ka mbə lo ti ki mbata kilə mindi ki maji, ki ngire e ki kində də kun mindi ti ki maji tə.

Luwə adi mindi ne mbata kilə mindi ki sigi

⁷ Təki rəjeti, re ne ki majal goto me kilə mindi ti ki kəte ə✧, Luwə a re ki e ki rangi ki kə joo al.

⁸ Nə, Luwə kəl ki dije ləne mbata majal je ki rai, ə nə:

«Oi ndə je a rai noq,

Ki m-a m-ilə mindim kilə ki sigi,

Ki dije ki Isirayəl ti nim,

Ki dije ki Juda ti nim tə.

⁹ Kilə-mindi kin, a to tə kilə mindi,

Ki ndə ki m-ilə ki kade je,

NDə ki m-uwə-n jide,

MBa kadi m-təe-n səde dənangi Ejipi ti kin al.

Lo kadi ay də njade ti səm me kilə mindi ti kin goto.

Be ə, mi Babe, m-a m-təl gidim madide tə.

¹⁰ Babe ə nə:

Kilə-mindi ki m-a m-ilə

Ki dije ki Isirayəl ti go ndə je ti kin ə to kin:

M-a m-adi-de ne gər

MBa kadi gəri ndu-kun je ləm,

M-a m-ndangi ndu-kun je ka kin də bəngirəde ti.

M-a mi Luwə ləde,

Ə a əi dije ləm tə.

¹¹ Dəw madi kare ki a aw

NDoo dəw ki me be ti ləne,

Ə se ngokone kadi gər-m goto,

Tadə dije pəti,

İlə ngire də dije ki təgi ti biti təe-n də ngan je ki du ti,

A gəri mi.

¹² M-a m-iyə go ra go ti al je ləde kə,

Mem a oy də majal je ti ləde ratata✧.»

¹³ Loki Luwə əl ta də kilə mindi ki sigi ti ningə, e kin əji kadi təl e ki kəte tə ne ki kəke ti. Ningə j-əi pəti ji gəri kadi

re ne to kəki ningə nay ngay al kadi a goto.

9

Rəbi kəsi məkəsi nangi nō Luwə ti ki kəte

¹ Kilə-mindi ki kəte ka, aw ki ndu-kun je ki tōji dije go rəbi kəsi məkəsi nangi nō Luwə ti, ə se aw ki lo kaw-naa ki dənangi ti ne tō.

² Kəy kibi ki gangi mee joo e ki ra. Me kəy ti ki dəsəy, ki bəri-e lo ki ay njay, lo kində lambi ki bajie e siri isi me ti. Taa tabilə ki mapa kadi-kare ki dije adi Luwə e dō ti, isi ti nōq tō.

³ Ningə kəy ki kō joo ki kibi gangi lo e ta ti, e lo ki bəri-e lo ki ay njay itə ndəgi lo je.

⁴ Lo kin ti ə dīngiri lo ki ra ki ər e ti. Ningə dō dīngiri ti ka kin ə, yibi ki baye əti mbi e ki kilə por dō ti. Me lo ti ki kō joo ti ka kin tō ə, sanduki kilə mindi ki gide e ki ra ki ər e ti. Me sanduki ti ka kin ə, ku madi ki man rosi mee e səm ti. Ku ka kin gide e ki ra ki ər tō. Bəy taa, me sanduki ti ka kin ka, kagi tōsi lə Arq ki ibə mbine e me ti tō. Bəy taa, me sanduki ti wa ki kare kin ə, mbal je ki ndangi ta je ki oji dō kilə mindi ti e me ti tō.

⁵ Dō sanduki ti ka kin ə, tōli kagi je joo ki toi tə *Malayka je ki bəri-de nə serube je, ki awi ki kəsi-gon ngay indəi-de dō ti. Malayka je ka kin naji bagide dō lo kadi-kare məsi ti ki oji go kiyə go majal je lə dije kō. Nə ke ə, e dəkagilo ki kadi dəw ər-n gin ta je kin pəti al bəy.

⁶ Kəy kibi ka kin e ki gangi lo joo. *NJé kijə ne məsi kadi-kare je uri me kəy ti ki dəsəy ki ndō je kare kare pəti mba ra kilə ləde✧.

⁷ Nə me kəy ti ki kō joo, nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki karne ba par ə, a ur ti nja kare me bal ti kare. Lo kin ti ə a re ki məsi da mba kadi adi Luwə kadi-kare ti kadi iyə-n go majal je lə nje kijə ne məsi kare ki bo wa kin kō nim, taa yə ndəgi kosi dije ki rai ki go me ndigi ti ləde al nim tō✧.

⁸ NDil ki ay njay ndo-je ki takul ne je kin kadi dəkagilo je pəti ki me kəy ki dəsəy kin to ningə, ta rəbi kur me lo ti ki ay njay njay itə made je kin e ki tē al bəy.

⁹ Ne kōji je kin əi ndil ne je ki dəkagilo ti ki bōne. Kər me nə: kadi-kare je ki ne məsi je ki j-isi j-adi Luwə kin asi kadi rai adi me dəw ki nje ra kilə kadi Luwə kin asi-naa bərəre al.

¹⁰ Təki rōjeti, ne je kin əi ndu-kun je ki oji dō ne kuso ə se ne kəy ki kuji ne ra je ki oji dō kay rō ki man par. Ne je kin əi kuji ne ra lə dije ki dənangi ti ne. NDade to ki mbata dəkagilo ki ndəy be par, bəti dəkagilo ti ki Luwə a ində-n gin ndu-kun je ki sigi.

Kirisi adi rəne kadi-kare ti

¹¹ Nə Kirisi re tənje kijə ne məsi kadi-kare ki bo mba kadi adi-je ne maji je ki toi ne ngata. Kirisi ur me kəy kibi ti ki bo ngay nim, asi-naa bərəre nim tō. E kəy kibi ki dije ə rai ki jide al nim, taa e kəy ki goto dənangi ti ne nim tō.

¹² Kirisi ur me kəy ti ki ay njay njay itə made je ka kin nja kare ba par. Ur me kəy ti ka kin ki məsi bal biyə ə se ki məsi ngan mangi je al, nə ki məsine wa. E ki rəbi kin ə, Kirisi gangi-n dōje nja kare ba par ratata dō majal je ti.

¹³ Təki rōjeti, ki go ne jibəl bə ti, dije a tōli bal biyə je ki ngan mangi je, ə a sikəi məside je ki bu ngon kō mangi ki kilə por dō ti dō dije ti ki rai majal✧. Rai ne je kin be mba kadi dije ka kin tōli ki kay njay gogi ki go ne jibəl bə ti.

¹⁴ Re ne kin e ki rōjeti kadi məsi da je awi ki tōgi ningə, məsi Kirisi, tōge a itə məsi da je say ngay bəy. Nə Kirisi wa un rəne adi Luwə tənə kadi-kare ki ay njay ki tōgi lə NDil ki nje kisi ratata. Məse ka kin a togī ngəmeje adi ay njay mba kadi ji ra ne je ki majal ki a aw səje koy ti al. NGata ningə, j-a j-asi kadi j-a ra kilə j-adi Luwə ki nje kisi kəm ba.

Kilə-mindi ki sigi me məsi ti

¹⁵ Be ə, Kirisi e nje ka mbō dije ti ki Luwə ki rəbi kilə mindi ki sigi. MBa kadi njé je ki Luwə bər-de ingəi ne

nduwə ki a to ratata ki Luwə un-n mindine adi-de. Ne kin a ra ne, tado Kirisi oy ningə məse taa dije ilə-de taa ta ne je ti ki majal ki isi rai ne dəkagilo ti ki əi gin təgi ti lə kilə mindi ki kəte.

16 J-ingə kadi re dəw ra makitibi kilə mindi ki oji də ləbi ne nduwə tone ti ningə, maji kadi dəwe ka kin a oy bəy taa, noje je a ləbi-naa ne nduwə.

17 Təki rəjeti, re dəw e ki də ne taa bəy ba, nda makitibi kilə mindi ki oji də ne nduwə goto. Loki dəwe ka kin oy ngata ningə ndae to.

18 Be tə ə, kilə mindi ki kəte ka, lo kadi aw ki təgi ra kilə kəte goto nq məsi ti ki ay.

19 Loki *Mojj or me ndu-kun je pəti təki ndangi-n me makitibi je ti ki mi nq kosi *Isirayəl je ti pəti ningə, un məsi ngan mangi je ki məsi bal bati je ki pote-de ki man jine ti. Ningə un baji kagi madi ki ul njuki ki əti maji ngay ki bari-e nə ijopi. Baji kagi ka kin e ki bir gine ki kibi ki rai ki bəl bati je adi səl ləm ləm ə kər njir njir tə. Ningə kagi ka kin ə, ilə me məsi ti ba sikə də makitibi je ti ki ndangi ndu-kun je me ti nim taa də kosi dije ti nim tə.

20 Dəkagilo sikə məsi ti, Mojj ə nə: «E kin e məsi kilə mindi ki Luwə un ndune də ti adi səsi, kadi itəli rəsi go ti*»

21 Be tə ə, sikə-n məsi ka kin də kəy kibi ti ki də ne ra kilə je ti pəti ki me ti tə.

22 Təki rəjeti, ki go ndu-kun ti, ne je ngay a təli ki kay njay ki takul məsi par. Ningə ki kanji məsi ki sikə, kiyə go majal je a goto tə.

Kun rə kadi lə Kirisi or majal je kə

23 Ne je ki titi-naa ki ne je ki rəjeti ki dərə ti pəti səbi kadi e ki təl-de ki kay njay ti ki rəbi kin. Ningə ki oji də ne je ki rəjeti ki me dərə ti wa ka, gei ne kadi-kare məsi ki maji itə məsi da je say.

24 Təki rəjeti, Kirisi ur me kəy kibi ti ki dije rai ki jide ki e ndil e ki rəjeti ki me dərə ti kin al. Nə e aw me dərə ti, oji rəne ta kəm Luwə ti, isi əl sie ta ki mbata ləje.

25 Jəju aw me dərə ti mba kadi adi rəne kadi-kare ti Luwə nja bay bay al. Nə nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ur me kəy ti ki ay njay itə made je ka kin ki bal je kare kare pəti, ki məsi da je.

26 Re e be al ə, Kirisi a ingə kə nja bay bay lo kilə ngirə dərə ki dənangi ti nu. Nə təki rəjeti, Kirisi re nja kare ba dəkagilo ki dəbəy ti, mba kadi bər majal kə, ki takul darəe ki un adi Luwə ne məsi ti.

27 Ningə e ki kində də dana kəte, kadi dəw ki ra ra a oy nja kare par, ningə go koye ti, Luwə a gangi ta dəe ti.

28 Be tə ə, Kirisi adi rəne nja kare ba par, mba kadi bər majal lə kosi dije. Ningə a oji rəne ki kə joo bəy, nə ke ə, e ki mba bər majal al ngata, nə ki mba kadi aji njə je ki isi nginəi ndə təl-e.

10

Kirisi adi rəne kadi-kare ti nja kare ba par

1 *NDu-kun je lə *Mojj əi ndil ne je ki rəjeti ki a rəi, bi əi darə ne je wa al. Be ə, lo kadi ayi dije ki isi rəi rə Luwə ti njay goto. Re ijəi ne məsi kadi-kare ki bal je kare kare pəti ka loe goto.

2 Re e be al ə, njə je ki isi ijəi ne məsi kadi-kare adi Luwə kin, Luwə a iyə go majal je ləde kə pəti nja kare ba par. Lo kadi mede a ole də majal je ti ləde gogi bəy a goto. Ningə gin kijə ne məsi kadi-kare ka, a gangi tə.

3 Nə təki rəjeti, ki rəbi kijə ne məsi wa kin ə, me dije ole-n də majal je ti ləde bal je kare kare pəti.

4 Tado məsi ngan mangi je ki məsi bal biyə je asi kadi bər majal je kə al.

5 E be ə, ləki Kirisi isi re me dənangi ti, əl Luwə ə nə:

«Ige ne məsi al nim, kadi-kare al nim tə,

Nə ibə darəm.

6 Ira rənəl də da je ti ki kilə por də ti də dingiri ti al nim,

Taa ne məsi mbata bər majal je ka nəli al nim tə.

7 Ningə m-əli m-ə nə:

Mi ne, m-re dənangi ti kadi m-ra ndigi ləi,

Təki ndangi me makitibi ti ki kay njay
oji-n dəm*»

8 Ta ki dəsəy ki Kirisi əl ə to kin: «Ige ne məsi al nim, kadi-kare al nim, da je ki kilə por dō ti dō dingiri lo ti al nim, taa ne məsi mbata bər majal je al nim tō». NGa ke ə, ne məsi je kin pəti, e ki rade ki go ta je ti ki e ki ndangi ki go ndu-kun ti.

9 Kirisi təl əl bəy ə nə: «O, m-re dənangi ti mba kadi m-ra go ndigi lai». Kirisi buji ne məsi je ki kəte, ə un rəne tə ne məsi ki sigi ində to ti.

10 Jəju Kirisi ra ne ki Luwə ndigi. Be ə, adi rəne kadi-kare ti, nja kare ba par, mba kadi taa-je ilə-je taa dō majal ti.

11 Ningə njé kijə ne məsi kadi-kare je kare kare pəti, awi ki njade taa, ndō je kare kare pəti mba ra kilə ləde nō Luwə ti. Adi kadi-kare ne məsi ki kare wa kin ki dəkagilo je pəti. Nə ne məsi kin asi bər majal je lə dije al ratata*.

12 Nə Kirisi, adi rəne kadi-kare ti nja kare ba par mbata bər majal je, ə aw isi dō ji kō Luwə ti ki nōne ti.

13 NGəsine ki isi dō ji kō Luwə ti, isi ngəm kadi Luwə ilə njé bə je lie gin njae ti tə kimbər kində nja be.

14 Be ə, ki kul ne məsi ki kare wa kin, təli-n dije ki ay-de dō majal ti ki kasi-naa bərəre ti ratata.

15 NDil ki ay njay ka ma naje ay njay tō, ningə ta ki dəsəy ki əl ə to kin:

16 «Bəbe ə nə:
Kilə-mindi ki ma m-ilə səde,
Go ndō je ti kin ə to kin:
M-a m-ində ndu-kun je ləm dō
bəngirəde ti,
M-a m-ndangi-de mede ti, me mər ta
je ti ləde.»

17 Ningə təl əl bəy ə nə:
«M-a m-adi mem ole dō majal je ti
ləde al nim, taa dō kilə rade je ti ki go
rəbe ti al al nim tō*»

18 NGa ningə loki majal je e ki kiyə go kə, nda ne məsi ki kadi dəw a ra bəy taa a bər-n majal goto.

Ji rai basi ki rō Luwə ti

19 Be ə, ngakom je, ji gər kadi ta rəbi e ki tēj noje ti kadi j-ur lo ki ay

njay njay itə made je ki takul məsi Jəju Kirisi ki ay.

20 Tēj ta rəbi ki sigi ki a to ratata ki takul kibī gangi lo ki ində gangi, adi e darəe wa ki adi ne məsi ti dō kagi-dəsi ti.

21 J-aw ki nje kijə ne məsi kadi-kare ki bo ki e ki kinde dō kəy ti lə Luwə.

22 Adi ji rəi basi ki rō Luwə ti ki me ki rəjeti, ki kadi-me, ki badi al, ki me ki ay ki uwə-je ki ta al, ki rō ki togī ki man ki ay njay.

23 Adi j-ai dō ne kində me dō ti ki j-isi j-iləi mbē kin ngə, tadō ne je ki Luwə un mindine kadi n-a ra n-adi-je, a ra təki rəjeti.

24 Adi j-indəi kəm je go-naa ti yo je ki ne je, ki go rəbi kilə dingəm me naa ti mba kadi ji ndigi-naa nim, ji rai ne je ki maji nim tō.

25 Adi j-iyəi ta re lo kaw-naa je ti ləje təki njé ki nə je isi rai be kin al. Nə adi j-iləi dingəm me naa ti yo je ki ne je, tadō təki oy, ndō re lə Bəbe e basi.

26 Ji gər ta ki rəjeti ə bəlme. Ningə, go gər ta ki rəjeti kin ə, ji ra majal ki go me ndigi ti ləje ə, kadi-kare məsi ki rangi ki a bər majal je ləje goto ngata.

27 Ne kare ba ki nay ki mbata ləje, e ngəm ki rō dadi par par ta ki gangi lə Luwə ki por ki əti bəl ki a o njé mbate je.

28 Re dəw madi mbati kadi təl rəne go ndu-kun je ti ki *Mojī ndangi ə, a ingə yo ki kanji koo kəm-to-ndoo, re dije joo ə se mitə mai naji dō mbati təl rō go ndu-kun je ti lie kin.

29 Təki rəjeti, dəw ki kidi NGon lə Luwə ə, a ingə kində kōji ki ngə ngay bəy. Ne ki ra kin oji kadi ilə kōji dō məsi kilə mindi ki taa-e ile taa dō majal ti kin al. Taji NDil ki ay njay ki ra-je adi ji gər me-maji lə Luwə.

30 Təki rəjeti, ji gər Luwə ki ə nə:

«Mi ə, mi nje dal bə nim, taa nje kadi ne dəw ki ra ra ki go kilə rae ti nim tō!

«Taa ilə dō ti bəy ə nə:

Bəbe a gangi ta dō dije ti ləne*»

³¹ E ne ki əti bəl ngay kadi dəw osi me ta ki gangi ti ki nga lə Luwə ki nje koy al.

³² Adi mesi ole də ne ti ki ra ne kəte, dəkagilo ti ki ingəi lo kunji lə Luwə. Kalangi ba go ti par ə, ingəi kə ngay, nə ke ə uwəi təgisi ba ta rə ti ki bo kin.

³³ Njé ki nə je dansi ti, dije taji-de je adi-de kə je ta kəm kosi dije ti. Ningə njé ki nungi əi basi mba kadi əsi gin njé je ki isi ingəi ko kə je kin.

³⁴ Təki rəjeti, ingəi kə ki njé je ki əi kəy dangay ti. Taa ndigi ki rənəl mba kadi dije taa ne maji je ləsi də gu ti, tadə igəri kadi awi ki ne je ki Luwə un mindine kadi n-a n-adi səsi, ki ne je ki ndade itə ne maji je ləsi, taa a toi ratata tə.

³⁵ Oti kadi iyəi ta kadi-me ləsi, tadə ki go rəbi kadi-me kin, a ingəi ne kigə go ji ki bo ngay.

³⁶ Maji kadi inayi ki lo kuwə təgi ba ti, mba kadi irai ne ki Luwə ndigi ə ingəi ne ki un-n mindine mba kadi n-a ra.

³⁷ Təki rəjeti, makitibi lə Luwə əl ə nə: «Me dəkagilo ki gəji ngay ti, nay ngay al nga,

Nje re a re təki rəjeti, a ər ndə aw-n kəte al.

³⁸ Ningə, Luwə ə nə, dəw ki nje ra ne ki dana ta kəmne ti,

A isi ki dəne taa ki takul kadi-me. Nə re təl gogi me majal ti ə, rəm a nəl-m sie al*».

³⁹ Nə je, je dan dije ti ki njé təl gogi ki mba tji ta rəde al. Nə je mbə njé je ti ki adi mede, ə əi də rəbi kaji ti kin.

11

Ta də kadi-me ti lə kaje Isirayəl je

¹ Tadə kadi-me Luwə, e kaw ki badi al də ne kində me də ti, taa e tiji me kati də ne ki rəjeti ki dəw oo ki kəmne al tə.

² E ki takul kadi-me ləde ə, ngatəgi je ki kəte, me Luwə nəl-e dəde ti.

³ Ki takul kadi-me ə, ji gər-n kadi dərə ki dənangi ki ne je ki me ti, Luwə rade ki ta ki tane ti. Be ə, Luwə ra ne je ki j-o-de, ki takul ne je ki j-o-de al.

⁴ Ki takul kadi-me ə, Abəl adi-n kadi-kare Luwə. Kadi kare lie maji itə yə Kay. Ki takul kadi-me lə Abəl ə, Luwə ndigi-n kadi-kare je lie, ə ma naji lie kadi e dəw ki nje ra ne ki dana. Təki rəjeti Abəl oy wa, nə ki takul kadi-me lie, ne je ki ra isi əli-je ta biti bəne*.

⁵ Ki takul kadi-me ə Luwə un-n Enoki ki rəne ti ki kanji kadi oy. Lo kadi dəw inge goto, tadə Luwə un-e aw sie rəne ti dərə ti nu. Makitibi lə Luwə ə nə: «Kəte bəy taa kadi Luwə un-e aw sie dərə ti, Enoki nəl Luwə*».

⁶ Dəw ki a nəl Luwə ki kanji kadi-me goto. Ningə dəw ki isi re bəsi ki rə Luwə ti, kadi gər mene ti maji təki Luwə isi nə təki rəjeti nim, taa isi igə go ji njé je ki isi sangi-e nim tə.

⁷ Ki takul kadi-me lə Nuwe ə, Luwə ndər-n mbie də ne je ti ki a rai ne, ki dije ooi ki kəmde al bəy. Nuwe mbati ta kəji lə Luwə al, adi ra bato mba kadi aji-n rəne nim, aji-n gin dije ki me kəy ti ləne nim. Ki go rəbi təl rə go ta ti lə Nuwe kin ə, ndəl re-n də dije ti ki dənangi ti. Ningə ki takul kadi-me lie ə, Luwə tide-n dəw ti ki nje ra ne ki dana*.

⁸ Ki takul kadi-me lə *Abirakam ə, loki Luwə bər-e ningə, ndigi tae ti. Abirakam ndigi ta bər ti lə Luwə ə j taa osi də rəbi ti ə aw me bə ti ki gər nja kare al, ki un ndune kadi n-a n-ade ne nduwə ti.

⁹ Ki takul kadi-me ə, j aw isi-n tə bə dənangi ti ki Luwə un ndune kadi n-a n-ade. Abirakam aw isi gin kəy kibi ti naa ti ki *Isaki əi ki *Jakobi. Əi je ka, əi njé kingə ne nduwə wa ki kare ki Luwə un-n ndune adi Abirakam kin tə*.

¹⁰ Abirakam ngəm kadi n-isi me bə bo ti ki ngire nga maji, ki Luwə wa mər ta də rəbi ra-e ti kəte bəy taa, ində bə bo ka kin ki darəne wa tə.

¹¹ Ki takul kadi-me lə Sara ki e kuji dəne tə ə, dəkagilo ti ki bigə yipi ə bəlme ka, Luwə ade təgi ade oji ngon, tadə badi al kadi Luwə a ra ne ki un-n mindine kadi na ra.

* 10:38 Abakuki 2.3-4 * 11:4 Kilə ngirə ne je 4.3-10 * 11:5 Kilə ngirə ne je 5.24 * 11:7 Kilə ngirə ne je 6.13-22 * 11:9 8-9: Kilə ngirə ne je 12.1-5; 23.4; 35.12, 27

12 E be ə, ki takul dəw ki kare wa ki ɓigə yipi adi ndəe nay ngay al dɔnangi ti wa kin ə, gin koji ki ɓayi-naa tə mee je ki dɔra ti ə se yangira ki ta ba ti ki dum tidə kərde, tɛɛi ti.

13 Dije pəti ki adi mede Luwə ka kin oyi ki kanji kadi ingəi ne maji je ki Luwə un-n ndune kadi n-a n-adi-de ka kin. Nə ke ə, ooi ne je ki ndo ki a rai ne nim, rai rənəl do ti ngay nim to. Ningə gəri maji kadi n-əi mba je ki njé njiyə mba dɔnangi ti ne.

14 Njé ɓar rəde mba je ki njé njiyə mba je dɔnangi ti kin, ɔji ki taga ay njay kadi isi sangi ɓe ki sɔbi dode təkɪ rɔjeti.

15 Giri ta do ɓe ti ki tɛɛi me ti kin al, tado re giri do ti ə, ne ki a ɔgi-de kadi təlɪ awi me ti gogi goto.

16 Təkɪ rɔjeti, isi sangi ɓe ki sɔbi dode ki maji itə ɓe ki tɛɛi me ti, adi e ɓe ki dɔra ti. E be ə, rɔ Luwə səl-e al kadi ɓari-e Luwə ləde, be ə, ində do ɓe bo madi dana ki mbata ləde.

17 Ki takul kadi-me lə Abirakam ə, Luwə ge kadi n-a n-oo ne ki Abirakam a ra, adi dɔje kadi adi Isaki ne məsi ti. Be ə, Abirakam e ɓasi kadi adi ngonne ki kare ba wa kin. Ne je kin rai ne go kun ti ki Luwə un-n mindine aden kin✧.

18 Təkɪ rɔjeti Luwə əl-e ə nə:
«E ki takul Isaki ə, a ingə-n gin koji ləi ki m-un mindim madi✧.»

19 Abirakam əl təkɪ Luwə asi naki kadi a ndəl Isaki lo koy ti. E be ə, Luwə təl ki ngone ade, tə ne ki Isaki oy ə ndəl lo koy ti be.

20 Ki takul kadi-me ə, Isaki tərɪ-n ndune do Jakobi ti əi ki Esuwa ɔji do ji kiside ki lo ti ti.

21 Ki takul kadi-me ə, Jakobi, loki e ɓasi kadi oy, tər ndune do ngan je ti lə Jisəpi kare kare pəti. Ində tɔgine do kagi tɔsi ti ləne, ɔsi-n məkəsi ne nangi no Luwə ti.

22 Ki takul kadi-me ə, loki Jisəpi e ɓasi kadi oy, əl ta do tɛɛ ti ki ngan *Isirayəl je a tɛɛi dɔnangi Ejipi ti kɔ. Ningə adi ngan Isirayəl je ndu je ki ɔji do singə ninne✧.

23 Ki takul kadi-me lə nje koji *Mojɪ je ə, ɓɔyɔi-e-n nay mitə go ndo koje ti. Nje koje je ooi kadi ngon ka kin kurə ngay. Be ə, ɓəli mbatɪ ra go ndu-kun ti lə ngar al.

24 Ki takul kadi-me lə Mojɪ ə, loki tɔgi gangi nga ningə, mbatɪ kadi dije gəri-e tə ngon koji Parawo ki dāne.

25 Mojɪ oo maji ngay ta kəmne ti kadi n-ingə kɔ naa ti ki dije lə Luwə, itə kadi n-isi me-maji ti dan majal ki ra ti, mbata ngon dɔkagilo ki ndəy be.

26 Mojɪ oo kadi dije kidi-e tə Kirisi be, e ne ki ndae to ti ngay itə ne maji je ki Ejipi ti, tado ur kəmne do ne kigə go ji je ti ki a ingə me ndo je ti ki a re.

27 Ki takul kadi-me ə, Mojɪ ɔti-n me ɓe ti ki Ejipi ti kɔ, ki kanji kadi ɓəl wongi lə ngar. Ningə kəme e kəte do rəbi ti ləne tə ne ki oo Luwə ki dum koo ki kəm kin, ki kəmne be.

28 Ki takul kadi-me Luwə ə, Mojɪ ində-n ndo ki a ɓari-e nə Paki, ə adi Isirayəl je sikəi məsi ta kəy je ti ləde, mba kadi malayka ki nje tuji ngan dər je ki Ejipi ti, tuji ngan dər je lə Isirayəl je al.

29 Ki takul kadi-me lə Isirayəl je ə, gangi ba kasi tə dɔnangi ki tuti kurim be. Ba, loki dije ki Ejipi ti nai kadi n-irai tə Isirayəl je be ningə, man ba ka kin, tibi dode pinim.

30 Ki takul kadi-me lə Isirayəl je ə, loki njiyəi gugi do ndogi ɓər ki do ɓe bo Jəriko ti ndo siri ningə, ndogi ɓər ka kin budi nangi mur mur.

31 Ki takul kadi-me ə, Rakabi ki e kaya dāne ingə yo təkɪ njé kəsi ta Luwə ingəi kin, al, tado uwə njé kində manji ɓe je ki rone ti maje.

32 Ningə ta ki kadi m-əl nay ngay ɓəy, nə dɔkagilo asi-m al kadi m-əl kidi ta je ki ɔji do Jədiyɔ je, ki Baraki je, ki Jəpɪte je, ki *Dabidi je, ki Samiyəl je, ki njé kəl ta ki ta Luwə ti je.

33 Ki takul kadi ki dije kin adi mede Luwə ə, tətɪ rɔ gin dije ki rangi je, gangi ta ki dana je, ingəi ne je ki Luwə un-n mindine adi-de je, taa adi ɓəl je təlɪ da je ki tɔgide goto ti nim to.

✧ 11:17 Kilə ngirə ne je 22.1-14 ✧ 11:18 Kilə ngirə ne je 21.12 ✧ 11:22 Kilə ngirə ne je 50.24-25; Tɛɛ ki taga 13.19

³⁴ Təli por je ki kəde əti bəl adi oyi bəm bəm nim, tēēi ta koy ti lə kiyə kasigar ki dije gei təlii-de nim tə. Taa me təgi goto ti je ləde ki ngay, ingəi təgi ki al də maji. Dəkagilo rə je ti, təli gə rə je ki əti bəl, adi indəi ngədi nja njé rə je ti ki mba.

³⁵ Ki takul kadi ki dəne je madi adi mede Luwə kin ə, ingəi dije je ləde ki oyi ə ndəli.

Ningə njé ki nā je mbati kiyə tae, adi dije adi-de kə bəti tēē-n koy dəde ti. Rai be mba kadi ingəi tēē lo koy ti ki dəbəy ti ki maji itə e ki taji-naa ti ne kin.

³⁶ Njé ki madi je təli ne kogi je, tindəi-de ki ndəy je. Təi njé ki nungəi ki kulə gindi, ə buki-de kəy dangay ti.

³⁷ Tələi-de ki gəji mbal je təli-de je, tijəi-de ki si gangi-de dana joo je, təli-de ki kiyə kasigar je. Njé ki nā je iləi lo ta gəngi gəngi, ningə kibəi kəde je e ngirə biyə je ə se ngirə bati je. Ne je pəti nal-de. Adi-de kə ngay nim, taa rai-de majal ki əti bəl nim tə.

³⁸ Dije ka kin əi dije ki maji ngay, nə ke ə dije ki dənangi ti ne ooi-de tə dije ki ndade goto be. Adi toi tə dije ki rə tuwə-de bə ləde be adi njiyəi ki dilə lo je, ki də mbal je, awi ki bole mbal ti je, ki bole bə ti je.

³⁹ Əi je pəti Luwə ma naji ləde maji ki takul kadi-me ləde, nə ke ə, ingəi ne je ki Luwə un-n mindine adi-de kin al bəy.

⁴⁰ Təki rəjeti, Luwə ində də ne madi ki maji təi dana ki mbata ləje. E be ə, lo kadi Luwə təl-de ki kasi-naa bərəre ti ki kanji je kəte goto.

12

Kuwə təgi ba me ngədi ti

¹ J-əi je ka, təki njé ma naji də kadi-me ti ləje gəi gidije wuki ka kin ə, adi ji mbati ne je pəti ki a əgi-je kəti kəte. Ki bo təi adi ji mbati majal ki isi bəndi je bəndi bəndi kin. Adi j-ayəi-naa ngədi ki kuwə təgi ba me na-naa kəy ngədi ti ki to nə je ti kin.

² Adi j-uri kəmje də Jəju ti, ki e nje kində gin kadi-me ləje, taa e nje ra-e kadi asi-naa bərəre tə kin. NDigi kadi

oy də kagi-dəsi ti ki kanji kadi tur go rəsəl ki ko koy je ki be kin a re-n. Təki rəjeti, oo rənəl ki a ingə kəte. Be ə, ngəsi ne kin isi də ji kə Luwə ti ki isi də kimbər ngar ti ləne.

³ Oyo, adi mesi ole də Jəju ti, ki dije ki njé ra majal je adi-e kə ki əti bəl, nə oo tə ne ki kare. Jəju ra be mba kadi iyəi rəsi adi me tuji je taai təgisi al.

⁴ Me rə ti ləsi ki isi rəi ki majal ki ra, uwəi təgisi ba me rə ti bəti adi tēē koy dəsi ti al bəy.

⁵ Mesi oi də ta kəji ti ki Luwə adi səsi ki to me makitibi je ti ki ay njay, tə ta kəji ki baw ngon adi ngonne ki ə nə:

«NGonm, oti kadi ikidi kində kəji ki Luwə isi ində-i əji,

Ningə, loki kəl səi ə, adi ər təgi al.

⁶ Dəw ki Luwə ndige, a əje ne je ki ra majal ade oo ki kində kəji,

Ningə dije pəti ki Luwə gər-de tə ngane je,

Ində-de ki ndəy tə».

⁷ E ki mba kadi kəmsi tēē də ne ra je ti ki majal ki isi rai, ə isi ingəi kə. Luwə ra səsi tə ngane je be. Tadə e ne ki go rəbe ti kadi baw ngon əji ngonne ne je ki majal ki isi ra.

⁸ Luwə isi ində nganne je pəti əji-de, re ində səsi əji səsi al ningə, əji kadi səi nganne je ki rəjeti al, nə səi ngan lə dəw ki rangi yo.

⁹ Adi meje ole də bawje je ki go darə ti ki dənangi ti ne, ki indəi-je əji-je, ə j-isi təli rəje go ta ti je ləde mbata kində ki indəi-je əji-je. Be ə, maji kadi ji təli rəje go Bawje ki dərə ti ki itə bawje je ki dənangi ti bəy, mba kadi j-ingəi kəji.

¹⁰ Bawje je indəi-je əji-je ki mbata ngon dəkagilo ki ndikiri ba par, ki go koo ti ki oi maji ta kəmde ti. Nə Luwə ində-je əji-je ki mbata maji ləje ki rəjeti. Ge kadi ji təli dije ki ayi njay tə e be tə.

¹¹ Təki rəjeti, taji-naa ti ne, kində kəji a adi dəw rənəl al, a re ki me tuji yo. Nə me ndə je ki rangi ti, njé je ki njé təl rəde go ti, a təli dije ki nje ra ne ki dana nim, dije ki nje kisi ki lapiya nim tə.

12 E be ə, maji kadi imbatı kadi səi dije ki njé tǝgi goto je, ə kadi tǝli dije ki nje tǝgi je.

13 Maji kadi uni go rǝbi ki a njururu, mba kadi njé mǝti je tǝi dǝ rǝbi ti al, nə kadi ingǝi rǝ nga.

Kisi ki dǝ ta ki maji lǝ nje kadi-me

14 Maji kadi indǝi tǝgi dǝ rǝsi ti mba kadi isi ki lapıya ki dije pǝti. Ningǝ kadi kisi ki dǝ ta lǝsi e me ne ra ti ki ay njay. Re injıyǝi me ne ra ti ki ay njay al ə, dǝw madi ki a oo Luwǝ goto.

15 Indǝi kǝm-kǝdi dǝ rǝsi ti, kadi dǝw madi dansi ti tu gidine adi me-maji lǝ Luwǝ kin al. Kadi dǝw madi kare dansi ti tǝl to tǝ kagi ki ati ki mane majal, ki a tǝgi ningǝ, a tuji dije ngay ki manne ki majal kin be al.

16 Kadi dǝw madi kare dansi ti e nje ra kaya al. Taa kadi dǝw madi kare dansi ti e nje kidi ne je ki kǝr kindǝ ta dangi mbata Luwǝ al. Oti kadi irai tǝ Esuwa ki, un ke ngon ki ngatǝgi lǝne ndogi-n ne kuso ki nja kare par kin al.

17 İgǝri bǝti kadi-me ndǝ je ti ki rangi go ne ti ki ra kin, ge kadi n-ingǝ njangi dǝ ji bawne ti, nə loe goto. Esuwa sa rǝbi ki man nǝ kǝmne ti mba kadi n-aw ki bawne kadi yǝti kǝji ta ra lǝne, nə loe goto.

18 İrǝi bǝsi kadi ne madi ti ki dǝw asi kǝdi, tǝ mbal Sinay ki tinge to tǝ por ki ǝ bilim bilim, ə se kil ndi ki ndul kururu, ə se lo ki ndul, ə se nǝl ki ilǝ ki tǝgine,

19 ə se ndu tǝbi, ə se ndu ta madi, al. Loki *İsırayǝl je ooi dǝ ndu kin ningǝ, dǝji kadi n-ooi ta ki rangi kare dǝ made ti gogi al ngata.

20 Tǝki rǝjeti, tǝgi İsırayǝl je asi kadi rai go ndu-kun ti ki Luwǝ adi-de ə nǝ: «Dǝw ki ra ra, dǝw ə se da, ki ǝdi mbal ə, a tilǝi-e ki gaji mbal tǝli-e✧,» kin al.

21 Ne ki oi ǝti bǝl ngay adi *Mojı ə nǝ: «Bǝl ra-m ngay adi m-dadi✧.»

22 Nǝ səi irǝi bǝa, irǝi bǝsi ki rǝ mbal *Siyo ti, taa ki rǝ bǝ bo ti lǝ Luwǝ ki nje kisi kǝm ba ti. E Jorijalǝm ki dǝrǝ ti, loki malayka je dibi bay bay isi rai rǝnǝl ti.

23 Sǝi irǝi bǝsi ki lo kaw-naa ti lǝ njé je ki toi tǝ ngan je ki ngatǝgi je lǝ Luwǝ, ki tǝde e ki ndangi me dǝrǝ ti. Sǝi irǝi bǝsi ki rǝ Luwǝ ti ki nje gangi ta dǝ dije ti pǝti. Taa irǝi ki rǝ dije ti ki njé ra ne ki dana ki ndǝ ki kǝte oyi, ki tǝli asi-naa bǝrǝre tǝki Luwǝ ge.

24 Sǝi irǝi bǝsi ki rǝ Jǝju ti ki buki mǝsine mba kadi tǝl-n je ki kay njay ti. E nje ka mbǝ dije ti ki Luwǝ ki mbata kilǝ mindi ki sigi ki Luwǝ ilǝ sǝje. Ningǝ mǝse ki buki ka kin ǝl ta ki tǝgine itǝ yǝ Abǝl.

25 İndǝi kǝm-kǝdi dǝ rǝsi ti, Oti kadi imbatı koo dǝ ta lǝ nje kǝl sǝsi ta! İsırayǝl je ki dǝkagilo ti ki kǝte, mbati koo dǝ ta lǝ Mojı ki nje kǝl-de ta dǝnangi ti ne, kindǝ kǝji nal-de al. Ningǝ j-ǝi je, Luwǝ ki isi me dǝrǝ ti nu ə isi ǝl-je ta. Re ji tǝli gidije ta ta ti lie ə, kindǝ kǝji a ǝdi-je kadi ki rǝjeti!

26 Luwǝ ki dǝkagilo ti ki kǝte ndue yǝki dǝnangi ka kin ə, un ndune dǝkagilo ti ki bǝne bǝy ə nǝ: «NJa kare bǝy ma yǝki dǝnangi bǝy, nə ke ə, a e dǝnangi par al, dǝrǝ ka ma yǝke tǝ✧.»

27 Ku ta ki ə nǝ: «NJa kare bǝy» kin ǝji kadi ne je ki Luwǝ indǝ-de kin a tuji-de pǝti kǝ mba kadi gotoi. Ningǝ ne je ki dum tuji par ə a nayı.

28 Ningǝ j-ǝi je, kǝbe ki j-ingǝi e kǝbe ki dǝw ki a asi tuwǝ-je me ti goto, ə adi ji rai oyo Luwǝ, ə ji rai kilǝ j-adi-e ki go rǝbi ti ki nǝl-e, ki tǝji ki kilǝ dǝe ti ki bǝl.

29 Tǝki rǝjeti, Luwǝ lǝje e por ki nje ro ne je.

13

Kilǝ dingǝm me naa ti ki dangi dangi

1 Maji kadi inayı ki lo ndigi-naa ti ki yo je ki ne je tǝ ngakonaa je be.

2 Adi mesi oy dǝ kuwǝ mba je ki rǝsi ti al. Tadǝ njé ki madi je, lo kuwǝ mba je ti kin ə, uwǝi malayka je ki rǝde ti kanji kadi gǝri go✧.

3 Adi mesi ole dǝ dije ti ki toi kǝy dangay ti, tǝ ne ki səi je wa ka, səi dangay je naa ti sǝde be tǝ. Adi mesi ole dǝ njé je ti ki dije adi-de kǝ, tǝ ne ki səi je wa ə dije isi rai sǝsi majal be.

✧ 12:20 Tee ki taga 19.12-13 ✧ 12:21 Dǝtǝrǝnom 9.19 ✧ 12:26 Aje 2.6 ✧ 13:2 Kilǝ ngirǝ ne je 18.1-8; 19.1-3

⁴ Maji kadi taa-naa ingə koji ki kilə dɔ ti rɔ dije pəti. Ningə kadi njé taa-naa je, dingəm ki dāne ngəmi rɔde mbata lə naa. Tado Luwə a gangi ta dɔ njé ra kaya je ti ki njé kuwə marim ti.

⁵ Me kisi ki dɔ ta ti ləsi, oti kadi irai ta la ki al dɔ maji. Irai rɔnəl dɔ ne ti ki awi jisi ti. Tado Luwə wa, ə nə:
«Jagi, m-a m-iyə-i kɔ al ratata✧.»

⁶ E be ə, j-a j-asi kadi j-əli ta ki me ki tɔ kati j-əi nə:

«Babe e nje ra səm,
Nɛ ki a ra-m bəl goto,
Nɛ ki dəw a ra səm goto✧!»

⁷ Adi mesi ole dɔ njé kər nɔsi ti je ki əli səsi ta lə Luwə kəte. Inayi ki lo mər ta dɔ ji kiside ki dɔde taa ti biti koyde ti, ə indaji kadi-me ləde.

⁸ Jəju Kirisi a yəti al ratata, isi lo kisine ti, dəkagilo ti ki kəte ti nu nim, dəkagilo ti ki bɔne ti nim, taa dəkagilo je ti ki a re nim tɔ.

⁹ Oti kadi ne ndo je ki mba ki dangi dangi ədi səsi adi itəi dɔ rəbi ti ki maji. Nɛ ki a maji, e kadi me-maji lə Luwə ə ilə dingəm mesi ti bi e ndu-kun je ki ɔji dɔ ne kuso, ki a ilə dingəm mesi ti al kin al. Tado ndu-kun je kin, njé je ki isi njiyəi go ti, ne ki ra səde maji me ti nɔɔ goto.

¹⁰ *NJé kijə ne məsi kadi-kare je ki rai kilə me kəy ti lə Luwə ki rai ki kibi, awi ki tɔgi kadi usoi ne ki e ki kilə dɔ dingiri lo kadi-kare ti ləje kin al.

¹¹ Təki rɔjeti, ki bo lə njé kijə ne məsi kadi-kare je, re ki məsi da je lo ti ki ay njay itə ndəge je, mba kadi adi kadi-kare kiyə go majal lə dije kɔ. Nə darɔ nin da je e ki kilə por dɔ ti gidi be ti.

¹² Be ə, Jəju ka, oy gidi be bo Jori-jaləm ti, mba kadi bər-n majal lə dije kɔ ki məsine✧.

¹³ Adi j-awi j-ingəi-e gidi be ti, ə adi ji ndigi kadi dije kidi-je tə e be.

¹⁴ Tado dɔnangɔ ti ne j-awi ki be ləje ki kadi j-isi ti ratata al. Be ə, j-isi sangi kadi j-ingə e ki a re lo ti ti.

¹⁵ Ki rəbi lə Jəju Kirisi, adi j-iləi tɔji dɔ Luwə ti ki dəkagilo je pəti, tə ne məsi

be, adi e kadi-kare pa je ki tɛɛi taje ti, ə gəri-e kadi e Babe.

¹⁶ Adi mesi ole dɔ ra ne je ki maji ti taa taa, ə maji kadi ikayi ne maji je ləsi ki madisi je tɔ. Tado kadi-kare je ki be kin ə, maji ta kəm Luwə ti.

¹⁷ Maji kadi itəli rɔsi go njé kər nɔsi je ti, ə iləi dəsi gin tɔgi ti ləde. Isi indəi kəmde gosi ti ki dəkagilo je pəti, tado Luwə a dəji-de kadi ɔji-e go kində ki isi indəi kəmde gosi ti kin kade oo. Be ə, re itəli rɔsi gode ti ningə, a rai kilə ləde ki rɔnəl. Re e be al ə, a rai kilə ləde ki bə ta, adi ne ki a ra səsi maji me ti nɔɔ goto.

¹⁸ Əli ta ki Luwə ki mbata ləje. Ji gər ay njay kadi meje uwə-je ki ta dɔ ne madi ti al. Təki rɔjeti, ndigi ləje e kadi pa njiyəje maji ki dəkagilo je pəti.

¹⁹ M-dəji səsi ki ngamem ba pəti kadi əli ta ki Luwə ki mba kadi m-təl m-re dansi ti gogi kalangɔ ba.

Kuwəji-naa

²⁰ Luwə ki nje kadi lapiya, adi Jəju Kirisi j taa dan njé koy je ti ki go rəbi məsi kilə mindi ki a to ratata. Kirisi ki e Babe ləje, e ki e nje kul ba ti je ki bo.

²¹ Kadi Luwə ka kin ra adi asi rai kilə ki maji par par, mba kadi irai ndigi lie. Kadi ində kilə ra ki nəl-e meje ti ki takul Jəju Kirisi. Ningə kadi dije piti-e ki dəkagilo je, ki dəkagilo je! *Amen!

²² NGakom je, m-dəji səsi kadi itaai ta kilə dingəm me naa ti kin ki kisi dɔ ti. Təki rɔjeti, makitibi ləm ki m-ndangɔ m-ilə-n m-adi səsi wa ka, ngal ngay al tɔ.

²³ M-ge kadi m-əl səsi madi igəri təki ngokɔ je ki me kadi-me ti Timote tɛɛ kəy dangay ti✧. Re re kalangɔ ingə-m ə, m-a m-aw sie naa ti kadi m-o səsi.

²⁴ Irai lapiya njé kər nɔsi je, ki njé kaw-naa je pəti. *NJé kaw-naa je ki dɔnangɔ Itali ti ka uwəi jisi tɔ.

²⁵ Kadi me-maji lə Luwə e səsi naa ti pəti.

Makitibi ki Jaki ndangi

Ta ki do makitibi ti ki Jaki ndangi

Makitibi ki Jaki ndangi kin, ta je ki osi go-naa go-naa me ti e ta je ki kadi or ta rabi dije la Luwə ki sanai-naa ki lo je pəti ki donangi ti ne (1.1). E ta ki toge e ngay, ningə Jaki un ne je ki dije ooi ki kənde ne ki kadi re əl-n-de ta ə a ra kilə rəde ti maji kin ə ndangi-n makitibi adi njé kun go Kirisi ki sanai-naa ki lo je ki dangi dangi. NDangi makitibi adi-de, ilə-n jine do pa njiyəde ti ki majal ki ro-naa ti ai je wa ə se ki ro dije ti ki gəri Kirisi al.

Ne ki dəsəy, Jaki əl ta la gosi ki e ne ki j ro Luwə ti ə sobi kadi e ki dəje ki kadi-me (1.2-8). Go ti, əl ta ki do ndoo ti ai ki ne kingə, ta ki do ne ki ngə ti ai ki ne na la su, ta ki do njiyə ki rojeti go Luwə ti, ki kadi dəw a oo kande me kilə ki ra ti (1.9-27). Go ta je ti kin, Jaki əl ta ki təgine ngay do gangi-naa ti ki to dan njé kaw-naa je ti (2.1-13), bəy taa kadi tal re do ta ti ki ra rone tə ko ta ki me makitibi ti lie kin be, adi e ta la kadi-me ki kadi njiyə naa ti ki ra kile (2.14-26). Go ti, Jaki un ne je ngay toji-n ndonje ki isi ra majal je ki əti bal (3.1-12). Ningə tal re əl ta ki do gosi ti ki rojeti (3.13-18). Jaki ndər mbi dije ki njé re ki gangi-naa, dije ki ne ra ki donangi ti ne nəl-de ngay, dije ki isi j do rəde ba gangi ta do madide je ti, taa ilə jine kəm njé ne kingə ti ki isi rai njé ra kilə je ləde bəə ti to (4.1-5.6). Ta tol ta ta ti, Jaki dəji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi ai dije ki njé kore mede, kadi ai njé kuwə təgide ba me kəl ta ti ki Luwə, kadi ai njé ra ki naa me kilə ti la NDil (5.7-20).

Ta ki makitibi la Jaki əl njé kun go Kirisi ne kin, e ta ki ay njay, tado kun go Kirisi e ta kadi dəw əl ə nə: «Oyo m-adi mem Poy Ta ki Maji la Jəju» tane ti ne be par al, nə kadi toji me pa njiyəne

ti ki taga adi dije ooi. Re toji ki taga adi dije ooi ningə, e kin e go rəbe ti, tado «kadi-me ki kile goto e kadi-me ki koy» (2.26).

Kuwə ji-naa

¹ Mi Jaki, ki nje kilə bəə la Luwə ai ki Babe Jəju Kirisi, ə m-ndangi makitibi kin madi səi gin ka la *Isirayəl ki dogi gide e joo ki isanai-naa donangi ti ki tae ba. Ne ki dəsəy m-uwə jisi.

Kuwə təgi ba me ne na je ti

² NGakom je, loki ne na je ki dangi dangi tēgi do si ti ningə, maji kadi irai rənəl ngay do ti.

³ Tado səi je wa igəri bəti, loki kadi-me Luwə ləsi, toge itə təgi ne na je kin ningə, a ra kadi uwəi təgisi ba.

⁴ Ningə maji kadi kuwə təgi ba ləsi, tol tane maji, mba kadi səi dije ki kasi-naa bərəre, kadi ne ki majal ilə bal rəsi ti al, taa kadi ne kare ka du səsi al to.

⁵ Re dəw kare dansi ti, kəm-kədi du-e ningə, kadi koy Luwə, ə Luwə a ade. Tado Luwə e nje kadi dije pəti ne kare ki noo, ki me-nda, ki kanji ndər mbi dəw.

⁶ Ningə kadi dəwe kin koy ki me joo al, nə ki kadi-me taa. Tado dəw ki nje me joo, to tə pulum man, ki nəl un-e, isi aw sie ki yo je ki ne je be.

⁷ Kadi dəw ki be kin gər mene ti, təkə a ingə ne madi kare ro Luwə ti al.

⁸ Tado e nje me joo, gər rəbi ne rane al.

Nje ndoo ki nje ne kingə

⁹ Maji kadi j ngokom ki nje kadi-me ki j nje ndoo, ira rənəl do kun ti ki Luwə un do i taa.

¹⁰ Be to ə, kadi j nje kadi-me ki j nje ne kingə, ira rənəl do sol ti ki Luwə sol do i to. Tado nje ne kingə a jore tə puti kam be.

¹¹ Loki kadi osi ki təgine ningə, kam ndole, pute jore adi maji lie goto, be to ə nje ne kingə a goto-n ta ne je ti lie ki isi ra[☆].

Ne na je

¹² Dəw ki uwə təgine ba me ne na je, e nje rənəl. Tado loki dum do ne na je

☆ 1:11 Tēgi ki taga 40.6-7

pəti ɲingə, a ɲngə ʒɔgi kaji ki Luwə un mindine kadi n-adi dije ki ndigi-e.

¹³ Loki ne na tee do daw ti ɲingə, kadi ə nə: «E Luwə ə na-m al, tado majal asi na Luwə al, taa Luwə wa a na daw al to.»

¹⁴ Təki ne na tee do daw ti ɲingə, e kəm-nda lie e wa ə əde, ɔr-e aw sie me ti.

¹⁵ NGata ɲingə kəm-nda i səm təki dāne i səm be, ba oji majal, nga ɲingə loki majal tɔgi gangi ba tee koy.

¹⁶ NGakom je ki njé ndigi ləm, kadi ədi rəsi ki ta je ki ngom, al.

¹⁷ Ne kadi ki maji ki kadi-kare ki asinaa, ii rə Luwə ti ki nje ra kunji je ki dərə ti. Luwə mbəl rəne al, taa kəm ndile a yəti rəne, təki kəm ndil a yəti-n rəne ki go kadi be kin al to.

¹⁸ E ki go me ndigi lie wa, ə oji-n-je koji ki sigi ki ta ki rəjeti. Oji-je koji ki sigi mba kadi j-əi ne kində je ki dəsəy dan ne kində je ti lie.

Koo do ta ə ra go ti

¹⁹ NGakom je ki njé ndigi ləm, kadi oi ta ki m-a m-əl səsi kam maji: kadi daw i langisi oo do ta, nə kadi əl ta kalangi al, taa ra wongi kalangi al to.

²⁰ Tado wongi la daw a ra ne ki dana no Luwə ti al.

²¹ Gin ne kin ə, kadi mbati ne ra je ki to nje, ki kilə ra je ki majal al do, ki re ki go me ndul. ɲingə itaai ta la Luwə ki dibi mesiti, ki do ki səl ləm, tado e ta ki asi kaji səsi.

²² Ta la Luwə kin kadi oy mbisi ti par al, nə kadi oy ba itəli rəsi go ti taa. Loki isi ta koo do ti tə koo par ɲingə, e kadi ə isi ədi rəsi səi wa.

²³ Tado re daw oo do ta, ə ra go ti al ɲingə, to tə daw ki go ta kəmne me kətirongi ti be.

²⁴ Loki go rəne ə ɔti aw ɲingə, ta naa ti noo par ə me oy do rəe ti ki kəte oo.

²⁵ Nə daw ki ndər gin ndu-kun la Luwə ki asi naa bərərə ki taa-je ilə-je taa, ki isi uwə rəne ba me ti, bi ra rənəl do ko dəe ti par, adi me oy do ti al, nə ra go ti, dawe kin a ɲngə maji-kur me kilə ti pəti ki a ra.

²⁶ Loki daw madi oo rəne tə nje kun go Luwə, nə asi kuwə ndonne gin

təgine ti al ɲingə, isi ədi rəne tə kədi, kun go Luwə lie e ne ki kəme goto.

²⁷ M-əl səsi kadi igəri təki kun go Luwə ki maji ki ki rəjeti ki Luwə ki Bawje ndigi, e koo go ngan kal je ki njé ngaw koy je me ko je ti, ki isi tee dode ti, ki kəsi rə ngərəngi kadi ne je ti ki to nje ki dənangi ti ne.

2

Kər kəm naa dana e majal

¹ NGakom je, səi ki adi mesiti Babe Jəju Kirisi ki tɔji e lie, səbi kadi kər kəm-naa goto dansi ti, tado e ne ki uwə-naa ki kadi-me al.

² Tə kin ə bəne, daw ki nje ne kingə kare, ilə kibi ki ndole maji rəne ti, ki ɲingə ki ra ki ɔr jine ti, re lo kaw-naa ti ləsi. ɲingə daw ki nje ndoo, ki ilə ngisi kibi rəne ti, re lo kaw-naa ti ka kin to.

³ Loki iləi kəmsi oi nje kilə kibi ki ndole ɲingə, iɓuki-e ti ə əli-e əi nə: «tre, isi nangi lo ki maji ti kin.» ɲingə əli nje ndoo əi nə: «I a ki taa noo» ə se «isi njam ti nanga ne be.»

⁴ Təki isi rai be ɲingə, se oi kadi e kər ə isi ɔri kəm-naa dana dansi ti, ə isi təli njé gangi ta do dije ti ki kɔji ta je ləsi ki majal al wa?

⁵ NGakom je ki njé ndigi ləm, uri mbisi oi ta kin: Se oi kadi Luwə mbəti njé ndoo je ki dənangi ti ne mba kadi təli njé ne kingə je, ki go kadi ki adi mede Jəju Kirisi, al wa? MBəti-de kadi ɲngəi kɔbe ki Luwə un mindine adi dije ki ndigi-e.

⁶ ɲingə səi je isi kidi-de. Se njé ne kingə je ka kin ə isi adi səsi ko al wa? Taa isi awi səsi no njé gangi ta je ti to al wa?

⁷ E əi je wa kin ə isi əli ta ki majal do to ti ki maji ki Luwə ində dəsi ti kin.

⁸ Təki rəjeti, re itəli ta ndu-kun la Luwə ki itə ndəge je ki ndangi me makitibi ti ə nə: «A indigi daw madi tə darəi i wa be,» kin ɲingə, irai go rəbe ti.

⁹ Nə re irai ki go kər kəm-naa dana ti ɲingə, e majal ə isi rai, ndu-kun la Luwə uwə səsi ki ta tə njé kal do ta je.

¹⁰ MBata re daw təl rəne go ndu-kun je ti la Luwə pəti, nə al do ndu-kun ki

kare ningə, təl nje kal dɔ ndu-kun je pəti.

11 Tado nje kəl kə nə: «A uwə marim al,» ka kin ə əl ə nə: «A təl dəw al tɔ.» Ə re uwə marim al, nə itəl dəw ningə itəl nje kal dɔ ta*.

12 Gine kin ə, kadi ta kəlsi je, ki ne rasi je, tɔji kadi səi dije ki sɔbi kadi a gangi ta dɔsi ti ki ndu-kun ki nje taa kilə taa.

13 Tado dəw ki nje koo kəm-to-ndoo lə dije al, Luwə a oo kəm-to-ndoo lie ndɔ gangi ta ti al tɔ. Ningə koo kəm-to-ndoo e ne ki uti dɔ ta ki gangi.

Kadi-me Luwə ki kanji ra kile e ki koy

14 NGakom je, loki dəw madi ə nə n-e n-aw ki kadi-me, ningə tɔji kadi-me Luwə ləne, ki kilə ki ra, al, se maje e ri wa? Maje goto. Kadi-me Luwə ki be kin asi kaje al.

15 Tə kin ə ɓone, ngokoje ki dingəm ə se ki dəne awi ki rɔde kare, taa asi kingə ne kusode ki ndɔ je pəti al tɔ.

16 Ningə dəw madi dansi ti əl-de ə nə: «Awi ki maje, kadi rɔsi tingə rututu, ə usoi ne mesi dan.» Ki kanji kadi adide ne ki kadi ra sɔde, se maje e ri wa?

17 Kadi-me Luwə ka to be tɔ, re tɔji rɔne me kilə ki ra ti al ningə, e ne ki koy.

18 Dəw madi ə nə: «I aw ki kadi-me Luwə, ə mi m-aw ki kilə je ki ra tɔ.» Ba m-a m-əl-e m-ə nə: «Maji kadi ɔji-m kadi-me Luwə ləi ki kanji kilə je ki ra adi-m m-o, ə mi m-a m-ɔji kadi-me Luwə ləm ki kilə je ki m-ra m-adi oo tɔ.»

19 I adi mei təkɪ Luwə e kare ba al wa? E ne ki maji, ningə kadi igər təkɪ ndil je ki majal ka gəri-e be tɔ. Bəl rade adi dadi nɔe ti.

20 I dəw ki dɔi goto, indigi kadi igər se e ki mba ri ə kadi-me ki kile goto a ra ne kare al wa?

21 Se oo kaje *Abirakam ki Luwə ɔr ta dɔe ti ki takul kilə rae je, mbata ndigi kadi n-təl ngonne *Isaki dɔ dingiri kadi-kare ti lə Luwə, n-ade kadi-kare ti kin al wa?

22 OO, kadi-me Luwə lie awi naa ti ki kilə rae je. Kilə rae je tɔli ta kadi-me Luwə lie adi asi naa bərəre.

23 E be ə tɔl-n ta ta ki ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Abirakam adi mene Luwə, loki Luwə oo kadi-me lie ningə tide tɔ dəw ki dana.» Adi ɓar-e madine*.

24 Oi ne maji, təkɪ Luwə ɔr ta dɔ dəw ti ki takul kilə rae je, ɓi e ki takul kadi-me lie par kare ba al.

25 Adi mesi ole dɔ Rakabi ti ki e kaya dəne kin. Rakabi uwə njé kilə je lə *Isirayəl rɔne ti, ningə ra sɔde adi tɔɔi uni rəbi ki rangi ayi-naa awi. E ki mbata kilə rae kin ə Luwə ɔr-n ta dɔe ti*.

26 Be ə, təkɪ j-o-n kadi darɔ ki kəɔ goto ti e ki koy ka kin ə, kadi-me Luwə ki kile goto ka e ki koy tɔ.

3

Kadi njé ndo ne dije ooi go ndonde

1 NGakom je, kadi dije ngay dansi ti, ɓuki-naa me ndo ne dije ti al, tado igəri maji kadi Luwə a gangi ta ki ngə ngay dɔje ti itə ndəge je, j-əi ki j-əi njé ndo ne dije.

2 J-əi pəti ji rai majal ki go rəbi je ki dangi dangi. Re dəw madi ra majal me ta kəlne ti al bitɪ ningə, e dəw ki tɔgi gangi me ta kəlne ti, asi kuwə rɔne ba pəti gin tɔgine ti.

3 Re j-iləi jam ta sində je ti mba kadi tɔli rɔde go ndigi ti ləje ningə, j-awi ki tɔgi dɔ rɔde ti ba pəti tɔ.

4 Oi ne kare to ne ki ɔji dɔ bato je: re bato bo-n tə ri, ə nəl ki bo ɔse-n ki tɔgine tə ri ka, ki ngon ngande ki ndəy wa kin ə nje kuwə ngandi bato, a aw-n ki bato lo ti ki mee ndigi kaw sie ti.

5 E be ə, ndon dəw ka to be tɔ. E ngon rɔ ki ndəy ba, nə ɔji rɔne kadi n-asi ra ne je ki tɔ ɓəl. Təkɪ oi, ngon por ki ndəy be par asi kadi ɔ ku ki bo inde nangɪ rapi be.

6 E be tɔ ə, ndon dəw ka to tɔ por be tɔ. E ə e lo ki majal isi ti dan ngan rɔje je ti, ningə un majal ində-n ngan rɔje ba pəti. Isi ində por ki i lo kingə kɔ ti dɔ ndɔ kisi ki dɔ taa ti lə dəw.

* 2:11 Tɔɔi ki taga 20.13, 14; Dətarənom 5.17, 18 * 2:23 Kilə ngirə ne je 15.6; Ejay 41.8 * 2:25 Jojuwe 2.1-21

⁷ Dəw asi kuwə gin da je ki dangi dangi pəti ki me mu ti, ki gin yəl je, ki gin da je ki njé kagi nangi, ki gin da je ki isi me ba ti, gin təgine ti.

⁸ Nə ndon je, dəw kare ki asi kuwe gin təgine ti goto. E ne ki nje tuji lo ki dum kuwe nangi gin təgi ti. NDonje rosi ki kəngi ne ki nje təl dəw bətəte.

⁹ Ki ndonje ə j-isi j-ilə-n təji də Babe ti ki Bawje, ningə ki ndonje ki kare wa ka kin ə ji təl j-isi ji man-n dije ki Luwə ində-de adi titi-naa sie kin tə[☆].

¹⁰ Taje ki kare wa kin ə isi ilə təji də Luwə ti, ningə taje ki kare wa ka kin ə isi man dije tə. NGakom je, səbi kadi irai be al.

¹¹ Se man ki nəl əi ki man ki ati a tēi naa ti ta bole ti ki kare wa? Jagi a tēi ta bole ti ki kare al.

¹² NGakom je, kagi mbay-kote asi kadi andi siyə al, taa kagi mati asi kadi andi mbay-kote al tə. Re e be al ningə, e be tə ə ta bole ki man ki kati isi tēi ti, man ki nəl asi kadi a tēi ti al.

Kəm kadi ki dənangi ti ki kəm-kədi ki dərə ti

¹³ Dəw ki ə nə ne nje kəm-kədi ki nje ne gər dansi ti ningə, maji kadi təji kəm-kədi ki ne gər ləne me pa njiyə ti ki maji, ki də ki səl ləm.

¹⁴ Nə kin ə re, ni ki ati bangi ki hal jangi e mesi ti ningə, indəi gusi əi nə səi njé kəm-kədi, kare al, taa kadi əli ta ki ngom əsi ta, ta ki rəjeti al tə.

¹⁵ Tadə ko kəm-kədi ki be kin, e kəm-kədi ki dənangi ti ne, e kəm-kədi lə dəw, e lə su, 6i e kəm-kədi ki j rə Luwə ti al.

¹⁶ Ningə loki ni ki jangi əi ti, ne ra ki go rəbe ti al, ki ko ne ra je ki majal pəti əi ti nqə tə.

¹⁷ Nə dəw ki aw ki kəm-kədi ki j rə Luwə ti, də kəte, e dəw ki ay njay, e nje re ki lapiya, e dəw ki səl ləm, e nje kilə dije noji naa ti, e nje koo kəm-to-ndoo, isi tēi ki kandi ki maji maji, gangi-naa goto rəe ti, ta kadi kəm-naa ka goto rəe ti tə.

¹⁸ Dije ki njé sangi rəbi lapiya, isi rai kile tə ko ne ə isi dibi gəi gidide be, ningə kande ki a təti e ne ra ki dana.

4

Dəw ki ne je ki dənangi ti ne uwə me ngay e nje kəsi ta Luwə

¹ NGakom je, rə-naa je, ki kəl-naa je ki dansi ti kin tēi ki ra? Loki tēi səm ti, e me ngur dərə je ti ki rəsi ti, ki isi rəi-naa.

² Isi rai kəm-nda ne je, nə asi kingəi al, ningə isi təli dije, isi ndingəi ne, nə lo kadi ingəi goto, lo kin ti, itəli njé kəl-naa ki njé rə-naa. Ikəyi ne, ə ingəi al, tadə igəri kəy Luwə al.

³ Ə re ikəyi ne Luwə ka, adi səi al, tadə ne kəy ləsi e ne kəy ki majal, isi kəyi ne Luwə kadi re ingəi ningə, itindəi tji kə də koo maji rə ti lə dərə.

⁴ Səi njé kuwə marim! Maji kadi igəri təkəi dəw ki ne je ki dənangi ti ne uwə me ngay, e nje kəsi ta Luwə. Re dəw madi, ne je ki dənangi ti ne uwə me ngay ningə, isi ra rəne nje bə ti lə Luwə.

⁵ M-əl kadi igəri təkəi, ta lə Luwə ki to me makitibi ti e kare ki ndangi al. Makitibi lə Luwə əl ə nə: «Jangi ra Luwə ngay də NDil ti ki inde meje ti.»

⁶ Nə me-maji ki adi-je, e ne ki bo ngay itə ne je pəti. Tadə makitibi lə Luwə əl ə nə: «Luwə tə rə dije ki nje kun dəde taa, ə adi me-maji ləne e ki dije ki njé səl dəde tə[☆].»

⁷ E be ə, kadi isəli dəsi gin təgi ti lə Luwə, itəi rə su, ə su a ay kə say kadisi ti.

⁸ Irəi ngəsi rə Luwə ti, ə Luwə a re ngəsi rəsi ti tə. Səi njé ra majal je, itogi jisi adi ay njay; səi njé me joo, əri majal mesi ti kə.

⁹ Maji kadi igəri təkəi səi njé kəm-to-ndoo, uwəi ndo rəsi, ə inqi ki man kəmsi; kadi kogi ləsi təl nq, kadi rənəl ləsi təl ndoo ki kuwə.

¹⁰ Səbi kadi isəli dəsi nq Luwə ti ə Luwə a un dəsi taa.

Kadi dəw gangi ta də ngokone ti al

¹¹ NGakom je, səbi kadi əli ta ki majal də-naa ti al, dəw ki isi əl ta ki majal də ngokone ti, ə se isi gangi ta dəe ti ningə, e ndu-kun lə Luwə ə isi əl ta ki majal də ti nim, isi gangi ta də ti nim. Ningə re isi igangi ta də ndu-kun ti lə

☆ 3:9 Kilə ngirə ne je 1.26-27 ☆ 4:6 Tər ta je 3.34

Luwə ɓa, j̄ nje təl rəi go ndu-kun ti al, nə j̄ nje gangi ta dɔ ti yo.

¹² Ji gər tək̄i Luwə ki karne ba par ə e nje kadi ndu-kun ki nje gangi ta. E ki karne ba ə aw ki tɔgi kadi aji-n dəw nim tuji-n dəw nim tɔ. NGa j̄, j̄ n̄ ə kadi igangi ta dɔ ngokɔi ti ə?

Kɔji ta ra

¹³ Oi dɔ ta ləm maji, səi ki njé kəl kə nə: «Bone ə se lo ti ə j-a j-aw me ɓe bo ti ki be, j-a ji ra ɓal kare me ti, j-a ji ra gati, j-ingə-n la.»

¹⁴ Əli yəsi be, ə igəri ne kare ki a ra ne me ndɔ ti ki lo ti ti dɔ kisi ki dɔ taa ti ləsi al tɔ. Itoi tɔ sa ki su luy luy adi o-e, ningə njaba par ə goto kin be✧.

¹⁵ Ta ki re a əli ə to kin: «Tək̄i re Babe ndigi, ə j-isi ki dɔje taa ə, j-a ji ra ne ki yo, j-a ji ra ne ki ne.»

¹⁶ Nə ngəsine, isi oji rəsi me ndigi ra ti ləsi ki dəsi. Kɔji rɔ ki be kin e kɔji rɔ ki majal.

¹⁷ Re dəw gər rəbi ra maji ɓəti, nə mbati ra ningə, dəwe kin e nje ra majal.

5

Kɔ ki a re dɔ njé ne kingə je ti

¹ Səi ki səi njé ne kingə! Maji kadi inɔi ki ndusi ki bo, mbata kɔ je ki a rəi dəsi ti.

² Ne kingə je ləsi ndumi kə, yɔ je ɔi kibi je ləsi.

³ Ɔr je ki la je ləsi nɔi mikiri mikiri, ningə nɔde ki mikiri a ma naji ɔsi-n səsi ta. A ɔ darəsi tɔ por be. Imboi ne kingə je ki naa ti naa ti, dɔkagilo ki je ti, ki e dɔkagilo ki dɔbəy ti.

⁴ Dije ki njé ra kilə me ndɔr ti ləsi, ɔgi-de ne kigə go ji ləde, adi nɔi, ndu nɔde aw ratata tɔje mbi Luwə ti ki Nje tɔgi pəti.

⁵ Kisisi dɔnangi ti ne, isi lo ki ndole ti, isi usoi je ayi-naa je me maji ti. Iboi mbul mbul, itoi tɔ da je ki uli-de adi a ngəmi ndɔ təl-de be.

⁶ Dije ki rai ne madi al, igangi ta dɔde ti, itoli-de, nə taji səsi rɔ al.

Kore me nginə-n kire Babe

⁷ NGakom je, sɔbi kadi orəi mesi bit̄i, kadi Babe re-n. Oi nje ndɔr, a nginə kandi ne ki maji ngay ki a tɔje dɔnangi ti, ki kore me dɔ ti nga. A ore mene bit̄i kadi ndi binə ədi, ndi ki dɔbəy ti ədi, ɓəy taa kadi ijə ko ləne.

⁸ Be tɔ ə, səi je ka, kadi orəi mesi, uwəi tɔgisi ba, tadɔ Babe e ɓasi.

⁹ NGakom je, ibai ta dɔ-naa ti al, mba kadi Luwə gangi-n ta dəsi ti al. Nje gangi ta a ta rəbi ti.

¹⁰ Sɔbi kadi oi go nja njé kəl ta je ki ta Luwə ki kəte nu kin maji. Oi go njade tə ne ndaji ləsi, go rəbi kɔ ti ki go rəbi kore me ti.

¹¹ J-əl ta dɔ njé kuwə tɔgide ba me kɔ je ti j-ə nə əi njé rənəl. Adi mesi ole dɔ kuwə tɔgi ba ti lə Jobi dan kɔ je ti pəti ki tɔje dɔe ti. Igəri kadi go ti gogi, Luwə ade ingə maji, tadɔ Luwə e nje me-maji ki ngay, ki nje koo kəm-to-ndoo✧.

¹² NGakom je, ne ki bo ngay ki kadi igəri ə to kin: sɔbi kadi ibi rəsi al, se e ki ndi, se e gɔji ki kuso, se e kibi rɔ madi ki rangi. Re e oyo ə əi nə oyo, re e jagi ə əi nə jagi tɔ par, mba kadi osi me ta ki gangi ti lə Luwə al.

¹³ Re, dəw madi dansi ti, ingə kɔ ə, kadi nɔ dɔ Luwə ti. A re rəe nəl-e ə, kadi osi pa ilə-n tɔji dɔ Luwə ti.

¹⁴ Re, dəw madi dansi ti, rəe to-e ə, kadi ɓar ngatɔgi je lə njé kaw-naa je, kadi nɔi dɔ Luwə mbata ti lie ki yibi ki kɔy-n rəe me tɔ Babe ti.

¹⁵ Kəl ta ki Luwə ki kadi-me a aji dəw ki nje rɔ to, Babe a un-e taa, ningə re ra majal madi ka, Luwə a iyə go majal je lie kə.

¹⁶ Be ə, kadi itəri ndusi dɔ majal je ti ləsi ki rɔ-naa ti. Ningə əli ta ki Luwə mbata lənaa, kadi ingəi rɔ nga dɔ rɔ to je ti ləsi. Kəl ta ki Luwə lə dəw ki dana, tɔge e ngay.

¹⁷ Oi Eli ki nje kəl ta ki ta Luwə ti e dəw tɔ je be tɔ, nə kɔy Luwə ki rɔ t̄ine kadi ndi ədi al, ningə ndi ədi dɔnangi ti al ɓal mitə ki nay mehe tɔ.

¹⁸ Ba, təl kɔy Luwə gogi tək̄i sigi, ə yə Luwə adi ndi təl ədi dɔnangi ti gogi, adi dɔnangi tɔje ki kandi ne je✧.

Dəbəy ta

¹⁹ NGakom je, tək̄i re dəw madi
dansi ti ndəm go rəbi ki rəjeti, ur wale,
ə dəw madi ki rangi ɔr-e təl re sie go
rəbi ti ki dana gogi ningə,

²⁰ kadi igəri tək̄i dəw ki təl ki nje ra
majal də rəbi ti ki ndəm re sie go rəbi
ti ki dana kin, a aji nje ra majal ta koy
ti. Ningə Luwə a iyə go majal je lə nje
ra majal ka kin pəti kə tə. Amen!

Makitibi ki dəsəy ki Piyər ndangi

Ta ki də makitibi ti ki dəsəy ki Piyər ndangi

Makitibi ki dəsəy kin Piyər ndangi adi njé kun go Kirisi ki sanəi-naa ki lo je ki dangi dangi dənangi Aji ti ki du (bone bari-e Turki). Njé kaw-naa je ki dije kin əi dande ti, əi njé kaw-naa je ki Pol əi ki madi-kiləne je indəi ginde. Dəmaji ə Piyər a isi Rom ti ə ndangi-n makitibi kin. Rom ki Piyər ində təe nə Babilon (5.13). Ta ki Piyər əl əji də dije ki ndangi makitibi adi-de kin toji kadi dije ki əi njé kun go Kirisi al ki gəi gidide, isi kidi-de nim, isi indəi ta je ki majal dəde ti nim, taa isi sangi kadi n-adi kə darəde nim tə. Ningə e mbata kin ə nje kaw kilə Piyər ndangi makitibi, ilə-n dīgəm mede ti kadi adi kəmde e də Bade Jəju Kirisi ti ki isi ingəi kə lie kin.

Me kəl ta ti ki Luwə ki re go ta kuwə ji-naa ti, Piyər ole mede də rəbi ti ki Luwə aji-n-de, taa adi-de ne kində me də ti ki bo ngay ki takul koy Kirisi ki kje lo koy ti tə (1.3-12). Piyər ilə dīgəm mede ti nim, kadi isi də njade ti nim, dəji-de kadi pa njiyəde ay njay me kində rə naa ti ki Kirisi nim (1.13-2.10). Dəji-de tə kadi ooi ne je ki tēē də Kirisi ti, ningə əi je kadi toji təkəi ai də njade ti me ta ti lie ki rəbi kilə rade je nim, ki rəbi kuwə təgi ba me ne je ti ki ngə ki a tēē dəde ti nim. Piyər adi-de ta kəji je ngay də kilə je ti ki səbi dəde kadi rai dan dije ti me be ti ləde, də kulə noji ti ki kadi to dan bəə je ti ki bade je, də buki-naa ti ki kadi to dan ne-naa je ti ki ngaw-naa je, də ji kisi ki naa ti lə kosi njé kaw-naa je, ki də pa njiyəde ti ki rə njé kun go Kirisi al je ti (2.11-4.19). Lo kaye ti ki 5, Piyər adi-de ngan ndu je madi ki əji də ngatəgi je (njé kər nə njé kaw-naa je) nim, basa je ki mandəi je nim, taa njé kadi-me je pəti nim tə, kadi pəti, ai də njade ti me kə ti ki isi

tēē dəde ti. Piyər təl ta makitibi ləne ki ta kuwə ji-naa.

Kin ə Piyər dəji dije ki ndangi makitibi adi-de kin kadi re e kə ki ban ə tēē dəde ti ka kadi uwəi rəde ba me kadi-me ti bə, e mbata naji ki ma ki səbi kadi mai dənangi ti ne. Səbi kadi ji kiside ki dəde taa, ki pa njiyəde, ki kilə rade pəti ilə mbe kilə je ki əti bəl ki Luwə ra-de (2.9), kadi tə dije ki njé kun go Kirisi al, gəri kilə rade ki maji ngay ki isi rai, ə kadi iləi toji də Luwə ti ndə ti ki a re-n tə (2.12).

Kuwəji-naa

¹ Mi Piyər ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi, m-ndangi makitibi kin madi səi je ki Luwə mbəti səsi, ki isanəi-naa, adi isi tə mba je dənangi je ti ki Pə, ki Galasi, ki Kapadosi, ki Aji, ki Bitini.

² Luwə ki Bawje mbəti səsi kəte, ki go ndigəi ra ti ləne, kadi səi dije lie ki takul NDile, kadi itəli rəsi go Jəju ti, ə kadi məse togi səsi adi ayi njay*. Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə to mbar mbar ki dəsi ti.

Ra oyo Luwə tadə kaji ki tēē dəe ki takul Jəju Kirisi

³ Toji ki də Luwə ti ki Baw Bəbe ləje Jəju Kirisi, tadə me-maji lie ki ngay ki oji-n-je koji ki sigi, ki go rəbi kə Jəju Kirisi dan njé koy je ti. Lo kin ti, j-aw ki ne kində me də ti ki to ratata,

⁴ tadə j-aw ki ne maji je ki Luwə ngəm dərə ti mbata ləje. E ne ki a ndum al nim, a uwə yoro al nim, taa ndolee a goto al nim tə.

⁵ Ne je kin Luwə ngəm-de dərə ti mbata ləsi səi je ki təge isi ngəm səi ki takul kadi-me, mbata kaji, adi e kaji ki e bəsi kadi dəe a tēē ndə ki dəbəy ti.

⁶ E kin ə isi adi səsi rənəl, loki ne na je ki dangi dangi ki dəkagilo ndəy be adi me-kə ra səsi.

⁷ Or ki e ne ki a tuji ka, nai-e me por ti kadi ooi-e. Be tə ə, ne na je ka kin isi nai kadi-me Luwə ləsi ki gate itə or, kadi ooi se e ki rəjeti wa. Re e ki rəjeti ningə, a ingəi piti, ki təbə, ki kəsi-gon loki Jəju Kirisi a tēē həy.

* 1:2 Tēē ki taga 24.3-8; Ləbətiki 16.14-15

⁸ Jəju ki oi-e ki kəmsi al, nə indigi-e, oi-e al bəy, nə adi-e mesi. Ningə isi rai rənəl, adi e rənəl ki bo ngay, dum kəl tae.

⁹ Tadə ingəi ne ki adi mesi ki dəe, adi e kaji rəsi.

¹⁰ Ki oji də kaji kin, njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ndəri gine, taa dəji ta də ti ngay tə. Adi e njé kəl ta je ki ta Luwə ti də kadi-kare ti ki Luwə ində dəe dana kəte adi səsi.

¹¹ *Njé kəl ta je ki ta Luwə ti sangi kadi n-gəri se dəkagilo ki ra ə ne je kin a rai ne, ə ne je ki ban ə a rai ne dəkagiloe ti ki NDil Kirisi oji-de wa? Tadə NDil Kirisi ki mede ti təji-de dəkagilo kin kəte, loki əl ta də kə je ki Kirisi a ingə ki təji ki a re go kə ti*.

¹² Luwə adi nje kəl ta ki tae ti gəri təki, mbe ki n-ində tade ti kin e ki mba maji ləde əi je wa al, nə e ki mba maji ləsi ə iləi mbe kin. NGəsine njé kilə mbe Poy Ta ki Maji iləi səsi mbe kin ki takul təgi lə NDil Luwə ki Luwə ilə sie adi j dərə ti re. Mbe kin, malayka je ki dəde ka sangi kadi n-gəri gine tə.

Kində me də ti ki a ge ne ra ki ay njay

¹³ Tadə kin ə, kadi adi tagasi isi kəm, adi kəmsi ay njay kadi əri mbo ne ki maji ki ne ki majal naa ti. Kadi kində me də ti ləsi ba pəti e də kadi-kare ti ki Luwə a adi səsi, loki Jəju Kirisi a tēe həy.

¹⁴ Səbi kadi səi njé təl rə go ta ti lə Luwə, bi uni go ngur darə ki kəte isi ndər səsi, loki isi day də rəsi ti bəy kin al.

¹⁵ Ningə, təki Luwə ki bar səsi e nje Kay Njay ka kin ə, səi je ka, kadi ayi njay me pa njayəsi je ti pəti tə.

¹⁶ MBata makitibi lə Luwə əl ə nə: «A səi dije ki kay njay, tadə mi ki Kay Njay*.»

¹⁷ Re me kəl ta je ti ləsi ki Luwə, isi bari-e Bawsi, e ki e Luwə ki nje gangi ta də dəw ti ki ra ki go kilə rae ti bi, ər kəm dəw dana al ningə, maji kadi ne rasi e ki go bəl Luwə ti, dəkagilo ti ki isi tə mba je dənangi ti ne kin.

¹⁸ Ningə igəri maji təki e ki la ə se ər ki əi ne je ki a tuji kin ə Luwə igə-n dəsi me ne ra je ti ki majal, ki kasi je iyəi adi səsi kin al.

¹⁹ Nə e ki məsi Kirisi ki gate dum ndogi, ə Luwə igə-n dəsi. Kirisi ki e tə ngon bati ki ne madi ra-e al, ta ne ki majal ɔde al tə.

²⁰ Luwə mbəte, ində dəe dana kəte nə kilə ngirə duniya ti nu ki mbata kadi-kare kin, ningə tēe ki dəe dəkagilo ti ki dəbəy ti, mbata maji ləsi.

²¹ E ki takul Kirisi ə, uni mesi adi Luwə, ki tēe sie dan njé koy je ti, ə ade təba, mba kadi kadi-me, ki kində me də ti ləsi e ki də Luwə ti.

Njəy lə ngan lə Luwə me ndigi-naa ti

²² Təki ayi rəsi njay, ki go rəbi təl rə go ta ti ki rəjeti, mba kadi indigi ngakəsi je ki me Kirisi ti, ki kanji kədi kəm-naa, səbi kadi indigi-naa dansi ti, ki yo ki ne, ki me ki kay njay.

²³ Koji ki oji səsi sigi, e ki ta rəbi lə bawsi je ki njé koy kin al, nə e ki takul ne dibi ki a oy al, ki takul ta koy al ki a tə ratata.

²⁴ MBata makitibi lə Luwə əl ə nə: «Dije pəti toi tə mbi kam be, Ningə majide pəti, to tə puti kam be tə. Kam ndole, pute jəre,

²⁵ Nə ta lə Bəbe to lo tone ti ratata ki nə ti*.» Ta kin e Poy Ta ki Maji ki iləi səsi mbe.

2

MBal koy al ki dije ki kay njay

¹ Səbi kadi imbati ne ra je ki majal pəti, ki ta je ki ngom, ki kədi kəm-naa, ki jangi, ki kəl-naa ta ndil-naa ti.

² Adi 60 ta lə Luwə ra səsi, təki 60 mba a ra-n ngan je ki kasi be. E mba ki go ndil ti, e mba ki ay njay kadi ra səsi adi itəgi, itēe kaji ti.

³ Təki makitibi lə Luwə əl-n: «Inai Bəbe ki rəsi adi oi maje ki ngay*.»

⁴ İrəi ki rə Bəbe ti ki e mbal ki isi kəm ba ki dije mbati-e tə ne ki majal, nə Luwə mbəte tadə gate e ngay ki rəe ti.

⁵ Səi je ka, səi mbal je ki isi kəm ba. Kadi əsi rəsi ki naa ti kadi itəli kəy lə Luwə ki go ndil ti, kadi səi buti njé kijə

məsi mba kijə ne məsi kadi-kare ki go ndil ti nəl Luwə ki takul Jəju Kirisi.

⁶Tadə ndangi me makitibi ti lə Luwə əi nə: «Oi m-mbətəi mbal ki gate e ngay, m-inde 6e bo *Siyə ti. E mbal ki də kum lo ti. Dəw ki un mene ade ə ne ki rəsəl e tēē dəe ti al*».

⁷MBal kin e mbal ki gate e ngay rəsi ti səi je ki uni mesi adi-e. Nə ki rə dije ti ki uni mede adi-e al, e mbal ki njé ra kəy je mbati, ki təl mbal ki də kum kəy ti. E mbal ki nje tīgə dəw jigə ti ki nje kadi dəw osi*.

⁸Tīgəi-e jigə ti osi tadə mbati kun mede kadi ta ki rəjeti. Nینگə e ne ki səbi kadi a re dədə be*.

⁹Nə səi je, səi gin dije ki mbətəi, səi njé kijə ne məsi je lə NGar, səi gin dije ki kay njay, səi dije ki Luwə ində səsi də jine mba kadi iləi mbə kilə je ki əti bəl ki ra. E ki bar səsi lo ki ndul tēē səsi lo kunjə ti ləne ki ay njay njay*.

¹⁰Səi ki kətə səi dije lə Luwə al, nə ngəsine səi dije lie, səi ki kətə ingəi koo kəm-to-ndoo lə Luwə al, nə ngəsine ingəi koo kəm-to-ndoo lie*.

Kisi nje kadi-me dan dije ti ki gəri Luwə al

¹¹NGakom je ki njé ndigi ləm, təkəi səi mba je ki isi dənangi ti tə 6e ləsi al, m-ilə dīgəm mesi ti kadi imbati ngur ne ra lə darə ki to rəsi ti, isi rə ki rəsi ki me ti.

¹²Səbi kadi awi ki hal ki maji dan dije ti ki uni mede al, mba kadi re isi tətəi ta dəsi ti tə njé ra majal je ka, ooi kilə rasi je ki maji nینگə iləi təji də Luwə ti ndə ti ki a re.

¹³Ki mbata lə Luwə, səbi kadi iləi dəsi gin təgi ti lə dije pəti ki isi də kəbe ti, adi e ngar ki bo ki isi də kəbe ti pəti,

¹⁴ki njé kəbe je ki gine ti, ki ində-de mba kadi indəi njé ra ne je ki majal əji-de, ə osi gon njé ra ne je ki maji.

¹⁵Tadə e ndigi lə Luwə kadi irai ne ki maji uti ta ta ki kəl ki də day ti lə dije ki mbə.

¹⁶Kadi kilə rasi e kilə ra dije ki taa kiyə taa, nینگə kadi taa kiyə taa ləsi təl

ne kuti də majal al, nə kadi kilə rasi e kilə ra bəə kilə je lə Luwə.

¹⁷Kadi əsi gon dije pəti, indigi ngakəsi je ki njé kadi-me je, awi ki bəl Luwə mesi ti, əsi gon ngar.

Bəə je ki njé kadi-me

¹⁸Səi bəə kilə je, kadi iləi dəsi gin təgi ti lə bəsi je ki bəl ki rəjeti. Kadi iləi dəsi gin təgi ti lə njé ki kalde maji ki səli ləm ləm par al, nə kadi iləi dəsi gin təgi ti lə njé ki kalde ngə tə.

¹⁹Tadə e ne ki maji kadi, ki takul bəl Luwə, dəw uwə mene ngə me kə je ti ki ingə ki kanji kadi ra ne madi ki majal.

²⁰Loki indəi səsi kində ne ra ki majal, ə uwəi mesi nga ə, se təba ri ə to ti noq wa? Nə kin ə re e ne ra ki maji ki isi rai ə re ki kə dəsi ti, ə uwəi mesi ngame ti nینگə, e ne ki maji ki ta kəm Luwə ti.

²¹E ki mbata kin ə Luwə bar-n səsi, tadə Kirisi e wa ki dəne ingə kə mbata ləsi. Nینگə iyə ne kəji kin adi səsi mba kadi tə uni də njəe.

²²Kirisi ki ra majal al, taa ta ki ngom tēē tae ti nja kare al tə.

²³Loki dije taji-e, təl taji-de gogi al; loki dije adi-e kə, təl tə-de rə al. Nə iyə rəne ji Luwə ti ki nje gangi ta ki dana.

²⁴Kirisi ki əy majal je ləje dəne ti də kagi-dəsi ti mba kadi j-oy də majal ti ə j-isi ki dəje taa mbata ne ra ki dana. E ki takul ndunə do je lie ə ingəi rə nga.

²⁵Tadə kətə itoi tə batə je ki ndəmi rəbi be*, nə ngəsine, itəli ki rə nje kul-si ti ki nje ngəm darəsi ti gogi.

3

Ta ki əji də dəne je ki ngawde je me kəy ti

¹Be tə ə, səi dəne je, səbi kadi iləi dəsi gin təgi ti lə ngawsi je, mba kadi re njé ki nə je dandə ti mbati taa ta lə Luwə ka, ingəi-de adi Luwə ki takul pa njiyəsi, ki kanji kadi əli-de ta.

²Tadə isi ooi ne rasi je ki to ay njay ki buki ki isi buki-de ti.

³Səbi kadi mandə ki ra ləsi e ki gidə rə ti taga ne al. Adi e də ki kuwə ki ndəji

* 2:6 Ejay 34.9   * 2:7 Pa je 118.22   * 2:8 Ejay 8.14   * 2:9 Tēē ki taga 19.5-6; Ejay 43.20-21; Dətarənom 4.20; 7.6   * 2:10 Oje 1.6, 9; 2.1, 23, 25   * 2:25 Ejay 53.4-6

ta, ki ningə je ki ra ki ər, ki kibi je ki gatide e ngay.

⁴ Səbi kadi mandı ki ra ləsi e ki ngame ti kəy, ki e mandı ki a tuji al ki hal ki səl ləm ləm, ki kisi-maje ki e ne ki gate e ngay ta kəm Luwə ti.

⁵ E be ə, dəne je ki kay njay ki kəte nu, ki indəi mede də Luwə ti rai mandı, iləi dəde gin təgi ti lə ngawde je.

⁶ J-o dəne kare tə Sara ki təl rəne go ta ti lə *Abirakam adi bar-e bane. NGəsine itəli ngane je, təki re irai ne ra ki maji, ki kanji kadi ne madi kare ra səsi bəl.

⁷ Be ə, səi ngaw dəne je ka səbi kadi isi ki nesi je, indəi kəmsi gode ti maji, tadə əi dije ki təgide goto. Ɔsi gonde tadə a ingəi kadi-kare kisi ki də taa lə Luwə naa ti səsi. Irai be mba kadi ne madi kare əgi səsi ta rəbi kəl ta ki Luwə al.

Rəbi ndigi-naa lə ngakonaa je

⁸ Ta təl ta ti, səbi kadi səi pəti, mər ta ləsi e kare, ta ki ga ləsi e kare, kadi indigi-naa tə ngakonaa je, kadi səi njé koo kəm-to-ndoo lənaa, ki njé də səl.

⁹ Səbi kadi ugəi kirə majal ki majal al, ta kirə ne taji ki ne taji al tə. Səbi kadi səi njé njangi də yo taa, tadə e kin ə e ne ki Luwə bar səsi ki mbae. Luwə bar səsi mba kadi ingəi njangi də ki un mindine kadi n-adi səsi.

¹⁰ Ningə ne ki makitibi lə Luwə əl ə to kin:

«Dəw ki ge kadi n-isi ki dəne taa maji, ə n-oo maji ndəne je ki dənangi ti ne ba,

Səbi kadi ngəm ndonne də kəl ta ti ki majal,

ə ngəm tane də kəl ta ngom ti tə.

¹¹ Kadi Ɔsi rəne ngərəngi kadi majal ti ə ra ne ki maji,

Kadi sangi kisi-maje ə uwə rəne ba me ti.

¹² Tadə kəm Bəbe e də dije ti ki dana, Taa mbie to tagira kadi oo-n də ta ki isi əli sie tə,

Nə isi Ɔsi ta njé ra ne je ki majal*»

Kuwə təgi ba me kə ti

¹³ Nə ə a ra səsi majal, loki itı rəsi kati me ra maji ti ə?

¹⁴ Re dije adi səsi kə mbata ne ra ki dana ki irai ningə, səi njé rənəl, ə kadi ibəli-de al, ta kadi mər ta ləsi aw ki yo je ne je al.

¹⁵ Nə kadi Ɔsi gon Kirisi ki e Bəbe mesi ti. Kadi səi bəsi ki dəkagilo je pəti kadi dəw ki ra ki dəji səsi gin kində me də ti ləsi bə əli-e.

¹⁶ Ningə kadi əli-de ki mindi ki səl ləm, ki buki-naa ti. Kadi awi ki me kuwə ki ta ki ay njay, mba kadi re isi təti ta dəsi ti tə njé ra majal je be ka, njé kəl ta je ki majal də ne ra ti ki maji ki isi rai kin, rəde səl-de.

¹⁷ Re e kin ə e ndigi lə Luwə ningə, kingə kə mbata ne ra ki maji e soti itə ne ra ki majal.

Jəju Kirisi ingə kə mbata lə dije pəti

¹⁸ Tadə Kirisi e wa ingə kə nja kare ba ki nə ti mbata majal je lə dije. E ki e dəw ki dana, nə ingə kə mbata lə njé ra ne ki dana al, mba kadi re səsi rə Luwə ti. Təli-e me darəe ti, nə NDil ki kay njay təl təse ndəl adi isi ki dəne taa.

¹⁹ E ki təgi NDil ka kin ə aw-n bitı ilən mbə Poy Ta ki Maji ndil dije ki isi dangay ti koo.

²⁰ Adi e ndil dije ki ndə ki kəte taji rə Luwə, loki isi-n səde də ti dəkagilo ti ki Nuwe isi ra-n bato. Me batoe ti kin, kər dije ndəy ba, adi dije jıjoo par ə awi ti ə aji ki takul man ki un-de ki taa*.

²¹ Man kin əji də batəm ki isi aji səsi ngəsine. E mbata kər yoro je ki rə dəw ti kə al, nə e kun rə kadi Luwə ki me kuwə ki ta ki ay njay. Aji səsi ki takul kı Jəju Kirisi lo koy ti.

²² I lo koy ti aw dərə ti, isi də ji kə Luwə ti, Ɔ be də malayka je, ki ndəgi ne kində je ki go ndil ti ki awi ki kəbe, ki təgi.

4

Gangi-naa ki majal

¹ Təki Kirisi ingə-n kə me darəne ti, səi je ka kadi awi ki mər ta kin mesi ti tə ne kati ləsi. Tadə dəw ki ingə kə me

darəne ti e dəw ki goto me majal ti ki ra ngata.

² Goto me ti mba kadi ndəgi ndə je ki nay nəe ti, kisi ki də taa lie e ki go ndigi ti lə Luwə bi ki ndigi ti lə darə al.

³ Adi asi be, dəkagilo ngay isi ta ne ra ti ki majal tə dije ki gəri Luwə al be. İrai majal me kaya ti, me ngur darə ti, me kasi ra ti, me kuso ki kay kədi ti, ki me yo ki ra ti ki to ra al.

⁴ Njé kun mede kadi Luwə al, ooi kadi e ne ki go ti al kadi imbatı buki rəsi me ne ra ti ki majal ki al də lo kin səde, ə yə isi taji səsi.

⁵ Nə a ərı gın ne rade ki majal nə Luwə ti ki e bəsi kadi a gangi ta də njé kisi ki dəde taa ki njé koy je ba pəti.

⁶ E mbata kin ə njé koy je ka iləi-de mbə Poy Ta ki Maji lə Luwə mba kadi go ta ki gangi ti ki Luwə gangi dəde ti tə dije pəti, kadi isi ki dəde taa ki takul NDil təkı Luwə wa isi-n ki dəne taa be.

Maji kadi njé kaw-naa je isi kəm

⁷ Dəbəy ne je pəti e bəsi, ə kadi isi ki kəm-kədi ki kəm ki ay njay mba kadi əli ta ki Luwə.

⁸ Ningə kəte nə ne je ti pəti, kadi indigi-naa ndigi ki tingə bil dansi ti yo ki ne. Tadə ndigi-naa uti də kosi majal je✧.

⁹ Səbi kadi uwəi-naa ki rə-naa ti me kay ti je lənaa ki yo ki ne, ki kanji bə ta.

¹⁰ Təkı dəw ki ra dansi ti taa-n kadi-kare ki Luwə ade, səbi kadi uni irai kilə mbata maji lə ndəge je, tə dije ki njé ngəm ne ki maji, adi e njé ngəm kadi-kare je ki dangi dangi lə Luwə.

¹¹ Re dəw isi əl ta ningə, kadi əl ta ki ta Luwə ti, re dəw isi ra kilə bəə ningə, kadi ra ki təgi ki Luwə ade, mba kadi Luwə ingə təba me ne je ti pəti ki takul Jəju Kirisi ki təba ki təgi e lie ki dəkagilo je ki dəkagilo je. *Amen.

¹² NGakom je ki njé ndigi ləm, re ne na ki ngə ngay tē dəsi ti ka, kadi əti səsi bəl adi oy tə ne ki mba al.

¹³ Nə kadi irai rənəl yo tədə kə ki ingə Kirisi, ə isi ingəi sie, mba kadi tə səi me rənəl ti ki bo ngay, ndə ti ki a re me təba ti ləne.

¹⁴ Re dije taji səsi mbata lə Kirisi ningə, səi njé rənəl, tədə NDil təba, ki e NDil Luwə isi dəsi ti.

¹⁵ Səbi kadi dəw madi dansi ti ingə kə ki be kin al, adi e kə təl dəw, ə se kə bəgi, ə se kə ne ra ki majal, ə se kə kində rə ta ti lə dije.

¹⁶ Nə re ingə kə mba kee nje kun go Kirisi ningə, kadi rəe səl-e al, kadi ilə taji də Luwə ti tə kilə mbata tə Kirisi ki bə dəe ti.

¹⁷ Tadə e dəkagilo kadi ta ki gangi ilə ngirəne, ningə a ilə ngirə də dije ti lə Luwə. NGa kin ə re a ilə ngirəne dəje ti ningə, dije ki njé mbati təl rəde go Poy ta ti ki Maji lə Luwə kam dəbəyde a to ban ə?

¹⁸ Makitibi lə Luwə ə nə: «Re ngə ki dəw ki dana ngay bəy taa kadi ingə kaji ningə, dəw ki nje me ndul ki nje ra majal, se yəe a to ban wa✧?»

¹⁹ Be ə, kadi njé ki isi ingəi kə ki go ndigi ti lə Luwə, iyəi rəde ji Nje kində ne je ti, ki e nje ka dana, ə nayi-naa ki lo me-maji ki ra ti.

5

Kilə lə nje kər nə njé kaw-naa je

¹ Ki ngəsine kin, m-ilə dıngəm me ngatəgi je ti ki isi dansi ti. Mi ki mi ngatəgi madide, ki m-o lo kə je ki ingə Kirisi ki kəm, mi, m-a mi lo təba ti ki dəe a tē tə.

² Kadi uli njé kaw-naa je tə bati je ki Luwə ilə-de jisi ti. Kadi uli-de ki go kində də ti al, nə ki go me ndigi ti təkı Luwə ndigi-n. Uli-de mba kingə-n la al, nə kadi e ki kadi rə ki tingə bil.

³ Kadi irai ngar də njé ti ki Luwə ilə-de gın jisi ti kin al, nə kadi səi ne ndaji mbata ti ləde yo taa.

⁴ Ningə lokı Nje kul bati je ki bo a ində lo tē həy bə, a ingəi jəgi təba ki ndolee a goto al.

⁵ Be tə ə, səi ngan je, səbi kadi iləi dəsi gın təgi ti lə ngatəgi je. Ningə səi je pəti, kadi də səl to dansi ti ki rə-naa ti. Tadə makitibi lə Luwə əl ə nə: «Luwə tə rə dije ki njé kun dəde taa, ə adi me-maji ləne e ki dije ki njé səl də✧.»

⁶ Sɔbi kadi isɔli dɔsi gin tɔgi ji Luwə ti ki NJe tɔgi, kadi tɔ un dɔsi taa dɔkagiloe ti ki ɔji.

⁷ Ɔri taga je ləsi ifuki dɔ Luwə ti, tado e ə isi ində kəmne gosi ti.

⁸ Sɔbi kadi isi dɔ njasi ti ki kəm ki kay njay, tado nje bə ləsi, nje majal a njiyə ki lo, nɔ tɔ bəl ki a sangi dəw kadi tɔ n-ribe be.

⁹ Ai dɔ njasi ti ngame kadi-me Luwə ti ləsi, itai-e rɔ. Tado igəri bəti, ngakosi je ki njé kadi-me je pəti ki dɔnangi ti, isi ingəi ko kɔ ki isi ingəi kin tɔ.

¹⁰ A ingəi kɔ dɔkagilo ndəy be, nə Luwə ki me-maji pəti e lie, ki bar səsi ki me tɔba ti ləne ki dɔbəye goto, ki takul Kirisi, a təl ində səsi maji gogi, a adi ngirəsi nga, a adi səsi tɔgi, ta a adi ai dɔ njasi ti ba tɔ.

¹¹ Kadi tɔgi e lie ki dɔkagilo je ki dɔkagilo je. *Amen!

Dɔbəy ta ki kuwə ji-naa

¹² NGon makitibi ki m-ndangi m-adi səsi kin, nje ra səm kadi m-ndangi e Silbɛ (Silasi)✧, ki m-o-e tɔ ngokɔje ki a dana. M-ndangi m-adi səsi kadi m-ilə-n dɔngəm mesi ti, ə m-ɔji səsi m-adi igəri təkɔ e me-maji ki rɔjetɔ lə Luwə ə uni rɔsi adi ki mbae.

¹³ *NJé kaw-naa je ki *Babilon ti, ki əi njé ki Luwə mbəti-de, uwəi jisi, taa ngonm Marki✧ ka uwə jisi tɔ.

¹⁴ M-dəji səsi kadi uwəi ji-naa kuwə ji ki tɔji ndigɔ lə ngakonaa je. Ningə kadi kisi-maje lə Luwə e səsi naa ti, səi pəti ki səi lə Kirisi.

Makitibi ki kə joo ki Piyər ndangi

Ta ki də makitibi ti ki kə joo ki Piyər ndangi

Dije ki Piyər ndangi makitibi kin adi-de, əi njé kun go Kirisi wa ba pəti (1.1). NGa ningə, ne ki bo ngay ki uwə me Piyər, e rə ki dije ki njé kilə lo ki ne ndo ki əsi ta Poy Ta ki Maji ki rəjeti. Dijee kin turi dan njé kaw-naa je ti, ra adi pa njiyə njé kaw-naa je to biriri. Ne kare ba ki a ra kadi dəw a dum-ndə, e ta kadi dəw gər Luwə əi ki Jəju Kirisi gər ki rəjeti, təkə njé ki ooi Kirisi ki kəmdə nim, ooi ne ndo lie ki mbide nim, əlii tae.

Go ta kuwə ji-naa ti (1.1-2), Piyər a də hal ti ki kadi nje kun go Kirisi aw-n me pa njiyəne ti nim, a də təl rə go ndu Luwə ti nim, təkə njé ki ooi Kirisi ki kəmdə əlii tae (1.3-21). Ningə go ti, Piyər əl ta ki təgine ngay, ər-n gin njé kilə lo ki ne ndo ki ngom (2.1-22). Əl ta də ne kare ti ki to ta dangi me ne ndo ti ləde lo kaye ti ki 3, əji-n də mbə ki isi mbəi ki dije ki njé nginə təl Kirisi. MBəi səde əi nə dəw oo Kirisi ki a təl re al. Ningə də ta ti ləde kin, Piyər əl ə nə kin ə re Kirisi təl law al 6a, əji də kore me lə Luwə ki iyə dəkagilo adi dije ngay kadi əli ta də rəde ti ingəai kaji.

Njé kilə lo ki ne ndo je ki ngom kin toi ki dəkagilo je pəti, adi ta ki Piyər ndangi me makitibi ti ləne ki kə joo kin, e ta ki təge to ki dəkagilo je pəti. Piyər ilə dingəm me njé kadi-me je ti kadi awi ki kəte kəte me gər Bəbe ti, 6i kadi iyəi rəde adi dəw 6uki-de wale ki ne ndo je ki kəme goto kin al.

Kuwə ji-naa

¹ Mi Simo Piyər ki nje ra kilə 6əə, ki nje kaw kilə lə Jəju Kirisi ə m-ndangi makitibi kin. M-ndangi makitibi kin m-ilə-n madi səi njé je ki, ki go rəbi ne ra ki dana lə Luwə, ə se Nje kaji-je Kirisi, ingəai kadi-me ki maji ngay tə yaje be.

² Kadi me-maji ki kisi-maje lə Luwə to mbar mbar ki dəsi ti, ki go rəbi gər ki igəri Luwə əi ki Bəbe ləje Jəju Kirisi təkə rəjeti kin.

Bar ki Luwə bar-je ki kəti ki kəti-je

³ Me təgi Luwə ti kin ə, Bəbe adi-n-je ne je pəti ki j-awi ki ndooe mbata kisi ki də taa ləje me 6əl Luwə ti. Təkə rəjeti, ra adi ji gər-e e ki 6ar-je mba kadi je naa ti sie də kəsi-gon ti lie ki kilə rae ki maji.

⁴ E be ə, adi-je ne maji je ki ndoləi ngay taa ki ndade e ngay tə ki un-n mindine, mba kadi loki ingəi-de 6a, a asi kadi aji rəsi ta ngur ne je ti ki njé tuji dije ki dəngi ti ne. Ningə a indəi rəsi naa ti ki Luwə də ji kise ti ki go kee Luwə ti.

⁵ Ki mbata kin ə, irai ki təgisi ba pəti kadi də kadi-me ti ləsi, iləi pa njiyə ki maji də ti, ningə də pa njiyə ki maji ti, iləi gər Luwə ki rəjeti də ti.

⁶ Də gər Luwə ki rəjeti, maji kadi iləi kində də rəsi ti də ti, də kində də rəsi ti, iləi kuwə təgi ba me ne na je ti də ti, ningə də kuwə təgi ba me ne na ti, iləi ne ra ki go lo 6əl Luwə ti də ti.

⁷ Də ne ra ki go 6əl Luwə ti, maji kadi iləi ndigi ngakoje je də ti, ningə iləi ndigi-naa də ndigi dije pəti də ti.

⁸ Re awi ki hal je kin mesi ti ngay, ə re təgi ki kəte kəte ningə, Luwə a adi səsi təgi me kilə ki ra ti. Ba a asi kadi awi ki kəte kəte me gər Bəbe ti ləje Jəju Kirisi.

⁹ Nə re dəw madi aw ki hal je kin rəne ti al ə, lo kadi a oo lo ay njay goto. Ba a to tə dəw ki nje kəm tə be. Mee oy də ti kadi Luwə təgi majal je lie ki isi me ti kəte kin kə.

¹⁰ E be ə ngakom je, uwəi təgisi ba mba kadi irai adi 6ar ki Luwə 6ar səsi ki kəti ki kəti səsi kin to tə ne ndam al. Re irai be ningə, ne ki a ra ne kadi a osi me majal ti a goto.

¹¹ Be ə, ta rəbi kəbe ki a to ratata, a təe tati pay pay nəsi ti, adi e kəbe lə Bəbe ləje ə se Nje kaji-je Jəju Kirisi.

¹² MBata kin ə, m-a m-ole mesi də ne je ti kin taa taa. Təkə rəjeti igəri-de adi ingangi me ta ki rəjeti ki itaai kin ki bəlme ngata.

¹³ Nə m-o kadi e ne ki go rabe ti kadi m-ole mesi do ne je ti kin taa taa kadi isi kam ba ki dokagilo je pəti, ki mi-n ki dom taa donangi ti ne bəy.

¹⁴ M-gər kadi dokagilo koym nay basi. Babe ləje Jəju Kirisi wa ə tēē ki dəe adi-m gər.

¹⁵ M-a m-ində təgi do rəm ti ki rəbi je ki dangi dangi mba kadi re go koym ti ka, asi kadi oləi mesi do ne je ti kin par par.

Ta lə dije ki njé koo təji lə Kirisi

¹⁶ Təki rəjeti, loki j-adi igəri ta lə re me təgi ti lə Babe ləje Jəju Kirisi, j-ində ngirəje do su je ti ki kidə ki maji maji lə dije kam ə, j-əl-n səsi ta je kin al. Nə j-o ndole ki əti bəl ki kam je.

¹⁷ Oyo, Luwə ki Bawje ade kəsi-gon nim, taa ilə təji dəe ti nim tə, dokagilo ti ki Luwə ki aw ki piti kə əti bəl ade oo ndu ta ə nə: «E kam e NGonm, nje ndigi ləm, ki rəm nəl-m dəe ti ngay.»

¹⁸ Ningə je wa j-o do ndu ki j dərə ti kin ki mbije, loki je naa ti ki Jəju do mbal ki ay njay ti✧.

¹⁹ Bəy taa, j-aw ki ta je lə njé kəl ta je ki ta Luwə ti ki asi kadi j-ində ngirə je do ti ngə. Maji kadi uri mbisi go ta ti kin maji. Təki rəjeti, ta kin to tə por lambi ki unji lo ki ndul kururu ti be. Unji ratata kadi kunji lə kadi re. Ningə kadi kunji lə Kirisi unji ngəmesi, təki me ki ta gin lo ti, adi lo unji-n do donangi ti kin be.

²⁰ Kəte nq ne je ti pəti, maji kadi igəri ta kin ay njay: dəw madi kare ki asi kadi ər me ta ki e ki ndangi me makitibi ti lə Luwə kin ki ne gər ləne ki səbi dəne goto.

²¹ Təki rəjeti, njé kəl ta je ki Luwə ti ki əli, əli ki go ndigi ti lə dəw al. Nə e NDil ki ay njay ə əsi dije adi əli ta ki ta Luwə ti.

2

Njé ndo ne je ki ngom

¹ Dokagilo ti ki kəte ka, njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti əi dan ngan *Isirayəl je ti noq;

be tə ə, njé ndo ne je ki ngom a tēē dansi ti tə. A rəi ki ne ndo je ki ngom dan dije ti ki kanji kadi gəri, kadi a buki-de kə, ningə a mbati Bade ki nje taa dəde ji majal ti. Lo kin ti, a ndəri tuji ki a re ta ji naa ti ne ki dəde ti.

² Dije ngay a uni gode me kaya je ti ləde, ningə kilə rade a ra adi dije a indəi njade do ne ki rəjeti, ibəi nangi.

³ Ki mbata ra ta la ləde ki ngay, a ədi səsi ki taje ki tade ti kadi taai ne maji je ləsi jisi ti. Ningə dokagilo ti ki mari nu bəy ə, Luwə ində do ta ki gangi ləde naa ti taa tuji a ibə-de nangi busi tə.

⁴ Təki rəjeti, malayka je ki rai majal kəte, Luwə iyə-de kare ki kanji gangi ta dəde ti al, nə buki-de lo kingə kə ti ki əti bəl. Dəə-de ki kulə gindi me lo ki ndul kururu ti. Ningə lo kin ti ə, isi ngəm-de ti mba ngəm-n ndə gangi ta.

⁵ Taa Luwə iyə dije ki kəte ki kanji gangi ta dəde ti al tə. Be ə adi man kə ki əti bəl re tuji dije ki majal ki rosi donangi. Nə ke ə, aji Nuwe ki ilə mbe ne ra ki dana, taa aji dije ki rangi ki me kəy ti lie siri tə✧.

⁶ Luwə gangi ta koy do be bo je ti ki Sodom ki Gomər, ningə tuji-de ki por ki ro-de raki raki adi təli bu por. Ne kin to tə ne ndo ki a re do dije ti ki njé bəl Luwə al✧.

⁷ Nə aji Loti ki nje ra ne ki dana, ki to rəe ngay ki mbata hal njé sangi-naa kaya ti ki osi do ta ti je ki njé təl dije ki me be bo je ti kin✧.

⁸ Dokagilo ti ki Loti ki nje ra ne ki dana ka kin isi-n dande ti, oo ne je ki isi rai ki ta je ki isi əli, kada je ki kondə je, adi me tuji mbata hal kilə rade ki to lo ra ti al.

⁹ Be ə, Babe asi kadi taa dije ki njé bəl-e ilə-de taa dokagilo kə je ti. Ningə asi kadi ngəm dije ki njé ra ne ki majal mba kadi ində əji-de ndə gangi ta ti tə.

¹⁰ Ki bo ngay, a gangi ta do njé je ti ki njé təl rəde go ngur darəde ti ki go ji kiside ti yo, ə kidi təgi kəbe ki dana lə Luwə. Əi dije ki njé kuwə kul rəde, ningə ne ində ta ki ngə tade ti, adi bəli al kadi əli ta je ki mal do ne kində je ti

✧ 1:18 17-18: Mt 17.1-5; Mk 9.2-7; Lk 9.28-35 ✧ 2:5 Kilə ngirə ne je 6.1-7.24 ✧ 2:6 Kilə ngirə ne je 19.24 ✧ 2:7 Kilə ngirə ne je 19.1-16

lə Luwə ki isi dərā tə ne piti je lie.

¹¹ Nə malayka je wa ki tōgide itə tōgi njé ndo ne je ki ngom say kin ka gangi ta dōde al nim, taa taji-de nō Babe ti al nim tō.

¹² NGa ningə dije ka kin rai tə da je ki wale, ki ku dōde goto be, ki oji-de mba kadi e ki kuwə-de ə kaw təl-de par. Əli ta ki mal dō ne je ti ki gəri-de al. Luwə a tuji-de təkī dije isi təli da je kam be.

¹³ Kilə rade je ki majal ki isi rai wa kin ə a təl ne kīgə go jide. Əi dije ki nəl-de ngay kadi ooi maji rōde dan kadi nda ti. Kiside ta ne kuso je ti səsi, loki isi ədi səsi ki ngan ta je ki tade ti kin e ne ki to nje, e ne ki to rəsəl.

¹⁴ Re ə nə igō kəmde ba, bo sangi-naa kaya ti ə rosi mede. Bo ra majal to mede ti par par, isi buki dije ki tōgide ki go ndil ti goto, wale. Mər ta je ləde e dō rəbi kingə la ti ki go rəbe ti al ki dəkagilo je pəti. Əi dije ki ndəl lə Luwə e dōde ti.

¹⁵ Loki tusi rəbi ki rōjeti iyəi ka kin ba, uri wale, uni rəbi ki go Balam ti ki ngon lə Bewor. Balam ki nəl-e ngay kadi taa la ra-n majal,

¹⁶ nə Luwə kəl sie ki mbata majal lie ki ra. Be ə ngon kō koro ki e da, əl ta al, nə əl ta gangi-n nje kəl ta ki ta Luwə ti Balam, dō kilə ra ti ki mbə lie✧.

¹⁷ Dijee kin toi tə man ki jī kam be, toi tə kil ndi ki nəl ndər-e aw sie kam be. Luwə ində dō lo ki ndul kururu dana mbata ti ləde.

¹⁸ Əli ta je ngay ki kəme goto ki dō-naa ti. Uni kilə rade je ki go koo ngur darō ti, ədii dije ki ta ji naa ti ne bəy, tēēi pati pati ta kuwə madi ti ki dije ki njé njiyə njiyə ki go rəbe ti al.

¹⁹ Əli-de təkī e rəbi kingə dō, nga ningə əi je wa əi bəə je lə ngur darō ki isi tuji-de kō yo. Tadō dəw ki ra ka e bəə lə ne ki uwe gin tōgine ti.

²⁰ Ki oji dō dije ki tēēi kō gin ne ra je ti ki to nje ki dōnangi ti ne ki go rəbi gər Babe ləje ki e Nje kaji-je Jəju Kirisi kin, re təli awi iləi dōde gin ne je ti kin gogi bəy, adi oi be dōde ti ba, ji kiside ki gogi ne kin a majal ngay itə e ki kəte bəy.

²¹ Tadō e soti ngay mbata ti ləde kadi

gəri rəbi ne ra ki rōjeti al, kadi gəri bəy taa təli tusi ndu-kun ki ay njay ki ingəi kin iyəi.

²² Ningə ne ki tēē dōde ti kin e ta ki rōjeti ki to me tər ta ti ki ə nə: «Bisi təl aw ta tōmō ti ləne gogi✧,» ə se «Kōsongi, tēē ki lo ndogi man ti be par ə təl aw rogi bər ti gogi.»

3

Babe Jəju Kirisi a təl re

¹ NJé ndigī je ləm ki ngay, e kin e makitibi ki kō joo ngata ə m-ndangi m-adi səsi kin. Ningə me makitibi ti ki joo ki m-ndangi m-adi səsi kin, m-sangi kadi m-ole mesi dō mər ta ti ki maji ki ne ndo je.

² M-dəji səsi kadi adi mesi ole dō ta je ti ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, ki əi dije ki dana əli kəte kin nim, taa dō ndu-kun ti lə Babe ləje, Nje kaji-je, ki njé kaw kilə je adi səsi kin nim tō.

³ Ne ki dōsay, maji kadi indəi dōsi ti maji təkī me ndō je ti ki dōbəy ti ə, a oi dije ki kilə rade e kilə mbə ki naa par ki a tēēi kadi mbəi səsi. A rai ne je ki go ndigī ti lə darōde,

⁴ ningə a əli əi nə: «E al ə əl ə nə n-a n-re a? NGa a ra ban tōy ə j-o-e al ə? Ka je je oyi mari nu ba, nə ne je pəti toi təkī toi lo kilə ngirəde ti nu wa kin ba ə toi kin!»

⁵ Lo kin ti, gəri bəti, nə mbati kadi gəri təkī e Luwə ə ində dərā əi ki dōnangi ki ta ki tane ti mari nu ba. Luwə gangi dōnangi naa ti ki man, ningə adi dōnangi tēē a dangi dan man ti.

⁶ Ba e be tō ə, ndō ki Luwə tuji-n dije ki kəte kō ki man kō ki bo ngay✧.

⁷ NGa ningə ki oji dō dərā əi ki dōnangi ki bone kin, ta lə Luwə ki kare wa kin əl təkī Luwə ində-de adi isi nginəi por ki kadi a o-de. Toi isi nginəi ndō gangi ta ki kadi Luwə a tuji-n dije ki njé mbati təl rōde go ndue ti.

⁸ NGa ningə ne kare ki kadi səi njé ndigī je ləm indəi dōsi ti maji, e kadi igəri təkī ki rō Babe ti, ndō kare to tə bal ki dibi, ə bal ki dibi to tə ndō ki kare be tō.

✧ 2:16 Kər Isirayəl je 22.4-35 ✧ 2:22 Tər ta je 26.11 ✧ 3:6 5-6: Kilə ngirə ne je 1.6-9; 7.11

⁹ Baʼbe ɔy lo kɔji ndigi ra ti lɔne, tɔki dije madi gai kin al. E kisi ɔ isi dɔ ti sɔsi, tado ndigi kadi daw madi tuji al, na kadi dije pɔti ingai dɔkagilo kadi iyɔi rɔbi njiyɔde je ki majal kɔ.

¹⁰ NDɔ lɔ Baʼbe a re tɔki nje ɔogi a re-n kam be. Ningɔ ndɔe ti kin, dɔra a goto kɔ ki tɔgi ki to ɔal ngay. Ne kindɔ je ki dɔra ti por a ro-de kɔ, ningɔ dɔnangi ki ne je ki dije rai-de me ti kin, Luwɔ a gangi ta dɔde ti tɔ.

¹¹ E be ɔ, tɔki ne je kin pɔti a gotoi, sɔbi kadi sɔi a sɔi dije ki toi ban ɔ? A sɔi dije ki pa njiyɔsi e dana, dije ki njɛ ɔal Luwɔ.

¹² Sɔbi kadi a ingami ndɔ lɔ Luwɔ, ningɔ kadi isangi rɔbi kadi re kalangi. NDɔe ti kin, e ndɔ ki por a ɔ dɔra ro-e raki, ningɔ ne kindɔ je ki dɔra ti a lei me por ti jipi tɔ.

¹³ J-ai je ɔa, tɔki Luwɔ un-n ndune adi-je, j-a ji nginai ta dɔra ki sigi ai ki dɔnangi ki sigi* ki kadi ne ra ki rojeti a ɔ ɔe me ti.

¹⁴ E mbata kin ɔ, njɛ ndigi je lɔm, me nginɔ ta ndɔ re Baʼbe ti kin, maji kadi indai tɔgi dɔ rɔsi ti kadi sɔi dije ki kay njay, dije ki ta goto dɔde ti nɔ Luwɔ ti, kadi lapiya e dansi ti sie.

¹⁵ Maji kadi igari tɔki kisi dɔ ti lɔ Baʼbe kin adi sɔsi dɔkagilo kadi ingai kaji. Ningɔ e ko ta wa kin tɔ ɔ ngokoje, nje ndigi lɔje Pol ndangi-n makitibi adi sɔsi ki gosi ki Luwɔ ade.

¹⁶ Ningɔ e wa kin tɔ ɔ e ta ki ndangi me makitibi je ti lie pɔti, loki ɔl ta ki dɔ ta je ti ki m-ɔl kin. Ta je lie ki madi, lo gɔr mee ngɔ ngay, adi dije ki isi day, dije ki ai dɔ njade ti me kadi-me ti al, mbiri me ta lie tɔki mbirii ndagi ta je ki me makitibi ti lɔ Luwɔ ka kin be tɔ. Ra-e ki be kin a re ki tuji dɔ darɔde ti ai je wa.

Ta kɔji ki dɔbɔy ti

¹⁷ Ki ɔji dɔsi, sɔi njɛ ndigi je lɔm ki ngay, m-ndaji sɔsi ngata. Ningɔ maji kadi adi kamsi adi dɔ rɔsi ti, ɔi adi dije ki njɛ mbati tɔl rɔde go ndu Luwɔ ti, ki uri wale kam, ndari sɔsi gode ti, ki ta

* 3:13 Ejay 65.17; 66.22

ngom je lɔde, adi iyɔi dɔ rɔbi ki maji ki ai ti kin kɔ al.

¹⁸ Ne ki kadi irai, e ta kadi awi ki kɔte kɔte me ne ra ti ki nɔl Baʼbe lɔje Jɔju Kirisi ki e nje kaji-je, ki me gɔr-e ti. Ningɔ kadi dije ilai tɔji dɔe ti, ɔone ki lo ti, biti ki nɔ ti! *Amen!

Makitibi ki dɔsay ki Ja ndangi

Ta ki dɔ makitibi ti ki dɔsay ki Ja ndangi

Dəw ində tɔ Ja dɔ makitibi ti kin al, nə njé ki kəte gəri maji kadi makitibi je mitə e Ja ə ndangi-de. E ki dɔsay kin əji-je ne madi kare dɔ dije ti ki nje ndangi makitibi ndangi adi-de al. Ne kare ki ɓa, nje ndangi makitibi tɔji ndaji ne je madi ki rɔ njé kaw-naa je ti ki makitibi kin sɔbi dɔde adi j-o. Njé kaw-naae je kin, njé ki əli əi nə n-əi njé ra kilə lə Luwə, ki ndəmi rəbi kadi-me Kirisi rai-de majal ki ne ndo je ki ngom. Rai-de majal təkɪ j-o-n rɔ njé kaw-naa je ti lə Kirisi ngay go koy Kirisi ti. E mbata kin ə, nje ndangi makitibi ilə jine dɔ ne je ti joo me makitibi ti ləne:

Kilə dɪngəm me dije ti ki ndangi makitibi adi-de kadi njiyəi me kində rɔ naa ti ki rɔjeti ki Luwə nim ki NGone Jəju Kirisi nim. Ningə e ne ki sɔbi kadi a tɔji me ndigi-naa ti dande ti.

Rɔ ki ne ndo ki go rəbe ti al ki ə nə dɔnangi ki je me ti kin e dɔnangi ki rosi ki majal ɓi Kirisi ki e NGon lə Luwə asi kadi a təl rɔne dəw ti re me ti al. Njé ndo ne je ki ngom kin əli təkɪ Jəju ki dɔnangi ti ne e dangi ki Kirisi ki e dəw ki Luwə mbəte. Əli əi nə Kirisi e dəw ki me ndil ti par ɓi dəw a oo-e al. Taa təli əli ɓəy tɔ təkɪ re dəw gər Luwə ki rəbi ne gər ləne, ɓa ingə kaji par ngata, ɓi e ta kadi go ti ə dije ndigi-naa je, rai ne ki go rəbe ti wa taa al ngata. Ningə əi je kin əi ne ndo je ki go rəbe ti al ki ilə kagi nɔ Poy ta ti ki Maji, ə kadi e ki rɔ səde.

Nje ndangi makitibi ilə ngirə ta ləne ki ne ki uwə mee ki e kadi tɔgi njé kadi-me je me kində rɔ naa ti ki sɔbi kadi indəi-naa ti ki Luwə nim ki Jəju Kirisi nim kin, taa me kində rɔ naa ti dande ti nim tɔ (1.1-4). Lo kin ti, sɔbi kadi ai dana me naji ki ma ti ki njé ki ooi Kirisi

ki kəmdə nim, ooi ta lie ki mbide nim mai kin. Nje ndangi makitibi dɔji njé ki dangi makitibi kin adi-de kadi njiyəi me kunji ti, tadɔ Luwə e kunji. Ningə e mbata kin ə, sɔbi kadi rai kilə ki ndukun ki dɔ ndigi-naa ti (1.5-2.17). Go ti, nje ndangi makitibi əl təkɪ njé tɔ rɔ Kirisi ki tɔgide ngay a ij taa, ningə əi njé ngom je ki a naji təkɪ Jəju e Kirisi ki Luwə mbəte kin al (2.18-29). Ba a nɔɔ ole mede dɔ ti təkɪ njiyə me ne ra je ti ki rɔjeti, me ndigi-naa ti yo je ki ne je, ki me ka dɔ nja ti ki Jəju Kirisi kin ə e ne je ki tɔji kadi je ngan lə Luwə təkɪ rɔjeti (3.1-24). Go ti, nje ndangi makitibi tɔji-de rəbi kər kəm ne ki rɔjeti al ki ne ki rɔjeti naa ti, ɓa təl re dɔ kɔ ta ti ki dɔ ndigi-naa ti ka kin ɓəy. Əl-de təkɪ ke dəw lə Luwə e ndigi-naa, tadɔ Luwə e nje ndigi dije (4.7-21). Ja təl ta makitibi ləne ki kilə ji dɔ ne ti ki ɓari-e kadi-me ki nje tətɪ rɔ, taa təl re dɔ ngongɪ ta je ti madi tɔ (5.1-21).

Makitibi kin e makitibi ki ilə jine dɔ rəbi njiyə ki Kirisi ti adi ay njay. Adi tɔgi njé kun go Kirisi me mər ta je ti ləde, taa ra səde kadi əsi ne ndo ki go rəbe ti al ki a ur ki dəw wale kin ngərangɪ nim, ilə dɪngəm mede ti kadi gəri lo dɔɔ rəde naa ti ki Jəju nim, ki ndigi-naa nim tɔ.

Ta Kaji

¹ Ne ki e lo kilə ngirə ne je ti[☆], ne ki j-o ki mbije, ne ki j-o ki kəmje, ne ki ji go kəri kəri, ne ki jije ədi, e ta kaji ki bitɪ ki nɔ ti.

² Kaji kin ədi rɔne adi j-o-e ki kəmje; ji ma naji lie. Ningə e mbata kin ə, j-isi j-ilə səsi mbɛ kaji ki kəte e kadi Bawje Luwə ti, ɓa go ti, e ki tɛɛ ki dɛ kadi-je.

³ Ne ki j-o ki kəmje nim, j-o ki mbije nim, ə səi ka j-ilə səsi mbɛe tɔ. Lo kin ti, a indəi rəsi naa ti səje dɔ me kasi-naa ti ki j-aw-n ki Bawje Luwə nim, ki NGone Jəju Kirisi nim kin.

⁴ Ningə ji ndangi makitibi kin j-adi səsi kadi rɔnəl ləje asi-naa tapi.

Njiyə me kunji ti

☆ 1:1 Ja 1.1

⁵ Luwə e kunjɪ, ngon tɪl kɪ ndəy be ka goto rəe tɪ, ningə e kɪn ə e ta kilə mbe kɪ j-ɪngə ta Jəju Kirisi tɪ ə je j-ilə səsi mbeɛ.

⁶ Kɪn ə re j-əli j-əi nə meje e naa tɪ kɪ Luwə, ningə j-ai nɔɔ jɪ njiyəi me tɪl tɪ bəy ə, j-əi njé ngom je, ne kɪ rəjetɪ goto rəje tɪ.

⁷ A re jɪ njiyəi me kunjɪ tɪ təkɪ Luwə wa e-n me kunjɪ kɪn be ba, me je e naa tɪ kɪ naa nɪm, taa məsi Jəju kɪ NGone togɪ majal je ləje pətɪ kɔ tɔ.

⁸ Kɪn ə re j-əli j-əi nə jɪ rai majal al ə, j-isi j-adi rəje j-əi je wa, taa ne kɪ rəjetɪ goto rəje tɪ tɔ.

⁹ Nə re jɪ tɛɛ taje dɔ majal je tɪ ləje ə, Luwə kɪ e dəw kɪ yətɪ ndune al nɪm, e dəw kɪ dana nɪm kɪn a iyə go majal je ləje kɔ, taa a bər ra go tɪ al je ləje pətɪ kɔ tɔ.

¹⁰ A kɪn ə re j-əli j-əi nə j-əi njé ra majal je al ə, jɪ bari Luwə nje ngom, ningə ta lie ka goto meje tɪ tɔ.

2

Kirisi, nje ra səje

¹ NGanm je, m-ndangi makitibi kɪn m-adi səsi mba kadi osi me majal tɪ al. A kɪn ə re dəw madi osi me majal tɪ ə, j-awi kɪ nje najɪ ta dɔje tɪ kɪ isi kadi Bawje tɪ nɔ, adi e Jəju Kirisi, kɪ e dəw kɪ dana.

² Tado e e ə un rone ilə kɔ adi koy mbata majal je ləje. Ningə e mbata majal je ləje par al, nə mbata majal je lə dije pətɪ kɪ dɔnangi tɪ ne.

Təl rə go ndu-kun tɪ kɪ bo ngay, kɪ e ndigɪ-naa

³ Re jɪ təl rəje go ndu-kun je tɪ ba, j-asi kadi j-əli kɪ me kɪ tɪ kati təkɪ jɪ gəri Luwə.

⁴ Dəw kɪ əl ə nə: «M-gər Luwə», nə təl rone go ndu-kun je tɪ lie al, dəwe kɪn e nje ngom, ta kɪ rəjetɪ goto rəe tɪ.

⁵ Nə re dəw təl rone go ndu Luwə tɪ ba, ndigɪ Luwə adi asi-naa tapi. Lo kɪn tɪ, j-a jɪ gəri kɪ me kɪ tɪ kati kadi meje e naa tɪ kɪ Luwə.

⁶ Dəw kɪ əl ə nə mene e naa tɪ kɪ Luwə ba, səbi kadi dəwe kɪn njiyə təkɪ ndɔ kɪ Jəju njiyə-n kɪn be.

⁷ Madim je, njé ndigɪ je ləm kɪ ngay, e ndu-kun kɪ sigɪ ba m-ndangi m-adi səsi al, nə e ndu-kun kɪ to mari nu, kɪ ɪngəi lo kilə ngirə kində ne je tɪ nu wa kɪn*. Ndu kune kɪ to mari nu kɪn, e ta wa kɪ osi mbisi tɪ kəte nu kɪn.

⁸ Nə m-təl m-əl bəy tɔ m-ə nə e ndu-kun kɪ sigɪ ə m-ndangi m-adi səsi. Ningə kee kɪ rəjetɪ, dəw oo kɪ rɔ Kirisi tɪ nɪm kɪ rəsi tɪ nɪm, tado tɪl də kɔ, adi kunjɪ kɪ rəjetɪ ngata ə isi unji.

⁹ Dəw kɪ ə nə n-isi n-njiyə me kunjɪ tɪ, nə a dɔ tɪ nɔɔ isi əsi ngokone ta ba, dəwe kɪn e me tɪl tɪ wa bəy.

¹⁰ Dəw kɪ ndigɪ ngokone, e me kunjɪ tɪ, ne madi kare kɪ to rəe tɪ kɪ kadi a ra adi osi goto.

¹¹ Nə dəw kɪ isi əsi ta ngokone, e me tɪl tɪ; isi njiyə me tɪl tɪ, gər lo kɪ isi aw tɪ al, tado tɪl dibi kəme tɪ.

Kəsi rə ngərangi kɪ ne ra je kɪ dɔnangi tɪ ne

¹² NGanm je, m-ndangi makitibi kɪn m-adi səsi tado majal je ləsi e kɪ kiyə go kɔ kɪ takul Jəju Kirisi.

¹³ NJé koji-m je, m-ndangi makitibi kɪn m-adi səsi tado igəri dəw kɪ e kəte lo kilə ngirə ne je tɪ. NGan basa je kɪ ngan madi je, m-ndangi makitibi kɪn m-adi səsi tado itətɪ rɔ nje majal.

¹⁴ NGanm je, m-ndangi makitibi kɪn m-adi səsi tado igəri dəw kɪ e Bawje. NJé koji-m je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tado igəri dəw kɪ e kəte lo kilə ngirə ne je tɪ. NGan basa je kɪ ngan madi je, m-ndangi makitibi m-adi səsi tado tɔgisi e ngay, ta lə Luwə uwə lo kisi mesi adi itətɪ rɔ nje majal.

¹⁵ Adi ne ra je kɪ majal kɪ dɔnangi tɪ ne kɪn uwə mesi al, taa adi mər ta je kɪ dɔnangi tɪ ne uwə mesi al nɪm tɔ. Kɪn ə re ne ra je kɪ dɔnangi tɪ ne uwə me dəw ə, dəwe kɪn lo kadi a ndigɪ Luwə goto.

¹⁶ Tado, ne ra je kɪ majal kɪ dɔnangi kɪ əi: ngur ra ndigɪ lə darɔ, kɪ kəm-nda, kɪ kində gu kɪ ne kingə je kɪ dɔnangi tɪ ne kɪn, ne je kɪn pətɪ jɪ rɔ Bawje Luwə tɪ al, nə jɪ dɔnangi tɪ ne.

¹⁷ NGa ningə dɔnangi kɪ ngur ne ra je kɪ majal kɪ me tɪ kɪn pətɪ a dəi, nə

* 2:7 Ja 13.34

dəw ki nje ra go ndigi ti lə Luwə a isi ki done taa biti ki nq ti.

¹⁸ NGanm je, j-əi dəbəy ndə ti ngata. Ningə əli adi oi təkı nje tə rə Kirisi a re, nga ningə ki basine kin, dije ngay ki njé tə rə Kirisi a njiyəi ne. Lo kin ti, ji gər kadi je dəbəy ndə ti ngata.

¹⁹ Əi dije ki tēēi danje ti ne ə awi, nə ke ə əi dije ləje ki rəjeti al. Kin ə re əi dije ləje ki rəjeti ə re a isi səje ne. Nə tusi-je iyəi-je be ə awi, kadi təji ki taga təkı dəw kare dande ti ki e dəw ləje ki rəjeti goto.

²⁰ Səi ba, ingəi NDil Luwə ki Kirisi adi səsi, ə ra adi igəri ne ki rəjeti.

²¹ NGa ningə, kin ə m-ndangi makitibi m-adi səsi ba, e mbata gər ba igəri ne ki rəjeti al al, nə e mbata gər ki igəri ne ki rəjeti ka kin ə m-ndangi-n makitibi m-adi səsi. Ningə igəri maji kadi ne ki ngom a tēē me ne ki rəjeti al tə.

²² Nə ə e nje ngom ə? Nje ngom e dəw ki nje kəl kə nə: «Jəju e Kirisi al» kin. Nje tə rə Kirisi e dəw ki mbati Baw NGon əi ki NGon.

²³ NGa ningə, dəw ki mbati NGon, dəwe kin uwə Baw NGon ki rəne ti al jagi tə.

²⁴ Səi je ba, maji kadi ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti nu kin maji. Kin ə re ingəmi ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti nu kin maji ba, mesi a e naa ti kare ba ki NGon nim ki Bawe nim.

²⁵ Ningə kun mindi ki Kirisi un adi-je e kaji ki biti ki nq ti.

²⁶ Ne ki m-a də ti ngay ə m-ndangi-n makitibi kin m-adi səsi e ta lə dije ki isi sangi kadi n-ɓuki səsi wale kin.

²⁷ NGa ningə səi, NDil Luwə ki Kirisi adi səsi kin isi mesi ti, adi awi ki ndoo kadi dəw ndo səsi ne al. Ki rəjeti, NDil Luwə ndo səsi ne je pəti, ningə ndo səsi ne ki rəjeti bi ndo səsi ngom al. E mbata kin ə, kadi irai ne ki ndo səsi, adi mesi e naa ti ki Kirisi.

²⁸ Oyo, nganm je, adi mesi e naa ti ki Kirisi, mba kadi ji ti meje kati lo ki a tēē həy, taa kadi j-ilə dəje nangi ki rəsəl nqə ti, ndə ree ti al tə.

²⁹ Təkı igəri kadi Kirisi e dəw ki dana, maji kadi indəi dəsi ti tə təkı dəw ki nje ra ne ki dana e ngon lə Luwə.

3

¹ Oi ndigi ki əti bəl ki Bawje Luwə ndigi-je kin! NDigi-je ndigi ki ɓar-n-je ngane je. Ningə j-əi ngane je təkı rəjeti wa ka tə! Kin ə re dije ki gei ne je ki dənangi ti ne ngay gəri-je al ə, təji kadi gəri Luwə.

² NJé ndigi je ləm ki ngay, ki basine kin j-əi ngan lə Luwə, nə ne ki j-a ji təl lo ti ti, to lo ɓəyɔ ti ɓəy. Ningə ne kare, ji gər kadi ndə ki Kirisi a tēē həy ba, j-a ji to titi-naa sie, tadə j-a j-o darəe wa təkı rəjeti.

³ NGa ningə, dije pəti ki awi ki kində me ki be kin də Kirisi ti ba, a əgi rəde ra majal təkı Kirisi wa tēē kadi majal ti al kin be.

⁴ Dəw ki ra ki ra majal, əsi ta ndu-kun lə Luwə, tadə majal ki ra e tə rə ndu-kun lə Luwə.

⁵ Igəri maji kadi Kirisi re mba kər majal je ləje, ningə e, dəw oo majal rəe ti al.

⁶ Lo kin ti, dəw ki a də Kirisi ti, e dəw ki a nay ki lo ra majal ti al, nə dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dəw ki oo Kirisi al nim, gər-e al nim tə.

⁷ NGanm je, indəi kəm-kədi də rəsi ti, adi dəw ədi səsi al. Kin ə re dəw ra ne dana ba, e dəw ki dana təkı Kirisi e-n dəw ki dana kin be tə.

⁸ Dəw ki nay ki lo ra majal ti, e dəw lə su, tadə su e nje ra majal lo kilə ngirə ne je ti nu. Ningə kire NGon lə Luwə e ki mba kadi tuji kilə rae je.

⁹ Dəw ki təl rəne ngon Luwə ti, e dəw ki a iyə ta majal ki ra, tadə təgi ki j rə Luwə ti e rəe ti. Asi kadi a nay ki lo ra majal ti al, tadə Luwə e Bawe.

¹⁰ Rəbi ki kadi dəw a gər-n ngan lə Luwə ay njay dan ngan lə su ti ə to kin: dəw ki mbati ra ne ki dana nim, mbati ndigi ngokone nim e dəw lə Luwə al.

NDigi-naa

¹¹ MBe ta ki osi mbisi ti lo kilə ngirə ne je ti, e ta kadi indigi-naa ki yo je ki ne je[☆].

☆ 3:11 Ja 13.34

12 Ningə kadi irai təkı Kay ra-n kin al. Kay e dəw lə nje majal ə təl ngokone. Ningə e mbata ri ə təl-n ngokone ə? Təl-e mbata kilə rae e Kay majal, nə kilə ra ngokəe e kilə ra ki dana✧.

13 NGakom je, kin ə re dije ki ne ki dənangi ti ne nəl-de ngay ədi ta ləsi al ə, adi əti səsi bəl al.

14 J-əi, ji gəri kadi ji tēēi me koy ti j-uri me kaji ti, tado ji ndigi ngakoje je. E be tado dəw ki ndigi ngokone al, e dəw ki isi gin tōgi ti lə koy.

15 Dəw ki me majal ki ngokəe e dəw ki nje təl dije. NGA ningə igəri maji kadi dəw ki nje təl dije, kaji ki bitı ki nō ti goto rəe ti.

16 Ne ki kadi ji gər-n ne ki bari-e ndigi-naa ə to kin: Jəju Kirisi un rəne ilə kə mbata ləje, e be ə, je ka maji kadi j-un rəje j-ilə kə mbata ti lə ngakoje je tō.

17 Ne kare, kin ə re dəw aw ki ne kingə je ki dənangi ti ne, ə oo ngokone me ndoo ti, nə uti kəmne dəe ti ningə, ndigi Luwə to ra be rəe ti ə?

18 NGakom je, adi ji ndigi-naa ki bəl ta je ki taje ti ne par al, nə adi ji ndigi-naa ki kilə ji kadi-naa, me ne ra ti ki rəjeti.

19 Lo kin ti, j-a ji gəri kadi j-əi dije lə ta ki rəjeti, ngata ningə, ta kəm Luwə ti, j-a j-iləi meje nangı.

20 Təkı rəjeti, re meje uwə-je ki ta ka, ji gər kadi Luwə itə meje taa, gər ne je pəti tō.

21 Njé ndigi je ləm ki ngay, kin ə re meje gangı ta dəje ti al ə, j-a j-əl ta ki Luwə ki me ki tı kati.

22 Ne je pəti ki ji dəje, j-a j-ingə rəe ti, tado ji təl rəje go ndu-kun je ti lie nim, ji ra ne je ki nəl-e nim.

23 NGA ningə, ndu ki un adi-je ə to kin: e ta kadi j-ade meje ki tō NGone Jəju Kirisi, taa kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je təkı Kirisi adi-n-je ndune✧.

24 Dəw ki ngəm ndu-kun je kin, e dəw ki a də Luwə ti nim, Luwə isi mee ti nim tō. Ne ki kadi ji gər-n təkı Luwə isi meje ti, e ki takul NDile ki adi-je.

4

Gər NDil Luwə ki ndil ki majal

1 Njé ndigi je ləm, dije ki isi əli əi nə n-awi ki ndil mede ti kin itaai mede pəti al, nə kadi nai-de oi bəy taa se NDil ki awi e NDil ki j rə Luwə ti wa. Tado njé ngom je ngay ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta je ki ta Luwə ti, sanəi-naa dənangi ti ne.

2 Dəw ki ra ki gər kadi Jəju Kirisi təl rəne dəw ti aw ki NDil Luwə mene ti, ningə e kin ə e rəbi ki kadi igərii NDil Luwə.

3 Ningə dəw ki mbati kadi gər təkı Jəju Kirisi təl rəne dəw ti, aw ki NDil Luwə mene ti al, nə e ndil nje bə lə Kirisi yo ə aw-n mene ti. Əli adi oi ki mbisi təkı nje bə lə Kirisi a re, ningə ki basine kin, re e dənangi ti ne ngata.

4 Səi nganm je, səi dije lə Luwə, ningə səi itəti rə dije ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti kin, tado NDil ki awi mesi ti itə ndil ki isi me dije ti ki njé kədi ta lə Luwə al.

5 Njé ngom je ki njé kəl kə nə n-əi njé kəl ta ki ta Luwə ti ka kin əi me ne ra ti ki əsi ta Luwə, taa ta kəl-de ka e ta kəl ki əsi ta Luwə tō. E mbata kin ə dije ki njé kədi ta lə Luwə al ooi ta ləde maji ngay.

6 NGA ningə, j-əi, j-əi dije lə Luwə adi dəw ki gər Luwə ba a oo ta ləje, nə dəw ki e dəw lə Luwə al, a oo ta ləje al. Lo kin ti, j-a ji gəri NDil ki rəjeti ki ndil ki ngom.

NDigi-naa j rə Luwə ti

7 Njé ndigi je ləm ki ngay, adi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je, tado ndigi-naa j rə Luwə ti. Dəw ki nje ndigi madine e ngon lə Luwə, taa e dəw ki gər Luwə tō.

8 Nə dəw ki ndigi madine al, gər Luwə al, tado Luwə e dəw ki nje ndigi dije.

9 Oi təji ki Luwə təji-je ndigi ki ndigi-je kin: Luwə ilə NGonne ki kare ba be dənangi ti ne kadi tə ki go rəbi lie ba j-isi-n ki dəje taa.

10 E je ba ji ndigi Luwə al, nə e e ə ndigi-je, ə ilə NGonne ki un rəne ile kə

✧ 3:12 Kilə ngirə ne je 4.1-8 ✧ 3:23 Ja 13.34; 15.12; 17 ✧ 4:10 2.2

kadi-kare ti mbata kigə-n dɔ majal je ləje✧.

¹¹ NJé ndigi je ləm ki ngay, kin ə Luwə ndigi-je be ningə, səbi kadi j-əi ka ji ndigi-naa ki yo je ki ne je tɔ.

¹² Dəw ki oo Luwə ki kəmne goto, nə kin ə ji ndigi-naa ki yo je ki ne je ɓa, Luwə isi meje ti, ningə ndigi dije lie tɔji rone ki taga rɔje ti tɔ.

¹³ Ne ki a ra kadi ji gəri-n təkɪ j-isi me Luwə ti nim Luwə isi meje ti nim e NDile ki adi-je.

¹⁴ NGA ningə, je j-o ki kəmje nim, ji ma naje nim təkɪ Bawje Luwə ilə ki NGone kadi aji dije ki dɔnangi ti ne.

¹⁵ Kin ə re dəw gər kadi Jəju e ngon Luwə ə, Luwə isi mee ti nim, e isi me Luwə ti nim.

¹⁶ Ba j-əi, ji gəri maji nim, j-adi meje nim təkɪ Luwə ndigi-je. Luwə e nje ndigi dije, adi dəw ki njiyə me ndigi-naa ti, Luwə e mee ti nim, e e me Luwə ti nim tɔ.

¹⁷ Kin ə re ji ndigi-naa j-adi osi rəbə pəy ɓa, j-a ji tɪ meje kati ndɔ gangi ta ti. J-a ji tɪ meje kati tadɔ ji kisi ki dɔ taa ləje dɔnangi ti ne to tə ya Kirisi be tɔ.

¹⁸ Bəl goto me ndigi-naa ti, ndigi-naa ki rɔjeti ɔr ɓəl kɔ. Bəl e ne ki tɔji kində kɔji ki kadi a re, ningə dəw ki nje ɓəl e dəw ki ndigi-naa goto rəe ti.

¹⁹ J-əi ɓa, ji ndigi-naa tadɔ e Luwə ə ndigi-je kəte.

²⁰ Kin ə re dəw madi əl ə nə: «M-ndigi Luwə», ningə təl ɔsi ta ngokone ə, e dəw ki nje ngom kare. Kin ə re ngokɔji ki o-e ki kəmi ne kin indige al ə, Luwə ki o-e ki kəmi al kin asi kadi a indige al.

²¹ *NDu-kun ki j-ingə rɔ Luwə ti əl ə nə: «Dəw ki ndigi Luwə ɓa, səbi kadi ndigi ngokone tɔ.»

5

Kadi-me NGon Luwə e ngirə ndigi-naa

¹ Dəw ki adi mene kadi Jəju e *Dəw ki Luwə mbəte e ngon lə Luwə. NGA ningə, dəw ki ndigi baw ngon, ndigi ngone ki oje tɔ.

² Kin ə re ji ndigi Luwə, ə ji rai kilə ki ndu-kun je lie ningə, lo kin ti ə j-a ji gəri-n təkɪ ji ndigi ngane je.

³ Tadɔ ndigi Luwə e ta kadi ji ngəmi go ndu-kun lie. Ningə ndu-kun je lie ɔy al tɔ,

⁴ mbata ngan lə Luwə pəti təti rɔ ndigi ra ki dɔnangi ti ne. Ningə ne ki ji təti-n rɔ ndigi ra ki dɔnangi ti ne e kadi-me ləje.

⁵ Nə ə asi kadi təti rɔ ndigi ra ki dɔnangi ti ne ə? Dəwe ɓa e dəw ki adi mene kadi Jəju e ngon Luwə kin par.

Naji ki ma ki dɔ Jəju ti

⁶ E Jəju Kirisi ə re dɔnangi ti ne ki man batəm ləne nim ki məsi koyne nim. Re ki man par al, nə re ki man əi ki məsi. Ningə NDil ə e nje ma naji, mbata NDil e ta ki rɔjeti.

⁷ Ba ki ne kin, njé ma naji je əi mitə,

⁸ adi e NDil Luwə nim, man nim, taa məsi nim tɔ. Ningə ne je ki mitə kin ndude e naa ti.

⁹ Ji taa naji ki ma lə dije maji, nə naji ki ma lə Luwə tɔge e ngay wa ɓəy tɔ; ningə e naji ki ma ki ma dɔ NGonne ti.

¹⁰ Dəw ki adi mene NGon Luwə aw ki naji ki ma kin mene ti, nə dəw ki taa ta lə Luwə al, ra-e nje ngom ti, tadɔ taa naji ki ma ki Luwə ma dɔ NGonne ti kin al.

Kaji ki bitɪ ki nɔ ti

¹¹ Naji ki ma ki kadi ji gəri maji e kaji ki bitɪ ki nɔ ti ki Luwə adi-je kin. Ningə e kaji ki adi-je ki takul NGone.

¹² Dəw ki e me NGon ti ingə kaji, nə dəw ki e me NGon ti al, kaji lie goto.

¹³ NGA ningə, ki ne kin, m-ndangi makitibi kin m-adi səsi, səi ki adi mesi NGon Luwə, kadi igəri təkɪ ingəi kaji ki bitɪ ki nɔ ti.

Kəl ta ki Luwə mbata lə njé ra majal je

¹⁴ Kin ə re ji dəji Luwə ne ki go ndigi ti lie ə, a oo dɔ nduje, ningə lo kin ti, j-a ji tɪ meje kati.

¹⁵ Təkɪ ji gər kadi oo dɔ nduje, ji tɪ meje kati kadi j-a j-ingə ne ki ji dəje tɔ.

¹⁶ Kin ə dəw madi oo ngokone me majal ti ki asi kadi tɛɛ koy ə, maji kadi əl ta ki Luwə ə Luwə a aje. E dije ki majal je ləde a tɛɛ koy al ə ta kin səbi dɔde. Ta kare, majal madi e nɔɔ a tɛɛ

ki koy, ningə e ko majal ki be kin 6a m-
dəji səsi kadi əli ta ki Luwə də ti al.

¹⁷ Ne ra ki go ti al pəti e majal, nə
majal pəti 6a tēē koy al.

¹⁸ Ji gər kadi dije ki əi ngan lə Luwə, a
nayi-naa ki lo ra majal ti al, tadə NGon
lə Luwə ngəm dəde, nje majal asi ra
səde ne madi al.

¹⁹ Ji gər kadi je dije lə Luwə, nə
dənangi ba pəti e gin təgi ti lə nje majal.

²⁰ Ji gər 6əy tə kadi NGon lə Luwə
re, adi-je ne gər ki kadi ji gər-n Luwə
ki rəjeti. Ningə je, j-ində rəje naa ti
ki Luwə ki rəjeti ki takul NGone Jəju
Kirisī. E ə e Luwə ki rəjeti, e ə e kaji ki
biti ki nq ti.

²¹ NGanm je, əgi rəsi kun go kagi yo
je.

Makitibi ki ko joo ki Ja ndangi

Ta ki do makitibi ti ki ko joo ki Ja ndangi

Nje ndangi makitibi kin ba rone a na n-e «NGatogi». Ninga ta kale toji kadi e daw ki aw ki ngon togi madi do dije ti ki ndangi makitibi adi-de kin. NDangi ta adi «Dane ki Luwa mbate nim adi ngane je nim». Ninga Dane ai ki ngane je kin, ki rojeti ba, ai nje kaw-naa je ki lo madi ti (1).

Fla dingam mede ti kadi njiyai me ta ki rojeti ki me ndigi-naa ti (1-6); taa ndaji-de kadi indai kam-kadi do rade ti ki ro dije ti ki nje ndo ne ki go rabe ti al taki al-n me makitibi ti ki dosay kin be to (7-11). Nje ndangi makitibi tol ta makitibi lone ki ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dode ti, taa al-de ta kuwa ji-naa la nje kaw-naa je ki e sade indai tae ti to (12-13).

Taki al-n me makitibi ti ki dosay, daji dije ki ndangi makitibi kin adi-de kadi indai kam-kadi do rade ti nim, kadi uwai togide ba me kadi-me ti ki rojeti nim to.

Kuwa ji-naa

¹ Mi NGatogi la nje kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi i Dane ki Luwa mbati, taa madi ngani je ki sai sade je, m-ndigi sasi ndigi ki rojeti. Ninga e mi par ba m-ndigi sasi al, na e dije pati ki gari ne ki rojeti a ndigi sasi.

² Ji ndigi sasi mbata ne ki rojeti uwa meje, ninga e ne ki a to meje ti ki ndo je ndo je.

³ Ba ji daji kadi me-maji, ki koo kam-to-ndoo, ki lapiya la Bawje Luwa ai ki NGone Jaju Kirisi e sasi naa kadi isi me ne ra ki rojeti ki me ndigi-naa ti.

Ne ra ki rojeti ai ki ndigi-naa

⁴ Rom nal-m ki dum biti kadi m-o taki ngani je madi isi njiyai do rabi ti ki rojeti, taki Bawje Luwa daji-n-je.

⁵ Ninga ki basine kin, Dane ki nje ndigi lam, ne ki m-daji, e ta kadi ji ndigi-naa ki yo je ki ne je. E ndu-kun ki sigi ba m-adi al, na e ndu-kun ki j-ingai lo kilə ngire ti nu wa kin*.

⁶ NDigi-naa e njiyə go ndu-kun ti la Luwa. NGA ninga, ndu-kun ki osi mbisi ti lo kilə ngire ti nu, e ta kadi injiyai me ndigi-naa ti.

⁷ Nje kadi dije kilə-de ko ngay sanai-naa ki lo pati donangi ti ne, ninga mbati kadi n-ali taki Jaju Kirisi tal daw taki rojeti. Lo kin ti a oi daw ki nje ngom, ki nje ta ro Kirisi.

⁸ Indai kam-kadi do rasi ti sai je wa, mba kadi kandi kilə rasi nay ko kare al, na kadi ingai ne kiga go jisi ki asi loe ti barere.

⁹ Ninga daw ki a do njane ti me ne ndo ti ki oji do Kirisi al, na to a dam kare yo, e daw ki ne madi ki doo-e naa ti ki Luwa goto. Daw ki a do njane ti me ne ndo ti ki oji do Kirisi, e daw ki doo-naa naa ti ki Luwa nim ki NGone nim.

¹⁰ Kin a re daw madi re rasi ti ki ne ki rangi bi ki ne ndo kin al ba, uwai-e ki rasi ti al nim, uwai jie al nim.

¹¹ Tado re uwai jie ba, irai madi-naa sie do kilə rae ti ki majal.

Ta ki do bay ti

¹² M-aw ki ne je ngay bay kadi m-al sasi, na m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi ne me makitibi ti al. Tado m-inda mem ti kadi m-a m-aw rasi ti kadi m-al sasi ta ki tam, kadi ta ronəl laje osi taga pay.

¹³ Dije ki dan nje kaw-naa je ti ki ne, ki ai dije ki Luwa mbate uwai jii.

* 1:5 Ja 13.34; 15.12, 17

Makitibi ki ko mitə ki Ja ndangi

Ta ki do makitibi ti ki ko mitə ki Ja ndangi

Makitibi kin ka e «NGatəgi» ə ndangi tə (3 Ja 1; 2 Ja 1), ningə ndangi adi Gayusi. Ji gər ne madi kare do Gayusi ti kin al, nə ne kare ba, nje ndangi makitibi taje kadi e dəw ki a do njane ti me ne ki rəjeti. Hale e dangi ki hal Diyotirəbi ki e dəw kare ki aw ki hal ki ngə dan nje kaw-naa je ti. Diyotirəbi əl ta lə «NGatəgi» majal nim, taa e dəw ki uwə mba je ki rone ti al nim tə.

Nje ndangi makitibi piti Gayusi maji ngay oji do ka do nja ti lie nim oji do maji ki isi ra ki nje kadi-me je nim tə (1-8). NGatəgi no rone oji do hal Diyotirəbi (9-10), nə əl ta lə nje kun go Kirisi madi ki tae nə Dəmetirusi maji ngay, təki e dəw ki kile rae maji (11-12). Go ti ba, əl ta kaw mba ki ndigi kadi n-a n-aw ki dode ti, taa əl-de ta kuwə ji-naa lə made je ki indəi tae ti tə (13-15).

Təki j-o-n me makitibi ti ne, ji gəri kadi ra mba ki kuwə ngakoje je ki raje ti e ne madi ki taji ndigi-naa nim, taji ka do nja ti me ne ki rəjeti nim tə.

Kuwə ji-naa

¹ Mi NGatəgi lə nje kaw-naa je, m-ndangi makitibi kin madi j nje ndigi ləm ki ngay Gayusi, ki m-ndigi ndigi ki rəjeti.

² Madim ki ngay, m-ndingə kadi ne je pəti ki rəi ti awi maji ki kəte kəte. M-dəji kadi darəi e ki lapiya təki ndili e-n ki lapiya kin be tə.

Gayusi e nje ra ne ki maji

³ Təki rəjeti, rəm nəl-m ngay, tado ngakoje je ki rəi tēi ne, mai naji do ne ki rəjeti ki ooi rəi ti. Əli ta do njiyə ti ki isi njiyə me ne ki rəjeti.

⁴ Ne ki adi-m rənəl ngay e ta kadi m-o təki nganm je isi njiyə do rəbi ti ki rəjeti.

⁵ Madim ki ngay, isi taji ka do nja ti lai me kində ti ki isi ində kəmi go ngakoje je ti, ki əi mba je wa bəy.

⁶ NGakoje je kin, mai naji ndigi ki indigi-de kin ki ta kəm nje kaw naa je ti. Kadi inay ki lo ra ti səde ra ki asi ta tə Luwə kadi uni ta mba ləde ki kəte.

⁷ E ki mbata tə Kirisi ə osii do rəbi ti ki kanji taa ne ji dije ti ki gəri Luwə al.

⁸ J-əi ba, səbi kadi j-osi gin dije ki be kin, mba kadi j-indəi rəje naa ti səde do kilə kilə mbe ne ki rəjeti ki isi rai.

Hal Diyotirəbi

⁹ M-ndangi ngon makitibi m-adi nje kaw-naa je, nə Diyotirəbi ki e dəw ki ge kadi n-e taa n-isi do dije ti ra kilə ki ta ləm al.

¹⁰ E mbata kin ə, ndə ki m-a m-tee rəsi ti ə, m-a m-əl kilə rae ki majal kin ki taga, e ki isi ində dəje lo ti ki ta je ki majal. Ningə ne kare ki to ngay, e wa mbati kuwə ngakoje je ki mba ki rone ti, taa dije ki ndigi kadi n-uwəi-de ki rəde ti ka əgi-de dəe tə. Dije ki uwəi ngakoje je ki rəde ti ba, e tuwə-de ko dan nje kaw-naa je ti.

¹¹ Nje ndigi ləm ki ngay, indaji majal ki ra al, nə kadi indaji maji ki ra. Dəw ki nje ra maji e dəw lə Luwə, nə dəw ki nje ra majal e dəw ki gər Luwə al.

¹² Re e Dəmetirusi ba, e dije pəti ə mai naji ki maji dəe ti. Ne ra ki rəjeti ki j rə Luwə ti, ki isi təl rone go ti wa kin ka ma naji lie. Taa je wa ka ji ma naji lie tə. Ningə igər kadi naji ki ma ləje e naji ki ma ki rəjeti.

¹³ M-aw ki ne je ngay kadi tə m-əli, nə m-ndigi kadi m-ndangi ki man ndangi ne ki kagi ndangi ne al.

¹⁴ Tado m-ində məm ti kadi kagi lo ngay al ə j-a j-o-naa, kadi j-əl-naa ta ki taje.

¹⁵ M-dəji kadi isi ki lapiya. Madije je ki ne uwəi jii. Ningə kadi uwə ji madije je ki noo kare kare adi-je tə.

Makitibi ki Judi ndangi

Ta ki do makitibi ti ki Judi ndangi

Makitibi la Judi kin, ndangi adi nje kaw-naa je ki lo madi ti gin kare be par al, na ndangi adi dije pæti ki nje kun go Kirisi. Ta ki me makitibi ti kin aw naa ti basi ki makitibi ki ko joo ki Piyar ndangi (2Pi. 2). Makitibi la Judi ai ki Makitibi ki ko joo la Piyar joo pu rai ki dije ki nje ndo ne ki majal. Dije kin daw a gar-de ki rabi kaya rade.

Go kilã ngirã ta ti (1-2), nje ndangi makitibi ilã jine ki tãgine kãm nje njiyã taa ki ne ndo ki ngom ti, ki turi dan nje kaw-naa je ti, ba al-de adi gari tãki ta ki gangi ki bo to isi ngãm-de noo (3-16). NGa ningã, dam ti la nje kadi-me je ba, Judi daji-de kadi ai do njade ti me kadi-me ti (17-23). Go ti, tol ta makitibi lãne ki kilã taji do Luwã ti ki e ki karne ba par a e Luwã. Luwã ki e nje kaji dije ki go rabi la Jaju Kirisi (24-25).

Kin a re makitibi kin tee ki gin togi ta ki ngom ki e ne ki daw a maji al ba, ilã jine maji ngay do togi ti ai ki ne kindã me do ti ki nje kun go Kirisi ingai ki ro Luwã ti, me to Jaju Kirisi ti ki rabi la NDil Luwã kin (20-21).

Kuwãji-naa

¹ Mi Judi, bæã kilã la Jaju Kirisi, ki mi ngoko Jaki*, a m-ndangi makitibi kin m-adi sai ki Luwã bar sasi, ki Bawje Luwã ndigi sai, ki Jaju Kirisi ngãm sasi ta ne lãne kin.

² Ningã kadi koo kãm-to-ndoo, ki lapiya, ki ndigi-naa la Luwã to mbar mbar ki dasi ti.

Nje ndo ne je ki ngom

³ Nje ndigi je lãm ki ngay, m-ndingã ngay kate kadi m-ndangi makitibi madi sasi oji do kaji ki j-ai kare ba do ti kin. Ningã ki basine kin, e togi madi ki

isi dom ti kadi m-ndangi makitibi kin m-adi sasi, m-ilã-n dingãm mesi ti kadi irai do kadi-me ti ki Luwã adi dije lãne nja kare ba par goe gangi kin.

⁴ M-ãl be mbata dije madi ki ta ki gangi ki dode ti e ki ndangi me makitibi ti la Luwã kate nu kin, turi dansi ti, isi mbiri ta me-maji la Luwã kin, tali-e ta ra kaya ti lãde, taa mbati daw ki e karne ba a e Nje kun dje, ki e Babe lãje Jaju Kirisi kin to.

⁵ M-gar kadi igari ne je pæti maji, na m-ndigi kadi m-ole mesi do ti tãki, loki Babe tee ki dije lãne be bæã ti Ejipi ti, go ti, to ko nje je ki rai rãde ta nje me nga je*.

⁶ Ningã m-ndigi kadi m-ole mesi do ti bæy tãki, malayka je ki ai do togi ti ki Luwã adi-de kin al, na mbati lo kiside, Luwã uwã-de dangay ti lo ti ki koo, doo-de ki kulã gindi ki kadi a toi biti ki no ti, mbata ta ki gangi ki boy ki a re.

⁷ E be to a, Sodom ki Gomar* ki be je ki gai gidide, ki uni rãde ilãi me kaya ki ra ti, kae ti la malayka je wa ka kin to, adi sangi-naa ki lo sangi ti al kin, Luwã uwã-de dangay ti me por ti ki a to biti ki no ti. Ningã e kin e ndaji-naa ki to mbata la dije pæti.

⁸ E be a, nje ndo ne je ki ngom ka kin, me do majal ti lãde, buri ki rãde, kidi togi la Luwã, taji malayka je ki ai ne piti je.

⁹ Ne kare, Misal ki nje kun do malayka je*, loki isi naji-naa ta ti ki su, isi kali-naa do nin Moji ti kin ka*, sangi kadi n-gangi ta madi ta ne taji dæ ti al, na ta ki al ba, al a na: «Kadi Babe indai oji*.»

¹⁰ Na dije ki nje ndo ne ki ngom kin, ne ki gari-e al ka taji-e, nga ningã, ne gar ki ojii-de ta ya da je be par kin ba, e ne ki kadi tuji-de ta tuji yo.

¹¹ Tuji e dode ti, tado uni rabi la Kay*; mbata la la a uri wale ta Balam* be; tuji tado tai ro ta Kore* ai ki dije lãne be.

¹² Kiside sasi ta ne kuso ti la ngakona je, ra adi ne kuso lãsi tal ne

* 1:1 Mt 13.55; Mk 6.3   * 1:5 Tee ki taga 12.51; Kor Isirayal je 14.29-30   * 1:7 Kilã ngirã ne je 19.1-25
* 1:9 1Tasa 4.16; Daniyal 10.13, 21; 12.1; Ntd 12.7   * 1:9 Dataranom 34.6   * 1:9 14-15   * 1:11 Kilã ngirã ne je 4.3-8   * 1:11 Kor Isirayal je 22.1-35   * 1:11 Kor Isirayal je 16.1-35

ki to nje. Usoi je ayi-naa je adi asi-de ki kanji rɔsɔl, goi ta tide ai je wa. Toi tɔ kil ndi ki nɔl ɔr-e aw sie adi lo kadi ɔdi goto kin be, toi tɔ kagi je ki nay kandidate ti ka andi al, adi loki dɔw ɔr-de ki ngirɔde ba kɔ ba, tɔli oyi koy ki kɔ joo kin be.

¹³ Naji kilɔ rade je ki to rɔsɔl ki taga tɔ pungɔ ba ki buki pulumne ngangɔ ba ti kin be. Taa toi tɔ mee je ki gari lo kawde al, ki lo ki ndul kururu to mbata lɔde bitɔ ki nɔ ti kin be.

¹⁴ E ai je ɔ nje kɔl ta ki ta Luwɔ ti Enoki* ki e kaje ki nje kɔ siri go Adam ti ndo ndil dɔde ti ɔ nɔ: «Oi, Babe a re ki malayka je dibi kuti bay bay,

¹⁵ kadi gangɔ ta ki bo dɔ dije ti pɔti. A uwɔ njɛ ra majal je pɔti dangay ti ɔji-n dɔ kilɔ rade je ki majal pɔti ki rai ɔsɔi ta Luwɔ, taa ɔji-n dɔ ta je ki to kɔl al pɔti ki ɔli dɔ Luwɔ ti tɔ.»

¹⁶ Ɔi dije ki rɔnɔl lɔde goto, isi bai ta ki dɔkagilo je pɔti. Rai nɛ je ki mede ndigi, ta ki isi tɛɛ tade ti e rɔ ki kɔji, ningɔ re o-de isi toi dɔw pe pe kin ba, e kadi ingɔi nɛ ki to soti ki darɔde rɔ dɔwe ti kin.

Ta kɔji ki rɔ njɛ ndole go Kirisi ti

¹⁷ NGa ningɔ, ki ɔji dɔsi, sɔi njɛ ndigi je lɔm ki ngay, m-dɔji sɔsi kadi adi mesi ole dɔ ta ti ki njɛ kaw kilɔ je lɔ Babe lɔje Jɔju Kirisi ɔli sɔsi kɔte nu kin.

¹⁸ Ɔli sɔsi ɔi nɔ: «Dɔkagilo ki dɔbɔy ti ɔ a ingɔi dije ki a ibɔi sɔsi kogii nim, a njɔyɔi ki go ndigi ra ti ki majal ki mede ti nim tɔ.»

¹⁹ Kadi igari, e ai je ɔ ai njɛ re ki gangɔ-naa. Ningɔ mɔr ta je lɔde e mɔr ki go darɔ ti, bi e mɔr ta ki j rɔ NDil Luwɔ ti al.

²⁰ Nɔ sɔi, njɛ ndigi je lɔm ki ngay, m-dɔji sɔsi kadi adi ngirɔ kisi ki dɔ taa lɔsi e dɔ kadi-me ti ki rɔjetɔ lɔsi kin. Ɔli ta ki Luwɔ ki tɔgi NDile.

²¹ Ningɔ kadi uwɔi tɔgisi ba me ndigi ti ki Luwɔ ndigi-je. Uwɔi tɔgisi ba inginɔi ta Babe lɔje Jɔju Kirisi ki me me-maji ti lie, a adi sɔsi kaji ki bitɔ ki nɔ ti kin.

²² NJɛ ki mede isi tɔsi, maji kadi oi kɔm-to-ndoo lɔde.

²³ Aji-de ki rɔbi nagɔ ta por ti taa. NJɛ ki rangɔ bɔy, maji kadi oi kɔm-to-ndoo lɔde, nga ningɔ oi rɔsi maji kadi ɔlati rɔsi ki kilɔ rade je ki majal kin al, nɔ kadi ɔsi kilɔ rade je ki majal ngarangi. Ɔsi ngarangi, bitɔ kadi kibi rɔde ki kilɔ ki go darɔ ti tɔl-e nɛ ki to nje ti kin ka kadi ɔsi ngarangi bɔy.

Kilɔ tɔji dɔ Luwɔ ti

²⁴⁻²⁵ Kadi kilɔ tɔji e ki dɔ Luwɔ ti ki e ki karne ba ɔ e Luwɔ, e ki asi kadi ngɔm sɔsi adi ɔsi me majal ti al, e ki kadi a ra adi itɛɛi rɔi me kunje ti ki rɔnɔl ki kanji yoro, e ki aji-je ki rɔbi lɔ Babe lɔje Jɔju Kirisi kin. Ningɔ kadi tɔba, ki kɔti bɔl, ki tɔgi, ki kɔbe, e lie, dɔkagilo ti ki dɔ, ki dɔkagilo ki bɔne, ki dɔkagilo ki a re bitɔ ki nɔ ti! *Amen.

* 1:14 Kilɔ ngirɔ nɛ je 5.18, 21-24

Makitibi Nɛ ki tɛɛ ki dɔe

Ta ki dɔ makitibi Nɛ ki tɛɛ ki dɔe ti

Tɔ ki «Apokalipisi» ki j-ingə me makitibi ti e ta Girəki ki kər mee ki ta Nanginda nə «Nɛ ki tɛɛ ki dɔe». Ningə e Jə ki e ki kare dan njé kaw kilə je ti ki dɔgi gide joo ə Bəbe Jəju Kirisi tɛɛ ki dɔ nɛ je ki rɔjeti ki to lo bɔyɔ ti ade ndangi (1.1-2).

Jə ndangi Makitibi kin a e basi ki ɔal ki bu kare go koji Kirisi ti be. NGa ningə, e dɔkagilo ti ki nje kɔbe ko bo ki Rom ti ndigi kadi dije ɔsi məkaside nangi nɔne ti tə yo madi be. Njé kun go Kirisi ki mbati kəsi məkaside nangi nɔe ti, adi-de kɔ ngay. Be ə, uwəi Jə awi iləi-e dangay ti dɔ dər ti ki Patimosi, mbata lə Poy Ta ki Maji ki ilə mbəe. NDangi makitibi kin adi njé kaw-naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti ki bari-e Aji ji du (ɔone bari-e Turki).

Njé kun go Kirisi ingəi kɔ mbata gər ki gəri kadi Bəbe ləde e kare ba ə e Jəju Kirisi. E be ə, me kɔ ti kin, Jə ndangi makitibi adi-de, ilə-n dɔngəm mede ti kadi ai dɔ njade ti. Me makitibi ti ki Jə ndangi kin, nɛ ki əl tae ngay me ti e nɛ je ki oo me ndil ti, ki ndaji nɛ je ki tɔji nɛ je ki to ki kəme kəme. E ndaji nɛ je ki to me makitibi kun mindi ti ki kɔke nɔɔ. Je dɔkagilo ti ki tɔgi je ki majal isi ɔdi rɔde, nə Jəju Kirisi ki e Bəbe a re kadi a budi-de mur mur.

Lo kilə ngirə ta ti, Jə əl ta ki dɔ rɔne ti tə nje kaw kilə lə Kirisi ki nje kɔ lo koy ti (1.1-8).

Nɛ ki dɔsɔy, Jə tɔji nɛ koo me ndil ti lie ki dɔsɔy ki Jəju əl-e ta me ti kadi ndangi adi njé kaw-naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti ki bari-e Aji ki du (1.9-3.22).

Go ti, Jə əl ta lə kun ki uni-e awi sie dɔrɔ ti adi oo nɛ je ki dangi dangi ɔsi go-naa me ndil ti. OO nɛ kində je ki me dɔrɔ ti ki isi ɔsi kurə Luwə əi ki Jəju Kirisi (4-5); oo makitibi ki nɛ kuwe je ki siri (6.1-8.1); oo təbi je ki siri (8.2-11.19); oo dirago

əi ki da je ki joo (12.1-13.18); oo NGon bati əi ki dije ki kigə dɔde ki dibi bu ki dibi kuti ki dibi sɔ dɔ ti (144.000), taa ta ki gangi ki a re ki malayka əl ta dɔ ti tɔ (14.1-20); oo kɔpi je ki siri ki a rəi ki wongi lə Luwə (15.1-16.21); oo tuji ki a osi dɔ Babilon ti, ki rɔ a tətɔ da, ki nje kəl ta ngom kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti, ki rɔ ki a tətɔ su (17.1-20.10); taa oo dɔrɔ ki sigi, ki dɔnangi ki sigi, ki Jorijaləm ki sigi tɔ (21.1-22.5).

Makitibi Nɛ ki tɛɛ ki dɔe tɔl tane ki ndu ki ndəji ki ngə ngay ki Kirisi, Nje kɔ lo koy ti ndəji, ki ndue ki un ə nə: «M-a m-re basine» (22.6-21). E makitibi ki ra rɔne tə makitibi ki ngə ngay ə se to ɔal wa be. NGa ningə Jə ndangi mba kadi ilə-n ɔal me njé kadi-me je ti al, nə ndangi kadi ilə-n dɔngəm mede ti dɔkagilo je ti ki ngə. Nɛ je ki koo me ndil ti kin tɔji kilə ki Kirisi ra mbata maji lə dije lie ki njé ndole goe.

¹ Makitibi kin e nɛ ki to lo bɔyɔ ti ki Jəju Kirisi tɛɛ ki dɔe. Ningə e Luwə ə ade kadi tɔji ɔəə kilə je ləne, kadi gəri nɛ ki a ra nɛ basi. E be ə, Jəju Kirisi ilə ki malayka ləne kare adi aw tɛɛ ki dɔe adi ɔəə kilə lie Jə gər.

² Jə ma naji dɔ nɛ je ti pətɔ ki oo kin təkɔ e ta lə Luwə, təkɔ e ta ki rɔjeti ki Jəju Kirisi tɛɛ ki dɔe.

³ Maji-kur e dɔ dəw ti ki tidə makitibi kin, ki dɔ dije ti ki njé koo dɔ ta je ki tɛɛ ta Luwə ti kin, ə təli rɔde go ti. Tado dɔkagilo ki nɛ je kin a rai nɛ e basi.

Ta ki sɔbi dɔ njé kaw naa je ki siri ki dɔnangi Aji ti

⁴ Mi Jə, ə m-ndangi makitibi m-adi sɔi njé kaw naa je ki siri ki isi dɔnangi Aji ti[☆].

M-dəji kadi Luwə ki isi nɔɔ ɔone, ki isi mari nu, ki e nje re nim, kadi ndil je ki siri ki ai nɔ kimbər ngar ti lie nim,

⁵ taa kadi Jəju Kirisi ki e nje ma naji ki rɔjeti, ki e dəw ki dɔsɔy ki j dan njé koy je ti, ki e NGar lə ngar je ki dɔnangi ti ne kin nim, pətɔ kadi me-maji ləde ki lapɔya ləde e səsi naa ti.

☆ 1:4 2Kor 1.8

Jɔju Kirisi ndigi-je, ɔ taa-je gin tɔgi ti lɔ majal ki mɛsine,

⁶ ɔr-je indɔ ta dangi tɔ ngar je, tɔl-je njɛ kijɔ nɛ mɛsi kadi-kare ti mba kadi ji ra kilɔ j-adi Luwɔ ki Bawne. M-dɔji kadi tɔji ki tɔgi e lie ki dɔ bal je ki dɔ bal je, *Amen!

⁷ Oi-e, isi re me kil ndi ti, Dije pɛti a ooi-e ki kɛmde[☆], NJɛ wa ki njɛ kɔsi kade ki ningɔ kin ka a ooi-e ki kɛmde, Gin ka je ki dangi dangi ki dɔnangi ne a nɔi ndoo mbata lie.

Oyo, Amen!

⁸ Babe Luwɔ ɔ nɔ: «Mi Alpa ki Omega, nje kisi nɔɔ bone, nje kisi mari nu, ki nje re, mi nje kisi dɔ tɔgi je ti pɛti.»

Ja oo Kirisi me ndil ti

⁹ Mi ngokɔsi Ja, ki mi sɛsi naa ti me kɔ ti, mi dansi ti sɛi ki Luwɔ indɔ sɛsi tɔ ngar je, mi m-uwɔ tɔgim ba sɛsi me kindɔ rɔ-naa ti ki Kirisi. Dije ilɔi-mi dangay ti dɔ dɔr ti ki Patimosi ki mbata ta lɔ Luwɔ ki m-ilɔ mbee, taa ki mbata naji ki ma ki m-ma dɔ ta ki rɔjeti ki Jɔju Kirisi tɛɛ ki dɛ.

¹⁰ NDɔe ti kin, e ndɔ lɔ Babe, ɔa NDil re ur dɔm ti, adi m-o ndu ta madi tɛɛ gom ti ki tɔgine tɔ ndu tɔbi be,

¹¹ ɔl-m ɔ nɔ: «Nɛ ki o kin, indangi me makitibi ti, ɔa go ti, ilɔ-n adi njɛ kaw naa je ki siri, adi e Epɔji, ki Isimir, ki Pɛrgam, ki Tiyatir, ki Sardi, ki Piladɔlpi, ki Lawodise.»

¹² Lo kin ti, m-yɛti rɔm kadi m-o dɔw ɔ wa ki a ɔl-m ta kin ɔa, m-o lambi je, ki rai-de ki ɔr ɔi siri.

¹³ Ningɔ dan lambi je ti ka kin, dɔw madi ki to tɔ *NGon dɔw be isi ti nɔɔ. Ilɔ kibi ngal rɔne ti, ɔa dɔ kadine ki kulɔ ki rai ki ɔr.

¹⁴ Dɔe je, ki bisi dɔe je, ndai bal bal tɔ buy, ɔ se bu wa be. Ka kɛme ndoy tɔ por be.

¹⁵ Njae je toi tɔ andi ki ndole, ki kɔdi o kam be, ɔa ndue ɔa tɔ pungɔ ba kam be tɔ[☆].

¹⁶ Uwɔ mee je siri ji kone ti, ningɔ kiyɔ kasigar ki tae ki taa ati soy soy,

taa ta kate e dam joo nim, tɛɛ tae ti. Kɛme unji tɔ kadi ki dan kada kam be.

¹⁷ Loki m-o-e ɔa, m-osi njae ti tɔ dɔw ki oy, m-to. Nɔ indɔ ji kone dɔm ti ɔ nɔ: «tɔɔl al, mi ki dɔsɔy, ɔ mi ki dɔbɔy ti tɔ[☆],

¹⁸ mi nje kisi kɛm ba, m-oy, nɔ m-tɔl m-isi kɛm ba, kadi m-isi biti ki dɔ bal je, dɔ bal je. M-aw ki lakɔle lɔ koy ki lo ki koo jim ti.

¹⁹ Ningɔ, kadi indangi nɛ ki o, nɛ ki isi ra nɛ basine, ki nɛ ki a ra nɛ go ti gogi.

²⁰ NGa ningɔ, ki ɔji dɔ mee je ki siri ki o ji kom ti, ki lambi je ki siri ki rai-de ki ɔr, kɔr mede ɔ to kin: mee je ki siri, ɔi malayka je lɔ njɛ kaw naa je ki siri, ningɔ lambi je ki siri, ɔi njɛ kaw naa je ki siri tɔ.»

2

Makitibi ki ndangi kadi njɛ kaw-naa je ki Epɔji ti

¹ Nje kuwɔ mee je ki siri ji kone ti, nje njiyɔ dan lambi je ti siri ki rai-de ki ɔr ɔl-m mi Ja ɔ nɔ: «Indangi makitibi kin adi malayka lɔ njɛ kaw naa je ki Epɔji ti, ɔl-e tɔki nje kuwɔ mee je ki siri ji kone ti, nje njiyɔ dan lambi je ti siri ki rai-de ki ɔr ɔl ɔ nɔ:

² M-gɔr nɛ ra je lɔi, m-gɔr kilɔ rai, ki kuwɔ tɔgi ba lɔi. M-gɔr kadi j ilɔ bandi ta naa ti ki njɛ me majal je al. Dije madi ki isi ɔari rɔde njɛ kaw kilɔ je, nɔ ɔi njɛ kaw kilɔ je al kin, j ina-de adi igɔr-de tɔ njɛ ngom je.

³ I nje kuwɔ tɔgi ba, ingɔ kɔ mbata lɔm, nɔ be ka, iyɔ tae al.

⁴ NGa ningɔ, nɛ kare ki m-aw-n sɛi ki ta, e ta lɔ kiyɔ ki iyɔ ta ndigi ki indigim kɔte kin kɔ.

⁵ ɔ adi mei ole dɔ lo ki osi ti, iyɔ pa njiyɔi ki basine kin kɔ, ɔ itɔl ire dɔ njai ti ki kɔte gogi. Re iyɔ pa njiyɔi ki basine kin kɔ al ɔ, m-a m-re kadi m-ɔr lambi lɔi lo kise ti kin kɔ.

⁶ Ningɔ ki basine kin, nɛ kare ki m-o maji, rɔi ti, imbatɔ kilɔ ra Nikolayiti je, tɔki mi m-mbatɔ-n kilɔ rade ka kin be tɔ.

☆ 1:7 Daniyɔl 7.13; Jakari 12.10 ☆ 1:15 13-15: Daniyɔl 7.9, 13; 10.5-6 ☆ 1:17 16-17: Ejay 44.6; 48.12; 49.2; Eb 4.12

7 NGa ningə, dəw ki aw ki mbine ɓa, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!

«Dəw ki nje tətɪ rɔ, m-a m-ade uso kandi kadi koy al ki a me ɓe rɔnəl ti lə Luwə✧.»

Makitibi ki ndangɪ kadi njé kaw naa je ki Isimir ti

8 «Makitibi kin indangɪ adi malayka lə njé kaw naa je ki Isimir ti: Ta ki dəw ki dɔsəy, ki e dəw ki dɔbəy ti tɔ, dəw ki oy nə təl isi kəm ba, əl me ti ə to kin:

9 M-gər kɔ ləi ki ndoo ləi, nə ki rɔjetɪ, i njé nɛ kingə. Taa m-gər ta je ki majal ki njé ki ɓari rɔde əi nə n-əi *Jipi je, nə ki rɔjetɪ, əi Jipi je al, isi əli dɔi ti: əi njé kaw-naa je lə *Sata.

10 A ingə kɔ, nə maji kadi iɓəl al. Su a ɓuki dije madi dansi ti dangay ti kadi na-n tɔgisi, a ingəi kɔ asi ndɔ dɔgi, nə ai dɔ njasi ti bitɪ koy, ə m-a m-adi səsi jɔgi tətɪ rɔ, ki e kaji ki bitɪ ki nɔ ti.

11 «Dəw ki aw ki mbine ɓa, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw-naa je kin maji!

«Dəw ki nje tətɪ rɔ, kɔy ki nje kɔ joo a tēḡ kade ti al.»

Makitibi ki ndangɪ kadi njé kaw naa je ki Pərgam ti

12 «Makitibi kin indangɪ adi malayka lə njé kaw naa je ki Pərgam ti: Ta ki dəw ki nje kotɪ kiyə kasigar ki tae ki taa atɪ soy soy, taa ta kate e dam joo nim tɔ, əl me ti ə to kin:

13 M-gər lo ki isi ti kin; e lo ki *Sata ɔ ɓe titɪ, nə be ka, bitɪ ɓone, i uwə rɔi rɔm ti adi ngə, inaji ndui al. Dɔkagilo wa ki ndɔ ki tɔli ɓəə kilə ləm ki rɔjetɪ, Atipasi, lo ti wa ki Sata isi ti kin ka, inaji ndui al.

14 Ningə, nɛ kare ki m-aw səi ki ta dɔ ti, e ta lə dije ləi madi ki uwəi go nɛ ndo ki to tə yə Balam be ngə kin. Balam ki nje kɔji ngar Balaki kadi iyə gum uwə-n ngan *Isirayəl je ki rəbi kuso da ki pəli yo je nim, sangi-naa kaya ti nim✧.

15 E be tə ə, i ka aw ki dije ki njé kuwə go nɛ ndo lə Nikolayiti je nɔɔ tɔ.

16 Ə kadi iyə pa njiyəi kɔ. A re e be al ə, m-a m-re ɓasine kadi m-rɔ ki dije kin ki kiyə kasigar ki tēḡ tam ti kin.

17 «Dəw ki aw ki mbine ɓa, kadi oo-n dɔ ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!

«Dəw ki nje tətɪ rɔ, m-a m-ade man ki e nɛ kuso ki ɓɔyɔ ləki, m-a m-ade kɔsi mbal ki nda, ki e ki ndangɪ tɔ ti ki sigi✧ ki e tɔ ki dəw gər al titɪ. Dəw ki mbal kin ɔdi jie par ə gər tɔ kin.»

Makitibi ki ndangɪ kadi njé kaw naa je ki Tiyatir ti

18 «Makitibi kin indangɪ adi malayka lə njé kaw naa je ki Tiyatir ti: Ta ki dəw ki kə kəme ndoy tə por be, taa njae je toi tə andi ki ndole, ki kɔdi o kam be, əl me ti ə to kin:

19 M-gər nɛ rai je, ki ndigi-naa ki to rɔi ti, ki kadi-me ləi, ki ra kilə kadi dije, ki kuwə tɔgi ba ləi. Nɛ rai je ki gogɪ nɛ maji al dɔ ki kate je.

20 Nə nɛ kare ki m-aw səi ki ta dɔ ti, e kiyə ki iyə Jəjabəl, ki ə nə n-e dāne ki nje kəl ta ki ta Luwə ti kin, adi isi ɓuki ɓəə kilə je ləm wale: isi əsi-de ki me kaya ki ra ti, ki me kuso da ti ki pəli yo.

21 M-iyə dɔkagilo m-ade kadi iyə-n pa njiyəne kɔ, nə mbati kiyə rəbi kaya ki ra.

22 E be ə, m-a m-ile nangɪ dɔ tirə rɔ kɔ ti, naa ti ki njé sange kaya ti je. A re iyəi ta pa njiyəde je ki majal kin kɔ wa taa, tə m-iyə ta nɛ ki m-ɔji kadi m-ra səde kin.

23 M-a m-adi ngane je oyi. Ba, lo kin ti, njé kaw naa je pətɪ a gəri kadi mi dəw ki m-gər mər ta je, ki ndigi ra je lə dije. Dəw ki ra dansi ti, m-a m-ra-e ki go kilə rae ti✧.

24 NGa ningə, səi ndəgi njé kaw-naa je ki Tiyatir ti, ki uwəi go nɛ ndo ki ngom kin, al, taa indoi nɛ ki əi je ɓari-e “nɛ ɓɔyɔ kaki lə Sata” kin al tɔ, m-əl səsi kadi igəri təkɪ m-a m-ində nɛ kɔy madi ki rangɪ dɔsi ti al ngata.

25 NGa ningə, nɛ kare ɓa, maji kadi, nɛ ki ai dɔ ti kin, uwəi ba, bitɪ kadi m-re.

✧ 2:7 Kilə ngirə nɛ je 2.8-9 ✧ 2:14 Kər Isirayəl je 31.16; Kər Isirayəl je 22-24 ✧ 2:17 Tēḡ ki taga 16.14-15, 33-34; Ejay 65.15 ✧ 2:23 Pa je 7.10; 62.13; Jərəmi 17.10

26 «Dəw ki nje tətī rō, dəw ki uwə go kilə je ləm bitī dōbəy ti, m-a m-ade tōgi kōbe dō gin dije ti ki dangi dangi.

27 A o-de 6e ki gōl gīndi, a tō-n dōde təkī dəw a tō-n ngoo wanji kin be.

28 E be ə, mi wa ka m-ingə-n tōgi ki rō Bai ti. Taa m-a m-ade mee ki nje kibə ta gin lo ti tō*.

29 «Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dō ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

3

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Sardi ti

1 «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Sardi ti: Ta ki nje ndil je ki siri lə Luwə ki mee je ki siri əl me ti ə to kin: M-gər kilə rai je: ira rōi adi dije ooi-ni tə dəw ki isi kəm, nə ki rōjeti 6a, j dəw ki koy.

2 Isi kəm dō rōi ti, adi tōgi ndəge je ki isi oyi, tadō m-o kilə rai kare ki asi naa ta kəm Luwə ti goto.

3 Adi mei ole dō nē ndo ti ki ingə je, o dōe je kin, ningə kadi a dō njai ti ə iyə pa njiyəi ki majal kō. Kin ə re indəl dō bi ti al ə, m-a m-re m-uwə-i nangi busi tə nje 6ogi be ki kanji kadi igər dō kade.

4 NGa ningə, dije madi je dani ti Sardi nōō wa, lati nē ki majal kibī je ti ləde al. A iləi kibī ki nda rōde ti kadi dani-mi, tadō əi dije ki asi.

5 Dije ki njé tətī rō, a iləi kibī ki nda rōde ti, ningə m-a m-buji tōde kō me makitibi kaji ti al. M-a m-gər-de tə dije ləm ta kəm Bai ti ki ta kəm malayka je ti lie.

6 Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dō ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Piladəlpi ti

7 «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw naa je ki Piladəlpi: Ta ki nje kay njay, dəw ki rōjeti, e ki uwə lakəle lə *Dabidi jine ti, e ki uwə tēē ə dəw asi kuti al, e ki uwə uti ə dəw asi tēē al, əl me ti ə to kin:

8 M-gər kile rai; m-gər kadi tōgi e ngay al, nə ingəm ta ləm maji, inaji

ndui al. NGa ningə, ki ne kin, m-tēē ta kəy nōi ti, ki dəw ki asi kadi uti goto.

9 Ningə nē ki m-a m-ra ki dije ki njé kaw-naa ki tō *Sata, ki əi njé ngom je, ki əi nə n-əi *Jipi je, nə əi Jipi je ki rōjeti al ə to kin. M-a m-ində tōgi dōde ti kadi rəi əsi dōde nangi nōi ti. Lo kin ti, a gəri kadi m-ndigi.

10 Təkī ingəm-n ndu ki m-adi kadi uwə-n tōgi ba, mi ka m-a m-ngəm-i dōkagilo kō ti ki a re dō dije ti ki dōnangi ti ne pəti kadi na-de kin tō.

11 M-a m-re 6asi, ə uwə nē ki to ji ti kin ngə, kadi dəw madi taa nē kigə go ji ləi al.

12 «Dəw ki nje tətī rō, m-a m-ra-e tə kagi ngadan kəy me kəy ti lə Luwə ləm, ningə a tēē taga al ratata. M-a m-ində tō Luwə ləm nim tō 6e bo lie ki e Jorijaləm ki sigi kin nim dōe ti. Jorijaləm ki j dōrə ti rō Luwə ti ləm, re ur nangi. Taa m-a m-ində tōm ki sigi dōe ti tō.

13 «Dəw ki aw ki mbine 6a, kadi oo-n dō ta ki NDil Luwə əl njé kaw naa je kin!»

Makitibi ki ndangi kadi njé kaw naa je ki Lawodise ti

14 «Makitibi kin indangi adi malayka lə njé kaw-naa je ki Lawodise: Ta ki dəw ki e *Amen, dəw ki nje ma naji ki a dō ndune ti, dəw ki rōjeti ki e dō nē kində je ti lə Luwə pəti, əl me ti ə to kin:

15 M-gər kile rai; m-gər kadi isōl al nim, itingə al nim. Kin ə re isōl al 6a, re a tingə!

16 Nə ki ne kin, isōl al nim, itingə al nim, ilala, adi m-a m-tōmō-i kō.

17 I əl ə nə j nje nē kingə, ira gati ingə-n nē ngay, aw ki ndoo nē madi al. NGa ningə, kei nje kəm-to-ndoo, kei dangiti, nē ləi goto, a ki rōi kare, kəmi oo lo al kin ə, o al.

18 E be ə, m-adi ta kōji kadi ire indogi səm ər ki por ndir-e maji kin kadi indu-n, kadi indogi səm kibī ki nda uti-n dō ka ki rō kare ləi kin kadi rōi sōl-i al, ə kadi indogi nē kilə kəm ti ilə kəmi ti kadi kəmi oo lo maji gogi.

* 2:28 26-28: Pa je 2.8-9; Kōr Isirayəl je 24.17

¹⁹ Dije pɛti ki m-ndigi-de, m-ndangi-de ɔ m-inde-de m-ɔji-de. Maji kadi itingɔ bil, ɔ iyɔ rabi njiyɛi ki majal kɔ.

²⁰ O maji, mi m-a ta kɛy ti, m-indɔ ta kɛy. Re dɛw oo dɔ ndum ɔ tɛɛ ta kɛy ɔa, m-a m-ur kɛy goe ti, m-a m-uso sie nim e a uso sɛm nim.

²¹ «Dɛw ki nje tɛti rɔ, m-a m-ade isi sɛm dɔ kimbɛr ngar ti lɛm, tɛki mi m-tɛti rɔ ɔ m-aw m-isi ki Bai dɔ kimbɛr ngar ti lie kin be tɔ.

²² Dɛw ki aw ki mbine ɔa, kadi oon dɔ ta ki NDil Luwɔ ɛl njɛ kaw naa je kin!»

4

Kilɔ tɔji dɔ Luwɔ ti me dɔrɔ ti

¹ Go nɛ je ti kin ɔa, m-o nɛ ki rangi me ndil ti ɔɛy: m-o ta rabi tɛɛ dɔrɔ ti, ningɔ ndu dɛw ki ɛl-m ta kɛte ka kin, tɛl ɔa tɛ tɛbi be ɛl-m ɔ nɛ: «Ire taa nɛ, ɔ m-a m-tɔji nɛ ki a ra nɛ lo ti ti m-adi o.»

² Ta naa ti nɔɔ, NDil Luwɔ tɛti-m uwɔ-m aw sɛm dɔrɔ ti. Ningɔ yɔ, m-o kimbɛr ngar tɛɛ isi, ɔa dɛw madi isi dɔ kimbɛr ngar ti ka kin.

³ Dɛwe ndole tɔ mbal je ki ɔari-de jasipi ki sarduwan kin be. NGabirɛndi ki kunje to tɔ mbal ɛmerodi be unji gɔ kidi kimbɛr ngar ka kin.

⁴ Ningɔ kimbɛr je kuti joo gide sɔ isi gɛi gidi kimbɛr ngar ka kin, ɔa ngatɔgi je kuti joo gide sɔ ki ɔy kibi ki nda isi dɔ kimbɛr je ti ki kuti joo gide sɔ ka kin, ilɛi jɔgi kɔsi-gon ki rai ki ɔr dɔde ti.

⁵ Kunji je, ki ndu dije, ki ndangi ndi je tɛɛi kimbɛr ngar ti. Lambi je siri ɔi ta kɛm NGar ti, adi ɛi ndil je lɔ Luwɔ ki siri.

⁶ Nɔ kimbɛr ngar ti, nɛ madi ki titi-naa ki man ba ki ay njay njay tɔ bɛr be a titi.

Nɛ je kin njɛ kisi kɛm ɛi sɔ, kɛmde rosi rɔde ki kɛte je ki gogi je, isi dana nɔ kimbɛr ngar ti nim, gɛi gide nim.

⁷ Nɛ ki nje kisi kɛm ki dɔsɔy titi-naa ki ɔɔl, e ki kɔ joo titi-naa ki ngon baw mangi, e ki kɔ mitɔ, ta kɛme to tɔ ta kɛm dɛw be, ningɔ e ki kɔ sɔ, to tɔ soro ki isi nal be tɔ.

⁸ Nɛ je kin njɛ kisi kɛm kin, ki kare aw ki bagine mehe mehe, ɔa kɛme rosi lo

dɔ bage ti je gin bage ti je. Kondɔ je ki kada je isi ta kosi pa ti ɛi nɛ: Nje kay njay, nje kay njay, nje kay njay e Babe Luwɔ ki aw ki tɔgi dɔ nɛ je ti pɛti. E ki isi mari nu, isi ɔone, e ki a re.

⁹ Dɔkagilo je pɛti ki nɛ je ki njɛ kisi kɛm ki sɔ ka kin osi pa, ilɛi tɔji dɔ nje kisi dɔ kimbɛr ngar ti, nje kisi biti ki nɔ ti, ɔsi kure, rai-e oyo ɔa,

¹⁰ *NGatɔgi je ki kuti joo gide sɔ ɔsi mɛkɛside nangi nɔ nje kisi dɔ kimbɛr ngar ti, ɔsi gon nje kisi biti ki nɔ ti, ɔuki jɔgi kɔsi-gon je lɔde nɔ NGar ti ningɔ ɛli-e ɛi nɛ:

¹¹ Babe Luwɔ lɔje, j asi kadi dije ilɛi tɔji dɔi ti, ɔsi kurɛi, taa asi kingɔ tɔgi tɔ, tadɔ j ɛi ira nɛ je pɛti, nɛ je ki koo ki kɛm kin toi ki go ndigi ti lɛi.

5

Makitibi lɔ NGon bati

¹ M-o makitibi ki kuu gidi-naa ti to da ji kɔ nje kisi dɔ kimbɛr ngar ti. E makitibi ki ndangi nɛ me ti je gidi ti je, ningɔ uwɛi lo siri ki nɛ kuwɔ makitibi je.

² M-o malayka ki nje tɔgi kare un ndune ki taa ɔ nɛ: «Nɔ ɔ asi kadi rɛy nɛ kuwɔ makitibi je ɔ tɛɛ makitibi kin ɔ?»

³ Nɔ ki me dɔrɔ ti, ki dɔnangi ti ɔ se gin dɔnangi ti, dɛw ki asi kadi tɛɛ makitibi kin, ɔ se kadi ilɔ kɛmne me ti goto.

⁴ Lo kin ti, m-nɔ ngay, tadɔ dɛw asi kingɔ dɛw ki asi kadi tɛɛ makitibi kin ɔ ilɔ kɛmne me ti al.

⁵ Ba dɛw kare dan ngatɔgi je ti ɛl-m ɔ nɛ: «Inɔ al, o ɔɔl nda ki gin koji ti lɔ Juda, dɛw ki tɛɛ gin *Dabidi ti, ki tɛti rɔ, e asi kadi rɛy nɛ kuwɔ makitibi je ki siri ɔ tɛɛ makitibi kin.»

⁶ Lo kin ti nɔɔ, m-o NGon bati a taa dana nɔ kimbɛr ngar ti, ningɔ nɛ je ki njɛ kisi kɛm ki sɔ ki ngatɔgi je ki kuti joo gide sɔ gɛi gide. NGon bati ka kin to tɔ nɛ ki dɛw ijɔ minde be. Gaje je ɛi siri, taa kɛme je ɛi siri tɔ, tɔ ndil je ki siri lɔ Luwɔ ki ilɔ-de ki dɔnangi ba pɛti.

⁷ NGon bati isi re ɔasi ki rɔ nje kisi dɔ kimbɛr ngar ti kadi taa makitibi jie ti.

⁸ Ta naa ti nɔɔ, nɛ je kin njɛ kisi kɛm ba ki sɔ ki ngatɔgi je ki kuti joo gide

sə ʔsi məkəsɪde nangɪ nɔŋ NGon bati ti. Dəw ki ra uwə kənde ki kəpɪ je ki rai ki ɔr ki nduji kagɪ ki ətɪ majɪ jine ti. Nə je kin əi ta je ki dije lə Luwə isɪ əli ki Luwə.

⁹ Njé kisi kəm ba ki sɔ ki ngatəḡi je ki kuti joo gide sɔ, osi pa ki sigi əli əi nə:

«I asi kadi un makitibi,

Ə irəy nə kuwe je.

Tadə dije tɔli-ni, i igangi dɔ gin koji je
ki dangi dangi,

NDon ta je ki dangi dangi,

Dije ki dangi dangi,

Gin ɔe je ki dangi dangi ki məsi, adi
Luwə.

¹⁰ Gin dije ki dangi dangi kin,

Ində-de ta dangi tə ngar je,

Itəl-de njé kijə nə məsi kadi-kare ti
mbata lə Luwə ləje,

Ningə əi je ɔi ɔe dənangi ti ne✧.»

¹¹ Lo kin ti, m-gɔ lo ɔa, m-o ndu kosi malayka je ngay, ki əi dibi kutide dibi kutide✧, gəi gidi kimbər ngar, ki nə je ki njé kisi kəm ba, ki ngatəḡi je.

¹² Ningə uni ndude ki taa əli əi nə:

«NGon bati ki dije tɔli-e,

Asi kadi ingə təḡi, ki nə kingə, ki gosi,
ki ngangɪ, ki kəsi-gon, ki tɔba, ki
kilə tɔji!»

¹³ Taa m-o ndu nə kində je pəti ki dərə ti, ki dənangi ti, gin dənangi ti, ki me ba bo ti osi pa əi nə:

«Kilə tɔji, ki kəsi kurə, ki tɔba, ki təḡi,

E lə nje kisi dɔ kimbər ngar ti əi ki
NGon bati bitɪ ki nɔŋ ti!»

¹⁴ Lo kin ti nɔŋ be, nə je ki njé kisi kəm ba ki sɔ əli əi nə: «Amen!» Ba ngatəḡi je ʔsi məkəsɪde nangɪ nɔŋ nje kisi dɔ kimbər ngar ti əi ki ngon bati, ʔsi gonde.

6

NGon bati əi ki nə kuwə makitibi je mehe

¹ M-o NGon bati uwə nə kuwə makitibi ki dəsəy lə nə kuwə makitibi je ki siri ɔr, ningə m-o ndu nə je ki nje kisi kəm ba ki dəsəy dan nə je ki njé kisi kəm ba ti ki sɔ un ndune ki taa, ndue ɔa tə ndangi ndi be ə nə: «Ire!»

² M-gɔ lo, ningə m-o sində kare ki nda. Nje kale uwə kagɪ kunduru jine

ti, adi-e jəḡi kəsi-gon. E dəw ki tətɪ rə ngata, nə aw tə tətɪ rə ki rangɪ ɔəy.

³ Loki NGon bati uwə nə kuwə makitibi ki kɔ joo ɔr ningə, m-o ndu nə je ki nje kisi kəm ba ki kɔ joo əl ə nə: «Ire!»

⁴ Lo kin ti, sində ki rangɪ, ki kər tə por be tēḡ re. Nje kale aw ki təḡi kadi ɔr-n lapiya dənangi ti kə, kadi dije tɔli-naa dande ti. Adi-e kiyə kasigar ki ngal.

⁵ Loki NGon bati uwə nə kuwə makitibi ki kɔ mitə ɔr ningə, m-o ndu nə je ki nje kisi kəm ba ki kɔ mitə əl ə nə: «Ire!» Ə m-gɔ lo ningə, m-o sində kare ki ndul. Nje kale uwə nə mbəji nə jine ti.

⁶ Ningə m-o ndu ta madi i ki dan njé kisi kəm ti ki sɔ ə nə: «Gəme ngon ngo mbəji nə kare be par e lo kilə ti ki ndə kare, ə ɔrji ngon ngo mbəji nə mitə be par e lo kilə ti ki ndə kare tɔ; nə kadi ituji yibi əi ki kasi kandi nju al.»

⁷ Loki NGon bati uwə nə kuwə makitibi ki kɔ sɔ ɔr ningə, m-o ndu nə je ki nje isɪ kəm ba ki kɔ sɔ əl ə nə: «Ire!»

⁸ Ə m-gɔ lo ningə, m-o sində kare ki ɔale to tə mbi kam be. Nje kale təe nə «Yo», ɔa lo ki koo isɪ njiyə goe ti. Adide təḡi dɔ dam dənangi ti ki kare me ki sɔ ti kadi tuji dije ki me ti ki rə je, ki ɔo je, ki mɔy tɔ ko dije ki da je ki majal ki dənangi ti ne.

⁹ Go ti, loki NGon bati uwə nə kuwə makitibi ki kɔ mi ɔr ningə yə, m-o ndil dije ki ndə ki tɔli-de ə ai gin dingiri kadi-kare ti lə Luwə. Əi dije ki tɔli-de mbata ta lə Luwə ki ai dɔ ti, mai naje.

¹⁰ Dije ka kin uni ndude ki taa, əli ta ki təḡide əi nə: «Babe, i ki i nje kay njay, i ki i dəw ki rəjetɪ, a ngəm bitɪ dəkagilo ti ki ra taa a gangɪ ta dɔ dije ti ki dənangi ti, ɔji-n dɔ məsije ki ɔuki kə ə?»

¹¹ Ba lo kin ti nɔŋ, adi dəw ki ra kibi ngal ki nda, ningə dəji-de kadi ɔrəi mede ndəy ɔəy, bitɪ kadi tə ndəḡi ngakode je, ki madi-kiləde je, ki nayi-naa nɔŋ, kadi tə a tɔli-de tə əi je be kin, kərde re dɔ made ti, təl tae ɔəy taa.

¹² Ningə m-o NGon bati uwə nə kuwə makitibi ki kɔ mehe ɔr, ɔa dənangi yəki yəki ki ətɪ ɔəl ngay. Kadi

təl ndul kururu tɛ kibi sirə be, ə nay ba pu təl to tɛ məsi be tɔ.

¹³ Mee je ii dɔrɔ ti tosi ki nangi tɛ kandi mbay-kote ki mbuji al bəy, ə nəl gange ki nangi kin be.

¹⁴ Dɔrɔ a goto kɔ tɛ tuwə ki dɛw a kuu gidi-naa ti kin be; ningə mbal je, ki dɔ dər je a ndui rɔde kɔ.

¹⁵ NGar je ki dɔnangi ti ne, ki njé tɔba je, ki bo je lə asigar je, ki njé nɛ kingə je, ki njé tɔgi je, ki ndəgi dije pəti, bəə je ki dije ki kare, a ayi-naa kadi bəyɔi rɔde bole lo je ti ki gidi mbal je ti ki təti.

¹⁶ A əli mbal bo je ki mbal je ki təti əi nɔ: «tosi dɔje ti, ibəyɔi-je say ta kəm nje kisi dɔ kimbər ngar ti, ki ta wongi ti lə NGon bati».

¹⁷ Tado ndɔ wongi ki bo re ngata, dɛw ki asi kadi ə nɔ mi ə m-a am goto».

7

Dije ki 144.000 ki Luwə ində mbɔ ləne nɔde ti

¹ Go nɛ je ti kin, m-o malayka je sɔ ai taa dɔ kum dɔnangi ti ki sɔ. *Malayka je ka kin uwəi nəl je ki sɔ ki dɔnangi ti ne kadi tɛ iləi dɔnangi ti al nim, dɔ ba ti al nim, taa dɔ kagi je ti al nim tɔ.

² M-təl m-o malayka madi ki rangi bəy i ki lo kibə kadi ti be, uwə mbɔ lə Luwə ki nje kisi kəm ba jine ti. Ningə un ndune ki taa əl malayka je ki sɔ ki ingəi tɔgi kadi adi kɔ nɛ kində je ki dɔnangi ti ne ki me ba ti ə nɔ:

³ «Oti kadi adi kɔ nɛ kində je ki dɔnangi ti, ə se me ba ti, ə se dɔ kagi je ti, biti kadi j-ində mbɔ nɔ bəə kilə je ti lə Luwə bəy taa.»

⁴ Adi-mi kɔr dije ki e ki kində mbɔ lə Luwə nɔde ti əi dije dibi bu kare ki dibi kuti sɔ ki dibi sɔ dɔ ti, gin koji je ti lə ngan *Isirayəl je pəti.

⁵ Adi e: gin koji ti lə Juda, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Rubə, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Gadi, dije dibi kuti ki dibi joo;

⁶ gin koji ti lə Asər, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Nəpitali, dije dibi

kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Manase, dije dibi kuti ki dibi joo;

⁷ gin koji ti lə Siməyɔ, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə *Ləbi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Isakar, dije dibi kuti ki dibi joo;

⁸ gin koji ti lə Jabilɔ, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Jisəpi, dije dibi kuti ki dibi joo; gin koji ti lə Bənjame, dije dibi kuti ki dibi joo.

Gin dije ki dangi dangi

⁹ Go ti, m-gɔ lo bə, m-o kosi dije ki əti bəl ngay ki dɛw asi kadi tidə kɔrde al. Əi dije ki gin bɛ je ti ki dangi dangi, gin koji je ti ki dangi dangi, gin dije ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi. Dije kin ai nɔ kimbər ngar ti, ki nɔ NGon bati ti, ai ki kibi ngal ki nda nda rɔde ti, taa uwəi baji tan je jide ti tɔ.

¹⁰ Ningə uni ndude ki taa əli əi nɔ: «Kaji i rɔ Luwə ti ləje ki e nje kisi dɔ kimbər ngar ti əi ki NGon bati.»

¹¹ *Malayka je pəti ləi-naa gəi gidi kimbər ngar, ki ngatɔgi je ki nɛ je ki njé kisi kəm ba je, osi ki ta kəmde nangi nɔ kimbər ngar ti, əsi kurə Luwə,

¹² əli əi nɔ: «Amen! Kilə tɔji, ki tɔba, ki gosi, ki oyo ki ra, ki kəsi-gon, ki tɔgi, ki ngangi e lə Luwə ləje ki dɔkagilo ki dɔkagilo, biti ki nɔ ti! *Amen!»

¹³ Lo kin ti nɔ, ki kare dan ngatɔgi je ti un ta əl-m ə nɔ: «Dije ki əi kibi ngal je ki nda nda kin əi nɔ je ə? Ə ii ra be ə rəi ə?»

¹⁴ Ə m-ile ti m-ə nɔ: «Bəbe, i igər maji!» Ba əl-m ə nɔ: «Əi dije ki tɛɛi me kində kəm-ndoo ti ki bo. Əi togi kibi ngal je ləde, togi adi nda me məsi NGon bati ti.

¹⁵ E mbata kin ə, uwəi rɔde ai nɔ kimbər ti lə Luwə, əsi kure kondə je kada je me kəy ti lie. Ba nje kisi dɔ kimbər ngar ti a dəbi bagine dɔde ti gin kəy kisine ti.

¹⁶ Bo a ra-de al ratata, kində man a ra-de al ratata, taa por kadi ə se kunji nɛ madi a ndabi-de al ratata tɔ,

¹⁷ tado NGon bati ki nje ka dadan lo ti nɔ kimbər ngar ti a e nje kul-de,

kadi a aw sɔde lo man ti ki maji kadi ayi-naa. Luwə a bɔr man nɔ lay lay kəmde ti*»

8

Nɛ kuwə makitibi ki kɔ siri

¹ Loki NGon bati ɔr nɛ kuwə makitibi ki kɔ siri, lo ki dɔrɔ ti tɔl to ndingɔ asi ngan kadi dɔ mitə.

² Ningə m-o malayka je ki siri ai ta kəm Luwə ti, adi adi-de tɔbi siri.

³ Malayka madi kare re ilə rɔne a kadi dingiri ti, uwə bay por ki nduji kagi ki ɛti maji e me ti jine ti. E bay ki rai-e ki ɔr, ningə adi-e nduji kagi je ngay ki ɛti maji, kadi aw-n ki ta je ki dije lə Luwə isi ɛli ki Luwə. Aw-n dɔ dingiri ɔr ti ki a nɔ kimbər ngar ti.

⁴ Ba sa nduji kagi ki ɛti maji su ji malayka ti ta kəm Luwə ti aw ki taa ki ta je ki dije lə Luwə isi ɛli ki Luwə.

⁵ Ningə go ti, malayka un bay por ki nduji kagi ki ɛti maji e me ti ka kin, buki por dingiri rosi, ɔa igə ilə ki dɔnangi ti, par ə ta naa ti nɔɔ, ndangi ndi je, ki ndu dije, ki tɔl ndi je tɛɛi, taa dɔnangi yəki tɔ.

Tɔbi je ki sɔ ki dɔsɔy

⁶ *Malayka je ki siri ki uwəi tɔbi je ki siri jide ti indəi dɔ rɔde dana kadi kəli-de.

⁷ Malayka ki dɔsɔy kɔl tɔbi ləne ɔa, kɔsi, ki por ki pole-naa ki məsi ə ɛdi ki dɔnangi ti. Ningə lo kin ti nɔɔ be, dam dɔnangi ki kare me ki mitə ti ɔ por, kagi kare me ki mitə ti ɔ por, taa mbi kam kare me ki mitə ti ɔ por tɔ.

⁸ Malayka ki kɔ joo kɔl tɔbi ləne ɔa, nɛ madi ki boy tɔ mbal ki a taa be, ɔ por, ɔningə osi me ba ti, adi dam ba ki kare me ki mitə ti tɔl məsi.

⁹ Nɛ kində je ki kare me ki mitə ti me ba ti oyi, taa bato kare me ki mitə ti tuji tɔ.

¹⁰ Malayka ki kɔ mitə kɔl tɔbi ləne ɔa, kəkirə mee kare ki ɔ tɔ por be, j dɔrɔ ti osi nangi dɔ ki kare me ki mitə ti lə mbo je ki wol man je.

¹¹ Tɔ mee ka kin nə «nɛ ki ati.» Ki kare me ki mitə ti lə man je tɔli ati

kanana, ningə dije ngay ki ayi-naa man je kin oyi tɔ, tɔdɔ tɔl ki tɔli ati kanana.

¹² Malayka ki kɔ sɔ kɔl tɔbi ləne ɔa, dam kadi ki kare me ki mitə nim, dam nay ki kare me ki mitə ti nim, taa mee je ki kare me ki mitə ti ingəi kində adi lo kadi damde ki kare me ki mitə ti unji goto. Dam lo ki kada kare me ki mitə ti nim, dam lo ki kondɔ kare me ki mitə ti nim, kunjɔ goto dɔde ti*.

¹³ M-tɔl m-gɔ lo ɔay ningə, m-o soro kare ki nal taa sɔy dan nəl ti un ndune taa ki tɔgine ə nə: «Kəm-to-ndoo! kəm-to-ndoo! kəm-to-ndoo a e dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne, loki ndəgi malayka je ki nayi-naa mitə kin a kəli tɔbi ləde.»

9

Tɔbi ki kɔ mi ɔa

¹ Malayka ki kɔ mi kɔl tɔbi ləne ɔa, m-o mee kare j dɔrɔ ti osi dɔnangi ti. Adi mee ka kin lakəle ta lo ki koo.

² Tɛɛ ta lo ki koo ningə, sa por su ti tɛɛ ki taga tɔ sa por ki me pur ti ki boy be. Sa ka kin uti kəm kadi ɛi ki dɔrɔ.

³ Bəti je tɛɛi me sa por ti ka kin, sanəi-naa dɔnangi ti. Əi bəti je ki adi-de tɔgi ki to tɔ ya ni be.

⁴ ɔgi-de kadi adi kɔ wale je, ki kam je, ki kagi je, nə kadi adi kɔ dije ki awi ki mbo lə Luwə nɔde ti al kin par.

⁵ Adi-de ta rəbi kadi tɔli dije kin al, nə kadi adi-de kɔ ngay tɔ kadi yo par asi nay mi.

⁶ Dɔkagiloe ti kin, dije a sangi koy, nə a ingəi koy al. A ndigi kadi n-oyi, nə koy a ay sɔy kɔ kadide ti.

⁷ Bəte je kin, toi tɔ sində je ki dəw dɔɔ nɛ rɔ rɔde ti, adi ɛi ɔasi lo kaw rɔ ti kin be. Nɛ je ki dɔde ti toi tɔ jɔgi kɔsi-gon ki rai ki ɔr be, ningə ta kəmde to tɔ ta kəm dije be tɔ.

⁸ Bɔ dɔde to tɔ bɔ dɔ dəne je be, ɔa ngangide to tɔ ngangɔ ɔal be tɔ.

⁹ Ningə toi tɔ nɛ ki dəw ilə nɛ rɔ ki ki gindi nɔ gude ti be, ɔa ka bagide ɔa tɔ ka pusi rɔ je ki sində je bay bay ndəri-de ki ngədi dɔde sɔbi lo rɔ kin be*.

* 7:17 Ejay 25.8; 49.10; Pa je 23.1-2; Ejəkəl 34.23 10.21-23 * 9:9 Juwəl 2.4-5; 1.6

* 8:12 10-12: Ejay 14.12; Jərəmi 9.14; Tɛɛ ki taga

10 Ta mongide ati tə ta mongi ni be, ningə e mongide ti kin ə awi ki tōgi ki kadi adii kō dije nay mi titi.

11 Awi ki malayka ki dō lo ki koo ti tə ngar dōde ti. Tō ngar lōde ka kin nə «Abido» ki ta ebirə, ə «Apoliyō» ki ta girəki tō. Kər me tō kin nə «Nje tuji lo».

12 Kō ki dōsay də ngata, ningə nay kō je ki rangi joo kadi rəi go ti bəy.

13 Malayka ki kō mehe kōl təbi ləne, ningə m-o ndu dəw madi j dīgiri ti ki rai ki ər ki isi nō Luwə ti, j dō kume je ti ki sō re.

14 Ba ndu ka kin əl malayka ki kō mehe ki uwə təbi jine ti ə nə: «iyə malayka je ki sō ki dōi-de ki sən dō ba Epirati ti kin taa.»

15 Ningə iyə malayka je ki sō ka kin taa. Əi malayka je ki isi dō njade ti mbata dō kadi wa kin, me ndō ti wa kin, me nay ti wa kin, ki me bal ti wa kin tō, kadi tə tuji dije ki kare me ki mitə ti kō, dōnangi ti ba pəti.

16 Adi-mi kər asigar je lōde ki awi ki sində əi miliyō bu joo.

17 NGa ningə yə, m-o sində je ki njé kal-de je me ndil ti: awi ki ne rō kuti dō nō gude ki kər tə por be, to tə bal dōra be, taa to tə bal kədi-man sində be tō. Dō sində je ka kin to tə dō bōl be, ningə por je, ki sa je, ki ne je ki njé taa por ki tōgide je tēj tade ti.

18 E ki ne tuji lo je ki mitə, ki əi por je, ki sa je, ki ne je ki njé taa por ki tōgide je, ki tēj tade ti kin ə kō dije ki kare me ki mitə ti dōnangi ti ba pəti a tō-n.

19 Tado tōgi sində je e tade ti nim mongide ti nim tō. Mongide to tə li be, ningə ta mongide to tə dō ne be kadi adii kō dije.

20 NGa ningə, ki oji dō ndəgi dije pəti ki tēj ta yo ti lə ne je ki njé tuji lo kin ba, mbati kadi iyəi ta kaw nō kagi yo je ti ki əi ne je ki rai-de ki jide. Nayi-naa ki lo kōsi məkəside nangi nō ndil je ti ki majal, ki nō kagi yo je ti ki rai-de ki ər je, ki la je, ki ningə-kasi je, ki gaji mbal je ə se ki kagi je ki asi koo lo al nim, asi koo dō ta al nim, taa asi njiyə al nim tō kin.

21 Taa iyəi ta tōl dije al nim, ta ra kimə al nim, ta kuwə marim al nim, ta bōgi al nim tō.

10

Malayka əi ki ngon makitibi

1 Go ti, m-o malayka ki rangi kare ki nje tōgi j dōra ti risi ki dōnangi ti. Kil ndi tibi dōe, taa ngabirəndi isi dōe ti tə jōgi ngar be, ba ta kəme əsi tə kadi be tō, ningə njae je toi tə bar por be.

2 Uwə ngon makitibi jine ti, ində nja kone dō ba ti, ə ində nja gəlne dōnangi ti tō.

3 Un ndune ki taa ki tōgine, nō tə bōl be, ningə go ndue ti, ndangi ndi siri ba.

4 Ə loki m-aw kadi m-ndangi ndude me makitibi ti ba, m-o ndu ta madi ki j dōra ti əl-m ə nə: «Ingə m ndu ta lə ndangi ndi je kin mei ti, bi indangi me makitibi ti al.»

5 Lo kin ti, malayka ki m-o-e, njae kare e dō ba ti, ə e ki nungi e dōnangi ti ka kin, un ji kone ilə ki dōra ti,

6 ningə un mindine ki tō Luwə ki nje kisi biti ki nō ti, ki nje kində dōra, ki dōnangi, ki ba bo, ki ne je ki mede ti ə nə: «Dōkagilo ki rangi kadi dəw a iyə adi man goto ngata.

7 NDō ki malayka ki kō siri a ilə ngirə kadi kōl təbi ləne kin ba, Luwə a tōl ta ndigi ra ləne ki to lo bōyo ti, təkə əl-n tae bəə kilə je ləne ki əi njé kəl ta je ki tae ti*»

8 NDU dəw ki kəte m-o j ki dōra ti ka kin tōl əl-m ta ki rangi bəy ə nə: «Aw itaa ngon makitibi ki tēj mee kin ji malayka ti ki ində njane kare dō ba ti ə ində ki nungi dōnangi ti kin.»

9 M-aw bəsi ki rō malayka ti ka kin, m-dəje kadi adi-m ngon makitibi ningə, ilə-m ti ə nə: «Itaa uso, a ati kanana kandai ti, nə a nəl tai ti tə təji be.»

10 M-taa ngon makitibi ka kin ji malayka ti m-uso, ningə nəl tam ti tə təji be, nə loki m-tibi mem ti ba, ati kandam ti kanana.

11 Ningə go ti əli-mi əi nə: «Maji kadi əl ta ki ta Luwə ti ki əl oji-n dō ne je ki a ra gin dije ki dangi dangi, ki gin be je

* 10:7 Tēj ki taga 20.11; Dətərənom 32.40; Daniyal 12.7; Amosi 3.7

ti dangi dangi, ki ndon ta je ti ki dangi dangi, ki ngar je ngay, kin bɔy.»

11

Njé ma naji je ki joo

¹ Dɔw adi-m gakira ki to titi-naa ki kagi mbɔji nɛ be, ningə əl-m ə nɔ: «I taa imbɔji kəy lə Luwə nim, dingiri nim, taa itidə dije ki njé kəsi məkəsidi nangi nɔ Luwə ti me kəy ti kin tɔ.

² Nə ta mba lo ki taga ne ba, kadi iyə dam kare, imbɔji al, tado e lo ki e ki kadi dije ki gəri Luwə al, ki a tuji ki be bo ki ay njay lə Luwə asi nay kuti sɔ gide joo.

³ Ningə mi m-a m-ilə ki njé ma naji je ləm ki joo ki kibi kuwə ndoo rɔde ti kadi əli dije ta ki ta Luwə ti ndɔ dibɔ ki bu joo ki kuti mehe (1260).»

⁴ Njé ma naji je ki joo əi kagi bini ki joo, ki lambi je ki joo ki ai ta kəm Ba dɔnangi ti.

⁵ Kin ə re dɔw madi ge kadi n-ra sɔde nɛ ki majal ə, por a tɛɛ tade ti kadi tuji njé bə je ləde kin kɔ. E be ə, dɔw ki ge kadi n-ra sɔde majal a ɪngə-n yo oy.

⁶ Njé ma naji je kin awi ki tɔgi kadi uti ta dɔrɔ kadi ndi ədi al, dɔkagilo ti ki a əli dije ta ki ta Luwə ti kin. Awɪ ki tɔgi kadi tɔlii man ki ndul məsi ti, taa kadi adi kɔ je ki dangi dangi dije ki dɔnangi ti ne, ki dɔkagilo ki ra ki mede ndigi tɔ.

⁷ Nə loki a mai naji ləde gine gangi ningə, da ki a tɛɛ koo a ilə-de rɔ, a tətɪ-de rɔ, a tɔl-de.

⁸ Nɪnde a a ta mba lo ti, lo ti ki ndɔ ki bəi Bade kagi-dəsi ti titi, me be bo ti. E be bo ki a bari-e ki tɔ ki ndɔi ndil dɛ ti əi nɔ Sodom ki Ejipi.

⁹ Dije ki dangi dangi, ki gin koji ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin be je ki dangi dangi a rəi kadi goi nɪnde ndɔ mitə ki nusi, ningə a ɔgi kadi dɔw dibɔ-de.

¹⁰ Rɔ dije ki dɔnangi ti ne a nəl-de ngay mbata koy ki oyii kin. A rai rənəl ngay, a mbəli-naa kadi-kare je, tado njé kəl ta ki ta Luwə ti ki joo kin adide kɔ ki al dɔ maji.

¹¹ Nə go ndɔ je ti ki mitə ki nusi kin ba, kəɔ ki j rɔ Luwə ti re ur mede ti, adi

ji isɪ taa. Lo kin ti, dije ki kəte a goi-de ka kin, bəl təl-de.

¹² Ningə ooi ndu dɔw madi ki ba ki tɔgine ngay j dɔrɔ ti ə nɔ: «I rəi taa ne!» Ba ji, awi ki dɔrɔ ti me kil ndi ti, ta kəm njé bə je ti ləde ki isɪ goi gode.

¹³ Taa naa ti nɔɔ, dɔnangi yəki yəki ki əti bəl, adi dam be bo ki kare me ki dɔgi ti budi nangi mur mur. Ko dije dibɔ siri tɔ me ti. NDəgi dije ki isɪ ki dɔde taa, mede gangi man adi iləi tɔji dɔ Luwə ti ki nje kisi dɔrɔ ti.

¹⁴ Tuji ki kɔ joo dɔ, ningə e ki kɔ mitə a re nɔɔ bási.

Təbi ki kɔ siri

¹⁵ Malayka ki kɔ siri kəl təbi ləne ningə, ndu dije ba ki tɔgi ngay dɔrɔ ti ə nɔ: «Kɔbe ki dɔ dɔnangi ti e yə Babe ləje əi ki Kirisi ki e wa mbəte kin ngata. A ɔ be ki dɔ bəl je ki dɔ bəl je.»

¹⁶ Ningə ngatɔgi je ki kuti joo gide sɔ ki isɪ dɔ kimbər ti, osi ki ta kəmde nangi nɔ Luwə ti, iləi tɔji dɛ ti

¹⁷ əi nɔ:

«Babe Luwə ki nje tɔgi pəti,
I ki isɪ nɔɔ bone, j ki isɪ nɔɔ mari nu,
J-ilə tɔji dɔi ti mbata un kilə kəti bəl ləi
ki jii ti,
Iɪndə-n gin kɔbe ləi.

¹⁸ Gin be je ki dangi dangi ji ki wongi, Nə ki basine kin, e wongi ləi ngata ə isɪ tɔji rəne.

Dɔkagilo gangi ta dɔ njé koy je ti re ngata,

Dɔkagilo ki kadi igə-n dɔ nja bəə kilə je ləi,

Ki əi njé kəl ta je ki tai ti re ngata,

Dɔkagilo kigə dɔ nja dije ləi,

Ki njé kaw ki bəl NDili mede ti,

Ki du je ki ki tɔgi je, re ngata.

E dɔkagilo ki kadi ituji-n dije ki njé tuji dɔnangi.»

¹⁹ Go ti, me dɔrɔ ti, ta kəy lə Luwə tɛɛ, adi sanduki kun mindi isɪ ki taga. Lo kin ti, ndi təl je, ndangi nɛ je, ndu dije ba ki taa, dɔnangi yəki, taa ndi kəsi ki əti bəl ədi tɔ.

12

Dəne əi ki da ki bari-e dirago

¹ Nɛ koji madi ki əti bəl tɛɛ dɔrɔ ti. Ningə e dəne ki kadi uti dɔ rəe tə kibi ti,

ba nay isi gin njae ti. Mee je kuti gide joo ə indəi rɔde naa ti tɔ jɔgi kɔsi-gon isi dɔe ti.

² Dəne ka kin naye ngay al kadi oji ngon, ə loki to ndoo ra-e ba, un ndune ki taa nɔ.

³ Nɛ kɔji madi ki rangi bəy tɛɛ dɔra ti. Ningə e kəkirə da madi ki bari-e dirago, kər tɔ por be ə tɛɛ a. Dɔe e siri, ə gaje e dɔgi tɔ, ningə jɔgi kɔsi-gon isi dɔe je ti ka kin kare kare.

⁴ Un mongine ba, itə-n me je ki kare me ki mitə ti dɔra ti buki-de ki dɔnangi ti. Re a ta dɔne ti ki aw tɔ oji ngon ka kin kadi tɔ re oji ngon taa ba, n-ribə ngon n-uso-e.

⁵ Dəne oji ngon ki dɔngəm ki kadi tɔ a isi dɔ gin be je ti pəti ki dɔnangi ti ne, a ɔ-de be ki kɔbe lie a ngə tɔ gindi be. E mbata kin ə, loki oji ngon taa par ə, uni ngon ka kin awi sie kadi Luwə ti, kadi kimbər ngar ti lie.

⁶ NGa ningə dɔne taa ay yane aw dilə lo ti ki e lo ki Luwə ində dɔ lo madi dana titi kadi tɔ isi ti adi tɔ ngəmi-e ki nɛ kuso asi ndɔ dibi ki bu joo ki kuti mehe (1260).

⁷ Lo kin ti, rɔ j dɔra ti. Misəl əi ki malayka je ləne rɔi ki da ki bari-e dirago ka kin. Dirago ka əi ki malayka je ləne jii sɔde ki rɔ tɔ,

⁸ nə rɔ tətə. Lo ləde əi ki malayka je ləne goto dɔra ti ngata.

⁹ ɔsi kəkirə dirago iləi-e nangi. E ki e bigə li ki bari-e su je ki *Satə je, e ki e nje kədi dije pəti ki dɔnangi ti ne. ɔsi-e iləi nangi, naa ti ki malayka je ki goe ti.

¹⁰ Lo kin ti, m-o ndu dəw madi ba ki tɔgine ə nə: «Dəkagilo kajɔ re ngata, dəkagilo kadi Luwə ɔji tɔgine re ngata, dəkagilo kɔbe lie re ngata. E dəkagilo ki tɔgi e ji Kirisi ti ngata. Tadɔ dəw ki nje kində ta dɔ ngakoje je ti ka ɔsi-e dɔra ti iləi-e dɔnangi ti. E ki nje kində ta dɔde ti kondɔ je ki kada je nɔ Luwə ti ləje.

¹¹ Nə əi je təti-e rɔ ki takul məsi NGon bati nim, ki takul ta lə Luwə ki mai naje nim. Bəli rɔde al, əi basi ngay kadi ndigi koy.

¹² E mbata kin ə, Maji kadi j dɔra ira rənəl,

Ə səi ki isi me dɔra ti ka irai rənəl tɔ!
NGa ningə j dɔnangi, səi ki ba bo, tuji e ləsi,

Tadɔ su risi nangi ki rɔsi ti nɔɔ,

Wongi təl-e,

MBata gər kadi dəkagilo ləne nay ngay al ngata.»

¹³ Loki dirago oo kadi ɔsi-ne iləi-ne nangi ba, ɔr ngɔdi ki go dɔne ti ki nje kɔji ngon ki dɔngəm ka kin.

¹⁴ Nə adi dɔne ibə bagine joo tɔ bagi kəkirə soro be, kadi jii-n aw osi lo ti ki Luwə ində dɔe dana ade dilə lo ti, kadi tɔ ngəmi-e ki nɛ kuso asi bal mitə ki nusi, say, kadi li ndəti kade al.

¹⁵ Lo kin ti, li ilə man tane tɔ man ba be ki go dɔne ti nɔɔ kadi tɔ tɔgi man ka kin inde aw sie.

¹⁶ Nə dɔnangi re rɔ lə dɔne, tɛɛ tane tibi-n ndəə man ki li tɔmɔ ka kin yiki.

¹⁷ Lo kin ti, wongi təl dirago dɔ dɔne ti, adi aw rɔ dɔ gin kɔji ti lie, ki əi njé təl rɔde go ndu Luwə ti, njé ka dana dɔ nɛ ki rɔjetɔ ki Jəju tɛɛ ki dɔe ki taga.

¹⁸ Go ti, aw ilə rɔne a ta ba bo ti.

13

Da je ki joo

¹ M-o da madi kare ki gaje e dɔgi, ə dɔe e siri tɛɛ me ba bo ti. Jɔgi kɔsi-gon isi ta gaje je ti kare kare, ningə tɔ kəl ta ki mal dɔ Luwə ti ə isi jam dɔe je ti tɔ.

² Da ki m-o-e ka kin to titi-naa ki kaga be, ningə njae je toi tɔ nja da ki bari-e ursi kin be, ba tae to tɔ ta bəl be tɔ. Dirago təl ki tɔgine, ki kimbər ngar ləne, ki tɔgi kɔbe ki əti bəl ade.

³ Jam dɔe kare to tɔ nɛ ki ingə do ki asi koy be, nə basine do ka kin idi ngata. Lo kin ti, dije ki dɔnangi ti ne pəti, kilə ra da kin əti-de bəl, adi uni goe.

⁴ ɔsi məkəsidi nangi nɔ dirago ti, tadɔ təl ki kɔbe adi da ka kin. Ningə ɔsi məkəsidi nangi nɔ da ti tɔ əi nə: «Nə ə asi kɔji rɔne kadi da ti kin ə? Nə ə asi kadi rɔ sie ə?»

⁵ Adi ta rəbi da kadi tɛɛ tane əl-n ta je ki ngə ngə ki ta je ki mal dɔ tɔ Luwə ti. Ningə ingə ta rəbi kadi ra-n ndigi ləne nay kuti sɔ gide joo (42).

⁶ Hlɛ rɔne ɛl ta je ki mal dɔ Luwɛ ti, taje je, taji lo kise je, taa taji dije pɛti ki isi dɔrɔ ti tɔ.

⁷ Adi-e ta rɛbi kadi rɔ-n ki dije lɛ Luwɛ kadi tɛti-de rɔ, taa adi-e tɔgi dɔ gin koji je ti ki dangi dangi, ki gin dije ti ki dangi dangi, kin gin ndon ta je ti ki dangi dangi, ki gin ɓe je ti ki dangi dangi*.

⁸ Dije pɛti ki dɔnangi ti ne ɔsi mɛkɛside nangi nɔe ti. Adi ɛi dije ki lo kilɛ ngirɛ dɔrɔ ti ki dɔnangi ti nu, ɔ tɔde e ki ndangi me makitibi kaji ti al. Dɛw ndangi tɔde me makitibi kaji ti lɛ NGon bati ki dije tɔli-e kin al.

⁹ «Dɛw ki aw ki mbine ɓa, kadi oo-n dɔ ta ki m-aw tɛ m-ɛl kin maji:

¹⁰ Dɛw ki sɔbi dangay ɓa, a aw dangay ti; dɛw ki sɔbi tuji ki kiyɛ kasigar ɓa, a tuji ki kiyɛ kasigar tɔ. Ningɛ e dɔ kadi ki kadi dije lɛ Luwɛ uwɛi tɔgide ba, ɔ kadi awi ki kadi-me tɔ.»

¹¹ Go ti, m-o da madi ki rangi tɛɛ nanga. Gaje e joo tɛ gaji ngon bati be, ningɛ ɛl ta tɛ dirago be tɔ.

¹² Da ka kin ra kilɛ ki tɔgi da ki dɔsɔy pɛti ta kɛme ti. Ba indɛ tɔgi dɔ dije ti adi ɔsi mɛkɛside nangi nɔ da ti ki dɔsɔy ki ingɛ do ki asi koy, nɛ do ka kin tɛl idi kin.

¹³ Da ki kɔ joo kin ra nɛ koji je ki ɛti ɓɛl. Aw biti ra adi por i dɔrɔ ti, risi dɔnangi ti, ta kɛm dije ti pɛti.

¹⁴ Ɖdi dije ki dɔnangi ti ne ɓuki-de wale ki nɛ koji je ki adi-e kadi ra ta kɛm da ti ki dɔsɔy. Ɖsi-de kadi tɛ tɔli kagi yo madi ɔsii gon da ki ingɛ do kiyɛ kasigar ɔ tɛl aji gogi kin.

¹⁵ Da ki kɔ joo ingɛ tɔgi kadi ra adi kagi yo kɔsi-gon da ki dɔsɔy kin tɛl nɛ ki isi kɛm, mba kadi tɛ ɛl ta, ɔ adi tɔli dije pɛti ki a mbati kɔsi mɛkɛside nangi nɔ kagi yo kɔsi-gon da ki dɔsɔy ti.

¹⁶ Da ki kɔ joo indɛ tɔgi dɔ dije ti pɛti, ngan je ki dije ki tɔgi, njɛ nɛ kingɛ je ki njɛ ndoo je, dije ki kare ki ɓɛɛ je, kadi taai ndaji ji kɔde ti al ɛ ji gɛlde ti.

¹⁷ Kin ɔ re dɛw aw ki ndaji tɔ da kin ɔ se kɔr nɛ je ki tɔji tɛ al ɓa, a asi kadi ndogi nɛ al nim, gati-n al nim tɔ.

¹⁸ E dɔkagilo kɛm-kɛdi. Dɛw ki aw ki nɛ gɔr, a asi kadi gɔr me kɔr nɛ ki ɔji dɔ da kin, tɔdɔ e kɔr nɛ ki tɔji dɛw madi. Kɔr nɛ ka kin e kɔr nɛ ki ɓu meɛ ki kuti meɛ gide meɛ (666).

14

NGon bati ɛi ki dije ki kigɛ dɔde

¹ M-go lo ɓɛy, ɓa m-o NGon bati a taa dɔ mbal *Siyo ti, ningɛ dije dibi ɓu ki dibi kuti sɔ gide sɔ (144.000) ki awi ki tɛ nim, tɔ Bawe Luwɛ nim, ki ndangi nati nɔde ti ɛi sie.

² M-o ka nɛ madi ɓa i ki dɔrɔ ti tɛ ka man ba ki isi lo kam be, ɓa tɛ ka ndi ki ndangi nɛ ki tɔgine ngay kam be. Ka nɛ ki ɓa ɔ m-o kin, ɓa tɛ ka kundi je ɔ dije a indɛi be.

³ Ningɛ kosi dije kin pɛti osi pa ki sigi nɔ kimbɛr ngar ti, ki nɔ nɛ je ti ki njɛ kisi kɛm ki sɔ, ki nɔ ngatɔgi je ti. Dɛw ki asi kadi ndo pa kin goto. Dɛw ɓa, e dije ki dibi ɓu ki dibi kuti sɔ gide sɔ (144.000), ki ɛi dije ki ɛi ki kigɛ dɔde dɔnangi ti kin par.

⁴ Ɖi dije ki lati rɔde ki majal sangi dɛne je al, tɔdɔ gari dɛne al. Uni go NGon bati lo je pɛti ki aw ti. Ɖi dije ki e ki kigɛ dɔde dan dije ti ki dɔnangi ti ne tɛ kandi nɛ ki dɔsɔy ki kun kadi Luwɛ nim kadi NGon bati nim.

⁵ Ɖi dije ki dɛw oo ta ki ngom tade ti al. Ta ki kadi dɛw indɛ dɔde ti goto.

Malayka je ilɛi mbɛ ta ki gangi ki a re

⁶ Go ti, m-o malayka kare ki nal dan nɛl ti taa sɔy ngay. Poy Ta ki Maji ki biti ki nɔ ti e jie ti kadi ilɛ mbi dije ti ki isi dɔnangi ti ne, adi e gin ɓe je ki dangi dangi, ki gin koji je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi, ki gin dije ki dangi dangi.

⁷ Malayka ka kin un ndune ki taa ɔ nɔ: «ilɛi dɔsi gin tɔgi ti lɛ Luwɛ, ɔ ilɛi tɔji dɛe ti, tɔdɔ dɔkagilo ta ki gangi lie re ngata. Ɖsi mɛkɛsisi nangi nɔ nje ra dɔrɔ ki dɔnangi ti, nje ra ba bo ki lo je ki dangi dangi ki man isi ilɛ ti.»

⁸ Malayka ki rangi ɓɛy un go e ki kɛte ka kin ningɛ ɛl ɔ nɔ: «Osi ngata, osi

* 13:7 5-7: Daniyɛl 7.8, 25; 11.36; 7.21

ngata, *Babilon ki e ɓe ki boy. E ki adi gin ɓe je pɛti kasi kaya ki ra lɛne ki ɛti ɓal adi-de ayi-naa.»

⁹ Malayka ki rangi ɓay ki kɔ mitɔ un gode ningɔ ɛl ɛ nɔ: «Dɔw ki ɔsi mɛkɛsine nangi nɔ da ti, ki nɔ kagi yo ti lie, ɛ taa ndaji nɔne ti, ɛ se jine ti ɓa,

¹⁰ e ka a ay kasi wongi lɛ Luwɛ ki kanji kilɛ man ti ki Luwɛ a buki me kɔpi wongi ti lɛne kin tɔ. Ko dije ki be kin a ingɛi kɔ ta kɛm malayka je ti ki kay njay ki ta kɛm NGon bati ti. A ingɛi kɔ kin me por ti ki me nɛ ti ki ɔ por rigi rigi.

¹¹ Sa por ki nje kadi-de kɔ kin a su taa ki dɔ ɓal je, dɔ ɓal je. Ningɔ kondɔ ki kada, lo kadi dije ki njɛ kɔsi mɛkɛside nangi nɔ da ti ki nɔ kagi yo ti lie, ɛ taai ndaji nɔde ti ɛ se jide ti kin a ɔri kɛɔ goto.

¹² E dɔkagilo ki kadi dije ki ɛi ya Luwɛ, ki njɛ ngɛm ndu-kun lɛ Luwɛ, ki njɛ kadi mede Kirisi, uwai tɔgide ba.»

¹³ Go ti m-o dɔ ndu madi j dɔrɔ ti ɛl-m ɛ nɔ: «ɛndangi ta kin ɛ nɔ: NJɛ maji-kur je ɛ ɛi dije ki isi oyi me ndɔ ti ki ɓone me kilɛ ti lɛ Baɓe. NDil Luwɛ ɛl ɛ nɔ: ɛi njɛ maji-kur je tado uwai kɔ rɔde dɔ kɔ je ti lɛde, ningɔ kilɛ rade je ki maji ki rai a ndole gode.»

Ta ki gangi ki dɔ dije ti ki dɔnangi ti ne

¹⁴ M-go lo ɓa m-o kil ndi ki nda, ningɔ dɔw ki titi-naa ki *NGon dɔw isi dɔ ti. Jɔgi ngar ki ra ki ɔr isi dɛe ti, ningɔ uwɔ ngorongi ki tae ati jine ti.

¹⁵ Malayka madi ki rangi tɛɛ me kɔy ti lɛ Luwɛ, ningɔ un ndune taa ki tɔgine ɛl nje kisi dɔ kil ndi ti ɛ nɔ: «flɛ ngorongi lɛi ijɛ-n ko, tado ko ki dɔnangi ti mbuji asi kijɛ ngata.»

¹⁶ Ba lo kin ti, nje kisi dɔ kil ndi ti ilɛ ngorongi lɛne ijɛ-n ko je ki dɔnangi ti ne.

¹⁷ Go ti, malayka ki rangi ɓay tɛɛ me kɔy ti lɛ Luwɛ, dɔrɔ, ti ki ngorongi ki ati ngay jine ti tɔ.

¹⁸ Go ti, malayka ki rangi ɓay ki aw ki tɔgi dɔ por ti, tɛɛ ki dɔ dingiri ti, ɓa un ndune ki taa ki tɔgine ngay ɛl nje kuwɛ ngorongi jine ti ɛ nɔ: «flɛ

ngorongi lɛi ijɛ-n dɔ nju je ki dɔnangi ti kin, tado kande je mbuji ngata.»

¹⁹ ɔ malayka ilɛ ngorongi lɛne dɔnangi ti ijɛ-n dɔ nju je ki dɔnangi ti, ningɔ bi ilɛ me ɓe mbore kandi nju ti, ki e ɓe ki boy ki wongi lɛ Luwɛ e me ti.

²⁰ MBisɛi kandi nju ka kin me ɓe mbore kandi nju ti, gidɛ ɓe bo ti gogi, ningɔ mɛsi lo tɛɛ me ɓe mbore kandi ndu ti ka kin ki taga, j biti ɔdi ta sindɛ je taa, ɓa ngale asi kulɛ mɛtɔr ɓu mitɛ kare.

15

Malayka je ki siri ki nɛ tujɛ lo je ki dɔɓay ti e jide ti

¹ M-o nɛ kɔji madi ki rangi ki bo, tɔ ɛti ɓal dɔrɔ ti. *Malayka je siri uwai nɛ tujɛ lo je siri tɔ jide ti. ɔi dɔɓay nɛ tujɛ lo je, tado e ɛi ɛ wongi lɛ Luwɛ a tɔl-n tane.

² Go ti, m-o man ba ki to tɔ bɔr be, pole naa ki por. Ningɔ dɔ man ti ka kin, njɛ tɛti rɔ da, ki kagi yo lie, ki kɔr nɛ ki tɔji tɔe, uwai kande lɛ Luwɛ jide ti.

³ Osi pa lɛ *Moji ki ɓɛɛ kilɛ lɛ Luwɛ, ki pa lɛ NGon bati ɛi nɔ:

«Baɓe Luwɛ ki nje kisi dɔ tɔgi je ti pɛti, Kilɛ rai je bo ngay, ɛti ɓal ki dum!

J NGar dɔ gin ɓe je ti pɛti,

Kɔji ra je lɛi e kɔji ra ki dana, e ki rɔjeti».

⁴ J Baɓe, nɔ ɛ asi kadi ɓal ndili al ɛ?

Nɔ ɛ a mbatɛ kilɛ tɔji dɔi ti ɛ?

Tado j ki kari ba ɛ j dɔw ki ay njay,

Gin ɓe je pɛti a rɛi kadi ɔsi mɛkɛside nangi nɔi ti.

Tado kilɛ rai je ki dana toi ki taga ta kɛmde ti».

⁵ Go ti, m-o ta kɔy lɛ Luwɛ ki kɔy kibi kulɛ noji lɛ Luwɛ e me ti, tɛɛ tane dɔrɔ ti.

⁶ Malayka je siri ki uwai nɛ tujɛ lo je ki siri jide ti tɛɛi, me kɔy ti lɛ Luwɛ ki taga. Ji kibi lɛ ki nda, nda ki ɛti ɓal, ningɔ dɔi rɔde ki nda ɔr.

⁷ Ki kare dan nɛ je ti ki njɛ kisi kɛm ki sɔadi malayka je ki siri kɔpi je ki rai-de ki ɔr siri, tɔ kɔpi je ki wongi lɛ Luwɛ ki nje kisi biti ki nɔ ti, rosi.

⁸ Sa rosi kɛy lɔ Luwɛ tɛ nɛ ki tɔji tɔbɔ ki tɔgi lɔ Luwɛ. Dɔw asi kadi ur me kɛy ti lɔ Luwɛ al bitɔ kadi nɛ tuji lo je ki siri ki malayka je ki siri uwɛi jide ti kin tɔli ta kilɔ lɔde bɔy taa.

16

Kɔpi wongɔ je lɔ Luwɛ ki ɛi siri

¹ M-o ndu ta madi ki tɛɛ ki tɔgine me kɛy ti lɔ Luwɛ, ɛl malayka je ki siri ɛ nɛ: «Awi mbɛli kɔpi wongɔ lɔ Luwɛ ki siri dɔnangɔ ti.»

² Malayka ki dɔsɔy aw mbɛl kɔpi lɔne dɔnangɔ ti. Lo kin ti nɔɔ, do bay ki ɛti bɛl, ki to ngay osi dɔ dije ti ki njɛ kaw ki ndaji lɔ da nim, kɔsi mɛkɛside nangɔ nɔ kagi yo ti lie nim.

³ Malayka ki kɔ joo mbɛl kɔpi lɔne dɔ ba ti, adi man tɛl to tɛ mɛsi dɔw ki oy be. Lo kin ti, nɛ je pɛti ki ɔdi rɔde ki isi me ba ti oyi.

⁴ Malayka ki kɔ mitɔ mbɛl kɔpi lɔne dɔ man mbo je ti, ki lo je ki dangɔ dangɔ ki man isi ibɔ ti, adi tɛli mɛsi.

⁵ Ba m-o ndu malayka ki aw ki tɔgi dɔ man je ti ɛl ɛ nɛ: «I Nje kay njay, i ki isi bɔne, i ki isi mari nu. I itɔji be tɛki i nje gangɔ ta ki dana.

⁶ Tadɔ ɛi je buki mɛsi dije lɛi ki mɛsi njɛ kɛl ta je ki tai ti kɔ, ɛ adi-de mɛsi wa ka tɔ kadi ɔyi-naa. Asi ta kadi nɛ kin ra-de be wa.»

⁷ Ningɔ go ti, m-o ndu ta madi i ki dɔ dingiri ti ɛl ɛ nɛ: «Oyo, Babe ki Nje kisi dɔ tɔgi je ti pɛti, ta ki gangɔ lɛi e ta ki gangɔ ki rɔjeti nim, e ta ki gangɔ ki dana nim.»

⁸ Malayka ki kɔ sɔ mbɛl kɔpi lɔne dɔ kadi ti, ade tɔgi kadi buki-n porne dɔ dije ti kadi ɔ-de.

⁹ Ba lo kin ti, kunjɔ kadi ki dum kɛl tae ɔ dije. Dije kin ɛli ta ki mal dɔ Luwɛ ti ki aw ki tɔgi dɔ nɛ tuji lo je ti kin, ɛ mbati kiyɔ pa njiyɔde je ki majal kɔ ɛ kulɔ-n tɔji dɔ Luwɛ ti.

¹⁰ Malayka ki kɔ mi mbɛl kɔpi lɔne dɔ kimbɛr ngar ti lɔ da, adi kɔbɛ lie tɛl lo ki ndul kururu. Dije ingɛi kɔ, usoi ngangide mur mur.

¹¹ Nɛ be ka, mbati kiyɔ rɛbi kilɔ rade je ki majal kɔ, ɛli ta ki mal dɔ Luwɛ ti

ki dɔrɔ ti, par par, mbata kɔ ki isi ingɛi, ki mbata lɔ do bay ki rɔde ti.

¹² Malayka ki kɔ mehe mbɛl kɔpi lɔne dɔ ba ti ki bari-e Epirati. Ba ka kin ii ɛ iyɔ lo kadi ngar ki nje ki lo kibɔ kadi ti dɔ ti.

¹³ Go ti, m-o ndil je ki majal mitɔ ki toi tɛ kɔa je be, tɛɛi ta dirago ti nim, ta da ti nim, ta nje ngom ki nje kɛl kɛ nɛ n-e nje kɛl ta ki ta Luwɛ ti nim tɔ.

¹⁴ Ɔi ndil je lɔ su ki njɛ ra nɛ kɔji je. Ningɔ awi rɔ ngar je ti ki dɔnangɔ ti ne pɛti, kawɔ-de mbata rɔ ki a re ndɔ ki bo ti lɔ Luwɛ ki nje kisi dɔ tɔgi je ti pɛti.

¹⁵ Ningɔ Babe ɛl ɛ nɛ: «Oi, m-a m-re tɛ nje bɔgi be. Nje rɔnɛl ɛ e dɔw ki isi kɛm, taa ngɛm kibɔ je lɔne majɔ tɔ, kadi tɛ dɔw oo-e ki rɔe kare ba rɔe a sɔle-n al.»

¹⁶ NDil je ki majal kawɔ ngar je ka kin lo ti madi ki bari-e ki ta Epirɛ nɛ Armagɔdɔ[☆].

¹⁷ Malayka ki kɔ siri mbɛl kɔpi lɔne dan nɛl ti, ningɔ ndu dɔw ba me kɛy ti lɔ Luwɛ, i ki lo kisi kimbɛr ngar ti, ɛl ɛ nɛ: «Gin nɛ je gangɔ ngata!»

¹⁸ Lo kin ti, nɛ je ɔdi rɔde, adi e tɛl ndi je, ki ndu dije, ki ndangɔ ndi je, taa dɔnangɔ yɛki yɛki ki ɛti bɛl ngay tɔ. Lo kilɔ ngirɔ kisi ki dɔ taa ti lɔ dije nu kin, dɔw oo ko dɔnangɔ ki yɛki be kin nja kare al bɔy.

¹⁹ Kɛkirɔ be bo gangɔ rɔne dana mitɔ, ningɔ be bo je ki me be je ti ki dangɔ dangɔ ki dɔnangɔ ti ne budi ki nangɔ. Me Luwɛ ooi dɔ be bo *Babilon ti al, Luwɛ ade ɔy kɔpi, ki kasi wongɔ lie ki ngɔ ngay isi ole me ti.

²⁰ Dɔ dɛr je pɛti ɔyi-naa, adi dɔw oo mbal je al.

²¹ Kɛkirɔ kɔsi je ki ɔyi tɛ mbal bo be ii taa tosi dɔ dije ti. Dije ɛli ta ki mal dɔ Luwɛ ti ɔji-n dɔ kɛkirɔ kɔsi je ki njɛ tuji lo, tadɔ tuji lo tuji ki ɛti bɛl ngay.

17

Ta ki gangɔ ki dɔ dɛne ti ki nje kaya ki dum

¹ Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwɛi kɔpi je ki siri jide ti re ɛl-m ɛ nɛ: «Ire, m-a m-tɔji ta ki gangɔ ki a re

☆ 16:16 Njɛ gangɔ ta je 5.19; 2 NGar je 23.29

dɔ dɔne ti ki nje kaya ki dum, ki isi kadi man ba je ti kin, m-adi o.

² NGar je ki dɔnangi ti ne buki rɔde ta sange lo kaya ti, ningə kosi dije ki dɔnangi ti ne ayi-naa kasi kaya lie adi rade tɔ*.»

³ Be ə, NDil un-m aw sɛm dilə lo ti. Ningə m-o dɔne kare isi dɔ da ti ki kər pɪr pɪr, ki tɔ je ki əl ta ki mal dɔ Luwə ti rosi rɔe. Da ka kin dɔe e siri ə gaje je e dɔgi tɔ.

⁴ Dɔne ɔ kibi je ki ndole, ki kər pɪr pɪr, ningə, ningə ɔr je, ki ningə ki gate e ngay je, ki madi-kosi je, rosi rɔe. Uwə kɔpi ki rai ki ɔr, ki nɛ je ki to koo al, ki nɛ ra kaya je lie ki to nɛ rosi mee.

⁵ Nɛ ki isi nati nɔe ti, e nɛ ki ndangi əi nɔ: «Babilon ki boy, kɔ kaya dɔne je, ki ba nɛ ra je ki to koo al ki dɔnangi ti ne.»

⁶ M-o kadi dɔne ka kin məsi dije lə Luwə ra-e kasi ti. Adi e məsi dije ki tɔli-de mbata kede njé ma naji lə Kirisi. Loki m-o-e, e nɛ madi ki əti-m bəl.

⁷ Ə malayka əl-m ə nɔ: «Ra ban ə əti bəl ə? M-a m-ɔr-i gin nɛ ki to lo bɔyɔ ti ɔji dɔ dɔne əi ki da ki dɔe e siri ə gaje je ə dɔgi, ki oti dɔne gidine ti kin.

⁸ Da ki o-e kin kəte e nɔɔ, nɔ basine goto ngata. A tɛɛ koo kadi aw tuji ti. NGA ningə, dije ki dɔnangi ti ne ki lo kilə ngirə dɔrɔ ki dɔnangi ti nu, tɔde e ki ndangi me makitibi kaji ti al kin, loki ooi da kin ba, a əti-de bəl, tadɔ kəte e nɔɔ, nɔ basine goto, ningə a təl tə re gogɪ.

⁹ «E dɔkagilo kəm tɛɛ ki dɔkagilo kaw ki gosi. Dɔ da ki siri əi mbal je ki siri ki dɔne isi dɔ ti. Taa əi ngar je ki siri tɔ.

¹⁰ Njé ki mi osi, e ki kɔ mehe isi dɔ kimbər ngar ti dɔkagilo ti ki j-a-n ne kin, ningə e ki kɔ siri re al bəy. NDɔ ki a re ba, a isi dɔ kimbər ngar ti dɔkagilo ki ndəy be par.

¹¹ Da ki kəte e nɔɔ, ə basine goto kin, e wa ə e ngar ki kɔ jijo. E ki kare dan ngar je ti ki siri, ningə isi aw ki tuji ti.

¹² Gaji da ki dɔgi ki o, əi ngar je ki dɔgi ki isi dɔ kimbər ngar ti al bəy, nɔ a ingəi tɔgi kadi ɔi be kadi-kare be ki da.

¹³ Mər ta ləde əi ki dɔgi kin pəti e kare ba, adi e ta kadi uni tɔgide ki kɔbe ləde rai kilə adi da.

¹⁴ A rɔi ki NGon bati, nɔ NGon bati a təti-de rɔ, tadɔ e Babe lə bəbe je, e NGar lə ngar je. NGA ningə njé ki bari-de, njé ki mbəti-de, ki njé ka dɔ njade ti, a təti rɔ sie tɔ.»

¹⁵ Malayka təl əl-m bəy ə nɔ: «Man je ki o-de lo ki kaya dɔne isi ti kin, əi gin dije ki dangi dangi, əi kosi dije ki dangi dangi, əi gin be je ki dangi dangi, ki ndon ta je ki dangi dangi.

¹⁶ Gaji da je ki dɔgi ki o-de, ki darɔ da wa, a ɔsi ta kaya dɔne, a rəyi kibi je ki rɔe ti kadi a ki rɔne kare. A usoi dae taa a adi por ɔ-e tɔ.

¹⁷ Tadɔ Luwə ində ndigi ra ləne mede ti kadi rai go ti. Tade a e naa ti kare ba kadi uni tɔgi kɔbe ləde rai kilə adi da, biti kadi ta je ki ta Luwə ti tɔli tade.

¹⁸ «NGa ningə, dɔne ki o-e, e be bo ki boy ki isi dɔ ngar je ti ki dɔnangi ti ne.»

18

Babilon osi

¹ Go ti, m-o malayka madi ki rangi j dɔrɔ ti risi ki nangi. Aw ki tɔgi ki bo, ningə kunje unji, taa dɔnangi pəti.

² Malayka ka kin un ndune ki taa əl ə nɔ: «Babilon osi, *Babilon osi, Babilon ki boy osi; ningə ki basine kin, təl lo kisi ndil je lə su, ki lo bɔyɔ rɔ lə ndil je ki majal pəti. E e ə yəl je pəti ki toi nje, ki da je ki njé ra nɛ ki to koo al, rai tə lə be ləde.

³ Tadɔ gin be je pəti ayi-naa kasi kaya ki ra lie ki dum kin. NGar je ki dɔnangi ti ne sangi-e kaya ti, ningə njé ra gati je ki dɔnangi ti ne, ndui ki mandi ki ra lie ki dum kəl tae kin.»

⁴ Go ti, m-o ndu ta madi ki j dɔrɔ ti əl ə nɔ: «Htɛɛi kɔ me be bo ti kin səi dije ləm, nɔ tə jɪ indəi rɔsi naa ti sie dɔ majal rae je ti, kadi tə tuji ki a re dɔe ti kin ingə səsi sie.

⁵ Tadɔ majal rae je oji-naa, awi biti tɛɛi rɔ Luwə ti, adi me Luwə ole dɔ nɛ rae je ti ki majal.

⁶ Irai sie nɛ ki ndɔ ki e ra ki dije kin tɔ. Irai sie be nja joo. Me kɔpi ki buki

* 17:2 1-2; Jɛrəmi 51.7, 13; Ejay 23.17

kasi je ti adi dije ayi-naa kin ə, iʔuki ti nja joo adi-e ay tɔ.

⁷ Kae ti wa ki rəe nəl-e-n me rɔ ki tɔji ti nim, oo-n maji rəne nim ka kin ə, maji kadi adi-e ingə kɔ je, ndingə ndoo je tɔ. MBata əl mene ti ə nə: “M-isi dɔ kimbər ngar ti tə ngar, ningə mi nje ngaw koy al, tadɔ m-a m-uwə ndoo yo al ratata.”

⁸ E mbata kin ə, nə tuji lo je ki toi isi ngəmi-e kin a buki-naa dæ ti pəti ndɔ kare ba. Adi e koy, ki kuwə ndoo yo, ki ʔo bo, ningə por a ɔ-e tɔ. Tadɔ Babe Luwə ki gangi ta dæ ti e NJe tɔgi*»

⁹ Lo kin ti, ngar je ki njé sange kaya ti, ki njé koo maji rəde sie, a nɔi je, a uwəi ndoo yoe, loki a ooi sa por ki ɔ-e su ki taa.

¹⁰ A ai say, mbata ʔəli kɔ ki isi inge kin, ningə a əli əi nə:

«Kɔ ri ə to be ə! kɔ ri ə to be ə!

I Babilon, ʔe bo ki boy, ki nje tɔgi!

Kadi kadi-kare ba be par ə ta ki gangi osi dɔi ti be a?»

¹¹ NJe njiyə ra gati dɔnangi ti ne, nɔi ki mbata lie nim, uwəi ndoo yoe nim tɔ, tadɔ dəw kare ka ndogɔ səde nə gati je ləde al.

¹² Nə gati je, ki ɔr je, ki la je, ki mbal ki gate e ngay je, ki mədi-kəsi je, ki lə je, ki kibi ki kər pɪr pɪr je, ki kibi je ki ndoy, ki kagi je ki ʔayde əti maji je, ki nə je ki rai-de ki ngangɔ kadi je, ki kagi je ki gatide e ngay je, ki ningə kasi je, ki gɪndi je, ki nə je təli mbal je ki ndole,

¹³ ki kadi kagi ndir tay je, ki yibi kagi je ki əti maji, ki nom kagi je ki əti maji, ki nduji kagi je ki əti maji, ki kasi, ki yibi, ki nduji, ki gəme je, ki mangi je, ki bati je, ki sində je, ki pusi rɔ je, ki ʔəə je, ki dangay je.

¹⁴ Kandi kagi ki ndili ndigɔ kuso ka ay say kadi ti. Nə kingə je ləl ki nə koo maji rɔ je ləl təli nə ki tuji kɔ, ningə dəw a ingə-de gogɔ al ratata.

¹⁵ NJe ra gati je ki rai gati kəte me ʔe ti kin ingəəi nə, əsi rəde ngərangi, tadɔ ʔəli kɔ je ki isi inge kin. Nɔi, uwəi ndoo yoe,

¹⁶ ningə əli əi nə: «Kɔ ri ə to be ə! kɔ ri ə to dɔ ʔe bo ti kin be ə! E ki kəte ɔ

kibi lə, ki kibi ki kər pɪr pɪr, ki kər njir njir, ki ɔr je, ki ningə ki gate e ngay je, ki mədi-kəsi je, rosi rəe.

¹⁷ Nə kəm kadi ki kare wa par ə nə kingə je kin pəti gotoi kɔ!»

NJe kuwə ngandi bato je, ki dije ki me bato ti, ki njé ra kilə dɔ bato ti, ki njé ra gati dɔ ba ti, əsi rəde ngərangi,

¹⁸ ningə loki ooi sa pore ki isi su ʔa, əli əi nə: «Dəw oo ʔe bo ki əti ʔəl tə ʔe bo kin be al ʔəy!»

¹⁹ ɔyi ba bur ki dɔde ti, ningə nɔi, uwəi ndoo yoe, uni ndude ki taa əli əi nə: «Kɔ ri ə to be ə! kɔ ri ə to dɔ ʔe bo ti kin be ə! E nə kingə je lie ə dije pəti ki awi ki bato je dɔ ba ti isi ingəi. Nə kəm kadi ki kare wa par ə nə kingə je kin pəti gotoi kɔ!»

²⁰ I dɔrə, ira rənəl dɔ tuji ti ki inge kin! Səi dije lə Luwə, ki njé kaw kilə je, ki njé kəl ta je ki ta Luwə ti, irai rənəl, tadɔ ta ki Luwə gangi dæ ti kin, e səi je ə Luwə gangi ta adi səsi.

²¹ Lo kin ti nɔɔ, malayka ki nje tɔgi kare un mbal ki to tə kəkirə mbal kusi ko be, ige ile ba, ningə əl ə nə: «E ki ka tɔgi kin ə, a igəi Babilon, ʔe bo ki boy kin kadi iləi-e kɔ, kadi dəw a oo-e gogɔ al ratata.

²² Dəw a oo ndu kənde je, ki njé kosi pa je, ki njé kəl nal je, ki njé kəl təbi je, ʔe ləi gogɔ al ratata. Dəw a ingə kadi ra nə madi, ə se a oo ndu mbal kusi ko al ratata.

²³ Dəw a oo por lambi ɔ ʔe ləi al, taa dəw a oo ndu njé taa-naa sigɔ al tɔ, tadɔ njé ra gati je ləl ə əi njé tɔba je ki əti ʔəl dɔnangi ti ne, taa ki mbəli ki ra ləl ə, iʔuki-n gin dije ki dangi dangi ki dɔnangi ti ne kɔ.»

²⁴ E Babilon ti ə məsi njé kəl ta ki ta Luwə ti, ki məsi dije lə Luwə, ki məsi dije pəti ki tijəi mindide dɔnangi ti ne, ay tifi.

19

Pa tətɪ rɔ ki ʔa me dɔrə ti

¹ Go nə je ti kin ʔa, m-o dɔ ndu ki ʔa tə ndu kosi dije ki ngay be dɔrə ti ə nə: «Aleluya! Kaji, ki tɔba, ki tɔgi e ya Luwə ləje.

* 18:8 4-8: 4: Ejay 48.20; Jərəmi 50.8; 51.6, 45; 5: Kilə ngirə nə je 18.20-21; 6: Pa je 137.8; Jərəmi 50.29; 7-8: Ejay 47.7-9

² Ta ki gangi lie e ta ki gangi ki rojeti, e ta ki gangi ki dana, tado gangi ta do kaya dane ti ki tuji lo ki donangi ti ne ki kaya ki ra lane. Luwa ade igā kirā tōl ki tōl bāe kilā je lie.»

³ Ningā tēli āli bāy āi nā: «Aleluya! Tōji ki dō Bābe ti! Sa por 6e bo su ki dō bal je, ki dō bal je!»

⁴ *NGatōgi je ki kuti joo gide sō, ki nẹ je ki njé kisi kām ki sō, ōsi mākāsīde nangi nō Luwā ti ki NJe kisi dō kimbār ngar ti, ōsi kure, ningā āli āi nā: «Amen! Aleluya! Tōji ki dō Bābe ti!»

Lo taa-naa lā NGon bati

⁵ Go ti, m-o ndu ta madi j ki dō kimbār ngar ti be āl ā nā: «Iāi tōji dō Luwā ti lāje, sāi pāti ki sāi bāe kilā je lie, sāi ki sāi njé bāl-e je, sāi ngan je ki dije ki tōgi.»

⁶ Ningā m-o dō ndu ki 6a tē ndu kosi dije ki ngay be. Ndu ka kin 6a tē ka man ba ki isi lo be, taa 6a tē ka ndangi ndi ki 6a ki tōgine ngay kam be tō, ā nā: «Aleluya! Iāi tōji dō Bābe ti, tado Luwā lāje ki NJe tōgi pāti indā ngirā kō6e lāne.

⁷ Adi ji rai rōnāl, ji tilāi kole ā j-ilāi tōji dōe ti, tado dōkagilo taa-naa lā NGon bati re ngata, ningā dane lie ka isi dō njane ti tō.

⁸ Adi-e kibi ki ndole ngay ki rai ki kulā lē.» Kibi lē ki āli tae, tōji kilā ra je ki dana lā dije lā Luwā.

⁹ Malayka kare āl-m ā nā: «Indangi ta ā nā: Njé je ki bari-de lo taa-naa ti lā NGon bati āi njé rōnāl je.» Ningā ilā ti bāy ā nā: «E kin ā e ta je ki rojeti lā Luwā.»

¹⁰ M-osi nangi njae ti kadi m-osi kure, nā āl-m ā nā: «O rāi kadi ira nẹ kin! Mi bāe kilā tē j je ki ngakōi je ki āi dō njade ti me nẹ ki rojeti ki Kirisi tẹẹ ki dōe, kin be tō. E Luwā ā sōbi kadi ōsi kure!» Tado nẹ ki rojeti ki Kirisi tẹẹ ki dōe kin ā, adi dije kosi āli ta ki ta Luwā ti.

Rō ki tati lā Kirisi ki e dāw ki Luwā mbāte

¹¹ Go ti, m-o dōrā tẹẹ tane, ningā sindā ki nda ā tẹẹ a. Dāw ki nje kale, tōe nā NJe ka dana nim, Dāw ki rojeti

nim. E NJe gangi ta, ki NJe rō rō ki dana.

¹² Ka kame je tẹẹi por bilim bilim, ningā nẹ je ki ndole ndole isi dōe ti ngay tō jōgi kōsi-gon, taa tō ki ndangi dōe ti e tō ki e ki karne ba par ā gār tō.

¹³ Ō kibi ngal ki māsī rosi, ningā tōe nā «Ta lā Luwā.»

¹⁴ Asigar je ki dōrā ti uni goe, isi dō sindā je ti ki nda, ningā āi kibi lē ki nda, ki nẹ ki majal dōe al.

¹⁵ Kiyā kasigar ki tae ati soy soy, ki sōbi dō tigā-n gin 6e je ki dangi dangi tẹẹ tae ti. Ō 6e dō dije ti ki donangi ti ne ki tōgi ki ngā tō gindi be. Njīyā dō nju ti, tal-e mbasi mbasi me 6e mbore kandi nju ti, ki kasi wongi lā Luwā ki NJe tōgi pāti e me ti.

¹⁶ NDangi tō kare kibi ti lie nim, njae ti nim āi nā: «NGar lā ngar je, Bābe lā bābe je.»

¹⁷ Go ti, m-o malayka kare a taa me kadi ti. Un ndune ki taa ki tōgine, āl yāl je pāti ki isi nali dan nāl ti say ā nā: «Iraī, ikawi-naa ki mbata nẹ kuso ki bo lā Luwā!

¹⁸ Iraī usoi da ngar je, ki da ki bo je lā asigar je, ki da asigar je wa, ki da sindā je ki njé kal-de je, da dije pāti, dije ki kare je, ki bāe je, ngan je, ki dije ki tōgi je.»

¹⁹ Go ti, m-o da ki m-āl ta lie kate, ki ngar je ki donangi ti ne, ki asigar je lāde, kawī-naa mba kadi rōi ki nje kisi dō sindā ti āi ki asigar je lāne.

²⁰ Lo kin ti, uwāi da ka kin dangay ti, naa ti ki nje ngom ki nje kāl kē nā n-e nje kāl ta ki ta Luwā ti. NJe ngom ki nje kāl kē nā n-e nje kāl ta ki ta Luwā ti ki ra nẹ kōji je lāne ta kām da ti, buki-n dije ki njé kaw ki ndaji lā da rōde ti nim, ōsi mākāsīde nangi nō kagi yo ti lie nim, wale. Uwāi-de, buki-de joo pu kām ba me dilā por ti, ki e por nẹ ki nje kō rigi rigi.

²¹ Kiyā kasigar ki tẹẹ ta nje kisi dō sindā ti tōl asigar je lāde pāti, adi yāl je pāti usoi dade ndani.

20

Bal ki dibi kare

¹ Go ti, m-o malayka kare ki j dɔrɔ ti risi ki nangi, uwə lakəle ta wol ɓe ki dɔbɔye goto nim, sən ki boy ngay nim jine ti.

² Uwə dirago, ɓigə li, ki e su ki ɓari-e *Sata, dɔɔ-e ki sən ka kin kadi to ɓal dibi kare.

³ Malayka un-e ile wol ɓe ti ki dɔbɔye goto, uti tae ki lakəle, ɔr nɛ tae ti landangi, kadi tɛngə rəbi ɓuki-n dije wale al, biti kadi gin ɓal ki dibi kare gangi. Go ti ɓa, sɔbi kadi iyəi-e taa ngon dɔkagilo ki ndəy be.

⁴ Go ti, m-o kimbər ngar je isi, ɓa adi njé kisi dɔ ti tɔgi kadi gangii ta. Ningə m-o ndil dije ki ndɔ ki gangi dɔde ki kiyə mbata ma naji lə Kirisi, ki ma naji ta lə Luwə kin tɔ, taa njé ki mbati kɔsi məkəsɪde nangi nɔ da ti nim, nɔ kagi yo ti lie nim, adi əi dije ki taai ndaji lə da nɔde ti al nim, jide ti al nim kin. Dije kin tɔli isi ki dɔde taa gogi, ningə a ɔi ɓe ki Kirisi ɓal dibi kare.

⁵ NDəgi njé koy je ɓa, a tɔli isi ki dɔde taa gogi al, biti kadi ɓal ki dibi kare kin gine gangi ɓəy taa. Lo kin ti, e kɪ taa ki dɔsɔy lə njé koy je lo koy ti.

⁶ NJé ke me kɪ taa ti ki dɔsɔy lo koy ti kin əi njé maji-kur, əi dije lə Luwə. Koy ki nje kɔ joo aw ki tɔgi dɔde ti al. A əi njé kijə məsi kadi-kare lə Luwə əi ki Kirisi, ningə a ɔi ɓe naa ti ki Kirisi ɓal dibi kare.

Rɔ tati Sata

⁷ Loki ɓal ki dibi kare a asi ɓa, a ɔri *Sata kəy dangay ti lie,

⁸ ningə a aw kadi ədi gin ɓe je ki dangi dangi ki dɔ kum dɔnangi ki sɔ, adi e Gogi ki Magogi*. A ɔsi njade naa ti kadi aw rɔ-n. Bayi-naa tə yangira ki ta ba bo ti be.

⁹ Uni lo ki dɔnangi ti ki ta tate, iləi-naa gəi gidi lo kisi dije lə Luwə ki ɓe bo ki Luwə ndige, nə por a j dɔrɔ ti kadi osi dɔde ti ɔ-de.

¹⁰ NGa ningə, su ki e nje kadi-de, a uni-e kadi iləi-e dilə por ti, me nɛ ti ki nje kɔ por rigi rigi, go da ti əi ki nje ngom ki nje kəl kə nə n-e nje kəl ta ki ta Luwə ti. Lo kin ti, a ingəi kɔ ki dum

kəl tae, kondɔ je ki kada je, ki dɔ ɓal je ki dɔ ɓal je.

Ta ki gangi ki dɔbɔy ti

¹¹ Go ti, m-o kimbər ngar ki bo ki nda, ki dəw ki nje kisi dɔ ti. Dɔrɔ əi ki dɔnangi ayi-naa kɔ ta kəme ti, ki kadi dəw a oo-de gogi al ratata.

¹² Ba m-o njé koy je, dije ki tɔgi ki ngan je ki du, ai taa nɔ kimbər ngar ti ka kin. Lo kin ti, makitibi je əi ki tɛɛ. Makitibi madi ki rangi kare e ki tɛɛ, ningə e makitibi kaji. NJé koy je ingəi ta ki gangi ki go lo kilə rade je ti ki rai. E ta ki gangi ki go lo ta ti ki ndangii me makitibi ti.

¹³ Ba bo təl ki njé koy je ki oyi mee ti adi gogi. Koy ki lo ki koo tɔli ki njé koy je ki ngəmi-de adi gogi. Ba dije pəti ingəi ta ki gangi ki go lo kilə rade je ti ki rai.

¹⁴ ɔyi koy əi ki lo ki koo ɓuki-de dilə por ti. Dilə por kin ə e koy ki nje kɔ joo.

¹⁵ NGa ningə dəw ki tɔe e ki ndangi me makitibi kaji ti al, a iləi-e dilə por ti kin tɔ.

21

Dɔrɔ ki sigi ki dɔnangi ki sigi

¹ M-o dɔrɔ ki sigi əi ki dɔnangi ki sigi, tadɔ dɔrɔ ki kəke əi ki dɔnangi ki kəke gotoi kɔ, taa ba bo ka goto tɔ.

² Ningə m-o ɓe bo ki ay njay, adi e Jorijaləm ki sigi ə j dɔrɔ ti rɔ Luwə ti, tə dəne ki ra mandɪ maji isi-n dɔ njane ti isi nginə ngawne kam be.

³ Ba m-o ndu ta madi j ki dɔ kimbər ngar ti, əl ta ki tɔgine ə nə: «Oi lo kisi Luwə ə re isi dan dije ti kin. Luwə a isi dande ti, ningə əi je a əi dije lie. A isi dande ti tə Luwə ləde.

⁴ A bɔr man nɔ lay lay kəmdə ti. Koy a goto, ndingə ndoo yo a goto, nɔ kuwə ndoo a goto, kɔ a goto, tadɔ dɔrɔ ki dɔnangi ki kəke ki nɛ je ki me ti gotoi kɔ.»

⁵ Lo kin ti nɔɔ be, nje kisi dɔ kimbər ngar ti əl ə nə: «Ki ɓasine kin, m-ra nɛ je pəti təkɪ sigi ngata.» Ningə təl əl-m ə nə: «ɪndangi nɛ je kin, tadɔ ta je ləm e ta je ki rɔjeti, e ka kəm ta.»

* 20:8 Ejəkal 38-39

⁶ Ba ilę dę ti bęy ę nę: «Gin ta gangi ngata! Mi Alpa ki Omega, lo kilę ngirę nę ki lo tęl ta nę. Dęw ki kindę ra-e ę, m-a m-ade man ki ngire e dę kaję ti kade ęy kare.

⁷ Ningę dęw ki nje tęti rę, m-a m-ade kadi-kare kin: mi m-a mi Luwę lie, ę e a e ngonm tę.

⁸ NGa ningę, nję me ndul je, ki nję naję ndude, ki nję ra nę je ki to ra al, ki nję tęl dije, ki nję ra kaya je, ki nję ra mbęli je, ki nję kaw nę kagi yo je ti, ki nję ngom je, pęti, lo lęde e me dilę por ti, ki e por ki ę rigi rigi. Lo kin ę, e koy ki nje kę joo.»

Jorijalęm ki sigi

⁹ Malayka kare dan malayka je ti ki siri ki uwęi kępi je ki siri ki rosę ki nę tuję lo je ki siri ki dębęy ti jide ti, re ęl-m ta ę nę: «tre, m-a m-tęji nje nongę lę NGon bati, adi e dęne lie m-adi o-e.»

¹⁰ NDil tęti-m uwę-m, ęa malayka aw sęm taa dę mbal ti ki boy, ngal, ningę tęji-m ęe bo ki ęy njay, adi e Jorijalęm ki j dęrę ti rę Luwę ti, risi nangi.

¹¹ Tęba lę Luwę unji dęe ti. Kunje to tę kunji mbal ki gate e ngay kin be, ndęy tę kunji mbal ki ęari-e jasipi kin be, taa dęw oo lo me ti tę bęr be tę.

¹² NDogi bęr ki gę gide ndęę nim, ngal nim. Ta kęy kur me ti e dęgi gide joo. Ningę malayka je dęgi gide joo ngęmi ta kęy je ki dęgi gide joo ka kin. Ba ndangi tę gin koji lę ngan *Isirayęl je ki dęgi gide joo, kare kare, ta kęy je ti ki dęgi gide joo.

¹³ Kaw ki lo kibę kadi ti ta kęy e mitę, lo kur kadi ti ta kęy e mitę, jam dę ęe ti ta kęy e mitę, gin ęe ti ta kęy e mitę tę.

¹⁴ NDogi bęr ki gę gidi kęy, ngire e ki kindę dę mbal je ti dęgi gide joo, ki tę nję kaw kilę je ki dęgi gide joo lę NGon bati e ki ndangi titi, kare kare.

¹⁵ Malayka ki nje kęl-m ta ka kin uwę nę mbęji nę jine ti, adi e gakira ki rai-e ki ęr mba mbęji-n ęe bo, ki ta kęye je, ki ndogi bęr ki gę gide.

¹⁶ Be bo kin dame je ki sę asi-naa, adi ngale asi-naa ki tate. Malayka mbęji ęe bo ka kin ki gakira lęne, asi kun nja dęw dibi kuti gide joo

(12.000). MBęji ngale nim, tate nim, kawę ki taa nim, asi-naa.

¹⁷ MBęji ndogi bęr ki gę gidi ęe bo ka kin ęa, ra ngal ji dęw tęę kosile ti ęu ki kuti sę gide sę, tę nę mbęji nę ki dije isi rai kilę.

¹⁸ Nę je ki indęęi ndogi bęr ka kin e mbal ki ęari-e jasipi, ningę ęe bo wa e ki kinde ki ęr dęręe, adi ndęy tę bęr be.

¹⁹ Gin ndogi bęr ki gę gidi ęe bo ka kin e ki ra ręe ki mbal je ki dangi dangi ki gate e ngay, kadi ndole. Gine ki dęsęy e ki ra ki mbal ki ęari-e jasipi, ki kę joo e ki ra ki mbal ki ęari-e sapir, ki kę mitę e ki ra ki mbal ki ndęy, ki ęari-e agati, ki kę sę e ki ra ki mbal ki ęari-e emęrodi,

²⁰ ki kę mi e ki ra ki mbal ki ęari-e onisi, ki kę mehe e ki ra ki mbal ki ęari-e sarduwan, ki kę siri e ki ra ki mbal ki ęari-e kirijoliti, ki kę jijoo e ki ra ki mbal ki ęari-e bęril, ki kę jikare e ki ra ki mbal ki ęari-e topaji, ki kę dęgi e ki ra ki mbal ki ęari-e kirijopiraji, ki kę dęgi gide kare e ki ra ki mbal ki ęari-e yasęti, ki kę dęgi gide joo e ki ra ki mbal ki ęari-e ametisiti.

²¹ Ta kęy je ki dęgi gide joo lę ndogi bęr, e mędi-kęsi je dęgi gide joo tę. Ningę ta ndogi ki ra e ki ra ki mędi-kęsi kare par ki dęne. Ta mbalo ki ęe bo ti e ki ra ki ęr ki dęręe, adi dęw oo lo me ti tę bęr be.

²² Dęw oo kęy lę Luwę me ęe bo ti kin al. Kęy ęa, e Bębe Luwę wa ki nje tęgi pęti tę, NGon bati tę par.

²³ Be bo ka kin aw ki ndoo kadi ę se nay ki kadi oo-n lo al jagi, tadę kunji Luwę unji dęe ti, ningę NGon bati e lambi ki kadi oo-n lo.

²⁴ Gin ęe je ki dangi dangi njiyęi kunje ti, ę ngar je ki dęnangi ti ne ręi ki nę kingę je lęde me ti tę.

²⁵ Ta kęy je ki kur me ęe bo ti kin a ai tagira ba ki ndę je pęti, dęw a uti-de al, tadę lo a ndul me ęe ti kin al.

²⁶ NGa ningę, dije a ręi ki nę kingę je ki nę tęba je lę gin ęe je ki dangi dangi me ti.

²⁷ Nę mędi kare ki to nje a ur me ti al, taa dęw ki nje ra nę je ki to koo al, ki nje ngom a ur me ti al tę. E dije ki

tōde e ki ndangi me makitibi kaji ti lō NGon bati par ə a uri me ti[☆].

22

¹ Malayka tōji-m man ba kaji, ki ndoy tō bār be ki isi ibə ki tōgine lo kisi Luwə ti əi ki NGon bati.

² NGA ningə, dana ngadan 6e bo ti, ki dan ba ji man ti ki tō joo, kagi kaji ki tęę ki kandine nja dōgi gide joo me 6al ti ki kare a nōō. Nay kare ə tęę ki kandine, nay kare ə tęę ki kandine, 6a mbie e ki kaji gin 6e je ki dangi dangi tō.

³ Nę madi ki kadi tō Luwə a man-e goto.

Kimbār ngar kisi Luwə əi ki NGon bati a e me 6e bo ti, ningə 6əə kilə je lō Luwə a awi nōe ti kadi tō 6si kure.

⁴ A ooi ta kəme, ningə tōe a e ki ndangi nati nōde ti.

⁵ Lo ki ndul a goto, dāw a aw ki ndoo kunji lambi al nim, kunji kadi al nim, tadō Ba6e Luwə a 6uki kunjine dōde ti, ningə a 6i 6e ki dō 6al je ki dō 6al je.

Re Jaju Kirisi

⁶ Go ti, malayka əl-m ə nā: «Ta je kin e ta je ki rōjeti, e ka kəm ta. Ningə Ba6e Luwə ki nje kadi gosi njé kəl ta je ki tae ti, ilə ki malayka ləne kadi tōji 6əə kilə je ləne nę je ki a rai nę 6asi adi-de gəri.»

⁷ Lo kin ti, Jaju əl ə nā: «Oi, m-a m-re 6asine, ningə dāw ki nje ngəm go ta je ki tęę ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin e njé rənəl.»

⁸ Mi Ja, m-o nę je kin ki kəm nim, ki mbim nim. Ningə go ko-e ti ki m-o ki kəm je, ki mbim je, m-osī nangi nja malayka ti ki tōji-m nę je ka kin kadi m-6si kure.

⁹ Nə e əl-m ə nā: «Onoi kadi ira nę kin. Mi 6əə kilə tə i je, tə ngakōi njé kəl ta je ki ta Luwə ti je, ki dije pəti ki njé ngəm go ta je ki me makitibi ti kin maji, be tō. E Luwə ə sōbi kadi 6si kure.»

¹⁰ Ningə ilə ti 6əy ə nā: «Ta je ki tęę ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin, onoi kadi i6əyō adi to, tadō dōkagilo ki kadi nę je kin a rai nę e 6asi ngata.»

¹¹ NGA ningə kadi dāw ki nje ra majal, nay ki lo ra majal ti ləne, ə dāw ki

nje ra nę je ki to ra al, nay ki lo ra-e ti tō; ningə dāw ki nje ra nę ki maji, nay ki lo ra nę ki maji ti, ə dāw ki ay njay, nay ki lo kay rōne njay ti tō.

¹² Lo kin ti, Jaju əl ə nā: «Oi, m-a m-re 6asine! M-a m-re ki nę kigə go ji kadi m-adi dāw ki ra ki go kilə ti ki ra.

¹³ Mi Alpa ki Omega, mi ki Dōsəy ki ki Dōbəy ti, mi Lo kilə ngirə nę ki Lo tōl ta nę[☆].»

¹⁴ NJé rənəl je ə əi dije ki njé togī kibi je ləde kadi tō ingəi ta rəbi kuso kandi kagi koy al, ə kadi uri ki ta kəy me 6e bo ti.

¹⁵ Ningə kadi dije ki njé ra kilə lə bisi je, awi gidi 6e bo ti, naa ti ki dije ki njé mbəli, ki dije ki njé sangi-naa kaya ti, ki dije ki njé tōl dije, ki dije ki njé kaw nō kagi yo je ti, ki dije ki ngom nəl-de ki njé kəl ta ki ngom.

¹⁶ «Mi Jaju, m-ilə ki malayka ləm kadi ma naji nę je ki rōjeti kin ki rō njé kaw-naa je ti. Mi dāw ki gin koji ti lə *Dabidi, mi NGawndę ki nje kibi gin lo ti.»

¹⁷ NDil Luwə əi ki dāne ki nje ngaw əli əi nā: «Ire!»

Ə kadi dāw ki oo dō ndu ta je kin ə nā: «Ire!»

Kadi dāw ki kində man ra-e, re, ə kadi dāw ki ge kəy man kaji, ingə kare ki kanji ndogi tō.

Təl ta ta

¹⁸ Mi Ja m-ilə ndum dō ta je ti ki tęę ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin be: Dāw ki ilə nę madi dō ti, Luwə a 6uki tuji je ki e ki kəl tae me makitibi ti kin dō kō ti lie.

¹⁹ A re dāw ər nę madi me ta je ti ki tęę ta Luwə ti ki to me makitibi ti kin tō6a, Luwə a ər nę maji ki sōbi dōe kō me kagi koy al ti nim, me 6e bo ti ki ay njay nim. Adi e kagi koy al əi ki 6e bo ki ay njay ki e ki kəl ta ləde me makitibi ti kin[☆].

²⁰ Ningə dāw ki nje kaw ki ndu dō ta je ti kin təkī e ta je ki rōjeti əl ə nā: «Oyo, m-a m-re 6asine.»

Amen! Ire, Ba6e Jaju!

²¹ Kadi me-maji lə Ba6e Jaju e səsi naa ti pəti.

☆ 21:27 23-27: Ejay 60.19-20; 60.3-5; 60.11; 52.1; Ejəkəl 44.9 ☆ 22:13 12-13: Ejay 40.10; 62.11; Pa je 28.4; Jərəmi 17.10 ☆ 22:19 Dətərənom 4.2; 13.1

